LIETUVOS MOKSLŲ AKADEMIJA
LIETUVIŲ KALBOS INSTITUTAS

PRANAS SKARDŽIUS

LIETUVIŲ KALBOS ŽODŽIŲ DARYBA

VILNIUS 1941

LITAUISCHE AKADEMIE DER WISSENSCHAFTEN
INSTITUT FÜR LITAUISCHE SPRACHFORSCHUNG

PRANAS SKARDŽIUS

DIE WORTBILDUNG IM LITAUISCHEN

WILNA 1941

Turinys

Pratarmė

Kaip reikiant aprašyti ir tyrinėti lietuvių kalbos žodžių darybą yra dar nelengvas dalykas. Iš vienos pusės, didžiojo lietuvių kalbos žodyno medžiaga nėra taip rankiota ir dorota, kad jos visiškai galėtų užtekti specialiam šios rūšies moksliškam tiriamajam darbui, plg. 1937 m. GK 111tt. Žymesnių senovinių raštų žodynų neturime, daugelio tarmių aprašų irgi nėra, o apie sistemingą moksliška tikrinių vardų rinkimą bei jų dorojimą dar tik pradedama galvoti; tuo tarpu šituo dalyku daugiausia buvo rūpintasi tik praktikos reikalui. Iš kitos pusės, specialių modernių paruošiamųjų žodžių darybos darbų taip pat labai trūksta. Vienintelis šios rūšies monumentalus veikalas, savo laiku visus tiesiog stebinęs, yra A. Leskieno „Bildung der Nomina im Litauischen" (Leipzig 1891), bet dabar jau daug kuo pasenęs: kaip reikiant nemokėdamas mūsų gyvosios kalbos ir neturėdamas progos tiesiogiai su ja dažniau susidurti, autorius buvo priverstas visame savo darbe naudotis rašytiniais daug kur nevisai autentiškais ir patikrintais šaltiniais, todėl šių laikų, ypač Didžiosios Lietuvos, gyvosios kalbos žodžių daryba jo yra palyginti daug kur gana blankiai, o vietomis dabartiniu požiūriu net jau ir klaidingai atvaizduota. Pvz. pačios žymiausios priesagos *-inga-*, *-iška-*, *-inja-*, *-ininka-* ir kt. yra gana trumpai tepaliestos. Priesaga *-oka-* yra net pertrumpai ir nevisai tikrai nušviesta tiek darybos, tiek reikšmės, tiek vartosenos atžvilgiu, o priesaga *-ūna-* visai be pagrindo laikoma slaviška. Be to, šiame veikale tėra aprašyta tik priesaginė vienų vardažodžių daryba, o reduplikuotinių darinių, sudėtinių žodžių, tikrinių vardų, veiksmažodinių kamienų ir kitų panašių žodžių daryba net ir nepaliesta. Taigi šių dienų reikalavimų tas darbas jau visai nebegali patenkinti; antra vertus, jo jau beveik nebegalima ir gauti. Bet ištisinio šios rūšies veikalo, kuris bent iš da-

lies galėtų atstoti tą A. Leskieno darbą, lig šiol niekas nėra parašęs; tik atskirus tos srities dalykus yra kiek plačiau nagrinėję kaikurie tyrinėtojai. Pvz. sudėtinius vardažodžius dar prieš minėtąjį A. Leskieno darbą A. Aleksandrovas yra aprašęs savo dabar jau pasenusioje disertacijoje „Litauische Studien. I. Nominalzusammensetzungen“ (Dorpat 1888). Gerokai tą sritį labai gausia ir vertinga medžiaga yra papildęs K. Būga savo istorinės vertės straipsnyje „Apie lietuvių asmens vardus“ (Lietuvių Tauta. Knyga II. Dalis I. 1911 m., 1—50 psl.). Kitoms žodžių darybos sritims ir šiaip atskiriems dalykams, ypač etimologijoms, gana daug visai patikimos medžiagos ir sprendimų duoda jo „Priesagos *-ūnas* ir dvibalsio *uo* kilmė“ (LM IV 417—457 psl.), „Kalba ir senovė“ (Kaunas 1922), „Die Metatonie im Litauischen und Lettischen“ (KZ LI 109—142, LII 91—98 ir 250—302 psl.) ir kt.

Šalia K. Būgos darbų mūsų žodžių darybos tyrinėtojui labai didelis pagalbininkas ir kaikuriose vietose net vienintelis kelrodis yra J. Endzelyno „Lettische Grammatik“ (Riga 1920) ir jo redaguotoji bei papildytoji „Latviešų valodas vārdnīca“ (Rīgā 1923—1932). Šie kapitaliniai ir moderniausi baltų kalbotyros veikalai labai daug yra padėję ir šio veikalo autoriui. Tik atsimintina, kad mūsų kalba yra daug archaiškesnė kaip latvių, turi daug tokių senovinių lyčių, kurios latvių kalboje jau yra išnykusios arba bebaigia nykti; pvz. būdvardinė priesaga *-inja-* joje jau visai nedaug pėdsakų yra bepalikusi, o mūsų kalboje tai yra viena iš dariausių priesagų. Antra vertus, latvių kalba daug kur yra nuėjusi visai skirtingu keliu, todėl joje randame nemaža tokių darinių, kurių mūsų kalboje maža arba visai nėra. Pvz. veiksmažodiniams abstraktams sudaryti latviai vartoja priesagą *-uma-*, o mes jos vietoje ir ta pačia reikšme vartojame priesagas *-ima-* ir *-yma-*, kurių latviai visai nepažįsta. Todėl, suprantama, ir J. Endzelynas savo minėtuose veikaluose gana žymių mūsų darybos dalykų yra net visai nepalietęs, nes jam buvo reikalingi tik atitinkami darybiniai mūsų kalbos pavyzdžiai, ir tai tik tiek, kiek jie derėjo pačios latvių kalbos dalykams įrodyti arba paremti.

Lyginamuoju požiūriu atskiras mūsų žodžių darybos problemas paskutiniuoju laiku, specialiai arba ryšium su kitais dalykais, yra dar apsčiai tyrinėjęs ir Fr. Spechtas. Neturėdamas tiesioginio ryšio su mūsų gyvąja kalba, jis savo įrodymams daugiausia nau-

dojasi kalbine mūsų senovinių raštų medžiaga, ir todėl kartais, ar trūkdamas autentiškų šaltinių, ar dėl kurios kitos priežasties, bespręsdamas kaikuriuos darybinius klausimus vietomis kiek ir dirbtinai galvoja. Bet šiaipjau, naudodamasis iš savo mokytojo W. Schulzės įsigytu visašališku ir kritišku darbo metodu, jis daugelį mūsų žodžių darybos dalykų yra gana vykusiai sprendęs. Ypač šiuo atveju yra vertingi jo straipsniai: „Die Flexion der *n*-Stämme im Baltisch-Slavischen und Verwandtes" (KZ LIX 213—298 psl.), „Eine Eigentümlichkeit indogermanischer Stammbildung" (ib. LXII 216—235 psl.), „Zur baltisch-slavischen Spracheinheit" (ib. LXII 248—258) ir kt.

Toliau tenka pastebėti, kad etimologinei mūsų žodžių darybos daliai vienu iš geriausių ir patikimiausių šaltinių dar ir dabar tebėra R. Trautmanno „Baltisch-slavisches Wörterbuch" (Göttingen 1923): viena, pats autorius yra gerokai susipažinęs su mūsų kalbos darybine medžiaga ir lyginamai ją doroja gana atsargiai; antra, prie mūsų kalbos duomenų autentiškumo ir tinkamo jų parinkimo šiam žodynui, kaip ir pats autorius savo prakalboje pripažįsta, labai daug yra prisidėjęs K. Būga. Gal tik pastebėtina, kad šis darbas dabar yra jau trūktinas ir kaikurie sprendimai yra gerokai papildytini, o vietomis net ir reviduotini.

Iš sistemingai apdorotų šių laikų kalbos šaltinių pirmoje vietoje yra minėtinas J. Otrębskio Tverečiaus tarmės aprašas — „Wschodniolitewskie narzecze twereckie. Część I. Gramatyka" (Kraków 1934): tai yra viena iš stambiausių ir turiningiausių tarminių monografijų, kurios apsčia darybine medžiaga buvo galima daug pasinaudoti ir šiam darbui. Kitas vertingas šios rūšies darbas, kad ir daug mažesnis, yra J. Gerullio ir Chr. Stango „Lietuvių žvejų tarmė Prūsuose" (Kaunas 1933): jame nemaža yra specifiškų retų dalykų, kurių kitur maža bepasitaiko arba net visai nevartojama. Kiek blankesnės vertės žodžių darybai yra P. Joniko darbas „Pagramančio tarmė" (Kaunas 1939), nors šiaipjau jis ir neblogai parašytas.

Taigi tai, kas mūsų žodžių darybai lig šiol padaryta, palyginti su tuo, kas turi būti padaryta, yra labai maža: didžiai dar trūksta paruoštos specialinės medžiagos, nemaža darybinių problemų kaip reikiant dar neišspręsta ir, svarbiausia, dar neturime jokios mokslinės lietuvių kalbos gramatikos, kurios vieną dalį kaip tik sudaro žodžių daryba. Bet, nepaisant tų visų trūkumų, vis dėlto teko iš

eilės imtis šio, o ne kurio kito darbo, ir štai kodėl. Viena, pačiam autoriui vidinė mūsų kalbos struktūra yra rūpėjusi jau nuo seniau, nuo pat studentavimo laikų. Ypač daug progos ta sritimi susidomėti ir į ją gilintis yra davę pirmieji autoriaus mokytojai — J. Jablonskis ir K. Būga. Artimai bendradarbiaujant su pirmuoju 1923—1925 m., autoriui iš pradžios buvo kilę begalės tos rūšies praktinių klausimų, o klausantis antrojo paskaitų, ypač strigo jam į galvą darybiniai mūsų kalbos duomenų lyginimai. Ilgainiui šis susidomėjimas žodžių daryba nuolat didėjo, ligi pagaliau, pradėjus dirbti Kauno universitete, po „Daukšos akcentologijos" buvo visai nusispręsta imtis šio darbo. Antra, šiaip ar taip kalbėsime, šiuo metu darybinė mūsų gyvosios kalbos medžiaga, kad ir kaip reikiant dar neapdorota, vis dėlto dabar yra daug prieinamesnė, negu kuri kita mūsų kalbos sritis. Pvz. autorius šiam darbui daug galėjo pasinaudoti gausia nespausdinta lietuvių kalbos žodyno medžiaga, pirmoje vietoje paties K. Būgos ir kitų geresnių rinkėjų (kun. P. Sragio, kun. S. Gimžausko, A. Vireliūno, P. Būtėno ir kt.) surinktaisiais žodžiais, taip pat apsčiu savo paties rinkiniu, žymesniais mūsų žodynais, senoviniais raštais ir kt. Trečia, mūsų kalbos žodžių daryba mums patiems yra labai mažai žinoma, todėl, siaurai parapiškai galvodami, dažnai šioje srityje ir į šalį nusvaičiojame. Pvz. pats J. Jablonskis net iki pat mirties, kaip dabar pasirodo, visai be reikalo vengė savų priesagos *-auninka-* ir daugelio kitų visai taisyklingų darinių, žr. APh VI 22 t. Dėl tos pat priežasties kaikurie mūsų žodynų autoriai pvz. visai neskiria panašybinės priesagos *-inja-* nuo *-iška-*, žr. Židinys (1936) II 140t. Pagaliau dar neseniai vienam žemaičiui mokytojui slaviška atrodė ir gudniausia ryt. augštaičių daiktavardinė priesaga *-oka-* tokiuose žodžiuose kaip *akmeniõkas, berniõkas* ir kt., žr. 1933 m. GK 152. Todėl mūsų kalbos žodžių daryba beveik neliečiama ir mokykliniuose vadovėliuose, o jei kur jos kiek paskutiniuoju laiku ir stengiamasi duoti, tai palyginti labai maža ir, be to, su didžiais trūkumais. Ketvirta, pačiam autoriui jau daugiau kaip dvylika metų dėstant universitete istorinę lietuvių kalbos gramatiką ir nuolat susiduriant su darybos dalykais praktiniame bendrinės kalbos, ypač terminologijos darbe, dažnai tenka paliesti ir pagrindinius mūsų žodžių darybos klausimus, ypač jos būdingesnius polinkius ir visuotinę vartoseną. Penkta, ir svarbiausia, dabar ruošiantis rašyti prak-

tinį bendrinės rašomosios kalbos žodyną, rašant naujus lietuvių kalbos vadovėlius, imant plačiau tyrinėti tikrinius vardus ir net spausdinant didįjį lietuvių kalbos žodyną, beveik kiekviename žingsnyje pasigendama sintezinio ir istorinio mūsų kalbos žodžių darybos supratimo; tai, žinoma, tik be reikalo kliudo darbą, gaišina laiką, o kartais dar ir į šuntakius išveda. Dėl to autorius, ilgiau nebelaukdamas, ir ėmėsi šio darbo, iš anksto gerai žinodamas, kad dėl augščiau minėtųjų priežasčių šiuo metu yra labai sunku ir vietomis tiesiog neįmanoma viską kaip reikiant ištirti ir aprašyti.

Pradėjęs tą darbą dirbti, autorius iš pradžios buvo pasiryžęs apsiriboti vien konkrečiais savo krašto reikalavimais, bet ilgainiui pasirodė, kad tai bus sunku įvykdyti: aiškinant kaikurių darinių kilmę, raidą ir ypatybes, kad ir visai ribotai, be savųjų, dar teko naudotis ir kitų ide. kalbų duomenimis, juo labiau, kad nemaža darybinių mūsų kalbos reiškinių geriau aikštėn iškįla tik palyginus su kitų giminingų kalbų atitikmenimis. Todėl autorius, kad ir visai neatsisakydamas nuo savo pirmojo pasiryžimo, vis dėlto tolimesniame savo darbe, bent tam tikra dalimi, nuolat prieš akis yra turėjęs ir bendrosios kalbotyros reikalus. Tuo tad vadovaujantis atitinkamai buvo stengiamasi ir visą medžiagą tvarkyti. Visų pirma būdingesniams mūsų žodžių darybos dalykams yra skiriama daugiau vietos, o retesniams žymiai mažiau. Į gana specialius ir mažiau išaiškintus arba abejojamus klausimus autorius daug kur tyčiomis yra nesileidęs. Taip pat nuošaly jis yra palikęs ir kultūrinę kalbos duomenų interpretaciją bei akcentologinį nagrinėjimą; beveik visai nelietęs yra ir specifiškesnių žodyninių poezinės kalbos darinių. Užtat jis daugiausia yra rūpinęsis, kad ko ryškiau ir objektyviau aikštėn iškiltų mūsų natūraliosios darybos ypatybės ir bendra jos charakteristika. Tam reikalui žymiausia dalis pavyzdžių yra imta iš įvairiausių vietų gyvosios kalbos, žinoma, kiek galint iš patikimesnių šaltinių. Bet darybinių reiškinių atmainumui geriau pavaizduoti ar kurio darinio senumui pabrėžti daug kur imama pavyzdžių ir iš senesnių ar senovinių raštų. Ypač nemaža tam reikalui yra naudotasi mūsų tautosakiniais šaltiniais, taip pat arčiau gyvosios kalbos stovinčių rašytojų (Donelaičio, Daukanto, Valančiaus, Žemaitės, V. Krėvės, Vaižganto ir kt.) darbais.

Beveik visų duodamųjų pavyzdžių, išskyrus tik plačiai žinomuosius, yra nurodomi ir šaltiniai. Patys pavyzdžiai rašomi vienoda

viso veikalo rašyba. Pagalbinė literatūra buvo stengiamasi nurodyti tik prieinamesnė. Reikiamos žodžių etimologijos duodamos tik patikimesnės. Vardažodinė daryba nagrinėjama pirmiau, o veiksmažodinė paskiau tam, kad skaitytojas, skaitydamas pvz. išvestinių veiksmažodžių darybą, jau turėtų reikiamo supratimo ir apie pagrindinių žodžių, būtent — vardažodinių kamienų darybą. Paskutiniame skyriuje, kad būtų didesnė sąsaja su gyvenimo praktika, duodama konspektyvinė mūsų natūralinės žodžių darybos charakteristika ir trumpa naujadarų istorijos apžvalga. Pačiame gale, kad būtų lengviau šiuo darbu naudotis, dar pridedamos žodžių rodyklės.

Dėl nevisai paprastų spausdinimo sąlygų šio veikalo korektūrą daugiausia teko skaityti beveik vienam autoriui, gana dažnai pačioje spaustuvėje ir vis skubant, todėl prieš jo norą yra kiek įsibrovę korektūros klaidų, kurių dalis, kiek buvo pastebėta, buvo stengiamasi atitaisyti tiek žodžių rodyklėse, tiek skyrium. Skyrybinės klaidos, kur yra visai aiškios, paliktos netaisytos.

Šio veikalo rašyba yra kiek nutolusi nuo jablonskinės: rašoma *bjaurus, pjauti, pjudyti, spjauti*...; *augštas, baigštus, sluogsnis, sprigta, strigtas; pergeras, kaikuris, kažinkas, nelabai* ir kt. Tai daroma šiais sumetimais. Autoriaus supratimu joto rašymas po *b* ir *p* žodžių šaknyse yra visai pagrįstas ir neabejojamas dalykas, nes jis, tas jotas, yra ne koks nors minkštumo žymimasis ženklas, kaip kaikas visai klaidingai galvoja, bet atskiras garsas, beveik visose mūsų tarmėse pažįstamas; jo, o ne ko kito, vietoje kaikur yra atsiradęs ir epentetinis *l*, pvz. *bliurti* iš *bjurti, pliudyti* iš *pjudyti* (ne iš *p̓udyti* = *piudyti*) ir tt. *Augštas, baigštus, sluogsnis* taip santykiauja su *augti, augesnis*..., *baigus, baiginti* „baidyti", lat. *baîgs* „baisus, baimingas", *baiga* „baimė, išgąstis" (dėl to žr. dar Būga KS 57), *sluogas, slėgti* ir kt., kaip *baugštus* su *baugus, bauginti, bugštus* su *bugus, būgti* ir kt., todėl šių žodžių nėra jokios prasmės skirtingai rašyti.

Pagaliau autorius jaučiasi savo priederme viešai padėkoti savo kolegai prof. Dr. Jonui Otrębskiui už tą paramą, kurios jis jam yra suteikęs žodžiu arba didesnę, vardažodinę, šio darbo dalį skaitydamas rankraštyje arba korektūroje.

Vilnius. P. S.

I. Bendrieji dalykai

1. Žodžių daryba ir jos uždavinys

§ 1. Kaip mūsų visa kalba, taip ir jos atskiri žodžiai nuolat kinta. Vieni iš jų, paveldėti iš seniau, ilgainiui pasidaro nebegyvi, jų reikšmė išblanksta, ir todėl jie bevartojami arba kaip sustingę atsiskyrėliai, arba esti pakeičiami gyvesniais, daug ekspresyvesniais dariniais. Pvz. dar beveik visoj Lietuvoj yra pažįstami tokie senoviniai veldiniai kaip *laũkas, sūnùs, saũsas, sẽnas* ir kt.; bet daugelis iš jų dabar yra jau išnykę arba tebenyksta. Pvz., sprendžiant iš senuosiuose raštuose dar išlikusios *ašvos, ešvos* „kumelės" ir dabartinių upėvardžių *Ašvà*, km. *Ãšvos* bei *Ašvijà, -ìjos*, tenka manyti, kad seniau, kaip rodo dar ir kitos ide. kalbos (plg. lot. *equus*, s. ind. *áśvaḥ* ir kt.), ir mūsų kalboje galėjo būti **ašvas* < **ešvas* (iš ide. **ek̑u̯os*), bet dabar jo jau neberandame; žemaičių tarmėse bėra pažįstamas tik *ašvíenis* „arklys", kuris antriniu būdu su priesaga *-einja-* yra sudarytas iš **ašvo* arba *ašvos*. Kas kita yra *arklỹs*: jis yra visai naujai sudarytas šalia *árklas*, kaip pvz. *vaĩkis* šalia *vaĩkas, kùpris (kuprỹs)* šalia *kuprà* arba *sẽnis* šalia *sẽnas*. Taip pat ir *krósnis, -ies* „akmenų krūva, krūsnis; akmeninis pirties pečius" vestina iš **króti* = lat. *krât* „rinkti, krauti", *rankà* (= lat. *rùoka*, s. sl. *rǫka*) iš *renkù, riñkti* ir daugybė kitų. Tuo būdu mūsų dabartinėje kalboje yra daugiausia sudaryta žodžių: mat, mūsų kalba, kaip ir kitos jai giminingos ide. kalbos, kilusi labai seniai ir tolydžio kitėdama, nuo pat savo pradžios ligi šių laikų per ištisus tūkstantmečius turėjo netekti daugelio savo pirminių darinių ir jų vietoje susidaryti naujų, analoginių padarų.

Be šitokių vėlyvesnių perdirbinių ir kitų visokių antrinių vedinių, mes dar turime savo individualių kūrinių (pvz. onomatopoe-

tinių žodžių) ir šiek tiek svetimybių, kurių vieną dalį iš kaimyninių kalbų esame pasiskolinę drauge su kultūros dalykais, o kitą dalį esame įsigiję ir dėl mados, dėl menkesnio savo kalbos mokėjimo ir dėl kitų įvairių priežasčių, pvz. *gãtvė, ýla, kùbilas, pipìras, šil̃kas, tur̃gus*, taip pat *ãtpuskas, smer̃tis, búomas* „dalba", *skū̃nė* „daržinė" ir kt. Plg. Būga ZfslPh. I 26 tt., KS 60 tt., autorius SLA 22 tt., StB 45 tt., Otrębski WNT III tt., Alminauskis GL I 23 tt. Taip pat, nors žymiai mažiau, dar turime arba esame turėję kiek ir vadinamųjų verstinių bei reikšminių skolinių, pvz. *pérdėtinis* „viršininkas" (verstas iš l. *przełożony*, o šis iš lot. *praepositus*), *statrašas* „rašyba" (iš r. правописание arba vok. Rechtschreibung, o šie savo ruožtu iš gr.-lot. orthographia) arba *prãgaras* „pekla", *sąžinė* ir kt.; plg. GK (1938) 145 tt., taip pat E. Back, Wesen und Wert der Lehnübersetzung (Giessen 1935).

§ 2. Turint tad įvairių darinių savo kalboje, kyla klausimas, koks vaidmuo šioje srityje turi tekti dabartiniam mūsų žodžių darybos mokslui. Pati pirmykštė žodžių kilmė jam vienam negali rūpėti, nes mūsų kalba, kaip ir kitos ide. kalbos, yra kilusi labai senais laikais, o jos dokumentuotieji duomenys palyginti yra visai vėlyvi. Taip pat čia negali būti nagrinėjamas ir nuolatinis onomatopoetinių žodžių, ištiktukų, kūrimas, nes jų daryba tik parodo, kiek kalbantysis, panašaujamai nusakydamas kokius garsus, pats iš savęs kuria. Pagaliau ne mūsų žodžių darybai priklauso ir grynųjų skolinių sudarymas: tai yra visai kitos srities dalykas.

Dabartiniam darybininkui turi rūpėti visai kas kita. Jis visų pirma turi suvokti mūsų kalbos visuotinį palinkimą naikinti pirminius darinius ir juos keisti antriniais. Todėl tam reikalui jis iš pradžios turi gerai išsiaiškinti, kaip yra sudaryti bent būdingesni mūsų kalbos žodžiai, ypač jų būriai, ir kuriuo būdu tų žodžių darysena yra seniau kitėjusi ir dar dabar tebekinta. Taip pat jam pravartu yra, kiek autentiški duomenys leidžia, žinoti, kurie dariniai yra iš seniau paveldėti ir kurie vėliau pagal senesnius pavyzdžius naujai sudaryti. Taigi dabartinės mūsų žodžių darybos uždavinys yra nurodyti tas priemones, kuriomis mes savarankiškai naudojamės savo pačių žodžių atsargai padidinti. Be to, čia dar svarbu pažymėti, kokios įtakos šios priemonės turi ir žodžių reikšmei, kuri žodžių daryboje ir kaity-

boje vaidina nevienodą vaidmenį. Darybiniai elementai, perkeldami žodį iš vienos kategorijos į kitą, pakeičia jo reikšmės apimtį (pvz. *mókytojas* yra nomen agentis, *mokytùmas* — abstraktas ir kt.), o kaitybiniai, vartojami tarpusaviniams atskirų žodžių santykiams žymėti, žodžio turinį palieka nepakeistą. Tuo būdu žodžių daryboje forma ir reikšmė tarp savęs yra daug daugiau susijusios, kaip kaityboje, kur reikšmė vaidina tik antrinį vaidmenį.

2. Žodžių analizė

§ 3. Kasdieninėje kalboje paprastai mes žodžių neskaidome į atskiras dalis, bet mokslinėje žodžių daryboje, kad būtų galima lengviau patirti jų daryseną, tai tenka neišvengiamai daryti.

Visų pirma tam reikalui yra skiriama k a m i e n a s ir g a l ū n ė. Pirmasis iš jų sudaro pagrindą kaitybai ir reiškia tam tikrą vaidinio arba sąvokos turinį, o antrasis žymi žodžio vaidmenį sakinyje, t. y. parodo sąvokinį sakinio dalių santykį su visu sakiniu arba kitomis jo dalimis. Pvz. lytyse *mótերys, móterų, móterims* ir kt. *moter-* yra kamienas, o *-ys, -ų, -ims* — galūnės.

Dabar tam tikrais atvejais yra jau nebelengva skirti galūnę nuo kamieno. Pvz. žodžiuose *pelẽ, šakà* galiniai balsiai *-ė, -a* iš vienos pusės gali būti suprantami kaip galūnės, nes jie žymi tam tikrą santykį sakinyje; bet iš kitos pusės jie gali būti laikomi ir kamiengaliais: viena, tie balsiai atskiruose linksniuose dar yra pastoviai vartojami (plg. *pelẽ, pelẽ-ms, pelė-mìs, šakà* iš **šakã : šakó-ms* iš **šakã-mus, šako-mìs*); antra, jie pasitaiko dar ir tolimesniuose vediniuose, pvz. *pelẽ-kas, pelẽ-siai, pelė-jaĩ* „pelėsiai“, *pelẽ-ti* arba *šakó-tas, šakó-ti* ir kt.

Kaikur dabar pirmykščio kamiengalio jau visai nebegalime skirti; pvz. vs. naudininkuose *pẽlei, šãkai* galiniai dvibalsiai *-ei, -ai* mums bėra tik paprastos galūnės.

§ 4. Kamienas savo ruožtu dar yra skaidomas į atskiras dalis — į š a k n į ir p r i e s a g ą. Šaknimi yra vadinama ta kamieno dalis, kuri pasikartoja keliuose kituose gimininguose kamienuose ir žymi bendrąją, pagrindinę, jų reikšmę, o priesaga eina ta kamieno dalis, kuri, suteikdama šakninei reikšmei tam tikro at-

spalvio, nurodo bendrą kategoriją, kuriai priklauso žodis. Pvz. žodžių *gývas, gyvýbė, gyvatà, gyvenà, gyvénti* ir kt. bendras pagrindinis elementas, šaknis, yra *gyv-*, o priesagos, t. y. kamienų modifikuojamieji arba papildomieji priedėliai, yra *-a-*, *-ybė*, *-ata*, *-ena*, *-en-* (*-ti* yra bendraties galūnė). Tuo būdu, sakysime, priesaga *-ybė* žodį *gyvýbė* atskiria nuo *gyvãtos* arba *gyvenõs*, kur ta pati šaknis *gyv-* yra išplėsta priesagomis *-ata* ir *-ena*; plg. dar *sveikatà, keikenà* „keikimas" ir kt.

Pagal savo esmę tiek šaknis, tiek priesaga dabar yra tik grynos gramatinės abstrakcijos: jos beveik nieko nepasako apie žodžio istoriją. Seniau jos retkarčiais dar galėjo būti vartojamos atskirais žodžiais. Pvz. graikų šauksmininkas Ζεῦ, lotynų *cor* „širdis" (iš **cord*, plg. vs. km. *cord-is*) arba liepiamoji nuosaka *ī* (iš *ei*) „eik" yra grynos šaknys. Taip pat ir gr. priesaga -ωδης iš pradžios yra buvusi sudaromoji sudėtinio žodžio dalis ir buvo gimininga lot. *odor* „kvapas", mūsų *úosti* ir kt.; plg. εὐ-ώδης „gardžiakvapis, kvapus" ir ἑλκ-ώδης „pilnas skaudulių, skaudulingas" (šalia ἕλκος „skaudulys, votis"), žr. Debrunner Wortb. 194t. Lygiai tokiu pat būdu iš savarankiškų žodžių yra išriedėjusios vokiečių priesagos *-lich* (= got. *-leiks* iš germ. **līka-* „kūnas", plg. got. *liuba-leiks* „meilus, malonus, t. y. meilų kūną turįs"), *-haft* (iš germ. **hafta-* „su kuo susijęs, womit behaftet" = lot. *captus*, plg. got. *auda-hafts* „laimingas, t. y. turįs laimę, mit Glück behaftet, sva. *sigi-haft* „siegreich") arba pran. *-ment* (iš lot. abliatyvo *mente*: c ō n s t a n t ī m e n t e „nuolat" ir kt.), plg. Hirt Urg. II 4, Vendryes Lang. 198. Bet mūsų kalboje panašių pavyzdžių, kurie aiškiai rodytų šaknį ar priesagą galėjus būti atskirais žodžiais, beveik nėra; nebent dabar priesagomis galėtume laikyti lytis *-da, -dė* arba *-sta-*, kurios, eidamos sudaromosiomis sudėtinių žodžių dalimis, nėra atskirtinos nuo *dė́-ti* ir *stó-ti*, pvz. *iñ-das, ìž-das, priẽ-das, sam̃-das, pelù-dė, avì-dė* ir *ãp-stas* „gausybė, Überfluss", *ãt-stas* „atstumas" (posakyje *iš ãtsto* „nuo tolo") ir kt.; plg. Trautmann Wb. 47t., 281t.

§ 5. Žodžio šaknis, kad ir, apskritai imant, yra nebeskaidoma, vis dėlto tam tikrais atvejais yra modifikuojama. Visų pirma jos pavidalą keičia balsių kaita, kuri ypač dažnai dar pasitaiko išvestiniuose žodžiuose, pvz. *vẽda*: *vãdas, vãdžios, vadžióti, mir̃ti*:

mérdėti: *mãras, marìnti* ir kt. Senovėje tos kaitos laipsnių yra buvę gana daug ir, matyti, turėjo tam tikros įtakos žodžio reikšmei; bet mūsų kalboje jų jau nemaža yra išnykę, ypač dėl analogijos priežasties (plg. APh V 59 tt.), ir kokios nors ypatingos reikšmės šakniai beveik jau nebeteikia; nebent tiktai ištiktukuose ir akimirkiniuose veiksmažodžiuose pailgintais balsių laipsniais dar gali būti reiškiamas tam tikras intensyvumas, pvz. *tèkšt* (nesmarkiai) ir *tė̃kšt* (smarkiai).

Šalia to tam tikrais atvejais, atrodo, gali būti kaitaliojami ir šaknies priebalsiai. Pvz. būdvardžių *vinklùs* „vikrus", *vinkrùs* „t. p." ir *vingrùs* „ypatingas" yra skirtinos šaknys *vin-k-* ir *vin-g-*; plg. Būga KS 73², LKŽ CVII. Taip pat ir veiksmažodžiai *žióbauti, žiógauti* bei *žióvauti* veikiausiai turi pagrindinę šaknį *žio-*, išplėstą priebalsiais *-b-*, *-g-* ir *-v-*; prie tos pat šaknies priskirtina ir *žio-p-*: *žiop-sóti, žiõp-las* ir kt., žr. Trautmann Wb. 368.

Pagaliau šakniai kiek kitokesnį pavidalą suteikia ir į t a r p a i. Štai mūsų kalboje labai dažnai *-n-* yra įterpiamas į tam tikrų pirminių veiksmažodžių esamojo laiko šaknis, pvz. *añka* (šaknis *ak-*: *àkti, ãklas, akìs*), *tam̃pa* iš **ta-n-pa* (> lat. *tuop*, plg. *tãpo, tàpti*) ir kt. Iš čia šis *-n-* analogijos keliu kartais gali patekti ir į kitokias lytis; pvz. mūsų *jùngas* (= lat. *jûgs*) savo *-n-* veikiausiai yra gavęs iš veiksmažodžio *jùngia, jùngti*, o šis savo ruožtu tą įtarpą bus iš esamojo laiko apibendrinęs ir kitose lytyse; plg. lot. *iugum*, s. ind. *yugám* „jungas", *yuktáḥ* „įtemptas, pakinkytas" (= *jùngtas*) ir kt.

Būdvardžiai *limpùs* „kuris gerai prilimpa" Vn., VKr. I 23, *prantùs* „kuris greitai supranta" Sb., Kp., *suprantingas* „išmintingas, gudrus" PS I 16 ir kt. yra sudaryti pagal esamojo laiko lytis *lim̃pa, prañta, suprañta* arba tiesiog iš jų išvesti; plg. *lipùs* „kuris limpa, klebrig", *supratìngas* „gudrus, išmanus" (= lat. *sapratîgs* „protingas").

§ 6. Mūsų kalbos priesagos, vartojamos įvairiausiems šaknies reikšmės atspalviams žymėti, yra labai gausingos ir nevienodos. Vienos iš jų, p i r m i n ė s, yra pridedamos tiesiog prie šaknies, o kitos, a n t r i n ė s, prijungiamos prie priesaginių kamienų. Pvz. daiktavardžių *dùsas, kálnas, árklas* pirminės priesagos *-a-*,

-na-, *-kla-* yra tiesiogiai pridėtos prie šaknų *dus-*, *kal-*, *ar-*. Visai kas kita yra tokie dariniai kaip *dalỹkas*, *dalystà*, *ganyklà*, *tekė̃las*, *žinõvas* ir kt.: juose pirminės priesagos *-ka-*, *-sta-*, *-kla-*, *-la-*, *-va-* yra pridėtos prie kamienų *daly-*, *gany-*, *tekė-*, *žino-*. Taigi pagal darybą *dalỹkas*, *dalystà*, *ganyklà* ir kt. pirmiausia skaidytini ne į *dal-ykas*, *dal-ysta*, *gan-ykla*, bet į *daly-kas*, *daly-sta*, *gany-kla*. Ilgainiui iš šiokių darinių buvo abstrahuotos naujos, sudėtinės, priesagos *-yka-*, *-ysta*, *-ykla*, *-ova-* ir kt., kurios vėliau galėjo būti pradėtos dėlioti ir ten, kur pirmykščių kamiengalių *-y-*, *-o-*, *-ė-* ir kt. visai nebuvo, pvz. *senystà*, *virtyklà*, *gėrõvas* ir kt.

Toliau yra skirtinos darios ir nedarios priesagos. Pirmosios iš jų yra gyvos — dabar siauriau ar plačiau nuolat vartojamos, su jomis gali būti kaskart sudaroma naujų darinių. Antrosios, priešingai, kad ir vienur kitur sutinkamos, bet plačiau nevartojamos, su jomis naujų darinių nebelinkstama sudaryti. Pvz. mūsų kalboje darios priesagos yra *-inja-* (*auksìnis*), *-iška-* (*vaĩkiškas*), *-inga-* (*protìngas*), *-uma-* (*gražùmas*) ir kt., o nedarios *-anga* (*žabánga*, *Palangà*), *-ava* (*rudavà* „kuoja, mekšras“), *-anta-* (*lamañtas* „gabalas“), *-inta-* (*Jū́žintas* „ežeras“), *-uona-* (*palaiduonas* „palaidūnas“) ir kt.

Kaikurios iš nedariųjų priesagų dabar yra jau sustingusios ir todėl baigiančios nykti arba jau ir visai išnykusios. Pvz. seniau, kaip rodo latvių kalba, veikiausiai ir mūsų kalboje buvo plačiau vartojama priesaga *-uoja-*, bet dabar jos berandame tik vieną kitą sustingusią liekaną. O tokios priesagos kaip *-mi-* (pvz. *kirmìs*), *-ilmė* (pvz. *siutilmė̃* „siutas“) ir kt., rodos, iš viso tik po vieną atstovą beturi.

§ 7. Kaip priesagos, taip ir priešdėliai (t. y. prieš šaknį pridedamieji priedėliai) dažniausiai yra vartojami šaknies reikšmei modifikuoti. Senovėje jie yra buvę ne kas kita, kaip savarankiški, skyrium vartojami žodelyčiai, tokie pat, kaip prielinksniai arba prieveiksmiai. Tai dar aiškiai galime matyti ir iš dabartinių kalbų. Pvz. žodelyčiai *per*, *su*, *už* ir kt. mūsų kalboje dar vartojami prielinksniais ir priešdėliais. Taip pat ir *at-*, mūsų kalboje tik priešdėliu besutinkamas, latvių kalboje dar kartais yra vartoja-

mas prielinksniu. Tačiau ilgainiui jie to savarankiškumo pamažu ėmė netekti: vis daugiau ir daugiau prisišliedami prie vardažodinių arba veiksmažodinių lyčių, jie savaime ėmė riboti pirmykštes tų lyčių reikšmes. Todėl priešdėlinės lytys (pvz. *pratar̃ti, pratarmẽ, įtartìs, nuotartìs* ir kt.) dabar yra kitokios reikšmės, kaip paprastosios (pvz. *tar̃ti, tarmẽ, tartìs*).

Dabartinėje mūsų kalboje priešdėliai eina pirmąja sudaromąja sudėtinių žodžių dalimi.

3. Darinių rūšys

§ 8. Mūsų dabartiniai žodžiai daugiausia yra arba vediniai, arba sudėtiniai žodžiai. Pirmieji dažniausiai yra su priesagų pagalba išvedami iš kitų, pagrindinių, žodžių; pvz. *ąsõtis, auksìnis, vilnõnis, vyrìškis* ir kt. su priesaga *-ja-* yra išvesti iš *ąsótas, áuksinas, vìlnonas, výriškas.* Toliau būdvardis *ąsótas* su priesaga *-ta-* yra sudarytas iš *ąsà*, o *vìlnonas* su priesaga *-na-* iš *vìlna,* kur *-a* savo ruožtu iš pradžios taip pat yra buvusi pirminė priesaga. Panašiai veikiausiai yra skaidytinos ir priesagos *-ina-, -iška-* ir kt., nors dabar dažnai jau yra labai sunku jas suskirstyti į pirmykštes sudaromąsias dalis. Štai dabartiniu atžvilgiu priesagos *-aka-, -ėra-, -ura-* ir kt., atrodo, pirmiausia galėtų būti skaidomos į kamiengalinius *-a-, -ė-, -u-* ir priesagas *-ka-, -ra-*; bet senovinės ide. kalbos rodo, kad čia gali būti įmanoma ir kitokia analizė. Pvz. gr. γλαφυρός „išduobtas, tuščiaviduris, tuščias" pagal E. Benveniste'ą Orig. 35 t. visų pirma yra kildintinas ne iš γλαφύ „ola, duoba" ir -ρο-ς, bet iš *γλαφύρ ir -ος, t. y. pirmiau, jo nuomone, su -ρ buvo sudarytas *γλαφύρ iš dar senesnio γλαφύ, ir tik vėliau iš jo su kamiengaliu *-o-* buvo išvestas būdvardis γλαφυρός. Panašiai ir būdvardinė graikų priesaga -ηρος (pvz. ὀτρηρός „judrus, vikrus, žvalus", οἰνηρός „vyninis, vyno pripiltas" ir kt.) tuo būdu gali būti vestina iš -ηρ + -ος. Tai dar iš dalies rodo niekatrosios giminės *τεκμηρ (rekonstruotas iš τεκμήριον „ženklas, požymys; įrodymas, liudijimas") greta τέκμαρ „ženklas" ir τέκμωρ „t. p."; čia -ηρ taip santykiauja su -αρ (iš -$r̥$) ir -ωρ, kaip -ην su -α (iš -$n̥$) ir -ων, pvz. ποιμήν „piemuo" ir τέρμα „tikslas, siekimas", τέρμων „riba" ir kt. (žr. l. c. 121 tt.). Plg. dar gr. πιαρός „riebus" greta πῖαρ „riebalai, taukai" (žr. Chantraine Form. 226) ir kt. Bet

iš mūsų kalbos, bent tuo tarpu, kol trūksta specialių šios srities tyrinėjimų, tokia analizė yra labai sunkiai tesusekama, tik tiek galima aiškiai pastebėti, kad juo toliau, vis daugiau linkstama pirmykštes trumpas arba trumpesnes priesagas pakeisti ilgesnėmis ir aiškesnėmis.

Daug aiškiau yra skaidomi sudėtiniai žodžiai, kurie mūsų kalboje gali būti sudedami iš dviejų ar kelių savarankiškai vartojamų žodžių arba jų kamienų, pvz. *plaũčkepeniai, saulḗgrąža* ir kt.

Toliau tiek priesaginių (t. y. su priesagomis sudaromų), tiek sudėtinių žodžių daryboje tenka skirti v a r d a ž o d i n i u s (nominalinius) ir v e i k s m a ž o d i n i u s (verbalinius) darinius. Vardažodinių darinių darysena yra daug įvairesnė ir sudėtingesnė kaip veiksmažodinių turbūt dėl to, kad veiksmažodinių lyčių santykiai daug daugiau yra išreiškiami kaitymu (asmenimis, giminėmis, laikais, véikslais, nuosakomis), kaip vardažodinių, kurios tėra kaitomos tik linksniais, skaičiais ir giminėmis.

§ 9. Šalia priesaginių mūsų kalboje, kaip ir kitose ide. kalbose, yra dar buvę ir vadinamųjų š a k n i n i ų žodžių, kurių kamienai buvo lygūs šaknims. Bet, būdami negajūs, jie ilgainiui yra nykę ir dabar beveik visai išnykę; bėra likus tik viena kita tokia veiksmažodinė lytis, pvz. *ẽs-ti, sérg-ti, sniẽg-ti* ir kt. Tačiau, sprendžiant iš tam tikrų pėdsakų, seniau mes, be abejonės, jų būsime turėję daug daugiau, ir ne tik veiksmažodinių, bet ir vardažodinių. Pvz. šalia ryt. augšt. vs. km. *žąsès* (plg. gr. χηνός), vn. gl. *žąsį* (= gr. χῆνα), ds. vd. *žą̃ses* (= gr. χῆνες), ds. km. *žąsũ* (= gr. χηνῶν) seniau ir mūsų kalboje galėjo būti vs. vd. **žą̃s* (plg. gr. χήν, dor. χᾱ́ν), kuris vėliau pagal **žąsin* > *žąsį* galėjo būti paverstas į *žąsìs*. Tuo pat būdu, reikia manyti, yra atsiradę ir kiti panašūs dabartiniai daiktavardžiai, pvz. *dantìs, naktìs, širdìs, žuvìs* ir kt.; toliau žr. § 31.

Panašiai kaip senoviniai šakniniai žodžiai, taip ir daugelis kitų pirminių priebalsinių kamienų darinių ilgainiui buvo paversti priesaginiais; pvz. tokios kilmės yra *jẽknos, obelìs, óbuolas, vãsara* ir kt.

§ 10. Išvestiniai naujadarai dabar paprastai sudaromi dvejopai — kontaminacijos ir analogijos būdu.

Kontaminaciniai dariniai yra tokie, kurie sąmyšio keliu yra sudaryti iš dviejų sinoniminių arba kokių nors giminingų žodžių. Pvz. *ekertìs*, *ekertẽ* Jž. I 695 yra kontaminuota iš *eketìs (-ẽ)* + *keȓta*, *kakorýt* „poporyt" Tvč. iš *kakarýkū* + *rýtas*, *suvisaĩ* „visiškai" LB 228 iš *suvisu* + *visai*, *žabagaraĩ* „smulkūs žabai, iš kurių daro kūlelius, aplaužyti, aptrupėję žagarai" Šdv., Ob. iš *žãbai* + *žagaraĩ* ir kt. Taip pat yra galimas daiktas, kad ir žem. *vambolẽ* „vabalas" savo šaknį *vamb-* turi susidariusi iš *vab-* + *bamb-* (žodyje *bam̃balas*), žr. Endzelin MLV IV 467.

Analoginiai dariniai nemaža ką bendro turi su kontaminaciniais: jie naujai yra sudaromi pagal esančius pavyzdžius, todėl nuo pastarųjų skiriasi ne savo esme, bet tik pagrindinių elementų rūšimi. Pvz. pagal pirmykščius *u-* kamieno būdvardžius *gražùs*, *kartùs, saldùs* ir kt. ilgainiui *bjaũras, pìgas, romas, sũras, vẽlas* galėjo būti paversti į *bjaurùs, pigùs, romùs, sūrùs, vėlùs*, juo labiau dėl to, kad priesaga *-u-* čia pasirodė gajesnė ir ja buvo pradėta žymėti tam tikrus polinkius, žr. §§ 18 ir 19. Arba štai su priesaga *-uma-* iš pradžios buvo daryta daiktavardžių tik iš *u-* kamieno, o vėliau ir iš kitų kamienų vardažodžių, pvz. *gražù-s*: *gražù-mas,* vėliau ir *gẽras*: *gerùmas*, *žẽmas*: *žemùmas* ir kt.

§ 11. Tam tikrų pirmykščių pagrindinių žodžių daryba kartais yra taip išblankusi, kad mes visai nebejuntame, jog iš tikrųjų jie yra ne pagrindiniai žodžiai, bet kokie nors antriniai dariniai. Todėl, jų daryseną šitaip įsivaizdavę, mes kartais imame ir iš tariamų vedinių pasidarome naujų, taip pat tariamų pagrindinių žodžių, vadinamųjų a t g a l i n i ų, arba r e t r o g r a d i n i ų, darinių. Pvz. *barsas* TŽ I 355, *eras* Jž. I 396 (ir tarminė lytis *aras*: a r a s... kirto lapei per uodegą Jd. 193_{20})[1]), *gegà* arba *gẽgė* Jž. I 422, Jsd. 556, 786, *gizis* „padėjėjas" Jž. I 440, *kãpšas* „tabokos maišiukas" Jž. II 33, *kùmė* Vln. (Jd. 150_{11}) yra atgaliai sudaryti iš tariamų mažybinių daiktavardžių *barsiùkas* arba *barsùkas* (< l. *borsuk* arba g. *борсук* < turk. *barsuķ*), *erẽlis* (tarm. *arẽlis*: pr. *arelis* ‖ s. sl. *орьлъ*)[1]), *gegužẽ* (= lat. *dzeguze*, pr. *geguse*: s. r. *же-*

[1]) K. Būga KS 55 mano, kad *aras (eras)* veikiausiai esąs Juškevičiaus pramanytas; bet kadangi šis žodis ir dainose, ne tik žodyne sutinkamas, tai gali būti tat ir žmonių kalbos padaras.

гузуля, č. *žežhule* ir kt.), *gizẽlis* (vok. *Geselle*), *kapšiùkas* arba *kapšùkas* (< l. *kapszuk* arba g. *капшук* < tot. *kapčyk*), *kumẽlė* (: *kumelỹs*, lat. *kumelis*, *kumelš*). Tuo pat būdu kartais gali būti sudaromi ir daiktavardžiai iš veiksmažodžių. Pvz. *bõvas* „žaidimas, pramoga" Jž. I 227 veikiausiai yra sudarytas iš *bõvytis* (< l. *bawić się* arba g. *бавиться*). Taip pat ir dzūkų *dabà*, vs. km. *dãbos* „dėmė, omenė" (pvz. posakyje *ką dãbon dėtis*) gali būti abstrahuota iš *dabóti* „žiūrėti, saugoti". Toliau plg Fraenkel KZ LVIII 283 tt., Niedermann StB III 108 tt.

§ 12. Visai savotiški yra vadinamieji h i p o s t a z i n i a i dariniai. Tai yra tokie vardažodžiai, kurie sudaromi iš dviejų ar kelių gretiminių nekaitomų padarų arba net atskirų posakinių žodžių grupių. Pvz. iš nuolat pagrečiui vartojamų posakių *anuo metu*, *be galo, kas diena* (ir *kas dieną*), *lig šiol, šių metų*, *arti pilnio* ir kt. dabar turime susidarę *anuomẽtis (anuomẽtìnis)*, *begãlis (begalỹs, begalìnis)*, *kasdiẽnis (kasdienìnis)*, *ligšiolìnis, šiųmẽtis (šiųmẽtìnis)*, *artipiĩnis* (iš to vėliau ir prieveiksmis *artipiĩniai*, pvz. a r t i p i ĩ n i a i pripylė puodą). Tuo būdu yra sudaryti ir būdvardžiai *liglaikìnis, tolỹdìnis* (nuolatinis), *tuojtimpìnis* (iš *tuo įtimpõs*), *nuodugnùs, nuokampùs, nuokalnùs*, taip pat daiktavardžiai *prašalinỹkas* „kuris pro šalį eina, važiuoja" Ds., *priešalinỹkas* „neprašytas svečias; prie vieninio vežimo prikinkytas arklys" Pgr. ir kt. Plg. dar Fraenkel KZ LX 344 tt.

Apskritai imant, hipostazė (iš gr. ὑπόστασις „pamatas, esmė, prigimtis; tvirtybė, patvara, stamantrybė") žodžių daryboje gali būt gana plačiai suprantama. Pvz. hipostaziniai dariniai iš pradžios galėjo būti *ántakis, apìnasris, beprõtis, peñnagis* „kyšis", *ùžsienis*, taip pat *kójagalviai, geležìnkelis, gélžašis* ir kt. Bet dabartinėje daryboje nėra reikalo šią sąvoką taip plačiai išplėsti, — visai užtenka, jei ji apims tik tokius darinius, kurie dabar yra sudaromi, kaip jau buvo minėta, iš įvairaus pobūdžio gramatinių padarų.

§ 13. Pagaliau dar tenka paliesti vieną darinių rūšį, kuri seniau, primityvesnėse kalbose, galėjo būti dar plačiau vartojama, bet dabar kaskart jos atstovų vis mažiau besutinkama. Tai yra d v e j y b i n i a i, arba r e d u p l i k u o t i n i a i, dariniai.

Vieną iš būdingesnių dabartinių reduplikacijų rūšių sudaro dvejinamieji vaikų žodžiai: *mamà, tẽtė, dẽdė*, taip pat *momà, bóba* ir kt. Šituose žodžiuose tipiški garsų junginiai *ma, tė, dė* arba *mā, bā* yra susidarę vos tik vaikui pradėjus atskirus garsus artikuliuoti. Vėliau, kai vaiko kalba patobulėjo, šitos sudvejintos lytys pasidarė jau tikrais žodžiais.

Toliau eina visa eilė reduplikuotinių žodžių, sudarytų sekant gamtos garsus, pvz. *gurguliúoti* (plg. *gur-gur*), *kukúoti* (plg. *kukū*; lot. *cucūlus* „gegužė", vok. *Kuckuck* „t.p."), *liuliúoti* ir kt. Kitais atvejais pakartojama ištisi žodžiai arba atskiros jų dalys, visai arba bent iš dalies, kai norima kokį nors kartotiną dalyko būvį, trukmę, išreikšti arba kokią nors reiškiamą sąvoką suintensyvinti, ją daugiau pabrėžti. Pvz. šalia posakių *namai namai* (arba *namų namai*, t. y. daugybė namų), *maža maža* (t. y. visai maža) trobelė, *tuojau tuojau* einu ir kt. yra sakoma ir: *gérgeris* „geriausias, visų brangiausias daiktas" Jž. I 427, *mãžmožis* (plg. *mažas mažas*, t. y. visai mažas, daiktas), *niẽkniekis*, *niekãniekis* (plg. *niekų niekai*), *sénsenis* „labai senas, susenėlis" Als. (plg. lat. *sensenais* „t. p."), *skánskonis* „apygardis; skanėstas" Tšk., M I 240, taip pat *kar̃tkarčiais*, *kártkartėmis*, *príešpriešiais* ir kt. Artimos reikšmės yra *pilpilnýtelis* „labai labai pilnas, pilnų pilnintelis" Tvč., *sausausýtelis* „labai labai sausas, sausų sausintelis" ib., taip pat *nìčniekas* „visai niekas", *pìčpilnis* „visai pilnas", *tùčtuojau* „sogleich", *vìčvienas* „vienai vienas, vienintelis" ir kt.; plg. dar Specht StB III 94 t.

Visai kas kita yra reduplikuotiniai daiktavardžiai, kurių šaknies yra pakartojamas tik priebalsis, vienas arba drauge su balsiu ar dvibalsiu; kartais pakartojamasis skiemuo gali būti ir daugiau perdirbtas. Pvz.: *gaĩgalas* „antinas" (: lat. *gaĩgala, gaigalis* „naras, žuvėdra"), *ge̓galas* „naras" BrB 5 Moz. XIV 13 (: pr. *gegalis* „mažutis naras", plg. dar r. *го́голь* „kryklė"), *gar̃garas* „sausas, liesas, ilgakojis ir ilgakaklis arklys" Jž. I 413 = *gargãras* „didelis, liesas, prakaulis arklys" Pšl. (plg. lat. *gaŗš* „ilgas", *gargaŗš* „labai ilgas"), *kañkalas* „skambalas, barškalas", *kankólai* „pautai" (: sl. **kolkolъ* > r. *колокол* „varpas"), *lielešà, -õs, líelešą* „didelis vidurių skausmas" Kv., Rtv., Slnt. arba *líeleša* „Milzstich" K 225, *papártis* Tž., Kv. ir *papartỹs, pãparčio* Sb., Ds., Tvč. arba *pa-*

partỹs, papárčio Ds. (: sl. **paportь* > l. *paproć* ir kt., lat. *papar̃de* ‖ vok. *Farn*, s. ind. *parṇám* „sparnas, plunksna, spyruoklė" iš **por-no-*), *píepala* „putpelė, Wachtel" SzDi. 298 (: lat. *paîpala*, pr. *penpalo*, sl. **perpelъ* > r. *nepeneл*), *Siesartìs*, *-iẽs*, *Síesartį* „upės vardas" (šaknis *ser-* „tekėti": s. ind. *sísarti* „jis teka, bėga"), *tetervas, tẽtervinas, tetervà* (: lat. *teteris*, pr. *tatarwis*, sl. **tetervъ* > r. *ménáepeв*), *titìlvis* „toks paukštis, Strandläufer" (: lat. *titilbis* „Wasserläufer"), *vaivórai* „girtuoklės" Erž., Kv., Msd., Žem. I 181, *vovóras* Mitt. II 135, *vavoras* KD 230, *vąvoras* LS 120 ir **varvóras* (rekonstruotas iš *varvór-ykštė* „laumės juosta" Btm., žr. Būga KS 297), *veiverỹs, veĩverio* „netikęs žmogus, tinginys" Mrp., Vvr., *veverklẽ* „žmogus, kuris vis kaip šuo viauksi" K 500, *vėverìs, voverẽ, voverìs, vaiveris* M II 144 (: lat. *vãvere, vãveris*, pr. *weware*, s. r. *вѣверица*), *vieversỹs, víeversio* Pmp., Sb., Kp., Dbk., Tvč., Mrk., *voversỹs* Sl., *vover̃sis* Ds., žem. *vivirsỹs*, taip pat *Vóversys, -ių* „Skiemonių vls. kaimas" (: pr. *werwirsis*), *vievesà, -õs, víevesą* „žąsų utėlė" R II 157, M II 208 arba *víevesa* „t. p." K 500, *víevasa* „paukščių utėlė" Nms., *žíežilpa* „kibirkštis" Jž. II 104 s. v. k i b i r k š t i s (ir *žìžilpa* „t.p." A s. Msd.: *ap-žilpti* „žiežirbomis aptekti, imti akyse mirgėti, tavaruoti" Jž. I 103), *žíežirba* „t.p." R II 151, Jž. I 506 s.v. i c a s, Kčn., Skp. (: *apžir̃bti* „apžilbti, žiežirbomis aptekti, imti akyse mirgėti" Jž. I 104), taip pat *žíežiurba* „t.p." Tvč. arba *žiežiurbà, -õs, žíežiurbą* Ds., *žíedžirba* Kv., *žiẽželka* Rvl., Kvn. arba *žíeželka* Škn., Lnk., Jnk., *žíežerka* Jnšk., *žíežilka* Klm., Rvl., Kvn., *žíežirga* Jž. I 506 s.v. i c a s, Miež. 289, *žíežirka* Kp., Skp. ir kt. Labai senos reduplikacijos veikiausiai yra ir *bẽbrus* (: pr. *bebrus*, sas. *beofor*, sva. *bibar* iš germ. **bebru-*, s. ind. *babhrúḥ* „rudas, rusvas; tam tikra pelių, ichneumonų, rūšis"), *kãklas* (: lat. *kakls*, s. ind. *cakrá-* „vežimo ratas, skridinys, ratilas", sas. *hvéol* „ratas", gr. κύκλος „apskritimas, aplankas; vežimo, saulės ratas" ir kt.), *šẽškas* arba *šẽškus* (: lat. *sesks*) ir kt.; plg. Būga KS 290, Trautmann Wb. 28 t., 125, Walde-Pokorny Vgl. Wb. I 515, II 167, Endzelin MLV II 138, Meillet Intr.[7] 277.

Šitos rūšies reduplikacijų dabartiniais kalbos duomenimis beveik nebegalima išaiškinti, nes jų darysena yra didžiai primityvi ir sena. Bet vis dėlto reikia manyti, kad ir tokie reduplikuotiniai

žodžiai senovėje buvo sudaromi tuo pat būdu, kaip ir mums žinomieji. Pvz. tokiuose žodžiuose kaip *gaigalas*, *piepala* veikiausiai atsispindi paukščių garsai (plg. r. tarm. *гологóлить* „plepėti" iš **golgoliti*, lot. *pīpiāre* „pypsėti" ir kt.). Kitose panašiose reduplikacijose turbūt vėl koks panašus reiškinys atsispindi. Pvz. *kañkalas* savo pavadinimą gal yra gavęs nuo savo garsų pasikartojimo, *vievesa* nuo didelio ar pakartotino kandimo arba dūrimo (žr. Būga KS 300) ir tt. Toliau plg. dar Brugmann Gr. II² 1, 46 tt., Endzelin Le. Gr. 119 t., E. Hoffmann, Ausdrucksverstärkung 12 tt., Brenderis, Kalba III 12 tt., StB VI 83 tt.

II. Vardažodinių kamienų daryba

1. BALSINĖS PRIESAGOS

a) *-a-*

§ 14. Ši priesaga, kad ir dar labai išplitusi, vis dėlto dabar nebėra visai gaji. Visų pirma su ja sudaromieji daiktavardžiai daugiausia yra konkrečios reikšmės — žymi veiksmo išdavą, įrankį ar ką kita ir šaknies balsiais dažnai skiriasi nuo atitinkamų veiksmažodžių, pvz. *bãras, -aĩ* „dirvos arba pievos juosta, kuri vienu žygiu apsėjama arba išpjaunama" (: *beŕti*), *blañdas* „miegūstumas; apsiniaukęs, ūkanas oras" Jž. I 215, Sb. (: *blę̃sti* „miegoti; miltais priplakti viralą"), *brãdas* „bradinys, bradinė" K 54 (: *bredù, brìsti*), *dañgas, -aĩ* „dangtis" Kb. (: *deñgti*), *gãlas, -aĩ* (= lat. *gals* „galas; smailuma, viršūnė": *gélti* „durti, smeigti; smarkiai skaudėti"), *kãras, -aĩ* „Krieg" (< „būrys, t. y. padalinys": *kérti* „knotis, luptis, atšokti", *ãt-karas, -à* „neñorus, nenusiteikęs, priešingas" ir kt.; dėl reikšmės plg. dar *kãrias, -iaĩ* „kariuomenė; karas"), *kañdas* „aidas, garsas" Jž. II 36 (: *pakiñdo, -kiñsti* „pabusti", *kardìntis* „skardintis"), *kañpas, -aí* ir *-aĩ* „atkarpa; rantis, užuokarta" JGr. 86, Užv., Jž. II 42 (: *kerpù, kiñpti*), *kaũpas* (ir *káupas* Vbl., Nms., Ktv., Btn., veikiausiai pagal **káupa* [= srb. *kȕpa*] perdirbtas iš *kaũpas* [plg. *laĩmas* : *láima, vañnas* : *várna* ir kt.]: *kùpti* „kilti, keltis, išsipūsti", *kùpinas* „su kaupu" ir kt.), *kraĩkas, -aĩ* „pakratas; ant stogo šelmens pilamieji spaliai; stogo šerys, kraigas" Jž. II 208 (: *kreĩkti*), *kuõlas, -aĩ* (: *kùlti, kálti*), *laĩkas, -aĩ* „galas, mirtis; Zeit" (: *liekù, lìkti, likìmas* „Schicksal", plg. gal tave l a i k a s traukia, kad tu taip nesisaugai? Sb.; gal tu, sako, l a i k o [t. y. galo, mirties] ieškai? Ds.), *lãkas, -aĩ* „avilio plyšys bitėms išeiti" Rdm., „lekė, grūdo lukštas" Lpg. (: *lekiù, lė̃k-*

ti), *lañkas, -aĩ* (= lat. *lùoks*, s. sl. *lǫkъ* : *leñkti*), *lõmas, -ai* „žemės, pievos gabalas, nedidelis plotas" Msd., Slnt., Plt., Kl. (ir su daug senesniu dvibalsiu *lúomas, -ai* „dalis; kartas; rėžis, žemės gabalas; eilė; stonas; vaizdas, rūšis, giminė": *ãp-lamas, -à* „paviršutiniškas, nepagrindus", *lamìnti* „lamdyti", *lémti* „skirti", *lìmti* „lūžti" ir kt., žr. Būga LM IV 428), *maĩtas* „maistas; maita" TŽ I 351, OP 36 (: *meĩt-ėlis, mìto, mìsti, maitìnti*), *mãras, -aĩ* „mirtis, epidemija" (= s. sl. *morъ*, s. ind. *maraḥ* „mirtis" : *merė́ti* „pamažu badu stipti, badėti; liūdėti" End., Jž. I 181 s.v. badėti, DP 150, *miñti*), *mãtas, -ai* „miera" (ir *mẽtas* „matas; laikas", ds. *mẽtai* „Jahr" : *metù, mèsti*; plg. vienu matù „in einem Augenblick" Tvč., davė medaus stiklo mẽtą Kp., taip pat slov. *mèt* „mẽtis, Wurf"), *máuras, -aĩ* „Schlamm" (ir *mùras* „sušlapusi žemė, purvas" : *mùrti* „įšlapti, durchweicht werden", *mùrinas, -à* „nešvarus, susipurvinęs"...), *nãras, -aĩ* „sąnarys" Vln., Pšl., „vieta, kur labai klampu" Gvč. (: *nérti*), *óras, -aĩ* „Luft, Wetter" (< „arimas, artas laukas" : lat. *ârs, âra* „das Freie, das freie Feld; ariamas laukas; išorė, laukinė pusė", s. lat. *āran* „oran, laukan", mūsų *õrė* „arimas", *árti* ir kt., žr. Būga KS 259 t.), *paišaĩ, -ùs* „piešos, suodys" K 287, Šl., Psv. (: *piẽšti, paišýti*...), *paũtas, -ai* „kiaušinis; testiculus" (taip pat *pã-pautas* „póputė, sąvėlẽ, trynẽ" : *puñta, pùsti, putà*, km. *pùtos* ir kt., žr. Būga KZ LII 267, Endzelin MLV III 130), *rúožas, -aĩ* „rėžis, brūkšnis, dryžas" Sb., Kp., Rmg., Lkm. (= sl. **razъ* > č. *ráz* „smūgis; kartas" ir kt. : *rẽžti*), *saĩkas, -ai* „Hohlmass" (: *seikė́ti*), *skãlas, -ai* „ilgos skalos, kurios vartojamos audžiant ir dedamos apie veleną tarp metmenų" LF 168 (: *skélti*), *skrañdas, -aĩ* „beržinis, be žievės, džiovintas pagalys skaloms, šakaliams" Skg., „skvernas" Lpg., ds. *skrandaĩ* „kailiniai" Rdm. (: *skreñdo, skrę̃sti* „nusidėvėti, nusinešioti; purvinam darytis" Slnt., Škn.), *sklañdas, -aĩ* „tvoros tveriamoji kartis" Als., Slnt. (: *sklę̃sti*), *slúogas, -aĩ* „kuo kas slėgiama, gramzdinama" (= lat. *sluôgs* „t.p." : *slė́gti*), *smaĩgas, -aĩ* „ilga kartis su smailagaliu" Mrs., Ddv., Jsd. 560 (: *smeĩgti*), *spãras* „paramstis" Ds. (: lat. *speȓt*, mūsų *spìrti*), *sprándas, -aĩ* (: *sprę́sti*), *sraĩgas* „smaigas pievos sienai rodyti" Ad. (: *sreĩgti* „besti, durti, smeigti"), *stãbas, -aĩ* „perstogė, atvanga; paralyžius; statula, Bildsäule; šulas, stakta" (= lat. *stabs* „stakta, šulas, stulpas, pastapas" : *stèbti, stebė́ti, stabýti*...), *stámbas, -aĩ* „kotas, kamienas" Mrc., Vkj., Sb., Kp.,

Ds. (: *stem̃bti* „stambiam darytis, į stambą augti; priešintis"), *stram̃pas* „pagalys, Knüttel" (: *strim̃pti* „būti apystipriam, krutėti, vikriai suktis, ruoštis" Ds., „laukti, kentėti" Ldk.), *svãras, -ai* „sunkenybė, našta; Pfund, Wage" PS I 276, BrB 3 Moz. XIX 36, JGr. 86 (: *sver̃ti, svìrti*), *šãpas, -ai* „šiaudelis, šiaudagalys, trūkšlys" K 421, JGr. 86 (: *šèpti*), *šlãkas, -aĩ* „lašas; puškas" (: *šlìkti* „lašėti, lietis" Kl.), *tãkas, -aĩ* „kelelis, Pfad, Fussteig" (= lat. *taks* „t. p.", s. sl. *tokъ* „tekėjimas", av. *taka-* „bėgis" : lat. *tekt* „bėgti, tekėti", mūsų *tekė́ti* „laufen, fliessen, rinnen; aufgehen [apie saulę]; heiraten"...), *tãnas* „sutinimas, tinulys, Geschwulst" K 448 (: *tìnti*), *tárpas, -ai* „Zwischenraum" (= sl. **torpъ* > s. sl. *trapъ* „duobė": *térpti*), *táukas, -aĩ* (= lat. *tàuks* „riebus", pr. *taukis* „taukai, Schmalz", č. *tuk* „riebalai" : *tų̀kti*), *tvañkas* „didelis karštis prieš lietų, be vėjo" Sksn., Ddv., Jnk. (: *tveñkti, tviñkti*), *vãlas, -aĩ* „arklio uodegos plaukai" K 485 (: *vélti*), *vãras, -aĩ* „kartis; durų juosta, sąvara, lištva" Kv., Rvl. (= s. r. *воръ* „aptvaras, tvora": *vérti*), *var̃pas, -aĩ* (: *virpė́ti* „drebėti", *ver̃pti* „spinnen, t. y. sukti" ir kt., žr. Būga KZ LI 112), *žaĩbas, -aĩ* „Blitz" (: *žiẽbti* „ugnį degti", *sužìbti* „pradėti žibėti"...), *žáidas, -aĩ* „augalo žiedas, Blüte" Rmš. (: *žíedėti, pražýsti*...), *žam̃bas, -ai* „briauna, aštrus kampas, kraštas, skvernas" (= lat. *zùobs*, s. sl. *zǫbъ*, s. ind. *jámbhaḥ*, gr. γόμφος „medinė vinis, kylys, Pflock" : *žem̃bti* „perpjauti, zerschneiden", *žė́mbėti* „daigus leisti") ir kt.

§ 15. Nemaža šios rūšies daiktavardžių savo šaknies balsiais dabar visai nebesiskiria nuo atitinkamų veiksmažodinių lyčių, pvz. *dir̃žas, -aĩ* (: *dir̃žti* „tąsiam ir kietam darytis"), *ìžas, -aĩ* „iža, ižena" Sb., Kp. (: *ìžti* „gliaudytis, irti, skeldėti"), *kìšas* „prijuostė" Pl. (: *kìšti*), *knìsas* „knyslė, kiaulės nosis" Sksn. (: *knìsti*), *mìtas* „išlaidos, kaštas" SzDi 108 (: *mìto, mìsti*), *pẽnas* „maistas" (: *penė́ti*), *pinaĩ* „tvorinis krūmas, Zaunstrauch" R II 410, „eglinės šakos tvorai pinti" Schl. 304 (: *pìnti*), *ráugas, -aĩ* „raugalas, Sauerteig" (= lat. *raũgs* „mielės, raugas": *ráugti* || *rū̃gti*), *skiẽbas* „praskiepas, protarpis, prošvaistė" Dglš. (: *skiẽbti* „plonai atriekti duonos" Vkš.), *skiẽpas, -aĩ* „čiepas, Pfropfreis, Setzling" (: *skiepti* „ardyti, angą daryti", žr. Būga KS 291), *spéigas, -ai* „didelis šaltis" Kv. (: *speigti* „didžiai šalti" Koss. 59 || *spìginti*), *spiñdas* „spindžius, tiesi spindinti linija be medžių, dubrė"

Ln. (: *spindėti*), *stūmas* „stumtuvas, toks kaip grėblys, tik šiekštos vietoj yra lentelė" Ds., Pnm. (: *stùmti*), *sùsas* „bluozgas" Pmp., Sb. (: *sùsti*), *šùtas* „sušutimas, prakaitas" (: *šùsti*), *švìtas* „skala, kuri seniau buvo deginama lempos vietoje" Kp. (: *švìto, švìsti, švitėti*...), *žíebas, -aĩ* „žaibas" Kv., Rtv., DB 164, LF 202, BrB Luk. XVII 24 (: *žiẽbti*...), *žíędas, -aĩ* „Blüte; Ring" (= lat. *ziêds* „žiedas, gėlė" : *žíedėti*...) ir kt.

Tai reikia aiškinti tuo, kad šiokie dariniai iš dalies gali būti vėliau sudaryti arba analogiškai pagal kitas lytis perdirbti. Pvz. *dvẽsas* „dvasna" Sl., *mẽzgas, -aĩ* Škn., Jnk., *miẽgas, -aĩ, niẽžas, -aĩ, slėgaĩ* „sluogai" Ds., *sniẽgas, -aĩ, stémbas, -aĩ* „kotas, kamienas" Jž. I 470 s.v. g r ū d ė t i, 644 s.v. i š s t e m b t i, *-tekas* (žodyje *led-tekas* „stogdažẽ, Eiszapfen" Kv.), *žíebas, -aĩ* „žaibas" pagal *dvẽsia, mẽzga, miẽga, miẽgti, miegóti, niẽžti, niežėti, slẽgia, slẽgti, stem̃bti, tẽka, tekėti, žiẽbti* galėjo būti perdirbti iš *dvasas* „dvasia" PS I 87, 259, *mãzgas, *maigas* (plg. *maig-ūnas* „miegamasis suolas"), **naižas* (= lat. *naizs*), *slúogas, *snaigas* (plg. *į-snaigas* „ant medžių šakų nugulęs sniegas" Kv., Rtv., *snaĩguolė* „Schneeflocke" Kv., *snaigýti* „truputį snigti, snyguriuoti", taip pat pr. *snaygis*, s. sl. *sněgъ*, got. *snaiws* ir kt.), *stámbas, tãkas, žaibas*; toliau plg. APh. V 60 tt. Bet kaikurie iš tokių daiktavardžių gali būti ir iš seniau paveldėti, nes tokių panašių reiškinių pastebime ir kitose kalbose; pvz. *miẽgas*, lat. *mìegs* (iš **meigas*) gali būti sulygintas su sl. **migъ* (r. *миг* „akimirksnis", srb. *mîg* „mojus, Wink" ir kt.). Toliau plg. *díegas, -aĩ*, lat. *diêgs*: *dáigas, -aĩ, mẽlas*: žem. *mãlas, mẽtas* „miera; laikas", lat. *mets* „šieno kupeta; panašybė, lygybė, amžius; laikotarpis, laikas" : *mãtas* (žr. augščiau), *síekas* „sykelis, sėtuvė" Lgm.: *saĩkas, šiẽnas*, lat. *sìens* : s. sl. *sěno, viẽkas* „jėga, gyvybė" : s. sl. *věkъ* „amžius", *žíędas, -aĩ* „Blüte; Ring" : *žáidas, -aĩ* ir kt.; žr. dar Būga KS 281.

§ 16. Tam tikra *a*-priesagos daiktavardžių dalis, daugiausia konkrečios ir individualios reikšmės, dabar yra izoliuoti ir su kokiais nors pirminiais veiksmažodžiais jau nebesiejami, pvz. *bãdas* (= lat. *bads*), *bluõzgas, -aĩ* „pleiskana" Kv., Rtv., Msd. (ir *blaũzgas* „t. p." Jž. I 217, lat. *blauzgas* „pleiskanos", mūsų *blùzgana* „t. p."), *dríežas, -aĩ* (ir *driẽžas, -ai, -aĩ*, žr. DA 35), *gãras, -aĩ*

(= lat. *gars*), *gum̃bas, -aĩ* „išauga, pakylà, augmuo kokiame organiniame kūne ar akmenyje; gunkla, gumbulas; tokia pilvo liga, grūžtis, Magenkrampf" (: lat. *gum̃ba* „sutinimas, tanas", s. sl. *gǫba* „kempinė"...), *juõkas* (= lat. *juõks*: lot. *jocus*), *kẽras, -ai* „stuobrys, kamienas; šaknis, šakniastiebis, kelmas; krūmas" (= lat. *cers* „krūmas; nendrynė; atžala": mūsų *kẽrė* „stuobrys, išverstas kelmas", *kìrna* „lūžtvė; kelmynė; aštrus kelmas", pr. *kirno* „krūmas"...), *lãšas, -aĩ* (: lat. *làse* „truputys skysčio; spalva besiskirianti dėmė, taškas"...), *lãžas, -ai* „pareiga, baũdžiava, jungas, priespauda" Mžk., Kv., Ylk., Krl., *lóbas, -ai* „klonys, dauba, kalno įlinkė" Dsn., Dvn., Tvč., Slk. (ir *lõbas* „upės tėkmė, klanas" Lzn.), *mẽlas, -aĩ* (ir žem. *mãlas* „t.p.": lat. ds. *meli* „melas", *màldît* „klaidžioti; klaidinti" ir kt., žr. Endzelin MLV II 395), *mal̃kas* „gurkšnis" (= lat. *màlks* „t. p."), *mìlas, -aĩ* (: lat. *mila*, pr. *milan* „t. p."), *nãgas, -aĩ* (= lat. *nags*), *píesas* „ganiava" Kl., *pláukas, -aĩ*, *pùškas, -aĩ* „spuogelis, puškulys" (ir *pũškas, -ai* „t.p." Kv.), *rãžas, -aĩ* „sausas virbas; šluotražis", *rum̃bas, -aĩ* „juosmuo" Jnk., „randas" Lkm., Tvč., „kraštas, Saum" Kv. (ir *rim̃bas, -aĩ* „botago mušamoji virvelė" Nms. : *rem̃bti* „tingiam darytis", *rémbėti* „tingiam darytis, rumbų gauti; randais aptekti; neužtektinai augti"), *snãpas, -aĩ* (= lat. *snaps*), *spúogas, -aĩ* K 399, Jnk., Sb., Kp., Ds. (ir *spuõgas, -aĩ* Msd., Rtv., Slnt.: *spáugas, -aĩ* Jrb., Vln., Sksn., Bsg., Kdn., Dbk., Užp.), *stúobas* „liemuo, Rumpf" Pnl. (: *stuobrỹs, stùburas*...), *šẽkas, -aĩ* (= lat. *sêks*: pr. *schokis* „žolė"...), *šiáudas, -aĩ, šìlas, -aĩ* (= lat. *sils*), *šùlas, -aĩ* „stulpas; Fassstab" (: *šùlė* „bačka" Kv., *šulinỹs*, žem. *šùlinė* „Brunnen", pr. *sulis* „pastovas, Ständer"...), *tváikas* „negeras kvapas nuo krosnyje svilančių daiktų, smalkės, garai, smarvė" Als., Slnt., Kv., Šk., VR 484 (ir *tvaĩkas* „t.p." Ddv.: lat. *tvàiks* „garai, smalkės", *tvèice* „karštis"...), *ũpas* „aidas" Lkm., „šėlas, siutas" Kv., „nuotaika" Vdk., WK 97 (: lat. *ũpis* „apuokas", r. *выпь* „baublys, Rohrdommel"...), *vą̃šas, -aĩ* „lankelis, ąsa", *vir̃bas, -aĩ* „stiebas, kotas; rykštė" (= lat. *vir̃bs* „lazdelė, iešmas", sl. **vьrba* > l. *wierzba* „gluosnis, karklas, blindis"...), *žãbas, -ai* „nudžiūvusi ir vėjo nulaužta šaka, žagaras", *žãgas, -aĩ* „kupeta" Msd., Rvl. ir kt.

Kaikurie iš tokių darinių, matyti, yra labai seni, nes jų atitikmenų randame ir kitose, net tolimesnėse, ide. kalbose, pvz. *al̃kas, elkas* „gojus" (: lat. *elks* „dievaitis, stabas"; plg. got. *alhs* „šventovė"),

béržas, -ai, -aĩ (: lat. *bẽrzs, bẽrza*, pr. *berze*, sl. **berza* > r. *берёза*, srb. *brȅza*...), *draũgas, -aĩ* (: lat. *dràugs* „bičiulis", s. sl. *drugъ* „draugas"), *gar̃das* (: sl. **gordъ* > s. sl. *gradъ* „miestas"..., got. *gards* „namas"...), *grúodas, -aĩ* „kietai sušalusi žemė; kietai sušalęs purvas" (: s sl. *gradъ* „kruša", l. *grad* „t.p."...), *jẽras,-ai* „ėriukas" (: lat. **jẽrs* „t. p."; got. *jer* „Jahr"...), *laũkas, -aĩ* (= lat. *laũks*, pr. *lauks* „Feld" < „tarpmiškinė retuma, šviesuma, Lichtung": lot. *lūcus* „alkas" iš **loucos*, s. ind. *lokáḥ* „laisva vieta, erdvė", žr. Schulze Kl. Schr. 122, Būga KS 259 t.), *lìnas; -aĩ* (: pr *linno*, lat. ds. *lini*, sl. **lьnъ* > l. *len*..., gr. λίνον „linas, siūlas"...), *lúobas, -aĩ* „karna, Baumrinde" Ad., Ds. (: lat. *luobs* „kevalas, žievė, lukštas", sl. **lubъ* > l. *łub* „medžio žievė"...), *muõlas* „gleivės, glėmesos" Lkm. (: l. *muł* „mauras"...), *nãmas, -aĩ* (= lat. *nams*, gr. νομός „ganykla; gyvenamoji vieta, buveinė": νέμω „apgyvenu, apdirbu", žr. Endzelin MLV II 693), *par̃šas, -ai* (: lot. *porcus* „prijaukinta kiaulė", sva. *farah* „paršiukas"...), *pū̃ras, -aĩ* „žieminis kvietys" (: gr. πυρός „kvietys", lat. ds. *pûri* „pūrai", pr. *pure* „dirsė"...), *rãgas, -aĩ* (: lat. *rags*, pr. *ragis* „medžioklinis ragas", s. sl. *rogъ* „augščiausia viršūnė, ragas"...), *rãtas, -ai* (= lat. *rats*, s. ind. *ráthaḥ* „vežimas", s. air. *roth*: s. air. *rethim* „aš bėgu"; dėl reikšmės plg. žem. *tekìnis* „ratas": *tekė́ti*, gr. τρόχος „ratas": τρέχω „aš bėgu" ir kt., žr. Meillet Intr.[7] 402), *sakaĩ* „Harz" (: lat. *saki, sakas* „t.p.", l. *sok* „sunka"...), *šãmas, -aĩ* „Wels" (= lat. *sams*, r. *сом*...), *var̃das, -aĩ* (= lat. *vàrds* „žodis": pr. *wīrds*, got. *waúrd* „t. p."...), *var̃gas, -ai, -aĩ* (: lat. *vàrgs* „ligūstas, vargingas; vargas; engiamasis, vergas", pr. *wargs* „piktas", sl. **vorgъ* > r. *во́рог* „priešas"...), *véidas, -aĩ* „Angesicht; reiškinys, Erscheinung" LF 196 (: lat. *veids* „išvaizda", srb. *vȋd* „matymas, akių šviesa; išvaizda, pavidalas"...), *vil̃kas, -aĩ* (= lat. *vìlks*, pr. *wilkis*, sl. **vьlkъ* > l. *wilk*, č. *vlk*..., s. ind. *vŕ̥kaḥ*, got. *wulfs*...), *výras, -ai* (= lat. *vĩrs*, pr. *wijrs*, s. ind. *vīráḥ*...), *žárdas, -ai* (= lat. *zãrds* „pastolai žirniams ar linams džiovinti; malkų eilė, šūtis", sl. **zordъ* > r. *зоро́д* „aptverta vieta šieno kupetai; kupeta") ir kt.

§ 17. Grynos veiksminės reikšmės dviskiemenių *a*-priesagos daiktavardžių turime labai maža. Net tie iš jų, kurie seniau, atrodė, galėjo turėti tokią reikšmę, dabar dažnai jau yra belinkstą konkretėti. Pvz. šalia *bañdas* „mėginimas, bandymas" Jž. I 191,

bėgas „bėgimas" N 325, *kẽtas, -aĩ* „ketinimas" Kv., Jž. II 92, *maršas* „užmiršimas" SzDi. 435, N 403, *siùtas* „siutimas, šėlas" Sb., *trãkas* „šėlas, patrakimas" Msd., Slnt. (: *trẽkia, trẽkti* „gadinti, kenkti, terlioti", *trìkti* „netekti proto, pamiršti"...) ir kt. jau sakome ir: *bañgas, -aĩ* „smarkus lietus, audra, perkūnija" Lšk., Vs., Bšn., Rmš., VKr. I 139 (: *biñgti* „kilti, dūkti, siusti"...), *dãgas* „degimas, gaisras; karštis, kaitra; pjūtis; sierarūgštės druska, vitrijolius" Jž. I 283, K 76 (: *dègti*), *dẽras* „derėjimas, sandėris" Jž. I 312, *dùsas* „dusulys" (: jis turi d ù s ą, jau d ù s ą gavo Sb.), *kiřšas* „barnis, nesantarvė, kivirčas" Plč., Jž. II 129 (: *kiřšti* „pykti, niršti"), *kriùnas* „kosulys" On. (ir *krùnas* „t.p." Kp.: *kriunẽti, krunẽti* „sunkiai, uždųstant kosėti"), *leĩpas* „alpimas, silpnumas (nuo karščio), snaudulys" Svn., Čds., Dglš. (: *leĩpti*), *mẽnas* „atmintis" Arm., „meistriškumas" SzDi. 152 (: *menù, miñti*), *smardas* „smirdėjimas, smarvė" BrB Jes. III 24, BrP II 197 (= lat. *smar̃ds* „kvapas", r. *смóрод* „t.p.": *smirdẽti*), *tvãnas, -ai, -aĩ* „patvinimas, potvynis" (: *tvìnti*) ir kt.

Taip pat kartais šios rūšies daiktavardžiais pasakome ir nomina agentis, pvz. *gaidas* „giedotojas, Sänger" Maž. 495, N 246, *gãnas* „piemuo" Jž. I 409 (= lat. *gans* „t.p."), *kañdas, -aĩ* „kandis" Tvč., Rd., *klíedas, -ai* „kuris kliedi; patrakėlis" ŠKŽ 176, *krãpštas, -aĩ* „mėgstąs dirbti, netinginys" Ds., „negreitas darbe" Dgl., „vagišius" Dvd., *krẽgas, -aĩ* „senas, ligotas žmogus" Rkš., Sv., On. (: *kregẽti* „treškėti"), *kriùnas, -aĩ* „kuris dažnai kosti" Ds. (ir *krùnas* „t.p." Kp.), *laidas* „užstojėjas, laiduotojas, Bürge" BrB 1 Moz. XLIII 9, SzDi. 79 (= *láidas* „t.p." K 217), *mar̃mas, -ai* „kurs vienas kalba" Šmn., *nãras, -aĩ* „kuris moka nardytis; narūnas (toks paukštis)" Jž., Jsd. 613, *páistas, -ai* „kuris niekus paisto" Svn., Kp., *paĩšas, -aĩ* „susitepęs žmogus" Pl., Pr., *pẽnas, -aĩ* „penimas gyvulys" Pl., *pliaũškas* „kuris vis pliauškia, plepys" Lpg., *pliùpas* „pliópa, pleperza" Slk., *rim̃bas, -aĩ* „nerangėlis, tinginys, neklaužada" Krk., Grb., Ddv., *rũgas* „surūgėlis" Alk., *sárgas, -aĩ* „kuris sergi, sergėtojas" (= lat. *sar̃gs* „t. p."), *siùtas* „siuntąs žmogus" Kp., *snáudas* „snaudalius" Plv., *snùdas, -aĩ* „t. p." Nmn., *úodas, -aĩ* (: *ẽdu, ẽsti,* taigi pirminė jo reikšmė bus buvusi „ėdikas"), *vãdas, -aĩ* „vadovas" (= lat. *vads* „t.p."), *vìlas* „išgama, išdavikas" DP 15, 104, 149 (: *vìlti* „apgauti") ir kt. Plg. dar gr. ὁλκός „kuris traukia" (iš *ϝολκος : ἕλκω „traukiu" <

*ϝέλκω = *velkù*), r. *смóрод* „smarvė; smirdalius" (iš **smordъ* = *smardas*) ir kt.

§ 18. Kaip kaikuriose kitose ide. kalbose, taip ir mūsojoje šalia dviskiemenių *a*-kamieno daiktavardžių yra to pat kamieno ir būdvardžių, pvz. *bãsas* (= lat. *bass*, s. sl. *bosъ*, sva. *bar* „nuogas" iš germ. **baza-* < **bhoso-*, žr. Walde-Pokorny Vgl. Wb. II 189), *baũžas* „be ragų" Sb., *bjaũras* Maž. 76, Qu³ 764, GNT ApD X 23, OP 17, Slk., Lkm., Tvč. (iš čia žem. vn. vt. *bjaũrie* „prastame, lietingame ore" Kv., Rtv., Msd., žr. Būga KZ LII 262), *bùkas*, *dỹkas* „tuščias, be darbo, dykinis, išdykęs" (= lat. *dīks* „tuščias, dykinis", s. sl. *dikъ* „laukinis"), *dõras* (ir *dóras*, *-à*) „tinkamas, geras, doringas" (: *derė́ti*), *draikas* „ištįsęs, laibas, liek-nas" N 154 (: palenksiu d r a i k ą beržėlį LV 124), *drýžas* „margas, rainas", *druñgas* „drungnas" Jž. I 354, *dúolas* „be ragų, baužas" Jnk., *dvỹlas* „rudas, raudas (apie gyvulius)", *gáilas* DP 15, Dvn., *gẽras, gluodas* „lygus, gluotnas" SzDi. 59, *gùdas* „paprastas, įgudęs, prityręs" Jž. I 485, *ìlgas* (= lat. *i͂lgs*), *ìngas* „angus, tingus" JGr. 126, *į́sas* „trumpas" Tvč. (= lat. *îss*, pr. vs. gl. *īnsan*), *júodas*, *kiáuras* (= lat. *caũrs*: *kiùrti* „kiauram darytis"), *kìlas*, *-à* „augštas (balsas)" Jž. II 112 (: *kìlti*), *kìtas* „ein anderer" (= lat. *cits*, pr. ds. gl. *kittans*: *kìto*, *kìsti* „sich verändern", *keĩsti* „verändern", žr. Leskien Abl. 274, Endzelin MLV I 390), *klaĩkas*, *-à* „paikas" Jž. II 144 (: *klaĩkti* „iš proto eiti"), *klìbas* „išklibęs, šleivas, šlubas" Als., Msd., Slnt., JGr. 125 (: *klìbti* „pradėti klebėti"), *klùsas* „neprigirdįs, kurčias" Jž. II 174 (: *klùsti* „pradėti klausyti arba girdėti"), *kniùbas* „žemyn lenktas" Rmš. (: *kniùbti* „žemyn pulti, knapsėti"), *lãbas* „geras" DP 22, 547, Jsd. 449, PAS 5, N 347, JGr. 125 (= lat. *labs* „geras, tobulas"), *laũkas* (ir žem. *láukas*) „su balta žvaigžde kaktoje, blässig" (= lat. *làuks* „t. p."), *liẽkas* „atliekamas, übrig" (: *liekù*, *lìkti*), *márgas* (: *mirgė́ti*), *mãžas* (= lat. *mazs*), *meñkas* „niekingas, silpnas" (: s. sl. *mękъkъ* „minkštas", mūsų *mìnkyti* „kneten" ir kt.), *niaũras* „kurs pro nosį kalba" Lkm. (: *niùrti* „niuriam darytis"), *paĩkas* (: *peĩkti*, *pìktas*), *pìgas* OP 345, KS 105, SzDi. 127, 345, OP 10, Vaiž. I 190, *puikas* SzDi. 71, 79, 312, 460, PS II 20 (: *paĩkas, peĩkti*), *ráišas* „šlubas" (: *rýšti* „šlubti", gr. ῥοικός „lenktas, klišas"...), *raũdas* „sartas" Kv. (= lat. *ràuds, raũds* „raudonas, rausvas, ru-

das", srb. *rûd* „rausvas", got. *rauþs* „raudonas" iš **roudhos*: gr. ἐ-ρεύθω „raudonuoju" ir kt.), *rẽtas* „suktas, susisukinėjęs, neskanus" Lpg., *romas* „mild, sanftmütig" VEE 147, BrP I 2, R I 123, M I 227, II 219 (= lat. *rãms* „jaukus, ramus, dievotas"), *rupas* (: rupa žemė „rauhes Land" M I 230), *saũsas* (= lat. *sàuss*, s. sl. *suchъ*, gr. αὖος „sausas" < **σαυσος*: *sùsti, sùsas*), *šẽnas* (= lat. *sens*, gr. ἕνος < **σενος*, s. ind. *sánaḥ*...), *siaũras* (= lat. *šàurs*), *sliñkas* „tingus" N 485, Ždk. (: *sliñkti*), *smulkas* PS I 309, 313, *spañgas* „aklas, neprimatąs" Gzd. (šaknis **speng-* „spindėti, švitėti": *spiñgis* „spindis, laũkymė, šviesuma miške" Kv., lat. *spīguôt* „spindėti, žibėti", *spuogât* „spindėti, blizgėti" ir kt., taigi *spangas* iš pradžios galėjo būti tas, kam „akys apžirusios" = žabalas, žr. Būga LKŽ CVI, KS 285), *sũras* Qu[4] 360, GNT Mork. IX 49, JGr. 126, *sveĩkas* (= lat. *svèiks*), *šiaũras* „šaltas, žieminis" TŽ I 180, VKr. I 145 (ir *šiūras* „t.p." TŽ I 231), *šmùlas* „be ragų, baužas" Slnt., JGr. 125, *týlas* JGr. 125 (: *tìlti*), *tíngas* „angus, tingus" N 105, DŽ 44 (: *tìngti, tingė́ti*), *tólas* „tolimas" Jd. 317_7, 543_3, DLŽ 11, Kv. (= lat. *tâls*), *trãkas* „patrakęs, toll" Kv., Jž. I 686 s.v. ju (: *trìkti* „netekti proto, pasiusti"...), *vė́las* „vėlyvas" (: vėla valanda GNT Mork. VI 35), *žãlas* (: *žélti*), *žìlas* ir kt.

§ 19. Dabartinėje gyvojoje kalboje dviskiemeniai *a*-priesagos būdvardžiai dabar yra visai nebegajūs: jų naujų paprastai nebelinksiame susidaryti, o tie, kuriuos dar plačiau vartojame, yra lyg sustingę ir todėl atrodo izoliuoti, su skirtingomis reikšmėmis. Todėl daugelį šios rūšies būdvardžių jau esame pavertę ir dabar vis tebeverčiame *u*-kamieniais. Pvz. *bjaurùs, gailùs, niaurùs, pigùs, puikùs, romùs, rupùs, smùlkus, sūrùs, tylùs, tingùs, vėlùs* ir kt., kaip rodo augščiau surašytieji pavyzdžiai, veikiausiai yra naujai atsiradę vietoj *bjauras, gailas, niauras, pigas* (tai dar aiškiai teberodo lig šiol išlikusi niekatrosios giminės lytis *bepìga* Sb., Kp. šalia *pigùs!*), *puikas, romas, rupas, smulkas, sūras, tylas, tíngas, vėlas* (jo liekana tebėra prieveiksmis *vėlaĩ*).

Ir tai turbūt reikia aiškinti tuo, kad to paties kamieno ir šaknyje kirčiuojami būdvardžiai bei daiktavardžiai ilgainiui mums pasidarė nebelabai patogūs dviem visai įvairioms kalbos dalims žymėti. Todėl dabar bėra visai maža tokių atvejų, kuriais vienodai žymėtume šio kamieno daiktavardžius ir būdvardžius, pvz. *bãlas,*

-à „baltas“ Jž. I 186 (kaip rodo lat. *bãls* „išbalęs, išblyškęs“ ir mūsų *bolúoti* „baltuoti“, seniau būsime dar turėję ir **bolas, -a*) ‖ *bãlas, -o* „sniegainė, raktažolė (tokia gėlė)“ ib.; *gùdas, -à* „paprastas, įgudęs, prityręs“ ‖ *gùdas, -o* „įgūdis, навык“ Jž. I 485; *lãbas, -à* „geras“ ‖ *lãbas, -o* „turtas, gėrybė“ Sksn. (= lat. *labs* „gėrybė, turtas, nuosavybė“); *laũkas, -à* ‖ *laũkas, -aĩ* „Feld“; *liẽkas, -ai* „liekana“ Vln. ‖ *liẽkas, -à* „atliekamas“; *týmas, -à* „tyminis, tymo“ (: t y m a s balnas Jd. 466_4, antras pragėrė t y m ą balnelį Schl. 43) ‖ *týmas, -o* „safjanas“; *týras, -à* „rein“ ‖ *týras, -ai* „dykuma, tyruma; pelkė, klampynė“; *trãkas, -à* „patrakęs, toll“ ‖ *trãkas, -o* „šėlas, patrakimas, Tollheit“; *ū́mas, -à* „nesudžiūvęs, dar žalias; staigus, netikėtas, plötzlich“ ‖ *ū́mas, -ai* „negeras kvapas, smarvė“ Slnt., Jž. I 146 s.v. a t s i d u o t i, 381 s.v. d v o k a s (žr. Būga KS 295) ir kt. Čia pat dar priskirtini visai savotiški daiktavardiniai būdvardžiai *kuĩnas, -à* „baužas, šmulas“ Rmš., Tvč. ‖ *kuĩnas, -ai* „menkas, prastas arklys, kẽvė“ (dėl jo kilmės plg. SLA 114) ir *taũras, -à* „doras, geras, tinkamas“ Vdk. ‖ *taũras* „bos primigenius“ (= pr. *tauris* „stumbras“, s. sl. *turъ* „t.p.“, gr. ταῦρος, lot. *taurus* „jautis“...), žr. Būga l. c. 292.

Bet seniau, kaip rodo priešdėliniai *a*-kamieno būdvardžiai, mūsų kalboje šalia dviskiemenių to kamieno daiktavardžių galėjo daugiau būti ir atitinkamų būdvardžių. Pvz., sprendžiant iš *ãtkaras, -à, núolaikas, -à* „atliekamas, atspėjamas, laisvas“ Ds., *atãlankas* „atlenktas“ Nč., *ãtsparas, -à* „nenuolaidus, atkaklus“ Jž. I 161, *ãtvaras, -à* „atviras, atvertas“ ib. 168 ir kt., šalia *karas, -ai, laikas, -ai, lankas, -ai, laukas, -ai, sparas, -ai, varas, -ai* yra buvę arba galėjo būti ir būdvardžiai **kãras, -à, *laikas, -a* (= gr. λοιπός „atliekamas“), **lankas, -a, *spãras, -à, *vãras, -à*; plg. dar *pã-šlitas, -à* „pašlijęs, obliquus“ Kv. ‖ gr. κλιτός „gelegen“, s. ind. *śritáḥ* „pašlietas“, taip pat *táukas, -aĩ* ‖ lat. *tàuks* „riebus, nutukęs“, gr. τόμος „atraiža, gabalas“ ‖ τομός „įpjaunąs, aštrus“ ir kt.

§ 20. Tam tikra dalis *a*-priesagos dviskiemenių tiek daiktavardžių, tiek būdvardžių, kaip rodo kitų ide. kalbų duomenys, yra arba gali būti kilę iš kitų kamienų. Visų pirma *mė́nas* „mėnulis, Mond“ Lzd., Ztl., Snm. (Mitt. IV 168), *širdaĩ, -ùs* „pyka, pykestis“ Dsn., *žą̃sas* „žąsinas“ Jsd. 718 ir kt. yra, veikiausiai analo-

giškai, išriedėję iš *mėnuo, širdìs, -iẽs* (arba dar senesnės *širdìs, -ès*) ir *žąsìs, -iẽs* (arba *žąsìs, -ès*).

Pėdas, -aĩ, kaip rodo s. ind. *pāt*, gl. *pā́dam* „koja", lot. *pēs, pedis* „t.p." ir kt., gali būti kamiengaliu *-a-* išplėstas iš pirmykštės priebalsinės šaknies **pēd-*; bet tai turėjo įvykti labai seniai, nes panašių išplėstinių lyčių jau randame ir kitose ide. kalbose, pvz. s. ind. *padám* „žingsnis, pėda, pėdsakas", av. *pada-* „pėdsakas" ir kt. Čia pat, tik su kitu šaknies balsiu, gal tenka priskirti ir *pãdas, -ai* „laitas, Tenne; Fuss, Schuhsohle" (= sl. **podъ* > r. *под* „asla, laitas; [krosnies] padas" ir kt.), plg. Trautmann Wb. 209, Walde-Pokorny Vgl. Wb. II 24.

Kad *stúomas* „liemuo, stõtas" Nms., Prg., „žmogus, kuris mėgsta tinginiauti stovėdamas" Lšk. būtų savo *-m-* gavęs iš ide. *-mn-*, kaip kad Trautmannas Wb. 282 mano, sunku tikėti, nes tam įrodyti neturime kiek reikiant duomenų. Daug paprasčiau atrodo, kad šis žodis šalia *stuomuõ* yra taip susidaręs, kaip *mėnas* greta *mėnuo.*

Mūsų būdvardis *žẽmas* (= lat. *zems*) veikiausiai yra vestinas iš priebalsinio kamieno *žem-*, plg. s. lot. *hemō* „žmogus" ir kt.), kuris toliau sietinas su *žmuõ, žmo-gùs* (dėl *žm-o-* plg. gr. νεο-χμ-ό-ς „naujas, negirdėtas, t. y. naujas žemėje") ir kt. Toliau plg. Brugmann Gr. II²1, 135, 295, Būga LM IV 449, Trautmann Wb. 369, Meillet Lingu. 275 t.

b) *-ā*

§ 21. Viena iš seniausių šios priesagos ypatybių yra būdvardinis moteriškosios giminės žymėjimas, pvz. *gerà, naujà* (iš **ge-rā́, *naujā́*) šalia *gẽras, naũjas*; plg. s. sl. *nova* : *novъ*, lot. *nova* : *novus*, gr. νέᾱ (νέη) : νέος, s. ind. *návā* : *návaḥ* ir kt.

Tuo pat būdu retkarčiais yra žymima ir daiktavardžių moteriškoji giminė, pvz. *ašva, ešva* „kumelė" BrB Sir. XXXIII 6, SzDi. 91, 95, R I 8, M I 12 (ir *Ašvà*, km. *Ãšvos* „kairysis Veivìržos įtakas") = lot. *equa*, s. ind. *áśvā* greta *equus, áśvaḥ* „arklys" (jei šis žodis būtų išlikęs, mūsų būtų **ešvas* > **ašvas*), *drauga* „draugė, Gesellin" R I 27, II 173, M I 54, BR Val. XI 38 ‖ *draũgas, -aĩ*, *gaida* „giedotoja, Sängerin" N 246 ‖ *gaidas* „giedotojas, Sän-

ger", taip pat *draugala* „draugė, Gefährtin" ‖ *draugalas*, *siuvėja* ‖ *siuvėjas* (= r. *швея* < **šьvěja* ‖ *швей* < **šьvějь*) ir kt.; plg. dar s. sl. *raba* „vergė" ‖ *rabъ* „vergas", lot. *lupa* „vilkė" ‖ *lupus* „vilkas", gr. θεᾱ́ „deivė" ‖ θεός „dievas" ir kt. Bet tai veikiausiai yra antriniai, ne pirminiai dariniai: viena, tokių darinių atskirose ide. kalbose daug nesutinkama, ir antra, antikinėse kalbose dar galima aiškiai susekti jų vėlesnį atsiradimą; pvz. senovės graikų (eoliečių, atėniečių...) tarmėse dar matyti, kaip senesnė ἡ θεός „deivė" buvo pakeista naujesne ἡ θεᾱ́. Žr. Chantraine Form. 25, 107, Meillet Intr.[7] 284, Lingu. 212, Traité[2] 490, Lohmann GS 23, Brugmann Gr. II[2] 1, 161 t., Kretschmer Einl. 159.

§ 22. Kita sena priesagos *-ā* ypatybė yra ta, kad ja linkstama sudarinėti būdvardinių abstraktų, plg. gr. κακή „blogumas, prastumas" ‖ κακός „blogas, prastas", θέρμη „šilima, karštis" ‖ θερμός „šiltas, karštas", got. *triggwa* „sąjunga, bendrovė" ‖ *triggws* „ištikimas, patikimas", s. sl. *věra* „tikėjimas", sva. *wāra* „tiesa, ištikimybė, sąjunga" ‖ sva. *wār* „tikras" (iš germ. **wāra-* < **u̯ēro-*), lot. *vērus* „tikras; protingas" ir kt. Tai veikiausiai yra ne kas kita, kaip sudaiktavardėję moteriškosios giminės būdvardžiai. Toliau žr. Brugmann Gr. II[2] 1, 643 t., Kluge NSB 57, Lohmann GS 16 t., Specht KZ LIX 218.

Mūsų kalboje šios rūšies darinių irgi kiek yra, pvz. *dorà, -õs, dôrą* „darna, sutartinė, sąskambis; santarmė, sandora, sutikimas; nauda, tinkamybė; dorybė" ‖ *dõras, -à* (ir *dóras, -à*), *gailà, -õs, gaĩlą* „gailumas, gailėjimas" Mlg. ‖ *gáilas, -à, geltà, -õs* „geltonumas; (vėlyvesnė reikšmė) geltligė, geltoni siūlai" K 119, Jž. I 424 ‖ *geĩtas, -à* „geltonas", *puika* „puikybė, išdidumas" PS I 74, 273, VP 223 b, Qu[4] 563, *puikà, -õs, puĩką* „gėlė" Slnt. (ir *pùika* „t. p." Šv., Lzn.; ši reikšmė gali būti išriedėjusi iš *puikybė* „puikumas, puikus daiktas") ‖ *puikas, -a, raudà, -õs, raũdą* „raudonumas" Skr., Svn., (vėlyvesnė sukonkretėjusi reikšmė) „žalimas; raudoni siūlai; metas, kada rugių šiaudai prieš nunokdami įgauna raudonumo" Skp., Ds., Slk. ‖ *raũdas, -à, romà, -õs, rõmą* „sandora, sutikimas" Dsm. ‖ *romas, -a, sausà, -õs, saũsą* „sausybė, sausra" N 457 ‖ *saũsas, -à, sūrà, -õs* „sūrumas" Btn. ‖ *sũras, -à* ir kt. Vėlyvesni, analoginiai, dariniai yra: *baisa* „baisybė" SzDi.

131, Jž. I 184 ‖ *baisùs, kantrà, -õs* „kantrybė" Jž. II 31 ‖ *kantrùs šviesà, -õs, šviẽsą* ‖ *šviesùs, tamsà, -õs, tam̃są* „tamsybė" ‖ *tamsùs* ir kt.

§ 23. Šalia būdvardinių mes dar turime ir veiksmažodinių abstraktų (nomina actionis), pvz. *baiga* „baigimas, pabaiga" MT 119 b (: *beĩgti*, lat. *bèigt* ‖ *baĩgti*), *baldà, -õs* „baladonė" Vln., Jž. I 187 (: *béldė, bélsti*), *bylà, -õs, bỹlą* „kalbėjimas, kalba, šnekta, oracija; Rechtssache, Prozess, causa" (: *bìlti*; dėl darybos plg. APh. V 154[1]), *drabà, -õs* „snigimas dideliais gabalais" Vdk. (vėliau „sniegas ir lietus, droblius; skrepliai, flegma" Jž. I 337: *drẽbia, drẽbti*), *džiovà, -õs, džiõvą* „džiūtis, džiūvimas" (: nėra geros d ž i o v õ s — rugiai nedžiūsta) Išl. (vėlyvesnė, susiaurinta, reikšmė yra „Schwindsucht": *džiū́ti, džiáuti*), *gálba* „gelbėjimas, pagalba" Jž. I 405 (: *gélbti, gélbėti*), *gydà, -õs* „gydymas" ib. 430 (: *gýdyti*), *gyrà, -õs* „pasigyrimas" ib. 434 (: *gìrti*), *grąžà, -õs, grą̃žą* „grįžimas, sugrįžimas" Jž. I 461, Žem. I 114 (: *grį̃žti, grę̃žti*), *klajà, -õs* „kliedėjimas" Lzd. (šalia *kliedė́ti* arba *klíedėti*, *klajùs* „klaidus", lat. *kliêns* „plonas, išplėstas", *klît* „klysti" ir kt. seniau galėjo būti ir **kleju, klieti*, kaip *šlejù, šliẽti* greta *šlýti šlãjos*), *kraikà, -õs* „kreikimas" TŽ I 351 (: *kreĩkti*), *kratà, -õs* „kratymas" Jž. II 217 (: *kratýti*), *krópa* „apgaulė, apgautis" Jž. II 252 (: *krópti* „apgauti"), *laidà, -õs* „leidimas, leidimasis" (pvz. pirmos l a i d õ s viščiukai Kp.; jau saulė ant l a i d o s, t. y. tuoj leisis Jž. : *léisti*), *maldà, -õs, maĩdą* (: *meĩdė, meĩsti*), *mūšà, -õs* „kova; pyla" TK 163, Kv. (: *mùšti*), *naršà, -õs, nar̃šą* „neršimas, neršimo laikas" Sksn., Jž. (: *ner̃šti*), *pykà, -õs* „pyktis" Kp. (: *pỹkti*), *pylà, -õs, pỹlą* „pylimas; mūša; pyliava" Kv. (: *pìlti*), *rangà, -õs, rañgą* „rengimasis, ruošimasis" Grb., Vkv., Lpl. (: *reñgti*), *ruošà, -õs, ruõšą* „ruošimasis, liuoba" Lnk., Sb., Ds., Lkm. (: *ruõšti*), *sargà, -õs, sar̃gą* „sergėjimas, sargyba" Jrb., Sksn., Vln., R II 290 (: *sérgėti*), *sekà, -õs* „sekimasis" Dvd. (: *sèktis*), *siutà, -õs* „įniršimas, įpykimas" Kp. (: *siùto, siùsti*), *smirdà, -õs* „smirdėjimas" Slnt. (: *smirdė́ti*), *spindà, -õs, spiñdą* „spindėjimas" Btn. (: *spísti, spindė́ti*), *sravà, -õs* „sravėjimas, kraujo tekėjimas" N 496, KDL I 250 s. v. B l u t f l u s s, *suosà, -õs, suõsą* „įkyrėjimas, nusibodimas" Msd., Slnt. (: *suõsti* „džiovinti galvą, krimsti"), *švilpa* „švilpavimas, švilpimas" SzDi. 120 (: *švil̃pti*),

tarpà, -õs, tar̃pą „tarpimas" Krd. (: *tar̃pti* „vešėti"), *tylà, -õs, tỹlą* „tylėjimas" (: *tìlti*), *triūsà, -õs, -triū̃są* „triūsimas, triūsas" Vln. (: *triū̃sti*), *vymà, -õs, vỹmą* „vėmimas" Slnt., Skd. (: *vémti*), *žiūrà, -õs* „žiūrėjimas" Plg. (: *žiūrė́ti*) ir kt.; plg. gr. γονή „gimimas" = s. ind. *janā* „t. p.", ῥοή „sravėjimas, srovė" <*σροϝᾱ = mūsų *sravà*, got. *wraka* „persekiojimas", s. sl. *lǫka* „apgavimas, apgaulė" ir kt., žr. Brugmann Gr. II[2] 1, 634.

§ 24. Toliau mūsų kalboje nemaža yra vartojama šios priesagos nomina agentis, kurie veikiausiai pradžią bus gavę iš veiksmažodinių abstraktų, pvz. *blūsà, -õs* „ùžmigis, apsiblausėlis" Msd. Slnt. (: *bláustis* „merktis"), *bùrba* „burblys, pikčiurna" Lnk. (: *bur̃bti, burbė́ti*), *dìlba* „paniurakis, Kopfhänger" K 88, Ds. (: *del̃bti* „akis žemyn nųleisti"), *gynà, -õs, gỹną* „kurs ginasi" Jž. I 433 (: *gìnti*), *géiba* „ligūstas žmogus, nukeipėlis" Jnk. (: *geĩbti* „silpnėti, keipti"), *gyrà, -õs, gỹrą* „pagyras, gyrūnas" K 124, Jž. I 434 (: *gìrti*), *grióva* „sugriuvėlis, gremėzdas" Snt. (: *griáuti, griū́ti*), *kiū́tą* „kurs kiūto, kiūtonas" Ždč. (: *kiūto, kiùsti* „niurti, niauriam darytis"), *kléida* „kuris kleidi (klaidžioja), vazojas, valkiojas" Ds. (: *kliedė́ti, klýsti*), *kniáuka* „pąniurėlis; šykštuolis" Jž. II 182 (: *kniaũkti* „kniau kniau šaukti; ką nudžiauti"), *krióka* „gremėzdiškas žmogus" Grb. (: *kriõkti*), *krunà, -õs* „kurs kosti, krunas" Btn. (: *krunė́ti* „sunkiai, uždųstant kosėti"), *kvóša* „kuris greitai nuo garų apserga; apdujėlis, idiotas" Lnk., Jnk. (: *kvõšti* „kvailam darytis"), *lḗpa* „lėtas, sudribęs, nerangus žmogus" Sv., Ds. (: *lẽpti* „dribti, silpti, tižti"), *mikà, -õs* „kuris kalbėdamas mikčioja" Svn. (: *miksė́ti, miknóti*), *m̃ìrka* „prisimerkėlis" Vdk. (: *mérkti*), *niū́ra* „suniurėlis, -ė" Vbl., Snt., Všk. (: *niùrti*), *niùrna* „kuris vis niurna, yra piktas" ŠKŽ 249 (: *niur̃na, -ė́ti* „urgzti, urzgėti, nepatenkintam būti"), *pliauškà, -õs, pliaũšką* „niekatauškis, plepys" Sksn., Lpg., Lzd., KDL II 125 s. v. redselig" (: *pliaũkšti* „niekus kalbėti, plepėti"), *pliopà, -õs* „plepys" K 320 (ir *plióра, -os* „t.p." Šl., Dvd. = lat. *pļāpa* : *pliõpti* „pliaukšti, tauzyti"), *rẽka* „rėksnys" K 350 (: *rẽkti*), *rìnga* „kuris susirangęs sėdi, nenoromis į darbą eina" ib. 355 (: *rañgti*), *rìnta* „kuris aiškiai, iš reto šneka" Užp. (: *reñtė, rę̃sti*), *snūdà, -õs, snū̃dą* „snaudalius" Trg. (ir *snudà, -õs* „t. p." Alk. : *snáusti, snū́sti*), *stḗna* „kuris mėgsta pasakoti, kuris šneka kaip senis, štorauja" Ktv.,

Alk., *stūmà, -õs, stũmą* „žmogus, kurį reikia visur stumti, lepšis, tinginių pantis" Dglč., Ddv. (: *stùmti*), *svajà, -õs* „nenusivokiąs, lyg apsisapnavęs žmogus" Vkv., *šýpa* „kuris visados šaiposi, šaipokas" Ds. (: *šiẽptis*), *švẽna* „retakalbis, kuris mėgsta daug kalbėti, filosofuoti" Mrc., Ln., Kp., ŠKŽ 520, *švìlpa* „kuris švilpia, švilpautojas" SzDi. 120, N 533, KZ LI 120 (: *švil̃pti*), *tylà, -õs, tỹlą* „kuris tyli, tylūnas" KZ LI 122 (: *tìlti*), *tùrsa* „kas palengva vaikščioja" Svn. (: *tur̃sti* „atstatyti, atkišti užpakalį", *tursóti* „būti atsitursusiam") ir kt. Plg. lat. *kaũka* „rėksnys, verksnys" (: *kàukt* „kaukti; šnarėti"), *rũka* „kuris vis bamba, urzgia, bambeklis" (: *rùkt* „ūžti, šnypšti, siausti, urgzti, riaumoti"), s. sl. *sluga* „tarnas" (= liet. *slaugà* „slaugymas", *pa-slaugà* „paslaugumas"), *voje-voda* „karvedys, Heerführer", gr. φυγή „bėgis; bėglys" ir kt. Čia pat priskirtini ir tokie nomina agentis, kurie veikiausiai yra išriedėję iš būdvardinių abstraktų, pvz. *kváila* „kvailys" Slnt. (: *kvaĩlas*), *lùina* „tinginys, žmogus kelmas" (: *luĩnas* „be ragų, baužas"), *pálša* „karšis" Ds. (: *pálšas* „fahl" = lat. *paĩss* „t. p."), *slìnka* „tinginys": *sliñkas* „tingus", *smáila* „smaližius" (: *smaĩlas* „naschhaft") ir kt., žr. Būga KZ LI 118 t.

§ 25. Ypač apsčiai mes savo kalboje turime *ā*-priesagos daiktavardžių konkrečios arba sukonkretėjusios reikšmės, pvz. *bradà, -õs* „brasta" N 345, K 54, Kp. (: *bredù, brìsti*), *dánga* „lovio dangtis" Ktv., ds. *dángos, -ų* „diafragma" Ds. (: *deñgti*), *dríeka* „pluoštelis; pataisas, vijoklis (toks augalas iš artemisia abrotanum šeimos)" Slnt., Kv. (: *driẽkti*), *duobà*, km. *duõbos* „medžio išduba; dauba, Schlucht" LM IV 436 (ir *dúoba* „drevė; jauja, pakura" Vkš., Msd., DB 25 ‖ *daubà, -õs, daũbą*: *dùbti, dubùs*), *durà* „geležinė dalba, Brechstange" Kv. (: *dùrti*), *girà, -õs* (: *gìrtas, gérti*), *grindà, -õs, griñdą* „aslinė lenta, grindis" (= lat. *grìda* „grindys, asla, grindinys", sl. **gręda* > srb. *gréda* „sija", l. *grzęda* „geležinė dalba; lysė" : *grĩsti*), *griovà, -õs* „griūtis, pakriūtė, kriaušius" Jž. I 475 (: *griū́ti, griáuti*), *kìmša* „sienos arba stogo anga, pro kurią kiša šieną arba šiaudus; maišas apyniams laikyti" Jž. II 117 (: *kimšti*), *klampà, -õs, klampą* „klampi vieta, klampynė, bala, raistas, liūnas" ib. 146, SzDi. 373 (: *klimpti*), *kratà, -õs* „visa, kas vieno vietoj pakratyta" ib. 217 (toj pievoj pareis visa linų k r a t à Sb.: *kratýti*), *krypà, -õs, krỹpą* „kryžkelė" End. (: *krỹpti*),

lakà, km. *lãkos* (ir *lakà, -õs*) „avilio skylė bitėms išlėkti" Skl., M 348, K 219 (: *lẽkia, lė̃kti*), *lánda* „t. p." Ds. (ir *landà, -õs, lañdą* „menka pirkelė" Vln. : *lė̃nda, lį̃sti*), *lankà, -õs, lañką* „klonys, slėnys; paupės pieva" (= s. sl. *lǫka* „klonys, pieva; apgaulė": *leñkti*), *lìnda* „bičių laka" Up. (: *lį̃sti*), *lomà, -õs, lõmą* „gabalas, žemės sklypas; klonys, slėnys; įlinkis, duobė" DP 24, 30, K 236, Šl., RFV LXXI 56 (= lat. *lãma* „žema vieta, duburys, lėnkė, klanas" : *lémti* „laužti > skirti", *lìmti* „lūžti"), *lūžà, -õs, lū̃žą* „lūšna" Ds., Prg., Mlg. (: *lū́žti*), *miegà, -õs, míegą* „aruodas" Msd., Slnt., Kv. (: *míegiu, míegti* „spausti", *máigos* „draikai"), *našà, -õs* „derlius" Krd., Rgk., Jrb., Ggd., Rsn. (: *nèšti*), *paĩšos, -ų̃* Jrb. arba *piẽšos, -ų̃* „paišai, suodžios" Vln., Als., Kv. (: *piẽšti*), žem. *pynà, -õs, pỹną* „pintas daiktas, pynė" KZ LI 117 (: *pìnti*), *pléiša* „perskilusi lenta" Mšk. (: *plýšti, pléišėti*), *plėšà, -õs, plė̃šą* „plona skala krepšiams pinti" Kv., Msd., Slnt. (: *plė̃šti*), *plyša -os* „plyšys" GM 72 (: *plýšti*), *plūdà, -õs, plū̃dą* „plūdė" Všt. (: *plū́dau, plū́sti, pláuti*), *putà*, km. *pùtos* „Schaum, t. y. kas išpūsta" (: *pùto, pùsti*), *rankà*, km. *rañkos* (= lat. *rùoka*, s. sl. *rǫka* : *reñka, riñkti*; dėl reikšmės plg. got. *handus*, sva. *hant* „ranka": got. *hinþan* „griebti, gauti", gr. χείρ, arm. *jeṙn* < **ĝher-* : s. ind. *hárati* „jis ima" ir kt., žr. Kretschmer Einl. 16, Meillet Intr.[7] 407), *raškà, -õs* „skeltu galu kartis obuoliams raškyti" Sksn. (: *reškiù, rė̃kšti, raškýti*), *ribà, -õs* „per pievas išminta linija, spindinti linija miške, spindžius, siena, Grenze" Kv., KGr. 178, LF 164, LS 106 (: *rìba, -ė̃ti* „mirgėti", žr. Būga KS 21), *rità, -õs* „dalba, Hebebaum" Kv. (: *rìto, rìsti*), *sagà, -õs* „kilpa, ąsa" K 363 (: *sègti*), *sijà, -õs* „balkis (ypač tilto)" M II 69 (: *siẽti* „rišti"), *skalà, -õs* „balana" (: *skélti*), *skarà, -õs* „atplyšęs skarmalas, skiautė; nešiojamoji skepeta" (= lat. *skara* „garbiniuota vilna, kudla; kuokšta; skarmalas", s. r. *ckopa* „oda, kailis", sva. *skara* „kariuomenės dalinys, būrys, minia" : *skìrti*, žr. Persson Beitr. 176, Būga KS 226, Meillet Comm.[2] 29, Endzelin MLV III 872 t.), *skiedà, -õs, skíedą* „skiedra, skala, Span" (: *skíedė, skíesti*, lat. *skaĩda* „skiedra" ir kt.), *skilà, -õs* „perskeltas medis malkai; skeveldra" Rsn., Vkš., Kln., Tv. (= lat. *šķila* „kas atskelta; skiltis; skeveldra; pliauska; atskeltas medžio gabalas, didelė skala" : *skìlti, skélti*), *sklandà, -õs, sklañdą* „velkė" ŠKŽ 444, ds. *sklañdos* „tvora, kurioje per mietų skyles yra perkišamos kartys be para-

kanų" Yl. (: *sklę̃sti*), *slõgos*, *-ų* „rąstai linams slėgti" Pnm., *slógos* „sunkybė, gravedo" Kv. (: *slẽgti*), *smagà*, km. *smãgos* „nestora kartis" Lpg. (: *smègti*), *smaigà*, *-õs* „ilga kartis, žárdis" SL 34, Lpg. (: *smeĩgti*), *spandà*, *-õs*, *spándą* „žardo spyrys" Ds. (ir *spánda* „t.p." Lkm.: *spę̃sti*), *srubà*, *-õs* „srėbalas, sriuba" M I 166, II 464 (= lat. *struba* „kas sriuobiama": *srubýti* „duoti srėbti", *sriaũbti* ir kt., žr. Būga LM IV 442), *stūmà*, *-õs*, *stū̃mą* „kartis ar koks nors kitas įrankis kam stumti; velkė, skląstis" LŽT 90, Mrs., Alk., Btn., Smn., Išl., Lpg., Mrk., Užp. (: *stùmti*), *šovà*, *-õs*, *šõvą* „žiemospirgis, sprogymė; išpuvusi medžio vieta, drevė" Kv., Užp., Ds.. Dsn. (= lat. *šâva* „pailgas randas", mūsų būtų **šiovà*, *-õs*, *šióvą* : *šáuti* „schiessen, t.y. sprogti", lat. *šaũt* = **šiáuti*, žr. Būga KS 291), *švìlpa* „švilpukas" Sb., Ds. (: *švil̃pti*), *tìmpa* „Gummi elasticum; Sehne" (: *tem̃pti*), *trìnka* „kaladė, kūlė, Haublock" Rsn., Rtv., Ktg., WK 96 (: *treñkti*), *tvankà*, *-õs*, *tvañką* „tvenkinys, kūdra" Lzd. (: *tveñkti*), *várža* „Fischreuse" (= lat. *var̂za* „perkolas, Fischwehr": *ver̃žti*), *vorà*, *-õs*, *võrą* „ilga eilė vieno po kito einančių daiktų" R I 182, K 511 (: *vérti*) ir kt.

§ 26. Tarp *ā*-priesagos daiktavardžių nemaža yra tokių, kurių dabar nebegalime jungti su jokiais pirminiais savos kalbos veiksmažodžiais, pvz. *angà*, *-õs* (ir km. *añgos* Als., Kv., Slnt.), *ąsà*, *-õs*, *ą̃są* (= lat. *ùosa* „ąsa, kilpa", lot. *ānsa* „t.p."), *bandà*, *-õs*, *bañdą* „turtas, pelnas, nauda; galvijai, galvijų kaimenė; bernui pasėti javai kaip priedas prie metinės algos" (: pr. *en-bāndan* „zum Nutzen", got. *bindan* „rišti", mūsų *beñdras* „gemeinsam; dalyvis" ir kt. arba *bandýti*, pr. *perbānda* „gundo", žr. Būga TŽ I 410 t., Endzelin MLV I 262), *dìrsa* „Trespe; pasturgalis" SzDi. 108, Mkn., Ds. (= lat. *dir̂sa* „panicum silvestre; Trespe", *dir̂sa* „pasturgalis"), *gė̃da* (= pr. gl. *gīdan* < **gēdan*; dėl kilmės plg. Walde-Pokorny Vgl. Wb. I 695), *gélda*, *ievà*, *-õs*, *iẽvą* „Faulbaum; pakanktis" (= lat. *iẽva* „Faulbaum", srb. *ȉva* „karklas, žilvitis" ir kt.), *jėgà*, *-õs* *jė̃gą* „spėka; supratimas, sveikas žmogaus protas" (= lat. *jẽga* „galia, jėga; protas", gr. ἥβη „stiprus amžius, vyriškumas; jaunystė" ir kt., žr. Trautmann Wb. 107), *kìlpa* (= lat. *cil̃pa*), *kìnka* (: *kenklẽ* „kelio lenkmuo, Kniekehle", lat. *ciñksla* „blauzda; tvirta sausgyslė kelio linkmenyje" ir kt.), *kúoka* „didelė lazda, vėzdas; kváila" Sb., Ds., Svk. (: lat. *kùoks* „medis"; dėl reikšmės pakai-

tos „didelė lazda > kváila" plg. r. *дубина* „t.p."), *lazdà*, *-õs* (= lat. *lazda* „lazdynas, Haselstrauch", pr. *laxde* „t.p."), *líepa* (= lat. *liẽpa*, srb. *lȉpa*...), *lópa* „šuns, zuikio ar lokio letena" Ds (= lat. *lãpa*, r. *лапа* „t.p."; plg. got. *lōfa* „plaštaka"...), *lóva* (= lat. *lâva* „plautas", r. *лáва* „suolas"...), *lubà*, km. *lùbos* „dengiamoji lenta", ds. *lùbos*, *-ų* „Decke" (= lat. *luba* „žievė; ilga malksna; lenta", pr. *lubbo* „lenta" : *lùbena* „nuolupa", *lúoba* „žievė"...), *málka* (= lat. *maĩka*), *naudà*, *-õs*, *náudą* ir *naũdą* „gėrybė; pelnas, turtas; pinigai; kraitis" LF 145, Dvd., JGr. 91, DA 90 (= lat. *naûda* „pinigai" : got. *niutan* „pasiekti, erreichen", s. isl. *naut* „galvijas" ir kt., žr. Walde-Pokorny Vgl. Wb. II 325 t.), *núoma* (= lat. *nuõma* : lat. *nêmu*, *neñt* „imti", got. *niman* „t.p." arba gr. νέμω „išdaliju, padaliju; disponuoju, valdau"...), *óda* (= lat. *âda*), *salà*, *-õs* „Insel, Höhe im Morast; sodžius" Ds., Trg., Ut., Rmš., Tvč. (= lat. *sala* „t.p." ir kt., žr. Būga KS 229, 279 t., RFV LXVII 245, Endzelin MLV III 664), *šakà*, *-õs* (= lat. *saka* „išsišakojimas"...), *šárka* (= sl. **sorka* > r. *copóka* ir kt.), *trobà*, *-õs*, *tróbą* (= lat. *trāba* „senas pastatas, lūšna" : osk. *trííbúm* „namas, pastatas" < **trēb*- ir kt., žr. Walde-Pokorny Vgl. Wb. I 757), *úoga* (= lat. *uôga* : s. sl. *ago-da* ir kt.), *vagà*, *-õs* (= lat. *vaga*), *žalgà*, *-õs*, *žal̃gą* „kartis" (: got. *galga* „stulpas, kryžius"...) ir kt.

§ 27. Kaip kitose ide. kalbose, taip ir mūsų kalboje dažnai *ā*-priesagos daiktavadžiai yra lygiagrečiai vartojami su atitinkamais *a*- priesagos atstovais, pvz. *baldà* ‖ *baldas* „Stössel" N 326, *bangà*, *-õs*, *bañgą* „vilnis" (= lat. *buoga* „tanki minia, būrys") ‖ *bañgas* (= lat. *buôgs*), *bradà* ‖ *brãdas* (= lat. *brads*, r. *брод* „Furt"), *dagà* ‖ *dãgas* (= got. *dags* „diena"), *dánga* ‖ *dañgas*, *dausa* „oras" ‖ *dausas* „t.p." N 131 (= s. sl. *duchъ* „dvasia"), *duogà*, km. *duõgos* „neišmanėlis, apykvailis žmogus" Kkl. ‖ *duõgas* „t.p." Lkm., *glauda* „juokas, Scherz" DP 167, 308, 474 ‖ *glaudas* „pokštas, Kurzweile" Lex. 112, *kámpa* „medinė pasostė rogėse" K 165 ‖ *kam̃pas*, *kova* „Dohle" R I 66, M I 127, N 206 (= l. *kawa* „t.p.") ‖ *kóvas*, *-aĩ*, *kraikà* ‖ *kraĩkas*, *krunà*, *-õs* „kurs kosti" ‖ *krùnas* „t.p.", *kúoka* ‖ *kúokas*, *kúosa* ‖ *kúosas* JGr. 85, LŽT 84, *laivà* Jž. I 595 s. v. e l d i j a (= lat. *laĩva*) ‖ *laĩvas*, *-aĩ*, *lakà* ‖ *lãkas*, *lankà* ‖ *lañkas*, *lažà*, *-õs* „baudžiava" Pvd., Jnk., Škn. ‖ *lãžas*, *-ai* „t.p." Kv., Ylk., Krl., *líepa* ‖ *liepas*, *-ai* Pšl., Lzn., *lomà* ‖ *lõ-*

mas, *lūgà* „bala, lenkė, pelkė" Sksn. || *lū̃gas, -ai* „gilus stovįs upės vanduo" Krž., „iš upės išėjęs ir pievas užliejęs vanduo" Rdv., „klanas, bala, pelkė" Lkv., Lpg., Erž., „kūdra, tvenkinys" Vlk., *máigos* „sumaigyti, sutrinti šiaudai" Sb., Kp. || *maigaĩ*, *máigus* „trakni šiaudai" Ln., „maži smulkūs rugiai" Ds., *máiša* „maišė Heunetz" KDL I 636 s.v. H e u s a c k, II 140 s.v. S a c k || *maĩšas, -aĩ* (= lat. *màiss*), *maità, -õs, maĩtą* „maitinimasis" Jnp., „dvėseliena" || *maĩtas*, *melà* „melas, netiesa" Schl. 289 || *mẽlas*, **nóra* (prieveiksmyje *nóromis*) || *nóras, -ai*, *núoma* || *nuomas* Qu[4] 379, *paišà, -õs* Jrb. || *paišaĩ*, *pliauškà* „pliuškis" || *pliaũškas* „t.p.", *plovà -õs* „liūnas, dumblas" Rdm., Krs., Lzd. || *plõvas, -ai* „liūnas" Dkš., Mrp., *plū̃šos, -ų̃* „plaušai" Sb., Kp. || *plūšaĩ* „t.p." KDL I 422 s.v. F a s e r, *putà* || *pùtas* BG 318, *rumbà,-õs* „Saum" M I 229, Msd., Slnt. || *rum̃bas* „t.p." Kv., *salpà* „įlanka, užtekis, Fischerwinkel" R II 141, M II 186, Jž. I 61 s. v. a p s a k a || *saĩpas* „atsala, įlanka" Vdl., Žvg., Jž. I 357 s.v. d u b u r a s (= sl. **solpъ* > s. sl. *slapъ* „srovė, fluctus", žr. Būga KS 280), *skarà* || *skaras* „grabinė skepeta, skarmalas" Qu[3] 801, 1154, *skárda* „blėka" (= lat. *skârda*) || *skárdas* „t.p." Kv. (= lat. *skãrds*), *sklandà* || *sklañdas*, *skundà* Qu[3] 1066, BR 2 Sam. XV 3, N 460, K 385 || *skuñdas*, *skurdà, -õs, skur̃dą* „vargas" Gdč || *skur̃das*, *slėgà, -õs, slė̃gą* „sluogas" Pnm. || *slėgaĩ* „t.p.", *smaigà, -õs* || *smaĩgas*, *snudà* „snaudalius" || *snùdas* „t. p.", *spárva* || *sparvas* Qu[3] 393, N 491, *spéiga* „didelis šaltis" Jnk. || *spéigas*, *spragà, -õs* || *spragas* PAS 13, N 495, *spùrga* „spurgana" Qu[4] 551, N 495, Ds. || *spùrgas, -aĩ*, *strazdà,-õs* „Drossel, Star" LF 177, LŽT 90 || *strãzdas,-aĩ*, *stūmà, -õs* || *stū̃mas*, *tváika* „garai, smalkės" Tg., Jnk. || *tváikas*, *tvankà, -õs*, *tvañką* „karšta, be vėjo diena "Vkš., Jnk., Žgč., Žem. II 101 || *tvañkas*, *vapsà*, km. *vãpsos* || *vapsas* Qu[4] 957, R II 84, *várža, -os* || *váržas, -aĩ* Qu[3] 664, Qu[4] 309, R I 174, 178, M I 327, N 55, KGr. 154, JGr. 85, Kv., VKr. I 141, *vyžà*, km. *vỹžos* || *vỹžas, -ai* Pr., Mkn, Tvč., Dvn., *vokà, -õs* „blakstienas" R I 4, N 85 || *vókas, -aĩ* „blakstienas; dangtelis, antvožas" Kv., Jnk., *žabà, -õs* „rykštė, šaka" Pst., Dvd., Lnk. || *žãbas, -ai* Kv., Msd., Sb., *žalgà, -õs, žaĩgą* „kartis, smaigas" ŠKŽ 596 || *žaĩgas, -aĩ* „ilgas strampas, kartis, storas pagalys" Lpl., Krl., *žarà, -õs* „Röte (am Himmel), Dämmerung" Kv. || *žãras* „žara; smarkumas" Slnt., Msd., Plš. ir kt. Plg. dar *maĩnas, -aĩ* || *at-mainà, -õs*, lat. *maĩna*, s. sl. *měna*; *smardas*,

lat. *smar̃ds*, sl. **smordъ* > r. *смóрод* „kvapas, smarvė, smalkės; smirdalius", srb. *smrâd* „kvapas" || lat. *smarda* „t.p.", r. *смoрóда* „serbentas"; lat. *valks* „vandens nuolaida, Wasserabzug", sl. **volkъ* > l. *włok* „vilktinis tinklas", slov. *vlâk* „traukimas, trūkis; vilktinis tinklas" || lat. *valka* „trauksmas, skersvėjis", r. *волóка*, gr. ὁλκή „traukimas (< *ϝολκᾱ); gr. τόμος „skyrius, gabalas" || τομή „pjovimas; pjūvis; nuopjova" ir kt., žr. Brugmann Gr. II² 1, 148 tt., Endzelin Le. Gr. 193 t., Vondrák Vgl. Gr. I² 501, Fraenkel KZ LVIII 277 t.

Šios rūšies daktavardžių vartosena nėra vienoda. Visų pirma jie viena ir ta pačia reikšme paprastai nemėgstami vartoti vienoje kurioje vietoje; pvz. vienur randame *kúosa*, *líepa*, *rumbà*, *tváika*, *vyžà*, *žabà*, o kitur — *kúosas*, *líepas*, *rum̃bas*, *tváikas*, *vỹžas*, *žãbas*. Bet jeĩgu kur jie pagrečiui pasitaiko arba seniau galėjo pasitaikyti, tai dabar dažnai esti skiriami reikšmėmis ir kartais net priegaidėmis; pvz. *lankà* tuo būdu nuo *lañko* yra skiriama reikšme, o *kámpa*, *máiša*, *várna* ir *kam̃pas*, *maĩšas* (Kuršaičio *máišas* yra analoginis darinys!), *var̃nas* dar ir priegaidėmis. Taip pat šitaip kartais yra skiriami ir *ā*-priesagos daiktavardžiai nuo atitinkamų *a*-priesagos būdvardžių, pvz. *kváila* „kvailys" || *kvaĩlas*, *-à* ir kt.

§ 28. Kaikurie *ā*-priesagos daiktavardžiai, kaip rodo atitinkami kitų ide. kalbų pavyzdžiai, veikiausiai yra perdirbti iš priebalsinių kamienų, pvz. *aušrà*, *-õs*, *aũšrą* (ir km. *aũšros*) || s. ind. *uṣər-* „t.p.", gr. Hom ἠώς iš *ᾱυσως = lot. **āusōs*, *-ōris* > *aurōra* (plg. *flōs* ir *Flōra*), *dukrà*, *-õs* „duktė" Dbn., Slnt., Šl. (ir su vėliau pailgintu šakniniu *ū* *dūkrà*, *-õs* K 97 ir km. *dũkros* Nms, Sksn.) iš **duktr-à* ar **dukter-à* (plg. *móter-a*, *móter-ė*, gr. μήτρα „gimda" iš μήτηρ, km. μητρός „motina") || *duktė̃*, km. *dukter-ès* > *dukter̃s* (plg. dėl to dar Brugmann Gr. II² 1, 162, Torbiörnsson APh V 86), *jẽknos*, *-ų* || s. ind. vs. km. *yakn-áḥ* šalia vd. *yákṛt*, *jū́ra* (= lat. *jũra*) greta ds. *jū́rios*, *jū́rės* (lat. *jũŗa*, *jūre*), pr. *wurs* „kūdra" iš **ūrs* ar **ūras*, gl. *iūrin* „jūra, Meer", mūsų *jáura* „balos žemė, juodžemis su moliu" || s. ind. *vā́r*, *vā́ri* „vanduo" ir kt. (žr. Būga KS 238 t., Trautmann Wb. 335, Walde-Pokorny Vgl. Wb. I 268 t.), *pėdà*, *-õs*, *pė̃dą* (= lat. *pêda* „padas; pėdas, pėdsa-

kas") ‖ lot. *pēs, pedis*, s. ind. *pā́t, pā́dam, rasà, -õs* (= lat. *rasa*, s. sl. *rosa*, s. ind. *rasā́* „drėgmė") ‖ lot. *rōs*, km. *rōris* „rasa" ir kt. Plg. sl. **serd* (gr. κῆρ „širdis" < *κηρδ, lot. *cor* < **cord*)> **serd-a* > r. *середа* „vidurys, vidus", gr. μήν „mėnuo, Monat" > μήν-η „mėnulis, Mond", *πτύξ „raukšlė" > πτυχ-ή „t.p." ir kt., žr. Brugmann Gr. II² 1, 159 t., Hirt Gr. III 109, Meillet Traité² 348, Chantraine Orig. 24 t.

Visai kitaip aiškintina *dervà, -õs, der̃vą* „smalingo medžio skala, smala" ir *darva* = lat. *dar̂va* „smala": tai yra ne kas kita, kaip pirmykštis kolektyvas **dervā*, kuris senovėje dar yra buvęs ir dg. vardininkas, plg. sl. **dervo* (> l. *drzewo*, r. *дépeвo*) „medis" greta ds. **dervā* (> l. *drzewa*, r. *деревá*) „medžiai; malka" ‖ s. ind. *dā́ru*, km. *drū́ṇaḥ* „malka", gr. δόρυ (km. δουρός iš *δορϝος, ds. vd. δοῦρα iš *δορϝα) „medžio kamienas, malka", got. *triu* „malka, medis" (iš **drevo-*) ir kt. Toliau šis žodis gal dar, kaip mancma, giminiuojasi su *drẽvė* arba *dravẽ* „duoba, uoksas" ir kt., žr. Būga KS 46 t., Trautmann Wb. 52 t., Walde-Pokorny Vgl. Wb. I 804 t.

Taip pat senas pirmykštis kolektyvas gali būti ir *nagà, -õs* „(karvės, arklio) posnaga, Huf" (= s. sl. *noga* „koja") greta *nãgas, -aĩ* „Nagel, Klaue, Kralle" (= lat. *nags* „naga, nagas", s. ind. *nakháḥ* „nagas"); dėl šių žodžių santykio plg. lot. *locus* „vieta", ds. *loca* (šalia *locī*), gr. σῖτος „kvietys", ds. σῖτα ir kt.

§ 29. Šaknies balsių kaitos laipsniais *ā*-priesagos daiktavardžiai yra gana įvairiai susiskaidę. Vieni iš jų, ypač veiksmažodinės kilmės, dar dažnai šaknyje turi *a* greta atitinkamų pirminių veiksmažodžių su šakniniu *e*, pvz. *drabà* ‖ *drẽbia, lankà* ‖ *leñkti, skalà* ‖ *skélti, tvankà* ‖ *tveñkti* ir kt. Bet šalia to yra ir tokių pavyzdžių, kur minimos pakaitos visai nėra, pvz. *drieka, -os* ‖ *driẽkti, miegà, -õs* ‖ *míegti, piẽšos, -ų̃* ‖ *piẽšti, skiedà, -õs* ‖ *skíesti*, taip pat *sekà, -õs* „sekimasis" Dvd., *sergà, -õs, ser̃gą* „liga, sirgimas" Rdn. ir kt. Tai iš dalies gali būti vėlyvesni dariniai, analogiškai sudaryti pagal atitinkamas veiksmažodines lytis; tcdėl senesnėmis lytimis laikytina *pa-dráika* „padrikusi merga" Sb., ds. *padráikos* „maigaĩ, išsidraikę šiaudai, Streustroh" K 284, Dglč., *paĩšos*, lat. *skaída* ir kt. Plg. § 15.

Tam tikrais atvejais šiokiuose dariniuose esti tik pailginamas šaknies balsis, pvz. *bylà, -õs* || *bìlti, gyrà, -õs* || *gìrti, pylà, -õs* || *pìlti, pynà, -õs* || *pìnti, tylà, -õs* || *tìlti, vymà, -õs* || **vìmti* (iš to yra *vìmdyti*, plg. *pìlti* || *pìldyti, tìlti* || *tìldyti* ir kt.), taip pat *mūšà* || *mùšti, niūra* || *niùrti, stūmà* || *stùmti* ir kt. Bet daugelyje atsitikimų čia pasilieka šaknies balsis visai nepakitęs, nebent tik (ir tai nevisados!) įgavęs kitokią priegaidę, pvz. *durà* || *dùrti, girà, -õs* || *gìrtas, gìrdyti* (seniau šalia *gérti* bus buvęs ir **gìrti*, plg. *kélti* || *kìlti, skélti* || *skìlti* ir kt.), *kilà, -õs* „perkėlimo, iškraustymo teisė" Jž. II 111 || *kìlti, putà, -õs* (ir km. *pùtos*, žr. DA 89) || *pùsti, ritā, -õs* || *rìsti, siutà, -õs* || *siùsti, skilà, -õs* || *skìlti*, taip pat *smirdà, -õs* || *smìrsti, smirdėti, spindà, -õs* || *spìsti, spindėti* ir *dìlba* || *dil̃bti, kìmša* || *kim̃šti, lìnda* || *lį̃sti, švìlpa* || *švil̃pti, tìmpa* || *tim̃pti, trìnka* || *triñkti* greta *géiba* || *geĩbti, kléida* || *kléisti, lẽpa* || *lẽpti, rẽka* || *rẽkti* ir kt. Vienas kitas iš tokių darinių galbūt yra ir senesnio kilimo, pvz. *girà* (= lat. *dzira* „gėralas"), *putâ* (= lat. *puta*) ir kt.; plg. dar lat. *mīna* „žingsnis, laipsnis" || *mĩt* (= *mìnti*), got. *wulwa* „plėšimas, Raub" || *wilwan* „plėšti", gr. δίκη „nurodymas, įsakymas, teisė" || δείκνυμι „rodau" ir kt., žr. Brugmann Gr. II[2] 1, 154 t.; tačiau dalis jų, be abejonės, gali būti ir vėlyvesnės darybos, nes šalia jų vietomis dar pasitaiko gretiminių ir kito šaknies laipsnio darinių, pvz. *kìmša* || *kam̃šà, lìnda* || *lánda, skilà* || *skalà* ir kt.

Toliau tenka pastebėti, kad šalia veiksmažodinės šaknies mišrųjų dvibalsių *el, il, en, in* ir kt. atitinkamuose *ā*-kamieno daiktavardžiuose yra vartojamas *o*, pvz. *lomà* || *lémti, lìmti, skolà* || *skélti, skelėti* „skolingam būti", *skìlti, tvorà* || *tvérti, tvìrtas, vorà* || *vérti, vìrtinė* ir kt. Tos pat rūšies yra ir *gonà* „galvijų banda" Jž. I 456, tik tiek skiriasi nuo augščiau minėtųjų, kad atitinkamas veiksmažodis yra ne akūtiškai, bet cirkumflektiškai kirčiuojamas: *genù, gìñti*. Pagaliau primintina ir *slogà, -õs* šalia *slẽgti*. Taigi šitas *o* čia gali būti įvairiai aiškinamas, būtent: *lomà* || *lõmas, skolà, tvorà, vorà, gonà* iš vienos pusės gali turėti *o* pailgintą iš *a*, plg. *ãp-lamas, skal̃-nas, ãp-tvaras, tvártas, vãras, -aĩ, gãnas, ganýti*, taip pat *menù* : *ìšmana* : *ìšmonė, der-ėti* : *sándara* : *sándora* ir kt.; iš kitos pusės *slogà* || *slõgas*, taip pat ir *lomà* || *lõmas* gali būti naujadarai vietoj **sluoga* || *slúogas, lúoma* „akies

duobė“ Žmr. || *lúomas* šalia *lẽmė*, *lémti*, plg. *ẽda* : *úodas*, *rẽžia* : *rúožas* ir kt.

Tokie dariniai kaip *džiovà*, *griovà* (ir *grióva*), *kovà*, *krovà*, *-õs*, *krõvą* „krovinys, krūva“ Jž. II 253, *plovà*, *šovà* ir kt. savo šakniniu balsiu niekuo nesiskiria nuo veiksmažodinių lyčių *džióvė*, *grióvė* ir kt., o *gijà*, *-õs*, *sijà*, *-õs*, *vijà*, *-õs* — nuo *gìjo*, *sìjo*, *vìjo* šalia *gýti*, *sýti*, *výti*.

c) *-i-*

§ 30. Pačioje pradžioje, kaip rodo seniausieji ide. kalbų šaltiniai, ši priesaga galėjo būti vartojama vienai viena, be galūninio *-s*, ir tai tik atskiruose linksniuose. Pvz. senovinėje Vedų kalboje retkarčiais šitokiu vienu *-i* galėjo būti žymimas niekatrosios giminės priebalsinių kamienų vs. vardininkas ir galininkas, kaip antai: *ákṣ-i* „akis“ (km. *akṣ-ṇ-áḥ*), *ásth-i* „koja, kaulas“ (km. *asth-n-áḥ*), *hā́rd-i* „širdis“ šalia *hr̥d-* ir kt. Šios pat rūšies yra buvę ir gr. ἄλφι „miežis“, ἴσχι „kulšis, šlaunis“, lot. *mare* „jūra, marios“ iš **mari*, sva. *mari*, *meri* ir kt. Žr. Wackernagel Ai. Gr. III 236 t., 304, Chantraine Form. 54, 114, Benveniste Orig. 6 tt. Sprendžiant iš antrinių vedinių, tokių darinių seniau galėjo būti ir daugiau; pvz. šalia gr. ἰσχίον || ἴσχι, dor. ὀστίον || ved. *ásthi* ir kt. galima manyti seniau buvus ir *ἴκρι, iš kurio vėliau galėjo būti sudarytas ἴκριον „sija, sparas“. Taip pat ir καρδία „širdis“ gali būti vestina iš *κάρδι, žr. Benveniste l.c. 34 t., 73. Plg. dar s. ind. *vā́r-i* „vanduo“ šalia *vā́r* „t.p.“ ir kt.

Ilgainiui priebalsiniai kamienai, būdami negajūs, ėmė savo linksniuose vis daugiau ir daugiau vartoti *-i-*. Štai lotynų kalboje jau nuo senovės šalia *pēs* „koja“, *vōx* „balsas“ ds. naudininkai buvo sakomi *ped-i-bus*, *vōc-i-bus* || s. ind. *pad-bhyáh*, *vāg-bhyáḥ* greta *ásthi-bhyaḥ* nuo *ásthi-* ir kt. Mūsų kalboje šis *-i-* taip pat buvo apibendrintas net keliuose linksniuose, pvz. *šird-i-mì*, *šird-ì-mus*, *šird-i-mìs* ir *šird-i-su* (*šird-i-sè*). Sprendžiant iš tokių lyčių kaip *širdìp*, *žąsìp*, seniau šių kamienų ir vs. vietininkas turėjo būti **širdi*, **žąsi*. Pagal tai, atrodo, seniau galėjo būti susidaręs ir kamienas **širdi-*, iš kurio vėliau būtų išriedėjusi dabartinė *širdìs*, plg. Specht KZ LX 257 t. Bet daug patikimiau yra tai, kad mūsų kalboje seniau *širdìs* buvo šiaip linksniuojama: vs. vd. **šir(d)* (=

lot. *cor*), km. *širdès* (= lot. *cord-is*), gl. **širdin*, i. *širdimì*, vt. **širdi*, ds. vd. *šìrdes*, km. *širdų̃* (= lot. *cordum*), nd. *širdìmus* (plg. lot. *cord-ı-bus*) ir kt. Ilgainiui analogiškai pagal linksnius su kamiengaliniu *-i-* galėjo jau susidaryti ir dabartinis *širdiẽs* vardininkas. Tai ypač aiškiai rodo slavų kalbos; pvz. vietoj pirmykščių lyčių **krỳ*, km. **krъvè*, gl. **krъvь* ir kt. ilgainiui buvo apibendrinta galininko lytis **krъvь* > l. *krew*, r. *кровь* ir kt. Visai panašiai galėjo atsirasti ir mažai bepažįstamoji *bruvìs*, *-iẽs* „antakis" SzDi. 18, Tvč., būtent: vietoj pirmykščio vs. vd. **brūs* (= s. ind. *bhrū·ḥ*), sl. **bry* (plg. s. l. *kry* : s. sl. *krъvь*) pagal vs. galininką **bruvin* > *brùvį* (= s. sl. *brъvь*, s. ind *bhrúv-am*) galėjo susidaryti naujas vs. vd. *bruvìs* (= s. sl. *brъvь*> l. *brew*, r. *бровь*). Toliau plg. Brugmann Gr. II² 1, 130 tt., 171 t., Meillet Comm.² 346, Būga LM IV 450, Specht KZ LIX 228 t., autorius APh V 64.

§ 31. Iš pirmykščių priebalsinių kamienų mūsų dabartinėje kalboje augščiau minėtuoju būdu veikiausiai yra susidarę šie *i*-priesagos daiktavardžiai: *akìs*, *-iẽs* (= lat. *acs*, pr. *ackis*) ‖ gr. dv. ὄσσε iš **okʷ̯i̯-e*, s. ind. *an-ák* „aklas" iš **an-akṣ* ir kt.; *ántis*, *-ies* (= pr. *antis*) ‖ lot. *anas*, km. *anat-is* ir *anit-is*, s.š. *ǫnd* (vs. priebalsinis kamienas); *ašìs*, *-iẽs* (= lat. *ass*, pr. *assis*, s. sl. *osь*, lot. *axis*) ‖ gr. ἄξων, ἅμ-αξ-α „vežimas, sunkvežimis", sva. *ahsa*; *ausìs*, *-iẽs*, *aũsį*, ds. km. *ausų̃* (= lat. *àuss*, pr. ds. gl. *ausins*) ‖ lot. *aus-cul-tō* „klausau, girdžiu", Hom. ds. οὔατα iš **ous-n̥-t-*, got. *auso*; *dantìs*, *-iẽs*, *dañtį* (= pr. *dantis*), ryt ds. vd. *dañtes*, km. *dantų̃* ‖ s. ind. *dán*, gl. *dánt-am*, gr. ὀ-δών, km. ὀδόντος, eol ds. vd. ἔ-δοντες, lot. *dēns*, *dentis*; *dùrys* (ryt. augštaičių dar ir *dùres*), km. *dùrų* (= lat. *duris*) ‖ s. ind. ds. vd. *dvā́raḥ*, gl. *duráḥ* (: liet. *durìs*), lot. *foris*, ds. *forēs* „durys", sva. *turi*; *naktìs*, *-iẽs*, ds. km. *naktų̃* (= lat. *nakts*, pr. gl. *naktin*, s. sl. *noštь* iš **noktь*, s. ind. *náktiḥ*) ‖ s. ind. *nák* iš **nakt*, priev. *naktam* „naktį, nakčia", lot. *nox*, *noctis*, got. *nahts*; *nósis*, *-ies* (= lat. ds. *nãsis* „šnervės; nosis") ‖ s. persų *nāh-*, gl. *nāham*, s. ind. dv. *nā́s-ā*, lot. ds. *nārēs*; *pàts* iš *patìs*, vt. *patimè* DP 243, KG 81, 82, AG 60, Jsd. 752, LV 143, N 279, ds. vd. *-pates*, km. *-patų* sudėtiniame daiktavardyje *viẽš-pates* DP 60, SzDi. 241, *viešpatų̃* DP 22, 113, 166, 236, 596 (= lat. *pats*, gr. πόσις „vyras, pats" iš **ποτις*, s. ind. *pátiḥ* „ponas, vyras") ‖ s. ind. *pátnī* „ponia, pati", mūsų *viešpatni*; *pilìs*, *-iẽs* (= lat.

pils) || s. ind. *pūr*, km. *purāḥ*, gl. *pū́ram* „pilis, miestas" greta *purī*, *puriḥ* „t.p.", žr. Walde-Pokorny Vgl. Wb. II 51, Hirt Gr. III 103; *pušìs*, *-iẽs*, ds. vd. *pùšes* DP 558, km. *pušų̃* || pr. *peuse*, gr. πεύκη (galbūt senovėje pagrečiui vienoje paradigmoje buvo vartojami du priebalsiniai kamienai **piauš-*, *puš-*? Plg. Specht KZ LXIII 96 t.); *šaknìs*, *-iẽs*, *šãknį*, ds. km. *šaknų̃* (ir Daukšos *šãknis*, *-ies* DA 117 = lat. *saknis*, pr. *sagnis*) || *šakar̃nis* „šakotas" Mitt. I 390, Užv., Šlv., lat. *sakarnis* „iš žemės išverstas kelmas" (čia seniau gal buvo vienoje paradigmoje skiriami priebalsiniai kamienai *šakn-* || *šakar-*, lygiai kaip *jẽkn-os* yra greta s. ind. *yákr̥t* „kepenos". || vs. km. *yakn-āḥ*, mūsų *vãsara* iš **veser-* || s. sl. *vesn-a* „pavasaris" ir kt.? Plg. Endzelin MLV III 648); *šunìs*, *-iẽs* „šuo" Kcn. (= lat. *suns*, pr. *sunis*, s. ind. vs. km. *śū́niḥ*) || *šuõ*, km. *šunès* ir kt.; *žąsìs*, *-iẽs*, *žą̃sį*, ryt. vs. km. *žąsès*, ds. vd. *žą̃ses*, km. *žąsų̃* (= lat. *zùoss*) || gr. χήν, (dor. χάν) iš *χανς, km. χηνός ir kt., žr. Walde-Pokorny Vgl. Wb. I 536; *žuvìs*, *-iẽs*, ds. vd. *žùves*, km. *žuvų̃* (= lat. tarm. *zuvs*) iš **žūs*, km. *žuvès* || *žū́ti* „žvejoti" ir kt., žr. Trautmann Wb. 373, Specht KZ LIX 228; *žvėrìs*, *-iẽs*, *žvė̃rį*, ryt. ds. vd. *žvė̃res*, km. *žvėrų̃* (= lat. *zvêrs*, s. sl. *zvěrь*) || gr. θήρ, km. θηρός „laukinis žvėris" iš **ĝhu̯ēr-* ir kt. Plg. dar lot. *canis* „šuo" šalia ds. km. *canum*, *mēnsis* „mėnuo" greta gr. μήν, km. μηνός „mėnuo; mėnulis" iš *μηνσ-ος ir kt., žr. Chantraine Form. 111.

Tas faktas, kad panašios darybos darinių sutinkame kitose senovinėse ide. kalbose (pvz. s. ind. *náktiḥ*, lot. vs. vd. *nāris* iš **nāsis*, s. ind. [povedinių laikų] *śuniḥ* ir kt.), dar nerodo, kad šios rūšies mūsų kalbos atitikmenys jau būtinai turėtų būti paveldėti iš senų senovės, — ne, daugelis jų galėjo įvairiu laiku ir savarankiškai atsirasti dėl tų pačių bendrųjų polinkių, dėl kurių yra susiformavusios ir kitos būdingosios visuotinės ar dalinės tų kalbų ypatybės. Tai ypač aiškiai rodo pvz. mūsų *šunìs*, kuris dėl savo siauro vartojimo turi būti visai nesenas darinys; daug plačiau jo vietoje yra vartojamas senovinis *šuõ*, km. *šunès* (= s. ind. *śvā*, km. *śū́naḥ*, gr. κύων, km. κυνός ir kt.) arba antrinis perdirbinys *šuvà*, km. *šuniẽs* arba *šùnio*.

Ta pačia proga tenka pastebėti ir tą šios rūšies darinių ypatybę, kad jie daugiausia mūsų kalboje yra moteriškosios giminės.

Pvz. *žvėrìs, -iẽs* dabar jau daug kur sakoma vyriškosios giminės, bet seniau jis dar buvo plačiai pažįstamas ir moteriškosios, pvz. pikta žvėris BrB 1 Moz. XXXVII 20, visokia žvėris DP 529, dykomis žvėrimis Post. 95 b, 363, žvėrimis pilnomis PS I 189, ta žvėris BR Dan. VII 6, SL 72, KDL II 227 s.v. Thier, Tjn., pagausiu greičiausias žvėris LB 162 ir kt. Taigi nevisai tikėtina, kad, kaip Spechtas KZ LX 256 tt. mano ir jam Fraenkelis ib. LXIII 177 pritaria, *akis, ausis* ir *širdis* būtų dar senoviniuose raštuose buvusios vyriškosios giminės, nes tam yra labai maža patikimų duomenų.

§ 32. Šalia pirmykščių priebalsinių kamienų darinių, kurie mūsų kalboje jau daug kur yra pavirtę arba dar dabar tebevirsta *i*-kamieniais, seniau yra buvę ir vadinamųjų tikrųjų *i*-kamieno atstovų, kurių vs. kilmininkas yra turėjęs galūnes *-įos* arba *-eis, -ois*, pvz. ved. *áviḥ*, km. *ávyaḥ*, gr. ὄϊς (iš *οϝις), km. ὄϊος (iš *οϝιος) ir s. ind. *mátiḥ* „mintis", km. *máteḥ* (iš *-eis* ar *-ois*), osk. *aeteis* „partis", mūsų *avìs*, km. *aviẽs* (iš **aveis*). Kiti seni šios rūšies daiktavardžiai, be *aviẽs*, dar yra: *angìs, -iẽs, añgį* „gyvatė" (= pr. *angis*, sl. **ǫžь* > r. *уж*, l. *wąż*, lot. *anguis*), *anglìs*, km. *añglies* (= lat. *ùogls*, pr. *anglis*, s. sl. *ǫglь*), *liáudis, -ies* „minia, didelis pulkas, žmonės" DP 28, 38, Ds. (: lat. ds. *ļàudis* „žmonės", s. sl. *ľudьje*, sva. *liuti* „t.p." ir kt.), žem. *pìršys, -ių* „priešakinė arklio krūtinės dalis" (: sl. **pьrsi* > srb. *pȑsi* „krūtinė" ir kt.), *ugnìs, -iẽs* arba *ùgnis, -ies* DA 117, 118 (lat. *uguns* galbūt per **ugn̥s* yra perdirbtas iš *ugnis*, žr. Būga KS 186; toliau plg. s. sl. *ognь*, lot. *ignis*, s. ind. *agníḥ*) ir kt. Dėl tolimesnės jų kilmės plg. Benveniste Orig. 60 tt.

Šiaipjau dauguma dabartinių *i*-priesagos daiktavardžių, daugiausia moteriškosios, rečiau vyriškosios giminės, maža teturi atitikmenų tolimesnėse ide. kalbose ir žymi dažniausiai atskirus konkrečius dalykus arba būtybes, pvz. žem. *bìržis, -ies* „beržynas" (= lat. *bir̃zs* „beržynas, beržinė tvora", mūsų *biržliai* „ilgos nukarusios beržų šakos" M I 25, *biržýnas* „beržynas" Ds.: *béržas*), *bitìs*, km. *bìties* Snt., Sb., *budìs, -iẽs* „grybas" Ds., *gardìs, -iẽs, gar̃dį* „drobyna, Wagenleiter" Jž. I 412 (: *gar̃das*, sl. **gordъ* > s. sl. *gradъ* „miestas"), žem. *gelžìs, -iẽs, gélžį* (= lat. *dzèlzs*: pr. *gelso*, mūsų *geležìs, -iẽs, gẽležį*, s. sl. *želězo*), *gulbìs, -iẽs,*

gùlbį (= lat. *gùlbis*, pr. *gulbis*), *karšìs*, *-iẽs*, *kar̃šį* „pálša, Abramis brama“ Vln., *kinìs*, *-iẽs* „ant ežero užžėlusi pluta“ Kcn., „maža, sausa salelė upėje; gabalėlis liūno“ Sl., ds. *kìnys*, *-ių̃* „liūnas“ Sn., *krántis*, *-ies* „kriauna, kantas, aštrus kampas“ Jž. II 214 (: *krañtas*, *-aĩ*, l. *s-kręt* „pasisukimas“ ir kt., žr. Trautmann Wb. 142), *kriaušìs*, *-iẽs*, *kriaũšį* „status krantas, kriaušius“ ib. 235 (: *kriaũšas*, *-aĩ* „t.p.“, *kriaũšti* „irti, gurti, trupėti“), *lašìs*, *-iẽs* „lašiša“ Plg., Kpd. (: lat. *lasis* „t.p.“, pr. *lasasso*, sva. *lahs* ir kt.), *lendìs*, *-iẽs*, *leñdį* „grioveliai krumpliuotame rate“ Pl., ds. *mẽlys*, *-ių* „mėlyni dažai“ R I 85, K 249 (: lat. *mẽlš* „tamsiai mėlynas, violetinis“, *meĩns* „juodas“, pr. *melne* „mėlyna dėmė“ ir kt.), *péntis*, *-ies* „kulnis, kokio pjaunamo įrankio, pvz. kirvio ar dalgio, nugara“ Ztl., Vkn., Smn., Slnt., Sb., Anč., Ds. (ir *pentìs*, *-iẽs*, *peñtį* „t.p.“ Kv. = lat. *piêtis* „kirvio arba dalgio nugara“, pr. *pentis* „kulnis“: s. sl. *pęta* „t.p.“ ir kt.), *petìs*, *-iẽs* „Schulter“ GNT Luk. I 51, ApD XIII 17, N 287, Sb. (: pr. *pette*, *pettis* „t.p.“ ir kt.), *spitìs* „sagtis“ Kv., *šalìs*, *-iẽs* „Seite; Gegend“ (= lat. *sals* „paltis; kumpis“), *šalvìs*, *-iẽs*, *šaĩvį* „Forelle“ Nms. (: sl. **solvъ* > r. *соловой* „gelsvas“ ir kt., žr. Būga KS 289), *tóšis*, *-ies* (= lat. *tãss*), ds. *trũnys*, *-ų̃* „puvenos“ Btn., *tunys*, *-ių* „bičių derva, Bienenharz“ R II 74, *úosis*, *-ies* DP 558, R II 130, M II 170, KGr. 197, KDL I 411 s. v. E s c h e, Schl. 15 (= lat. *uôsis*, pr. *woasis* : r. *ясень* ir kt.), *vagìs*, *-iẽs*, *vinìs*, *-iẽs* ir kt.

§ 33. Tam tikras *i*-priesagos daiktavardžių skaičius dar gali būti susietas su atitinkamais veiksmažodžiais, pvz. *brandìs*, *-iẽs*, *brañdį* „branda; išvirtos žirnių, pupų ankštys“ Lpg., Mrs., KZ LI 140 (= lat. *bruôds* „pumpuras“ : *brę̃sti*), *dalìs*, *-iẽs* „Teil; likimas, laimė; kraitis“ (= lat. *dalis* „dalis“, s. r. *долъ* „t.p.“, s. ind. *dalíḥ* „gurvolis, grumtas“ : žem. *delù*, *dìĩti* ir kt., žr. Walde-Pokorny Vgl. Wb. I 811, Endzelin MLV I 435 t.), *dúožis*, *-ies* „Bruch im Becher“ KDL I 263 s. v. B r u c h (: *daũžti*), *grandìs*, *-iẽs*, *grañdį* „geležinis žiedas, grandinės narys; apyrankė“ (= pr. *grandis* „Grindelring am Pfluge“ ‖ lat. *grùods* „apskritas, stipriai susuktas, įtemptas“ : l. tarm. *grędać się* „suktis“? ir kt.), *grindìs*, *-iẽs*, *griñdį* „aslinė lenta“, ds. *griñdys* „lentinė asla“ Jž. I 471, ds. km. *grindų̃* SL 46 (= sl. **grędь* > slov *grę̂d*, km. *gredî* „lakta“ : *griñdžia*, *grį̃sti*), *gū̃žis*, *-ies* „kopūsto galva; gurklys, Kropf“

Vkn., Šdv., Ds. (APh I 47), R II 233, M II 310 (: *gũžti, gaũžtis*), *ilsis, -ies* „rimtis, Ruhe" N 25 (: *il̃sti*), *kabìs, -iẽs* „kabis, kabė" Švn. (: *kabìnti*), *kándis, -ies* „Motte" Jž. II 28, Dvd., Sb. (ir *kandìs, -iẽs, kañdį* „t.p." Kv., KGr. 196: *kándu, ką́sti*), *pjūvis, -ies* „pjūtis" BrP I 164 (: *pjáuti*), *plūdìs, -iẽs, plū̃dį* „plauktukas, Schwimmholz" Kv., Ds. (: *plū́do, plū́sti, pláusti*), *rūsìs, -iẽs, rū̃sį* „duobė, sklepas" Plš., Ilg. (: *raũsti*), *snūdìs, -iẽs* „noras miegoti" Trg. (: *snū́do, snū́sti, snáusti*), *súodys, -džių* „suodžiai" PS I 257, 315, JGr. 52 (: *sẽda, sẽsti*), *trandìs, -iẽs, trañdį* „kinivarpa, Holzwurm" Jž. I 649 s.v. ištašyti, Nms., Dglč. (: *tréndėti* „būti kirmėlių suėstam") ir kt.

Daug mažiau mes turime šios priesagos būdvardinių darinių, pvz. *ánkštis, -ies* „Schote" (: *añkštas*), *drūtìs, -iẽs* (arba *driūtìs, -iẽs* „drūtybė" K 94: *drū́tas*), *grožis, -ies* DP 596 (: *gražùs*), *skonìs, -iẽs, skõnį* MŽ 43 (: *skanùs*), *pliókštis, -ies* „žirnio ankštis dar be grūdų" Ds., Trg. (: *pliókščias*), *sótis, -ies* „sotybė" (: *sótus*) ir kt. Šiuo atveju slavų kalbos yra pranašesnės už mūsų, nes būdvardinių *i*-priesagos abstraktų jose linkstama susidaryti daug daugiau, plg. s. sl. *lěnь* „tingybė" ‖ *lěnъ* „tingus", *studenь* „šaltis" ‖ *studenъ* „šaltas", *sytь* „sotis" ‖ *sytъ* „sotus", *zъlь* „piktybė" ‖ *zъlъ* „piktas" ir kt., žr. Leskien Bild. 301, Vondrák Vgl. Gr. I² 642.

Yra galimas daiktas, kad seniau šios rūšies darinių būsime ir mes daugiau turėję; bet dabar į tokią darybą jau nebelinkstame, ir todėl juo toliau, jų vis mažiau bevartojame. Dabar tokie dariniai kaip *drūtis, -ies, grožis, -ies, skonis, -ies* ir kt. mums yra jau visai nebeįprasti, ir todėl jų vietoje paprastai bevartojame tik atitinkamus *ja-* priesagos daiktavardžius: *drū̃tis, -čio, grõžis, -io, skõnis, -io*, taip pat *il̃gis, -io, plõtis, -čio* ir kt. Panašiai nebelinkstame dabar vartoti ir *i-* priesagos veiksmažodinių abstraktų: jų vietoje dabar taip pat daug kur įsigali vyriškosios giminės *ja*-priesagos dariniai, pvz. *bẽgis, -io, ẽdis, -džio* (= s. sl. *jadь* iš **ědь* mot. giminės) ir kt. Pagaliau tos priesagos daiktavardžių greta *i*-priesagos vis daugiau randasi ir sukonkretėjusios arba konkrečios reikšmės, pvz. *gũžis, -io* arba *gūžỹs, gũžio, kãbis, -io* arba *kabỹs, kãbio, rūsỹs, rũsio, súodžiai, -ių*, taip pat *kar̃šis, -io, lū́šis, -io, petỹs*, ds. *pečiaĩ, úosis, -io* ir kt. Toliau plg. Brugmann Gr. II² 1, 172 t., Endzelin Le. Gr. 194 t.

Moteriškosios giminės daiktavardžiai su šia priesaga, priešingai, dabar dažnai kaitaliojasi su *ė*-priesagos daiktavardžiais, pvz. *ausìs* || *ausė* Mrk. (TŽ II 430), *bitìs* || *bìtė* (= lat. *bite*, pr. *bitte*), *blindìs* || *blindė* R II 396, *budìs* „grybas" || *budẽ* Dsn., Lnk., *gardìs* || *gardẽ* Švn., *kandis* || *kandė* R I 53, M I 105, *kãndė* Lkm., *kártis* || *kartė* LP II 53, *katìs* Jž. II 54 || *katẽ*, *kertìs*, *-iẽs* ir *kértis*, *-ies* „kampas" Jž. II 89, Slnt. || *kertẽ*, *musìs*, *-iẽs*, ds. km. *musų̃* ir *mùsų* Als., Kv., Pl., Btk., Dbn. || *mųsẽ* Nms., Glv., Sksn. arba *mùsė* Vln., Jrb., Klm., Btg., *plūdìs* || *plūdẽ* Vb., Kp., *tùnys*, *-ių* || *tùnės*, *-ių* „skysčių nuosėdos, dumblas, dulkelės" Vln., Erž., *ugnìs* || *ùgnė* Dvn., Mrk. (TŽ II 384), *upìs*, km. *ùpies* Als., Slnt. || *ùpė*, *usnìs* || *usnė* SzDi. 230, *žąsìs* || *žąsẽ* LF 202 (= lat. *zùose*, pr. *sansy* iš **zansē*), *žuvìs* || *žuvê* Lzn. ir kt. Ypač dažniau tokių pakaitinių lyčių pasitaiko žemaičių tarmėse; pvz. Pagramančio tarmėje šalia *kandìs*, *klẽtis*, *nósis*, *obelìs*, *pažastìs*, *smiltìs* ir kt. pagrečiui gali būti vartojami tie patys žodžiai ir *ė*- priesagos: *kandẽ*, *klẽtė*, *nósė*, *obelẽ*, *pažastẽ*, *smiltẽ*, žr. Joniko PT 45. Plg. dar lat. *nãss* || *nãse*, *saknis* || *sakne*, *sir̃ds* || *sirde*, *ùogls* || *ùogle*, *zuvs* || *zuve* ir kt., žr. Endzelin Le. Gr. 195, 312 t. Tai veikiausiai reikia aiškinti tuo, kad kaikurie šių kamienų linksniai iš senovės yra buvę vienodi arba vėliau suvienodėję; pvz. Žemaičiuose tokie daiktavardžiai turi visai vienodas vs. vt. galūnes: *karvė(je)* ir *širdė(je)*. Taip pat ir Daukšos postilės *slaptẽ*, *-ẽs* turi ds. km. *slaptų̃* 92, 262, 268, 321, 544 šalia vieš-*patų̃* ir kt. Toliau plg. Specht KZ LXIII 68 tt., taip pat autoriaus APh VI 211 t.

d) -*u*-

§ 34. Senų šios priesagos daiktavardžių dabar visai maža beturime, pvz. *dangùs*, *-aũs*, *dañgų* (= pr. *dangus* „dangus; gomurys": *deñgti*), *medùs*, *-aũs* (= lat. *medus*, s. sl. *medъ*, km. *medu* iš senesnės niekatrosios giminės **medu*: pr. *meddo* iš **medu*, gr. μέθυ „svaiginamas gėralas", s. ind. *mádhu* „medus; saldus ir svaiginamas gėralas", sva. *metu* „midus" ir kt.), *pẽkus* „galvijai, banda" BrB 1 Moz. XXXI 38, XLVII 1, Ztl., Zsč. (= pr. *pecku* || got. *faíhu* „galvijai, Vieh", lot. *pecū*, s. ind. *páśu*, av. *pasu-* „t.p."; vargu ar paskolintas iš germanų, kaip kad Būga KS 64 mano, žr. Hermann AfslPh XL 161 tt., Fraenkel BSL II 94, Wal-

de-Pokorny Vgl. Wb. II 16), *pẽlūs, -ų* BrP I 119, DP 86, PS I 82, Sb., Kp., Ds. (vienur kitur tik senosios kartos bepasakoma) (= lat. *pelus* greta *pelavas*: pr. *pelwo*, sl. ds. **pelva* > č. *pléva*, ukr. *polóva* ir kt., žr. Būga KS 72, 214, Trautmann Wb. 213), *vidùs, -aũs* (= lat. *vidus*, s. angl. *widu* „miškas"; dėl reikšmės plg. lot. *medius* „vidurinis" || mūsų *mẽdžias* „miškas"), *viršùs, -aũs, vir̃šų* (= lat. *virsus*, sl. **vьrchъ* > s. sl. *vrьchъ*, priev. *vrьchu* „viršuj").

Kiti retesni šios priesagos dariniai yra: *gėdus* „gėdingumas" (Nesselmanno 246 iš Brodovskio cituojamas žodis), *Líegus* „Jiezno vls. upelis", *sniegùs, -aũs, sniẽgų* „sniegas" Lzn., *šeškùs* Kv., Jzn., Sn. (ir *šẽškus* Sb., Ds., Dsn.) ir kt.

Taip pat seni *u*-priesagos daiktavardžiai yra *alùs, -aũs, ãlų* (= lat. *alus*, pr. *alu*, s. sl. *olъ*) ir *mìdus, -aus* arba *midùs, -aũs* „Met". Būga KS 64, 65, LKŽ 68 šiuos žodžius laiko germaniškos kilmės, nors jų, ypač *alaus*, santykiai su kitų kalbų atitikmenimis nėra visai aiškūs, plg. Endzelin MLV I 69, taip pat Trautmann Wb. 7, 173, Walde-Pokorny Vgl. Wb. I 91, II 261, Walde-Hofmann LEW³ 34.

§ 35. Visai kas kita yra *u*-priesagos būdvardžiai: jie dabar yra didžiai gajūs. Visų pirma jie savo šaknies balsiu dažnai sutinka su antriniais veiksmažodžiais ir reiškia tam tikrą palinkimą į ką arba sugebėjimą kam, pvz. *badùs* „kuris badosi, stachlig" Mitt. I 387 (: *badýti*), *dairùs* „apdairus, atsargus" Jž. I 287 (: *dairýtis*), *draskùs* „kuris dreskia" (pvz. d r ã s k i o s šukos Jnšk.: *draskýti*), *graibùs* „kuris palinkęs griebti, vagiškas" N 268 (: *graibýti*), *grasùs* „kuris ką nuo ko atgresia, atgrasus, įkyrus, atstumiąs; nemalonus, šaltas, vėsus" Jž. I 462 (: *grasýti*), *gvaldùs* „kuris lengvai gvaldomas" (pvz. g v a l d ū s riešutai Jž. I 501, Jsd. 823: *gvaldýti*), *kabùs* „kuris lengvai prisikabina arba kuris gerai kabina, prikimba" N 169, Jž. II 5 (: *kabė́ti*), *kalbùs* „kurs nuolat kalba, šnekus" Jž. II 18, Btn. (: *kalbė́ti*), *kramtùs* „kurs yra linkęs ką krimsti, vaidingas" Jž. II 213 (: *kramtýti*), *krapštùs* „darbštus" Rdn. (: *krapštýti*), *kratùs* „kuris krato, stossend, rüttelnd" Jž. II 218, Sb. (pvz. k r a t ù s arklys, k r a t ù s kelias, k r ã t ū s ratai: *kratýti*), *lakùs* „smarkus (į darbą), darbštus" Mrp., Ds. (: *lakióti*), *landùs* „kuris labai lenda, kriechend, schleichend" Sb., Mitt. I

228 (: *landyti*), *lankùs* „lankstus, nuolankus" PS I 105, Ktk., Užv., Vk., Ds. (: *lankýti*), *maldus* (pvz. Dieve m a l d u s KN 240: *maldýti*), *matùs* „kurs gerai mato" Ds. (: *matýti*), *narùs* „kuris gerai nardo; greitas, vikrus, landus, našus, gražus, dailus, tvirtas" Jž., Lkš., Ddv., Rsn., Šl., Rvl., Šdv. (: *nárdyti*), *prašùs* „kurs vis ko nors prašo, moka prašyti" Kp., Gž. (: *prašýti*), *ráiškus* „aiškus, ryškus" DP 293, 479, JGr. 129 (: *raiškyti*), *rajùs* „ėdrus" (: *rajóti*), *ramdùs*, *-aũs*, *rañdų* „suvaldomas, numaldomas" (: *rámdýti*), *ramùs* (: *ramaũ, -ýti* „raminti" Jd. 524_2, *rámdýti*), *rangùs* „vikrus, apsukrus; tingus, sustingęs" Jž., Št., Gžd. (: *rangýti*), *sakùs* „folgsam" Mitt. I 390 (: *sakióti*), *skalùs* „gerai skįląs" Alk., Kv., Krl., Žgr., Anč., Sb. (: *skáldyti*), *skardùs* „garsus, skambus; staigus, kriaušingas" Kv., Sb., Ds. (: *skardýti*, žr. Leskien Bild. 250), *sklandùs* „sklendžiąs, slidus" Als., JGr. 128 (: *sklandýti*) *slapùs* „kuris linkęs slapstytis, kuris ką slaptai daro, slaptas, heimlich, verborgen" DP 2, N 284, K 387 (: *slapýti, slapstýti*), *staigùs* „netikėtas, skubus, ūmus; status, kriaušingas" N 499, JGr. 128, Kv. (: *staigytis* „skubėti"), *taikùs* „kuris sutinka, švelnus, malonus, lėtas, ramus, tiksnus, taiklus ir kt." Būga KS 51 t., Ddv. (: *táikyti*), *tąsùs* „tęsiamas, lankus, valkus" K 450, Lpg. (: *tąsýti*), *trankùs* „kuris arba nuo kurio trankosi, holperig" K 461 (: *trankýti*), *vaisùs* „kuris vaisosi, vaisingas" DP 442, N 57 (: *vaisýti*), *valgùs* „kuris gerai pavalgo, daug suvalgo" KDL I 497 s. v. g e f r ä s s i g, Sb. (: *válgyti*), *valkùs* „tąsus, tamprus, lankstus, kuris ilgai gali dirbti" N 63, K 486, Vrn., Skd., Dkš. (: *valkstýti, válkioti*), *važùs* „kuris gerai veža" (pvz. v ã ž ū s arkliai Š.: *važióti*) ir kt.

§ 36. Kaikurie šios priesagos būdvardžiai savo šaknyje turi *a*, bet atitinkamuose veiksmažodžiuose, pirminiuose ar antriniuose, tik neišvestiniuose, jo jau neberandame, pvz. *alsùs* „vargingas, ermüdend" LN 25, K 7, Lpg. (: *il̃sti*), *bangùs* „įbingęs, smarkus" KN 213, Jž. I 191 (: *biñgti*), *brandùs* „subrendęs, tvirtas, storas, tukrus" Rgk., Jž. I 229 (: *brę̃sti*), *brángùs* (: *brìngti* „brangti"), *drabùs* „kuris dreba" (pvz. d r ã b ū s lapai Jž. I 337: *drebė́ti*), *drąsùs* (: *dręsù, dr̃ísti*), *gajùs* „lengvai užgijąs, prigijąs, lengvas gydyti" R II 196, Jž. I 403 (: *gýti*), *klajùs* „klaidus" M I 125 (: *klýsti*), *lapus* „išlepęs, išdidęs, puikus" DP 437 (: *lẽpti*), *maršus*

„kurs lengvai užmiršta“ SzDi. 435 (: *mir̃šti*), *marùs* „greitai mirštąs, mirštamas, mirtingas, kurs greitai mirtį kam padaro“ DB 174, TK 110, Kv., Nms. (: *mir̃ti, mérdėti*), *narnùs* „nepatenkintas, piktas“ Št. (: *nernė̃ti*), *nartùs* „karštas, dagus, nertingas“ Jž. (: *nir̃sti, nértėti*), *našùs* „vaisingas, derlingas; greitas, vikrus, narus, gyvas, mitrus“ Lpg., Krd., Vvr., Mrp., Rgk., Vln., Ssk., Rsn., Yl., Ppl., Plt. (: *nèšti, nešióti*; bet seniau galėjo būti ir **našyti* = s. sl. *nositi* „nešioti“ ir kt.), *platùs* (: *plečiù, plė̃sti, plìsti*), *rambùs* (: *rémbėti* „tingiam būti“), *sajùs* „kuriuo galima daug apsėti, skalsus“ Vk. (: *sė̃ti, sijóti*), *smardùs* „smirdįs, smardingas“ DP 358, Koss. 53, Jž. (: *smìrsti, smirdė̃ti*), *smarkùs* (: *smer̃kti*), *sprangùs* (: *spriñgti, spréngsėti*), *stalgùs* „atsparus, sustingęs; smailus, näschig“ BrP II 211, BG 325, Mitt. I 233, Sb., Kp. (: *stel̃gti* „starr hinsehen“), *stambùs* „rupus, standus“ Šl., Ds., (: *stem̃bti* „stambiam darytis, drūtėti, į stambą augti; priešintis“), *stángus* „stingrus, standus, stiprus; nepaklusnus, maištingas“ KS 216, R I 141, TK 68, Kv., Slnt. (: *stìngti*), *tanùs* „sutinęs“ K 448 (: *tìnti*), *tvanùs* „kuris lengvai ištvinsta“ ib. 471 (: *tvìnti*), *varùs* „kurs suverda, kochbar“ N 55, Rbn. (: *vérda, vìrti*) ir kt.

§ 37. Daugelis tokių būdvardžių dabar neberodo jokios šaknies balsių kaitos, pvz. *alkùs* „išalkęs, alkanas“ Mrp., Užv. (: *álkti*), *bėgùs* „greitai bėgąs, greitakojis“ N 325, Jž. I 200, Jd. 687_2 (: *bė̃gti*), *bodùs* „įkyrus, grasus“ DP 314, Mitt. I 387 (: *bodė̃tis*), *drovùs* „kuris tuoj drovisi“ (: *drovė̃tis*), *džiugùs* „linkęs džiaugtis“ SzDi. 330, Jž. I 385 (: *džiùgti*), *gavùs* „kurs greitai sugauna“ Nrk. (: *gáuti*), *gelbus* „išganingas“ DP 31 (: *gélbėti*), *gižùs* „sugyžęs, aitrus; įkyrus“ Jž. I 441, Gžd. (: *gìžti*), *glaudùs* „gerai priguląs, prisiglaudžiąs, malonus“ N 264, K 127, Jž. I 443 (: *glaũsti*), *grubùs* (: *grùbti*), *kandùs* „kurs kanda, bissig“ (: *kánda, kąsti*), *kibùs* „kuris greitai prikimba, prilimpa; kuris ieško priekabių“ Jž. II 106, Ds. (: *kìbti*), *kimùs* „užkimęs; duslus“ Jž. II 118 (: *kìmti*), *kritùs* „kuris lengvai krinta, kritnus“ ib. 246 (: *krìsti*), *krutùs* „apsukrus, judrus, gyvas“ ib. 262, Lzd. (: *krutė̃ti*), *lipùs*, „limpus, klebrig“ N 370 (: *lìpti, lipýti*), *lupùs* „kuris lengvai lupasi (pvz. l u p ù s kiaušinis' Št.: *lùpti*), *metùs* „kuris gerai mėto“ Jž. (: *mę̃ta, mėsti*), *mukùs* „klampus“ Jž., Sksn. (: *mùkti* „smukti“), *penùs* „greitai tunkąs“ (pvz. p e n ì kiaulė Sksn., Všt., Kp., Ds. (:

penëti), *rėkùs* „kurs mėgsta rėkti“ Šsk. (: *rė̃kti*), *sėjùs* „kuriuo galima daug apsėti, sajus“ Šl. (: *sė́ti*), *skilùs* „lengvai skįląs, skalus“ Lnk. (: *skìlti*), *tingùs* „träge“ DP 391, 392 (: *tingëti*), *tižùs* „patižęs, schlüpfrig“ K 459 (: *tìžti*), *treškùs* „skaudus (medis); kalbus“ Ds., Kp. (: *treškëti*), *trupùs* „kuris trupa, bröchelig“ (: *trupëti*), *tumùs* „tirštas, suviręs“ Kl., Skd., Užv. (: *tumëti* „tirštėti“), *žindùs*, *žiñdų* „gerai žindąs, norįs žįsti“ Dvd. (: *žìnda*, *žį́sti*) ir kt.

Dabar sutinkamos tokios lygiagretės kaip *gaižùs* || *gižùs*, *kabùs* || *kibùs*, *rajùs* || *rijùs* Ds., *sajùs* || *sėjùs*, *skalùs* || *skilùs*, *traškùs* || *treškùs* ir kt. iš dalies gali būti aiškinamos nevienodu senumu: pirmosios lytys turbūt yra senesnės, o antrosios vėlyvesnės. Mat, atsiradus palinkimui šia būdvardine priesaga žymėti tam tikrą reikšmę, ilgainiui rados galima susidaryti reikiamų būdvardžių šalia kiekvieno veiksmažodžio, visai nebepaisant senesnių šaknies balsių kaitos laipsnių. Todėl dabar turime *kritùs*, *metùs*, *penùs*, *rėkùs*, *treškùs*, *žindùs* ir kt., ne *kratùs*, *matùs*, **panùs*, nes, iš vienos pusės, šios rūšies būdvardžiai su šakniniu *a* jau ką kita reiškia, iš kitos pusės, tas balsis gerokai nutolintų kaikuriuos būdvardžius nuo atitinkamų veiksmažodžių, ir todėl jų reikšmė kaikam būtų jau nebevisai aiški, gyva.

Pagaliau dar yra visa eilė būdvardžių, kurie tiek savo reikšme, tiek daryba yra izoliuoti ir paprastai su jokiais pirminiais veiksmažodžiais nebesiejami, pvz. *dailùs*, *gardùs*, *gilùs*, *gražùs*, *lýgus*, *stropùs* ir kt.

§ 38. Apskritai imant, būdvardinė priesaga *-u-* mūsų kalboje yra didžiai dari: su ja yra sudarytų ne tik senų, paveldėtinių darinių, bet kaskart gali būti sudaroma ir naujų. Kaip jau § 19 buvo minėta, visų pirma nemaža senesnių *a*-kamieno būdvardžių ilgainiui yra pavirtę arba tebevirsta *u*-kamieniais. Toliau yra pastebėtina, kad šalia dažno *a*- arba *u*- kamieno daiktavardžio gali būti vartojamas ir atitinkamas šios priesagos būdvardis, pvz. *dárbas* || *darbùs* „darbštus“ TK 194, Jž. I 294, *dir̃žas* || *diržùs* „tąsus, nelūžtąs“ Jž. I 333, *gõdas* „godumas; godus žmogus“ DP 129, 230, Jž. I 454 || *godùs*, *kalbà*, *-õs* || *kalbùs*, *kvãpas* || *kvapùs* „gardžiakvapis“ Mitt. I 309, Kv., *lañkas* || *lankùs*, *mãras* || *marùs*, *nãras* ||

narùs, nóras || *norus* „willig, begierig" Lex. 21, Qu[2] 73, R II 56, M I 75, *pẽnas* || *penùs, skãlas, skalà* || *skalùs, skar̃das* || *skardùs, slõgas* || *slogùs* „sunkus" N 484, *smar̃das* || *smardùs, stámbas* || *stambùs, svãras* || *svarùs* „sunkus" N 508, K 416, *taikà* || *taikùs, tãnas* „sutinimas" || *tanùs* „sutinęs", *tvãnas* || *tvanùs, tvañkas* || *tvankùs, žãdas* || *žadùs* „kurs greit pažada" Dglš. ir kt.

Šis palinkimas yra toks didelis, kad dabar daug kur *u*- priesagos būdvardžiai gali būti sudaromi tiesiog iš daiktavardžių, veikiausiai net be pašalinės veiksmažodžių įtakos, pvz. *draũgas* || *draugùs* „kuris tuoj susidraugauja, gesellig" N 153, Jž. I 342, *gaĩsras* || *gaisrùs* (kalbant apie giedrią, žvaigždėtą ir mėnesieną naktį) TŽ I 252, *galvà* || *galvùs* „protingas, galvotas" Jž. I 408, *kálnas* || *kalnùs* „kalninis, viršutinis, pakilus" Jž. II 21, *nuo-kalnùs* Slnt., *kélmas* || *kelmùs* „kelmuotas" (pvz. k e l m i pieva Dglš.), *kraũjas* || *kraujùs* „piktas" (pvz. k r a ũ j o s akys Št.), *kū́nas* || *apkūnùs* „storas; kūningas" Jž. I 99, *mólis* || *mólus* „molinis" Jd. $801_{1,3}$, *nãgas* || *nagùs* „kuris viską sau gali pasidaryti, nagingas" Btn., Arg., Als., *niẽkšas* || *niekšùs* „niekšiškas" (pvz. n i e k š u s dievas VKr. VI 84), *príešas* || *príešus* „priešingas" DP 138, 178, 304, *taũras* || *taurùs* „valyvas" Rmg., *tvaĩkas* || *tvaikùs* „tvankus" Rmv., *ū̃pas* || *ūpus* „staigus, ūmus, karštas" Koss. 57, *var̃gas* || *vargus* „vargingas" DP 162, 262, 296, N 52, *žénklas* || *ženklùs* „žymus" Pn. ir kt.

Taigi šiuo atveju mūsų kalba eina kitokesniu keliu, kaip kaikurios kitos ide. kalbos. Pvz. latvių kalboje *u*- priesagos būdvardžiai yra paversti į *ja*- arba *a*- priesagų būdvardžius, žr. Endzelin Le. Gr. 195. Slavų kalbose šios priesagos būdvardžių taip pat berandame tik pėdsakų, pvz. s. sl. *kratъ-kъ* „trumpas" || *kartùs, sladъ-kъ* || *saldùs* ir kt. Toliau plg. Hirt Gr. III 271, Specht KZ LXV 193 tt.

2. PRIESAGOS SU *-j-*

a) *-ja-*

§ 39. Priesaga *-ja-* yra susidariusi dar priešistoriniais laikais, todėl jos kilmę nebevisur galime aiškiai susekti. Bet iš tam tikrų pėdsakų, išlikusių kitose senovinėse ide. kalbose, vis dėlto

matyti, kad ji nėra pirmykštė, — tai yra antrinis, sudėtinis, padaras. Pvz. lot. *alius* „kitas" (= gr. ἄλλος, got. *aljis*) yra kildintinas iš **ali*+*os*. Šio žodžio pirmoji dalis yra dar išlikusi prieveiksmyje *ali-ter* „kitaip" (plg. *alter* „vienas iš dviejų, antrasis" iš **ali-teros*), įvardyje *ali-quis* „kas nors" ir kt. Taip pat ir gr. būdvardis ἅλιος „jūrinis", kaip rodo ἅλι-νος „druskinis", ἁλί-πλοος „jūroje esąs, jūrinis" ir kt., veikiausiai yra kilęs iš *σαλι-ος. Panašiu būdu ir s. ind. *dṛśyaḥ* „matomas" arba *śrútyaḥ* „girdėtinas, išgirstinas" tenka jungti su *i*-kamieno daiktavardžiais *dṛśí-ḥ* „matymas" ir *śrúti-ḥ* „girdėjimas". Taigi yra visiškai galimas daiktas, kad s. ind. *ávyaḥ* „avies, avinis" taip pat yra sudarytas iš **ovi*+*os*, kaip *vṛ́ṣṇyaḥ* iš *vṛ́ṣṇi-ḥ* ir kt., t.y. pirmykštis *i*- kamienas čia buvo išplėstas nauju kamiengaliu -*o*-, lygiai kaip pvz. gr. πιαρός „riebus" iš πῖαρ „riebalai" ir kt. Plg. Brugmann Gr. II² 1, 185 tt., Specht KZ LXII 216 tt., Benveniste Orig. 61, 72 t.

Bet šalia -*i̯o*- senų senovėje dar buvo pažįstama ir priesaga -*ii̯o*-, pvz. s. ind. *pítriyaḥ* ‖ *pítryaḥ* „tėvo, tėvinis": *pitár*- „tėvas", s. sl. *ovьčьjь* ‖ *ovьčь* „avinis": *ovь-ca* „avis" ir kt. Atskirose ide. kalbose taip pat sutinkame ir -*ei̯o*-, pvz. lot. *igneus* „ugninis" (iš **ignei̯os*): *ignis* „ugnis" ir kt. Ši pastaroji priesaga veikiausiai yra sudėta iš kamiengalio -*ei*- ir balsinės priesagos -*o*-, plg. Specht KZ LXII 218, Benveniste Orig. 74 t. O priesagoje -*ii̯o*-, atrodo, -*ii̯*- taip gali santykiauti su -*i̯*-, kaip -*uu̯*- su -*u̯*-, plg. s. ind. *kártuvaḥ* „darytinas" : *kártvaḥ* „t.p.", mūsų *senãtuvė* Ds., Tvč. : *senãtvė* ir kt.

§ 40. Dabartiniai mūsų priesagos -*ja*- dariniai yra nevienodos rūšies: vieni iš jų vs. vardininke baigiasi -*as*, o kiti -*is* arba -*ys*, pvz. *ámžias, -iai* BrB 1 Moz. V 20, DP 84, 95, 580, N 5, K 8, Jž. I 15, *élnias, -iai* Snt., Šlp. 121, *jáučias, -iai* DP 338, SzDi. 402, Sb., Kp., *kãrias, -iaĩ* „kariuomenė; karas" DA 76, PS I 259, Jž. II 38, *kẽlias, -iaĩ* „Weg" ir *kẽlias*, ds. *kẽliai* „Knie" Sb., *kraũjas, -aĩ, mẽdžias, -iai* „medis, Baum; miškas" KP 43, DP 128, 175, 392, Sb., Kp., Gvč., Dvn., Lzn, Vkn., *svẽčias, -iaĩ*, K 417, ryt., *tẽlias, -iai* „veršis, teliukas" Sb., Kp., Skp., *vãrias* R I 172, M I 316, K 489, *vė́jas, -ai* (: s. ind. *vā́-ti* „pučia", *vā-júḥ* „vėjas, oras", mūsų *vė̃-tra*...) ir *ámžis* MT 243, PS I 331, SzDi. 396, 397, R I 5, M I 5 (šalia *amžias*), Jž. I 15, Snt., *élnis* DP 19, MT

136 b, SzDi. 77, R I 33, M I 66, Jž. I 396, JGr. 96, *jáutis* BrB 2 Moz. XXI 28, vak., žem., *kãris* „karas; kariuomenė" Jž. II 38, *karỹs* „kareivis" ib., *kẽlis, -iai* „Knie" Jž. II 71, Tvč., *mẽdis* BrB Teis. IX 11, MT 263, DP 575, vak., žem., *svetỹs, vãris* Sb., Ds., *varỹs* Kv., JGr. 95 ir kt. Sprendžiant iš mūsų tarmių ir kitų kalbų, pirmieji veikiausiai yra senesni už pastaruosius. Pvz. *kãris* arba *karỹs*, kaip rodo lat. *kaŗš* „karas; kariuomenė", got. *harjis* „kariuomenė" (iš germ. **harja-*), be abejonės, yra išriedėję iš senesnės lyties *kãrias* < **karjas*, kuris suomių kalboje paskolintas yra išvirtęs į *karja*; plg. dar pr. *carya-* „kariuomenė" (sudėtiniame daiktavardyje *carya-woytis* „kariuomenės paradas, Heerschau") ir kt., žr. Trautmann Wb. 118. Tuo pat būdu yra paliudijama gilesnė senovė ir kitų šios rūšies daiktavardžių; pvz. *kẽlias* = lat. *ceļš* < **keljas*, *mẽdžias* = lat. *mežs* „miškas", pr. *median* „t. p." < **medja-* ‖ lot. *medius*, s. ind. *mádhyaḥ* „viduryje esąs, vidurinis", *svẽčias* = lat. *svešs* „svetimas" < **svetjas*, *tẽlias* = lat. *teļš* „t.p." < **teljas*, *vãrias* = lat. *vaŗš*, pr. *wargien* „t.p." < **varja-*, *vẽjas* = lat. *vẽjš* ir kt. Yra galimas daiktas, kad, kaip rodo prūsų kalba, seniau tokie daiktavardžiai, jei ne visi, tai bent jų dalis, galėjo būti niekatrosios giminės; pvz. *ámžias* tuo būdu gali būti kilęs iš **amžįa-n* (plg. Būga LKŽ 74), *mẽdžias* iš **medįan* = pr. *median* (plg. s. ind. *mádhyam* „vidurys" šalia *mádhyaḥ* „vidurinis, viduryje esąs"), *tẽlias* iš **telįan* (plg. *ẽriščias* = pr. *eristian*), *vãrias* iš **varįan* = pr. *wargien* ir kt.

Iš kitos pusės, priesaga *-ys* arba *-is* gali būti kilusi iš *-ijas* < *-iįos*. Pvz. *dagỹs* (= lat. *dadzis*), kaip rodo estų iš baltų paskolintasis *tagijas*, gali būti kildinamas iš **dagijas*; plg. Brugmann Gr. II² 1, 197, Endzelin Le. Gr. 302, Specht KZ LXIII 84. Ilgainiui tarmėse *-ys* vienur kirčiuotas ilgiau išliko, o kitur nekirčiuotas sutrumpėjo arba pasiliko su *y*. Todėl dabar šalia *briedỹs* LŽT 82 (= lat. *briêdis*), *dagỹs, sprindỹs* Sb., Kp., Ds., Tvč. (= lat. *sprîdis*) yra sakoma ir *bríedis, dãgis* Pžr., Snt., Švn., Vrn., Plt., Sd., Slnt., Skd., JGr. 99, *sprìndis* (toliau žr. DA 76 t.), o ryt. augštaičiai (pvz. dusetiškiai ir kt.) pasako ir *briedys, žõdys*. Šios pastarosios lytys rodo, kad *-ys* pirmiausia gali būti kilęs iš *-ijas* ir vėliau vietomis sutrumpėjęs į *-is* dėl kirčio įtakos, būtent — pradžioje galėjo būti skiriama pvz. **dagijàs* ir **žõdijas*, vėliau *dagỹs* > *dãgis* ir *žõdys* > *žõdis*; plg. pr. *rikijs* „ponas, viešpats"

km. *rikijas*, gl. *rikijan*. Tokios lytys kaip **karjas*, **šerjas* (> suom. *harja*) ir kt. į *karỹs*, *šerỹs* veikiausiai yra pavirtusios ne tiesiogiai, bet analogiškai pagal tokias, kurių *-ys* yra išriedėjęs iš *-ijas*. Taigi dabartinė mūsų priesaga *-ja-* atstoja dvi pirmykštes priesagas *-ja-* ir *-ija-*.

§ 41. Su šia priesaga jau senų senovėje visų pirma buvo linkstama sudarinėti vadinamųjų priklausomybinių būdvardžių, pvz. gr. ἵππιος, s. ind. *áśvyaḥ* (ir *áśviyaḥ*) „arklio, arklinis": ἵππος, *áśvaḥ* „arklys", οὐράνιος „dangaus, danginis" : οὐρανός „dangus", s. ind. *udaníaḥ* „vandeninis": *udán-* „vanduo", s. sl. *člověčь* „žmogaus, žmoginis": *člověkъ* „žmogus" ir kt., žr. Brugmann Gr. II[2] 1, 188 tt., Hirt Gr. III 194, 280. Šios reikšmės būdvardžių, vietomis jau sudaiktavardėjusių, dar turime kiek ir mes, pvz. *drapãnis* „drapaninis" (pvz. d r a p ã n ė klėtis Sb., Kp.), *pakùlis* „pakulinis" (pvz. p a k ù l i a i linai „kurie pãkuloja, pakulomis eina" Sb.), *pelẽnis* „pelenų, peleninis" (pvz. p e l ẽ n ė duonelė NS 154, p e l ẽ n ė žemė, t.y. kaip pelenai, palša Sv.), *samãnis* „samaninis" (pvz. s a m ã n ė bitė Bsg., Jnk., S a m ã n i s „pav."), *vakãris* „vakarų, vakarinis" (pvz. v a k ã r i s vėjas Sb., Kp., Ds., ds. v a k ã r i a i „vakarai, Westen" Sl.), *vandẽnis* „vandeninis" (pvz. v a n d ẽ n ė liga Sb., v a n d ẽ n ė melnyčia Smg., v a n d ẽ n ė paukštė Rmg., v a n d ẽ n ė s smiltys Rvl.), *vasãris* „vasarinis" (pvz. v a s ã r i a i javai Sb., v a s ã r ė obelė ib., v a s ã r i s, t.y. vasaros, šiltas, vėjas Sb., Ds., Sl., Rkš.) ir kt. Šiaipjau tokių darinių mes turime nedaugiausia, ir daugelis iš tų, kuriuos turime, savo reikšme dabar yra gerokai apkitę. Pvz. *arklỹs* iš pradžios veikiausiai yra buvęs tik „arklinis, į arklą pakinkytasis", ir tik vėliau, išstūmęs véldinį **ašvas* < **ešvas*, įgavo reikšmę „Pferd", o galbūt ją kurį laiką bus turėjęs ir anksčiau. *Jáučias*, kaip rodo s. ind. *yauti* „pririša", *yūtíḥ* „sujungimas", lat. *jũtis* „sąnarys" ir kt., iš pradžios galėjo būti tik „į jungą įjungtasis, pakinkytasis", plg. Walde-Pokorny Vgl. Wb. I 201, Specht KZ LXII 229. Taip pat ir *kãrias* šalia *kãras* iš pradžios galėjo būti tik būdvardis, reiškiąs „karinis, karui priklausąs, kare dalyvaująs", vėliau „karys, Krieger", ds. *kariaĩ* „Krieger" > „kariuomenė"; plg. Brugmann Gr. II[2] 1, 188, Specht KZ LXII 217, Kluge-Götze EW[11] 139 s. v. H e e r. Panašios reikšmės pradžioje gal buvo ir *kiaũšis* „kiaušinis", *kuodỹs* „kuoduotas

vieversys" (iš „kuoduotas, su kuodu"), *kùpris* (ir *kuprỹs*) „kuris yra su kupra, kupronas", *puõkis* „švylys, pūkuolė, pūkuotis, pūkinė žolė (eriophorum)" Rtv. arba *puokỹs* „pūgžlys, ežegys (Acerina cernua)" ib., *rytỹs* „rytų vėjas", *šakỹs* „žaginys" Int., *vaĩkis* „metams samdomas darbininkas, bernas" Kv., JGr. 46, VR 486, *žam̃bis* „med nis arklas", *žiemỹs* „žiemių vėjas" ir kt. šalia *kiáušas, kuõdas, kuprà*, žem. *puõkas* „pūkas", *rýtas, šakà, vaĩkas, žam̃bas, žiemà*; plg. dar *ragùvis, -ė* || *Raguvà* ir kt., žr. Lohmann GS 25.

Daug sunkiau ką nors tikresnio pasakyti apie negausius *ja*-kamieno būdvardžius su *-jas* vs. vardininke, pvz. *apsčias* „apstus" N 8, *kaĩrias* Msd., Slnt., *naũjas, slapčias* N 484, *sraũjas* „sraunus" SzDi 22, Ds., *stãčias, šlãpias, žãlias* ir kt. Formaliai *apsčias, sraujas, stačias* galėtų būti gretinami prie daiktavardžių *ãpstas* „gausa, išteklius" DP 74, 96, **sravas* (= gr. ῥόος „srovė, vilnis" iš *σροϝος, plg. *pra-sravas* „neužšalusi vieta lede, Blänke") ir *stãtas* „gubų eilė", o *kairias, naujas, slapčias, žalias* prie būdvardžių *kaĩras, *navas* (= s. sl. *novъ*, gr. νέος, s. ind. *návaḥ*), *slãptas, žãlas*, ir tuo būdu jie savo daryba nedaug kuo skirtųsi nuo *kãrias* šalia *kãras* ir kt.; plg. Specht KZ LXII 226 tt.

§ 42. Dabartinėje mūsų kalboje *ja*- priesagos dariniai daugiausia yra daiktavardžiai, tiek pirminiai, tiek antriniai.

Pirminiai šios priesagos daiktavardžiai visų pirma reiškia veiksmą, dažniau vienkartinį, linkstantį konkretėti, pvz. *al̃kis* „išalkimas, alkanumas" (: *álkti*), *bė̃gis* „bėgimas, Lauf" (: *bė̃gti*), *bliũvis* „bliovimas" Kv., Sl. (: *bliáuti*), *bũvis* „buvimas" (: *bū́ti*), *dũžis* „sudavimas kuo" (pvz. motinos d ũ ž i s: *dùžti, daũžti*), *gnýbis* „įgnybimas, Kniff" K 129 (: *gnýbti*), *kañdis* „įkandimas, Biss" JGr. 97, K 165 (: *kánda, ką́sti*), *krỹtis* „kritimas, puolis" Kv., Jnp., Jž. II 245 (: *krìsti*), *liũvis* „paliovimas" Jž. (: *liáuti*), *lū̃žis* „įlūžimas, Bruch" K 238 (: *láužti, lū́žti*), *mýris* „mirimas, mirtis, laidotuvės" Mitt. I 229, A (1883) 126, OD I 112, Njm. (: *mir̃ti*), *mõjis* „pamojimas, Wink, Blink" R I 89, K 260 (: *móti*), *mũšis* „kova" Būga KS 112 (: *mùšti*), *pjũvis* „įpjovimas, Schnitt" (: *pjáuti*), *pliẽkis* „pliekimas" Dvd (: *plíekti*), *plū̃kis* „paplukimas, apsėmimas vandeniu" Btn. (: *plùkti*), *puõlis*

„puolimas, Fall“ K 340, JGr. 97 (: *púola, pùlti*), *siẽkis* „siekimas“ JGr. 97 (: *síekti*), *siū̃tis* „užsiautimas“ Būga KS 112 (: *siaũsti*), *snū̃dis* „snaudulys“ LP IV 109 (: *snū́sti, snáusti*), *šõkis* „šokimas, Sprung, Tanz“ (: *šókti*), *šū̃vis* „Schuss“ (: *šáuti*), *trõškis* „troškimas“ Slnt. (: *trókšti*), *trū̃kis* „traukimas, trūkimas, patrūkimas, Riss, Bruch; perstogė“ (pvz. vienu t r ū k i ù ištraukė tinklą iš upės Slnt.; jis gavo t r ū̃ k į, t. y. patrūko Sb., Ds.; be t r ū̃ k i o = be pertrūkio Kp. : *trū́kti, tráukti*), *vir̃pis* „drebulys“ Kšn. (: *vìrpa, -ė́ti*) ir kt. Kartais, atrodo, šios rūšies daiktavardžiai gali būti sudaromi ir iš antrinių veiksmažodžių, pvz. *gnaĩbis* „gnybis“ K 128 (: *gnáibyti*), *krãtis* „kratymas“ Jž. II 217 (: *kratýti*) ir kt.

Ypač dažnai tokie daiktavardžiai, kartais su pailgintu šaknies balsiu, turi konkrečią reikšmę — žymi veiksmo išdavą, įrankį ir kt., pvz. *brė̃žis* „brėžimas; brėžimu padarytas plyšys“ K 57 (: *brė̃žti*), *brỹdis* „bridimas; bridimu pievoje padarytoji šliūžė, pėdsakas“ ib. 58, Msd. (: *brìdo, brìsti*), *brū̃kis* „kas braukimu padaryta, brūkšnis“ K 59 (: *brùkti*), *dẽgis* „žaizda nuo nudegimo“ Als. (: *dègti*), *ė̃dis* „ėdesys“ (: *ė́da, ė́sti*), *gẽris* „gėralas“ Jž. I 428 (: *gérti*), *gỹmis* „prigimimas, veidas; Geburt, Wurf“ Pr., Žpn., R I 38, M I 77 (: *gim̃ti*), *glėbỹs, glė̃bio* „Armvoll“ (: *glė́bti*), *kìbis* „varnalėšos guzikas, segutis“ Msd., Kv. (: *kìbti*), *kỹšis* „velkė, skląstis; prijuostė; paprikai“ Als., Grk., Kv. (: *kìšti*) *knysỹs, knỹsio* „knyslė, šnipas“ Kv, Jž. II 187 (: *knìsti*), *lìnkis* „lankstas, įlinkimas“ Dvd., Pšl., Užp. (ir *liñkis* „lankas, apylanka“ Kp.: *liñkti*), *mal̃žis* „visas vienu kartu pamilžtas pienas“ Jž., Gr. (: *mélžiu, mìlžti*), *nėrỹs, nẽrio* „vieta, kur susiduria kaulai“ Dglš. (: *nérti*), *nẽšiai* „naščiai“ Ds. (: *nèšti*), *plėšỹs, plė̃šio* „toks meistro padargas“ Slm., Ds. (: *plė̃šti*), *rẽzgis* „maišė“ Kv. (: *règzti*), *rẽžis* „rėžimas; nurėžtas gabalas“ (: *rė̃žti*), *ryšỹs, rỹšio* „sąryšis, raištis“ DA 77 (: *rìšti*), *spỹris* „kopėčių laipsnis“ Slnt. arba *spyrỹs, spỹrio* „paramstis“ Sb., Ds. (: *spìrti*), *šū̃kis* „susukti karklai ribai parodyti“ Kv. (: *sùkti*), *trū̃kis* „trūkimas, plyšys; ilgas kelias“ Btn., Skd., Užv. (: *trū́kti, tráukti*), *val̃gis* „Essen, Speise“ (: *válgyti*), *vìngis* „linkis, lankstas“ K 505 (: *véngti*), *žir̃gis* „stoginis kumeliukas, Dachreiter, Kreuzhölzer auf dem Dache“ LŽT 93 (: *žir̃gti*).

Kartais tuo būdu yra žymimi ir nomina agentis, pvz. *gaidỹs, gaĩdžio* (: *giedu, -óti*), *gylỹs, gỹlio* „kandamoji musė, bimbalas, sparva“ (: *gìlti*), *klýkis* „peslys, liñgė, suopis, Milan“ Jž. II 161 (:

klýkti), *klùikis* „pamišėlis, kváiša" ib. 171 (: *kluĩkti* „klysti, rikti, blūsti"), *krapštỹs* „kurs viską pamažu daro" Nč. (: *krapštýti*), *laidis* „kuris laidoja numirėlius į žemę" Als. (Jž.) (: *léisti*, *láidoti*), *laũpis* „kurs niekais leidžia turtą" Skd. (: *lùpti*, *laupýti*), *liǹkis* „kurs visada sulinkęs" Sksn. (: *liñkti*), *lopis* „lopytojas" N 372 (: *lópyti*), *pliùškis* „kurs niekus šneka, daug plepa, juokiasi" Sb., Kkn. (: *pliuškė́ti*, *pliaũkšti*), *sėdỹs*, *sė̃džio* „neūžauga" Arm. (: *sė́da*, *sė́sti*), *snũdis* „miegalis, susnūdėlis" N 491 (: *snū́sti*, *snáusti*), *stũmis* „nerangus, stumiamas žmogus" Brž. (: *stùmti*), *šviĺpis* „mažoji sniegena" KDL I 302 s.v. Dompfaff (: *šviĺpti*), *tẽkis* (arba *tekỹs*) „kuilys, avinas" N 94, K 452, Švn., Vdl., Sgd., Sb., Kp., (: *tekė́ti*), *vedis* (ar *vėdis*) „jaunikis" DP 68, 72 arba *vėdỹs*: „t. p." Qu² 101, M I 318, Schl. 135, 147, N 59 (: *vèsti*), *žynỹs*, *žỹnio* „žiniuonis" (: *pažìnti*, *žinóti*).

§ 43. Antriniai *ja*- priesagos daiktavardžiai gali būti sudaryti iš daiktavardžių ir būdvardžių. Daiktavardinių šios rūšies darinių jau yra augščiau minėta (žr. § 41), o būdvardinių galime čia dar skirti bent kelis poskyrius. Visų pirma tuo būdu iš būdvardžių gali būti sudaromi abstraktai su nepailgintu šaknies balsiu, pvz. *aũgštis* „die Höhe" (: *áugštas*), *baĺtis* „das Weiss" (: *báltas*), *bẽris* „bėra spalva" (pvz. žem. veido bẽris : *bẽras*), *drũtis* „drūtybė, Stärke" (: *drū́tas*), *gỹvis* „gyvumas" (: *gývas*), *iĺgis* „Länge" (: *ìlgas*), *juõdis* „Schwärze" (: *júodas*), *kar̃štis* „Hitze" (: *kárštas*), *mar̃gis* „margumas" (: *márgas*), *plõnis* „plonumas" (: *plónas*), *saũsis* „sausumas" Slnt. (: *saũsas*). Kartais tokie būdvardžiai gauna ir konkrečią reikšmę, pvz. *tañkis* „tankumas, tankynė" Vaiž. IX 98, „tankus sietas" Tvč. ir kt.

Su pailgintu šaknies balsiu yra sudaryta pvz. *dỹdis* „didumas, Grösse" (: *dìdis*), *gỹlis* „gilumas, Tiefe" (: *gilùs*), *gẽris* „gerybė, pomėgis" Jž. I 428, DA 75 (: *gẽras*), *grõžis* „gražybė, Schönheit" (: *gražùs*), *lõbis* „gėrybė, turtas, Reichtum" (: *lãbas*), *mõžis* „mažybė" (: *mãžas*), *pỹgis* „pigumas" Rmg. (: *pìgas*, *pigùs*), *pỹktis* „piktumas, Bosheit, Zorn" (: *pìktas*), *plõtis* „platumas, Breite" (: *platùs*), *rẽtis* „retas sietas" Lkm. (: *rẽtas*), *sẽklis* „sekluma" (: *seklùs*) ir kt., žr. Būga KZ LI 135.

Tam tikri *ja*- priesagos daiktavardžiai, daugiausia konkrečios reikšmės, nuo atitinkamų būdvardžių, iš kurių jie sudaryti, nesi-

skiria nei šaknies balsių kaitos laipsniais, nei priegaidėmis, pvz. *bẽris* „bėras arklys (: *bẽras*), *gývis* „visa, kas gyva, gyva būtybė, žvėris, utėlės bei blusos“ DP 7, 176, 520, Jž. I 440, Slnt., Sb., Kp. (: *gývas*), *júodis* „juodas arklys“ (: *júodas*), *márgis* „margas jautis, šuo“ (: *márgas*), *pálšis* „palšas jautis“ (: *pálšas*), *ráinis* „rainas audeklas“ Ėrš. (: *ráinas*), *sū̃ris* „Käse“ (: *sū̃ras*), taip pat *plìkis* (: *plìkas*), *sẽnis* (: *sẽnas*) ir kt., žr. Būga l. c.

Be to, dar nemaža yra *ja*- priesagos daiktavardžių, kurie, būdami įvairios reikšmės, dabar nebėra jungiami su jokiais veiksmažodžiais, nei iš kokių nors kitų vardažodžių gali būti išvesti, pvz. *bríedis* (= lat. *briêdis*), *dal̃gis* (= lat. *dalgs*, pr. *doalgis*), *ežỹs* (= lat. *ezis*, s. sl. *ježь*...), *gul̃bis* Jž. I 488, DB 40 (= lat. *gùlbis*, pr. *gulbis*), *lėlỹs, lẽlio* „toks nakties paukštis“ Mrk., Arg., Kp. (= lat. *lêlis* „caprimulgus europaeus“), *lokỹs, lókio* (= lat. *lâcis*), *mólis* (: lat. *mãls*), *ožỹs*, *óžio* (= lat. *âzis* ‖ s. ind. *ajáḥ* „ožys“...), *rugỹs* (= lat. *rudzis*, pr. *rugis*, s. sl. *rъžь*...), *ver̃šis* arba *veršỹs* ir kt.

§ 44. Visai savotiški dariniai yra su -*ja*- sudaromi būdvardžiai iš atskirų daiktavardinių linksnių. Daugiau tuo būdu mūsų senovinėje raštų kalboje dar pasitaiko būdvardžių, sudarytų iš vs. vietininko, pvz. *artyįęjis* „arti esąs“ DP 90, *dangujęjis* „dangaus, danginis“ ib. 33, 93, 98, MT XXXVI, KS 232, KP 18, Post. 161 b, *dienojęjis* „dieninis“ DP 268, *naktyjęjis* „naktinis“ ib. 268, *širdyjęjis* „širdies, širdinis“ ib. 626, *viduryjęjis* „vidurinis“ ib. 111, 122, *viršujęjis* „viršutinis“ ib. 209, 247, *žemėįęjis* „žemės, žeminis“ ib. 7, 411 ir kt.; plg. s. sl. *utrějь* „rytinis“ iš vs. vt. **jutrě*+*jь*. Žr. dar Specht TŽ IV 89 t., KZ LIX 269 t., autorius DA 171.

Kartais šiokie dariniai gali būti sutraukiami, pvz. *dangujis* KP 22, KN 38, 139, *žemėjis* (: žemėjų daiktų DK 17, žemėjuose gėriuose DP 312) ir kt. Čia pat gal priskirtinas ir *ugnyjis* „ugninis“ DP 522; bet Spechtas KZ LIX 269 Daukšos *vgniįų* skaito su trumpuoju -*i*- po *n* ir kildina iš senojo priebalsinio kamieno vietininko **ugni*, nors tam įrodyti ir trūksta duomenų.

Šalia *dangujęjis* sutinkamas *dangujęsis* VEE 112, BrP II 399, KP 15, be abejonės, yra vėlesnis padaras, tik sunku tikėti, kad jis, kaip Spechtas TŽ IV 89 mano, būtų pagal *geràsis, gẽrojo*

sudarytas iš pirmojo. Jeigu taip būtų buvę, tai tuo būdu pirmiau gal būtų galėję susidaryti **dangujęjysis* arba **dangujysis*; bet tokių lyčių mes niekur nerandame. Antra vertus, šis būdvardis vargiai ir galėjo būti lyginamas su įvardžiuotiniais būdvardžiais, nes jis, reikšdamas „dangaus, danginis", iš viso nėra reikalingas išskirtinės reikšmės; pvz. iš *vietinis, žeminis* ir kt. visai nelinkstama sudarinėti įvardžiuotinių lyčių. Tad galimas daiktas, kad *dangujęsis* yra kontaminaciniu būdu sudarytas iš *dangujęjis+esąs*, t. y. *dangujęsis* buvo suprastas kaip *danguje esąs* (= dangaus, danginis).

Vietininkinės kilmės veikiausiai yra ir *paskujas* „paskutinis" BrB Mat. XX 8, 1 Kar. XVII 8, BrP II 180, N 278, *paskùjis* „t.p." K 296, KGr. 218, *vidùjis* „vidinis, vidurinis, vidutinis, vidutiniškas" MT 265, N 78, K 501, KD 54, LŽT 93, *viršùjis* „viršutinis, viršuje esąs" LF 199, taip pat žem. *paskuõjis* (arba *paskuõjas*) ABC 33, Ktn. ir *viduõjis* TK 87, 116, 176. Tik čia tenka pastebėti, kad *u*-kamieno daiktavardžio **paskus*, kaip *vidus*, nėra, bent jo nežinome, todėl yra galimas daiktas, kad prieveiksmis *paskuĩ* (žem. *paskuo*) buvo ilgainiui sudarytas pagal *viduĩ, viršuĩ* (žem. *viduõ, viršuõ*), ir vėliau galėjo būti panaudotas sudaryti būdvardžiui *paskujas* (arba *paskujis*) lygiai taip pat, kaip ir šie pastarieji. Toliau plg. ŠD (1928) 802 t., APh III 53 t., V 162 t., Specht KZ LIX 270.

Daug mažiau darinių su *-ja-* yra sudaryta iš daiktavardinių kilmininkų, pvz. *diẽvojis, -ji* „dievo" Lzn. (Ar. 38, 68), *Gaideliũjis* „kas nors (žinomas) iš Gaidelių" Fenzlau 124, *pačiũjai* „mūsų giminės" LŽT 45, *prūsaičiũjis* „kuris priklauso Prūsaičių šeimai arba giminei" KGr. 104, *žmoniũjai* (= žmonių) vaikai Lzn. (Ar. 68), taip pat *jūsũjis* „jūsiškis" KGr. 256, *mūsũjis* „mūsiškis" ib. ir kt., žr. Leskien Bild. 341, Fraenkel BSL II 55. Sirvydo Di. 445 *wersmiuis* „šaltininis, fontanus", priešingai Fraenkeliui l.c., čia netenka skirti, nes tai lengvai gali būti ir korektūrinė klaida vietoj *wersminis*.

b) *-jā*

§ 45. Pirmykštė šios priesagos daryba jau nebėra aiški. Veikiausiai ji, kaip ir *-ja-*, yra sudėta iš kamiengalinio *-i-* ir pridėtinio *ā*. Pvz. mūsų *ė́džia* „ėdimas" visų pirma gali būti jungia-

ma su s. indų būdvardžiu *ādyáḥ* „ėdamas, valgomas" (iš **ēdi̯os*), kuris, kaip § 39 nurodyta, savo ruožtu toliau gali būti sudarytas iš *i*- kamieno daiktavardžio **ēdi*- (plg. s. sl. *jadь*, *sъn-ědь* „valgis, ėdesys") ir priesagos *-o-*. Taigi *ẽdžia* pirmiausia turėtų būti ne kas kita, kaip sudaiktavardėjęs būdvardis šalia **ẽdžias, -à* (= s. ind. *ādyáḥ, -ā́*), tos pat rūšies, kaip gr. ξενία „svetingumas" greta ξένιος „svetingas, vaišingas" ir kt. Plg. Brugmann Gr. II² 1, 184 t., Chantraine Form. 78 t. Bet mūsų kalboje tokių darybinių santykių jau nebegalima susekti. Dabartiniai negausūs šios priesagos būdvardiniai abstraktai tepasitaiko šalia atitinkamų *a*- arba *u*- kamieno būdvardžių, pvz. *kalčià, -iõs* ir km. *kal̃čios* „kaltė" Jž. II 18 (: *kal̃tas*), *mažia* „mažybė" SzDi. 141 (: *mãžas*), *páinia* „bėda, painiava, keblumas" Alk., Lkč., Gž., Ždč., ds. *paĩnios, -ių* „t.p." Gsk. (: *paĩnas, painùs*), ds. *puĩkios, -ių* „moterų puošmenos" K 335 (: *puikas, puikùs*), *straujà, -õs, straũją* „vandens tekėjimas, srovė" Rsn., Vaiž. IX 23, ŠKŽ 462 (: *straũjas*), *verčià, -iõs, ver̃čią* „vertė" KDL II 349 (: *ver̃tas*) ir kt. Plg. r. *суша* „sausuma" iš **such-jā* : s. sl. *suchъ* „sausas", gr. κακία „blogybė" : κακός „blogas" ir kt.

Seniau tokių darinių galėjo būti ir šalia atitinkamų daiktavardžių, pvz. *Beržià, -ios* „Baisogalos par. upelis" (: *béržas*), *Šilià*: „Pasvalio vls. pieva" (: *šìlas*) ir kt.; plg. dar s. sl. *duša* „siela" iš **duch-jā* : *duchъ* „dvasia" ir kt.

§ 45. Šiaipjau priesagos *-jā* dariniai mūsų kalboje visų pirma yra veiksmažodiniai abstraktai, daug kur jau linkstą konkretėti, pvz *dvasià*, km. *dvãsios* (: *dvẽsia, dvẽsti*), *ẽdžia* „ėdimas" Snk. (: *ẽda, ẽsti*), *galià*, km. *gãlios* (: *galė́ti*), *kančià, -iõs, kañčią* (: *keñčia, kę̃sti*), *kándžia* „gėda, gėdos dėmė, nuotartis" DP 128, 394, 482 (: *kánda, ką́sti*), *klojà, -õs, klõją* „linų klojimo laikas" Igl. (: *klóti*), *lojà, -õs, lõją* „apšnekėjimas, šmeižimas" Ggd., Sksn. (: *lóti*), *mėžià, -iõs* „mėšlavežtis" Dkš. (: *mė̃žti*), *sėjà, -õs, sė̃ją* „sėjimas, sėjimo laikas" SL 7, Skd., K 369 (: *sė́ti*), *valdžià, -iõs, val̃džią* (: *vélmi, vélti* „velyti, leisti", *veldė́ti* ir kt.), *žinià, -iõs* (= lat. *ziņa* : *pa-žìnti*), taip pat *aplaidžià, -iõs* „apleidimas" Sb., *ìšlaidžia* „išleidimas (pvz. pinigų)" ib., *palaidžià, -iõs* „polaidis" Skr. arba *pólaidžia* „paleidimas (sniego)" Sb., *prãmonia* „pramanymas" DP 22, 80, 345, *sumania* „sumanymas, pramonė" SzDi. 297 ir kt.

Kartais šios priesagos daiktavardžiai žymi nomina agentis, pvz. *ė́džia* „ėdikas, dykaduonis, eikvotojas" M I 64, Jž. I 394, Sb., Ds., *plūdžià* „plepys, pliuškis" R II 321, M II 429 (: *plū́do, plū́sti*), *skundžia* „skundikas" Lex. 12, Qu³ 109, M I 246, N 480 (: *skùndžia, skų́sti*), *tresià, -iõs* „greitai vaikščiojanti merga" Vkn. (: *trẽsia, trẽsti* „bėgti"), taip pat *nevedžia* „bemoteris, nevedeklis" SzDi. 11, *nežadžià, -ãdžios* „kurčias, kurtinys" DP 117, 320, PS II 54. Plg. lat. *luõža* „valkata" iš **landjā* (: *leñda, lį̃sti*), r. *воло́ча* „kuris valkiojasi be darbo" iš **volkjā* (: *veĩka, viĩkti*) ir kt. Iš pradžios šios rūšies dariniai veikiausiai yra buvę nomina actionis, tokios pat veiksminės reikšmės, kaip ir *kančià, sėjà* ir kt. Pvz. kad *ė́džia* pat pradžioje galėjo reikšti ne „ėdiką", bet „ėdimą", rodo ne tik mūsų kalboje išlikusi *ė́džia* „ėdimas", bet ir lat. *êža* „ėdimas", s. l. *jedza* „valgymas, valgis (iš **ēdjā*) || lot. *in-edia* „badavimas, pasninkavimas" ir kt., plg. Brugmann Gr. II² 1, 610 tt.

Vienas kitas šios rūšies darinys reiškia ir visai konkretų daiktą, pvz. *ė́džios, -ių* „Raufe", *krečià,* km. *krę̃čios* „krestis, kretilas" Jž. II 223 (: *krẽčia, krẽsti*), *sė́džia* „tinklo kūlys" SzDi. 144, Ds. arba *sėdžià,* km. *sẽdžios* „šikinžarnė" Sv. (= lat. *sêža* „sėdėjimas; sėdynė", r. *сéжа* „perkolas" : *sė́da, sė́sti*), *sodžià,* km. *sõdžios* „kaimas" Ds.

Bet daugelis kitų *jā-* priesagos daiktavardžių dabar yra visai izoliuoti, ir todėl jų reikšmės didžiai įvairuoja, pvz. *dejà, -õs* „bėda, vargas" DP 117, 214, PS I 334, *dujà* „dulkelė" K 97, *girià,* km. *gìrios, jáuja* (žem. *jáujas* : *jãvas*; plg. s. ind. *yávyaḥ* „vaisių atsarga" : *yávaḥ* „javai; miežiai, sora"), *kója* (= lat. *kãja*), *pánčios, -ių* „grandinės, Fesseln" R I 102, M I 190, *rikia* „tvarka" DP 283, 302, *vejà, -õs* „žole apaugusi vieta, Rasen" K 494 ir kt.

Daiktavardžiai *nuodžià, -iõs, nuõdžią* „nuodėmė" DP 10, 32, 443, 583, MT 181 ir *pradžià, -iõs* ir km. *prãdžios* (žr. DA 100 t.) yra sudėtiniai, kurių antroji dalis neatskirtina nuo *dė́ti,* žr. § 68.

§ 47. Šalia vs. vardininko galūnės *-jā,* km. *-jās* mūsų kalboje iš senovės keliuose daiktavardžiuose yra atitinkamai vartojama *-ī, -jās,* pvz. *martì* (iš *-ī*), km. *marčiõs* (iš **martjās*), *patì,* km. *pačiõs,* taip pat *u-* kamieno moteriškosios giminės būdvardžiuose,

pvz. *platì*, km. *plačiõs* ir kt. Plg. got. *bandi* „ryšys, pantis", km. *bandjos* ir kt.

Toliau greta priesagos *-jā* tam pačiam reikalui dažnai yra vartojama priesaga *-ė*, pvz. *ežià, -iõs* || *ežẽ* (ir *ẽžė*), *galià*, km. *gãlios* || *negãlė* Tvč., *kalčià* || *kaltẽ* (ir *kaĩtė*), *kándžia* „kandis, Motte" SzDi. 155, Ds. || *kándė* (ir *kandẽ, -ẽs, kañdę*, žr. DA 108), *kerčià, -iõs, keřčią* Jž. II 81 || *kertẽ, -ẽs, keřtę* (ir *kértę*), *kùmsčia* DP 145, 160 || *kùmstė, musià*, km. *mùsios* Kvr., Nrk., Sb., Kp., Tvč. || *mùsė* Jrb., Jzn., Btg, Klm. (ir *musẽ* Vbl., Nms., Sksn., Grb., Glv.), *páinia* || *páinė* K 286, *rìkia* || *rìkė* „tvarka" Kv., „guba, šlitis" Rg., Vkv., Vtt., *verčià* || *vertẽ* ir kt. Retkarčiais čia dar sutinkama ir priesaga *-ā*, pvz. *ẽdžia* || *ẽda* „ėdimas" Jž. I 393, *paėdà* „pražūtis, sunaikinimas" (pvz. žemėvilka pavažoms p a ė d à Kv.), *pri-reikia, -ios* „reikalas, Bedürfnis" N 439 || *reikà, -õs, reĩką* „t.p." Maž. 375, VE 37, BrB Ps. X 1, Tvč., Prg., *sẽdžia* || *pa-sėdà* „svečių apystalė" Lgm., priev. *dvì-sėda* Sb., *sodžià* || žem. *sodà, -õs, sõdą* „kaimas" ir kt. Plg. r. *éжа* „valgis" iš **ēdjā* || *едá* „valgymas, valgis" ir kt.

Pagaliau šalia *jā-* priesagos taip pat kartais pasitaiko ir priesaga *-i-*, pvz. *dalià, -iõs* „dalis; likimas, laimė" Jž. I 288, Sb., Ds. || *dalìs, -iẽs* (plg. s. r. *дóля* || *доль*), *kándžia* || *kandìs, -iẽs, kañdį* DA 108, *liaudžià, -iõs* „didelė šeimyna, visi namiškiai" Vkn., Rdn. || *liáudis, -ies, musià* || *musìs, -iẽs,* Kv., Als., Pl., *žindžia, -ios* „krūties maistas" N 548 || *žindis, -ies* „t.p." ib. ir kt. Plg. Brugmann Gr. II² 1, 185.

c) *-(j)ē-*

§ 48. Mūsų vardažodinė priesaga *-ē* gali būti įvairios kilmės. Visų pirma jos dariniai gali būti netekę *j* prieš *-ė* lygiai taip pat, kaip pvz. vs. šm. *mede* iš **medje* ir kt.; tai lyg patvirtintų ir suomių iš baltų paskolintoji *purje* = *bùrė*, ds. km. (tarm.) *žẽmjų* = lat. *zemju*, lot. *faciēs* „veidas" ir kt. Bet, antra vertus, kaip rodo lot. *facēs* „žvakė, žibintas" ir kt., senovėje šalia *-jē-* galėjo būti ir senas *ē-* kamienas. Dabar to iš baltų kalbų nebegalime skirti. Pagaliau *-ė*, vartojamoji šalia *-ys, -is*, formaliai (tiesiogiai ar analogiškai) galėtų dar būti išriedėjusi ir iš *-ijā*. Pvz. *sáulė* tuo būdu šalia gr. ἥλιος iš senesnio *σāϝέλιος, s. ind. *sū́r(i)yaḥ*

galėtų būti kildinama iš **saulijā*; plg. *dagỹs* iš **dagijas, žynỹs* || *žynẽ* ir kt., plg. § 39. Tačiau fonetiškai tai sudaro tam tikrų sunkenybių, kurių tuo tarpu kaip reikiant dar negalima išaiškinti, ir todėl ši pastaroji nuomonė kol kas gali būti tik su rezervu priimama. Plg. Brugmann Gr. II² 1, 220 tt., Endzelin Le. Gr. 195 t., Būga KS 221 t., H. Pedersen, Prace lingwistyczne ofiarowane J. Baudouinowi de Courtenay 65 tt., Specht KZ LXIII 70 t., 94 tt., Fraenkel ib. 189 t., Meillet Intr.⁷ 235 ir kt.

Toks pat dar nevisai aiškus dalykas yra *-ė* : *-as* santykis su s. ind. *-ī*: *-aḥ*, slavų *-i-*: *-ъ*, germanų *-ī*: *-a-* ir tt., pvz. *vìlkė* : *vil̃kas*, s. ind. *vṛkī-ḥ* „vilkė" : *vṛkaḥ* „vilkas", s. sl. *vlъči-ca* : *vlъkъ*, vvž. *märhe*, s. š. *merr* „kumelė" iš germ. **marhī*: sva. *marh* „žirgas" iš **marha-* ir kt. Yra galimas daiktas, kad čia kuriuo nors analoginiu būdu pirmykštis *-ī* yra paverstas į mūsų *-ė*; plg. Lohmann GS 20 tt., Hirt Gr. III 335.

§ 49. Dabartinėje mūsų kalboje su priesaga *-ė* pirmiausia sudaromi veiksmažodiniai daiktavardžiai, kurie rečiau yra veiksminės, dažniau konkrečios, daiktinės reikšmės, pvz. *bė̃gė* „bėgis, Lauf" Sv. (: *bė̃gti*), *brydẽ, -ẽs, brỹdę* „brydis, bristas pėdsakas" Tvč. (: *brìdo, brìsti*), *džiovẽ, -ẽs, džiõvę* „džiova" Ds. (: *džiáuti, džiū́ti*), *garbẽ, -ẽs, gar̃bę* DA 108 (: *ger̃bti*), *griežẽ, -ẽs, griẽžę* „griežėlė" Slnt. (ir *griežė* SzDi. 26 : *griēžti*), *kū̃lė* „kūlimas, kuliamasis laikas" Ds., Sv. arba *kūlẽ, -ẽs, kū̃lę* „trinka, Hauklotz" Sb., Kp. (: *kùlti*), *lénkė* „loma; kelio pasisukimas, įlinkimas per klonį" Vdl., Vbl. (: *leñkti*), *lė̃pė* „vandeninė lelija, Mummel" LŽT 85 (: *lė̃pti*), *lìnkė* „užsilenkimas, žemuma dirvoje" Alv. arba *linkẽ, -ẽs* „medinė pavaža" Brž. (: *liñkti*), *mentẽ, -ẽs, meñtę* „lopetėlė" Sn., Msd., Slnt. arba *meñtė* „pagalys alui maišyti; irklas; kasyklė" Kv., Jnk., Vdk. (: *meñtė, mę̃sti* „selyklą maišyti, maischen"), *mėžẽ, -ẽs, mė̃žę* „laukų mėžimo laikas" Igk. (: *mė̃žti*), *mỹnė* „linų mynimas" Als. (: *mìnti*), *mõlė* „malimas" Anč., Ds. arba *molẽ, -ẽs, mõlę* „malinys, sąmalinis" Kp. (: *málti*), *pynẽ, -ẽs, pỹnę* „kas supinta, die Flechte; ragožė" K 312, SzDi. 316, Sb. (: *pìnti*), *pjūvė* „pjūtis" BrB Rut. II 23, Ds. (: *pjáuti*), *rìngė* „suringiuota raukšlė" Rdm., Vkv., Sb., Kp. arba *ringẽ, -ẽs, riñgę* Lpg., Rdn., Btk., *riñgė* Vrn., Arg., Svl. (: *reñgti*), *sklendẽ, -ẽs, skleñdę* „velkė" Kvr., Vln. (: *skleñdžia, sklę̃sti*), *šėrė* „šėryba" Žem. III 59 (: *šérti*), *šliū-*

žẽ, -ẽs, šliū̃žę „šliaužimo pėdsakas“ Sb., Tvč. arba *šliuožė* Vaiž. VII 198 (: *šliaũžti, šliuõžti*), *tikė* „tikėjimas“ PS I 251, 256 (: *tìkti, tikė́ti*), *tingẽ, -ẽs, tiñgę* „tingėjimas“ Dglš. (: *tìngti, tingė́ti*), *trynẽ, -ẽs, trỹnę* „kinivarpa; sąvėlė“ Arm., Btn., Ds. (: *trìnti*), *velkẽ, -ẽs, veĩkę* „skląstis“ Sb., Kp., Šmn. arba *veĩkė* „t.p.“ Lzd. Lkv., Nmn., Mrp., Dvd., „virvė jungui pririšti, arklio kilpa“ M I 321, ds. *veĩkės, -ių* „rogės šienui vežti (grėbiant)“ Slnt., Kl. (: *veĩka, viĩkti*), *viĩkė* „ekėjamas dirvos ruožas, kiek ekėčios apima“ Užp. (: *viĩkti*), *viřpė* „drebulys, virpesys“ Gžd. (: *vìrpa, -ė́ti*), *volẽ, -ẽs, võlę* „apvalas medinis kamštis statinei užkišti“ (: *vélti*), *žiřgės, -ių* „malkų pjaunamasis ožys; kryžiniai arkliukai ant stogo kraiko; Brotschragen“ R II 85, K 524 (: *žiřgti, žeřgti*), *žolẽ, -ẽs, žõlę* (: *žélti*) ir kt.

§ 50. Ypač dažnai priesaga *-ė* yra vartojama sudaiktavardėjusiems moteriškosios giminės būdvardžiams sudaryti šalia vyr. giminės *ja-* kamieno, pvz. *ãklė* „žabalė (tokia musė)“ || *ãklis, márgė* (karvė...) || *márgis, pálšė* || *pálšis, ráinė* „koks rainas daiktas, gyvulys (pvz. katė)“ Pdl., Sb. || *ráinis, rùdė* „tetirva“ Kv. || *rùdis, sẽnė* || *sẽnis, žãlė* || *žãlis* ir kt.

Kaikurie šios rūšies dariniai tiesiogiai nebesiejami su atitinkamais *ja-* priesagos pirmykščiais būdvardžiais, todėl, atrodo, lyg būtų jungtini su pačiais *a-* arba *u-* kamieno būdvardžiais, pvz. *bendrẽ, -ẽs, beñdrę* „bendra pieva“ Jž. I 202 || *beñdras, -à, gailẽ, -ẽs, gáilę* „gailesys“ Rmš., *gailė́* „gailysta, pakūta“ PS II 141, SzDi. 270 || *gailas, -a, kaltẽ* || *kaĩtas, láisvė* || *laĩsvas, lygẽ, -ẽs* „lyguma“ Jž. || *lýgus, ménkė* „Dorsch“ || *meñkas, muĩvė* „dumblas, purvas“ K 263, Kdn., Svn., Dsm. || *muĩvas, -à* „geltonai rudas, moliuotas“, *páinė* „painiava, kliūtis“ R I 101, K 286 || *paĩnas, painùs, pleĩkė* „plikė; iššienauta pieva“ Tvč., ds. *pleĩkės* „kanapės, kurios pirmiau žydi ir nudžiūsta neduodamos sėklų“ Ššk. || lat. *pleiks* „plikas“ iš **pleikas* (plg. *plìkė* || *plìkas, plìkis*), *puĩkė* „puikybė, išdidumas, grožis“ KP 155, Post. 269, KS 95, OD II 113, Alk., Dglč. || *puikas, puikùs, raũdė* „kuoja, mekšras“ Skd., „rausva karvė“ Všk. || *raũdas, -à, saĩdė* „daigintų rugių miltų gira“ Rdm., Igl. || *saldùs, skaudẽ, -ẽs, skaũdę* „skaudulys“ Sb., Kp. || *skaudùs, striùkė* „bėda; stoka, stiglius“ Dvd., Mitt. I 283 || *striù-*

kas, šiáurė „žiemiai“ || *šiaũras, -à* „aštrus, žvarbus“, *šveñtė* || *šveñtas, tiesẽ, -ẽs* „dešinė“ PS II 166, Ds. || *tiesùs, tỹrė* „košė“ K 458 || *týras, -à, tūlẽ, -ẽs* „daugybė, būrys, pulkas“ Slnt., LP IV 103 || *tū́las, vertẽ* (ir *veñtė*) || *veñtas, žẽmė* || *žẽmas* ir kt.

Tuo pat būdu tam tikrais atvejais santykiauja ir kalbamųjų kamienų daiktavardžiai, pvz. *deivẽ* (*deĩvė*) ir *dievė* N 140 || *diẽvas, draũgė* || *draũgas, prū́sė* (ir žem. *prũsė*) || *prū́sas, sárgė* „sergėtoja“ R II 213, M II 283, DB 102 || *sárgas, stumbrė* „laukinė karvė“ SzDi. 8 || *stuñbras, vìlkė* „vilkienė“ SzDi. 398, Ds. || *vil̃kas*, taip pat *darbiniñkė* || *darbiniñkas, kaimýnė* (ir žem. *kaimỹnė*) || *kaimýnas, palaidū̃nė* || *palaidū̃nas* ir kt.; plg. lat. *gane* „piemenė“ || *gans* „piemuo“ ir kt. Čia pat veikiausiai reikia skirti ir *draugẽ, -ẽs, draũgę* „draugystė, brolystė“ BrB 4 Moz. XIV 5, DP 65, 66, 491, SzDi. 18, Jž. I 341 || *draũgas, laĩvė* „eldija“ DP 78, Sb. || *laĩvas, máišė* „rezgės šienui įsidėti į kelionę“ Sb. || *maĩšas, šilkė* „toks augalas“ N 518 || *šil̃kas, žvirgždė* „žvirgžduota žemė“ ib. 555 || *žvir̃gždas* ir kt. Kaikurie iš šių santykių gali būti seni, pvz. *deivẽ* || *diẽvas* ir kt.; bet daugelis tokių *ė-* priesagos daiktavardžių veikiausiai mūsų kalboje pirmiau buvo pradėti vartoti greta *ja-* kamieno darinių. Pvz. *piẽnė* „pienuonė, Gänsedistel“ K 309, Sb. visų pirma yra jungtina su būdvardžiu *piẽnis, -ė* : *piẽnė* (t. y. su pienais) žuvis K 308. Be to, tas pats augalas, *piẽnė*, yra vadinama ir *pieniu* N 283, Rkš., Zrs. Taip pat ir *pelẽnė* „židinys, Feuerherd“ K 303 tuo būdu pirmiau sietina su būdvardžiu *pelẽnis, -ė* „peleninis“, ne su daiktavardžiu *pẽlenas, -aĩ*. Toliau žr. § 41.

Tokie daiktavardiniai santykiai kaip *élnė* Jž. I 395 || *élnias* arba *élnis, lokẽ* Jsd. 790, Jž. I 418 s. v. gauruotinė || *lokỹs, vókietė* || *vókietis* ir kt. veikiausiai yra aiškintini tuo pat būdu, kaip ir *sẽnė* || *sẽnis* ir kt.

§ 51. Tam tikri *ė-* priesagos daiktavardžiai yra visai paskiri, todėl ir jų senesnė daryba dabar daug kam jau nebe akivaizdi, pvz. *bìtė* Bvt., Dkš., Vkv., Sksn., Dvd., Kp., PS I 316, *blãkė, budẽ* „kempinė“ Tvč., *búožė* „storoji bezmėno dalis; gyvatės, vinies, spragilo galva; bezmėnas“ (= lat. *buõze* „kuoka, pagalys; bezmėnas“ || *baũžė* „guogė“, *baũžas* „beragis“ ir kt., žr. Būga LM IV 435), *bùrė, drevẽ* (ir *drẽvė*) „duoba, uoksas, Waldbienenstock“

(: *dervà* ir kt., žr. Būga KS 46 t.), *dróbė* (: lat. *drẽbe* „medžiaga, drobė"...), *drūžẽ, -ẽs, drũžę* „dryžė, juosta, Streifen" Als., Škn., *dvėlẽ, -ẽs, dvẽlę* „dvasia, vėlė" Slnt., Ktn., Kl., *érkė* (= lat. *ẽrce*...), *gémbė* „kablys, vąšas", *kalẽ, -ẽs* (ir *kãlė* DA 107), *káugė* (ir *kúogė*) „šieno kupetėlis" (: *kũgis*...), *kẽkė* Msd., Slnt., Sb., Vbn (ir *kekẽ* Sksn.), *kiáunė* (= lat. *caûne*, pr. *caune* : r. *куна́* ir kt.) *kùrpė* (= lat. *kur̃pe*, pr. *kurpe*...), *lãpė* (: s. lot. *volpēs*, žr. Schulze Kl. Schr. 218), *lendẽ, -ẽs, leñdę* „avilio skylė bitėms vaikščioti" Skm., *lópė* „žibintas" DP 616, Jž. I 173 s.v. ətžiebti (: lat. *lãpa* „deglas", pr. *lopis* „liepsna" ir kt.), *lùgė* „šlajos, lubnios" Tv., *mùtė* „burna, veidas, snukis" Lkv., Lzd., Lpg., Kvn., Jžt., Atl., Dšt. (= lat. *mute* „burna"...), *peĩkė* „peikena" Bsg., *pelẽ, -ẽs* (= lat. *pele* : *pelẽkas, pelẽti, pìlkas*...), *pémpė, plėškẽ, -ẽs, plẽškę* „krūtininis pakinktų diržas, Siel" K 319, *plìskė* „plonutė skiedra" Vln., *prekẽ, -ẽs* (ir *prẽkė*) „pirkimas, pardavimas, prekiavimas, prekyba; kaina; pirkinys, tavoras" DP 33, 36, 350, 383, Post. 373, PS I 365, 367, II 26, SzDi 371, Qu[3] 844, 1043, SL 59, Snt. (= lat. *prece* „pirkinys, prekė" : *pir̃kti*), *rievẽ, -ẽs, riẽvę* „medžio sluogsnis" Sb., Kp. (ir *raivẽ, -ẽs* „t.p." Št. : lat. *riêve* „plyšys, raukšlė, vaga"...), *riáušės, -ių* „suirutė" (: *ruõšti*, žr. Būga LM IV 441), *rìkė* „tvarka; šlitis, guba" Kv., Vtt., Vkv., Rgk., *sprãgė* „degąs šapelis, spragis, sprogėlė, Erdfloh; fraguria elatior; spraga" Nms., Dvd., Ad., Tvč. (ir *spragẽ, -ẽs* „šukė, atplaiša" Kr. : *spragė́ti, sprógti*, žr. Būga KS 285), *stipẽ* „sagties liežuvėlis" Ds., Lkm. (: *stìpinas* ir kt.), *svėrẽ, -ẽs, svẽrę* „Hederich" (= lat. *svēre* „tam tikra piktažolė"), *šlovẽ, -ẽs, šlóvę* (ir *šlóvė* : *šlãvinti* „garbinti", srb. *slȁva* ir kt.), *tenė* „sietuva" R I 158 (: *tenė́ti* „tirštėti", *tìnti*...), *tumẽ, -ẽs* „tirštimas, suvirimas" Plt., ds. *tùmės* „drumzlės, nuosėdos" Krt., Vk. (: *tumė́ti* „tirštėti", *tùmulas* „gabalas, kamuolys", *tùmtas* „būrys" ir kt., žr. Būga KS 295), *tìlė* „dugninė laivo lenta" K 457, LŽT 91 (: *tìltas* ir kt.), *vėdẽ, -ẽs, vẽdę* „lovys arklių pašarui sudėti" Mlt. ir kt.

§ 52. Šalia *ė*-priesagos daiktavardžių pakaitais nemaža sutinkama *ā*-priesagos atitikmenų, pvz. *bãlė* Bsg. ‖ *balà, dainẽ, -ẽs, daĩnę* Kv., Slnt. ‖ *dainà, eilẽ* ‖ *eilà, -õs* Jž. I 394, *garbẽ* ‖ *garbà, -õs* DA 87, Post. 42, *gijẽ* „tinklinis siūlas" LŽT 82 ‖ *gijà, gýslė* Bsg. ‖ *gýsla, jū́rė* ‖ *jū́ra, káimė* Kdn., Knb. ‖ *káima* Vln., Jž. II 9,

kovė ChB 2 Sam. XVII 11 || *kovà, líepė* LŽT 85, Mrc., Dsn., Tvč. (= lat. *liẽpe*) || *líepa* (= lat. *liẽpa*), *lĩžė* (= lat. *lize*) || *ližà* (= lat. *liza*), *meřgė* Kv. || *mergà, miglė* BrB 1 Moz. II 6, Ps. XVIII 10 || *miglà, páinė* || *páina* TŽ I 361, *puĩkė* || *puika, rãgės* Kv. || *rãgos* Ztl., *sẽjė* „sėjimo laikas" Dsn. || *sėjà*, taip pat *piktýbė* || *piktýba, mergýstė* || *mergystà* ir kt. Plg. dar *jū̃šė*, pr. *iuse* || r. *юха, kárvė* || sl. **korvā* > l. *krowa* ir kt., *kiáunė* || r. *куна, kíelė* || pr. *kylo, krãkė* Kv. || pr. *kracco, lópė* || lat. *lāpa, rópė* || lat. *rāpa*, s. sl. *rěpa*, lat. *saime* || mūsų *šeimą̀* ir kt., žr. Būga Ai. St. 61, KS 115, Endzelin Le. Gr. 196.

Taip pat kartais pakaitais galime sutikti ir *-ė* greta *-ja-*, pvz. *daĩgė* Sb., Kp. || *daĩgis, gylẽ, -ẽs, gýlę* „giluma, gelmė" Mrp., Sb., Sl. || *gýlis* „gilybė, gilumas", *kãrė* Slnt., DB 184, 219 || *kãrias, kãris, klonẽ, -ẽs, klõnę* (arba *klõnė*) „žemuma; klanas" Jž. II 169, TŽ I 358 || *klonýs, klõnio* (arba *klõnis, -io*), žem. *mẽdė* „giria, miškas; medžioklė" || *mẽdžias, mẽdis, mólė* „purvas" Gr. arba *molẽ* „moliuota žemė" Mrs. || *mólis, piẽnė* || *piẽnis, plyšẽ, -ẽs, plýšę* „įplyšimas, Riss" Kv., Als., Škn. || *plyšýs, pùsė* || *pùsis* Lzn., *slėnẽ, -ẽs, slẽnę* „slėni vieta" Kp., Koss. 53 || *slėnýs, slẽnio, sprãgė* || *sprãgis* „Erdfloh" Kv. ir kt. Tačiau šitokia pakaitinė vartosena yra apyretė: tai, matyti, yra dėl to, kad *ja-* priesagos daiktavardžiai daugiausia yra vyriškosios, o *ė-* moteriškosios giminės. Antra vertus, nemaža jų dalis dar neseniai yra buvę ar galėjo būti būdvardžiai, taigi anksčiau pvz. *piẽnė* (sc. žolė, žuvis) arba *slėnẽ* (sc. vieta) nuo *piẽnio* (sc. augalo ar augmens), *slẽnio* tiek tegalėjo skirtis, kiek *sẽnė* nuo *sẽnio* ir kt. Taip pat pvz. ir *našlẽ* || *našlýs* arba *šeirẽ* || *šeirýs* „t. p." K 423, LŽT 66 iš pradžios, be abejonės, yra buvę išvestiniai būdvardžiai šalia **našlas, -a* ir **šeiras, -a* (= s. sl. *sirъ* „betėvis, verwaist"); plg. dar Būga KS 273, Trautmann Wb. 301. Be to, vienas kitas iš jų gali būti ir naujadarai; pvz. žem. *mẽdė* veikiausiai yra išriedėjusi iš **medjā*, plg. *medžióti, medžiõklė* ir kt., žr. APh V 215.

Atskirai dar reikia štai ką pastebėti. Dzūkų *mẽnė* „seklyčia; sandėliukas" Mrc., Vrn., Kvr. galėtų būti abstrahuota iš *priemenẽ* „Vorhaus, Vorzimmer", jei ji, kaip K. Būga KS 276 t. mano, būtų kilusi iš senesnio būdvardžio **preima-* „priekinis". Dėl darybos plg. *kartẽnė* „stambi karti žolė" Dvd. || *kartùs*, taip pat *Juodẽnės* „Smilgių vls. ganyklos" || *júodas* ir kt.

Omẽ, -ẽs, õmę „instinktas“ Rtv., Kv. šalia *omena, omenė* ir *omenas* (žr. 1926 m. ŠD 391) veikiausiai yra apibendrinta senesnio priebalsinio kamieno *omen-* vs vardininko lytis. Panašiai senesnių priebalsinių kamienų vietoje kartais yra sutinkama ir *duktẽ, -ẽs, jentė, -ės* „vyro brolio žmona“ KG 54, *mótė, -ės* (dėl pavyzdžių žr. KZ LXII 250[3]), *sẽsė, -ės* (BSL II 48 t.), *šerdẽ, -ẽs, šérdę* Tvč. (šalia *šeràs, -iẽs, šérdį* || pr. *seyr* iš **šēr[d]* ir kt.), *šìršė* Nms. (šalia *širšuo*) ir kt.

ušės „savaitė, Woche“ Qu[2] 497, „gimdymas, Kindbett“ R II 223, kaip ir *ušininkė* „gimdytoja, Kindbetterin“ ib. arba *ušiaunykė* ar *ušaunykė* „t. p.“ BrB Jer. XXXI 8, tėra žinomos tik iš Maž. Lietuvos, todėl gali būti ir iš prūsų kalbos kilusios, nes šaknį *uš-*ten randame dar ir kelintiniame skaitvardyje *uschts* (iš **uš-tas*) „šeštas“, o mūsų kalboje ji šiaipjau visai nepažįstama; žr. dar Būga KS 290.

Pagaliau paminėtina, kad *ė-* priesagos daiktavardžiai bendrosios giminės nomina agentis paprastai nelinksta žymėti. Toks žodis kaip *mẽmė* „žioplys, netikėlis“ Užp., Ob. arba *mėmẽ* „mažakalbis“ Msd., Slnt., „lėtūnas“ Gtr. yra ne kas kita, kaip dvejybinis garsažodis. O germ. skoliniai *bẽkėrė* „kepėjas“, *jẽgėrė* „medžiotojas“ ir kt. tėra siaurai pažįstami ir savo daryba yra visai izoliuoti. Plg. dar Specht KZ LXIII 90.

d) *-ju-*

§ 53. Ši priesaga, veikiausiai tuo pat būdu sudaryta, kaip ir *-ja-* bei *-jā*, daugiausia yra pažįstama tik mūsų ir sen. indų bei iranėnų kalbose; kaimyninėse latvių ir slavų kalbose jų berandame tik pėdsakų, žr. Brugmann Gr. II[2] 1, 223 t.

Dabartinėje mūsų kalboje šios priesagos darinių sutinkama bent keleriopos reikšmės. Pirmiausia su ja yra sudaroma veiksmažodinių abstraktų, pvz. *gailius* „gailysta, gailė“ PS I 159 (: *gailėti*), *gỹrius* „pagyrimas, pasigyrimas, garbė“ DP 150, 320, PS I 48, Jž. I 705 (: *gìrti*), *mazgiùs, -iaũs* „užsimezgimas (apie kopūstus)“ Kbl. (: *mègzti, mazgýti*), *myrius* „mirimas, mirtis“ GV 2 (: *mir̃ti*), *mojus* „mojimas, Wink“ R II 403, K 260, akių *mojus* „Ansehen“ Qu[3] 121 (: *mótí*), *prietemiùs, -iaũs* „pritemimas, prieblanda“ Mrs. (: *pritémti*), *prietvariùs, -iaũs* „vidurių užstoji-

mas, tokia arklių liga" Alk., Dkš., Pvk., Tvč. (: *pritvérti*), *rañkius* „rinkimas, rinkliava, rinkinys" R I 121, Erž. (: *riñkti*), *skyriùs, -iaũs, skỹrių* (ir *skỹrius*) „skirtumas, įvairybė; dalis" DA 125, Vkv. (: *skìrti*), *spiečiùs, -iaũs, spiẽčių* „spietimas, Bienenschwarm" Lzn., Tvč., K 396, Sb. (: *spiẽsti*), *taĩsius* „taisymas, taisymo darbas, vieta" Nms. (: *taisýti*), *vỹlius* „apvylimas, klasta, išdavimas" DA 125, K 504 (: *vìlti*), *vỹrius* „verpetas vandenyje" R II 345, K 507 (: *vìrti*).

Kitais šios rūšies veiksmažodiniais dariniais yra žymimi nomina agentis, pvz. *drìskius* „apdriskėlis" (: *drìksti*), *gỹrius* „pagyras, gyrūnas" ME 122, Jž. I 705 ir *pagỹrius* „t.p." Up. (: *gìrti*), *knìsius* „kurs knisa" Dvd., „landus, sumanus, darbštus žmogus" Vln., „pavydus žmogus" Krs. (: *knìsti*), *kriùnius* „kurs vis kriuni, iš vieno kosti" Sksn. (: *kriunẽti*), *lañdžius* „kurs visur lenda, lindikas" SzDi. 130, N 367, Krt. arba *liñdžius* „kurs vis kur įlindęs būva" Dvd. (: *lį́sti, landýti*), *pliùškius* „kurs daug niekų kalba" Dkš., Čds. (: *pliuškẽti*), *rìzius* „kurs daug juokiasi" Rsn. (plg. *rizénti*), *smìlius* „kurs smailauja, smaguris" R II 240, Btk. (: *smìlti* „stalgti"), *smiřdžius* „pasmirdėlis, smirdalius" Ršk. (: *smirdẽti*), *snaũdžius* „snaudalius" Rdn., ŠKŽ 456 (: *snáusti*), *snùdžius* „apsnūdėlis" Gdl., Jrb. (: *snùsterėti, snũsti*), *stiẽgius* „stogo dengėjas" K 404 (: *stíegti*), *žiedžius* „puodų žiedėjas, puodžius" SzDi. 58 (: *žiẽsti*), *žindžius* „kurs daug ir ilgai žinda" R I 188, M I 344 (: *žį́sti*).

Taip pat tuo būdu yra žymima ir konkreti arba sukonkretėjusi reikšmė, pvz. *daĩgius* „daigas, želmuo" Jž. I 285 (: *díegti*), *lakiùs, -iaũs* „bičių spiečius, bičių kelias" Mkn., Nms. arba *lãkius* „avilio skylė bitėms išlėkti" K 219 (: *lẽkti*), *lỹkius* „kas lieka, liekana" R II 362, M I 146 (: *lìkti*), *liñkius* „netiesus kelias, užsilenkimas" Svn. (: *liñkti*), *pỹlius* „pyliava, duoklė javais" Trg. (: *pìlti*), *raĩčius* „ritulys, rietimas" Prg. (: *raitýti*), *skaĩčius* (ir *skaičiùs, -iaũs*) „Zahl" Maž. 84, KP 143, Post. 7, PS II 211, KN 176, ChB 3 Moz. XXK 15, DA 125 t., ŠD (1927) 488 (: *skaitýti*), *sodžiùs, -iaũs, sõdžių* (arba *sõdžius*) „kaimas" Pr., Dkš., Sn., Lpg., Btn. (: *sẽdu, sėdẽti*), *spiñdžius* „tiesi spindinti eilė be medžių" Ggd. ir *Spindžiùs* „Onuškio vls. kaimas" (: *spindẽti*), *taniùs, -iaũs* „sutinimas; almės, kruvinos putos" Nms., Rdv. arba *tiniùs,*

-iaũs „sutinimas, tinulys" Tvč., *tìnius* „t.p." Plš. (: *tìnti*), *vaisiùs*, *-iaũs*, *vaĩsių* DA 125 t. arba *vaĩsius* (: *veĩsti*, *vìsti*), *vaĩkius* „akies apvilkimas, giedravalkis (tokia akių liga)" R II 137, K 486, VK 93 (: *vil̃kti*), *vyzdžius* „akies lėlė" Post. 41 b (: *veizdė́ti*).

§ 54. Šalia pirmykščių *ju-* priesagos darinių mūsų kalboje ypač mėgstama susidaryti antrinių, daiktavardinių, darinių, kuriuos daug kur gali atstoti daiktavardžiai su priesaga *-ininka-*, pvz. *añglius* „anglininkas, Köhler" K 9 (: *anglìs*), *bal̃nius* „balnų dirbėjas, balnininkas" K 37, Jž. I 187 (: *bal̃nas*), *bar̃nius* „linkęs bartis, barnininkas" TŽ I 355 (: *barnìs*), *barzdžius* „barzdočius" N 3?2 (: *barzdà*), *ber̃nius* „paaugęs berniukas" Arm. (: *bérnas*), *bičius* „bitininkas, Bienenwärter" R I 16, M I 28 (: *bìtė*), *blùsius* „kuris turi daug blusų, blusėlius" M I 29, N 342, K 53, Jž I 224, Alk., Vkv., Ds., Tvč. (: *blusà*), *drùskius* „kurs sūriai valgo; druskos prekiautojas" Jž. I 354, K 96 (: *druskà*), *galvius* „didžiagalvis" SzDi. 60 (: *galvà*), *gir̃nius* „girnakalis" K 125, Jž. I 446 (: *gìrnos*), *grietinius* „grietinės laižytojas" Qu[4] 456 (: *grietinė̃*), *jaučius* „jaučių piemuo" N 37, K 153 (: *jáutis*), *kaĩlius* „kailiadirbis" M I 102, Jž. II 8 (: *káilis*), *kal̃nius* „kalnėnas, kalno gyventojas" Bgt. (: *kálnas*), *'kaminius* „kaminkrėtys" R II 316 (: *kãminas*), *Kaũlius* „pav." (: *káulas*), *ker̃džius* „vyriausias piemuo, užstovas" K 178, Jž. II 82 (: **kerdà* = sl. **čerda* > ukr. *čeredá* „eilė; kaimenė" ir kt., žr. Trautmann Wb. 1?7), *ker̃ščius* „pikčiurna; keršytojas, kerštininkas" Jž. II 87 (: *ker̃štas*), *kiaũlius* „meitėlis" Ut. (: *kiaũlė*), *kõšius* „kurs mėgsta košę" Btg. (: *kõšė*), *kubìlius* „kubilų dirbėjas" R II 81, M II 107, Jž. II 265 (: *kùbilas*), *kur̃pius* „batsiuvys" K 212 (: *kùrpė*), *mė̃sius* „mėsininkas; kurs mėgsta mėsą valgyti" N 395, Kr. (: *mėsà*), *motẽrius* „santuokos laužytojas" R I 90 (: *móteris*), *odžius* „odininkas" R I 167, M I 306 (: *óda*), *piẽnius* „pienininkas" Sksn., Vln., Tg., ešerys *piẽnius* „patinas" Kv. (: *píenas*), *pinigius* „kuris turi pinigų" SzDi. 248 (: *pìnigas*), *pyrãgius* „pyrago mėgėjas" Ddv., Kr. (: *pyrãgas*), *pir̃čius* „pirtininkas" Vln. (: *pirtìs*), *pleĩskius* „kuris turi daug pleiskanų" Dkš. (: *pleĩskė* „pleiskanė kanapė"), *puõdžius* „puodų dirbėjas" (: *púodas*), *pur̃vius* „lauko darbininkas (paniekinamai ir apgailestaujant)" Ddv. (: *pur̃vas*), *rãčius* „ratų dirbėjas" K 341 (: *rãtas*), *ragãnius* „burtininkas, žiniuonis" Ds., Užp. (: *rãgana*), *samãnius* „apsileidėlis" Mrp. (: *sã-*

mana), *seĩlius* „apsiseilėjėlis, seiliūgas“ K 369, Dglč. (: *séilės*), *sermėgius* „sermėga apsivilkęs“ LP II 56 (: *sermėgà*), *skarmãlius* „kurs skarmalais vilki“ Jž., Jrb. (: *skar̃malas*), *skrañdžius* „kurs dėvi skrandą“ Mrp. (: *skránda*), *skur̃džius* „kurs skursta, skurdžiai gyvena“ Sksn. (: *skur̃das*), *sniẽgius* „apsisniegavęs žmogus“ Ždč. (: *sniẽgas*), *Stir̃nius* „pav.“ (: *stìrna*), *šìkšnius* „rimorius“ Snt. (: *šikšnà*), *šluõčius* „kurs šluotas riša, jomis verčiasi“ Schl. 152, K 434, Sksn., Mrp. (: *šlúota*), *taũrius* „taurių dirbėjas“ K 450 (: *taurẽ*). Nuo šių pavyzdžių savo reikšme kiek skiriasi *šaũkščius* „lentyna šaukštams, dubenims ir kitiems indams dėti, šaukšdėtis“ Anč., Ds. (: *šáukštas*), taip pat *pelẽnius* „indas pelenams supilti“ Sksn. ir kt.

Iš būdvardžių yra sudaryti šiokie tos priesagos daiktavardžiai: *bãsius* „basakojis“ Qu[3] 233, K 41 (: *bãsas*), *gel̃čius* „sartas arklys, gelsvis“ Jž. I 423 (: *gel̃tas* „geltonas“), *greĩčius* „kurs greitai dirba“ ib. 467 (: *greĩtas*), *klìšius* „kleivomis kojomis, klišis“ Jž. II 164 (: *klìšas*), *kruvìnius* „kraugerys“ ib. 263 (: *krùvinas*), *kur̃čius* „kurtinys“ SzDi. 60 (: *kur̃tas*, *kur̃čias*), *nuogius* „kurs nieko neturi, beturtis“ ib. 63 (: *núogas*), *pìkčius* „piktas žmogus, velnias“ Sksn., Gkn., Ds., Lnk. (: *pìktas*), *smalsčius* „smaguris“ SzDi 128 (: *smalstùs*), *spìtrius* „neprimatąs žmogus“ Gr. (: *spìtras* „žlibas“), taip pat *ąsõčius* „ąsota puodynė“ R I 8, M 11, K 22 (: *ąsótas* „su ąsa“), *barzdõčius* „barzdyla“ (: *barzdótas*), *galvõčius* „protingas, gabus žmogus, galvotojas“ (: *galvótas*) ir kt.

Šalia to, atrodo, panašūs dariniai gali būti sudaromi ir greta neveikiamųjų būtojo laiko dalyvių su priesaga *-ta-*, pvz. *im̃čius* „kurs kyšius ima, kyšininkas“ M I 96, AG 153, Jž. I 525 (: *im̃tas*), *kir̃pčius* „moteris su nukirptais plaukais“ Tvč. (: *kir̃ptas*), *knìsčius* „kurs visur lenda“ Kcn. (: *knìstas*), *leñkčius* „labai greitas vaikas“ Rdm. (: *leñktas*), *sùkčius* (: *sùktas*), *žiñčius* „viską žinąs“ Mkn. (: *pa-žìntas*). Čia pat iš dalies gal priskirtina ir *lìkčius* „liekana“ Jž. (: *lìktas*), *pakel̃čius* „prietaisas vežimui ir kt. dalykams pakelti“ Upk. (: *pakéltas*), *skirčiùs, -iaũs* „skirtumas“ Mlg. (: *skìrtas*) ir kt.

Tačiau kaikurie iš šių darinių gali būti ir kitokesniu būdu sudaryti. Visų pirma yra atsitikimų, kur be jokios aiškesnės priežasties pakaitais vartojamos *-ja-* ir *-ju-* priesagos, pvz. *gẽris* || *gẽ-*

rius „gražybė, puĩkė" PS I 380, *klīšis* ‖ *klīšius*, *ramtis* ‖ *ramčius* „ramstis" Jrb., Gdl., *sielis* ‖ *sielius* Slk., *spìtris* ‖ *spìtrius*, taip pat *ąsõtis* ‖ *ąsõčius*, *gyslõtis* ‖ *gyslõčius*, *pakeĩtis* ‖ *pakeĩčius*, *sąnarỹs*, *są́naris* ‖ *sąnarius* DP 48, 109, 145, 153, 423, KP 192, Post. 146, SzDi. 3 ir kt. Šie antrieji pavyzdžiai rečiau tesutinkami, tad yra galimas daiktas, kad jie vėliau yra analogiškai ir atsiradę. Pvz. šalia iš seniau gerai paliudyto *ámžio* vėlyvesniuose šaltiniuose bei dabartinėje kalboje jau sutinkamas ir *ámžius*. Taip pat veikiausiai ir senoji *barnìs*, *-iẽs* tverečėnų yra pakeista vėlyvesniu *barniumì*.

Toliau tenka pastebėti, kad kartais šalia *-tju-* lygiagrečiai ta pačia arba artima reikšme yra vartojama ir priesaga *-ju-*, pvz. *knìpčius* „kurs ką pramano, gilinasi į smulkius dalykus" Nms., Snt. ‖ *knìpius* „kurs ką dirba be naudos, peckėlis" Jž. II 186 (*knìpti* „knibti"), *knìsčius* „kurs visur lenda" Kcn. ‖ *knìsius*, *snusčius* „snaudalius" Vln., Als. (iš **snud-tjus*) ‖ *snùdžius* ir kt.

e) *-ija-*, *-ija*

§ 55 Priesaga *-ija-* mūsų kalboje labai retai bevartojama, pvz. *galvìjas*, *kalavìjas*, *medijas* „medžiotojas" BrB 1 Moz. X 9, XXV 27, Ps. XCI 3, R II 213, M II 284, *prekijas* „pirklys" DP 103, 384, Post. 231, PS I 366, *trainìjas* „traininis, išlaidinis" Ds., Ob., Meg., *žuklijas* „žvejas" DP 377, 379, Qu[1] 185 (ir *Žùklijai* „Onuškio vls. kaimas"), taip pat *vienatijas* „vienintelis" BrB 5 Moz. VI 4, AM 7 b, SzDi. 77, M I 322. Čia pat priskirtini ir vietovardžiai su šia priesaga, pvz. *Seirìjis* „ežeras", ds. *Seirìjai* „miestelis prie pat Seirijo ežero" (: *Seirà*, *-õs* „upelis, kuris iš Seirijo teka į AnČią"), *Tárpijis* „Sedos vls. upelis", *Vernìjis* „Veisiejų vls. ežeras" ir kt.

Daug daugiau yra pažįstama priesaga *-ija* Visų pirma su ja yra sudaromi kolektyvinės reikšmės daiktavardžiai, pvz. *akmenijà*, *-ìjos* „akmenynas" Tvč., *ąžuolijà* „ąžuolynas" Qu[3] 883, Jž. I 27, *bendrijà* „draugystė, bendrovė" Jž. I 202 (: *beñdras*, *-ai* „bendrininkas, dalyvis"), *bernijà* „bernai, bernų būrys" Tvč., *dumblija* „vieta, kur yra daug dumblo, dumblynė" Jž. I 363, *grūdijà* „pakultieji grūdai, Ausdrusch" ib. 476, *gudijà* „gudų susirinkimas" ib. 485, *kalnijà* „kalnynas, Gebirge" Ai. St. 147 (ir ds. *Kalnìjos*

„Sedos vls. kaimas"), *kelmijà* „kelmynė" Jž. II 72, Lnk., *kūlijà* „vieta, kur yra daug kūlių (akmenų), akmenynas" Slnt., Plg., *lapijà* „lapai, Laub; sulapavę medžiai; dideli burokų labai" K 221, Alv., Švn., „daugybė lapių" Tv., *mergijà* „mergų būrys" Tvč., *molijà* „žemė prie molio, molynė" Kv., Užv., TŽ I 360, *palydijà* „jaunosios broliai" Mlg. (: *palýdas, -ai* „palydovas"), *ponijà* „ponai, ponybė" Pgm., Sksn., LP III 55, *rūdijà* „bala, rūdynas" Kv., JGr. 95, *sėbrijà* „sėbra" Ds., *uošvija* „uošviai" OD II 167, *vaikijà* „vaikai, daugybė vaikų, visi vaikai kartu" Pr., Btn., Alk., *velėnijà* „vieta, kur velėnos kasamos" Sksn., *vergijà* „vergystė" Kv., *vilkijà* „vilkų gauja" Sksn., *vyrijà* „vyrų sueiga" Nms., Svk., Tvč. (ir *výrija* „t.p." Rgk.) ir kt. Tos pat reikšmės iš pradžios galėjo būti ir kaikurie vietovardžiai, pvz. *Ąžuolijà* „Butrimonių vls. miškas", *Biržijà* „Kaĩtanėnų par. beržynai", *Dobilijà* „Veiviržėnų vls. Brožių kaimo dalis", *Kirmijà* „Alytaus vls. upelis", *Krūmìjos* „Daugų vls. viensėdis", *Lazdynìjos* „Kaltinėnų vls. pievos", *Liepìjos* „Platelių vls. pievos", *Liūnìjos* „Sedos vls. pievos", *Obelijà* „Seirijų vls. ežeras; Miroslavo vls. kaimas", *Šunijà, -õs, Šùniją* „Jūros kairysis įtakas tarp Tauragės ir Pagramančio", *Velėnìjos* „Slnt. vls. pievos", *Verdẽnija* „Ramygalos vls. pieva", *Vilkijà* „Šventės dešinysis įtakas Skaisgirio par.; Leipalingio par. ežeras; miestelio vardas" ir kt. Plg. gr. φρᾱτρία „giminė, padermė", lot. *familia* „šeimyna", *vĭcĭnia* „kaimynai, kaimynija", s. sl. *bratrьja* „broliai, brolija" ir kt., žr. Brugmann Gr. II² 1, 647, Hirt Gr. III 176, Lohmann GS 12, Meillet Intr.⁷ 285.

Ši priesaga yra tiek gyva, kad su ja kaskart sudaroma vis naujų darinių, net ir ten, kur anksčiau jų nebuvo vartojama. Pvz. dabar sakome ne tik *Lãtvija*, *Lénkija*, *Rùsija*, *Vokietijà*, bet paskutiniu laiku net ir *Prūsija*, *Žemaitijà* (pvz. Schl. 160, KD 181, A [1983] 4, 62, [1884] 85, 162, 263 ir kt.) vietoj *Prūsai*, *Žemaĩčiai*. Dabartinė *Vokietijà* taip pat analogiškai pagal kitus tolygius pavyzdžius yra sudaryta iš *vókietis*, o šis savo ruožtu iš *Vókia* „Deutschland" (= lat. *Vãca*), kurią mūsų kalbos šaltiniai dar gausiai paliudija, žr. Būga KS 202 t.

Tuo palinkimu ši priesaga kartais tam tikram sambūriui ar tam tikrai kieno valdomai teritorijai vadinti yra vartojama ten, kur seniau ir daug kur dar dabar sutinkama priesaga *-ystė*, pvz. *drau-*

gija A (1883) 76, 247 || *draugỹstė, karalija* VKr. I 233, Vaiž. I 46 || *karalỹstė, kunigaikštija* DB 8 || *kunigaikštỹstė, pagonijà* DLŽ 102, Mkn. (TŽ II 422), Ds. || *pagonỹstė, susiedijà* OP 24, Ds. || *kaimynỹstė* Jž. II 9. Čia pat paminėtina ir *vyskupijà* „vyskupo valdomoji sritis, diecezija" R I 183, II 75, M I 100, DB 248, kuri savo reikšme kartais yra skiriama nuo *vyskupystės* „vyskupo amato" R II 75.

Šiaipjau kiti priesagos *-ija* dariniai didžiai įvairuoja tiek savo reikšme, tiek daryba. Vieni iš jų yra seni veldiniai (pvz. *eldijà, -õs, el̃diją* || sl. **oldьjī* > s. sl. *ladiji*, s. č. *lodí*, danų *olde* „lovys" ir kt., žr. Mikkola Ursl. Gr. I 20, Trautmann Wb. 6), o kiti neseni naujadarai, pvz. *ármenija* „arimo laikas" Kp., *omenijà* „omenė" Vkv., *sėmenijà* „sėjimo laikas" Ds., Gsk., „gegužės, birželio mėnuo" APh I 107 t. yra sudaryta iš priebalsinių kamienų *armen-, omen-* ir *sėmen-* (vs. vd. *armuõ, *omuo, sėmuo*); *ármijos* „gelmė, bedugnis" Krk., Užv., Klt. veikiausiai yra išvesta iš vs. vd. *armuõ*, *nuogalijà* „drabužių, apsivilkimo trūkumas" Igk., *senãtvija* „senatvė, senovė" Qu[3] 77, N 462 — iš *nuogãlis, senãtvė* (ar *senatvà*) ir tt.

Vienur kitur, atrodo, šios priesagos darinių gali būti sudaryta iš būdvardinių lyčių, pvz. *Didėsìjos* „Kamajų vls. pievos", *Dubijà, -õs, Dùbiją* „Varėnos vls. pieva", *Juodijà* „Jiezno vls. upelis", *pìlnija* „mėnesio pilnatis, priešpilnis" LŽT 87, Kv., Švn., Pgm., *plýnija* „plynuma, plynė" TŽ I 362, *vienatijà* „bičiulystė" Alt. Taip pat čia galėtų būti priskirta ir *trainijà* „traininis" Vkv., jeigu *trainìjas* iš tikrųjų būtų sudaiktavardėjęs būdvardis; tam graži lygiagretė yra būdv. *vienatijas, -a* || daikt. *vienatijà, -ìjos*. Pagal tai formaliai galėtų būti ir **tárpijas, -a* || daikt. *tárpija, -os*: ds. *tarpijos, -ų* „laikas tarp senos ir naujos šviesos" M I 288. Plg. lat. *galìjs* „kraštutinis", *vidijs* „vidinis, vidurinis, vidutinis" ir kt., žr. Endzelin Le. Gr. 201.

Kaikurie kiti priesagos *-ija* dariniai yra įvairios ir kartais nebe visai aiškios kilmės, pvz. *deltija* „delčia" Jž. I 309, *Domijà, -õs, Dõmiją* „Sedos vls. upelis", *Galijà, -õs* „Tauragės vls. pieva", *govijà, -õs, góviją* „gauja" Tv., Lkv. arba *Góvija* „Varnių vls. viensėdis" (: *góvėda* „gauja" Mrp., Pvk.), *páinija* „painė, pinklė" Kv., Up., Vaiž. III 128 (: *paĩnas, -à, páina, -os* ir *páinė*), *Pluvijà,*

-ìjos „Alytaus vls. ežeras“, *Reketijà, -ìjos* „Liubavo vls. kaimas“ (: *Rekẽtė* „Slnt. vls. soda“), *Rykijà,-õs, Rỹkiją* „Batakių vls. upelis“, *šatrija* „žiežula, l. jędza“ TŽ I 356 (ir *Šatrijà, -õs* „Žem. kalnas“), *žarijà, -ìjos* (: *žer̃ti, žėrė́ti*) ir kt.

Tiek savo reikšme, tiek daryba ypač nepaprasti yra dariniai *beprotija* „paikius“ Jž. I 203, *meldıja* „prašytojas“ Jž. ir kt., nes šiaipjau priesaga *-ija* nomina agentis nelinkstame žymėti.

Pagaliau tenka pastebėti, kad šalia *-ija* vietomis yra pasakoma ir *-yja*, pvz. *pìlnyja, Šùnyja* (upė) ir kt., žr. Joniko PT 32; bet tai veikiausiai yra vėlyvesnis padaras, nes priesaga *-ija* savo kilme neatskirtina nuo *-ija-*, žr. 80 t.

f) *-ėja-*, *-ėja*

§ 56. Šios priesagos daugiausia yra vartojamos tik baltų kalbose; iš kitų ide. kalbų tik slavų jas dar iš dalies pažįsta, plg. *siuvė́jas* = s. r. *швѣй* iš **šьvějь*, *siuvė́ja* = s. r. *швѣя* iš **šьvěja* ir kt.

Dabartinėje mūsų, kaip ir latvių, kalboje su šiomis priesagomis visų pirma yra sudaromi nomina agentis iš veiksmažodžių būtojo kartinio laiko kamienų, pvz. *davė́jas* (ir *davė̃jas*) ‖ *dãvė, gynė́jas* ‖ *gýnė, pjovė́jas* ‖ *pjóvė, rovė́jas* ‖ *róvė* arba *korėjỹs* Škn., Jž. II 202, *mušėıỹs* Pgm., *šokėjỹs* Arm., Tvč. ir kt. Tačiau taip nevisados yra. Pvz. Kuršaitis šalia *ėmė, tvė́rė* rašo *imė́jas, tverė́jas* ir kt. Tokių nesutikimų galime rasti ir kitur. Pvz. rankraštinio žodyno Qu[3] 297 ir Nesselmanno Wb. 463 *apsergė́jas* „apgynėjas“, taip pat *sergė́jas* „sergėtojas“ (: o ir atėjo girios s e r g ė j ė l i a i Jsd. 57) yra sudarytas ne iš būtojo kartinio laiko, bet iš kamieno *sergė-* : *ap-sergė-jas, sergė-jas* ‖ *sérgė-ti* (ir *sergė́ti*). Arba štai šalia *pjovė́-ti* ‖ *pjovė́-jas* yra vartojama ir *papjūvė́-ti* ‖ *pjūvė-jas* BrB Rut. II 3, 4, N 303 ir kt. Čia kamienas *pjūvė-* gali būti tas pat, iš kurio yra sudarytas ir daiktavardis *pjūvė* „pjūtis“ BrB Rut. II 23, Ds. Tai tarp ko kito dar rodo ir *molė́jas* „malėjas“ Ds. ‖ *mõlė* „malimas“, *molė́-ti* „nedaug pamalti“ Jž., *prekė́jas* „pirklys“ BrB 3 Moz. XXV 50, NT Apr. XVIII 11, GNT Mat. XIII 45, Apr. XVIII 3, DB 6, 220, End. ‖ *prekẽ*, taip pat *sėjė-jas* ‖ *sẽjė* „sėjimas“, *sėjė́-ti, talkė́jas* „talkininkas“ GDK 1 ‖ *talkė́-ti*

„talkininkauti", *veldė-jas* „valdytojas" ib. 231 || *vélde-ti* ir kt. Plg. dar *pelė-jaĩ* „pelėsiai" Als., Kl. (ir *pelẽ-jai* „t.p." K 303, *pelėjai* „t.p." SzDi. 253) || *pelẽ-ti*, *žydė-jaĩ* „žiedai" Lzn. || *žydẽ-ti* ir kt. Iš šitų pavyzdžių aiškiai matyti, kad priesaga *-ėja-* yra sudėta iš kamiengalinio *-ė-* ir priesagos *-ja-*, kuri iš dalies dar gali rodyti tam tikrą senesnės priklausomybinės reikšmės atspalvį. Pvz. *prekėjas* iš pradžios galėjo būti tas, kuris vertėsi *preke* (= pirkimu, prekyba, pirkiniais), *prekei* priklausė, *prekėje* dalyvavo, t. y. buvo „prekinis". Panašiai galėjo būti ir kitais atvejais. Sakysime, *pelėjas* ir *pjūvėjas* ne tik formaliai, bet ir reikšmiškai gali būti siejami su *pele* „Maus" (< „pilkybė, das Grau") ir *pjūve* tuo pat būdu, kaip pvz. *musojaĩ* „pelėsiai" yra jungtini su *mùsos*, *-ų̃* „musai", *musó-ti* „pelėti" ir kt. (žr. toliau). Taip pat ir *medėjas* „medžiotojas" M I 161, Schl. 88, Lpm. II 37, A (1884) 19, 308, PP 53, Bvt. arba *medėjis* „t.p." N 390 gali būti visų pirma kildintinas iš *mẽdė* „medžioklė" Š. Taigi priesaga *-ėja-* iš pradžios negalėjo būti specialiai vartojama nomina agentis sudaryti tik iš būtojo kartinio laiko kamienų, — ji tada, be abejonės, buvo vartojama daug laisviau ir plačiau; tik ilgainiui ja buvo pradėta daugiau naudotis preteritiniams nomina agentis sudaryti. Toliau plg. Leskien Bild. 330 t., Endzelin Le. Gr. 201 tt., autorius APh VII 13 tt.

Dabartinėje mūsų, kaip ir latvių, kalboje su šia priesaga daugiausia telinkstama sudaryti daiktavardžių iš pirmykščių veiksmažodžių; iš antrinių veiksmažodžių tos reikšmės dariniai paprastai tesudaromi su priesaga *-toja-*. Tik visai retai, daugiausia dainų kalboje, galime rasti vieną kitą priesagos *-ėja-* daiktavardį, sudarytą iš antrinių, ypač dažninių, veiksmažodžių, pvz. *kratėjas* Jsd. 297 (: *kratýti*), *mastėjas* „mastytojas" Jd. 1228_{13} (: *mastýti*), *rašėjas* TŽ I 229 (: *rašýti*), *taisėjas* Jd. 833_5 (: *taisýti*) ir kt.

§ 57. Priesaga *-ėja* daugiausia yra vartojama moteriškajai g. žymėti šalia *-ėja-*. Šiaipjau kitokios reikšmės darinių su ja retai tesudaroma, pvz. *ekėjà*, *-õs*, *ekẽją* „ekėjimas" Jž. I 395 (: *ekẽti*), *gavėjà*, *-õs*, *gavẽją* „gavėjimas, gavėnia" ib. 420 (: *gavẽ-ti*), *kiáurėja* „kiaura, supuvusi pirkia" Plš. (: *kiáurẽ-ti*), *molėjos*, *-ų* „moliaduobės" LF 143 (: *mólė* „purvas" Grž. arba *molẽ* „moliuota žemė" Mrs.; plg. *Molẽ-tai* „miestelio vardas"), *tekėjà*, *-õs*, *-ẽją* „tekėjimas, tekėjimo laikas" Mlg., Ldk. (: *tekẽ-ti*), *vedėjà*

(arba *vedėja*) „tam tikras tinklas žuvims gaudyti" N 59, TŽ I 366, Gvč., Bšn. (: *vedė-ti*) ir kt. Šios rūšies dariniai niekuo nesiskiria nuo paprastųjų priesagos *-ja* darinių, plg. *ekėjà, -ė̃ją : ekė̃ti = sėjà, sė̃ją : sė̃-ti* = lat. *kràuja* „krūva" : *kraũt* ir kt.

Ypač yra įdomu, kad šie dariniai savo priegaide sutinka su atitinkamais tarminiais priesagos *-ėja-* dariniais, plg. *pjovė̃-jas pjovėjà, -ė̃ją : pjovė̃ti* = *ekėjà, -ė̃ją : ekė̃ti*, taip pat *tekė̃las : tekė̃-ti* ir kt. Todėl yra galimas daiktas, kad dabartinis *pjovė̃jas, -aĩ* (ir *pjovė̃jas, -ai*) turi vėlyvesnę, analoginę, priegaidę.

g) *-oja-, -toja-, -uoja-* ir kt.

§ 58. Priesaga *-oja-*, kaip ir *-ėja-*, mūsų kalboje yra sudėta iš kamiengalio *-o-* ir priesagos *-ja-*, pvz. *aguonójas, -ai* ir *-aĩ* „aguonos stiebas" K 3, Kv., Ds., Lkm. (: *aguonà*), *avižienójai* „avižų šiaudai" K 34 (: *avižienà*), *bulbójas (-jis)* „bulvės stiebas" VKr II 90, Jž. I 249 (: *bùlba*), *kapojaĩ, -ų̃* „sukapoti šiaudai, grūdai" Dšt., Tvč., Rmš. (: *kapó-ti*), *lapojaĩ, -ų̃* „daržovių lapai" Lšk. (: *lapó-ti*), *miežienojai* „miežių šiaudai" M I 168, N 398 (: *miežienà*), *musojaĩ, -ų̃, -ójus* „pelėsiai" Kv., Slnt. (: *mùsos, -ų̃* „musai" Slnt., *ap-musó-ti* „apipelėti" ib.), *pupójas* „pupos stiebas" Kv. (: *pupà*), *sėmenójas* „lingalvis" Ds. (= *sėmenõkas* „t.p." Sb. iš **sėmenà*, plg. *sėmenà* „pūdymėlis, Brachvogel" Dbk.), *sienójas* „rąstas" SzDi. 5, Ds. (: *síena*), *šeimynójas* „šeimynykštis" Žem II 10 (: *šeimýna*), *vasarójas* (: *vãsara*) ir kt. Plg. l. *nogaj* „ilgakojis" : *noga* ir kt.

Tuo pat arba analogijos būdu toliau yra sudaryti: *apynójai* „Hopfenranken" K 14 (= lat. *apĩnãji*), *augójas* „laukinis serbentų krūmas" LŽT 81 (: *auga, -os* „augumas, ūgis" N 14 [= lat. *aûga* „auglius, ūgis, pjūtis"], *áugas, -à* „vyresnis metais" Jž. I 175), *rytójas* DP 5, 618 (: *rýtas*, lat. *rîts* ir *rĩta* MLV III 541), *šilójas* „viržis" Rsn. (: *šìlas*), taip pat *Áugštojis* „Šventežerio vls. kalnas", *raitojas* „raitininkas" Jd. 199_{17}, 523_5, Jsd. 397, *Žirnojaĩ* „Pabaisko vls. dvaras ir palivarkas" ir kt. Tokie dariniai kaip *kelmynójas* „kelmynas" Msd., Slnt., *kirmynójas* „kirmėlynas" ib. *žuvynójas* „tvenkinys, kur auginamos žuvys" Dbn. ir kt. veikiausiai turi tą pačią priesagą, kaip ir *šeimynójas*, būtent — *-ynojas* iš *-yna* ir *-ja-*.

Su priesaga *-oja* turime visai nedaug žodžių, pvz. *Kamojà* „Švenčionių apylinkės upė ties Kamojaĩs“, *Lukoja* „Kelmės, Kražių par. upė“, *Perlojà, -õs, -óją* „Varėnos vls. bažnytkaimis“ ir kt. Žem. *Plýnoja* „Viekšnių, Papilės ir Akmenės par. pelkė“ arba *Plynója* „Tauragės vls. pelkė“ veikiausiai yra ne kas kita, kaip įvardžiuotinė būdvardžio lytis.

Visai reti, tiesiog išimtiniai dariniai yra dainų kalbos *raudojas, -oja* „raudotojas, -oja“: raud r a u d o j ė l i a i nemokami Jd. 1203_{16}, r a u d o j o s rauda 1216_{30}.

Kilimo priesagos *-oja-, -oja* gali būti būdvardinės, plg. lat. *dùņājs* „dumbluotas“ : *dùņas* „dumblas“, *miglājs* „miglotas“ : *migla*, gr. ἀκμαῖος „išaugęs, stiprus“ (čia -αῖος yra sudaryta iš -ᾱ+ιος): ἀκμή „smailuma, aštrybė, brąnda“ ir kt., žr. Endzelin Le. Gr. 206, Chantraine Form. 46 t. Taigi ir tokie dabartiniai mūsų daiktavardžiai kaip *aguonójas, pupójas* ir kt. irgi gali būti sudaiktavardėję pirmykščiai būdvardžiai, maždaug tos pat reikšmės, kaip „aguõnis, aguonìnis“ ir „pupìnis“. Plg. dar APh VII 14 t.

Kiek kas kita yra: *kapõjė* „malkų skaldymo laikas“ Gvč. (: *kapóti*), *kartojà* „arimas antrą kartą, kartojimas“ Mlg. arba *kartõjė* „t.p.“ Prg., Lšk. (: *kartóti*), *verpojẽ, -ẽs, ver̃poję* „linų verpimas; verpalas“ Rnč. ir kt. Atrodo, kad šitos rūšies dariniai visų pirma su priesagomis *-ja* ir *-jė* yra sudaryti iš kamienų *kapo-, karto-* ir *verpo-* tuo pat būdu, kaip *sė-jà* arba *sẽ-jė* šalia *sė́-ti.*

§ 59. Kaip *-oja-*, taip veikiausiai ir priesaga *-toja-* yra sudėtinė — sudaryta iš priesagos *-to-* (< *-tā-*), kurią randame žodžiuose *gam-tà, gùl-ta* „lova“, *kė́l-ta* „keltas, pluostas“ ir kt., ir *-ja-*. Tuo būdu pvz. *kė́ltojas* yra kildintinas iš **keltā-jas* arba *važtojas* N 74 iš **važtā-jas*, kaip *elgetojas* „elgetautojas“ GNT Jon. IX 8, DKl 367 iš **elgetā-jas* (: *el̃geta, -os, elgetoti* DP 308, 619), *raudojas* „raudotojas“ iš **raudā-jas* (: *raudà, -õs, raudóti*), *sienójas* iš **seinā́-jas* (: *síena*) ir kt., žr. Brugmann Gr. II² 1, 196.

Mūsų kalboje su šia priesaga yra sudaromi nomina agentis tos pat reikšmės, kaip su *-ėja-* ir *-ika-*, tik nevisai vienodai. Senoviniuose raštuose ir vėliau ji daug kur yra dėliojama prie pirmykščių veiksmažodinių kamienų, pvz. *artójas* (= pr. *artoys*, s. sl.

ratajь), *atkerštojas* GNT Pov. XIII 4, *dirbtojas* ib. ApD XVIII 3, *gintójis* „ginėjas" K 120, *keiktojas* GNT 1 Kor. V 11, *kirtojas* Mkn. (TŽ II 357), *klaustojas* „klausėjas" SzDi. 312, *leistojas* BrB Jud. IX 14, *muštojas* NT 1 Tim. III 3, *papeiktojas (-jis)* BR Sal. XIII 2, Qu[4] 640, *patremtojas* DP 19, *plėštojas* GNT Luk. XVIII 11, *spaustojas* OD II 82, *užmuštojas* Post. 280, *užpultojas* A (1883) 287, *užtartojis* Qu[3] 748 ir kt. Bet dabar šios darybos daiktavardžių vis mažiau bevartojama; jų vietoje, išskyrus *artoją*, paprastai besakoma: *ginėjas*, *keikėjas*, *kirtėjas*, *mušėjas* arba *ginikas*, *kirtikas*, *mušikas* ir kt. O su priesaga *-toja-* dabar daugiausia yra sudaromi daiktavardžiai iš antrinių veiksmažodžių, kurių bendratiniai kamienai baigiasi *-o-*, *-ė*, *-y-*, *-uo-* ir *-in-*, pvz. *giedótojas*, *priveizdė́tojas*, *mókytojas*, *važiúotojas*, *rãgintojas* ir kt. Tad šiuo atveju mūsų kalba artėja prie latvių, kur šios priesagos daiktavardžiai yra sudaromi tik iš antrinių veiksmažodinių kamienų; net **artãjs* (= *artójas*), kurį dar sutinkame prūsų bei slavų kalbose, ir tas čia jau yra išnykęs. Plg. Leskien Bild. 329 t., Endzelin Le. Gr. 282 t.

§ 60. Priesagos *-uoja-* ir *-uoja* mūsų kalboje yra jau nebegyvos: su jomis sudarytą beturime tik vieną kitą sustingusį darinį, pvz. *kelmuojas* „kelmutis, Stobling" Lex. 84 b, *peniguojas* „pinigingas" (: ds. gl. ʒmônes p ê n i g ů i u s [jeigu nėra korektūros klaida vietoj p ê n i g ů t u s] DP 602), *Zadúojas* „Dusetų par. ežeras, greta Sartų ežero" (: lat. *Zads* „Smiltenės vls. viensėdis"), taip pat *Griaužúoja* „Naujamiesčio vls. upelis", *Karklúoja* „į Miniją įtekančios Alanto upės įtakas", *Kḗrtuojà*, *-õs* „Molėtų vls. kaimas", *Knitúoja* (tarm. *Knitū̃ja*) „Vaiguvos vls. upelis" ir kt. Visi šios rūšies dariniai veikiausiai yra ne kas kita, kaip sudaiktavardėję būdvardžiai, būtent: *kelmuojas* iš pradžios bus buvęs tik **kelmúojas*, *-a* „kelmuotas" (= lat. *celmuojs*), *Griaužúoja* ir *Karklúoja* yra vestinos iš būdvardžių **griaužúojas*, *-a* „griaužuotas, griaužingas" bei **karklúojas*, *-a* „karkluotas, turįs daug karklų" ir kt., žr. Būga KS 270 t., LKŽ CXLVII. Plg. dar lat. *dũmuojs* „dūmingas" (mūsų būtų **dū́muojas*), *mìeguojs* „miegūstas" ir kt.

J. Endzelynas Le. Gr. 208 mano, kad priesaga *-uoja-* galinti būti kontaminacijos keliu kilusi iš *-oja-* + *-uota-*. Bet kadangi mūsų ir latvių kalbose skiriamos priesagos *-uota-* ir *-ota-*, tad iš se-

novės, atrodo, lygiai taip pat pagrečiui galėjo būti vartojama ir *-uoja-* bei *-oja-* (plg. lat. *dũmuojs* ir *miglājs*, mūsų būtų **migló-jas* „miglotas"), nes kartais įvairios priesagos yra vartojamos vienam ir tam pačiam reikalui, pvz. *galvõ-kas* = *galvõ-nas* = *galvõ-sas* (žr. APh VI 130), *sienó-jas* = *sienó-lis* „t.p." Tvč. ir kt. Taigi ir priesaga *-ja-* čia gali būti vartojama vietoj *-ta-*.

§ 61. Labai retai bevartojamos ir priesagos *-auja-*, *-auja*, pvz. *šalaũjis* „pašalinis, kuris yra pašalyje" Dbn., „svetimas žmogus, užsienietis, šaldra" ŽR 3, 16, DB 54, 60, taip pat *Akmenauja* „Babtų vls. smiltynė", *Genáujà* „pav.", *indaujà, -õs* „indams dėti spinta" Žem. III 316, *Miltaujà, -õs, Mìltaują* „Tauragės vls. upė", *Pienaujà, -õs, Píenaują* „Kvėdarnos ir Rietavo par upė", *piktauja* „gniūsai, bjaurybės, Ungeziefer, Geschmeiss" Qu[3] 737, Qu[4] 856, :N 289, *Skirpstáuja* „Zapyškio vls. upė", *Vidáuja* „Jurbarko, Šimkaičių vls. upė; Šimkaičių vls. kaimas", *Vilkaujà, -õs* „Šeimenos įtakas", *žydaujà, -õs, -aũją* „vieta, kur yra daug žydų" Vkv., Tvč. ir kt. Čia pat priskirtina ir *Volaujẽ, -ẽs, Vólaują* „Šiluvos vls. upė".

Darybos šios priesagos yra tokios pat, kaip *-oja-*, *-oja*, būtent — yra sudėtos iš kamiengalinio dvibalsio *-au-* ir išplėstinės priesagos *-ja-*. Tai visų pirma rodo tas faktas, kad šios rūšies darinių latvių kalboje visai nėra; šalia mūsų vietovardžių su priesaga *-auja* ten tėra jų pažįstama tik su *-ava* ir *-uva*, plg. mūsų *Pienaujà* ir lat. *Piẽnava* ir kt.; toliau žr. Endzelin ZfslPh IX 127 t. Taip pat yra galimas daiktas, kad seniau ir *Mintaujõs* vietoje latviai tebus pažinę **Mītava* (iš čia XIII amž. vok. *Mytowe* „Mitau") iš **Miñtavā*, žr. Būga KS 1, TŽ II 25. Mūsų *indaujà* irgi gali būti kilusi iš **indava*, iš kurios, rodos, yra paskolinta r. *яндовá, ендова* „platus indas su snapu, katilas, puodukas medui ar midui", žr. Berneker SEW I[2] 445. Galbūt tuo pat būdu ir *žydaujà* yra atsiradusi iš *žydavà* < g. *жидова*, žr. SLA 248. Plg. dar *Vilkaujà* ‖ pr. *Wilkow* (dabar *Wilkau*, žr. Gerullis ON 202) ir kt. Formaliai priesagos *-auja-*, *-auja* sutinka su sl. *-ujь*, *-uja* šalia *-ovъ*, *-ova*, plg. r. *бобров* „bebraus, bebrinis" ‖ *Бобруя* „upės vardas" (mūsų atlieptų **Bebrauja* ar **Babrauja*), s. sl. *volovъ* „jaučio, jautinis" (greta *volъ*, vs. km. *volu*, ds. vd. *volove*) ‖ *volujь* „t.p." ir kt., žr. Mikkola Ursl. Gr. I 64, Vondrák Vgl. Gr. I[2] 516. Taigi vi-

sai tikėtina, kad priesagų *-auja-*, *-auja* pirmoji dalis *-au-* iš pradžios yra buvusi ne kas kita, kaip kamiengalis, balsių kaitos laipsniu kaitaliojęsis su *-u-*, plg. lat. *sietus* „gili vieta upėje" : *sietava* || mūsų *sietuvà* ir kt.; toliau žr. APh VII 15 t., taip pat § 221.

Tam tikru balsių kaitos laipsniu su *-auja-*, *-auja* veikiausiai dar santykiauja *-uja-*, *-uja*, pvz. *Bẽbrujis* „Šeduvos vls. upė" ir *Bebrùjai* „to pat vls. kaimas", *Kalnùjai* „Raseinių vls. kaimas" (šis vietovardis pažįstamas ir Klaipėdos krašte, žr. Fenzlau 71), *Kártujis* „Leipalingio vls. kalnas", *Kauksnùjai* „Stačiūnų vls. kaimas", *Medujà, -ùjos* „Stakliškių vls. upė", *Varkùjai* „Vyžuonų par. kaimas" ir kt. Iš šių vardų aiškiai su priesaga *-ja-*, *-ja* iš *u-* kamieno yra sudaryti **Bebru-jis*, **Bebru-jai* (: *bẽbrus*), **Kartu-jis* (: *kartùs*) ir **Medu-ja* (: *medùs*).

Nevisai aišku, kaip reikėtų skaityti ds. gl. *mołujus* b l ú d u s Jsd. 673: *molujus* ar *molūjus* iš **moluojus*.

§ 62. Be augščiau minėtųjų priesagų su *-j-*, skyrium tenka iš jų paminėti dar tokias, kurios mūsų kalboje savo daryba yra individualios arba skirtingos.

Visų pirma minėtinos yra priesagos *-aja-*, *-aja* ir *-eja*, pvz. *Ìndrajas* „ežeras" (Būga RSl. VI 17), *Kamajaĩ* „Rokiškio apskr. miestelis", taip pat *Indrajà* „upelis, ištekąs iš Indrajo ežero ir įtekąs į Paščio ežerą, pro kurį teka Šventoja", *Kamajà, -õs* „Neries įtakas Čiobiškio par.", *Rovejà* „upė" (Būga TŽ I 14) ir kt.

Toliau yra pažymėtina, kad šalia *-oja-* bei *-toja-* mūsų kalboje kaip vėlesni perdirbiniai yra vartojamã ir *-oju-* bei *-toju-*, pvz. *Áugštojus* „Daugų vls. kalnas", *dangójus* „apdaras, drabužiai" Jž. I 295 (: *dangóti* „dangstyti, užstoti"), *Lukójus* „Kelmės vls. ežeras ir upė", *Orojus* „Ramygalos vls. upė", *skardõjus* „suskardyta, suraižyta, sutrūkusi vieta" Kkl. (plg. dar: rėkia kaip s k a r d õ j u s Pnl.) arba *škerdójus* „arimas, suarta dirva" Ds., *šilójus* „viržis" Jrb. (ir *Šilójus* „Girkalnio vls. Peldžiūnų kaimo dalis"), *vasarojus* Žem. II 29, Sb., taip pat *apviltojus* DKl 408, *artojus* OD I 19, *mókytojus* Pgm. arba *mokįtojus* LŽT 35 ir kt. Tai veikiausiai yra dėl to, kad kaikurie *ja-* priesagos daiktavardžių linksniai jau nuo seniau yra įgavę *u-* arba *ju-* kamieno galūnes.

Visai kas kita yra -*ojis* arba -*tojis*, pvz. *bulbójis* „bulvės stambas, bulbienojas" Jž. I 249, *krikštytojis* BrP II 166, *mókytojis* Pgm., *užmuštojis* BrB Joz. XX 3 ir kt. Tai yra ne kas kita, kaip fonetiniai perdirbiniai, tokie pat, kaip *amžis*, *jautis*, *medis* ir kt. vietoj *amžias*, *jaučias*, *medžias*; žr. Būga LKŽ XXXVIII, taip pat § 40.

Pagaliau yra paminėtina ir visai savotiška priesaga -*ieju*-, pvz. *audiejus* „audėjas" SzDi. 370, *Augštiẽjus* „pav.", *žibintiẽjus* „žibintas, žibinys" Slk.. Tvč. (galbūt taip skaitytinas ir Bretkūno Biblijos *ßibintijus* Apr. XXI 23) ir kt. Čia pat priskirtina ir *trainiejà* „traininis" Lzn. Tai veikiausiai yra ne mūsų, bet slaviškos priesagos, tokios pat, kaip ir skoliniuose *Motiẽjus*, *nodiejà* ir kt.

3. PRIESAGOS SU -*b*-

a) -*ba*-, -*ba*, -*bu*-

§ 63. Priesaga -*ba*- (m. -*ba*) yra labai reta; ją veikiausiai turi *láibas* šalia *líebas* (: *líesas*, *leĩnas*, *lainas*), *raĩbas* arba *ráibas* (: *rainas*, *raimas*), *šlùbas* (: lat. *slums*), taip pat *ką́lbà*, -*õs*, *kaĩbą* (: lat. *kaļuot* „plepėti", gr. καλέω „šaukiu"), *paliaubà*, -*õs* „paliovimas" (: *liáuti*) ir kt., žr. Brugmann Gr. II² 1, 389, Schulze Kl. Schr. 124.

Su -*bu*-, rodos, tėra tik vienas *svarbùs* „sunkus; wichtig" (: *svãras*, *svarùs*, *sverti*).

b) -*yba*-, -*yba*, -*ybė*, -*enybė*

Su priesaga -*yba*-, kuri vartojama pakaitais su -*yva*-, yra sudaryti tik keli būdvardžiai, būtent: *ankstýbas* „ankstyvas", *dalybas* „dalyvas, teilhaftig" JK 36, *kalýbas* „kalyvas, su baltu kaklu" Msd., Slnt., Jž. II 19, *meilybas* „meilingas" DKI 253, 270, 306, *valýbas* „valyvas, norus" R I 171, M I 314, K 486, *vėlýbas* „vėlyvas" BrB Jer. V 24, R I 175, N 64, K 495, *vienybas* „vienišas, einsam" Qu³ 537 ir kt. Iš pradžios iš jų turbūt buvo pradėti daryti tokie kaip *dalybas* (: *dalý-ti*), *valybas* (: *valý-ti*), o vėliau pagal juos ir *ankstybas*, *vėlybas* ir kt., plg. Brugmann Gr. II² 1, 388.

Daug dažniau yra vartojama priesaga *-yba*, su kuria visų pirma yra sudaromi daiktavardiniai ir būdvardiniai abstraktai, pvz. *draugyba* „draugystė“ DB 122 (= lat. *dràudzība* „draugė, bendruomenė; draugystė“ : *draũgas*), *gentyba* „gentystė“ ib. 52 (: *gentìs*), *mulkyba* „mulkybė, mulkystė“ GDK 94 (: *mùlkis*), *piršlýba* „vestuvės; piršimas“ Qu[3] 884, Dvd. (paprastai ds. *piršlýbos, -ų* : *piršlỹs*), *vergyba* „vergija“ DB 38, 117, ŽR 6 (= lat. *verdzība* : *vérgas*), *žvejyba* „žvejoklė“ K 528, DB 219 (: *žvejỹs*) ir *apstýba* „apstybė“ Jž. I 86 (: *apstùs*), *buklyba* „buklybė“ DB 54 (: *buklùs*), *gašyba* „puikė, Pracht“ ib. 218 (: *gašùs* „dabšnus, puošnus“), *gývyba* „gyvybė“ Jž. I 439, DB 80 (= lat. *dzîvība* : *gývas*), *goslyba* „goslybė, lapumas, raškažis“ ŽR 42, DB 237 (: *goslùs* „geidulingas“), *gudryba* „gudrybė“ DB 50 (= lat. *gudrība* : *gudrùs*), *kantrýba* „kantrybė“ ib. 115 (: *kantrùs*), *lýgyba* „lygybė“ Tg. (=lat. *līdzība* : *lýgus*), *piktýba* „piktybė, piktumas, pyktis; blogybė“ Nč., Lpg., Btn., Mrs., VKr. II 33, MT 56 (: *pìktas*), *sargyba* „sargybė, budrumas“ Qu[4] 889 (: *sargùs*), *senýba* „senovė“ Rmš., Zrs. (= lat. *senība* : *sẽnas*), *šviesyba* „šviesybė“ DB 119 (: *šviesùs*), *valýba* „švarybė, Sauberkeit“ LŽT 93 (: *valýbas*) ir kt. Konkrečią reikšmę turi: *geryba* „gėrybė, Gut“ Lzn. (: *gẽras*), *labýba* „turtas“ DB 78, Dbn. (= lat. *labība* „javai“ : *lãbas*), *svetýba* „puota, pokylis“ BrB 1 Kar. III 15, Est. I 5, Qu[3] 768, N 508, K 417 (: *svẽčias*).

Toliau su šia priesaga yra sudaromi veiksmažodiniai daiktavardžiai, daugiausia veiksminės reikšmės, pvz. *arýba* „arimo laikas“ Jž. I 107 (: *árti*), *dalýbos, -ų* „dalijimasis, dalijimosi laikas“ (= lat. *dalības* : *dalýti*), *derýbos* „derėjimas, sandėris, sutartis“ (= lat. *derība* „sąjunga; sutartis; lažybos“, ds. *derības* „susižiedavimas; pabaigtuvės“ : *derė́ti*), *ėdýbos* „ėdimas, valgymas“ Jž. I 393 (: *ė́sti*), *ganýba* „ganymas, ganiava“ ib. 410 (= lat. *ganība* „ganymas; kaimenė“ : *ganýti*), *karšýba* „karšinimas“ Slnt., Tšl., Jž. II 43 (: *káršti* „nokti; senėti, baigti gyventi amžių“), *lažýbos* „lažinimasis“ (: *lãžytis*), *mitýba* „mitinimas“ Sb., ds. *mitýbos* „t.p.“ Tvč. (: *mìsti*), *penyba* „penėjimas“ SzDi. 85 (: *penė́ti*), *radýbos* „radimas, atlyginimas už rastą daiktą“ Tvč., Sb., Mrp., Dkš., Užv. (= lat. *radības* „radinys, Fund“ : *ràsti*), *rašýbos* „palikimas, testamentas“ LF 112 (: *rašýti*) *sėdýba* „sėdynė, pasėstas“ Kmj., Ds.

(: *sėsti*), *tekýba* „ištekėjimas, tekėsta" Užv. (: *tekė́ti*), *tikýba* „tikėjimas" Jd. 332_{53}, DŽ 133, ŽR 34 (: *tikė́ti*), *vedýbos* „vedimas, Heirat" Slk. (= lat. *vedîbas* : *vèsti*) ir kt.

Darybos atžvilgiu priesagos *-yba* daiktavardžiai iš pradžios veikiausiai yra buvę ne kas kita, kaip sudaiktavardėję moteriškosios giminės būdvardžiai, ir todėl pvz. *dalyba*, *senyba* ar *valyba* taip seniau galėjo santykiauti su *dalybas*, **senybas* ir *valybas*, kaip *dora* su *doras* ir kt.

Nevisai aiškios kilmės bei darybos yra daiktavardis *kanybà*, *-ỹbos* „sudžiūvęs, liesas žmogus" Jž. II 28.

§ 65. Daug plačiau kaip *-yba* mūsų kalboje yra vartojama antrinė priesaga *-ybė*, kuri su *-ybas, -a* taip santykiauja, kaip *-inė* greta *-inis* su *-inas*, *-a* arba *-yklė, -ystė* su *-ykla, -ysta* greta *-yklas, -ystas*. Su ja pirmiausia yra sudaromi būdvardiniai daiktavardžiai, pvz. *aklybė* „aklumas, Blindheit" MK 14, Jž. I 8 (: lai apšviet aklybę mano TK 319, užlaikyk mumis, viešpatie, nuo tokios aklybės VŽK 117, tavo pasaloms akims linkiu amžinos aklybės PP 58), *artimybė* „giminystė" DP 28, 483, 625, *aštrýbė* „aštrumas" (: neišpasakyta peilio aštrýbė Sb.), *atkaklybė* „atkaklumas" Jž. I 124 (: kur dėsi svieto atkaklybę DB 165, žydai dėl savo atkaklybės ir netikėjimo bus atmesti VŽK 55, ar mes nežinom jos atkaklybės PKŽ 121, žemaičiai drąsiai ir su atkaklybe atsakė... ŽV I 103), *augštybė* „augštumas, augštuma" N 16 (: jis atsiuntė iš augštybės BrB 2 Sam. XXII 17, nor žinoti paslaptis mano ir augštybes dievo suprasti TK 126, iš tokios augštybės nieko nesimato Sb.), *baisýbė* „baisa, baisumas; didelė daugybė" PS I 15, K 36, Sb., *bjaurybė* „bjaurumas; bjaurus daiktas, žmogus" DP 104, 188, TŽ I 346 (: bjaurybės ugnį [= wszeteczny ogień] gesė PS I 141, viduo pilni este neteisybių ir bjaurybių VŽK 124, neatsikratysva su tomis bjaurybėmis ib. 37, pamesk tą savo bjaurybę LD 12, tylėk, bjaurýbe Sb.), *brangybė* „brangis, brangumas" (: brangybė žmogaus PS I 101, neižsakytos brangybės įgyt ib. 367, dabar tokia miško brangybė, kad ir apsakyti negali Sb.), *didelybė* „didumas" (: kas tą didelybę praėjusio svieto rodytum DB 115), *didybė* „didumas, išdidumas" (: didybė gėrybės PS I 57, nuog didybės džiaugsmo ib. II 32, be galo pono didybė, t. y. jis

didžiuojasi Jž. I 320, ogi to žmogaus d i d y b ė! Sb.), *drūtybė* „drūtumas, striprybė, jėga“ (: d r ū t y b ė karionės PS I 20, d r ū t y b ė yra viekas [jėga] Jž. I 355), *durnybė* „durnumas, durnystė“ PS II 140, *gerybė* „gerumas, gėris, nauda“ (: dėkavojimai be paliaubos už tas g e r y b e s DP 57, užu tą ypačią jo g e r y b ę PS I 37, aš... ant g e r y b ė s vis dirbu, t. y. kad būtų vis gerai Jž. I 420), *gilybė* „gilumas, giluma, gylė“ SzDi. 59, Jž. I 431 Sb. (: del g i l y b ė s paslapčių PS I 375), *girtybė* „girtumas, girtuoklystė“ DP 72, 114, 273, 341, PS I 253, 276 (: ar namuose savo čestavoji kurį lig g i r t y b ė s PJ 43, atgrėsk jį nuo g i r t y b ė s Jž. I 119 s.v. a t g r ė s t i), *gyvybė* „gyvastis, gyvata, gyvena“ N 258, Jž. I 439, *gražybė* „gražumas, gražus daiktas“ (: g r a ž y b ė dievystės PS I 170; kūno... g r a ž y b ė ib. I 175, jaunuomenė... nėku kitu nerūpinos, tiktai žirgų g r a ž y b e DB 186, vyras neatsidžiaugia gulõvos [= pačios] g r a ž y b e Jž. I 703 s.v. g e r y b ė), *grynybė* „neturtas, nuogybė“ (: davė mums paveikslą g r y n y b ė s PS I 67, ant karionės su dūšių neprieteliumi nereikia pinigų, bet geriaus g r y n y b ė s, pametimo turto šio svieto ib. II 20), *gudrybė* „gudrumas; gudrus daiktas“ (: anie žmonės... g u d r y b i ų visokių išmokiną LP III 228), *ilgybė* „daikto, laiko ilgis, ilgumas“ N 24, *jaunýbė* jaunystė“ Maž. 353, KP 69, DP 10, 65, 306, 490, DB 50, 116, DŽ 131, GDK 16, PŽ 18, Žem. I 24, Slnt., *kantrýbė* „kantra, Geduld“ (: jis jau visai nustojo k a n t r y b ė s), *karštybė* „karštumas, karštis“ (: k a r š t y b ė dvasios TK 148, su didesne k a r š t y b e širdies tai darė PŽK 143, negyvi padarai pajuto k a r š t y b ę jos meilės Vaiž. IX 41), *kartýbė* „kartis, didelis kartumas“ Gžd. (: k a r t y b ė dūšios PS I 199; visokia k a r t̃ y b ė saldi randas TK 128), *kietybė* „kietumas“ (: pasirodė Jėzus, bardamas jų... širdies k i ę t y b ę BrP II 46, tų senių k i e t y b ė! Lnk., neišpasakyta medžio k i e t ý b ė Sb.), *kreivýbė* „kreivumas; kreivas daiktas“ ŠKŽ 186, *labýbė* „turtas, gėrybė“ Žkv., *laimybė* „laimė, palaima“ (: ne kiekvienam tai dievas... l a i m y b ę davė PS I 38; amžinas su dievu karaliavimas... yra mūsų... didžiausia l a i m y b ė ib. 336), *lengvybė* „lengvumas“ (: regim šičia pono... l e n g v y b ę BrP I 35; mišia... l e n g v y b ė s negal duoti AM 34), *lėtybė* „bjaurumas“ (: mokia l ė t y b ė s Post. 40 b, žmogus yra bailus... dėl savo l ė t y b ė s PS I 66), *lýgybė* „Gleichheit“ Sksn., Jrb., Ilg. (ir *lygýbė* „t. p.“ Sb., Kp.), *linksmybė* „linksmumas“ (: anys tatai su l i n k s-

m y b e darytų BrP II 46, su noru ir su l i n k s m y b e priima žodį dievo DP100, atima... l i n k s m y b ę dūšios PS I 200), *malonybė* „malonė, malonumas" Lex. 86, GNT Gal. V 22 (: paniekina dievo m a l o n y b ę PS I 157; čia Sirvydas skiria *malonybę* „łaskawość" nuo *malonės* „łaska"), *margybė* „margumas, marguma" (: lūšis turi odą margą, pilną m a r g y b i ų PS I 273), *nekaltybė* (: n e k a l t y b ė visur rand savo užtarytojus DLŽ 195, jo n e k a l t ý b ė jau visiems žinoma Sb.), *nelabybė* „nelabumas" (: neilgai... Treineitis tedžiaugės ta laima savo n e l a b y b ė s DLŽ 88, žemaičiai... tiekės kryžeiviams... atmonyti jų n e l a b y b e s ib. 154), *nelemtybė* „nelemtumas" (: savo vėl n e l e m t y b ę... pažinęs PS I 114), *nuogybė* „nuogis, nuogata" (: Ar badas? Ar n u o g y b ė? GNT Pov. VIII 35), *nuožmybė* „nuožmumas" (: vieni per savą n u o ž m y b ę... išnaikino jos senovės apie Dievą nuomonę DB 79), *orybė* „orumas, autoritetas" (: pats jo amžius didino dar tą jo o r y b ę DB 157, kūrėjo goda ir o r y b ė ib. 158), *piktýbė* „piktumas, pyktis, blogybė; pikta dvasia, velnias" Kv., Sb. (: jis kenčia... už p i k t y b e s mūsų DP 151, gailėjos labai ažu p i k t y b e s savo PS I 39), *plonýbė* „plonumas" (: ir p l o n y b ė drobės nematyta Ds.), *prastybė* „prastumas" (: žino... visą mūsų p r a s t y b ę KP 84, šitai iš tiesos yra didė p r a s t y b ė ir neišmintis, jog apaštalai žodžių pono savo neišmano BrP II 75), *puikýbė* „puikumas" (: ne iš p u i k y b ė s tai darau LP IV 90, jis labai daug turi p u i k y b ė s Sb.), *raudonybė* „raudonumas" (: r a u d o n y b ė veido SzDi. 328), *riebýbė* „riebumas" (: kad atsiganė — baisi karvės r i e b y b ė! Ds.), *rūstybė* „rūstumas" (: norigu nuvengt r ū s t y b ė s dievo DP 73, motina jo būtų... dukterimi r ū s t y b ė s ib. 396), *saldybė* „saldumas, saldis, saldus daiktas" (: širdis prisipildė visokiomis s a l d y b ė m i s Gl 64, dvasiški džiaugsmai... didesni yra už visokias svietiškas s a l d y b e s TK 101), *sargybė* „sargumas, sargyba" Qu[4] 889 (: s a r g y b ė j jo... nieko nebijosiu KP 49, atėmė vęlinui s a r g y b ę DP 443, klebonai stovėjo savo s a r g y b ė j BR 2 Nusid. XII 6; meilė ... visus pajautimus savo s a r g y b ė[j e] laikanti TK 130), *sausýbė* „sausumas, sausra" (: tokia s a u s y b ė! Ds., dabar tokia s a u s y b ė — jau viskas išdžiūvo Sb.), *senybė* „senatvė, senovė; senas daiktas" KP 70, PS I 251, II 97, 122, ŽR 36 (: s e n ý b ė s paminklas Skp.; s e n ý b ė s [t. y. senybinės, šiaudais dengtos] trobos Rkš.), *silpnybė* „silpnumas, silpna pusė" (: žino anas s i l p-

nybę ir visą mūsų prastybę KP 84, kenčia jų silpnybė BrP I 35, jei kartais iš silpnybės parpulsi TK 134, jis savo silpnybių niekados nemato Sb.), *slidýbė* „slidumas" (: kelio slidybė Ėrš.), *smailybė* „smailuma; smailus daiktas" N 487, *smarkybė* „smarkumas" (: visad rodė smarkybę rūstybės savo Post. 41 b, smarkybė žmonių PS I 109, vieni par savą... smarkybę išnaikino jos senovės apie Dievą nuomonę DB 79), *staigybė* „staigumas, statumas" (: kokia čia staigybė kalno Jž.), *suktýbė* „suktumas" (: pažinusys anuodums suktybę, kanaunykai... apskundė sūdams ŽV I 165, su savo suktybe jis visiems yra jau labai įkyrėjęs Sb.), *sunkybė* „sunkumas, sunkenybė, našta" SzDi. 30, N 470 (: sunkus nusidėjimas savo sunkybe kituosn traukia PS I 285, sunkybė darbo ib. 329, išganytojas... nešė tą sunkybę VŽK 195, varpo sunkybė Dbn.), *šiurkštybė* „ostrość" (: kūno plaktė,... ilgos maldos ir kitos šiurkštybės, iž meilės dievo kenčiamos, tampa minkštos PS II 107), *šlapybė* „šlapumas, šlapuma" (: išdžiovins jamp šlapybę PS I 142, tokioj šlapybėj kas gali būti Pkr.), *šventybė* „šventumas" (:...kurie anų pirmųjų daktarų... nei mokslu, nei šventybe ...niekad pasiekt negal DP 233, girios... yra gerbiamos ne dėl jų šventybės DB 111), *šviesybė* „šviesumas, šviesa" (: aš esmi šviesybė svieto BrP I 122, tokia žibanti šviesybė pasirodė ib. II 337, žibate kaip šviesybės ant svieto PS I 20), *tamprybė* „tamprumas" (: dvasios tamprybė DB 236), *tamsybė* „tamsumas, tamsa" (: vietos tamsybė PS I 198; pasaulis buvo pilnas tamsybių DP 244), *tikrybė* „tikruma, tikrovė" (: neatsitolintų nuog tikrybės GNT 2 Kor. XI 3), *tingybė* „tingystė, tingėjimas" SzDi. 62, *tobulybė* „tobulumas" (: dūšios tobulybė PS I 86), *tūlybė* „įvairybė, daugybė, būrys, minia" (: tūlybė įstatymų MT 206 b, visa tūlybė ieškojo jo dasilytėt NT Luk. VI 19, o tūlybės tikinčių buvo širdis viena GNT ApD IV 32), *tuštybė* „tuštumas; tuščias daiktas" (: Dovydas... pažino tuštybę ...savo PS I 113, jam tik vienos tuštýbės terūpi Sb.), *vertybė* „vertė" (: melai juk ne pelų vertybę netur ME 46), *vyresnybė* „Obrigkeit, Oberaufsicht, Würde, Amt" (: nenor būt paklusnūs... vyresnybei dvasiškai DP 75, byskupai... nuog apaštalų savą vyresnybę... turi ib. 204, visokia vyresnybė prisieit jam PS I 23, karalius... duosti jiems vyresnybes, atleidžia skolas, išleidžia kalinius iš kalinės ib. II 156),

vyriausybė „Oberstelle, Obergewalt, Obrigkeit" MT 27, Qu[4] 161, 164, *žemybė* „žemumas, žemuma, žemas daiktas, nuolankumas" (: iššluoja... dūšią savo, išmesdamas iš jos gerybes šventas, ...kantrybę, žemybę širdies PS II 72, jūs iš žemybės este, aš iš augšto esmi GNT Jon. VIII 23, kūnas ieško žemybių TK 229, mums reikia pamiršti visos žemybės, visos kasdienio gyvenimo šiukšlės ir purveliai Vaiž. III 103) ir kt.

Su priesaga *-ybė* daiktavardžių iš daiktavardžių daug mažiau telinkstama sudaryti, kaip iš būdvardžių, pvz. *amžybė* „amžinybė" Mаž. 327, MT 14, *dievybė* „Gottheit" (: debesų augštybėse gyvenusi dievybė, Perūnu vadinama DB 92), *draugybė* „draugė, draugystė" Jž. I 342 (: pagonys ing vienybę, draugybę... turi būt suvadinti VP 71, draugybę tą su Christusu atnaujiname KP 14, valgykim visi draugybėj ib. 127, visad jau tarpu jų draugybė est Post. 68, turėjos... draugybėj laužymo duonos GNT ApD II 52, tenai... krisčionišką draugybę įkūrė DB 224), *gentybė* „gentystė" GDK 228, *giminybė* „giminystė" LP IV 7, *karalybė* „karalystė" DK 4, *katalikýbė* „katalikystė" (: labai daugelis žiūri katalikýbės Sl.), *kiaulybė* „kiaulystė" Jž. I 99, *kūnybė* „Beleibtheit, Körperlichkeit" SzDi. 29, *latrybė* „latrystė" (: velyką švęskim ne rauge... piktybės ir latrybės VEE 55, impuolė ing didę latrybę KN 270), *neturtybė* „neturtas" GI 91, *pagonybė* „pagonystė" DLŽ 102, DB 108, *ponýbė* „poniškumas, didybė" Lnk., Ds., „ponai, ponija, diduomenė" ŽŠ 95, PJ 77, Žem. I 22, II 113, LP III 152, A (1883) 247, Kv., *šunýbė* „šuniškas darbas" Žem. II 21, Sb., *verksmybė* „ašarų pakalnė, Tränental" Qu[2] 414, *viešpatybė* „viešpatystė, valstybė" ŽR 13, GDK 25, 50, 197 *výrybė* „vyrija, vyrų sueiga" Lnk., Žml., *viršūnybė* „viršus" (: kad viršūnybę mums pripažintų KN 20) ir kt. Dabartinėje, ypač bendrinėje, kalboje kaikurių šių daiktavardžių vietoje dažniau jau yra vartojami kitokesni dariniai; pvz. *draugybės, giminybės, karalybės* ir *viešpatýbės* vietoje dabar jau daugiau linkstama sakyti *draugystė, giminystė, karalystė* ir *viešpatystė*.

Šios priesagos veiksmažodinių darinių irgi nedaug tėra, pvz. *augýbė* „augimas" Dbn., „augyvė, motina" VP 7, 10, DB 178, *buvýbė* „buvimas" Jž. I 258, End., *jutybė* „jutimas" PS II 106, *kentybė* „kantrybė" SzDi. 30, *nemirybė* „nemarumas, nemirtingumas" PS I 91, *tikybė* „tikėjimas, tikyba" PS I 43, 205, GNT Gal. V 23, A (1884) 131.

Kiti priesagos *-ybė* dariniai yra įvairios individualios darybos, pvz. *aplinkybė* „Umstand" PS I 148, SzDi. 222, *bedugnybė* „giluma" SzDi. 9, *berodýbė* „berodumas" (: tai man b e r o d ý b ė eit Kp.), *esybė* „būtybė, Wesen (lot. essentia)" DK 47, MT 6, 187 b, PS I 30, 77, 172, KS 113, TK 199, „gyvas daiktas" Rmg., *kokybė* „Qualität" SzDi. 74, *nuolatýbė* (: neišpasakyta n u o l a t ý b ė rato apsisukimų Dvd.), *paskutinybė* (posakyje *iš paskutinýbės* „iš paskutinosios" Slnt.), *savýbė* „giminystė" Tvč., *šventvagybė* „šventvagystė" GDK 63, *tūlerybė* „įvairybė" NT 1 Kor. XII 10, *vienokybė* „vienodybė,- umas" SzDi. 76, *visagalybė* „Allmacht" MT 24, PS II 191, TK 326. Iš šių darinių ypač nepaprasta yra *esybė*: senovinėje raštų kalboje vartojama pagrečiui su *būtybe*, ji yra sudaryta iš veiksmažodinės esamojo laiko ar atitinkamo dalyvio šaknies *es-*, lygiai taip pat, kaip s. sl. *jestьstvo, sǫštьstvo* iš *jestъ, sy (sǫšt-)*, lot. *essentia* iš **essēns* ir kt.; taigi yra galimas daiktas, kad šiai darybai bus turėję kiek įtakos ir atitinkami kitų kalbų pavyzdžiai (plg. ŠD [1927] 459 t., [1929] 234 t.), nors ramygaliečių *esybė* „gyvas daiktas" gali būti ir savaiminės darybos. Kiti augščiau minėtieji pavyzdžiai, kaikurie, be abejonės, naujadarai (pvz. *kokybė*), veikiausiai yra ekspromptiniai arba analoginiai dariniai, kurie vėliau kokiu nors didesniu gajumu nėra pasižymėję.

§ 66. Priesagos *-ybė* dariniai savo reikšme daug kur susiduria, dažnai tiesiog sutampa su priesagos *-uma-* dariniais, bet kartais jie daugiau ar mažiau vieni nuo kitų ir skiriasi, būtent: pirmaisiais daugiau linkstame žymėti konkretesnę, kiekvienam atskiram atvejui esmingiau galvojamą ir todėl ilgiau trunkamą daikto savybę, kartais net patį konkretų daiktą, o antrais dažniau reiškiame gryną abstraktybę, pačią abstrakčiąją ypatybę. Tuo būdu pvz. *baisùmas* visų pirma yra baisi daikto kokybė, baisus tos kokybės buvimas, Abscheulichsein, o *baisýbė* yra pati baisi ypatybė, Abscheu, kartais net pats baisus daiktas. Taip pat *kantrybė* yra „kantra, Geduld", o *kantrumas* — „das wirkliche Geduldigsein"; *saldybė* yra daugiau konkrečiai galvojamoji ypatybė, die Süsse, o *saldumas* — die Süssigkeit ir tt.; plg. AG 126, KDL II 219. Ypač gražiai šis skirtumas yra jaučiamas kaikuriose tarmėse; pvz. rytiečių arba žemaičių priesaga *-ybė* reiškiamoji ypatybė dažnai yra esmingiau pabrėžiama: neišpasakyta tos drobės p l o n y b ė; baisi

to žmogaus piktybė ir kas jo gerumas, piktumas! Arba štai gargždiškiams žemaičiams *kartùmas* yra vidutinis, ne taip pabrėžtas kar̃tis, o *kartýbė*— jau didelis, pats didžiausias kartumas. Plg. dar *dorybė* „Tugend" ir *dorumas, jaunybė* „jaunystė" ir *jaunumas, kaltybė* „kaltė" ir *kaltumas,* taip pat *smailybė* „smailas daiktas, smailuma" ir *smailumas* ir kt.

Vietomis, pvz. Suvalkų krašte, kur priesagos *-ybė* ir *-uma-* kartais yra sinoniminės, reikšmės gali būti skiriamos pailgintais šaknies balsiais, plg. *gerybė* „gerumas" ir *gėrybė* „turtas", *gražybė* „gražumas" ir *grožybė* „gražūs daiktai", žr. Jž. I 703 s.v. gerybė. Kitur tie patys žodžiai gali turėti ir kitokią reikšmę; pvz. vienur, kur nepažįstama *grožybė*, konkrečią reikšmę turi ir *gražybė*, pvz. visokių gražybių matėme mieste Sb., o kitose vietose *grožybė* yra „gražumas, gražybė", pvz. DP 596, Jž. I 475.

Šiaipjau priesagos *-ybė* reikšmę žmonės nevisur vienodai jaučia, ir todėl ji, ši priesaga, kartais yra maišoma ne tik su *-uma-*, bet ir su *-ija* (pvz. *ponybė* „ponija", *vyrybė* „vyrija"), *-ystė* (pvz. *draugybė* „draugystė", *kiaulybė* „kiaulystė"), *-ima-* (pvz. *augybė* „augimas", *buvybė* „buvimas") ir taip pat net su *-ja, -a* (pvz. *karštybė* „karštis", *tamsybė* „tamsa, tamsis"). Dėl to ir mūsų rašytojai, tą skirtumą nebevisur kaip reikiant jausdami, kartais pagrečiui vienam ir tam pačiam reikalui pavartoja įvairius šių priesagų darinius; pvz.: Trasibulas parodė ne vien tik narsybę, bet ir buklumą GDK 74, Petras buvo juk taip pat jaunas, visomis jaunystės silpnybėmis ir tuštumais Vaiž. VII 62 ir kt.

§ 67. Šalia *-ybė* yra dar, kad ir negausiai, vartojama priesaga *-enybė*, pvz. *alkenybė* „badas, išalkimas" M I 4, N 4, Jž. I 12, *ankštenybė* „ankštuma, ankštybė" Žem. I 34, *baisenybė* „baisus sutvėrimas" (: daugybė visokių baisenybių gyvena laužuose LP IV 21), *bjaurenybė* „bjaurus darbas" NT Mat. V 27, *brangenybė* „brangybė, brangus daiktas" Žem. II 273, Snt., *didenybė* „didybė" Jž. I 320, *girtenybė* „girtybė" ib. 437, *kaltenybė* „kaltybė" Rgk., *lengvenybė* „lengvybė" OP 20, GI 53, 180, GV 199, Žem. I 286, II 111, Puš., *lýgenybė* „lygybė" Jž., *piktenybė* „piktybė, pyktis, piktas darbas, pagunda" Maž. 466, KP 39, BrB 1 Moz. VI 5, 2 Sam. XXII 3, BrP I 262, MT 91 b, KN 204, ME 50, Ėrš., *pui-*

kenybė „puikybė, gražybė“ LF 160, Jž. I 321 s.v. didystė, PšI., *rūstenybė* „rūstybė“ KP 87, 193, *sunkenybė* „sunkumas, sunkybė, našta“ Qu[3] 304, BR Jer. XXIII 38, N 470, *šventenybė* „šventybė, šventas daiktas, šventas žmogus“ AB 95, ŽŠ 28, DLŽ 101, TK 151, Vkv., Slnt., *tamsenybė* „tamsybė, tamsa“ Jž., Žem. I 74, 159, 357. Visi šitie daiktavardžiai yra sudaryti iš būdvardžių; net *alkenybė*, ir ta gali būti kilusi iš būdvardinio kamieno *alka-*, iš kurio vėliau su priesaga *-na-* galėjo būti sudarytas būdvardis *álkanas, -à*. Tokie dariniai kaip *kamšenybė* „kamša, kamšatis“ Šl., *košenybė* „košelyna“ M I 127, SL 50 arba *viršenybė* „viršus“ DKI 100 veikiausiai yra vėlyvesni analoginiai dariniai, kurie tarp ko kito galėjo būti sudaryti ir iš daiktavardžių, pvz. *viršenybė* iš *viršus*; plg. *košenybė* ir *kõšena* „šaltiena, košelyna“ Jž. II 205.

Darybos priesaga *-enybė* veikiausiai yra sudaryta iš priebalsinių kamienų priesagos *-en-* ir *-ybė*; pvz. *piktenybė* tuo būdu gali būti kildinama iš priebalsinio kamieno **pikten-*, kuris savo daryba niekuo nesiskiri nuo *mažen-* (plg. iš *mažeñs*), *ruden-* (vd. *ruduõ*) šalia *mãžas, rùdas*. Toliau plg. Specht KZ LIX 242.

4. PRIESAGOS SU *-d-*

a) *-da-, -da, -dja-* ir kt.

§ 68. Priesaga *-da-* (m. *-da*) visai retai tevartojama, pvz. *gar̃gždas* „žvirgždas“ Jž. I 414, *klõdas* „sluogsnis, Schicht“ Sb., Kp. (ir *paklodas* „medinė rogių pavaža“ R I 63, *priklodas* „uždangalas, apklõtas“ Lex. 45 : *klóti*), *strãzdas* (= lat. *strazds*), *váizdas, -aĩ* „paveikslas“ PS I 77, 337 (iš **vaid-das* : *vaidas* „reiškinys, Erscheinung“ N 56), *vė̃zdas* „kuoka, lazda, pagalys“, *žvir̃gždas* „žvyras“ (= lat. *zvirgzds* : *zvirgt* „lašnoti, sruventi“), taip pat *barzdà, -õs, bar̃zdą* (= lat. *bārzda* : sl. **borda* > s. sl. *brada*), *kardà, -õs* „plati žievė, lunkas“ Jž. II 36 (: *kar-nà, kérti*), *kliáuda* „yda, trūkumas“ ib. 157 (: *kliáuti, kliū́ti*), *pavaizda* „pavidalas“ PS II 24, *žaizdà, -õs, žaĩzdą* (iš **žaid-dā* : *pažaidà, -õs* „pažeidimas“, *žeĩdė, žeĩsti*).

Šalia to dar yra darinių, kur *-da-* (m. *-da*) tiesiogiai pridėta prie priešdėlio, pvz. *apdas* „apdaras“ DP 332, *iñdas, -ai, iždas* „lobynas, Schatz“ SzDi. 337, *nuõdas, -aĩ* „Gift“, *priẽdas* „prie-

dėlis, Zugabe“ (= s. sl. *pridъ*), *samdas* „nuoma“ Qu³ 136, N 454, *ùždas* „uždėjimas, įkrova“ SzDi. 164, „prieauglis už skolą“ Vdš., taip pat *inda* „indas“ DB 21, 148, *pardà, -õs* „pardavimas, likvidacija“ Kv., Koss. 36 ir kt. Čia *-da-* (m. *-da*) iš tikrųjų eina ne priesaga, bet šaknimi, kuri balsių kaitos laipsniu santykiauja su *dė́ti*, žr. Trautmann Wb. 47 t., Hirt Gr. III 84, Walde-Pokorny Vgl. Wb. I 827.

Priesagą *-dja-* (m. *-dja*) turi *pãdis* „podėlis“ N 275, Kv., Als., Vkš., Skv., Pl., *kliáudžia* DP 82, 352, *nuodžià, -iõs, nuõdžią* „nuodėmė“ ib. 32, 443, 583, *pradžià, -iõs* (ir km. *prãdžios*, žr. DA 101). Su *-dė* yra *paklõdė* „paklotė“ Sb., Kp. ir kt. Dėl *beržždžias, -ià* žr. APh V 148.

§ 69. Tam tikruose žodžiuose prieš priesaginį *-d-* yra vartojami balsiai *a, e, ė, o, u, ū* ir dvibalsiai *au, ei*, pvz. *Grū̃madas* arba *Grumadas* „pav.“ (: *Grùmas, Grumáitis*), *klabãdė* „klapatė“ Psv., *ùblãdė* „atskiras trobesys, kur yra duonkepė krosnis arba kur jovalą taiso“ Slnt., Msd., Kl., Dbn. (: *ùblas* „krosnis, pečius“, žr. Būga KS 180 t.), *lebedà, -õs* (ir *lẽbeda*) „apsileidėlis, apsnūdėlis, ištižėlis, nevykėlis, liurbis, žioplys“ Vn., Kšn., Ppl., Šk., Dbn., Psv., Sv., Rkš. (: *išlèbti* „išdrikti, atsilapoti, nešvariam pasidaryti“, *lebė́ti* „tvirkti, pasileisti“, *lẽberis* „liurbis“), *lebedis* „sunkiai kalbąs žmogus“ Kčn. (ir *Lebedžiaĩ* „Vilkijos ap. kaimas“), *lebė̃dė* „kulbė malkoms kirsti“ Lzd.; *góvėda* „gauja, būrys“ Mrp., Pvk., *lepė̃da* „kurs lepauja“ Pšl.; *kitódas* „kitoks“ Pšl. (= lat. *citâds*), *vienódas* (= lat. *vienâds*); *Lýgudai* „Gruzdžių vls. kaimas“, *snagudà, -ùdos* „tinginys“ Lšk., *galū̃das* „tironas“ Jž. I 406 (galbūt čia priklauso ir **kartū̃das, *rūgštū̃das* būdvardžiuose **kartū̃dinis, rūgštū̃dinis*, jeigu disimiliacijos keliu jie nėra kilę iš *kartū̃ninis, rūgštū̃ninis*), *melūdà, -ū̃dos* „melagis“ Arm.; *Rãgaudos* „Kvėdarnos vls. pievos“, *skeliáuda* „skeveldra“ Kv., Jž. I 308 s.v. d a u ž t i, Ldk., Rmš. (: *skélti*; dėl priesagos plg. slov. *metúda* „pasukos“ || *mę́sti* „męsti, maišyti“ iš sl. **męsti*); *lebéida* „apsileidęs, lėtas, retas žmogus“ Trg., *Grineĩdžiai* „Tauragės vls. kaimas“, *lebeĩdė* „plepi moteriškė“ Lzd.

Visai skyrium tenka paminėti kelis daiktavardžius su *-idė* ir *-udė*, kur *-dė* gali būti susijusi ir su *dė́ti*, pvz. *avìdė* „avių tvar-

tas" Jž. I 179, *šalìdė* „šalinė" Št., Ssk., Vdk., Ln., *žąsìdė* „žąsų tvartas" Lnk. ir *alùdė* „alinė bačka, alinė" R II 74, N 5, *pelùdė* „peludininkas, Spreubehälter" Pn., Kvr., Mrp., Svk., Dkš., Vkj., Švn., Kv., Slnt., Rtv. Pagal tai vėliau galėjo atsirasti *arklìdė* „arklydė", *Kelùdė* „Židikų vls. pieva", *namùdė* „(namų darbo) audeklas, danga" Kp., *pašarùdė* „klojimo dalis, kur supilti pelai" Pnm. Tačiau kitais atvejais tas santykis su *dėti* yra visai neaiškus, net abejotina, ar iš viso jis yra čia buvęs, pvz. *dailìdė* „statytojas, meistras" DP 60, 253, 396, ChB 2 Sam. V 280 šalia *Dailidà* „pav.", *dailyda* „dailidė, menininkas" M I 42 (ir *Dailydà, Dáilyda* „pav."), *dailydžia* „dailidė" ib., *dailỹdė* „dailidė" Jž. I 280 (ir *Dailỹdė* „pav."), taip pat *antỹdė* „ančių tvartas" Jž. I 20, *arklỹdė* „arklių tvartas" Jž. ib. 107 ir kt. Yra galimas daiktas, kad priesagos *-ida* (plg. *Delidà, -ìdos* „Alytaus vls. ežeras"), *-idė* balsių kaitos laipsniais santykiauja su *-yda-* (plg. *Ropydaĩ* „Barzdų vls. kaimas"), *-yda* (plg. *Savyda* „Žeimio vls. upė"), *-ydė* ir toliau su *-eida, -eidė,* o *-uda-, -udė* su *-ūda-, -ūda, -auda* ir kt.

Be to, prieš priesaginį *-d-* retkarčiais dar yra sutinkamos garsų grupės *al, el, il, ul, an, en, in, un, ar, er* ir net *erz, ėz,* pvz. *kabálda* „kurs eina iš lėto, kabalduodamas, šlubas, griozdas, niekam vertas" Sb., Kp., Ds., Vbn., Dvd., *kebálda* „stambus, didelis daiktas" Tg., *kreiválda* „kreivas medis" Pšl., Jž. II 225, *krevaĩdas* „senas daiktas" Mžk., *Taraĩdžiai* „Kamajų vls. kaimas", *Kùbelda* „pav." (: *Kubáitis* „t.p."), *skevélda* „trupinys arba gabalas, atplaiša" Ūdr., Sl. (: *skev-éina* „atplaiša"), *švebélda* „kuris švebeldžiuoja, neaiškiai kalba, šveplys" Btg., Erš., Kp., Sl. (ir *švebeldà, -õs, švẽbeldą* „kuris daug šneka ir švebeldžiuoja" Btn.), *švebeĩdis* „t.p." Jnšk., Škn., *kibìlda* „kliūtis, susitrukdymas; šlubis; dramblotas, nevikrus žmogus" Psv., Jž. II 104, *Kibiĩdžiai* „Smilgių vls. kaimas"; *Skubuĩdžiai* „Šiluvos vls. kaimas"; *Gìrandas* „Daujėnų vls. upė", *Krūvandaĩ* „Čekiškės vls. kaimas", *Kùrandas* „Betygalos vls. upė", *balánda* „toks augalas, Melde" K 37, Jž. I 185 (ir *balandà* „t.p." Ds. : *báltas,* žr. Endzelin MLV I 259), *skalánda* „skala" LŽT 89, *taránda* „kuris tankiai ir garsiai kalba" Sdt., *valandà, -õs, vãlandą* „laikas, laiko tarpas, valandėlė, adyna" APh IV 151 t., *balañdis* „karvelis" (= lat. *baluôdis* : *bãlas, báltas*; dėl darybos plg. l. *łabędź* „gulbė", srb. *lȁbud* „t.p." iš **olbǫdь* : lot. *albus* „baltas" ir kt., žr. Brugmann Gr. II² 1, 387,

Schulze Kl. Schr. 122, Endzelin MLV I 260), *Gilándžiai* „Klaipėdos krašto kaimas", *skilándis* „kapotos mėsos prikimštas kiaulės skilvis" (: *skìlti, skìlvis*, žr. Walde-Pokorny Vgl. Wb. II 594), *skelandė* „skala, medžio gabaliukas" Koss. 39 (: *skélti*); *Karendà* „pav.", *skelénda* „skala" LŽT 89; *Dalindà* (ir *Dalìnda*) „pav.", *klibindà, -iñdos* „iškleręs daiktas; išklypęs žmogus" Jž. I 159 (: *klìbti, klibėti*), *laskìnda* „driskius, nuogalis" Als. (: *lãsk-atas* „skuduras", žr. Būga RFV LXXI 465); *Tiliñdis* „Šimonių vls. bala; pav.", *Galindžius* „pav.", *Klebindžius* „t.p." (žr. VK 10, 12); *kekùnda* „būrys, minia" Jž. II 69 (: *kẽkutas, kektà* „t.p."), *lijunda* „lijundra" SzDi. 453, *lijùndžia* „lietus su sniegu" Ds., Lln.; *kabárda* „nevikrus žmogus" Km., *skebérda* „skederlis, šipulys" Jž. I 641 s.v. išskeberdėti; *žabar̃gždai* „smulkūs žabai" Lnk., *grabẽzdai* „seni daiktai" Jž. I 457, *gremẽzdas, -ai* arba *gramõzdas, -ai* „senas, keblus koks daiktas, rakandas" ib. 460, Sb. (: *gramẽti* „su triukšmu kristi", žr. Būga RFV LXV 314) ir kt.

5. PRIESAGOS SU *-g-*

a) *-ga-, -ga, -gja-, -gė, -gu-* ir kt.

§ 70. Priesagą *-ga-* turi *padárgas* „įrankis, padarynė" DP 173, K 283, Sksn., Jnk. (: *dar-ýti, pã-dar-as*), *stógas* „ūgis" Nmn. (: *stóti*), taip pat gal ir *žiógas*, jeigu jis yra susijęs su *žióti*.

Su priesaga *-ga* yra: *eigà, -õs, eĩgą* „ėjimas, eisena" Jž. I 394 (ir įvairūs priedėliniai dariniai: *apeigà* „apėjimas, Umgang" N 21, K 12, Jž. I 31, *ateigà* „atėjimas" KS 3, N 22, K 25, Jž. I 115 [ir *ataiga* PS I 131 iš **ata-eiga*], *ìšeiga* „išėjimas" DP 33, K 149, Jž. I 573, *neùžeiga* „neužeinąs" Kr., *pareiga* „parėjimas" •SzDi. 210, *prieiga* „priėjimas" DP 3, 253, Post. 254 b, Jsd. 421, *sùeiga* „suėjimas" DP 340), *išimga* „išimtinė" N 26 (ir *prìimga* „vaišės, svečių valgymai" Kkl.), *mergà, -õs, mer̃gą* (= pr. *mergo* „mergaitė, tarnaitė" : gr. μεῖραξ „berniukas, mergaitė" iš *μερ-ι̯αξ, s. ind. *máryaḥ* „vyras, jaunuolis, mylimasis, jaunikis" ir kt.), *nespėgà, -õs, nespẽgą* „laiko nebuvimas" Užp. (: *spė́ti*), *núostoga* „nustojimas" Km. (: *stóti), padárga* „padargas, visas ūkio negyvas inventorius" Kv., Dbn., Lzd., *paliauga* „paliova, poilsis" Koss. 47 (: *paliáuti, paliaubà*).

Išvestinės priesagos *-gja-* iš daiktavardžių težinomas *kūgis* „kūjis“ Jž. II 270, Snt. (: *káuti*). Su šia priesaga iš skaitvardžių yra: *dveigỹs* „dvejų metų“ (sudaiktavardėjęs būdvardis iš **dveigas* : srb. *dviz* „dveigys“, sva. *zwîg* „šaka“), *treigỹs* „trejų metų“ (iš **treigas*: s. sl. *trizъ* „treigys“), toliau *ketvérgis* (iš **ketver-* : *ketveri*), *penkérgis, šešérgis, septynérgis, aštuonérgis* ir *devynérgis*. *Dešimtergis* „dešimties metų“ N 139 ir *šimtergis* „šimto metų“ ib. 518, DB 61, taip pat *trejergis* „treigys“ BrB Jer. XLVIII 34 yra vėlyvesni naujadarai, sudaryti pagal augščiau minėtuosius pavyzdžius.

Su priesaga *-gė* yra *pérstogė* „perstojis, sustojimas“ SzDi. 117, 133, 196, Sb., Lln. (: *pérstoti*).

Priesagą *-gu-* turi *žmo-gù-s* (ir *žmõgus*), plg. *žmónės*.

§ 71. Priesagos *-aga-* ir *-aga* yra visai retos, pvz. *láudagas* „kurs niekam netikęs, tinginys, apsnūdėlis“ Dkš., Kcn. (šio žodžio kilmė nežinoma), *vãnagas* (= lat. *vanags*), taip pat *láudaga* „tinginys“ Lšk., *lùidaga* „t.p.“ Kbl., *pilagà, -õs, -ãgą* „labai smarkus lietus“ Sn., *šilagà, -ãgos* „rudens gėlė“ ŠKŽ 509 (: *šìlas*), *Vadagà, -õs, Vãdagą* „Raudėnų vls. upė“, *vydraga* „įžūli merga, furija“ N 78, K 501 (: *vydra* „viesulas“ Jž. I 174 s. v. a u d r a). Čia pat priskirtina ir *mẽdžiaga* „medis, malka“ DP 577, ChB 2 Moz. IX 25, Gvč., Dvn. (ir *medžiagà* „vedega“ Tvč., Dsn. : *mẽdžias*).

Priesagą *-agu-* turi būdvardis *mañdagùs* „gražus, dailus, priderus, patogus, taikus, padorus, ziemlich, bescheidentlich, füglich, zierlich; anständig, artig, höflich, gewandt; ehrbar“ BrB Sir. XLII 8, DP 204, 258, 338, Qu² 508, Qu³ 140, 295, 724, Qu⁴ 1051, N 382, K 242 (: *mandyti* „mėginti, bandyti“ DŽ 67, PT 40).

Priesagą *-ega* randame žodžiuose *kẽlega, -os* (: mes k ẽ - l e g o [= keliese] buvom Jž. II 69), *pẽlega* „žuvies uodega“ R II 320 (: *pẽlekas*), *uodegà, -õs, úodegą* (turbūt iš baltų **uōdegā* : *vėdìnti* ir kt., žr. Endzelin MLV IV 412), *vedegà, -õs, vẽdegą* „tam tikra kirvio rūšis“ Btn., Vln., Jnk. arba *vėdegà, -õs, vẽdegą* „t.p.“ Ds., Užp., Slk. (šaknis *ved-*, *vėd-* : s. ind. *vadh-* „kirsti, kalti“ ir kt.), taip pat pavardės *Apšegà, Ašmegà* (: *Ašmỹs, Ašmenà, Ãšmonas*), *Dabregà* (: *Dabrilà, Dabrỹs*) ir kt. Žemaičių ir pažemaitės (BrB 1 Kar. V 8, Jnk. ir kt.) *mẽdega* gali būti kilusi iš senesnės **medjagā*.

Su išplėstinėmis priesagomis *-agja-*, *-egja-* yra *kadagỹs* „ėglis“ K 160, Jž. II 6 (: gr. κέδ-ρον „t.p.“), *melãgis* K 248, Lpg., Tvč. (ir *melãgius* Sb., Kp.), *ežegỹs* „ežglys, pužas, puokys, Kaulbarsch“ M I 67 (= pr. *assegis* „ešerys“ : *ežỹs* ir kt.), *liáudegis*, *-io* „priekabė“ Km.

Priesagas *-ėga-*, *-ėga* turi *purlẽgas* „sunykėlis, sulysėlis, vargšas; nuskurdęs vaikas, paršiukas“ ŠKŽ 395, *kaklėgà, -ẽgos* „didelis girtuoklis“ Jž. II 15, *remẽga* „kuris remiasi“ Jž., taip pat pavardės *Burlẽga, Dabrėga* ir kt.

Priesagos *-yga* yra *kairyga* „kairys“ Jž. II 11, *Šedvygà, -ỹgos* „Griškabūdžio vls. upė“.

§ 72. Su *-ūga-* (*-jūga-*) daugiausia yra sudaromi daiktavardžiai, ypač nomina agentis reikšti, pvz. *derkliũgas* „valkata, paleistuvis“ Jž. I 314, *galiũgas* „galiūnas, galinčius“ BM I 500, Kp., *gerkliũgas* „kuris smarkiai rėkia“ Vbn., *lapũgas* „puriena“ Lzd., Mrp., Dkš., *lojũgas* „keiksmininkas, keikūnas“ Sl., Rkš., *mėšliũgas* „mėšlungis“ Sb., Kp., *moliũgas* „žaizda ties arklio karčiais“ Bsg., Jnk., „susitepęs, nešvarus žmogus“ Alz., Šmn., „arbūzas“ K 261, Rd., *seiliũgas* „seilius“ Sb., Kp., *seniũgas* „senis“ Pšl., *smaliũgas* „smaguris, smaližius“ Vdk., Pdl., Sb., Kp., Šmn., *terliũgas* „kurs labai riebus“ Jž., *valiũgas* „kas valiojasi; išdykėlis, padaužа“ Jž., Sksn., *vyliũgas* „viliotojas, sukčius“ Vkš., Vdk., LP IV 54.

Šios priesagos būdvardis yra *moliũgas, -à* „molio spalvos, molinas“ K 261, Sksn.

Beveik tos pat reikšmės kaip *-ūga-* yra ir priesagos *-ūga* dariniai, pvz. *arkliūga* „verstuvė“ Rd., *deriūgà, -iũgos* „tinginys“ Jž. I 315, Jnk. (: akys *padėrusios* „žemyn nuleistos“, *dyrẽti* „ko žiūrėti, tykoti“), *derkliūgà* „derkliūgas“ Gsk., *Kančiūgà* „pav.“ (: *Kañčius*), *lojūgà* „keiksmas, keikastis; kuris nesulaiko liežuvio, plepys“ Ds., Dgl., Lkm., *moliūgà* „molynė“ Ds., *oliūgà* „eketė“ K 271, *papeniūgà* „žmogus, kuris laukia, kad kas duotų pavalgyti“ Lšk., *seiliūgà* „seilius“ Alt., Ut., Pst., Trg., *seniūga* „senis“ Koss. 52, *smaliūgà* „smaguris“ Psv., Trp., *staliūgà* „stalo pakoja“ Lpg., Lšk., *vyliūgà* „viliotojas“ Pbk., Vaiž. V 136, *voliūga* „Walze“ Qu[2] 481 ir kt. Plg. r. *косыга* „kuris žvairuoja“, *ломыга* „kuris veržte veržiasi“ ir kt.

Priesagas *-ugja-*, *-ugė* turi *malùgis* (ir *melùgis*) „melagis" Šl., *staliũgė* „stalo pakoja" Btn., Sr., Nmn., Bvt., *žaliũgės, -ių* „nenunokę javai" Btn.

Kitos negausingos priesagos su *-g-* čia dar paminėtinos: *-eiga* (pvz. *Barstéiga* „pav." ‖ *Barstéikà* „t.p."), *-iega-* (pvz. *namíegas* „kuris namie pasilieka gyventi, namiškis, namų narys" Kp., Sv., Km.; dėl darybos plg. s. ind. *agre-gáḥ* „pirma einąs" ir kt.; žr. Būga KS 273), *-elga* (pvz. *mainélga* „maineiva, verteiva" Ds., Zrs., *Minélga* „pav.", *vertélga* „verteiva" Vkv., Sb., Kp.), *-elgja-* (pvz. *Minel̃giai* „Lygumų vls. kaimas"), *-erga* (pvz. *lẽderga* „ištižėlis, tinginys" Šl. arba *ledergà, -õs* „apsileidėlis" Krp.; dėl priesagos plg. lat. *skabar̃ga* „pašinas, rakštis"), *-ergja-* (pvz. *lẽvergis* „tokia žilvičių rūšis" Kp.) ir kt. Priesagos *-ezga-*, *-ėzga-* žodžiuose *drebẽzgas* „gabalas" Vdk. ir *drẽbėzgas* „senas, sugedęs, netinkamas daiktas" Užp. gali būti ir skolintinės, plg. r. *дребезги* „šukės, atplaišos" ir kt.

b) *-anga-*, *-inga-* ir kt.

§ 73. Kaikuriose augščiau minėtose priesagose su kokiais nors balsiais prieš *-g-* galima skirti tam tikrus kamiengalius ir pirmines priesagas; pvz. žodžiuose *šilaga*, *mędžiaga*, *seiliūgas*, *viliūgas* galime taryti buvus senesnius kamienus **šila-*, **medja-*, **seiljū*, **vyljū-* (veikiausiai pailgintus iš **seilju-*, **vylju-*), prie kurių ilgainiui galėjo būti pridėtos priesagos *-ga*, *-ga-*. Kas kita yra *-anga-*, *-inga-*, *-unga-* ir kt.: čia veikiausiai iš pradžios turėjo būti skiriama kamiengaliai *-a-*, *-i-*, *-u-* ir priesaginė garsų grupė *-ng-*. Tai dar iš dalies rodo *žabángai* „kilpos, spąstai, raizgai" DP 137, 155, N 536, K 514, Sb., Ds. (arba *žabángos, -ų* „t.p." Msd., Slnt., Pkl.) ir *Babrùngas* „Minijos įtakas", būtent: *žabángai*, *žabángos* gali būti kildinama iš **žabā́-ng-* (plg. *žabà*, km. *žãbos*, *žabó-ti*, *žabõ-klės*), o *Babrùngas* iš **babru-ng-* (plg. *babru-s*, *bebru-s*). Tik čia tuojau susidaro viena sunkenybė: *žabángų* akūtinė priegaidė lengvai gali būti pateisinta pirmykščiu ilguoju *-ā-*; bet *babrus*, *bebrus* iš pradžios tėra turėjęs tik trumpą kamiengalinį *-u-*, todėl dabar veikiau turėtų būti ne *-ùnga-*, bet *-uñga-*. Ir taip iš tikrųjų seniau galėjo būti: priesagos *-inga-* akūtinė priegaidė ilgainiui galėjo būti apibendrinta iš tokių būdvardžių kaip *akìngas* iš **akī-ngas* greta **akī-* (=s. sl. *oči*); taigi dabartinis *dalìngas* šalia

to seniau galėjo būti kirčiuojamas **dali-ñgas* ‖ *dali-s* (plg. *Gandingà, -iñgos* „Plungės vsl. kaimas", *lakštiñgala* iš **lakštiñga-* ‖ **lakštiñgā̃* ir kt.). Tuo pat būdu anksčiau galėjo būti ir **babruñgas*, vėliau iš analogijos pavirtęs į dabartinį *Babrùngą*. Toliau plg. Brugmann Gr. II² 1, 510, Gerullis ON 247, Būga, Židinys (1934) 536 t.

Dabartinėje mūsų kalboje darinių su priesaginiu *-ng-* nevienodai yra vartojama: daugiausia iš jų dabar linkstama vartoti su *-i-* prieš tą grupę, o su *-a-* ir *-u-* labai nedaug bepažįstama. Štai keli pavyzdžiai su *-anga*: *Alangà* „Jūros dešinysis įtakas" (: *Ãlantas* „upė", *Ãlovė* „miestelis", *Ãlaušas* „ežeras" ir kt.), *Palangà, -õs* „pajūrio miestelis" (: *Pal-ona* „Kiršino [Nevėžio] įtakas" ‖ *am̃palas* „plikšala, antledis" iš **ant-palas*), *Viránga* „upė" TŽ I 97 (: *Vir-iñtis* „t.p."). Su *-unga-* ar *-unga*, be *Babrungo*, tuo tarpu autoriui daugiau pavyzdžių nėra žinoma. Bet užtat keliolika yra pažįstama išplėstinės priesagos *-ungja-* (m. *-ungė*) darinių, pvz. *aklungỹs* „aklys, žabalis" Jž. I 9, *burlungis* „klampynė, liūlynė" Qu⁴ 253, N 338, „storulis, riebus žmogus" Jž. I 254 (: *bur̃las* „purvynė, išmirkusi žemė", *mėšlùngis* „mėšliūgas, Krampf" M I 167, K 251, Vln., Sksn., Jnk., Pšl. (ir *mė̃šlungis* Slnt., *mė̃šlungė* Kv.), *muruñgis* „paniuręs, nekalbus žmogus" Škč. (: *mùrti*), *pluduñgis* „vėjo botagas, valkata" Užv. (ir *pluduñgė* „nepastovus, vietoje nerimstąs žmogus, klajūnas" Dbn., Gžd., Plt. : *pludžià* „plepys"), *striubuñgis* „gabalas" Sksn., *varliùngis* „varlius, varlė" Rdm., *žaliuñgis* „koks nors neprinokęs vaisius" Trg. ir kt.

§ 74. Priesaga *-inga-* (m. *-inga*), būdama viena iš dariausių, tuo pat metu yra ir sena — yra pažįstama ir kitose baltų kalbose, plg. lat. *pràtîgs* = *protìngas*, pr. *nigīdings* = *negėdingas* ir kt.

Dabar su šia priesaga mūsų kalboje daugiausia yra sudaroma daiktavardinių būdvardžių, kurie žymi paprastą arba dažniau gausingą pagrindiniu žodžiu išreikštų daikto savybių turėjimą, pvz. *akmenìngas* „pilnas akmenų, steinig" M I 3, ŽR 23, K 5 (: a k m e n i n g a žemė BrP I 248, ant a k m e n i n g o s uolos KP 99, a k m e n i n g a dirva DP 100, kalnai a k m e n i n g i SzDi. 82, a k m e n i n g a s laukas Jž. I 9, Dglč.), *aliejìngas* „ölig, ölhaltig" SzDi.

224, Jž. I 11, *apmaudìngas* „pilnas apmaudo, verdriesslich" K 16, Jž. I 55, *ašaringas* „pilnas ašarų, ašarojąs" Qu[4] 1171, N 11, *atakingas* „kerštingas" DP 362 (: *ãtakia, -ios* „kerštas"), *dalìngas* „kuris turi dalią, kuriam sekasi, laimingas" Jž. I 289, Vbl., Nms., Sv., Rkš. (: d a l ì n g a mergaitė [kuri turi gerą dalį, didelį kraitį] Dbn., n e d a l i n g o s tos mergytės, kur bernyčių klauso Jd. 507₈), *dantìngas* „su dantimis, turįs daug dantų" Jž. I 292, *debesingas* „debesuotas, wolkig, wolkenreich" SzDi. 199 (: d e b e s i n g a s dangus Jž. I 303, Dglč., stulpe skaistame, d e b e s i n g a m e KN 84), *dėkìngas* „dankbar" VEE 30, MK 85, K 83, *dermingas* „turįs savyje dermės, harmoningas, einträchtig" (: d e r m i n g a i s balsais KN 38, žodis... yra d e r m i n g a s ib. 104, gyvenimas d e r m i n g a s ib. 109), *dervìngas* „kuriame yra dervos, kienig" (: d e r v i n g a malka K 84, pušis d e r v i n g a, t.y. su sakais Jž. I 315), *drabužìngas* „kurs turi daug drabužių" (: ta merga d r a b u ž i n g a Jž. I 338), *duburingas* „duburiuotas, kuriame yra duburių" (: laukai d u b u r i n g i KN 119b), *duonìngas* „gausus duonos, derlingas" (: žemė d u o n i n g a, t. y. derlinga, kur auga daug javų Jž. I 373, d u o n i n g i metai [= geri, derlingi metai, kuriais uždera daug javų] Dbn.), *dusulìngas* „kuris turi dusulį" K 100, Jž. I 371 (: d u s u l i n g a s žmogus Slnt., Sb., Kp.), *dvasìngas* „kurs turi dvasią, geistig, geistreich" K 102, Jž. I 375, *džiaugsmìngas* „pilnas džiaugsmo, freudig, froh, fröhlich" Jž. I 383, *eilingas* „tvarkingas" (: iž n e e i l i n g o gyvenimo PS II 169), *erškėtingas* „pilnas erškečių, erškečiuotas" (: e r š k e t i n g a dirva DP 100), *gailesingas* „pilnas gailesio" (: štai tėvas tavo ir aš g a i l e s i n g i ieškojome tavęs GNT Luk. II 48) arba *gailestìngas* „t.p." Sb., Kp., *galìngas* „turįs galios, stiprus, mächtig", *galvingas* „su galva, galvotas" SzDi. 60, N 238 (: dagiai didžiai g a l v i n g i, t. y. turi daug galvų, Jž. I 408), *garbìngas* „ehrenhaft, ehrenvoll", *gėdingas* „kurs turi gėdos, greitai gėdijasi, schandbar, schamhaft, schändlich; blöde, nüchtern" Q[4] 391, R I 36, N 246, K 117, ME 10, Jž. I 412, Snt. (: kaltin ją g ė d i n g o daikto BrB 5 Moz. XXII 14, esme... pikčiaus g ė d i n g i vaistump DP 55, n e g ė d i n g o s moteriškės Post. 271), *giringas* „turįs daug girių" (: Lietuva didžiai g i r i n g a DB 74), *gyslingas* „gyslotas, sehnig, aderig" N 257, *grūdìngas* „turįs daug grūdų, pakulus" (: g r ū d i n g o s avižos Jž. I 476, Sb., Sv.), *gumbìngas* „gumbuotas, su gumbu" (: g u m b i n g a s medis Jž. I

490), *ýdingas* (ir *ýdvingas*) „kuris turi ydą, yra su yda" ib. 509, *ikringas* „kuris turi ikrų, yra su ikrais" SzDi. 78, Jž. I 518, Sb., (: i k r i n g a žuvis N 24), *išmintìngas* žmogus, *išmoningas* „kuris ką išmano, pramano, išradingas (t. y. kuris turi išmonės)" Jž. I 606, Jd. 432_{10}, *ištaigìngas* „su ištaigomis, patogus" (: i š t a i g i n g a vieta Jž. I 647), *kamaringas* „turįs daug kamarų" SzDi. 100, *kartìngas* „su dideliais karčiais, karčiūkas" (: k a r t i n g a s arklys Jž. II 46), *káulingas* „pilnas kaulų, knochig" SzDi. 107, K 174 (: k á u l i n g a s šmotas mėsos Jž. II 56), *kertìngas* „kuris turi daug kerčių" (: k e r t ì n g a troba Tv.), *klanìngas* „pilnas klanų, pfützig" SzDi. 81, N 215 (: k l a n i n g a s kelias Jž. II 147), *kliáudingas* „kuris turi kliaudą ar kliaudų, ydingas; priekabus" Qu[1] 207, BR 3 Moz. XXI 21, M I 121, Jž. II 157, Krp., *kosulìngas* „turįs kosulį" Tvč., *krantìngas* „stačiais krantais, steil" (: k r a n t i n g i paupiai Jž. I 214), *kraujingas* „turįs kraujų" SzDi. 113 (: k r a u j i n g a s [= kraujuotas, krauju pasruvęs] piršlas Jž. II 219), *kreidingas* „turįs daug kreidos" ib. 113, *krėisingas* „su krėisa, yda, ydingas" (: k r e i s i n g a s arklys, žmogus Msd., Slnt., Als., Tv.), *kriaušìngas* „su dideliais kriaušiais" (: k r i a u š i n g a upė Kp.), *krikštynìnga* (= krikštynota, nėščia, t.y. kuri tuoj susilauks krikštynų) merga Jž. II 240, *krūtìnga* (= su didelėmis, pilnomis krūtimis) merga N 231 Jž. II 262, *krūtinìngas* „turįs didelę krūtinę" (: k r ū t i n i n g a s vyras Dvd., Rdn.), *kūlìngas* „akmeningas" (: k ū l i n g a [= kurioje yra kūlių, t. y. akmenų] dirva Dbn.), *kupstìngas* „turįs daug kupstų" (: k u p s t i n g a pieva Vrn.), *laimìngas* „našus, derlingas" (pvz. l a i m i n g o s pupos Jž.) ir „turįs laimę, glücklich", *lašinìngas* „turįs gerus lašinius, riebus" (: l a š i n i n g a kiaulė Vbl., Nms, Snt., Sb.), *lenkìnga* pieva (kurioje yra lénkių, klonių) Jž., *liemenìngas* „turįs gerą, gražų liemenį" (: l i e m e n i n g o s eglės DP 13), *lietìngas* (*líetingas*, *líetvingas*, *lýtingas*, *lýtvingas*) „regnerisch" (: l í e t i n g a s ruduo [kuriuo daug lija] Sb., Tvč., l í e t i n g a vasara Sb., Pnm., Tvč., l i e t ì n g i metai Sn., l í e t v i n g i metai Pr., Arg., l ý t i n g a s oras K 234, l y t v i n g a s oras Qu[2] 284, l y t v i n g u o s e metuose Jž. I 227 s. v. b r a d a), *liūtìngas* „lietingas" (: l i ū t i n g ó j a vasara Ds. || *liū́tis, -ies* „Gussregen"), *lobìngas* „kurs turi lobio, turtingas" DP 190, 291, *luomìngas* „augšto luomo" Psv., *málkingas* „gausus malkų" Jž., *medingas* „pilnas medžių" SzDi 47 ir „turįs daug medaus" (: m e d i n g ì do-

bilai Skp.), *mėsìngas* „turįs mėsos, riebus, nupenėtas" N 395, K 254 (: m ė s i n g a s paršas Als., m ė s i n g a merga Btč., m ė s i n g a žuvis Šts.), *mėšlingas* „turįs daug mėšlo" (: m ė š l i n g a s staldas Sksn.) arba „aptręštas" SzDi. 61, *miglingas* „migłotas" BrB Am. V 20, N 399, *mìltingas* „miltuotas" (: m i l t i n g a s maišas Dbn.), *molingas* „kuris turi molio" (: m o l i n g a žemė Jž., Sb.), *noringas* „kuris turi noro, yra su noru, norus" SzDi. 41, N 423 (: aš tuo n o r i n g e s n i s... būčia DK 46, mes tekinėkim n o r i n g a i kelią DP 475, n o r i n g a i tariu PS II 135), *nuotartingas* „vertas nuotarties, tadelnswert, tadelhaft" (: būtų šventa ir n e n u o t a r t i n g a NT Efez. V 27), *nuovokingas* „kuris turi nuovoką" (: kursai yra... n u o v o k i n g u daiktuose ChB 1 Sam. XVI 18), *papìnga* (= su dideliais papais) merga Kv., *pašarìngas* „futterhaltig" K 297, *perkūningas* „su perkūnais" (: p e r k ū n i n g i debesys Pgr.), *piemeningas* (: tas įnamis p i e m e n i n g a s, t. y. turi vaikų, priaugusių piemenimis Jž.), *píeningas* „turįs pieno, milchig" SzDi. 153, K 309 (: p í e n i n g a karvė [kuri duoda pieno] Vbl., Snt., Dvd., Sb., Sv., Rkš., Lkm., Tvč., p í e n i n g i metai [kuriais karvės duoda daug pieno] Ln., Rmg., Sl.), *pilvìngas* „pilvotas" Vln. (: p i l v i n g a s [= apvalaus, kieto ir dailaus pilvo] arklys Slnt., p i l v i n g a merga [kuri turi didelį pilvą] Rg.), *pinigìngas* „turtingas pinigų, geldreich" SzDi. 248, N 292, OP 102, Snt., Tvč., *pìršingas* (= plačios krūtinės) arklys Jž. I 699 s. v. g a l v i n g a s, *plautingas* „turįs plautį, schnupfig, rotzig" Qu[4] 476, N 306, *ponìngas* „turįs daug ponų" (: p o n i n g a parapija [kur yra daug ponų] Vln.), *purvingas* „pilnas purvo, kotig, schmutzig" SzDi. 16, N 299, *ragingas* „turįs didelius ragus" (: r a g i n g a karvė Vrn.), *rasingas* „rasotas" SzDi. 317, *raudingas* „pilnas raudõs, verksmingas, graudus" Qu[4] 937, K 346 (: išklausyk r a u d i n g ą maldą KP 77, r a u d i n g a i s balsais DP 429, r a u d i n g a i vaitoju BrB Ps. LV 3), *reikalìngas* arba *reikingas*, *reikmeningas* „nötig, dürftig" (: ko ans r e i k a l i n g a s [= ko jam reikia]? Kv., sapnas r e i k i n g a s KP 93, jis... r e i k m e n i n g a s yra BrB 5 Moz. XXIV 12, kurie regisi silpnesni esą kūne, yra r e i k m e n i n g i NT 1 Kor. XII 22), *sakìngas* „turįs sakų, harzig" K 364 (: s a k i n g a pušis Kp.), *samaninga* pieva (kurioje yra priaugę samanų) Dvd., *sąmojingas* „turįs sąmojo, su sąmoju" Kv., *sėmeningas* „turįs daug sėmenų" (: s ė m e n i n g i linai Jž.), *sielavartingas* „turįs sielavar-

tų, susisielojęs“ SzDi. 55, Sv. arba *sielvartingas* „vargingas, nusiminęs“ R I 129, *sienojìngas* (= turįs daug gerų sienojų) miškas Dvd., *skardìnga* upė (kurios augšti skardžiai) Kv., *skarìngi* (= geros skaros, t.y. pluošto) linai Slnt., *skaudulìngas* „turįs skaudulių, su skauduliais“ Als., *skystimìngas* „pilnas skystimo, sultingas“ (: skystimingi obuoliai Sn., skystimìngos uogos ib.), *skolìngas* „kuris turi skolos, skalnas“ Sb., Kp. (: turiu... namelius neskolingus LB 103), *slėnìngas* „kuris turi slėnių, slėniuotas“ (: slėninga žemė Ob.), *smalingas* „turįs savyje daug smalos“ (: smalìngas medžias Sb., Kp.), *sopulìngas* „pilnas sopulių“ K 395, *sriautingas* „pilnas sriaũtų, srovingas“ (: lygios išleitys žaliavo sriautingomis upėmis išvagotos DLŽ 40), *sùltìngas* „pilnas sulčių, su sultimis“ (: sùltingas obuolys Snt., sultingà grūšnia Sb.), *nesveikatìngas* „be sveikatos, nesveikas“ Tvč., *šaknìngas* „turįs daug šaknų, wurzelig“ SzDi. 106, K 419 (: šakningas medžias Gvč.), *šaltiningas* „turįs daug šaltinių“ (: šaltiningas šmotas Jž. I 123 s. v. atjaurinis), *šarvìngas* „šarvuotas, ginkluotas“ K 421 (: užmušė aną baisų ir šarvingą Golijotą Post. 2), *šeimingas* arba *šeimyningas* „turįs daug šeimų arba šeimynų, šeimynotas“ (: visu nešeimingoji apygarda DB 207, šeimyningiejai auliai BK 61, iš šeimyningų kaimų rados tyri laukai DLŽ 126), *šerdìngas* „turįs didelę šerdį“ (: šerdingas medžias Kp.), *šerkšnìngas* „pilnas šerkšno, apšerkšnijęs“ K 424, *tešmeninga* karvė (kuri turi didelį tešmenį) Snt., Sb., *troškulìngas* „turįs troškulį, ištroškęs“ (: troškulingas žmogus Škn.), *turtingas* „turįs turtų“ PS I 47, 342, *ugnìngas* „pilnas ugnies, feurig“ K 474 (: Dievo žodis yra ugningas PS I 356, velnias... buvo mestas į ugningą duobę BR Apr. XX 10, vyruks ... su ugningomis akimis GV 181), *uodegìngas* „su uodega, uodegotas“ N 32, K 480, *uolingas* „turįs uolų, uolotas“ SzDi. 337 (: uolinga... dirva DP 100, ant uolingos vietos BR ApD XXVII 29), *utėlingas* „pilnas utėlių, utėlėtas, lausig“ Qu³ 1166, N 35, *vaikinga* avis, kalė Kv., *vaisìngas* „kuris veda vaisių, fruchtbar“ K 483 (: vaisingas medžias Sb., nevaisingi medžiai DP 558), *válkštingos* (= valkšnotos, varpotos) avižos Lkm. arba *váltingos* (= rispige) avižos R II 187, M II 248, N 49, *vandenìngas* „pilnas vandens, vandeniu pasruvęs“ (: obuolai... vandeningi PAS 160, vandeningas kisielius Dglč., vandeninga [= prie van-

dens, prie šaltinių, greitai neišdžiūstanti] žemė Snt.), *várpingas* „su varpomis, varpotas" SzDi. 94, N 54, K 490 (: v á r p i n g i rugiai [kurie turi ilgas, grūdingas varpas] Dbn., v á r p i n g o s [= didelės, derlingomis varpomis] avižos Slnt.), *vė̃jingas* „vėjuotas" (: v ė j i n g a diena Dglč.), *veislìngas* „fruchtbar" K 494 (: avys jų v e i s l i n g o s PS I 48), *verksmìngas* „pilnas verksmo, su verksmu, verkiamas, weinerlich" N 67 (: v e r k s m i n g a s raudojimas BrP II 338, balsas... v e r k s m i n g a s KN 88, balsą v e r k s m i n g ą ižduost PS II 184, v e r k s m i n g a s tėvas ŽŠ 88, v e r k s m i n g a naktis K 498), *vėtringas* „liūtingas, audringas" SzDi. 22, *vìlningas* „vilnomis apaugęs, vilnotas, gerų vilnų" (: v ì l n i n g a s kailis Up., v ì l n i n g i kailiniai Šts.), *votìngas* (= pilnas vočių, vočiuotas) žmogus Jnšk., *žaizdingas* „žaizdotas" (: sveikink visus ž a i z d i n g u s Maž. 320, jisai ž a i z d i n g u s... padaro VP 31 b.), *žandìngas* (= pilnų, gerų žandų) žmogus Bšn., *žmonìngas* „gausus žmonių, volkreich" K 526, *žolìnga* pieva (kur daug yra žolės) Jnšk., *žuvìngas* „turįs daug žuvų, fischreich" K 528 (: ž u v i n g a upė Dglč., Sb., ž u v i n g a s ežeras Snt.) ir kt.

§ 75. Kaikurie šios priesagos dariniai, žymėdami pagrindiniu žodžiu išreikštų daikto savybių turėjimą, šalia to gali žymėti ir tam tikras, specialesnes, ypatybes, kartais net ir tam tikrą palinkimą į ką, pvz. *aimaningas* sukčius (kuris vis aimanuoja, linkęs aimanuoti Nč.), *ašmenìngas* (iš pradžios bus reiškęs „kurs turi ašmenis, yra su ašmenimis, ašmenuotas", vėliau) „aštrus, scharf, schneidig" Qu[4] 392, N 11, K 23, *ausìngas* (= „su ausimis, ausytas" >) „gerų ausų, ausylas, kurs toli stovėdamas išgirsta, scharfhörig" Jž. I 178, *barnìngas* „linkęs bartis, zankisch, zanksüchtig" Lex. 216, ChB 2 Moz. XXIII 2, GNT Pov. II 8, K 40, *ginklingas* „streitbar" BrB 5 Moz. III 18, *įnagingas* „prityręs, galįs atlikti visokį darbą" Jž. I 528, *iškalbìngas* „kuris turi iškalbą, gali gerai kalbėti; kalbus, niūksnus, redselig" Jž. I 585, Ds., *iškilmìngas* „kurs mėgsta dažnai iš namų išvažiuoti" Žkv., *káiningas* (= „turįs brangią kainą, brangus" >) „vertingas, naudingas, patogus" Jž. II 9, *karìngas* „kriegerisch" (: k a r i n g a s [= neramus, vis su kitais kariaująs, pešąsis"] vaikis Dbn., negal atsistebėti... nuo jo k a r i n g o s narsybės GDK 154, k a r i n g a s būdas DB 63), *keiksmìngas* „kurs daug keikiasi"

Psv., *kerštìngas* žmogus (kuris linkęs vis keršyti, rachsüchtig) Jž. II 88, Sb., Vbn., *kiemìngas* „mėgstąs svečiuotis" Tvč., *kilmìngas* „augštos kilmės; mėgstąs pasirodyti arba svečiuotis ir gražiai taisytis" Jž. II 113, Slnt., *kójingas* (= „su kojomis, kojotas" >) „didelių, tvirtų kojų, tvirtakojis" Jž. II 197, *kovìngas* „streitig, streitbar" Qu[4] 1160, N 206, K 197, pušų *liepsnìnga* ugnis (t.y. gerai liepsnoja) Jž., *liepsnìngas* (= įkaitęs, kuo labai susirūpinęs) žmogus Dbn., *liežuvìngas* „gero liežuvio, mėgstąs liežuvauti" Dvd., Gtr. (: velinas yra l i e ž u v i n g a s PS II 77, nebūk vaidvilkiu neigi l i e ž u v i n g u tarp žmonių ABC 28, jis l i e ž u v i n g a s, t. y. daug kalba, jo liežuvis visur palaidas Jž.), *maištingas* „linkęs į maištą, pilnas maišto, aufrührerisch" SzDi. 21, 433, N 405, K 240, *maldingas* „pamaldus" SzDi. 160, *miegìngas* „kurs daug miega" Rdn., *nagìngas* (= „turįs nagus, su nagais, „naguotas" >) „gabus rankų darbams, sumanus, mokąs įvairių amatų, sugebąs viską padaryti" Vbl., Nms., Pr., Bvt., Jžt., Mlt. (ir *panagìngas* „t.p." Pšv.), *pakelìngas* (= pakelės, kelioninis, keliaująs) žmogus PS II 239, Tvč., *pamókslingas* (= gerus pamokslus išsakąs, įsakus) kunigas Dvd., *pavasarìngas* „liesas, per žiemą prastai išmitęs" R I 174, M I 318, N 55 (: arkliai p a v a s a r i n g i Žem. II 24, p a v a s a r i n g o s karvės [kurios pavasarį išleistos greit griūva, esti nestiprios] Kp.), *petìngas* (= plačių, stiprių pečių, pečiūkas) vyras Vbl., Nms., Jž. I 699 s.v. g a l v i n g a s, II 282 s.v. k r ū t i n g a s, *pjaulingas* „pjaulu pavirtęs, supuvęs, mürbe, faul" N 302, *poterìngas* katinas (kuris daug „poteriauja") Ds., *rankìngas* (= „su rankomis, turįs rankas" >) „mokąs viską gerai rankomis daryti" Arm., *sėjingi* (= tinką sėjai, sėti) grūdai Trg., *sėklingos* (= geros sėklos, daigios) pupos Vkš. (plg. dar: žemė išdaigina žolę s ė k l i n g ą BrB 1 Moz. I 12), *siūtìngas* pjautuvas (kuris daug užkabina rugių, t. y. kuriuo vienu užsimojimu galima nukirsti didelę siūtį [= žiupsnį] Tgn.), *širdìngas* (= „su širdimi, turįs širdį" >) „geras, geros širdies, nuoširdus" Qu[4] 172, N 519, K 428, Sb., Kp. ir „piktas, greitai pykstąs, staigus" Btn., Vvr., Alk., Rmg., Slk., Rmš., Ztl., *ugnìngas* (= smarkus, baigštus) arklys Tkv., *uodegìngas* arklys (kuriam greitai auga uodega) Brž., *vaidingas* „kurs linkęs vaidytis, streitsüchtig" Qu[3] 829, N 56, K 482 (: vyras... n e v a i d i n g a s GNT 1 Tim. III 3) ir kt.

Toliau šiuo būdu su priesaga *-inga-* dar yra iš gyvųjų būtybių pavadinimų išvedami būdvardžiai būdingosioms veikėjo ypatybėms, jo polinkiams žymėti, pvz. *burblìngas* „vis burbiąs, brummig, knurrig" Jž. I 251 (: *burblỹs* „kurs vis burbia, Brummer"), *gaspadinìnga* (= taupi, ekonomi, „gaspadarna") motriška (mergė) ib. 416, Slnt. *kareivìngas* „kriegerisch, gewaltig, tüchtig" SzDi. 17, N 179, K 168 (: visi... este k a r e i v i n g a i s vyrais ChB 5 Moz. III 18, visi k a r e i v i n g i galiūnai Joz. I 14), *kekšingas* „pasileidęs, ištvirkęs, kekšaunas, hurisch" Qu[3] 991, N 190, Jž. II 68, *melagìnga* merga (kuri mėgsta meluoti) Dbn., *pakeleivìngas* (= pakelingas, keliaująs) žmogus N 191, Snt., Sb., *paleistuvingas* (: prikalbėjo p a l e i s t u v i n g ą motriškę PST 118, daug p a l e i s t u v i n g ų, atkaklių, nedorų ir lupikų pametė ydas savo ŽŠ 27), *rėksnìngas* vaikas (kuris daug rėkia) Rdn., *svetìngas* „vaišingas, mėgstąs svečius" (: s v e t ì n g a moteriškė Rgk.), *vagıngas* „vagiąs, diebisch" SzDi. 110.

Kaikurie šios rūšies būdvardžiai, dabar jau retai besutinkami, yra artimos arba tos pat reikšmės, kaip ir atitinkami priesagos *-iška-* dariniai, pvz. *dievingas* „dieviškas" SzDi. 18, *kekšingas* „kekšiškas" N 190, *kunigaikštingas* „kunigaikštiškas" (: ant rūbus k u n i g a i k š t i n g u s ašutinę... dėvėjo DLŽ 93), *melagingas* „netikras, pramanytas, melagiškas" (: m e l a g i n g a žinia Dbn., stebuklais m e l a g i n g a i s GNT 2 Tes. II 9, raštas... m e l a g i n g a s GI 121, m e l a g i n g ų pasakų neprivadžiotum ŽV II 153, kiti... džiaugias m e l a g i n g o m i s tuštybėmis TK 121), *paleistuvingas* „paleistuviškas" (: buvo mieste viena mergaitė p a l e i s t u v i n g o gyvenimo VŽK 61, Temistoklės jauns p a l e i s t u v i n g a i gyvuoja GDK 15), *ponìngas* „poniškas, herrlich, herrenmässig" N 295, K 324, *pranašingas* „pranašiškas, prophetisch" SzDi. 290, *viešpatingas* „viešpatiškas" (: buvo jis.. augalotas, lyties v i e š p a t i n g o s GDK 99, vyrą... retežiu auksiniu ir kitu v i e š p a t i n g u gašumu papuošė ib. 115, pamatęs didelius ir v i e š p a t i n g u s namus DB 124, ūkinykas įgavo sau v i e š p a t i n g ą valdžią PP 2), *vyringas* „vyriškas" (: v y r i n g a i = vyriškai SzDi. 146), *žmoningas* „žmoniškas" (: ž m o n i n g i a u s i a s pakvietimas TK 272) ir kt. Plg. lat. *brãlîgs* „broliškas", *bubulîgs* (= *bubulisks*) „baidyklinis, popanzhaft, popanzartig" (: *bubulis* „baidyklė, baidas, babožis"), ir kt.

Vienur kitur, daugiausia rašytiniuose paminkluose, pasitaiko priesagos *-inga-* darinių, savo reikšme tolygių ir priesagos *-inja-* būdvardžiams, pvz. *akmeningas* „akmeninis" (: akmeningi rykai DP 68, mes teip kietos ir akmeningos širdies ib. 476, atmainė tas akmeningas širdis Post. 101), *dalgingas* „dalgio pavidalo, dalginis" N 124, K 76, *kalningas* „augštai kalne esąs" SzDi. 63, *kareivingas* „kareivio, kareivinis (= bellicus, militaris)" ib. 17, *kelmingas* „kaip kelmas, diktas" Rdn., *krūmingas* „kaip krūmas išsišakojęs, krūminis" (: krūmingos bulbelės Rdn., gaidžio sketerė krūminga Gvč.), *liežuvingas* „panašus į liežuvį, liežuvio pavidalo, liežuvinis" N 359, *metingas* „metinis" ib. 396 (: ape metingą užgimimą... bylo DP 503), *tinklingas* „tinklo pavidalo, tinklinis" SzDi. 335, *viduringas* (= vidurinis, vidujinis) susivienymas PS II 92, *viešpatingas* „viešpatinis" (= regius) ŽR 34 ir kt. Šitos rūšies būdvardžiai dabar yra visai neįprasti, ir todėl jų gyvojoje kalboje beveik visai nebesutinkame. Yra galimas daiktas, kad kaikurie iš jų yra senos reikšmės, plg. lat. *sudrabîgs* „sidabrinis" ir kt., žr. Būga, Židinys (1934) 538.

§ 76. Tam tikrais atvejais atrodo, kad priesagos *-inga-* dariniai gali būti sudaromi tiek iš daiktavardžių, tiek iš būdvardžių, pvz. *apstìngas* „pergausus, überreichlich, vollauf" K 18 (: *ãpstas* ir *apstùs*), *apvaizdìngas* „atsargus" Qu[3] 748 (: kuri atlaida apvaizdingai tur nusiduoti MT 224b, apvaizdingai elgiuos RP CI 2) arba *apveizdingas* „atsargus, apdairus" (: velnias... apveizdingu moka būt Post. 72b, nuog ūmos smerties, neapveizdingos KN 251, apveizdingas dievas Jž. I 99), *atmainìngas* „nepastovus, įvairus" Jž. I 135 (: *atmainà*, *ãtmainas* ir *atmainùs* „atmainomas, atsimainąs"), *atsargìngas* „kuris ką atsargai palieka; atsargus" ib. 144 (: *atsargà* ir *atsargùs*), *bailìngas* „baugštus, baimingas" ib. 183 (: *báilė* ir *bailùs*), *baimìngas* „pilnas baimės, bailus, baugus" K 36, Jž. I 183 (: *baimė* ir *baimus* „bailus" N 329), *baisìngas* „baisus, išgąstingas, nuožmus, gräulich, grausam, furchbar, schrecklich" N 329, 436 Jž. I 184 (: *baĩsas, baisà* ir *baisùs*), *balsingas* „turįs balsą, garsus, balsus, vollstimmig, laut, tonbegabt" N 319, K 37, Jž. I 188, DKI 188 (: *baĩsas* ir *balsùs*), *brandìngas* (= pribrendęs, prinokęs) grūdas Jž. I 229 (: *brandà* ir *brandùs*), *darbìngas* „darbštus, arbeitsam" DP 493, ME 111, K 79, Jž. I 294

(: *dárbas* ir *darbùs*), *dienìnga* (= nėščia) moteris Jž. I 311 (: *dienà* ir *dienì* „nėščia", žr. Būga KS 227), *diržìngas* (= įdiržęs, neskalus"), *dorìngas* „taikus, versöhnlich" N 138, K 90, „padorus, garbingas, kuklus, mandagus" Jž. I 336 (: *dorà* ir *dõras, -à*), *draugìngas* „draugiškas, sėbriškas" SzDi. 371 (: *draũgas* ir *draugùs* „freundlich, freundschaftlich, leutselig"), *gailìngas* „užjauslus, jautrus" Jž. I 401, Žem. I 142 ir *gáilingas* „graudus, linkęs verkti" Tvč. (: *gaĩlas, -o* „gailesys, gáilysta", *gailė́* „gailysta, atgaila" ir *gailùs* „gailingas; vertas gailesio"), *garsìngas* „garsus, toli, aiškiai girdimas, balsingas" (: g a r s i n g a bažnyčia [kurioje garsas didelis] K 115, gìrio balsas g a r s i n g a s, t. y. toli garsu eina Jž. I 415 || *gar̃sas* ir *garsùs*), *gausìngas* „talpus, geräumig; apstus, vaisingas, našus, reichlich" Jž. I 419 (: *gausà* „visa, kas įgyta, turtas; apstas" ir *gausùs* „talpus; apstus"), *giedrìngas* „gana arba labai giedras" K 121 (: *giedrà* ir *giẽdras, -à*), *godìngas* „gobšus, begierig" BrP I 25, DP 165, ME 123, Jž. I 455 (: *gõdas* „godumas; godus žmogus" ir *godùs*), *išmanìngas* „viską išmanąs, protingas, supratingas" Jž. I 602, Slnt., Plk. (: *ìšmanė* „išmonė, supratimas" Jž. I 602 ir *išmanùs* „išmaningas"), *kaltingas* „kaltas" GNT Pov. VII 13 (: *kaltė̃* ir *kal̃tas, -à*), *kantringas* „kantrus" N 194 (: *kantrà* „kantrybė" Jž. II 31 ir *kantrùs*), *kilnìngas* „puikus, puošnus; norįs pasirodyti" Jž. II 114 (: *kilnà* „puikė, puikybė" ir *kilnùs* „iškilęs, augštas; pasipūtęs, puošnus; garsus, įžymus"), *kvė̃šingas* „apykvailis, puskvailis" Krt. (: *kvė̃ša* „kvailys, liurbis" ir *kvė̃šas, -à* „kvailas, puskvailis"), *laimìngas* (: *láima*, *láimė* ir *laimùs* „gausus, vaisingas"), *mainìngas* oras (kuris nuolat mainosi) Skr. (: *maĩnas* ir *mainùs* „atmainus"), *malonìngas* „malonus, huldvoll" DP 187, K 241 (: *malónė* ir *malonùs*), *marìngas* „sterblich, todbringend, tödtlich" (: m a r ì n g a s čėstas [kada yra maras] Sksn., kruvina ir m a r i n g a mūša DLŽ 66) (: *mãras* ir *marùs* „veikiai mirštąs; veikiai mirtį padarąs"), *maršingas* „maršus, vergesslich" KP 184, KN 100, 181 (: *mar̃šas* „užmiršimas" ir *maršùs* „veikiai užmirštąs"), *méilìngas* „meilus, lieb, lieblich" DK 44, DP 10, 16, 32, 42, K 248 (: *méilė* ir *meilùs*), *mokslìngas* „gabus mokslui, gelehrig, lernfähig" Qu[3] 1179, K 260 (: *mókslas* ir *mokslùs* „gelehrig"), *narsìngas* „didžiai piktas; baisus, piktas" K 267 (: *nar̃sas* ir *narsùs*), *noringas* „willig, willfährig; freiwillig; begierig" DK 46, DP 475, Post. 166, PS II 105, 135, SzDi. 41, R I 183, N 423, Vkš. (: *nóras* ir *nórus* „wil-

lig, begierig"), *nuobodingas* „nuobodus" AM 38 b, A (1883) 12 (: *nuoboda* „nuobodulys" ir *nuobodùs*), *nuogąstingas* „baisus" MT 251, Qu[3] 608, N 239 (: *nuogąstis* „išgąstis, siaubas" ir *nuogąstùs* „nusigąstąs, baugus"), *pakulìngas* „pakuliamas, derlingas, birus (pvz. p a k u l i n g i rugiai, žirniai Ds., Tgn., Ckn., Kdk., p a k u l i n g a s vasarojus Slk.: *pakulà, -õs* „branda" Slnt., Skp. ir *pakulùs* „pakulingas" Sb., Kp.), *pavydingas* „pavydus" KŠ III 53 (: *pavỹdas* ir *pavydùs*), *privalingas* „reikalingas, privalomas, nötig" DP 2, 482, MT 197, PAS 108, K 333 (: *privalà* „reikalas" DP 331 ir *privalùs* „reikalingas"), *skalsingas* „gausus, didelis" (pvz. žada... s k a l s i n g ą užmokėjimą Post. 92: *skalsà* ir *skalsùs*), *srovingas* „sraunas, labai sraunas" LB 37, KD 157, LF 176 (: *srovẽ* ir *srovus* „sraunas" DP 149), *vargìngas* „sunkus, armselig" N 53, Sb. (: *vaȓgas* ir *vargus*), *ženklingas* „žymus, garsingas" DP 68, NT Mat XXVII 16, KP 29 (: *žénklas* ir *ženklùs* „žymus") ir kt.

Šios rūšies būdvardžiai, kad ir turi šalia savęs atitinkamų tos pat šaknies tiek daiktavardžių, tiek būdvardžių, galinčių jiems eiti pagrindiniais žodžiais, vis dėlto pirmiausia, reikia manyti, buvo pradėti daryti ne iš būdvardžių, bet iš daiktavardžių, būtent — *garbingas* iš *garba* arba *garbė, laimingas* iš *laima* arba *laimė* ir kt. Tai dar rodo bent kelios aplinkybės. Visų pirma tariamieji būdvardiniai priesagos *-inga-* dariniai savo reikšme lengvai gali būti kildinami tiesiog iš daiktavardžių. Pvz. *atsargingas* iš pradžios galėjo būti tas, kuris turi atsargą, t. y. kuris ką atsargai vis deda; *garsingas* — tas, kuris turi garsą, vėliau — kurio garsas yra didelis, toli sklinda, toli girdėti; *mokslingas* — kuris linksta į mokslą ir todėl yra gabus mokslui; *vargingas* gyvenimas — kuriame yra daug vargo ir tt. Tą pat patvirtina ir dabartiniai vakariečių (Vbl., Nms. ir kt.) *balsìngi* (= gerus balsus turį) vyrai. Ilgainiui šiokie būdvardžiai galėjo įgauti ir sutvirtinamąją reikšmę, būtent — kaip pvz. *pinigingas, žuvingas* arba *kojingas, petingas* ir kt. iš pradžios galėjo reikšti tik „turintį pinigų, žuvų, kojas, pečius", o vėliau ir „turintį daug pinigų, žuvų, tvirtas kojas, plačius, stiprius pečius", taip ir *godingas, meilingas* ir kt. iš pradžios galėjo žymėti tik „turintį godo, meilės", o vėliau ir „turintį daug godo, meilės", t. y. labai godų, meilų; šią pastarąją reikšmę ypač dažnai vartoja Kuršaitis, žr. KGr. 84. Bet iš kitos pusės ir savarankiš-

kai susidarę atitinkami *u*-kamieno būdvardžiai taip pat dažnai žymi palinkimą į ką nors (žr. § 35), todėl jie savo reikšme daug kur priartėja prie gretiminių priesagos *-inga-* būdvardžių. O kadangi šiuo būdu šalymais buvo pradėti vartoti vienašakniai, bet dviejų įvairių priesagų dariniai, tai, suprantama, darybiniam mūsų kalbos jausmui tokiais atvejais daug kur buvo arba yra sunku čia daryti kokį skirtumą, juo labiau, kad iš pradžios šių priesagų reikšmės nevisur vienodai buvo skiriamos. Todėl dabartinėje gyvojoje kalboje ir net jau senoviniuose raštuose galime sutikti vienareikšmių tos pat šaknies tiek *u-*, tiek *-inga-* priesagos būdvardžių. Pvz. kuršaitinė *balsinga* bažnyčia yra tos pat reikšmės, kaip ir tverečėnų *balsi* bažnyčia.

Dėl tos priežasties su priesaga *-inga-* ilgainiui buvo pradėta daryti būdvardžių ir iš būdvardžių, šalia kurių nėra arba bent nežinome tos pat šaknies daiktavardžių, kurie galėtų eiti jų darybiniu pagrindu, pvz. *bagotingas* „gausingas, didžiai turtingas" VE 8, BrB 2 Kor. VIII 2, K 35 (: *bagótas*), *baugingas* „baugus" A (1884) 63 (: *baugùs*), *dosningas* „doslus, labai doslus" BrB Ps XXXVII 21, BrP II 326, K 90 (: *dosnùs*), *griešningas* „nuodėmingas" BrB 2 Mak. V 16, MK 26 (: *griẽšnas*), *įmaningas* „sumanus, supratingas, nekvailas" Jž. I 525, Slnt., TK 125 (: *įmanùs* „t.p."), *ypatingas* „atskiras, besonders" N 28, ŽV II 85 (: *ýpačias* DP 149, 396 arba *ypatùs* „atskiras; paskiras, vienišas; ypatingas"), *karštingas* KN 149 (: *kárštas*), *lepingas* (pvz. turiu... karštų kruopų n e l e p i n g a m vėdarui apšildyti LP II 230: *lepùs*), *linksmingas* „linksmas, labai linksmas, pilnas linksmybės, džiaugsmingas" Qu[3] 714, AG 126, N 369, K 232, Gr. (: *liñksmas*), *numaningas* „supratingas, išmaningas" Sb. (: *numanùs* „numanomas"), *nuoširdingas* „širdingas, herzlich" MT 206 b, KN 13, 52, ChB 2 Sam. I 1 (: *nuoširdùs*), *padoringas* „taikingas, friedfertig, verträglich" K 284 (: *padorùs*), *ramingas* „ruhig" Jž. (: *ramùs*), *rūpingas* „rūpestingas, vargus" VP 39, Qu[4] 80, N 450, K 362 (: *rūpus* „rūpestingas, įdėmus; susirūpinęs, baimingas" N 450), *rūstingas* „rūstus" A (1883) 135, Dvd. (: *rūstùs*), *sumaningas* „supratingas, verständig, auffassungsfähig" Rkš. (ir *sùmaningas* „t.p." Slnt. : *sumanùs*), *troškingas* (pvz. t r o š k i n g ą rūpestį.. išgėdina KS 81, t r o š k i n g a i laukiu KN 233, t r o š k i n g a s laukimas NT Rom. VIII 19: *troškùs*), *tuklingas* „greitai tunkąs" Vkn. (: *tuklùs* „t.p."), *tūlingas*

„įvairus" KP 174 (: *tūlas*) ir kt. Čia pat priskirtina ir *niekingas* „nichtig" BrB Teis. IX 4, GNT Efez. V 6, K 274 (: *niẽkas*) bei *vieningas* „zur Einheit gehörig" N 64 (: *víenas*).

Šalia to, daugiausia senųjų raštų kalboje, su šia priesaga dar pasitaiko būdvardžių, sudarytų ir iš dalyvinių kamienų, pvz. *abejotingas* „abejotinas, abejojamas" KN 251, NT ApD I 3, *galintingas* „galingas" ChB 1 Moz. XVIII 18, NT ApD XXIV 3, *garbintingas* „garbingas" Post. 195 b, KN 70, ChB 2 Sam. I 1, NT Luk. XIII 17, *girtingas* „girtinas, garbingas, löblich, rühmlich" Qu[4] 343, N 257 *irtingas* „plaukiojamas, schiffbar" SzDi. 448, *išganytingas* „išganomas, išganus, heilsam, selig, überaus selig" Maž. 103, VP 100, Post. 33b, MT 45 b, MK 5, Qu[4] 532, N 256, K 149, *karotingas* „baudžiamas" RP XV 2, *pakaktingas* „pakankamas" TK 167, *parduotingas* „parduodamas, parduotinas" ChB 3 Moz. XXV 14, *pervertingas* „pranarus, verkehrt" NT ApD II 40 (šis būdvardis gali būti verstas ir iš lenkų *przewrotny*), *šlovintingas* „šlovingas" Maž. 84, KN 9, *viliotingas* „vylingas" ChB 1 Moz. XXXIV 1, 2 Moz. VIII 29, *žymintingas* „žymus, ženklingas" KN 204 ir kt. Šie būdvardžiai veikiausiai yra sudaryti iš neveikiamųjų būtojo laiko dalyvių, būtent — *abejotingas* iš *abejotas*, *galintingas* iš *galintas* (nuo *gãlinti* šalia *galẽti*), *garbintingas* iš *garbintas* ir tt. Dabartinėje gyvojoje kalboje tokių darinių visai nelinkstama sudaryti.

§ 77. Atskirais atsitikimais priesagos *-inga-* dariniai, atrodo, yra sudaryti iš veiksmažodžių, pvz. *baringas* „linkęs bartis, streitsüchtig" SzDi. 187 (: *bártis*), *davingas* „schcdzy" KKD 42 a (: *dãvė*), *dẽdinga* (= dėsli) višta R I 45, M I 45, N 132, Jž. I 305, Lpg., Pr., Sn., Jzn. (: *dėdinė́ti*), *dėdlinga* višta K 81 (: *dė̃dlioti* „dėlioti" Kv.), *deringas* „naudingas, vaisingas, derlingas, dienlich, tüchtig, vorteilhaft" RP XIV 3, Qu[3] 464, Qu[4] 157, K 84, Jž. I 313 (: *derė́ti*), *dúodingas* „dosnus" Lpg., Židinys (1934) 538 (: *dúoda*), *geidingas* „geidžiamas" PS I 354, K 117, *kaitingas* „kurs tuoj sukaista" Jž. II 13 (: *kaĩsti*), *kentingas* „kantrus" SzDi. 30, KS 227 (: *keñčia, kę̃sti*), *laidinga* (= minkšta melžti) karvė Rdn. (: *láidyti* „milžti"), *lojingas* „mokąs gerai loti, liežuvingas, iškalbus" Rdn., Vkn., Ds. (: *lóti*), *mąstingas* „užsimąstąs" SzDi. 434 (: *mąstýti*), *meldingas* „pamaldus" Lkm. (: *meĩdžia, meĩsti*), *nér-*

tingas (= áikštingas, „kapriznas") vaikas Nrk. (: *nértėti* „pykti, siautėti"), *pagėringas* „pagiriotas" Žkv. (: *gẽrė, gérti*; plg. dar: vyskupas... budrus, n e p a s i g ė r i n g a s NT 1 Tim. III 2), *pagyrìngas* „pagirtinas, löblich, rühmlich" VE 35, BrB Sir. X 5, Ps. CXLV 3, Qu³ 1210, N 257 (: *gýrė, gìrti*), *perkalbingas* „įtikinąs, įtikinamas, überzeugend" GDK 224, Kv. (: *pérkalbėti*), *pirkingas* „noriai perkąs, kaufsüchtig" SzDi. 124 (: *piȓkti*), *prapuolingas* „kur ilgai užgaištąs" Rmg. (: *prapúola*), *prideringas* „prideràs, pridarus, pritinkamas, mandagus" DP 249, Lex. 13, N 138 (: *priderė́ti*), *priimingas* arba *priėmingas* „malonus, angenehm" KN 56, KS 155, 166, NT ApD X 35, 2 Kor. VIII 12, N 27 (: *prìima, prìėmė, priim̃ti*), *pripuolingas* „pripuolamas, atsitiktinis" Qu³ 91, Qu⁴ 1065 (: *pripúola*), *smirdingas* „smirdįs, smardus" Post. 162, 253 b (: *smirdė́ti*), *suprantingas* „suprantąs, sumanus, išmintingas" PS I 16 (: *suprañta*), *supratingas* „prantus, sumanus, verständig" Lpg., Sr., Užv., Svl., Lnk., Dvd., Sb., Kp., Sv., Ds., (: *suprãto, -pràsti*), *sutvėringas* (pvz. ištarė žodį savo s u t v ė r i n g ą DKl 369: *sutvérti*) ir kt.

Šitos rūšies būdvardžiams susidaryti galėjo duoti progos tokie daiktavardžiai ar būdvardžiai, kurie seniau buvo arba vietomis dar kur yra vartojami šalia atitinkamų veiksmažodžių, bet šiaipjau dabar mažiau arba daug kur visai su jais darybos atžvilgiu nebėra siejami. Pvz. *duksingas* (: d u k s i n g a s įjojimas Post. 130 b, duok vietą d u k s i n g o m i s mano maldomis KN 6, prašome... d u k s i n g a i MK 31), *kliáutingas* „kuo galima pasikliauti" Jž. II 158, *smirdingas*, *žiūringas* „aštrių akių, scharfsichtig" Mitt. I 392 ir kt. iš pradžios galėjo reikšti tą, kuris turi *dukso* „dvaso, duso" Jž. I 359, *kliáuties* „pasitikėjimo" II 159, *smirdo* „smarvės" N 489, gerą *žiūrą* (plg. daviau vaistų be ž i ū r õ s, t.y. ligonio nežiūrėjęs Plg.) Bet tiems, kurie šios rūšies arba panašius daiktavardžius yra primiršę arba jų visai nebežino, gali jau atrodyti, kad *duksingas, smirdingas, žiūringas* ir kt. yra tiesiogiai susiję su *duksė́ti, smirdė́ti* ir *žiūrė́ti*. Ilgainiui šituo būdu ir iš tikrųjų galėjo būti pradėta darytis veiksmažodinių priesagos *-inga-* darinių. Plg. lat. *devîgs* „dosnus" = *davingas, cìetîgs* „kantrus" = *kentingas, derîgs* „dienlich" = *deringas, sapratîgs* „verständig" = *supratingas* ir kt. Tačiau dabartinėje gyvojoje kalboje šiokia daryba nėra visai populiari, ir todėl jos darinių nedaug tesutinkame.

§ 78. Pagaliau skyrium dar tenka paminėti vieną kitą nepaprastybę, kuri dabar beveik nesutinkama.

Tokie visų pirma yra būdvardžiai, su priesaga *-inga-* sudaryti iš sudurtinių daiktavardžių ar būdvardžių, pvz. *dievobaimingas* „gottesfürchtig" KN 54, GNT Luk. II 25, *geradėjingas* „wohltätig" MT 6, 191, N 251, K 117, *geradaringas* „t.p." MT 194, *lengvaširdingas* „maloningas, sanftmütig" N 356, K 226, *liuosanoringas* „norus, willig" GNT 2 Kor. VIII 3, *mielaširdìngas* „barmherzig" DP 5, K 253, Sb. (ir *mieloširdingas* „t.p." Post. 251 b), *piktadaringas* „mutwillig, boshaft" N 290, K 311, *vienširdingas* „einmütig" NT Fil. II 2, *visagalingas* „visagalis" TK 187 arba *visgalingas* „t. p." N 83, K 508 ir kt. Šitos rūšies būdvardžiai daugiausia yra bažnytinės kalbos, gyvojoje kalboje tokių nelinkstama sudarinėti, todėl, galimas daiktas, jie yra ne kas kita, kaip raštų kalbos padarai, daugiausia iš svetimų kalbų versti. Dabartinėje gyvojoje kalboje, be *dievobaimingo* ir *mielaširdingo* (šalia *mielaširdžio*), daugiau yra vartojama *geradaris (geradariškas)*, *lengvaširdis*, *piktadaris (piktadariškas)*, *visagalis*.

Kaikurie priesagos *-inga-* būdvardžiai, kad ir apyrečiai, yra vartojami su priešdėliu *be-*, pvz. *begėdingas* „begėdis, -iškas" ChB 5 Moz. XXV 1, 2 Sam. VI 20, NT Luk. XI 8, DKI 82, 291, *benaudingas* „benaudis, nenaudingas" GNT 2 Tim. III 14, *beprotìngas* „neprotingas" Dglč., *bereikalìngas* „nereikalingas" Pžr., Ktv., Pnm., Kčn., Vbn. Plg. lat. *bezdìevîgs* „bedievis, -iškas", *bezkàunîgs* „begėdis, -iškas" ir kt. Šios rūšies būdvardžius tenka hipostazIškai aiškinti tuo pat būdu, kaip *bekelingas* „bekelis" SzDi. 9, *ikmetingas* „laikinis, metinis" ib. 41, *kasdienìngas* „kasdieninis" Jž. II 49, *nuokamblingas* (= drūtas iš kelmo, neištakus, bet nuo kamblio tuojau smailėjąs) medžias (medis) Šdk., Prg. ir kt.

Visai savotiškas yra būdvardis *kruvìngas* „kruvinas" : per k r u v i n g ą prakaitavimą KN 251, k r u v i n g a i prakaitavo KP 160. Kad jis būtų sutrumpintas iš **kruviningas* < *kruvinas*, labai sunku tikėti, — veikiausiai jis drauge su *krùvinas* (= s. sl. *krъvьnъ*) yra vestinas iš **kruvis* (= s. sl. *krъvь*), kuri savo ruožtu pagal vs. galininką **kruvį* galėjo būti sudaryta vs. vardininko **krūs* (= s. l *kry*) vietoje. Toliau plg. § 9.

§ 79. Daiktavardinė priesaga *-inga* visai retai tesutinkama, pvz. *blezdingà, -õs* „kregždė“ Kv., *kregždingà, -õs* „t.p.“ ib., *kúolinga* „žiurlys, der grosse Brachvogel“ Kp., *lakštinga* „lakštingala“ LF 132, taip pat *Ablingà, -õs* „Endriejavo vls. kaimas“, *Dubíngà* „Vilniaus krašto upė“ (Būga RSl VI 8), *Gandingà, -iñgos* „Plungės vls. kaimas“, *Kretıngà, -õs* „miestas“, *Lióĺınga* „Šiluvos vls. upė“ ir kt. Šios rūšies dariniai veikiausiai yra ne kas kita, kaip sudaiktavardėję moteriškosios giminės būdvardžiai.

Išvestinę priesagą *-ingja-* (m. *-ingė*) dabar daugiausia turi daiktavardžiai, pvz. *klibiñgis* „raišas, susitraukęs žmogus“ Jž. II 159, *kliviñgis* „kreivakojis žmogus“ N 219, Jž. II 168, *krìvingis* „koks visaip susikreivojęs daiktas“ Slnt. (plg. dar: kad daviau, net į k r ì v i n g į susisuko Bzd.), *šlivingis* „kreivakojis žmogus“ N 527, taip pat *Angerìngis* „Merkinės vls. pieva“, *Dubíngiai* „miestelis“, *Grìningis* „pav.“ (: *Grìnis, Grìnius*), *Klibiñgis* „pav.“, *Léipalingıs* „Alytaus apskr. miestelis“, *Nedìngis* „Daugų vls. ežeras“, *Norìngis* „Klaipėdos krašto pav.“, *Pilvìngis* „Merkinės vls. ežeras“, *Stabìngis* „Žagãrių kaimo (Kučiūnų ap., netoli nuo Seinų) ežeras“ (: pr. *stabis* „akmuo“), *Suvìngis* „Daugų vls. ežeras“, *Teisìngis* „Klaipėdos krašto pav.“ ir *Apsìngė* „Merkinės vls. kaimas ir upė“, *Bū̃tingė* „Darbėnų vls. bažnytkaimis“, *Kačìngė* „Merkinės vls. kaimas“, *Kūliñgė* „Igliškėlių vls. kaimas“, *Nedìngė* „Merkinės vls. kaimas“, *Rãgingė* „upė“ LŽT 102, *Rūdìngė* „Butrimonių ir Seirijų vls. pieva“, *Rū̃sıngė* „Merkinės vls. dvaras“, *Savìngė* „Gelvonų vls. viensėdis“ ir kt. Būdvardžiu lig šiol išlikęs yra *píeningis, -ė* „pieningas“: mano kumelė n e p í e n i n g ė Rmg.

6. PRIESAGOS SU *-k-*

a) *-ka-*, *-kja-* ir kt.

§ 80. Mūsų priesaga *-ka-* (m. *-ka*), dabar jau visai mažai bepažįstama, visų pirma yra sutinkama keliuose senuose daiktavardžiuose, pvz. *láiškas, -aĩ* (arba *laĩškas, -aĩ*) „lakštas, lapas; gromata“ (: pr. *lāiskas* „knyga“, lat. *laiska* „lino stiebo lapelis“ ‖ s. sl. *listъ* „lapas“ iš **leisto-* ir kt.), *slíekas, -aĩ* „Regenwurm“ (= lat. *sliêks*: pr. *slayx* ‖ l. *śli-mak* „sraigė“ ir kt.), *spė̃kas* „jėga“ Jnk. (= lat. *spèks* : *spēti*; dėl darybos plg. s. ind. *dhā-káḥ* „indas kam

laikyti, laikykla, Behälter": *dá-dhā-ti* „jis deda"), taip pat *máŕška* (: lat. *maŕsna* „paklodė, kuria vaikai nešami į bažnyčią krikštyti"), *ožkà, -õs, óžką* (: *ožỹs*, pr. *wosee* „ožka", *wosux* „ožys" ir kt.; kad *ožkà* visur būtų išriedėjusi iš tarminės lyties **ožikà*, sunku tikėti; plg. Trautmann Wb. 22), *spėka* „jėga" A (1883) 76 ir kt.

Iš būdvardžių su priesaga *-ka-* paminėtinas tik *pìlkas, -à*, kurio šaknis *pil-* veikiausiai kaitaliojasi su *pel-* žodžiuose *pelě, pelěti, pelěkas* ir kt.

Ar priesagą *-ka* turi *druskà*, km. *drùskos* (= lat. *druska* „trupinys, gabalėlis"), *kiškà*, km. *kìškos* „kelio linkymas; kojos dalis nuo kelio iki šakumo, šlaunis, kulšis" (= lat. *ciska* „strėna, šlaunis, rietas") ir kt., dabar sunku pasakyti, nes atskirų šaknų *drus-* ir *kiš-* nebeturime, ir jų etimologijos yra gana blankios.

Tam tikri šių priesagų dariniai gali būti vėliau atsiradę arba net ir kitų kalbų pavyzdžiais sudaryti. Pvz. *padẽlkas* „kas po apačia padedama; pagalys po liže, kad ji slidinėtų šaunant kepalą į krosnį" Alk., Lpg., *paspaŕkas* „sparas, paramstis" Ds. (ir *paspiŕkas* „sparas; parama, pagalba; užuovadas" Ds., Ob, Čds.), *priduŕkas* „prieduras, pridurtoji marškinių, sijono ar kitų drabužių dalis" Rgk., Kčn., Sb., Kp., Ds., *príelipkas* „prielipas" Pls., *prienaŕkas* „virvelė botagui pririšti prie koto" Ds., Užp., *sandẽtkas* „per visą vasarą svetimoje ganykloje turėtų karvių pienas, sviestas" Kv. ir kt. gali būti su priesaga *-ka-* sudaryti iš *padėlỹs* (ar *pādėlis*), *pāsparas, príeduras, príelipas, príenaras, sándėtas* (plg. sviesto *sándėtas* „atsarga" Kp.). Kaikurie iš jų lengvai gali būti ir pagal slaviškus pavyzdžius perdirbti; pvz. *pridẽtkas* „priedas K 329 su priesaga *-ka-* pagal *dė́ti* gali būti perdirbtas iš *pridotkas* „pelnas, pajamos" < g. *придатокъ* arba l. *przydatek* (žr. SLA 178) ir kt.

Ypač aiškiai hibridiškai yra sudaryti šiokie priesagos *-ka* dariniai: *draũgalka* „draugė" VK 23, LŽT 76, *kaimynkà* arba *kaiminkà* „kaimynė" LD 70, Vbl., Tvč., *kiemionka* „kaimietė, sodietė" SzDi. 95, *kumélka* „prasta kumelė" K 209, Vbl., Sb., *ligonkà* „ligonė" GV 56, Jž. I 147 s.v. a t s i g o r ė t i, *sodžionkà* „sodietė" Jrb., *vagìlka* „vagilė" Sb. ir kt. Jiems susidaryti galėjo duoti progos tokie skoliniai kaip *čigonkà, susiedkà* greta *čigõnas, susiẽdas* ir kt. Panašiai bus atsiradę ir tokie daiktavardžiai kaip *klegetkà* „daugiakalbis", tarškalas" Skd., Gžd., *sviestmuška* „muštokė, brokš-

tuvas" N 508 ir kt., o *klaupkà*, km. *klaũpkos* „klaupiamasis suolas" Jd. 1485$_5$, Sb. veikiausiai pagal *klaũpti* yra perdirbta iš *lomkà* arba *laukà* (iš g. *лавка* arba l. *ławka*).

Visai savotiški perdirbiniai yra *pridė̃čkas* „priedas" Vkv., Sksn., Krk., Ddv., Jnk., Rkš., *audėčkà* „audėja" K 30 ir kt. Pirmasis pavyzdys, *pridėčkas*, yra perdirbtas iš *pridėtkas* lygiai taip, kaip *užyčkas* „pelnas, nauda" iš l. *użytek* (žr. SLA 230), o *audėčka* iš vienos pusės gali būti perdirbta iš *audėja* pagal tokius skolinius kaip *pročka* „skalbėja" iš l. *praczka*, *švočka* „siuvėja" iš l. *szwaczka* ir kt., iš kitos pusės ji gali būti sudaryta ir pagal tokius pavyzdžius kaip *karšinčkà* „moteriškė, kurią paėmęs visą gyvenimą turi nemokamai maitinti" Vč. šalia *karšiñčius*, *šakočkà* „įrankis daržovėms ar mėsai kapoti" Šk. greta *šakõčius* „įrankis bulvėms, mėsai kapoti" Nmn., Psk. ir kt.

§ 81. Toliau, daugiausia rytų ir pietų Lietuvoje, vietomis yra vartojama priesaga *-cka-* (*-ecka-*, *-icka-*, *-ucka-*), pvz. *artipil̃nickas* „artipilnis" Arm., *dvynìckas* „dvynas" Jž. I 380, *kažneckas* „kažinkas" Rdn., *nuogickas* „visai nuogas" ib., *pagir̃ckas* „kurs mėgsta girtis" Rmg., Sb., Kp. (ir *pagìrckas* „t.p." Mkn., Kr., *pasigir̃ckas* „t.p." Sb.), *pìlnickas* „labai pilnas" Rdn., *plikùckas* „plikai nukirptas; nuplikęs" Pgr., *senickas* „visai senas" Nč., *trumpìckas* „palaidinis, palaidinukas" Pnm., *ugnìckas* „ugniakuras" Rvl., *žemeckas* „visai žemas" Dvn. Šitie dariniai yra nevienodo kilimo. Visų pirma būdvardžiai su priesagomis *-icka-* gali būti sudaryti ne tik pagal slaviškus skolinius su *-icka-* (pvz. *katalickas* „katalikiškas" ir kt.), bet ir pagal tokius perdirbinius kaip *gražitkas* „visai gražus" Snm., *mylitkas* „labai meilus, meilingas" ib. ir kt., kurie, įspraudus priebalsį *s* tarp *t* ir *k*, ilgainiui galėjo duoti atitrauktinę priesagą *-icka-*. Panašiai galėjo atsirasti ir priesaga *-ecka-*, nes šalia *-itkas* Vilniaus krašte, apie tą patį Slanimą, vartojama ir *-etkas*, pvz. *myletkas*. Be to, yra galimas daiktas, kad šiai priesagai atsirasti su *-e-* bus turėjęs įtakos ir koks nors mūsų kamiengalis; plg. Fraenkel KZ LXI 258, BSL II 55. Priesaga *-ucka-* galėjo būti tiesiogiai perdirbta iš lenkų *-utki*.

Kas kita yra *dìckas* „didelis" Bsg., Sb., Kp., Ds., Užp. (šalia *dìčkas* „t.p." Jž. I 320) ir *mãckas* „mažas, mažutis" M II 300, Schl. 64, Vk. Pirmasis šių būdvardžių gali būti kilęs iš **didickas*, o

mãckas gali būti perdirbtas iš *macitkas* < l. *maciutki* „visai mažas". Bet *dickas* taip pat gali būti išriedėjęs iš **did-skas* (plg. *ėskus* „ėdrus, rajus" iš **ėd-skus* ir kt., žr. toliau) arba pagal *mackas* sudarytas iš *didis*.

Visai retai vartojamos priesagos *-ku-*, *-sku-* ir *-ska*, pvz. *meĩčkus* „didelis paršas, meitėlis" Sksn., Grb., *plèpkus* „plepys" Alk., *reĩtkus* „prietaisas audeklui riesti" Krk., *šàškus* „nušašėlis" Btn., *šlàpkus* „šlapias žmogus" Alk., *tùpkus* „kuris tūpčioja" Ddv., Alk., Rsn. (ir *tupkùs* „t.p." Vkv.), *ėskùs* „ėdrus, rajus" Jž. I 398, Vgr. (iš **ėd-skus*), *pir̃skus* „pirdžius" Mrp., Vkv., Jrb., Sksn., Btg. (iš **pird-skus*), *váiskus* „ryškus" (iš **vaid-skus*: *véidas*, *veizdė́ti*); *ėskà* „apetitas" Skd., Ktn., Ktg. (iš **ėd-skā* : *ė̃da, ė̃sti*), *lupskà* „lupynė" Vdk., *vepskà* „vėpla, vepelis" Kv. Apie šių priesagų kilmę sunku ką daugiau pasakyti.

§ 82. Išvestinė priesaga *-kja-* neperdažniausiai vartojama, pvz. *dubur̃kis* „duburys" Kv., Jž. I 357, *kùškis* „kuokšta, Büschel" KDL I 270 s. v. Busch (= lat. *kušķis*), *nebilkis* „nebylys" Qu[4] 548, *pleĩškis* „pleištas, kylys" Psk., Ds. (šalia *pleĩškas* „t.p." Ktv., Krk.), *rùpkis* „rupūžė" Jrb., *striùbkis* „mėšlo gabalas" Alk., *striùpkis* „mažutis, smulkus; apskritas gabalas" Ddv., Vln., *sùskis* „niežas; nususėlis; nusigyvenęs žmogus" Kv., Vkš., Snv., Lnk. (= lat. *sušķis* : *sùsti*, av. *huška-* „sausas" ir kt.), *trupkis* „smulkmena" Jž., *vẽpkis* „išvėpėlis" Rsn., Up., Btg., LP IV 3 (: *vepė́ti* „niekus plepėti"), *vȳburkis* „pataikūnas, šunuodegautojas" N 76, K 500 (: *vyburȳs* „t.p.", *vȳburti* „vizginti") ir kt. Čia pat priskirtina ir *dìčkis* „didutis, didokas" Sb., *drùčkis* „drūtas, nedidelis žmogus, gyvulys" Jž. I 352, Sb., *raũčkis* „truputį rausvas" Bgt. ir kt. Šie pastarieji dariniai veikiausiai yra sudaryti iš būdvardžių, plg. *dìčkis* : *dìčkas* = *sẽnis* : *sẽnas*.

Savo daryba ypatingesnis yra *priekis* „priešakys", kuris, kaip ir s. sl. *pročь* „atliekamas; šalin, lauk, lot. procul" greta *prokъ* „liekas, atliekamas" (iš **pro-ko-*), gali būti su priesaga *-ja-* išvestas iš **priekas*, o šis savo ruožtu gali būti kilęs iš prielinksnio (pirmykščio prieveiksmio) *prie* (iš **prei*) ir priesagos *-ka-*. Plg. Brugmann Gr. II[2] 1, 480 t.

Su priesaga *-kė* teturime tik keletą daiktavardžių, pvz. *rùpkė* „rupūžė, varlė" Snv., Lzd., Kv., Gr. (: *rupùs*, *rùpti*), *striùpkė*

„striukė, l. sznurówka“ Rsn., *šãškė* „nušašėlė“ Tv. (: *šãšas, šàšti*), taip pat *aštuñkė* „aštuonakė (korta)“ Slnt., *deviñkė* „devynakė“ ib. ir kt.

Tokie dariniai kaip *kaimynkė* BrB 2 Moz. XI 2, *klebẽtkė* „sklendė“ Bgt., *pardõčkė* „pardavimas“ Lpg. ir kt. yra antriniu būdu sudaryti šalia *kaimynka, klebetka* ir kt.

b) *-aka-, -eka-, -ėka-, -ika-* ir kt.

§ 83. Priesaga *-aka-* (m. *-aka*) dabar visai retai besutinkama, pvz. *lamãkas* „gabalas“ Als., Tv., Pl. arba *lãmakas* „t.p.“ Lnk. (: *lámdyti* „niurkyti, glamžyti“, *lamìnti* „t.p.“) *marmãkas* „kuris daug, tankiai kalba, marma“ Pšl., Pdl., Plv., Kp. (: *marmẽti*), *márnakas* „smulki, minkšta pievos žolė, baltais smulkiais žiedeliais“ Slnt., Vbn. (: *márnas, -ai* „dešrinė mėsa“ Dbk., *márna* „neriebus prametalas“ Lkm.), *matarãkas* „kuris daug kalba, juokauja; nepastovus, judrus žmogus, neramus“ Erš., Gdl. (: *mãtaras* arba *matãras*), *pẽlakas, -aĩ* „žuvies sparnas, pelekas“ Sn., Ds., *plãštakas, -ai* „plaštaka“ BR 1 Kor. XVIII 44, *pluoštakas* „sauja, kuokšta“ Koss. 93 b (: *plúoštas*), taip pat *ãšaka* (ir *ašakà* = lat. *asaka*, r. *осока* „viksva, Riedgras“ : *aš-t-rùs, ãš-mens* ir kt.), *kalvakà* „kalvelė“ N 176 (visai nepaprastas mažybinės reikšmės daiktavardis!) *marlakos, -ų* „laukinės avižos“ R II 187, M II 248, *márnaka* „tokia žolė“ Msd., Slnt., Lkm., *plãštaka* Mrp., Dkš., Ddv., Lnk., Kv., Sb. (ir *plaštakà, -õs* Skm. : r. *пласт* „klodas, storas sluogsnis“ ir kt., žr. Trautmann Wb. 223), *plúoštaka* „sauja, pluoštas“ Ad., Dglš. (: *plúoštas*) ir kt. Dėl darybos plg. s. ind. *ánta-kaḥ* „baigiąsis; mirtis“ : *ánta-ḥ* „galas“ ir kt.

Išplėstinę priesagą *-akja-* (m. *-akė*) turi: *Merštakis* „Lielupės įtakas ties Žeimeliu“, *Vìšakis* „Šešupės dešinysis įtakas“ (plg. r. *Ислочь* : *Исля*, *Нарочь* : *Нары* ir kt., žr. Būga TŽ I 15), taip pat *plãštakė* „plaštaka“ Lpg., Lšk.

Priesagos *-eka-* (m. *-eka*) darinių taip pat visai maža tėra, pvz. *bernẽkas* „berniokas“ Lzn., *kebekas* „saga“ Vbl., *lydẽkas* „lydys“ Ttv., Kv., Jnk. (= lat. *līdeks*), **melekas* „liežuvis“ (iš čia *melekẽlis* „liežuvėlis“ KDL II 366 s. v. Zäpfchen : lat. *mèle* „liežuvis“), *pẽlekas, -aĩ* „žuvies sparnelis“ RŽ 33 (: lat. *peldêt*

„plaukti"?), *talekas* „nuotakas" Lex. 60, taip pat *lydekà, -ẽkos* „lydys" Mck., Slnt., *pelekà, -õs* „pelekas" K 303 ir kt.

Su priesaga *-ekja-* (m. *-ekė*) paminėtina *lydẽkis* „lydys" Ds., *plokštẽkė* „plokščia ankštis" Slnt. (: *plókščias* ir kt., žr. Būga RFV LXXIII 337), *plostẽkė* „atskala" Kv. ir kt.

§ 84. Daug plačiau kaip *-eka-* sutinkama priesaga *-ėka-*. Ji daugiausia yra pažįstama rytų pietų Lietuvoje ir tarp ko kito turi mažinamąją ar menkinamąją reikšmę, pvz. *arklẽkas* „menkas arklys" Arm., *bernẽkas* „vaikas, vaikinas, berniokas" Arm., Lzn., Ob., *koštuvẽkas* „koštuvėlis" Arm., *krūmẽkai* „prasti krūmai, krūmokšniai" Kp., Ob., *meitelẽkas* „meiteliokas" Išl., *paršẽkas* „paršiokas, paauglys paršas" Lpg., Štž., Rdm., Vkn., *ponẽkas* „ponelis" ŠKŽ 360, *šunẽkas* „šuniokas, paprastas šuo" Vkn., Trg., *varnėkas* „varniokas" LT IV 148, *žmogẽkas* „žmogelis, žmogėnas" ŠKŽ 604. Tos rūšies mažybinių daiktavardžių pasitaiko ir latvių tarmėse, pvz. *bērnēks, veprēks* ir kt., žr. Endzelin Le. Gr. 265, SF 95.

Kiti priesagos *-ėka-* dariniai yra įvairios kilmės ir reikšmės, pvz. *kabenẽkas* „vąšas dviem užlenktais dantimis; mėšlinis kapstukas" Jž. II 3 (ir *kebenẽkas* „mėšlinės šakės, šakės mėšlui versti" N 169, Erž. : *kabẽklis, kebẽklis* „vąšas, kablys", r. *кобéня* „sieninis vąšas" ir kt., žr. Būga RFV LXX 254), *kanabẽkas* „įrankis mėšlui iš vežimo versti" Psk., Ūdr., Lpg., Al. (ir *kanebẽkas* „t. p." Nms., Š., Snt., galbūt metatezės būdu iš *kabenėko* perdirbtas, bet vis dėlto plg. ir *kanãbinti* „draskyti iš žemės" Lšk., „kankinti" Lpg.), *labẽkas* „plona skara" Pls., „įlinkimas klojimo stogo priešakyje, kad neprilytų į klojimą" Gvč., *lažẽkai* „išgulę javai" Bgs., *lepẽkas* „niekam tikęs žmogus" Lpg., *Medvẽkas* „Varėnos vls. ežeras", *merlẽkas* „vandeny įmirkęs pagalys, strampas" Gvč., ŠKŽ 227, *paplevẽkas* „valkata, niekam tikęs bernas" Škč., *pašlemẽkas* „niekam tikęs žmogus" Vkv., *strapẽkas* „lazda, kuoka" Lkm. (: s. sl. *стропъ* „stogas, lubos", žr. Būga KS 198), *Šimėkaĩ* „Sasnavos vls. kaimas", *šlapẽkas* „drėgnas medis (malka)" Nč. ir kt.

Iš minėtųjų pavyzdžių savo priegaide išsiskiria *pelė́kas, -a* „pelės plauko, mäusefahl" (= lat. *pelêks* „pilkas, pelenų spalvos":

pelẽ „Maus" < „pilkuma, das Grau", *pelė́ti*), *Velė̃kas* „Papilės vls. bala ar pelkė".

Kadangi atitinkamų priesagos *-ėka-* darinių, kaip jau minėta, yra ir latvių kalboje, tai ši priesaga, be abejonės, yra sena, baltiška. Bet vis dėlto vienas kitas iš jos atstovų gali būti ir skolinys; pvz. *smalẽkas* „dervingas pagalys" Lpg., Nmn., Jžt., Užp., Ut., Lkm. veikiausiai yra paskolintas iš g. *смоляк*, iš kurio savo keliu yra kilęs ir subatėnų bei kt. tos pat reikšmės *smaliõkas*; dėl *-ėk-* ‖ *-ok-* plg. *kočẽlas* ir *kočiõlas* iš g. **качало, prajẽvas* ir *prajõvas* iš g. *проява* ir kt.

Priesagą *-ėkė* turi *Peršẽkė* „kairysis Nemuno įtakas Simno par." greta lat. *Pērse* „dešinysis Dauguvos įtakas Vidžemėje", žr. Būga TŽ I 16.

§ 85. Priesaga *-ika-* yra sena ir dar dabar plačiai vartojama. Darybos ji gali būti sudaryta iš kamiengalinio *-i-* ir priesagos *-ka-*. Tai dar rodo pvz. *añtí-kas* „kultupis, saxicola oenanthe" Ds. : *ántis*, gr. μαντι-κός „pranašinis, pranašui priklausąs" : μάντις „pranašas", s. ind. *avi-kaḥ* „avis" : *áviḥ* „t.p." ir kt., žr. Brugmann Gr. II[2] 487 t., Ewald Entw. 25. Ilgainiui ši priesaga, tapusi atitrauktine, buvo pradėta dėlioti ir prie įvairių kitų, visų pirma daiktavardinių kamienų, pvz. *brolikas* „brolėnas, brolio sūnus" N 346, *kankalìkas* „katilėlis, Glockenblume" K 166 (: *kañkalas*), *kaukarìkas* „pakaušis, sprandas" Sb. (: *kaũkaras* arba *kaukarà* „kalva, kauburys"), *kaukorìkas* „didele galva vaikas" Šmn. (: *kaũkoras* „kauburys"), *puodìkas* „mažutis puodas" LŽT 25, *staldìkas* „mažutis staldas" ib., *stirnikas* „stirninas" N 502, *šunìkas* „šunsnukis, niekšas" Kl., *tarnikas* „służka" DP 160, *tarpìkas* „daržinės vidurys tarp galų, klojimo vieta pravažiuoti" Pl., Slnt., Btč., *žandikas* „žandelis" N 538, *žirnìkas* „toks augalas" Sb., Kp., taip pat tikriniai vardai *Budrìkas* „pav.", *Deivìkas* „t.p.", *Ežerìkas* „vandenys prie Įsės; mažutis tvenkinys prie Tovės" LŽT 97, *Jõnìkas* „pav.", *Kálnìkas* „t.p.", *Petrìkas* „t.p." ir kt.

Iš būdvardžių su šia priesaga yra sudaryta: *baltikai* „tokia grybų rūšis, Weisslinge" M I 19, *didìkas* „didžiūnas, galiūnas" Jž I 320, *laibikas* „siauras gabalas, ilgas siauras laukas" Qu[4] 456, N 351, *naujikas* „naujokas, Neuling" SzDi. 195, Jž., *raudonìkas*

„raudonlepšė“ Kp., *šventìkas* „kunigas, dvasininkas“ Jd. 1228_{19} ir kt. Čia pat priskirtini ir *Šlapikaĩ* „Seirijų vls. kaimas“.

Bet ypač plačiai dabar priesaga *-ika-* yra vartojama sudaryti tokiems nomina agentis, kurių šaknys savo balsiais dažniausiai sutinka su atitinkamų pirmykščių veiksmažodžių būtojo kartinio laiko šaknimis. Pvz. *buvìkas* „kas pasilieka, bųva namie“ Lpl., *degìkas* „degėjas, Brandstifter“ K 82, *delsikas* „kuris delsia, gaištuvas, tinginys“ N 136, *ėdìkas* „ėdėjas; prispaudėjas, engėjas“ Jž. I 393, *korìkas* „korėjas“, *kūlìkas* „kūlėjas“, *laužìkas* „linų mynėjas“ Rsn., *leidikas* „sielininkas, Holzflösser“ M I 145, *lindìkas* „kuris lando, landžioja“ Dvd., *lipìkas* „sulipęs, nešvarus žmogus arba gyvulys“ Všk., *lojìkas* „plepys“ Rkš., *meldìkas* „meldėjas, prašytojas“ Qu[3] 322, K 248, Sksn., *mėžìkas* „mėžėjas“ Dvd., *patarìkas* „patarėjas“ Vkv., *pjovikas* „pjovėjas“ N 303, *plepìkas* „kuris plepa, plepys“ Rdn., *plėšikas* „kuris plėšia, Räuber; plunksnų plėšytojas“ BR Bar. VI 14, R I 109, M I 204, N 308, *plūdìkas* „kuris plūsta, plūdėjas“ Krk., *siuvìkas* „siuvėjas“ N 471, OD I 24, Jž. II 42 s.v. k a r p a s, *skundìkas* „skundėjas, kuris noriai skundžia“ K 385, *slėpìkas* „kuris slapstosi“ Lkm., *spaudìkas* „kas noriai ir daug spaudžia, spaudėjas“ K 396, *šėrìkas* „kas dvaruose gyvulius šeria“ Slnt., *vedìkas* „vedėjas, vedys“ Jž. I 27 s.v. a n u o t i, *žaidìkas* „žaidėjas, Spielmann“ KD 180, LV 107, *žuvikas* „žvejys“ LV 48 ir kt.

Daug mažiau šios priesagos darinių vartojama šalia antrinių veiksmažodžių, pvz. *biržìkas* „biržytojas“ Jž. I 211, Bsg. (: *bir̃žyti*), *kratikas* „kratytojas“ Vaiž. VII 157 (: *kratýti*), *laistikas* „laistýtojas, baltintojas“ R II 358, M II 479 (: *laistýti* „glaistyti“), *laižìkas* „pataikūnas, šunuodegautojas“ Jž. (: *laižýti*), *landìkas* „kuris visur lenda, kišasi“ Tv. (: *landýti, lándžioti*), *lopikas* „lopytojas“ M I 152, K 236, Ds. (: *lópyti*), *paganìkas* „piemens arba kerdžiaus padėjėjas“ Lkv., Krl. (: *paganýti*), *prašikas* „prašytojas“ Vaiž IX 193, *(:prašýti), romìkas* „romytojas, romiklis“ K 358, Kv. (: *rõmyti*), *skalìkas* „medžioklinis skalijąs šuo“ (: *skãlyti*), *statìkas* „rugių, kviečių statinėtojas“ Alk. (: *statýti*), *vaikštìkas* „kuris mėgsta, gali vaikščioti, vaikščiotojas, keliautojas“ Sb., Skp. (: *váikščioti*), *vėtìkas* „vėtytojas“ Sksn., Jž. (: *vė̃tyti*).

Savo reikšme šios rūšies dariniai daug kur sutampa su priesagų *-ėja-* ir *-toja-* atstovais, bet tam tikrais atvejais jie ir ski-

riasi tarpusavyje: priesagos *-ėja-* ir *-toja-* kartais reiškia veikėją, kuris atlieka tik tam tikrą veiksmą, o *-ika-* parodo veikėją kokį nuolatinį veiksmą atliekant, t. y. kokį darbą dirbant ne vieną kartą, bet kartotinai, dažnai net su tam tikru palinkimu. Pvz. *ėdėjas* yra kiekvienas, kuris ėda, o *ėdìkas* dar yra ir tas, kuris kitus ėda, engia (plg. pas mus yra daug ė d ė j ų, t.y. valgytojų, bet: tas ponas tikras žmonių ė d i k a s Jž. I 393). Arba štai Kuršaičiui *pirkėjas* yra tas, kas ką nors perka, Käufer, o *pirkikas* — kuris dažnai pirkioja, „der mehrfach kaufft" (žr. KDL I 679 s. v. K ä u f e r) Taip pat jam ir *spaudikas* yra tas, kuris noriai ir daug ką spaudžia (žr. K 396). Ryt. augštaičiams *vaikštikas* yra ne paprastas vaikščiotojas, bet toks, kuris mėgsta ir gali vaikščioti. Bet šiaipjau dabar šio reikšminio skirtumo nedaug težiūrima; pvz. paveldėtinio *siuviko* (plg. s. sl. *šьvьcь* „kurpius" iš **si̯ui̯iko-*) vietoje dabar jau visuotinai yra įsigalėjęs *siuvėjas*, taip pat naujadaras *teisėjas* ir kt., bet šalia to profesionaline reikšme pagrečiui dažniausiai yra sakoma ir *nešikas*, *vežikas*, ne *nešėjas, vežėjas*. Panašios darybos nomina agentis su priesaga *-ьcь* (iš **-iko-*) sutinkame ir slavų kalbose, pvz. s. sl. *davьcь* „davėjas", *lovьcь* „medžiotojas" (: *loviti* „gaudyti") ir kt., žr. Vondrák Vgl. Gr. I² 620 t. Dėl latvių kalbos pavyzdžių plg. Endzelin Le. Gr. 263.

Kiti veiksmažodiniai daiktavardžiai su priesaga *-ika-* esti dar ir daiktinės reikšmės, pvz. *kabìkas* „pakaba, pakabintuvas" Jzn., Krk., Krn., *lipìkas* „rąstas su įkirtimais kur nors augštyn lipti, kopėčios" Tvč., Prg., Trg., „lipdytinis puodas" R I 78, M I 151, „vijoklis (toks augalas)" Vln., ds. *lipikai* „sakai" SzDi. 93, *lupìkas* „jaunas medelis su nulupta žieve" Rdn., „karklas, nuo kurio nulupta karna" Dbč., *malìkas* „milinys" Tvč., *pakalìkas* „pleištas, kylys" Gž., *pavarìkas* „dupinas, ilga kartis su buože žuvims į tinklą varyti" Kv. (Ai. St. 179), *pinìkai* (ne *pynikai!*) „neriniai, karbatkos" Švn., Vnt., Kv., JGr. 89, *stumìkas* (ne *stūmikas!*) „medinė durų velkė" Tvč., *trinikas* (parašyta: *trinikkas*) „grūstuvas, Reibkeule" N 115 ir kt.

Visai nepaprasti daiktavardžiai yra *bėgštìkas* „bėgikas" Jž. I 200, *kam̃štikas* „prastas valgis" Št. ir *plėštìkas* „plėšà, sluogsna" Érš. Galbūt pirmasis iš jų yra sudarytas iš *bėgštà, -õs* „bėgimas" (plg. tas žmogus greitos b ė g š t õ s Jž. I 200); antrasis yra

kildintinas iš *kamšt-* (plg. *kam̃štas* „kamša, spūstis", *kamštýtis* „prikimšti sau pilvą" Jž. II 26) bei priesagos *-ika-*, o trečiasis vestinas iš *pléštas*.

Neįprastos darybos yra ir *mazỹnikas* „visai mažas" LŽT 27, *mažỹnikas* „mažas" K 246, Pgm. bei *mažiū̃nikas* „visai mažas, mažitelys" Kv., Rtv. Visi šie būdvardžiai gali būti kilę iš pagrindinių žodžių su priesagomis *-yna-* ir *-(j)ūna-*, būtent — iš **mazynas* (čia *-z-* gali būti prūsų arba kuršių latvių kilmės), **mažynas* (plg. lat. *tuvīns* „arti esąs" ir *tuvs* „artimas" ir kt., žr. Endzelin Le. Gr. 234) ir **mažiūnas* (plg. *saldū̃nas* ir *saldùs* ir kt.; žr. dar Specht KZ LIX 216[1]). *Mackynikas* „labai mažas" M II 300 gali būti tiesiogiai su atitrauktine priesaga *-ynika-* sudarytas iš *macko* (žr. 123 t. psl.) arba su priesaga *-ika-* išvestas iš analoginio **mackyno*.

Dabar nebevisai aišku, iš ko sudaryti šie dariniai: *stibìkas* „viršūnė, nejudanti smailuma" Km. (plg. *stìbilas* „kotas" ir kt.), *vainìkas* (: lat. *vàinaks* „t.p." ir kt.), *žibìkas* „terba, maišelis" Ds. (plg. *žibinỹkas* „abrakinė terbelė" ib. ir kt.), taip pat tikriniai vardai *Eĩdikas* „pav.", *Gaĩdìkas* „t.p.", *Gedìkas* „t.p.", (: *Gedeikà*, *Gedùtis*), *Gakštìkas* „Šimkaičių vls. upė", *Žibikaĩ* „Viekšnių vls. kaimas", *Židìkai* „miestelis" ir kt.

Sprendžiant iš kitų ide. kalbų, galima manyti, kad priesaga *-ika-* iš pradžios veikiausiai yra buvusi būdvardinė; plg. gr. ἱππικός „arkliui priklausąs, arklinis": ἵππος „arklys", lot. *modicus* „nuosaikus, vidutiniškas, tinkamas": *modus* „matas, saikas" ir kt., žr. Brugmann Gr. II² 1, 487 tt., Hirt Gr. III 284. Bet jau nuo senų senovės tiek mūsų, tiek kitose ide. kalbose randame šios priesagos ir senų daiktavardžių. Pvz. tos rūšies darinys yra *vainìkas* = s. sl. *vě̆nьcь*: jis su priesaga *-iko-* gali būti sudarytas iš kokio nors trumpesnio vardažodžio, plg. Endzelin MLV IV 439. Dabar kaikurių tokių sustabarėjusių senų darinių daryba jau yra išblėsusi, ir todėl jų kilmė nebevisai aiški.

Priesagos *-ika* darinių beveik neturime. Iš jų nebent galima paminėti Nesselmanno žodyno *karvika* „karvelė" 183, *pjovika* „pjovikė, pjovėja" 303 ir kt. Šiaipjau kitur panašių darinių nepasitaiko; jų vietoje yra vartojami daiktavardžiai su priesaga *-ikė*.

§ 86. Beveik kaip *-ika-* yra vartojama ir išvestinė priesaga *-ikja-*, pvz. *baltìkis* „tam tikras grybas, Weissling" Qu[4] 944, LD 223, *jaunìkis* „jaunikis; jaunasis, Bräutigam", *juodìkis* „skatikas, šilingas" Jž. I 689, *juodìkiai* „mėlynieji kopūstai" KDL I 244 s.v. Blaukohl (ir *Juodìkis* „Varėnos vls. ežeras"), *knabikis* „gribštukas, knibčius" N 222 (: *knabùs* „vagiškas, diebisch"), *laibikis* „laibikas" M I 140, *laimìkis* „laimėjimas, laimėtasis daiktas" Nms. (ir *láimikis* Pr., Šsk. arba *laĩmikis* „t.p." Ddv."), *lopikis* „lopikas" Qu[3] 77, *lupikis* „lupikas" Qu[4] 428, *pagunìkis* „pasiuntinukas, Laufbursche" K 286 (: *gùnyti* „gainioti", *gunióti* „t.p."), *pjovikis* „pjovikas" BR 1 Sam. VIII 12, *plėšikis*. „plėšikas" SzDi. 139, *romìkis* „romiklis" Jnk., *siuvíkis* „siuvėjas" DP 142, 582. Vienur kitur šios priesagos yra ir tikrinių vardų, pvz. pavardės *Bùdrikis*, *Eidikis* (ir *Eidikỹs*), *Medikỹs*, *Tenikỹs* ir kt.

Priesagos *-ikė* dariniai nevienodai vartojami. Vienur, ypač žemaičių tarmėse, jais mėgstama žymėti mažybę, pvz. *antìkė*, *barzdìkė, mergìkė, rankìkė* ir kt.; plg. s. sl. *rǫčьka* „rankelė" : *rǫka* „ranka" ir kt. Čia pat priskirtina ir *šulìkė* „bačka" Kv., taip pat mažybiniai mergaičių vardai (pvz. *Marìkė*, *Onìkė* ir kt.), vietomis įgiję net neigiamos reikšmės (pvz. Pagramančio apylinkėje). Klaipėdos krašte *-ikė* turi tokią pat reikšmę, kaip *-aitė*, *-utė* ir kt., pvz. *Gauptìkė* „Gaupčio duktė"; bet čia ji vietoj *-aitė* ir kt. buvo pradėta vartoti visai neseniai, žr. Fenzlau 113 t. Ryt. augštaičiai šia priesaga žymi ir atitinkamų gyvulių tvartus, pvz. *avìkė* „avidė" Sb., Kp., *žąsìkė* „žąsidė" Kp. ir kt. Toliau plg. *keikìkė* „keikūnė" Pr., *plėštìkė* „vytelė" Gdn., *ristìkė* „ristelė" Kv. ir kt.

Priesaga *-yka-* (m. *-yka*) visai retai tesutinkama, pvz. *avykas* „avytė" Sm. (Mitt. IV 171), *brolykas* „brolio sūnus" N 346, *Brotỹkai* „Mosėdžio vls. kaimas", *dalỹkas* „dalis, gabalas; Sache, Gegenstand" Qu[3] 126, Qu[4] 571, R I 22, N 125, VK 23, DLŽ 186, JGr. 90 (ir *Dalykaĩ* „Alytaus vls. pieva"), *Kidỹkas* „pav.", *Pelykaĩ* „Zarasų ap. miestelis", taip pat *avyka* „avytė" Snm., *karvýka* „karvytė" Dtv. ir kt. Plg. pr. *bratrīkai* „broliai", r. *братик* „brolelis" ir kt.

Su priesaga *-ykja-* (m. *-ykė*) paminėtina *Beržỹkis* „pav." LŽT 25, *Vaškýkė* „Vaškio duktė" (Fenzlau 114) ir kt.

c) *-oka-*, *-okja-*, *-okė* ir kt.

§ 87. Priesaga *-oka-*, dar tarmėse plačiai vartojama, savo daryba nesiskiria nuo *-ona-*, *-ola-* ir kt.: ji taip pat yra sudaryta iš kamiengalinio *-o-* ir priesagos *-ka-*. Tai dar aiškiai rodo dabartiniai dariniai, visų pirma įvairūs nomina agentis, pvz. *klajõkas* „klajūnas, klaidūnas" Jž. II 145, Klt. (: *klajóti*), *kraustõkas* „kuris visus daiktus išžiūrinėja, iškrausto" Ždč. (: *kráusto, -yti*), *lapatõkas* „jojėjas" Gž. (: *lapatóti*), *marõkas* „kurs daug suvalgo, ėdrūnas" Ds. (: *maróti* „valgyti, ėsti" Sv.), *murksõkas* „nieko nekalbąs žmogus" Vvr. (: *murksóti*), *mušõkas* „mušeika" Ds., Dgl. (: *mušótis* „daužytis" Mrs.), *patvylõkas* „pasalkanda, pasalūnas" Šts. (: *tvýla* „tylįs, bet savo tylėjimą piktam panaudojąs žmogus", *tvýloti* „tylėti ir nejudėti, ramiai laukti ko su įtempimu"), *sapaliõkas* „kuris niekus pliauškia" Vkv. (: *sàpalioti*), *stūmõkas* „snaudalius, nevikrus žmogus, apsileidėlis, pastumdėlis" Lpg., Lzd., Štž., Al. (: *stūmà* „stumtuvas; stumiamas žmogus"), *šaipõkas* „juokas; kuris tyčiojasi, nenaudėlis" Kk., Trp., Lnk. (: *šaĩposi, -ýtis*), *švilpokas* „juodasis strazdas" M I 285, N 533, VK 74 (: *švìlpa, švìlpoti*), *vauriõkas* „kuris vaurioja" Snv. (: *vaurióti* „niekus kalbėti"), *viliõkas* „viliotojas, apgavikas" Qu[3] 325, N 80, K 504, DB 59, Jsd. 65, Ddv.), *žvejõkas* „žvejys" Jd. 206,[1], Jsd. 168 (: *žvejóti*). Kiti šios rūšies dariniai kartais žymi ir įrankį ar šiaip kokį daiktą, pvz. *baidõkas* „medinis pagalys žuvims baidyti" Vdš. (: *baidóti* „žuvis vaikyti" ib.), *kapõkas* „kaponė, kapoklė, Hacke" R II 214, M II 249, N 178, KDL I 578 s.v. Hacke (: *kapóti*), *pūsliõkas* „tokia arklio liga, gyvulio dusulys" Akm., Tv., Škn. (: *pũslioti* „vėduoti, pūsti" Prg., Rmš.), *viliõkas* „paliekamas špulėje siūlas, kad būtų kuo pradėti verpti" M I 330, N 80, Vdl., „šeivoms trinti pagaliukas, įkišamas į ratelio šakę" Všk., Ddv. ir kt. Plg. s. sl. *tęžakъ* „žemdirbys" : *tężati* „dirbti", č. *žebrák* „elgeta" : *žebrati* „elgetauti" ir kt., žr. Vondrák Vgl. Gr. I[2] 609.

Toliau šiuo būdu gali būti sudaromi daiktavardžiai iš daiktavardžių, pvz. *bruknienõkas* „bruknės stiebelis" Sb. (: *bruknienà*), *bulbienõkas* „bulbės kamienas, bulbienojas" ib., Kp. (: *bulbienà*), *galvõkas* „nedidelis debesėlis" Sb. (: *galvà*), *kojõkai* „tam tikros lazdos, kuriomis galima vaikščioti, Stelzen" Jž. II 197, Kvn., Ždč., Rvl., Lnk. (: *kója*), *kūjõkai* „t. p." Nms., Vln., Sksn.,

Erž., Vkš. (: *kūja* „kūjokas" Kp., Ds. Trg. = lat. *kūja* „lazda"), *piestõkas* „piestos grūdiklis" Ssk. (: *piestà*), *samanõkai* „samanojai" Sb. (: *sãmana*), *sėmenõkai* „lingalviai" Jnšk., Pšl., Sb., Jžt. (: **semenà*), *skujokas* „buksnapis, Kernbeisser (toks paukštis) N 479 (: *skujà*), *žarnõkai* „žarnagaliai" Sb., Kp. (: *žarnà*).

Ilgainiui su priesaga *-oka-* (*-joka-*), kai ji tapo atitrauktinė, buvo pradėta daryti darinių iš įvairių kamienų, pvz. *berniõkas* „kiekvienas paaugęs, pradedąs vaikščioti vaikas, vaikinas; bernas, samdinys" Dvd., Sb., Kp., Sv., Rkš., Gvč., *kaulõkas* „nugaros kaulas su mėsa" Kp., *kuinõkas* „kuinapalaikis" Jsd. 759, *kumštõkas* „mušimas su kumščiu, kumštinis smūgis" Sksn., Als., *medžiõkai* „medinės klumpės" Sb., *naščiõkai* „naščiai, nėšiai" Jsd. 856, *piesčiõkas* „piestos grūdiklis" Alk., Ršk., Mrp., Krk., Gž., *pleištõkas* „pleištas" Km., *pliuškiõkas* „pliuškis" Mrp., *rupūžõkas* „rupūžgalvis" Kv., Žem. III 269, *tėvõkas* „tėvo tėvas" Ds. (ir „tėvelis, tėtulis" SGr. 131), *verpsčiõkas* „verpstė" Atd., Ūdr., Pr., Lšk., Rnč. (ir *verpstõkas* „t.p." Kbl.), *viščiokas* „gurlas, kragas, Wasserhuhn (toks paukštis)" N 84.

Rytinėje ir pietinėje Lietuvos dalyje ypač mėgstama šia priesaga žymėti kokius nors nevisai mažus arba nevisai didelius daiktus ar gyvus padarus, pvz. *katiniõkas* „nevisai mažas katinas" Sb., Kp., *maišiõkas* „nevisai mažas maišas, pusmaišis" ib., *meičiõkas* „nedidelis meitėlis" Sb., Ds., Rmš. (ir *meitėliõkas* „paūglys meitėlis" Rdm.), *nameliõkas* „namelis" Ds., *obuoliõkas* „nevisai mažas obuolys" Sb. (ir „neprinokęs, laukinis obuolys" Sv., Rkš.), *pabaliõkas* „pievelė" Kcn., *paršiõkas* „pusparšis, nevisai mažas paršas, paršelis" Sb., Kp., Ddv., *pašaliõkas* „maža daržinė šienui krauti" Dšt., *piemeniõkas* „paauglys vaikas, jau beveik geras piemuo" Sb., Kp , *teliõkas* „nevisai mažas telias; bloznas, kaip teliukas" ib. (plg. *teliokas* „mündig" Qu[1] 84), *žąsiõkas* „nebevisai mažas žąsiukas" ib. ir kt. Šitokia vartosena Rytiečiuose yra tiek gyva, kad šios rūšies darinių kaskart gali būti susidaroma ne tik bendrinių, bet ir tikrinių: beveik kiekvienas paaugęs, bet dar nevedęs berniokas gali gauti pavardinį pavadinimą su priesaga *-oka-*, pvz. *Breiviõkas*, *Karaliūniõkas*, *Raišeliõkas*, *Viksviõkas*, *Žiauniõkas* ir kt. Ar čia pat priskirtinas ir *talõkas* „didelis, augštas žmogus" Lkm. greta *talokas* „merga, pana" BrB 1 Moz. XXIV 28, DP 505, „suaugusi duktė" SzDi. 43, dabar nebevisai aišku.

Bet šita daiktavardinė priesaga seniau galėjo būti plačiau vartojama ne tik Rytiečiuose, bet ir toli Vakariečiuose ir iš dalies net Žemaičiuose. Pvz. Klaipėdos krašte dar ir dabar galima sutikti šios darybos pavardžių, kaip antai: *Palõkas*, *Ramõkas*, *Simõkas*, *Šapõkas*, *Šermõkas*, *Šilõkas*, *Šlapõkas* ir kt. Nesvetima ši priesaga yra ir latvių kalbai, kur su ja yra sudarytų mažybinių daiktavardžių, pvz. *bērnāks* arba *bēr̦nāks* (= *berniõkas*), *suņāks* (= *šuniõkas*), *teļāks* (= *teliõkas*) ir kt., žr. Endzelīns FBR XIII 158, SF 95.

§ 88. Ypač plačiai visoje Lietuvoje priesaga *-oka-* yra vartojama sutvirtinamojo laipsnio būdvardžiams sudaryti, pvz. *bėrókas* „apybėris, gana bėras", *gerókas* „apygeris, gana geras", *naujókas* „gana naujas, apynaujis, panaujas", *sartókas* „apysartis, gana sartas", *senókas* „apysenis, gana senas" ir kt. Rytiečiuose, pvz. Tverečiuje, ši priesaga turi tik truputį didinamą reikšmę, pvz. *augštókas* „kiek (truputį) peraugštas", *laibókas* „truputį perlaibas" ir kt., žr. Otrębski WNT I 168 t. Latvių kalboje ši priesaga visų pirma yra vartojama augštesniajam būdvardžių laipsniui sudaryti, pvz. *labâks* „geresnis" (= *labókas* „gana geras, pogeris, apygeris") ir kt.

Vietomis ši daryba mūsų kalboje kiek įvairuoja. Vienur yra beveik visur apibendrinta priesaga *-oka-*, pvz. *gerókas* (: *gẽras*), *puikókas* (: *puikùs*), *statókas* (: *stãčias* ir *statùs*), *šlapókas* (: *šlãpias*). Kitur tam tikrais atvejais yra sutinkama ir priesaga *-joka-*, pvz. *puikiokas* LD 72, 316, *sunkiokas* ib. 334, N 470 ir kt. O Rytiečiuose vietomis net yra skiriama *-oka-* nuo *-oku-*; pvz. Tverečiaus šnektoje, nors nevisai nuosekliai, priesaga *-oka-* yra linkstama dėlioti prie *a-* kamieno, o *-oku-* prie *u-* kamieno būdvardžių, kaip antai: *ilgókas* (: *ìlgas*), *mažókas* (: *mãžas*), *plonókas* (: *plónas*), bet *platókus* (: *platùs*), *statókus* (: *statùs*), *tamsókus* (: *támsus*) ir kt., žr. Otrębski l. c. Beveik panašiai elgiasi ir Sirvydas savo žodyne: šalia *juodokas, laibokas, mėlynokas, siaurokas, šilpnokas* ir kt. jis vartoja ir *atstokus* 211, *rūgštokus* 126, 304, *saldokus* 304, *tamsokus* 303 ir kt. Taigi ši daryba gali būti sena, bet vis dėlto nepirmykštė: būdvardiniai priesagos *-oku-* dariniai veikiausiai yra vėliau sudaryti pagal pagrindinius *u-* kamieno būdvardžius. Tuo būdu gali būti paaiškinti santykiai pvz. *júodas* : *juodókas* ir *platùs* : *platókus*.

Toliau tenka pastebėti, kad su priesaga *-oka-* vienas kitas būdvardis gali būti sudarytas ir iš skaitvardinių lyčių, pvz. *antrokas* „antropas“ Jž. I 24, *dvejokas* „dvejopas“ BrP II 14, 20, SzDi. 48, *ketverokas* „ketveriopas“ VP 213 b, *šešerokas* „šešeriopas“ BrP II 21 arba *šešeriokas* „t.p.“ DP 352, *šimteriokas* „šimteriopas DP 512, KS 44, *vienokas* „vieneriopas, paprastas“ KG 75, N 64 ir kt. Tokiai darybai pagrindą gal bus davę tokie dariniai kaip *abejókas*, *dvejókas* ir kt., žr. toliau.

Dabar nebevisai paprastas darinys atrodo *augštýnokas* (arba *augštynókas*) „augštininkas, augštielninkas“ Arm., Rdn., Plg., DB 143, BrB Teis. VII 13. Dėl sudarymo jis visų pirma gali būti sudarytas iš būdvardžio **augštynas*, lygiai taip pat, kaip *mažýnikas* yra vestinas iš **mažynas* (žr. 130 psl.); dėl priegaldės plg. *bernýnas* Tvč. ir *mergỹnas* LŽT 26. Kad jis būtų tiesiogiai su priesaga *-oka-* sudarytas iš prieveiksmio *augštỹn*, kaip kad *augštynaikas* „ant nugaros gulįs“ N 16 gali būti kildinamas iš prieveiksmio *augštynai* „augštyn akimis žiūrint (pvz. gulėti)“, sunku tikėti, nes pati lytis *augštyn* veikiausiai yra vėlyvesnių laikų padaras.

Apspritai imant, priesagos *-oka-* darinių daryba yra didžiai sena. Yra galimas daiktas, kad iš pradžios šios rūšies būdvardžiai buvo pradėti daryti iš *ā-* kamieno abstraktų. Pvz. pradžią šiokiai darybai galėjo duoti tokie dariniai kaip *abejó-kas* „nepastovus; nuosaikus“ Jž. I 2 (: *abejà, -õs* „abejojimas“, *abejõ-nė, abejó-ti*), taip pat lot. *merā-cus* „grynas, nesumaišytas, unverfälscht“ (: **merā* „grynybė, tyrybė“, kolektyvinės reikšmės lytis šalia niekatrosios giminės *merum*, kuri suspecialinta reikšme „nemaišytas vynas“ dar yra išlikusi), ved. *pavā-kā́ḥ* „šviesiai spindįs, vaiskus“ (: *pavā́* „gryninimas“) greta lot. *fugāx* „bėgąs, flüchtig“ (: *fuga* „bėgis“) ir kt., žr. Brugmann Gr. II 1, 498 t., Ewald Entw. 11 t., 21 t. Ilgainiui kaikurie šitokie dariniai galėjo sudaiktavardėti, pvz. *bėrõkas* „bėris, bėras arklys“, *naujõkas* „naujas žmogus, Neuling“ (ir „nausėdys, Neusass“ Qu[1] 136, N 417; taip pat *Naujõkas* yra dažnai ir pavarde vartojamas), *sartõkas* „sartis, sartas arklys“, *stačiõkas* „stačios kalbos žmogus“ Vbl., Vkv., Snt., Sb., Ds., Sl. greta būdvardžių *bėrókas, naujókas* ir kt.; plg. dar s. sl. *novakъ* „naujokas“ : *novъ* „naujas“, gr. νέαξ „jaunuolis“ : νέος „naujas, jaunas“ ir kt., žr. Brugmann Gr. II² 1, 501. Tos pat rūšies yra ir *dvejõkai*

„dveji vienu kartu velkami drabužiai, dažniausiai kailiniai ir sermėga“ Nms., taip pat *kelintõkas* „kelinta dalis“ Gvč. ir kt.

Visai savotiškai būdvardžiu yra vartojamas *galvõkas* „galvos didumo“: *galvokì* debesys Dglš.

Išplėstinę priesagą *-okja-* turi: *kitókias* SzDi. 78, Ds. (ir *kitókis* Tvč.), *vienokias* SzDi. 76 (ir *vienókis* Tvč.), *visokias* PS I 122, GNT Mat. VII 17 (ir *visókis* Tvč.), taip pat *anóks, kitóks, šìtoks, vienóks, visóks.* Šios rūšies dariniai gali būti sudaryti pagal įvardžius *kóks (kókis), toks, jóks,* kurie savo ruožtu yra kilę iš kamienų *ko-, to-, jo-* ir priesagos *-kja-*, plg. lat. *tâ-ds* „toks“ ir kt.

Būdvardiniai priesagos *-oka-* dariniai paprastai turi atitinkamas moteriškosios giminės lytis su *-oka* (pvz. *gerókas*: *gerokà* [*gerória*] ir kt.), o šalia daiktavardinės vyriškosios giminės priesagos *-oka-* pasitaiko ir moteriškosios giminės *-okė*, pvz. *naujõkė, stačiõkė*, taip pat *kirptõkę* „višta su nukirpta uodega“ Nč., *mergiõkė* „mergiõtė“ Gvč., *muštõkė* „indas sviestui mušti, brokštuvas“ Sb. (ir *muščiõkė* „t.p.“ Rmg., Kkn), *talõkė* „didelė, augšta moteris“ Lkm. ir kt.

d) *-uka-, -ūka-* ir kt.

§ 89. Priesagos *-uka-*, kaip ir *-oka-*, dariniai iš pradžios su priesaga *-ka-* buvo pradėti daryti iš *u-* kamienų, plg. s. sl. *synъ-kъ* „sūnelis“: *synъ* (= *sūnùs*), *sladъ-kъ* (iš **soldu-ko-*): *saldùs*, s. ind. *tánu-kaḥ* „plonas, smulkus“: *tanúḥ* „plonas, plokščias, smulkus, menkas; silpnas, mažas“ ir kt., žr. Brugmann Gr. II² 1, 491 t., Ewald Entw. 26 t. Bet ilgainiui, šiai pirmykščiai darybai išblėsus, buvo pradėta jų darytis ir iš kitų kamienų.

Dabar su šia priesaga yra sudaromi įvairūs veiksmažodiniai (iš dalies gali būti ir vardažodiniai) daiktavardžiai, visų pirma nomina agentis, pvz. *baldùkas* „bildūnas, Poltergeist“ ME 124 arba *bildùkas* „t.p.“ M I 24, *durùkas* „kurs duria“ Jž. I 369, *kertùkas* „peštukas, priešgyna“ Jgk., Grb., *klausùkas* „kuris klauso, yra paklusnus“ Jž. II 149 (ir *klausiùkas* „t.p.“ ib.), *kramùkas* „mažas, negreitai bėgąs arklys“ Kp. (: *kraménti* „negreitai važiuoti“), *krapštùkas* „kuris lėtas darbe“ Bgs., *kraustùkas* „nuolatinės vietos neturįs žmogus“ Ždč., *kutùkas* „kuris bijo kutenamas“ Bgt., *laižùkas* „šunuodegautojas, puodlaižis, intrigantas“ Nč., *pagrėbstùkas* „kuris grėbsto šieną paskui vežimą“ Snt., *plepùkas* „kuris vis

plepa" Sb., *sėjùkas* „sėjikas" Rdn., „toks paukštis" Užv., Ldv., „toks vabalas" Lpg., *žindùkai* „paršiukai, kurie tebelaikomi prie kiaulės arba neseniai nuo jos atimti" Šl. Kiti tos rūšies dariniai reiškia įrankius ar šiaip kokius daiktus, pvz. *kabùkas* „kablys puodams maišyti krosnyje" Užp., *kandùkas* „kandiklis" Vkj., *klabùkas* „padarytas įlinkis dalgyje beplakant" Nč. (: *klabéti*), *knybùkas* „aštrus peilis" LŽT 84 (: *knybti* „rakti, knaibyti" Jž. II 183), *kratùkas* „pagaliukas pakuloms kratyti" Rsn., *laidùkas* arba *leidukas* „bačkos volė, kranas" N 360, *narùkas* „vyrius, Türband" Als., *pagramdùkas* „iš pagramdų iškeptas duonos kepalėlis" Prl., Vvr., Mrs., Nms. (ir „paskutinis vaikas šeimoje" Lpg., Alk., Snv., Vkv., Dkš.), *plėšiùkas* „plėšys" Kp., *plūdùkai* „iš meldų surišti kūleliai plaukti" ib., *skidùkas* „suskidęs audeklas, drabužis" Ddv., *švilpùkas* „švilpynė" Schl. 326, Sb., *švirkštùkas* „švilpukas" Lpg.

Antriniai priesagos *-uka-* dariniai daugiausia yra sudaromi iš daiktavardžių ir gal kiek rečiau iš kitų vardažodžių, pvz. *añtukas* „antikas" Ds., *barzdùkas* „barzdotas neūžauga" Jž. I 195, *kelmùkas* „prie medžių kamienų augąs grybas" Bvt., *mėnesùkas* „mėnulis, Mond" LŽT 85, *mėsùkas* „žmogus, kuris labai mėgsta mėsą" Nč., *piestùkas* „medinis kuolas taukams grūsti" Skp., *pirštùkas* „noperckas, Fingerhut" SzDi. 166, Qu[1] 659, Kp. (= r. *nepcmók, -mká* „mažytis pirštas" iš **пърстъкъ*), *pleištùkas* „rąstams skaldyti klynas" Kp. (: *pleĩštas* „t.p."), *radviliùkas* „rastinis vaikas" Slm. (: *radvilà, -õs, rãdvilą* „rastinis" Als., Sv.), *skurdžiùkas* „menkas, mažas žmogus, gyvulys" Ddv. (: *skuřdžius* „skurdeiva, nuskurdėlis"), *tėvùkas* „tėvo tėvas" Nms., *vasarùkai* „vasariniai kviečiai" Btn., Krk., *verpstùkas* „verpstė" Išl., Lzd., Žsl. ir *ketvirtùkas* „ketvirtoji valako dalis" Trg., *latùkas* „mažas, trumpomis kojomis žmogus ar gyvulys" Vbn., „nedidelis žmogus" Skp. (: *latùs* „mažas, bet drūtas" Rgv., pvz. l a t ì višta), *lipnùkas* „vijoklinis augalas" Bvt. (: *lipnùs*), *naujùkas* „naujokas" Jž., *pasalùkas* „kuris kanda iš pasalų" Sb., Tvč. (: *pasalùs*), *pikčiùkas* „piktoji dvasia" Švn., *raudùkas* „raudos spalvos arklys" Krž., *slapùkas* „kuris slapstosi, mėgsta slapstytis" K 387, Sb., *statùkas* „stovynė, prietaisas vaikams stovėti" Lšk., Lpg., Rnč., Lkm., „priebraukas" Btg., Rsn., Gkn.

Ypač plačiai visoje Lietuvoje priesaga *-uka- (-juka-)* yra vartojama mažybei arba malonybei žymėti, pvz. *arkliùkas*, *berniùkas*

„geras, paklusnus, meilus vaikas (daugiau malonine reikšme)“ Sv., Rkš., *jautùkas* (ir *jaučiùkas*), *kumeliùkas*, *paršiùkas* (ir *paršùkas* Pgm.), *peiliùkas* (ir *peilùkas* Pgm.), *šuniùkas*, *veršiùkas*, *žąsiùkas*, taip pat *juodùkas* (ir *juodžiùkas*), *mažiùkas* (ir *mažùkas*) ir kt.

Vietomis su šia priesaga yra sudaromi ir tikriniai vardai, pvz. *Barzdžiùkas* „pav.“, *Bražiùkas* „Subačiaus vls. upelis“, *Dėlùkas* „Daugų vls. ežeras“, *Dubùkas* „Kurtuvėnų par. ežeras“, *Gauptùkas* „Gaupčio sūnus“ (Fenzlau 113), *Sperniùkas* „Simno vls. ežeras“ ir kt.

Tam tikri daiktavardžiai su priesaga *-uka-* gali būti sudaryti iš priesaginių vardažodžių, visų pirma iš priesagos *-inja-* būdvardžių, pvz. *kaulinùkai* „tam tikros uogos su dideliais kauleliais viduryje“ Kv., *mergautinùkas* „mergvaikis“ Ddv., *muginùkas* „mugės pyragas, meduolis“ Kl., *pagrandinùkas* „paskutinis vaikas šeimoje“ Kv., *pieninùkas* „pienpuodis“ Lpg. ir kt. Šios priesagos darinių yra kiek sudaryta ir iš kitokių priesaginių pagrindinių žodžių, pvz. *meketùkas* „mekeklis“ Krk. (: *meketà*, *mekẽtis* ar *meketỹs* „mėklys“), *mugėtùkas* „mugės dovana“ Tlš., *penimùkas* „penimas paršas“ Vrn., *plepetùkas* „plepukas“ Vbn., taip pat *mažutùkas* „mažutėlis“ Pgm. (arba *mažučiùkas* „visai mažas“ Sb.) ir kt.

Kitų priesagos *-uka-* darinių daryba nebevisados yra aiški. Pvz. *meičiùkas* „nedidelis paršas“ Sb., Ds. iš vienos pusės gali būti kildinamas iš **meičius* ar **meitis*, bet dabar tokių žodžių, rodos, nėra; iš kitos pusės jis gali būti sudarytas iš šaknies *meit-* (plg. *meĩtėlis*) ir priesagos *-juka-*. Čia pat tenka priskirti ir *mitùkas* „gūnia po balnu padėti“ Jrb., Dbg. (arba *mìtukas* „t. p.“ Jž.), *paplavùkas* „lengvabūdis, paplavūnas“ Ėrš (: *paplavà* ar *plavénti?*), *vẽlukas* „vėliavėlė prie žvejų valties“ LŽT 93 ir kt.

Dainų *tuometùkas* „tų metų, tųmetis“ Jsd. 622 yra hipostazinis darinys.

Priesaga *-uka* yra visai neproduktyvi, — jos težinomi tik keli dariniai, pvz. *antuka* „tilvikas, Schnepfe“ M I 6, N 7 (= sl. **ǫtъka* „antis“), *varnuka* „jauna, maža varna“ N 54.

§ 90. Šalia *-uka-* mūsų kalboje dar plačiai yra vartojama priesaga *-tuka-*, pvz. *kauptùkas* „koplė, kauptuvas“ Jž. II 58, Grk.,

Msd., *keltùkas* „paleidžiamasis ir suleidžiamasis girnų prietaisas" Vbn., *kirstùkas* „kertamasis įrankis, kirslas" Vbn., Kp., Ds., „mažas piktas žmogus, mušeika" Plv., Kp., „maža juoda laukinė pelė" Alk., „kertamoji miško dalis" Sksn., „vinių prikalta kaladėlė atsispirti čiuožiant" Vdk., Kvn., *knístùkas* „knyslė" Vln., *muštùkas* „mušeika, galvažudys" Vln., Sksn., „plaktukas, kūjelis" Kcn., *muštùkai* „įrankis virvėms vyti" Vln., Lkš., *peštùkas* „kablys šienui pešti; kurs tuoj pešasi, išdykėlis" N 287, K 308, Vln., Lkš., Vvr., Sb., Kp., (ir *peščiùkas* „įrankis šeriams, šienui ar šiaudams pešti" Pšt., Skg.), *plaktùkas* „Hammer", *plauktùkas* „meškerės švendra" Kp., *plėštùkas* „plėšys" Sksn., *prikištùkas* „prikyštė, prijuostė" Jnk., *skeltùkas* „drabužio praskėlimas užpakaly" Bgs., *suktùkas* „krukelis pančiams sukti" Rdm., *vė́ltukas* „susivėlėlis" Jnk., *vytùkas* „krijelis" Lkm. ir kt.

Šios rūšies daiktavardžiai veikiausiai su priesaga *-ka-* yra pradėti daryti iš senovinių *tu-* kamienų. Tuo būdu pvz. *vytukas* visų pirma yra kildintinas iš kamieno *vytu-*, kurio vs. galininką dar dabar vartojame siekiniu, ir priesagos *-ka-*. Panašių darinių randame ir slavų kalbose, pvz. sl. **vitъkъ* (= *vytùkas*) s. sl. žodyje *sъvitъkъ* „tomas; skyrius, Kapitel" (> r. *свúток, -тка* „ritinys, rutulas", l. *zwitek, -tku* „ritulys") ir kt., žr. Brugmann Gr. II[2] 492 t., Vondrák Vgl. Gr. I[2] 618.

§ 91. Priesaga *-ūka-* (*-jūka-*) daug rečiau vartojama kaip *-uka-* ir pažįstama daugiausia žemaičių tarmėse, pvz. *karčiũkas* „turįs didelius karčius, kartingas" Kv., Jž. II 36, 46, *kojũkai* „kojokai, Stelzen" Kv., Tg., Žkv., Btč., *moliũkas* „gelsvas, molio spalvõs; arklio karčių liga" Kv., *pasalũkas* „pasalukas, pasalkanda" ib., *pečiũkas* „petingas, stiprių pečių" Msd., Slnt., Als., *slapũkas* „slapukas" Kv., *stačiũkas* „stačiokas, stačios kalbos žmogus" ib., *valiũkas* „kuris turi daug valios, pataikus, išdykęs, savavalis" Kv., Švn., *versčiũkas* „kurs verčia kalbą" Kv., Als., Šts., *žaliũkas* „žalias, t. y. tvirtas, stiprus, sveikas žmogus" Kv., Vkš. Iš kitur paminėtini pavyzdžiai: *Bebrũkas* „Jiezno vls. ežeras", *klabũkas* „sugedęs vežimas; didelės klumpės" Rdm., „mažutės rogelės" Lšk., „senas, darbui nebetinkąs arklys ir kt." Gž., *kojũkas* „medinė koja" Pr., *palaidnũkas* „pasileidėlis" Vln., Dvd. (ir *paslaidnũkas* „išdykėlis" Kkl. iš **pasilaidinũkas*), *retũkas* „visai retas tinklas" Ds.

(jei nėra perdirbtas iš r. *редуха*, žr. Būga RFV LXV 329), *Storiūkaĩ* „Būblelių vls., K. Naumiesčio ap. kaimas".

Priesaga *-ūka (-jūka)* turi *Baliūkà, -iū̃kos* „pav." ir kt.

Darybos priesaga *-ūka-* (m. *-ūka*) gali būti sudaryta iš kamiengalinio *-ū-* arba pailgėjusio *-u-* ir priesagos *-ka-* (m. *-ka*), plg. s. sl. *ięzykъ* „liežuvis" (iš **ięzy-*: pr. *insuwis* ir kt.), s. ind. *madhū-kaḥ* „bitė; bassia latifolia": *mádhu* „medus" ir kt., žr. Brugmann Gr. II² 1, 498.

Kitos balsių kaitos laipsniu artimos priesagos yra *-uoka-*, *-uoka, -uokė* ir *-auka, -aukė*, pvz. *girtuokas* „girtuoklis" OD I 152 (jeigu jis nėra ekspromptiškai dėl rimo sudarytas), *Vašuokà, -õs* „Lėvens įtakas", *veliuoka* „velnias" DP 30, 83, 119 (plg lat. *tẽvuõcis* „vyro tėvas, uošvis"); *ruduõkė* „rudmėsė, želvė (toks grybas)" Anč., Sb., Kp., Ds., *žaliuõkė* „toks grybas" Anč., „žaliūkė, žalioji" (pvz. varlė ž a l i u õ k ė Rtv.); *žãliauka* „sutrintų žolių sultys; vėmalas" Mrp. (ir *žaliáuka* „žali neprinokę vaisiai" Dvd.), *žãliaukė* „žalia dėmė, žalumas" Štž., Rlk., ds. *žãliaukės* „žalumas, kuris nudažo vandenį" Dkš. Dėl priesaginės balsių kaitos *-u-* : *-uo-* : *-au-* plg. gr. γέλῡ-ς, eol. γελῡ́-νη ir γελώ-νη „vežlys" ir kt., žr. Specht KZ LIX 255. Bet šalia to priesaga *-auka* gali būti paskolinta ir iš sl. *-ovka*; pvz. *muštáuka* „muštokė" Bnk. (ir *muštáukė* „t.p." Trp.) lengvai gali būti sudaryta pagal tokius skolinius kaip *kalatáuka* „muštokė" Jž. II 17 iš g. *колотовка*, *kanauka* „ąsotis" iš g. *коновка* (žr. SLA 95) ir kt. Kas kita yra *kẽkaukos* „sūpuoklės" ŠKŽ 163: jos su priesaga *-ka* gali būti tiesiogiai sudarytos iš *kẽkauti* „supti" lygiai taip pat, kaip kad *sū́paukles* arba *sū́puoklės* su priesaga *-klė* yra vestinos iš *sū́pauti* arba *sū́puoti*.

e) *-ininka-*, *-auninka-*, *-elninka-*

§ 92. Dabartinėje mūsų kalboje yra vartojamos dvi priesagos — *-ininka-* ir *-inyka-*. Pirmąją iš jų daugiausia pažįsta žemaičiai ir pažemaitės augštaičiai (pvz. pajūrio žvejai, vilkyškiečiai, tilžėnai, dalis zanavykų ir kt.), o antrąją — rytiečiai, viduriečiai ir pietiečiai vakariečiai (pvz. prieniškiai, marijampoliečiai, vilkaviškiečiai ir kt.) augštaičiai; senovėje ji dar buvo plačiai vartojama ir Maž. Lietuvoje (pvz. Bretkūno, Vilento, Vaišnoro ir kt.), žr. APh II 197.

Be to, šalia šių priesagų, daugiausia senovinėje raštų kalboje, dar sutinkama ir *-enyka-* bei *-eninka-*, pvz. *akmeneninkas* Qu[1] 1154, *bursenykas* BrP II 493, *burtenykas* BrB 1 Sam. XXVIII 3, *draugenykas* ib. Obad. I 7, *duonenykas* ib. 1 Moz. XLI 1, *godenykas* VP 295 b, BrB Sir. XIV 1, BrP I 25, *griekenykas* BrB 4 Moz. XVI 38, *kekšeninkas* VP 65, *kerdenykas* ib. 11, *laukeninkas* Mitt. V 47, 119, *muitenykas* VP 228, BrB Mat. V 46, *padienenykas* 3 Moz. XXII 10, *pagalbenykas* VP 234, *pradienenykas* BrB 3 Moz. XXV 40, *priešeninkas* VP 276, *neteiseninkas* ib. 145, *smarkenykas* ib. 270 b, *vaidenykas* BrB Sal. pam. IV 24 ir kt. Toliau žr. dar Bezzenberger BG 107 t.

Senumo tiek *-inyka-* (*-enyka-*), tiek *-ininka-* (*-eninka-*) yra senos priesagos, plg. pr. *balgninix* „balnius, balnininkas" (: *balgnan* „balnas"), s. sl. *dlužьnikъ* „kaltininkas, skolininkas", *učenikъ* „mokinys; apaštalas", taip pat lat. *gudriniẽks* „gudruolis, gudrininkas", *gudreniẽks* „t.p." ir kt. Jos yra sudėtos iš priesaginių garsų grupių *-in-* bei *-en-*, kurias randame priesagose *-ina-*, *-ena-* ir kt. (pvz. *áuksinas, gluõdenas*...), ir priesagų *-inka-* bei *-yka-*. Pirmoji iš šių pastarųjų priesagų, būtent *-inka-*, santykiauja su baltų *-enka-* (iš čia lat. *-ieka-*), o *-yka-* galėtų atliepti pr. *-īka-*, sl. *-iko-*. Toliau plg. Leskien Bild. 520 t., Brugmann Gr. II[2] 1, 485 tt., Gerullis ON 249 t., Endzelin Le. Gr. 265 tt., Vondrák Vgl. Gr. I[2] 613, Otrębski PSL 27 tt., Būga TŽ II 471, Židinys (1934) 539.

§ 93. Priesagos *-ininka-* (*-inyka-*) dariniai mūsų kalboje daugiausia yra sudaromi iš daiktavardžių ir žymi asmenis, kurie ką nuolat ar profesionaliai daro, kuo verčiasi, rūpinasi ar į ką yra palinkę, pvz. *ãdatininkas* „adatų dirbėjas arba prekiautojas" N 2, Jž. I 3 (ir *adatniñkas* „t.p." K 2), *arklininkas* „arklių piemuo, šėrikas" Jž. I 108, *atmininiñkas* „kuris daro atminimus už vėles" ib. 136, *áuksinykas* „auksinių daiktų dirbėjas" DP 396, *aũtinykas* „žydas, kuris skudurus pirkinėja" Tvč., *balnininkas* „balnius" R II 299, M I 19, *balvõnininkas* „balvonų dirbėjas arba garbintojas" BR Apr. XXI 8, R I 12, *barniniñkas* „kuris yra linkęs bartis, nuolat barasi" R II 187, Jž. I 193 (ir *barninỹkas* „t.p." DP 526), *berninỹkė* „bernus mėgstanti merga" Ėrš., *bìtininkas* „bičių laikytojas; bičiulis" K 49, Jž. I 212 (ir *bìtnykas* „prietelius" Sb.), *dainininkas* „kuris gerai dainuoja ir mėgsta dainas, dainų kūrėjas" Jž.

I 286, *dainùškininkas* „kuris mėgsta liaudies dainas dainuoti" ib. 286, *dalinỹkas* „dalyvis" DP 30, MT 18, *darbininkas, daržininkas* „kuris turi tik trobą su daržu, iš daržo gyvena" Jž. I 297 (kitur ir *dar̃žininkas, dar̃žinykas*, žr. DA 55), *dažnykas* (iš *dažinykas*) „dažytojas" BrB Jes. XXXVI 2, *degùtinykas* „deguto varytojas" Sb., Tvč., *dešrininkas* „dešrų dirbėjas arba pardavėjas" K 85, *dieniniñkas* „padieniui samdomas darbininkas, Tagelöhner" Lex. 171, K 86, Jž. I 311, *duoklinykas* „duoklės mokėtojas" SzDi. 38, *draugininkas* „kuris mėgsta draugystę, noriai eina į draugę" Jž. I 342, „draugas, bičiulis" N 154 (ir *drauginỹkas* „šeimos narys" Arm., „draugas, bendras" PS I 213, GNT Mat. XVIII 29), *eidininkas* „kuris eina eidine" Qu[4] 206, 492, M I 66, *galvininkas* „galvijų piemuo" Ilg., Jž. I 699, „gudrus, galvočius" Mlg., *gėdinykas* „be gėdos, negrynas, incestus" MT 215 b, *geležininkas* „geležies pardavėjas" Qu[3] 550, R II 117 (ir *gélžininkas* „t.p." Slnt.), *giesmininkas* „giedotojas" Jž. I 429 (ir *giesminỹkas* „giedorius" Sb., Tvč.), *ìrklininkas* „irkluotojas" Qu[4] 339, K 146, *ìšimtininkas* „kuris gyvena iš ìšimtinės" Jž. I 582, *jõmarkininkas* „kuris į jomarką važiuoja" Gžd., Dbn., *kapininkas* „kapų prižiūrėtojas" Als., *karinykas* „karingas žmogus, karžygys, streitbarer Mann, Held" BrB 4 Moz. XXXI 48, 1 Chr. XI 26, Teis. XX 44, *kárvinykas* „karvių piemuo" Lpg., *káulininkas* „kuris mėgsta graužti mėsą prie kaulų; lūžusių kaulų sutaisytojas; kaulų rinkėjas; kaulų žaidikas" Jž. II 57, *keiksmininkas* „keikūnas" ib. 65 (ir *keiksminỹkas* „t. p." Sb.), *kẽkšininkas* „paleistuvis" Slnt., Jž. II 68 (ir *kekšinykas* „t.p." BrB 1 Kar. XIV 24, BrP II 196), *keliõninkas* arklys (kuriuo keliones važinėja) Jnk., *kepùrninkas* „kepurių dirbėjas" ME 41, Jž. II 81, *kiaũlininkas* „kuris rūpinasi kiaulėmis, jomis verčiasi" Pgm., *kieminiñkas* „kuris kieminėja kiemas nuo kiemo, t. y. vaikščioja per kiemus šventą dieną sulaukęs" Jž. II 108 (ir *kieminỹkas* „kuris mėgsta vaišes, vaišininkas" Vdk., Šmn., Kp., Skp.), *kir̃vininkas* „miško kirtėjas, malkininkas" Mrp., *klastininkas* „apgavikas" K 188, *kõšininkas* „kuris labai mėgsta košę" Pgr., *kunigỹstininkas* „baudžiauninkas" Lšk., *láidotuvininkas* „laidotuvių dalyvis" Jž., *laivininkas* „kuris laivu važinėja, laivūnas" KD 215 (ir *laĩvinykas* „t.p." Psv., NS 234), *lažininkas* „baudžiauninkas" Msd., Kv., Slnt., *lérmininkas* „lermo kėlėjas, triukšmadarys" Vaiž. IX 143, *liežuvninkas* „liežuvautojas, apkalbėtojas" M I 150, *lokininkas* „lokių ve-

džiotojas“ K 236, *maininiñkas* „maineiva, vertelga“ Qu[4] 328, K 238 (ir *maininykas* „t.p.“ GNT Mat. XXI 12), *maĩštininkas* „maišto kėlėjas, sukilėlis“ Qu[4] 45, NT Mork. XV 7, K 240 (ir *maištinykas* „t p.“ PS I 14), *malū̃nininkas* „Müller“ Lex. 124, K 241, *mãtininkas* „žemės matuotojas“ Qu[3] 1146, BR Jez. XXXIV 11, M I 160, K 245, *mẽdininkas* „miško sargas“ Sd., Jsd. 77, *medžioklininkas* „medžiotojas“ N 390, *mėsiniñkas* „Fleischer“ K 254, LŽT 73 (ir *mẽsininkas* Sksn., *mẽsinykas* Sb.), *meškernykas* „meškeriotojas“ SzDi. 393, *mẽškinykas* „meškų vedžiotojas“ Sb., Kp., Tvč., *mẽtininkas* „vienerių metų gyvulys, mitulys“ Qu[3] 999, Jnšk., Pgr., „vieneriems metams samdomas darbininkas; kumetis“ Plg., Slnt. (ir *metinykas* „vienerių metų“ DP 428), *naktìgonykas* „kuris nakties joja arklius, naktigonis“ Al., Lpg., *naktinỹkas* „kuris naktimis vaikščioja“ Nč., Tvč., *naminykas* „namiškis, namų gyventojas, dalyvis, ūkininkas“ DP 229, PS II 72, GNT Gal. VI 10, Sb. (ir *namininkas* „namiškis, gyventojas“ Qu[3] 864, R II 116), *nar̃štinykas* „maištininkas“ DP 168, PS I 288, *naudiniñkas* „kas naudą krauna“ Jž. (ir *naudinykas* „kuris savo naudos težiūri“ BrP II 57), *nuõdinykas* „nuodytojas, raganius“ Ds. (ir *nuõdnykas* „t. p.“ Sb., Kp.), *nuominykas* „nuomotojas, Mieter“ DP 165, *odinykas* „odžius“ PŽK 2, *pagálbininkas* „padėjėjas“ K 285 (ir *pagalbnykas* BrB Jes. XLIV 24), *pakártuvininkas* „kuris augštai medin lipa“ Pls., *pãsakinykas* „pasakorius“ Ėrš., *paukštiniñkas* „paukščių gaudytojas“ BR Ps CXXIV 7, K 299, *pavỹdnykas* „pavyduolis“ Sb., Kp., Ob., *peĩlininkas* „peilių dirbėjas ir pardavėjas“ Qu[4] 44, K 303, „kuris daug mušasi, net peiliu žmones pjausto“ Igk., *pelniniñkas* „kuris ką įgija, nusipelno“ Qu[4] 954, K 304, LŽT 66, *perpietininkas* „kuris perpietės metu ilsisi“ Slnt., *piemenininkas* „kuris piemeniškai elgiasi“ Akm., *pir̃tininkas* „kuris eina į pirtį“ Dbn., Gžd. (ir *pir̃tinykas* „kuris laiko pirtį, pirtyje žmones mazgoja“ Sb., Kp.), *pláustininkas* „kuris plaustu žmones per vandenį perkelia“ Škn., Vkš., *potérninkas* „kuris poteriauja“ Dvd., *prãdžinykas* „pirmutinis, kuris ką pirmas pradeda“ Sb., Kp., *priekabninkas* „kuris priekabių ieško“ Gr., *púodininkas* „puodžius“ Skd., *puotinykas* „puotaująs, puotos dalyvis“ PS I 45, KS 243, *pùsinykas* „kuris iš pusės dirba žemę“ Sb., Kp., *rãštininkas* „rašytojas, Schreiber“ R II 316, K 346 (ir *raštinykas* AM 39, TŽ II 281), *rūbinykas* „kuris saugo rūbus, vestarius“ SzDi. 361, *sapni-*

nykas „sapnuotojas" BrB 1 Moz. XXXVII 19, *sekminykas* „sekmius, sekmių sekėjas" SzDi. 4, *skanė̃stininkas* „mėgstąs skanėstus" Užv., *skolininkas* „kuris skolinasi, kam yra skolingas" K 382, Jž. I 522 s. v. i l g i n t i (ir *skolinýkas*, *skõlininkas*, *skõlinykas*, žr. DA 54 t.), *smalininkas* „smalius" LD 138, K 390, *smuĩkininkas* „kuris smuiku griežia" BR 2 Kar. III 15, K 392, *stalinykas* „stalius" BrB Sir. XXXVIII 28 (ir *stãlininkas* „t. p." K 402), *stiklinykas* „stiklius" SzDi. 338 (ir *stìklininkas* „t. p." Lex. 85, K 405), *šarvinýkas* „apsišarvavęs, galingas, galiūnas" DP 118, 120, 155, *šáukštinykas* „kuris dirba šaukštus parduoti" Tvč., *šermeninkas* „šermenų dalyvis" GV 47, *šuninykas* „kuris šunis augina ir medžioklėn pratina" DB 168, *šuolininkas* arklys (kuris bėga šuoliais) Qu[1] 206, M I 280, K 437, *trukšmininkas* „triukšmadarys" Vaiž. IX 283, *vaidininkas* „barnininkas" Qu[3] 1106, K 482, LB 19 (ir *vaidinykas* „barnininkas, maištininkas" BrB 2 Sam. XXII 44, PS I 13), *váišininkas* „kuris mėgsta vaišinti" Btg., „tas, kurį parsiveža į vaišes" Klm., *vam̃zdinykas* „vamzdžiuotojas" DP 368, 371, GNT Apr. XVIII 22, *var̃dininkas* „kuris vardija, užkalba, žiniuonis" Slnt., *vargonininkas* „vargamistra" R II 273, *veislininkas* (= veislinis, veislei paliktas) arklys Užv. (ir *veĩslininkas* „t. p." Dvd.), arklys *vežìmninkas* (= į vežimą kinkomas) Ėrš., *vilksninykas* „kuris iš vilksnės mėto" SzDi. 290, *vìštinykas* vanagas (kuris gaudo vištas) Pn., Vln., *žirginykas* „kuris rūpinasi žirgais, juos prižiūri" DB 168, *žuvinýkas* „žvejys" DP 378 (ir *žùvininkas* „žvejys, žuvų pirklys" Lex. 71, K 528), *žvaĩzdinykas* „žvaigždžių stebėtojas, aiškintojas" ib. 60 ir kt.

Kaikurie šios rūšies dariniai žymi asmenis, kurie kur kokioje vietoje esti, gyvena arba dirba, pvz. *gìrininkas* „kuris girioje gyvena arba dirba" Jž. I 435, Rgk. (ir *girinykas* „atsiskyrėlis, pustelnykas" SzDi. 311), *kalninykas* „kalninis gyventojas" BrB Luk. I 65, *kalvininkas* „kuris ant kalvos gyvena" M I 105, *kieminýkas* „kaimietis, kaimo (= kiemo) gyventojas" DP 278, *kõpininkas* „kopų gyventojas" K 196, LŽT 84, *laukinýkas* „lauko gyventojas, kaimietis, ūkininkas" Lkm., BrB 1 Moz. XXV 27 ir *laukininkas* „ūkininkas, Landmann" NT Jok. V 7, BR Jez. XXVIII 24, K 222, LŽT 84, *pakrū̃mnykas* „pakrūmių gyventojas" Ėrš., *pašalnýkas* „pašalietis" Rmg., Lkm., *píevininkas* „buvusiose pievose apsigyvenęs žmogus" Plč., *pirmagalnýkas* „kuris yra sielio pirmagalyje" Lkm.,

sodžinỹkas „sodžiaus gyventojas" Sr., *tautinykai* „žemės žmonės, Landvolk" BrB 2 Chr. XXIII 13, Jes. LII 25, *trakininkai* „išdegusiose vietose įsikūrę žmonės" M I 297 ir kt. Be to, pats gyventojas dar yra vadinamas *gyvãtininkas* Qu³ 548, SL 11, *gyvãtninkas* BR 2 Moz. XV 15, R II 116, M II 152 ir *gyvãsnykas* Ds. (iš **gyvastnykas* < **gyvastinykas*: *gyvastà, -ãstos* „gyvata").

Toliau priesagos *-ininka-* (*-inyka-*) dariniai gali žymėti vietą, kurioje kas esti arba laikoma, pvz. *arkliniñkas* „arklidė" Jž. I 108 (ir *arklinỹkas* „t.p." Tvč.), *aviniñkas* „avidė" ib. 180, Pgm., Btg., *bandiniñkas* „galvijų tvartas" Jž. I 191, *galviniñkas* „galvijų tvartas" ib. 699, *karviniñkas* „karvių tvartas" Pgm. (ir *karvinỹkas* „t.p." Grb.), *kiauliniñkas* „kiaulidė" Pgm., Als., Msd. (ir *kiaũlininkas* „t.p." Nms., Snt.), *pelùdnykas* „peludė" Rmg., Sb., Kp., Ds., Trg., Tvč., Prg., *salyklinykas* „vieta, kur džiovina salyklą" Mitt. III 262, *šáukšnykas* (iš **šáukštinykas*) „spintelė šaukštams dėti" Ob., *tárpininkas* „tarpas, kuris skiria daržinę į dvi dalis" Tšl., „tarpas tarp dviejų tvartų (po tuo pačiu stogu), kur galima pravažiuoti" Erž., *žąsiniñkas* „žąsidė" Alk., Als., Jž. I 191 s.v. bandininkas.

Kiti šios rūšies daiktavardžiai su ta priesaga gali būti įvairios konkrečios, o kartais ir ypatybinės reikšmės, pvz. *apatiniñkas* „apatinis, kam pajungtas; kyblas, popierinis lankas, apie kurį pinamos kasos" Jž. I 28, N 7, *áuksinykas* „auksinis pinigas, auksinas" DP 390, *gardiniñkai* „ratai su gardimis" Jž. I 412, *gélžininkai* „ratai su gelžinėmis ašimis" Slnt., *glėbiniñkas* „glėbio storumo daiktas" Jž. I 443, *gniaužtiniñkas* „gniaužto drūtumo" ib. 451, *ieninykai* „ratai su ienomis" PJ 48, *kakliniñkas* „viržis, Halskoppel, Halssiele" N 171, K 162, Jž. II 15, *kasiniñkas* „kaspinas" Jž. II 50, *klėbininkas* medis (kurį vienas gali klėbiu [= glėbiu] apkabinti) LF 125, *lùbnykas* (iš **lùbinykas*) „lubnios (plačios žemos rogės), kulbės" Vbn., Brž., „balandžiams iš šiaudų padarytas lizdas" Ūdr., *pakabnìnkas* „pakaba" Gr., *pipirninkas* „pipirinis pyragaitis, Pfefferkuchen" Lex. 133, *pìršininkai* „pleškės dalis, einanti per krūtinę" Alk., *poriniñkai* (= pora arklių važiuojami) ratai Als., *ragininkas* „virvė, kuri eina nuo masto galo į valties priešakio ragą" Prk., GGA (1885) 940, *rankiniñkas* „rañkinė, tam tikras medinis indas su ranka karvėms milžti" Pkl. (ir *rankiniñkė* „t. p." Kv., Švn.), *rąstiniñkas* „rąstinis, stambus, drūtas kaip rąstas" (: eglės

r ą s t i n i n k ė s Jž.), *sidabrinykas* „sidabrinis pinigas, Silberling" VP 227, BrB Jes. VII 23, Teis. IX 4, NT Mat. XXVII 3 (ir *sidãbrininkas* „t.p." Qu[4] 539), *šakalnỹkas* „šakalių skaldomasis kirvis" Jnk., *tvorinykas* „tvorinis, tinkamas tvorai tverti" (: par girią eidamys viena ranka t v o r i n y k e s egles rausčiusys DB 115).

§ 94. Kiek rečiau kaip iš daiktavardžių, mūsų kalboje su priesaga *-ininka-* (*-inyka-*) dar yra sudaroma daiktavardžių iš būdvardžių, pvz. *baisinykas* „baisus žmogus, tironas" DP 82, SzDi. 224, *bjaurinykas* „nedoras, piktas, pražangus" MT 215 b, „svetimoteriautojas" ChB 3 Moz. XX 10, *branginiñkas* „kuris brangiai parduoda", *naujiniñkas* „naujokas, naujakurys" Qu[4] 129, 136, NT 1 Tim. III 6, Jž. (ir *Naujiniñkai* „Klaipėdos krašto kaimas"), *pėstinykas* „pėsčias žmogus (kareivis)" BrB 1 Kar. XX 29, 1 Sam. XV 4, SzDi. 71, 246 (ir *pė̃stininkas* „t. p." BR 2 Mak. XII 33, K 308), *priešinginykas* „prieštarautojas, priešininkas" GNT Luk. XXI 15, 1 Petr. V 8, *puikiniñkas* „dabita" Gžd., *raitinykas* „raitasis, Reiter" BrB 2 Moz. XIV 23, Jes. XXII 7, Joz. XXIV 6, ChB 2 Moz. XIV 9, N 432 (ir *Raĩtinykai* „Merkinės vls. kaimas"), *smarkinỹkas* „tironas" DP 3 (ir *smarkiniñkas* „t.p." Lex. 178, Qu[4] 611, N 487, K 390), *statinỹkas* „statinys, nugenėta eglėšakė statinei tvorai tverti" Dtv., žirgas *širminiñkas* Jd. 541_{12} ir kt. Čia pat priskirtini ir skaitvardiniai šios priesagos daiktavardžiai, pvz. *añtrininkas* „tarno tarnas; antras selyklo užpylimas darant alų" K 10, Žem. II 252 (ir *antriniñkas* „antrinis, antros rūšies" Jž. I 24), *dešimtiniñkas* „dešimties vadas" K 85 (ir *dešimtinỹkas* „t.p." DP 179, *dešim̃tininkas* „kuris eina dešimt dienų baudžiavos; policijos tarnautojas" Jž. I 316), *ketvir̃tininkas* „kuris turi ketvirtą dalį gyvenimo" Jž. II 94 (ir *ketvirtininkas* „maišas, į kurį pareina ketvirtis" Qu[4] 352, N 198), *pìrmininkas* „barvedys" Ilg., *šim̃tinykas* „šimto žmonių viršininkas" DP 76, 77, 426, ChB. 2 Kar. XI 9 (ir *šimtiniñkas* „t. p." K 428), *trė̃tininkai* grūdai (kurie yra po antrininkų) Ždk., *vieniniñkai* (vienu arkliu kinkomi ratai) Plt.

Dabar sunku beatskirti, iš daiktavardžių ar iš būdvardžių yra sudaryti šie dariniai: *beñdrinỹkas* „dalyvis" DA 53 (: *beñdras, -ai* ir *beñdras, -à*), *kaltiniñkas* „nusikaltėlis" (: *kaltė̃* ir *kal̃tas, -à*), *príešininkas* (: *príešas, -ai* ir *príešus, -ì*), *teisinỹkas* „teisusis, teisingasis" DA 54 (: *tėìsė* ir *teisùs, -ì*) ir kt.

Tam tikra dalis šios priesagos daiktavardžių, atrodo, gali būti sudaryti ir iš veiksmažodžių, pvz. *baidininkas* „baidytojas, gąsdintojas" Jž. I 183, *jodininkas* „jojamasis arklys" ib. 685, *kandinỹkas* „kuris kanda" Rdn., *keikininkas* „keikėjas, keikūnas" VP 252, Qu[3] 677, N 198, K 175, *kropininkas* „kropėjas, apgavikas" Jž. II 252 (: *krópti* „apgauti"), *lojinykas* „apkalbėtojas, šmeižikas, Lästerer" BrB Sir. XXIII 1, *mušinỹkas* „mušeika" Sb., Plv., „keinis, ritmuša" Užp., *páistinykas* „kuris mėgsta páistyti" Šnk., *pirkininkas* „mėgstąs pirkti" R II 220, M II 293, N 285, *plėšinykas* „plėšikas, Räuber" BrB Jes. XVII 14, *skambinykas* „skambintojas" GNT Apr. XIV 2, XVIII 22, *smirdininkas* „smirdalius" Qu[4] 1152, *šliáužinykas* „kuris visur įlenda" Plv., *valginỹkas* „valgytojas" Sl., *vediniñkas* „bučys" Krp., *žibiniñkas* „žibiñtas" Vln. Plg. lat. *krāpniẽks* „apgavikas" (: *krâpt* „kropti, apgauti"), *stràdniẽks* „darbininkas" (: *stràdât* „dirbti") ir kt. Tačiau šios rūšies dariniai nėra pirmykščiai: jie yra sudaryti vėliau, kada jau buvo susiformavusi atitrauktinė priesaga *-iñinka-* (*-inyka-*) ir gretimais nebebuvo žinoma ar juntama atitinkamų vardažodžių, kurie jiems būtų galėję eiti darybiniu pagrindu. Tai dar iš dalies rodo ta aplinkybė, kad kaikurie iš tokių daiktavardžių pagal savo darybą dar dabar gali būti siejami tiek su atitinkamais pagrindiniais daiktavardžiais bei būdvardžiais, tiek su veiksmažodžiais. Pvz. *palydnykas* „palydovas" Vrn., Kbl., *pjõvininkas* „žydas, kuris pjauna teliukus" Slnt., *siutinỹkas* „kuris siunta, klaikšas, papaikėlis" DP 86 ir kt. iš vienos pusės gali būti jungiami su *palỹdas* „palydovas", **pjovà, -õs, pjõvą* (plg. *pláuti*: *plovà, -õs, plõvą*, *šáuti*: *šovà, -õs, šõvą* ir kt.), *siùtas*, iš kitos pusės — su *lydė́ti, pjáuti, siùsti*.

Kas kita yra tokie dariniai kaip *kapótininkas* „miško kirtėjas" Jž. II 33, *pirktinykas* „kuris yra pirkęs žemę" Rmg., *žavė́tininkas* „žavėtojas, kerėtojas" Kl. (ir *žavėtinykas* „t.p." GNT Apr. XXI 8, DP 117) ir kt.: jie, atrodo, yra sudaryti iš *kapótas, pir̃ktas, žavė́tas* ir priesagos *-ininka-* (*-inyka-*). *Viltininkas* „apgavikas, išdavikas" KN 34, Koss. 58 gali būti išvestas iš *vìltas, -à* arba *viltis -ies* „apgavimas".

Taip pat nevisai įprasti yra priešdėliniai arba hipostaziniai šios priesagos dariniai, pvz. *bežemininkas* „bežemis" A (1883) 214, (1884) 156, *iškekšininkas* „iškekšinis, mergvaikis" Qu[3] 236, *núodarbininkas* „kas dirba nudirbtinai, už žemės nudirbimą gau-

na dalį jos vaisių" Tlš., *pradienỹkas* „padienis darbininkas" Lkm., *prašalinỹkas* „kuris pro šalį eina, važiuoja" Ds., *pridieniniñkas* „padienis darbininkas" Qu[4] 575, K 329, *priešalnỹkas* „prie vieninio vežimo prikinkytas arklys; neprašytas svečias" Pgr., *prieštarnykas* „prieštarautojas, priešgyna" KP 41, 47 ir kt.

Tikrinių vardų su priesaga *-ininka-* (*-inyka-*) daugiausia yra vietovardžiai, ypač daugiskaitiniai kaimų pavadinimai, pvz. *Būdininkaĩ* „Gudelių vls. kaimas", *Dubinỹkas* „Šilavoto vls. dauba" (ir *Dùbininkas* „pav."), *Ìlgınykai* „Merkinės vls. kaimas", *Jáujininkas* „pav.", *Kùpstininkai* „Klaipėdos krašto kaimas", *Lankinỹkai* „Merkinės vls. kaimas", *Lengvininkas* „pav.", *Pakalnykai* „Onuškio vls. kaimas", *Panemunỹkai* „Alytaus vls. kaimas", *Sausiniñkai* „Bartininkų vls. kaimas", *Trãkinykai* „Subačiaus vls. kaimas", *Vilkininkai* „Stakliškių vls. kaimas" ir kt.

§ 95. Šalia *-ininka-* (*-inyka-*) senovinėje raštų ir dabartinėje gyvojoje kalboje apyrečiai dar yra sutinkama priesaga *-auninka-* (*-aunyka-*), m. *-auninkė* (*-aunykė*), pvz. *burtáunykas* „burtininkas" Kbl., *drąsaunykė* „savavalė, eine Wilde" BrB Sir. XXII 5, *eidauniñkas* „eidininkas" Jž. I 394 (ir *eidáuninkas* Jsd. 159, Jd. 376_2), *kariaunykas* „karingas žmogus, karininkas, ein streitbarer Mann, Krieger, Kriegsmann" BrB Teis. XVIII 2, 2 Sam. I 27, XVII 8, 1 Chr. XII 8, Jer. XLVIII 45, 1 Mak. XI 44, PS I 259, SzDi. 390, TŽ II 377, „priešininkas" KP 120 (ir *kariáuninkas* „karingas, mėgstąs kariauti, streitbar" M II 460, N 179, „kuris kitą kariauja" Jž. II 38), *kekšaunykas* „kekšininkas" BrB 1 Kar. XXII 47, Tess. I 10 (ir *kekšáuninkas* BR Jer. XLIV 14, R II 212, M II 283, *kekšauniñkas* Slnt.), *keliáuniñkas* „keleivis, keliautojas" Lex. 205, Qu[2] 336, Qu[4] 299, 903, R I 58, M I 113, K 176, Jsd. 696, Slnt. (ir *keliaunỹkas* Sn., Rmg., Pnv., Sb., Vbn., Dvn.), *kerštaunỹkas* „kerštininkas" Sb., *maldauninkė* „maldautoja" Žem. II 300, *pievelíaunykas* „žmogus, kuris, neturėdamas savo pievų, eina per kaimus ir perka jas vieneriems metams" Rnč., *smarkauniñkas* „smarkininkas" Slnt. (ir *smarkáuninkas* „tironas" ME 16), *žvejauniñkas* „žuvininkas" Škn. ir kt.

Kadangi greta šios rūšies darinių yra kiek ištisų slaviškų skolinių su ta priesaga (pvz. *budaunỹkas* „namų statytojas, dailidė" Sb. < l. *budownik*, *medauniñkas* „meduolis" Msd., Slnt. < l. *mio-*

dovnik ir kt.), tad kai kam atrodo, kad augščiau surašytieji daiktavardžiai galį būti sudaryti slavybių pavyzdžiais. Bet tai nebūtinas dalykas: šie žodžiai lengvai gali būti mūsų pačių sudaryti iš atitinkamų veiksmažodinių lyčių lygiai taip pat, kaip ir *keikininkas, mušininkas, plėšininkas* ir kt., būtent — *kariauninkas, keliauninkas* ir kt. gali būti kilę iš **kariav-(i)ninkas* (: *kariãv-o, kariáu-ti*), **keliav-(i)ninkas* (: *keliãv-o, keliáu-ti*). Čia mūsų pačių galėjo būti pritaikytas tas pat darybos pagrindas, kaip ir lenkų kalboje, kur su priesaga *-nik* buvo pradėta darytis nomina agentis iš veiksmažodžių su *-ować*, pvz. *budow-nik* „statytojas" : *budow-ać* „statyti", *mordow-nik* „galvažudys" : *mordow-ać* „žudyti" ir kt., žr. Łoś Gr. II 69. Dėl *-au-ninka-* < *-av-(i)ninka-* plg. *baudžiáuninkas* (ir *baudžiauniñkas*) iš **baudžiav-(i)ninkas* (: *baũdžiava*), *mezliauninkas* „mokesčių ėmėjas" Qu[4] 483, M I 168, N 398 iš **mezliav-(i)ninkas* (: *mẽzliava*). Galbūt panašiai yra sudaryta ir *šešiáuninkė* „gimdyvė, Sechswöchnerin, Kindbetterin" Qu[4] 1131, K 445, Vkk. (ir *šešiaunykė* BrP I 116, 220, 221) bei *ušaunykė* „t.p." BrB Jer. XXXI 8, BrP I 222 (: *ušės* „savaitė, Woche" Qu[2] 497, „gimdymas, Kindbett" M I 308). Toliau plg. Būga KS 49 ir autorius ŠD (1927) 58 tt., (1929) 235 tt.

Beveik tas pat yra ir su priesaga *-elninka-* (*-elnyka-*), m. *-elninkė* (*-elnykė*). Iš vienos pusės su ja turime kiek slaviškų skolinių (pvz. *mūčélnykas* „kankinys" iš g. *мучельникъ*, *pūstélnykas* „atsiskyrėlis" iš l. *pustelnik* arba g. *пустельник* ir kt.); bet iš kitos pusės šios priesagos dariniai gali būti ir mūsų pačių sudaryti. Visų pirma čia priesaga *-ininka-* (*-inyka-*) buvo pradėta dėlioti prie tokių pagrindinių žodžių, kurie jau anksčiau yra turėję priesaginę garsų grupę *-el-*, pvz. *kirvélninkas* „mėgstąs kirviu tašyti" Jž. II 131 (: *kirvẽlis*), *kuodélnykė* „verpėja" Lšk. (: *kuodẽlis*), *mainélnykas* „kuris verčiasi mainais, maineiva" Kp. (: *mainẽlė* „t.p."), *pirtélnykas* „kuris turi savo pirtelę" Rdm. (: *pirtẽlė*), *ratélnykas* „ratelių meistras" Ūdr. (: *ratẽlis*), *trobélninkas* „kampininkas, benamis" Kv. (: *trobẽlė*), *vištélnykė* „višta, kuri vištelius vedžioja" Sl. (: *vištẽlis*). Dar nesutrumpintą priesagą rodo *karvẽlinykas* (= karvelinis) vanagas Pn., Vkn. (: *karvẽlis* „balandis"). Kiti priesagos *-elninka-* (*-elnyka-*) dariniai, pvz. *mušelnỹkas* „kiaulavaris, lazda, kuria žaisdami varo kiaulę į dvarą" Kp., *pavydélninkas* „pavyduolis" Sksn., Als. (ir *pavydel̃ninkas* Kl., *pa-*

vydélnykas Bsg., Sb.), *prašélnykė* „prašytoja" NS 527, *užvydelnykas* „pavyduolis" TK 67 ir kt., gali būti sudaryti iš tokių pagrindinių žodžių su *-el-*, kurių dabar jau nebeturime, arba yra analoginiai dariniai, sudaryti pagal augščiau minėtuosius pavyzdžius. Galbūt kaikuriems šiems dariniams ir yra kiek turėję įtakos atitinkami šios priesagos skoliniai, bet dabar tai jau nebevisados galima susekti, nes dvi darybinės galimybės, savoji ir svetimoji, tarp savęs yra labai susipynusios.

f) *-iška-*, *-iškja-*

§ 96. Būdvardinė priesaga *-iška-*, paveldėta iš senovės, yra plačiai pažįstama ir kt. ide. kalbose, pvz. lat. *bãbisks* „bobiškas", pr. *deiwiskai* „dieviškai", s. sl. *materьskъ* „moteriškas", got. *gudisks* „dieviškas, göttlich", lot. *mariscus* „vyriškos giminės", gr. ἀντρωπίσκος „žmogelis" ir kt. Dėl tolimesnės jos kilmės plg. Brugmann Gr. II² 1, 503, Endzelin Le. Gr. 269, Būga, Židinys (1934) 538 t. Priešingai latvių kalbai, ji mūsų kalboje dar tebėra visai gyva ir produktyvi.

Mūsų kalboje su šia priesaga daugiausia yra sudaroma daiktavardinių būdvardžių, kurių būdingesnė vartosena ypač žymu dabartinėje gyvojoje kalboje ir geresniuose raštuose, pvz. *agur̃kiškas* „kaip agurkas, gurkenartig" K 3, *balvõniškas* „balvonams pritinkąs, götzenmässig, götzendienerisch, abgöttlich" ib. 38, *bažnýčiškas* skreistis (kuris pritinka bažnyčioj būti) Jž. I 198 (ir *bažnýtiškas* „kirchlich" K 42), *bediẽviškas* pasielgimas K 43, *bérniškas* „kaip berno, bernui pritinkąs, knechtisch, nach Knechts Art" N 327, K 45 (: b é r n i š k a s darbas Sb., Kp., b é r n i š k a daina Jž. I 204), *bóbiškas* „kaip bobos, bobai pritinkąs" (: b o b i š k a s pasakas apjuokia MT 257, ir žynavimo b o b i š k o baisumą pajutęs LD 72, b ó b i š k a šneka Vbl.), *čigõniškas* (kaip čigono) gudrumas Sb., *diẽniškas* (= dieną dirbamas) darbas Jž. I 311, *diẽniška* šviesa ib. (taip pat: d i e n i š k a duona BrB 4 Moz. IV 7, duona.., d i e n i š k a KN 194, be d i e n i š k o s... duonos MK 11), *dìmiškas* (= dimais, tam tikrais išilginiais ruoželiais) audimas Sb., *dvãsiškas* (= geras ir doras, sukalbamas) žmogus Slnt., Pnv., *galvìjiškas* (= kaip galvijo, galvijui pritinkąs) darbas Jž. I 408, *gėdiškas* „schändlich, schmachvoll, unehrenhaft" Qu⁴ 391, K117 (: g ė d i š k a s darbas Jž. I 421, g ė d i š k i žodžiai Kv., Tvč., Dsn., kal-

tin ją gėdiško daikto BrB 5 Moz. XXII 17, nuog žodžių gėdiškų DP 109, gėdiškas nuvilkimas ib. 169, žodžio gėdiško PS I 213, gėdiškais pageidimais ib. II 50), *gìminiškas* „būdingas giminėms, turįs giminystės žymių" (: gìminiški žmonys, t.y. svetimi kaimynai kaip giminės Jž. I 432), *gìriškas* „panašus į girą" (: giriškai suraugti putrą ib. 436), *gyvãtiškas* „panašus į gyvatę" (: gyvatiškai duoti, mušti su vėzdu, kaip gyvatę Jž. I 439), *kálviškas* (= toks kaip kalvio) kūjis Jž. II 22, *karališkas* vakaras (t.y. šeštadienio vakaras, kada vaikinai savo paneles atlanko) LF 121, *kárviška* (= sutižusi, kaip karvė) merga Slnt., *kẽkšiškas* (= toks kaip kekšės) drabužis Jž. II 68, *ketvirtáiniškas* „keturiais kantais, ketvirtuotas" Msd., Slnt., Kv., Škn. (: ketvirtainiškas akmuo Jž. II 94, ketvirtainiška lova DB 28), *kiaũliškas* „kaip kiaulė, panašus į kiaulę, nešvarus, nemandagus" (: kiauliškas dainas dainuot... užsimanė LD 42, kiauliški zūbai NS 133, sutvėrė kiaulišką daiktą, t.y. kiaulystę padarė Lpg., jynai kiauliškai gyvena, t.y. kaip kiaulė Jž. II 100, jis visai kiauliškai pasielgė Sb.), *kiemìškas* „grubus, šiurkštus" SzDi. 67 (kiẽmiškas drabužis, t. y. toks, kaip kieme [= kaime] nešiojamas Jž. II 108), *klaidū́niškas* (= klystąs) žmogus ib. 144, *klebõniška* (= tokia kaip klebono) pieva ib. 151, *krỹžiškas* „kryžavas, kreuzförmig" (: sudėk pirštus kryžiškai Jž. II 250, du vaikinu padėjo kryžiškai ant grindų du šakaliu PJ 50), *kùnigiškas* „kaip kunigo, geras, puikus" (: namai įrengti, kaip kunigiški, t. y. kaip kunigų, kaip kunigams gyventi Ddv., kunigiški [= geri, puikūs, kaip kunigo] arkliai Glk., liepė... giedoti kunigiškus poterius ŽV I 77), *lẽbediškas* (= nevykęs, kaip lebedžio) darbas Skd., *lenkiški* (= kaip lenkų) rūbai NS 160, *lẽpšiškas* (= sulepšėjęs, visai apsileidęs, nestiprus) žmogus Kp., gijas daro *linžiediškai* (t.y. lino žiedo spalva) ib., *liùrbiškas* (= suliurbėjęs, kaip liurba) žmogus ib., *melãgiškas* „lügnerisch, lügenhaft, nicht wahr" R II 248, M I 168, N 392 (: tu melagiškai elgies Jž., jie... melagiškai elgės BR Jer. XXIII 14, vai apkalbinėjai, šelmi berneli, vis netiesiom kalbelėm, melagiškais žodeliais OD II 129), *mė̃siškas* „fleischartig, fleischig" N 395 (: mėsiškas [= su mėsa patiektas] valgymas Sb., Kp.), jis toks *mẽškiškas* (= suglebęs, kaip meška) Sksn., *mìliškas* audimas (: čerkasus audžia miliškaĩ, t.y. kaip milą Sb.), *móteriškas* „kaip moteries, moteriai pritinkąs,

frauenmässig" (: moteriškas darbas „moterų darbas, kurį moterys turi atlikti, kuris moterims yra privalus" N 409, moteriška skepeta K 261, moteriškos drapanos Sb., Kp., moteriškos parėdnios pigesnės Tvč., moteriški [= labai pikti, keikiamieji] žodžiai LF 143), *padáužiškas* „toks kaip padauža" (: nenoriu padaužiško vyro turėti Vnr.), *pãsakiškas* „märchenhaft" K 295, jis labai *pasalū̃niškas* (= slaptas, viską iš pasalų daro) Vnr., *pẽkliškas* „höllisch, der Hölle gemäss" K 303 (: pekliškas razbajus... pasikėlė LD 70, baisybės pekliškos visur išsiplatins ib. 76, žmonės, kuriej čia pekliškai gyveno PS II 42), *perkū́niškas* (: jei nori perkūniškus debesis atsodint, peržegnok traicės škaplieriais — atsės Vkn.), *piemeniškas* (= kaip piemens, piemeniui pritinkąs) darbas Dvd., Sb., *píeniškas* „kaip pienas, lygus pienui, milchenartig" K 309 (: pieniškas [= su pienu taisytas] valgis Slnt., pieniška sriuba Sb., Kp.), *põniškas* „kaip ponas arba kaip pono, ponui pritinkąs, puikus, gražus" (: poniškosios bulvės Slnt., poniškoji liga ib., poniškas žmogus ib., poniškas šuva Kvr., Sb., poniška kepurė K 324, poniškas drabužis Jž., poniškos panelės klišos — į šalis meta kojas eidamos Jž. II 164 s.v. klišas, mano mergytė poniško būdo Jsd. 633, kad mano būtų bernužis poniškas OD I 126, poniškas vaikas badu mirė LP I 187, švarkai jo... būtų by poniški, by žydiški Žem. II 81, Enskys savo poniškus išgarbino jaučius LD 42), *rãganiškas* „kaip raganos, raganai pritinkąs" (: Magdelena... savo raganiškus darbus išpažino ŽV II 183), *senýbiškas* „toks, kaip senybėje kad buvo" (: senybiškos dainos Sl., senybiškas vardas Ut., senybiški žodžiai Ob., senybiškai gieda Sb.), *senóviškas* „altertümlich" K 371 (: kita nedėvės tokiais senoviškais skarmalais Žem. I 147), *svodbiškas* „svodbai skirtas, iškilmingas" (: daug jų netur rūbo svodbiško BrP II 471, atėjei neturėdamas rūbo svodbiško Post. 344, rūbo svodbiško neturime DP 352, be rūbo svodbiško MK 153, ant blauzdų svodbiškus batus užsimovė LD 36, visi kaimynai svodbiškai pasirėdė ib.), *šìkšniškas* „toks kaip šikšna" (: šikšna šikšniškai išdirbta Kp.), *šùniškas* „kaip šuo, netikęs" (: poni nebuvusi labai šuniška žmonims Žem. II 239, sėsim draugiškai, ėsim dešrą šuniškai Schl. 77, tu taip šuniškai pasielgei Sb.), *treineĩtiškas* „trikam̃pis, trikampiškas" (: treinei-

tiška kepurė Slnt., su kepure treineitiška DB 128), *trinytiškas* „trinyčių būdu austas" (: trinytiškai austas maišas Sb., Kp), *vaĩkiškas* darbas, *velýkiškas* „Velykoms būdingas" (: velykiškas laikas [= toks, kaip per Velykas esti, šiltesnis] Slnt., velykiška [= prieš Velykas tverta] tvora ib., padėjo velykiškų pyragų Žem. III 196), *vélniškas* prasimanymas Sb. (ir: mesk... visą velnišką klastą LD 4, ponaitis... velniškai juoktis pradėjo LP I 176), *veřšiškas* (kaip veršio) džiaugsmas Šts., jos įkapiniai drabužiai *vienuoliški* (kaip vienuolių) Žem. II 298, *výriškas* „kaip vyras arba kaip vyro, vyrui pritinkąs, tvirtas, stiprus" N 81, K 507 (: vyriški drabužiai Žem. I 34, vyriška galva ib. 84, DB 180, Sb., jei vyriška diena, tad tvirtas bernas... Žem. II 23, vyriška statula ib. 252, vyriškas pavidalas GV 56, vyriškos lyties ta merga Jž., moteriškė tenenešioj vyriško rūbo BrB 5 Moz. XXII 5), *vókiškas* „kaip vokiečių" (: vokiškas pagimimas [prigimtosios būdo ypatybės kaip vokiečių] Slnt., vokiška [= į vokiečių panaši] kepurė ib., ko čia stovite tyloms, kaip per vokišką pamokslą? Žem. II 49, diduomenė apsivilko drabužiais vokiškais ŽV I 8, vokiškas lošimas SL 18, vokiški riešutai „Wallnüsse" N 86), *žýdiškas* (kaip žydų) pyragas Slnt., *žiẽmiškas* „winterlich" (: ir žiema sau žiemiškas kvietkas nusipynė LD 82), *žmõgiškas* „kaip žmogus, žmoniškas" (: žmogiškas [kaip lietuvis] žydas Slnt., gali žmogiškai pasirėdyti ib., broliai... žmogiškąjį įgavę pavidalą ME 101, nežmogiškas [= nežmoniškas] darbas Slnt., žmogiškas noras TK 158, žmogišką protą turėdams LD 8) ir *žmóniškas* „kaip žmonių, humanus" (: žmonės tos srijos yra labai geri, lipšni, žmoniški PJ 107, jos nežmoniškas verkimas Žem. II 284), *žvériškas* „kaip žvėris, bjaurus, piktas" (: žvėriškasis grapas Žem. II 206) ir kt.

Iš augščiau surašytųjų pavyzdžių matyti, kad priesaga *-iška-* visų pirma reiškia kokių nors kieno būdingų ypatybių turėjimą, panašumą, kartais paprastą, paviršinį, bet dažnai ir vidinį, susijusį su pačia daikto esme. Pvz. *čigoniškas* gudrumas, *galvijiškas* darbas, *giminiški* žmonės, *kalviškas* kūjis, *karviška* merga, *kiauliška* daina, *lepšiškas* žmogus, *poniškas* šuva, *senybiškas* vardas, *veršiškas* džiaugsmas, *žydiškas* pyragas, *žvėriškas* grapas ir kt. parodo esminį panašumą. Taip pat *dvasiškas* žmogus, *gėdiškas* darbas, *mėsiškas* valgis, *moteriška* skepeta ir kt. pažymi, kad

žmogus turi dvasios, yra su dvasia ir todėl geras, doras, sukalbamas; kad darbas yra nesąžiningai, nedorai padarytas, t. y. pilnas gėdos, su gėda; kad valgis yra patiektas su mėsa, kad mėsa sudaro žymią to valgio ypatybę, yra jo būdingoji dalis; kad skepeta yra specialiai moterims padaryta, t. y. ji tinka tik moterims nešioti ir tt. Šiuo atveju priesaga *-iška-* savo reikšme kartais kiek priartėja prie priesagos *-inga-*, plg. *dvasiškas* || *dvasingas*, *gėdiškas* || *gėdingas*, *juokiškas* (: j u õ k i š k a s žmogus [= juokdarys] Trg., kito nieko čionai neregi kaip tiektai ... paikus, j u o k i š k u s daiktus AM 34b) || *juokingas*, *naudiškas* „nützlich, erträglich, vorteilhaft" Qu[3] 608, N 416, Jž, *nenaudiškas* „piktas, pikto būdo, bösartig" K 271 || *naudingas* ir kt.; plg. dar 113 psl.

Veikiausiai dėl šio reikšmės polinkio vietomis kaikurie priesagos *-iška-* būdvardžiai yra sudaiktavardėję, pvz. *kùnigiškas* „kunigas" (: eimi į kleboniją su k u n i g i š k u suseit Gšk.), *móteriškas* „moteriškė" DP 52, VKr. II 195, 197, IV 213, Žem. I 123, Slnt., *výriškas* „vyriškis" DP 71, ChB 1 Sam. XV 3, GM 77 ir kt. Čia, reikia manyti, seniau prie šių būdvardžių dar galėjo būti vartojamas koks daiktavardis, pvz. *moteriškas*, *vyriškas žmogus*, t. y. toks, kuris turi moteries, vyro ypatybių.

§ 97. Raštų ir vietomis gyvojoje kalboje priesaga *-iška-* dar žymi priklausomybę arba vietinę kilmę, pvz. *dañgiškas* „dangaus, danginis" (: visų dovanų d a n g i š k ų j ų MT 17, kelis... d a n g i š k a s, žemiškas ir pekliškas PS II 206, kūnai d a n g i š k i NT 1 Kor. XV 40, tu d a n g i š k a s i s mūsų tėtuli LD 114, d a n g i š k a s balsas SL 10, garbinu tave, tėve d a n g i š k a s i s TK 127), *dvãriškas* „dvare esąs, dvarui priklausąs, dvarinis" N 158 (: d v a r i š k a s [= dvaro, dvarui priklausąs] ašvienis Jž. I 375), *egiptiškas* vyras BR 2 Moz. II 19, *galilejiškas* „Galilejos" (: per marias g a l i l e j i š k a s BrP I 303), žmogus *giriškas* (= girinis, atsiskyrėlis) N 257, karalius *greciškos* žemės BrB Dan. VIII 21, *izraelitiškos* moteriškės sūnus BrB 3 Moz. XXIV 10, *kalviškas* „kalvei priklausąs, kalvinis" N 175, *karãliškas* „karaliui priklausąs, karaliaus įsakymais valdomas" (: k a r a l i š k a giria Kr., Kp., Jž. II 35 = karálgirė; nugis k a r a l i š k ų girių nebėr VK 56, daleido... kirsti k a r a l i š k o s e giriose ŽV II 117, k a r a l i š k i žmonės [= karãliškiai, laisvi, žmonės, kuriems nereikėdavo eiti į dvarą dirbti] Sb., k a r a l i š k a s

provas [= Geschäfte des Königs].., kožnas tur... viernai pasisavint LD 162, iš karališkos [= karaliaus] giminės BrB Jer. XLI 1), urėdas *kunigiškas* (= kunigų, kuniginis) DP 27, *kūniškas* „kūno, kūninis" (: akimis kūniškomis DP 255, kūniški daiktai TK 230), *namiškas* „namui priklausąs, naminis" R I 92, M I 177 (: namiškasis paprotys MT 233, tarp savęs gerai sutiktų ir namišką dangų įvaisintų MK 19, namiška [= prijaukinta] antis N 414, *namiškas* [= naminis] gyvenimas GDK 227, svetimus apsiėjimus girs, o namiškuosius peiks DB 103), *našliškas* „našlės, našlinis" (: našliškame luome KS 23), *pajūriškas* „kuris pajūry gyvena" N 43, *poniškas* „pono, ponų" (: poniški tarnai visi susibėgo LD 46, poniškus [= ponų] butus supleškina greitai ib. 92, poniški [= ponų] vaikai ib. 132), *popiežiškas* „popiežinis" (: tatai karalystėje popiežiškoje nusidavus atmenam MT 75), *prūsiškas* „prūsų, prūsinis" (: prūsiškais dorelėliais Jd. 1065_2, ašvienius turėjo stiprus — prūsiškus, galvijus laikė — prūsiškos veislės Vaiž. VII 38), *rytójiškas* „rytojui paskirtas" K 356, *ūkiškas* „ūkio, ūkinis" (: kūrėjas rūpinos... dvasiškais ir ūkiškais reikalais DB 159), *vietiškas* „vietinis, örtlich" N 72, *vokiškos* (= vokiečių) moteriškės LD 182, *žydiškas* „žydų" (: žydiškos žmonės BrB 1 Mak. XII 6, rabinas žydiškas DP 56) ir kt.

Šitos rūšies būdvardžiai savo reikšme daug kur sutinka su slavų kalbų vartosena, plg. s. sl. *člověčьskъ* „žmogaus, žmonių", *morьskъ* „jūros, jūrinis", *osьlьskъ* „asilo, asilinis", *zemьskъ* „žemės, žeminis" ir kt. Taip pat panašiai priklausomybė bei kilmė yra žymima ir germanų kalbose, plg. got. *judaiwisks* „jüdisch", *mannisks* „menschlich" (t. y. iš Mannaus kilęs), sva. *dorfisc* „iš kaimo kilęs" (vėliau „kaimiškas, dörfisch, bäurisch") ir kt., žr. Brugmann Gr. II² 1,502, 666, Kluge NSB 104. Yra tad galimas daiktas, kad seniau ši reikšmė buvo plačiau pažįstama ir mūsų kalboje: tai iš dalies lyg rodo kaikurie priklausomybinės reikšmės būdvardžiai su priesaga *-iška-* ir ypač antriniai priesagos *-iška-* dariniai, žr. APh VII 12t. Tačiau dabar tos reikšmės būdvardžiai yra beveik jau svetimi, — jų vietoje dažniausiai vartojame daiktavardžių kilmininkus arba būdvardžius su priesaga *-inja-*. Taip pat daug kur ši reikšmė ir senuosiuose raštuose yra nusakoma kilmininku (pvz. žemės karalysta DP 27 = ziemskie królewstwo, žydų daktaras ib. 56 = żydowski

doktor ir kt.) arba pridėtine linksnine priesaga *-ja-* (pvz. dangujęjis tėvas, dangujis valdovas ir kt., žr. § 44). Dalis šios rūšies pavyzdžių (pvz. greciška žemė, izraelitiškas miestas, kunigiškas urėdas, popiežiška karalysta, žydiškas rabinas ir kt.) gali būti, ypač senovinėje raštų kalboje, kaimyninių slavų kalbų įtakoje susidarę: viena, šios reikšmės priesaga *-iška-* dažnai be atodairos buvo vartojama ten, kur buvo slaviška priesaga *-ski*; kartais net vergiškai buvo verčiama, pvz. *greciška* žemė, *lietuviškas* liežuvis MT XX (iš l. *język litewski* arba g. *литовскuй язык*) ir kt. Antra, tokie priklausomybiniai būdvardžiai, būdami apysvetimiai dabartinei vartosenai, ilgainiui geresnės kalbos raštuose plačiau neįsigalėjo, bet vis nyko. Šiuo atveju lyg kokią išimtį sudaro Donelaitis, Nesselmannas ir kt., kurie dar nemaža vartoja šios reikšmės darinių. Bet Kuršaitis šiuo keliu jau beveik nebeina; pvz. *pajūriškas* jam yra nebe „pajūryje esąs, pajūrinis", bet „strandmässig". Nelinkstama tuo keliu eiti ir dabartinėje gyvosios kalbos vartosenoje, todėl tokie ypatingesni posakiai kaip *karališka* giria, *karališki* žmonės ir kt. dabar ne tik nusako priklausomybę, bet tuo pat metu pabrėžia ir būdingąsias jos ypatybes. Dėl to ir kaikurių seniau vartotųjų šios reikšmės darinių vietoje dabar daug kur jau vartojame atitinkamus priesagos *-inja-* darinius; pvz. vietoj *metiškas* (: metiška šventė Qu[3] 1002 = Jahrfest), *rytiškas* „rytykščias" Qu[4] 73 (: tu mūsų rytišką maldą išklausei KM 169, rytiškoji diena „der morgende Tag" K 456) ir kt. dabar jau besakome *metinis, rytinis*: metinė šventė, rytinė, vakarinė malda ir kt.

Šitokią vartosenos atmainą iš dalies reikia aiškinti ir tuo, kad būdingų ypatybių vienas daiktas gali turėti daugiau, kitas mažiau, vienam tos ypatybės gali atrodyti būdingos, kitam paprastos, paviršinės. Kartais dėl to gali svyruoti net vienas ir tas pats žmogus. Todėl pvz. šalia *svodbiškojo* rūbo Daukša savo postilėje vartoja ir *svodbinį* rūbą (353 psl.). Arba štai Kuršaitis savo lietuviškai vokiškame žodyne vok. gurkenartig verčia į *agurkiškas*, o apfelförmig arba apfelartig — į *obuolinis* (pvz. obuolinė spyna). Tuo pat būdu reikia suprasti ir *namiška* antis, *namiškas* apsiėjimas ir kt. šalia *naminė* antis, *naminis* darbas, *naminis* ginčas ir kt.

§ 98. Priesagos *-iška-* darinių, kad ir negausiai, yra dar sudarytų iš būdvardžių, įvardžių ir iš dalies iš skaitvardžių, pvz.

kantrìškas (: kantriškai laikosi MT 68), *kìtiškas* „kitoks, kitoniškas" Jž. II 134, Lnk. (priev. *kìtiškai* „kitaip" Pr.), *paskutìniškas* (: jis mane išdėjo paskutiniškai Kp.), *paviršutìniškas* „paviršutinis" Sb., Kp., *svetimìškas* „fremd, fremdartig" N 508, K 417, *vidutìniškas* „vidutinis" Sb., Kp., *vienìškas* „kaip vienas, vienodas" (: visi vieniškai ant to šturmavoja Post. 356, vieniškai noriu iš rankos tavo priimti gera ir pikta TK 159, vienas tėra balsas knygų šventų, bet nevisus vieniškai pamoko ib. 216, jų mokytojai nevieniškai mokė ŽV II 11), *vìsiškas* „allgemein; allerlei, allerhand; gänzlich" N 83, K 508, Sb., Kp., taip pat *anìškas* „kaip anų" Jž. I 18, *jìjiškas* „toks kaip jos" ib. 684, *jū́siškas* „toks kaip jūsų", *mãniškas* „panašus į mane, manaip elgiąsis" Sksn. (priev. *mãniškai* „savaip" Vkš., Kp), *mū́siškas* „toks kaip mūsų" ir kt.

Visai nepaprastas darinys yra *girdė̃tiškas*: jų vaikai nei svietiški, nei girdėtiški Sn. Daugiau tokių darinių neteko pastebėti.

Taip pat nedaug šios priesagos darinių tėra sudarytų ir iš kitokių veiksmažodinių lyčių, pvz. *pagẽdiškai* „labai, baisiai" (: pagediškai norėtųsi ką sūriai užvalgyti Érš.), *pasiùtiškai* „labai, smarkiai" (: pasiutiškai noriu valgyti Sb.), *pašėlìškas* „pašėlęs" (: dabar gyvenimas eina tokiu pašėlišku tempu, Putino Krizė 241).

Tokie būdvardžiai kaip *kitoniškas* „kitoks" ir *vienóniškas* „vienoks" Vln., Pcn. galėtų būti sudaryti iš **kitona-*, **vienona-* (plg. *vieno-das, vieno-kas, vieno-pas*) ir priesagos *-iška-*; plg. Leskien Bild. 393. Čia pat priskirtinas ir *velnióniškas* „velniškas" Dvd., Sb. greta su *velniõnas* „velniškos giminės" (pvz. paršas) Vbn. Ar taip pat ir *anotìškas* „kaip ans" Jž. I 20 bei *savótiškas* „savaimas, ypatingas" DLŽ 88, Sb. galėtų būti sudaryta iš **anota-* ir **savota-*, dabar sunku pasakyti.

Pagaliau minėtini dar šie hipostaziniai dariniai: *anuošãliškas* „iš anos šalies" (: anuošališka daina Jž. I 26), *begalìškas* „begalinis" (: yra numesta ing mūkas begališkąsias MT 42b, gl. sylą begališkąją ib. 44), *ikšiolìškas* „ikšiolinis" (: ikšiolišku būdu A [1885] 415), *kasdiẽniškas* „kasdieninis" GNT Jok. II 15, K 172 ir kt.

Apskritai tenka pasakyti, kad augščiau minėtųjų darinių daryba yra negausi ir nelabai gaji. Tai veikiausiai yra dėl to, kad jie visi yra vėliau antriniu, analoginiu, būdu sudaryti. Pvz. šalia *paviršutìniškas* bei *vidutìniškas* dar yra vartojami tos pačios reikšmės būdvardžiai

paviršutinis ir *vidutinis*. Bet kadangi iš būdvardžių su priesaga *-inja-* paprastai nebelinkstama sudarinėti prieveiksmių, — seniau ir retkarčiais dar dabar tokių lyčių galime sutikti, pvz. *paviršutiniai* GNT Pov. II 28, GJ 59, TK 32, 199, Jž. I 50 s. v. aplamas, I 55 s. v. apmaukti, *viršutiniai* LF 119, DKJ 478 ir *vidutiniai* GJ 78, DLŽ 24, PAS 78, Pgm., Slnt.,—tad prireikus buvo pradėta sakyti ir *paviršutiniškai*, *vidutiniškai*, taip pat *begaliniškai* „be galo" GV 163, o pagal tai ilgainiui lengvai galėjo atsirasti ir *paviršutiniškas*, *vidutiniškas*. Iš kitos pusės šiokiems dariniams susidaryti galėjo padėti ir reikšmė; pvz. *kasdieniškas* šalia *kasdienis*, *kasdieninis* galėjo atsirasti dar ir dėl to, kad šiuo būdvardžiu prireikė žymėti tam tikrą būdingumą; todėl *kasdieniškas* valgis gali būti suprantamas toks, kurį tinka kasdieną valgyti, lygiai taip, kaip *dieniškas* darbas gali būti toks, kuris paprastai esti tik dieną dirbamas.

§ 99. Priesaga *-iškja-* šalia *-iška-* yra tuo pat būdu sudaryta, kaip ir *-inja-* greta *-ina-*, todėl iš pradžios šių priesagų dariniai, kaip dar aiškiai rodo ir šių laikų pavyzdžiai, galėjo būti vienodi, t. y. būdvardžiai, tik toks yra skirtumas, kad pirmieji iš jų dabar daugiausia jau yra daiktavardžiais vartojami, pvz. *baũdžiavìškis* „baudžiauninkas" K 41, TŽ I 345, *daubìškis* „daubos gyventojas" M I 53, K 79, *dìdkiemiškis* (= Didkiemio) kunigas Pgm., *dvarìškis* „dvaro žmogus, darbininkas", žmogus *galilejiškis* DP 164, *galìškis* „gale esąs, galinis" Jž. I 406, *kaimiškis* „kaimietis" Vln., *kálniškis* „kuris gyvena kalne, kalno gyventojas" Slnt., *karãliškis* „karaliaus, karalinis" SzDi. 114 (: lazda karališkė PS II 163, *karališkis* „ein Königischer" BrB Jon. IV 47, BrP II 473, karãliškiai „karališki žmonės" Sb.), *kunigìškis* „baudžiauninkas" Rmš., *laukìškis* „laukinis" K 222, *namìškis* „naminis; nameišis, namiegas" (: namiškis karvelis Brod. 647, ape namiškius rūpesčius DP 65, sukel namiškes kares TK 199), *pakalnìškis* „pakalnėnas, pakalnės gyventojas" K 287, *pakrosniškiai* (= pakrosniniai) vaikai Žem. I 235, Pilotas *pontiškis* DP 26, *popiežiškis* „popiežininkas" BrP I 152, MT 11, *rýtiškis* (= rytinis) pienas Rmg., *sodiškiai* (= sodžiaus) žmonės ŽV I 263, *šateikìškis* (= Šateikių) kunigas Slnt. ir kt.

Dabar savo reikšme, atrodo, kiek išsiskiria *vyrìškis* „Mannsperson" (ir *výriškis* SL 70) = *výriškas* (sc. žmogus); bet seniau

veikiausiai ir šis sudaiktavardėjęs būdvardis yra buvęs priklausomybinės reikšmės, tokios pat, kaip *karališkis* ir kt.

Ypač plačiai ši priesaga yra vartojama tikriniams vardams sudaryti, pvz. pavardės *Bãkšiškis, Bražìškis, Dvarìškis* (ir *Dvãriškis*), *Gudìškis, Jonìškis, Júodiškis, Kálniškis* (ir *Kalniškỹs*), *Kálviškis, Klõviškis, Kunigìškis, Pakal̃niškis, Panemunìškis,* taip pat vietovardžiai *Bražìškiai* „Subačiaus vls. kaimas", *Jonìškiai* „miestelis" (=Joniškėlis), *Kálniškiai* „Gargždų vls. kaimas", *Karãliškiai* „Klaipėdos krašto kaimas", *Liáukiškiai* „Subačiaus vls. kaimas", *Rãdiškis* „Baisogalos vls. upelis" ir kt.

Taigi priesaga *-iškja-* savo reikšme yra artima arba daug kur, ypač tikriniuose varduose, net tolygi priesagoms *-inja-, -ėna-, -yna-, -oni-* ir *-ūna-* (*-jūna-*).

Priesagą *-iškė* turi šie bendriniai daiktavardžiai: *bernìškė* „vaikystė" DP 54, 64, 267, 580, *jauniškẽ* „jaunystė; jaunimas" KP 243, 250, Qu[3] 1026, R II 217, M I 93, K 153, Jž. I 680, *tẽviškė* „gimtoji tėvų žemė, tėvynė" BrB 1 Moz. XII 1, DP 207 ir kt. Daug daugiau yra šios priesagos vietovardžių, pvz. *Ber̃niškės* „Antalieptės vls. viensėdis", *Bùdriškės* „Dusetų vls. kaimas", *Jaũniškė* „Krãžių vls. kaimas", *Pỹktiškė* „Endriejavo vls. kaimas", *Rum̃piškė* „Klaipėdos krašto kaimas", *Sniegõniškė* „Nemãkščių vls. kaimas", *Vargẽniškė* „Kelmės vls. kaimas", *Žióbriškė* „Klaipėdos krašto dvaras" ir kt.

g). *Įvairios priesagos su -k-*

§ 100. Be augščiau nagrinėtųjų, mūsų kalboje su *-k-* dar yra visa eilė nepaprastesnių priesagų.

Iš tokių visų pirma tenka paminėti *-aika, -aikė*, pvz. *nevaláika* „nẽvala, Schmutzfink" Nms., Pnn., *lapáikė* „toks grybas" Lzn.

Su priesaga *-eika-* tuo tarpu tėra žinoma kiek tik tikrinių vardų, pvz. *Elseĩkas, Gedeĩkas, Kebeĩkas, Noreĩkas, Rupeĩkas* (pavardės), *Vileĩkai* „Klaipėdos krašto kaimas" ir kt.

Priesagos *-eika*, priešingai, turime bendrinių daiktavardžių ir apsčiai tikrinių vardų, ypač pavardžių, pvz. *alséika* „sunkiai alsuojąs, dusulingas žmogus" LKŽ 64, *jauneikà* „jaunylis" Lnk., OP 116, *kabeikà, -eĩkos* „kuris kabinėjasi" Btn., *lieséika* „liesas žmogus" Als., *lindeikà, -eĩkos* „landūnas, įsibrovėlis" On., *mušeikà, -eĩkos* „peštukas" Ddv., Jnk., *nevaléika* „nevala" Pr., Erž., *pagiréika*

„kuris daug giriasi“ Gvč., *pluveikà, -eĩkos* „kuris puikinasi, puikuolis“ Žlv., taip pat pavardės *Baleikà, Bareikà* (ir *Baréika*), *Budreikà, Drąseikà, Drūtęikà, Gedeikà, Gudeikà* (ir *Gudéika*), *Jauneikà, Joteikà, Juodeikà, Mažéika, Noréika*, vietovardžiai *Baudeikà, -õs, -eĩką* „Stakliškių vls. upelis“, *Gadeikà, -eĩkos* „Šventežerio vls. ežeras“, *Lepeikà, -eĩkos* „Raguvos vls. upelis“, *Lydeikà, -eĩkos* „Seirijų vls. pieva“, *Raséika* „Raseinių vls. upelis“, *Vydeikà, -eĩkos* „Kvėdarnos vls. upelis“ ir kt.

Išvestinę priesagą *-eikja-* (m. *-eikė*) turi: *atbuleĩkis* „kuris atbulas eina, viską priešingai daro“ Jž. I 113, Kv., Rtv., *júodeikis* „kraujinė rūgštime virta sriuba“ Lkm. (ir *juodeĩkis* „sriuba iš ruginių miltų su krauju“) Klt., taip pat pavardės *Bareĩkis, Drąseĩkis, Drūteĩkis, Gudeĩkis, Jauneĩkis, Juodeĩkis, Kurpeĩkis, Mažeĩkis, Šateĩkis, Šereĩkis*, vietovardžiai *Budreĩkiai* „Utenos vls. kaimas“, *Mažeĩkiai* „miestas“, *Mišéikis* „Viękšnių vls. upelis“ ir kt.

Su priesaga *-eikė* paminėtina *Apeĩkė* „Obelių vls. upelis“, *rupéikė* „rupūžė“ Alk., *Šalteĩkė* „Švėkšnos vls. upelis“ ir kt.

Šitos priesagos veikiausiai yra sudėtinės — sudarytos iš *-ai-, -ei-* ir *-ka-, -ka, -kja-, -kė*. Tai turbūt iš dalies dar rodo grutės *Baleikà* || *Baleišà, Šateĩkis* || *Šateĩniai* „Surviliškio vls. dvaras“ ir kt. Be to, šių priesagų dvibalsiai *-ai-, -ei-* balsių kaitos laipsniu gali būti jungiami su *-i-* priesagoje *-ikja-*, plg. *Jauneĩkis* : *jaunìkis, juodeĩkis* : *juodìkis* „toks pinigėlis“ Jž. I 689 = s. sl. *agnicь* „jėras“ : *agnьcь* „t. p.“ ir kt., žr. Būga KS 77.

Čia pat veikiausiai priklauso ir priesaga *-ieka-* (m. *-ieka*), pvz. *Ežeriẽkai* „Varėnos vls. kaimas“, *Gáiliekas* „Seirijų vls. ežeras ir upelis“ (: pr. *gaylis* „baltas“), *prieštariẽkas* „kuris vis priešinasi kito nuomonei“ Krk., Psk., *seniekas* „senas“ Ašm. (Mitt. IV 181), *Tauríekos* „Stakliškių vls. pieva“ ir kt.

Visai savotiškos, daugiausia Lietuvos rytuose ir pietuose vartojamos, yra priesagos *-uika-, -uika*, pvz. *slėduĩkas* „mažas pėdsakas“ Snm., *židuikas* „pienpuodė“ N 546; *avuika* „avelė, avytė“ Snm., *duktuika* „dukrelė“ Ztl., *marguika* „margė (karvė)“ Rdn., *mazguika* „mazgas“ Krl., *paukštùika* „paukštytė“ Snm., *riešutùika* „jerbė, juodasis kėkštas“ Plv., *sesuika* „seselė“ Snm., *skepetuika* „skepetėlė“ Ztl., *skyluika* „skylutė“ ib., *šašuika* „tokia žolė“ Koss. 54 b, *židuika* „pienpuodė“ R II 256, 353, M II 341, 472 ir kt. Dėl šios rūšies darinių plg. APh VI 131 t.

Išvestinę priesagą *-uikja-* (m. *-uikė*) turi: *Šeduĩkiai* „Svėdasų ir Tauragnų vls. kaimai", *Vėluĩkiai* „Skaudvilės vls. kaimas", taip pat *Mažùikė* „Kãpčiamiesčio vls. pieva" ir kt.

Taip pat nepaprastos priesagos yra *-alka* ir *-elka*, pvz. *rankalka* „mova" Brod. 924, *žydalka* „žydė" GNT ApD XVI 1; *bobélka* „bobapalaikė, bobšė" Pgm., *kumélka* „kumelpalaikė" K 209, Žem. II 260, Pgm., *mergélka* „mergiotė, mergaitė" Žem. II 111, Užv., Btč., *rankélkos* „užmovos, mankietai, čiurniai" Plt., Mžk., Lk., *smirdelka* „smirdėlė" OD I 154, *žydélka* „žydė" ME 65, Jž. I 74 s. v. apsiskrebti ir kt. Šios rūšies daviniai iš vienos pusės, kaip jau augščiau minėta (žr. 122 psl.), gali būti slavišku būdu su priesaga *-ka* sudaryti iš lietuviškų žodžių su priesagine garsų grupe *-el-*, pvz. *bobelka, kumelka, mergelka* iš *bobelė kumelė, mergelė* ir *-ka*; bet iš kitos pusės priesaga *-elka* galėjo būti tiesiog abstrahuota iš atitinkamų slaviškų skolinių; plg. *učìtelka* „mokytoja" Sb. šalia *učìtelius* „mokytojas" ib. (seniau vartotieji skoliniai), taip pat l. *poselka* „pasiuntinė" šalia *poseł* „pasiuntinys" (žr. Łoś Gr. II 76) ir kt. Priesaga *-alka* gali būti kilusi iš g. *-олок*, l. *-ołek* (plg. *padálka* „padurkas" iš g. *подолок* arba l. *podołek*) arba g. *-алок*, *-алка*, l. *-ałek* (plg. *maršálka* iš g. *маршалок*, *маршалка* arba l. *marszałek*) arba iš *-auka*, kur *u̯* galėjo būti sumaišyta su *ł*, plg. *maskálka* ir *maskáuka*. Tam tikrais atvejais priesaga *-elka* gali būti antriniu būdu išriedėjusi iš *-alka* (plg. žem. *padélka* iš *padálka*). Kaip nors panašiai turbūt yra sudaryta ir *Kabélka* (ir *Kıbélka*) „pav.", taip pat *vertélka* „verteiva" Sksn., Kr., Rmg. (šalia *vertélga* „t. p." Sb., Kp.; dėl *-k-* ‖ *-g-* plg. *maršálka, maršélka* ir *maršélga*) ir kt.

Kitos šios rūšies priesagos su *-ka* irgi veikiausiai yra ne be svetimos įtakos atsiradusios. Pvz. priesagos *-enka* (*mušénka* „indas sviestui mušti" Jnk., Krp., *velnenkà* „velnienė, Teufelin" Schl. 203), *-orka* (*klastorka* „apgavikė" LD 42) ir *-urka* (*penkiùrka* „penkių akių korta" Kv.) gali būti abstrahuotos iš tokių skolinių kaip *katénka* „liemenė" (SLA 100), *pečénka* „kepsnis", *aptiẽkorka* „vaistininkė", *pečiùrka* „papečys" Sb. ir kt. *Muščiolkė* „muštokė" Kvn. veikiausiai priesagą *-olkė* turi perdirbtą iš *-olka* (plg. *fijolkà* „žibuoklė", *pastijolkà* „greimas, grietinėlė" ir kt.). *Vagiulka* „vagilė" Žem. II 160 šalia *vagìlka* „t. p." gali būti sudaryta iš *vagiul-* (pvz. *vagiùlis*) + *-ka*.

Priesagos *-unkja-* (pvz. *pluduñkis* „klajūnas, paplavūnas“ Gžd.) ir *-urkja-* (pvz. *dubuřkis* „duburys“ Kv., *sėduřkis* „stovynė [vaikams]“ Žm. ir kt.) laikytinos savomis, būtent — pirmosios negalima skirti nuo *-ungja-* (pvz. *pluduñgis* „vėjo botagas, valkata“ Užv.; toliau žr. 106 psl.), o antrojoje *-kja-* yra pridėta prie *-ur-* (plg. *dùbur-as, dubur-ỹs*: *dubuř-kis* = *sùs-as* : *sùs-kis* ir kt.)

Priesagą *-uška* turi: *dainuškà, -ùškos* „(paprasta) daina“ Sb., Kp., SzDi. 34, *peteliuškà* „peteliškė“ Sb., Lzn., *vakarùškos* „jaunimo vakaravimas“ Sb., Kp., *voveruškà, -ùškos* „toks grybas“ ib. ir pavardės *Andriuškà, Baltuškà, Geduškà* (plg. *Gedeikà*) ir kt. Šitų bendrinių žodžių priesaga *-uška* veikiausiai yra paimta iš skolinių (pvz. *petruškà* „petražolė“ iš l. *pietruszka* ir kt.), o pavardėse ji gali būti ir kiek savotiškiau sudaryta, plg. *Andriuš-kà* : *Andriù-šis, Baltuš-kà* : *Baltùš-is* ir kt.

Šalia *-uška* paminėtina ir išvestinė priesaga *-uškja-* (m. *-uškė*), pvz. *Bařtkuškiai* „Deltuvos vls. kaimas“, *Rim̃kuškiai* „Biržų vls. kaimas“, taip pat *Bal̃truškės* „Dusetų par. kaimas, dabar bažnytkiemis“, *Néndruškė* „Seirijų vls. pieva“, *Žaĩbuškės* „Užpalių par. kaimas“ ir kt. Kilimo ši priesaga gali būti tokio pat, kaip ir *-uška* (plg. *Bal̃truš-kės* : *Baltrùš-is*); bet kita vertus, ji gali būti sudėta ir iš kamiengalio *-u-* bei priesagos *-škja-* (*-škė*), pvz. *Rim̃ku-škiai* ‖ *Rim̃kus* „pav.“, *Žaĩbu-škės* ‖ *Žaĩbus* „pav.“ ir kt.

Kaip sudarytos priesagos *-eška, -ečka* (pvz. *Juodeška* „pav.“, *repečkà* „piktvarlė“ Kv.), dabar nebevisai aišku. *Mergičkà, -ìčkos* „mergaitė“ Sb. priesagą *-ička* gali turėti iš tokių mažybinių lenkiškų žodžių kaip *kapliczka* „koplytėlė“, *uliczka* „gatvelė“ ir kt. Taip pat slaviška priesaga laikytina ir *-ieška*, pvz. *trupieška* „trupinys“ Lex. 39.

7. PRIESAGOS SU *-l-*

a) *-(s) la-, -(s) la, -(s) lu-*

§ 101. Su priesaga *-la-* visų pirma yra kiek sudaryta daiktavardžių, pvz. *auglas* „augumas, ūgis, augimas“ SzDi. 317, 318, *aũlas, -aĩ* (: *aũti*), *dríežlas, -aĩ* Sb., Kp. (: *dríežas*), *dróžlas* „druožlė“ Jž. I 352 (: *dróžti*), *dum̃blas* (plg. lat. *dumbrs* „pelkė“), *grùblas, -aĩ* „šiurkšti nelyguma, grubumas“ K 137 (: *grùbti*), *kraũlai* (ir *kraulaĩ*) „nereikalingi daiktai, naminis turtas“ Lšk., Prl. (: *kráuti*), *krẽklas, -ai* „krūtis“ DP 118, 121, 517 ir *krẽklas, -aĩ* „gegnė,

sparas“ Ds., Vžn. (: lat. *krekls* „marškiniai“), *pirklas* „pirkinys; užmokestis“ SzDi. 123, PS II 203, 204 (: *piȓkti*), *pjáulas, -aĩ* „puvėsis“ (šaknis *pjau-* iš **pēu-*: *pū́ti*), *saĩlas, -ai* (ir *saĩlas, -aĩ*) „kibiro saitas, lankas, už kurio neša“ Kcn., Bvt., Lpg. (ir *seĩlas, -aĩ* „t. p.“ Smn., *pã-seilas* Tvč.: *siẽti*), *siū́las, -ai* (: *siū́ti*), *pastõlai* „pastovai, láiptai“ N 503, Lgm. (: *stóti*), *tašlas* „tešla“ BrB 2 Moz. XII 39, Qu[4] 576 (: *tẽšla, tẽšti* „tvinkti“).

Šios priesagos turime keliolika ir būdvardžių, pvz. *ãklas* (= lat. *akls* : *àkti*), *dãglas* „baltai ir juodai margas“ R I 22, K 76 (= lat. *dagls*) ir *dẽglas* „t. p.“ Jž. I 306, Sb. (= lat. *degls* : *dègti*), *kẽblas* „keblus“ Dvd. (: *kebẽklis* „kablys; kliūtis“, *kẽbelė* „kliūtis“ ir kt.), *kurlas* „kurčias“ LS 93 (= lat. *kuȓls* || *kuȓns* „kurčias“, s. r. *кърнъ* „sužalota nosimi, ausimi“ ir kt., žr. Būga KS 168, 265, Trautmann Wb. 146), *kùšlas* „menkas, prastas (apie augalus)“ R I 137, N 214, „silpnų akių, žlibas“ LKŽ 40 s. v. a k l a s (= lat. *kusls* „sustyręs, nerangus; mažutis, apysilpnis, gležnas“: *kust* „silpti, tirpti“), *leĩlas* „laibas, plonas, liaunas“ R II 320, M II 428, Užp. (ir *lielas* „didelis“ Als., Jd. 1022_1 : lat. *liẽls* „didelis“, mūsų *leĩnas* „plonas, laibas, silpnas“, gr. λειρός „liesas, išblyškęs, gležnas“ ir kt.), *mẽklas* „mikčiojąs“ Rsn. (: *meknóti* ir kt.), *míklas* „stiprus, kietas, lankus“ DP 38, 467, 558, Krž., Klm., Msd., Nmč., Klt., Btk. (: lat. *mikls* „lankus“), *moklas* „nevikrus, tingus“ Skp. (plg. *moklinti* „apsiblausus eiti, kiūtinti“ Sb.), *mùklas* „mikčiojąs“ Trg. (: *mùkti* „smukti“?), *tū́las* „daugus; įvairus; dažnas“ DP 7, 8, 13, 251, 481, KP 210, MT 48, PS I 287, MK 93, K 469 (: s. sl. *tyti* „storėti, riebėti“), *vẽblas, -à* „neaiškiai kalbąs, šveplas“ Ds., Lkm. (: *vẽb-anas* „lengvamanis, lengvapėdis“ ir kt.), *viglas* „vikrus“ Ds. (: *vigrùs* „t. p.“, lat. *vìegls* „lengvas“ ir kt., žr. Būga KS 73, Endzelin MLV IV 654). Plg. gr. τυφλός „aklas“, s. sl. *gnilъ* „supuvęs“, *teplъ* „šiltas“ ir kt., žr. Brugmann Gr. II[2] 1, 361 t.

Su priesaga *-sla-* yra : *atvaȓslai* „vadžios, Fahrleine“ Kv., Rtv. (iš **at-tvarslai* : *patvárslės* „t. p.“ Kpd.), *giȓslas* „klausa“ Rnč. (iš **gird-slas* : *giȓdas, girdė́ti*), *grum̃slas* „gurvolis, grumtas“ Jž. I 479 (: *grum̃-stas, grùmulas* „gniužulas, gubulas, grumtas“ ir kt.), *kaĩslas* „sukaitimas“ Als. (: *kaĩto, kaĩsti*), *keȓslas, -ai* „kiekvienas geležinis padargas; įrankis kraujui leisti, kirsteklis“ Jž. II 86 (iš **kert-slas* : *keȓta, kiȓsti*), *kẽslas, -ai* „ketinimas“ Msd., Slnt. (gali būti kilęs iš **kės-slas* ir **kės-las*, plg. *kės-ìntis*), *kiȓslas*

„kerslas, įnagis mūrui kirsti" Švn., Pkl. (iš *kirt-slas : kir̃to, kir̃sti), krìslas,-aĩ (iš *krit-slas : krìto, krìsti), krúoslas, -aĩ „blakstienų plaukas" Slk., Rmš., Jž. II 264, mė̃šlas, -aĩ (ir mė̃šlas, -ai Kv. iš *mėž-slas : mė̃žti), mókslas, -ai (: mókti, mokė̃ti), pę́slas, -ai „penimoji kiaulė" Būga KS 140 (iš *pen-slas. : penė̃ti), raukšlas „raukšlė" BrP I 145, N 449 ir rùkšlas „t. p." K 361 (: raũkti, rùkti), skruoslai „blakstienų plaukai" Plš. (: skruostaĩ, skrósti), spą́slai „spąstai" Als., Kv., Slnt. (iš *spand-slai : spéndžia, spę́sti, spándyti), tìkslas „Ziel" (: tìkti), vypslas „vėpla, vėplys" N 66 (: vypsóti, viẽptis), žáislas, -ai ir -aĩ (iš *žaid-slas : žáidžia, žáisti), žą́slai „žabokles" (iš *žand-slai : žándas). Plg. sl. *čerslo (= kerslas) > ukr. чересло́ „žagrės peilis, Pflugmesser", maslo „sviestas" (iš *maz-slo : mazati „tepti") ir kt.

§ 102. Priesagos -la daiktavardžiais dabar visų pirma linkstama žymėti asmenis su tam tikromis neigiamomis ypatybėmis, pvz. kė̃bla „kurs kėblinėja, eina išžargas, sugriuvėlis" Jž. II 63, Svl., kriókla „kas dažnai verkia, kriokia" Plt. ir kriokla̍, kriõklos „krioklys, rėksnys" Jž. II 242 (: kriõkti), krýpla „kuris nuolat kraiposi" Užv. (: krỹpti), mukla̍, -õs (ir km. mùklos) „nerangus, nevikrus žmogus, sudribėlis, paniurėlis" Mlg., Bgs. (: mùkti „smukti"), nė̃derla „niekam tikęs vaikas, žmogus, išdykėlis, neklaužada" Užv., Gžd. (: derė̃ti), pámpla „pilvūzas, pilvočius, nevykęs paršelis ar veršis su dideliu pilvu" Slnt., Kl. ir pampla̍, pam̃plos „mažas pilvotas žmogus" Švn. (: pam̃pti „pusti, pūstis, didėti"), rė̃kla „rėka, rėksnys" Jž. (: rė̃kti) rióglа „didelis, nevikrus, išsiskėtęs žmogus" Lpl. (: riõglinti „negražiai ką kur padėti" ir kt.), rū̃gla „surūgėlis, sudribėlis, persimiegojęs" Užv. (: rū̃gti), rū̃kla „susiraukėlis" ib. (: rùkti, raũkti), skribla̍, -õs „dvasna" Klt. (: skrìbti „dvėsti"), šypla̍, -õs, šỹplą „kuris visados šypsosi, šaiposi, pašáipa, Spötter, Speilzahn" K 429, Jž. (: šiẽptis, šypsótis), švė̃pla „šveplys, švebelda" Sksn., Jž., tį́sla „ištįsęs žmogus, ištįsėlis" Slnt. (: tį̃sti), vámpla „žioplys, vėpla" Jž. I 657 s. v. išvamplinti, vė̃pla „žioplys" Sb., Ds., Jž. I 640 s. v. išsivėpinti (: išsivė̃pti „išsižioti, išsiviepti").

Kiti šios priesagos daiktavardžiai yra įvairios, daugiausia konkrečios reikšmės, pvz. dė̃la „atsargai sudėti daiktai; indėlis" Jž. I 316 (: dė̃ti), eila̍,- õs, eĩlą „eilė, Reihe" Msd., Skd., Jž. I 394, GNT Mork. VI 40 (= lat. ìela „gatvė" ; eĩti, žr. Leskien Bild. 454,

Būga KS 115 t., Endzelin MLV II 35, Fraenkel KZ LVIII 287), *miglà* (= s. sl. *mьgla*, gr. ὀ-μίχλη : s. ind. *mēgháḥ* „debesis"), *nárpla* „botago sumetimas" Pbk., ds. *nar̃plos, -ų* „susipynę, susisukę siūlai arba virvės" Svn. (plg. *nárplioti* „visaip raizgyti, painioti"), *pasėdlà, -sẽdlos* „sodyba" Als. (: *sėdė́ti*), *šerplà, -õs, šer̃plą* „rankų panagių atplaiša" Št. (: *šérpeta* „šeberkštis, skedervė, atplaiša", *šérpėti* „šerpetomis eiti, skilti"), *šmẽkla* „vaiduoklis" Kv., *tašlà* „Teig" LD 32 arba *tešlà, -õs* (: *tẽšia, tẽšti* „tvinkti"), *vielà, -õs, viẽlą* (: *vẽja, výti*). Plg. gr. dor. ἑλλᾱ́ „sėdynė" iš *σεδ-λᾱ, ζεύγ-λη „jungo diržas, Jochriemen" ir kt.

Su priesaga *-lia* yra: *mùklià, -iõs* „įrankis lydžiams nerti, gaudyti" Ut., *spirklià, -iõs, spir̃klią* „pėdžia" ŠKŽ 459 (: *spìrti*).

Priesagą *-sla* turi: *gýsla* (: *gýti*), *moksla* „mokslas" BrP I 324, *pamoksla* „pamokymas" ib. 279, 309, *rukšlà, -õs* „susiraukėlis, rukšna" Kvn., *šmėkšla* „šmėkla" Ds., *vepšlà, -õs* „storlūpis žmogus atkritusia lūpa" Užv., *verkšlà, -õs* „verkimas, gailystavimas" Mlg., „kurs nuolat verkia" Jnp., *žąslos* „žąslai" MT 163 ir kt.

§ 103. Šalia būdvardinės priesagos *-la-* dažnai yra vartojama priesaga *-lu-*, pvz. *bailùs* (: *báimė, bijóti*), *bėglùs* „gabus bėgti, flüchtig" Jž. I 200, *berlùs* „kuris greitai bira" ib. 204, *derlùs* „kuris gerai dera, gedeihlich; riebus, tuklus, vešlus" Mitt. I 387, Jž. I 314, Užv., *gaišlùs* „kuris gaišuoja, säumig; nuobodus, langwierig; išlaidus" K 111, Qu[3] 1151, Jž. I 403, *gurlùs* „silpnas, lepus, gležnas" Ktn., „derlus" Kv. (: *gùrti*), *kablùs* „kuris priešais kabinasi, priekabių ieško" Š., Škč., *kamšlùs* „talpus; ėdrus" Sksn., Št., *keblùs* „kuris lengvai prikimba, klebrig" Mitt. I 388, „supainiotas, verwickelt" A (1884) 218, „nepatogus, gramozdiškas; nevikrus, dramblotas; kratus" Jž. II 64 (: *kẽbelis* „sukabinimas, ryšys", *kabìnti* ir kt.), *kiblùs* „kuris labai kabinasi" Km., Rkš. (: *kìbti*), *knislùs* „mėgstąs knisti" Btč., *kuplùs* „storas, tankus, vešlus" Skd., Mžk., Vk., „tiesus, lieknas" Lnk., „platus, bukas" Lzd., „žemas, plačiomis šakomis" Btč. (: *kùpti* „kilti, iškilti", *kùpinas* ir kt.), *mišlùs* „lengvai sumįštąs" Jž. (: *mìšti*), *muklùs* „šlapias, purvinas, giliai lendąs" Št., Šts., „užpuolančios kalbõs, meklys" Ds. (: *mùkti* „smukti"), *našlùs* „derlingas" Btn. (: *našùs, nèšti*), *pagaulus* „prantus, supratingas" SzDi. 268 (: *pagáuti*), *pavydlùs* „pavydus" Lpg. (: *pavydė́ti*), *pirklùs* „kuris gerai perka" Btn., *prašlùs* „kuris labai prašo" ib., *putlus* „išdidus, pasipū-

tęs" DP 13, 168, 272, 278 (: *pùto, pùsti*), *rašlùs* „mokąs rašyti" Glž., *riklùs* „kuris greitai surinka, rikus" Als., *seiklùs* „kuris atsilygina" Pl. (: *seikė́ti*), *seklùs* „negilus, seicht" (: *señka, sèkti*), *smuklùs* „klampus" Mkn., Als. (: *smùkti*), *spruklùs* „greitas, veikus, skubus" Kv. (: *sprùkti*), *suoslùs* „įkyrus" Msd., Slnt. (: *suõsti* „galvą kvaršinti"), *pritiklus* „tinkamas, vartotinas" Mitt. I 391, A (1884) 125, *trauklùs* „patraukiąs" (pvz. t r a u k l i merga Slnt. : tráukti), *trūslùs* „darbštus, darbingas" Ršk. (: *trū̃sti*), *tuklùs* „greitai tunkąs; riebus, derlus" K 469, Vgr., Slnt., Skd. (: *tùkti*), *vešlùs* „tarpus" RŽ 57 (: *vešė́ti*), *vinklùs* „apsukrus, vikrus" Msd., Slnt. (: *vinkrùs* „vikrus" ir kt., žr. Būga KS 73[2]), *vislùs* „kuris greitai veisiasi" (: *vìsti*).

Beveik tos pat reikšmės yra ir būdvardžiai su priesaga *-slu-*, pvz. *deigšlùs* „gerai dygstąs" Ds. (iš **deig-slus* : *díegas, díegti, dýgti*), *dėslùs* „kuris gerai deda, palinkęs dėti" (pvz. d ė s l ì višta Sksn., Ds., Jžt.), *doslùs, dõslų* „kuris linkęs kitam duoti, freigebig" SzDi. 362, Als. (šaknis *do-* : *do-snùs, dõ-tas* „dovis", *dõ-talas* „dovana", lat. *dā-stît* „lengvai davinėti, dalyti" ir kt.), *eislùs* „mėgstąs eiti" Jž. I 395, *ėslùs* „ėdrus" Btn. (iš **ėd-slus*), *goslùs* „geidulingas, gašlus" (iš **god-slus* : *gõdas, godùs*, žr. Būga RFV LXV 303), *kruopšlùs* „kruopštus" Jž. II 264 (: *kruõpti* „kaupti, taupyti"), *nuogąslùs* „baimingas, išgąstingas" Pl. (iš **nuogand-slus* : *nusigañdo, -gą̃sti*), *raslùs* „kuris greit randa" Btn., (iš **rad-slus* : *rãdo, ràsti*), *sėslùs* „kuris vienoj vietoj gyvena" Krt. (iš **sėd-slus*), *tukšlùs* (= minkštas) sniegas Čds. (: *tùkti*) ir kt.

Šitos rūšies būdvardžiai, tiek su priesaga *-lu-*, tiek su *-slu-*, yra daug gajesni už priesagos *-(s)la-* būdvardžius, ir jais, panašiai kaip ir *u-* priesagos būdvardžiais, daugiausia yra reiškiamas palinkimas į ką nors, sugebėjimas ką tuojau daryti. Todėl yra galimas daiktas, kad kaikurie iš jų yra pirmykštę priesagą *-(s)la-* pakeitę į *-(s)lu-*. Bet dabar tai jau sunku beatskirti, nes čia yra sumišusios dvi senovinės priesagos. Be to, priesaga *-(s)lu-*, pasižymėdama savo gajumu ir ilgainiui vis daugiau įsigalėdama, yra sudariusi tam tikrą reikšminę kategoriją, kuri ir nulėmė jos pranašumą.

b) *-(s)lja-, -(s)lė, -(s)lių-*

§ 104. Priesaga *-lja-* yra plačiai vartojama daiktavardžiams sudaryti, kurie visų pirma reiškia nomina agentis, pvz. *baublỹs*

„dūkas, rėklys, Rohrdommel (Botaurus stellaris)“ K 41, Jž. I 196 (: *baũbti*), *burblỹs* „kas burbia“ Bsg., „tetervinas“ N 337 (: *buñbti* „niurnėti, urzgėti“, *burbė́ti*), *čirkšlỹs* „geltonasis dagilis (Fringilla spinus)“ Kp. (: *čir̃kšti*), *dramblỹs* „storapilvis, drambažius“ R 127, K 91 (: *drim̃bti* „kojomis išminti, ištrypti“), *kamšlỹs*' „kas daug valgo, ėda, rijūnas“ Št., Jž. II 25, *keiklỹs, keĩklio* „keikūnas“ Tv., *kemblỹs, kem̃blio* „sudžiūvėlis“ Št. (: *kem̃bti* „sudžiūti, suliesėti“), *kirklỹs* „kas vis kirkia, Kreischer“ K 184 (: *kir̃kti*), *kranklỹs, krañklio* „kas vis krankia, labai kosti; juodvarnis, krankalas (Corvus corax)“ Jž. II 213, EŽ 76, *krenkšlỹs, kreñkšlio* „kas nuolat krenkščia“ Vkš., *krioklỹs, kriõklio* (ir *kroklỹs*) „kas kriokia, rėksnys, išverstagerklis; labai darbštus žmogus“ M I 132, K 205, Vdl., Ppl., Atš., Jž. II 242 (: *kriõkti, krõkti*), *meklỹs* „kas mikčioja, Stammler“ K 248 (: *mekénti, meknóti*), *mirklỹs* „kas mirksi, Blinzler“ ib. 258 (: *mirksė́ti*), *murklỹs, mur̃klio* „kas murkso paniuręs“ Svl., *murmlỹs* „kas murma, murmulis“ Rdn. (: *murmė́ti*), *paauglỹs* „pusbernis; antrametis arklys“ Vkn., Bvt., *padėlỹs* „padėjėjas“ Lpg. (: *padė́ti*), *pamplỹs, pam̃plio* „pilvazas; dideliu pilvu veršiukas; daug geriąs žmogus“ K 291, Švn., Škn. (: *pam̃pti*), *parplỹs* „turkutis, turklys (Gryllotalpa vulgaris)“ N 278, Kv. (: *par̃pti*), *pyplỹs, pỹplio* „rėksnys vaikas, verksnys“ Lzd., Gž., „vijūnas“ K 313, Ūdr., Gtr. (: *pỹpti*), *piršlỹs, pir̃šlio* (: *pir̃šti*), *rauklỹs, raũklio* „raukata, susiraukėlis“ Bsg., *skurlỹs* „neūžauga, nuskurdėlis“ Btn. (: *skùrti*), *snaplỹs* „varveklis, varvulys“ Lpg., *suoslỹs, suõslio* „landūnas, lindžius“ ŠKŽ 482 (: *suõsti*), *svirplỹs, svir̃plio* „Grille“ (: *svir̃pti* „grillen“), *šoklỹs* „žiogas“ Gdč., *šveplỹs* „švebelda, Lispler“ N 532, K 444 (ir *švėplỹs, švẽplio* „t. p.“ Dsn.), *trūslỹs, trũslio* „kuris vis dirba, ir vis nežymu, ką padarė“ Ršk. (: *trũsti*), *užstolis* „užtarytojas“ DP 3 (: *užstóti*), *vėdlỹs, vẽdlio* „vestuvininkas, kuris lydi jaunąją ir kraitį; jaunojo pusės svotas; jaunikis, jaunasis“ Als., Slnt., Kv., N 59, *vėplỹs, vẽplio* „vėpla“ KGr. 162, Pgm. (: *vẽptis* „išsišiepti“), *žaglỹs* „vagis“ Ln. (: *žàgti* „nukniaukti, pagrobti“), *žioplỹs, žiõplio* „kas žiopso“.

Kiti šios priesagos dariniai, kad ir visai retai, dar reiškia veiksmą ir daug dažniau įvykio arba veiklos padarinius, ypač tam tikrus įrankius, pvz. *brūklỹs, brũklio* (arba *brũklis*) „tai, kuo ką galima mušti ar lupti; brūzgulys; kurėlis, vėzdas, lazda“ Jž. I 239, Srd., *dieglỹs, díeglio* „dygis, diegimas, Stich“ (: *díegti*), *dyglỹs,*

dýglio „akstinas, Dorn, Stachel" (: *dýgti*), *grėblỹs, grė̃blio* (: *grė̃bti*), *kaplỹs* „neaštrus, bukas kirvis, Hacke" Sb., Kp. ir *kãplis, -io* „t. p." Msd., Slnt., Als., *kirblỹs, kir̃blio* „stagaras, kotas" Krk., *krioklỹs, kriõklio* „nuo augštesnės vietos krintąs vanduo" Tkv., *krumplỹs, krum̃plio* „piršto sąnarys, linkymas" Jž. II 256, Sb. (: *krum̃pis* „dantelis, iškarpa", *krumpė̃ti* „iškarpyti iškarpas, dantelius"), *núostolis* „perstogė, perstojis" Km. (: *nustóti*), *pabùrblis* „šlapia, liūnuota vieta" Dglš., Šv., *padė̃lis* „padėjimas, būklė" Anm., Krk., „po kuo nors padėtas pagalys; vištos gūžtoje paliekamas kiaušinis, podėlis" Ob., Tvč., Rmš. (ir *padėlỹs, pãdėlio* „vieta padėjimui, podėlis" Mrs., Dkš., Dsn., „pagalys, kurį padeda po krosnies kakta šaunant kepalą" Rdm., „podėlis kiaušinis" Mrp., Alv., Alk., Ėrš., *pãdėlis* „t. p" Ktn., Gr., Vk.), *pasėlỹs, pãsėlio* „sėja, Aussaat" K 295, *pastõlis* „skersinis, kuriuo apačioje sujungiamos stalo kojos" Sb. (ir *pãstolis* „parama, paspirtis, Hinterhalt" N 503), *pérstolis* „perstojimas, perstojis" Dkš., Dvd., *pyplỹs* „speiglys" Dglš., *príedėlis* „priedas, Zusatz" R II 420, M II 568, *sė̃klis* „sėklius, sėkluma" Kv., *skurlỹs, skur̃lio* „skarmalas" Btn. (ir *skur̃lis* „t. p." Sb.), *surblỹs, sur̃blio* „įrankis vandeniui surbti" Kv., *svarlỹs, svar̃lio* „molinis sietkos grimzdas" Ds. (: *sver̃ti, svãras*), *ū̃glis* „augumas, ūgis" Rmg., „metūgė, augmuo, žìlvis, Schoss" K 474, Smg., Sb. (ir *aũglis* „t. p." Lnk., Kp., Ds.) ir kt.

Šalia veiksmažodinių retkarčiais pasitaiko priesagos *-lja-* ir būdvardinių darinių, pvz. *juodlỹs* „toks juodas vandenis vabalas" Jž. I 690 (: *júodas*), *žioplỹs* (: *žiõplas, -à*).

Be to, mūsų kalboje dar yra šios priesagos daiktavardžių, kurių kilmė jau gerokai yra išblėsusi, pvz. *kremblỹs* „tam tikras grybas, Erdschwamm, Pilze" R I 68, M I 131, *peslỹs* „didelis vanagas, vištvanagis, Blaufuss" R I 106, M I 197, *speiglỹs, speĩglio* „padáiga" Sb., Ds. (: lat. *spaiguļi* „plunksnų pradai" ir kt.), *stìbliai* „medžių šakos rudenį" Rnč. (: *stìbilas* „javo, žolės kotas", lat. *stiba* „lazda; virbas, rykštė"...) ir kt.

Priesagos *-slja-* dariniai yra: *nevė̃kšlis* „nevykėlis, ištižėlis" Dbn., DLŽ 142 arba *nevė̃kšlis* „luošas, silpnas žmogus" Als. (: lat. *nevė̃klis* „silpnuolis; nevykėlis, apdujėlis", žr. Būga KS 273), *padaĩgslis* „pirmoji paukščio plunksna" Lnk., Jnk., Dvd., Psv. (: *padáiga* „t. p."), *raukšlỹs, raũkšlio* „aukšlys" Anč. (: *raũkti*) ir kt.

§ 105. Su priesaga *-lė* pirmiausia yra sudaromi veiksmínės reikšmės daiktavardžiai, pvz. *apgáulė* „apgavimas, apgautis" Jž. I 32, Žem. III 24, *báilė* „baimė" (: *bai-dýti,* lat. *biêdêt* „gąsdinti, baidyti" iš **bei-dētei, bītiês* „bijoti" ir kt), *kriõklė* „kriokimas, verksmas" Pl., *príetarlė* „prietaras" Kpd., *stýglė* „stoka" Šv., *šūk-lẽ* „šauksmas" Jž., *žvenglẽ, -ẽs* „žvengimas" Kp.

Vienas kitas šios priesagos daiktavardis žymi ir gyvas būtybes, pvz. *dėlẽ, -ẽs, dẽlę* „siurbėlė, Blutegel" (: lat. *dêt* „žįsti" ir kt.), *čerkšlẽ, -ẽs* „strazdas" Jž. I 268, *kryklė* „Krickente" N 227, Jž. II 238 (: *krỹkti*), *krýplė* „laukinė antis" Pnm., *našlẽ* (šalia *našlỹs* Būgos KS 273 nuomone sudaryta iš **nāšlas, -à* : lot. *necāre* „žudyti", *nocēre* „kenkti", gr. νέκυς „lavonas" ir kt.), *varlẽ, -ẽs, var̃lę* (ir *var̃lė,* veikiausiai kilusi iš **vard-lė* : lat. *var̂de,* žr. Schulze Kl. Schr. 129).

Bet daugiausia priesagos *-lė* dariniai yra konkrečios reikšmės — reiškia įvykio ar veiksmo rezultatą, įrankį ir kt., pvz. *bamblẽ, -ẽs, bam̃blę* „iš šiaudų ir sluogsnų nupinta pintinė miltams ar grūdams laikyti" Sb., *druožlẽ, -ẽs, druõžlę* „Hobelspan" Kv., Lnk., Kp., Ds. (: *dróžti*), *koplẽ, -ẽs* „įrankis bulvėms, burokams kopti" Sb. (ir *kóplė* „tam tikras įrankis moliui kopti, uolai kirsti" Jž. II 201), *kerplẽ, -ẽs, kérplę* „kelmai su šaknimis" Lpg. (: *kerpti* „platyn augti, plėstis"), *knyslẽ, -ẽs, knỹslę* „kiaulės snukis, knysys, šnipas" Vln., Alsn., Slnt., *kréiglės, -ių* „tai, kas supainiota" Dvd., *mérlė* „dvėsena, lavono puvenos" Vk. (: *merė́ti* „ilgai pamažu badu stipti"), *mìnklė* „tešla" Škn., Žem. III 96 (: lat. *mîkt* „minkštėti", mūsų būtų **minkti*), *nárplė* „vielinė kilpa, paspendžiama kiškiams" Kvn., *pa-bùrblė* „klampi vieta, kur visada vanduo bliaukia" Lkm. (ir *pãburb-lės* „likusi nuo valgymo sriubos dalis" Trg.), *rauklẽ* „virvutė naginei raukti, lopyti" Lnč., Pšl., *raũplės, -ių* „raupai" Užv., Kv., *rẽplės, -ių* „apcūgai, Zange" SzDi. 196, BR Jes. XLIV 12, Qu[4] 1030, R I 121, VK 96, K 351, *siūlẽ, -ẽs, siū̃lę* (: *siū́ti*), *smùklė* „smukimas, smukli vieta (pievoje)" Vvž., *steplẽ, -ẽs, stem̃plę* „rijamoji arba kvėpuojamoji gerklė" Ktč., Tv., *tẽkšlė* „avietė tekšė, Moltebeere (Rubus chamaemorus)" Brž. (: *tẽškia, tė̃kšti*), *žnỹplės, -ių* „gnybtuvai, Lichtscheere" K 527, Sb. ir kt.

Su priesaga *-slė* (*-šlė*) yra nedaug darinių, pvz. *áukšlė* „baltakė, viršplaukė, palakstuonė (Alburnus lucidus)" K 32 (ir *aũkšlė* „t. p." Mtl., Sksn., Plg. arba *aukšlẽ, -ẽs, aũkšlę* „t. p." Sn.,

Nmn., Ds., Rmš. iš **auk-slė*: r. *ykлея* ir kt.), *braukšlẽ, -ẽs, braũkšlę* „sienoj stumdoma lenta senovinės pirkios langeliui užstumti; medinė ar geležinė durų velkė" Dglš. (: *braũkti*), *dẽslės* „vieta, kur vištos deda kiaušinius" Vdl. (: *dẽti*), *póverkšlė* „verkšna, verksnys, -ė" Trp., *pūslẽ, -ẽs, pū̃slę* „Blase, Harnblase" ir „audrinė burė, Sturmsegel" LŽT 88 (iš **pūt-slė* : *pū̃tė, pū̃sti*), *raukšlẽ, -ẽs, raũkšlę* „raukas, raukšla" Sb. (: *raũkti*) ir *rukšlẽ, -ẽs* „t. p." Vln. (: *rùkti*), *tvárslės, -ių* „vadelės, Fahrleine" K 472, *patvárslės, -ių* „t. p." Kpd. (: *tvérti, tvártis*), *ūšlẽ, -ẽs, ū̃šlę* „didelis ūžimas" Kv., Gžd. (iš **ūž-slė*) ir kt.

§ 106. Tam tikras skaičius daiktavardžių yra sudaromas ir su priesaga *-lju-*, pvz. *augliùs, -iaũs* (ir *aũglius, -iaus*) „ūgis, augumas" DP 90, 571, 574, PS I 76, GNT Efez. IV 16, „vaisius" KP 185, „derlius" Jž. I 175, Slnt., *daĩglius* „sėklos daigas; želmuo; padermė, kilmė" Jž. I 284, *der̃lius* „Ertrag", *drobliùs, -iaũs* „drėblys, sniegas su lietumi" Tvč., *diegliùs, -iaũs* „dieglys" ib., *dùslius* „dusulingas žmogius, dusna" ŠKŽ 57, *gaĩšlius* „gaištis" Jž. I 403, *kraĩglius* „prietaisas siūlams vyti" Kp. (: *kraĩgoti* „nelygiai krauti", *kráiglioti* „raizgyti, supainioti" ir kt.), *sẽklius* „sekluma" Ds., Mlt. (ir *sėkliùs, -iaũs* „t. p." Rmš.), *skaĩtlius* (ir *skaitliùs, -iaũs*) „skaičius" Maž. 31, VP 265, VEE 98, BrB 2 Moz. V 8, BrP I 87, MT 11, DP 192, Lex. 218, R I 131, M I 239, K 376, Kpd., Rsn., Slnt., *skirlius* „skir̃tas, skirtumas" PAS 127, *spiẽtlius* (ir *spietliùs*) „spiečius" Als., Vkš., Slnt., *stìglius* „nepriteklius" Rmg., *teklius* „tekėjimas" PAS 124, *trùklius* „trukimas, sugaištis" BrP I 283, MT 199, Plt., Slnt., „trūkumas" Pkl., *ū̃glius* „ūgis, metūgė" Sb. ir kt. Kartais ši priesaga kaitaliojasi su *-lja-*, pvz. *aũglius* ‖ *aũglis, ẽglius* ‖ *ẽglis, sẽklius* ‖ *sẽklis, spiẽtlius* ‖ *spietlỹs* Slnt., *ū̃glius* ‖ *ū̃glis ir kt.*

Iš visų augščiau minėtųjų pavyzdžių savo daryba daugiausia išsiskiria *skaitlius*: dabar (ir seniau) daugiausia jis yra vartojamas Žemaičiuose ir Maž. Lietuvoje, o Didž. Lietuvos augštaičiai, vakariečiai ir rytiečiai, jo vietoje paprastai vartoja *skaičių*. Dėl dėsningumo *skaitliaus* vietoje, rodos, turėtų būti susidaręs **skaiklius*, nes senovinis priebalsių junginys *-tl-* paprastai yra virtęs į *-kl-*, pvz. *ženklas* iš **žentlas* : pr. *eb-sentliuns* „paženklintas" ir kt. Bet čia, atrodo, galėjo būti ir kiek kitaip: viena, priesaga *-tlju-*

vargiai yra paveldėta iš senų senovės,— ji veikiausiai išplėstiniu būdu yra vėliau susidariusi; antra, *skaitlius*, nuolat jungiamas su *skaityti*, kaip *auglius, stiglius, truklius* su *augti, stigti, trukti*, lengvai galėjo padėti *-tl-* nepavirsti į *-kl-*. Plg. dar Endzelin Le. Gr. 179, autorius ŠD (1927) 457 t.

c) *-ala-, -ala, -alja-, -alju-*

§ 107. Su priesaga *-ala-*, kuri plačiai vartojama mūsų kalboje, daugiausia yra sudaroma pirminių darinių konkrečiam veiksmo rezultatui žymėti, pvz. *ãpavalas* „ãvalynė, Fussbekleidung" Jž. I 28, *ãptaisalas* „aptaisas; užuolaida, uždanga" ib. 90, SzDi. 106, *ãptraukalas* „apvalkas, Überzug" Jž. I 94, *ãpvalkalas* „apvalkas, apdaras, drabužis" DP 29, 146, Jž. I 97, *ãtkaitalas* „atšildytas seniau virtas viralas" Jž. I 123, Btč., *atmetalas* „atmata" SzDi. 212, *áugalas* „ūgis" Jž. I 175, *ãvalas* „apavas" GM 37, *bar̃balas* „galvijams pririšamo barškalo medinis liežuvėlis, pakabas" Jž. I 192, *bar̃škalas* „barškutis, Klapper; žvaginis, žvagulis (Alectorolophus)" ib. 194, Sb., *brañdalas* „branduolys, kánduolas" Jž. I 229, *dañgalas* „dangtis; danga, dangovė" K 78, Jž. I 291, *dãžalas* „dažinys, padažas" Lpg., *degalas* „dėgis, Brand" BrB 2 Moz. XXI 25, *dõtalas* „dovis, dovana" Jž. I 336, Slnt., *draĩkalas* „kas padriekta, draika; maišatis, painiava" K 91, Jž. I 338, *drìskalas* „driskana, skarmalas" Jž. I 350, *ė̃dalas* „jovalas, Frass", *gãmalas* „gabalas, gabužas" Jž. I 408, *geĩdalas* „geidžiamasis daiktas" Slnt., *gė̃ralas* „gėrimas, Getränk" Jž. I 427, VK 98, Sb., *giẽdalas* „daina, Lied, Gesang" Kv., Jž. I 420, *greĩmalas* „greimas, plona plėnelė ant pieno" Alt., *ìralas* „suirimas, iras" Jž. I 534, *kãbalas* „kas kaba" Vk., *kãsalas* „kas iškasama" Lnk., *kė̃malas* „griozdas, nepatogus daiktas, nepatogybė" Km., *kė̃palas* „bakanas, Laib", *kosalaĩ* (gl. *kõsalus*) „ką iškosi" Kv., *krẽtalas* „krečiamasis rėtis, Getreidesieb" ib., *krū̃šalas* „mišinys" Snt., *kùralas* „kuras" Rdn., *lãkalas* „kas lakama" Kp., *lẽsalas* „kas lesama" Btg., Svl., Krl., Pšl., *lìkalas* „likučiai, liekana" Upk., *maĩšalas* „mišinys" KDL II 59 s. v. Mischling, *mãkalas* „košės mirkalas" Msd., Slnt., Plč., *mar̃malas* „visokie prasti daiktai, drabužiai" Vln., „įvairių dalykų mišinys" Svn., „šiukšlės, skudurgaliai..." Ggd., „bloga sriuba" Sdg., „skystas purvas netoli tvarto" Kv., „tvenkinėlis, kur iš tvarto subėga srutos" ib., *meñtalas* „su-

męsta putra" Kv., „raugas" Sksn., *mẽtalas* „uždaras, užtrinalas" Tvč., *mir̃kalas* „padažas" Kv., „pamerktos kanapės" Rdn., *mìšalas* „mišinys" Sksn., *mìtalas* „maistas, gyvulių ėdalas" Vaiž. X 192, Svn., *pabarstalaĩ* „miltai duonai pabarstyti kepant" Svl., Jnk. (ir *pabirstalaĩ* „t. p." Als., Ktn.), *pãbėralas* „beriamieji miltai" Arm., *pãdažalas* „padažas, dažinys" Ddv., Dvd., Brž., *pãgramdalas* „inde esąs maisto likutis" Lšk., *pãkratalas* „pakratas" Užp., *pãmirkalas* „padažas" Užv., *pãmušalas* „pamušas, Unterfutter" SzDi. 56, Sb., Kp., *pãraišalas* „kojaraikštis" Rdm., „virvelė botagui pririšti prie botkočio" Dkš., Igk., „odinis raištis spragilo buožei pririšti" Ūdr., „virvelė vyžų viršui suveržti" Gdl., *pãsagalas* „apatinis moterų drabužis" Dgl., *pãtiekalas, -aĩ* „valgis, Gericht" Kv., Rtv., Slnt., *peĩkalas* „káltas skylėms kalti" Rdm., *pir̃kalas* „pirkinys" Sksn., *pliur̃škalas* „prastas gėralas" LF 157, *prãgaišalas, -aĩ* „pragaišęs daiktas" Als., *prãmetalas* „užtrinas, uždaralas, Speisewürze" Lpg., Al., Slk., Dsn., *prìeraišalas* „kartelė šiaudams prispausti prie lotų" Gvč., *ráugalas* „iš miltų padaryta viralui rūgštis" Št. (ir *raũgalas* „raugas" Pgm.), *rãvalas* „kas suravėta, das Gejäte" DP 90, SzDi. 253, *riẽkalas, -aĩ* „atriekta duona, riekė" Lzd., *rūkalas* „smilkalas" ChB 2 Moz. XXX 35, *sam̃pilalas* „sąmalinis" Skp., *skam̃balas* „skambutis" Als., Ršk., *skrãbalas* „barškutis, barškalas" LF 171, Šts., *skuralas* „skuduras, skurlis" VKr. II 57, *smirdalas* „koks smirdąs daiktas" LP I 16, *spjaũdalas, -aĩ* „spjaunamos seilės, Spucke" Pgm., Kv., NT Jon. IX 6, SzDi. 255, *sruõbalas* „be šaukšto srebiamas valgis" Rtv., Kv., *šviẽtalas* „trupas, koziris" Slnt., *taũškalas, -aĩ* „prasimanymas, gandas" Alv., *tẽpalas, -aĩ* „kuo kas tepama" LD 70, K 453, *tįsalas* „tąsus, tamprus daiktas" Lpl., *tráukalas* „ratų traukėjas" Sv., *uždangalas* „uždanga" DP 44, *uždaralas* „užtrinas" Qu[3] 1091, *ùžvalkalas, -aĩ* „užvalkas" Šnk., Sb., *vaĩdalas* „klaidus, apgaulingas reiškinys, baidas, vaiduoklis" LF 194, Km., Skp., *veĩkalas, -aĩ* „dalykas, reikalas" DP 18, 29, 82, K 493, *vėmalaĩ* „kas išvemiama" (ir *vemdalas* „purvas, atmatos" DP 36, 122; čia *-d-* veikiausiai yra atsiradęs iš dažninio ar priežastinio veiksmažodžio, plg. *vémti*: *vìmdyti* ir kt.), *ver̃palas, -aĩ* „kas verpiama, verpatė, Gespinst", *žãdalas, -aĩ* „pažadas" Svl., *žnybalai* „žnyplės" ChB 4 Moz. IV 9.

Kiek rečiau ši priesaga žymi nomina agentis, dažniausiai menkinamąja prasme, pvz. *bam̃balas* „bamblys, mažas drūtas žmogus

pilvūzas" K 39, Jž. I 190, *bim̃balas, -aĩ* „gylys, vapsa, sparva", *krañkalas* „kranklys, juodvarnis" Žmr., Kšd., *krãpštalas* „pasenęs žmogus" Ylk., *liegalas* „ilgai sergąs žmogus" Lpg., *mãkalas* „daug, greit, bet tuščiai šnekąs; gyvas, guvus, straipakojis" Msd., Slnt., *mar̃malas* „plepys" Krl., Škn., *miegalas* „miegalius, Schläfer" N 391, *nar̃nalas* „kuris vis narna" Šts., *pam̃palas* „pilvūzas, pilvočius" Sksn., *pur̃škalas, -aĩ* „kuris greitai supyksta" Gž., Sb., *skrãbalas, -aĩ* „(labai susenęs) senelis" Erž., *tar̃škalas, -aĩ* „kuris daug be reikalo kalba" Všk., *taũškalas, -aĩ* „kuris daug kalba, niekus tauškia, tauškalius, plepys" Alv., Vkv., *tir̃škalas* „plepys, niekatauškis" LF 59, *treškalas* „plepys" Mitt. I 64, *vaĩdalas, -aĩ* „velnias, kipšas" Lzd.

Veiksminę reikšmę šios priesagos dariniai daug kur nebelinksta turėti; tik vienur kitur, ypač Žemaičiuose, kartais jie yra sutinkami, pvz. *gar̃malas* „alasas, lermas, triukšmas" Jž. I 415, *geĩdalas* „geidimas, geismas" TK 17, Jž. I 422, *giẽdalas* „giedojimas, Gesang" (pvz. girto g i e d a l a s Kv.), *kęĩkalas* „keiksmas" Skd., *pỹkalas* „pykimas, pyktis" Knl., Jž., *šnẽkalas* „šneka" Žem. II 10 ir kt.

Priesagos *-ala-* darinių, sudarytų iš linksniuojamųjų kalbos dalių, turime visai nedaug, pvz. *draugalas* „draugas, Geselle, Mitgenosse, Gefährte" R I 27, M I 54, Jsd. 29, 411, „mylimasis, Liebhaber" BrB Jer. XXX 14, „svetmoteriautojas" SzDi. 32, *sniegalas* „didysis kikilis, volungė" Brod. 341, *baltalas* „kuo barščiai baltinami" Jž. I 188, *niẽkalas* „brokas" Lnk., *nuogalas* „nuogybė" M I 182, Schl. 88, K 279, *riebalaĩ* „riebumynai, taukai", *skýstalas, -ai* „skystimas, skystas valgis" Dvd., *sunkalas* „suñkenybė" PS II 182.

Visai skyrium tenka paminėti daugiausia ryt. augštaičių vartojamą būdvardį *žãbalas, -à* „aklas", kuris veikiausiai disimiliacijos keliu yra kilęs iš **žlabalas* ir toliau yra jungtinas su *žlibas* „spitras, neprimatąs", žr. Zupitza Gutt. 146[1].

Be to, dar yra visa eilė žodžių, kurių kilmė dabar jau yra visai išblankusi, pvz. *ãmalas* „Mistel, Mehltau" (: *ãmaras* „t. p."), *kẽvalas, -aĩ* (: *kiáutas*), *mãšalas, -aĩ* „mažutė musytė" (= lat. *masals*: s. ind. *maśakaḥ* „gylys, uodas"), *šãpalas, -aĩ* „tokia žuvis, Aland, Gangling (Leusciscus idus)" (= lat. *sapals*: s. ind. *śapharaḥ* „tam tikra mažųjų karpių rūšis, cyprinus sophore") ir kt.

Kilimo priesaga *-ala-* visų pirma gali būti kilusi iš *-ela-*, kur *-e-* dėl balsių asimiliacijos vėliau galėjo pavirsti į *-a-*, pvz. *ãmalas* (: pr. *emelno* iš **emel-nā*, l. *jemioła*, ukr. *омелá* ir kt., žr. Trautmann Wb. 7), *vãbalas* (: sva. *wibil* „Käfer" iš **uebhelos*) ir kt.; plg. osk. *famel* „vergas" = lot. *famulus* „tarnas" iš **famelos*, gr. στυφελός „tankus, stiprus" ir kt.

Bet iš kitos pusės ši priesaga gali būti sudėta iš kamiengalio *-a-* ir priesagos *-la-*, pvz. *ãpava-las* : *ãpava-s*, *ãpvalkalas* : *ãpvalkas*, *dãžalas* : *dãžas*, *draũgalas* : *draũgas*, *ìralas* : *ìras*, *pãmušalas* : *pãmušas*, *ráugalas* : *ráugas*, *sniegalas* : *sniẽgas*, *ùžtrinalas* : *ùžtrinas*, *vir̃balas* : *vir̃bas*, *žãdalas* : *žãdas* ir kt. Plg. s. ind. *bhī-ma-láḥ* „baisus, baisingas" : *bhīmáḥ*, *jīva-láḥ* „gyvas" : *jīváḥ* ir kt., žr. Hirt Gr. III 140.

Priesagos *-ala* darinių yra daug mažiau kaip *-ala-*, pvz. *draugala* „draugė, Geselle" Qu[3] 741, R I 27, M I 54, „paleistuvė" DP 33, SzDi. 32, *kẽvala* „kuris yra nevikrus" Lšk., *marmalà*, *-ãlos* „dumblynė, nedidelė pelkė su dumblais" Švn. arba *marmalà, -õs* „purvynė, klampynė" Ldk., *mãšalos* „smulkios muselės" Lpg., *snaigala* „snaiguolė, Schneeflocke" R I 137, M I 251 ir *sniẽgala* „sniegena" R I 137, N 490, Sn., *švẽpala* „vėjo vaikas, žioplys" Alk., taip pat *Snietalà, -õs, Sniẽtalą* „Raudonės ir Veliuonos vls. upė", *Výgala* „Tytuvėnų vls. upelis" ir kt. Čia pat priskirtina ir *lakštiñgala*, kuri šalia *lakštingalas* LP I 57 yra kildintina iš **lakštinga-* ‖ *lakštinga* (žr. 121 psl.); plg. dar *lakštinga-la* : *lakštinga-ra* „t. p." LF 132 ir kt., žr. APh VI 206.

§ 108. Išvestinė priesaga *-alja-* (m. *-alė*) savo dariniais yra negausi, pvz. *béralis* „bėralas, duoniniai grūdai, kurie prieš malant dar esti krosnyje džiovinami" Qu[3] 745, N 327, *kirkãliai* „kojūkai" Ds., Ut., Vžn., *krapãlis* „kuris krapalioja" Stv., *kurpalis* „Schusterleisten" SzDi. 105, *nuogalis* „nuogasis" Qu[3] 369, „nuogybė" N 422, *rūgãlis* „miegalis, miegąs daugiau kaip reikia" Klm., *sapãlis* „kuris sapalioja" Dvd., *sargãlis* „kuris nuolat serga" Vdk., *smirdãlis* „smirdėlius" Dvd., *svaigalys* „galvos svaigulys, Hauptschwindel" R II 193, M II 256, *vargalis* „varguolis" DLŽ 15, *virtãlis* „kuris eidamas virtuoja" Dvd., taip pat tikriniai vardai *Béržtalis* „Linkuvos ir Lauksodžio upė" (: *Béržtas* „ežeras ties Béržtais Gardino apylinkėje",

žr. Būga TŽ I 21), *Margãlis* „Sedos vls. pieva", *Norãlis* „Šilalės ir Kaltinėnų vls. upė" ir kt. Dėl darybos plg. *smirdalas* : *smirdãlis* = *Baisógala* : *baisogãlis* = *Raguvà* : *Ragùvis* ir kt.

Priesagos *-alė* dariniai yra : *marmãlė* „purvynė, didelis purvas" Užp., Ds., *raugãlė* „misa, tiršta gira" Jžt., Trg., *reikãlė* „reikalas" Sv., Ds., taip pat *Amãlė* „Šiaulių vls. upė", *Žemãlė* „Tirkšlių vls. miestelis" ir kt.

Žemaičių tarmėse priesaga *-alja-* (m.*-alė*) vietomis yra vartojama mažybine ir malonine reikšme, pvz. *daržãlis* „darželis", *krantãlis* „krantelis", *krūmãlis* „krūmelis, krūmokšnis", *puodãlis* „puodelis" (= pr. *podalis*), *sūnãlis* „sūnelis" ir kt. Kitur ši priesaga yra gavusi didinamosios ir niekinamosios reikšmės. Pvz. Klaipėdos krašte *Ato* duktė niekinamai yra vadinama *Atalė*, o malonine reikšme — *Atìkė* (žr. Fenzlau 114). Taip pat ir šiaurės vakarų žemaičiai (pvz. salantiškiai ir kt.) vietomis skiria didinamąją bei niekinamąją priesagą *-alja-* nuo maloninės *-elja-*, pvz. *šūnãlis* ir *šunẽlis* ir kt. Toliau plg. dar Būga LKŽ CXXIX.

Šalia *-alja-* pagrečiui yra sutinkama ir priesaga *-alju-*, pvz. *krapãlius* „nevikrus, kuris krypinėja, trankosi" Kbt., *kurpãlius* „Schusterleisten" K 212, Sb., *marmãlius* „kuris vis ką nesuprantamai marma, niekus kalba" Sksn., Rkš., *miegãlius* „kuris vis miega, nori miego" N 390, K 253, Sb., *pampãlius* „daug nereikalingai kalbąs" Grb., *raudãlius* „kuris greitai rauda, dejuoja, rėksnys" Rkš., *snaudãlius* „snaudas, snučas" K 393, Sb., *spjaudãlius* „kuris vis spjaudo" Jž., *šykštalius* „šykštuolis" N 517 ir kt.

d) *-ela-*, *-ela*, *-elja-* ir kt.

§ 109. Priesaga *-ela-* (m. *-ela*) mūsų kalboje yra reta ir neproduktyvi, pvz. *ėdelas* „ėdalas" Ds., *kẽpelas* „kepalas" Rdn., *kẽvelas* „kevalas" Krk., Dsn., *kir̃pelas* „kirpimas" Rdn., *krẽtelas* „krečiamasis rėtis" Jž. II 238, DB 16, 71 (= lat. *kretels* „niekotė"), *lẽselas* „lesalas" Prg., *pirkelas* „pirkinys" Rdn., *siùvelas* „siuvinys" ŠKŽ 436, *sprãgelas* „spragilas" Lzn., taip pat *rũkela* „susiraukėlis, -ė" Ds., *tráinelos, -ų* „kirmgraužos, medžgraužiai kirminai" Sv. ir kt. Kilimo ši priesaga gali būti kilusi iš pirmykščio *-elo-* (m. *-elā*), bet taip pat tam tikrais atvejais Rytiečiuose dėl balsių asimiliacijos ar dėl kitos priežasties ji gali būti perdirbta ir iš *-ala-*; pvz.

ryt. augštaičių *ėdelas, kepelas* tuo būdu gali būti perdirbti iš *ėdalas, kepalas* lygiai taip pat, kaip kad *peršẽlis* Dsn., *puodekelỹs* Ds. veikiausiai analogiškai yra išriedėję iš *paršelis, puodakėlys;* plg. APh V 63 t.

Daug daugiau yra išvestinės priesagos *-elja-* (m. *-elė*) darinių. Visų pirma, kad ir visai retai ši priesaga yra vartojama nomina agentis sudaryti, pvz. *kartẽlis* „kertukas" Brž. (ir *kertẽlis* „t. p." Lpk. arba *skerstẽlis* „t. p." Als., Msd., Slnt.), *šypelis* „šypla, hönischer Lacher" N 519, *vẽpelis* „daug kalbąs, vapąs; vėpla, žioplys" Arg., End., Slnt., Kv. (ir *vẽpelis* „vėpla" K 497), taip pat *mainẽlė* „maininninkas" Kn., *mėmẽlė* „labai tylus žmogus" Mlg., *spiegelẽ, -ẽs, spiẽgelę* „vaikas, kuris smarkiai rėkia, bliauna" Rkš. Plg. lat. *kvêpelis* „nevala, nešvarus žmogus", *smir̃delis* „smirdalius" ir kt.

Kita šios priesagos darinių dalis yra įvairios, daugiausia konkrečios reikšmės, pvz. *biržẽlis* „šeštas metų mėnuo, Juni", *kẽbelis* „kemeris, pinklė, bėda" Kp., *kẽmelis* „nepatogumas, bėda" Kp., Šmn., *kìbelis* „priekabė" Ds., *páinelis* „pinklė, kliūtis" Sb., Kp., Ėrš., Trp., *pùtelis* „avižinis, pienu įplaktas, apytirštis valgis" Gd., Grv. (: *put-rà*, žr. Būga RFV LXVI 264), *raĩtelis* „viršutinė mintuvo dalis" Škč., Šlv., „nelygiai suvyta virvė" Pl., „vijoklis šibelbonas; Jojikas; smarki merga" Alk. („raitininko" reikšme *raĩtelis* pagal *raitas* gali būti perdirbtas ir iš vok. *Reiter,* ypač Maž. Lietuvoje), *sketelis* „gūbrys, ketera; paties nugaros viršaus šeriai" Tvč. (: *sketerà* „ketera" ir kt., žr. Būga KS 129), *šẽvelis* „skeveldra, skeveina, Splitter" Mrp. (šaknis *šėv-* iš **šẽu̯-* : *šiáutuvas* „šaudyklė", *šiaulỹs,* lat. *šaũt* = mūsų **šiáuti*), taip pat *baugelẽ* „baidyklė" Jž. I 196, *bukẽlė* „bukas peilis" Sb., *kẽbelės* „pinklės" Jnk., *kepẽlė* „tam tyčia iškeptas kiaušinis mušti" Sv., *kùpelė* „guba" Als., *páinelė* „kliųvąs, netinkąs daiktas" Čds., *tarškẽlė* „tarškalas, kuriuo tarška prieš Velykas varpų vietoje" Dšt., *vẽpelė* „veidas, burna" Vkš., „atkritusi apatinė lūpa" Švn.

Bet priesaga *-elja-* (m. *-elė*) mūsų kalboje yra plačiai vartojama mažybiniams ar maloniniams daiktavardžiams sudaryti, pvz. *bernẽlis* „vaikelis, kūdikėlis" BrB Luk. I 59, BrP I 102, MT 14, DP 54, *brolẽlis, dugnẽlis, paršẽlis, senẽlis, tėvẽlis...*, *galvẽlė, mergẽlė, pušẽlė, saujẽlė* ir kt.; dėl jų reikšmės plg. dar Brender TŽ III 79 tt., taip pat autorius APh V 35.

Kaikurie iš šios rūšies darinių yra jau įgavę specialią reikšmę ir todėl nebeatrodo kaip mažybiniai, pvz. *kailẽlis* „išdirbtas avies kailis“ Tvč., *karvẽlis* „balandis“ Sb., Kp., *kūlẽlis* „sukapotų žabų ryšulys krosniai kurti“ Sb., Kp., „šiaudų ryšulys užkišti angoms tarp stogo ir sienos“ Tvč., *milẽlis* „tam tikra naminio milo rūšis, pusgelumbė“ Sb., Tvč., *vagẽlis* „medinė vinis; ašies kaištis“ Tvč., taip pat *avẽlė* „avis“ Maž. 12, BrB Jer. XI 19, DP 46, 174, 282, Sb., Kp., Tvč., *gilẽlė* „gilė, Eichel“ Sb., Tvč., *lapẽlė* „tam tikras prietaisas durims užkišti“ Tvč., *pupẽlė* „fasolis“ Sb., Tvč., *skarẽlė* „skepeta galvai rišti“ Sb., Kp., Tvč.

Kaip rodo tam tikri kalbos duomenys, vienas kitas iš šių darinių yra arba galėjo seniau būti mažybiniai. Pvz. dabartinė *pupelė* arba *skarelė* yra tokie daiktavardžiai, kurie vieniems gali žymėti mažybę, o kitiems to jau gali ir nebereikšti. Ir tikrai: *pupelės* „fasoliai“ yra daug mažesnės už paprastąsias *pupas* „Bohnen“, o kaimiečių moterų daugiausia šaltymečiu ryšimosios *skaros* yra kur kas didesnės už *skareles*, taigi tiek *pupelė*, tiek *skarelė* savo pavadinimus bus gavusios dėl mažybės, tik ilgainiui, žymėdamos skirtingus daiktus, neteko tos mažybinės reikšmės ir ėmė žymėti visai naują dalyką. Taip pat ir *avelė* šalia *avis* iš pradžios veikiausiai yra turėjusi tik mažybinę arba maloninę reikšmę „avytė, Schäflein“, kaip kad vietomis dar dabar yra (pvz. R I 11, M I 17, ŽR 28 ir kt.); bet ilgainiui ši reikšmė galėjo išblankti ir tuo būdu priartėti prie paveldėtinės *avies* reikšmės. Kitais atvejais priesaga *-elja-* gali kitėti visai priešinga kryptimi, t. y. gali tapti net didybinė; pvz. tverečėnai stebėdamiesi gali šiaip pasakyti: kokis *gražumẽlis*! kokis *greitumẽlis*, *plonumẽlis*! ir kt., žr. Otrębski WNT I 132 t.

Kas kita yra *erẽlis* (arba *erelỹs*, *ẽrelio* Lpg.): sprendžiant iš dabartinės vartosenos ir pr. *arelis*, s. sl. *орьлъ*, *-el-* jis veikiausiai turi iš senovės, ir todėl *eras* (tarm. *aras*), kaip jau buvo minėta (žr. 21 psl.), yra laikytinas ne kuo kitu, kaip Juškevičiaus arba pačių žmonių atgaliniu dariniu.

Visai neaiškus žodis yra *karvẽlis* „balandis“: jo reikšminio santykio su *karvę* tuo tarpu visai negalime įrodyti.

Tikriniai priesagos *-elja-* vardai savo daryba beveik niekuo nesiskiria nuo bendrinių tos rūšies darinių, pvz. pavardės *Dargelỹs*, *Júodelis* (ir *Juodẽlis*, *Juodẽlė*), *Kalvẽlis*, *Medẽlis*, *Vyrẽlis*, taip

pat vietovardžiai *Laukẽlis* „Tverečiaus ap. vieno lauko pavadinimas“, *Metelỹs* „Seirijų vls. ežeras“, *Tỹrelis* „Pušaloto vls. upė“ ir kt.

Iš būdvardžių su priesaga *-elja-* visų pirma tenka paminėti *dìdelis* (ir *didelỹs, dìdelio* Mkn.; dėl to žr. DA 160), kuris seniau turbūt plačiau, dabar siauriau savo reikšme dar yra skiriamas nuo *dìdis;* pvz. Ruigiui *didis* yra „gross“, o *didelis* „sehr gross“ (žr. jo Wb. I 25). Taip pat ir Juškevičius savo žodyne (I 320) *didis* verčia į „великий, большой“, o *didelis* į „большой, великий, обширный, огромный“. Bet dabar daug kur tarmėse tik vienas iš šių būdvardžių bėra vartojamas; pvz. Rytiečiuose daugiausia yra pažįstamas *didelis*, kitur yra daugiau mėgstamas *didis*. Dėl darybos plg. dar *daugel* ‖ *daug*, gr. μεγάλο- „didelis“ ‖ μέγα- „t. p.“ ir kt., žr. Schulze Kl. Schr. 75 t.

Kitos nevisai paprastos būdvardinės priesagos yra *-itelju-*, *-intelja-* ir *-ytelja-*, pvz. *girtìtelis* „visai girtas“ Jž. I 437 (ir *girtitelỹs* Jž. I 705 s. v. g i r t i t e l i s, Žem. I 47), *grynitelỹs* „visai grynas“ Jž. I 472, *mažitelỹs* „labai mažas“ DP 399, 516, 519 (ir *mažtitelỹs* „t. p.“ Slnt.), *naujìtelis* „visai naujas“ Als; *mažiñtelis* DP 140, 405, PS I 299, 366, *naujiñtelis* Vln., Rgk., LŽT 27, *pilniñtelis, vieniñtelis* ir tverečėnų *basỹtelis, gerỹtelis, jaunỹtelis, sausỹtelis* (žr. Otrębski WNT I 261). Pirmosios dvi, *-itelja-* ir *-intelja-*, veikiausiai yra sudėtinės, būtent — *mažitelỹs* gali būti sudarytas šalia *mažitỹs*, kaip *didelỹs* (*dìdelis*) šalia *dìdis* (žr. DA 160), o *vieniñtelis* greta **vienintas*, kaip *vienuntelis* šalia *vienuntas*, žr. Leskien Bild. 585. Pastaroji, rytietiškoji, priesaga *-ytelja-* su *-intelja-* santykiauja taip, kaip *-ininka-* su *-inyka-* ir kt.; plg. dar dėl to Otrębski PSL 27 tt.

e) *-ėla-*, *-ėla*, *-ėlja-*, *-ėlju-*.

§ 110. Kaip *-ela-*, taip pat ir priesaga *-ėla-* (m.*-ėla*) yra visai neproduktyvi, pvz. *tekẽlas* „sukamasis galąstuvas“ K 451, Kv., Kl., Skd. (ir *tẽkėlas* „t. p.“ Nms., Ddv., Mrp.: *tekė́ti*), *sprogėlà*, *-ẽlos* „gõrė, žėrinčiosios anglys pelenuose“ Vln., *šaukėlà*, *-õs* „šauklys“ Snv.

Visai kas kita yra priesaga *-ėlja-* (m.*-ėlė*): ji yra plačiai pažįstama beveik visoje Lietuvoje. Visų pirma su ja yra sudaromi tokie veiksmažodiniai daiktavardžiai, kurie žymi asmenį, esantį veiksmažodžio reiškiamame stovyje, pvz. *išdỹkėlis*, *išlẽpėlis*, *ne-*

bùvėlis, numìrėlis, pabėgėlis, paklaigėlis „klaigonas, fanatikas" MT 198, *paklýdėlis, paknar̃kėlis* „kuris susiraukęs, vis nuleidęs nosį" Sb., *pársenėlis* „persenęs žmogus" Als., *pasmìrdėlis, pavar̃gėlis, pavýdėlis* „pavyduolis" DP 513, Klm., *sudžiū̃vėlis, suplýšėlis, suskrẽtėlis, sušãlėlis* ir kt. Čia pat priklauso ir sangrąžiniai tos priesagos dariniai, pvz. *atsiskýrėlis, pasiléidėlis, pasipū̃tėlis, susiraũkėlis, susivẽlėlis* ir kt. Be to, kad ir nedaug, mes dar turime tokių šios rūšies daiktavardžių, kurie savo šaknimi yra susiję su galiniuotiniais veiksmažodžiais, pvz. *neturėlis* „vargšas, beturtis, ubagas" PS II 104, SzDi. 63, *nevedėlis* „nevedęs, nevedžia" Qu[2] 512, N 59, taip pat veikiausiai ir *meĩtėlis* „penimis", šalia kurio seniau galėjo būti ir **meĩčia, *meĩtė, *meĩsti* „penėti"; plg. *mìsti* : **meĩsti* = *kìsti* : *keĩsti* = *plìsti* : *plẽsti* ir kt., žr. APh VII 16.

Nors dabar paprastai šios rūšies daiktavardžiai yra siejami su atitinkamomis, daugiausia preteritinėmis, veiksmažodžių lytimis (plg. *atsiskýrėlis* : *atsiskýrė* : *nebùvėlis* : *nebùvo* ir kt.), vis dėlto iš pradžios šios glaudžios sąsajos nėra buvę : jie buvo pradėti daryti tuo pat būdu, kaip ir daiktavardžiai su priesaga *-ėja-* ir kt., t. y. priesagai *-ėlja-* sudaryti buvo pasinaudota kamiengaliu *-ė-* ir priesaga *-lja-*, pvz. *dusẽlis* „kuris lengvai uždųsta" Jž. I 370 (: *dusė́-ti*), *kramėlỹs* „kuris dėl menkos sveikatos sunkiai alsuoja" Lšk. (: *užkramė́-ti* „užšalti" Vdš.), *neturėlis* (: *turė́-ti*), *pársenėlis* (: *senė́-ti*), *pavýdėlis* (: *pavydė́-ti*), *pragopelis* „eikvotojas, Verschwender" Qu[2] 442, N 259 (: *gobė́-tis* „ko labai norėti, geisti"), *ryšẽlis* „sąnarys" Lzn. (: *ryšė́-ti*), *pasmìrdėlis, smirdẽlis* (: *smirdė́-ti*), *nevaimėlis* „nedorėlis" VKr. II 131 (: *vaimė́-tis* „pasirodyti, vaidentis") ir kt. Ilgainiui ši priesaga, tapusi atitrauktinė, gal̃ėjo būti pradėta dėlioti ir ten, kur kamiengalio *-ė-* visai nebuvo. Tuo būdu veikiausiai reikia aiškinti ir būdvardinių šios priesagos darinių atsiradimą, pvz. *jaunẽlis* „jaunysis, jaunylis" Rmg., *kartẽlis* „kartumas burnoje, riemuo" Upk., Ds., *negývėlis* „numirėlis", *rūgštẽliai* „rūgštymai, rūškynės" Ds., *tankẽlis* „tankusis sietas" Lkm. ir kt. Yra galimas daiktas, kad ir šios rūšies dariniai iš pradžios buvo pradėti daryti iš *ė*-kamienų pagrindinių žodžių (plg. *jaunė́-ti, kartė́-ti*...), bet dabar juos paprastai besiejame tik su atitinkamais būdvardžiais. Tam tikrais atvejais vienas kitas iš jų gali būti susietas su būdvardžiu ir tos pat šaknies veiksmažodžiu, pvz. *išlẽpėlis* (: *lepùs* ir *lèpti*), *pajúodėlis* (: *júodas* ir *júosti*) ir kt. Plg. dar Leskien Bild. 467.

Tokių šios rūšies darinių iš daiktavardžių nelinkstame sudarinėti, todėl jų ir turime visai nedaug, pvz. *nenáudėlis* (: *naudà*), galbūt *pagrándėlis* „pagrandų kepaliukas" Vbn. (: *pagrándai*, bet ir *grándyti!*) ir kt.

Daug dažniau daiktavardiniai priesagos *-ėlja-* (*-ėlė*) dariniai gyvojoje kalboje yra vartojami mažybinės ar maloninės reikšmės, pvz. *broterẽlis* „brolelis" KD 182, DŽ 54, Jd. 1540_3, Žkv. (iš senovinio priebalsinio kamieno *broter-* : s. ind. *bhrā́tar-*, lot. *frāter* ir kt.), *dobilẽlis*, *kunigẽlis*, *piemenẽlis*, *vainikẽlis*..., *dukterẽlė*, *seserẽlė* ir kt. Pradžią šiokiai darybai veikiausiai yra davę tokie dariniai kaip *kepurẽlė* šalia *kepùrė* ir kt., žr. Brugmann Gr. II^2 1, 370, 672.

Panašiai kaip daiktavardžiai (pvz. *dievulẽlis* : *dievùlis*...), mažybiniai ar maloniniai gali būti ir būdvardžiai, sudaryti iš būdvardžių, pvz. *mažel ẽlis* (: *mažẽlis*), *mažutẽlis* (: *mažùtis*), *mažytẽlis* (: *mažýtis*) ir kt. Dainų kalboje kartais sudaroma mažybinių būdvardžių ir su priesaga *-inėlja-* (*-inėlė*), pvz.: pas mus kalneliai a u k s i n ė l i a i OD I 46, aš pats būsiu svietkeliu a u k s i n ė l i ų žiedelių Jsd. 175, m ū r i n ė l ė gryčelė NS 150, pabalnotų ma žirgelį t y m i n ė l i u balneliu Jsd. 833, t v o r i n ė l i a i nameliai NS 148, turiu šaudyklę ž a l v a r i n ė l ę Jsd. 354 ir kt.

Šalia *-ėlja-* retkarčiais dar yra vartojama priesaga *-ėlju-*, pvz. *gudrẽliuś* „gudruolis" Jž. I 714 s. v. g u d r i n i n k a s, *margẽlius* „margas daiktas" Gvč., *smirdẽlius* „smirdalis" K 392 ir kt.

Vien su priesaga *-ėlė* turime nedaug darinių, pvz. *dilgėlẽ*, *-ẽs* „dilgė, dilgynė" Jž. I 327, *dvõkėlė* „smirdėlė, smarvė" VR 464, *girgždėlẽ*,*-ẽs* „girgždesys sąnariuose" Jž. I 435, *griežėlẽ*, *-ẽs* „Wachtelkönig" Kv., Sb., Užp., *kartėlẽ*, *-ẽs* „kartus grybas" ŠKŽ 150, *kirmėlẽ*, *-ẽs*, *kir̃mėlę* „kirmis" DP 11, 170, Jž. II 1 26, Sb., *mẽtėlės*, *-ių* „metylės, pelynai" Sn., Vkv., Snt., K 252, *musėlẽ*, *-ẽs* „musė, didžioji musė, musinas" K 264, LŽT 26, Slnt., *rietėlẽ*, *-ẽs*, *riẽtėlę* „nãgutė" Sb., Sl., *sar̃tėlės*, *-ių̃* „sartamyžės" Sn., *siurbėlẽ*, *-ẽs*, *siur̃bėlę* „dėlė" K 375, Jnk., *skruzdėlẽ*, *-ẽs* „skruzdė", *smirdėlẽ*, *-ẽs*, *smir̃dėlę* „žolinis šeivamedis (Sambucus ebulus)" M I 250, K 392, Sksn., Gr., *spragėlẽ*, *-ẽs* „kultuvo buožė" Jnk., Sv., „sprãgė (vabzdys)" Ds. (ir *sprogėlẽ*, *-ẽs*, *spróg ėlę* „kultuvo buožė" Sb., Kp., „spragė" Ds.), *trynėlẽ*, *-ẽs*, *trỹnėlę* „kìnavarpa, trandis" Ds., Slk., *utėlẽ*, *-ẽs* „utis" Sb., Kp. ir kt. Šalia šios priesagos darinių vietomis yra vartojami ir atitinkami tos pat reikšmės *ė-* priesagos daiktavardžiai, pvz. *dilgėlė* || *dilgė*

N 142, Mkn. (TŽ II 271), Šv., *griežėlė* ‖ *griežė̃* Msd., Slnt., *musėlė* ‖ *mùsė* (ir *musė̃*), *skruzdėlė* ‖ *skruzdė̃*, *smirdėlė* ‖ *smìrdė* „toks vabzdys" Gr., Jž., *spragėlė* ‖ *sprãgė* Nms., *trynėlė* ‖ *trynė̃* Arm. Plg. dar *dilgėlė* ‖ *dilgė̃-tis* „dilgintis", *girgždėlė* ‖ *girgždė̃-ti*, *smirdėlė*=*smirdė̃-ti*, *spragėlė* ‖ *spragė̃-ti* ir kt. Taigi šie priesagos *-ėlė-*, kaip ir *-ėlja-*, dariniai yra, be abejonės, tolimesni vediniai, su priesaga *-lė* išvesti iš pagrindinių *ė-* kamienų. Plg. dar Specht KZ LXIII 70.

f) *-ila-*, *-ila*, *-ilja-*, *-yla-*, *-yla*

§ 111. Priesaga *-ila-* yra didžiai sena (plg. gr. τροχίλος „tam tikras greitai bėgiojąs paukštis" : τρόχις „bėgūnas", s. sl. *kozьlъ* „ožys" : *koza* „ožka" ir kt.), bet dabartinėje mūsų kalboje su ja nebelinkstama sudarinėti naujų žodžių. Iš esančiųjų paminėtini : *bim̃bilas*, *-aĩ* „sparva, gylys" K 48 (: *bim̃bti*), *brìzgilas*, *-aĩ* „kamanos" Jž. I 237 (: *brìgzti*), *dóbilas*, *-aĩ*, *dotilas* „duosnis, mokestis" DP 315, SzDi. 39 (: *dõtas* „dovana, dovis" Jž. I 336, End., *dõtalas* ir kt.), *er̃žilas*, *-aĩ* „kumelys", *kir̃kilas* „verksnys" Jž. II 124 (: *kir̃kti* „rėkti, ko verkti"), *kir̃milas*, *-aĩ* „kirminas" ib. 126, Pkl. (: *kirmìs*), *krãtilas*, *-aĩ* „didelis rėtis iškultiems grūdams iš pelų išsijoti" Švn., Kšn., Vdl., Lnk., Svl. (ir *krẽtilas* „t. p." Jž. II 232), *maršìlas* „užuomarša" Št., *ratilas* „lankas, apskritimas" (: teka saulelė kaĩ r a t i l ė l i s TŽ III 460), *rẽtilas* „pelams siausti rėtis" Jnk., *sprãgilas*, *-aĩ* „kultuvas", *stìbilas*, *-aĩ* „kotas, nukirsto krūmo ar drūtos žolės liekana" Kp., Slm. (: lat. *stiba* „lazda; virbas, rykštė", s. sl. *stьblь* „stiebas, kotas" ir kt.), *traĩnilas* „ratų jungiamoji šatra, traininis" Mck. (ir *trainìlas* „t. p." Dsm.) ir kt. Be to, su šia priesaga kartais yra sudaroma ir tikrinių vardų, pvz. pavardės *Dovìlas*, *Gìntilas*, *Jõkilas*, *Juñdilas* (iš to *Jundilaĩ* „Slavikų par. kaimas"), *Vaĩdilas*, *Viršilas* (iš to *Viršilaĩ* „Panemunio vls. kaimas"), taip pat *Agìlas* „Maž. Lietuvos kaimas" (LŽT 96), *Žìbilas* „Maž. Lietuvos upė" (ib. 105), *Žvãrilas* „Gruzdžių vls. upė" ir k.

Su priesaga *-ila* yra žinomi tik keli žodžiai, pvz. *kasilà*, *-õs* „kryžiaus stiebas" Skp., *sprogilà*, *-ìlos* „šokstanti kibirkštis, Springfunke" Kv., taip pat *Dabrilà* „pav.", *Gintilà* „t. p." ir kt.

Taip pat neplačiai vartojama ir išvestinė priesaga *-ilja-*, pvz. *avilỹs* „aulys" Sb., Kp., *dagìlis* „dagys; dagiliukas, Distelflink" Sn., Sb., Ds., *kirkìlis* „kikilis (Fringilla coelebs)" Jž. II 125, *kivì-*

liai „iškrypę ratai" Ssk., *mazgìlis* „mazgolis" Krkl., *mìrkilis* „kuris tankiai mirkčioja" Ktn., *ratìlis* „tokia žolė, žliūgis" Lkm., *Rudìlis* „Kupiškio vls. upelis", *vingìlis* „vijūnas" R I 180, Vkj., Kv., „kuris moka visur išsisukti, miklus" Sksn. (ir *Vingilỹs* „pav.").

§ 112. Iš lietuviškų priesagos *-yla-* darinių žinomesni yra būdvardžiai *akýlas* „gerų akių, kuris tuoj pamato; atsargus, apdairus" ir *ausýlas* „gerų ausų, kuris gerai girdi". Jie veikiausiai yra sudaryti iš kamienų **aky-*, **ausy-* ir priesagos *-la-*, plg. *akÿ-tas* „su akimis", *akÿ-vas* „paprastas, tiesus, atviras"; taigi kamiengalinis *-y-* arba yra kilęs iš dviskaitos vardininko **akī* > *akì*, **ausī* > *ausì*, arba pailgėjęs iš *-i-*, plg. lot. *ovīlis* „avinis; avidė" : *ovis* „avis" ir kt. Plg. Būga LKŽ 31.

Kitų šios rūšies darinių priesaga *-yla-* daug kur yra skolintinė, pvz. *apsiavỹlas* „apsiavimas, apavalas" Sb., *baltỹlai* „balti dažai" Jd. 773₈, Jsd. 619, Jž. I 188, *darỹlas* „dažai" Jž. I 295, *gėrỹlas* „gėralas" Sb., *juodỹlas* „juodas dažas, Schwärze" SzDi. 35, GNT 2 Kor. III 3, Jž. I 689, *lesỹlas* „lesalas" Pšl., *margỹlai* „margumynai" Kbl., *našỹlai* „neštuvai" Mkn., *pirkỹlas* „pirkinys, prekė" Lkm., *plaukỹlas* „tokia žolė ežeruose" Lpg., *raukỹlas* „siuvant suraukta drabužio vieta, rukšlė, klostė" Trg., Tvč., *rūkylas* „smilkytuvė, Rauchfass" SzDi. 80, Lex. 139, GNT Apr. VIII 4, *segỹlas* „sijono kablys juozmeniui susegti, segtukas" Pmp., Pšl., *tarškỹlas* „tarškalas, tarškynė, toks tarškąs vaikų žaislas" Nč., *tepỹlas* „tepalas" SzDi. 224, K 453 ir kt. Šituose žodžiuose priesaga *-yla-* veikiausiai yra iš gudų kalbos paskolinta, būtent — ji yra apibendrinta iš tokių gudiškų skolinių kaip *krapỹlas* „šlakstyklė, Sprengwedel" < *кропило*, *krosỹlas* „spalva" < *красило*, *stovỹlas* „statukas, stovynė, statula" < *ставило* ir kt. Jei ši priesaga būtų neskolintinė, tai dabar pvz. *stovylo* vietoje gal sakytume **stovỹklas*, kaip *výstyklas*, *kibỹklas* ir kt. Toliau plg. Leskien Bild. 483 t., Būga KS 172 t.

Šalia *-yla-* kartais dar yra vartojama ir priesaga *-yla*, pvz. *augyla* „dičkus" TŽ I 355, *barzdylà, -ỹlos* Jž. I 195, PKT 12, *burgesylà, -ỹlos* „burblys, bambeklis" Jž. I 252 (: *burgẽsas* „t. p."), *kraipylà* „ramiai nepasėdįs" Sksn., *našylà, -ỹlos* „našyklė (=Tragsange) šienui pievoje sunešti" LŽT 85, *pliauškylà, -ỹlos* „plepys" Lpg., *rūkyla* „kodylas" Jž., *skribylà* „kuris vos skrebsi" Lkm., *sta-*

tylà „šulinio rentinys“ Bvt., *staugylà, -ýlos* „kuris staugia, rėkia“ Ddv., *tauzylà* „kuris niekus tauzija“ Jž. I 216 s. v. bliauka, *tepylà* „kuris susitepęs“ Sksn., *titylà, -ýlos* „žaislas“ Djn. ir kt. Ši priesaga daug kur yra neatskirtina nuo *-yla-* : ji taip pat gali būti gudiško kilimo, plg. *krapylà, -ýlos* Bsg. : *krapýlas* = *stovylà, -ýlos* „statula; statukas; užtvenkiniai vartai“ Pvd., Kv. (taip pat Būga KS 172) : *stovýlas*, taigi ir *rūkyla* : *rūkylas* ir kt.

Bet įdomu, kad tiek su priesaga *-yla-*, tiek su *-yla* turime sudarytų ir tikrinių vardų, pvz. *Obýlas* „Šimkaičių vls. upė“, *Virpýlai* „Laukuvos vls. kaimas ir dvaras“, taip pat pavardės *Aurylà, Baudyla, Braukylà, Kaušylà* (šalia *Kaušýlas*), *Kirkylà* greta *Aurilà, Braukilà, Kaušilà, Kirkilà* ir kt. Šios rūšies dariniai iš dalies gali būti analogiškai sudaryti pagal atitinkamus bendrinius žodžius. Bet antra vertus kaikurie iš jų gali būti ir mūsų pačių padarai. Pvz. *Braukylà* gali būti sudaryta iš kamieno *brauky-* ir priesagos *-la* tuo pat būdu, kaip pvz. *šaukolà* „kuris šūkauja“ be abejonės yra kilusi iš *šauko-* + *-la* (plg. *šaũko-ti* „šūkauti“). Iš kitos pusės *-yla-* (*-yla*) šalia *-ila-* (*-ila*) ir net *-ėla-* gali būti atsiradę ir kitokiu būdu; plg. *tekėlas* : *tãkilas* Vln. (Būga Ai. St. 153) : *tẽkylas* Pr., Sksn. = lat. *tecîls* greta *tecîla* || *tecila*.

Mūsų pačių darybos yra ir išvestinė priesaga *-ylja-* (*-ylė*), pvz. *mazgýlis* „mazgotė“ Dvd., Kp. (greta *mazgìlis* „t. p.“ Vk.), *metýlės* „metėlės“ Als., Kv. ir kt.

g) *-ola-, -olja-, -olju-, -ula* ir kt.

§ 113. Su priesaga *-ola-* (m.*-ola*) tėra visai nedaug sudarytų daiktavardžių, pvz. *bumbõlas* „bumbulas, bumburas“ Jž. I 250, *gargõlas* (ir *gurgõlas*) „gurgulas, bumbulas“ ib. 413, *káukolas* „kaukolė“ Šl., *Mẽdžiolai* „Vievio vls. kaimas“, *šaukõlas* „kuris nuolat šūkauja, rėkauja“ Anč., Kbl., Igk., *Šukolaĩ* „Laukuvos vls. kaimas“, taip pat *avola* „avalas“ N 13, *skurdžiolà* „nuskurdėlis“ Mrs., *šaukolà, -õs* „kuris šūkauja“ Dglš., Šv. ir kt. Šios rūšies dariniai buvo pradėti daryti iš *o-* kamieno pagrindinių žodžių ir priesagos *-la-*(*-la*); plg. *šaukõlas, šaukolà* : *šaũko-ti*, taip pat dor. σῑγᾱ-λός „tylus“ : σῑγᾱ́ „tyla“ ir kt.

Tuo pat būdu yra sudaryti ir kaikurie priesagos *-olja-* (m.*-olė*) daiktavardžiai, pvz. *kreivõlis* „kairys“ Lnk. (: *kreivóti*), *mazgõlis*

„mazgotė, mazgotuvis" Vbn., Sb., Kp., Pnl. (: *mazgóti*) *sáugolis* „saugojimas, rūpestis, klapatas" Slm., Trp., Vžn. (: *sáugoti*), *sienõlis* „sienojas" Tvč., Lzn. (: *síena*), taip pat *káukolė* „kiaušas" DK 57, DP 159, Kv., Msd., *verpolė* „verpimas; verpalas" N 68 (: *verpõnė*) ir kt.

Visai kas kita yra tokie dariniai kaip *dugnõlis* „akloji žarna" Kv., Rtv. (: *dùgnas*, žr. Būga RFV LXX 106), žem. *gývolis* „gyvulys" (: *gývas*), *senõlis* „senelis" (: *sẽnas*) ir kt.: jie yra tokios pat darybos kaip pvz. lot. *annālis* „metinis" : *annus* „metai" (iš **annos*), *generālis* „gimininis" : *genus* „giminė" šalia *animālis* „orinis, dvasinis" : *aníma* „oras, dvasia, siela", *lībrālis* „svarinis" : *lībra* „svaras" ir kt.

Dabar nebevisai aiškios darybos yra *gurvõlis* „grumstas" DP 161, Sb., *Klýkoliai* „Akmenės vls. kaimas", taip pat *gaudolė* „toks vabalas, kuris gaudžia medyje" Jd. 869 ir kt.

§ 114. Priesaga *-ula-*, kaip ir *-ala-*, daugiausia reiškia konkretų veiksmo rezultatą, įrankį ar šiaip kokį daiktą, pvz. **ãtlaikulas* „liekana" Jž. I 131, *brùzgulas* „kuokštelė vilnų, rubulas" ib. 243, *bum̃bulas* „pumputys, burbuolė, buožė" K 63, Jž. I 250, *bur̃bulas*, *-aĩ* (: *burbė́ti* „burgėti, smarkiai, kunkuliuojant virti; murmėti"), *bùžulas* „didelis, apvalus botago mazgas" Kv. (: *baũžas* „beragis", *búožė*), *gãmulas* „gamalas, gniūžtė, gabalas" Jž. I 409 (: gr. γόμος „našulys, našta", ukr. *homok* „grumstas" ir kt.), *gẽsulas* „nuodėgulis" ib. 430 (: *gèsti*), *gniùžulas* „gniūžtė" ib. 453 (: *gniùžti*, *gniáužti*), *grąžulas* „dišlius" SzDi. 49 (: *grę̃žti*), *grùmulas* „gabalas, rutulys" Jž. I 480 (: *grùmutas* „kekė", s. sl. *grъmъ* „krūmas"...), *gùbulas* „rutulas, gniužulas, gniūžtė" ib. 484 (: *gubà* „šlitis, rikė", *gubùs* „vikrus, sumanus", lat. *gubt* „sulinkti, įdubti, supulti"...), *gùmulas* „gubulas" Msd., Slnt., Škn. (: lat. *gumt* „sulinkti"), *gùrulas*, *-aĩ* „truputys, trupinys" R II 85, M II 111, „nedidelė vilnelė" Jž. I 496 (: *gùrti*, *gurė́ti*), *kẽkulas* „krešulys, gniužulas, gumulas" Jž. II 69 (: *kẽkė*, *kektà* „būrys, minia; kekė", *kẽkutas* „būrys, minia"), *kẽsulas* „kekė, kuokšta, gumulas" ib. 91 (: *kasulà* „t. p.", *kasà*), *kýbulas* „kyblas, karulys" ib. 105 (: *kýboti*), *kniùtulas* „didelis gabalas" Nms. (: *kniùtas* „t. p." Vln.), *krãtulas*, *-aĩ* „didelis rėtis grūdams nuo pelų ar šiaudagalių atskirti, kretilas" Gkn., Šlv. (ir *krẽtulas*, *-aĩ* „t. p." Mžk. : *kratýti*, *krečiù*, *krẽsti*), *krẽkulas*, *-aĩ*

„sutraukto pieno ar sukrekėjusio kraujo gabalas, sankrėka; gargažis“ Jž. II 228 (: *krèkti, krekė́ti*), *kriaukulaĩ*, gl. *kriaũkulus* „suaugę į krūvą, aštrūs suodys kamine“ ib. 235 (: *kriaukučiaĩ* „išdegę anglys kalvėje“), *kutulas* „ristuvas, Walze“ Qu[2] 481 (: visos maišė, nejmaišė; kaip svočiutė priėjo, į k ù t u l u s ėjo Jsd. 574), *mirkulas* „šutintų nuluptų ar sugrūstų bulvių košė, praskiesta barščiais“ Šts. (: *miñkti*), *mùkulas* „tešla, pailgas tešlos gabaliukas“ Sksn., „duonos ar mėsos kąsnis, atlaužėlė“ Ždč., *mùsulas, -aĩ* „maža muselė, mašalas“ Slnt. (: *musià, mùsė*), *mùtulas, -aĩ* „burbulas, kunkulys“ Kv., End., „dūmų kamuolys“ Gžd. (: *mutùs* „tirštas“), *pavidulas* „išvaizda, Gebärde“ Qu[3] 772, *pìtulas, -aĩ* „strazdana, Sommersprosse“ Ds., *pùškulas, -aĩ* „puškas, spuogas“ ib. (: *pùkšti, puškė́ti, pùškas*), *rìtulas, -aĩ* „rietimas, ritinys“ Msd., Rdv. (: *rìto, rìsti*), *rùbulas* „kamuolėlis, rutuliukas“ Kv. (: *rubuĩlis* „pilnas, riebus, dailus, kūningas“), *rùtulas* „ritulas, rietimas“ Kv. (: lat. *rutulis* „apskritas medžio gabalas, sijos galas, apskrita trinka“), *skrìdulas* „puodžiaus varstotas, kuris sukasi, skrenda“ Ds. (: *skrìdo, skrìsti*), *Skùtulas* „Židikų vls. upė“, *spjáudulas* „išspjauta seilė“ BR Jon. IX 6, K 397, VK 92 (: *spjáudyti*), *sprùdulas, -aĩ* „medinis kamštis, sagos vietoje vartojamas medukas“ Dsm., Akm. (: *sprū́sti, spráusti*), *stãtulas* „statula, stabas, Bildsäule, Götzenbild“ Als., Jž. I 12 s. v. a l k a, aukso *švitulai* Žem. II 98, *tepulai* „glitas, klijus, Weberschlichte“ Qu[4] 917, *tùmulas, -aĩ* „gabalas, gniužulas, kamuolys“ Jž. I 286 s. v. d a i k t a s, LP III 205, Mžk., Lzd. (: *tumė́ti* „tirštėti“, *tumùs* „tirštas, suviręs“ ir kt., žr. Būga KS 295), *vaĩdulas, -aĩ* „vaiduoklis“ Kp., Šmn., Km. (: *vaidìntis*), *vãtulas* „krytis, graibštas, Kescher“ R II 222, M I 318, II 296, *vė̃sulas, -ai* „prietaisas dūminėje pirkioje malkoms džiovinti, kartis drabužiams kabinti“ Žlv., Upn., *víesulas, -aĩ* „Wirbelwind“ Sb., Kp., Užp., Ds., Ut., Dbk, Tvč., Sn., Al. (= lat. *viẽsuls;* žemaičių ir pažemaitės *vė̃sulas* Kv., Rtv., Trk., Klt., Klm., Jnk., Btg., Sksn. veikiausiai pagal *vėsus* yra perdirbtas iš senesnio *viesulo*, žr. Būga KS 16 t., Trautmann Wb. 345), *viñdulas* „kunkulas“ Ds. (: *vérda, vìrti*), *výtulas* „šiaudų, karnų ryšulys“ Dsn. (= sl **vitъlъ* > srb. *vĩtao*, km. *vìtla* „lanktis, vytuvai“ ir kt. : *výti*) ir kt.

Retkarčiais šios priesagos dariniai esti ir abstrakčios, iš dalies veiksminės reikšmės, pvz. *geidulas* „geidulys, geismas, noras“ Lex. 119, Qu[1] 73, N 253, *jundulas* „maištas, Aufruhr“ N 42 (ir *Juñdulas*

„pav.“, *Jundulaĩ* „Mosėdžio vls. kaimas“), *kãtulas* „kutenimas, katulys“ N 185, Jž. II 54, *mùtulas* „greitumas, smarkumas, lot. impetus“ Kv. (ir *muntulas* „t. p.“ DB 192) ir kt.

Būdvardžiams sudaryti priesaga *-ula-* labai retai tevartojama, pvz. *gãmulas, -à* „baužas“ Btn., Nms. (:*gãmulas* „gabalas, gniūžtė“, l. *gomoły* „baužas“ ir kt., žr. Būga RFV LVII 239, Trautmann Wb. 88), *gẽdulas, -à* „gedulingas“ N 247 (: g e d u l a žmona DP 335, g e d u l i rūbai SzDi. 432), *mãgulas, -à* „daugus, zahlreich, viel“ Vkš. (TŽ I 347) (: s. sl. *mogǫ* „galiu“ ir kt., žr. Būga RFV LXXII 192), *pẽdulas, -à* „baltomis kojomis (pvz. arklys)“ Slnt. (: *pėdà, pẽdas*), *stebulas* „ypatingas, besonders“ BG 320 (: *stebẽti*), *tóbulas* (ir *tóbūlas*) „geras, vollkommen“.

Taip pat reta yra ir daiktavardinė priesaga *-ula*, pvz. *Bakulà* (ir *Bãkula*) „pav.“ (: *Bãkas, Bãkšas*), *kasula* „kotas“ BrB 1 Sam. XVII 7, „kekė“ Lkm., *statulà, -õs* stabas, statulas“ Būga KS 173, *Tãtula* „upė“ (Gerullis ON 181), *víesula* „viesulas“ Btn., Nms., Vvr., Dkš., *žiežulà, -õs* „pikčiurna, sena ragana“ Ds. (ir *žíežula* „t. p.“ Pr. : *žíežti* „pykti, urzgėti“).

Priesagos *-ula-* ir *-ala-*, būdamos artimos savo reikšmėmis, kartais yra pagrečiui vartojamos, pvz. *gamulas* || *gamalas, geidulas* || *geidalas, kesulas* || *kesalas* Vln., *kretulas* || *kretalas, mirkulas* || *mirkalas, pavidulas* || *pavidalas, spjaudulas* || *spjaudalas, tepulas* || *tepalas, vaidulas* || *vaidalas, viesulas* || lat. *viesals* ir kt. Panašiai priesaga *-ula-* kartais santykiauja ir su *-ura-*, pvz. *bumbulas* || *bumburas* „pumpuras, pupelė“ (=lat. *bumburs* „burbuolė“), *gubulas* || *guburas* „kalva“, *gumulas* || *gumuras* „gniužulas, rutulas“, *mutulas* || *muturąs* „gaubtuvas, tam tikras moterų galvoraištis“, *viesulas* || s. sl. *vichъrъ* (mūsų būtų **viesuras*) ir kt.

Kilimo priesaga *-ula-* (m. *-ula*) gali būti kilusi iš kamiengalio *-u-* ir priesagos *-la-* (*-la*), plg. s. ind. *bahuláḥ* „storas, tankus, ištęstas, didelis, gausus, daugus“ (=gr. παχυλός „apystoris“) : *bahúḥ* „tankus, gausus, daugus“ (=gr. παχύς „storas, tankus, riebus“), ἡδύλος „apysaldis“ : ἡδύς „saldus“ ir kt.

§ 115. Išvestinė priesaga *-ulja-* pirmiausia reiškia nomina actionis, pvz. *alpulỹs* „apalpimas, nuomaras“ Jž. I 13, *čiaudulỹs* „čiaudėjimas, Niesreiz“, *drebulỹs* „drebėjimas, šiurpas“ PS I 110, Sb., *dusulỹs* „dusaš“, *geidulỹs* „geismas, įgeidis“, *kaitulỹs* „karštis

svaigulys" Jž. II 14, *katulỹs* „katulas" Msd., Slnt., *kosulỹs*, *krapštulỹs* „menkas darbas" Vkn., *kratulỹs* „drebulys" Lšk., *krunulỹs* „kosulys" Bvt., Btn., *kutulỹs* „kutenimas" Lpg., Lšk., Btk., Vdk., *péikulis* „apalpimas" Arg., *raugulỹs* „atsiriaugėjimas" Užv. (ir *riaugulỹs* „t. p." Nms.), *smirdulys* (ar *smirdulis*) „smirdėjimas" SzDi. 345, *snaudulỹs* „snaudas, noras miego", *sukulỹs* „galvosūkis, galvos sukimas" Lpg., *tingulỹs* „tingėjimas" Ždč., *tirpulỹs* „sustingimas, nutirpimas" Kv., *troškulỹs* „troškimas, Durst", *virtulỹs* „virtimas" Dvd., *virpulỹs* „virpėjimas" N 82.

Šalia to su šia priesaga nemaža yra sudaroma ir pirminių nomina agentis, pvz. *alpulỹs* „alpnus, kuris greitai alpsta" Jž. I 13, *čirpulỹs* „kuris vis čirpia, verkia" ib. 272, *dusulỹs* „dusulingas, turįs dusą žmogus" ib. 371, *gintulỹs*, km. *gìntulio* „priešgyna" Čds., *kaitulỹs* „karštas, dagus, staigus žmogus, kam galva sukasi, beprotis" Jž. II 14, *krapulỹs* „kas vos eina, krapinėja" Vln., *krunkulỹs* „sergąs žmogus" Lzd., *krunulỹs* „senas, dažnai kostįs žmogus" Rdm., Išl., *krutulỹs* „kuris vis kruta, nenurimsta" Grb., *mitulỹs* „vienerių metų gyvulys", *mùkulis* „mažvaikis, nerimtas, kuris tyčiomis užkliųva, užmina ant kojos, greitai šokinėdamas nieko nepadaro" Slnt., *murmùlis* „kuris neaiškiai kalba, murmuliuoja, murmeklis, meklys, švebelda" M I 174, K 264, Ggd., Vln., *numìrulis* „numirėlis" Kpd., *pavar̃gulis* (ir *pavargulỹs*) „pavargėlis, vargšas" BrB Ps. LII 6, BrP II 324, DP 273, Qu[3] 138, BR 2 Moz. XXX 15, R I 173, M I 317, *raudulỹs* „verksnys" Jž., *snaudulỹs* „snaudalius" DP 166, *snopulỹs*, km. *snõpulio* „visai lėtas žmogus, liurbis" Jrb., *spjaudulys* „spjaudalius" SzDi. 255, *svaigulỹs* „kuris svaigsta" Jž., *šùtulis* „kuris visur blaškosi, mėtosi, yra nepastovus" Klm., *vingùlis* „ungurys" Vln., *žagulỹs* „kuris sunkiai kalba" Brž., *žindulys* (arba *žindulis*) „žinduolis, žinduklis" SzDi. 230, N 548.

Kiti šios rūšies dariniai yra įvairios konkrečios reikšmės, pvz. *atkirtulis* „atkirstas medžio galas" Jž. I 127, *blizgulỹs* (ir *blizgùlis*) „blizgutis, blizgalas" K 52, *degulỹs* „pajuodavęs grūdas varpoje" Jž. I 307, *karuliai* „ant šakų prišalę ir nuo jų nukabę sniego arba ledo varvekliai" Qu[4] 471, N 184, *korulỹs*, km. *kõrulio* „kas kybo" Jž. II 203, *kraustulỹs* „reikalingas indas ar įrankis, kilnojamas daiktas, rakandas" Mrp., Štž., Lzd., *našulỹs* „našta, nešamas daiktas" Mck., Lzd., Mrs., ds. *našuliai* „krepšiai, terbos" SzDi. 13 (ir *nešulỹs* „našta, nėšis, kas nešama rankoj" Vkš., Ds., Lkm.),

nedėgulis „kuragalys, gesulas, Feuerbrand" Lkš., Ršk., Sksn. (ir *nuodėgulỹs* „t. p." K 279, *nuodėgulis* Snt., Sb.), *plaukulỹs, plaũkulio* „vandenyje plaukiąs daiktas" Nč., *radulỹs* „radinys" Erž., Ds., *ritulỹs* „ritinys, kamuolys" Ždč. (ir *ritùlis* „t. p." Erž., „ripka" Ds., Žlv., ds. *ritùliai* „staklių muštuvai" Lšk.), *skarulỹs* „skuduras" Btn., Mkn., *skridulỹs* „apskritas daiktas" Msd., *skritulỹs* „apskritimas; skridinys, (kelio) girnelė, Kniescheibe" N 483, K 384, „apskritas žemės gabalas, dognis" (pvz. išėdė arkliai dobilus s k r i t u l i a i s Sb. : *skriečiu, skriesti* „skrieti" N 483), *spjaudulỹs* „seilė, spjaudalas" Qu[4] 544, *šipulỹs* „Holzspan, Holzscheit" (: *šìpti, šiẽpti*), *tepuliai* „tepulai" M I 291, *tumulỹs* „į krūvą susimetusios bitės" Plt., *tvinkulỹs*, km. *tviñkulio* „pūlių pritvinkusi vieta" Mrp.

Antriniai priesagos *-ulja-* dariniai tik kartais esti abstrakčios reikšmės, pvz. *baugulỹs* „baimė" Jž. I 197, *gardulys* (ar *gardulis*) „skonis, skonio jautimas" SzDi. 343, *godulỹs* „godumas" Jž. I 455, *kartulỹs*, km. *kar̃tulio* „kartėlis" Jž. II 47, *skanulỹs* „noras valgyti, apetitas" Knl., *sunkulỹs* „dusulingumas" K 413.

Daug dažniau šios rūšies vediniai žymi pagrindiniais žodžiais reiškiamos ypatybės turėtoją, pvz. *bėdùlis* „varguolis, bėdžius, skurdeiva" DP 475, Jž. I 199, *bičiùlis* „bitininkas, prietelius, Freund" Qu[3] 351, R I 16, II 74, M I 28, II 97, LD 44, K 47, Jž. I 207, *miegulis* „miegalius" DP 197 ir *baisulis* „baisus sutvėrimas" A (1884) 305, *didžiùlis* „didelis žmogus, didžiuoklis" M I 52, K 86, Jž. I 321, *gerùlis* „geras žmogus" Jž. I 455, Sb., *godulỹs* „godus žmogus, gobšas" ib. 455, TŽ I 357, *keršùlis* „virstinis karvelis, Ringeltaube" M I 117, *mielùlis* „numylėtinis, Liebhaber" BrB Jer. XXII 20, DP 355, *rudulis* „vargingas, vargšas" DP 332, KP 77, *vargùlis* „vargšas, varguolis" PS II 182, GNP Apr. III 17, K 489 (: *var̃gas* arba *vargùs*). Taip pat vienas kitas iš jų reiškia ir konkretų daiktą, pvz. *juodulỹs* „juoda dėmė" Jž. I 691, *krivùlis* „kreivas medis" Jž. II 249, *margulỹs* „išmarginimas" Ršk., *týruliai* „tyrai, balos" Vkš., Kv.

Be to, vardažodiniai tos priesagos vediniai dažnai reiškia mažybę arba malonybę, pvz. *Dievùlis, mėnùlis* (veikiausiai iš *mẽnas* sudarytas), *tėtùlis, baltùlis, mažiùlis* ir kt.

Pagaliau vienur kitur priesagos *-ulja-* dariniai eina dar rūšiniais būdvardžiais, pvz. *kartùlis, rūgštùlis, saldùlis* obuolys Btg., Šnk., Njm.

Moteriškosios giminės daiktavardžių su priesaga *-ulė* turime nedaug, ir jų reikšmė yra įvairi, pvz. *bruzgulė* „bruzgulis, Weberknebel" Qu[4] 917, N 347, *drobùlė* „paklodė" K 94, Jž. I 351, *gręžulė* „grąžulas, Deichsel" M I 86, *kritùlė* „dvi kryžmai sudėtos lentelės statinei statyti" Trg., *krivùlė* „krivė, kreiva seniūno lazda; valsčiaus sueiga" Jž. II 248, *skridulė* „skridinys, Gerbeisen" M I 245, *spitulė* „spitelė, sagties liežuvėlis" M I 253, II 373, N 494, *Vìrkulė* „Laukuvos vls. upė" ir kt.

Priesagą *-ūlė* turi *Kerū̃lė* „Viduklės vls. upė", *krivū̃lė* „krivulė" Jž. II 248 t., *narū̃lė* „gurlas, laukys, Blässhuhn (Fulica atra)" LŽT 86 ir kt.

§ 116. Priesaga *-uola-* yra neproduktyvi, todėl ją sutinkame tik atskiruose įvairios reikšmės žodžiuose, pvz. *ą̃žuolas, -aĩ* (= lat. *uôzuôls* : pr. *ansonis*), *bránduolas* „branduolys" Pgm., Ds., *bumbuolas* „garankštis, suosurkė, gurguolas, pumputys" Jž. I 250, *bur̃buolas* „gurguolas, pumputys" ib. 252, *kánduolas* „branduolys" Pgm., Msd., Slnt., Gzd. (= lat. *kuôduõls*), *óbuolas* „obuolys" Vkk., K 281, Pgm., Švn., Vn., Slnt., JGr. 89 (= lat. *âbuõls*), *vabuolas* SzDi. 27 (= lat. *vabuols*) ir kt.

Kilimo ši priesaga vienur gali būti sena, t. y. balsių kaitos laipsniu gali santykiauti su *-ala-* ir *-ula-*, pvz. *brandalas* : *branduolas*, *vabalas* : *vabuolas*, taip pat *bumbulas* : *bumbuolas*, *burbulas* : *burbuolas* ir kt.; plg. dar gr. φειδωλός „pasigailįs", εἴδωλον „paveikslas" ir kt. Kitur ji gali būti ir vėliau susidariusi; pvz. *obuolas* veikiausiai su priesaga *-a-* yra sudarytas iš priebalsinio *l-kamieno* **obuo(l)*, km. **obelès*, plg. Fraenkel KZ LXIII 172.

Išvestinė priesaga *-uolja-* yra kur kas dažniau vartojama kaip *-uola-*. Visų pirma su ja yra sudaromi veiksmažodiniai nomina agentis, pvz. *paauguõlis* „paaugęs, beaugąs; pusbernis" Dvd., Ktk., *pavyduõlis* „kuris pavydi, pavydininkas" DP 209, Jd. 1214$_6$, *rauduõlis* „kuris nuolat verkšlena, sekioja iš užpakalio" Pnv., *rėtuõlis* „kuris retai, lėtai kalba" Ds., Lkm., Dsn. (: *rėtúoti* „lėtai kalbėti"), *skenduõlis* „skendenis" Pr. (ir *skenduolỹs* „t. p." LŽT 89), *snauduõlis* „snaudalius" Rvl., *šnibžduõlis* „šnibždūnas, žiniuonis" Grv., *šokuõlis* „žiogas" Mlt., *važiuõlis* „važiuotojas" Vkš., *virtuõlis* „kuris eidamas virtuoja" Dvd., *žinuõlis* „žinūnas, žiniuonis" Sb., Rkš.

Kiti šios rūšies dariniai yra konkrečios reikšmės, pvz. *biruõliai* (=bįrantieji) rugiai Tvč., *brenduolys* „branduolas" R I 17, M I 33, *kanduolỹs* „kanduolas" Tv., Vn., *kraustuõliai* „kilnojamasis turtas" Gbn., *spinduõlis* „spindulys" Lnk., Pmp., Kčn., *vytuolỹs* „kamuolys" Rlk., *žyduõlis* „kokia nors žydinti daržovė, pvz. barštis, svogūnas ir kt." Lpg., Alk., Dkš., Ds., Trg.

Antrinių priesagos *-uolja-* darinių turime sudarytų iš daiktavardžių ir būdvardžių, pvz. *bernuõlis* „dar netikras bernas, berniokas, vaikinas, išdykęs vaikas" Vrn., Nmn., Rdn., *bičiuõlis* „bičiulis" OP 112, Ds., *drauguõlis* „draugas, vyras, Genosse, Gemahl, Gatte" Jd. 972_2, Jž. I 342, Ds., *krikštuõlis* „krikšto sūnus" Tkv., *mazguõlis* „kuris mazgo botagus" Gvč. (: *mãzgas* arba *mazgúoti* „daryti mazgus"), *meduolis* „medauninkas" (Būga KS 48), *Medžiuõliai* „Anykščių vls. kaimas" (: *mẽdžias* „medis"), *raguõlis* „blynas, paplotis" Lzd., Dvd., Sb., Užp., Ds., Trg., Ob. (: *rãgas*), *varguõlis* „vargeta, vargšas" KN 40, PS II 175, NT Apr. III 17 (: *var̃gas* ir *vargùs*), *vieduõlis* „išdžiūvusiu viduriu, bet dar kiek žaliuojąs medis" Lkm. (: **viedus* „vidus"; plg. *sausviedys* [=sausviduris] medis R I 129 = lat. *sausviedis* „sausmedis, lonicera xylosteum", žr. Būga KS 48) ir *artuõlis* „status sielio viduryje pritvirtintas smaigas, kuriuo rėžiant žemę esti sulaikomas sielis" Vln., *drąsuõlis*, *gudruõlis*, *jaunuõlis*, *ruduõlis* „tokia paukštytė rudu pagurkliu arba papilviu, sulig žvirbliu didumo" Skp., Ds., Km., *rūgštuõlis* „rūgštinis obuolys" Rmg., Vdk., *stipruõlis*, *šykštuõlis* ir kt.

Be to, dar yra keli šios priesagos dariniai, kurie savo daryba skiriasi nuo visų augščiau minėtųjų, pvz. *mamuolỹs* „vyzdys" Ad., „viršugalvis" Mlg., *mėnuolis* „mėnulis" NS 26, *momuõlis* „liežuvėlis galugerkly" Vdk., *momuolỹs* „momuonis" Dgl., *obuolỹs*, *šešúolis* „šešėlis" Maž. 265, BrB 2 Kar. XX 11, Teis. IX 15, *šìršuolis* Ds. ir kt. Iš jų visų pirma *obuolys*, kaip ir *obuolas*, yra kildintinas iš priebalsinio *l-* kamieno, žr. 189 psl. Taip pat ir *mėnuolis*, *momuolys* bei *širšuolis* gali būti vestini iš *mėnuo*, *momuo* bei *širšuo*. Kiek sunkiau yra su *šešuoliu*: čia *-uolja-* gal balsių kaitos laipsniu santykiauja su *-ėlja-* žodyje *šešẽlis*; plg. dar Fraenkel KZ LXIII 181 t.

Visai savotiškas žodis yra *šeršuolìs*, *-iẽs*, *šer̃šuolį* „vapsa" LŽT 91, kuris, kaip rodo *širšuo*, veikiausiai taip pat yra kildintinas iš **šeršuõ* tuo pat būdu, kaip pvz. *geluonìs* yra išriedėjusi iš senesnio vardininko *geluõ*, km. *geluoniẽs*.

Priesagos *-uolė* dariniai savo daryba ir reikšme nesiskiria nuo atitinkamų priesagos *-uolja-* atstovų, pvz. *kanduolẽ* „kanduolas" Skd., Vkš., *nutakuõlė* „nutekėjusi, nuotaka" Dglš. (ir *núotakuolė* „marti" Dvd., *núotekuolė* „jaunoji, nuotaka" Lpg., Štž., *nutekuõlė* „t. p." Mlg., Šv.), *skauduõlė* „skaudė, votis" Ln., *smirduõlė* „serbentas" Vkn. (dėl reikšmės plg. r. *смородина* „t. p."), *spañguolė* „spalgena, Moosbeere" K 395, Ktg., Mžk., Slnt., Rsn. (: *spañgė* „t. p." Jnk., *spañgas* „žlibas, aklas", *spingsė́ti* „bliksėti" ir kt., žr. Būga KS 285, LKŽ CVI), *suiruõlė* „suirutė" Bsg., Jnšk., Šnk., Pnv., Rmg. ir *drauguolė* Jsd. 186, *kartuõlė* „labai kartus grybas" Šmn., *krikštuõlė* „krikšto duktė" Rmg., *merguõlė* „mergaitė maždaug ligi 20 m., jau tinkanti tekėti mergina" Btm., Rdm., Rmg., *raguõlė* „tokia maža žuvytė" Rdm., „tamsi mėlyna gėlė kviečiuose" Alk., *snaĩguolė* „Schneeflocke" KDL II 165, Kv., Slnt. ir *snieguolẽ* „t. p." Erž. (: *Į-snaigas* „ant medžių šakų nugulęs sniegas" Jž. I 553, *sniẽgas* arba *sniẽgti* „sninga", *snaigýti*), *šiẽnuolės* „trupmenos, pabiros" Erž., Btk., Slnt. ir kt.

§ 117. Be augščiau minėtųjų, dar yra visa eilė su *-l-* priesagų, kurių daryba dabar nebevisados kaip reikiant gali būti išaiškinta, pvz.:

1. *-aulja-*, *-aulė* : *kramaũlis* „nukramėlis, nususėlis" Als.; *kramaũlė* „guogė, priešakinė veido dalis, dažniausiai visa galva, башка" Als., Msd., Slnt., Btč., *makaũlė* „galva, galvoviršis" Kv., Msd., Slnt. (plg. *mãkas* „kūlė, kapšys" Dvd.), taip pat *Bradaũlė* „Akmenės vls. laukas", *Ramaũlė* „Kvėdarnos vls. upė".

2. *-aila-*, *-aila* : *drimbáilas* „drimba, dilbšas, gremėzdas" Jž. I 348; *grynáila* „pieva, kurioje neauga žolė" Trg., *krapáila* „kuris nematydamas ko nors ieško, grabalioja, krapinėja, nepastovi vietoje, griova, sugriuvėlis" Grb., Sksn., Gkn., Erž., Lnk., Jž. II 214, *kriváila* „kreivas medis, krivėža, kreivalda" Jž. II 248, *nerimáila* „neramus, judrus žmogus" Jnšk., *pakaráila* „labai didelis žmogus ar gyvulys" Jnk., *sapáila* „kuris niekus, nesąmones kalba, pasakoja, nesusikalba" Nms., Pžl., Gkn., *strapáila* „kuris strapinėja" Nms., taip pat pavardės *Gramáila* (: *Grãmalas*), *Grikáila* (: *Grikẽnis* ir kt.

3. *-ailja-*, *-ailė* : *apskritaĩlis* „apskrito veido, būdo žmogus" Ds. (: pr. *scritayle* „skrytis, ratlankis"), *kirdaĩlis* „senas, suplyšęs

drabužis" Kkl., *pakarailis* „pakaruoklis" Dkk., Šp., Užp., „nedidelis debesis" Km., *skardailis* „skarliūtas" Kp. (ir *skirdailis* „t. p." Šmn.).

4. *-eila* : *gudreila* „gudreiva" NS 136, *Katéila* „pav." (: *Katéiva, Kateĩkis, Katẽlė*), *krameilà, -eĩlos* „dusulingas žmogus" Arm., *mainéila* „maineiva, maininінkas" Ds., *mandréila* „mandreiva, dabita" ib.

5. *-eilja-, -eilju-* : *krameĩlis* „nesveikas žmogus" Arm., *skeveĩlis* „skiautis, skepsnė, skivytas" Rsn., Btg. (: *skevéina* „atplaiša, šeberkštis, šėvelis", *skevéldra* „atskala, atplaiša"...); *skeveĩlius* „driskius, skarmalius" Šlv., Rsv.

6. *-iela-* : *tekiẽlas* „tekėlas" Vkk. (= lat. *teciêls*).

7. *-uila, -uilja* : *kabùila* „žiogrinė tvora" Zrs., ds. *kabùilos, -ų* „ant vyriaus pakabinti vartai" Jž. II 5, *kramùila* „kramas, suskis" ib. 213, *mergùila* „merga, mergina, mergiotė" Als., *ragùilos* „rogelės" Jž., *rubùila* „riebus, sudribęs žmogus" Škn., *skarùila* „kuris nuskaręs" Als., *skrabùila* „senis (paniekinamai)" Knl.; *rubuĩlis* „pilnas, riebus, dailus, sveikas, kūningas (žmogus, paršelis, kumelys...)" Kv., Slnt., VR 480, „gružė, gružlys, grumzdis, Gründling (Leuciscus gobis)" Koss. 152 (: *rùbulas* „kamuolėlis, rutuliukas").

8. *-arlja-* : *skidar̃lis* „suplyšęs skuduras, skarmalas" Vrn., Knv. (: *skiñda; skìsti* „sklisti, irti, leistis", *ãtskidas* „atskiras").

9. *-erla* : *skebérla* „negražiai augąs daiktas" Als., *skedérla* „atskala, atplaiša, skeveldra" Kv., Als., Jž. I 159 s. v. a t s k a r a s.

10. *-erlja-, -erlė* : *skeber̃lis* (= skebérla) medis Als., *skeder̃lis* „skudurlis, palaikis, suplyšęs drabužis, skuduras" Erž., Lkm., *skever̃lis* „gabalas, lopas, skurlis" Up., Lkm., *skider̃lis* „skurlis, skuduras" Lpg., Ttv., Lkm.; *skedérlė* „skudurlis, skurlis" Jž. I 159 s. v. a t s k e d e r l ė t i.

11. *-erzla, -eržlė* : *kevérzla* „keverza" Mck.; *kever̃žlė* „nevešli, šakota, apsamanojusi pušis, eglė" Btč.

12. *-irlja-, -urlja-* : *skidir̃lis* „skurlis, skuduras" Rdm.; *skidur̃lis* „skurlis" Vrn., *skudur̃lis* „t. p." Žem. II 120, Sb., *sukur̃lis* „vaikų ant ledo padarytas ratas" Kp.

13. *-ėsla, -ėslja-* : *Degẽslos* „Vegerių vls. ganyklos", *puvẽslis* „puvėsis" Pnm.

14. *-ėžla* : *kevė́žla* „kemėža, keverza" Kbl.

h) *-kla-*, *-kla*, *-klja-*, *-klė* **ir kt.**

§ 118. Priesagos *-kla-* priebalsių junginys *-kl-* yra kilęs iš *-tl-*. Tai dar rodo pr. **zentla-* dalyvyje *ob-sentliuns* „pažymėjęs" = *ženklas* < **žen-tla-*, taip pat lot. *pōculum* „taurė" iš *pōc(o)-lum* < **pō-tlo-m* = s. ind. *pā-tram* „geriamasis indas" ir kt., žr. Brugmann Gr. II² 1, 340 tt., Endzelin Le Gr. 257, Meillet Intr.⁷ 273, Comm.² 350, Hirt Gr. III 219.

Dabar ši priesaga mums nebėra gyva, todėl ir jos dariniai mūsų kalboje yra arba senovės palikimas, arba vėlyvesni analoginiai naujadarai. Jų reikšmė daug kur taip pat yra didžiai senoviška, t. y. su šia priesaga sudarytieji daiktavardžiai, daugiausia iš veiksmažodinių kamienų, reiškia įrankius, priemones ar šiaip veiksmo rezultatus, pvz. *árklas* (: *árti*), *būklas* „guolis" SzDi. 136 (: *bū́ti*), *dóklas* „keselys, kuriuo arkliams pašaras nešamas" R I 29, Jž. I 335, Lnk., Škn. (: *dõ-tas* „dovana, dovis" ir kt.), *giñklas*, *-ai* (: *giñti*), *girklas* „gėralas" SzDi. 167, KN 147 (: *gìrtas*, *gìr-dyti*...), *gùnklas*, *-aĩ* „išauga, gumbas, Rindenbeule" Jžt., Jž. I 715 (iš **gung-klas* : *gùnglė* „t. p." Slk., *gùngytis* „kasytis pečiais" Kp.), *ìrklas* (ir *iřklas* : *ìrti*), *pabū̃klas* „padargas" Kv., Slnt. (: *bū́ti*; seniau šaknis *bū-* galėjo turėti ir galiniuotinio veiksmažodžio reikšmę, plg. vok. *bauen*, sva. *būan* „gyventi, apdirbti, sodinti" iš **bhū-*), *padė̃klas* „vieta (pvz. lentyna) daiktams padėti" Btn., „paklodėlė po balnu" Gzd., „medžio burvelis, po liže pededamas šaunant duoną į krosnį" Ktv., *pamiñklas* „atminimas, atmintis; pažymys; Denkmal" Qu² 481, Qu³ 777, M I 164, II 129 (: *miñti*, *atmiñti*), *panařklas* „virvutė botagui pririšti prie koto" Rkš. (ir *paneřklas* „t. p." Ob.), *pavéikslas* „vaizdas, gamtos reiškinys, pamėnas; žmogaus veidas; pavyzdys, Beispiel" Vkv., Bvt., K 300 (iš **paveisklas* < **paveist-klas* < **paveizd-klas* : *veizdė́ti*, žr. Būga TŽ II 470), *pinklas* „pynė, Geflecht" SzDi. 253 (: *pìnti*), *pirklas* „pirkinys, pirktas daiktas" ib. 123 (iš **pirk-klas* : *piřkti*), *pjū́klas* „piela" (šaknis *pjū-* : *pjū́tis*, *pjáuti*), *rieklas* „aũgštas, Bodenraum" N 435 (: *ríeti* „malkas dėti į riekles" Kv., N 434), *tiñklas*, *-ai* (: *tìnti* „schwellen, t. y. ištęstam darytis, ausgespannt werden", lat. *tinu*, *tīt* „vyti, vynioti, pinti"), *ženklas*, *-ai* (šaknis *žen-* : *pažìnti*, *žinóti*...) ir kt.

Kituose, vėlyvesniuose, dariniuose tarp šaknies ir priesagos *-kla-* gali pasitaikyti balsiai *-a-*, *-e-*, *-ė-*, *-i-*, *-y-*, *-o-*, *-u-*, *-ū-* ir net

mišrieji dvibalsiai *-an-, -in-*, pvz. *audaklas* SzDi. 1, 370 (paprastai Sirvydas neverčia *-e-* į *-a-*), Qu³ 764 greta *áudeklas* (plg. lat. *aûdakls* ir *aûdekls*), *kybẽklas* „medinis žvejų kablys tinklui iš eketės ant ledo traukti" N 169, „kablys, Haken" LF 119; *kočẽklas* „skalbiamoji lenta, Waschbrett" SL 3, 50, *turẽklai* (ir *tūrẽklai*) „Gelände" RŽ 52, Sb.; *stabìklas* (: ir išperėjo tuos kirkiluoičius [sic!] .. stabiklais kakliukais, kaip šuniukus Jsd. 604); *baidyklas* „baidyklė, baisenybė" BrB 3 Moz. XI 10, 20, 42, *gýdyklas* „vaistas" Jž. I 430, *girdyklas* „gėralas" PS I 227, *kabỹklas* „pagalys drabužiams pakabinti" Bgt, *kibỹklas* „kibeklis, künstlicher, ineinander greifender Mechanismus; kablys, kebeklis; prastas judąs daiktas ar kas kita" K 181, Jž. II 103, Vvr., *kratỹklas* „labai slidus šypelis pakuloms kratyti" Lpg., Lšk., *salýklas* „Malz" Ds., *valgyklas* „valgis" N 49, *výstyklas, -aĩ* (ir *vystỹklas* Jž. I 704 s. v. gydyklas) „Windel"; *žaboklas* „žaboklės, Zügel" Miež. 286; *bruzduklas* „kamanos" BG 277, *degùklas* „lempa, degamasis indas" Jž. I 307, *kabùklas* „kiaulės pakaklėj pririštas pagalys" Jž. II 5, *perùklas* „peras, gemalas (bičių)" Pšl., DB 84, *retùklas* „retas audeklas" Jsd. 722, *skabùklas* „skynimas, išskinta vieta" Klm., *sprudùklas* „kiaulės knyslei skerdžiant suveržti prietaisas, bruzgulys" Akm., Gkn., Kv., Slnt., *stebùklas* „Wunder" Slnt., *tepùklas* „tepalas" Užv., Skd, Vkš., Als., Akm., LP III 31, *trinùklas* „piesta tabokai trinti" Škn., *žebùklas* „brizgilas" Gdl., *žibùklas* „blizgutis, blizgalas" TŽ I 366; *žabanklai* „žabangai" DLŽ 174; *kibiñklas* „kliūtis" Vs., „valandėlė" (pvz.: kibinklą pastovėjau, ir pasivėlinau Vkn.).

Kaikurie iš šių darinių, dar aiškiai matyti, su priesaga *-kla-* yra sudaryti iš antrinių veiksmažodinių kamienų, pvz. *kočẽ-klas* : *kočẽ-ti, turẽ klai* : *turẽ-ti, baidy-klas* : *baidý-ti, kibỹ-klas* : *kibý-ti* „kabinti", *kratỹ-klas* : *kratýti, výstỹ-klas* : *výsty-ti, žabo-klas* : *žabóti* ir kt. Kitų šios rūšies darinių sunku jau beatpažinti pirminę darybą; pvz. tokie žodžiai kaip *audaklas* ir *audeklas, bruzduklas, stebuklas* ir kt. veikiausiai buvo pradėti daryti iš *a-, e-* ir *u-* kamienų bei priesagos *-kla-*, bet dabar ši daryba jau tiek yra išblankusi, kad viso to jau lengvai nebegalime atsekti.

Ilgainiui šalia *-kla-* dar buvo sudaryta būdvardinė priesaga *-klu-*, pvz. *apginklus* „apginkluotas" SzDi. 147 (: *giñklas*), *buklùs* „gudrus, kytras" (: *būklas, búti*), *eiklùs* „lengvai einąs, greitas" Jž. I 394, *girklùs* „mėgstąs girtis" ib. 436, *ryklùs* „daug valgąs, rajus"

Kp., *vinklùs* „vikrus, žvalus“ Msd., Slnt. (iš **ving-klus* : *vingrùs*, *vìngis*, *véngti*) ir kt.

§ 119. Pirminės priesagos *-kla* darinių turime visai nedaug, pvz. *būkla* „buitis, praesentia“ SzDi. 197, *gérklos*, *-ų* „ryklė, Schlundkopf“ Jž. I 703 s. v. gerklė (: *gérti*), *kárklos* „ėdžios“ Užp. (iš **karg-klos* : *kar̃goti* „prastai austi; retai tverti, pynioti“, žr. Būga KS 130), *sė̃kla* (: *sė́ti*), *staklà* „stovynė, stovykla, Standort“ Jž. (šaknis *sta-* : *sta-tùs*, *stó-ti*) ir kt.

Daug dažniau ši priesaga yra pridedama prie antrinių veiksmažodžių. Pvz. tuo būdu yra atsiradusi nauja priesaga *-ė-kla*: *turė̃klos* „pavadis arkliui laikyti“ Lpg., „turėklai, Lehnen“ BrB 1 Kar. X 19 (: *turė́ti*), *velė̃klos*, *-ų̃* „velėjamoji vieta“ Rdm. (ir *velė̃klos*, *-ų* Dsn. : *velė́ti*). Tuo pat būdu yra susidariusi ir priesaga *-y-kla*, kurios dariniai pirmiausia reiškia vietą, kur kas daroma ar įvyksta, pvz. *džiaustyklà* „vieta skalbiniams džiovinti“ Jž. I 383 (: *džiáustyti*), *ganyklà* (: *ganýti*), *gaudyklà* „vieta, kur dedami spąstai, pelėkautai...“ ib. 435, R II 354 (: *gáudyti*), *maudyklà* (: *máudyti*), *plukyklà* „vieta, kur plaukiojama, maudomasi, maudykla“ Msd., Slnt., Šk. (: *plukýti*), *varỹklos* „išganos, išginia“ Jnk. (: *varýti*), *volyklà* „išvoliota vieta“ K 511 (: *võlyti* „volu padaryti“). Ilgainiui iš tokių darinių susidarė atitrauktinė priesaga *-ykla*, su kuria vėliau jų buvo pradėta daryti ir iš kitų veiksmažodžių, ypač pirminių, pvz. *degyklà* „vieta, kur piemenų ugnis kurta“ RGr.[2] 205 (: *dègti*), *džiovyklà* „džiaustykla“ Jž. I 384 (: *džiáuti*), *gulyklà* „guolis, vieta, kur kas gulėjo“ M I 133, GJ 108, Jž. I 488 (: *guĩti*), *knisyklà* „išknista vieta“ Kv. (: *knìsti*), *stovyklà* „stovimoji vieta, stovynė“ Jž. (: *stovė́ti*), *virtyklà* „vieta, kur šlajomis važiuodamas kas išvirto“ Kv., „kiaulių suknista, suversta vieta“ Kp., taip pat tikriniai vardai *Baubỹklos* „Griškabūdžio vls. pievos“, *Koryklà* „Alytaus vls. miškas“, *Pjovỹklos* „Kvėdarnos vls. pievos“, *Žaidỹklos* „Kazlų Rūdos vls. raistas“ ir kt.

Kiti priesagos *-ykla* dariniai, daugiau senesniuose raštuose sutinkami arba dabar rečiau bevartojami, yra įvairios reikšmės, pvz. *baidykla* „baidykle, Vogelscheuche“ N 329, *girdykla* „gėralas“ KN 20, *jodyklà* „kuris vis jodos“ Jž. I 685, *kreivyklà* „vingis, kreivuma, sąsūka“ Jž II 225, *rėdyklos* „apdarai, drabužiai, kraitis“ PS I 55, SzDi. 355, 417, *regykla* „reginys“ GNT Luk. XXIII 48, *salykla*

„selyklas, Malz" Qu[4] 10, SL 62, K 365, *valgykla* „valgis, maistas, penas" PS I 106, 227, SzDi. 283, 354 ir kt. Plg. lat. *dedzîkla* „yldagtis, yldeginis", ds. *mĩstîklas* „mintuvai" (: *mĩstît* „linus minti" = *mìnstyti*) ir kt.

Pagaliau paminėtina dar priesaga *-okla* (: *Skarókla* „Pušaloto vls. ežeras"), *-inkla* (: *kivìnkla* „prasta, pikta šeimininkė" Tvč.).

§ 120. Priesaga *-klja-*, kaip ir *-kla-* bei *-kla*, nebėra produktyvi, pvz. *arklỹs* (: *árti*), *durklis* „stungis, Dolch" LF 109, *gurklỹs* (: *prã-garas* „rijūnas, Vielfrass" Lkm., *gérti*), *padẽklis* „podėlis" Ob. (: *dẽti*), *ažustoklis* „užstojimas" SzDi. 440 ir *užustoklis* „kliūtis" PS I 175, 180 (: *stóti*), *žūklỹs* „žvejys" Kp. (: *žū́ti* „žvejoti").

Daug dažniau yra vartojamos priesagos *-eklja-*, *-iklja-*, *-oklja*, ir *-uoklja-*. Su pirmąja iš jų, būtent *-eklja-*, visų pirma yra sudaromi nomina agentis, pvz. *badẽklis* „kuris badosi" Jž. I 181, *braižẽklis* „kuris braižosi, draskosi" ib. 238, *gnybẽklis* „kuris gnaibosi" ib. 451, *kamšẽklis* „kurs daug kemša, ėda, kamšlys, ėdūnas" Jž. II 25, *kandẽklis* „kuris kanda, kandikas" ib. 27, *kasẽklis* „kuris grando, skutinėja" ib. 50, *kemẽklis* „kuris sunkiai kalba, kalbėdamas susimaišo" Kp., Šmn. (: *susikemẽti* „susipainioti"), *kirtẽklis* „kuris kerta, kirtėjas" Jž. II 130, *knisẽklis* „kuris mėgsta knistis" Btč., *krutẽklis* „kuris kruta" Jž. II 261, *marmẽklis* „neaiškios kalbos žmogus; daugiakalbis, plepys" Anč., Kp., Ds., On., Pgm., *mekẽklis* „kuris mekena, miknys, mikčiurna" Anč., *memẽklis* „t. p." Ršk., Sksn., Plč., Pl., *mermẽklis* „meketis, miknys" Sksn. (: *mermẽti* „miknoti"), *mikẽklis* „kuris miksėdamas šneka" Šmn., *murmẽklis* „kuris daug ir tankiai šneka, murma, bambeklis, burblys" Ds., Rmg., Sksn., *mušẽklis* „kuris mėgsta muštis, mušeika" Pvd., Švn., Vn., Pgm., Jsd. 325, *narnẽklis* „bambeklis, zyzlys" Kv., Knl., Slnt., Msd., Užv., Sksn., Btg., *smirdẽklis* „smirdas" Slnt., *stenẽklis* „kuris stena" Svl., *termẽklis* „terlius, murza; kuris nesuprantamai kalba, termeklioja" Vdl., Ds. (plg. *terménti* „kleizoti, tepti" Rmg., Vdl.), *vedẽklis* „vėdlys, jau galįs vesti jaunuolis, jaunikis" KS 148, R II 217, M I 319, II 290, N 59, K 492, *vertẽklis* „verteika" Jž., *vervẽklis* „kuris nuolat verva, verksnys, zyzlys, narneklis" Skd., Msd., Slnt., *žindeklis* „žindžius, žinduklis" Maž. 518.

Kaikurie šios priesagos dariniai žymi įrankį, pvz. *kabẽklis* „vąšas, kablys" Jž. II 3 (ir *kebẽklis* „kablys; kliūtis" Slnt., VR 472),

kasẽklis „kastuvas" ib. 50, *kertẽklis* „kerstas, kirsteklis; vedega" Qu[3] 1155, N 196, Msd., Slnt., *krapštẽklis* „pagalys ar geležgalys ugniai krapštyti" Sksn., *krušẽklis* „piesta, grūstuvis" Als., *krutẽklis* „švytuoklė" Jž. II 261, *laidẽklis* „virvintas, mėtyklė" Lnk., *metẽklis* „mėtyklė" Žml., *mušẽklis* „medis ar kuolas, kuriuo muša" Krp., *pešẽklis* „kablys šienui pešti, peštukas" N 287, K 308, LF 154, Up., Švn., Kv. *sukẽklis* „kuo sukamas sviestas; bruzgulys, sprudunklis (kiaulei užsukamas ant nosies)" Šts., Užv., *vertẽklis* „prietaisas mėšlui iš vežimo versti" Švn., Št., *virvẽklis* „įrankis naginėms raukti" Ždk., *žerstẽklis* „kačerga" Slnt., Pl., Jd. 237_8.

Iš augščiau minėtųjų pavyzdžių savo reikšme kiek išsiskiria: *garstẽklis* „gargulys, karkulys" Jž. I 415, *pìñteklis* „painiava, susipynimas" Ds., *tẽrpeklis* „tarpokšnis, terpukalnė" ib. ir kt. Vienur kitur ši priesaga dar yra vartojama ir tikriniams vardams sudaryti, pvz. *Krutẽklis* „Užvenčio vls. upė", *Kuĩteklis* „pav.", *Sỹdeklis* „Varnių vls. kaimas" ir kt.

Su priesaga *-iklja-* yra: *kabìklis* „viela su lazdele mėsai pakabinti" Slk., *kamšìklis* „kurs daug valgo, kamšlys" Vln., *kandìklis* „cibukas" Btn., *karìklis* „koks nors pakabintas daiktas" Sksn., *kasìklis* „lopetėlė bulvėms kasti" Vln., Sb., *kirtìklis* „kerstas, kirsteklis, lancetas" Rdn., *kratìklis* „tam tikras pagaliukas arba lazdelė pakuloms kratyti" Rdm., Vln., Kp., Šmn., *Krokìklis* „Raudėnų vls. upė", *rodìklis* „grąžulas, dišlius" Krs., Smn., Gr., *skerdìklis* „skerdžiamasis peilis" Šlv., *stūmìklis* „skląstis" Atš., *tepìklis* „kuo tepa keptuvę" Zrs., *žáidiklis* „paleistuvis" Ad. Vardažodinės darybos yra: *jaunìklis* „jaunas (kalbant apie gyvulius), jaunikis" Jž. I 680, Sb., *kiaurìklis* „tokia kalto rūšis" Plš., *naujìklis* (= naujokas) vagis Jž., taip pat gal *kirstìklis* „ilgakotis peilis gyvuliniams burokams kapoti" Ob.; *muštìklis* „mušeika, vaidininkas" Tvč. (šiuodu paskutiniai pavyzdžiai gali būti pagal *kir̃sti, mùšti* perdirbti iš *kirtìklis, *mušiklis* arba tiesiog sudaryti iš *kir̃stas, mùštas*) ir kt. *Stibìklis* „laibas augalas" Nmn. turi tą pačią šaknį, kaip ir *stìbilas* „kotas, stiebas" bet iš ko jis padarytas, dabar nebeaišku.

Priesaga *-oklja-* turi: *ardõklis* „kurs ką ardo" Ždk., *bijõklis* „bailys" ib., *įvyniõklis* „tai, į ką kas įvyniojama" Jž. I 672, *kabinõklis* „kablys durims užkabinti, gembė, vãgis" Skd., Ždk. (ir *pakabinõklis* „t. p." Skd.), *kabõklis* „vąšas, kablys" Jž. II 5 (ir *pakabõklis* „t. p." Dbč., *pakaboklỹs* „kilpa švarkui pakabinti" Škč.),

kapõklis „kaponė, kapoklė" SzDi. 336, N 178, Ždk., *klajõklis* „klaidūnas" Krp., *paspirõklis* „paramstis" Sb., *pešiõklis* „peštukas, pešeklis" Knl., *pinõklis* „įrankis vyžoms pinti" Lzn., *svajõklis* „kuris svajoja" Rmg., *vijõklis* „rietena (toks augalas) Sb., *viliõklis* „apgavikas" K 504, *žvejõklis* „žvejys" Tv.

Priesagos *-uklja-*, kaip ir *-iklja-* arba *-oklja-*, dariniai yra įvairios reikšmės, pvz. *bruzduklis* „bruzgulys, spruduklis, pagaliukas sagos vietoje" KN 80, Jž. I 242, *brużùklis* „lentų, malkų pjovėjas Jž. I 244, *girdùklis* „pienu ar kuo kitu girdomas veršiukas" ib. 435, *kertùklis* „toks vabzdys" Ršk., *miegùklis* „miegalis" Dvd., Vaiž. VII 194, *purkštùklis* „kuris purkštauja" Mlg., *skidùklis* „sklastas, velkė" Kvn., *sprudùklis* „bruzgulys" Rvl., *šykštùklis* „šykštuolis" Žem. II 116, *trinùklis* „piesta tabokai trinti" Sv., *virdùklis* „šaltinio verdanti akis, versmė" Kv., JGr. 193, *virtùklis* „virtuolis" Dvd., *žindùklis* „žindžius, žinduolis" Qu[4] 375, N 548, Jž. I 435 s. v. g i r d u k l i s, Kv. Iš vardažodžių yra sudaryta: *ežeruklis (-ys)* „bala, pelkė" Qu[4] 915, M I 67, N 20, *stibùklis* „kojos, rankos kaulas nuo kelio lig letenos" Als., *Vidùkliai* „Vegerių vls. pievos". Su ilguoju *-ū-* prieš *-k-* yra: *girtũklis* „girtuoklis" LŽT 82, Pgr., *vytũklis* „vijoklis, Wolfsrankel" LŽT 93.

Daiktavardžiai su priesaga *-uoklja-* daugiausia žymi nomina agentis, pvz. *didžiuõklis* „kuris didžiuojasi" NS 105, *girtuõklis* PS II 164, GNT Mat. XXIV 49 (dabar beveik visoje Lietuvoje pažįstamas žodis), *karuõklis* „pasikorėlis" Jž. II 48 (ir *pakaruõklis* „t. p." Sb., Ds., „staigiai užėjęs didelis debesis" Ds.), *nenurimuõklis* „nenuorama" Sb., Kp., *paistuõklis* „páistena" Plv., *pavyduõklis* „pavyduolis" R II 266, M II 342, N 77, K 301, Jd. 436_5, *rėtuõklis* „labai lėtas žmogus" Ob., *rijuoklis* „rijūnus, girtuoklis, eikvotojas" Brod. 198, R II 147, N 440, *sapnuõklis* „kuriam dažnai vaidenasi, kuris per miegą kalba arba vaikšto" Kvn., *siūruõklis* „švytuoklė" Lkm., *šykštuõklis* „šykštuolis" BrP II 327, BR Zir. XXXI 29, R II 219, M I 285, N 517, Žem. I 178, Vln., *vaiduõklis* „Gespenst" Vaiž. X 126 (ir *vaidinuõklis* „t. p." Sb., Kp.). Iš pradžios šios rūšies dariniai veikiausiai buvo pradėti daryti iš veiksmažodžių su priesaginiu dvibalsiu *-uo-*, pvz. *didžiuõklis* : *didžiúoti*, *girtuõklis* : *girtúoti*, *rėtuõklis* : *rėtúoti* „lėtai kalbėti", *sapnuõklis* : *sapnúoti*, *šykštuõklis* : *šykštúoti* „šykščiam būti" ir kt.

Kitos artimos tos rūšies priesagos yra rečiau vartojamos, pvz. *kabãklis* „vąšas, kablys" Jž. II 1, *marmãklis* „kuris per nosį kalba" Nč., *matãklis* „kuris eidamas mosuoja rankomis" Sn., *pinãklis* „įrankis vyžoms pinti" Nč., Dg., Lpg., Gtr.; *puvẽklis* „dūlia, puvėsis" Ds., *sántupėklis* „ilgai vienoje vietoje bųvąs žmogus ar gyvulys" Žgč.; *adỹklis* „adiklis" Dvd. (ir *adyklys* „t. p." LF 95 = lat. *adîklis*), *badỹklis* „badomasis įrankis, badeklis" Jž. I 181, *kabỹklis* „įrankis paskendusiam iš šulinio kibirui išgriebti" Dvd., *šaudỹklis* „šaulys, medžiotojas" Jd. 410_2, 1511_6; *kibiñkliai* „pykčiai, bylinėjimasis" Vbn.

§ 121. Kaip *-kla-*, *-kla* ir *-klja-*, taip ir priesaga *-klė* nebėra gyva: su ja sudarytų darinių, daugiausia konkrečios reikšmės, turime arba iš seniau paveldėję, arba analogiškai vėliau susidarę, pvz. *auklẽ, -ẽs, aũklę* „autas, autskarys, keliaryšis" K 31, Jž. 176 (: *aũti;* plg. lat. *àukla* „rišamasis šniūras", pr. *auclo* „kamanos" ir kt), *áuklė* „auklėtoja" ib. (iš **aug-klė* : *áugti*), *būklẽ, -ẽs, bũklę* (ir *bũklė*) „gyvenimas, amžius, namai, gyvenamoji arba būtoji, gyventoji vieta, sodyba; būvis, padėjimas" KN 153, KS 86, SzDi. 22, Qu[2] 498, Slm., Knk., Al., Lpg., Išl., Kp., Gvč., *duoklė* „mokestis, Abgabe" SzDi. 72, 256, 266, *gerklẽ, -ẽs, gerklę* (ir *gerklẽ, -ẽs, gérklę* : *gérti*), *kárklės, -ių* „gardys; ėdžios; keliamieji vartai; kopėčios" Jž. II 39, Msd., Slnt., Šts., Sb. (iš **karg-klės*, žr. k á r k l o s), *mekslẽ, -ẽs* „ąselė, kilpelė" Šmn. (iš **mesklė* < **mesk-klė* < **mezg-klė*, žr. Būga TŽ II 470), *pastõklė* „pastolis" Tvč., *pìnklės, -ių* „išsisukinėjimai, painės" Kv., *pjūklė* „pjūtis" LF 155, ds. *pjũklės* „pjūtynės" Vkn., *ríeklės, -ių* „aũgštas, pastovai ties krosnimi malkoms džiovinti, Söller" BrB 1 Moz. VI 16, 1 Kar. VI 15, ApD X 9, Kv., Rtv., Slnt., *spróklė* „žiemospirgis, medžio įsprogimas žiemą" Kv., „kuris daug sprogsta, rija" Dvd. (iš **sprog-klė* : *sprógti*), *stãklės, -ių* (šaknis *sta-* : *staklà*, lot. *ob-stāculum* „kliūtis" iš **-stā-tlom*), *tvoklẽ, -ẽs, tvõklę* „šlėga" Sr., (: *tvóti*), *ažustoklė* „užstojimas" SzDi. 440 (ir *užstoklė* „kliūtis" PS II 180), *žìrklės, -ių* (iš **žirg-klės* : *išžir̃gti* „išsiskėsti, sich ausspreizen", *žer̃gti* „[kojas] išskėsti"), *žūklẽ, -ẽs, žũklę* (ir *žũklė*) „žveja, žvejyba" SP 55 (: *žũti* „žvejoti").

Daug daresnės yra išplėstinės priesagos *-eklė, -ėklė, -yklė, -oklė* ir *-uoklė, -ūklė*. Plačiausiai iš jų dabar yra vartojama *-yklė*, visų pirma įrankiams žymėti, pvz. *baidỹklė* „Scheuche" (ir ryt.

baidyklẽ, -ẽs, -ýklę), *gaudyklė* „gaudomasis įrankis, spąstai" DP 535, SzDi. 129, K 116, *gramdỹklė* „gramdomasis įrankis" Qu[4] 597, K 131, *kapstỹklė* „šakės mėšlui kapstyti" Jž. II 33 (ir *kapstyklẽ, -ẽs, -ỹklę* „t. p." Kv.), *klastỹklė* „klastas, šluota javams nuklastyti, nušlavinėti" M I 122, N 216, K 188, Jž. II 148, *kratỹklė* „virbalas arba žabas pakuloms, vilnoms kratyti, kratomosios mėšlo šakės" Krl., Skd., K 200, *laidỹklė* „laidynė, mėtyklė" Dvd., *mėtỹklė* „la-dynė, Schleuder" N 397 (ir ryt. *mėtyklẽ, -ẽs, mẽtyklę* „t. p." Sb., Plv., Kp.), *našỹklė* „neštuvai, eine Trage" K 267 (: **našýti*=s. sl. *nositi* „nešioti"; analoginė lytis yra *nešỹklė* „čemodanas, valiza" Kvr.), *pustyklẽ* „uolelė dalgiui pustyti" Kv., Sb., Tvč., *rodỹklė* „kel-rodis; iena" R II 397, On., *svaidyklẽ* „mėtyklė" Tvč., *svarstyklė* „Wagschale" VK 96, *šaudỹklė* „Weberschiffchen" (ir *šaudyklẽ* „t. p." Sb., Tvč., taip pat *šaudyklė* „strėla" PS II 69, „šautuvas" Jd. 1124₅), *šluostỹklė* „šluostytuvis" ME 41, *urbỹklė* „prietaisas sky-lėms daryti" Dvl., *vėtỹklė* „Wurfschaufel" K 500, Jzn., Psk., Ršk., Sksn., Bsg., Šlv. (ir *vėtyklẽ, -ẽs, vẽtyklę* „t. p." Sb., Čds.), *žar-dyklẽ, -ẽs* „šakotas medis žardui statyti" Vrn., „kartelė pėdams paduoti į žardą" Tvč.

Ilgainiui iš šios rūšies darinių buvo abstrahuota priesaga *-yklė* ir pradėta dėlioti prie tokių veiksmažodinių kamienų, kurie nesibai-gia balsiu *-y-*, pvz. *čiuožỹklė* „čiuožykla" K 72, *džiovyklė* „džio-vykla" M I 63, *juosỹklė* „vynioklis, Wickelband" LF 118, *knisỹklė* „išknista vieta, knisykla" N 223, K 195, „kiaulės knyslė" Ždk., *sėdyklẽ* „sūpuoklių sėdynė" Lzn., *sūpỹklė* „sūpuoklės" K 414, *vėsỹklė* „vėduoklė, Fächer" ib. 499 ir kt. Visai skirtingos darybos yra *kapotỹklė* „(žvejų) šakės ilga kartimi" Jž. II 33.

Kitos panašios išvestinės priesagos yra *-ėklė, -oklė* ir *-uoklė*, pvz. *turẽklės, -ių* „kamanų pavadis per abi šalis, Lenkriemen" Kp., Ds., *velẽklė* „lenta skalbiniams velėti" Ėrš., ds. *velẽklės* „velėja-moji vieta upėje ar ežere" Ds. (ir *Velẽklės* „Obelių vls. pievos"); *bijõklė* „bailys; vieta, kur vaidenasi; baidykla" Arm., *kapõklė* „ve-dega" Btč., Msd., Šts., Jž. II 32, *medžiõklė* „medžionė", *Raudõklė* „Balninkų vls. kaimas", *vaitõklė* „kuri vis vaitoja" Bsg., *žaboklė* „žąslai, Gebiss" N 536 (paprastai ds. *žabõklės* „t. p." Sb. ir kt.), *žvejõklė* „žveja, žūklė" Kv., A (1884) 265; *bučiuoklė* „kuris noriai bučiuoja" R II 235, *girtuõklė* „girtuoklis" DP 32, 72, 366, 496, SzDi. 250, Lex. 145, NT Mat. XXIV 49, „vaivoras, Moorbeere

(Vaccinium uliginosum)" Sb., Tvč., *linguõklė* „linguojanti pieva, po kuria apačioj yra vanduo" Psv., *Liūliuõklė* „Panemunio vls. pieva"; *sūpuoklės* „sūpynė, Schaukel" Sb., Kp., Tvč., *šykštuoklė* „šykštuolis" N 517. Analoginiai naujadarai, atrodo, yra: *kyšuõklė* „sudriskėlis, apsileidėlis" Jrb., *rijuoklė* „rijūnas, lėbautojas" BrP I 24, Qu[4] 510, *smirduõklė* „sraujažolė" Bzd., *snauduõklė* „snaudalė, degutis (Lychnis flos cuculi)" Btm., *verduõklė* „versmė" Rnč., *žibuõklė* „fijolka" Nms., Kp., *žyduoklė* „Märzblume" M I 351.

Nors iš dabartinės kalbos ir nebelengva išaiškinti, vis dėlto, reikia manyti, panašiai yra sudaryti ir dariniai su priesagomis *-eklė* bei *-iklė*, pvz. *kabẽklė* „kablys" BG 291, *kertẽklė* „įrankis kęsams kirsti, samčiams dirbti ir kt." End., Pl., Slnt., *marmẽklė* arba *murmẽklė* „burna" Kp. (daugiau pajuokiamai arba niekinamai sakoma, pvz.: tylėk — kad duosiu m u r m e k l ė n, tai daugiau nebeburbuliuosi), *perẽklė* „perinti višta, Bruthenne" K 305, Tvč., *sėdẽklė* „staklių sėdynė" Tvč. (ir *pasėdẽklė* „pasėstė" Prg.), *sūpeklės* „sūpuoklės" M I 234, *turẽklės* „tilto ar liepto paramsčiai" Dsn., *Verdẽklės* „Vilkijos vls. kalnas", *vertẽklė* „šakės mėšlui iš vežimo versti" Sksn., Knl.; *mazgìklė* „rūbas, prie kurio audeklą primazgo" Ds., *perìklė* „pereklė" Mrp., *šokìklė* „žiogas" Pnm.

Su priesaga *-ūklė* yra *sėdū̃klė* „smardena, užpakalis" Arm.

§ 122. Tam tikrais atvejais priesagose tarp *k* ir *l* pasitaiko *š*, pvz. *pinãkšlis* „pinaklis" Bč.; *juodẽkšlis* „juosvas, juočkis" Jž. I 689, *kabinẽkšlis* „įrankis durims užkabinti" Pl., *kemẽkšlis* „kuris prastai dirba darbą" Vrn., *kepẽkšlis* „senas sulinkęs žmogus" Rkš., *letẽkšlis* „braidžiotojas, mindytojas" Lnk., *mamẽkšlis* „kuris nešioja ant akių užsimaukęs kepurę" Rsn., *perẽkšlė* „pereklė" Sb., Ds., *putekšlis* „puškas" SzDi. 291, *tarpekšlis* „tarpeklis" Vaiž. VIII 89; *krūmẽkšlis* „prasti krūmai, prastas miškelis" Pgr.; *kemẽkšla* „vos besilaikąs žmogus ar daiktas" Šl., *kerẽkšla* „kerėbla, kerėža, išsikerežiojęs, neglotnas medis" Jž. II 82, *kramẽkšla* „nususėlis, kramėža; apsikrovėlis, netvarkingas žmogus" ib. 211, Lnk.; *kandìkšlis* „kuris kanda" Vkn., *klabìkšlis* „ilgas dviem kojomis suolas, statomas pirkioje pasieniu" Bjr., *manìkšlis* „maniškis" Rdn.; *dirvókšlis* „nedidelė dirva tarp pievų" Jž. I 332, *kabinõkšlis* „gembė, vãgis" Ktg., Plg., *kartókšlis* „knygos, kartoklis (t. y. tam tikra karvės skilvio dalis)"

Msd., Šts., *kerókšlis* „krūmas; kelmas“ Jž. II 85, *krivókšlis* „kreivas medis, gyvulys“ Štž., Mrs., *krūmókšlis* „krūmokšnis“ Rkš., Ds., *pievókšlis* „pievelė, pievokšnis“ Krl., Pšl., Rkš., *putokšlis* „putojąs alus“ Grž., *retókšlis* „apyretis“ Brž., Jž., *trobokšlis* Vaiž. VII 222, *upókšlis* „upelis, upokšnis“ Rkš.; *gẽrukšlas* „gėralas“ Btč., *penùkšlas* „maistas, ėdesys; penimis, pęslas“ BrB Jon. IV 34, KN 259, Qu[4] 544, R I 104, M I 195, K 305, Prk. (ir *peniùkšlas* „javai kiaulėms penėti, kiaulių ėdalas“ Kv., Trg., „penimoji kiaulė, penimis“ Užv., Knl., Klm., Sb., Pnm.); *girdùkšlis* „dirbtinai, ne motinos krūtimis maitinamas kūdikis“ Jž. I 435, *peniùkšlis* „penimis“ Dvd., *periùkšlė* „pereklė“ Jnk.; *kartuõkšlis* „kartus vaisius“ Vbn., *pakaruõkšlis* „beržas svyruoklis“ Slk., *retuõkšlis* „retuolis“ Jžt. ir kt. Iš vienos pusės tas *-š-* gali būti apibendrintas iš tokių žodžių kaip *raukšlỹs*, *raukšlė̃* ir kt.; iš kitos pusės *-kšl-* gali būti kilęs iš *-ksl-*, kuris šalia *-kl-* yra atsiradęs pagal *-sl-* greta *-l-* (plg. *rauklė̃* : *raukšlė̃* = *perẽklė* : *perẽkšlė* ir kt.) arba iš senesnių laikų paveldėtas (plg. *kartókšlis* = lat. *kartâkslis* ir kt.). Plg. dar Endzelin Le. Gr. 260t.

8. PRIESAGOS SU *-m-*

a) *-(s)ma-*, *-(s)mė* ir kt.

§ 123. Priesaga *-ma-* visų pirma yra vartojama negausiems įvairios reikšmės daiktavardžiams sudaryti, pvz. *bãžmas* „būrys, pulkas, minia, daugybė“ DP 124, 131, Btg. (: lat. *bâzt* „kišti, kimšti“), *dūmai* (: s. sl. *dymъ*, gr. θῡμός, s. ind. *dhūmáḥ*, mūsų *dū́-lis* „rūkomoji medžiaga bitėms atsiginti“), *iẽšmas* „Spiess“ (: lat. *ìesms*, pr. *aysmis*, gr. αἰχμή „Lanzenspitze“ iš *αικ-σμη), *kélmas* (šaknis *kel-* „kirsti“ : gr. κελεῖς ἀξίνη Hes., κόλος „sužalotas, sudarkytas“, mūsų *kálti* ir kt., žr. Walde-Pokorny Vgl. Wb. I 436 t.), *káimas* „sodžius“ ir *kiẽmas* „sodžius; duba, Hof; viešnagė, svečiai“ Jž. II 108, Ds., Ut., Rdm. (: gr. κεῖμαι „guliu“, κοῖτος „guolis“, s. sl. *po·čiti* „ilsėtis“ ir kt., žr. Būga KS 229, Endzelin MLV I 394), *skvar̃mas*, *-aĩ* „skvernas“ Kv. (: *skvar-liaĩ* „skurliai, skudurai“ Lnk., Ds., *skver̃-nas* ir kt., žr. Būga KS 283), *šármas* (: lat. *sãrms*, pr. *sirmes* ir kt.), *var̃mas* „uodas“ Kv., „gylys, sparva“ Dvn. (: lot. *vermis* „kirmėlė“, s. r. *вермие* „vabzdžiai“ iš **vьrmьje* ir kt.). Plg. s. ind. *ḗmaḥ* „ėjimas“ : *ḗmi* „einu“, gr. κορ-μός „atkarta, trìnka, pliauska“ : κείρω „nu-

pjaunu, kerpu“ (iš *κερ-ι̯ω), πταρ-μός „čiaudėjimas“ : aor. ἔ-πταρ-ον „čiaudėjau“ ir kt.

Toliau su šia priesaga yra sudaryti keli būdvardžiai ir skaitvardžiai, pvz. *ãpsukmas, -à* „apsukai siuvamas“ Grg., *raimas* „raibas“ Jsd. 216, 267, 830, Jd. 467_9, 944_{20} (: *ráinas, ráibas*), *šẽmas* „aschgrau, blaugrau“ Nms., Kv., Slnt., Sb., Sv., Ds., Lkm., Tvč. (ir *šẽmas* K 423 : s. ind. *śyāmáḥ* „juodas, tamsus“ < **k̂i̯ē-mós* ‖ *šývas* „weiss, schimmelicht“, srb. *sȉv* „pilkas, žilas“ : s. ind. *śyāváḥ* „schwarzbraun, dunkel“ < **k̂i̯ē-u̯ós*), *šir̃mas* „grau, blaugrau, blauschimmel“ K 429, Nms., Jnk., Lkm. (ir *šìrmas* Sb., Ds. : *širvas*) ir *ãšmas* „aštuntas“ (= s. sl. *osmъ* < **ok̂tmo-* : s. ind. *aṣṭamáḥ*), *pìrmas* (= pr. *pirmas*, got. *fruma* : s. sl. *prъvъ* < **pьrvъ*, s. ind. *pū́rvaḥ*), *sẽkmas* (iš **septmas* = pr. *septmas* : lot. *septimus*, s. ind. *saptamaḥ*).

Be to, priesagą *-ma-* dar galėjo turėti dariniai **dėma-* (: *núodėm* „nuo daikto, nuolat“ Kv., BrB Am. VII 12, *nuodėmai[s]* „visai, visiškai“ BrB 4 Moz. XVI 3, MT 11, DP 547, Qu[3] 761, Qu[4] 616, *nuodėmu* DP 271, *prãdėm* „tuojau“ LŽT 88, tuo *prãdėmu* „išvien, be perstojimo“ Pgm.), **durma-* (: *pridùrmai* „tuoj paskui“ Pšl., *pridùrmais* „vienas po kito, tuojau paskui“ Dvd., Rmg., *pridùrmu* „skubiai, tuojau, greitai“ Vvr., Ddv., Sksn.) ir kt., plg. Brugmann Gr. II[2] 1, 244.

Ryt. augštaičių *greĩmas* „plėvė ant pieno“ Ds. ir *klaĩmas* „klojimas“ Km., Užp., Jžt., Ds. čia nepriklauso, nes jie yra sutrumpėję iš senesnių lyčių *grėjìmas* (plg. ryt. *grejù, grėjaũ, griẽti* „griebti“) ir *klojìmas* (tarm. *klājìmas*); žr. Jž. II 169, Būga KS 168. Taip pat ir Kalnaberžės *prógmas* „aikštelė“ galėtų būti kilęs iš *prógumas*.

Daug plačiau kaip *-ma-* yra sutinkama priesaga *-sma-*, su kuria visų pirma sudaromi veiksmažodiniai nomina actionis, pvz. *bẽgsmas* „bėgis, bėgimas“ Jž. I 200, *bil̃smas* „bildesys, bildėjimas“ ib. 208, *brãkšmas* „braškesys, braškėjimas“ ib. 229 (iš **brašk-smas* : *braškẽti*), *braũkšmas* „važiavimas“ ib. 232 (: *braũkti;* čia *-š-* po *k* yra kilęs iš *s*), *garsmas* „garsas, gandas, garbė“ A (1884) 243, PJ 78, TK 24 (iš **gard-smas* : *gir̃das, girdẽti*), *griaũsmas* „griaudimas, perkūnas“ Sb., Kp. (iš **griaud-smas* : *griáudė, griáusti*), *jaũsmas* (iš **jaut-smas* : *jaũtė, jaũsti*), *juoksmas* „Gelächter“ LF 119, *kaũksmas* „Geheul“, *klẽgsmas* „kalba“ Gvč. (: *klegẽti* „kalbėti“),

klỹksmas „klykimas, Geschrei", *krìksmas* „triukšmas, alasas" Trg., *rẽksmas* „rėkimas", *rìksmas* „surikimas", *siùsmas* „siutas; didelis džiaugsmas" DP 539, 541, Št., *skaũsmas* „skaudėjimas, Schmerz" (iš **skaud-smas* : *skaudė́ti*), *šaũksmas* „Geschrei", *trakšmas* „treškesys, braškesys" SzDi. 135, Jž. (iš **trašk-smas* : *treškė́ti*), *trañksmas* „triukšmas, Gedröhn, Tumult, Geräusch" PS II 38, SzDi. 363, K 461, Žem. I 225 (ir *treñksmas* Sb., Kp.), *trokšmas* „troškimas" Maž. 319 (iš **trošk-smas* : *trõško, trókšti*), *vargsmas* „vargas" Maž. 227, BG 87, N 53, *veñksmas* „verkimas".

Kaikurie šios priesagos daiktavardžiai yra ir konkrečios reikšmės, pvz. *brūkšmas* „brūkšnis, linija" Qu[3] 1206, N 346 (iš **brūksmas* : *brũkis, braũkti*), *dul̃ksmas* „dulkimas, smulkus lietus, smulkiausios dulkės" Jž. I 362, *lañksmas* „lankstas, apylanka, vingis" R I 77, N 368, Jd. 458_{12}, Vln., Sksn. (ir *leñksmas* „apylanka" M II 506, „linkimas" Gtr.), *plauksmas* „brasta; sielis; skalbiamasis suolas" BrB 1 Moz. XXXII 23, R II 144, M II 190, N 306, *plausmas* „sielis; keltas, pluostas" BrB 1 Kar. V 9, Qu[3] 629, 676, *trañksmas* „koks geras, stiprus gėrimas" Sb., *trùkšmas* „vora, virtinė žmonių, gyvulių, Zug" K 468, „lermas" Žem. I 114 (ir *triùkšmas* „vora" K 466, „lermas" Sb., Kp. : *trùkti, tráukti*), *val̃ksmas* „tįsis, valkšna, Zug, Fischzug" Qu[4] 1067, M I 321, K 486, Slnt., *var̃smas* „varsna, tam tikras lauko matas" BrB 2 Kar. V 19, 2 Sam. VI 13, K 490 ir kt. Plg. gr. δασμός „padalijimas, mokestis" (iš *δατ-σμος : δατέομαι „daliju"), πλοχμός „pynė, Geflecht" (iš *πλοκ-σμος : πλέκω „pinu", πλόκαμος „garbinys") ir kt.

Daug mažiau turime priesagos *-ma* ir juo labiau *-sma* darinių, pvz. *bradmà, -õs* „bridimas; brada" Užv., Vn., *gaišmà* „gaišlumas, lėtumas" Jž. I 403, *gléima* „gleivė" ib. 444, Als., Gžd. (: *gliẽti* „tepti"), *plotmà, -õs, plõtmą* „plotas, erdvė" Btg. (ir *plótma* „lankelė tarp miško, retesnis miško plotas" Škn.), *sukmà, -õs* (ir km. *sùkmos*) „sukčius" Kp., Skp., Sl., Ds., ŠKŽ 478, *šarmà, -õs, šar̃mą* „šarmas, Reif" K 421, *šeimà, -õs, šeĩmą* (: lat. *saime* „šeimyna", *siẽva* „moteris" ir kt.), *tarma* „kalba, šneka" SzDi. 156, *termà, -õs* „jovalas" Lšk., „terlius, Schmierer" Lpg. ir *eisma* „eiga, Gang" Qu[3] 760, *rukšma* „suspaudimas, sugriaužimas, suraukšlėjimas" Jž.; plg. gr. ὀδμή „kvapas" šalia ὀσμή „t. p." (iš *ὀδ-σμη : ὄζω „uodžiu" iš *ὀδ-ι̯ω) ir kt.

§ 124. Priesagos *-(s)mja-* darinių yra visai maža, pvz. *kùrmis* (= lat. *kur̃mis*), *brũkšmis*" „brūkšnis" K 59 (: *brũkis, braũkti*), *trũkšmis* „raukšlė, randas" KDL II 31 s. v. L i n i e (: *trũkti, tráukti*) ir kt.

Priesaga *-mė*, priešingai, dar yra plačiai vartojama, pvz. *almẽ, -ẽs* „iš numirėlio burnos tekąs skystimas" Vlñ., *báimė* (: *bái-lė, bai-dýti*...), *bar̃mė* „barnis" TŽ I 355, *dėmẽ, -ẽs, dẽmę* „padėtis; stovis; plėmas" Jž. I 309 (: *dė́ti*), *derkmẽ, -ẽs* „yda" ib. 314 (: *der̃kti*), *dermẽ, -ẽs, der̃mę* „derėjimas, santaika, sandora" KP 17, Rmg. (: *derė́ti*), *dogmẽ, -ẽs* „vešlus, derlingas žemės gabalėlis, kur kas gerai auga" Jž. I 335 (: *dõgnis* „skritulys, tarpas, pvz. javuose" Sb.), *drąsmẽ, -ẽs, drą̃smę* „drąsumas, drąsa" ŠKŽ 53, *drėgmẽ, -ẽs* „drėgnumas" Jž. I 344, *gelmẽ, -ẽs, gel̃mę* „gylė, giluma" Nms., Vln., R I 40 (ir *gilmẽ, -ẽs* „t. p." Jž. I 432), *germẽ -ẽs* „geresnė ko nors dalis" Jž. I 428, *gléimės, -ių* „gleivės" Slnt. (: *gliẽti*), *lẽkmė* „sugriuvėlis, ištižėlis, nežvalus" Als., *lygmẽ, -ẽs, lýgmę* „lyguma" Als., Jž. I 300 s. v. d a u b a, *pýkmė* „pykdanti moteris" Lnk., *pjū́mė* „pjūtis" KN 251, *plotmẽ, -ẽs, plõtmę* „aikštė, erdvė miške" Sksn., Als. (ir *plótmė* „plotas" Kv.), *reikmė* „reikalas" KN 35, *rėtmẽ, -ẽs, rẽtmę* „retuma" Als. (: *retas, rẽtis*), *rikmẽ, -ẽs* „rikta, apsirikimas" žem., *sausmẽ, -ẽs* „sausra" Ln., *sekmẽ, -ẽs* (ir *sėkmẽ*) „pasaka, baika" DP 11, 119, 467, PS I, 140, Dsn., „pasisekimas" Sb., Kp.; *smulkmẽ, -ẽs, smul̃kmę* „smulkumas; smulkmena" Vn., Pl., Slnt., Als. (ir *smùlkmė* „smulkmena" Plč.), *spėmė* „greitumas, skuba" Koss. 59, *šlopmẽ* (parašyta: *szlåpmẽ*) „šlapumas" LF 183, *tankmẽ, -ẽs, tánkmę* „tankumynas" Btg. (ir *tánkmė* „t. p." End.), *tekmẽ, -ẽs* „tekėjimas" Dbn., Sksn. (ir *tėkmẽ, -ẽs, tẽkmę* „upės vaga" Pšl., Sb., Kp., Skp.), *tvermė* „patvara, tvirtybė, standybė" A (1883) 77, 248, Jž. I 374 s. v. d v a k n a, Krt. (Būga KS 107), JR IV 150, *turmė* „turtas" PS I 301, *veldėmė* „paveldėjimas, veldinys" DB 167, GDK 205, *žymẽ, -ẽs, žýmę* „ženklas" (iš **žin-mė : pa-žinti;* čia *-ý-* iš *-iñ-* turbūt yra tuo pat būdu atsiradęs, kaip ir ryt. augšt. bendratyje *gýti* šalia *gẽna, gìnė*), taip pat *padermẽ, -ẽs* „išvaizda, išorė, veislė, giminumas" Vln., Kp., Skp., DA 109, 110 (ir *padérmė* Ln.), *patarmẽ, -ẽs* „patarimas" A (1884) 308, AB 149, DKJ 27, VR 478, *pavérmė* „neišbrendama vieta pavasarį" Lvn., *pértarmė* „pertaras" Brž., *pragarmẽ, -ẽs* „bedugnė, gelmė" Svn. (ir *prãgarmė* „giluma, gilus dugnas, kiaurymė"

Jrb. : *prā-garas* „rijūnas", *pragorẽ* „praraja, kiaurymė" Lpg.), *priedermẽ, -ẽs* „priderinimas, pavadinimas" Mlg., „priderėjimas, prievolė" Slnt., *prórėtmė* „retuma, rėtmė miške" Užv. ir kt.

Šalia kaikurių iš šių daiktavardžių pasitaiko atitinkamų darinių ir su *-men-*, pvz. *ałmė* : *almuo, -mens, germė* : *germena, lekmė* : *lekmenė, lygmė* : *lygmuo, pjūmė* : *pjūmuo, reikmė* : *reikmenė, rėtmė* : *rėtmuo, smulkmė* : *smulkmena* ir kt. Tai veikiausiai reikia aiškinti tuo, kad seniau šalia *-muo* : *-men-* mūsų kalboje dar yra buvę ir kamienų *-mē(n)* : *-men-*, tos pat rūšies, kaip s. sl. *sěmę* (iš **sē-mēn*) : km. *sě-men-e* (= mūsų *sẽmenes*), lot. *sēmen* : km. *sēminis* (iš **sēmenes*) ir kt. Ilgainiui vienur visuose paradigmos linksniuose buvo apibendrinta vs. vardininko priesaga *-mė*, kitur — *-men-*. Tuo būdu vietoj *-mė*, km. *-men-es*, nd. *-men-i* ir kt. vienur atsirado *-mė*, km. *-mės*, o kitur *-muo, -men-es..., -men-ė, -men-a*; plg. tarmybę *duktẽ*, km. *duktês* vietoj *duktẽ*, km. *dukterès* > *dukters* ir kt. Toliau žr. Specht KZ LIX 252t.

Panašiai kaip su *-mė* yra sudaryti ir priesagos *-smė* daiktavardžiai, pvz. *bausmẽ, -ẽs, baũsmę* (iš **baud-smė* : *baũdė baũsti*), *brėkšmẽ, -ẽs* „prieblanda" Jž. I 233 (iš **brėk-smė* arba **brėšk-smė*, plg. *brẽkti* ir *brẽkšti*), *drausmẽ, -ẽs* „draudimas, grėsmė" GNT Fil. IV 8, R I 27, Schl. 186, Jž. I 342, *drėgsmė* „drėgmė" DB 40. *eismẽ, -ẽs* „eiga, ėjimas, einamas takas" R II 157, N 21, Jž. I 395, *giesmẽ, -ẽs, giesmę* (iš **gied-smė* : *giedóti*), *grausmẽ, -ẽs* „bausmė, disciplina, Zucht" DP 65, 184, DK 26, MT 64, „įspėjimas, Warnung, Ermahnung" N 272 (iš **graud-smė* : *graudùs, graudénti*), *lénksmė* „įlinkusi, įsikišus pieva, dirva pagal upę, girią" Vln. (Jž.), *paguosmė* „paguoda" LP III 3, *pūksmẽ, -ẽs, pū̃ksmę* „gairė" Kv. (: *pùk-štas* „t. p." Ds.), *rasmẽ, -ẽs* „geras, spartus augimas, derlius" Svn., Ds., *rėsmẽ, -ẽs, rẽsmę* „retas miškas, retuma" Vln. (iš **rėt-smė* : *rẽtas, rẽtis*), *riesmẽ* „krosnies kūrenimasis vienu malkų prikišimu" Kvn., *ūksmẽ -ės, ū̃ksmę* „paunksmė" žem. (: *ū̃kti*), *verksmė* „verksmas" N 67, *versmẽ, -ẽs, vérsmę* „šaltinis" DP 134, 198, 432, Sb., Kp (ir *vérsmė* Kv., Lkm. iš **verd-smė* : *verdẽnė* „šaltinis, versmė, verpetas", *vérda, vìrti*), *žosmė* „burna, kalba" DP 236, 464 (iš **žod-smė* : *žõdis, įžõdė, įžõsti* „įtarti, įspėti" || *žiosmẽ, -ẽs, žiõsmę* „balsas, kalba" Rdm., Išl., Lpg.)

Su priesaga *-mi-* tėra žinoma *kirmìs, -iẽs, kir̃mį* „kirmėlė" BrB 2 Moz. VIII 29, Jž. II 127 = pr. *girmis* (vietoj *kirmis*), slov. *čȓm* (iš **čьrmь*), s. ind. *kṛmiḥ* : s. sl. *črъvь* (iš **čьrvь*).

Taip pat negausu yra ir priesagos *-(s)mu-* darinių, pvz. *baimus* „bailus, baimingas" N 329, *dermus* „dermingas" KN 38, *gramùs* „grakšus" Vkv. (turbūt iš **graimus* : *griẽti* „griebti", *grajóti* „graibstyti"), *kilmus* „didingas, iškilus, erhaben" Qu[3] 589, *žymùs* „pasižymėjęs, garsus" (iš **žin-mus*), taip pat *drausmus* „nudraudus, drausmingas" SzDi. 85, *dulksmus* „kuris lengvai dulka" Jž. I 362, *grausmus* „baisus, žiaurus, milžiniškas" SzDi. 221, *keiksmùs* „linkęs keiktis, keiksmingas" Dglš. ir kt. Visi šite būdvardžiai veikiausiai yra vėliau iš analogijos sudaryti šalia atitinkamų daiktavardžių, pvz. *baimė* : *baimus*, *dermė* : *dermus*, taip pat *dulksmas* : *dulksmus*, *keiksmas* : *keiksmus* ir kt. Toliau plg. § 38.

b) *-ama-*, *-ima-*, *-yma-* ir kt.

§ 125. Priesaga *-ama-* visai retai tėra vartojama daiktavardžiams sudaryti, pvz. *ar̃damas, -ai* „burinė kartis, Spriet, Segelstange, Gaffel" N 9, LŽT 81 (: *ar̃das, -aĩ*), *Aũlamas* „Nevėžio įtakas Panevėžio vls.", *Dotamaĩ* „vietovardis" (Būga TŽ I 36), *Gar̃damas* „Žem. Naumiesčio vls. bažnytkaimis" (: *gar̃das*), *Per̃kamas* „Klaipėdos krašto pavardė", *rýkamas* „staklių prietaisas" Nms. (: *rỹkas*) ir kt. Kaip rodo *Gardamas* bei *rykamas*, šios priesagos dariniai gali būti su *-ma-* sudaryti iš *a-* kamieno vardažodžių. Panašios darybos gali būti ir prūsų asmenvardžiai su *-am-*, pvz. *Algam, Geddam, Sandam* ir kt.; plg. dar Trautmann PN 166, Endzelīns FBR XIV 55.

Daug plačiau ši priesaga yra vartojama neveikiamiesiems esamojo laiko dalyviams sudaryti, pvz. *nẽšamas* (= s. sl. *nesomъ*) ir kt. Vienas kitas iš jų gali tapti ir daiktavardžiais, pvz. *kándamas, -aĩ* (arba *kándama, -os*) „valgomas duonos gabalas" Štž., Lšk.

Su priesaga *-amė* yra *nuogãmė* „nuoguma" Vkn.

Priesagą *-ema* turi *Neremà, -õs, Nẽremą* „Šilalės vls. upė", *-emė* — *Lekẽmė* „Plungės vls. kaimas", *-ėsma-* *laukẽsmas* „aikštė, ertmė miške" Als., *ėsmė* *lankẽsmė* „pieva tarp miško Vln., *-ilmė* — *siutilmẽ, -ẽs, siùtilmę* „siutas, pasiutimas" DP 55, 101, 295, 332, 422.

§ 126. Priesaga *-ima-*, kuri latvių kalboje visai nevartojama, mūsų kalboje yra viena iš gyviausių. Su ja visų pirma yra sudaromi veiksmažodiniai abstraktai iš būtojo kartinio laiko kamienų, pvz. *bėgìmas, ėdìmas, gynìmas, krovìmas metìmas, pjovìmas* ir kt.; dėl jų kirčiavimo žr. DA 65tt. Ilgainiui daugelis iš jų yra įgiję konkrečią reikšmę, pvz. *arìmas* „õrė, išarta dirva" R I 7, Sb., Tvč. (plg. dar: kriūkia kiaulė po a r i m ą Jsd. 818), *atšlavimas* „kiemas" Gl 151, 181 (iš pradžios veikiausiai bus buvusi tik „atšluota vieta prie durų ar namų"; plg. dar Arumaa MT 60), *audimas* „audinys, audeklas, drobė" R I 10, M I 15, SL 3, VK 96, *degìmas* „išdegusi vieta, degsnis, išdaga" R I 23, Jž. I 306, Sb., Tvč., *ėmìmas* „posmo dalis audžiant" Tvč., *kalė̃jimas* „kalinė, kalinys, Gefängnis" VP 195 b, 89, Lex 79, M I 104, K 163, VK 100, *kirtìmas* „kirtis, randas; miško biržis, iškirstas miško plotas; glėbys šieno" Jž. II 130, *klojìmas* „vienu paėmimu iškuliamas javų klodas; grėndymas, laitas; kluonas" R I 63, K 192, VK 95, Jž. II 169, Sb., Kp., *kopìmas* „lópeta sukasta žemė" Lšk., *krėtìmas* „pluoštas nesudraikytų šiaudų kūliams, ilginių šiaudų glėbys" Sksn., Rn., Plt., *kūlìmas* „kūlė, kuliamieji javai" Tvč., *lìnkimas* „sąnarys, Gelenk" R II 88, M II 115, VK 91, Vln., *malìmas* „malinys, mõlė, malamieji javai" Sb., Tvč., *miešìmas* „pasaldintas vanduo, mekeris" Sb., VKr. II 112, 114, *palikìmas* „senoji upės vaga, kur dar esti vandens, pavasarį žuvies" Kl., „paliktas turtas" Sb., *pýlimas* „supiltas volas, tvenkinys" K 311, Škn. (ir *pylìmas* „t. p." Tvč.), *plėšìmas* „plėšinys, išplėšta dirva" Kv., Slnt., Ds. (plg. dar: skynė skynimus, plėšė p l ė š i m u s BD 50), *reikimas* „reikalas" KP 100, KN 113, *riekìmas* „pirmas pūdymo arimas, pirmą kartą artas laukas" M I 222, N 434, TŽ I 362, Sb., Sl. (ir *apriekìmas* „abyšalė, apysukinė riekė" Lkm., *prariekìmas* „pirmoji duonos kepalo riekė, kampelis" Lpg., Alk., Snv., Dvd., Škč.), *rietìmas* „riestinis, ritulas, rítinys" Smn., Sb., Ds., *skerdìmas* „ganykla" Kp. (ir *Skéraimas* „Butrimonių vls. pieva"), *skynìmas* „išskinta miško vieta" Sb., Tvč., *tynìmas* „išplakti dalgio ašmenys" Arm., *verpìmas* „verpalas" Schl. 125, *vežìmas* „Wagen" ir kt.

Tarmėse konkreti ir abstrakti (veiksminė) šių daiktavardžių reikšmė kartais yra dar kirčiu skiriama, pvz. *ažkándimas* „užkandis" Gvč., *padė̃jimas* „podėlis, sandėlis, būklė" Btn., Rgk., Dvd. šalia *užkandìmas, padėjìmas* ir kt. Bet žemaičiai (salantiškiai ir

kt.) daug kur čia skiriasi nuo augštaičių: jie veiksminės reikšmės šios rūšies daiktavardžius dažnai kirčiuoja šaknyje, o konkrečios reikšmės priesagoje, pvz. *áudimas* „Weben", *gẽrimas* „Trinken", *plė̃šimas* „Reissen", *sutvẽrimas* „Schöpfen" šalia *audìmas* „audeklas", *gėrìmas* „gėralas, Getränk", *plėšìmas* „plėšinys, naujiena, Neubruch", *sutvėrìmas* „Geschöpf". Ryt. augštaičiai čia dažnai to skirto visai nedaro, pvz. *gėrìmas* „Trinken" ir „Getränk" Sb., Kp. ir kt.

Toliau su priesaga *-ima-* gali būti sudaromi būdvardiniai daiktavardžiai, pvz. *jaunìmas* „jaunieji žmonės, jaunuomenė, jaunuomenės sueiga", *karštìmas* „karštas viralas" Vkš. (ir *kárštimas* „kas karšta" Lkm.), *kietìmas* „kas nors kieta" Vkš., *margìmai* „strazdanos, šlakai" M I 158, *minkštìmas* „minkštoji duonos dalis" K 257, Sb., Kp., *plonìmas* „smilkinys" End., Kv., Slnt., *saldìmas* „saldus skystimas" Vkš., *sausìmas* „sausgyslė" Sb., Lkm., *senìmas* „senieji žmonės" Sr., Mrs., *siaurimas* „siauruma" LF 167, *Storìmas* „pav.", *šiltìmas* „šiltas viralas" Švn., Vkš., *šlapimas* „šlapumas, drėgmė" N 526, *tirštìmai* „tirščiai" Sb., Kp., *tuštìmai* „slėpsnos, paslėpsnės" Qu[3] 489, K 471, VK 92, Tvč. Vienas kitas su šia priesaga esti sudaromas ir būdvardis, pvz. žem. *ártimas, lýgimas* „lygus" Als., *svẽtimas* „fremd" (: *svẽčias* „fremd; Gast"), *tólimas, tū̃limas* „dažnas, mancher" BrP II 413, Lex. 120, MK 35, K 469 (: *tū̃las*), *vẽlimas* „vėlyvas" Kp. ir kt.

Visai retai su priesaga *-ima-* yra sudaromi daiktavardžiai iš daiktavardžių, pvz. *Baltrìmas* (ir *Bal̃trimas*) „pav.", *kirkšnìmas* „kirkšnys" Plš., *pãdimas, -aĩ* „kieta vieta, kietuma" Št., *šãkimas, -ai* „šakuma" Žsl. (ir *Šakìmas* „Giedraičių vls. viensėdis").

Darybos priesaga *-ima-* veikiausiai yra sudaryta iš pirmykščio kamiengalio *-i-* ir priesagos *-ma-*. Tuo būdu pvz. seni dariniai gali būti *kirkšnì-mas* : *kirkšnì-s, Léndimas* „Ylakių vls. pieva" (taip pat *Léndimai* „Darbėnų vls. kaimas; Rietavo apylinkės pievos" arba *Leñdimai* „Laukžemės par. kaimas") : *lendìs, -iẽs, leñdį* „griovelai krumpliuotame vole" Pl. ir kt. Plg gr. λύσι-μος „sprendžiamas" : λύσι-ς „sprendimas", πότι-μος „geriamas" : πόσι-ς „gėralas" (iš *πο-τις) ir kt. Lygiai taip pat ir tokie mūsų dariniai kaip *jaunìmas* ir kt. galėjo būti pradėti daryti dar tada, kai *jaunis, margis* ir kt. tebebuvo *i-* kamieno, t. y. *jaunis, -ies, margis, -iės* kaip *grožis, -ies* ir kt., žr. 53 psl., taip pat Brugmann Gr. II[2] I, 250t.

Ilgainiui ši tuo būdu susidariusi priesaga buvo pradėta dėlioti prie įvairių, ypač prie būtojo kartinio laiko kamienų. Senoviniuose raštuose ją randame pridėtą net prie esamojo laiko šaknies, pvz. *esimas* „buvimas" VP 189, BrB Sir. XIV 20. Galbūt šis žodis iš šaknies *es-* (*ẽs-ti*, *ẽs-ąs*) yra sudarytas nusižiūrėjus į kitų kalbų darybą (gr. οὐσία, lot. *essentia* ir kt.), žr. ŠD (1928) 800, (1929) 234t

Ypač nepaprasta yra priesaga *-aujima-*, pvz. *bursaujimas* Maž. 136, *dūsaujimas* ib. 350, 469, BrP II 140, BR 2 Mak. XI 6, Ps. XXXVIII 10, ApD VII 34, M I 61, *karaliaujimas* BrP II 84, 116, *kariaujimas* Maž. 55, BrB Joz. IV 13, *kekšaujimas* BrB 4 Moz. XIV 33, *kerštaujimas* Maž. 35, 36, *paukštáujimas* Qu[4] 858, *rėkáujimas* R II 168, N 440, *viešpatáujimas* BrB Ps. CXLV 13, R II 200, *žynaujimas* BrB 2 Moz. VII 22 ir kt. Visuose šiuose dariniuose priesaga *-ima-*, atrodo, yra pridėta prie esamojo laiko kamienų: *dūsauja* — *dūsaujimas*, *keršt auja* — *kerštaujimas* ir kt. Plg. dar *bliauja* — *bliaujimas* BrB Teis. V 16, *paliauja* — *paliaujimas* Maž. 47, 313, BrP II 129, 238, *pjauja* — *pjaujimas* N 303 ir kt. Bet šitokios rūšies darinių tesutinkame tik senuosiuose Maž. Lietuvos, daugiausia Mažvydo bei Bretkūno, raštuose, o kitur jų nepasitaiko; todėl dabar sunku pasakyti, ar tai buvo šnekamosios, ar tik raštų kalbos padaras.

§ 127. Kaip *-ima-*, taip ir priesaga *-yma-* yra sudėtinė — sudaryta iš kamiengalio *-y-* ir priesagos *-ma-*. Taigi pirminės darybos atstovais laikytini tokie veiksmažodiniai daiktavardžiai kaip *dãrymas* (: *darý-ti*), *mãtymas* (: *matý-ti*), *vãrymas* (: *varý-ti*) ir kt. Dabar kaikurie šios rūšies dariniai yra ir konkrečios reikšmės, pvz. *kiñkymai* „pakinklai" Vaiž. VIII 84, Miež. 112, *laužymaĩ*, *-ų̃* „ramatas" Mlg., *maĩšymas* „užmaišyta duonos tešla" Mrs., Ddv., Gkn., Ldk., Kp., *pū́dymas* „Brachfeld" Sb., Kp., Tvč. (ir *pūdýmas* „t. p." Ds.), *rūdymaĩ* „rūdys" Ds., Tvč., *sólymas* „sūrymas" Kv. (: **sólyti* „sūdyti" iš **solis* = lat *sā̀ls* „druska", žr. Būga Izv. XVII I, 37).

Ilgainiui ši priesaga, tapusi atitrauktinė, buvo pradėta vartoti konkrečiai reikšmei žymėti ir prie pirminių veiksmažodžių šaknų, pvz. *gẽrymas* „gėralas" Snt., Vkv., *gréndymas* „laitas" Vkv, Snt., Vln., VKr. II 28, *kláusymas* „Frage" Pvk., Rgk., Snt., Nms., LŽT 26, *kūlýmas* „skalbiamų, išskalbtų drapanų ryšys, šlapi velėjos sudėti marškiniai" Užp., Ds., *liñkymas* „linkis, įlinkimas, pakinkis" Lpg.,

Krd., Sksn., Nms., *mẽžymas* „užmėžta dirva" Lpg., Rdm., *pýlymas* „pýlimas, Damm" Rgk., Sb., Kp., (ir *pylýmas* „t. p." Ds.), *róvymas* „linãrovė, linarūtis" Snt., *sãlymas* „misos putra" Lkm., *sẽdymas, -aĩ* „laukas, kur yra sodyba" Psk., Rdm., „siauras, toli nuo sodybos nutįsęs laukas" Arm. (ir *Sėdymaĩ* „Merkinės vls. pieva") ir kt.; plg. dėl to dar Jž. I 711 s. v. g r é n d y m a s, Būga LKŽ XLIII.

Šalia to su priesaga *-yma-* yra sudaroma ir būdvardinių daiktavardžių, pvz. (akies, kiaušinio) *báltymas, -aĩ* „baltoji dalis" Vrn., Sb., Kp., Tvč., *júodymas* „juodymė, juoda vieta; juodi siūlai" Jž. I 690, Sb., Tvč., *kárštymas* „karštas viralas" Dvd., *rū́gštymas, -aĩ* „rūškynė" Sb., Pnm., *sū́rymas* „sūrus skystimas" Sb., Kp. (ir *sūrýmas* „t. p." Ds.), *žãlymas, -aĩ* „žaluma, žalėsis" Jž. I 690 s. v. j u o d y m a s, Sb.

Su šia priesaga daiktavardžių iš daiktavardžių nelinkstama sudaryti. Šiuo tarpu plačiau žincmas yra tik *šãkymas, -ai* „dvišakis, kojų šakuma, tarpkojis, tarpukiškis" Rdm., Štž., Lpg., Alk., Tvč.

Taip pat nedaug yra ir priesagos *-yma-* būdvardžių, pvz. augštaičių *ar̃tymas* (ir *ártymas* K 22), *tólymas* ir kt.

Pagaliau dar paminėtini tokie pavyzdžiai, kurių daryba dabar atrodo jau išblankusi, pvz. *Plotymaĩ* „Seirijų vls. pieva", *pólymai* „dideli miško, lauko plotai" Lkm. (ir *Pólymas* „Butrimonių vls. raistas") ir kt.

§ 128. Šalia *-ima-*, kad ir retai, dar sutinkame *-ima*, pvz. *ankštimà, -õs* „ankštuma" Jž. I 20, *drūktįma* „drūtuma" PAS 45, *plonimà, -õs, plónimą* „smilkinys" Up., *seklimà, -õs* „sekluma" žem., *siaurimà* „siauruma" Als., *šalimà, -õs* „šiluma" Lnk., Kvn. (ir *šilimà, -õs* DP 410, DB 25) ir kt. Be to, žemaičių tarmėse dar yra vartojama ir sangrąžinė priesaga *-imos* iš **-imā-si*, pvz. *elgìmos* „elgimasis" Jž. I 395, Slnt. ir kt.

Priesaga *-ymė*, irgi negausi, tėra vartojama daiktavardžiams sudaryti, pvz. *áugymė* „jaunas, neseniai iš sėklos išdygęs medelis, ūglis, atžala, augmuo" ŽR 30, Lnk., *báltymė* „baltymas" Kv., *geltónymė* „geltonas daiktas, geltona vieta; žuvies ikrai" Jž. I 424, *júodymė* „juoda dėmė, juodulys" ib. 690, *kiáurymė* „anga, kiaurynė" End., Jž. II 101, *kíetymė* „kieta vieta kūne ar kokiame kitame daikte" Msd., Slnt., *laũkymė* „proguma, reta vieta tankioje girioje,

aikštelė miške“ Kv., Als., „žvaigždė kaktoje“ Mkn., *márgymė* „margis, margulys“ Msd., Slnt., *mė̃lymė* „mėlyna dėmė, mėlynė“ Als., Kv., *prógymė* „reta vieta girioje, proguma“ Kv., *sprógymė* „sprogimas, plyšys“ Šts.

Su priesaga *-yma* paminėtina *Baltýma* „Viešintų vls. krūmai“.

Išplėstinę priesaga *-im/a-* turi *paplūdimỹs* „vieta, kuri pavasarį paplūsta vandeniu“ Kvr. (arba *pãplūdimis* „vieta tarp kopų ir jūros, kurią pavasarį ar rudenį užpila bangos“ Plg.), *penìmis* (su priesaga *-ja-* iš *pẽnimas* sudarytas) „penėtinis, penimasis“ Lpg. ir kt. Čia pat priskirtinas ir būdvardis *visatimỹs* (arba *visãtimis*) „visuotinis“, žr. DA 159t.

Su priesaga *-oma-* paprastai tėra sudaromi tik neveikiamieji esamojo laiko dalyviai, pvz. *rãšomas, skaĩtomas, vãromas* ir kt. Galbūt tokios dalyvinės kilmės yra ir *Valdomaĩ* „Gruzdžių vls. kaimas“.

c) *-uma-*, *-uma* ir kt.

§ 129. Priesagos *-uma-* dariniai pirmiausia yra pradėti daryti iš *u-* kamienų, pvz. *gražũ-mas* : *gražù-s, saldù-mas* : *saldù-s* arba *Baĩtru-mas* „pav.“ : *Baĩtru-s, Gaĩdu-mas* „t. p.“. : *Gaĩdus* ir kt. Vėliau pagal tai buvo imta darytis tos rūšies daiktavardžių ir iš kitų kamienų, pvz. *gerùmas* : *gẽras, didelumas* DB 15, 110 : *didelís, didùmas* : *dìdis, vyresnumas* DP 466 : *vyresnis* ir kt. Iš *ja-* kamieno būdvardžių sudarant vietomis gaunama ir priesaga *-juma-*, pvz. *dìdžiumas* „daugumas“ Jnšk. (ir *didžiumas* BrB 2 Moz. XXVI 8), *tuščiumas* ChB 2 Kar. XXI 13, *žaliùmas* Pvk. šalia *didùmas, statùmas, tuštùmas* ir kt.

Ilgainiui ši priesaga taip įsigalėjo, kad su ja buvo pradėta darytis darinių iš daiktavardžių, veiksmažodinių lyčių ir kt., pvz. *bebernumas* „nevaisingumas“ DP 563, *bedievumas* „bedieviškumas“ ib. 610, *krapalùmas* „netikumas, nevikrumas“ Št., *laikùmas* (: dėl l a i k u m o tai jau laikas atšilti Knl.), *lietùmas* „lietaus gausumas“ Jnšk., *niekumas* „niekystė, niekingumas“ DP 40, 213, *nuodėmumas* „nuodėmingumas“ ib. 28, *padermumas* „giminystė, giminumas“ ib. 484, *ponùmas* „buvimas ponu“ Slnt., *prãgumas* „proga“ VR 479 (toliau žr. Būga KS 10t.), *prógumas* „miško retuma“ (žr. Būga KS 11), *raganùmas* „piktumas“ Jrb., Ggd., *šãkumas* „tarpkojis, tarpukiškis“ Kv., Msd., Skd., Vdl., Glk., Dvd., LF 181, *tárpumas* „tarpas,

protarpis" Dvd., *tinginùmas* „tingėjimas" Rsn., *turtùmas* „turtingumas, turtas" (dainoje) Gr., *viršumas* „viršus, viršūnė" DP 36, *žmõnumas* „žmoniškumas" ib. 76, 337, 477; *apgalumas* „apgalėjimas" (: jis ne apgalumu, bet durnumu padaro darbą Lpg.), *apreiškumas* „apreiškimas" DLŽ 69, *atpirkumas* DP 49, *atskilùmas* „atskala, atskalumas" ib. 415, *áugumas* „ūgis, stõgas" Jž. I 176, Kv., Jnk., *liñkumas* „(kelio) linkis" Dvd., *mėgumas* „Lust, Wollust, Vergnügen" KP 65, PS I 88, 363, II 106, *netikùmas* „tingumas, apsileidimas" DP 372, *tekumas* (: saikas tekumu buvo DB 182) ir kt. Bet šiaipjau šios rūšies darinių dabar nelinkstama sudarinėti, ir todėl jų mūsų kalboje yra visai nedaug. Šiuo atveju mes skiriamės nuo latvių, kurie su šia priesaga veiksmažodinių abstraktų gali pasidaryti iš kiekvieno veiksmažodžio, pvz. *cêlums* „kėlimas; kilmė, giminė", *dêjums* „dėjimas" ir kt., žr. Endzelin Le. Gr. 245t.

Be to, vienas kitas žodis su šia priesaga, atrodo, gali būti sudarytas ir iš nekaitomųjų kalbos dalių, pvz. *ganùmas* „užtenkamumas, Genugsein" 1908 m. Viltis, Nr. 75 (: *ganà*) ir kt. Čia pat galėtų būti priskirtas ir *daugùmas* „daugelis, daugybė" šalia *daug;* bet jam susidaryti galėjo padėti ir būdvardis *daugùs* Jž. I 301, DB 13, GNT ApD XV 32 ir kt.

Dabar su priesaga *-uma-* daugiausia yra sudaromi būdvardiniai abstraktai, pvz. *augštùmas, baltùmas, ilgùmas* „Länge, Langheit, Langsein", *piktùmas* (: kas jo piktùmas!), *statùmas* ir kt. Bet šalia to vietomis, kad ir nevisai dažnai, jie gali būti ir konkrečios reikšmės, pvz. *apskritùmas* „apskritimo plotas" Jž. I 83, *bãltumas* „balta dėmė" M I 19, KB II 55, *gilùmas* „gilybė, giluma, gelmė" GNT Mat. XVII 6, DKJ 253, PKT 162, KD 60, DB 121, NS 213, Jsd. 167, *liẽkumas* „kas yra likę, liekana" Anč., *lýgumas* „lygi vieta, lyguma" KB II 55, Ds., Rmš., Jsd. 710, *riebumaĩ* „riebalai" Mrp., *sausumas* „sausuma" N 457, *sinkumaĩ* „smulkieji miltai" Lkm., *smalstumai* „skanumynai, skanėstai, saldainiai" R I 135, *sunkùmas* „sunkenybė" Rgk., Jsd. 555, *tikrumaĩ* „artimiausi giminės (broliai, seserys)" Svl., *žãlumas, -aĩ* „žalymas, žalesas" Pžr. (plg. dar: žemė apsidengė žalumu Žem. I 203, pasaulis, pasipuošęs žalumais VKr. I 13), *žymùmas* „žymė" Kp. ir kt.

Šalia to su šia priesaga yra nemaža įvairios darybos tikrinių vardų, pvz. *Brãdumas* „Sedos vls. upelis", ds. *Bradumaĩ* „Sa-

lantų vls. pievos" (= lat. *bradumi* „perbrendamoji vieta"), *Platùmai* „Butrimonių vls. pieva", *Puošumaĩ* „Židikų vls. Pakvisčio km. dalis", *Ródumas* „Eržvilko vls. upė", *Šíekštumas* „Šeduvos vls. upė", *Šilumas* „pav." VK 17, *Žãliumas* „Salako vls. viensėdis", ds. *Žalumaĩ* „Tirkšlių vls. Pumpurų km. dalis" ir kt.

§ 130. Priesaga *-uma* visų pirma yra vartojama vietai žymėti, pvz. *augštumà, -õs* „augštybė, Höhe, Anhöhe" BrB 2 Sam. XXII 34, KDL I 67 s. v. Anhöhe, 655 s. v. Höhe, Sb., *baltumà, -õs* „balta vieta" K 38, *bjaurumà* „bjauri vieta" Kp., *drėgnumà* „drėgna, šlapia vieta" KDL II 86 s. v. Nässe, *drūtumà* „storis, stora vieta" K 96, *gerumà* „gerovė, geras padėjimas" Sb., Kp. (plg. dar: žuvis ieško gilumõs, o žmogus gerumõs Jž. I 429), *gilumà* „gili vieta, gylẽ, gelmė" K 122, Jž. I 432, Sb., Kp., *gražumà* „graži vieta" Jž. I 465, *kamšumà* „kamšatis, susikimšimas" Pl., *kietumà* „kieta vieta, kietybė; kietžemis, žemynas" Jž. II 109, TŽ I 358, Tvč., *kreivumà* „kreiva vieta" Tvč., *laukumà* „plikė; arklio baltuma" Ds., *lygumà* „lygi vieta" K 231, Sb., Anč., *plakumà* „išplakta dalgio ašmenų dalis" Btn., *prógumà* „tokia iškirsta miško drūžė" Kv., *raĩdumà* „aikštė" Grb., *retumà* „rėtmė" Tvč., *seklumà* „sekli vieta" K 370, *sliduma* „slidi vieta" GV 22, *sraunumà* „srauni upės vieta" Vln., Sksn., *šlapumà* „šlapia vieta" N 526, K 432, Sb., *tamsumà* „tamsi vieta" K 448, *vingumà* „vingiuotas kelias" Šsk., *žemumà* „žema vieta" Sb., Kp. Vietomis šia priesaga yra žymimas ir laikas, pvz. *liūtumà, -õs* „lietingas laikas" Gvč., *mažuma* „mažumė" A (1884) 84, *slidumà* „laikas, kada slidu" Tvč., *šaltumà* „šaltas laikas" Érš., *tamsumà* „tamsus laikas, tamsis" SL 66, VKr. I 31, Sb., Tvč., *vėlumà* „vėlus laikas" Arm., LP III 196, IV 163.

Kiti priesagos *-uma* dariniai yra beveik tokios pat, daugiausia konkrečios, reikšmės, kaip ir atitinkami priesagos *-uma-* atstovai, pvz. *drėgnumà* „drėgmė, drėgnumas" Tvč., *drūtumà* „jėga, stiprybė" (: žmogus pačioj drūtumoj N 158, sveiks dar irgi pačioj drūtumoj LD 164), *gailuma* „tironystė" Sz Di. 376, „didelė šaltą rasa" Svn., *gardumà* „gardžioji ko dalis" Sb., Tvč., *gelumà* „pageluo, smarkus šaltis" N 247, *gražumà* „gražumas" (: šėriau žirgelį dėl gražumõs, jojau pas mergelę dėl slaunumos Jsd. 104), *kaitrumà* „karštis" Tvč., *kartumà* „kartėlis, kartumas" ib., *margumà* „rūbai,

audeklai" Kbl., *minkštumà* „minkštoji ko dalis" Tvč., *piktumà* „piktumas, piktybė" (: iš tos piktumõs Dvn.), *senumà* „senumas" (: jos ne iš senumõs Lpg.), *šinkumà* „smulkuma, smulkios kaladytės" Dšt., *skystumà* „skystoji sriubos dalis" Tvč., *sunkumà* „sunkenybė, sunkumas" ib. (: moteris sunkumõj — nebėr kas darbo dirba Kp.), *sveikumà* „sveikumas" Sksn. (: tas medis dar tur sveikumõs, t. y. dar nevisai supuvęs Jž.; iš sveikumõs [= iš sveikos medžio dalies] dirbk medinius Kp.), *šalumà* „šaltis" Gvč., *šilumà* „šilima" K 428, *tirštumà* „tirštoji sriubos dalis, tirštimas" Tvč., *trūkumà* „trūkumas, stoka" Kp., *žaliumà* „žaliuonys, žalymai, žalesos" Tvč. ir kt.

Su priesaga *-umė* tėra tik keli žodžiai, pvz. *jaunumẽ* „jaunystė" Jž. I 681, LP II 68, *mažumẽ* „mažena, vaikystė" Žem. II 111, Sb. ir kt.

Išvestinę priesagą *-uomja-* turi *diduomis* „didikas" DLŽ 16 (veikiausiai su priesaga *-ja-* išvestas iš **diduomas*, žr. Būga LM IV 426), *visuomis* „visuotinis" ib. 62 ir kt.

9. PRIESAGOS SU *-n-*

a) *-(s)na-, -(s)na*

§ 131. Priesaga *-na-* yra iš senovės paveldėta ir vartojama tiek pirminiams, tiek antriniams dariniams sudaryti. Visų pirma su ja sudaryti būdvardžiai, kurie kadaise galėjo turėti ir dalyvinę reikšmę, pvz. *al̃pnas* „silpnas, linkęs alpti" N 4, Jž. I 13 (: *al̃pti*), *bálnas* „baltas" Jž. I 187 (: *bálti*; plg. lat. *melns* „juodas" : *mel̃t* „juodėti"), *drė̃gnas* (ir *drẽgnas* Kv. : *drė̃gti*), *glẽbnas* „gležnas, silpnas" Jž. I 443 (: *glèbti*), *glõdnas* „lygus, gluotnas" ib. 448 (: *glódė, glósti* „lyginti"), *grýnas* (ir žem. *grỹnas*) „be priemaišų, čystas; plikas, biednas" DP 13, 558, PS I 372, 379, Kp., Skp., Ds., Slk., Slnt., JGr. 95 (: **grýti*, plg. *grýtis* „graibštas" || *griẽti* „griebti"), *gùdnas* „tikras, echt, wahr" Jž. I 486, Sb., Kp. (: *gùdo, gùsti* „priprasti"), *kilnas* „kilnus, hoch, erchaben" N 192 (: *kìlti*), *lẽpnas* „puikus" Snt. (: *lèpti*), *liaũnas* „lankus, leinas" Mrp., Svl., Sb. (ir *liáunas* „t. p." Kv. : *liáuti*), *liū̃dnas* (: *liū̃do, liū̃sti*), *pìlnas* (: *pìlti*), *plónas* (: *plóti*), *ruošnas* „kuris vis ruošiasi, darbštus" Mitt. I 390 (: *ruõšti*), *sil̃pnas* (ir *sìlpnas* JGr. 126, Slnt. : *sil̃pti*),

šaũnas „greitas; vikrus, tinkamas, geras" M II 421, SL 65, Schl. 128, K 422 (: *šáuti*), *šùtnas* „tvankus" Km. (: *šùto, šùsti*), *tùknas* „iškilęs, minkštas (pyragas...)" Šmn. (: *tùkti*) ir kt. Kaikurie iš šių būdvardžių yra didžiai seni (plg. *pìlnas* = lat. *pil̃ns*, sl. **pьlnъ* > s. sl. *plъnъ*, got. *fulls* < germ. **fulnaz*, s. ind. *pūrnáḥ*; *plónas* = lat. *plâns*, lot. *plānus* „plokščias, lygus" < **plā-no-s*...) ir savo vartosena bei reikšme artimi veiksmažodiniams būdvardžiams su priesaga *-ta-*, pvz. *bálnas* : *báltas*, *plónas* : *plótas* (dalyvis), s. ind. *girnáḥ* „prarytas" : *gìrtas* ir kt.

Kaikurie šios priesagos būdvardžių, atrodo, veikiau gali būti jungiami su tam tikrais vardažodžiais, ne pirminiais veiksmažodžiais, pvz. *pragar̃nas* „valgus" Plš. (: *prãgaras* „rijūnas, besotis" Ds., Lkm. || *gérti*), *skal̃nas* „skolingas" Sb., Kp. (|| *skelė́ti* „skolingam būti", *skolà*), *smurtnas* „marus, mirtingas; smarkus" VE 34, BrB 2 Moz. XLIX 5, KN 206, M II 471, Als. (: *smur̃tas*), *trãknas* „sumaigytas, sulaužytas" (pvz. t r a k n i šiaudai Rmg., Skp., Brž. : *trãkas, -à* „pašėlęs, pamišęs" Kv. || *trẽkti* „eikvoti, niekais leisti", *trìkti* „netekti proto" ir kt.), *vasar̃nas* „vasarašiltis, drungnas" Tvč., Dsn. (: *vãsara*). Kitų panašių būdvardžių darybiniai santykiai su pagrindiniais žodžiais dabar nebėra visai aiškūs, pvz. *dãžnas* (: lat. *dažs*), *leĩnas* „plonas, laibas, minkštas, malonus, silpnas" Vkv., Btn., Lkš., Sksn., Vln., Jd. 351_9 (: *leĩlas* „plonas, liaunas" ir ir kt., žr. Būga RFV LXVII 242), *lẽnas* „langsam, saumselig" Brž., Kp. (ir *lė́nas* „gaišus, ramus" RŽ 23 : *lẽtas*), *lugnas* „lankus, geschmeidig, biegsam" N 374 (: gr. λύγος „pinamoji šaka, vytis" ir kt., žr. Trautmann Wb. 163), *lùknas* „kurio ragai eina tiesiai į šalis" (pvz. l u k n i galvijai Kp. : medžias *atlùkintas* „atmuštas ir dėl to pasidaręs minkštas" Lkm.), *núožulnas* „nestatus" Vvr. (: *žvìlti* „linkti"), *švelnas* „švelnus" PS I 32, 45, BR 1 Kar. XIX 12, R II 166, N 531 ir kt.

Jáunas (= lat. *jaûns*, s. sl. *junъ*), sprendžiant iš s. ind. *yuvan-* (km. *yūnáḥ*, augšt. laipsnis *yavīyas-*) „jaunas; jaunuolis", lot. *juvenis* „jaunas; jaunuolis, -ė" ir kt., veikiausiai pagal *sena-* yra kilęs iš senesnio priebalsinio kamieno **jau-n-*, žr. Trautmann Wb. 106, Walde-Pokorny Vgl. Wb. I 200.

Prieveiksmis *pérnai* bei lat. *pẽrns* „pernykštis" rodo ir mūsų kalboje buvus būdvardį **pernas*, sudarytą iš *per-* ir priesagos *-na-*, plg. Brugmann Gr. II[2] 1, 270. Tuo pat būdu ir *nūnaĩ* „dabar, šian-

dien" Krk., Kčm., Vkn., Rdm., Mkn., Ztl., K 278 (= s. sl. *nyně*) gali būti kilęs iš būdvardžio *nũnas, -à* „dabartinis" (jį savo žodyninėje medžiagoje Juškevičius duoda iš Alsėdžių, bet iš kitur nepatvirtintas), kuris savo ruožtu gali būti sudarytas iš **nū-na-*, plg. s. ind. *nū́, nū-nám*, mūsų *nù*, lat. *nu* ir kt., žr. Brugmann Gr. II²1, 271, Trautmann Wb. 201, Walde-Pokorny Vgl. Wb. II 340.

Šalia būdvardžių mūsų kalboje yra ir priesagos *-na-* daiktavardžių, kurių dalis yra arba gali būti sudaiktavardėję senoviniai būdvardžiai, pvz. *bérnas* „vaikelis, kūdikis, mažas vaikas; vaikis, Knecht" DP 123, PS II 78, Pls., Sb., Kp. (= lat. *bḕrns* „vaikas" : gr. φέρω „nešu", got. *baíran* „nešti, gaminti, gimdyti" ir kt., taigi pirmoji *berno* reikšmė galėjo būti „atneštas, atneštinis"), *plonas* „grendymas" (Bretkūno *planas* BG 315=*plānas* ar *plånas*, lat. *plâns* „plūktinė molio asla, laitas" : *plóti*), *šlýnas* (: *šlýti*) ir kt. Šiaipjau daugelis kitų tos priesagos daiktavardžių yra taip apkitę, kad dabar sunku pasakyti, kurie iš jų seniau galėjo būti būdvardžiai, o kurie daiktavardžiai, pvz. *bal̃nas, délnas* (: sl. **dolnь* > r. *долóнь*, srb. *dlȁn*...), *dùgnas* (iš **dubnas* : *dùbti, dubùs*), *kálnas* (: *kalvà, kélti*), *kar̃nas* „lunkas, plaušas" Qu³ 236, Psv. (: *kérti*), *klãnas* „valka, Pfütze" (: r. *клон* „polinkis", č. *klon* „įlanka" ir kt.), *klúonas* „laitas, grendymas; klojimas" (= lat. *kluõns* „molinė ar plytinė asla, laitas" : *klóti*, žr. Būga LM IV 429), *kū́nas, líeknas* „lygi klampi vieta, raistas, pelkė" (šaknis *liek-* iš **leiqu̯-* : lot. *līquis* „obliquus; palinkęs, įžulnas, įstrižas" ir kt.), *liũgnas* „valka, pelkė, raistas, liūnas" Kv., Užv., Btg. (: *liũgas*), *maĩnas* (šaknis *mai-* šalia *mei-*: lat. *miẽ-ti* „mainas", *mît* „mainyti", s. ind. *máyate* „jis maino"), *pel̃nas* (: s. sl. *plěnъ* „grobis" iš **pelnъ*, mūsų *pel-dė́ti* „gailėti" DP 264), *píenas* (= lat. *piẽns* : *pýti* „įgauti pieno" Kv., s. ind. *páyaḥ* „pienas" ir kt.), *pliẽnas* (= lat. *pliens*, pr. *playnis*), *sãpnas* (iš **svapnas* : lot. *somnus* iš **su̯opnos*, s. ind. *svápnaḥ* „miegas, sapnas", s. sl. *sъnъ* iš **sъpnъ*, gr. ὕπνος „miegas" iš **συπνος), *skver̃nas* „lopas; žambas" R II 143, M II 189, Sb., Kp. (: *skvar̃-mas* „skvernas" Kv., *skvarliaĩ* „skurliai, driskanos" Lnk., Ds. ir kt., žr. Būga KS 283), *sõdnas* Kv., Lnk., Pnv. (: *sõdas*), *spar̃nas* (= lat. *spar̃ns*: s. ind. *parṇám* „sparnas, plunksna, lapas" ir kt.), *svir̃nas* „klėtis" Smn., Štž., Mrs., Vvr., Kv., Ds. (: *svìrna* „t. p.", sva. *swirōn* „aptverti basliais arba statiniais, bepfählen", s. ind. *sváruḥ* „ilgas pagalys, Opferpfosten" ir kt.), *šérnas* (ir *šer̃nas*), *tar̃nas* (: s. ind. *tarṇaḥ*

„jaunas gyvulys, teliukas“, arm. *forn* „sūnaitis, Enkel“ ir kt., žr. Walde-Pokorny Vgl. Wb. I 728), *var̃nas* (: sl. **vornъ* > s. sl. *vranъ* „juodas; varnas...“) ir kt.

§ 132. Su priesaga *-na* visų pirma yra sudaroma daiktavardžių, daugiausia konkrečios reikšmės, pvz. *briaunà, -õs, briaũną* „atbraila; iškyšulys, kantas“ (: *bríautis*), *dainà, -õs, daĩną* (ir *dáiną*: lat. *diêt* „šokti, šokinėti“), *drabnà* „pavasarinis, greitai nutirpstąs sniegelis“ Jž. I 337 (: *drabà, drìbti*), *délna* „delnas“ M I 47, Jž. I 309, *káina* „Preis; nauda, pelnas“ Jž. II 9 (: s. sl. *cěna*, av. *kaēnā-* „bausmė, kerštas“, gr. ποινή „nuodėmė, bausmė, kerštas“, s. ind. *cáyate* „keršija, baudžia“), *karnà, -õs, kar̃ną* „lunkas“ (: *kardà, -õs* „plati žievė, lunkas“ Jž. II 36, *kérti*), *kìrna* „lūžtvė; kemsynė; aštrus virbo keras“ Jž. II 127 t. (= pr. *kirno* „krūmas“ : *kẽras* „krūmas; kelmas“, *kerẽti, keróti* „išsišakoti“), *líekna* „žema, drėgna pieva be krūmelių“ Slnt., *máikna* „molinis skindelis“ N 379, „žievė“ Vbn. (: *málka*), *máukna* „eglės luobas“ Kv., Als., Msd., Slnt. (= lat. *maũkna* „t. p.“ : *maũkti*), *prusnà* „snukis“ (= pr. *prusna* „veidas“ : *prùsti, praũsti*), *síena* (= lat. *siẽna* : *siẽti* „rišti“), *spitnà* „sagties liežuvėlis“ KDL I 303 s. v. Dorn (: *spitulė* „t. p.“, *spitìs* „sagtis“), *svìrna* „klėtis“ N 510, K 418, Mitt. IV 340, LV 144 (: *svir̃nas*; dėl priegaidės plg. *várna* : *var̃nas* ir kt.), *šalnà, -õs, šal̃ną* (= lat. *salna*, s. sl. *slana* iš **solna* : *šálti*), *trãknos, -ų* „sutrešę, sulūžę šiaudai“ Štž., Svn. (: *trãknas, -à* „sutrešęs, sulūžęs“...), *vìlna* (= lat. *vil̃na*, s. sl. *vlъna* iš **vьlna*, got. *wulla* ir kt.), *žarnà, -õs, žárną* (: gr. χορ-δή „žarna, dešra“), *žiáunos, -ų* (= lat. *žaũnas* : bg. *žúna* „lūpa,“ s. sl. *žujǫ* „kramtau“ ir kt).

Šalia to šios priesagos daiktavardžiai kartais žymi ir nomina agentis, pvz. *dárkna* „kuris darkosi“ Jž. I 296, *kriuknà, -õs* „kuris iš lėto kalba“ Sksn., *laknà, -õs* „kuris greitai atbėga“ Gž., „pasileidusi merga, paleistuvė“ Glš., Lzd., *purkšnà* „purškalas, purškutis“ Vkv., *ruknà*, km. *rùknos* „susiraukėlis, pikčiurna“ Lpg., Mkn., Vln., Gkn., Žlv., Ldk., *skretnà, -õs* „suskretėlis, nevala; niekam tikęs, kietaširdis žmogus“ Snt., Jrb., Ggd., Pžl., Tg., *skutnà* „plikis, plikagalvis“ R II 218, N 480, *šašnà, -õs* „nušašėlis, nususėlis“ Jž. ir kt.

Abstrakčios reikšmės darinių su šia priesaga turime visai nedaug, pvz. *kilnà, -õs* „kilnumas, prašmatnumas, puikumas“ Jž. II 113, *krapnà, -õs* „pyla, mušimas“ Sg., *mainà, -õs* „permaina“ N 388, Asv., *murknà, -õs, mur̃kną* „atlydys, skubus atodrėgis“ Ždč.,

šutnà, -õs „šutinimas, didelis karštis, tvankus oras“ Alk., Rsn. ir kt. Bet seniau jų galėjo būti daug daugiau kaip dabar: viena, tai iš dalies rodo vardažodiniai veiksmažodžiai su *-no-ti*, pvz. *kilnóti* „kiloti“, *krapnóti* „menkai lyti, lynoti“, *laknóti* „bėginėti“, *šalnóti* „po truputį šalti“ ir kt., kurie gali būti kilę iš daiktavardžių *kilnà, krapnà, laknà, šalnà*; antra, kaikurie šios priesagos dariniai gali būti sudaiktavardėję būdvardžiai, plg. *kilnà, -õs* : *kilnas, -a, svìrna* : *svir̃nas, šérna* Jnk., Lgm., Škn., Als. : *šer̃nas, šlýna* Ds.: *šlýnas, trãknos, -ų* : *trãknas, -à, várna* : *var̃nas* (= s. sl. *vranъ* „juodas“) ir kt.

Visai kitokios darybos yra *dienà* ir *jẽknos* : abudu šie žodžiai yra buvę priebalsinių kamienų, plg. s. sl. *dьnь*, km. *dьn-e* ir s. ind. *yákṛt*, km. *yakn-áḥ*, žr. 45 psl.

Taip pat nepaprastos darybos yra *mergžnà* „mergaitė (paniekinamai sakoma)“ Lzn. ir *triznà, -õs* „palaidi viduriai, tryda, greitoji“ Krk., Sn., „karštuolis, greitasis“ Ds. Pirmojo žodžio priesaga *-žna* yra nevisai aiški; galbūt ji yra išriedėjusi iš *-š-na* (plg. *mer̃g-šė*)? Antrasis, atrodo, lyg turėtų būti kilęs iš **trid-dna* (plg. *trìčas* iš **trid-šas*), žr. Būga RFV LXV 322; bet šiaipjau kitur priesaga *-dna*, rodos, nesutinkama.

§ 133. Priesaga *-sna-* dabar nebėr gyva, todėl ir jos darinių mūsų kalboje nedaug tėra. Didesnė jų dalis yra būdvardžiai, pvz. *dosnas* Šlp. 105 (: *dõ-tas* „kas duodama“, *dõ-talas* „dovana“; bet plg. ir s. ind. *dā́s-vant-* „dosnus, gabenreich, spendend“, av. *dāh-* „dovis, Gabe“ ir kt., žr. Brugmann Gr. II² I, 265, 537), *rùkšnas, -à* „susiraukęs“ Knr. (čia *-šna-* iš *-sna-*), *skersnas* „skersas“ (: tai tik žiūrėjo s k e r s n ų žengsnelių TŽ II 296), *skur̃snas* „vargingas“ (iš **skurd-snas* : s k u r s n a ĩ gyvena Dkš.), *slẽsnas* „slėningas, nuolaidus“ Ds., Šv. (: *slẽ-nas, slė-nỹs*), *šer̃kšnas* „pilkšvas, žilsvas, palšai bėras, schimmelig“ R II 182, Jnk. (iš **šer-snas* = lat. *sērsns* „ynis, Reif“ : sl. **ser-nъ* > s. sl. *srěnъ* „baltas“, mūsų *šer̃kštas, -à* „schimmelig“ iš **šer-stas* ‖ *šir̃-mas, šár-mas* ir kt.), *vil̃gšnas* „drėgnas“ Jž. I 344 s. v. d r ė g n a s, Užv. (: *vìlgyti* „drėkinti“, lat. *velgs* „drėgmė“) ir kt. Iš daiktavardžių paminėtini: *kùpsnas* „kupeta“ Ut., *šer̃kšnas* „ynis, Reif“ ir kt.

Daug dažniau yra vartojama priesaga *-sna*. Su ja sudarytieji dariniai reiškia nomina agentis ir šiaip įvairius, dažniausiai konkrečius

dalykus, pvz. *dabšnà* „dabita" Kv. (: *dabà, dabìnti*), *dusnà* „dusulingas žmogus" Jž. I 370 (iš **dus-sna* arba **dus-na* : *dùsti*), *džiūsnà* „sudžiūvėlis" (: *džiū́ti*), *lupsnà, -õs* „t. p." Sksn. (: *lùpti*), *pliksnà*, km. *plìksnos* „plikis, kurio nekas plaukų belikę" Snt. (: *plìkas, plìkti*), *rukšnà*, km. *rùkšnos* „pikčiurna, susiraukėlis, vis kuo nepatenkintas, paniuręs žmogus" Alk., Dvd., Lvn., Dglč., *skursnà, -õs* „suskurdęs gyvulys ar žmogus" Skr., Ždč., *vepšnà* „nieko neišmanąs plepys" Krl. (: *vepė̃ti* „niekus plepėti"), *vérkšna* „verksnys" Svn. ir *duosna* „auka" KP 63, *kupsnà, -õs* „krūva, mažas šieno kūgis" Kp., Užp., Čds., Trg. (: *kùpeta, kupetỹs*), *liepsnà, -õs, liẽpsną* (: *palipaĩ* „prakurai" DP 8, *laipdyti* „liepsnoti" BrB Joel. II 5), *lupsnà, -õs* „nuolupa, lupyna" Jž., *lūšnà, -õs* „sulūžusi, sena pirkaitė" Grb. (iš **lūž-sna* : *lū́žti*), *málksna* „molinis skindelis" N 379 (: *málka*), *mauksnà, -õs, maũksną* „gurkšnis" Btn. (: *maũkas* „t. p."), *pliksnà, -õs* „plikuma, plynė, kalva" Sksn., ds. *plìksnos, -ų* „išdegusios pievos" Snt., *rėksnà, -õs* „rėksmas, verksmas" Sksn., Jž., *skursnà, -õs* „skurdas, vargas" Alk., Vk., *slúogsna* „iš medžio plonai išdrožta plėša dalgiui tverti, pintinėlėms pinti" Pmp., Sb., Kp., Sl. (: *slúogas, slė̃gti*), *válkšna* „valksmas, Fischzug" Ds., Pnm. (: *vil̃kti*), *varsnà, -os* „varsmas, Pfluggewende" K 490 (iš **vart-sna* : *ver̃sti*), *vìnkšna* „ulmus campestris" (= lat. *vîksna* iš **vinž-snā* : s. sl. *vęzъ* ir kt., plg. Būga KS 301, Trautmann Wb. 360, Endzelin MLV IV 636), *žirgsnà, -õs, žir̃gsną* „ėjimas greitai, bet smulkiais žingsniais" Sksn. (: *žir̃gti, žer̃gti*) ir kt. Plg. pr. *biāsnan* „baimę" : *biātwei* „bijoti", *waisnan* „žinią" (iš vd. **waisnā* < **vait-snā*) : *waist* „žinoti", lot. *cēna* „valgis" (= osk. *kersnu* „t. p." < **kert-snā*) : *kerta, kir̃sti*, gr. ἀράχνη „voras" (iš **arak-snā*) ir kt., žr. Leskien Bild. 362 t., Brugmann Gr. II[2] 1, 264 t., Endzelin Le. Gr. 211, Benveniste Orig. 101 t. Bet mūsų kalboje, kaip rodo išvestiniai veiksmažodžiai, ši priesaga galėjo būti vartojama daug plačiau kaip dabar, plg. *dvasnóti* „po truputį sirgti, dvėsalioti" < *dvasnà, girsnóti* „palengva gerti" < **girsnà* (plg. pr. *girsnā* „gyra, gyrius" : *girtwei*), *laksnóti* „bėgioti, greitai eiti, bėgti" < **laksnà* (plg. *laknóti* < *laknà*), *verkšnóti* < *verkšna* ir kt.

b) *-(s)ni-, -(s)nja-, -(s)nė*

§ 134. Priesagos *-ni-* dariniai, dabar jau nebegajūs, daugiausia yra konkrečios reikšmės, pvz. *ašnìs* „ašmenys; pavasarį dygstąs

pasėlis" žem. (= lat. *asns* „prasikalęs daigas" : l. *os-la* [*os-el-ka*] „galąstuvas", gr. ἄκ-ρος „smailas" ir kt., žr., Trautmann Wb. 15), *drignìs* „vaivorykštė; ratas apie mėnulį" K 93, Vln. (: *drìgnas* „t. p."), *gluosnis, -ies* HV 31, Vaiž. VI 85 (: *glúosis* Jžt.), *kriaunìs* „kriauna" Jž. II 235, *kulnìs* K 209, Kv. (: *kul̃nas*), *plėnìs* „plona odelė", ds. *plė̃nys* „Flockasche" (: r. *плень* „trandys, sutrūnijęs, sudūlėjęs daiktas", *плеть* „trūnyti, dūlėti", mūsų *plėvẽ* ir kt.), *šaknìs* (: *šakà*). *šlaunìs* (= pr. *slaunis*, lot. *clūnis* „bulis, pasturgalis", s. ind. *śróṇiḥ* „bulis, rietas, kulšis" iš ide. **k̂lou-nis* : lat. *slauna* „rietas", s. ind. *śroṇáḥ* [*śloṇáḥ*] „šlubas" iš ide. **k̂lou-nos*), *trãknys, -ių* „sinkliai, šiaudų trakniai" Grb., Svk., Nms. (: *trãkas, trãknas*), *ugnìs* (: s. sl. *ognь*, lot. *ignis*, s. ind. *agníḥ*), *usnìs* (: lat. *usna*), *vilnìs, -iẽs* K 505, Kv. (: *vélti*, s. sl. *vlъna* iš **vьlna*, sva. *wella* iš **welnā*...) ir kt. Abstrakčios reikšmės, rodos, tėra tik *barnìs, -iẽs, bar̃nį* „vaidas, rietena" DP 129, 285, R I 13, K 40, Jž. I 193 (= sl. **bornь* > r. *боронь* „uždraudimas" ir kt.). Plg. dar s. sl. *danь* „dovis, duoklė" : *danъ* „duotas", r. *ткань* „audeklas, audinys : *ткать* „austi", lot. *collis* „kalva, augštuma" < **colnis* : mūsų *kálnas*, s. ind. *lūniḥ* „nupjovimas" : *lūnaḥ* „nupjautas" ir kt., žr. Brugmann Gr. II² 1, 285t., Hirt Gr. III 103t.

Beveik panašios reikšmės yra ir priesagos *-sni- (-šni-)* dariniai, pvz. *degsnìs, -iẽs* „degimas, išdaga" K 83, *kepsnìs* „kepenė, Braten" Snt., Slnt., *krósnis* „krūsnis; akmeninis pirties pečius" K 205, Vln., Rmg., Sb., Kp., Ds., Gvč. (ir *kriósnis* Alk., Rgk. : lat. *krât* „rinkti, krauti"), *krū́snis* „akmenų krūva" Sb., Skp., Ds., Slk. (: s. sl. *kryti* „dengti, slėpti" [iš **krū-*], mūsų *kráuti* ir kt.), *lupsnìs* „lupena, skutena, žievė" Schl. 123, Jrb., Vln., Sksn., Lkš., Všk., Nms., Bzd., *mirksnis, -ies* Qu³ 366 (: *mérkti*), *pusnìs* (iš **put-snis* : *putà, pùsti*), *slúogsnis, -ies* „sluogsna" Gžd., Ktn., LF 172, PAS 10, *šū́snis* „krūva malkų, akmenų..." Kv., Rtv., Vkš., Plt. (: *šū́tis* „t. p."), *válksnis, -ies* „valksmas, valkšna" ŠKŽ 569, taip pat *brūkšnìs* K 59 (: *brū̃kis, braũkti*), *kulkšnìs* „kojos dalis augščiau kulno" Pgr. (: *kulnìs, kul̃nas*) ir kt.

Dabar juo toliau, vis daugiau šalia *-(s)ni-* yra vartojama priesaga *-(s)nja-*, pvz. *éinis, -io* „greitas, eiklus žmogus" Slnt., *gaišnỹs* „menkas, liesas žmogus" Kbl., *glúosnis, -io* Sb., Kp., *kaũnis, -io* „mūšis" Mkn., *kepsnỹs* „kepsnis" M II 108, Erž., Rdm., *núomirnis, -io* „nuomaras" Mrs., *pavė̃nis, -io* „pavėsis" Ds., Lkm.,

sapnỹs „sapnas; mieguistas žmogus, kuris negudriai meluoja, daro ką neapsigalvojęs" ŽR 37, Šln., Svl., Vbn., *smul̃kniai* „smulkūs atlikę pelai, smulkūs pinigai" Dvd., Ėrš., *sváinis* „švogeris" Ds., Jžt., Km. (= lat. *svaĩnis;* šaknis *svai-* : pr. *swais* „savas" = s. sl. *svojь*, l. *swojak* „saviškis, žemietis; giminietis" ir kt.), *šašnỹs* „nušašėlis, nususėlis, niekšas" M II 383, Sksn., Rdn., *traknỹs* „vilnomis ataustas linų audeklas" Ėrš., ds. *trakniaĩ* „traknys" Lpg., Dvd., taip pat *brũkšnis* (ir *brūkšnỹs, brũkšnio* Sb., Kp.), *degsnỹs* „degimas; išdaga" Jž. I 306, *dỹgsnis, -io* „adatos dūris, tarpas tarp dūrių" K 87, Jž. I 323, *grìbšnis, -io* „griebimas, Griff" R II 183, M II 242, Jž. I 470 (: *griẽbti*), *ką́snis, -io* (ir ryt. *kąsnỹs, ką́snio*), *keiksnỹs, keĩksnio* „keikūnas" Škn., Psv., Kp., *kẽpsnis, -io* „kepenė, Braten" M I 116 (arba *kepsnỹs* „t. p." Erž., Msd., Rdm.), *krósnis, -io* R I 68, *láipsnis, -io* „pakopa, Stufe" (: *láiptai, lìpti*), *mìrksnis* (ir *mir̃ksnis*), *-io* (: *mérkti*), *síeksnis, -io* (ir ryt. augšt. *sieksnỹs, síeksnio* : *síekti*), *sleñksnis, -io* LŽT 89, Jnk. (:*sleñkstis*), *slúogsnis, -io* Šl., Sb., Kp., *smul̃ksnis, -io* „smulkus daiktas, smulkmena" Dvd., Svn., Ds., *sruõbsnis* „šaukštu srebiamas malkas" Kv., Rtv., (: *sruõbti*), *stráipsnis, -io* „pakopa; tvoros tarpas nuo vieno baslio ligi kito" R I 142 (: *pastráipomis* „laipsniais, stufenweise"), *šũksnis, -io* „šuolis, Sprung" Kv. (: *šūkà* „zovada" Tv., *šúokoti* „pasišokinėjant bėgti" Pmp.), *žiñgsnis, -io* (: *žiñginė, žeñgti*), *žvil̃gsnis, -io* (: *žvel̃gti*) ir kt. Vienas kitas šios rūšies darinių senovėje galėjo būti ir priesagos *-sni-*, plg. Brūgmann Gr. II² 1, 289.

Priesagos *-nia* darinių yra visai maža, pvz. *bruknià*, km. *brùknios* „Preisselbeere" Ds. (: *brùkti, braũkti*; dėl reikšmės plg. r. *брусни́ка* „t. p." : sl. *brusiti* „braukti, braukyti" ir kt., žr. Berneker SEW I² 90), *kaunià, -õs, kaũnią* „kova" Vkn. (: *káuti*), *kopnià, -iõs, kópnią* „kopėčios" Bvt. (: *kópti*), *lipnià, -iõs* „molinis namas" ib. (: *lìpti*), *lubnià, -iõs* „rogių viršus, tam tikra iš lentų sukalta skrynia ir ant rogių uždėta važio vietoje" Rdm., Ūdr., Vs., ds. *lùbnios* „plačios žemos rogės" Ds., Dsn. (: *lùbos*), *pavẽnia* „pavėsis" Sl. (: *pavẽnis*), *smuknià, -ios* „susmukę daiktai" Štž., Lkm. (: *smùkti*), *šutnià, -iõs* „karštis" Tvč. (: *šùsti*), *viešnià,-iõs, viẽšnią* (: *viešė́ti, váišės*), *vilnià*, km. *vil̃nios* „banga" DP 14, 78, SzDi. 390 (: *vilnìs, vélti*) ir kt. Bet kaikurie iš jų gali būti ir ne pirminės darybos. Pvz. *lùbnios* Būgos KS 181 nuomone esančios

kilusios iš **lùbínios*, kaip *kélnios* Sb., Sv., Ds. iš *kẽlinios* Jž. II 70. Taip pat yra galimas daiktas, kad ir *viešnià* yra kilusi iš senesnės, dar Žemaičiuose užsilikusios, lyties *viešnì*, km. *viešniõs*; dėl darybos plg. lat. *viess* „svečias" (ds. *viesis*) : *viešnì* = *patìs* (žr. DA 191) : *-patni* (žodyje *viešpatni* VP 85) = s. ind. *pátiḥ* : *pátnī*.

Su priesaga *-snia* tuo tarpu tėra žinoma tik *lūšnià*, km. *lũšnios* „pirkaitė" Lkm. (iš **lūž-snia*), plg. *lūšnà*.

Taip pat nedaug turime ir priesagos *-(s)nė* darinių, pvz. *apgaunė* „apgaulė" BK X, *barnė* „barnis" BrB 5 Moz. XXV 1, Vaiž. X 131, *blužnė* „blužnis" SzDi. 341, *brùknė* „bruknia" Lpg., Nms., *drignė* „drignis, drignas" R I 24, M I 49, *gleinė* „lipni žemė" Lnk. (: *gliẽti*), *kopnẽ*, *-ẽs*, *kõpnę* „plika, sniego neužklota žemės vieta" Kbl., *prakõpnė* „besniegė vieta gatvėje" Ds. (: *kõpti*; plg. dar: pa-gadija tokiom p r a k õ p ė m, t. y. dykumomis, ib.), *mẽknė* „tokia žuvis" Lšk., Ktk., Psv. (ir *meknẽ*, *-ẽs* „t. p." Lpg., Mrp.), *pakriáunė* „pakriaušė" Dvd. (: *kriaũšas, pakriũtė*), *pavẽnė* „šešėlis" Lzd., *pavérnė* „dauba, griova tarp kalnų, tarp skardžių" Vkn., ŠKŽ 333, *rėknẽ* „rėksnė" Nč., „tam tikra dūdelė, birbynė" VKr. II 31; — *kẽpsnė* „skiautelė" Tv., Erž. (žr. *skepsnė*), *krósnė* „akmenų krūva", *lùpsnė* „bulvės žievė" Rsn., *plẽksnė* „vienpusė, Scholle (Pleuronectes)" Slnt. arba *plẽkšnė* „t.p." Als. (: *plẽkštė*), *skẽpsnė* „skiautė, medžiagos gabalas" Vkš., „iš žmogaus ar gyvulio kūnos išplėštas mėsos gabaliukas" Pl., „spirgas" Mžk. (: *skẽp-eta*, r. *щена́* „atskala, skeveina" ir kt., žr. Būga KS 282), *smul̃ksnės* „smulkūs daiktai" Kp., *svìlksnė* „mėtyklė" Ktn., Slnt., Pl., *válkšnė* „tinklo traukimas, valksmas" Skp., Bgs., Inl. (ir *val̃kšnė* „t. p." Ds.), *vìlksnė* „ilga eilė, Zug" Lnk. (: *vil̃kti*), *virsnẽ*, *-ẽs*, *vir̃snę* „puodo verdančios putos" Vkn. (: *vìrti*) ir kt.

c) *-(s)nu-*, *-nju-* ir kt.

§ 135. Priesaga *-nu-* daugiausia yra vartojama būdvardžiams sudaryti ir savo reikšme nedaug kuo tesiskiria nuo priesagos *-u-* būdvardžių, pvz. *dabnus* „dailus, šaunus, puikus" BrB 1 Chr. XXIX 1, MT 3,42 (: *dabà*, *dabìnti*), *drabnùs* „sunkus, slėgiąs (pvz. oras)" Slnt. (: *drẽbti*), *kalbnùs* „plepus" Dgl. (: *kalbùs*), *karnùs* „nenorįs kaip reikiant valgyti" Brž. (: *ãtkaras*, *kérti*), *kaunùs* „kuris mėgsta kautis" Mck., *kritnùs* „kuris lengvai krinta" Brž. (: *kritùs*, *krìsti*),

krupnùs „nelabai lankstus ir nelabai kietas" Ktk., „baigštus" Št. (: *krupùs* „bailus, baigštus", *krùpti* „imti baimei, suvirpėti"), *krušnùs* „trapus, trupus" Lšk., Km., Alt. (ir *kriušnùs* „t. p. Trg. : *krušùs*, *krùšti* arba *kriùšti*), *krutnùs* „judrus, darbštus" Vln., Sksn., Št., Brž., Rmg., Ds., Trg. (: *krutùs* „gyvas, judrus", *krutė́ti*), *laidnùs* „kuris greitai nusileidžia, nuolaidus" Lpg., „silpnai susuktas (pvz. siūlas)" Vrn. (ir *nuolaidnùs* „nuolaidus" Vkn., Lpg.), *laknùs* „kuris labai bėga" Mlg., Šv. (: *lakùs*, *lė̃kti*), *lepnùs* „neėdrus, lepus, išlepęs" Krl., Užv., Žgr., Pšl. (: *lèpti*), *lipnùs* „kuris gerai lipa (pvz. į medį)" Užp., „kuris limpa" Ds., Jžt., „prieraišus, anhänglich" Js. (: *lipùs*, *lìpti*), *maunùs* „numaunamas" Kp., „smarkus, mandras" Jsd. 77., *mutnùs* „tįstąs, tirštas" Šsk., Gž., Grb., Ždč. (: *mutùs* „t. p."), *platnùs* „plintąs, greit užsiveisiąs" Štž., Mrs. (: *platùs*, *plàsti*), *plyšnùs* „otrus" Tvč. (: *plýšti*), *prašnùs* „kuris linkęs prašyti, labai prašo" Ds. (: *prašùs*, *prašýti*), *purtnùs* „akytas, išpurtęs" Mlt., Alt., Lkm. (: *pur̃sti*), *sraunùs* „sraujas" Kv., LB 51 (: *sravė́ti*), *šaunùs* „greitas, skubus, smarkus, piktas; puikus, gražus" N 514, Ylk., Gkn., Kp. (: *šáuti*), *talpnùs* „talpus, kuriame daug ko telpa" Rsn., Lgm. (: *talpùs*, *til̃pti*), *tepnùs* „kuris greitai susitepa" Nms. (: *tèpti*), *traknùs* „trapus, kuris greitai lūžta" Btg., „apsukrus, vikrus, šaunus, stiprus" Kv., Als., Erž. (: *trãknas*, *trė̃kti*), *tuknùs* „riebus, tanus, tirštokas" Kčn., Svn. (: *tùkti*).

Vienas kitas šios rūšies būdvardžių, atrodo, yra sudaryti iš esamojo laiko lyčių arba bent iš jų yra gavę įtarpinį *-n-*, pvz. *prantnùs* „prantus, supratingas" Smg., *skrandnùs* „greitai skrendąs" Lkm. ir kt. Toliau plg. 17 psl.

Kiti iš jų veikiausiai yra vėliau prie atitinkamų daiktavardžių sudaryti, pvz. *kalnùs* „kalninis, augštutinis, iškilęs" Jž. II 21, „nuotakus, su kalnais" Šnk. (: *kálnas*), *lobnùs* (gl. *lõbnų*) daiktas „klanas, užtvinusi vieta" Lzn. (: *lõbas* „upės tėkmė, klanas kelyje" ib. ir *lóbas* „klonys, įlinkė" Ds., Tvč.), *nagnùs* „sugebąs, nagingas, greitas, vikrus" Btč., Skd., (: *nagùs* „nagingas", *nãgas*), *prakaulnùs* „suliesėjęs (pvz. arklys)" Prk. (: *prakáulis* „su išsikišusiais kaulais, liesas" Sb., *káulas*) ir kt.

Yra galimas daiktas, kad kaikurie pirmykščiai priesagos *-na-* būdvardžiai ilgainiui yra gavę priesagą *-nu-*, todėl dabar pvz. šalia *drãbnas* „ištižęs, nevikrus, nepaslankus, miegūstas" Jž. I 337, *glõdnas*, *kilnas*, *krùšnas* „trapus, lūžus" Jž. II 260, *lẽpnas*, *lùgnas*,

liaũnas, šaũnas, švelnas, trãknas yra vartojama ir *drabnùs, glodnùs, kilnùs, krušnùs, šaunùs, švelnùs, traknùs* ir kt., plg. Brugmann Gr. II² I, 291.

Pagaliau yra dar šios priesagos darinių, kurių santykiai su pagrindiniais žodžiais, iš kurių jie sudaryti, dabar yra jau išblankę, pvz. *lugnùs* „vinklus, lankstus" Ktn., *palugnùs* „palankus" Kl., (: *lùgnas* „lankus"; galbūt seniau yra buvęs **lugti* „linkti"?), *nuošlėdnùs* „nuolaidus" Kv. (galbūt su įterptiniu *-d-* iš **nuo-šlė-nus : šlėjaũ* „šliejau" Ds.; plg. *slėdnus* „nuolaidus, nestatus" M I 247 šalia *slėnus : slẽnas, slėnỹs*), *nuošliaunùs* „t. p." Als., *pašliaunùs* „t. p." ib., Kp. (ir *pašliaũnas* „t. p." Vln., plg. lat. *nuošļauties* „sich nachlässig hinlegen") ir kt.

Gudeliuose vartojamas būdvardis *nuolaiznùs* „nuolaidus" gali būti kilęs iš **laizdyti* (< **laid-dyti*) arba **nuolaid-dnus.*

Priesagos *-nu-* daiktavardis tėra plačiau žinomas tik *sūnùs* (= s. sl. *synъ*, s. ind. *sūnúḥ* : s. ind. *sū́-tuḥ* „nėštumas", *sū́-ḥ* „gimdytojas, -a", *sū-te* „gamina, gimdo" ir kt.).

Su priesaga *-snu-* (*-šnu-*) yra: *dabšnùs* „gražus, gašus" Jž. I 282 (: *dabnus*), *dėsnùs* „dėslus, dėdingas" Lkm. (: *dė̃ti*), *ėsnùs* „ėdrus" Slk., Tvč. (iš **ėd-snus : ė̃da, ė̃sti*), *kibšnùs* „kuris lengvai prikimba; vikrus, šaunus, apsukrus" Jž. II 106 (: *kìbti*), *laksnùs* „eiklus" Vkn. (: *lakùs, lė̃kti*), *lipšnùs* „malonus, švelnus, dailus" Kv., Lkv., Tvč. (: *lìpti*), *milsnùs* „meilus, mandagus" ŠKŽ 231 (: *pamìlti*), *niūksnùs* „kalbus" Trg. (: *niū̃kti*), *rysnùs* „kuris daug ryja, ėda" Mlt., Lkm., Tvč. (: *rýti*), *rusnùs* „margas, raštuotas" ŠKŽ 418 (iš **rud-snus : rùdas*), *skursnùs* „skurdus" Nms. (iš **skurd-snus : skur̃das*), *talpšnùs* „talpus" Kv. (: *talpnùs, tiĩpti*), *trupsnùs* „trupus" Lbn. (: *trupė̃ti*), *vilgšnùs* „drėgnas, sudrėgęs" Kv. (: *vìlgyti*) ir kt.

Kurie iš šios rūšies būdvardžių yra iš senovės paveldėti, kurie yra naujadarai ar vėlyvesni perdirbiniai, dabar sunku pasakyti. Tik tiek yra žinoma, kad šalia *-nu-* jau senovėje buvo vartojama ir priesaga *-snu-*, pvz. s. ind. *kr̥-t-núḥ* „veiklus, tätig" : *ji-ṣṇúḥ* „pergalįs" ‖ *jí-tiḥ* „pergalė, laimėjimas" ir kt., žr. Brugmann Gr. II² I, 290t.

Pagaliau tenka pastebėti, kad šalia *-nu-* retkarčiais dar yra vartojama priesaga *-nju-*, pvz. *barniùs* „barnis" Tvč., *kaũnius* „kuris mušasi" Mck., *mignius* „miegalius" M I 162, N 391, *mìžnius*

„kuris naktį lovoj susišlapina" K 259, Rmg., Sb. (: *mìžius* „t. p."), *piřznius* „pirdžius" On., Tvč. (iš **pird-dnius?*), *sùsnius* „nususęs, nesveikas žmogus" Kp., *tìknius* „šykštuolis, iš kito ko tykojąs" Pp., Brž. Čia pat priskirtina ir *-enju-*: *Gıbẽnius* „pav." ir kt.

d) *-ana-*, *-gana-*, *-ana.*

§ 137. Priesaga *-ana-* pirmiausia yra vartojama būdvardžiams sudaryti, pvz. *álkanas* (: *álkti*), *dárganas* „bjaurus, darkus, šykštus" Jž. I 294 (: *dárga* „dargana", *dérgti*), *dovanas* „dovaningas" SzDi. 39 (: *dõvis*), *lañkanas* „lankstus" Mkč., „mokąs nusilenkti, paklusnus" Dvd. (: *lañkas, leñkti*), *liekanas* „atliekamas" N 365 (: *liẽkas, lìkti*), *lùnkanas* „lankus" Jnk., Akm. (= lat. *lunkans* „t. p." : *lùnk-ausis* „nulėpausis"), *lùzganas* „nusigyvenęs, nuskuręs" Ktn. (: *lùzgis* „apsileidęs, aplėpausis" Švn., Kl., Msd.), *malkanas* „medinis, hölzern" N 379 (: *máıka*), *plãkanas* „plokščias" Btč., Jnk. (= lat. *plakans* „lygus, plokščias" : *plakt* „plokštėti"), *rũkanas* „miglotas" Koss. 51, Jž., Pnv. (: *rũkas*), *rū́škanas* „ūkanas, apsiniaukęs; niaurus, piktas" Kv. (turbūt iš **rūs-k-anas* : *rū́s-tas* ir kt., plg. Būga RFV LXXIII 336 t., KS 252, Endzelin Le. Gr. 215), *ū́kanas* „apsiniaukęs, niūrus" (: *ū́kas*), *vařganas* „vargingas" Jd. 397 (: *vařgas*), *vẽbanas* „lengvamanis, lengvapėdis" Lex. 58, N 58 (: *veblẽti*).

Šios priesagos daiktavardžių yra visai nedaug, pvz. *drãbanas* „skarmalas, skuduras" Jž. I 337 (: *drabùžis, drõbė*), *gãbanas* „glėbys, gabana" ib. 398 (: *gãbalas, góbti*), *kamanas* „pavadis, Zügel" Qu⁴ 1069 (: lat. *kamans* „rąsto drūtgalis", mūsų *kamíenas, kamuolỹs* ir kt., žr. Būga KS 270), *kẽpanas, -ai* „kepalas, bakanas" Dglš., Plš., *kėstãnas* „kuris vaikšto išsikėtęs, išsižergęs" ŠKŽ 164 (: *kẽsti* „skėsti, plėsti"), *krankanas* „juodvarnis, kranklys" Svl. (: *krañkti*), *lãskanas* „skara" Pšl. (: *lãskatas* „skarmalas" ir kt.), *rątãnas* „lankas, ratilas, rinkis" Slnt., Msd., Als., Pkp., Jž. I 480 s. v. grūstinis (: *rãtas*) ir kt. Šalia to šios priesagos yra kiek ir tikrinių vardų, pvz. *Bãlanas* arba *Balãnas* „pav." (: *Bal-eĩšà* ir kt.), *Kamãnai* „Viekšnių vls. pelkės", *Kálvanas* „pav.", *Spurganaĩ* „Tirkšlių vls. kaimas" ir kt.

Kilimo ši priesaga visų pirma yra kilusi iš *-a-na-*, pvz. *lañka-nas* : *lañka-s, ratã-nas* : *rãta-s, rũka-nas* : *rũka-s, ū́ka-nas* : *ū́ka-s,*

var̃ga-nas : *var̃g-as* ir kt. Dėl galėjimo vienur kitur *-ana-* galėtų būti išriedėjusi ir iš *-ena-*, plg. *álkanas* : *alkenýbė* „badas, išalkimas", taip pat lat. *slidans* „lygus, slidus" ir *slidens* „t. p." ir kt., žr. Endzelin Le. Gr. 214. Bet iš kitos pusės tas pats *álkanas* gali būti sudarytas iš kamieno *alka-* ir priesagos *-na-* tuo pat būdu, kaip s. sl. *lakomъ* „alkanas" iš **olk-o-mo-*, žr. Trautmann Wb. 6t. Šalia *alka-* lengvai gali būti sudaryta ir *alkenybė*, kaip kad šalia *leñgvas* yra *lengvenýbė*, greta *šveñtas* — *šventenýbė* ir kt.

Šalia *-ana-* retkarčiais dar yra vartojama visai nepaprasta ir savotiška priesaga *-gana-* : *bal̃zganas* „balkšvas" Jž. I 190, *juõzganas* „juosvas" ib. 692, *raũzganas* „rausvas" Št., Rmg., *žal̃zganas* (parašyta *žal̃sganas*) „žalsvas" ŠKŽ 595 ir kt.; plg. dar lat. *mel̃ngans* „juosvas" : *mel̃ns* „juodas", *zàļgans* „žalsvas" : *zaļš* „žalias" ir kt. Priebalsis *-g-* šioje priesagoje veikiausiai yra ne iš senovės paveldėtas, bet antriniu būdu vėliau atsiradęs iš pagrindinių žodžių, iš kurių buvo pradėti daryti būdvardžiai su priesaga *-ana-*. Tai dar aiškiai rodo lat. *zilgans* „melsvas" iš *zilgt* „mėlynuoti". Vėliau atitrauktinė priesaga *-gana-* galėjo būti pradėta vartoti ir ten, kur kamiengalinio *-g-* pagrindiniame žodyje visai nėra buvę, plg. lat. *salgans* „saldokas, apysaldis" (iš **saldganas* : *saĩds* saldus"), taip pat gal ir mūsų *báldegans* „balkšvas" LF 98 (turbūt su įspraustiniu *-e-* iš **baldganas* < **baltganas*) ir kt. Tuo būdu *balzganas, juozganas, rauzganas* ir *žalzganas* pirmiausia yra kildintina iš **balsganas* (taip iš tikrųjų Juškevičius savo žodyne I 188 ir rašo!), **juosganas, *rausganas* ir **žalsganas,* kur *-s-* veikiausiai yra paimtas iš sinonimų *bal̃svas, juõsvas, raũsvas* ir *žal̃svas.* Toliau plg. Būga RFV LXV 316, Endzelin Le. Gr. 215.

§ 138. Daug daugiau yra darinių su priesaga *-ana,* kaip su *-ana-*, pvz. *blùzgana* „pleiskana" Jž. I 225, Kv., Škn. (: *blùzgas* „t. p."), *dovanà, -õs, dóvaną* (: *dõvis*), *drãpana* „drabužis, rūbas", dg. *drãpanos* „skalbiniai" (: srb. *drápati* „plėšyti, nunešioti; braižyti, grandyti", slov. *drápa* „skarmalas" ir kt.; dėl reikšmės plg. č. *drasta* „skeveina, skurlis; drabužis, apdaras, drapanos": *drásati* „braižyti, raižyti, braukyti" ir kt., žr. Berneker SEW I² 220), *drãskana* „skuduras, suplyšęs drabužis" Ds. (: *draskýti*), rūko *driẽkanos* Pl. (: *driẽkti*), *gãbana* „glėbys, kuokšta" (: *gãb-alas, góbti*), *gárbana* „garbinys, Haarlocke" K 114 (ir *gar̃banà* „guga, gunkla,

gumbas" Jž. I 700 : pr. *garbis* „kalnas"), *kãmanos, -ų* „odinis apinasris" (: *kamíenas* ir kt.), *kãpana* „gaišimas, stipimas" Lšk., ds. *kãpanos, -ų* „mirtis, baimė" Rbn. (: *kãpas*), *kìšana* „tai, kas arkliui užmaunama ant kaklo, kad pavalkai nenutrintų odos" Svn., *lãskana* „skarliūtas, sudriskęs drabužis, skuduras" Kp., Skp., „grūdo žievė" Vln. (: *lãsk-atas* „skarmalas"), *liẽkana* „kas yra likę, likutis" (: *liẽkas*), *luõskana* „grūdo žievė" Rkš., *lùskanos, -ų* „žievės; skudurai" Šln., Psv. (: *lùsk-atas* „driskana"), *lùzganos, -ų* „sriegai" Lgm. (: *lùzgis* „driskius", *nulùzgęs* „apdriskęs" Jž. I 53 s. v. a p l i u r b y s), *palū́kanos, -ų* (: *palū̃kos, palūkė́ti*), *pleikanà, -õs, pleĩkaną* „sutepta vieta" Št., *pléiskana* „Schinn" Sb., Kp., Ds. (: *pleĩskė*), *rū̃kana* „rūkanotas oras" Krl., Jnk., „negražus, surukęs žmogus" Vdl. (: *rū̃kas*), *sniẽgana* „tykus snigimas" Trg., „gilus sniegas" Vln., „sniegena" SzDi. 126, Lkm., Jd. 219_{15} (: *sniẽgas*), apvynio *spùrgana* Kv. (: *spùrgas*), *Stauganà, -õs, Staũganą* „Kaltinėnų vls. upė", *strãzdana* „šlakas, Sommersprosse" Kv. (: *strãzdas*), *trãškanos, -ų* „Augeneiter" (: *trẽkšti*), *ū́kana* „ūkanotas oras" (: *ū́kas*) ir kt.

Kaikurie iš šių daiktavardžių gali būti sudaiktavardėję senoviniai būdvardžiai, plg. *darganas* : *dargana*, *liekanas* : *liekana*, *rūkanas* : *rūkana*, *ūkanas* : *ūkana* ir kt. Kiti iš jų gali būti tokios pat darybos, kaip ir pvz. gr. αὑο-νή „sausumas" (iš *σαυσο-νᾱ) : αὖος „sausas" (iš *σαυσος), ἡδονή „malonus jausmas, džiaugsmas, pasitenkinimas" (iš *σϝᾱδο-νᾱ) : gr. ἥδο-μαι „džiaugiuos" ir kt., žr. Brugmann Gr. II² 1, 266 t., Meillet Traité² 496, Chantraine Form. 207.

Šalia *-ana-* (*-ana*) išvestinė priesaga *-anja-* (*-anė*) retai tesutinkama, pvz. *kamãnė* „kamaninė (laukinė) bitė" Jž. II 23 (: *kãmanos* ir kt), *plaskãnis* „vyriškoji kanapė" Als., *plaskãnė* „t. p." Tvč. (: *plãskana* „Schinn"), *pleiskãnė* „t. p." Sb., Ds. (: *pléiskana*) ir kt.

e) *-ena-*, *-mena-* ir kt.

§ 139. Mūsų kalboje jau retai besutinkamos priesagos *-ena-* kilmė dabar jau yra visai išblankusi, tik tiek yra aišku, kad ji yra labai sena, plačiai vartojama ir kitose seniausiose ide. kalbose, plg. s. sl. *vezenъ* „vežtas", got. *fulgins* „paslėptas" (čia *-ins* iš ide. *-enos*) ir kt., žr. Brugmann Gr. II² 1, 266 t., Hirt Gr. III 233.

Dabar su šia priesaga mes turime tik keliolika daiktavardžių ir vieną kitą būdvardį, pvz. žem. *gluõdenas* „geležinė gyvatė" (: *gluodùs* „gluotnas"), *kẽlenas* „kėlena, tam tikras laiko tarpas" Jž. II 69 (žr. *kėlenà*), *krẽkenas* Sb., Kp. (: *krekė́ti*), žem. *pẽlenas* „židinys, ugniakuras", ds. *pelenaĩ* „Asche" (: lat. *pèlni* iš **peleni*, pr. *pelanne* „pelenai", r. *пéпел* „t. p.", sudvejintas iš **pe-pelъ* ir kt.), *vaidẽnas*, *-ai* „vaiduoklis" Kp, Pnm. (: *vaĩd-alas* „t. p."), *vẽlenas*, *-aĩ* (: *vélti*), taip pat tikriniai vardai : *Dẽmenas* „Seirijų vls. ežeras", *Dúobenas* „Vaiguvos vls. ežeras", *Laumenaĩ* „Kaltinėnų vls. kaimas", *Skir̃tenas* „Viduklės vls. upė" ir kt. Iš būdvardžių čia paminėtinas žem. *mẽlenas* „mėlynas" (: *mẽlys*, *-ių* „mėlyni dažai"). Iš pradžios veikiausiai būdvardis yra buvęs ir *gluõdenas*, plg. lat. *gluodens* „dailus, lygus, glatt" : mūsų *gluodùs* = lat. *gludens* „t. p." : mūsų *gludùs* ir kt.

Priesagos *-ena* darinių, priešingai, mūsų kalboje yra gana daug. Visų pirma jie, kad ir nedažnai, yra veiksminės reikšmės, pvz. *gyvenà*, *-õs* „gyvata, gyvenimas" Jž. I 439, A (1883) 13, Žem. II 314, *keikenà*, *-õs*, *keĩkeną* „keikimas" Vbl., *klegena* „klegėjimas, kalba" VKr. VI 34, *lūžena* „lūžis, lūžimas" Slč., *mùšena* „mušimas" Vkš., *ríetenos* „barnys, ginčai" Sb., Skp., taip pat sangrąžinės nelinksniuojamosios lytys *mùšenos* „mušimasis" Slnt. (iš **mušenā-si*), *pẽšenos* „pešimasis" ib. ir kt. Toliau jie plačiai žymi nomina agentis, pvz. *gaĩšena* „nugaišėlis, pasibaigėlis" Nms., LP IV 9, *gáižena* „gáižas, gaižus žmogus" Rmg., *kiū́tena* „apkiautėlis" Nms. (: *kiū́sti* „nykti, gursti, nebeaugti"), *kriaũtena* „apkriautęs, apsusęs vaikas (žmogus, gyvulys)" Plš. (: *kriaũsti* „susti"), *kriõkena* „piktas, mėgstąs bartis žmogus" Klt. (: *kriõkti*), *kùitena* „kuris susipešęs, greit nieko nedaro" Nms. (: *kuĩstis*), *kùlena* „vaikas, kuris kuliasi" Vln., *kùltena* „neklusnus vaikas" Skp., *kvaišena* „nepilnaprotis" Vvr. (: *kvaĩšas*, *kvaĩšti*), *kvaĩtena* „lyg nepilnaprotis, nesuprantąs darbo ir jį prastai atliekąs" Bgt., *mẽkena* „kuris yra labai sunkus" Užp. (ir *mekenà*, *-õs* „nerangus žmogus, griozdas" Ds.), *páistena* „kuris niekus paisto" Sb., Kp. (: *páistyti*), *pẽšena* „kuris apsileidęs plaukais, nesusišukavęs, susivėlęs" Vbn., Kp. (: *pèšti*), *raũkena* „susiraukėlis" Ddv., Mrs. (: *raũkti*), *rùkena* „sudžiūvėlis" Gž. (: *rùkti*), *rùpena* „rupūžė" Rdm., Mrs. (: *rùpti*, *rupùs*), *siùvena* „karvių utėlė" Šdv., Dvd. (ir *siuvenà*, *-õs* „t. p." Kvn.), *skur̃dena* „nuskurdęs gyvulys" Ddv. (: *skur̃sti*), *stìpena* „pusiau pastipęs žmogus, gyvulys"

Vkv., Dkš., „liesas, užkamuotas arklys“ Vžn., „maita; pavargėlis“ Sksn. (: *stìpti*), *ùitena* „visų ujamas žmogus, tinginys“ Gtr., Dkš., Vdk. (ir *uĩtena* „t. p.“ Nmn., Mrs.), *vé/tena* „susivėlęs, su suveltais plaukais žmogus“ Vvr., Pkr., „kuris apsivėlęs, nevalyvas, tinginys“ Brž., „neaugąs gyvulys“ Atš. (: *vélti*).

Daugelis kitų šios rūšies darinių yra įvairios konkrečios reikšmės, pvz. žem. *dovenà, -õs* „dovana“ (dėl *-ena* ‖ *-ana* plg. *válketa* : *válkata* ir kt.), *grą̃žena* „Bohrspäne“ Jž. I 461, *griùvenos* „griuvėsiai“ A (1883) 77, (1884) 142, *iženà, -õs* „išaiža, lukštas“ Jž. I 675, Kv. (: *ìžti*), *káišena* „drožtuvas, Schabeisen“ Jž. II 12, Š., Šdv. (: *káišti* „schaben“), *kasenà, -õs* „įrankis laibiems daiktams skaptuoti“ Alz., *kėlenà, -õs, kẽleną* „dienos tarpas“ Jnšk. (ir *kẽlena* „t. p.“ Lnk., Smg. : *kélti*; plg. lat. *cêliêns* „laiko matas, Zeitmass“), *keltenà, -õs, kélteną* „lenta per upelį“ Bvt., *krẽkenos, -ų* „krekenas“ Rdn., Škn. (: *krekė́ti*), *kùpena* „kupeta“ Slnt. (: *kùpti* „kilti, pūstis“), *lañkena* „oblelis bosų šulams lenkti“ Lnk. (ir *lenkenà, -õs* „skaptas, lenktas striūgas“ Slk., Lkm., Gvč., Tvč., Dsn.: *leñkti*), *lẽsenos* „lesalas“ Vbn., *lùpena* „nuolupa, skutena“ Jž., *pẽšenos* „prasti rugiai“ Kp., „netikusios vilnos“ Skp., *plùšenos* „kas nuo medžio atplyšę ir labai plona“ Jnšk., *puolenà, -õs, púoleną* „maita, strigtas“ Kv., Plč., Rdv., *pùvenos* „puvėsiai“, *rietena* „nago žemėn varymo liga“ Jnk., *riẽtena* „ilgas susiraitęs ir išsišakojęs augalas“ Všk. (: *riẽsti*), *rìtena* „palíepa“ Jž. I 92 s. v. a p t a k a, *skutenà, -õs* „nuoskuta, skutulys“ Užp., LP IV 58, *svìltenos, -ų* „sviltos, prisvilimas“ Alk., Dvd. (: *svìlti*), *véltenos, -ų* „rutuliukai, kurie plaunantis eina nuo odos“ Dvd., Psv., *vežẽnà, -õs* „vežami daiktai“ Rsn., *výžena* „vyža“ ib. (: *výžti* „vyžas pinti“) ir kt.

Šalia šitų konkrečios reikšmės darinių, šiokiu ar tokiu būdu susijusių su veiksmažodžiais, yra dar ir tokių, kurie, atrodo, yra daiktavardinės kilmės, pvz. *blakenà, -õs* „blakių subjaurota drobulė“ Jž. I 214 (: *blãkė*), gaidžio *dal̃genos* „uodegos gražiosios plunksnos“ Ln. (: *dal̃gis* ar *dal̃gė*), *gálvena* (ir *galvenà, -õs, gálveną*) „lino galva; gyvulio galvos oda“ Jž. I 407, 699, DB 188, Sb. (: *galvà*), *jautenà, -õs, jáuteną* „jaučio kailis“ Jž. I 681 (: *jáutis*), *karvenà, -õs* „karvės kailis“ Up. (: *kárvė*), *katenà, -õs* „katės kailis; kapšys“ Jž. II 53 (: *katė̃*), *kiemenà, -õs, kiẽmeną* „tam tikra žolė“ Vln., Jrb. (: *kiẽmas*), *kójena* „nuo gyvulio kojų nuimta oda“, ds. *kójenos* „iš gyvulio kojų odos pasiūtosios naginės“ Jž. II 197, Btč., Vkš.

End., DB 6, 39 (: *kója*), *kotenà, -õs, kóteną* „požeminis stiebas, šakniastiebis" Jž. I 695 s. v. e r l u o t i s, II 205 (: *kótas, -aĩ*), *krẽgždenos -ų* „veido šlakai" Svn. (: *krẽgždė*), *lubenà, -õs* (ir *lùbena*) „lupsnis, nuolupa" Šk., Vdl., Šts., Užv., Žem. I 213 (: *lubà*), *muĩlenos, -ų* „muiluotas vanduo, pãmuilės" Alk. (: *muĩlas*), *rankenà, -õs, rañkeną* „lopetos, šakių... kotas" Štž. (: *rankà*), *sėlenos, -ų* „Schlauben" (: **sėla[s]* „grūdo kiautas", *pasėlỹs* ir kt.), *sniegenà, -õs* „snieguolė, baltžiedė, Schneeglöckchen (Galantus nivalis)" Slnt. (ir *sniẽgena* „sniegala, sniegana (toks paukštis)" Sb., Ds. (: *sniẽgas*), *šãknenos* „kotenos" Nms. (: *šaknìs*), *tėvenà, -õs* „tėvo panašybė" (pvz.: jis tikras t ė v e n a, t. y. labai panašus į tėvą, tikras tėvas, Žnm., Tg., Stn.), *zuikenà, -õs, zuĩkeną* „zuikio kailis" Jž. I 699 s. v. g a l v e n a (: *zuĩkis*) ir kt.

Būdvardinės kilmės laikytina: *maženà, -õs* „mažumė" (: ižg m a ž e n õ s DP 96, iš m a ž e n ė l ė s KD 266, Jsd. 638, Jd. 1229_1), *retenà, -õs* „retenybė" Rsn., *stam̃bena* „stambus gabalas" Jž. ir kt. Kadangi šalia iš *mažen͂ós* yra sakoma ir iš *mažeñs*, tad *mažena* gali būti sudaryta iš priebalsinio kamieno *mažen-* ir pridėtinės galūnės *-a* (plg. 99 psl.). Taigi seniau greta išlikusio km. *mažeñs* galėjo būti ir vd. **mažuõ*. Tai iš dalies patvirtina ir *omena* „nuomonė, nuovoka" Lzn., Dbn., *omenẽ, -ẽs, õmenę* „nuovoka, atmintis" ir ryt. *aumenis* „atmintis" (žr. Būga Izv. XVII I, 21t): šie žodžiai, kaip rodo kiti tos rūšies dariniai, irgi yra kildintini iš **omuo* ir *aumuo*.

Rudenõ „rudenį, iš rudens" Ddv., Lnk., Dvd., Pgr., jei nėra kilęs iš *rudenop*, galėtų būti išriedėjęs iš **rudenojè*, ir vd. **rudenà* šalia *ruduõ* tektų aiškinti tuo pat būdu, kaip ir *maženà*.

Visai kas kita yra *kẽpenos, krẽkenos* ir *smãgenos* šalia *kẽpens, -ų̃* Jž. II 78, *krẽkens, -ų̃* ib. 226 ir *smãgens* (arba *smẽgens*), *-ų̃*. Kad šie žodžiai kadaise būtų buvę priebalsinių kamienų, negalima įrodyti: viena, *kepenų* vietoje iš senovės tėra paliudytos tik *jẽknos* (žr. 45 psl.); *krẽkenos* yra sietinos su *krekė́ti*, todėl jos neatskirtinos nuo kitų veiksmažodinių darinių su priesaga *-ena*; taip pat *smagens*, kaip rodo Spechto KZ LIX 244t. išvedžiojimai, yra vėlesniais laikais pasidarę priebalsinio kamieno.

Dabar nebevisai aišku, iš ko yra sudaryti šie priesagos *-ena* dariniai: *govena* „minia, daugybė" Vkš. (Koss. 32) (: *gaujà, govijà*), *lẽtena* (: lat. *letens* „lopa, letena"), *peikenà, -õs* „tam tikras įran-

kis akmenims kiloti, drevėms kapoti, ledui kirsti..." Mkn., Lpg., Mck., Dkk., Ds., Alt., Dsn. (ir *puikenà, -õs* „t. p." Vdk. : *peĩkė* „t. p." Bsg.), *spal̃gena* „spanguolė" Lpg., Sb., Ds. (: lat. *spalgs* „skaistus, vaiskus", *spìlgans* „tviskąs, blizgąs" ir kt.) ir kt. Taip pat gerokai jau išblankusi ir daugelio šios priesagos tikrinių vardų daryba, pvz. *Bambenà, -õs* „Simno vls. upė", *Grandenà, õs, Grañdeną* „Kelmės vls. upė", *Kutenà, -õs* „Šeduvos ir Baisogalos vls. upė", *Lyženà, -õs, Lỹženą* „Skaudvilės vls. upė", *Urdenà, -õs, Ur̃deną* „Vainuto vls. upė" ir kt.

Žodžių *dvẽselena* „maita" Sb., *stìpelena* „labai suliesėjęs gyvulys" Dšt. ir *merlenà, -õs* „maita, puolena" Sksn., Jž. ir kt. priesagos *-elena* ir *-lena* yra išplėstinės, t. y. *-el-* ir *-l-* jos veikiausiai yra gavusios iš pagrindinių žodžių; plg. *dvėselena* : lat. *dvẽsele* „kvapas, atdūsis; siela" ir kt. Taip pat ir *šérpetena* „šeberkštis" Dvd. visų pirma yra kildintina iš *šérpeta*, ne iš ko kito.

§ 140. Priesagos *-mena-* dariniai, kurių turime nedaug, visi yra vėlyvi naujadarai, sudaryti iš *-men-* kamienų, pvz. *ãkmenas, -aĩ* Jž. I 9 (= lat. *akmens* : *akmuõ*), *máumenas* „momuo, viršugalvis" Rdv. (: *maumuõ*), *stúomenas, -aĩ* „drobės gabalas, jaunamartės dovanojamas piršliui" Svl. (: *stuomuõ*) ir kt.

Visai savotiškas yra būdvardis *lýgmenas, -à* „lygus sulig kraštais" Als., Kv., JGr. 130, Žpn. Formaliai jis gali būti kilęs iš priebalsinio kamieno *lygmen-* (vd. *lygmuõ*, km. *lygmeñs*); bet daugiau tokios darybos būdvardžių neturime, ir todėl tai plačiau negalime pagrįsti. Kitur ta reikšme yra vartojamas *lýgmalas* ir *lýgmanas*, veikiausiai disimiliacijos keliu perdirbtas iš *lygmalo*.

Taip pat nepaprastas yra ir Bretkūno *weſmenas* „Wagenführer, Führer" (dėl pavyzdžių žr. BG 338). Jei šitame žodyje raide *-ſ-* yra žymima *z*, tai tada jį tenka laikyti prūsų arba kuršių skoliniu; bet jei iš tikrųjų būtų ne *z*, o *s*, tai tuomet drauge su Brugmannu Gr. II[2] I, 243 galėtume taryti šį žodį esant sudarytą su priesaga *-smen-* tuo pat būdu, kaip ir lat. *mesmens* „metmenys", s. sl. *čísmę* „skaičius" (iš **čit-smę*) ir kt.

Su priesaga *-mena* yra daug daugiau darinių kaip su *-mena-*, pvz. *Akmenà, -õs, Ãkmeną* „Jūros kairysis įtakas; Šaltuonos dešinysis įtakas ir kt." (žr. Būga LKŽ 41) (: *akmuõ*), *armenà, -õs,*

ar̃menq „išartas žemės paviršiaus sluogsnis“ Jž. I 695 s. v. e r l i u o t i s“ (: *armuõ*), *brángmena* „brangenybė“ Vnr. (: *brángùs*), *eímena* „tėkmė, upelis“ Qu[3] 225, N 21 (: *eĩti*), *germenà, -õs, geṙmeną* „ko nors geresnė dalis“ Jž. I 703 s. v. g e r m ė (: *gẽras*), *gilmenà, -õs, gil̃meną* „gelmė“ l. c. (: *gilùs*), *Juodmenà, -õs* „Jonavos vls. upė“ (: *júodas*), *lakmenà, -õs* „gili kūdra, kurioje yra šiek tiek dumblo“ Kp. (: *lekmẽnė* „pelkė, liulynė“), *lašmenà, -õs* „vietą ežere, kur šąla ir neužšąla“ Dglš. (: *lãšas, lašė́ti*), *málkmena* „malkna, malksna“ R II 94, N 379 (: *málka*), *plaũkmenos* „plaukiojamieji organai“ Pnv. (: *plaũkmenys, plaũkti*), *plónmena* „ko nors plonesnė dalis“ Jž. I 703 s. v. g e r m ė (: *plónas*), *putmenà, -õs* „ištinimas, tanas“ Rsn., K 531 (: *pùtmenys, pùsti*), *retmenà, -õs* „reta vieta, rėtmė, retuma“ ŠKŽ 409 (: *rẽtas*), *Rudmenà, -õs* „Pažaislio vls. kaimas“ (: *rùdas*), *sėmenà, -õs* „pūdymėlis, Brachvogel“ Dbk. (ir *Sėmenà, -õs, Sẽmeną* „A. Panemunės vls. upė“), *skùtmenos* „skutenos“ Jž. I 352 s. v. d r o ž l a s (: *skùsti*), *smùlkmena* „smulkus daiktas“ Vln., Erž., „smulkioji šeimyna, daugiausia samdytinė“ Gtr. (: *smùlkus*), *stórmena* „ko nors storesnė dalis“ Jž. I 703 s. v. g e r m ė (: *stóras*), *trùpmenos, -ų̃* „nutrupėję dobilų lapeliai, galvutės, šienuoliai“ Rsn. (: *trupė́ti*) ir kt. Čia pat dar priskirtini ir upėvardžiai *Deimenà, -õs, Deĩmeną* LŽT 97, *Dusmenà, -õs* „Daugų vls. upė“, *Graumenà, Šeimenà* (iš **Šeivmena,* žr. Gerullis ON 251) ir kt.

Šių daiktavardžių priesaga *-mena* yra sudėta iš priebalsinės priesagos *-men-*, kurią randame kamienuose *ar-men-, sė-men-* ir kt., ir *-a*, todėl dabar šalia *armenà, sėmenà* ir kt. dar pasitaiko ir *armuo, sėmuo*. Kaip rodo *mažena* || **mažuo, *rudena* || *ruduo* šalia *mažas, rudas*, s. ind. *svā́dan-* (ir *svādán-*) „saldumas, meilumas“ greta *svādúḥ* „saldus“ ir kt., yra galimas daiktas, kad tuo pat būdu yra sudaryti ir būdvardiniai dariniai *germena, plonmena, smulkmena* ir kt. Spechtas KZ LIX 242 mano, kad net ir tokie žodžiai kaip **mažuo, ruduo* ir kt. galį būti kilę iš **mažmuo, *rudmuo.* Tai iš dalies gali patvirtinti ir *stam̃bena* : sprendžiant iš reikšmės, šis daiktavardis yra sietinas su *stambùs*, kaip *smùlkmena* su *smùlkus* ir kt., ir todėl gali būti kilęs iš senesnės lyties *stam̃bmena,* kur *m* po *b* galėjo būti išmestas disimiliacijos būdu.

Kaip reikėtų aiškinti *malkmena* šalia *malka, malkna* ir *malksna,* tuo tarpu nevisai aišku.

§ 141. Visai kitaip kaip *-mena* tenka svarstyti priesagos *-sena* kilmę. Sprendžiant iš pr. *-senna* arba *-sanna* (pvz. *atskisenna* „prisikėlimas", gl. *etwerpsannan* „atleidimą") ir lat. *-šana* (pvz. *duôšana* „davimas", *jâšana* „jojimas"), ji yra kildintina iš *-siana* < *-*sįa-nā*, kur *-sįa-* veikiausiai yra ne kas kita kaip sudaiktavardėjusių neveikiamųjų būsimojo laiko dalyvių formantas (plg. dg. vd. i ſ c h g a n i ſ e m i [= išganysiami] MT 208, gl. n u w e i k ſ e m u s [=nuveiksiamus] ib. 254), o *-na* paprastoji būdvardinė priesaga, žr. Endzelin Le. Gr. 218.

Mūsų, kaip ir latvių, kalboje šios priesagos dariniai pirmiausia yra veiksminės reikšmės, tokios pat, kaip ir priesagos *-íma-*, pvz. *bė̃gsena* „bėgimas" Jž. I 200, Skd. (: *bė̃gti*), *beñgsena* „baigimas, galas" ib. 202 (: *beñgti*), *ė̃sena* „valgymas, valgis" ib. 397 (: *ė̃sti*), *giẽsena* „giedojimas" ib. 429 (: *giédu, -óti*), *jósena* „jojimas" ib. 686 (: *jóti*), *kratýšena* „kratymas" Als., Slnt. (: *kratýti*), *kriõksena* „kriokimas, verkimas, vaitojimas" Ždk. (: *kriõkti*), *lė̃ksena* „lėkimas, smarkus bėgimas, ėjimas" Vkš., Ždk. (: *lė̃kti*), *sė̃sena* „sėjimas" Ždk. (: *sė̃ti*), *važinė̃sena* „važinėjimas" ib. (: *važinė̃ti*), *veizdė̃sena* „veizdėjimas" Jž. I 558 s. v. i š (: *veizdė̃ti*). Kiti iš jų yra kitokesnės reikšmės, pvz. *áugsena* „ūgis; gimtinė" Jž. I 175, *eĩsena* „savotiškas ėjimas, ėjimo būdas, eigastis" N 21, Jž. I 395, *kvė̃psena* „vos gyvas žmogus" Alk., *leñksena* „atmainos forma" Jž. ir kt.

Dabar ši priesaga daugiausia pažįstama Žemaičiuose. Šiandieninėje bendrinėje kalboje ji vartojama susiaurinta reikšme — tik veiksmo būdui žymėti, pvz. *rašýsena* „rašymo būdas, Schreibart, Handschrift" ir kt.

Šalia *-sena* pasitaikanti *-šena* yra antrinio kilimo, pvz. *baĩgšena* „nusibaigėlis; nusigyvenęs ūkininkas" Alk., Pvk., Lpl., *buĩšena* „buitis" Jž. I 247 (galbūt šalia *bū́sena* pagal *buišà* „buitis, gyvenimas" sudaryta) ir kt.

f) *-enja, -enė, menė* ir kt.

§ 142. Priesagos *-enja-* dariniai yra gana įvairūs. Vieni iš jų dar neseniai yra aiškiai sudaryti iš priebalsinių *-(m)en-* kamienų, pvz. *aumenís* „atmintis" Lkm. (: s. sl. *umъ* „protas"), *gelmenís* „didelis šaltis" N 248 (: *gelumà, pageluõ*), *juosmenis* UL 6 (: *juosmuõ*), *lašmenỹs* „vieta ežere, kur įteka upė" Kdk. (: *lašmenà, -õs*),

maumenìs, -iẽs „viršugalvio duobelės" Švt. (: *maumuõ*), *momenìs* „viršugalvis arčiau prie kaktos, pats viršugalvis" Pnv., Smg., Dvd. (: *momuõ*), *piemenỹs* „kuris piemeniškai elgiasi" Sksn. (: *piemuõ*), *pjūmenis* „pjūtis" Koss. 5a (: *pjūmuo*), *rùdenis* LD 80, 110, TŽ I 272, *rudenỹs* VK 89, Dtv. (: *ruduõ*), *sėmenis* „birželio mėnuo" BrB Mork. IV 23, Qu[1] 99, Qu[3] 385, Brod. 765, N 459 (: *sėmuo*) ir kt. Šie visi pavyzdžiai veikiausiai yra sudaryti pagal vs. galininką, būtent: *maumuo — maumenį > maumenis, sėmuo — sėmenį > sėmenis* ir kt.; plg. *mótė — móterį > móteris* ir kt.

Tuo pat būdu gali būti sudaryti ir *pavydẽnis* „pavyduolis" Sl., *prapuolẽnis* „pražuvėlis" Ddv., „nusigyvenęs ūkininkas" Snv., *skendenis* „skenduolis" Qu[3] 613, N 477 (ir *skendenỹs* „t. p." LF 169) ir kt.: tai dar rodo Sirvydo *padaužuo, paklaiduo, palaiduo, paniuruo* ir kt.

Ar priebalsinio kamieno yra buvęs ir *elenis* „Hirsch" BrB 1 Moz. XLIX 21, 2 Moz. XII 15, 5 Moz. XIV 5, 2 Sam. XXII 34, 1 Kar. IV 23, dabar galime tik manyti—tai tik iš dalies terodo s. sl. *jelenь*, km. *jelene* ir kamienų gretimybė **elen-* ‖ **eln-* (mūsų *élnias*, gr. ἐλλός „elniukas" iš **ἐλνος ir ἔλαφος „elnias" iš **el̥n-bhos*); plg. Brugmann Gr. II[2] 1, 264, 296, Walde-Pokorny Vgl. Wb. I 154, Meillet Comm. [2] 348, Specht KZ LVII 276, LIX 247.

Kiti šios priesagos dariniai gali būti tolimesni priesagos *-ena-* vediniai arba kitokios kilmės — tai dabar jau nebelengva susekti, pvz. *áudenis* „šiaurės rytų vėjas" LŽT. 81 (: *audìnis* „t. p.", *áud-ra*), *gerbẽnis* „garbanočius" Ds. (: *gárbana*), *margẽnis* „marga drobė" ib. (: *márgas, margìnis*), *masẽnis* „masintojas" Jž. (: *mãsinti*), *sómenis* „šiaurės vakarų vėjas" Plg. (: lat. *sãmenis* „t. p."), *sūrẽnis* „sūriai valgąs žmogus" Jnšk. (ir *sũrenis* „labai senas" Ds. : *sũras*), *šaltẽnis* „šaltinis" Als., End., DB 68, DKJ 96 (: *šáltas*), *šykštẽnis* „šykštuolis" Sl. (: *šýkštas, šykštùs*), *verdẽnis* „vieta, kur vanduo lyg verda, versmė, šaltinis" Svl., Rmg., Brž., Vbn., Kp., Kr. Nemaža su šia priesaga yra ir tikrinių vardų, pvz. pavardės *Audẽnis, Augẽnis, Barzdẽnis* (ir *Barzdenỹs*), *Girdẽnis, Kalvẽnis, Skurdẽnis, Šakẽnis, Tylẽnis,* taip pat *Gaivẽnis* „Ylakių vls. upė", *Kertenỹs* „Batakių vls. upė", *Maldẽnis* „Tryškių vls. upė", *Saldẽnis* „Šėtos vls. bala", *Skardẽnis* „Šeduvos vls. upė", *Tenenỹs* „Sedos vls. upė", *Verdẽnis* „Tirkšlių vls. miškas" ir kt.

§ 143. Šalia su *-enja-* nemaža yra daiktavardžių ir su priesaga *-enė*. Viena jų dalis, atrodo, yra kilę iš vardažodžių, pvz. *Juodẽnės* „Smilgių vls. ganyklos" (: *júodas*), *kaĩmenė* „banda, guotas" BrB 3 Moz. III 6, R I 52, K 160, Jž. II 9 (: *káimas*), *karẽnė* „karas" Jd. 1540₁ (: *kãras, kãrias*), *kerpenẽ, -ẽs*, *kérpenę* „neėdama viršutinė šakniavaisių dalis prie lapų" Jž. II 86 (: *kérpė, kerplẽ*, bet ir *kerpti*), *mėlẽnė* „mėlynė (uoga)" Vdl., Erž., Slnt. (: žem. *mẽlenas* „mėlynas"), *pagražẽnė* „pagražinimas" Vaiž. III 150 (: *gražùs*), *priemenẽ, -ẽs, príemenę* (žem. *preimenẽ*) „priekinė, Vorhaus, Vorzimmer" (: **preima-* „priekinis, priešakinis", lot. *prīvus* „atskiras, pavienis; savas, ypatingas" iš **prei-u̯os* ir kt., žr. 75 psl.). Kiti tos priesagos dariniai yra dabar daugiau sietini su atitinkamais veiksmažodžiais, pvz. *įvedẽnė* „kas įvesta, tvarka, apeiga" Jž. I 671 (: *vèsti*), *káršenė* „išlaikymas iki mirties" Knl. (: *káršti*), *kepẽnė* „kepsnis" Msd., Slnt., Dbn., Jž. II 77, Jsd. 591, Jd. 771₅, DB 52, ABC 51, „vasaros karštis" Trp. (: *kèpti*), *krušẽnė* „krūša, sankrūša, spūstis" Jž. II 260 (: *krùšti*), *kūlẽnė* „kūlimas, kūlė" Vln. (: *kùlti*), *lupẽnė* „lupimas, grobimas" Dbn. (: *lùpti*), *mušẽnė* „mušynė, mūšis" Sksn. (: *mùšti*), *nešẽnė* „našysta, mada" Nmn. (: *nèšti*), *pabaigẽnė* „pražūtis" Vkv. (: *pabaĩgti*), *perẽnė* „pirtis" Dbn., Ktg., Als., Slnt. (: *peñti*), *plaukẽnė* „plaukymos vieta" Šts. (: *plaũkti*), *plukẽnė* „maudykla, vonia" Msd., Slnt., Als. (: *plùkti*), *prapuolẽnė* „nelaimė, nepasisekimas, prapultis" Btn., Sksn., Kv., Ktn. (: *púola, pùlti*), *sėdẽnė* „sėdėjimas, sėdynė" Als., Žem. I 34 (: *sẽsti, sėdẽti*), *veldenė* „valsčius, pilis, Amt" Qu[3] 80 (: *véldėti*), *verdẽnė* „šaltinis, versmė; verpetas" Sksn., Lnk., Kvn., Psv., Pšl., A (1883) 107 (ir *Verdẽnė* „Joniškėlio vls. upė" : *vérda, vìrti*), *virẽnė* „virtuvė" End., DB 23 (: *vìrti*), *virtẽnė* „vieta, kur lengvai apvirstama, kur vežimai virsta" Švn., Gžd., Plt., Št. (: *vir̃sti*), *žindẽnė* „žindamoji kiaulė, kumelė" Lpl. (: *žìndu, žį́sti*) ir kt.

Savo daryba kiek išsiskiria žemaičių *omenẽ, -ẽs, õmenę* (ir *õmenė*) „nuovoka, atmintis" End., Sd. (pvz. : man nė į o m e n ę [= į galvą] neatėjo, kad aš pat dabar turiu Slnt.), kuri, kaip jau minėta 231 psl., visų pirma kildintina iš priebalsinio kamieno *omen-*.

Su priesaga *-enia* minėtina *kepenià, -iõs* „kaitra, didelis karštis, karšta diena" Alt., Dgl.

§ 144. Priesaga *-menė* yra tos pat kilmės, kaip ir *-mena,* t. y. sudaryta iš *-men-* ir *-ė*, pvz. *būmenė* „būtis, buvimas, padėjimas" SzDi. 197, Jž. I 250 (: *būti*), *ėdmenẽ*, *-ẽs* „valgomieji daiktai" Jž. I 393, „snukis" N 17 (: *ẽsti*), *laigmẽnė* „blogas, šlapias laukas" Arm., *lygmenė* (: siuntė karalius ebrozą [gymį] ir lygmenę kunigop BrB 2 Kar. XVI 10), *lašmẽnė* „eketė" Klt., *lekmẽnė* „bedugnis, Abgrund" Qu[1] 5, „valka, pelkė, liulynė" R II 278. Pšl. (: lat. *lekmens* „pelkėta pieva"), *lenkmenė* „linkis, sąnarys" LS 94, LF 135, *lugmẽnė* „blogas laukas, blogos pievos, balos" Rdn., *našmenė* „našulys" Mkn. (ir *nešmẽnė* „našta" Jž. I 250 s. v. būmenė, Jsd. 69, Kv., Als., Btč., Vk.), *pãsiuntmenė* „pasiuntimas" Slnt., WK 42, PŽK 142, *pjūmenė* „pjūtis" SzDi. 456, *reikmẽnė* (ir *reĩkmenė*, *reikmenẽ*) „reikalas, prievolė" VP 216, DP 293, 309, Qu[1] 152, M I 222, LD 188, Skp., *sėmẽnė* „sėja, sėjos metas" SzDi. 336, Rmš., „žolinė, ašpaža" Pr., *smùlkmenė* „smulkmena" Kv., *tekmenė* „šaltinis, versmė" N 94, *vežmẽnė* „kas nešama, vežamieji daiktai" Vvž., Slnt., taip pat upėvardžiai *Juodmẽnė*, *Vermẽnė* ir kt., žr. Gerullis ON 251.

Visai kitokie yra priesagos *-uomenė* dariniai : jie veikiausiai yra sudaryti iš priesagos *-uoma-* būdvardžių, išplėstų dar nauja priesaga *-enė*. Todėl pvz. *didúomenė* „didieji ponai" Msd., Slnt. (ir *diduomẽnė* Kp., *diduomenẽ*, *-ẽs*, *didúomenę* Ds., Tvč.) ir *tikrúomenė* „tikrieji giminės" Gzd. pirmiausia gali būti sudaryti iš **diduomas* (iš to yra kilusi antrinė žemaičių lytis *diduomis* „didikas"), **tikruomas* (= pr. *-tickrōms* „tikras, tinkamas"), žr. Būga LM IV 426. Tuo pat būdu galėjo susidaryti ir *jaunúomenė, kitúomenė* „kiti žmonės, šeimos nariai" Als., Pl., Krl., Jž. II 135, *mažuomenẽ*, *-ẽs*, *mažúomenę* „mažieji žmonės" Ds., Tvč., *visúomenė* ir kt. *Kariúomenė* veikiausiai yra analoginis naujadaras.

Šalia to Daukantas dar vartoja ir būdvardį *visuomenis*, *-ė* „bendras, visuotinis, visuomeninis" DB 161, 165, ŽR 8, 48, GDK 17 ir kt. Tas žodis, jei būtų ne naujadaras, galėtų rodyti ir priesagos *-uomenė* darinius esant sudaiktavardėjusius būdvardžius.

Visai savotiški dariniai yra *pjūmonė* ar *pjūmonis* (parašyta : menuo piumonies „rugpjūčio" SzDi. 331), *rengmõnė* „ruoša" Kbl. ir kt. Kaip čia galėjo atsirasti *-mon-* vietoj *-men-*, nevisai aišku.

g) *-ėna-*, *-ėna*, *-ėnė*.

§ 145. Priesaga *-ėna-* savo kilme kiek skiriasi nuo *-ena-* ar *-ana-*. Ją visų pirma tenka skaidyti ne į *-ė-* ir *-na-*, bet į *-ėn-* ir *-a-*, būtent: pirmoji jos dalis iš pradžios veikiausiai yra buvusi ne kas kita kaip priebalsinių *en-* kamienų vs. vardininko priesaga *-ėn-*, kuri vėliau buvo apibendrinta ir kituose tos paradigmos linksniuose. Senesnį šios rūšies priebalsinį linksniavimą dar iš dalies rodo s. sl. ds. *slověne* „slavai", gr. λειχήν,-ῆνος „pynė, pinklas, Flechte" ir kt. Vėliau, nykstant pirminiams priebalsiniams kamienams, prie *-ėn-* dar buvo pridėta *-a-*, ir tuo būdu susidarė nauja priesaga *-ėna-*, beveik taip pat, kaip kad šalia *palaiduo*, *širšuo* ilgainiui atsirado *palaiduonas*, *širšuonas* ir kt. Plg. dar Brugmann Gr. II² I, 308, Vondrák Vgl. Gr. I² 543, Specht KZ LIX 251t.

Dabartinėje mūsų kalboje priesaga *-ėna-* daugiausia yra vartojama giminystei bei vietos gyventojų kilmei žymėti, pvz. *brólėnas* „brolio sūnus, pusbrolis" Sb., Tvč., Rmš. (ir *brolė̃nas* Jž. I 238 = lat. *brãlẽns* „t. p."), *mošėnas* „vyro sesers vyras" VK 22, *seserėnas* „sesers sūnus" SzDi. 336, GNT Kol. IV 10 (: l. *siostrzan* iš **sestrěnъ*), *sūnė̃nas* „brolio ar sesers sūnus", *tetė̃nas* „tetos vyras" Qu⁴ 613, LD 128, Nms., Svk., *tetulėnas* „tetulės sūnus; tėvo ar motinos sesers vyras" N 100, Psv. ir *anykštė̃nas* „Anykščių miestelio ar apylinkės gyventojas", *bìržėnas*, *įsrutė̃nas*, *kupiškė̃nas*, *rokiškė̃nas*, *subatė̃nas*, *tilžė̃nas*, taip pat *girė̃nas* „girios gyventojas" N 257, K 124 (ir *Girė̃nas* „pav." RSl. VI 30), *kalnė̃nas* „kalnų gyventojas" (ir *Kálnėnai* „Alovės ir Salantų vls. kaimai"), *nazarėnas* „nazarietis" DP 102, PS II 152 ir kt. Ypač dažnai ši priesaga yra mėgstama vartoti daugiskaitiniams kaimų ir miestelių ar bažnytkaimių pavadinimams sudaryti, pvz. *Babrungė̃nai* „Plãtelių vls. kaimas", *Bakšė̃nai* „Salamiesčio vls. kaimas", *Béržėnai* „Sedos vls. kaimas", *Budrė̃nai* „Dusetų par. kaimas", *Darbė̃nai*, *Dirvónėnai* „Luokės vls. kaimas", *Kaĩtinėnai*, *Kùrtuvėnai*, *Lazduonė̃nai* „Vainuto vls. kaimas", *Medingė̃nai* „Žarėnų vls bažnytkaimis", *Pìlupėnai*, *Raudė̃nai*, *Stãlupėnai*, *Šáukėnai*, *Vieštóvėnai* „Kulių vls. kaimas", taip pat *Barnė̃nas* „Vadoklių vls. miškas", *Kalvė̃nas* „pav.", *Ragė̃nas* „t. p.", *Vilbė̃nas* „Kelmės vls. upė" ir kt.

Kiti šios priesagos daiktavardžiai yra įvairios reikšmės, pvz. *balė̃nas* „baltymas, balta mediena, Splint" Jž. I 187, *katė̃nas* „jau

nebemaža katytė" ŠKŽ 152, *kelė̃nas* „kelkaulis, kelio ropė" Jž. II 71 (: *kẽlias*, s. sl. *kolěno*), *kū́lėnas, -ai* „skersiniai rąsteliai ant stipinų, pavažų sujungimai" Msd., Slnt., Šts., *lapė̃nas* „lapės patinas" Svk., *pelė̃nas* „pelių vanagas" Pvk., *rýkštėnas* „varža" Dbn., Pl., Gžd., *trakė̃nai* „vieta, kur medžiai išdegę, trakas" R I 162, M I 296, *varlė̃nas* „varliūkštis" Ds., *varnė̃nas* „jaunas varniukas; juodasis strazdas, špokas" SzDi. 106, R I 173, II 335, M I 317, K 489, VK 74, žem. *verė̃nas* „viralas", *žydelė̃nas* „žydelis" Ds., *žmogė̃nas* „žmogelis" ib. (plg. lat. *kumelẽns* „nebevisai mažas kumeliukas") ir kt. Kaikurie iš šių darinių gali būti ir kitaip sudaryti, negu augščiau buvo minėta; pvz. *balė̃nas, katė̃nas, lapė̃nas* ir *pelė̃nas* gali būti sudaryti iš kamienų *balė-* (plg. *balė́ti* „balti, švitėti"), *katė-* (plg. *katė̃*), *lapė-* (plg. *lãpė*), *pelė-* (plg. *pelẽ, pelė́ti, pelė̃kas*) ir priesagos *-na-*.

Žemaičių tarmėse priesaga *-ėna-* yra vartojama augštaičių *-iena-* vietoje, pvz. *balžė̃nas, blakstė̃nas, kamė̃nas* ir kt.

Iš priesagos *-ėna* atstovų paminėtina: *tetulė́na* „tetos duktė" N 100, *velėnà, -õs, -ė̃ną* (ir *velė̃na*, žr. DA 47), *Varėnà, -õs, -ė̃ną* „Alytaus apskr. miestelis", taip pat žem. *avėnà, jáutėna, kárvėna* ir kt.

Priesagą *-ėnė* turi: *akė̃nė* „ekėja" Ds., *Varė̃nė* „Daugų vls. upė", taip pat žem. *Jonė̃nė, úošvėnė* ir kt.

h) *-ina-, -ina, -tina-* ir kt.

§ 146. Priesagos *-ina-* dariniai yra nevienodos kilmės ir reikšmės. Vienur, vadinamuosiuose veiksmažodiniuose būdvardžiuose, ji, kaip rodo kitų ide. kalbų atitikmenys, gali būti kilusi iš *-n̥nos*, plg. gr. ἐδανός „valgomas" : ἔδω „valgau", στεγανός „dengiąs; apdengtas" : στέγω „dengiu", bg. *téčen* „tekąs, takus" (iš **tečьnъ* = *tẽkinas*) : s. sl. *tešti*, lat. *tekt* „tekėti" ir kt. Toliau žr. Leskien Bild. 397t., Brugmann Gr. II² I, 260, Būga KS 91t.

Dabartinėje mūsų kalboje tokių šios kilmės būdvardžių nebevisur vienodai vartojama. Kiek daugiau jų galime rasti žemaičių tarmėse, ypač su draugės įnagininku; šiaipjau kitur jų daugiau ar mažiau pasitaiko tik tam tikruose posakiuose, dažnai be jokio linksnio. Pvz.: *bė̃ginas* nubėgo Tvč., *gẽninas, nė̃šinas, pàlikinas* (: išbėginėja patį vieną p a l i k i n i DP 250), *rìdinas* (: pilvu r i d i n a s

eina Anč.), bėga *skùbinas* Ds., *tẽkinas* Sb., Ds., *trūkinas* (: šimtas neprietelių... muko šalin galvą trūkinas DB 190), *vẽdinas*, *veĩkinas* ir kt. Dėl jų vartosenos žr. dar Būga l. c.

Kaikurie iš šių būdvardžių, savo reikšme nutolę nuo pirmykščio šaltinio, dabar mums beina tik paprastais būdvardžiais, pvz. *kaũpinas* „pilnas su kaupu" Nmn. (: *kaũpti*), *kùpinas* (: *kùpti* „kilti, pūstis"), *mìšinas* „susidrumstęs, miešinas" Vbn. (: *mìšti*), *mùrinas* „susipurvinęs, susitepęs, nešvarus" Sb. (: *mùrti*), *sklìdinas* „pilnas sulig kraštais" ib. (: *sklìdo, sklìsti*), *žliùginas* „sužliugęs, sušlapęs, permirkęs" Ds. (: *žliùgti*) ir kt. Vienas kitas toks būdvardis gali būti net ir sudaiktavardėjęs, pvz. *dil̃binas* „dilba, kuris delbia akis, iš paniurų žiūri" K 88 (: *dil̃bti* „nusidėvėti; prisigerti, primirkti [prakaito, nešvaros]; slankioti iš kampo į kampą be darbo"), *dróžinas* „striūgas" Žm. (: *dróžti*), *mil̃žinas* (: lat. *milzt* „tvinkti, schwellen"), *žìbinas* „prietaisas skaloms įtaisyti" Rsn. (: *su-žìbti*) ir kt.

§ 147. Kiti priesagos *-ina-* dariniai iš pradžios veikiausiai buvo sudaromi tik iš *i*-kamienų ir priesagos *-na-*, plg. *ãvi-nas* (= lat. *avins*, pr. *awins*, s. sl. *овьнъ*) : *avì-s*, s. sl. *овь-ca*, s. ind. *hari-náḥ* „gazelė" : *hári-ḥ* „geltonas" ir kt. Ilgainiui atitrauktinė priesaga *-ina-* galėjo būti pradėta dėlioti ir prie kitų kamienų, pvz. *vaikìnas* : *vaĩkas*, s. sl. *stolьnъ* „stalinis" : *stolъ*, lot. *fāginus* „skroblinis" : *fāgus* „skroblas" ir kt. Plg. Brugmann Gr. II^2 I, 271t., Būga, Židinys (1934) 538t.

Mūsų kalboje, daugiau senoviniuose raštuose, kad ir negausiai, yra dar sudaroma daiktavardinių būdvardžių, kurie, kaip ir su priesaga *-inja-*, paprastai reiškia priklausomybę, pvz. *auksinas* „auksinis" (: auksinus indus BrB 1 Sam. VI 8, grašis auksinas DP 561, auksina ... galva ib. 581, rūbuose auksinuose PS II 49, tik pardėvėsi auksinąjį žiedelį LB 27), *ąžuolinas* „ąžuolinis" (: ąžuolinas gumbas SzDi. 57 s. v. galas), *drobinas* „drobinis" (: padaryk jiemus drobinas gočias BrB 2 Moz. XXVIII 42, apvilko juos drobinomis sermėgomis 3 Moz. VIII 13), *geležinas* „geležinis" (: blauzdos geležinos DP 581, ds. gl. geležinas širdis ib. 508, žemė ... gelžina BrB 5 Moz. XXVIII 23), *kiẽminas* „kieminis, t. y. naminis" (: kieminóji antis, žąsis End., nušavo ... kieminąjį paukštelį DŽ 28, paukščių kieminųjų ir medinųjų DB 54), *mẽdinas* „medìnis; t. y. laukinis" Rtv., Slnt.

(: medinas paukštelis Jd. 1503$_2$, medini žvėrys BrB 2 Moz. XXIII 29, ds. vd. kiaulės medinos Ps. LXXX 14), *pliẽninas* „plieninis“ (: plieninì noragėliai LB 54), *sidãbrinas* „sidabrinis“ R I 130 (: sidabrinas bliūdas BrB 4 Moz. VII 13, sidabrinas kaušas ib. VII 25, jų lankai buvo sidabrini 2 Moz. XXXVIII 17, rankos sidãbrinos DP 581, sidabrinomis kojomis BrB 2 Moz. XXVI 25), *vãrinas* „varinis“ (: varinas altoras BrB 2 Moz. XXXVIII 30, turėjo variną šalmą 1 Sam. XVII 5, žaltys vãrinas DP 452, rietai varini ib. 581, varini vamziai [= vamzdžiai] LB 72) ir kt. Dabar šios reikšmės būdvardžių su priesaga *-ina-* jau nebelinkstama vartoti.

Daug gajesni yra tie šios priesagos būdvardžiai, kurie reiškia ko nors turėjimą paviršiuje, t. y. kurie dažniau žymi paviršinę aiškiai pastebimą ypatybę, pvz. *degùtinos* (= degutuotos) rankos Jž. I 307, *drùskinas* maišas (kur buvo druska) ib. 307, *dùlkinos* (= dulkėtos) kojos ib. 362, *dum̃blinas* „dumbluotas“ K 98, *liũginas* „purvinas“ Gtr., *mẽšlinas* „mėšluotas“ Sksn., Vkš., *mólinas* „moliuotas“ DP 581, „šviesiai rudos spalvos, moliūkas“ Slnt., Als., Rvl. (pvz. molinas žąsinas), *mul̃vinas* „dumblinas, purvinas“ N 410, Btn., *pelẽninas* (= pilnas pelenų, pelenuotas) drabužis Als., *píeninas* (= pienuotas) bliūdas ib., *piẽšinas* „puišinas, piešomis išsitepęs“ N 287, Kv., Rtv., Als., *pláukinas* „plaukuotas, pilnas plaukų“ Sksn., KDL I 575 s. v. Haar, *plùnksninas* „plunksnotas“ K 323, *pũkinas* „pūkuotas“ Sksn. (ir *puõkinas* „t. p.“ Als. greta *puõkas, -aĩ* „pūkas“), *pur̃vinas* „susipurvinęs, purvuotas“, *smãlinas* „smaluotas“ Vkš., *sniẽginas* „pilnas sniego, snieguotas“ K 394, Kv., Lnk., DLŽ 40, *var̃ginas* „vargingas“ Msd., Slnt., Jsd. 568, *žvaizdinas* „žvaigždėtas“ DP 542 ir kt. Bet ir iš šios reikšmės būdvardinė priesaga *-ina-* nebevisur vienodai vartojama; pvz. augštaičiai, ypač rytiečiai, jos vietoje dažniau vartoja priesagas *-uota-*, *-ėta-* arba *-uita-*.

Šalia šios rūšies būdvardžių, sudarytų iš daiktavardžių, yra dar keletas tokių, kurie, atrodo, gali būti sudaryti iš būdvardžių arba net ir kelintinių skaitvardžių, pvz. *ãklinas* „sandarus“ LKŽ 40, *ketvírtinas* „ketvirtainis“ BrB 2 Moz. XXVII 1, Jž. II 94, *kur̃tinas* „kurčias, taub“ K 213, *sótinas* „pasisotinęs, pasotintas“ Kv. ir kt. Bet šitos rūšies dariniai gali būti ir ne būdvardinės kilmės; pvz. *ketvirtinas* ir *sotinas* gali būti kildinami ne tik iš *ketvirto* ir *sotaus*, bet ir iš *ketvirtiẽs* bei *sóties*. Ir tikrai: *ketvirtinas* kaip tik yra toks,

kuris turi savyje ketvirtį arba yra ketvirčio (ketvirties) formos (pvz. ketvirtinas raištis, ketvirtinas pūras), o *sotinas* gali būti tas, kuris turi soties, t. y. kuris yra sočiai pavalgęs, prisisotinęs, sotus. Būdvardis *dẽšinas* DP 488, DK 6, Jž. I 316, Kv. (= s. ind. *dákṣinaḥ* „tinkamas, šaunus, vikrus; dešinas; pietinis", av. *dašana-* „dešinas") yra sudarytas iš senovinės lyties **deši-* (<**deksi-*), kurios atitikmenį randame graikų būdvardžio augštesniame laipsnyje δεξι-τερός = lot. *dexter* (iš **dexi-teros*), ir priesagos *-na-*. Plg. Brugmann Gr. II[2] 1, 271, 325, Walde-Hofmann LEW[3] 346, Benveniste Orig. 98.

Nãkvinas (: pasiliko.., nakvins BrB 1 Moz. XXIV 54, 1 Kar. XIX 9, ME 106, priev. *nakvinaĩ* „nakvotinai, visai nakčiai" Jrb.), kaip rodo *nakvóti* ir lot. *noctū* „naktį", *noctua* „naktinė pelėda", veikiausiai per **naktvinas* yra sudarytas iš kamieno **naktu-* ir priesagos *-ina-*. Plg. Schulze Kl. Schr. 119, Walde-Pokorny Vgl. Wb. II 338.

Pagaliau būdvardis *krùvinas* (= s. sl. *krъvьnъ*) yra kildintinas iš kamieno *kruv-i-*, kuris seniau galėjo būti susidaręs ir mūsų kalboje šalia **krū-* : av. *xrū-* „kruvina žalia mėsa", s. l. *kry* „kraujas" (iš **krū-*) šalia s. sl. *krъvь* ir kt. Toliau žr. Walde-Pokorny Vgl. Wb. I 478.

§ 148. Priesagos *-ina-* daiktavardžiai yra įvairios reikšmės. Visų pirma jie yra didybiniai ir mažybiniai, pvz. *angìnas* „didelė gyvatė" K 9, *arklìnas* „vidutinis arklys" Gžd., *jautìnas* „gerokas jautis" K 153, *kir̃minas* „didelė kirmis, taip pat didelė gyvatė, žaltys" ib. 185, Jž. II 126[1] (= lat. *cirmins*, sl. **čьrmьnъ* > s. sl. *črъmьnъ* ir kt.), *lydekìnas* „gerokas lydekas" Pgm., *mùsinas* „didelė musė" Ds., *paršìnas* „gerokas, diktas paršas" Pgm., Pžl. ir *langìnas* „visai mažas langas" LŽT 27, *mergìnas* „mergaitė" ib. 26, *paršìnas* „paršelis, paršiokas" Alv., *roputìnas* „mažutė bulvė" LŽT 27, *vaikìnas* „vaikas, berniukas, Knabe, Junge, halbwüchsiger Junge" Schl. 121, ME 55, LŽT 26, *Vaškìnas* „jaunas Vaškys, kuris dar pas tėvą dirba" (Fenzlau 114), *žąsìnas* „jauna žąsis su plunksnomis" LŽT 26.

Šalia to šios priesagos daiktavardžiai mūsų kalboje plačiai žymi gyvulių patinus, pvz. *añtinas, ãvinas, bìtinas, drıẽžinas* Kv., *geñvinas, kãtinas, lãpinas* „lapės patinas" Sksn., *mẽškinas, stir̃-*

ninas, žą̃sinas ir kt. Vietomis tai yra maišoma; pvz. kaikuriems rytiečiams (subatėnams, kupiškėnams...) *gul̃bės* ir *tetervinaĩ* yra ne tik patinai, bet ir patelės.

Visi kiti daiktavardžiai su šia priesaga yra įvairios reikšmės, pvz. *ãkstinas, -aĩ* „Stachel" (: *akstìs*), *kiminaĩ* „samanos, kerpės" Kv., Akm., Krd., *kirstìnas* „vieta, kur malkos kertamos" Lkm., *kõbinas* „užlenkta šakė mėšlui iš ratų versti" Rvl., *kul̃kštinas, -aĩ* „kauliukas iš šono prie kaulo" Btč., *pentìnas, -ai* (= s. sl. *pętьno* : *pentis, -ies* ir kt., žr. Trautmann Wb. 214), *slìbinas* „smakas" BrB Jes. XXX 6, Ps. LXXIV 13, DP 307 (ir *Slibinaĩ* „Virbaliaus apylinkės kaimas"; dėl kilmės plg. Būga KS 283), *stìpinas, -aĩ* „Speiche" (: *stipė̃* „sagties liežuvėlis" Ds., Lkm.), *vė̃linas, -aĩ* „velnias" DP 10, 84, 104 (: *velė̃, vėlė̃*), *žìrginas, -aĩ* „žirgumynas" Bsg., Jnk., *žmogìnas* „žmogus" Kk. Su ta priesaga nemaža yra ir tikrinių vardų, pvz. *Daũsinas* „Kražių vls. ežeras", *Diẽvinas* „pav.", *Kir̃šinas* „dešinysis Nevėžio įtakas", *Lìminas* „Dusetų, Salako, Vadoklių, Linkmenų, Žaslių par. ežerai", *Spìginas* „Ylakių vls. upė", *Strãzdinas* „pav." ir kt.

Daiktavardinę priesagą *-ina* turi: *Greižinà, -õs, Grei̇̃žiną* „Švėkšnos vls. upė", *kiminà, -õs* „samana" Lzd., *lašìnos, -ų* „nuo stogo tekąs vanduo lijant" Trg., *merginà, -ìnos* „merga, Mädchen", *patìna* „patelė" N 279, *sẽnina* „senatvė" Rmš., *Telšinà, -õs, Tel̃šiną* „Švėkšnos vls. upė", *Vãtina* „ten pat upė" ir kt. Ypač nepaprastas daiktas yra, rodos, tik Valančiaus raštuose sutinkamas *vaikina* „vaikinas" : tas gražus v a i k i n a PJ 11, vienas v a i k i n a man tarė ib. 50, vienas v a i k i n a ib. 91, v a i k i n a įėjęs pasisakė..kas esąs ib. 96, v a i k i n a jaunas PŽK 119, gražus v a i k i n a pamylėjo aną WK 41 ir kt.

§ 149. Su *-ina-* yra glaudžiai susijusi priesaga *-tina-*, kuri mūsų kalboje pirmiausia yra vartojama reikiamybei žymėti, pvz. *bártinas, bū́tinas* „kuris turi arba kuriam reikia būti", *dúotinas, eĩtinas* (pvz.: jau man e ĩ t i n a „jau man reikia eiti" Kv., Rtv.), *ieškótinas, minė̃tinas, pjáutinas* (pvz. p j a u t i n ì rugiai), *ráutinas* (pvz. r a u t i n ì linai), *regė̃tinas* „kurį verta regėti, sehenswert, sehenswürdig" K 349, *vèžtinas* ir kt.

Kaikurių šios rūšies dalyvių reikšmė vietomis, rodos, yra kiek pakitėjusi. Pvz. augštaičiams *bū́tinas* daiktas yra toks, kuris bus, kuris turi arba kuriam reikia būti, o žemaičiams jis jau yra pasi-

daręs „tobulas, vollkommen“, žr. Būga KS 99t. Pirmoji, augštaitinė, reikšmė veikiausiai yra senesnė: viena, iš jo sudarytasis prieveiksmis su galūne *-aí* iš pradžios yra reiškęs „zum Bleiben, bleibend“, vėliau „gänzlich, wesentlich“ (pvz.: b ū t i n a i atvažiavo jinai čionajos su savo daiktais, t. y. kaip būti, gyventi čia, Jž. I 258 s. v. b ū t i; aš čion b ū t i n a i įsitaisysiu „ich werde mich hier zum Bleiben [um zu bleiben] einrichten“ KGr. 414; būtų numirę jie... b ū t i n a i jau pražuvę DP 537; ilgainiuo ta eila b ū t i n a i pragaišo ŽV I 210; pašauta jo koja nebuvo dar b ū t i n a i išgijusi ŽŠ 109; tas b ū t i n a i [= wesentlich] kitoks KGr. l. c.), o dabar jau yra ir „dringend, unbedingt“ (pvz. tai b ū t i n a i reikalinga); antra, artimõs reikšmẽs yra ir slavų atitikmuo (plg. s. r. *bytьnъ* „kitai dienai paskirtas“, č. *bytný* „esminis, wesentlich“ ir kt., žr. Trautmann Wb. 42). Yra galimas daiktas, kad ir kitų vadinamųjų reikiamybės dalyvių reikšmė yra kitėjusi. Pvz. *sùktinas* tuo būdu iš pradžios galėjo būti toks, kuris yra sukamas, kuriam tas sukamumas dera; vėliau iš to jau savaime galėjo išriedėti veiklos reikalingumo arba galimumo prasmė. Dėl to, reikia manyti, kaikurie iš jų dar lig šiol savo reikšmėmis maža arba beveik niekuo nesiskiria nuo atitinkamų neveikiamųjų esamojo laiko dalyvių arba būdvardžių, pvz. *abejótinas* „abejojamas, netikras“ K 1, Jž. I 2, *bjaurẽtinas* „bjaurus“ DP 573, *mirtınas* „mirštamas“ PS I 153, *pakaktinas* „pakankamas“ (: negalės jų p a k a k t i n o s žinios turėt ib. 148), *nepaliautinas* „nepaliaujamas“ BR 4 Moz. XVIII 19, *stebėtinas* „įstabus“ AM 23 ir kt. Plg. dar Leskien Bild. 405t.

Kilimo priesaga *-tina-* yra labai sena, veikiausiai iš senovės paveldėta. Tai rodo s. lat. *-tins* (pvz. *gaidîtins* „lauktinas“, *kuoptins* „kuoptinas“), s. sl. *-tьnъ* (pvz. *prijętьnъ* „priimtinas, malonus“) ir gal graikų -τανος iš **-tn̥nos* (pvz. ϑέπτανος „degamas, degtinas“). Bet šios rūšies dariniai vis dėlto nėra pirmykščiai: jie su priesaga *-ina-* yra sudaryti iš pagrindinių žodžių su priesaginiu *-t-*. Tuo būdu pvz. *bűtınas* yra kildintinas iš *bűtas*, s. sl. *prijętьnъ* iš *prijętъ* „priimtas“ (plg. *neizdrečenьnъ* „neapsakomas“ iš *neizdrečenъ*) ir kt. Žr. Brugmann Gr. II² 1, 269, Endzelin Le. Gr. 228, Vondrák Vgl. Gr. I² 553 t., Meillet Comm.² 270.

Šalia to su priesaga *-tina-* gali būti dar sudaroma būdvardžių iš prieveiksnių ir kitų neveiksmažodinių lyčių. Pvz. *pusiáutinai* „vidutiniškai, iš pusės“ Als., ŽV I 64, MT 263 b tuo būdu yra kildin-

tinas iš *pusiau*. Sprendžiant pagal s. ind. *sanātánaḥ* „visados esąs, trunkąs, pastovus" (iš *sánā* „nuo seniau, nuo senų laikų"), lot. *diūtinus* „ilgai trunkąs" (iš *diū* „ilgesnį laiką") ir kt., ir mūsų *dabartinas* GNT 2 Pet. I 12, N 124 galėtų būti kilęs iš *dabar̃*; bet su priesaga *-ina-* jis taip pat gali būti sudarytas ir iš *dabar-t-* (plg. priev. *dabar̃tės, dabar̃čiuo, dabar̃tėl*, daikt. *dabartìs, -iẽs, dãbartį*). Plg. Leskien Bild. 407, Brugmann Gr. II^2 1, 285, Schulze Kl. Schr. 74, Hirt Gr. III 214.

Tokie dariniai kaip *apvaluõtinas* „apvalus" Pl., *pailguõtinas* „pailgas" Msd., Slnt., Als., *visuotinas* (: v i s u o t i n i tvanai TK 193, priev. *visuotinaĩ* VR 486), taip pat *pašliaũtinas* „palinkęs, nuolaidus" Als. ir kt. yra kildintini iš *apvaluo-, pailguo-, visuo-* (plg. *márgas* : *margúo-tas, mar̃guo-ti*), *šliau-*(plg. *pašliaũnas, pašliaunùs*).

Taip pat, be abejonės, sudėtinė yra ir priesaga *-utina-*, pvz. *abejùtinas* „pusėtinas" LKŽ 4 (: *abejùtis* „vidutinis", *abejùtiškas* „t. p."), *apvalùtinas* „apvalus" Jž. I 97, *paskutinas* (: dirbo iš p a s k u t i n õ s i o s Sb. || *paskučiaus* „paskiaus" BR 2 Mak. IX 12, Dan. IV 5, *paskučiáusias*), *vidutinas* MT 52, 59 (: *vidučiáusias*), *viršutinas* VE 53, MT 51, 52 (: *viršučiáusias*). Iš pat pradžios, reikia manyti, šios rūšies būdvardžiai buvo pradėti daryti iš *u-* kamieno daiktavardžių, todėl pirmesni dariniai veikiausiai yra *vidu-tinas, viršu-tinas;* plg. *alu-tinis* „alinis" Jž. I 14 : *alù-tis* : *alù-s*. Ilgainiui pagal tai iš analogijos galėjo būti pradėti daryti ir kiti dariniai su šia priesaga.

Čia pat tenka priskirti ir *visotinas* „visuotinis" MT 3, 52, 73, 179 b, PS I 126, KS 3 (: *visotinis* „visuomeninis" SzDi 280 || *visatimỹs* „visuotinis" DA 159t.).

i) *-inja-*, *-inė*

§ 150. Priesaga *-inja-* yra tolimesnis priesagos *-ina-* (*-ina*) vedinys. Tuo būdu pvz. *auksìnis, sidabrìnis* yra laikytini tolimesniais būdvardžių *áuksinas, sidãbrinas* vediniais, tokiais pat, kaip *plìkis, vyrìškis, vilnõnis, gyslõtis* šalia *plìkas, výriškas, vìlnonas, gýslotas*. Plg. s. sl. *bratьńь* „brolio, brolinis", *utrьńь* „rytinis" : *rǫčьnъ* „rankinis," *zemьnъ* „žeminis," lot. *ferrūgineus* „geležinis, tamsiai rudas" (čia *-ineus* iš **-inejos*) : *ferrūginus* „t. p." ir kt., žr. Endzelin Le. Gr. 228t., Vondrák Vgl. Gr. I 531t., 537t., Specht KZ LXIII 84.

Dabartinėje mūsų kalboje priesaga *-inja-*, priešingai latvių kalbai, kur ji bevartojama tik įvairios reikšmės daiktavardžiams sudaryti (pvz. *austriņš* „pietų vėjas“, *nadziņš* „nagelis“ ir kt), yra viena iš dariausių ir vartojama daug plačiau kaip *-ina-*. Pirmiausia su ja yra sudaromi daiktavardiniai būdvardžiai, kurie žymi paviršutinį daikto arba jo ypatybės santykį su pagrindiniais žodžiais, iš kurių jie sudaryti. Kadangi šis santykis yra labai įvairus, tad ir šių darinių reikšmė irgi didžiai įvairuoja. Bet vis dėlto šioje įvairybėje galime aiškiai išskirti bent kelis reikšminius polinkius. Žymesni iš jų yra tie, kuriais žymime: a) medžiagą, iš kurios arba su kuria kas padaryta ar pagaminta, b) savybinę priklausomybę daiktui arba rūšiai, c) paviršutinį daikto panašumą arba jo pavidalą (formą), d) tikslą arba paskyrimą (tinkamumą) kam nors, e) vietą, kur kas yra, dedasi, gyvena, kur kas laikoma, kas ką daro arba iš kur kas kilęs, f) laiką, su kuriuo yra siejamas daiktas ar veiksmas, g) išskiriamąjį ar atskiriamąjį daikto (dažniausiai paviršiaus) pažymį, h) įrankinį daiktą, ch) nuolatinį darbą, verslą, palinkimą ir i) matuojamąjį dydį (matą, saiką, svorį, kainą, skaičių ir kt.), pvz.:

a). *aguonìnis* pyragas K 3, Nms., *akmenìnis* kirvelis Jž. I 9, Sb., *akmenìnis* butas K 5, su *akmenìniais* kirviais DB 209, *alie-jìnis* valgis K 6, *ašoklìnė* gira PAS 116, *ašutìnis* sietas K 24, *auksìnis* žiedas Sb., Kp., nupirkau *auksinį* žiedelį N 271, *avižìniai* kruopai Jž. I 180 (ir *avižìnės* kruopos Sb., Kp.), *barsiukinė* kepurė DB 39, *bulvìnė* košė Skr., Snt, Nms., *dalgìnis* (iš dalgio padirbtas) kirvis Jž. I 289, *dėmantìnis* laivužis LB 32, *druskìnis* vanduo Snt., Nms., *erškėtìnis* vainikas Jž. I 397, krūmas e r š k ė t i n i s GJ 70, gl. *erškėtinę* karūną DP 168, *geležìnis* lankas NS 145, lenciūgais *geležiniais* PS I 161, *gelumbìnė* sermėga K 119, karoliai... *gintariniai* Žem. II 144, *gluosnìnis* lovys K 128, *grikìniai* blynai Tvč., *kadagìnė* lazda K 160, *kadaginiai* krūmai GJ 48, *káilinės* pirštinės Tvč., *kanapìnė* virvė K 165 (ir *kanãpinė* virvė Sb., Kp.), *karklìniai* vyžai Tvč., *kaulìnis* adyklis Jž. I 4 s. v. a d y k l i s, peilio kotas *kaulìnis* II 57, *káulinis* pinoklis Tvč., *kepenìnis* vėdaras Jž. II 77, *kepenìnė* dešra R II 240, K 178, Alk., *kiaunìnė* (= kiaunės kailio) kepurė Jž. II 101, *klevìnis* stalas Tvč., *klevinės* grindys OD II 32, *kopūstìnė* galva Jsd. 405, *kraujìnis* (iš kraujo dirbtas) vėdaras Jž. II 219, *kraujinė* dešra Qu[3] 375, *krūminis* (tik vienų krūmų) miškas Dvd., *kruopìnis* vėdaras Jž. II 264, *kruopinė*

dešra R I 68, M I 132, *kvietìnis* alus Žtl., kanda... *kvietinės* duonos GM 56, *lankìniai* užraištėliai Jsd. 723, grebėstėliai *lazdynìniai* N 176, *ledìnis* (= iš ledo) tiltas Sksn., auski... su *lendriniu* skieteliu Jsd. 200, *leñtiniai* kluonai Dkš., *líepinis* medus Sb., *líetinis* (= lietaus) vanduva Rdn., *linìnis* siūlas Jž. II 27 s. v. kanapinis, Sb., Tvč., *lunkìniai* vyžaliai Sn., *málkiniai* (= malkų) pelenai Alk., *mẽdžiaginė* (= medinė) bažnyčia Lzn., *mẽsinė* stirta Kp., *milìnis* autas Tvč., *milìnė* sermėga K 255, Žem. II 211, *mìltiniai* blynai Tvč., *molìnis* puodas Sksn., *mólinis* pečius Sb., Tvč., *nendrìnė* lazda K 271, gėrė... *obuolìnę* girelę GM 56, *pakulìnis* maišas Sb., *pãkulinis* audeklas Tvč., *perkelinis* sijonas Žem. I 34, *pienìnis* „iš pieno" K 309 (: *pienìnė* košė Slnt.), *plaušìnė* virvė K 317, *plėšìnis* (= iš plėšų nupintas) kiocis Kl., *plienìnis* dalgelis Jd. 641$_7$, *plytìnis* pečius Sksn., bukietai *popieriniai* Žem. II 98, *ragìnės* šukos K 341, *raumenìnė* dešra Alk., *rikìnė* (= iš rìkių padaryta) tora (= tvora) Dbn., Kv., *rugìnė* duona N 448, Tvč., pinkis vainikėlį *rūtinių* žiedelių LV 118, *sėmenìnis* aliejus K 370, *sidabriniai* guzikai NS 143, diržas *skūrinis* OP 105, *smalìnis* (= smalos prileistas) kiaušinis Dvd., Sb., *smalìnė žvakė* LB 161, *sniegìnis* vanduo Jž., *sniẽginis* debesis Smg., *stiklìnės* (= iš stiklo padarytos) akys Sb., užtvėrė rūtų darželį po *stikliniu* langeliu Jsd. 205, *stiklinės* gonkos Svč., *sùlinis* (= sulos) gėrimas Dvd., *šaknìnis* (= iš šaknų nupintas) kašikas Dbč., *šerìnis* šepetys PAS 145, Sb., *šiaudìnis* dangtis Tvč., *šiaudìnis* stogas Sb., Kp., *šiaudinis* aulys BK 20, *šiaudinės* durelės NS 150, *šikšnìnis* diržas Sb., *šikšniniai*... sparnai LD 128, *šilkinės* kamanėlės Jsd. 197, *taukìnė* žvakė Ddv., Sksn., pirk *tymìnį* balnužėlį Jd. 1098$_2$, *ūdrinė* (= ūdros kailio) kepurėlė KD 29, *varìniai* varteliai Jsd. 225, *vilnẽlinis* čerkasas Kp., *virvẽlinis* botagas Rmg., Sb., Kp., *virvẽlinis* paseitas Sb., *virveliniai* pakinktai Vaiž. IX 277, *zerkoliniai* langeliai NS 148, Jsd. 74.

b). *antìnė* plunksna K 10, *antìniai* kiaušiai Jž. I 22, *aslinė* plyta N 10, *avižìniai* šiaudai K 34, *ažunaginė* liga SzDi. 434, *ąžuolìnis* medžias Tvč., *ąžuolìnis* medis Pgm., *beržìnės* malkos Nms., Pgm. (ir *béržinės* malkos Sb., Kp.), *blindìnė* malka K 51, užrašas *dėdìnis* (= dėdės, priklausąs dėdei) Jž. I 305, *dievinė* malda („Tėve mūsų", t. y. Dievo malda) N 140, *dugninė* lenta ib. 148, *dvarìnis* arklys Tvč., *ẽglinės* malkos Sb., Kp., *erìnis* kailis

K 107, *galvìnis* (= galvos) kaulas Jž. I 408, *gandrìnis* lizdas ib. 410, *gandrinė* plunksna N 239 *gìrninis* akmuo Tvč., *grėblìniai* dantes ib., *jáutinis* ragas Jž. I 682, *javìniai* šiaudai ib. 682, *kadagìnis* medis ib. II 6, *kaklìnė* gysla ib. 15, *kaklinė* šikšna N 171, *kaktìnė* skūra Jž. II 16, *kapìnis* akmuo N 178, K 166, *kareiviniai* žirgai GDK 169, *karvẽlinės* plunksnos Jž. II 48, *kiškìnis* plaukas ib. 133, *kvietìnis* grūdas Dvn., *lankìnis* (= lankos) šienas Jž., *lietuvinis* krežis Šts., *lietuvìniai* (= lietuvių) svarai Slnt., *liežuvinė* mėsa Jž., *marìnis* (= marių) vanduo Vln., prisiklausė bjaurių bjauresnių... *maskolinių* žodžių WK 71, *meškìniai* taukai Jž., *miežìniai* šiaudai K 254, *obšrinė* skūra N 30, *pagramantinės* ganyklos Pgm., *paršìnė* mėsa Vln., *píevinis* Jakaitis (kuris turi labai daug pievų) Ždč., *pirmagalìniai* ratai Arm., Sb., *povìnė* plunksna K 324, su *povine* plunksnužėle Jsd. 260, *ruginiai* šiaudai A (1884) 131, *ruoplìnis* beržas Pgm., *rusìniai* (= rusų) pinigai Dbn., *šaũčinis* peilis Ds., *tekylìnis* akmuo Sksn., *vasarojìniai* javai, šiaudai Rgk., Ddv., Alk., *vìštinės* plunksnos Tvč., *vokietìniai* (= vokiečių) pinigai Slnt., Gžd., *žąsìniai* kiaušiniai Nms.

c). akys pasidarė *alavinės* Vaiž. VIII 173, *bẽprotiniai* (=tokie kaip bepročio) kailiniai Slnt., *burõkinės* (= raudonos kaip burokai) bulbos Sb., *česnakìniai* dantys Jsd. 405, *dalginis* „kreivas kaip dalgis" SzDi. 107, *dalgìnis* „dalgio pavidalo" K 77, *dañginis* (=šviesiai melsvas) sijonas Alk., *dūliniai* (= kaip dūlės) obuoliai Jž. I 361, *galvìnis* (= galvos pavidalo) cukrus Pgm., *geležìniai* (= kieti kaip geležis) obuoliai Nms., *geležìnė* širdis Sb., *grūdìnės* (= mažutės ir smulkios kaip grūdai) bulbos Sb., Kp., *gulbìnės* žąsys Slnt., *kamuolìnis* (= kamuolio pavidalo) žaibas Pžl., *karklìnis* (= stambus, augštas ir liesas) žmogus Btč., *kar̃klinės* bulbos Ds., *kiaulìnis* (= toks prastas, nešvarus, kaip kiaulė) žmogus Alk., *kiaũlinis* (= ankstus) miegas Rdn., *kryžìnis* „kryžiaus pavidalo" K 205, *krũminis* dantis (dantys) Prž., Dvd., Ds., *kulkìnis* „kulkos pavidalo" N 208, K 209, *kumštinės* (= didelės kaip kumščiai) bulvės Pgm., *ledìnis* (= šaltas kaip ledas, sausas) vėjas Šnk., *ledìniai* (= pro lietaus debesis matomi šviesiai geltonos spalvos) debesys Pmp., *ledìnė* druska R II 62, KDL II 206 s. v. Steinsalz, DB 21, Nms., Pgm., *lėlinis* ponaitis LP I 14, *meškìnės* (= tokios kaip meškos) kojos Pgm., *migdolinės* peniukšlių akys Vaiž. VI 20, *molìniai* (= sierenkiai) obuoliai Ždk., *obuolìnė* (= obuolio pavidalo) spyna K 281, *pavažìnės* (= panašios

į pavažas) kojos Rdn., *peĩlinis* (= peilio didumo) lydžiukas Erš., Sb., *plaštakiniai* (= plaštakos storumo) lašiniai Pgm., *raganìnis* „bjaurus kaip ragana" Sksn. (pvz. kalbant apie vištas: štiš, jūs raganìnės!), *rasãlinės* (= raudonos kaip rasalas) bulbos Sb., Kp., *rožinis* „rožinės spalvos" SzDi. 320 (: rožìnės [= raudonos, ružavos, poniškos, ankstybosios] bulvės End., Knl.), *sidabrìnė* (= blizganti kaip sidabras) rasa Dvd., *sidabrinis* jo balsas Žem. I 25, *sidabriniai* plaukai ib. I 312, *sienójinis* (= sienojo didumo) rakštis Dvd., *siūlìnis* kirminas Slnt., *skrituoliniai* lankeliai A (1884) 119, *stavarìnės* (= tokios kaip stavarys) akys Rdn., *stuobrìnis* (= stuobrio pavidalo) keselys Brž., *šluotìnė* žvaigždė KDL I 699 s. v. Komet, *šulnìnis* (= toks kaip šulinio) gilumas Dvd., *šunìnės* (= mažos, rūgščiai aitrios) grūšios Alk., *toriẽlkinės* akėčios Srg., *vynìniai* obuoliai Sb., Kp. (taip pat: *vyninius* obuolėlius nokinau OD I 55), *žičkìnės* (= mėlynai raudonos) bulbos Plš., *žmogìnis* (= žmogaus pavidalo) stulpas Slnt.

d). *abrãkinė* tarba Sb., Kp. (ir *abrakìnė* tarba Jž. I 3), *aliejìnis* rykas K 6, puodas *alìnis* Jž. I 12, *ašakìnis* (= ašakoms pilti) maišas Grv., *avìnės* (= avims kirpti) žirklės N 12, K 34, drabužis *bažnytìnis* Jž. I 198, *blauzdìnės* aūklės ib. 216, *blusìniai* (= blusoms paskirti) marškiniai K 53, *dalìnis* (= daliai paskirtas) gyvulys Jž. I 289, *dangìniai* (= dengiamieji) šiaudai ib. 291, *darbìnis* arklys Sb., Kp., *dobilìnė* (= dobilams pjauti) mašina Alk., *drobìnės* (= drobei austi) nytys Sb., *drùskinis* (= druskai laikyti) indas Jž. I 354, *dúoninis* (= duonai riekti) peilis Sb., Tvč., *galvìjiniai* (= galvijams šerti) burokai Sb., *ganyklìniai* (= ganyklai sėjamieji) dobilai ib., *girìnis* (= girai laikyti) kubilas Kp., *girinis* kubilėlis NS 91, 130, *gyvulinį* bėralą... grūdosi grūstuvuose Vaiž. VII 215, *glìndinis* peilukas Tvč., *grandìnė* (= grandims kalti) geležis Jž. I 461, *ìšeiginis* (= išeigai paskirtas, šventinis) drabužis ib. 573, *kaklìnė* skepeta K 162, *kalėdinis* alus Šnk., *kárvinė* (= karvei rišti) virvė Ds., *kárvinis* (= karvėms duodamas) šienas Vrn., *kiaũlinis* (= kiaulėms liuobti) viedras Sb., Kp. (ir *kiaulìnis* v. Jž. II 100, Skd.), *kiaũlinės* bulvės Gž., *kopūstinis* kubilas Pgm., *kopũstinė* bačka Vbl., *kraikìniai* šiaudai K 198, Jž. II 209, *leñtinė* (= tinkama lentoms daryti) eglė Pvk., *maĩšinis* (= maišams austi) skietas Lpg., *mašininio* alyvo pirkau Žem. II 308, *mėsinis* peilis Pgm., *mėšlìnės* šakės Jž., *mirtìniai* (= mirčiai paskirtieji) marškiniai Dvd., šulikė *pamazginė*

Žem. I 34, *pamušalìnis* (= pamušalui skirtas) audeklas Alk., *pardosìniai* (= pardosui, pardavimui skirti) rugiai Pl., Kv., *paršẽlinės* bulbos Tvč., *pal̃šinis* ėdalas Gvč., *pasõginiai* gyvuliai Dvd., *pelenìnis* kubilas Sksn., *píeninė* mašina Rgk., *pyliavìniai* grūdai Slnt., *raguĩtinis* (= tinkamas raguitėmis važiuoti) kelias Rdn., Nč., *rãtinis* kelias Rdn., *sė̃klinis* (= sėklai paliktas) dobilas Dvd., *sė̃klinės* bulbos Sb., Kp., *sėklìnės* roputės K 370, *sil̃kinė* bačka Sb., Kp. (ir *silkìnė* bačka K 373), *sū́rinis* (= sūriui dėti) maišelis Tvč., *šieninės* šakės Pgm., *šieninis* (= šienui kišti) maišas Vbn., *talkìnė* (= talkoj dainuojama, talkai pritaikyta) daina Tvč., *uksusinis* sūdas (= indas) SzDi. 207, *vandenìnis* (= vandeniui nešti) viedras Alk., *veĩslinis* (= veislei paliktas) kumeliukas Sb., *viralìnis* katilas Tvč., *viralìnės* ropės Rdn.

e). *apatìnė* lenta K 11, Sb., *apluokìnis* (= į apluoką leidžiamas) veršis Dbn., Scipio *aprikinis* GDK 244, *arklìnis* tvartas Tvč., *balìnis* krūmas K 37, *daržìnis* medis ib. 79, *daržìnis* šienas Tvč., *daržìnės* žolės Jž. I 297, *daubìniai* Šepučiai (kurie gyvena dauboje) Pgm., *dėžinė* varlė N 140, *dirvìnis* tilvikas ib. 144, Jž. I 332, *galìnis* butas K 112, *galìnis* (= kaimo gale gyvenąs) gyventojas Sb., Kp., *girìnis* medis K 124, *girìnis* paukštis Jž. I 435, *girinis* apynys PN 11, *girìniai* obuoliai Kp., *jūrinis* vėjas N 43, DB 214, *káiminiai* žmonės Alk., *kalnìnis* (ir *kálninis*) „kalne esąs, kalniškis" Jž. II 21 *kalnìnis* (= kalne gyvenąs) Vaitonis Kp., *kampìnis* akmuo Qu[3] 504, K 165, *kárvinis* tvartas Tvč., *kaunìnis* dėdė Rgk., *kertìnis* akmuo Sb., ŽV II 82, *kiaulìnė* rinka (kur kiaulės parduodamos) Vkv., *kiemìnės* antys Jž. II 108, *krantìnis* (= krantuose ar pakrantėse augąs) šienas Sn., *kraštìnis* (= pačiame krašte esąs) sklypas Lšk., *kraštìnė* pieva Tvč., vynas... *kretinis* (= iš Kretos) SzDi. 2, rūbai... *krominiai* Žem. I 31, *kuknìnė* (= virtuvėje dirbanti) mergė Slnt., šienas *lankìnis* Jž., *laukìnės* (= į lauko pusę einančios) durys End., Slnt., *mėsìnis* lovys (kur mėsą sūdo) Sksn., *mėsinė* (= mėsoje esanti) kirmėlė N 395, *miẽstinė* (= mieste gyvenanti) marti Alk., *miškinis* „miške esąs, gyvenąs" (: aš nusišaučiau m i š ki n ę stirną NS 199), *namìnis* alus Žem. II 251, *namìnis* gyvulys Sb., Kp., *namìnis* alaus darymas Slnt., darbai *naminiai* Žem. I 196, *namìnė* svočia (kuri tik namie paprašyta būti) Dvd., *naumiestìnis* pralotas Rgk., *orinis* „ore esąs" SzDi. 162, *ožkinė* pūnė SzDi. 109, N 31, *oagirìnis* (= pagiryje gyvenąs) gyventojas

Vbl., Dvd., Ad., *pajūrinis* „pajūryje esąs" (: neturėjo... p a j ū r i n i ų brangių daiktų GDK 243), *pakapìnis* šniūras (kuris yra ties kapais) Kp., *pakójinės* (= nuo kojų, prastos) vilnos Užp., *pakriūtinė* (= pakriūtėje esanti) pievelė Kkl., jūra *palanginė* ŽV I 2, *palanginės* jūros pašalys PŽK 127, *palaukìnės* (= palaukėje augančios) pušys Jnšk., *pamarinis* miestas N 383, *pamatìnis* akmuo Kvr., *pamiškìnis* šniūras Ds., *panamìnis* (= prie namų prieinąs, panamėje esąs) rėžis Ln., *pašešupìniai* (= arti prie Šešupės gyveną) gyventojai Alk., *patìltiniai* šniūrai Tvč., *pietinė* Gudija DLŽ 185, *píeviniai* žirniukai Bšn., *pilviškìnis* kunigas Rgk., *pirkìnis* (ir *pir̃kinis*) darbas Mlg., Pls., *pir̃kinė* musia Rdn., *pirtìnis* muilas Dvd., *prū́sinis* spiritas Nms., *prūsinės* bitės Vaiž. IX 150, *pūdymìniai* (= pūdyme sėjami) žirniai Ėrš., *rygìnė* (= iš Rygos parvažiavusi) Petronienė Kp., *rytìnis* vėjas N 444, K 356, *salakìnis* kunigas Dglš., *salìnis* (= salõs, kaimo) berniukas — m i e s t e l i n i s teliukas Mlg., *samanìnės* bitės (kurios gyvena samanose, pievose) M I 105, N 454, Vln., *skriaudžìnis* kunigas Skr., *slenksnìnis* sienojas (kuris dedamas slenksnio vietoje) Dvd., *stainìnis* (= stainioje laikomas) kumelys Sb., *šalìnis* (= iš šalies kinkomas) arklys K 419, Pgr., *tur̃ginis* (= į turgų vedamas) arklys Erž., kregždė *urvinė* N 35, *vakarìnis* vėjas SzDi. 395, R I 171, M I 313, K 484, *vakarìnė* (= į vakarus esanti) žemė KDL. I 5 s. v. A b e n d l a n d, *vidìnės* (= į vidų einančios) durys Škn., *žemìniai* gyviai Sksn., *žemìniai* kraštai Lzn., *žemìnė* uoga (= žemuogė) Dvn.

f). *dienìnis* (= dieną melžtas) pienas Tvč., *dienìnis* sargas K 86, *dienìniai* marškiniai Jž. I 311, *dieninio* įpročio... neparkeitė GDK 243, *gegužinis* (= gegužės mėnesį-nešamas) altoriukas Žem. II 96, *krikštiniai* (= krikšto metu kalbami) poteriai Gkn., *mėnesìnė* alga Sb., *mėnesìnės* rožės K 249, avinėlis... *metinis* PS II 127, *mẽtinis* pasilinksminimas Km., *mẽtinis* gyvulys Kp., *morčinės* (= kovo mėnesį išperėtos) vištaitės Alk., *naktinis* vagis PP 14, ds. *naktinės* pelėdos DP 88, *pavasarinis*... lietus GI 70, *pavasarìnė* vilna Sb., Kp., Ds., *rýtinis* (= rytą melžtas) pienas Tvč., *rytinė* rasa DP 520, *rytmetìnė* malda Sb., oras *rytmetinis* GI 48, *rytmetinė* rasa Dvd., *rudenìnis* (= rudenį gimęs) kiškis Rnč., *rudenìnis* šienas Lpg., *rudenìniai* paršiukai Sb., *rudenìnės* vilnos Sb., Ds., *senýbinis* įrankis Ut., *senýbinės* dainos Sl., *senoviniai* laikai Lnk., *senovinius* ponų kapus kiaulės knaisioja LP III 12, *senovìnės*

dainos Dvd., *šermenìnė* (= šermenyse giedama) giesmė Alk., šviesa *vakarinė* SzDi. 458, *vakarinė* malda N 46, *vakarìniai* poteriai Sb., *vasarìniai* kviečiai K 491, *velýkinė* išpažintis Sb., *žieminiai* speigai PAS 113, *žiemìnė* kepurė Sb.

g). *akìnės* (= su akimis dirbtos) nytys Jž. I 7, Kp., *akìnės* kortos (koziriai) Alk., *ánkštiniai* javai Pžr., *ąsinis* (= ąsotas, su ąsa) kragas N 10, *atkaltìnė* (= su atkalte) krasė K 26, suolas *atlošinis* (= su atlošu) Qu³ 1178, *dangtìnis* (= su dangčiu) puodas K 78, *dantìnis* pjautuvas Jž. I 292, *dū́minė* pirkia Tvč., drabužiai *gaurìniai* (= gauruoti) Jž. I 418, *grūdìnės* (= su grūdais) kanapės ib. 476, *grūdìniai* (= grūdais sėti ir nepersodinti) burokai Sb., *iltìnės* dantys K 145, *jungìnis* (= ant jungų sujungtas tarpjungiu) spragilas Jž. I 687, *kampinis* (= kampuotas) dvaras Qu³ 581, *kanapìnė* druska (= sausai paspirgintos kanapės su druska) Ždk., *kantìniai* (= su kantais, kantuoti) obuolai K 166, *karpìnis* (= su karpais) medelis Jž. II 42, *kaulinis* vaisius PAS 73, šikšna *kilpìnė* Jž. II 114, *korìnis* (= koriuotas) medus Tvč., *krauklìniai* (= su dviem kráuklais) mintuvai Jž. II 219, *krū́minės* (= krūmais augančios) vyšnios Pvk., *krumplìnis* (= su krumpliais) rulis Dvd., *kū́ginis* (= į kūgį sukrautas) šienas Tvč., *kùmštinės* (= be pirštų, tik vienu nykščiu) pirštinės Pšl., *lapìniai* (= su lapais, lapuoti) medžiai Bšn., *mazgẽlinės* nytys Kp., *padurkìniai* (= trumpi ir paskiau pailginti) marškiniai Nč., *pasagalìnis* (= apatinis) andarokas Dglš., *pelenìniai* (= pelenuoti) autai Gvč., *põninės* (= su paveikslais, paveiksluotos) kortos Alk., *porẽlinis* jurginas Kp., *porìnės* vadžios (vartojamos dvejetu važiuoti) Alk., *poterìnis* žmogus (kuris daug poteriauja, meldžiasi) Vln., *raštiniai* (= raštuoti) sijonai DB 40, *rãtinis* (= ratais rašytas) raštas (kaldroje) Kp., *skìltiniai* obuoliai ib., *skujìniai* kviečiai Bsg., Nms., *slúogsninis* (= iš vienos virvelės nuvytas ir vienu sluogsniu pavijotas) botagas Lpg., *spurgẽlinės* nytys Kp., *šùkinis* (= su šuke, šukėtas) puodas Mrp., *utėlinis* „utėlėtas" (: rado mergą u t ė l i n ę TŽ I 260), medis *vaisinis* PAS 159, *vaisinė* šakelė ib. 109, *vė̃jinė* (= vėjuota) diena Vrn., *vištalìnė* višta (kuri vištelius vedžiojasi) Gžd.

h). *arklìnė* (= arkliais varoma) mašina Vkš., Sb., *bóbinis* arklys (kuriuo ir moterys pavažiuoja) Ds., *dalginiai* (= dalgiu kertami) rugiai R I 22, *jáutinis* malūnas Jž. I 682, *kójinė* (= kojomis minama) mašina Sb., *lū́pinė* armonika ib., *pavadìnis* arklys K 300,

rankìnis arklys ib. 344, *rankinis* (= ranka pjaunamas) javas R I 118, *rañkinės* (= rankomis sukamos) girnos Sb., *rañkinė* mašina Sb., Tvč., *vandenìnis, vė́jinis* malūnas Sb.

ch). *apyninės* kirmys PN 38, *ariminis* žmogus (kuris aria žemę) Užp., *arklìnis* vilkas (kuris arklius pjauna) Šmn., *arklìnis* piemuo (kuris arklius gano) Jž. I 108, *avìnis* vilkas Kp., *bandìnė* piemenė (kuri bandą gano) Jž. I 191, *javínė* dievė DLŽ 32, žvirblis *kanapinis* OD II 27, *karvìnis* vagis Lkš., *karvìnė* mergė (kuri karves žiūri) Slnt., *kéltuvinė* (= karvinė) musia Rdn., *kiaulinis* vaikas (kuris kiaules gano) N 188, *kiaũlinė* mergaitė Žpn., *lašinìnis* žmogus (kuris lašinius valgo, perka) Alk., *pakulìnis* žydas ib., vanagas *paukštinis* N 281, *rũbinė* karvė (kuri rūbus ėda) Sl., *sėmenìnis* žydas (kuris perka sėmenis) Sl., Ds., *sietinis* žydas (kuris dirba sietus) Rdn., *skudurìnis* žydas (kuris verčiasi skudurais) Pgm., *šerìnis* žydas Alk., *teliõkinis* žydas Kp., *vìštinis* kupčius ib., *výžinis* senis (kuris tik vyžas nešioja) Plv., *žuvìnė* pelė (kuri žuvis gaudo) Sl.

i). *gõrčinis* puodas Sb., *kapeĩkinis* cviekas Rmg., Sb., *kártinis* (= didumo sulig kartimi) spragilas Jž. II 46, *plaštakìniai* (= plaštakos storumo) lašiniai Pgm., *pūrinis* maišas Pgm., *síeksninis* (= sieksnio ilgumo) botagas Sb., Kp., *sprindìniai* lašiniai ib., *uolektinis* „uolekties ilgumo" N 30 (: įtiekė sau ir pentinus u o l e k t i n i u s DB 189).

Permetę akimis visus augščiau surašytuosius pavyzdžius ir juos tarpusavy kiek palyginę, tuojau galime pastebėti, kad kaikurie iš jų turi bent po kelias reikšmes. Pvz. *kiaulìnis* viedras yra toks, kuriuo kiaulėms neša ėdalą ir iš kurio kiaulės ėda (Jž. II 100, Slnt.); be to, dar yra *kiaulinis* miegas, *kiaulinis* vaikas (piemuo), *kiaulinis* žmogus ir kt. Kiti iš jų savo reikšmėmis svyruoja, todėl kartais gali būti tai arba kitai grupei priskirti; pvz. *silkìnė* bačka gali būti suprantama ta, kurioje yra silkės sudėtos, laikomos ir kuri tinka (yra paskirta) tik silkėms dėti (laikyti). Dėl to kartais labai sunku griežčiau apibrėžti priklausomybinę būdvardinių priesagos *-inja-* darinių reikšmę.

§ 151. Priesagos *-inja-* būdvardžiai, sudaryti iš būdvardžių, reiškia nuolatinę rūšinę daikto ypatybę, pvz. *aklìnis* langas K 5, pirštinės *aklinės* (= be pirštų) Jž. I 8, *atbulìnis* šokis Alk., *baltìnis* „baltõs rūšies" K 38, *bendrìnė* (= dviem kaimams priklausanti) bala ib. 44

bendrìnė (= iš vieno pjaunama) pieva Jž. I 202, *bergždìnė* (= bergždžioji) karvė ib. 204, Als., *bergždiniai* darbai A (1883) 15, *ilgìniai* (= ilgieji) šiaudai Jž. I 522, *ypatinė* šventė DP 32, *ypatinė* žvaizdė ib. 400, *išilgìniai* šiaudai K 149, *išilgìniai* (= be priedurų) marškiniai Jž. I 582, *ištisìniai* (= iš vieno gabalo, be priedurų pasiūti) marškiniai ib. 652, Slnt., *ištisìniai* poteriai Slnt., *kairìnė* (= kairioji) pusė K 161, *kar̃štinė* liga Jž. II 44, *mišrìniai* (= sumaišytieji) grūdai Jž., visos buvo *pagáuliniais* drobužiais apsidariusios Žem. II 96, *pagavìniai* (= geresni, veikiau pagaunami kur greitai išeinant) drabužiai Als. (dėl darybos plg. *pagavìnis* : *pagavùs* = *pagáulinis* : *pagaulùs*), ds. *palaipinės* žolės DB 28, *palaidìniai* paršai (kurie palaidi laksto, neuždaryti ir nepenimi) Išl., *parankìnis* (= nuolat vartojamas) indas Alk., pristatinėta *parankinių* indų Žem. I 111, *parankìnis* (= kasdien velkamas) apsiaũstas Klt., *pasalìnis* (= pasalus, iš pasalų puoląs) šuo Erž., Gr., *plóninė* (= plonoji) šalka Dvd., *príešinis* (= priešakinis) dantis Pgr., *priešìnis* (= prieš seklyčią esąs) kambarys Pšt., *príešiniu* (= priešingu) būdu DP 19, 422 (: *príešus, -i* DA 142), *rẽtinis* (= retasis, retadantis) grėblys Dvd., *retìnės* (= retosios) šukos Rdn., *rudinis* švarkas Žem. I 177, *rudìnė* (= iš rudų vilnų padaryta) sermėga Jž., A (1886) 21, *saldìnis* (= saldžios rūšies) obuolys LV 80, Vkv., *statìnė* tvora Sb., *širmìnė* kepurėlė Jd. 1089_6, *tánkinis* (= tankiadantis) grėblys Dvd., *tánkinis* (= tankiai pintas) sietas Sb., Kp., *tánkinės* šukos Rdn.

Beveik tos pat reikšmės yra ir skaitvardiniai šios priesagos būdvardžiai, pvz. *dešimtìnis* K 85, *dvylikìnis* varpas (kuriuo dvylikai skambina) Jž. I 379, *keturìnis* (= keturiomis nytimis austas) audeklas Up., Sksn., *keturiólikinis* (= keturiolika nyčių audžiamas) skietas Lpg., *ketvirtinis* (= ketvirtainis) lopas Jž. II 94, *penkìniai* auksìniai (penki rubliai) Rgk. Čia pat priskirtinas ir savotiškos darybos *tūkstinis* „tūkstantasis" SzDi. 376, M I 301.

Kiek kitokesnės reikšmės yra būdvardžiai, su priesaga *-inja-* sudaryti iš būtojo laiko neveikiamųjų dalyvių, — jie žymi būdą, kuriuo kas daroma, atliekama, įgijama arba padaryta, įgyta, pvz. *apmuštìniai* kailiniai Jž. I 56, *atsineštìnė* skrynia (kurią mergina tekėdama atsineša) Alk., *bristìnis* tinklas (kuriuo brendant gaudomos žuvys) K 58, *darýtinės* žvakės Kv., *dažýtinis* „dažytasis" (: pasisiuvau iš d a ž y t i n i o milo, d a ž y t i n ė s drobės apsiaũstą Jž. I 803), *degtìnės* plytos Sb., ME 109, *drožtìnis* botkotis N 157, K

95, *galvótiniai* debesys Gžd, *giedótinės* (= giedamosios) mišios Sb., Kp., *griaustìnis* debesys Ds., Pnm., *kaišytinis* žiurštas Alk., *káltinis* krėslas, kūlis (= akmuo) Jž. II 22, *káltiniai* batai Slnt., *kastìnis* kelias Kv., *kastìnės* pelkės K 172, *kinkýtinis* (= kinkomasis) lankas Rmg., *laužtìnės* kamanos K 223 (ir *láužtinės* k. Kv., Slnt., Vvž.), *leistìniai* (= iš skystos tešlos šaukštu į puodą suleisti) kukuliai Alk., *leistìniai* kleckai Kp., *lenktìnis* peilis Sb., Kp., *lietìnės* (= lietuvuose lietos) žvakės Kv., *megztìniai* (= mezgamieji) virbalai JR III 39, *mergáutinis* vaikas Alt., *mérgautinė* (= mergaujant ryšėta) skepeta Alk., *mestìniai* kleckai Škn., *pavilktìniai* (= pavelkamieji) marškiniai K 301, *penė́tinis* pekus DP 350, atveskite teliuką *penėtinį* GNT Luk. XV 23, *pirktìniai* marškiniai Sb., Kp., *plėštìnė* lazda K 319, *priaugtìnis* paršelis (= paauglys, pusparšis) Lkm., *pridurtìniai* marškiniai KGr. 94, *prigimtinis* sūnus DP 355, *rašýtinis* sūnus (kuriam ūkis užrašytas) Nms., *rautìniai* grikiai Vkn., *riektìnis* (= riek amasis) peilis Btm., *skaitýtinės* mišios Sb., *sudėtìnis* (= sudedamasis) kryžius Rmg., *sudėtìnis* (= lenktinis) peilis Nč., *sakaktinės* (= iškilmingos) šventės DP 33, *suktìnis* (arba *vytìnis*) botagas KDL I 505 s. v. Geissel, *suremtinis* stalas Vaiž. IX 283, *suvertiniai* (= suveriamieji) langai KD 184, *suvestìniai* (= našlio ir našlės) vaikai Alk., *trūktìniai* juokai (nuo kurių gali trūkti viduriai) Rdn., *vogtìnė* kepurė Pgm., motina... apsitaisė *žlugtiniais* drabužiais Žem. I 245.

Būdvardžiai, su šia priesaga sudaryti iš prieveiksmių ar hipostaziniu būdu net iš atskirų žodžių grupių, savo reikšme nesiskiria nuo atitinkamų tos pat rūšies daiktavardinių būdvardžių, pvz. *abipusinis* A (1884) 177, *abyšalìnis* „abiejose šalyse esąs" K 1, *anašalinis* „anoje šalyje esąs" N 6, *begalìnė* kančia Sb., jupa *berankovinė* SzDi. 79, korojimai *ikmetiniai* PS II 66, niekinkime gyvatą *ikmetinę* DP 491, *kasdieninis* apdaras Žem. I 182, *kasdienìnis* valgis Jž. II 49, *kasdiẽniniai* drabužiai Ilg., *kasdienìnė* sermėga K 171, vartok *liglaikinius* daiktus TK 156, *ligšiolìnis* darbas Sb., *tolýdinis* (= nuolatinis) svečiavimasis Pvk., *tridienìnis* drugys K 463, *tuojtimpinė* giedra PAS 21, kėlusis *tuojtimpinėms* karėms DB 159, *visadinis* „nuolatinis, pastovus" N 83, *visuometiniai* pečiai A (1884) 170.

Kiek blankesnė reikšmė yra tokių šios priesagos darinių, kurių daryba atrodo ypatingesnė, pvz. *ìšbėginis* (= laibas, lieknas ir

augštas) medis Jž. I 561, *išbėginės* pušikės Žem. II 176., *priedėvinis* (= kasdieninis) švarkas VR 479, *prienešiniai* (= vidutiniai, truputį prastesni už išeiginius) Vln. ir kt. Nors kaikurie šios rūšies būdvardžiai atrodo galį būti sudaryti iš veiksmažodinių lyčių, bet iš tikrųjų jie gali būti ir kitokios darybos. Kaip rodo *ištraukinis* ir kt., labai yra galimas daiktas, kad ir būdvardžiai *išbėginis, prienešinis* yra sudaryti iš panašių daiktavardžių. Tai patvirtina ir būdvardžiai *sąmalinis* bei *sámpuvinis* : *sąmalinė* (= rupi) duona Msd., Kv., *sąmalinis* (= nepiklevotas) kepaišis Kv., Slnt., *sámpuvinės* (= supuvusios) lentos Als. Ir vienas ir kitas iš jų kildintini iš daiktavardžių, būtent — *sąmalinis* gali būti sudarytas iš *sąmalo*, o *sámpuvinis* — iš *sámpuvio;* plg. dar *sąmalas* „miltai, kurie atlieka sulaukus naujų rugių" Lnk. O kupiškėnų *meldìnės* knygos (iš kurių meldžiasi) veikiausiai pagal *meĩstis* yra perdirbtos iš *maldìnės* knygos (= maldaknygės).

Dar nepaprastesni būdvardžiai yra su priesagomis *-ūninis, -ūdinis* ir *-utinis,* pvz. *kartũninis* obuolys Jž. II 47, *pietũninis* (= pietų melžtas) pienas Slk., *rūgštũniniai* obuoliai Lpg., Tvč., *saldũninis* obuolys Lpg., Rdm., Mrs., Vdk., Tvč., Dsn.; *kartũdinis* (= kartuolis) obuolys Kp., *kietũdiniai* obuoliai Ds., *rūgštũdinis, saldũdinis* obuolys Ds., Pnl.; *alutìnė* (= alinė) stiklinė Jž. I 14, *augštutìnis* „viršutinis, augščiausias" ib. 177, *galutìnis* „galinis; paskutinis" ib. 407, *kraštutìnis* (= kraštinis) laukas Vln., Msd., Als., Slnt., *paskutìnis, pirmutìnis* „pirmasis" Sb., *tarputìnė* (= vidurinioji) duktė Sksn., *vidutinis* „vidinis, vidurinis, vidutiniškas" DP 287, 385, 390, *vienutinis* „vienintelis" DLŽ 173, *viršutìnis* „paviršinis, paviršutiniškas" DP 152, 204, 295 (plg. dar : *viršutìnė* [= pačiame viršuje esanti] lenta Sb.), *žemutìnis* „pats žemasis, žemiausias" Jž. I 177 s. v. aukštutinis.

Šitų būdvardžių kilmė nevienoda. Visų pirma būdvardžiai *kartūninis, rūgštūninis* ir *saldūninis* yra su priesaga *-inja-* sudaryti iš kamienų *kartūna-, rūgštūna-* ir *saldūna-,* plg. *rūgštũnas, saldũnas* obuolys Prg., Tvč. Čia priesaga *-inja-* yra tos pat reikšmės kaip ir *-ja-*, plg. *saldũnis* Sb., Kp., Vbn. = *saldūninis.*

Visai tolygios reikšmės yra *kartūdinis, rūkštūdinis* ir *saldūdinis.* Formaliai šie būdvardžiai galėtų būti su priesaga *-inja-* sudaryti iš **kartūdas, *rūgštūdas* ir **saldūdas.* Kad čia priesaga *-ūdinis-* disimiliacijos keliu būtų išriedėjusi iš *-ūninis,* dabar nega-

ima pasakyti, nes tam įrodyti tuo tarpu trūksta reikiamų pavyzdžių; plg. dar 100 psl.

Kas kita yra būdvardžiai su priesaga *-utinis* : jie yra išvesti iš būdvardžių su priesaga *-utina-*, todėl *paskutinis, vidutinis, viršutinis* taip santykiauja su *paskutinas, vidutinas, viršutinas*, kaip *auksinis* su *auksinas* ir kt. Taip pat ir *visotinis* DP 88, 528, 554 yra kildintinas iš pirmesnio *visotinas*, žr. 245 psl.

§ 152. Šalia būdvardžių mūsų kalboje su priesaga *-inja-* nemaža yra ir daiktavardžių. Tai yra ne kas kita, kaip sudaiktavardėję pirmykščiai būdvardžiai, ir todėl savo daryba niekuo nesiskiria nuo atitinkamų dabartinių būdvardžių, pvz.:

a). *ąsìnis* „ąsotas puodas" Schl. 74, 256, *daiktìnis* „žmogus, kuris skirstantis į viensėdžius pasilieka vietoje gyventi" Rdm., *dróbiniai* „drobiniai drabužiai" VR 468, *galvìnis* „ponia (kortose)" Slnt., *katinìnis* „šuo, kuris katinus smaugia" Rdn., *kelnìnis* „storas pakulinis audeklas" Pr., *kémpinis* „kempė" Kv., Rtv., *kiaulìnis* „kiauliaganis" Klm., *kiaušìnis* „kiaušis; kiaušinienė" M I 112, *kìlpinis* „šaunamasis lankas" Qu[3] 377, K 183 Jž. II 114, *kojìnis* „darbininkas, kapliukas (kortose)" Slnt., *kotìniai* „burokų lapų kotai" Užp., *kovinis* „vasario mėnuo" Qu[2] 176, *kunigỹstinis* „baudžiauninkas" Rlk., *laukìnis* „vilkas" Dbk., *mėšlinis* „birželio mėnuo" Qu[3] 385, *mólinis* „molinis puodas" Dvd., Ob. (ir *molìnis* „t. p." Nms), *ožìnis* „pietų vėjas" LŽT 86, *padánginis* „pastogė ratams ar šiaip kam laikyti" Dvd., Jnk., Brž., *pakaklìnis* „kaklaraištis" Rtv., Slnt., Pl., *pãkulinis* „pakulinis audeklas" Kv. (= *pãkulnis* Sb., Ds.), *pãsaginis* (sc. sijonas) ib., *pãšukinis* (sc. audeklas) ib., *pėdinis* „kuris pėdus vagia" Arm., *pìlvinis* „pietų vakarų vėjas" LŽT 88, *prí*e*laidinis* „jaunas penimis paršas; gulovas, junkinys Alk., „prielaidas prie penimių kiaulių, puskiaulių" Nms., *príešakìnis* „prijuostė" Kv., *pùsinis* „šalininkas, draugas" Vrn. *raĩstinis* „(pelkinis) velnias" Štž., Mck. (ir *Raĩstinis* „Daugų vls. ežeras"), *rankìnis* „pienpuodis su ąsa" Alk., *rỹzinis* „ryzininkas, kuris visokius skudurus ar šiaip sudevėtus daiktus perka" Mkn., *sakinis* „kodelė, smalinyčia" SzDi. 144, *savãitinis* „savìškis, tolimesnis giminietis" Tvč., *sėmeninis* „birželio mėnuo" Qu[3] 385, *skalìnis* „eglinė pliauska skaloms skelti" Mžk., *skarìnis* „rankšluostis" Dgl., Mlt., Nč., *stirnìnis* „stirnakojis" ME 94, *vaikìnis* „jaunuolis, jaunas vaikinas"

LD 355, *vanagìnis* „vieversinis vanagas“ LF 194, *varìnis* „tam tikras geriamas puodas, geležinis verdamasis indas“ Išl., LF 195, *vė̃jinis* „banga be vėjo“ Plg., *velýkinis* (sc. kiaušinis) SL 69, *verginis* „vergas“ BR 1 Moz. IX 12, Jer. II 14, VK 99, *vežimìnis* „tepalas (vežimams tepti)“ Alk., *vilkaviškìniai* (sc. žmonės) Nms., *vingìniai* „langų, durų zovieckai“ Kp., *virvẽlinis* „tam tikra virvė, virvagalys“ Sb., Kp., Ds., *žiemìnis* „šiaurės vėjas“ Plg., taip pat pavardės *Antìnis, Áudrinis, Barzdìnis, Beržìnis, Daržìnis, Dienìnis, Galìnis, Galvìnis, Gelžìnis, Kálvinis, Kanapìnis, Kar̃klinis, Káulìnis, Kaupìnis, Kaušìnis, Kuõlìnis* arba *Ešerìnis* „Daugų vls. ežeras“, *Gudìnis* „Kapčiamiesčio vls. ežeras“, *Gulbìnis* „Alovės vls. ežeras“, *Mólinis* „Alovės vls. kalnas“, *Pakelìnis* „Merkinės vls. ežeras“ ir kt.

b). *augštìnis* „garalaidė, lubinė skylė dūmams išeiti“ Sb., Tvč., *ilgìnis* „sija, į kurią įsiremia gegnės“ Tvč., *margìnis* „margas audeklas“ Kv., *naujìnis* „baravykas“ Sdt., *palaidìnis* „palaidas, nesuvaržytas švarkas“ Vkv., „liesai šeriama kiaulė“ Lšk., *skersìnis* „Querholz“ Qu[4] 254, K 379, Sb., *statìnis* „stačias pagalys tvorai tverti“ Brž., Sb., *šaltìnis* „šalta versmė, paversmis“ R I 148, LF 181, *tikrìnis* „baravykas“ Rnč., Lpg., Kčm.

c). *atskirtinis* „atskirtasis, atskiruolis“ DP 209, *imtinis* „belaisvis“ DB 105, *išimtìnis* „išimtininkas“ SL 47, *kinkýtinis* „kinkomasis lankas“ Knb., *klóstytinis* „klostytasis sijonas“ LF 125, *lenktìnis* „sulenkiamasis peilis“ Vdl., Sb., *leistìniai* „bulbieniai kleckai“ Vbn., *mérgautinis* „mergvaikis“ Alk., *paliktinis* „palikuonis“ DP 383, *paprašýtinis* „pradienis darbininkas“ Kp., *pasléptìnis* „slapukas“ Ob., Ut., *pateptìnis* „pateptasis“ DP 429, *pavadìntinis* „padienis darbininkas“ Kv., *pintinis* „karbas“ BrB 3 Moz. VIII 26, 5 Moz. XXV 4, Qu[4] 1098, *priaugtìnis* „paauguolis paršelis“ Lkm., *prikištìnis* „prijuostė“ Lnk., *randė̃tinis* „randuota lazda“ Slnt., *randuotinis* „t. p.“ Koss. 36 b, *rastinis* „rastinukas“ R I 118, *rašýtinis* „žardo stakta, stiebas, stulpas“ Jnšk., Slm., Ds., *riestìnis* „rietimas, ritinis“ Kv., „riestuvai“ Krt., *samdýtinis* „samdinys“ Kv., *sė̃tinis* „griežtis“ Msd., Slnt., Šl., Grd., *strìgtinis* „tinklas, į kurį žuvys įstringa, įsipainioja“ Tnm., *suktìnis* „tam tikras sukamasis šokis“ Sb., Kp., *šustìniai* „tam tikri iš avižienių miltų padaryti kukuliai (paprastai pasninkuose valgomi)“ Sb., Ds., *ũgėtinis* „auklėtinis“ Pšt., *vilktìnis* „didelis tinklas, nevadas“ Pnm., DP 526, *virtìnis* „virtas koldūnas“ Vbl., Sb.

d). *iškandìnis* „tekis avinas" BrB Tob. VII 9, *ìškekšinis* „pavainikis, mergvaikis" Lex. 102, Qu[3] 991, Jž. I 598, *ìšmanginis* „t. p." Jž. I 602, LŽT 85, *padienìnis* „dienininkas, padienis darbininkas" Ddv. ir kt.

Kiek nepaprastesni šios rūšies daiktavardžiai yra *ìštraukinis* „priverstinė dovana" Jž. I 652, *núobodinis* „nuobodulys, nusibodimas" Dvd., *pólaidinis* „kablinis prietaisas žuviai gaudyti" Pnm., *príenešinis* „nekasdieną nešiojamas drabužis" Lnk., *sąkertinis* „rentinys" Jzn., *sámplėšinis* „paprastai išaustas lininis audeklas" Kv., *stãdurinis* „storžievis, nemandagus" Plt., Glk., „stačiūkas, stičas" Ktg., Als., Slnt., *stagìnis* „pirmoji venterio dalis; atskiras tinklas dviem ar vienu lanku žuvims gaudyti" Prk., *šlúostinis* „mazgotė; indams šluostyti rankšluostis" Dvd. ir kt. Visi šitie dariniai iš pradžios irgi galėjo būti būdvardžiai; tai dar rodo pvz. *príenešinis* drabužis ir daiktavardis *príenešinis*. Bet nevisų jų daryba yra vienokia : *núobodinis*, kaip rodo priešdėlinis kirtis, veikiausiai yra sudarytas ne iš *nuobodùs*, bet iš *núoboda* ar kito kurio panašaus daiktavardžio. Taip pat iš daiktavardžių, kaip jau iš dalies angščiau minėta (žr. 251t. psl.), sudaryti *ìštraukinis* (plg. *ìštraukis* „t. p."), *pólaidinis* (plg. *pólaidis* „pašalo paleidimas, polaidžia" Sb.), *sąkertinis* ir *sámplėšinis* (plg. *sámplėšis* „t. p." Kv.). *Staginis* gali būti kilęs iš **stagas* ar **staga*, plg. *stãgaras* : **staga(s)* = *žãbaras* : *žãbas* (*žabà*). *Šlúostinis*, kaip rodo *-st-*, yra kildintinas iš *šlúostyti* ir jungtinas su *kratinỹs* šalia *kratýti* ir kt. Bet *stãdurinis* veikiausiai yra sudurtinis žodis — **stat-durinis*, t. y. „stačiai durtas".

Daug daugiau iš visų minėtųjų pavyzdžių savo daryba išsiskiria tie šios priesagos daiktavardžiai, kurių šaknys sutinka su atitinkamų veiksmažodžių šaknimis, pvz. *griežìnis* „apskrita (obuolio, ropės...) graiža, skiltis" K 134 (: *gríežti*), *mišìnis* „mišruolis, dvilytis" ib. 259 (: *mìšti*), *ritìnis* „apskritimas, Kreis" Kv., „rietimas" K 356, Gkn., „ripka" VR 480, „rentinys" Sb., Šmn., Ob. (: *rìsti*), kelio *skridìnis* „girnelė, ropė, Kniescheibe" Erž. (: *skrìsti*), *stipìnis* „stipinas, Stütze" K 405 (: *stìpti*), *tekìnis* „ratas" Kpd., Slnt., DB 21 (: lat. *tekt* „tekėti"), *žirgìnis* „kailmautis" Lkš. (: *žir̃gti*) ir kt. Jie su priesaga *-ja-* yra pradėti daryti iš veiksmažodinių būdvardžių su priesaga *-ina-*. Tuo būdu pvz. *tekìnis* yra kildintinas iš *tẽkinas*, kaip *auksìnis* iš *áuksinas* ir kt.

§ 153. Priesagos *-inja-* daiktavardžiai yra ne tik šaknyje bei priesagoje kirčiuojami, bet ir galūnėje, todėl jie vs. vardininke šalia *-inis* dar turi ir *-inys.*

Šie pastarieji dariniai yra beveik tos pat darybos, kaip ir augščiau minėtieji šios priesagos daiktavardžiai, tik tas yra skirtumas, kad jie šalia padarininės (rezultatinės) neretai dar yra ir veiksminės reikšmės, pvz. *arinỹs* „arimas, dirbimas" Skr., *atlaidinỹs* „atlydis, atodrėgis" Pvk., Vkv., Vbl., *blūdinỹs* „pamišimas, siutas" Jž. I 222, *buvinỹs* „buvimas, buvybė" ib. 258, Vkj., *deginys* „degimas, Brennen" N 134, *dūkinỹs* „siutas, siustas" Jž. I 359, *ėjinỹs* „eisena" Lpl., *kosinỹs* „kosulys" Rdn., *kutinỹs* „nieżtėjimas" Dbč., *pajunkinỹs* „papratimas" Lpg., Nč., *palaidinỹs* „polaidis" Alk., Anm., Psk., *pėrinỹs* „pėrimas" Sksn., *pjovinỹs* „papjūtis, pjautynės" Vln., A (1883) 108, *plovinỹs* „plovimas" Als., *siautinỹs* (vėjas, sniegas) Dglš., *siutinỹs* „pasiutimas, siutas, šėlas, užsispyrimas, apmaudas" Ds., Dvd., Als., ŽR 18, *suniršinỹs* „maištas, sukilimas" Lkm., *svaiginỹs* „apsvaigimas, kaitulys; sùkata (tokia avių liga); melancholija, manija" Ds., *tąsinỹs* „l. udręka" Tvč., *tinginỹs* „tingėjimas, tingumas" DP 387, R I 161, II 135, *trakinỹs* „šėlas" Šts., Knl., *uždėjinỹs* „aplaidžia" Lpg., *žadinỹs* „žadinimas" Btg., Užp. Taip pat vienas kitas iš jų reiškia ir nomina agentis, pvz. *briauzginỹs* „vėjavaikis" Jž. I 232, *deginys* „degėjas, Brenner" Qu[3] 393, *dūkinỹs* „kuris dūksta" Jž. I 359, *glamžinỹs* „mėgstąs glamžyti" ib. 442, *ieškinỹs* „bičių žvalgai prieš spietimą" Nč., *kalinỹs* „kuris yra kalinamas, suimtinis" DP 382, SzDi. 398, Jž. II 19, *mokinỹs* „kuris mokosi, yra mokomas" Jd. 189 $_{12}$, 712 $_{12}$, 1216 $_{31}$, 1560 $_{10}$, Jsd. 4, 9, *muginỹs* „kváiša, apdujėlis" KDL II 111 s. v. p l u m p, *mukinỹs* „nemokša, ištižėlis" Pgm., *patrūkinỹs* „patrūkėlis, patrūkęs žmogus" Rdn., *siuntinys* „pasiunčiamasis, Bote" Post. 339b, KS 96, ChB 1 Moz. XXXII 3, *skendinỹs* „skenduolis" N 477, Kv., *tinginỹs* „kuris tingi".

Visi kiti šiokie veiksmažodinės šaknies daiktavardžiai yra konkrečios, daugiausia padarininės, reikšmės, pvz. *bradinỹs* „dvibradis, toks tinklas, kuriuo du žmonės sekliose vietose brisdami žvejoja" K 54, VKr. I 141, *darinỹs* „dažyti siūlai; dažymas, spalva; įdaras, kimšinys" Jž I 295, *dažinỹs* „padažas" ib. 303, Sb., *deginỹs* „deginamasis, kūrenamasis daiktas" Jž. I 306, *drožinỹs* „drožiamasis daiktas" ib. 352, *džiovinỹs* „sausainis" ib. 384, *griežinỹs* „apskrita

graiža, skiltis" N 269, K 134, Jž. I 469, *grindinỹs* „išgrįsta vieta" Jž. I 471, *kabinỹs* „vąšas, kablys, gembė" Lzd., Jž. II 4, *kaišinỹs*, km. *káišinio* „kas káišiama" Jž. II 12, *kalinỹs* „kas kalama" Vln., „kalėjimas, Gefängnis" Kv., Als., Slnt., A (1883) 118, *kasinỹs* „kelvietė, vieškelis" Skd., Plt., Msd., Slnt., „kanalas; sala tarp griovių" Kv., *kirtinỹs* „nukirstas miškas" Sksn., *kliuvinỹs* „kliūtis" Šmn., Kp., Skp., *kobinỹs* „kablys" Šl., Tšl., Žrn., Jž. II 194 t., *kratinỹs* „sumaišyti šiaudai su šienu" M I 128, Svk., Alk., Lšk., Skr., Svl., Sb., Kp., *kraustinỹs*, km. *kraũstinio* „baldai; kitur perkraustomi daiktai" Dvd., *kreikinỹs* „kas pakreikta, draikalas" Jž. II 227, *krėtinỹs*, km. *krẽtinio* „mėšlu apkrėstas, nutrėštas laukas" R I 69, Jž. II 232, *krušinỹs* „spūstis; visa, kas krušama; obuolinis vynas" Jž. II 260, *lašinỹs* „nuo stogo lašąs vanduo; vieta, kur vanduo laša nuo stogo" Užv., Lkv., Gžd., Tv., Žem. I 111, *lenkinỹs* „užuosūka, lankstas" Pgr., *likinỹs* „liekana" Šdv., Kp., *lopinỹs* „lopas" Sb., Tvč., *maišinỹs* „įmaišytos duonos tešla" Jnk., „mišinys" Vvr., Mlg., *malinỹs* „malamieji ir sumaltieji grūdai" Kv., Slnt., *mazginỹs* „mazgojamieji indai; krestis mazgojamiesiems indams dėti, šaukšdėtis; mazgotė" Kv., Slnt., Škn., End., Btg., *mezginỹs* „mezgamasis daiktas" Dkš., *mėžinỹs* „mėšlas; mėšlo krūva; mėšlavežis" R I 87, M I 167, Schl. 290, VK 94, Vln., Sksn., Bkk., *milinỹs* „lazda girnoms sukti" Sb., Kp. (ir *liminỹs* „t. p." Lšk., Rdm., Štž., Lpg., Sn., Sr., Krk., Kvr., metatezės būdu iš *milinio* perdirbtas), *mukinỹs* „kas nors sumukę, supuvę, į košę pavirtę" Kvn., *mutinỹs* „biguzas" Vkn., Sn., Kvr., Krk., Vvr., Nms., Btk., Bbt., *paėjinỹs* „geras nuotolis nuo vienos vietos iki kitos" Pls., *palaidinỹs* „įrankis žuvims gaudyti" Plv., *palikinỹs* „liekana" Bsg., *pardavinỹs* „parduodamas daiktas" Vn., *perlaidinỹs* „kartis, kuri jungia vežimo pirmagalį su pasturgaliu" Sn., Psk., *pirkinỹs* „pirktas daiktas, prekė" Ddv., Dkš., Sksn., Kv., Rtv., LF 155, DB 71, A (1883) 141, *plėšinỹs* „plėšimas, naujiena, naujai išplėšta dirva" M I 204, N 308, K 319, Btn., Vkv., *plovinỹs* „plaunamasis drabužis" Jž. I 80 s. v. apskalbti, *prikišinỹs* „priekaištas" Slk., *pūtinỹs* „pusnis" Kv., Tvč., *radinỹs* „rastas daiktas" Vbl., Sksn., *rentinỹs* „tai, kas suręsta" Kv., „šulinio sienos, iš medžių padarytas šulinio viršus bei kraštai, ritinis" Dkš., Vvž., *rietinỹs* „audeklo dalis nuo milinio iki skieto" Dšt., *ritinỹs* „apatinė javų eilė dedant į šalinę" Ūdr., *saginỹs* „siūlu nusiūta rumbė" Vrn., *siuvinỹs* „siuvamas daiktas, Nähezeug" K 375,

Schl. 44, *skerdinỹs* „paskerstas meitėlis“ Nč., *skopinỹs* „skaptuojamasis daiktas“ Jž. I 352 s. v. d r o ž i n y s, *slėpinỹs* „paslėptas daiktas“ Ut., *strìpinỹs* „strampas, Knüttel“ R II 228, „stipinas, virbalas“ M I 859, *svìliniaĩ* „priesvylos“ Kv., *tvinkinỹs* „pirštų liga, ėduonis, landuonis (panaritium)“ Ds., *vežinỹs* „vežamasis daiktas“ Sksn., *žadinỹs* „žadamasis daiktas“ Užp., *žibinỹs* „žibintas“ Jžt., *židinỹs* „peienas“ Bsg., Jnk., *žirginỹs* „alksnio, beržo ar kurio kito medžio varpo pavidalo žiedynas“ Kp., *žiūrinỹs* „reginys“ Ad., *žmeginỹs* „sukritęs, nenusisekęs ragaišis“ Užv.

Šios rūšies daiktavardžiai savo šaknimis daugiausia sutinka su pirminiais veiksmažodžiais, pvz. *drožinỹs* : *dróžti*, *likinỹs* : *lìkti*, *mėžinỹs* : *mė̃žti*, *plovinỹs* : *pláuti*, *rietinỹs* : *riẽsti*, *slėpinỹs* : *slė̃pti* ir kt. Bet yra ir tokių, kurie savo šaknimis yra jungtini su antriniais veiksmažodžiais, pvz. *darinỹs* : *darýti*, *kratinỹs* : *kratýti*, *kraustinỹs* : *kráustyti*, *maišinỹs* : *maišýti*, *mazginỹs* : *mazgóti*, *tąsinỹs* : *tąsýti* ir kt. Plg dar *dažinỹs* : *dãžas*, *dažýti*, *lašinỹs* : *lãšas*, *lašė́ti*, *lopinỹs* : *lõpas*, *lópyti* ir kt.

Toliau su *-inys* gali būti sudaromi daiktavardžiai iš būdvardžių pvz. *baltinỹs* „akies baltymas“ K 38, *dryžinỹs* „dryžas audeklas“ Slnt., *geltiniaĩ* „geltoni verpalai“ Jž. I 424, *gražinys* „gražus daiktas, papuošalas“ DB 232, ŽR 28, *ilginỹs* „Jurbarko vls. ežeras“, *juodiniaĩ* „juodi skalbiniai; visa, kas juoda, juodai dažyta“ Jž. I 690, Plč., Vbn., *kurtinỹs* „kurčias žmogus; didysis tetirvinas, glušokas“ DP 17, 321, Post. 286, R I 71, Rgk., Kp., Dbk., *marginỹs* (taip pat ir ds. *marginiaĩ*) „margas audeklas“ Al., Kbt., Sksn., Plč., Msd., Rtv., Slnt., Pnv., Schl. 289, *ploninỹs* „plonas audeklas“ Als., *skaninỹs* „gardėsis, gardumynas“ Vvž., VR 481, TK 308, *statinỹs* „žabas tvorai tverti“ Jzn. Panašiai gali būti sudaroma tokių darinių ir iš būtųjų neveikiamųjų dalyvių, pvz. *dirbtinỹs* „dirbinys“ Jž. I 330, *kirštinỹs* „į kopėčias įdedamas pagaliukas“ Nč., *leistiniaĩ* „lydytieji taukai“ Plt., *rastinỹs* „rastinukas“ Btč., *riestinỹs* „rietimas, suvynioto audeklo volas“ Kv.

Su šia priesaga daiktavardžių iš daiktavardžių nedaug tėra, pvz. *kūginỹs* „tvartas“ Jž. II 269, *pakulinỹs* „pakulinis audeklas“ Alk., *pašukinỹs* „pašukinis audeklas“ Lkš., Sr., *pieninỹs* „pienpuodis“ Krk., Smn., Vs., Psk., *ratinỹs* „ratelis, kalvaratas“ Pšt., Šl., Žml., Lnk., *skalinỹs* „skalinė pliauska“ Vln, *skarinỹs* „rankšluostis“ Švl., *žairinỹs* „duobė žarijoms (= žairioms) iššluoti“ Vkn.

Palyginus tarpusavy daiktavardžius su *-inis* ir *-inys*, nesunku pastebėti jų artimą darybinį ir reikšminį santykį, nes dabartinėje gyvojoje kalboje jie dažnai pagrečiui yra vartojami vienam ir tam pačiam tikslui, pvz. *griežìnis* = *griežinỹs*, *margìnis* = *marginỹs*, *pãšukinis* = *pašukinỹs*, *skalìnis* = *skalinỹs*, *skarìnis* = *skarinỹs*, *statìnis* = *statinỹs* ir kt. Kad ir kiek rečiau, šalia *-tinis* pasitaiko ir *-tinys* ne tik daiktavardine, bet ir būdvardine reikšme, pvz. *dirbtìnis* = *dirbtinỹs*, *leistìnis* = *leistinỹs*, *rastìnis* = *rastinỹs*, taip pat *káltìnis* = *kaltinỹs* Jž. II 22, *kastìnis* = *kastinỹs* kelias Als., *piltìnis* = *piltinỹs* kelias Btč. ir kt. Tai iš dalies galėjo susidaryti dėl antrinio kirčio kilnojimo arba dėl analogijos; plg. *káltinis* : *kaltinỹs* = *kóštuvis* : *koštuvỹs* = *gỹmis* : *gymỹs* ir kt.

§ 154. Daiktavardžiai su priesaga *-inė*, kaip ir su *-inja-*, yra įvairūs tiek savo reikšme, tiek kirčiavimu. Daugiausia šios priesagos dariniai reiškia vietą, būstinę arba tokį daiktą, kuriamę kas yra ar į kurį kas dedama, pvz. *alinė* „aludė" Žem. II 22, *avinė* (ir *avikinė*) „avidė" PS I 216, SzDi. 236, *balãninė* „iš balanų nupintas keselys" Sb., *drùskìnė* „druskinyčia" Lex 144, Qu[4] 360, K 96, DB 21, 182, *kalinẽ* „kalinys, kalėjimas" DP 18, 89, 523, PS I 34, 362, SzDi. 398, NT Mat. V 25, GNT Luk. II 20, TK 231, *kãpinės*, *-ių* „laidojimo vieta, kapai" R II 57, M II 76, K 166, ME 108, *kasinẽ*, *-ẽs* „duobė bulvėms" Slk., *kirvìnė* „gembė kirviui įstatyti" Up., *lakìnė* „lakių pripiltas šienikas" Anč., „šienikas" Sv., Skp., *lapinė* „lapų būdelė" BrB 3 Moz. XXIII 42, *liepinẽ*, *-ẽs* (ir *líepinė*, *liepìnė*) „liepinis indas, statinė, maža statinaitė, kibiras, tam tikras biralinis saikas" LD 273, Nms., Lkš., Šsk., Up., Švn., Skv., *maišymìnė* (sc. rėčka) Ds., *mẽsinė* „vieta mėsai padėti" Sksn., Dvd., *padángìnė* „pastogė ratams ir kt. laikyti" Lnk., Rmg., *pakračìnė* „vieta pakračioms laikyti" Gr., *palapìnė* „būda" Kv., Lgm., *pastoginė* „pašiūrė" Qu[4] 400, *pašarìnė* „vieta pašarui dėti klojime" Kp., *patalìnė* „vieta pãtalynei laikyti" End., *pelùdinė* „peludė" Plv., Šmn., *príešinė* „prieškambarys, priemenė, 'kamara" Lpg., Mrp., Anm., *rañkinė* „kipė, medinis indas šunims lakinti" Krt., Žgr., *rãtinė* „pašiūrė ratams" Btn., *raugìnė* „raugalinis puodas, Sauerteigtopf" N 448, K 347, *rūbinė* „drapanė kamara" SzDi. 361, *skalìnė* „pintinė, balaninis keselys šienui nešti" Kp., Pnl., Pnm., Rkš., Ds., *skardìnė* „skardos skrynelė" Kv., *stiklìnė* „sklenyčia" SzDi. 338,

Jd. 609_4, *stoginẽ, -ẽs, stóginę* „daržinė“ Kv., VR 482, *šalìnė* „šalidė“ R I 148, Psk., Krs., Ršk., Užv., Bgs., *šáukštinė* „šaukšdėtis“ Trg., *šoninė* „šalinė“ (: š o n i n ė j e... verkė kūdikis LP I 5), *tárpinė* „protarpis, Zwischenraum“ K 449, *taukìnė* „indas taukams pilti“ Mrp., *tepalìnė* „indas tepalui laikyti“ End., *varínė* „mednyčia“ PS II 183, *viẽtinė* „sodybos vieta“ Skr., Snt., Mrp., *židìnė* „žertuvė“ Sb., Kp., Rkš., Dbk., taip pat *áugtinė* „augtoji vieta, augtuvės“ Jž. I 175, *gim̃tinė* „gimtoji vieta“ ib. 433 (ir *gimtinẽ, -ẽs* „t. p.“ K 123), *raugtinẽ, -ẽs, ráugtinę* (ir *ráugtinė*) „tam tikras medinis indas sviestui ar rūgusiam pienui laikyti; laukneša; indas žvakėms daryti“ VR 480, Msd., Slnt., Kv.

Kiti šios priesagos daiktavardžiai yra įvairios reikšmės, pvz. *apatínė* „apatinė suknelė“ PS II 177, *apleistınė* „apleidimas, vienatvė“ SzDi. 229, *apžieduotínė* „marti“ DP 1, *ašutínė* „ašutiniai marškiniai“ ib. 20, 347, SzDi. 401, *aušrìnė* „aušros žvaigždė“ (ir *aũšrinė* Sn., Nms., Ds.), *ąžuolínė* „ąžuolinė malka“ Qu^3 516, *baronìnė* „ėriuko kailio kepurė“ Sb., Kp., bėga *bėgine* „bėgomis“ Jž. I 200, *bergždinẽ* „bergždžia karvė“ Kv., *bridìnė* „bridimas, bradas“ Jž. I 235, *degtínė* „arielka“ KD 176, VK 98 (plg. arielka *degtınė* SzDi. 1), *dešimtínė* „dešimtoji dalis“ SzDi. 50, *dievínė* „deivė“ N 140, *eidínė* „eiga, žinginė“ ib. 21, *ganyklínė* „mokestis už ganyklą“ Jž. I 410, ds. *gervinės* „gervuogės“ LF 113, *gìltinė* (ir *giltinẽ, -ẽs, gìltinę* DA 110), *griaustìnė* „griausmas, griaustinis“ Žem. II 191, *ýpatinė* „asmuo“ DP 133, 169, 196, „atskira, ypati vieta“ Jž. I 531, *ìšimtinė* „vaikų duodamas išlaikymas tėvams perdavus jiems valdyti ūkį“ ib. 582, *kaklinė(s)* „tam tikra vaikų liga“ Ds., Tvč., *karštínė* „karštis“ PS I 231, *kartinẽ, -ẽs, kártinę* „kartis, apynvarptis“ Vkn. (ir *kartìnė* „t. p.“ Als., Msd.), *kaškìnė* „didelė rykštė, vytinė“ Sb., *kẽlinė* „kelnių pusė“ Jž. II 70 (ir ds. *kẽlinės, -ių* „Hosen“), *kelmìnė* „kelmutė, kelmabudė (toks grybas)“ Ds., *kepìnė* „kepsnys“ Jž. II 79, *ketvìrtinė* „valako ketvirtis“ Rmš., *kiaũlinė* „kiaulių šėrikė“ Išl. (ir *kiaulìnė* „t. p.“ Užv.), *kiauninė* „kiaunės kailio kepurė“ Qu^4 17, *kilpinė* „kilpinis“ BrB 2 Sam. I 22, *kìrbinė* „būrys, virtinė“ Sb., Kp., *kraujìnė* „krauligė“ ŠKŽ 185, *krūtìnė* „Brust“, *kruvìnė* „kraujinė dešra“ Qu^3 375, *kūlìnė* „mašina kūliams daryti“ Skr., Snt., Nms., *kuodẽlinė* „verpėja“ Lzn., *lapìnė* „žieminė kepurė“ Ūdr., Lpg., *laũminė* „tam tikras žaidimas“ Slnt., *ledìnė* „lytis“ Als., Kv., *lipìnė* „kopėčios“ JGr. 113, Žem. I 7,

lovìnė „mažutė lova" Rsn., *mergelìnė* „mergikė, mergaitė" Švn., *marginẽ* „margas audeklas" Slnt. (ir *margìnė* „margas sijonas" LD 276, SL 54), *mergìnė* „tarnaitė" Sb., Sl., *mẽtinės, -ių* „metų sukaktis" Dvd., *mugìnė* „šilta žieminė, veltinė kepurė" Svk., Rsn., *muštìnės* „muštynės" Slnt., Žem. II 167, *nãginė* Nms., Sb. (ir *naginẽ, -ẽs* Snt., Srd.), *nosinė* „Schnupftuch" OP 16, Jž. I 92 s. v. aptabokinėti, *paarìnė* „arimų gale suarta lysvė" Ždč., *pabaigìnė* „pasaulio galas" Prg., *paláidinė* „palaidinukas; dideliais kabliais meškerė" Kv., „mėtyklė" Krp., Ėrš., *pamuštinė* „kailiniai, šiūba" Lex. 133, *pasavintinė* „numylėtoji, sužieduotinė" DP 33, GNT Jon. III 29, *paslėptinė* „paslaptis" GNT 1 Kor. XIII 2, *peštìnės* „peštynės" Slnt., *pil̃vinė* „trizna" Sr. (ir *pilvìnė* „t. p." Dglš.), *põninė* „korta su ponu" Dkš., *pranašinė* „pranašė" Post. 436, *prapultinė* „prapultis" GNT Pov. VIII 35, *prapuõlinė* „pražūtis" Vdk., *prarakinė* „prarakė" KS 21, *príetvirtinė* „vidurių užkietėjimas" Knl., *pušìnė* „pušinė šluota pečiui šluostyti" Sb., Ds., *rankìnė* „rankena" K 344, *rašýtinė* „žardo stiebas" Tv., Kv., *ráutinė* „glėbelis surištų kanapių" Rnč., malkų *rietinẽ, -ẽs* Pr., *rietinės* „rietenos, barniai" Žem. II 88, *rištìnė* „raištis kasoms susirišti" Gkn., *rýtinė* „rytojus Nč., Bč., *sėtìnė* „sėta giria" Alk., *sinkìnė* „tam tikras mažučių akių tinklas" Nms., *sker̃sinė* „keturkampis žemės gabalas" Sb., *skujìnė* (sc. šluota) VKr. IV 63, *sprogtìnė* „sprogimas, galas" Dvd., *stambìnė* „didelė vytinė" Sb., *sukaktinės* „sukaktuvės" DP 47, 545, 572, *šalìnė* „tilto barjeras" Švn., „viena paršo pusė su mėsa" Kv., „rogių dalis" Ds., *Šilìnė* „Šv. Panelės šventė" Rgk., žem. *šùlinė* „šulinys", *tárškinė* „daug kalbanti moteris" Šl., *taukìnė* „įsnauja" Vtt., Nms., *tetervinė* „teterva" R II 33, M II 44, N 100, *uosinė* „uosio malka" Qu[3] 620, *vakarìnė* „vakarienė" Als., Lkv., DP 143, 341, *vandenìnė* „vandenė liga" Ds., *varžytinės, -ių* Š., Slnt., *vė̃jinė* „lenta palei sparą, stogo gale, kad vėjas kūlelių neplėšytų; vėjo rodiklis" Ddv., Alk., *vìlkstinė* „ilga eilė" Kp., *vìrtinė* „Bündel" Sb., Ds., *vytẽlinė* „vytelinis" Sv., *žagarìnė* „šakomis pinta tvora" Nč., *žéntinė* „duktė, kuriai ims žentą" Alk., *žolìnė* Sb., Ds. (ir *žõlinė* Nms.), *žuvinė* (sc. sriuba) GM 56 ir kt.

Įvairios darybos su šia priesaga nemaža mūsų kalboje yra dar ir tikrinių vardų, pvz. *Dubìnė* „Plokščių vls. upė", *Gelovìnė* „Merkinės vls. ežeras", *Gyvãtinė* „Varėnos vls. pieva", *Gulbìnė*

„Merkinės vls. pieva“, *Jáurinė* „Kalvarijos vls. kaimas“, *Klevìnė* „Marijampolės vls. kaimas“, *Lydẽkinė* „Seirijų vls. upė“, *Miestìnė* „Kartenos vls. pieva“, *Norvydìnė* „Plungės vls. viensėdis“, *Obelìnė* „Alytaus vls. pieva“, *Purvìnė* „Kapčiamiesčio vls. upė“, *Samanìnė* „Merkinės vls. ežeras“, *Saũsinė* „Babtų vls. upė“, *Sidãbrinė* „Alovės vls. upė; Juodupės vls. kaimas“, *Tárpinė* „Jūžintų vls. bala“, *Tetervìnė* „Luokės vls. viensėdis“, *Varninė* „Kretingos vls. upė“, *Verpẽtinė* „Pabiržės vls. pieva“ ir kt.

Iš visų augščiau minėtųjų pavyzdžių dabar ypač nepaprasti yra *dievinė* „deivė“ *merginė*, *pranašinė*, *tetervınė* ir kt. Čia priesaga *-inė* iš dalies primena pr. *-inni* (pvz. *trintaw-inni* „keršytoja“ ir gal gr. -αινα iš *-αν̯α (pvz. λύκαινα „vilkė“).

Toliau ypač iškeltina aikštėn žem. *lipinės*, *muštinės*, *peštinės* ir kt. augštaičių *lipynių*, *muštynių*, *peštynių* vietoje : čia įvairiose tarmėse vartojamos įvairios ir priesagos.

y) *-yna-*, *-yna*, *-ynė*

§ 155. Priesaga *-yna-* yra susidariusi jau priešistoriniais laikais, ir todėl jos kilmė nebevisai aiški. Vienais atvejais ji gali būti sudaryta iš pailgėjusio kamiengalio *-i-* ir priesagos *-na-*, pvz. *rūdý-nas*: *rūdìs*, s. sl. *tatinъ* „vaginis“ : *tatь* „vagis“ ir kt. Bet kitų šios priesagos darinių daryba jau yra visai išblankusi, ir todėl kokio nors senesnio darybinio jų sąryšio su pagrindiniais žodžiais dabar nebegalima susekti. Plg. Brugmann Gr. II² 1, 273tt., Vondrák Vgl. Gr. I² 540t., Specht KZ LXII 218.

Dabartinėj mūsų kalboj ši priesaga yra labai plačiai vartojama. Pirmiausia su ja yra sudaromi kolektyvinės reikšmės dariniai, pvz. *akmenýnas* „akmenynė“ Jž. I 9, *avalynai* „apavai, visa, kas tinka kojoms apauti“ LF 98, *ąžuolýnas*, *beržýnas*, *eglýnas*, *gandrýnas* „gandrija, gandrų pulkas“ K 113, *kalnynai* „kalnai, Gebirge“ LF 120 (ir *Kálnynai* „Gudelių vls. kaimas“), *kiauliašerýnas*, *-aĩ* „pieva, kur auga kiauliašeriai“ Užp., *krūmynas* „krūmai, Gesträuch“ R II 174, Lšk., *laužýnas* „suverstų medžių krūva“ Lzn., *lazdynas* „lazdų krūmas, Nussstrauch, Haselgesträuch“ M I 144, R II 191, 269, *lūgýnas* (arba *liūgýnas*) „vieta, kur yra daug balų, purvo arba srutų bala, dumblynė“ Bgt., Gtr., Alk., *marmalýnas*, *-aĩ* „marmalynė, purvo klanas, duobė“ Užp., *mėšlýnas*, *-aĩ* „mėšlo krūva, sąšlavy-

nas“ Sb., *molýnas* „molinga dirva, molija“ Jž., *pusnynas* „sniego krūva“ R II 314, *rūdýnas* „rūdos turinti žemė“ Dg., *skiedýnas* „skiedų krūva“ Sb., Tvč., *sniegýnas* „sniego krūva“ M I 251, K 394, *šakýnas* „miško tankmė, kur vieno medžio šakos pinasi su kito medžio šakomis“ Sksn., Slnt., *uogýnas* „vieta, kur daug uogų yra, auga“ R I 167, Tvč., *žemýnas* „krūva purios žemės“ Jž., Sksn., *žolýnas* „žolių priaugusi vieta“ Dvd., „žolių laukas“ Qu[3] 369, N 541, *žvyrýnas* „žemė su žvyru“ Šts. ir kt. Plg. lot. *stercilīnum* „mėšlo krūva“, s. sl. *družina* „das Gefolge“ ir kt., žr. Brugmann Gr. II[2] 1, 278, 649, Lohmann GS 15.

Kiti šios priesagos daiktavardžiai yra individualinės reikšmės. Vieni iš jų yra mažybiniai, pvz. *genýnas, -aĩ* „genio vaikas“ Rnč., *karvelýnas, -aĩ* „karvelio vaikas“ Rnč., *kėkštýnas, -aĩ* „kėkšto vaikas“ ib., *knyvýnas, -aí* „pempės vaikas“ Kbl., *kranklýnas, -aĩ* „kranklio vaikas“ Rnč., *langýnas* „visai mažutis langas“ LŽT 27, *laumýnas* „laumės vaikas“ Lpg., Vrn., *mergýnas* „visai mažutė mergaitė“ LŽT 26, *vaikýnas* „visai mažutis vaikas“ ib., *vištýnas* „viščiukas“ ib., *žąsýnas* „mažutė, dar su pūkais žąsis“ ib., *žvirblýnas* „žvirblio vaikas“ Rnč. Čia pat priskirtini ir tokie daiktavardžiai kaip *bernýnas* „berniokas“ Tvč., *žydelýnas* „žydžiokas“ Lpg., *žmogýnas* „žmogėnas, žmogelis“ Ds., Dsn., Tvč., Lpg. ir kt. Plg. lat. *kuocīns* „medelis“ : *kuoks* „medis“, gr. κορακῖνος „jauna varna“ : κόραξ „varna“, got. *gaitein* „ožkelė“ : *gaits* „ožka“ ir kt.

Vienas kitas šios rūšies daiktavardžių yra vartojamas giminystės atstovams žymėti, pvz. *avýnas* „motinos brolis, dėdė“ R II 171, K 34 (: pr. *awis* „t. p.,“ lot *avus* „senelis, senolis“ ir kt.), *brolynas* „brolio sūnus“ Qu[1] 103, Qu[2] 80, N 346, *dievýnas* „dievaitis, dievo sūnus“ Knv., *seserynas* „sesers sūnus“ Lex. 154, Qu[1] 474, N 464. Tos pat kilmės veikiausiai yra ir pavardės su šia priesaga, pvz. *Adomýnas, Austýnas, Baliukýnas, Grũžynas, Gudýnas, Jonýnas, Jurkýnas, Labagýnas, Lãpynas, Leñtynas, Lãtvynas, Puodžiukýnas, Tamulýnas* ir kt. Čia priesaga *-yna-* daug kur reiškia tą pat, ką ir *-aitja-, -oní-* arba *-ūna-*, būtent — parodo, kieno kas yra buvęs sūnus; pvz. *Jurkýnas* iš pradžios tėra buvęs *Jurko* ar *Jurkio* sūnus.

Kiti individualinės reikšmės dariniai su priesaga *-yna-* yra gana įvairūs, pvz. *arklýnas* „menkas, bet didelis, griozdiškas arklys, kuinapalaikis“ Nmn., Trg., Tvč., *ežerýnas* „išdžiūvęs ežeras“ Jž. I

398, *kalpýnas* „nenaudėlis" LF 59, 120, *kivýnas, -aĩ* „smulkūs organizmai, prastas, nuskurdęs žmogus" Alt., Užp., Ds., Ut., *kulýnas, -aĩ* „toks vaistinis augalas" Všk., *laužýnas, -aĩ* „senas vyras" Plš., *lazdýnas, -aĩ* „Nussbaum" Sb., Kp., *lebedynas* „ištižėlis" Tk., *meškerýnas* „meškerės kotas" Rmš., *moterynas* „moteržolė, Mutterkraut" N 409, *žolýnas* „gėlė" Dvd., ir kt.

Taip pat įvairios kilmės bei darybos yra ir daugelis tikrinių vardų, ypač vietovardžių, pvz. *Auglýnas* „Rudaminos vls. kalnas", *Bãlynas* „pievos ir kalnas tarp Alytaus ir Merkinės", *Barkštýnas* „Obelių vls. kalnas", *Dausynaĩ* „Endriejavo vls. kaimas", *Gruobýnas* „Tirkšlių vls. Šerkšnėnų kaimo dalis", *Liuvýnas* „Žygaičių vls. upė", *Nemunýnas* „Kuršių Marių įtakas Gilijos par.", *Retýnas* „Vadoklių vls. upė", *Skérdynas* „Kvėdarnos vls. upė", *Snaigýnas* „Veisiejų vls. kaimas ir upė", *Súopynas* „Eržvilko vls. pieva" ir kt.

Pagaliau reikia dar paminėti daiktavardžius, kurie su šia priesaga yra sudaryti iš *-uma-* priesagos abstraktų ir žymi tokius konkrečius daiktus, kurie yra susiję su kalbamųjų abstraktų išreikšta ypatybe, pvz. *brangumynai* „brangenybės" K 55, A (1884) 26, Vaiž. I 33, *gardumýnai* „gardūs daiktai, gardėsiai" Btn., Vkv., Snt., Jrb., Švn., DP 103, 272 (ir *gardumynaĩ, -ýnus* Ds., *gardumỹnai* K 114), *kartumýnai* „kartūs daiktai" Jž. II 47 (ir *kartumynaĩ, -ýnus* Ds., *kartumỹnai* K 170), *klampumỹnas* „klampi vieta, klampynė" Rd., Kbl., *retumýnai* „reti krūmai" Škn., *riebumỹnai* „riebūs daiktai" K 353, *saldumynaĩ, -ýnus* „saldūs daiktai, saldėsiai" Ds. (ir *saldumỹnai* K 364), *skanumỹnai* „skanūs daiktai, skaniniai" K 377, *tankumýnai* „tankynė" Tvč., *žirgumynaĩ* „lapuotų medžių grūdų ankštys" Dkk., taip pat *Gražumýnas* „Kurklių vls. kaimas".

Priesagos *-yna-* būdvardžių turime visai nedaug, pvz. *kalýnas, -à* „grynai baltas" ŠKŽ 142, *mẽlynas, -a* (:*mẽlys, -ių* „mėlyni siūlai"). Seniau tokių būdvardinių darinių galėjo būti ir daugiau; pvz. toks visai nesenas sudaiktavardėjęs būdvardis gali būti *šáltýnas* „šaltinis" Rmg. ir kt. Bet apie tai plačiau žr. 269t. psl.

§ 156. Su priesaga *-yna* turime daug mažiau sudarytų daiktavardžių, kaip su *-yna-;* bet tie, kuriuos turime, nedaug kuo skiriasi nuo augščiau minėtųjų. Viena jų dalis reiškia gyvas būtybes, kartais menkinamąja prasme, pvz. *arklýna* „prastas arklys, arklynas", Tvč., *karvýna* „prasta karvė" ib., *kempynà* „džiūsna" Vkv., Nms.,

kiaulýna „menka kiaulė" Tvč., *kivýna* „menkas arklys, kuinas" Ut., Vžn., „džiūsna; liesas, negražus žmogus; šykštuolis" Als., Btk., Tv., Kl., Krž., Jž. II 141t., „varložis" Dsn., *kumelýna* „menka kumelė" Tvč., *lupynà* „sudžiūvėlis, -ė (žmogus, arklys, karvė...)" Vkn., Alk., Sksn., *mergýna* „mergina; niekam tikusi merga" Tvč., Šv. (ir *mergynà* Vkn.), *mótyna* „motina" Schl. 121, 143, SL 9, K 262, Švn., Slnt. (toliau žr. Būga KS 124), *Žemýna* „žemės deivė" DK 24, Schl. 10, 12, *žmonýna* „moteriškė" Tvč.

Kiti šios rūšies dariniai yra įvairios reikšmės, pvz. *kaimýna* „kaimynija" (: o kad aš augau tarp kaimynužėlių, tarp k a i m y n o s vaikelių Jd. 850$_1$ arba : o kad aš augau tarp susiedužėlių, tarp k a i m y n o s bernelių Jsd. 339), *lentýna* „prie sienos pritaisyta lenta įvairiems daiktams pasidėti", *lipynos* „laiptai" Slk., *lupynà* „bulvės nuolupa" Alk., *mėlyna* „mėlynuma" PS II 46, *molyna* „molkastis, molduobė; molynė" M I 172, N 408, *naujynà* „naujiena" LŽT 26, *prastynà* „prastalaukis" Vkn., *pusnyna* „pusnynas" M I 211, N 299, *pušyna* „pušynė, pušų miškas" M I 215, N 300, *rūdynà* (ir ds. *rūdynos*) „pelkė, bala, raistas, rūdynė" R I 124, M I 228, II 314, 346, N 448, K 359, *sąšlavynos* „sąšlavos" Jsd. 40, *stibýna* „kojos dalis nuo kulkšnių ligi kelio, blauzdikaulis" Msd., Slnt., Jž. I 523 s. v. i l g s t i b y n i s, *šeimýna* „Gesinde" DP 9, 306, 383, PS I 285, Qu[3] 745, N 517, K 422, taip pat tikriniai vardai *Ežerýnos* „Simno vls. pieva", *Galýna* „Batakių vls. pieva", *Upýna* „Nemãkščių ir Kuršėnų vls. upė; Skaudvilės vls. miestelis" ir kt.

Su priesaga *-umyna* tuo tarpu tėra žinoma *lygumyna* „lyguma" N 364 ir *tankumynà* „tankmė, tankūmynas" Rdn.

Kaikurie šios priesagos dariniai veikiausiai yra sudaiktavardėję būdvardžiai : viena, tai iš dalies dar rodo lyčių lygiagretybės, pvz. *arklynas* || *arklyna*, *kaimynas* || *kaimyna*, *kivynas* || *kivyna*, *molynas* || *molyna*, *rūdynas* || *rūdyna*, pr. *seimīns* „Gesinde", s. sl. *sěminъ* „šeimynai priklausąs, vyras" || *šeimyna* ir kt.; antra, tai galėjus būti rodo ir kitų ide. kalbų duomenys, pvz. lot. *vīcīnus* „arti kaimynystėje esąs" : *vīcus* „kaimas", s. sl. *svinъ* „kiaulių, kiaulinis," lot. *svīnus* „kiaulės" : *sūs* „kiaulė" ir kt. Todėl, remiantis tokiais duomenimis, galima manyti, kad seniau ir mes galėjome turėti šiokios rūšies būdvardžių, pvz. **kaimynas, -a* „kaiminis, kaime gyvenąs," **šeimynas, -a* „šeiminis, šeimai priklausąs" ir kt. Tuo būdu ir mūsų

žemýna iš pradžios galėjo būti tik „žeminė, žemės“ (sc. deivė) lygiai taip pat, kaip kad gr. Ἀδρηστίνη yra buvusi „Adrėsto duktė“. Plg. dar Brugmann Gr. II² 1, 278t., Vondrák Vgl. Gr. I² 540t., Specht KZ LXII 218.

Bet šalia šios rūšies darinių vienas kitas iš jų mūsų kalboje gali būti ir svetimai sudarytas. Pvz. *pranešynos* „Nachgelage“ SzDi. 297 veikiausiai yra sulietuvintos iš l. *przenosiny* (žr. SLA 175), o tokie žodžiai kaip *ketvirtỹnos* „keturios savaitės po mirčiai“ Skr., Jž. II 94, *palankỹnos* „aplankymas“ Rdn., *vakarỹnos* „vestuvių išvakarės, mergvakaris“ Alk. ir kt. gali būti sudaryti pagal *krikštỹnos* ir kt.

Tokie žodžiai kaip *dvẽselyna* „dvėsena“ Sb. (ir *dvẽsenyna* „t. p.“ Tvč.), *keliavynà* „rato pėdsakas“ Lzn., *kevežynà* „obuolio lupena“ Ds., *sẽlynos* „sėlenos“ Sb., Ds., *stìpelyna* „pastipėlis (pvz. žąsiukas)“ Lkm. ir kt., reikia manyti, yra antriniai, analoginiai, dariniai.

§ 157. Priesaga *-ynė* taip santykiauja su *-yna-*, kaip *-inė, -ūnė* šalia *-inja-, ūnja-* su *-ina-, -ūna-*, tad yra galimas daiktas, kad seniau šalia *-ynė* galėjo būti plačiau vartojama ir priesaga *-ynja-*, plg. *bėgtynio, šoktynio* ėjo Vaiž. IX 7.

Dabartinėje mūsų kalboje priesaga *-ynė* yra vartojama įvairios reikšmės daiktavardžiams sudaryti. Visų pirma, kad ir retkarčiais, su ja yra sudaromi nomina actionis, pvz. *bartynė* „barnis“ Žem. I 295, *budynė* „naktinis budėjimas“ N 335, „laidotuvės“ Jž. I 246, *kamšynė* „susikimšimas, spūstis“ Klm., *kankynė* „kančia“ Jž. II 29, Vaiž. VII 47, *kiemynė* „buvimas svečiuose, svečiavimasis“ Rkš., *kovỹnė* „peštynės“ Lpg., *lojỹnė* „nešvanki kalba“ Zpk., *mušỹnė* „muštynės, peštynės“ SL 26, 55, *pjūtỹnės* „peštynės, pjūklės“ Rgk., *pjũvynė* „peštynės“ Alk., *pliauškỹnė* „pliauškalas“ Mrp., *raustynės* „rausimas“ Dvd., *tekỹnė* „tekėjimas“ Arm., *važỹnė* „važiavimas“ Gtr., *žaidynė* „tam tikras žaidimas“ N 539.

Toliau šios priesagos dariniais yra žymimi asmenys, daugiausia iš neigiamos pusės, pvz. *lojỹnė* „kuris loja, kitą išjuokia, negražiai kalba, niekus plepa“ Vvr., Alk., Ždč., Rsn., *mukỹnė* „lėtas, neapsukrus žmogus“ Jž., *pleškỹnė* „plepys“ Sksn., *pliauškỹnė* „kuris niekus pliauškia, plepys, nepraustaburnis“ Mrp., Grb., Ilg., Kl., *pliopỹnė* „kuri daug pliopia“ Jrb., *purškỹnė* „purškalas, kuris greit supyksta“ Ddv., Vln., *smalstynė* „smalstus vaikas (žmogus)“

Dvd., *staugýnė* „kuris nuolat staugia" Alk., *tarškýnė* „kuris daug plepa, niekus kalba, tarškia" Alk., Mrp., Ldn., *tauškýnė* „tauškalius, -lė, plepys" Grb., Sksn.

Ypač dažnai ši priesaga yra vartojama įvairiems įrankiams žymėti, pvz. *ãvalynė* „apavas" Slnt., *birbýnė* „tam tikra dūdelė, vamzdelis, skudutis" K 48, Jž. I 210, Sb., *karbýnė* „pintinė" Rvl., Skg., *kopýnė* „prietaisas tvorai perlipti, pakopa, neaugšti laipteliai" Mrp., Lzd., Lšk., *láidynė* „mėtyklė" Kv., Als,, Tv. (ir *laidýnė* „t. p." Vln., Krk.), *lakdýnė* „popierinis aitvaras" Lzd., Vdk., *lìngynė* „kartis lopšiui pakabinti" Skd., Btč. (ir *liñgynės* „lisorai" Kv), *lipynės* „laiptai, koptos" DP 270, *pãdarynė* „padárgas, įrankis" K 283, Kv., Msd., Krt., Erž., Slnt., *paláidynė* „lydekinė meškerė, Hechtangel" Erž., Škn., Rmg., *pūstýnė* „pučiamasis muzikos instrumentas" Dglš., *sėdýnė* „pasėdas" Žmr., Sb. *skalbýnė* „skarbiamoji lenta, velėklės" Mrp., Lbk., *skalýnė* „tam tikra pintinė pašarui nešioti" Atl., *slidýnė* „slidė, tam tikra lenta plūgui vežioti" Dvd., *stovýnė* „stovylas, statukas" Mkn., Rdm., Išl., Alk., Ršk., Snk., Jnk., Psv., *súopynė* „sūpuoklės" Kv., DB 70, Žem. II 97, *šovýnė* „velkė" Nmn., Pr., Ūdr., Lzd., Bbr., *švilpýnė* „švilpukas" K 445, *tarškýnė* „tarškalas, barškutis" Ddv., Sksn., *tryškýnė* „švirkštas" K 465, SzDi. 336.

Taip pat dažnai mūsų kalboje ši priesaga yra vartojama kolektyvine reikšme, kaip ir priesaga *-yna-*, ir, be to, dar žymi vietą, kur ko yra, pvz. *beržýnė* „beržynas" Jž. I 205, *bradýnė* „brada, sekli, purvina vieta" ib. 238, *dilgynė* „dilgių krūmas, dilgynas" N 142 (kitur, pvz. K 88, Sb., DP 96, PS I 100, *dilgýnė* yra tik atskiras augalas, dilgė), *kaĩšynė* „tvoromis, rikėmis ar kartelėmis užkaišoma spraga" Švn., *karklýnė* „karklynas" Tvč., *kempýnė* „sudžiūvusi žemės vieta, sudžiūvusi duona" Ždk., *klampýnė* „klampi vieta" Jž. II 146, Sb., *laužýnė* „laužynas, lūžtvė" Kp., *lìndynė* „vieta, kur galima įlindusiam būti, Versteck" K 232 (ir *lindýnė* „t. p." Sb., Kp.), *liūnýnė* „liuliuojanti pieva" LŽT 85, *lūgýnė* „pelkynė, daubynė" Sksn., *makalýnė* „makonė, purvas, purvynė" Sb., *makýnė* „purvynas" Rsn. (ir *maknýnė* „t. p." Šln., Vk.), *marmalýnė* „vieta, kur einant lenda koja" Sb., *maudýnė* „maudykla" Sksn., *mėšlýnė* „mėšlynas" Tvč., *molýnė* „molinga vieta" Jž., Sb., Tvč., *nõtrynė* „vieta, kur auga notrės" Tvč. (ir *nõtrynė* „notrė, Brennessel" LŽT 86), *pašilýnė* „laukai, vieta į pašilį, į šilą" Dvd., *rūdýnė* „klampy-

nė“ Gkn., *rūkỹnė* „žuvų rūkomoji būda“ LŽT 89, *slidỹnė* „slidi vieta“ Dvd., *smeltỹnė* „smėlynė“ Bsg., *stovỹnė* „vieta, kur galvijai stovi“ Jž., Sb., *šlapỹnė* „vieta, kur daug purvo“ Rkš., *šliuožỹnė* „čiuožykla“ Kv., Rtv., *tankỹnė* „tankumynas“ Pnm. (ir *tankmỹnė* „t. p.“ Vkš., veikiausiai pagal *tankmę* iš *tankynės* perdirbta), *varlỹnė* „vieta, kur yra varlių“ Sb., Tvč., *virtỹnė* „vieta, kur lengvai virstama“ R I 177, M I 324, K 508, *žagarỹnė* „žagarų vieta“ Dvd., Tvč., *žiezdrynė* „žiezdrų krūva“ Qu[4] 364.

Žemaičių tarmėse *-ynė* yra vartojama vietoj augštaičių *-ienė,* pvz. *bulbỹnė* „bulbienė“ Jž. I 249, *kiaušỹnė* „kiaušinienė“ Slnt., Žem. II 108, *kotỹnė* „sriuba iš barščių kotų“ Kv., Rtv., *lapỹnė* „lapienė“ Pgm., *žirnỹnė* „žirnių sriuba“ Vkš., *žolỹnė* „žolienė“ Žem. II 133.

Kitokios reikšmės dariniai: *kiáurynė* „kiauruma, skylė“ Skd., Lžm., *mẽlynė* „mėlynumas, mėlyna dėmė“ DP 169, K 249, Užp., *mentalỹnė* „mišinys“ Jž., Sksn., *ómynė* „omenė, intelektas“ Slnt., Kv., *pagelỹnė* „pagelatis, kada perdėm smarkiai lija“ Gvč., *rūgštỹnė* „rūgštymas, rūgštėlės“ Nms., Plč. (ir *rū́gštynė* „t. p.“ Kv.), *saldỹnė* „meduolis, Honigkuchen“ K 364, *vakarynẽ, -ẽs* „šiaurės vakarų vėjas“ LŽT 92, *žemỹnė* „žemuogė“ Ylk. ir kt.

k) *-ona-, -ona, -onė* ir kt.

§ 158. Priesaga *-ona-,* kaip ir *-oka-,* yra sudėta iš kamiengalinio *-o-* bei priesagos *-na-* ir visų pirma žymi nomina agentis, pvz. *derklionas* „dergtuvas, dargtas“ N 129 (: *derklióti* „vainoti, darkyti, neĩvoti“), *dilbonas* „dilba, diĩbinas, Gluper“ Lex 150, N 142, K 88 (: *dìlba*), *dūrõnas* „paniurėlis“ Jž. I 369 (: *dū́roti* „paniurusiam, akis žemyn nudūrusiam būti“), *galvonas* „vadas, vyresnysis“ BrB 2 Moz. XVIII 25, N 238 (: *galvà, galvóti*), *kėtrõnas* „kuris išsikėtęs“ Prg. (: *kėtrótis* „kėtotis“), *kiūtõnas* „kuris ramiai sėdi, tupi vienoj vietoj, ko tyko“ M II 319, Jž. II 140, Bgt. (: *kiū́toti* „tyliai, nejudant sėdėti ar gulėti“), *klaigonas* „fanatikas“ MT 113, (: lat. *klaĩgât* „rėkauti“; plg. dar žem. *kleĩgoti* „šaukti, šūkauti“), *kuprõnas* „su kupra, kuprys“ Lkm. (: *kuprà, kupróti*), *laigõnas* „sváinis“ Qu[1] 468, Jsd. 536, Žml., Vdk., „žmonos brolis“ Qu[4] 938 (ir *Láigonas* „pav.“), žem. *ligónas* „ligonis“ (: *ligà*), *lingõnas* „kuris supasi“ ŠKŽ 210 (: *lìngoti* „supti“), *mirklionas* „mirklys, Blinzer“

N 394 (: *mìrklioti* „mirkčioti"), *murklõnas* „nusiminęs, liūdnas" Jž., *nevidõnas* (ir *nẽvidonas*) „piktadarys, priešas, nenaudėlis" LM IV 454, *niūrõnas* „paniurakis, kuris iš paniūrų žiūri" N 425 (: *niū-roti* „paniurusiam būti"), *pūrõnas* „papūrėlis" Jsd. 546 (: *pūróti* „išpūstais žandais valgyti" Sb.), *skėtrõnas* „kas vaikščioja išsiskėt-rojęs, sparnus išskėtęs" LM IV 455 (: *skėtrótis* „kėtotis"), *snarg-lõnas* „kuris mėgsta ką pasakyti, bet negali, turi pretenzijų" Rkš., Čds. (plg. *snar̃gliotis* „apsisniurgliavusiam būti" Sb.), *šaukõnas* „kuris garsiai, smarkiai kalba" Slk. (: *šaũkoti* „šūkauti"), *šiaušiõ-nas* „pasišiaušėlis Ddv., *tėvõnas* „tėvukas" Bvt., *valdõnas* „valdo-masis, valdinys; valdytojas, paveldėtojas" PS I 22, 126, 135, SzDi. 260, Qu[3] 308, 845, BR Ezr. V 3, KD 185, 231, Jd. 585_5 ir kt. (toliau žr. Būga LM IV 453), *vé̃ltonas* „labai lėtas žmogus" Ob., *vėplionas* „vėpla" N 66 (: *vẽplioti* „žiopsoti"), *žvejonas* „žvejys" Jsd. 263 (: *žvejóti*).

Kiti priesagos *-ona-* daiktavardžiai yra konkrečios reikšmės, pvz. *dirvónas* „naujiena, plėšinys" (: *dirvà*), *galvõnas* „nedidelis debesėlis" Šmn., „tirštas, galvotas debesis" Slnt., *gyslõnas* „traũko žolė (plantago maior)" Lnk., Slk. (: *gýsla*), *kapõnas* „kaponė" Btč. (= lat. *kapāns* „kerteklė, Hackmesser" : *kapóti*), *karkõnas* „lazda, kriukis" Sv., Dkk., Dbk., *lažonai* „gražūs, storais šiaudais rugiai" Ktk., *rėtõnas* „gerbenėtas, kietas, stiprus medis" Mlt., Lkm., Slk., *rietõnas* „susiraičiojęs, susigerbenėjęs, diržlingas medis" Užp., Dšt., *svìltonas, -ai* „sviltena" Krt., *žiūrõnas* „kelio rodyklė, Wegweiser" Qu[3] 933, „Fernrohr" K 525 (plg. dar : ar mano ne akys, ar ne ž i ū r o n a i? Jd. 593_{12}; toliau žr. Būga LM IV 455).

Šios priesagos būdvardžių turime visai nedaug, pvz. *geltónas* (: *geltà, -õs* „geltonumas, geltonuma; geltonai dažyti siūlai; geltli-gė"), *márškonas* „drobinis, lininis" BrB Hes. XLIV 18, Qu[3] 1190, N 384, K 244, Jž., Sksn. (: *márška*), *raudónas* (: *raudà, -õs* „raudona spalva; raudonai dažyti siūlai"), *vìlnonas* „vilnonis" N 79, DB 40, Nms., Kv. (: *vìlna*) ir kt.; plg. lot. *īnsulānus* „salinis" : *īnsula* „sala", *silvānus* „miškinis" : *silva* „miškas" ir kt. Yra galimas daiktas, kad vienas kitas šios rūšies būdvardžių dabar yra jau su-daiktavardėjęs. Pvz. kaip kad dabar šalia būdvardžio *márškonas, -a* yra jau vartojamas ir daiktavardis *márškonas* „marškonis audek-las" Dkš. (plg. *áuksinas, -a* „auksinis" ir *áuksinas, -ai* „auksinis pinigas"), taip ir seniau greta *galvõnas, kuprõnas* lengvai galėjo

dar būti būdvardžiai **galvónas* „su galva, galvotas", **gýslonas* „turįs gyslų, gyslotas", **kuprónas* „su kupra, kuprotas" ir kt.; plg. *apklõtas* „kaldra, Decke" : *apklótas* „bedeckt", *pasẽstas* „sėdynė" : *pasė́stas* „besetzt", *bėrõkas* „bėras arklys" : *bėrókas* „apybėris, gana bėras" ir kt., žr. Būga KZ LI 136. Todėl atrodo visai įtikima, kad dabartiniai daiktavardžiai *dirvónas, ligónas, márškonas* „marškonis audeklas" yra ne kas kita, kaip sudaiktavardėję pirmykščiai būdvardžiai, o *Dirvõnas* „pav.", *Dubrõnas* „t. p." (: *Dubrà*), *galvõnas, gyslõnas, kuprõnas* ir kt. yra pirmykščiai daiktavardžiai. Galbūt taip pat ir *lavónas* „numirėlis" K 223, Vkk., Snt., Srd., End., Slnt. (ir *liavonas* „t. p." Jž. I 246 s. v. budėtuvės, Šl.) yra buvęs būdvardis, sudarytas iš daiktavardžio **lavà* (arba **liavà*); plg. **liavà* : *pa-liovà* = *pa-kravà* „šermenys" : *krovà* „krūva" ir kt. Taigi galima manyti, kad iš pradžių su priesaga *-õna-* buvo linkstama sudaryti daiktavardžius, o su *-óna-* būdvardžius — tiek iš veiksmažodinių, tiek iš vardažodinių ā-kamienų. Plg. dar Būga LM IV 453, Specht KZ LIX 225tt., autorius APh VI 130t.

Tokie daiktavardžiai kaip *gagõnas* (kalbant apie žąsiną) Jž. I 400, *gargadõnas* ib. 413, Schl. 51, *girgitõnas* OD II 30, SL 45, *girgetonas* KD 4 ir kt. yra ne kas kita kaip panašaujamieji dariniai.

Šios priesagos tikrinių vardų daryba yra beveik tokia pat, kaip ir bendrinių žodžių, tik daug kur jau gerokai išblankusi, pvz. *Barzdonas* „pav.", *Bylõnas* „t.p.", *Bìronas* „t. p.", *Gal̃monas* „Batakių vls. upė", *Galvõnas* (ir *Gálvonas*) „pav.", *Kélmonas* „t. p.", *Klugõnas* „t. p.", *Lazdõnai* „Mažeikių vls. pievos", *Liū́donas* „Kuršėnų vls. upė", *Palonas* Ariogalos vls. upelis" ir kt.

Priesagos *-ona* darinių yra labai maža, pvz. *Bìrštona* „pav." (šalia *Bìrštonas*), *Jevonà* „upė prie Pajevonio", *Kãmona* „Žygaičių vls. upė", *Líeponà* „kairysis Širvintõs įtakas", *Revonà* „kairysis Nemuno įtakas Prienų par.", *valdona* (: išeidams į girelę, į didę valdonėlę, paliks tave bemiegant Jsd. 325) ir kt.

§ 159. Šalia *-ona-* yra vartojamos dvi priesagos — *-onja-* ir *-oni-*. Su pirmąja iš jų yra sudaryta pvz. *gyslõnis* „trauko žolė" Ds. (: **gýslonas,* žr. augščiau), *marškõnis* „lininis" Smn., Sksn., Svl., Žem. II 302 arba *márškonis* „lininė drobė" R I 83, LD 54, 277 (: *márškonas*), *raudõnis* „raudonumas, raudonavimas" Slnt.,

Švn., Žem. I 58 (: *raudónas*), *vilnõnis* „iš vilnų, vilninis" K 505 Sb., Kp. (: *vìlnonas*).

Visai kitos rūšies yra dariniai su priesaga *-oni-*, pvz. *dievonis* „dievo sūnus" MT XXXV, *kiemionìs* „kaimo gyventojas, kaimietis" Jž. II 108, *ligónis, -ies* DP 16, 75, 122, 273, K 231, *sodžionis* „sodžiaus gyventojas, sodietis" Jž., Ylk., *tėvonis, -ies* MT 124b, 171b, *tilžionìs, -iẽs, -ióni̜* „Til̃žės gyventojas, tilžėnas" LŽT 91, *valdžionìs* „valdovas, valdytojas" Lchr. 190, GDK 116, *velionìs, -iẽs, -ióni̜* „nabašninkas" Jžt., Ds. (: *velẽ* „vėlė", lat. ds. *ve̦li* „mirusiųjų dvasios"...) ir kt. Ypač daug su šia priesaga turime pavardžių, pvz. *Avižonìs, Bajonìs, Blažonìs, Blažukonìs, Brazdžionìs, Grigonìs, Gudonìs, Mažionìs, Petronìs, Váilionis, -ies* ir kt. Iš jų ilgainiui buvo sudaryta nemaža ir vietovardžių, pvz. *Budriónys, -ių̃, Butrimónys, -ių̃, Gélvonys, -ių, Mažiónys, -ių̃, Subártonys, -ių* ir kt. Dabar šios priesagos vardai jau daug kur verčiami į *ja-* kamieną, pvz. *Blažõnis, -io, Brazdžiónis, -io, Masiuliónis, -io* ir kt.

Šitokių žodžių priesaga *-oni-* veikiausiai yra kilusi iš *-o-* + *-ni-*, todėl pirmykščiais jos atstovais laikytini tokie dariniai kaip *Avižonìs* (: *avižà*), *ligónis* (: *ligà, ligótas*), *valdžionìs* (: *valdžià, valdžióti* „valdyti"), o *dievonis, tėvonis* ir kt. tuo būdu gali būti vėlyvesni, analoginiai, dariniai; plg. Būga LM IV 456. Taigi *ligó-nis* taip gali santykiauti su *ligó-nas*, kaip *drignìs* su *drìgnas, kulnìs* su *kul̃nas* ir kt.

Bet priesagą *-oni-* turi ir kaikurie skoliniai, pvz. *dvarionìs, -iẽs, -ióni̜, krikščionìs, -iẽs, miesčionìs, -iẽs, pagonìs, -iẽs* šalia *Dvariõnas* „pav." (ir *dvaronas* „dvariškis"), *pagõnas*, žr. SLA 69, 110, 131 ir 151. Čia šios priesagos atsiradimą iš vienos pusės būtų galima aiškinti tuo, kad atitinkami slavų žodžiai yra buvę priebalsinio kamieno; plg. s. sl. ds. *graždane* „miestiečiai" ir kt., žr. Vondrák Vgl. Gr. I² 542t. Bet iš kitos pusės tai nėra būtinas dalykas : priklausomybinę priesagą *-oni-* kaikurie šios rūšies skoliniai galėjo gauti ir pagal lietuviškuosius darinius, plg. *kiemionìs* : *kiemionas* „kaimo gyventojas" Jž. II 108, *kiemonas* (ar *kiemionas*) „ūkininkas" Lex 25 ir kt. Be to, *pagonìs* (ir Daukšos *pãgonis*) gali būti dar paskolintas iš g. *nóганъ*, žr. DA 123.

Būga LM IV 451 dar mano, kad *tėvonieš* ir *tėvionies* vs. vardininkas senovėje buvęs **tėvuo* arba **tėvjuo;* bet dabar to nebegalime įrodyti, nes, išskyrus *žmuõ* : *žmónės* (arba *žmónys*) ir

dar vieną kitą šios rūšies pavyzdį, šiaip jau iš senovės nelinkstame priebalsiniuose kamienuose kaitalioti *uo:o*. Dėl *žmuõ : žmónės* žr. dar 296 psl.

§ 160. Su priesaga *-onė* tėra sudaromi tik daiktavardžiai, kurie dažniau yra abstrakčios (veiksminės), kiek rečiau konkrečios (daiktinės) reikšmės ir savo daryba nesiskiria nuo priesagos *-ona-* darinių, pvz. a) *abejõnė* „abejojimas" (: *abejóti*), *bijõnė* „baimė, drausmė" Jž. I 207, Kv. (: *bijóti*), *kariõnė* „kova, karas" Maž. 107, DP 497, PS I 109, GNT Mat. XXIV 6, Kv. (: *karià* Jž. II 37), *kebeliõnė* „keblumas" Slk. (: *kèbelioti* „užkabinti, painioti" Jž. II 63), *krapaliõnė* „krapaliojimas" Vk. (: *krapalióti* „apgraibomis eiti, ieškoti, grabalioti"), *laidonė* „laidojimas, laidotuvės" DLŽ 99 (: *láidoti*), *medžiõnė* „medžioklė" SzDi. 136, 159, GI 132, AŠ 11 (= pr. *medione* : *medžióti*), *prekionė* „prekyba; prekyvietė, mugė" SzDi. 74, 123, A (1884) 163 (: *prekià, prekióti*), *raudõnė* „raudojimas, žliaubimas" Dvd. (: *raudóti*), *rėklõnė* „rėkimas" Gsk. (: *rėklóti* „šūkauti"), *saugonė* „saugojimas" Dvd., A (1883) 143 (: *sáugóti*), *sekiõnė* „sekiojimas" N 461, K 369 (: *sekióti*), *šakõnė* „išsišakojimas" Dvd. (: *šakóti*), *šarvõnė* „užtiesimas tų padėklų, kur grabą padeda šarvojant" Gž. (: *šarvóti*), *tepliõnė* „tepliojimas, Schmiererei" K 453 (: *teplióti*), *terliõnė* „terliojimas, nešvarus darbas" Mrp. (: *terlióti*), *vakarõnė* „vakarojimas, vakaras prieš vestuves, vakaruškos" Kbl., Pnn., Mck., Dbč. (: *vãkaroti*), *važionė* „važiavimas" Sksn. (: *važióti*), *velniõnė* „velniškas blogumas" Btn. (: *velnióti*), *viliõnė* „viliojimas, Anlockung" KDL II 129 s. v. Reiz KD 41, A (1883) 236 (: *vilióti*) ir b) *ardõnė* „didelė eketė žuvims gaudyti, skylė, praraja, klampynė" Lpg., Mrp., Alv., Pvk., Vkv., Vbl. (: *ar̃do, -ýti*), *kapõnė* „tai, kas sukapota, kapojai; kaplė, kapotė; kapojamoji lenta" Jž. II 33, Sb., Kp., Ds., Qu[3] 828 (: *kapóti*), *kartõnė* „antrą kartą ariamoji dirva, rugiams sėti suartas laukas" Ds., Trg., Dšt., Dbk. (: *kartóti*), *makõnė* „klanas, purvynas" N 378, Ds., Dgl. (: *makóti* „eiti, bristi per purvą"), *mazgõnė* „mazgotė, gabalas medžiagos indams ar stalui šluostyti" Rvl., Lnk. (: *mazgóti*), *smakrõnė* „Kinnbart" N 487 (: *smakrà, -õs* „smakras") ir kt.

Šalia šios priesagos daiktavardžių *drykonė* „išdrykėlė, ein langgewachsenes Frauenzimmer" N 155, *gaudonẽ* „vapsa, sparva" K 116, *ieškõnė* bitė Kbl., *kuprõnė* „kuprota moteris" M I 136, II

22, N 211, K 211 yra arba galėjo būti ir atitinkami priesagos *-ona-* dariniai **drykonas*, **gaudonas*, **ieškonas*, *kupronas*; plg. *palaidū̃nė* : *palaidū̃nas* ir kt. Kamajiškių *lingetõnė* „didelis susilenkęs žmogus" yra bendrosios giminės; šalia jos **lingetõnas*, rodos, nevartojamas.

Raudõnė „raudona dėmė, raudonymė" Gsk., ŠKŽ 405 (ir *Raudõnė* „Čekiškės vls. kaimas") ir *vilnõnė* „vilnona namų darbo skepeta apsisiausti" Vkš. veikiausiai yra sudaiktavardėję būdvardžiai šalia *raudõnis* ir *vilnõnis*. Tos pat rūšies gali būti *Žaliõnė* „Viekšnių bei Luokės vls. kaimai; Tirkšlių vls. miškas". Bet *malṓnė* šalia *malonùs* (gl. *malõnų* ir *malṓnų*) yra sudaryta kaip *méilė* šalia *meilùs* (gl. *meĩlų* ir *méilų*) ir kt.

Daug nepaprastesnė yra *verpõnė* „verpimas; kas suverpta, verpalas; verpėja" R I 177, II 333, M I 326, II 230, N 68, K 498. Kaip rodo *verpojẽ, -ẽs, veřpoję* „linų verpimas; verpalas" Rnč. ir *verpolė* „verpimas; verpalas" N 68, šis žodis gali būti sudarytas iš *verpo-* ir priesagos *-nė*. Taigi seniau šalia *veřpti* dar galėjo būti ir **verpóti*, plg. *kapõ-nė* (= *kapõ-jė* „malkų skaldymo laikas" Gvč.): *kapó-ti* = *kartõ-nė* (= *kartõ-jė* „kartojimas, arimas" Prg.) : *kartó-ti* = *verpõ-nė* (= *verpo-jẽ*) : **verpó-ti*. Bet gali būti tai ir analoginis darinys, t. y. *verpõnė* gali būti su atitrauktine priesaga *-onė* tiesiog sudaryta iš *veřpti*.

Iš tikrinių vardų su priesaga *-onė* dar paminėtina : *Kežiõnė* „Lekėčių vls. upė", *Leiškõnė* „Raseinių vls. upė", *Smárdonė* „Pušaloto ir Pabiržės vls. upė", *Vaipõnė* „Punsko ir Kalvarijos vls. upė" ir kt.

!). *-ūna-, -ūna, -una-, -uona-* ir kt.

§ 161. Priesaga *-ūna-* mūsų kalboje dar yra plačiai vartojama, ir todėl jos darinių turime gana daug. Visų pirma jie žymi veiksmažodinius nomina agentis, pvz. *atėjū̃nas* „ateivis" Sb., Kp., *atskalū̃nas* „atskaluonis" ib., *bastū̃nas* „valkata, klajoklis" Qu[4] 613, M I 21, N 322, K 41, *bėgū̃nas* „bėglys, bastūnas; medinis zoviesas, vyrius" BrP II 57, Lex. 114, Qu[3] 1162, BR Išm. XVII 2, N 325, K 43, Jž. I 200, Vbn., *bėgūnêliai* (= bėgūniukai) žirniai Sb., *bildūnas* „bildukas, kaukas, Poltergeist" Qu[4] 228, N 326, *bogū̃nas* „bėgūnas" DP 150, *dyrū̃nas* „tinginys" Lkm. (: *dyrė́ti*

„ko žiūrėti, tykoti"), *driskūnas* „kuris drasko(si), Kratzer" Jž. I 350, *galiūnas* „galinčius" (ir *galūnas* : g a ł u n a s SzDi. 154, 157, g a ł u n o GNT Mork. III 27, g a ł u n ą ib.), *gėrūnas* „girtuoklis" Gtr., *giriūnas* „pagyras, Prahlhans" KS 7, *keikūnas* „keiksmininkas" Vkš., Skd., Msd., Slnt., Pgm., Vkn., Lnk., Vbn., Sb., Kp., *kirkūnas* „kuris kitus kirkina" Dglš., *klaidūnas* „kuris klaidžioja; pasileidėlis; eretikas" K 187, Jž. II 144, Ut., Pbk., *klajūnas* „kuris klajoja, klaidūnas" Jž. II 145 (ir *atklajūnas* „atklydėlis" LP III 18), *laigūnas* „kas láigo, laksto" Vkš., *lakstūnas* „kuris laksto" Plv., *lakūnas* „kuris lekia, skrenda; kuris visur eina, padauža; mažas ir greit bėgąs debesėlis; Flattergeist" Jsd. 85, Jd. 240_7, Gr., Žvg., Mlg., Qu[2] 186, *lepūnas* „išlepėlis" R II 409, Btč., Vkš., Als., Sb., PS I 212, Qu[4] 938, 1029, „ištvirkėlis, savavalninkas, pamėtotojas" PS I 26, 213, BrB Jes. XXVIII 14, *lydūnas* „palydovas" (: ir l y d ū n ė l i u s tave lydėt prašysiu Jsd. 11), *lingūnas* „linguotojas" (: linguokit l i n g ū n ė l i a i Jsd. 762, kad lelijėlės, kad l i n g ū n ė l ė s ant vartužių žydės KD 252), *narūnas* „kuris neria, naras" Gr., Jsd. 85, 639, KD 252, *pabaldūnas* „valkata" Rsn., Sv., *pabastūnas* „bastūnas" N 322, *padilbūnas* „padìlba, kuris iš padilbų žiūri" Ds., Dglš., *pagirūnas* „pagyras, kuris mėgsta girtis" Dvd., Št., A (1884) 124 (ir *pagyrūnas* „t. p." Žlv., Vbn., Kr., *pagiriūnas* K 285), *paklaidūnas* „paklaidus, paklydėlis, palaidūnas" DP 44, 286, 364, 396, R I 64, Škn., *palaidūnas* „pasileidėlis" DP 69, 404, K 289, Sb., *paplakūnas* „kuris vis kaip plakamas bėga, nebūna namie, valkiojasi" Rsn., *paplavūnas* „kuris visur plaujoja, tai šen, tai ten nueina, nuvažiuoja" Sb., Kp. (plg. dar : *paplavūnai* ančiukai „kurie jau paplavomis skrenda" Rmg.), *paplūkūnas* „valkata, valkūnas" NT ApD. XVII 5, *párėjūnas* „klajoklis" Kv., TK 40, *pataikūnas* „dykūnas; pataikautojas" DP 96, 233, Sb., *pavydūnas* „pavyduolis" Sb., Kp., A (1884) 7, *peikūnas* „mėgstąs peikti, peikėjas" Dglš., *plavūnas* „klajoklis, valkata" Svn., *pleškūnas* „pliuškius" Pžl., *plėšūnas* „plėšikas" Qu[4] 268, N 308, Lpg., „vaikas, kuris greitai nuplėšia drabužius" Sn., *riejūnas* „vaidininkas" Mitt. I 232, *ryjūnas* „kuris daug ryja" R I 125, K 354 (ir *rijūnas* „t. p." Lpl., „godus pinigų" Vln.), *svaidūnas* „kuris greit išleidžia pinigus" Svn., *šarūnas* „gerai šeriamas, puikus arklys" Gtr., Krt., *šaukūnas* „šauklys" DP 174, *tekūnas* „bėglys, pasiuntinys" BrB 2 Chr. XXX 6, Lex. 113, *tylūnas* „kuris vis tyli, maža kalba" Bsg., Rmg., Kp., Prg., *užėjūnas* „užeivis" KS 95,

vadžiũnas „suvedžiotojas, apgavikas" Nč., *valkũnas* „valkata" K 486, LF 60, ME 28, „netinkamas darbui žmogus, tinginys" Psk., *žėlũnas* „kuris visas labai apžėlęs, apaugęs barzda" Lpg., *žinũnas* „žinovas" Lkš., Svk., Grb., Ddv., Všk., Š.

Kaikurie šios rūšies dariniai yra ir kitokios reikšmės, pvz. *maigũnas* „miegamasis suolas" Lex. 149, K 239, *malũnas* „melnyčia" BrB Lnk. XVII 2, Jes. XLVII 2, K 241, *pataisũnai* „pataisai, šundriekos" Bšn., Rdv.. *plaukštũnas* „plonas botago galas" Dvn., *valkũnas* „medinė lentelė, ant kurios veža į lauką žagrę" Krs., *valkũnai* „vežimas akmenims vežti" Psk., „išakėtos žolių šaknys" Krk.

Šalia to su priesaga *-ūna-* dar yra sudaroma būdvardinių ir kiek mažiau daiktavardinių vedinių, pvz. a) *didžiũnas* „didikas" PS I 143, Sb., *dykũnas* „dykinis" Qu[4] 89, Jž. I 325, Sb., Kp., *drąsū-nas* „drąsuolis" GV 128, *ilgiūnai* „ilginiai šiaudai" N 25, *kartũnas* (= kartuolis) obuolys Prg., *lapũnas* „išlepėlis; pasipūtėlis, puikuolis" Ds., DP 51, 92, 356, *lėtũnas* „blöder Mensch" Schl. 287, K 228 (plg. dar : ei tu, sesele, tu l ė t ū n ė l e Jsd. 652), **mažūnas* (rekonstruotas iš *Mažūniūkai* „Kelmės vls. kaimas") arba **mažiūnas* (iš jo yra sudarytas *mažiũnikas* „visai mažas, mažitelys" Kv., Rtv.), *pasalũnas* „pasalus, pasalūkas" Ds., VR 477, *pilkũnas* (: kad akmenėliai, kad p i l k ū n ė l i a i viršuj vandens liūliuos KD 252), *puikũnas* „puikuolis" (: kai aš buvau jauns nevedęs, didis p u i k ū n ė l i s KD 141), *raibūnas* (: gaidužiai r a i b ū n u ž i a i Jsd. 518), *raitūnas* „raitasis, raitininkas" Jž., *rūgštũnas* (= rūgštinis, rūgštuolis) obuolys Prg., *saldũnas* (= saldinis) obuolys ib., Tvč. (: tavo midų s a l d ū n ė l į... išgėrė Jd. 1014_8), *sotũnas* „sotusis" BrB Hiob. XLII 17, *stalgũnas* „smagurys, smaližius" Sb., Kp., Šmn., *šiaurūnas* (: pūtė vėjelis, pūtė š i a u r ū n ė l i s Jd. 536_{12}, nepūski, vėjužėli, neūžki, š i a u r ū n ė l i Jsd. 424), *šykštũnas* „šykštuolis" Leskien Bild. 396, Sb., Kp. ir b) *dvarũnas* „dvariškis" Jž. I 375 (: o ir atjojo iš pilies d v a r ū n ė l i s Jsd. 47, ne puikus bernelis, ne d v a r ū n ė l i s ib. 329), *karaliũnas* „karaliaus sūnus" Jž. II 35, Maž. 208, SzDi. 114, PS I 54, 221, *laivũnas* „jūrininkas, laivininkas" Vln., Jsd. 25, **namūnas* (rekonstruotas iš *namūnaĩtis* „ūkininko sūnus" Jž. I 416 s. v. g a s p a d o r a i t i s, plg. Specht KZ LIX 216[1]), *plepatũnas* „plepys" Rdn. (: *plẽpatas, -aĩ* „plepalas"), *seilũnas* „vaikas, kuriam iš burnos seilės teka" Tvč., *valkačiũnas* „valkata, perėjūnas" Lpl.,

vėplūnas „žioplys, vėpla" Pdl., *žygūnas* „žygovas, pasiuntinys" Lex. 140, Qu[1] 299, N 548.

Tikriniai vardai su šia priesaga daugiausia yra vardažodinės kilmės ir paprastai turi akūtinę priegaidę priesagoje, pvz. pavardės *Augštū́nas, Augū́nas, Baldū́nas, Baltrū́nas, Braždžiū́nas, Girdžiū́nas, Gailiū́nas, Medū́nas, Norū́nas, Pilkū́nas, Tamošiū́nas, Vaičiū́nas,* taip pat daugiausia pavardinės kilmės vietovardžiai *Baltrū́nai* „Kavarsko par. kaimas", *Berniū́nai* „Dusetų vls. kaimas", *Ilčiū́nai* „Subačiaus vls. kaimas", *Keidū́nas* „per Alsėdžius į Srúojos upę tekąs upelis", *Sodžiū́nai* „Salako vls. kaimas", *Žviliū́nai* „Subačiaus vls. kaimas" ir kt.

Yra galimas daiktas, kad nemaža priesagos *-ūna-* darinių, kuriuos dabar paprastai jungiame su veiksmažodžiais, iš pradžios su jais maža ką bendro teturėjo; pvz. *atskalūnas, klaidūnas* (ir *paklaidūnas*), *pabaldūnas, padilbūnas, palaidūnas, paplavūnas, pataikūnas, pavydūnas, tylūnas* ir kt. gali būti lengvai siejami ir su *atskalà, skalùs, klaidà, klaidùs, padìlba, paláidas, paplavà, pataikà, pataikùs, pavỹdas, pavydùs, tylà, tylùs* ir kt. Tam tikrais atvejais dabar net sunku tikrai pasakyti, iš ko tos rūšies dariniai apskritai galėtų būti sudaryti. Pvz. *staubūnas* „iš svogūno požeminio stiebo išaugęs ilgas ir plonas, tinkąs valgyti svogūnas; stiebas, kamienas" Btm., Miež. 227 dabar tegali būti gretinamas su lat. *staubenis* (arba *staubens*) „kelmas, stuobrys", mūsų *stùburas* ir kt., nes pagrindinio žodžio su šaknimi *staub-* mes neturime; plg. Zupitza Gutt. 28, Endzelin MLV III 1100. Kiti šios priesagos dariniai, kad ir turėdami tos pačios šaknies kaimynų, gali būti įvairiai aiškinami. Pvz. *stajū̃nas* „vaikams stovėti stovynė" Anm., Krs. gali būti perdirbtas iš l. *stojak* „pastovas, pastolas" arba pagal *stó́ja* iš *statū̃nas* „kėdė su didele skyle viduryje" Rsn., kuris savo ruožtu jungtinas su *statùs, statýti.*

Tad kodėl taip yra? Tai veikiausiai yra dėl to, kad priesaga *-ūna-* buvo sudaryta visai savarankiškai — sudėta iš kamiengalinio *-ū-* (pailgėjusio *-u-* arba pirmykščio kamiengalio) ir priesagos *-na-*. Tuo būdu pvz. *karaliūnas,* taip pat tikriniai vardai *Bebrū́nai, Gailiū́nas, Girdžiū́nas* ir kt. yra kildintini iš *karãlius, bebrùs, Gaĩlius, Gir̃džius* lygiai taip pat, kaip lot. *Portūnus* „romėnų uostų dievas", *tribūnus* „tribūnas" yra kilę iš *portus* „uostas", *tribus* „triba, apygarda" ir kt. : čia visur kamiengalinis *-u-* yra pailgintas į *-ū-*.

Taip pat ir mūsų *perkūnas* yra vestinas iš **perku-* (: lot. *quercus* „ąžuolas" < **perquus*). Plg. Brugmann Gr. II² 1, 280, Kretschmer Einl. 133, Schulze Kl. Schr. 361, Specht KZ LIX 215t. Iš kitos pusės *-ū-* prieš *-na-* gali būti iš senovės paveldėtas, iš tos pat rūšies žodžių, kaip s. sl. *svekry* „uošvė", *žrъny* „girnos" ir *raby-nī* „vergė", *bogy-nī* „deivė". Galbūt senovėje ir mūsų kalboje yra buvusi *-ū-nī* > *-ū-ni* (dėl *-ni* žr. 223 psl.), kuri vėliau galėjo būti paversta į *-ūnė*. O kadangi šalia *deivẽ, vìlkė, vadõvė, kuprõnė* ir kt. yra vartojama *diẽvas, vil̃kas, vadõvas, kuprõnas,* tad ilgainiui, kaip Spechtas l. c. 223t. mano, šalia *-ūnė* lengvai galėjo atsirasti ir *-ūna-*. Tai lyg patvirtina dar ir ta aplinkybė, kad šios priesagos *-ū-* turi dvejopą priegaidę — akūtinę ir cirkumflektinę, pvz. *karaliū́nas, Bebrū́nai* ir *klajū̃nas, palaidū̃nas*. Taigi drauge su Būga LM IV 448tt. nebegalima tvirtinti, kad priesagai *-ūna-* atsirasti būtų davę progos priebalsiniai kamienai, nes tam įrodyti trūksta įtikinamų duomenų. Tokie pavyzdžiai kaip *šìršūnas* Msd., A (1883) 170 šalia *širšuo, šìršuonas* ir kt. tėra žemaitybės, kur *-ū-* gali būti ir antriniu būdu kilęs iš *-uo-*, žr. toliau. Taip pat savaime atkrinta ir Leskieno Bild. 395t. manymas, kad ši priesaga esanti paskolinta iš slavų kalbų : tai yra mūsų pačių padaras, iš pradžios visai savarankiškai sudarytas ir vėliau pradėtas dėlioti prie įvairių, tiek vardažodinių, tiek veiksmažodinių kamienų; plg. dar Būga LM IV 420t. Taigi šiuo atveju mūsų kalba skiriasi nuo latvių, kur ši priesaga tėra išlikusi visai retai, žr. Endzelin Le Gr. 230.

Visai kas kita yra priesaga *-ūna* : jos darinių mūsų kalboje yra labai maža, pvz. *Ežerūnà, -õs* „Žygaičių par. upė", *Girdžiū́na* „pav.", *marū̃nos* „geltonai žydinčios gėlės" Lzd., *Švendū́na* „Nemakščių vls. kaimas" ir kt. Plg. gr. χελώνη „vėžlys" : χέλυς „t. p.", lot. *lacūna* „dauba, dūburys, bedugnė; klanas" : *lacus* „ežeras, kūdra" ir kt.

Nedaug yra ir išplėstinės priesagos *-ūnja-* darinių, pvz. *kartū̃nis* „kartinis" Vbn., *rūgštū̃nis* „rūgštinis" Sb., *saldū̃nis* „saldinis" Vb., Sb., Kp., *tankū̃niai* (= nedideli ir tankiai augą) obuoliai Kp. šalia *kartūnas, rūgštūnas, saldūnas* ir galbūt **tankūnas*. Čia pat tenka priskirti ir *viršūnis, -io* „viršūnė" Qu⁴ 990, N 82. Bet tokie žodžiai kaip *atskalūnis, -ies, marūnis, palikūnis* ir kt. šalia *atskaluonis, maruonis, palikuonis* veikiausiai yra antriniai, specialūs že-

maičių dariniai, kurių priesaga *-ūni-* gali būti kilusi ir iš pirmesnės *-uoni-*, žr. Specht KZ LIX 213[2], 223t., autorius APh VI 129t.

Su priesaga *-ūnė* visų pirma yra sudaromi moteriškosios giminės būdvardžiai arba daiktavardžiai šalia atitinkamų priesagos *-ūna-* darinių, pvz. *klaidū̃nė* : *klaidū̃nas, lakstū̃nė* (karvė) „kuri vaikosi" Slnt., Vbn. : *lakstū̃nas, palaidū̃nė* : *palaidū̃nas* ir kt. Toliau yra keli daiktavardžiai su akūtine priegaide, pvz. *alkū́nė, galū́nė* (ir *galūnẽ, -ẽs, -ū́nę* Msd., Slnt.), *viršū́nė* (: *viršùs*). Tos pat rūšies gal šalia *perkū́nas* yra ir *perkūnė* BrB 2 Moz. IX 33, 34, 1 Sam. XII 17. Plg. dar *alkūnas, elkūnas* Qu[3] 553 ir *alkū́nė*.

Su trumpuoju *-u-* prieš *n* mūsų kalboje yra labai maža, pvz. *Medùnė* „Simno vls. pieva", *Nẽmunas* (dėl jo etimologijos ir darybos žr. Būga KS 246t.), *nemùnė* „drėgnose vietose auganti budis" AŠ 5, *Vil̃kunis* „Židikų par. upelis" ir kt.; plg. lat. *deguns* „nosis", r. *багóн,* km. *багнá* „gailis" iš **багънъ*, gr. (Hom.) θάρσυνος „pilnas pasitikėjimo, pasitikįs" (: θαρσύς „ryžtingas, drąsus, narsus, nieko nebijąs"), s. ind. *árju-naḥ* „šviesus, baltas" (: ἄργυ-ρος „šviesiai spindįs" W. Schulze Kl. Schr. 124) ir kt.

§ 162. Priesagos *-uona-* darinių irgi visai nedaug tėra, pvz. *atskaluõnas* „atskalūnas" Šlp. 57, *karšuonas* „pati karštymetė" Lkm., *Kélmuonas* „Vadoklių par. pelkė, tarp Lėno ir Taujėnų", *kleiduonas* Post. 122, *láiguonas* „žmonos brolis" Būga KS 199, LM IV 424, *Mìrgluonas* „Žem. Naumiesčio vls. upė", *palaiduonas* „palaidūnas" KS 183, NT 1 Kor. VI 9, *pavyduonas* „pavyduolis" KS 211, R II 257, M II 343, N 77, **prarakuonas* „pranašas" (rekonstruotas iš Vilento p r a r a k u o n a i n ė, žr. Specht KZ LIX 238[2]), *seiluonas* „vaikas, kuriam nuolat seilės bėga" Št., *šìršuonas* „širšuolas" Lnk., Sb., Vbn., *velduonas* BrB Jer. X 18. Kiek daugiau pasitaiko mažybinių šios priesagos tolimesnių vedinių, daugiausia dainose ir šiaip poezinėje kalboje, pvz.: jaučiai mano, *būbuonėliai* Jd. 1014_{17}, rūtelė *garbuonėlė* TŽ I 225, paukšteliai *lakuonėliai* VKr. II 191, pavirstau... paukštele *lakuonėle* ib. I 213, žmogus ne paukštis, ne kregždė *lakuonėlė* Mkn., *lakuonėlis* „karkvabalis, avižlius" Lzd., katilėliai *lyduonėliai* Jd. 1236_{17}, rugeliai *linguonėliai* LB 25, palšus jaučius *palšuonėlius* tanciuje paršoko ib. 115, čirškia žvirbliai *rėkuonėliai* VKr. I 54, vai tu, eglele, žalia *siūbuonėle* ib. 229, atgalio parlėkė aitvaru *skrajuonėliu* ib. 215, pas mane

žolelė tai *šilkuonėlė* TŽ II 359, šoblėlė mano, *švytruonėlė* mano LB 107 ir kt. Jie visi rodo galint ar galėjus būti **būbuonas, *lakuonas, *lyduonas, *linguonas, *palšuonas, *siūbuonas, *švytruonas* ir kt.; bet dabar kasdieninėje kalboje šiokių darinių nebelinkstama vartoti : tai tėra tik savotiški liaudiniai poezinės kalbos dariniai, daugiausia pagražinamaisiais epitetais vartojami.

Visi šitie negausūs dariniai yra vartojami pagrečiui su priesagos *-ūna-* atstovais, pvz. *atskaluonas* : *atskalūnas, *lakuonas* : *lakūnas, palaiduonas* : *palaidūnas, pavyduonas* : *pavydūnas, seiluonas* : *seilūnas* ir kt. Kilimo šie daiktavardžiai gali būti kilę iš priebalsinių kamienų, pvz. *atskaluonas* iš **atskaluo, palaiduonas* iš *palaiduo, širšuonas* iš *širšuo* ir kt.; plg. eol. ἄγωνος iš ἀγών,-ῶνος „susirinkimo vieta, susirinkimas" arba s. lot. *epulōnus*, galbūt per ds. km. *triumvirum epulōnum* naujai susidaręs vietoj *epulo, -ōnis* „puotinės kolegijos narys, puotos dalyvis" ir kt.; žr. Būga LM IV 449, Meillet Traité[2] 385, Schwyzer GGr. I 491, 582, Stolz-Schmalz Lat. Gr.[5] 196, Walde-Hofmann LEW[3] 410), arba, kaip Spechtas KZ LIX 259 mano, kontaminacijos būdu sudaryti iš vienareikšmių daiktavardžių su priesagomis *-ūna-* ir *-uoni-*, pvz. *atskaluonas* iš *atskalūnas* + *atskaluonis* ir kt.

Beveik tas pat yra ir su priesagų *-uona* bei *-uonia* dariniais, pvz. *Aluonà, -õs* „Josvainio vls. upelis", *Apsuonà* „Kruonio vls. kaimas", *Augštuona* „Betygalos vls. kalnas", *Baltuonà* „pav.", *Beržuonà* „Rokiškio vls. upelis", *Egluonà* „pietinis Vadaksties įtakas" (ir *Agluonà, -õs* „Gaurės, Vegerių ir Biržų vls. upė"), *Ežeruonà* „Jūros dešinysis įtakas", *Ìrtuona* „Tauragės vls. upė", *Lazduonà, -õs* „Šyšos įtakas Vainuto vls.; Dubysos įtakas Čekiškės vls.", *Piliuonà* „A. Panemunės vls. kaimas", *Revuonà, -õs, -úoną* „Prienų vls. upė", *Sakuona* „Pernaruvos vls. upelis", *Šaltuonà, -õs* „kairysis Šešuvos įtakas", *Varžúonos* „Raudondvario vls. pievos," *Vejuonà, -õs, -úoną* „Vilkijos vls. upė; Bãbtų vls. kaimas", *Veliuonà, -õs, -úoną* „Veliuonos vls. upė", *Vyžuonà, -õs, Výžuoną* „kairysis Šventosios įtakas; dešinysis Nemunėlio įtakas", taip pat *ėduonia* „ėdikas" Lpg., *kepuonià* „karštis" Tvč., *šaltuonià* „šaltažemis" Kp., *Sūduonià, -iõs* „Kalvarijos vls. upė"; plg. lat. *êduoņa* „valgytojas", *slapuoņa* „vaikas, kuris šlapina drabužius; šlapuma, drėgnas oras, drėgna žemė" ir kt. Kaikurie iš šių darinių irgi gali būti kilę iš priebalsinių kamienų; pvz. *ėduonia* veikiausiai yra atsiradusi pirmykščio **ėduo*

vietoje. Tokios pat kilmės gali būti ir *Beržuona, Ežeruona, Lazduona* bei *Baltuona, Šaltuona* su *šaltuonia* : šie žodžiai taip gali santykiauti su *béržas, ẽžeras, lazda* ir *báltas, šáltas,* kaip lot. *praedō, -ōnis* „plėšikas“ su *praeda* „grobis“, gr. στράβων, -ωνος „žvairys“ su στραβός „žvairas“, taip pat gr. κροτώνη „gunkla, Astknoten“ κρότων, μελεδώνη „rūpestis“ : μελεδών, -ῶνος šalia μελέδη, Διώνη „Hera, Dzeuso duktė“ (iš *Διϝ-ωνᾱ) : vs. km. Διϝός (vd. Ζεύς) ir kt. Plg. Brugmann Gr. II² 1, 299tt., Kretschmer Einl. 91, 256, Hirt Gr. III 231, Būga LM IV 448t., Meillet Traité² 385, Chantraine Form. 207, Specht KZ LIX 259tt.

Bet kita vertus kaikurie priesagų *-uona-, -uona* ar *-uonia* dariniai galėtų dar būti sudaryti iš pagrindinių žodžių su kamiengaliu *-uo-* ir priesagų *-na-, -na, -nia,* pvz. *Kelmuo-nas, Ežeruo-na* ir kt.. Tad šiuo atveju *-uo-na(s)* savo daryba niekuo nesiskirtų nuo *-uo-ta(s),* nors reikšmės atžvilgiu tai dabar jau ir sunku lyginti.

§ 163. Šalia *-ūna-* ir *-uona-* dar dažnai yra vartojama priesaga *-uoni-,* pvz. *atãgąjuonis* „nauja atauga, atgaja“ Kp., *atajuonìs, -iẽs, -uõnį* „ateivis“ Ds., *atlikuonìs* „atsilikėlis“ Skp., Slk. (ir *atãlikuonys, -ių* „liekanos“ Ds.), *ãtskaluonis* DP 402 ir kt. (žr. DA 120), *auguonis* „skaudulys, votis akyje“ LS 79, „piktvotė (kūne)“ LF 98, *delsuonis* „kuris delsia, ilgai gaišta“ M I 47, II 317, *dykuonìs, -iẽs, dỹkuonį* „išdykęs vaikas“ Gžd., *ėduonis* „ėdikas, Fresser“ R II 147, M II 195, „votis po nagu, paliepà, tvinkinys“ Vvž. ir *ẽduonys, -ių* „t. p.“ Kp., *galuonìs, -iẽs* „kuris galuojasi, siaučia“ Jž. I 699, *gẽležuonys, -ių* „tokia arklių liga“ Sb., Užp., Ds., *geluonis* „gylys, Stachel“ BrP I 75, MT 52 b, DP 240, Jž. I 425, Sb., Kp., Lkm., *gelžuonìs, -iẽs, gélžuonį* „gargãžė, Schlacke“ Jž. I 425, Als., Kv., Rtv., *giežuonìs, -iẽs, giẽžuonį* „gyžuoklis, suoslys, įkyrus žmogus“ Jž. I 706, *gyluonìs, -iẽs, gýluonį* „geluonis“ Tvč., Slk., *gyvuonìs, -iẽs, gývuonį* „gyva mėsa po nagu“ R I 45, II 240, M I 92, II 320, Jž. I 440, Vln., Ds. ir *gývuonis, -ies* „gyva mėsa“ Sb., *grobuonìs* „grobikas“ Jž. I 713, *karuonìs* „pakaruoklis, pakarailis“ K 169, VR 472, Slnt., *keikuonìs* „keikūnas“ Als., *klaikuonìs* „kuris eina pats nežinodamas kur“ Knl., *landuónìs, -iẽs, lánduonį* „pirštų liga (panaritium)“ R II 231, M II 309, Jž. I 394 s. v. ė d u o, 425 s. v. g e l ū n ė, Als., Kv., Msd., Rtv., Vvž., Vkš., Tv., *lánkuonis, -ies* „uokstas, Spürbiene“ Sv., Ds., *liežuonìs* „kojų pirštų liga, kuri išėda

išliežius“ Jž. I 394 s. v. ė d u o, 425 s. v. g e l ū n ė, 601 s. v. i š l y- ž ū n i s, Tv., *maruonìs* „marumas, mirtingumas“ DP 11, 33, 542, 567, *pakaruonìs, -iẽs, -uõnį* „seno beržo žemyn nulinkusi šaka“ Ktk., *pãklaiduonis, -ies* „suklydėlis“ DP 282, 441, *pãlikuonis* „Nachkomme“ ib. 51, 55, 460, 498 ir kt., *pasaluonìs* „pasalūnas, pasalkanda“ Slnt., Dbn., GDK 93, *pavyduonis* „pavyduolis“ Brod. 916, *pirmuonis* „pirmūnas, Erstling“ DP 107, 424, 590 ir kt. (toliau žr. Būga LM IV 423), *skenduonìs* „skenduolis“ K 379, *tė̃vuonis, -ies* „paveldėtojas, Erbe“ DP 77, 103, *žãliuonys, -ių* „žalesos, žali, nevirti daiktai“ Kp., Ds., *žiniuonìs, -iẽs, -iuõnį* „žinūnas“ Sb., Kp., Ds., AŠ 7; plg. lat. *aûguõnis* „skaudulys, votis“, *êduonis* „plaukų, pirštų liga“, *dzĩvuonis* „gyva esybė, gyvulys“ ir kt.

Šios priesagos dariniai, daugiausia žymėdami nomina agentis, iš pat pradžios yra buvę ne balsinio, bet priebalsinio kamieno, t. y. pagal vs. galininką jie yra naujai sudaryti, būtent — *atskaluonis, ėduonis, geluonis, maruonis, paklaiduonis, palikuonis* ir kt. pagal *atskaluonį, ėduonį, geluonį, maruonį, paklaiduonį, palikuonį* yra perdirbti iš **akskaluo, ėduo* Jž. I 394, *geluo* Schl. 69, Ožk. (arba *gėluõ* Sb., Kp., Ds., Sv.), **maruo* (plg. *nuomaruo* „nuomaras“ SzDi. 80), *paklaiduo* „klaidūnas“ SzDi. 15, **palikuo* ir kt., žr. Būga LM IV 449t., Specht KZ LIX 234t. Tai dar aiškiai rodo ir vietomis išlikusios pirmykštės atskirų linksnių galūnės, pvz. ds. vd. *gẽležuones* (šalia *-ys*) Ds., *lánkuones* „uokstai“ ib., *pãklaiduones* DP 282, vs. km. *pirmuonès* ib. 107, ds. vd. *pìrmuones* ib. 590, *žãliuones* (šalia *-ys*) Ds. ir kt. Plg. dar *muomuõ, -eñs* ir *muomuõ, múomuonį* > *muomuonìs, -iẽs, múomuonį* „viršugalvio duobelė“ Ds. ir kt.

Panašiai yra sudaryta ir žodžių su priesaga *-uonė*, pvz. *Almuonė* „Maž. Lietuvos upė ties Kraupišku“, *apšaluõnė* „apšalas, užpalas“ Šlp. 30, LP IV 1, *Ãruonė* „Gryvõs par. gyv. vietos vardas“ TŽ I 33, *lakuõnė* „tik pradėjusi lakstyti, jauna mergaitė“ Rlk., *landuonė̃, -ė̃s, -uõnę* „tokia liga“ Sg., *laũžuonė* „liga, kai sopa kaulus“ Klt., *liñguonė* „lopšys, sūpynė, lingynė“ Tv., Krl., Gzd., *mómuonė* „viršugalvis“ Ds., Užv. (ir žem. tarm. *mómūnė* Kv., Als., Rtv., Gžd.), *neužauguonė* „neūžauga“ SzDi. 85, *pleškuõnė* „didelis šaltis“ Mlg. ir kt.

Be to, šalia *gẽležuonės* yra dar sakoma ir *gẽležaunės* Lpg. bei *gẽležūnės* Jžt. arba *geležū́nės* Ds.; plg. lat. *kalpuone, virsuone*

šalia *kalpaune, virsaune* bei *kalpūne, virsūne*. Ar tai yra balsių kaitos eilė *uo* : *au* : *ū*, ar mechaniškai nauja susidariusi, tuo tarpu negalima aiškiai pasakyti, plg. Endzelin Le. Gr. 240, Būga KS 189, Specht KZ LIX 265tt.

m). *-aina-, -ainja-* ir kt.

§ 164. Priesaga *-aina-*, kuri plačiai vartojama latvių kalboje (plg. *celmains* „kelmuotas" = **kelmainas* ir kt.), mūsų kalboje retai tesutinkama, pvz. *apvalaĩnas* „apvalus" Vbl., Krd., *Bárvainas* „pav.", *makaraĩnas* „suktas, vikrus, gudrus" Sb., Kp., *Skirvainaĩ* „Betygalos vls. kaimas", taip pat *Mólaina* „Panevėžio vls. upė ir kalnas" ir kt.

Daug dažniau yra vartojama išplėstinė priesaga *-ainja-* (m. *-ainė*), su kuria pirmiausia sudaromi daiktavardiniai būdvardžiai, pvz. *avižaĩnis* „avižienis, avižinis" Jž. I 180, *grikaĩnis* (= grikienis, grikinis) pyragas ib. 471, *kruopaĩnė* (= kruopinė) duona ib. II 264, *miežaĩnė* (= miežienė) duona K 254, Slnt., *miltaĩniai* (= miltiniai) sklindžiai Erž., *pelaĩnė* (= su pelais) duona Áls., *šilaĩnė* (= smiltinga, su smėliu) žemė Jž., *žabaraĩnė* (= su žabarais) duona Šts. ir kt. Toliau su šia priesaga yra sudaromi būdvardžiai iš būdvardžių bei skaitvardžių, pvz. *apvalaĩnis* „apvalus" Jž. I 97, *dryžaĩnis* (= margas, languotas, ruožuotas, įvairios spalvos) audeklas ib. 350 (: *drýžas, -à* „margas, įvairiaspalvis", bet ir *drýžas, -aĩ* „tam tikra juosta audekle, Streifen"), *sūrainis* (= sūrus) vanduo LF 179, *žydraĩnis* „žydras" (: žydrainės akelės Jsd. 254), taip pat *ketvirtáinis, -ė* „ketvirtuotas" Jž. II 94, Msd., Slnt., Kv., DB 25 ir kt.

Šalia to šios priesagos nemaža turime ir daiktavardžių, kurie veikiausiai yra ne kas kita, kaip sudaiktavardėję pirmykščiai būdvardžiai, pvz. *apvalainis* „apvalus medžio gabalas" Qu[4] 347, *ašmaĩnis* „aštuonių gorčių saikas" Jž. I 110, *aštuntaĩnis* „aštuntoji dalis" ib., *brólainis* „sesers vyras, sváinis" Kk., *gentáinis* „gentis, giminaitis" K 119, Jž. I 426, *grióvainis* „sugriuvėlis, griova" End., *kelainis* „pašiūris" Pn., *ketvirtáinis* „ketvirtoji dalis, keturkampis" Jž. II 93t., *liežuvaĩnis* „kuris turi ilgą, piktą liežuvį" LF 58, *medaĩnis* „iš medaus padarytas pyragiukas" Šl., *meldaĩnis* „užaugęs ežeras" Trg., *paplotaĩnis* „paplotis" Als., *saldainis* „Mennig" M I 232, *sausaĩnis* „sukoris" Jd. 1080_7, *slĩnkainis* „tinginys" Knl., *ža-*

baraĩnis „išsišakojęs, išsižabarojęs, išsikraipęs medis, rąstas" Tv., Skd., taip pat *kunkulaĩnė* „prasta sriuba, virinys" Sksn., *mentalaĩnė* „maišatis, netvarka" ib., *pãkelainė* „pašiūrė" Sr. (ir *pakelaĩnė* „t. p." Rdm.), *pleparaĩnė* „mėgstąs daug ir niekus šnekėti" Rsn., *plepataĩnė* „plepys" Alk., *prarakūnainė* „pranašienė" BrP I 114 (ir *prarakuonainė* „t. p." VEE 18), *rataınė* „ratinė" Tlš., *šilaĩnė* „juoda žemė su smėliu, šilžemis" Vbl., Nms., *tėvainė* „tėvynė" DLŽ 38, GDK 8, ŽR 29 ir kt. Čia pat priskirtini iš šios priesagos tikriniai vardai, pvz. pavardės *Apalaĩnis, Atgalaĩnis, Dóvainis, Drũktainis, Kedaĩnis*, taip pat vietovardžiai *Jósvainiai, Kėdáiniai, Mólainiai* „Panevėžio vls. kaimas" ir *Bývainė* „Luokės vls. vienasėdis", *Girváinė* „Krãkių vls. bala", *Kamaĩnė* „Jiezno vls. kaimas", *Ragaĩnė, Šeštáinės* „Smilgių vls. laukai" ir kt. Toliau plg. Gerullis ON 252, Endzelin ZfslPh XI 133.

Skyrium dar tenka paminėti priesagą *-aini-* žodyje *tė̃vainis, -ies* „tėvonis, paveldėtojas" KP 17, 253, DP 230, 573, Post. 33 b. Bet šis žodis yra pažįstamas ir su priesaga *-ainja-* : *tėvainis, -io* PS I 104, 324, II 152 ir kt.

Taip pat reta yra ir priesaga *-ainia* : *Kamainià* „upė" Gerullis ON 54, *lakmainia* „purvas, blogas kelias" Knv. (šalia *lekmeinià* „blogas kelias" Dsm.).

§ 165. Pagrečíui su *-aina-*, kad ir retai, vietomis dar pasitaiko būdvardinė priesaga *-iena-* (iš *-eina-*), pvz. *kiaulíenas, -à* „kiaulinis" (: k i a u l i e n a mėselė NS 154, nevalgo svotelis k i a u l i e n o s mėsos ib. 157), *mėnesienas, -a* „su mėnesiu, mėnesinis" (: naktis n e m ė n e s i e n a „be mėnesio" SzDi. 10, m ė n e s i e n o s naktys Jž., ligi šiolei, daugiau m ė n e s i ę n o m i s naktimis, dejuoja LP IV 25), *vargienas, -a* „vargingas" (: v a r g i e n o s mano dienelės Jsd. 192). Kiti šios priesagos dariniai tik daiktavardžiais bevartojami, pvz. *balžíenas, -aĩ* ir *-ai* „(rogių, ratų, ekėčių) pervaras, skersinis, Querbalken an der Egge, am Wagen" (= lat. *bàlziêns* : *bàlzît* „roges balžienais aprūpinti; ramstyti, vynioti", slov. *blazína* „rogių skersinis, Dachbalken, Rungstock; priegalvis, čiužinys" iš **bolzina* ir kt., žr. Trautmann Wb. 25t., Endzelin MLV I 260), *Beržíenas* „Rokiškio vls. upė", *blakstíenas, -aĩ* ir *-ai* „akies vokas, Augenlid", iš **blaks-t-* : r. lat. *blakstes* „blakstienai", ukr. *блощиця* „blakė" ir kt., žr. Būga KS 269), *kamíenas* „stiebas, liemuo" Vkv., Nms., Ds. (: lat.

kams „grumstas, luitas“ ir kt.), *kiaulíenas* „meitėlis“ Žgr., *rugienaĩ* „pasilikę nupjautų rugių stambai“ Dkš. ir kt. Latvių kalboje ši priesaga, priešingai mūsų vartosenai, yra gana plačiai vartojama veiksmui bei veiksmo rezultatui ar šiaip kokiam daiktui žymėti, pvz. *êdiêns* „valgymas, valgis“, *sitiêns* „smūgis“, *šãviens* „šūvis“ ir kt., žr. Endzelin Le. Gr. 235t.

Su priesaga *-iena* (iš *-einā*) sudaromi daiktavardžiai daugiausia gyvulių mėsai ir javų augtajai vietai žymėti, pvz. *ántiena* „anties mėsa“, *avíenà, avikíena* „aviena“ Jž. I 179 (= sl. **ovьčina* > r. *овчи́на*), *ėrienà* (= s. sl. *jarina* „vilna“), *kárviena* (ir *karvienà* = slov. *kravína* „karvena, karviena“), *kéltuviena* „karviena“ Sr., *paršíenà, šuníenà, žąsíenà, žvėríenà* (= s. sl. *zvěrina*) ir *avižíenà, dobilíenà, kanapíenà, miežíenà, pupíenà, rugíenà, vasarojiena* „laukas, kur buvo vasarojus“ Sksn., *žirníenà*. Kiti šios priesagos daiktavardžiai yra įvairios konkrečios reikšmės, pvz. *balžíena* „balžienas“ K 39, *blakstíena* „blakstienas“ Ds., *Gudienà* „Kaišiadorių vls. kaimas“, *kamíena* „medžio drūtgalys, stiebas, liemuo“ Qu[4] 1152, N 176, Jž. II 24, *kluoníena* „pieva aplink klojimą“ Vln. (ir *kluonienà, -õs, -íeną* „t. p.“ Lkm., Slk., Tvč., Gvč.), *kriosniena* „vieta tarp krosnies ir sienos“ Bvt., *Medíenos* „Vegerių vls. pievos“, *merliena* „dvėseliena“ SzDi. 446, *mėnesienà, -õs* „mėnesio šviesa, Mondschein“ Sksn. (ir *mẽnesiena* „t. p.“ Qu[4] 69, K 249, Msd., Slnt.), *šoníena* „šoninė (mėsos dalis)“ Rmš., *žárdiena* „užtverta pieva aplink žardą“ Msd., Slnt., Kv., Rtv. Tai yra ne kas kita, kaip sudaiktavardėję būdvardžiai; plg. lot. *porcīna* caro (= *paršiena* mėsa), *canīna* (sc. caro) „šuniena“, s. sl. *zvěrina* „žvėriena“ (= lot. caro *ferīna*) ir lot. *porcīnus* „paršinis“, *canīnus* „šuns, šuninis“, s. sl. *zvěrinъ* „žvėrinis“ ir kt., žr. Leskien Bild. 413, Brugmann Gr. II[2] 1, 278.

Iš augščiau minėtųjų pavyzdžių išsiskiria *kartienà* „kartumas“ Dvd., *naujienà, -õs* „Neuheit; plėšinys, dirvonas“ DP 62, 125, 399, K 268, Jž., *pirmienà, -õs* (ir *pirmíena*) „pirmas kartas, naujiena“ Alk., Ždč., Dkš., Dvd., Ln., *sunkiena* „našta“ Dvd., *Šlapíenos* „Kulių vls. pievos“ ir kt. Tai yra būdvardinės kilmės dariniai, kurie savo daryba primena slavų atitikmenis; plg. s. sl. *novina* „naujiena“ : *novъ* „naujas“ ir kt.

Tokie žodžiai kaip *arienà* „arimas, suarta dirva“ Jnk., *bradíenà* „laikas, kada neišbrendami keliai; blogas kelias“ Jnšk., Grž., Psv.,

varstíenos, *-ų* „arimas, plėšimas" End., DB 184 ir kt. gali būti ir analoginiai dariniai, nes šiaipjau šios rūšies žodžių mūsų kalboje nelinkstama sudarinėti.

Kilimo priesagos *-iena-* ir *-iena*, kaip ir *-aina-*, *-aina*, yra senos; plg. pr. *deynayno* „aušrinė", av. *zemaēna-* „žeminis" ir kt. Tik tuo tarpu neaišku, iš ko galėtų būti jos sudarytos. Iš gretiminių tos rūšies priesagų (pvz. *-ana-*, *-ena-*, *-ina-* ir kt.) lyg atrodytų, kad ir jos turėtų būti sudėtos iš *-ai-*, *-ei-* ir priesagos *-na-*. Bet kas tada galėtų būti jų pirmosios dalys? Plg. Brugmann Gr. II² 1, 274tt., Hirt Gr. III 228, Endzelin Le. Gr. 236t.

§ 166. Kaip šalia *-aina-* yra *-ainja-*, taip greta *-iena-* yra išplėstinė priesaga *-einja-* > *-ienia-* (m. *-ienė*) pirmiausia būdvardžiams sudaryti, pvz. *avižiẽniai* (= avižiniai) šiaudai Sb., Kp., *bulbiẽnė* košė Sb., *kvietiẽnis* (= kvietinis) pyragas Sb., Kp., *miežiẽnis* „miežinis" ib. (: vs. km. duonos m i e ž i e n ė s DP 123, 125), *prėskiẽnis* „prėskinis" (: p r ė s k i e n ė j e... duonoje DP 139), *rugiẽnė* (= ruginė) duona Sb., Kp., *rugiẽniai* miltai, šiaudai ib., *sėmeniẽniai* pelūs Ln., *torkiẽnė* (= torkuotų bulvių) košė Sb., *trakiẽniai* (= trakiniai) šiaudai Erž., Gkn., Šln., Škn., *žirniẽniai* (= žirniniai) miltai Dvd., Sb. Be to, su šia priesaga yra dar sudarytų ir daiktavardžių, veikiausiai kilusių iš senesnių būdvardžių, pvz. *ašvíenis* „arklys" Als., Pl. (: *ašva* „kumelė"), *bulbiẽnis* „bulvės stiebas" Mlt., *kamiẽnis* „stiebas, kamienas" Ds., *kelniẽnis* „pašukinis šiurkštus audeklas (kelnėms)" Dg., Mlg., *margiẽnis* „storas namie austas audeklas" Tvč., *paraugiẽnis* „iš rugienių miltų iškeptas ragaišis" Svl., *plepiẽnis* „plepys" Plp., *ropiẽnis* „rõpės lapas" Gvč., taip pat *Audiẽnis* „pav.", *Grikiẽnis* „t. p.", *Žagienis* „Panevėžio vls. upė" ir kt.

Priesagos *-ienė* daiktavardžiai yra nevienodos reikšmės. Vieni iš jų, su cirkumflektine priesagos priegaide, daugiausia reiškia kokius nors valgomuosius patiekalus, pvz. *bulviẽnė* (ir *bulbiẽnė*), *kiaušiniẽnė*, *keptiẽnė* „kas nors iškepta; iškeptas valgis" Rsn., *krušaliẽnė* „iš visko sudarytas valgis" Snt., *kruštiẽnė* „(grūstinės) miežių kruopos; tokių kruopų viralas" Sn., Mrp., Vln., Ilg., *kunkuliẽnė* „kukulių sriuba" Dšt., *lapiẽnė* „burokų lapų sriuba, iš žolių išvirtas valgis" K 221, Mrp., Užv., *miltienė* „miltų košė" SzDi. 86, *obuoliẽnė* „obuolių košė, Apfelmus" K 281, *pakąsniẽnė* „trintų bulvių košė" LŽT 86, *paraugiẽnė* „iš duonos maišymo išvirta košė"

Vln., *plaktíẽnė* „viralas su įplakimu“ Grv., *raugíẽnė* „salyklinė košė“ ib., *saldíẽnė* „sudygusių javų valgis“ Lzn. ir kt.

Toliau priesaga *-íẽne* yra įvairios reikšmės dariniams sudaryti, pvz. *kamšalíẽnė* „susikimšimas, kamšatis“ Alk., Sksn., *maišalíẽnė* „maišatis“ Alk., *maišatíẽnė* „t. p.“ Rgk., *maišíẽnė* „vasarinių javų mišinys“ Grk., *makalíẽnė* „makalynė, maklynė“ Dvd., *pakrikíẽnę* „netvarka, suirutė“ Gtr., *pairíẽnė* „sumišimas“ Btn., *pragaišíẽnė* „pragaišę namai, ūkis“ Gtr., *raugtíẽnė* „statinė duonai užminkyti“ Vdš.

Akūtinės priesagos *-íenė* daiktavardžiai žymi žmonas ir gyvulių pateles, pvz. *asilíenė* K 22, BrB 1 Sam. IX 3, *dėdíenė, karalíenė, kunigíenė* „(kalvinų) kunigo pati“ Brž., *levienė* BrB 1 Moz. XLIX 9, 1 Kar. X 19, Jes. XXX 6, *liūtíenė* K 235, *pranašienė* GNT Luk. II 36, PKT 50, *šernienė* PP 20, *vilkíenė* „vilkė“ Slnt., Rkš. (ir *vìlkienė* Nms.), *žydienės* „žydės“ BrB Jer. XXXIV 9, taip pat *Joníenė, Petríenė, Vaičiūnienė, Viksvíenė* ir kt.

Šios rūšies dariniai, sudaromi iš *-(j)u-* kamieno daiktavardžių, vietoj *-ienė* daug kur, ypač Rytų Lietuvoje, turi priesagą *-uvienė*, pvz. *dė̃džiuvienė* „tėvo brolio žmona, avynienė“ BR 3 Moz. XVIII 14, N 132, K 82 (: *dė̃džius*), *keřdžiuvienė* „kerdžiaus žmona“ N 195, K 212, Jž. II 82, *kuřpiuvienė* „kurpiaus žmona“ M I 136, N 212, K 212, *puõdžiuvienė* „puodžiaus žmona“ R I 111, N 295, K 340, Sb., *tùpkuvienė* „kuri tūpčioja“ Vkv., taip pat pavardės *Salã-džiuvienė, Šaľčiuvienė* ir kt. Čia *-v-* veikiausiai tarimui palengvinti buvo įterptas, nes *u* + *ie* nepakeitus nevisai lengva tarti, todėl pvz. **kurpju-ienė* buvo paversta į *kurpiuvienė* ir kt. Bet atskirose, pvz. žemaičių ir kaikuriose augštaičių, tarmėse vietoj *-uvienė,* matyti, antriniu, analoginiu, būdu yra sakoma *-ienė,* pvz. *Butkienė* (: *Bùt-kus*), *Kančienė* (: *Kañčius*) ir kt., žr. GK (1939) 59.

Pagaliau dar skyrium tenka paminėti priesagas *-eina, -einia-* ir *-einė,* pvz. *skevéina* „atskala, atskilęs mažas gabalas skaldant akmenis ar malkas, skieda“ Kv., Užp., Ds., Dgl., Slk., Lkm. (šaknis *skev-* : *skev-éldra, skev-eĩlis* „skiautė, gabalas medžiagos“); *Augš-teĩnis* „pav.“, *bérteinis* „ketvirtis“ LŽT 81, Qu³ 628, *Raséiniai* (: *Rãsupis* „upelis prie Raseinių miesto“ ir kt., žr. Būga RSI. VI 26); *buveĩnė* „buvimo, būtoji vieta“ K 66, Jž. I 258, Als., *medeĩnė* „miškų deivė“ DK 24. Šitokių pavyzdžių yra visai nedaug, todėl sunku pasakyti, kodėl jie pasitaiko šalia darinių su priesagomis *-aina-, -ainia-* ir *-ainė,* pvz. *bértainis, buvainė* N 335 ir kt.

n). *Įvairios priesagos su -n-*

§ 167. Iš visų aukščiau minėtųjų priesagų su *-n-* ypač išsiskiria tokios, kurios prieš šį priebalsį turi *-ar-, -er-, -ir-* ir *-ur-*, pvz. *kabarnas* „limpamas, užkrečiamas“ Jž. II 2, *Kvĕdarna* „miesto vardas“, *lakárna* „prastas žmogus, valkata“ Plt., *lĕbarna* „lėtas žmogus, sudribėlis“ Vbn.; *sukar̃nis* „verpetas“ Kv., *šakar̃nis* „šakotas“ Užv., Mitt. I 370 (ir *Šakar̃niai* „Daujėnų vls. kaimas“, *Pašakar̃nis* „pav.“ : lat. *sakārnis* „išverstas kelmas“); *bobarnė* „bobinčius“ (: nueik į b o b a r n ę Žem. II 176), *kretar̃nė* „rugių krečiamoji mašina“ Slnt., Btč., *Šakárnė* „Biržų vls. upė“; *Dravernai* „Drawehnen“ (kaimo vardas) GGA (1885) 945, *Draverna* „Priekulės par. upė“ Būga RSl. VI 7 (ir *Dreverna̋* Fenzlau 144); *skedernis* „pagalys, skalamedis“ Pnl. (= lat. *šķeder̃nis* „gabalas, atskala“); *Skitérnė* „Babtų vls. pieva“; *kivir̃nas* „gišlus, kivirkšnus, vaidingas“ Jž. II 142; *kepurna* (: stogas senas,... k e p u r n o m i s suaugęs VKr. II 120), *mikčiùrna* „mikčius“ Vdk., *pikčiùrna* „kuris vis pyksta, yra piktas“ Sb., Ds. (= *piktùrna* Kv.); *Kepur̃nis* „Svėdasų vls. raistas“, *skidur̃nis* „suplyšusios atspurusio drabužio dalys“ Kvn. (: *skiñda, skìsti, ãtskidas*), *sukur̃nis* „verpetas, sūkurys“ Švn., Kv., Užv. (ir *sukurnỹs* Jž. I 363 s. v. d u m b u r y s) ir kt.

Šitos rūšies dariniai veikiausiai yra antrinės darybos. Pvz. *skedernis* ir *skidurnis,* kaip rodo *skẽderis* „skuduras“, *skedérla* „skeveldra“, *skeder̃lis* „skuduras“ ir *skider̃lis, skidur̃lis* „t. p.“, turbūt yra sudaryti iš *skeder-, skidur-* ir *-nis.* Taip pat gal aiškintina ir *sukar̃nis* bei *sukur̃nis;* plg. *sūkurỹs, sũkurti, sukur̃lis* „vaikų padarytasis ratas ant ledo“ Kp. ir kt.

Kretar̃nė pagal *krẽčia, krẽsti, kratýti* gali būti perdirbta iš *šestar̃nė* ar *šeštar̃nė* < r. *шестерня.*

Šalia *-arna-* ir *-irna-* paminėtinos priesagos *-alna-* ir *-ilna* : *Asalnaĩ* „Linkmenų par. ežeras“, *Akilnà, -õs* „Butrimonių vls. upė“.

Daiktavardinė priesaga *-esnja-* eina pagrečiui su *-estja-,* pvz. *kal̃besnis* „kalbesys“ K 162 (: *kalbestis*), žem. *mókesnis* (: *mokestis*), *rūpesnis* Msd., Slnt. (: *rūpestis*), *šnekesnis* „šnekesys“ ŽŠ. 71 (ir *pašnekesniai* PJ 77, 78). Šios priesagos pirmoji dalis *-es-* iš pradžios veikiausiai yra buvusi ne kas kita kaip priesaginė priebalsinio *es-* kamieno dalis. Tai iš dalies dar rodo pvz. *Debẽs-nos* „Varnių pievos“ : *dẽbes-es, -ų;* plg. gr. jon. φαεινός (lesb. φάεννος)

„šviesus, puikus, skaistus" iš *φαϝεσ-νος : φάος „šviesa" (km. φάεος iš *φαϝεσ-ος) arba lot. *aēnus* „geležinis, varinis, žalvarinis" iš **aįes-nos* : *aes* „rūda, žalvaris, varis, pinigas" (iš **aįos* = s. ind. *áyaḥ* „metalas, geležis"), km. *aęris* (iš **aįes-es*) ir kt.

Su *-ėsna-* tuo tarpu yra žinomi tik keli žodžiai, pvz. *klonẽsnas* „žema vieta" Als., *lankẽsnas* „progumas miške, kur galima pjauti šieną" ib., *upẽsnas* „vieta, kur pavasarį yra tekėjusi upė" Sl., Sv. Čia pat priskirtina ir *Upẽsnis* „Šimonių vls. pieva", *Upẽsniai* „Rokiškio vls. pievos".

Su *-išna-* tėra sudaryti būdvardžiai : *tėvikšnas* „erblich" (: t ė v i k š n a i paveldės BrB Hes. XLVI 16), turbūt iš **tėvišnas* (ar *tėvišk-nas), vagìš-nas* „vagiškas, diebisch" K 482, Qu[3] 462. Šis pastarasis žodis veikiausiai su priesaga *-na-* yra sudarytas iš *vagìšius* lygiai taip pat, kaip *vasar̃nas* „drungnas" Tvč., Dsn. iš *vãsara*.

Nevisai aiškios kilmės yra priesagos *-akšna, -ekšnja-, -ekšna, -ekšnė, -okšna, -okšnja, -okšnė, -ukšnja-, -ukšnė, -uokšnja-*, pvz. *Šlapakšnà, -õs, -ãkšną* „Garliavos vls. upė"; *ožẽkšnis* „atkakšnis (Evonymus)" Mrp., Rsn., Lnk., *šaltẽkšnis* „skirpsta, Faulbeerbaum (Rhamnus frangula)" Sb., Ds., *širdẽkšnis* „grąžulas, dišlius" R I 151, M I 276; *Rudekšnà* „bala, iš kurios teka Obelis; dešinysis Obelies įtakas", *Šetekšnà, -õs* „Jūžintų vls. ežeras; Kamajų vls. upė"; *plėdẽkšnė* „sumuilytas muilo gabalėlis; plona neprinokusi žirnio ankštis" Tvč., Dsn.; *Peršokšnà* „Labanoro par. upė"; *balókšnis* „balelė" M I 18, Sb., Kp., Skp., *dervókšnis* „Kienholz" Jž. I 315 (: lat. *darvāksnis* „t. p."), *ežerókšnis* „nedidelis ežeras" Skp., *kartókšniai* „žolės, savo lapais panašios į krienus" Pkr., *kelmókšnis* „kelmas, kelmpalaikis" Lnk., *kreivókšnis* „kreivas medelis" ib., *krūmókšnis* „nedidelis krūmas, krūmelis" Sksn., Jnk., Sb., Kp., Skp., *pievókšnis* „menka, nusususi pievelė" Lnk., Dvd., Pšl., Kp., *sniegókšnis* „sniego vieta" Dvd., *upókšnis* „upelis" Sb., Kp., Skp., *Vilkókšnis* „Semeliškių vls. kaimas"; *Ežerókšnė* „Šimonių vls. bala" (ir *Ežeriokšnė* „Panemunio vls. bala"), *Taurókšnė* „Daugailių vls. bala"; *šermùkšnis* „Eberesche (Sorbus)" Ktg., Sn., Brž., Sb., *Vardùkšnis* „Naujamiesčio vls. upė", *Várdukšniai* „Baisogalos par. kaimas", *Vardùkšnė* (ir *Vardukšnỹs*) „Šeduvos ir Baisogalos vls. upelis"; *Šeriuõkšnis* „Raguvos vls. kalnas ir pieva", *žaliuõkšniai* „vaisiai" Užp. (: lat. *zaļuoksnis* „kas yra žalias, šviežias, sultingas, stiprus; sveikas, kūningas žmogus, žaliūkas"). Šalia priesaginės priebalsių

grupės *-kšn-* kartais pasitaiko ir *-kšl-*, pvz. *krūmókšnis* : *krūmókšlis*, *pievókšnis* : *pievókšlis*, *upókšnis* : *upókšlis*, taip pat lat. *kārtâksnis* „Blättermagen": *kârtâkslis* „t. p." (= *kartókšlis*), *var̃duksnis* „šliaužiantysis vėdrynas (Ranunculus repens)" : *var̃duklis*, mūsų *šermùkšnis(-nė)* : *šermùkšlis(-lė)* ir kt. Dėl darybos plg. dar § 122, taip pat Endzelin Le. Gr. 260t.

Tam tikrais atvejais panašios rūšies dariniuose po *-k-* vietoj *-š-* yra vartojamas *-s-*, pvz. *Juodẽksnis* „pav." LŽT 98, *Meduksnà*, *-õs*, *Mẽduksną* „Žeimio vls. pieva," *galū́ksnė* „medžio viršūnė" Akm. ir kt. O kaikuriuose dariniuose po priesaginio *-k-* nėra nei *s*, nei *š*, pvz. *Vãsaknas* „Dusetų par. ežeras", *kebẽknė* „keblus darbas; painiava" Pl., Btn., *pratarknė* „pratarmė, Eingang der Rede" R II 113, M II 148.

Priesagos *-auna-* ir *-ična-* yra slaviškos.. Pvz. *didžiaũnas* „išdidus" TŽ III 406, *kariaũnas* „karinis, karingas" Jž. II 38, OD II 6, Jd. 644_4, *kekšaũnas* „kekšingas" Jž. II 67, *linkaũnas* „įlinkęs, kuprotas (žmogus)" Vln., *žiūraũnas* „viską matąs, akylas" Kurkliai ir kt. yra sudaryti pagal *kaštaũnas, talkaũnas, vajaũnas* ir kt., o *akivìčnas* „ryškus, akivaizdus" Jž. I 8, *didìčnas* „išdidus" ib. 320 ir kt. pagal l. *publiczny* „viešas", *ustawiczny* „pastovus" ir kt.

o). *Priebalsiniai -en-, -men- kamienai ir tolimesnieji jų dariniai*

§ 168. Senų senovėje buvo vartojama priebalsinių kamienų su *-(m)en-* daug daugiau ir įvairesnių, kaip vėlyvesniais laikais. Sprendžiant iš atskirų kalbų atitinkamų duomenų, jau pačioj ide. prokalbėj, atrodo, šios rūšies kamienų galėjo būti kaitaliojama *-en-* (*-ēn-*) : *-on-* (*-ōn-*) : *-n-* : *-n̥-* greta *-men-* (*-mēn-*) : *-mon-* (*-mōn-*) : *-mn̥-* ir kt.; plg. gr. ἀρ-ήν „avis, ėriukas" (km. ἀρ-ν-ός, gl. ἄρνα vietoj *ἀρένα, plg. ἀνήρ „vyras" : Hom. gl. ἀνέρα, πατήρ „tėvas" : gl. πατέρα ir kt.), αὐχ-ήν, km. αὐχ-ένος „sprandas", πυθ-μήν, km. πυθ-μένος „žemė, dugnas, pamatas, Boden, Grund, lot. fundus" (šaknis πυθ- iš ide. **bhudh-* : s. ind. *bhud-náḥ* „Boden, Grund" ir kt., žr. Walde-Pokorny Vgl. Wb. II 190), γνώ-μων, km. γνώ-μονος „žinovas, sprendėjas" (šaknis γνω- : γνω-τός „žinomas, pažįstamas" = s. ind. *jñā-táḥ* „t. p.", γνῶ-σις „pažintis" ir kt.; santykio *-ōn-* : *-en-* graikų kalboje bėra likę tik pėdsakų, pvz. vs. vt. αἰέν „visados" iš αἰϝέν

greta αἰών, -ῶνος „gyvenimas, gyvenimo laikas" iš αἰϝών), ὄ-νομα „vardas, pavadinimas" (km. ὀ-νόματος iš *ο-νομn̥-); lot. *pecten*, km. *pectinis* „šukos", *ful-men*, km. *ful-minis* „žaibas, perkūno trinkis, Blitzschlag" (iš **fulg-men* : *fulgeō* „žaibuoju, spindžiu, šviečiu" ir kt.), *cardō*, km. *cardinis* „durų skrytis, vyrius; kritiškas momentas, pasisukimo punktas"; s. sl. *brě-mę*, km. *brě-mene* „našta" (šaknis *brě-* iš **ber-* : gr. φέρω „nešu", φέρμα „gemalas, įsčios vaisius, Leibesfrucht", s. ind. *bhárma* „saugojimas, slaugymas" ir kt.), *pla-my*, km. *pla-mene* „liepsna" (šaknis *pla-* iš **pol-* : *polěti* „liepsnoti"...) ir kt. Toliau žr. Brugmann Gr. II[2] 1, 232tt., 292tt., Meillet Traité[2] 382tt., Schwyzer GGr. I 485t., 521tt. Taip pat ir mūsų kalboje galėjo būti pažįstami kamienai su *-ēn-* ‖ *-en-* ir *-mēn-* ‖ *-men-*. Tai dar rodo ne tik mūsų kalboje išlikę jų pėdsakai (pvz. *gir-ẽn-as* šalia s. sl. *slov-ěn-e* „slavai", taip pat *ger-mẽ* : *ger-men-à*, *lyg-mẽ* : *lyg-men-* ir kt., žr. 238 psl.), bet ir prūsų kalba. Pvz. šalia mūsų *sė-men-* prūsų kalboje yra buvęs ir vs. vardininkas *semen*, plg. s. sl. *sěmę*, lot. *sēmen*. Taip pat greta s. sl. *mladę* (km. *mladę-t-e*) „vaikas", sprendžiant iš tolimesnio darinio *malden-ikis* „vaikas" (= s. sl. *mladen-ьcь* ir *mladěnьcь*), prūsai dar galėjo pažinti ir **malden*, kuris galėjo būti sudarytas šalia **malda-* (= sl. **moldo-* > s. sl. *mladъ* „jaunas" ir kt.) lygiai taip pat, kaip kad sl. **porsę* (> l. *prosę*, srb. *prâse* ir kt.) yra šalia mūsų *par̃šas*, lot. *porcus* (slavų būtų **porso-*); plg. dar pr. *smunents* „žmogus", turbūt iš priebalsiu *t* pailginto **smūnen*, taip pat pr. *emmes*, *emmens* „vardas", gl. *emnen*, *emnan* (veikiausiai iš **enmen* + *-s*, plg. alb. *emεn* „vardas" iš **enmen-*, s. sl. *imę*, km. *imene*...), *kermens*, km. *kērmenes* „kūnas" (: sl. **červo* > r. *черево* „kūnas, skilvis, pilvas") ir kt., žr. Trautmann Wb. 70, 128.

Dabartinėje mūsų kalboje daugiausia pažįstami *-muo* ‖ *-men-* kamienai, pvz. *ãkmuo* DP 85, 99, 162, 186, Ds. ir *akmuõ* (plg. gr. ἄκμων „priekalas"), *armuõ* „arimas, ariamoji dirvos žemė; dirva, dirvožemis; gelmė, bedugnė, liūnas, praraja" Jž. I 108, Jrb., Kl., End., Kp., Prg., *ašmuo* „aštruma, Schärfe, Schneide" R I 8, M I 12 (šiaip *ãšmens, -ys*), *augmuõ* „augalas; metūgė, ūglis, atžala, Auswuchs; vaisius; antauga, skaudulys; augimo vieta; ūgis, áugumas" R I 10, K 31, Jž. I 175, Kpd., Gžd., Als., Škn., Kp., Dsn. (plg. s. ind. *ōjman-* „jėga", lot. *augmen-tum* „prieauglis"), *aumuõ* „nuovoka, supratimas; sielvartas, susigraužimas" Rmš., Koss. 41,

(> *aumenis* „atmintis“ Lkm.), *ėdmenys, -ų* „snukis“ N 17, žem. *ė̃dmens, -ų̃* „kuo ėdama — burna, dantys“ (pvz.: už ė̃ d m e n i s kentės s ė̃ d m e n y s, t. y. už dantis, dantų darbą kentės sėdynė, Jž. I 694), *juosmuõ* (ir ryt. *juozmuõ*) „kelnių ar sijono juosta; pusiaujas“, *kirmuõ* „kirmis“ Jž. II' 127, *lašmuõ* „vieta, kur upė įteka į ežerą“ Lkm., Plš., *lenkmuõ* „linkis, lìnkymas, priešingoji kojos, kelių pusės dalis“ Švn., Kv., *liemuõ, lygmuõ* „paveikslas, gyvavaizdis, Ebenbild“ K 231, „atlyginimas, mokestis“ Ktk., *linkmuõ* „ta kojos, rankos ar bato vieta, kuri susilenkia, išsilenkia, ìšlanka, lìnkymas“ Vln., Erž., Mos., *melmuo* „inkstų akmuo, Nierenstein“ Lex. 65, N 392, „žemutinis nugarkaulio užsibaigimas“ Šsk., *metmuõ* „Schergarn“ Sksn., Jž. (šiaip daugiausia *mẽtmens, -ys*), *piemuõ, pjūmuo* „pjūtis“ Post. 86b, *plaũkmenys* „plaukiojamieji organai“ Tvč., *pùtmenys, -ų̃* „sutinimas, suputimas“ Užv., Gr., *rėtmuo* „nedidelis žemės sklypelis, kuriame išgedę javai“ Svn., *rėmuõ* „kartėlis, Sodbrennen“ Erž., Kv., Msd., Slnt., Šl., Smg., Kp. (ir *riemuõ* „t. p.“ Pr., Mrp., Pvk., Grb., Svk., Ddv., Nms.), ds. *ríemenys* „rietenos, vaidai“ Lkm., *sėmuo* „sėja“ ChB 1 Moz. VIII 22, Koss. 52, *skiemuõ* „skietas“ Vkk., ds. *skíemenys, -ų̃* „audeklo gijos“ Sn., Plš., „dvi skalos, pro kurias staklėse yra perverti apmatai“ Vkš., *stuomuõ* „lot. status, Körperlänge; nurėžtas pailgas drobės (audeklo) gabalas, marškinių liemuo“ K 410, Nms., Skr., Alk., Ddv., Vln., Kv., Als., Rtv., Slnt. (ir *stomuõ* Sb., Ds.; toliau žr. Būga LM IV 431), *šelmuõ* „Giebel“ (: s. sl. *slėmę* „sija“ iš **selmę*), *šermuo* (ir *šarmuo*) „laukinė katė, Wiesel, Hermelin“ BrB 3 Moz. XI 29, Qu[3] 849, R I 148, II 191, M I 271, II 253, 266, *tešmuõ* (: *tẽšia, tẽšti* „tvinkti“), *vir̃žmenys* „išausto audeklo siūlai“ Slm., *želmuo* „ūgis, išdygęs javas, Sprössling“ BrP I 206, R I 185, K 518 (paprastai ds. *žel̃mens, -ys*), *žiomens* „žiotys, Mundöfnung“ VK 91 ir kt.

Kamienų *-uo* ‖ *-en-* atstovų turime visai nedaug, pvz. **mažuõ, -eñs* (rekonstruotas iš posakio *nuo* [*iš*] *mažeñs*), *ruduõ, -eñs, širšuõ, -eñs* Kv. Rtv., *vanduõ, -eñs* (ir *vánduo, -ens* DA 127, 128), Nors Juškevičiaus žodyne I 394 yra rašoma *ėduõ, -eñs*, bet tai kaip reikiant nėra patvirtinta; tat ir pats J. Jablonskis, to žodyno redaktorius, l. c. 694 psl. jau yra pastebėjęs. Taip pat plačiai yra vartojamas *pageluõ* „žvarbus oras“ Krd., Skr., Av., Rdv., Sb., Ds., bet kitų jo linksnių nesutinkama. Matyti, šios rūšies žodžiai jau nuo seniau yra pasidarę nebegajūs, ir jų vietoje buvo pradėtos vartoti

išlygintos lytys. Tuo būdu pvz. vietoj *geluõ, -eñs, gẽlenį buvo imta pagal vs. vardininką linksniuoti geluõ, km. *geluonès (vėliau geluoniẽs), gl. gẽluonį ir kt., o ilgainiui pagal vs. galininką buvo sudaryta ir geluonìs. Taip pat, reikia manyti, jau naujoviškai buvo linksniuojami ir Sirvydo žodyne vartojamieji daiktavardžiai aplaiduo „atskaluonis" 216, apsliduo „lijundra" 234, neužauguo „neūžauga" 135, nuomaruò „nuomaras" 80, padaužuo „padauža" 72, paklaiduo „paklydėlis" 15, palaiduo „pasileidėlis, ištvirkėlis" 9, 277, 319, 359, paniuruo „paniurėlis, melancholikas" 145; tai aiškiai rodo jo paties gl. nuomaruonį „nuomarą" 80, nuomaruoningas „nuoma turįs" ib., nuomaruoninis „nuomarinis" ib., neužauguonė „neūžauga" 85, geluo 428, gl. geluonį PS II 14 ir visa eilė atitinkamų Daukšos bei kitų ano meto raštų kalbos darinių su priesaga -uoni-, žr. § 163. Plg. dar maumuõ, gl. maũmenį „viršugalvis" Nms., Plč., momuõ, mómenį R I 190, M I 173, II 248, Slnt., Lnk., Kp., muomuõ, múomenį Pnl., Rkš., Lkm. šalia momuonìs Arm. arba muomuonìs Ds., Švt. ir net maumuonỹs, maũmuonį „minkštoji vaiko viršugalvio vieta" Vkn., Mkn., „kakta" Štž., Lšk. ir kt.; toliau dėl to žr. Specht KZ LIX 243t

Iš kitos pusės naujų žodžių gali būti sudaroma ir iš pirmykščių -en- ar -men- kamienų. Visų pirma tai gali būti padaroma pagal tam tikrus linksnius; pvz. vs. gl. maũmenį, rùdenį yra sudaryta maumenis, rudenis ir kt., žr. 234t. psl. Toliau šios rūšies naujadarų gali atsirasti pirmykščius priebalsinius kamienus verčiant balsiniais; pvz. tuo būdu yra sudaryta akmenas, stuomenas arba lašmena, lašmenė ir kt., žr. 232 psl.

Ypač savotiškos darybos yra šuõ ir žmuõ. Pirmajame iš senovės -ō(n) santykiauja su -n-, būtent — šuõ < *šų̃õ = gr. κύων : km. šu-n-ès ‖ gr. κυ-ν-ός; plg. lot. carō „mėsa" : km. car-n-is ir kt. Visai kas kita yra žmuõ „žmogus" BrB 1 Moz. XXXVII 15, 17, Luk. XVI 19, DP 274, 355, PS II 168 (Lazūnų žmuoį yra vėlyvesnės darybos) greta ds. žmónės, žmonà (gl. žmóną) ir kt. Būga LM IV 456 lytis žmonės ir žmona yra linkęs skaidyti ne į žmon-ės, žmon-a, kaip kad pvz. Brugmannas Gr. II² 1, 295 ir kt. daro, bet į žmo-nės, žmo-na, t. y. tuo pat būdu, kaip ir žmo-gus. Bet iš kur tada galėjo atsirasti -o-? Juk šiaip -ō- su -ā- (> -o-) priebalsiniuose kamienuose paprastai nesantykiauja. Čia visų pirma, reikia pripažinti, mūsų žmuo turi nykstamojo laipsnio šaknį žm- (iš ide.

*ĝhm-) šalia *žem-*, kurią tebeturi *žẽmas, žẽmė*, lat. *zeme*, s. lot. *hemō* ir kt. Be mūsų, žaknį *ĝhm- dar pažįsta slavai ir, rodos, sen. graikai, plg. s. sl. *zm-ьja* „gyvatė", *zm-ьjь* „slibinas" ir gr. νεο-χμός, „naujas, negirdėtas, t. y. naujas žemėje", moteriškosios giminės νεο-χμή „nauja, negirdėta"; graikų šaknis -χμ- gali būti tokios pat rūšies kaip -γν- žodžiuose νεο-γν-ός „naujagimis, jaunas, mažas" γί-γν-ομαι „gimstu" šalia γέν-ος „gimimas, kilmė; giminė, padermė", perf. γέ-γον-α „esu gimęs" ir kt. Plg. Brugmann Gr. II² I, 295, Trautmann Wb. 369t, Meillet Lingu. 275t., Walde-Pokorny Vgl. Wb. I 663, Schwyzer GGr. I 357, taip pat Būga LM IV 457. Ilgainiui šalia *žm-* mes galėjome susidaryti naują lytį *žm-ā-*, iš kurios vėliau su priesaga *-gu-* buvo sudarytas *žmo-gus*. Toliau, pradėję vartoti vėlyvesnį balsių kaitos laipsnį *uo* : *o* (pvz. *druožlės* : *drožti, kluonas* : *kloti skruostas* : *skrosti* ir kt.), mes tuo pat palinkimu galėjome iš pradžios susidaryti ir naują priebalsinį kamieną *žmon-*: vs. km. **žmon-ès*, ds. vd. *žmónes* (žr. Otrębski WNT I 248), km. **žmonų̃*, gl. *žmónis* ir kt.; dabartinėse tarmėse vienur yra apibendrintas daugiskaitos *ė-*, kitur *i-* kamienas, būtent — *žmónės* ar *žmonys*; plg. dar *aũmonė* „sąmonė, nuomonė" Tvč., Dglš., *aũmonėmis* „be sąmonės, be nuomonės, apgraibomis" Mlg., Dglš., Prg., Šv. šalia *aumuõ* ir kt. Daukšos postilėje sutinkamos lytys vs. gl. ʒ m û n i 339, ʒ m ú n i 459 ir dv. vd. ʒ m û n e 313, 314 gali būti ir naujadarai, analogiškai sudaryti pagal tokios rūšies senovinius darinius kaip *šuõ, šùnį* ir kt.; plg. dėl to dar Būga LM IV 424, KS 190 ir Specht IF XLII 281², KZ LXI 208.

10. PRIESAGOS SU *-p-*

§ 169. Su šiuo priebalsiu kiek plačiau vartojama tik viena būdvardinė priesaga *-opa-*, pvz. *abejópas, antrópas* „kitoks" Jž. I 24, *dvejópas, trejópas, ketveriopas*, taip pat *savopas* „savotiškas" A (1884), 15, 113, *vienopas* „vienoks" Qu³ 524, *antrariopas* „kitu būdu padarytas, kitoks" Jž. I 23, *vienaropas* „vienopas, vienoks" DP 92, Qu³ 524, *daugeriopas* „visoks, įvairus" Jž. I 301, *keleriopas, tūleriopas, visokeriópas* ir kt.

Galbūt *-ėpa-* dar turi *Verẽpas* „Nemãkščių vls. upė".

11. PRIESAGOS SU *-r-*

a). *-ra-, -ra, -ru-* ir kt.

§ 170. Priesaga *-ra-* mūsų kalboje nebėra gaji, ir todėl jos darinių nedaug teturime. Visų pirma su ja yra sudaryta keliolika daiktavardžių: *beñdras, -ai* „dalyvis; draugas" (= lat. *bìedrs* „t. p." : gr. πενθερός „uošvis"; plg. s. ind. *bándhuḥ* „sujungimas, junginys, giminystė, bendrovė, santykis; giminietis, šeimos narys", *bandhati* „jis riša" ir kt.), *gauraĩ* „kudlos" (= lat. *gauri* : air. *gúare* „plaukas", av. *gaona-* „t. p." ir kt.), *mieras* „taika" Maž. 204 (= lat. *miêrs* „taika, ramybė, rimtis", s. sl. *mirъ* : *míelas, méilė*...), *nasras* „burna" DK 53, ds. *nasraĩ* „snukis, žiotys" (: s. sl. *nozdri* „šnervės", galbūt iš **nos-ri* ir kt.), *pū̃ras, -aĩ* „žieminis kvietys" (: lat. *pūŗi* „žieminiai kviečiai", pr. *pure* „dirsė", č. *pýr* „varputė, Quecke", gr. πῡρός „kvietys, javas"...), *stámbras* „batvinlapio kotas, stimberys" Pkr. (ir *stémbras* „t. p." Jnk. : *stámbas* „stiebas, kamienas" Sb., Kp., *stémbas* „t. p." Jž. I 476 s. v. grūdėti, *stem̃bti* „į stambus augti, sutvirtėti, sudrūtėti"), *stem̃brai* „meldai" Msd., Slnt., *stuobras* „stuobrys, šulas" TŽ I 402, Lp. III 106, BrB 1 Moz. XIX 26 (: *stúobas* „t. p." Pnl.), *stūras* „kampas" Mitt. IV 4, 173 (: lat. *stùris* „t. p.", galbūt gr. στῦλος „stulpas, šulas"...), *šãtras, -ai* ir *aĩ* „žabas" Kv., Klm., Krt. (: *šatrà* „kartis" ir kt., plg. Būga KS 289), *švìtras* „šveičiamasis popierius" Jž. (: *švìto, švìsti, švitė́ti*...), *ū́dras, -aĩ* „Fischotter" Ds. (= lat. *ûdrs* „t. p." : s. ind. *udráḥ* „vandeninis gyvulys", gr. ὕδρος „vandeninė gyvatė"), *vaĩras* „Steuer" (: *vejù, výti, vajóti*...), *vẽbras* „plepys" Dsn. (: *veblė́ti* „niekus kalbėti, zaunyti"), *výras* (= lat. *vīrs*, pr. *wijrs*, s. ind. *vīráḥ* „vyras, karžygys"), *žãbras -ai* „šatras" Gkn. (: *žãbas, žãbaras*...) ir kt. Yra galimas daiktas, kad kaikurie šios rūšies dariniai su kamiengaliu *-a-* yra sudaryti iš pirmykščių priebalsinių kamienų lygiai taip pat, kaip kad pvz. gr. ὕδρος yra vestinas iš ὕδωρ, km. ὕδατος „vanduo" arba κόπρος „mėšlas, purvas" pagal s. in. *śákṛt* (km. *śaknáḥ*) „mėšlas" laikytinas senovinio heteroklitinio kamieno perdirbiniu ir tt., žr. Brugmann Gr. II² 1, 347t., Chantraine Form. 223, Schwyzer GGr. I 481. Bet tai turėjo būti gana seniai, dar priešistoriniais laikais, nes šiokios darysenos iš mūsų vienos kalbos jau beveik nebegalime susekti.

Šalia daiktavardžių dar turime kiek šios priesagos ir būdvardžių, pvz. *ãštras* DP 28, 155, 273, 538, PS I 14, 122, 349, SzDi. 234, NT ApD I 16, Tvč. (iš senesnio **ašras*[1] : gr. ἄκρος „smailas, aštrus" ir kt.), *beñdras, -à* „gemeinsam", *giẽdras* „heiter, klar" K 121, Jž. I 421, *gùdras* „klug, gescheit; schlau" NSB 211 (: *gùdas* „tikras", *gùdo, gùsti* „prasti"), *kem̃bras* „sustingęs; liesas" Pšl., R I 58, M I 115 (: *kem̃bti* „stingti; liesėti"), *mìšras* „sumaišytas, vermischt" Vkv., Sksn., JGr. 125, Vaiž. I 25 (= s. ind. *miśrāḥ* „mišrus, sujauktas; tūleriopas" : *mìšti, miẽšti*), *mìtras* „sumanus, vikrus" Nms., Snt., Krk., Mrp., Pr., *skáidras* „aiškus, permatomas, vaiskus; gražus, puikus" Slnt. (: *skáidyti*), *skùdras* „greitas" Jžt. (: *skaudùs* „graudus, veikiai palūžtąs" Ds.), *spìtras* „trumparegis" M I 391, Kv. (: *ap-spìto, -spìsti* ir kt.), *stìpras* „stark, kräftig" KP 4, BrB Teis. III 10, PS I 114, II 67, GNT Luk. I 15, Sb. (: *stìpti* „stingti, gaišti, dvėsti" ir kt.), *sùkras* „sukrus" ŠKŽ 478 (ir *ãpsukras* „apsukrus, vikrus" Ds. : *sùkti*), *sū́ras* „salzig" K 414, JGr. 126 (= lat. *sũrs* „sūrus, kartus, gaižus", s. sl. *syrъ* „šlapias, drėgnas" : *sū́-dyti* ir kt.), *tìkras* (: *tìkti, tikė́ti*...), *žẽbras* „buntköpfig", *vìkras* „gyvas, vikrus" LF 198, Vaiž. VII 26, IX 5 (: *véikus* „greitas, vikrus", lat. *veiklís* „t. p."), *žýdras* „himmelblau" Kv., Rtv. (: *žydė́ti*...) ir kt.

---

[1]) K. Būga KS 194 *aštras* kildina ne iš ide. **ak̂-ros*, bet iš* *ak̂-tros*, ir tat paremia s. ind. *áṣṭrā*. Bet tai nevisai įtikima: viena, s. ind. *áṣṭra* „Stachel zum Viehantreiben" kaip nomen instrumenti turi ypatingą, įnaginę, priesagą, būdingą tik daiktavardžiams (plg. s. ind. *mātrā* „matas, saikas" ir kt.), ir todėl savo priesaga *-trā* visai neprivalo būti jungiama su būdvardine priesaga *-ro-* : gr. ἄκ-ρος „aštrus" ir kt.; antra, tas faktas, kad Lietuvos vidurio šnektose yra sakoma *mìšras* ir *aušrà*, neikiek nekliudo būdvardžiui **ašras* (= lat. *asrs* greta *ass* „aštrus") pavirsti į *aštras*, nes vakarinėse, pietinėse ir rytinėse augštaičių šnektose pasitaiko žodžių su aiškiu įspraustiniu *-t-*. Štai šalia kitų šnektų *aušros* yra dar pažįstama ir *auštrà -õs* Lpg., Pls., Arm., Koss. 196, APh III 47, kurį, kaip ir lat. *àustra*, veikiausiai turi įspraustinį *t*, nes šis žodis, būdamas senovinis šakninis vardažodis, to priebalsio iš pradžios galėjo ir neturėti, plg. s. ind. *usrā́ḥ* „rytmetys", *usrā́* „aušra", lot. *aurōra* (iš **ausōs-ā*), taip pat mūsų *aušara* „aušra" Dvn. ir kt. Plg. dar *nastraĩ* Mrs., Arm., Vkn., *apìnastris* Sb., Kp. ir *nasraĩ*, *Straujà* „upelis, kuris teka iš Pilvìngio ežero ir įteka į Nemuną prie Kačingės, netoli Merkinės" (= lat. *strauja* „srovė", s. sl. *struja* „t. p.") ir *srauja* „vandens tekėjimas" Rsn., *strovẽ* BrB 2 Moz. VII 18, LŽT 24 ir *srovẽ*, *sravà, sravė́ti*, gr. ῥέω „teku" (iš **σρεϝω*) ir kt. Taigi tuo būdu ir *aštras* (= s. sl. *ostrъ*) lengvai galėjo kilti iš **ašras*. Plg. dar Trautmann Wb. 15, Walde-Pokorny Vlg. Wb. I 28, Walde-Hofmann LEW³ 7.

Bet dabar šios priesagos būdvardžiai yra nebedarūs, — jų vietoje vis daugiau linkstama vartoti tos pat rūšies *u-* kamieno darinius, pvz. *aštrùs, budrùs* (: *budė́ti*), *ėdrùs* „daug suėdąs, viską ėdąs", *gudrùs, jautrùs* „gerai jaučiąs, budrus; jausmingas" Jž. I 682, *kaitrùs* „gerai degąs, duodąs daug karščio", *kantrùs* „geduldig" *matrùs* „atsargus" MA 149 (ir *įmatrùs* „vikrus, mitrus, guvus" Jž. I 525), *mėtrùs* „taiklus" Šlv., Žgn., žem. *mišrùs, mintrùs* „gabus" Gvn. (: *menù, miñti*), *mitrùs* „sumanus, apsukrus, žvalus, vikrus" Sksn., Grž., *otrùs* „kuris godžiai geria, ėda" Jnk. (: *otùs* „greitas, skubus" Skp., Pdl.), *plėtrùs* „kuris greitai plečiasi" Akm. (: *plẽtė, plẽsti*), *skabrùs* „vikrus, gyvas, greitas" Skp., Sv., Lkm. (: *skabùs* „aštrus, kas lengvai į medį smenga" M I 240, *skabýti* „skainioti, taškyti" ir kt., žr. Būga KS 281t.), *skáidrus, skaudrùs* „aštrus, piktas; gyvas, karštas; status" Brž., Prg., Tvč., Šv. (: *skaudùs*...), *skubrùs* „greitas, skubus; darbštus" R I 134, Gkn. (: *skubùs, skubė́ti*), *skudrùs* „labai aštrus" Sb. (žr. *skaudrus*), žem. *spė́rus* „greitas, ūmus, skubus" (: *spė́ti*), *stangrùs* „sparus, elastingas" Pnm. (: *stangùs* „t. p." Rmg.), *sukrùs* „kuris greitai sukasi, judrus, vikrus" Sb., SL 36, UL 17, *tamprùs* „stiprus, nenutrūkstąs, stamantrus, sunkus ištempti" Št., Gkn., Pgm., Pl., Škč. (: *tem̃pti*), *tukrùs* „riebus, riebalingas, tukinąs; gerai tunkąs" M II 182, N 109, Rsn., Arg., Dvd. (: *tùkti*), *vengrùs* „vangus, tingus" R II 134 (: *véngti*), *vìngrus* „ypatingas, nepaprastas" Mitt. I 62 (: *vìngis*...), *vinkrus* „vikrus" Miež. 281 ir kt. Yra galimas daiktas, kad kaikurie iš šių pastarųjų pavyzdžių yra naujadariai. Pvz., sprendžiant pagal av. *zaēni-buδra-* „stropiai budįs, saugąs" ir s. ind. *sphārā́ḥ* „ištęstas", mūsų *budrùs* ir *spė́rus* gali būti perdirbti iš senesnių *budras* ChB 2 Moz. XXXVIII 23, 2 Sam. XX 16 ir **spėras*. Tokį palinkimą *-ra-* versti į *-ru-* rodo ir mūsų kalbos istorija. Toliau plg. § 19, taip pat Brugmann Gr. II² I, 348tt., 385.

§ 171. Su priesaga *-ra* tėra sudaryta keliolika įvairios reikšmės daiktavardžių, pvz. *áudra* (: *audìnis* „šiaurės rytų vėjas", lat. *audaļa* „stropus, energingas darbininkas" ir kt., žr. Endzelin MLV I 214, Walde-Pokorny Vgl. Wb. I 222), *dešrà, -õs* (: *dešerà* „t. p.", lat. *desa* „žarna, dešra" ir kt.), *Dùbros* „Užpalių par. pieva", *ėdrà, -õs* „kas ėdama, valgoma" BrP II 400, Jž. I 393, *giedrà, -õs* „giedras oras", *kaitrà, -õs* „karštis, karštymetis" (ir *káitra* „t. p." Slnt.), *kantrà* „kantrybė" Jž. II 31; „kančia" VP 90b, *kauprà* „kalva, gūb-

rys, kaukaras" Vln. (: *kaũpas, kaũpti*), *kýbra* „kas ilgomis kojomis, pakybrėlis, stypla" Jž. II 105, *kuprà* (: *kùpti* „iškilti, pasikelti", *kùpinas, kaũpas*...), *mẽtra* „apgavimas, veidmainystė; vaiduoklis" DP 80, 96, 583, N 396, Als. (: *mèsti, mẽtyti*), *skiedrà, -õs* „Span" K 380 (: *skiedà*), *sniaukrà* „kuris sniaukroja, per nosį kalba" Kp., Koss. 53b, *šatrà*, km. *šãtros* „kartis" Sksn., Jrb., Btg., Krž., Vn., Klm., Šk., Klt., Btk. (ir *šatrà, -õs* „klostis, lota" Nms., Vln.), *šutrà* „šlapias garas" Jnk., *taukrà, -õs* „žemės tuknumas" Vln., *ū́dra* šalia *ū́dras* (= sl. *vydra*), *vairà, -õs* „vairas" N 57, LŽT 92, *vẽbra* „išsižiojėlis, žioplys" Užv., Rsn. (ir *vėbrà, -õs, vẽbrą* „vėpla" Sksn., Kv. : *vẽbras, veblénti*), *žabrà, -õs* „šaka" Jrb. (: *žãbas*) ir kt.

Šalia *-ra-* dar retkarčiais yra vartojama priesaga *-sra-*, pvz. *gaĩsras* (veikiausiai iš **gaid-sras*: *giẽdras, gaidrùs*, plg. Brugmann Gr. II² I, 539, Trantmann Wb.75), *tim̃sras* „tamsiai raudonas, schweissfüchsig" N 105, Ddv. (šaknis *tim-* : s. sl. *tьma* „tamsa, tamsybė", s. ind. *tim-iráḥ* „tamsus" ‖ *témti, tam-sà;* plg. dar s. ind. *tā́misrā* „tamsybė, Dunkel").

Taip pat reta ir nepaprasta yra priesaga *-dra-*, pvz. *gaĩzdras* „gaisro pašvaistė" Jž. I 403 (iš **gaid-dras;* vargiai pagal Endzelyną MLV IV 762 s. v. zvaigzne kontaminacijos būdu iš *gais-* ir *gaid-*), *kemzras* „kęsas, kupstas; puvėklis" Jž. II 76 (veikiausiai iš **kems-dras* : *kémsas* „kęsas, kupstas" Ds. arba *kémsa* „t. p." Sb.), *žaĩzdras* „Schmiedeherd" Skp., Jžt. ir *žiẽzdras* „t. p." Pvk., Ds. (iš **žaid-dras* ir **žeid-dras* : *žaidas* „pečius" Mitt. II 145, *žiẽdė, žiẽsti* „formuoti, ką iš molio daryti", *židìnė* „žertuvė" Sb., Kp., Rkš. ir kt., žr. Būga Izv. XVII I, 17, KS 184t.).

Jeigu kartais tarp *s* ir *r* nėra įterptas *t*, *gaĩstras* „pašvaistė, gaisras" Vln., DB 18 galėtų būti kildinamas iš **gaid-tras,* kurio priesaga *-tra-* toliau gali santykiauti su *-tra*, pvz. *aistrà* „áikštis, ūpas, Leidenschaft" Als. (: gr. οἶσ-τρος „siutas", av. *aēšma-* „pyktis", s. ind. *eṣáḥ* „geismas" ir kt., žr. Osten-Sacken JF XXIII 376, Walde-Pokorny Vgl. Wb. I 107), *vẽtra* (: *vẽ-jas*, s. ind. *vā-ti* „pučia", s. sl. *vě-trъ* „vėjas"...) ir kt.

Priesaga *-tra-* (*-tra*), kaip ir *-dra-*, veikiausiai yra paveldėta iš senovės; plg. gr. λέκ-τρο-ν „guolis, lova" šalia ἄρ-θρο-ν „sąnarys, narys" ir kt., žr. Brugmann Gr. II² 1, 339tt., 377tt. Dėl *añtras* ir *kartràs* žr. toliau. *Vienatras* „vienoks, einerlei" KS 109, AM 31b, N 64

veikiausiai yra vėliau sudarytas, galbūt analogiškai pagal *añtras*, *katràs* ir kt., žr. Leskien Bild. 568.

Pagaliau nedaug tėra ir išvestinės priesagos *-rja-* (m. *-rė*) darinių, pvz. *kaubrỹs* „pats kūgio viršus" Kp. (: *kauburỹs* „kalva", *kauburẽ* „t. p."), *kembrỹs* „sudžiūvęs žmogus" Erž. (: *keñbti* „liesėti; stingti"), *spìtris* „neprimatąs, silpnų akių žmogus" Švn. (: *spìtras*), *stuobrỹs* „nulūžęs medžio kamienas" Sb., Ds. (ir *stúobris* Vln., Kv., Msd., Slnt., *stuõbris* „sudžiūvęs medis" Lkm. : *stúobas* „medžio kamienas"), *stūrỹs* „kampas" Rkš., Čds., Svn., Kvk. (ir *stùris* „t. p." On. : lat. *stūris* „kampas, kertė"; dėl kilmės plg. Endzelin MLV III 1110), *vìngris* „linkis, Krümmung" Jnk. (: *vìngis*, *véngti*), *žabrỹs* „arklas, medinė žagrė" Bvt. (: *žãbas*), *žañbris* „arklas" Žem. I 25 (: *žañbas*), taip pat *bendrẽ* „bendra pieva" Jž. I 202, *kaũbrė* „kalva, kauburys" Kv., Msd., Slnt., *keñbrė* „sudžiūvėlis, -ė" Msd., Lnk., *koprẽ, -ẽs*, *kõprę* „kalva, Erdhügel" Gvč. (: *kopà* „Sandhügel"), *néndrė* (= lat. *niêdre*), *spitrė* „sagties liežuvėlis" Mitt. II 128 (: *spitulė* „t. p."), *švitrė* „judra (toks augalas)" M I 285, Al., Mrp. (: *švitėti*), *žãgrė* „noragas, arklas" (: *žãgas* „žabas", *žãgaras*, *žaginỹs*), *žiaubrẽ*, *-ẽs*, *žiaũbrę* „žiauberis" Dsn. ir kt.

b). *-ara-*, *-era-*, *-ira-* ir kt.

§ 172. Su priesaga *-ara-* daugiausia turime daiktavardžių, pvz. *gaĩmaras* „kuris vis gaišta, gaištuvas" Pp., *gaũgaras* „kalno viršus" Jž. I 418 (: *gugà* „kuprelė, gumbas"...), *kaĩkaras* „šlinkis, šlaitas, valkata" Ylk., *kaũkaras* „kalva, kauburys, kalno viršūnė" Jž. II 55 (: *kaũkas* „skaudulys, sutinimas"), *kaũparas* „kauburys, gūbrys" Vln. (: *kaũpas* „iškyla, Anhöhe"), *laĩdaras* „diendaržis" (: *paláidas*, *léisti*), *mãdaras* „skystas purvas" Kv. (: lot. *madēre* „šlapiam būti, varvėti" ir kt., žr. Būga KS 144), *mãtaras* „kuolas, baslys, dalba" Smn., Bbr., „diržas, botagas, virvagalys" Mkn. (ir *matãras* „prietaisas virvėms sukti" Msd., Plt., Kl., „nerangus prie darbo" Ssk. : *mẽta, mèsti*), *plẽparas* „plepys" Pr. (: *plepėti*), *stãbaras* „sausas, tvirtas stiebas" Ds. (ir *stabãras* „koks nors niekam tikęs daiktas" Sb. : *stãbas, stabýti* „stabdyti" ir kt., žr. Būga KS 285), *stãgaras* „stiebas, kotas" N 497, K 402 (: *stegerỹs* „stambas" ir kt.), *ùmaras* „viesulas, vėtra, Sturm, Ungestüm" Qu[2] 496, K 474 (: *ūmas* „staigus"), *žãbaras* „šatras, virbas" Rsn., Klm., Klt.,

Krž., „smulkios šakos, jauni medukai, krūmai“ Jrb., „skalda, rupus žvirgždas“ Nms., Vkv. (: *žãbas*), *žãgaras* „žabas“ Slk. (: *žãgas* „kūginis kupetys“ Kv., *žaginỹs* „neapkapotomis šakomis stakta“), taip pat pavardės *Aũdaras, Bãdaras, Daũbaras, Klẽbaras, Sùdaras* ir kt. Darybos atžvilgiu šios rūšies dariniai niekuo nesiskiria nuo vardažodžių su priesaga *-ala-*, *-ana-* ir kt., plg. *kauka-ras* : *kauka-s* = *kaupa-ras* : *kaupa-s* = *staba-ras* : *staba-s* = *žaba-ras* : *žaba-s* = *drauga-las* : *drauga-s* = *rata-nas* : *rata-s* ir kt.; plg. dar 174, 226t. psl.

Priesagos *-ara* dariniai yra: *ãšara* (= lat. *asara* : s. ind. *áśru* „t. p.“ ir kt.), *kaukara* „kalva, kaubrys“ M II 280, *kùkštara* „kupra; tarpumentė; našta“ Jž. II 275, Btč., Užv., *nùgara* (ir *nugarà, -õs*), *skiedarà, -õs* „skieda“ Vkn., *stiegarà, -õs* „plunksnos stiebas, spaiglys“ Slnt., *žiežara* „pikčiurna, rėksnė“ Gž. (: *žiežti* „pykti, urgzti“).

Priesagą *-ja-* turi: *keimarỹs* „keli į krūvą suaugę riešutai“ Kv., Rtv., ridikai *stabãriai* „nesunkoti“ Sl., *stagarỹs* „žagaras“ Lzd., *stavarỹs* „nelygi vieta medyje“ Lpg., „šaka lentoje“ Prl. (ir *stavãris* „skylė nuo šakos medyje“ Kv., Ds., Mlt., Slk.), *véntaris* „siūlinė varža, venteris“ K 497, KDL I 468 s. v. Garnreuse, Kv., Sn., TŽ I 350, *vẽparis* „vėpla“ N 66, K 497, *Žagãris* „Butrimonių vls. upė“ ir kt.

Kaikurių šių darinių priesaginis *-a-* prieš *r* gali būti kilęs iš senesnio *-e-*, plg. *laidaras* : *laideris* „mėšladuobė prie tvarto“ N 351, *stagaras*: *stegerỹs*, srb. *stȅžêr* „kamienas“, *vãkaras* : s. sl. *večerъ*, *vẽdaras* : *vẽderas* „skilvis“ Tvč. (= lat. *vêders* „pilvas“, pr. *weders* „t. p.“), *vãsara* : žem. *vasẽris, pavãseris, véntaris* : *vénteris* ir kt. Toliau žr. APh VII 41t.

Čia pat šalia *-ara-* bei *-ara* dar tenka paminėti ir priesagą *-tara-*, pvz. *añtaras, -a* (ir *-à*) „antras“ Dsn., Tvč., Dvn., Gvč., Šv., Vkn. (TŽ I 179), KL 21, 29, 30, 39 (= lat. *uotars* iš baltų **antaras* : s. ind. *ántaraḥ* „kitas, anderer“, got. *anþar* „t. p.“ ir kt. greta s. ind. *anyáḥ* „anderer“, galbūt mūsų *anàs* ir kt.), *kataràs, -à* „katras“ Dsn., Tvč., Gvč. (= lat. *katars* : s. ind. *kataráḥ* „kas iš dviejų“, gr. πότερος „t. p.“, got. *ƕaþar* „t. p.“ ir kt. iš ide. **qu̯o-teros*, kur **qu̯o-* atliepia mūsų *kà-s*, lot. *quo-s*, got. *ƕa-s* ir kt.) ir *pãstaras, -à* „paskutinis“ DP 268, 604, DK 7, SzDi. 233, Msd., Slnt. (= lat. *pastars* : lot. *posterus* „paskiau, vėliau einąs; paskutinis, paskiausias“; mūsų *pastaras* kildintinas iš *pas-* [= sl. **pos* s. sl. būdvardyje *poz-dъ*

„vėlus" ir kt.] bei priesagos *-tara-*; vargiai tai pagal Endzelyną MLV III 107 gali būti tiesiogiai jungiama su *pãskui*, nes šis mūsų prieveiksmis vis dėlto neatskirtinas nuo dar tarmėse vartojamo *pãsku* bei *pãsaku* ir 1605 m. katekizmo t u o p a s a k o s [žr. KL 24] bei ryt. augšt. *iš paskõs* < *pasakõs*; toliau plg. Trautmann Wb. 254, taip pat autorius APh III 53t., V 162t.). Šalia *uotars* ir *katars* latvių kalboje kartais pasitaiko *uoters* ir *katers*, žr. Endzelin Le. Gr. 367, 400. Bretkūno postilėje, jei ne korektūros klaida, šalia *pastaras* yra dar vartojamas ir *pasteras* : vs. gl. p a s t e r a g h i iodiki II 292. Prūsų kalboje sutinkamos lytys *antars* ir *anters* veikiausiai yra vėliau kilusios iš **antrs* (< **antras*) lygiai taip pat, kaip *tickars* ir *tickers* iš *tickrs* = *tikras*; plg. dar mot. giminės *antrā* ir *tickra*. Pagaliau greta *-ter-* dar randame *-tor-* ir slavų kalbose, pvz. s. sl. *vъtorъjь*, *kъtorъjь* šalia *kъterъjь*, č. *uterý* „antradienis" s. č. *koterý*, s. sl. *pastorъkъ* „posūnis" ir kt. Ar čia sl. *-tor-* yra kilęs iš *-ter-*, dabar sunku pasakyti, plg. Brugmann Gr. II²1, 327. Bet mūsų *añtaras*, *kataràs* ir *pãstaras* gali būti išriedėję iš **anteras*, **kateras* ir **pasteras*, nes, viena, priesaga *-tera-* mūsų kalboje lengvai galėjo pavirsti į *-tara-* dėl balsių asimiliacijos, žr. autorius APh VII 40tt.; antra, kaikuriose ide. kalbose tam reikalui iš senovės kaip tik ir buvo vartojama priesaga *-tero-*, plg. gr. πό-τερος, lot. *pos-terus* ir kt. Visai kas kita yra *añtras*, *-à* (= lat. *ùotrs*) ir *katràs*, *-à* (= lat. *katrs*) : šios lytys dėl galėjimo gali būti sutrumpintos iš *añtaras* bei *kataràs*, bet taip pat gali būti iš senovės paveldėtos, nes šalia *-tero-* jau senų senovėje buvo pažįstama ir *-tro-*, *-trā*; plg. s. ind. *ántaraḥ* „vidinis, innerlich" šalia *antrám* „viduriai" ir kt. Toliau plg. dar Meillet Dial. 114, Trautmann Wb. 10, 120t., Walde-Pokorny Vgl. Wb. I 521, II 337, Stolz-Schmalz Lat. Gr.⁵ 220.

§ 173. Su priesaga *-era-* yra daug mažiau darinių kaip su *-ara-*, pvz. *ẽžeras* (= lat. *ezers* : s. sl. *jezero*), *kẽmeras* „niekam tikęs žmogus" Dglš. (: *susi-kemė́ti* „susipainioti kalbant" Šmn.), *kẽveras* „kuris nieko gero nepadaro, tik susipainioja" ib. (: *kev-érza* „nevikrus, dramblotas žmogus", *kev-eĩšis* „t. p.", *kev-énti* „lėtai, pamažu valgyti" ir kt.), *klẽderas* „koks sudėvėtas, iškleręs daiktas" Mrp., Tnm., „vėpla" Vdš. (: *klėdúoti* „mosuoti, mostaguoti"), *skẽteras* „ketera" Msd., Slnt., DB 21, *stẽveras*, *-aĩ* „stambesnė medžio šaka, stagaras" Vln., Rsn., Gkn. (: *stavarỹs*), *stimberas*

„stimbras, stimbirys“ N 501, *vẽderas* „skilvis“ Tvč., taip pat *kokeras* „kas per vienas“ N 204, *tokeras* „tokiõs rūšies“ ib. 107, Qu[4] 540, *kitókerios* žemės Pl., *ketverì, penkerì* ir kt.

Priesagos *-era* dariniai yra: *dešerà, -õs* „dešra“ LŽT 82, *keterà, -õs* „kūbrio šeriai; gyvulių kūbrys“ Jž. II 92, *kùkštera* „krepšys, terba; našta“ Lzd., Pl. (ir *kukšterà, -õs* „odinis maišas kelionei“ Ds.), *páitera* „kuris viską, ko reikia ir nereikia, pasako“ Slk., *sketerà, -õs* „ketera“ Alt., Ds., Lpg., Lzd., *skeverà, -õs* „apsileidėlis, negreitas, netikęs žmogus“ Št. Daiktavardis *motera* „moteriškė“ ME 110, K 261, GV 134, VKr. II 13 yra su galūne *-a* sudarytas iš priebalsinio kamieno *moter-* : *mótė,* km. *móteres* ir kt.; plg. l. *maciora* „kiaulė (su paršiukais), Sau“ iš **mater-a.*

Su *-eria* tėra žinoma tik *meškerià, -iõs* „meškerė, meškerykotis, meškerės virvutė, valai“ SzDi. 393, Vkn., Sn., Bč.

Priesagą *-erja-* turi : *blẽberis* „niekatauškis, plepys“ Jž. I 217 (: *blebénti* „niekus taukšti, plepėti“), *ešerỹs* ir *ašerỹs* (šaknis *aš-* : *ãš-mens, ãš-tras* ir kt.), *kẽmeris* „kas nors supainiota, painiava, bėda“ Jž. II 74, Sb. (ir *kemerỹs* „du į draugę suaugę obuoliai, bulvės ir kt.“ Lkš.), *klẽberis* „kas išklebęs“ (pvz. k l e b e r i s peilis Gzd., Dvd.), *laĩderis* „sąšlavynas“ Dvl., Prk., *lẽberis* „liurbis“ Jž. I 101 s. v. a p v i r t ė l i s, Ai. St. 191 (: *išlèbti* „išdrikti, atsilapoti, nešvariam pasidaryti“, *lebẽti* „tvirkti, pasileisti“), *lèberis* „sutingęs, nerangus žmogus“ Ddv., *lẽveris* „žioplys, išsižiojėlis“ Jž., Lkč., *mẽkeris* „koplūnas, mutinys“ Dvd.. Sb. (: *makẽti* „eiti į purvynę, per purvynę“, s. sl. *mokrъ* „šlapias“), *plẽperis* „daug kalbąs, plepys“ Krs., Mrp., Grb., Vkv., *skẽderis* „skuduras“ Als. (:*sked-érva* „skeveldra, šukė“...), *steverỹs* „augalo kotas“ Sksn., Svk., *stimberỹs* „stimberas“ Kv., *šeimerỹs* „draugas“ Vln. (: *šeimà*), *vénteris* „siūlinė varža su sparnais, iš nyčių nupinta varža“ R I 176, M I 323, Nms., Všk., Msd., Slnt., Brž., Ds., SzDi. 396.

Toliau dar yra vartojamos priesagos *-eri-* ir *-erė,* kartais net pagrečiui, pvz. *dieverìs, -iẽs* „vyro brolis“, *koserìs, -iẽs* „ryklė, gerklė“ Jž. II 204, Vrn., *meškerìs* „Angel“ Tvč., *Noterìs, -iẽs* „Siesikų par. upė“, *skiauberìs, -iẽs* „apdegusi viršutinė duonos plutelės dalis“ ŠKŽ 442, *skiauterìs, -iẽs* „Hahnenkamm“ Jnk., Sb., Ds., *voverìs, -iẽs, vóverį* Sksn., Msd., LŽT 93, Tvč. (ir *vóveris, -ies* Dvd.), *žiauberìs, -iẽs, žiaũberį* „perdaug sukepusi ir suskilusi duonos pluta“ Svn., Kp., Sv., Sl., „kalva, kauburys“ Lkm. (: *žiaubrẽ, -ẽs*

„duonos kampelis“ Dsn.) ir *díeverė* „svainė, uošvė“ VR 468, *gomerẽ,-ẽs, gómerę* „gomurys“ Mrp. (Jž. I 709 s. v. gomurys), *goserẽ, -ẽs, góserę* „gerklė“ Lbv., *koserẽ, -ẽs, kóserę* „žiotys, ryklė“ K 251, Jž. II 204, Vkv., *meškerẽ, -ẽs* Grb., Sksn., Škn., *móterė* „moteriškė“ SL 9, LP I 220, *nõterė* „dilgė“ Nms., *skiauterẽ, -ẽs, skiaũterę* K 380, Slnt., SzDi. 68, *Vegerẽ, -ės* „Papilės vls. upė“, *venterė* „venteris“ M I 323, VKr. I 141 (ir *venterẽ* „sparnuotoji varža“ Erž.), *voverẽ* K 380, *žiauberẽ* Vbn., Ob. ir kt.

Šitų priesagų dariniai, visi ar bent jų didesnė dalis, yra kilę iš priebalsinių kamienų, būtent — daiktavardžiai su priesaga *-eri-*, pvz. *dieverìs, koserìs, móteris, noterìs, voverìs* ir kt., pagal vs. galininką yra arba gali būti sudaryti iš **deivẽ* (> **dievẽ*), km. **deiverès* (> *dieverš*), **kosė* (= pr. *cosy* „gerklė“ iš **kāsė*), *mótė* (= lat. *mãte*, s. sl. *mati*), km. *móteres, notė, *vovė*, km. **voveres* lygiai taip pat, kaip pagal *geluonį, momuonį* ar *momenį* vietomis yra susidarę naujadarai *geluonìs, momuonìs, momenis* vietoj *geluõ, momuõ*, o *dieverė, koserė, moterė, voverė* gali būti atsiradusios iš kamienų *diever-, koser-, moter-, vover-* ir galūnės *-ė* tuo pat būdu, kaip *piemẽnė, sėmẽnė* iš *piemeñ-, sėmen-+-ė* ir kt. Tai iš dalies dar rodo ir tų pirmykščių priebalsinių kamienų liekanos; pvz. šalia *dieveriẽs, díeverys, -ių, vóverys, -ių* dar yra sakoma ir *dieveřs* K 87, *díevers* Nms., *díeveres, -ų* Ds., *vóvers, -ų* Nms., *voverìs, -ų* Msd. ir kt. Plg. dar *jentė*, km. *jenters* „vyro brolio žmona“ KG 54, 72 : lat. *ietere* „t. p.“ (mūsų būtų **jenterė*) ir kt. Toliau žr. Brugmann Gr. II² I, 331tt., Endzelin Le. Gr. 324, Specht KZ LXII 248tt.

Ilgainiui vietoj *-eri-* galėjo atsirasti ir *-erja-*; pvz. vietoj senesnių lyčių *dieverìs, -iẽs, meškerìs, -iẽs* jau yra sakoma ir *dieveris, -io* Jž. I 318, *meškerỹs* Vkn. ir kt. Yra galimas daiktas, kad ir kaikurie kiti dariniai su *-erja-* ir net su *-era-, -era* yra kilę iš priebalsinių kamienų; bet dabar tai, išskyrus *motera*, jau nebelengva susekti.

Su priesaga *-ėra-* (*-ėra*) yra visai nedaug darinių, pvz. *kemẽras* „koks nors griozdiškas daiktas (žmogus, gyvulys)“ Kp., Ds., *lekẽras* „koks nors išsiklebetavęs daiktas“ Sb., Kp., „liurbis, neapsukrus, nevikrus žmogus“ Vbn., Alz., *kemėrà* „nevikrus, sudribėlis“ Slk. (ir *Kemėrà* „pav.“).

§ 174. Nedaug yra ir priesagos *-ira-* darinių, pvz. *bimbìras* „šapas, šiaudelis" Sb., *inkstìras* „viras, Finne" Jžt., Ds., Jnk., Jž. I 530 (ir *inkštìras* „t. p." Lkm.), *kibìras* „viedras" BrB Jon. II 6, IV 28, Lex. 66, R I 61, M I 118, K 181 (: lat. *ciba* „apskritas medinis indas sviestui" ir kt.), *kìbiras, -aĩ* „smulki sausa šakelė" Jž. II 104, Snv., *stìbiras, -aĩ* „žolės, augalo kotas" Vvž. (: *stìbilas* „t. p.", s. sl. *stьblo* „medžio kamienas"), *stim̃biras* „uodega atmetus plaukus" Vdl. (: *stem̃bti, stámbas*) ir kt.

Su priesaga *-irja-* tepaminėtinas *stimbirỹs* „stimbiras" Ds.

Priesagą *-ora-* turi: *Auksoras* „Endriejavo vls. kaimas", *Béržoras* „Plātelių par. ežeras ir bažnytkaimis", *kaũkoras* „kauburys" Rsn., *Labõrai* „Lygumų vls. kaimas", *Líeporas* „Kriukų vls. upelis", *Skabõrai* „Tvẽrų vls. kaimas" ir kt. Čia pat priskirtina ir *Kaukorà* „pav.", *Liepora* „kairysis Švitinio įtakas", taip pat *kaukorė* „kaukė, grūstuvė" Kp. ir kt. Pirmykštės darybos iš šių darinių gali būti pvz. *Béržoras* (: lat. *bẽrza*, s. sl. *brěza* iš **berzā*), *kaũkoras* (: *káuko-las, káuko-lė*), *Líeporas* (: *líeoa*) ir kt.; plg. gr. ἀνιαρός „įkyrus, vargus, lästig" : ἀνία „negandas, skausmas", ὀδυνηρός „skaudus, sopulingas, liūdnas" : ὀδύνη „skausmas, kančia" ir kt.

Visai kas kita yra tokie dariniai kaip *auksõrius* „auksuotojas" Jž. I 176, Jsd. 777, *avinõrius* „avinvedis" Jž. I 180, *dainõrius* „dainininkas" Jd. 528_2, *diñgorius* „stogo dengėjas, stiegius" Šmn., *giedõrius* „giedotojas" Sb., Kp., *klastõrius* „apgavikas, sukčius" LD 264, R I 62, K 189, Lnk., *puikõrius* „kuris puikuoja, dabita" K 335, Sksn., *sapnõrius* „sapnuotojas, sapnininkas, Träumer" BR 5 Moz. XIII 1, R I 127, M I 233, K 366, *trimitõrius* „trimituotojas" Jd. 941_2 ir kt. : jų visų priesaga *-orius* yra paskolinta iš gudų *-арь* arba lenkų *-arz*. Iš pradžios ši priesaga galėjo būti abstrahuota iš slaviškųjų mūsų kalbos skolinių (pvz. *dūdõrius* < g. *дударь*, *kùkorius* < l. *kucharz* ir kt.) ir ilgainiui pradėta dėlioti prie savų žodžių. Ypač ši analogija lengvai gali pasireikšti dainų kalboje, kur dėl sąskambio kartais yra tyčiomis parenkami atitinkami žodžiai, pvz.: Ar žiba ž i b o r i u s? Ar dega d e g o r i u s? LB 102.

Daug gausiau, kaip augščiau minėtoji, yra vartojama priesaga *-ura-*, pvz. *bum̃buras, -aĩ* „pumpuras, pūpuolė" Jž. I 250, *čiùkuras* „kalno, stogo viršūnė; kiaurymė stogo gale ties šelmeniu" ib. 275, *dùburas* „salpas, vandens išplauta duobė pievoje, ganykloje, upelyje"

ib. 357, *gomuras* „gomurys“ R I 41, M I 83, *gùburas* „kalva“ Ln. (: *gubà* „šlitis, rikė“, lat. *gubt* „lenktis, riestis“), *gùmuras* „gniužulas, rutulas“ Jž. I 491 (: *gùmulas* „gniūžtė, gniužulas“, lat. *gùmt* „riestis“, *gùms* „gumbas, išauga“), *kaũburas* „nedidelis kalniukas“ Škn. (: *kaũbras* „kalnelis, kauburys, kalva“), *kaũkuras* „kalno viršūnė“ Ylk. (: *kaũkaras* „kalva; kalno viršūnė“, *kaukas* „votis, skaudė“), *kẽmuras* „krūva, daugybė“ Trg., „kresnas krūmas“ Lkm., „riešutų kekė“ Kv., Rtv. (= lat. *cemurs* „[augalų žiedų] skėtis, kekė“ : *kém-sas* ir kt.), *kìburas, -aĩ* „šaka, šatras, žabas“ Vkn., Jž. II 106 (: *kìbiras* „smulki sausa šakelė“...), *kùkšturas* „kuprinė, kukštera“ Škn. (: *kùkštas* „sienos rodomoji žymė, gairė“ Ds.), *kum̃buras* „kauburėlis, gūbrelis“ ib. (: *kum̃bris* „medis su užriesta šaknim, Schiffsrippe“ KDL II 154...), *mõturas* „(virvių) vytulas“ Als. (: l. *matać* „sukti, meluoti, apgaudinėti“), *mùturas* „koks skarmalas ant kaklo užsidėti, gaubtuvas, tam̃ tikras lininis moterų galvoraištis“ Sksn., Lnk., Jsd. 531, 554, *pum̃puras, -aĩ* „Knospe“ (: *pumputỹs* „mazgas; mažutis, bet storas žmogus“, *pùmpa* „galvos pavidalo papuošalas“, *pam̃pti* „pusti, pūstis“), *stùburas, -aĩ* „kelmas, stuobrys; rieklių stulpas“ Pbk., Pnm., Ds., Slk., Mlt., Ut., Lkm., Mlg. (= lat. *stuburs* „kelmas; stulpas“ : lat. *stubs* „kelmas“, *staubens* „kelmas, stuobrys“, mūsų *stúobas* ir kt.), *stùguras* „stuobrys, stulpas“ Kv., Rtv. (: lat. *stugs* „trumpas“, srb. *stũga* „išduobtas medžio liemuo javams laikyti“ ir kt., žr. Endzelin MLV III 1101), *šẽšuras* „vyro tėvas“ Pvk., Vkj., Ds., Lkm., DP 505 (= s. ind. *śváśuraḥ*, av. *xvasura-*, gr. ἑκυρός vietoj *σϝεκυρος, sva. *swëhur*, s. r. *свекоръ* ir kt. iš ide. **su̯ék̑uros;* mūsiškis *šešuras* visų pirma asimiliacijos būdu yra kilęs iš **sešuras*, kaip *šešì* iš **seši* ir kt.), *skùduras* „skurlis, skarmalas“ Sb., Kp. (: *skudrùs, skaudrùs* ir kt.; plg. dar Būga KS 13, Walde-Pokorny Vgl. Wb. II 553, Endzelin MLV III 876). Iš pradžios šios rūšies dariniai su priesaga *-ra-* galėjo būti pradėti daryti iš pagrindinių *u-* kamieno žodžių, plg. gr. γλαφυ-ρός „išduobtas, tuščiaviduris, tuščias“ : γλαφύ „ola, duoba“, λιγυ-ρός „skardus“ : λιγύς „t. p.“, ἄργυ-ρος „šviesiai spindįs“ : ἄργυ-φος „šviesus kaip sidabras“, s. ind. *árju-naḥ* „šviesus, baltas“, lot. *argu-ō* „aiškinu, įrodau, kaltinu“ ir kt., žr. Specht KZ LXV 193, Schwyzer GGr. I 482.

Iš būdvardžių su priesaga *-ura-* tėra žinomas tik *pasturas* „paskutinis“ N 279; plg. *pastùrgalis* Sb., Kp., *pastùrlakos* ib.

Priesagos *-ura* atstovų paminėtini: *daubura* „klonys, Tal" R II 350, M II 468, *Indura* „upelis prie Induros miestelio" (Būga RSI VI 17), *kaukura* „kaukaras, gūbrys" R I 57, *spíegura* „plėvelė ant pieno" ŠKŽ 460, *Vinturà* „upelis" Būga l. c. 17 ir kt.

Su *-ū-* prieš *-ra-* (*-ra*) turime nedaug darinių, pvz. *Batūras* „pav.", taip pat *Aušiūrà, -ūros* „t. p.", *Batūrà, -ūros* „t. p.", *Dedūrà, -õs* „t. p.", *kišūrà* „kuris ką nudeda, kad ir rasti nebegalima" Mlg. ir kt.

Priesagą *-urja-* (m. *-urė*) turi: *duburỹs* „gylė, gelmė, duburas" Sb., Kp., *gomurỹs* „Gaumen", *kauburỹs* „kaubrė, kalva" Kv., Kp., *kyburỹs* „kabąs daiktas" Jž. II 106, *kuburỹs* „iškylos viršūnė" Gžd., *lakurỹs* „išdykėlis, padauža" Št., *menturỹs* „tam tikras pagalys duonai maišyti" Krp. ir *mentùris* „Quirl" (: *meñčia, mę̃sti* „maišyti, maischen"), *naigurỹs, naĩgurio* „liesas, ėkštus žmogus" Kp., *plūdurỹs, plū̃durio* „bet koks plaukiąs daiktas" Ilg., *Skituriaĩ* „Simno vls. kaimas", *snūdurỹs* „snaudimas, miegas" Vaiž. VII 76, *stuburỹs* „stuburas" Kv., *sūkurỹs* „verpetas, vėjo sukimas" K 412, Schl. 320, Vkv. (ir *sukurỹs* Slnt.), *ungurỹs, vyburỹs* „šunuodegautojas, pataikūnas" N 76, *vidurỹs* (: *vidùs*), *žiauburỹs, žiaũburio* „vietos pakiluma, pievos panuovolio augštuma" Slk., Lkm., taip pat *kauburẽ* „kaubrys; kalno viršūnė" Jž. II 55, *kaukurẽ* „kalno viršūnė; kalva, kaukaras" ib. 56, *kepùrė* (: r. *чепéц* „moterų galvoraištis" iš **чепьць*), *kosurẽ* „gerklė" Dvd., Nms., Jž. II 204, *plūdurẽ, -ẽs, plū̃durę* „meškerės plūdis" Skr., Rtv., *pumpùrė* „geležinis vąšelis, ant kurio pritvirtintas viršutinis girnų akmuo" Sr., Sb., Skp., Ds., *skiauturẽ, -ẽs, skiaũturę* „skiauterė" R I 132, M I 241, LD 56, Dvl., Rd., Vrn., Mck. ir kt.

Su *-urju-* yra *smagurius* „smagurys, smaližius" SzDi. 128.

Visai reta priesaga yra *-uorja-*, pvz. *bumbuorỹs* „pumpurėlis, spurgiukas" Lpg.

Taip pat retos priesagos yra ir *-aira, -eldra* bei *-audra*, pvz. *žabáira* „žioplys" Bzd.; *kevéldra* „sugriuvęs, visai nevikrus žmogus" Erž. (: *kev-eĩšis* „kuris nevikrus, dramblotas" Jž. II 95), *skéveldra* „atlauža, atskala" Lpg., Mrp., Lnk., Sb. (: *skev-éina* „t. p.", *skev-eĩlis* „skiautė"...), *skeliáudra* „skeveldra" Plč., Nms., Švn., Gkn., Lnk.

12. PRIESAGOS SU *-s-*

a). *-sa-, -sa, -su-*

§ 175. Su priesaga *-sa-* turime kiek daiktavardžių, pvz. *baĩsas* „šmėkla“ Mkn. (: *bái-mė, bái-lė, bai-dýti, bijóti*), *baĩsas* (: *bìlti*), *gaĩsas* „šviesa, pašvaistė“ K 111, Jž. I 402, Lpg. (iš **gaid-sas* : *gaĩdras, giẽdras*), *gaȓsas* (iš **gard-sas* : *geȓdas, girdė́ti*), *kémsas* „kupstas“ Jž. II 76 (: *kẽm-uras* „krūva, daugybė“ ir kt.), *kùpsas* „sala“ Lzn. (: *kùpeta, kaũpti*), *naȓsas* „didelis pyktis“ K 267 (iš **nart-sas* : *nartìnti, nértėti, niȓsti*), *pardõsas* „pardavimas, pardavinys“ Slnt., Skd., Jd., 311_{27}, A (1884) 299, Kp. (: *dõ-tas* „dovis, dovana“, *do-snùs*), *raũpsas, -aĩ* „Aussatz“ BrB 3 Moz. XIII 2, K 348 (: *raũpas, rùpti*), *smársas* „smarvė, kvapas“ Užv., Slnt., Šl. (iš **smard-sas* : *smardas, smirdė́ti*).

Šios priesagos būdvardžiai yra: *kùksas* „baužas“ Mlt. (: *kukà* „vėzdas su drūtu galu“ Jž. II 274), *líesas* „kūdas“ (: *líe-bas, lái-bas, leĩ-nas*...), *skeȓsas* „quer“ (= lat. *šk̄ērss* : sl. **čersъ* > s. sl. *črěsъ* „durch, über“ ir kt.).

Priesagą -sa turi: *baisa* „baimė, baisybė“ SzDi. 131, 354, *brąsà, -õs, brą̃są* „derlius, brendimas“ Užp. (iš **brand-sa* : *brandà, brandìnti*), *gausà, -õs* „visa, kas gauta, įgyta, turtas, apstas“ Jž. I 419 (: *gáuti*), žem. *karsa* „ola, urva“ PLK 32, ŽR 37b (iš **kart-sā* : s. ind. *kartáḥ* „duobė, skylė“ ir kt., žr. Būga RFV LXVI 238, Walde-Pokorny Vgl. Wb. II 577t.), *kréisa* „yda, trūkumas“ Jž. II 224 (iš būdvardžio **kreĩsas* = lat. *krèiss* „kairas“ : *kreĩ-vas*, lat. *kreĩ-lis* „kairys“), *narsà* „narsas“ BrB 1 Moz. XLIV 18, „noras, kėslas“ Als. (iš **nart-sa* : *niȓsti, nértėti*), *švaisa* „šviesa, blizgesys“ N 532 ir *šviesà, -õs* (iš **švait-sa* ir **šveit-sa* : *šviẽsti*), *tamsà, -õs* „tamsybė“ (: *témti*) ir kt. Šalia to dabartinėje gyvojoje kalboje su šia priesaga yra sudaroma kiek ir nomina agentis, pvz. *kuksà, -õs* „sulinkus, bejėgė moterėlė“ Mkn., „trumpauodegė višta“ Rdm., „nupjauta ir užgydyta ranka“ Av., *kvẽpsa* „dusulingas žmogus“ Gtr., *miksà* „meknys“ Tvč., *muksà* „iš prigimimo ramaus būdo, mažakalbis žmogus“ Dšt., *murksà*, km. *muȓksos* „nekalbus žmogus, paniurėlis“ Sn. (ir *mùrksa* „mažakalbis žmogus“ Gtr. : akys *apmaȓko*, t. y. akyse pasidarė žalia ir geltona, KDL I 127 s. v. A u g e, *mérkti*), *papsà* „kas papsi“ Tvč., *plepsà, -õs* „kuris daug

nereikalingai kalba" Rdm., *snópsa* „kuris ką daro lyg snausdamas, gerai neapsižiūrėdamas, nevykusiai" Sg., *vepsà* „kas vepsi, plepa, be reikalo kalba" Tvč. (ir *vėpsà, -õs, vẽpsą* „žioplys" Lzd. : *vepė́ti, vẽptis*) ir kt.

Greta *-sa-* bei *-sa* yra vartojama ir būdvardinė priesaga *-su-*, pvz. *balsùs* „garsus, skardus, aidingas" KN 50, 120, Jž. I 188, Tvč., *garsùs, narsùs, tamsùs* (ir *támsus*) ir kt.

b). *-asa-*, *-asa*, *-esa-* ir kt.

§ 176. Priesagą *-asa-* dabar daugiausia turi tikriniai vardai, pvz. *Čẽdasas* „ežeras prie Čedasų", *Dãnasas* „pav." (: *Dãnas, Danáitis, Daneikà*), *Dùrasas* „t. p." (: *Durà, Dùrelis*), *Gargãsas* „t. p." (ir *Gargãsai* „Tauragės vls. kaimas" : *Gargas, Gargõnas*), *Svė́dasas* „ežeras prie Svėdasų", *Zãrasas* „ežeras prie Zarasų".

Iš bendrinių daiktavardžių paminėtinas *narnãsas* „kuris vis narna" Šts. Kaip rodo veiksmažodžiai *balbãsyti* „plepėti" Skp. ir *bal̃basúoti* „t. p." Mrp., Lpg., seniau dar̃ galėjo būti ar gal dabar kur ir yra **balbãsas* „plepys, niekatauškis", plg. **balbãsas* (arba **balbasà*) : *balbãsyti, balbasúoti* = *balbãtas* (*balbatà*) : *balbãtyti, balbatúoti, plẽpatas* : *plepatúoti* ir kt. Taip pat šalia *bambãsyti* „be perstojo bambėti" Pdl. yra galimas ir **bambãsas* ir tt.

Su priesaga *-asa* yra *Barasà* „pav." (: *Bãras, Barỹs*), *Narasà, -õs* „Skaudvilės vls. upė".

Kaikurių šių darinių priesaginis *-as-* gali būti kilęs iš *-es-*, žr. APh VII 43t.

Su *-esa-* (m. *-esa*) yra sudaryta kiek tikrinių ir bendrinių daiktavardžių, pvz. *burgẽsas* „kuris visada burga, burblys; storas, riebus žmogus" Kv., Skd., Slnt., Užv. (: *burgė́ti* „burbėti"), *ė́desas* „ėdesys" N 17, *Gãlesas* „pav.", *Kerbẽsas* „Akmenės vls. upė", *krekesaĩ* „krekėsiai" Svl., *plėkesaĩ* „plėkėsiai" Vln., *prakepẽsai* „blynai" Lgm., *remẽsas* „dailidė" N 435, *Rùdesas* „Anturkės par. ežeras" (Vilniaus krašte), *skriùdesas, -aĩ* „svilėsis" ŠKŽ 449, *šerdẽsas* „šerdečnikas" Kv. (ir *širdẽsas* „t. p." LF 183), *švelpẽsas* „šveplys" Pgm., Ai. St. 185, *vaikẽsas* „samdytas bernas, pusbernis, berniokas" Kv., Dvd., Pšt., Lgm., Jž. I 123 s. v. a t j o t i, *velbẽsas* „šveplys, švebelda" Ds., *žalesas* „žalesa" N 541, taip pat *Bradesà* -*õs* „kairysis Šventosios įtakas", *glėmesà* „gleima" Jž. I 707, *gli-*

tesà „glitis, glėmesa“ ib., *Gubesà, -õs* „Giedraičių vls. viensėdis“, *Laukesà, -õs, Laũkesą* „kairysis Dauguvos įtakas; Šėtos vls. upė“ (ir ds. *Laũkesos* „pelkės tarp Jurbarko, Tauragės ir Gaurės“), *lũkesa* „laukimas“ Slnt., Dbn., Glk., *Luokesà, -õs* „Molėtų vls. kaimas“, *mergesà* „mergina“ Jž. I 123 s. v. a t j o t i, *Palvesà, -õs* „Šešuolių vls. viensėdis“, *Pelesà, -õs* „kairysis Kaitros įtakas (Lydos ap.)“, *Pyvesà, -õs, Pývesą* „dešinysis Mūšos įtakas“, *raudesà* „raudonybė danguje“ Jž. (ir *Raudesà, -õs, Raũdesą* „Taurãgnų par. upelis“), *Rudesà, -õs* „Molėtų vls. kaimas“, *Vedesà, -õs* „Raudondvario vls. pieva“, *Viẽdesos* „Lekėčių vls. pievos“, *virpesà* „virpesys, drebulys“ Plt. (ir *vir̃pesa* „t. p.“ Skd.), *žalesà, -õs* „žalumynas, žalias nevirtas valgis, daržovė“ Jž. I 707 s. v. g l ė m e s a, Kv., Rsn., End., DB 25.

Šios priesagos kaip pagrindą gali turėti priebalsinių kamienų priesagą *-es-*; pvz. *žãlesas, žalesà* tuo būdu gali būti sudaryta iš priebalsinio kamieno *žales-* ir galūnės *-as* (*-a*); plg. s. ind. *nabhasáḥ* „pilnas garų, dunstig“ : *nábhas-* „migla, debesys, dangus“ ir kt., žr. Brugmann Gr. II² I, 543t., Fraenkel KZ LXIII 176.

Kas kita yra priesagos *-esi-* dariniai: jie veikiausiai iš priebalsinių *es-* kamienų yra sudaryti pagal vs. galininką. Pvz. *debesìs, -iẽs* ir *mė̃nesis, -ies* pagal *dẽbesį* bei *mė̃nesį* yra kildintini iš **debuo* (ar **debas*), km. *debesès* (plg. gr. νέφος, km. νέφεος iš *νεφεσ-ος „debesis, migla“) ir *mė̃nuo*, km. *mė̃neses*. Čia paminėtina ir tokie dariniai kaip *kalbesìs, -iẽs* „Gespräch“ Qu³ 748 ir kt.; bet jie savo reikšme priklauso priesagos *-esja-* darinių rūšiai, žr. toliau.

Dabar ši priesaga jau retai bevartojama, — jos vietoje jau dažniau sutinkama priesaga *-esja-* (m. *-esė*), su kuria pirmiausia yra sudaromi veiksminės reikšmės daiktavardžiai, pvz. *bildesỹs* „bildėjimas“ Jž. I 208, *brazdesys* „brazdėjimas“ WK 77, *čirškesỹs* „čirškėjimas“ Jž. I 272, *gaudesỹs* „gedulingi balsai, (varpo) atgarsis“ ib. 418, *judesỹs* „judėjimas, Bewegung“ ib. 686, *kalbesỹs* „šnekta, kalba“ DP 202, 314, Jž. II 17 (ir *kal̃besis* „priežodis, Sprichwort“ K 162, KGr. 169), *kaukesỹs* „kauksmas“ Jž. II 55, *klegesỹs* „klegėjimas, kliksmas“ ib. 151, *kliedesỹs* „kliedėjimas“ DP 582, *lũkesỹs, lũkesio* „laukimas, lūkestis“ Slnt., *rėkesỹs, rė̃kesio* „rėksmas“ Sksn., *šnekesys* „šnekta“ VŽK 103. Kiti šios rūšies dariniai yra ir konkrečios reikšmės, pvz. *degesiaĩ* „išdegusi vieta“ Sb., *ėdesỹs*

„valgis, ėdalas“ DP 289, 592, Sb., Kp. (arba *ẽdesis* KGr. 168), *kepesỹs* „keptas, stiprus kiaušinis“ Plv. (ir *kepẽsis* „sukepęs daiktas; prikepintas, stiprus kiaušinis“ Psv., Dvd.), *kritesiaĩ* „pabiros (grūdai, kurie vežant rugius kartais išbįra)“ Tvč., *tenesiaĩ* „košelyna (be kaulų)“ Žbk. ir kt.

Vienas kitas priesagos *-esja-* darinys, atrodo, gali būti sudarytas ir iš būdvardžių, pvz. *baugesỹs* „baimė“ Jž. I 196, *nuogesỹs* „nuogumas, nuogybė“ Als., *rudesỹs* „rūdymas, rūda“ Jžt.

Tokie dariniai kaip *Bradẽsiai* „Dusetų, Antazavės vls. kaimas“ ir kt. gali būti sudaiktavardėję būdvardžiai, tokie pat, kaip *vasãris* šalia *vãsara* ir kt.

Iš ko galėtų būti sudaryta *Eglesỹs* „Papilės vls. upė“, *Pelkesỹs* „Šiaulėnų vls. pieva“, *trobesỹs* ir kt., tuo tarpu nevisai aišku. Iš vienos pusės jie su priesaga *-ja-* galėtų būti sudaryti iš priesagų *-esa-* arba *-ęsa* darinių, plg. *Eglesys* ir *Eglesa* „upė“ (Būga RSl VI 24); bet iš kitos pusės pvz. *trobesys* bėra vartojamas tik šalia *trobõs*, ir todel apie jo pirmykštę darybą labai sunku ką tikresnio iš to pasakyti.

Pagaliau su priesaga *-esė* paminėtina *Degesė* „Obelių vls. miškas“, taip pat *burgẽsė* „burblė“ Jž. I 252 s. v. burgesus ir kt.

§ 177. Šalia *-esa-* (m. *-esa*) kartais dar yra vartojama priesaga *-ėsa-* (m. *-ėsa*), pvz. *degẽsas* „apdegęs daiktas, degėsis“ LF 106, Jž I 305, DLŽ 118, Dbn., *gardẽsai* „gardumynai“ Skp., *gruvėsai* „griuvėsiai“ Žem. I 58, TŽ I 357, *kepẽsas* „keptas kiaušinis“ Pgr., *lędẽsai* „ledo skiltys“ Kv., *pelẽsai* „pelėsiai“ Vkv., Als., Jž., *pjuvėsaĩ* „pjuvenos“ Vln., *plevẽsas* „nerangus žmogus“ Jnk., *puvẽsas* „pūzras“ TŽ I 362, *skanẽsai* „skanumynai“ Kv., *svilẽsai* „kas beverdant pridega prie katilo dugno, sviltos“ Ddv., Plt., Tv., *žalẽsai* „žali daiktai, žalumynai“ Jrb., Kv., taip pat *kepẽsa* „sunkiai apsivilkęs ir todėl nejudrus, dramblotas“ Jž. II 78, *plavẽsa* „žmogus, kuris eina atsilapojęs“ Rkš., Km. (ir *plevẽsa* „paplavūnas, valkata, nerimtas žmogus“ Alk., Sksn., Erž.) ir kt.

Priesagą *-ėsja-* (m. *-ėsė*) turi: *džiuvẽsis* „sudžiūvėlis“ Sb., *gardẽsis* „gardumynas“ ib., *gyvẽsis* „liesas, ligūstas žmogus“ Mrp., *griuvẽsiai* „griuvenos“ Sb., Kp., *kepẽsis* „prikepintas, stiprus kiaušinis“ Dvd., Psv., *kerėsiaĩ* „apžavai“ Dvn., *kritẽsiaĩ*

„pabiros“ Ds., Dsn., *krūmẽsiai* „krūmynai, krūmai ir kupstynas“, Lpg., *lagėsỹs* „rūgštynė, rūgštymas“ Gvč., *mirẽsis* „ligūstas žmogus; numirėlis, lavonas“ ŠKŽ 232, Tvč., *pelėsiaĩ* „pelėjai“ Sb., Ds., *puvẽsis* „supuvęs medis, puvėklis“ Sb., Tvč., *svilẽsiai* „sviltos“ Škn., taip pat *degėsė* „toks paukštis“ Jž. I 306, *mergẽsė* „mergaitė, mergina, mergiotė“ Lgm., Dvd., Vbn. ir kt.

Su priesaga *-ėsju-* yra *mirẽsius* „numirėlis“ Ad.

Šitos rūšies dariniai iš dalies gali būti vėlyvesnės darybos — pagal *ė-* kamieno veiksmažodines arba vardažodines lytis perdirbti iš priesagų *-esa-, -esa-, -esja-* ir *-esė* darinių arba atitinkamas savo priesagas turi sudėtas iš kamiengalio *-ė-* ir priesagų *-sa-, -sa, -sja-* bei *-sė*. Tuo būdu pvz. *pelėsai* arba *pelėsiai* pagal *pelėti* gali būti perdirbti iš **pelesai* ir **pelesiai* arba su priesaga *-sa-* ir *-sja-* yra sudaryti iš kamieno *pelė-*, plg. *pelė-siai* : *pelė-jai*, *mirė-sis* : *nu-mirė-lis* ir kt. Plg. dar *griuvėsiai* : lat. *gŗuveši, puvėsis* : lat. *puvesis* ir kt., žr. Endzelin Le. Gr. 275.

§ 178. Be augščiau minėtųjų, su *-s-* visų pirma yra minėtinos labai retos priesagos *-isa-* ir *-ysa-*, pvz. *Kilbisaĩ* „Babtų vls. kaimas“, *Dubýsas* „Pasvalio, Joniškėlio vls. upė“, taip pat *Dubýsa* „dešinysis Nemuno įtakas“ (: *dubùs, duburỹs, daubà;* plg. *Dùbė* „kairysis Nevėžio įtakas“). Dėl *-ysa* žr. dar Būga RSl. VI 8.

Priesagą *-osa-* turi: *drimbõsas* „didelis tinginys“ Jž. I 349, *galvõsas* „nedidelis debesėlis“ Sdb. (ir *Galvõsas* „pav.“), *Mardõsai* „Plungės vls. kaimas“, *ragosai* „dideli rugiai“ Koss. 151.

Su *-usa-* yra: *Dãnusas* „pav.“ (: *Danỹs, Danùšis*), *Gãdusas* „t. p.“ (: *Gãdas, Gãdūnas*), *vaikùsas* „vaikpalaikis“ R II 87, N 56, (jeigu ne **vaikūsas* šalia *vaikũzas*).

Priesagą *-usja-* turi *kritusỹs* „kritesys, krislas“ Sdt., Prg.

Visai savotiškos ir retos priesagos yra *-aisa-, -eisja-, -ersa-* ir *-ersja-*, pvz. *Rimaisaĩ* „Ramygalos vls. kaimas“, *Remeĩsiai* „Želvos vls. viensėdis“; *Kekersaĩ* (gl. *Kekérsus*) „Klaipėdos krašto kaimas“, *kepérsas* „gabalas“ Vkn., *kevérsas* „didelis gabalas“ Kv. ir *kepérsis* „gabalas“ Als., Erž., Tv. (ir *kepersỹs* „kas bėga pasišokinėdamas“ Jž. II 78), *kevérsis* „didelis gabalas“ Snt.

13. PRIESAGOS SU *-š-*

a). *-ša-, -ša, -šja-, -šė.*

§ 179. Su priesaga *-ša-* yra sudaryta kiek daiktavardžių, kurie žymi daugiausia asmenis su tam tikrais trūkumais arba palinkimais, pvz. *dilbšas* „didelis žmogus, milžinas“ Jž. I 326 (: *dilbti* „nusinešioti, nusidėvėti; prisigerti [prakaito, nešvaros]; slampinėti į vieno kampo į kitą vengiant darbo“), *drìbšas* „sudribėlis“ ib. 346, *il̃gšas* „didelis, augšto ūgio žmogus“ ib. 523, Lkv., *jùkšas* „kuris iš kiekvieno menkniekio tuoj juokiasi“ Vdk., *kẽpšas* „paprastas kvietinių miltų ragaišis“ Pl., *klaĩkšas* „kvailas, kváila“ Tv., Kv., *mìgšas* „miegalius“ Kv., *mùgšas* „kuris eidamas pro šalį kitą užkliudo, ant kojos užlipa; puskvailis, apglušėlis“ Kv., Pgm., Jž. I 357 s.v. d u b l y s (: *mùgti* „į krūvą bėgti“, *mùgintis* „trintis“), *nemokšas* „nemokėlis“ TŽ I 361, *niẽkšas* „nenaudėlis“ Krt., *paĩkšas* „mulkis, kvailys“ Skr., *plìkšas* „neturtingas, plikis“ Btč., Žgr., *var̃gšas* „vargdienis, vargeta“, *vẽpšas* „kuris visų kalbon įsikiša, vepsi, kur nereikia“ Vln., Rkš., Km. Su šia priesaga retkarčiais yra sudaroma ir pavardžių, pvz. *Bãkšas* (: *Bãkas*), *Lẽkšas* ir kt.

Tais atvejais, kai prieš *š* atsiduria *d* arba *t*, gauname *-ča-*, pvz. *giñčas* „sąspyris, Streit; kuris prieštarauja, priešgyna“ Jž. I 434, Rmg. (iš **gint-šas* : *gintyti* „ginčyti“ DP 87) *glìčas* „glytlaiža“ Jž. I 446 (iš **glitšas* : *glitìs* „gleima“), *gùčas* „prityręs, gudrus žmogus“ ib. 485 (iš **gud-šas* : *gùdo, gùsti* „prasti“, *gùdinti* „pratinti“, *gùdnas* „tikras“), *krùčas* „sukčius, vagilis, gribštukas“ Kv., End., Jž. II 254 (iš **krut-šas* : *krutùs, krutė́ti*), *snaũčas* „snaudalius“ Škn. (: *snaudà, -õs* „t. p.“, *snáudė, snáusti*), *snùčas* „užmigėlis, ištižėlis“ Vn. (iš **snud-šas* : *snū́do, snū́sti*), *stìčas* „užsispyrimas, užgaidas; užsispyrėlis“ Nms., Kv., Als., Trg. (iš **stit-šas* : *statùs, stãčias*), *trìčas* „karštas žmogus, trizniu s“ Kv. (iš **trid-šas* : *trìdas* „t. p.“ Sb.), taip pat pavardės *Eĩčas* (iš **Eid-šas* : *Eĩdikas, Eĩdinas...*), *Gẽčas* (iš **Gedšas* : *Gedmìnas*), *Gùčas*, *Krùčas* ir kt.

Šios priesagos būdvardžiai yra šiokie: *kéršas* „margas, dryžuotas“ (: pr. *kir-snan* „juodas“, s. sl. *črъnъ* iš **čьr-nъ* ir kt.), *klaĩšas* „raišas“ Lšk. ir *klìšas* „šlubas; kreivakojis“ Jž. II 164 (: *kleĩ-vas* „šleivas, kreivakojis“), *kvaĩšas* „paikas“ Lkm. (: *kvaĩ-las*), *pálšas* „fahl“ (: *pal̃-vas* „falb“) ir kt.

Su priesaga *-ša* turime tik kelis daiktavardžius, pvz. *buišà, -õs* „būvis, būtis" Jž. I 247 (: *buĩtis, buĩklas*), *krupšà, -õs* „sniegas kietomis kruopelėmis" Svl., *negrẽbša* „nemitrus, negrabaila" Als., *neméigša* „neméigėlis, kuris nenusivokia, kaip ką dirbti" Dkš., taip pat pavardės *Daukšà* (*Daugšà*), *Ìmša, Rìmšą* ir kt.

Negausu yra ir priesagos *-šja-* (m. *-šė*) daiktavardžių, kurių didesnė dalis yra neigiamosios reikšmės, pvz. *klaĩkšis* „paklaikėlis, žiopla" Msd., Slnt., Knl., *laũkšis, -ė* „su balta kakta (galvijas...)" Vln., *mókšis* „ištižėlis" Vvž., *mùgšis* „išdykėlis, pasileidėlis, nerimtas" Als., Kl., Msd., Slnt., *nelaĩkšis* „kuris nelaiku grįžta" End., DB 91, *nepaslìnkšis* „nepaslankus, tinginys" Kv., *netíkšis* „netikėlis" WK 90, PŽ 9, Vaiž. VI 128, *paĩkšis* „paikas žmogus" Sksn., Als., Kl., *plìkšis* „plikas, neturtingas žmogus" Als., Kl., *príekšis* „priešakys" Dvd., *snópšis* „snopis, užmigis, išsižiojėlis" Vkš., *varliūkšis* „varliūkštis" VKr. II 71, taip pat *bõbšė* „senutė" Pgm., Kv., Jž. I 226, 577 s. v. išgydyti, *kumelšė* „kumelpalaikė VKr. II 112, 153, *meĩgšė* „mergpalaikė" Sn., Svk., Pgm., *mõkšė* „šlapia, drėgna vieta" Jž., *paĩkšė* „paika moteriškė" Pgm., *skẽpšė* „skepeta" Lpg., *smulkšė* (: jos dukters tokios smulkšės, t. y. smulkiu veidu Jž.), *tõkšė* „tokelė" (: tai tokia tokšė, t. y. tai tokie dalykai, so steht die Sache, Kv.) ir kt.

b). *-aša-, -eša-* ir kt.

§ 180. Su priesagomis *-aša-, -ašja-, -ašju-, -eša-, -eša, -ešja-, -ešju-, -ekša, -ekšja-, -ėšu-, -ėša* ir *-ėšja-* turime visai nedaug darinių, pvz. *Bãlašas* „pav." (: *Bal-eišà*), *lavãšas* „ištižėlis" Mžk.; *Gerdãšiai* „Leipalingio vls. kaimas", *Gudãšiai* „Onuškio vls. kaimas"; *ligãšius* „nuolat, didžiai sergąs" Šl., Škn., *Rabašius* „pav."; *klebẽšas* „klibąs daiktas" Vdl.; *kẽbeša* „kebenėkas" N 169; *gaudęšis* (: pasisaugogite, tai raupuotos sielos asmuo, kad tik jūsų neužkrėstų, vadinasi ne šnipas ir gaudešis, tik — sanitaras Vaiž. III 111), *rekešỹs* (: pasišiaušęs kai rekešỹs Snt.); *letẽšius* „riebus žmogus" Lkm., *mekẽšius* „meknys" Jž.; *Medekšà, -ẽkšos* „pav."; *rūbekšis* (: pasidėjus kažkokius rūbekšius VKr. II 162); *Kulėšaĩ* „Klaipėdos krašto kaimas"; *Gailėšis* „Tirkšlių vls. upė", *Vajė̃šiai* „Anykščių vls. kaimas"; *kevẽša* „vėpla, nevikrus žmogus" Užp., Lkm.

Priesagas *-iša-*, *-iša* ir *-išja-* turi: *Glaudìšas* „pav.", *gribìšas* „gribštukas, vagilius" Als., *Grìgišas* „pav." (: *Grìgas, Grìgė, Grìginas*), *kibìšas* „dagys, varnalėša" Up., Vdl., *kìldišas* „pabalda, padauža, naktibalda" Rkl. (ir *Kìldišas* „pav.": *Kìlda* „t. p."), *lakìšas* „bulvių darže augančio augalo dalis" Kvn., *lašišas* „lašiša" R I 75, M I 142, *Plivišas* „pav.", taip pat *Dróbiša* „pav." (: *Dróba*), *Kadišà* „t. p." (: *Kadỹs*), *lašišà, -ìšos* „Lachs" (: *lãšis*, lat. *lasis*...), *mer̃giša* „merginininkas" Btk., *nakvišà* „kuris priimtas naktigulto" Žml. (ir *nãkviša* „naktibalda" Sd., Ylk., „nenorįs miego, vėlai einąs gulti" Btč.); *lakìšis* „varnalėšos sagutis, lapūko kibis" Šsk., Vk., Kšn., „tokia žolė" Kp., Dsn., *lopišỹs* „lopšys" Maž. 186, BrP I 60, Msd., *vilpišỹs* „laukinė katė" N 80.

Šalia *-išja-* dažniau dar yra vartojama priesaga *-išju-* daugiausia asmenims žymėti, pvz. *bandìšius* „bandos, galvijų piemuo, bernas, kuris rūpinasi galvijais" R II 206, M I 20, K 39, *dilbìšius* „dilbonas, Gluper" K 88, *godìšius* „gobšas, šykštuolis" KDL I 507 s. v. Geizhals, *gribìšius* „gribštukas" Jž. I 470, *Juodìšius* „pav.", *kabìšius* „neištikimas, vagis" Žgr., *karvìšius* „karvių piemuo" Qu² 255, R II 206, K 171, *kiaulìšius* „kiauliaganis; nemandagus žmogus" R II 206, M I 112, N 188, K 181, Jž. II 100, Ld., *lakìšius* „kuris vis laksto, nestovi vietoje, dažnai nebųva vietoje, vis eina per kaimus" Jž., Lkn., *lapìšius* „lapių gaudytojas" Jž. (ir *Lapìšius* „Šilalės vls. upė"), *mergìšius* „merginininkas" K 250, Nms., *nuogìšius* „nuogalius" Ggd., *skalìšius* „skalikas" Lex. 164, K 377, *trupìšius* „mekeris" Šdv., *vagìšius* „vagilis" K 482, Ddv., *vambrìšius* „vambras, storalūpis" M I 315, N 50 ir kt.

Ši pastaroji priesaga visų pirma yra susijusi su *-išja-* bei *-eišja-*, *-aišja-* (žr. toliau), ir todėl drauge su Leskienu Bild. 599 nėra jokio reikalo jos kildinti iš slavų kalbų: tai yra mūsų pačių padaras; plg. *lak-ìšis* (ir *lak-išius*) : *nam-eĩšis* : *rag-aĩšis* = *med-ìnis* : *med-eĩnė* : *med-aĩnis* ir kt.

Visai reta yra priesaga *-yša*, pvz. *Pelyšà, -õs, Pẽlyšą* „dešinysis Šventosios įtakas" (: *Pelà, Pelesà*).

Toliau su *-š-* yra sudaryta priesaga *-ošju-*, pvz. *baladõšius* „pabalda" Jž. I 186 (: *baladótis* „trankytis, bastytis"), *gudõšius* „gudapalaikis" Vdk., *magõšius* „kas lengvai kuo bjaurisi, valgydamas yra graikštus" M II 142, K 239 (: *magotis* „bjaurėtis, šlykštėtis"), *patrankõšius* „išdykėlis" Lzd. Kitos artimos, bet retos šios rūšies

priesagos yra *-oša-, -ošja-* ir *-ošė,* pvz. *Nãlošas* „Kaltinėnų vls. upė“, *Viliõšiai* „Akmenės vls. kaimas“ ir *Viliõšė* „Jurbarko vls. kalnas“.

Priesagos *-uša-, -uša* ir *-ušja-* rečiau vartojamos bendriniams daiktavardžiams sudaryti, pvz. *kẽkušas* „netikęs paršas“ Kp., *vagiušas* „vagilis“ Žem. II 81; *makušà, -õs* „žalia, nekepusi duona“ Čds.; *brotušis* „brolio sūnus“ R I 18, M I 33, *gailiùšis* „kuris visko kitam gaili“ Sb., *kiauliušis* „kiauliaganis“ Qu[4] 520 (ir *kiauliušius* „t. p.“ N 188), *rudušis* „rauduvė, rudava, Rotauge (Leuciscus rutilus)“ N 447, K 360, *tėtùšis* „tėtė“ Sb., Kp., *vorùšis* „silpnai einąs (po ligos)“ Lkm. (: *voras* „senas“ M I 333) ir kt.

Visai vienas, iš senovės paveldėtas būdvardis yra *vẽtušas, -à* „senas“ Maž. 37, DP 52, SzDi. 39, Slnt. (= s. sl. *vetъchъ* : lot. *vetus[tus]* ir kt.).

Šiaipjau šios priesagos dažniau yra vartojamos pavardėms sudaryti, pvz. *Bar̃tušas, Grãbušas, Kìbušas, Bãbuša, Baltrùšis, Baltùšis, Gailiùšis, Gudùšis, Toliùšis, Tupušỹs* ir kt.

Su *-u-* prieš *š* toliau santykiauja *-ū-, -uo-* ir *-au-,* pvz. *Gilū́šis* „Daugų vls. ežeras; Semeliškių vls. kaimas“; *Rimúošė* „Radviliškio vls. upė“; *alaušaĩ* „kur daug vandens prilieta; klanas“ Užp., Ds., *alaušà, -õs* „skystas žmogus, plepys“ Ds., taip pat *Ãlaušas* „ežeras ties Sudeikiais Balnininkų par. ir prie pat Svėdasų“, *Alaušà* „kairysis Šventosios įtakas“ (čia šaknis yra *al-* : *Ãl-antas, Al-nà* „Kučiūnų par. upė“, *Ãl-ovė* ir kt.), *Lókauša* „Krekenavos vls. upė“, ds. *Lókaušos* „Laukuvos vls. pievos“ (: *lokỹs*) ir *Gilaũšis* „Betygalos vls. ežeras“, *Lókaušis* „Laukuvos par. upė“.

Su *-i-* prieš *š,* kaip jau buvo minėta, toliau yra sietina *-ai-* ir *-ei-,* pvz. *kavaišas* „šlubas luošys“ ŠKŽ 155; *kepaĩšis* „paplotis; ragaišis“ Jž. II 77, VR 472, „negražus, aptižęs žmogus“ Krl., *Kuraĩšis* „pav.“ (: *Kùras, Kuráitis*), *lepaĩšis* „paplotis iš bulvių ir miežienių miltų; išlepėlis, ištižėlis“ Jž., *ragaĩšis; Baleišà* „pav.“, *Bareišà* „t. p.“, *keveiša* „ištiža, liurbis, žiopla“ Klm., *Kuréiša* „pav.“, *Maleišà* „Svėdasų vls. upė“; *atbuleĩšis* „atbuleikis“ Ddv., *Baleĩšis* „pav.“, *Bareĩšis* „t. p.“, *Juodeĩšiai* „Pabiržės vls. kaimas“, *kepeĩšis* „kvietienis pyragas“ Kp., *keveĩšis* „netikėlis“ Lšk., *Kupreĩšis* „pav.“, *lepeĩšis* „nevikrus, ištižęs žmogus“ Lkv., *nameĩšis* „kuris visados esti namie, vienuose namuose gyvenančios šeimos narys“ Plv., *No-*

reĩšiai „Kelmės vls. kaimas"; *Toleĩšė* „Raseinių vls. upė". Čia pat priskirtina ir priesaga *-eikšja-*, pvz. *Nemeĩkšis* „pav." ir kt.

Su priesaga *-uišja-* yra: *Gilùišis* „Merkinės ir Punsko vls. ežeras; Leipalingio vls. pieva", *kūduĩšis* „liesutis" Jž. II 268, *lėtuĩšis* „romus, drovus žmogus" DP 377, *Noruĩšiai* „Kelmės vls. kaimas".

Pagaliau dar tenka paminėti dvi ypatingas priesagas *-elšja-* (m. *-elšė*) ir *-ilša*, pvz. *keveĩšis* „liurbis, nieko neišmanąs žmogus" Gkn., *kevélšės* „abi kojos" Šl., *trobélšė* „trobelė" Lnk. (veikiausiai iš *trobẽlė* + *-šė*); *Kivìlša* „pav." (: *Kivẽnas, Kivỹlis*) ir kt.

14. PRIESAGOS SU *-t-*

a) *-(s)ta-, -(s)ta*

§ 181. Su priesaga *-ta-* visų pirma yra sudaromi kelintiniai skaitvardžiai, pvz. *ketviȓtas* (= s. sl. *četvrьtъ*), *peñktas* (= lat. *pìekts*, pr. *penckts*, s. sl. *pętъ*), *deviñtas* (= s. sl. *devętъ*), *dešim̃tas* (= s. sl. *desętъ*, gr. δέκατος) ir kt.

Toliau ši priesaga yra vartojama neveikiamiesiems būtojo laiko dalyviams sudaryti, pvz. *bū̃tas* (= s. ind. *bhūtáḥ*), *júostas* „gegürtet" (= gr. ζωστός iš *ἰωστος, av. *yāsta-*), *lìktas* (= s. ind. *riktáḥ* „ištuštintas, tuščias", lot. *re-lictus* „paliktas"), *siū̃tas* (= s. ind. *syūtáḥ*, s. sl. *šitъ*), *vèžtas* (= lot. *vectus*) ir kt. Kaikurie tokie dalyviai, ypatingai savaiminių veiksmažodžių, dabar yra jau subūdvardėję, pvz. *báltas* (: *bálti*), *biñgtas* „gražus, puikus, geras, brangus" Kpd., Pgg., Dvl., Ttv. (: *biñgti* „įsigalėti, įsisenėti, didžiu, išdidžiu darytis, perviršyti; skubriu, gyvu tapti; įdūkti, įsiusti"), *geĩtas* „geltonas, gelsvas" M I 77, N 248, Jž. I 424, Jsd. 384 (: *geĩsti*), *kárštas* (: lat. *kaȓst* „karštėti, heiss werden"), *keĩstas* „nepaprastas, kitoks, navatnas" Jž. II 66 (: *keĩsti* ir *kiẽsti* „mainyti"), *kìltas* „prakilnus, iškilmingas, mandras" Lzn., Rdm. (: *kìlti*), *kìtas* „ein anderer" (: *kiñta, kìsti* „mainytis", žr. Endzelin MLV I 390), *lémtas* „valyvas" (: *lémti*), *rìmtas* „ernst, gesetzt, ruhig" (vietoj **rim̃tas* = s. ind. *ratáḥ* „prie ko esąs, kokiam dalykui atsidėjęs" : *rìmti* [pagal *rìmsta* perdirbta iš **rim̃ti*] ‖ *rem̃ti*, žr. Schulze Kl. Schr. 108, Būga KZ LII 257), *rū̃stas* „liūdnas, nusiminęs, susiraukęs, piktas" BrB 1 Moz. XLII 7, Schl. 216, K 362, LB 43, Jsd. 563, DB 69, 95, DLŽ 4, LP I 47 (iš **rūd-tas* : *rū̃stu, rū̃dau, rū̃sti* „nusiminti, nuliūsti", *raudà, raudóti*, žr. Leskien Abl. 307), *skýstas* (iš **skyd-tas* : *skýdau, skýsti*), *šáltas* (: *šál-*

ti), *tvìrtas* „patvarus, galingas, stiprus" (: *tvirti*, žr. Būga KS 108), *žeĩtas* „gelsvas" NS 212 (: *žélti*) ir kt.

Paprastai tiek šios rūšies dalyviai, tiek būdvardžiai mūsų kalboje šaknies balsių kaitos laipsniu nebesiskiria nuo atitinkamų bendračių, tik keli šios priesagos būdvardžiai savo silpnuoju šaknies laipsniu tebesiskiria nuo dabartinės tos pat šaknies bendraties, pvz. *gìrtas* (: *gérti*), *ãp-skritas* (: *skriẽti*), *pã-šlitas* „pašlijęs, paužulnus" Slnt. (= s. ind. *śritáḥ* „atšlietas", gr. κλιτός „gelegen" iš **k̂litos* : *šliẽti*, s. ind. *śrayati* „šlieja, prideda") ir kt. Plg. dar žem. *dir̃tas* „engtas, luptas", gr. δρατός „nuengtas, nuluptas" = s. ind. *dr̥táḥ* „skeltas, gespalten" : gr. δέρω „engiu, lupu" = žem. *derù* ‖ *dir̃ti*), s. ind. *plutáḥ* „aptvinęs, überschwemmt" (= gr. πλυτός „mazgotas", lat. *pluts* „sielis") : *plavate* „plaukia" (= gr. πλέω iš **πλεϝω*, s. sl. *plovǫ*) ir kt., žr. Brugmann GGr.[4] 104, Hirt Gr. III 285, Meillet Introd.[7] 183, Traité[2] 335t., Chantraine Form. 304.

Kitų šios priesagos būdvardžių santykis su veiksmažodžiais dabar yra nebeaiškus, pvz. *drũtas* „storas; tvirtas, stiprus" PS I 116, II 151, Lpg., Vbl., Sb. (: s. ind. *dhruváḥ* „pastovus, nesimainąs, neatmainomas, pr. *druwis* „tikėjimas" ir kt.), *er̃tas* „erdvas, platus" Jž. I 397 (: *ìrti*, *érdėti*, *ardýti*), *greĩtas* (šio žodžio kilmė dar neaiški), *rìstas* „kuris risčia bėga" ir kt.

§ 182. Priesagos *-ta-* daiktavardžiai, kurių vienas kitas gali būti sudaiktavardėjęs dalyvis, daugiausia reiškia priemones bei įrankius ar šiaip konkrečius veiksmo padarinius, pvz. *aũtas* „autskarys" (ir *apaũtas, -ai* „avalynė, apavąs" Jž. I 28 : *aũti*), *bùrtas* (: *bùrti*), *dõtas* „kas duodama, dovana" Jž. I 336, End. (: **dóti* „duoti", žr. Endzelin StB IV 136), *džiaũtas* „pintinaitė sūriams džiovinti" Jzn. (: *džiáuti*), *gniáužtas* „gniūžtė, Handvoll" Jž. I 451, Kp., Ds. (: *gniáužti*), *graĩžtas* „pjūklas" BrB 1 Kar. VII 9 (: *gríežti*), *grą̃žtas* (: *grę̃žti*), *grum̃tas* „grumstas, Erdkloss" Kv., Ds. (: *grùmti*), *gùltas* „patalas" Msd., Slnt. (ir *nakti-guĩtas* „nakvynė" Sb., Kp. : *guĩti*), *káltas, -ai* „Meissel" (: *kálti*), *kéltas, -ai* „keltuvas, pláustas" Kv. (: *kélti*), *klãstas* „sklastas, skyrimas, klastyklė" Jž. II 148 (: *klẽsčia, klẽsti* „klastą daryti; nušluoti varpas vėtant"), *kliũtas* „kliūtis, apsemtas, upės tėkmėje įstrigęs rąstas" ib. 167 (: *kliū́ti*), *klõtas* „grindžiamoji kartis, grįstas; kartimis iškIota asla" ib. 170 (: *klóti*), *kóptai* „kopėčios, láiptai" Sksn., Btk., Rsn., Rtv., Grž. (: *kópti* „lipti"), *láiptai*

„pastovai, Baugerüst" Erž., Škn. (: *láipioti, lìpti*), *laĩtas* „molio gabalas, kuriuo užlaĩsto klojimo pado ar krosnies skyles" Šl., „krosnies ar klojimo padas" Brž., Rkš., Jžt. (: *liẽti* „gliẽti", *laistýti* „glaistyti"), *lãktas* „lakta" N 348, Ylk., Knl., „namas, kur vištos tupi, vištidė" Pl. (: *lė̃kti*), *lą̃stas* „ląsta" Jsd. 670, Jž. I 493 s. v. g u r b a s (iš **land-tas* : *leñda, lį̃sti, lándyti*), *liẽptas* „Steg" (ir *lìptas, -aĩ* „t. p." Kv., PJ 104 : *lìpti*), *maĩstas* „valgis" (iš **mait-tas* : *maĩtas* „t. p.", *maitìnti, mìsti*), *mastas* „valksmas, válkšna, Fischzug" N 385 (iš **mat-tas* : *mẽta, mèsti*), *miẽtas* „baslys" Kv., Rtv., Žgn. (: lat. *mìet* „smeigti, besti"), *pakiñktai* „pakinklai, kamanos arkliams kinkyti" Erž. (: *kinkýti*), *pãkreiktas* „pakraikas" Lzd. (ir *pãkriktas, -aĩ* „visa, kas nereikalinga, metama žemėn, šiukšlės" Ob. : *kreĩkti, krìkti*), *pamaũtas* „antsnukis, apinasris" Šts., Vvž. (: *máuti*), *piẽstas* „piesta" Ds., Lkm. (: *pìsti* „coire", *paisýti*), *plãktas, -ai* „kūjis" Grž. (: *plàkti*), *pláustas, -ai* „keltas, keltuvas" Kv., Erž., Škn. ir *plúostas, -ai* „t. p." Dbn., Slnt., Msd. (iš **plaud-tas* ir **pluod-tas* : *pláudžia, pláusti*), *plúoštas, -ai* „kas atplėšiama, plėša" Sb., Ds. (: *plė̃šti*), *rãktas, -ai* (: *ràkti, rakìnti*), *rañgtas* „vingis, išlanka" Brž. (: *reñgti, rangýti*), *rãštas, -ai* (: *rašýti*), *rúožtas* „ruožas" R II 350, M II 469, Lpm. I 33, Nms. (: *rė̃žti*), *saĩtas, -ai* „virvė karvei pririšti tvarte" Pmp., Ds., ds. *saĩtai* „kalėjimas" DP 17, 18 (ir *siẽtas, -ai* „saitas" Kv., Rtv., Vbn. : *siẽti* „rišti"), *sietas, -ai* „Sieb" (: s. sl. *sěj-ati*, mūsų *sijóti*), *skãptas* „lenkena, krummes Schnitzmesser" N 473, K 377 (: *skãpia, skõpti* „skaptu drožti"), žem. *skreĩtas* „sterblė" (: *skriẽti*), *skrìtas* „medinė ratlankio dalis, Radfelge" Jž. I 62 s. v. a p s e g t i (: *skriẽti*), *slõgtas* „sluogas" Pmp., *spė̃tas* „atspėjamas laikas" K 397 (: *spė̃ti*), *sraũtas, -ai* „upelis" Ppl., Gdn. (: *sravė̃ti, sraũnas*), *stõtas* „ūgis, áugumas" Lkm. (: *stóti*), *strìgtas* „puolena, maita" Vvž. (: *strìgti*), *svìltas, -ai* „kas prisvilę, apsvilęs daiktas" Lnk., Brž. (: *svìlti*), *šlaĩtas* „atkalnė" (: *šliẽti*), *šlam̃štas, -ai* „menkas daiktas, atmata, brudas" (: *šlem̃šti* „terlioti, bjaurinti, teršti"), *šlìktas* „tepalas, vaškas siūlams tepti" Lnk. (: *šlìkti* „lašėti, lietis" Kl.), *trùptas* „į vandenį įtrupinta duona" Šmn. (: *trupė̃ti, trùpinti*), *tur̃tas, -ai* (: *turė̃ti*), *tvártas, -ai* „aptvaras, gardas; gurbas, Stall" R I 166, II 337, K 472, JGr. 85, Dvn., „žaizdos raištis" Užv. (: *tvérti*), *var̃tas, -ai* „durys" BrB 2 Moz. XII 7, Teis. III 25, LŽT 93, ds. *var̃tai* „Tor" (: *vérti*), *žibiñtas* „žibinamasis įnagis, Lichthalter" Vln., Ds., Lkm. (: *žìbinti*), *žlaũgtas* „aludaris

kubilas" Trg., Lkm. (: **žlaũgti* ‖ *žliaũgti* „smarkiai tekėti" Ds.), *žlùgtas* „skalbiamieji drabužiai" KD 5, Sb., Kp. (: *žlùgti* „skalbti drabužius") ir kt.

Nomina actionis arba nomina agentis šios priesagos dariniai retai težymi, pvz. *gur̃stas* „gaištas" Ds. (iš **gurd-tas* : *gur̃do, gur̃sti*), *ker̃štas* „Jähzorn, Rache" (: *kir̃šti* „pykti, širsti, niršti"), *nar̃štas* „neršimas" M I 177, K 267 (: *ner̃šti*), *nar̃tas* „pabėgimas" Čds., *raĩštas* „atkalbėjimas, raišymas" Svn., Lkm. (: *raišýti* „atkalbėti"), *ruõštas* „ruoša" Nrk., Slč., *vìltas* „išdavimas, apgavimas" Koss. 58 b (plg. dar: viskas vìltais [= niekais, vėjais] nuėjo Dvd.) ir *darktas* „bjaurus, nešvarus žmogus" N 129 (: *darkùs* „bjaurus, šlykštus, nešvarus", *darkýti* „bjauroti"), *kir̃štas* „piktas žmogus" Rkš. ir kt.

Be to, dar yra šios rūšies daiktavardžių, kurie tiesiogiai nebesiejami su kokiais nors žinomais veiksmažodžiais, pvz. *blúostas* „akių sudėjimas" Lnk., Pmp., Sb., Sv., Ds. (: *blūsà* „apsiblausėlis, ùžmigis" Msd., Slnt., *bláustis* „niauktis" ir kt.), *bùtas* „Haus, Vorhaus" K 66, Jž. I 257 (: gr. φυτόν „augmuo, Gewächs", air. *both* „lūšna, Hütte" < **bhutā* ir kt., žr. Trautmann Wb. 41, Walde-Pokorny Vgl. Wb. II 140, 142), *dáiktas* „vieta, Ort, Stätte" Qu[1] 180, 1152, „Ding, Sache" (: lat. *daîks* „daiktas, įrankis", *daîceklis* „įvairūs, maži, mažai žinomi daiktai"), *kiáutas, -aĩ* „kevetas, kevalas" (: gr. κεύθω „slepiu", κύτος „apdangalas, oda"...), *krañtas, -aĩ* (: s. sl. *krǫtъ* „susuktas, gewunden"), *krãštas, -aĩ* „krantas, šalis" (= lat. *krasts;* dėl kilmės plg. Endzelin MLV II 260), *mìltai* (: *milinỹs* „sukamoji girnų lazda", *málti*), *plaũtas, -ai* „avilio uždengiamoji lentelė; pirties sėdimoji lenta; eldijos šoninė lenta" Ds. (ir *pliaũtas* „t. p." Tvč. : lot. *pluteus* „lentyna" ir kt.), *raĩstas, -ai* „pelkė, bala", *smur̃tas, -ai* „pavojus, netikrumas" BrB 5 Moz. XXXIII 12, DP 16, 221, 385, 400, Sd., Slnt., *tìltas, -ai* (: *tìlė* „dugninė valties lenta", lat. *telināt* „išplėsti, paskleisti", mūsų *pã-talas* ir kt.), *trãktas, -aĩ* „kelias" Škč. (: *trãkas* „plikuma pievose, miške, kur nėra medžių, skynimas"...), *úostas* „įtaka, žiotys, Flussmündung" (= lat. *uosts* „t. p." : lot. *ōstium* „t. p." ir kt.), *žéntas* (: s. sl. *zętь* „jaunikis" ir kt.).

Tam tikrais atvejais priesaga *-ta-* yra vartojama greta *-a-*, pvz. *brúožtas, -ai* „pabrėžimas, ruožtas" Ds. : *brúožas, rúožtas* : *rúožas* ir kt. Čia pat priskirtina ir *plúoštas* šalia *plũšos* „ragožė" Sb., Kp. bei kt.

§ 183. Su priesaga *-ta* tėra sudaromi daiktavardžiai, kurie savo daryba ir reikšme daug kur sutinka su atitinkamais priesagos *-ta-* dariniais, pvz. *burta* „burtas" BrB 4 Moz. XXXIII 54, N 338, Jž. I 255, „pagalio galas, kulbelė" Lpg., *butà*, km. *bùtos* „butas, trobesys, kambarys; gyvenimas, ūkis" DP 411, SzDi. 269, Dbn., Skd., Slnt., Žkv., *gamtà*, km. *gam̃tos* „dorybė" DP 52, 178, 601, *geltà, -õs* „geltonuma, geltligė" K 119, Jž. I 424, *gniáužta* „gniaužtas" Jž. I 451, *gùlta* „lova, patalas" GNT Žyd. XIII 4, Msd., Slnt. (ir *gulta* „gulimoji kamara" SzDi. 136), *júosta* „Gürtel", *kélta* „keltas, pluostas" Als., Plč., Rtv., „iškeltas pėdos viršus" Vkv., Nms., ds. *kéltos* „galvijai" Vkn., *klastà, -õs* „buklybė, apgaulė" Jž. II 148 (: *klẽsti* „slėpti"?), *kópta* „prikopiamoji vieta, prieplauka, Anfurt" BrB 1 Moz. XXXII, N 205, Jž. II 201, ds. *kóptos* „kopėčios" Kv., Vkš., Škn., Krl., *kránta* „kraštas, briauna" Kv., Msd., Rtv., Slnt., Šts. (ir *krantà*, km. *krañtos* „upės krantas" LŽT 84), *láipta* „laiptas" DB 107, ds. *láiptos, -ų* „láiptai, pastovai, Baugerüst" Kv., *laktà, -õs* „kartis, ant kurios vištos tupi" Btn., Ršk., Sksn., Svl. (ir *laktà*, km. *lãktos* „t. p." Slm., Vbn., Sb.), *mintà, -õs* „prirengtas molis plytoms dirbti; sumaišytas molis su spaliais ir išmintas arklių kūtėms krėsti" Vbn., *nartà, -õs* „verpetuota giluma; upės srovė, sraunuma" Vln., Erž., *naštà*, km. *nãštos* (ir *naštà, -õs*) „sunkenybė, nešulys" DA 88t., *piestà* „piestas, grūstuvis" Sb., Ds., Lkm., *plutà*, km. *plùtos* ir *plutõs* „Kruste" (: *pláuti*, s. sl. *plovǫ* „plaukiu" ir kt., žr. Būga KS 276), *skrita* „skritas, Radfelge" BrB 1 Kar. VII 33, *slapta* „paslaptis, slėpinys" SzDi. 367 (ir *paslaptà, -õs* „t. p." Vln., Als.), *smurta* „smurtas, prievarta" PšL, *sprigtà*, km. *sprìgtos* „Schnippchen" Sb., Kp. (: *sprìgis* „t. p." Kl., Kv., *spriegti* „sprigtą duoti" ib.), *srautà, -õs, sraũtą* „srautas" Als. (ir *sriautà, -õs* „upės siauruma ir sriaunuma" Slnt.), *srutà* (dažniausiai ds. *srùtos, -ų*) „Jauche" (: *sravẽti, sraũjas, pasrũti*), *svìltos, -ų* „sviltenos" Sb., Ob., Tvč., *šnektà, -õs* „Gerede" (: *šnekẽti*), *trinkta* „skepeta, servetė" Qu[1] 1136 (: *triñkti*), *tuptà*, km. *tùptos* „menka trobelė" Als., Kv., *vánta* (: *vanóti*), *važta* „vežimas" SzDi. 265, 403, N 74 ir kt.

Kaikurie šios priesagos dariniai yra ne kas kita kaip sudaiktavardėję moteriškosios giminės būdvardžiai. Tat dar aiškiai rodo tokios grutės kaip *geltà, -õs* : *geĨtas, -à*, *júosta, -os* : *júostas, -à* *kélta, -os* : *kéltas, -à*, *mintà, -õs* : *mìntas, -à*, *plutà, -õs* : s. ind. *plutáḥ* „plaukiąs", gr. πλυτός „išmazgotas, išvalytas", *srutà* : s. ind.

srutáh „tekąs, tekėjęs“, gr. ῥυτός „tekąs, takùs“, *šlúota, -os* : *šlúotas, -à* ir kt. Tai, matyti, yra senas palinkimas, paveldėtas net iš ide. prokalbės: kaip rodo kitos ide. kalbos, jau nuo senų senovės buvo linkstama iš būdvardžių sudaryti abstraktinių daiktavardžių, kurie vėliau galėjo ir susikonkretėti. Plg. lat. *dzim̃ta* „giminė; rūšis“ : *dzìmts* „prigimtas“, s. ind. *citā* „sluogsnis, klodas“ : *citáh* „sueiliuotas, klodais sudėtas“, gr. κοίτη „guolis“ : κοῖτος „t. p.“, κεῖ-μαι „guliu“, got. *skanda* „gėda, negarbė“ : sva. *scant* „sugėdintas“ ir kt., žr. Brugmann Gr. II² I, 414tt., Meillet Traité² 355.

§ 184. Šalia *-ta-* (m. *-ta*) dar sutinkama priesaga *-sta-* (m. *-sta*), pvz. *ãpvalkstas* „apvalkalas, drabužis“ Šlp. 33, *grum̃stas* „gurvolis, Erdkloss“ Jž. I 479, Nms., Škn., Erž. (: *grum̃tas*), *kar̃stas* „liesas, perkaręs, išbadėjęs žmogus“ Jnk. (: *kãra*, *kárti* „badą kentėti, badėti“), *klõstas, -aĩ* „klotà, grįstas, sluogas“ Jž. II 169 (: *klóti*), *kraũstas, -ai* „įvairiausi smulkūs daiktai“ Ddv. (: *kráuti*), *kùpstas* „nedidelis pakilimas pievoje, apžėlęs kurmarausis; guba“ K 211, Ūdr., Lšk., Dvd. (: *kuprà*, *kùpinas* ir kt.), *láipstas, -ai* „lipimas, laiptas į kalną lipti“ Jž., *lámstai* „audimų raštai“ RFV LXXI 464 (: *lám-dyti* „glamžyti“, *lìmti* „lūžti, linkti“ ir kt.), *nar̃stas* „sunarpliota botago vieta, kad jis būtų trumpesnis“ Ldk. (: *nérti*), *pagrẽbstai* „pagrėbai, sugrėbtieji padraikai javus nupjovus“ Sksn., Snt., Alk., Vbn. (: *grė̃bti*), *ver̃pstas* „verpstė“ Psk., Sv. (: *ver̃pti*), *žióstas* „tai, kiek vienu kartu galima apžioti“ Svn. (: *žióti*), taip pat *kupstà, -õs* „kupstas“ Kp., *núograibstos* „kas lieka grietinę nugraibsčius pieno paviršiuje, nuograibos“ Šln. (: *griẽbti*, *graibýti*), *núogrėbstos* „nuogrėbos“ Kp. (: *grė̃bti*), *pagrė̃bstos, -ų* „pagrėbstai“ Jnk., Dvd., Ldk., Sb., Kp., Sl. ir kt.

Po *g* ir *k* *-sta-* (m. *-sta*) paprastai pavirsta į *-šta-* (m. *-šta*), pvz. *brankštas* „bala, duburys, pelkynė“ M II 112, N 343, *der̃gštas* „dergėjas, dergtuvas“ Vdk. (: *dérgti*), *lùkštas* „kevalas, kiautas, luoba“ Jž. I 601 s. v. i š l u k š t y t i, Ds. (: *lùk-utas* „skuduras, skurlis“ Kv.), *plakštas* „pyla, Prügel“ N 304 (: *plàkti*), taip pat būdvardžiai *áugštas* (= lat. *aûgsts* : lot. *augustus* „pašvęstas, švęstas, iškilus“, mūsų *áugas, -à* „vyresnis“, *áugti* ir kt.), *baigštas* „baikštus, bailus“ Post. 61, BM I 87 (: *baigus* „bailus“, lat. *baîgs* „baidyklė“ ir kt.), *baũgštas* „baigštus, bailus“ Schl. 104, BR 1 Pet. III 6 (: *baugùs*), *mìnkštas* (= lat. *mîksts* : *mîkt* „minkštėti“ < **minktei*, mūsų

mìnkyti ir kt.), *rūgštas* „rūgštus" BrB Hes. XVIII 2, N 448, K 361, LB 43, DB 41, JGr. 126, Jsd. 800 (: *rūgti*...) ir *bėgštà, -õs* „bėgimas, bėgis" Jž. I 200, *lakštà, -õs* „lakta" Qu[3] 988, N 348, K 219, „kartis drabužiams džiauti (palubėje)" Št. ir kt. Pagal tai *-šta-* vietomis yra atsiradusi ir po kitų priebalsių, pvz. *graĩbštas* „samtis žuvims gaudyti" Jž. I 459 ir kt. O kitur laukiamosios *-šta-* vietoje po *g* ir *k* randame *-sta-*, pvz. *lañkstas* „vingis" Sb., Kp. (: *lañkas, leñkti*), *tikstas* „tam tikra tvarka, tikslas" Slnt. (: *tìkti*), *nuodangstà, -õs*, *núodangstą* „nudengto stalo šiaudai" Vkn. (: *deñgti*) ir kt. Tai, matyti, yra vėlyvesni analoginiai dariniai, sudaryti pagal pirmykščius dėsningus priesagos *-sta-* darinius. Plg. Būga RFV LXV 303tt.

Tam tikrais atvejais yra sunku pasakyti, ar turime priesagą *-sta-* (*-sta*) ar *-ta-* (*-ta*), pvz. *kar̃stas* „kertukas, Spitzmaus" Sv. (: *ker̃ta, kir̃sti*), *pasė̃stas* „sėdynė, pasėdas" Ds. (: *sė̃da, sė̃sti*), *siùstas* „siutas, pasiutimas" ib., Up., Jž. I 359 s. v. dukinys (: *siùto, siùsti*), *skaistas* „skaistus" Maž. 188, 333, DP 558, 615, PS I 20, 76, 277, II 207, SzDi. 16, 137, 234, 359, R I 130, M I 239, (: *skáidrus, skáidyti*), *sklą̃stas, -ai* „stūma" VR 481 (: *skleñdė, sklę̃sti*), *smárstas* „smarsas, kvaptis" Ppl. (: *smardas*), *sõstas* „sėdynė, tronas" Kv. (ir *sóstas* „t. p." K 395), *sprąstas* „sprąstis, Buckel, Knauf" BG 42 (: *spréndė, spręsti*), *svíestas* „Butter" (: *svíedė, svíesti* „tepti" Šts.; dėl reikšmės plg. s. sl. *maslo* „sviestas" < **maz-slo* : *mazati* „tepti"), *váistas, -ai* „priemonė, liekarsta" DP 12, 130, 135, 348, PS I 355, Kp., Km., *varstas* „varsna, varsmas" SzDi. 28, ds. *varstaĩ* „darbymetis" Rmš. (: *ver̃tė, ver̃sti*), taip pat *brastà, -õs* „brada", *prõšvaista* „tarpas, pragiedrulis, šviesi vieta tarp debesų" Snv., Grl. (: *šviẽtė, šviẽsti*), *sósta* „sostas, Mastbank" PS II 165, VŽK 79, LŽT 89 ir kt. Šitos rūšies dariniai fonetiškai gali būti dvejopo kilimo: iš vienos pusės *karstas, pasėstas, skaistas, smarstas, sviestas, vaistas* ir kt. gali būti išriedėję iš **kart-tas, *pasėd-tas, *skaid-tas, *smard-tas, *sveid-tas, vaid-tas* (plg. pr. *waid-imai* „mes žinome", s. sl. *vědětí* „žinoti", gr. οἶδα „žinau, suprantu" iš *ϝοἶδα ir kt.), iš kitos pusės jie gali būti kilę ir iš **kart-stas, *pasėd-stas, *skaid-stas, *smard-stas, *sveid-stas, *vaid-stas.* Tai geriau atskirti gali padėti tik kitų priesagų dariniai. Pvz. *spą̃stai* dėl *spą̃slai* „t. p." Kv., Slnt., Als. veikiau yra kilę iš **spand-stai*, kaip iš **spand-tai.*

b). *-(s)ti-, -(s)tja-, -(s)tė*

§ 185. Priesaga *-ti-* iš senovės visų pirma yra vartojama moteriškosios giminės, daugiausia veiksmažodiniams, abstraktams sudaryti, pvz. *apgautìs, -iẽs* „apgavimas" Tg., PŽK 27 (ir *apgaũtis, -ies* „t.p." Skp.), *būtìs, -iẽs, bū̃tį* „buvimas, būvis" Ktg., Slnt., Maž. 288 (ir naujadaras *buĩtis, -ies* arba *buitìs, -iẽs* „buvimas, būvis, gyvata, luomas" KP 32, DP 7, 265, 357, 511, Post. III 32, KN 72, 230, PS I 80, Ln., Srg., Ds., Lpg., Rdn.; dėl jos darybos žr. Būga KS 39t.), *dė̃tis, -ies* „kiaušinių dėjimas iki ilgesnio perstojimo" Svn., *džiūtìs, -iẽs, džiū̃tį* „džiova" Maž. 288, SzDi. 356, VR 468, *gaištìs, -iẽs* „gaišatis" Jž. I 403, *gimtis* „natūralinė giminė, giminių skirtas" N 249, *grastìs, -iẽs* „grasa, grasmė, smarki drausmė; kerštas" ŠKŽ 78, Jž. I 462, Kv., Vbn., *grūstìs, -iẽs, grū̃stį* „(geležies) grūdymas" Kv., *grūžtìs, -iẽs, grū̃žtį* „didelis, veriąs skausmas" ib. (ir *grū́žtis, -ies* „t. p." Jž. I 483 : r. грызть, mūsų *gráužti*), *įtartìs, -iẽs* „įtarimas" TK 300, VR 471, *kliáutis, -ies* „tarpusavinis pasitikėjimas" Jž. II 159, TK 267, *klotìs, -iẽs, klõtį* „sėkmė, pasisekimas, laimė" Als., Kv., Slnt., *maktìs, -iẽs* „šlapumas" Št. (: *įmakė́ti* „į balą įbristi" Jž. I 525, *makóti* „per purvynę bristi" Sb. ir kt.), *mintìs, -iẽs* „Gedanke", *mirtìs, -iẽs* „mirimas", *nuotartìs, -iẽs* „pabarimas, vainojimas, priekaištas, trūkumas" BrB 4 Moz. XIX 2, DP 463, KS 65, Kv., Alt., Trg., *papuoštis, -ies* „papuošimas" DKI 293, 345, *paspirtìs, -iẽs* „parama, pagalba" Alk., Rmš., *pašértis, -ies* „šėrimas" Kbl., *pažintìs, -iẽs* „pažinimas, protas" DP 19, 96, 310, Sb., Kp. (ir *pažiñtis, -ies* Ds.), *pyktìs, -iẽs, pỹktį* „piktumas" Dvd., *pjūtìs, -iẽs, pjū̃tį* „pjovimas, Ernte" KGr. 196 (šalia *papjūtìs, -iẽs* „papjova" Alk., Sksn., Als. ir *pjū́tis, -ies* DP 82, 621, Plč., *papjū́tis, -ies* Slnt.), *pragaištis, -ies* „pragaišimas" Gl 17, *prapultìs, -iẽs* „prapuolimas" Sb., *prastumtìs, -iẽs* „pragyvenimas" Rmg., *pražūtìs, -iẽs* „pražuvimas, pražuva", *siūtìs, -iẽs, siū̃tį* „vienas pjautuvo šmėkštelėjimas, kirtimas, užsimojimas" Prg., ŠKŽ 437, *sprūstìs, -iẽs, sprū̃stį* „susigrūdimas, susispaudžiusių žmonių daugybė" Kv. (ir *sprū́stis, -ies* „t. p." Tv.), *sutartìs, -iẽs* „sutarimas" Kv., Sb. (ir *santartìs, -iẽs, sántartį* „t. p." Lzd.), *suteptis, -ies* „sutepimas" DKI 336, *viltìs, -iẽs, viĨtį* „vylimasis, Hoffnung" Kv. (ir *viltìs, -iẽs, vìltį* Sb., *vìltis, -ies* Slnt.), *virtis, -ies* „vyrius, verpetas vandenyje" R II 403, *žlugtis* „žlugimas, skalbimas" LF 203, *žūtìs, -iẽs, žū̃tį*

„pražuvimas, pražūtis“ Slnt. Plg. s. ind. *bhūtíḥ* (ir *bhūtíḥ*) „buvimas“ (= *būtìs*), *matíḥ* „prasmė, mintis, nuomonė“, lot. *mēns* (iš **mentis*) „galvojimas, protas; galvosena; mintis, vaidinys; nuomonė, ketinimas“, got. *ga-munds* „atminimas“ (iš ide. **mn̥tis* = *mintìs*), s. ind. *mr̥tíḥ* „mirimas“, lot. *mors* (iš **mortis* < ide. **mr̥tis* = *mirtìs*) ir kt.

Dabar daugelis šios priesagos darinių yra ir konkrečios reikšmės, pvz. *dangtis, -ies* „dangalas“ BrB 2 Moz. XXII 27, *dėtis, -ies* „vieta, kur paukščiuose yra kiaušinis; nešulys, našta“ Jž. I 317, *gniū́žtis, -ies* „gniūžis, gniužulas“ ib. 453, DB 181, *kártis, -ies, keltìs, -iẽs, kel̃tį* „kojos letenos pakilimas“ Rsn., *klė̃tis, -ies* (ir *klėtìs, -iẽs, klė̃tį* Anč., Ds., Dbk. : lat. *klēts*, s. sl. *klětь*), *kliáutis, -ies* „priekabė; yda; kliūtis, kliauda“ Jž. II 158, *kliū́tis, -ies* „kliuvinys, priekabė, kliautis“ DP 222, 276, Kp., Ds., Užp. (ir *kliūtìs, -iẽs, kliū̃tį* Als., *kliūtìs, -iẽs, kliū̃tį* Pžr., Slnt.), *klotìs, -iẽs, klõtį* „lota“ Jž. II 170, *krántis, -ies* „briauna, kantas“ Als., Slnt., Pkl., *krýtis, -ies* „graibštas“ Jž. II 245 (= lat. *krîts* „t. p.“ : *krìet* „grieti“, mūsų *krieti* „žvejoti“), *krūtìs, -iẽs, krū̃tį* „moteries krūtinė“ (ir *krūtiẽs, -iẽs, krū̃tį* „t. p.“ Kv. : s. sl. *kryti* „dengti“, mūsų *krū́snis* „krūva“, *kráuti*), *lanktìs, -iẽs, lañktį* „lankstas“ Dglš., „prietaisas siūlams lenkti“ Jzn., Šlv., *liūtìs, -iẽs* „lietingas laikas“ Ds., Dglš., *lytìs, -iẽs, lỹtį* „forma, išvaizda; giminė; ledinė, Eisscholle“ JGr. 179[3], Kv., K 234, Sb., *lū́žtis, -ies* „laužas“ Msd., Slnt. (ir *lūžtìs, -iẽs, lū̃žtį* „t. p.“ Kv.), *milžtìs, -iẽs* „vienu kartu pamelžtas pienas, Milchertrag“ ib., *nýtis, -ies* „Hevelte“ (= lat. *nîts* „Weberheftel“, s. sl. *nitь* „siūlas“ : sva. *nāu* „siuvu“ < **nēịō* ir kt.), *padėtìs, -iẽs* „padėlys, padėjimas“ Vkv., *péntis, -ies* „kulnis, (kirvio) nugara“ Slnt., Sb., Ds., Pnl. (ir *pentìs, -iẽs, peñtį* Kv.), *pirtìs, -iẽs* (= lat. *pìrts*, s. r. *пьрть* : *per̃ti*), *rūtìs* „duobė bulvėms, rūsys“ Jž. I 128 s. v. a t k n i s t i, 703 s. v. g e n e s y s : s. sl. *ryti* „kasti“), *sagtìs, -iẽs* „Schnalle“ (= lat. *sagts* „t. p.“ : *sègti*), *skiáutis, -ies* „lapas, Flick“ Erž., Rmg. (: *skùtos* „skutenos“, *skùsti?*), *skrýtis, -ies* „skritas, Radfelge“ K 384 (: *skriẽti*), *slógtis, -ies* „koks nors sunkus daiktas, slėgtuvas“ Alk., Sksn., *skìltis, -ies* „apysukinis, griežinys, Scheibe“ K 380, Slnt., *sritìs, -iẽs* „į eilę sukrautos malkos, šūtis; ruožas, tarpas“ Kv., Slnt. (: *srijà*, km. *srìjos* „Gebiet“, žr. Būga KS 285), *svìltys, -čių* „degėsiai, sviltos“ Lzd., Štž., *svìrtis, -ies* „Brunnenschwengel“ Jzn., Jrb., Kv., Slnt. (ir *svirtìs, -iẽs* Vdk., Kp.,

Sv.), *šlitìs, -iẽs* „guba, rikė" Jzn., Pkn., Atk., K 433 (= s. ind. *śritíḥ* „šliejimas", gr. κλίσις „palinkimas" iš **klitis* : *šliẽti, šlýti*), *šū́tis, -ies* „krūva, šūsnis" Kv., *virptìs, -iẽs* „kotas" Lzd., *vytìs, -iẽs, výtį* „Gerte" (: *výti*), *žiotis, -ies* „plyšys, gili dauba" R I 189, ds. *žiótys, -čių* „įtaka, Mündung" Ds. (: *žióti*), *žlugtìs, -iẽs* „žlugtas" Ldk., Sgč., DB 21 (: *žlùgti*) ir kt.

Šalia to yra dar pažymėtina, kad priesaga *-ti-* retkarčiais gali būti pridedama prie priebalsinių kamienų, pvz. *Mótertis* „Alovės vls. miškas", *Obeltìs, -iẽs* „Butrimonių vls. upė" ir kt.; plg. lot. *sēmentis* „sėjimas, sėja" ir kt.

Šiaipjau priesagai *-ti-* nebesant dariai, daug kur greta arba vietoj jos yra vartojama ir priesaga *-tja-* (vd. *-tis*), pvz. *apvártis, -čio* „apivaras" Krp., Gzd., Kv., *dañgtis, -čio* „apdangalas; apdaras, dangovė; stogas" Jž. I 292, Skp., Šmn., PS I 372, *kaĩštis, -čio* „virptis, kartis; užkišalas, kištuvas" Jž. II 12, Sb. (ir *kýštis, -čio* „kaištis kuodeliui prismeigti" Kv., Rtv.), *kam̃štis, -čio* „kuo kas užkišama, Pfropfen", *kel̃tis, -čio* „augštis, keltumas" Všk., *lañktis, -čio* „prietaisams siūlams lenkti" Pr., Mrs., Krk., Skr., Snt., Mrp., Sksn., Tg., Rsn., Rtv., Kv., Vdl., R I 77, *param̃tis, -čio* „spyrys, pasparas" 435, Sb., ds. *param̃čiai* „tilto griovių rėmai" Trg. (ir *pãramtis, -čio* „paspirtis" Btč., Als., Slnt.), *paspir̃tis, -čio* „pasparas, paramtis" Kp., *raĩštis, -čio* „didelė skara" Kv., *ram̃tis, -čio* „spyrys, lazda" M I 223, Mrk., Zlt., Zsč., *sámtis, -čio, svar̃tis, -čio* „svoris; svirtis; svarstyklių skersinis, bezmėnas" R I 146, M I 267, K 416, *svir̃tis, -čio* „svirtis, -ies" Ds., *šẽkštis, -čio* „medinė pakumpusiais dviejų ar pusantro colio platumo nagais šakė su užgaliu užpakalyje pelams semti" Pkl., Ždk., *tvañktis, -čio* „autkojai suskilusioms kojoms apvynioti" Mrs., *tvártis, -čio* „bintas" Sb., *val̃ktis, -čio* „mėšlų vežimas" Sksn., Gzd., Bsg., Pl., Slnt., Skd., Dbn., ds. *val̃kčiai* „darbiniai, su virvelėmis pavalkai" Sb. (ir *ùžvalktis, -čio* „apsivilkimas, daugiausia viršutinis" Šnk.), *vir̃ptis, -čio* „ilga laiba kartis" Sb., Kp.

§ 186. Kaip šalia *i-* kamieno pasitaiko atitinkamų *ė-* kamieno darinių, taip greta *-ti-* yra vartojama ir priesagos *-tė* darinių, kurie daugiausia yra konkrečios, rečiau abstrakčios (veiksminės) reikšmės, pvz. *apdengtė* „apdanga" SzDi. 164, *apgaũtė* „apgaulė, apsigavimas" Kn., *apmaũtė* „apmova, užmova, užmautė" Ds., *apvártė*

„vyžų, naginių apivaras“ Kv. (> *apártė* „t. p.“ Nms.), *ãtveržtė* „staklių veleno galas“ Jž. I 170 (ir *atver̃žtė* „t. p.“ Šlp. 60), *bėgtẽ* „bėgimas, bėgis“ R I 14, M I 23, N 325, K 44, *duotẽ* „rankpinigiai“ Dglš., *gaũbtė* „pailgas, baltas drobinis galvoraištis“ Jž. I 417, *girtė* „puota, bankietas“ SzDi. 5, *grĩžtė* „šiaudinis raištis; (linų) ryšuliukas“ Sb., Kp., Tvč., Dglč., *gultė* „migis“ SzDi. 131, *išteptė* „ištepimas“ (: be išteptės ir kliautės kokios KS 38), *kir̃ptė* „moteris nukirptais plaukais, avis nukirptomis vilnomis“ Vvr., Dglč., *kliáutė* „kliautis, yda“ SzDi. 389, Jž. II 158, *kliū́tė* „kliūtis“ SzDi. 300, Jž. II 167, *krýtė* „graibštas, krytis“ Ždk., Kv., *lãktės, -čių* „lakta“ Krt., *lenktė* „lenkimas, linkis“ SzDi. 294, *lìktė* „likimas, laimė“ Dvd., *mùtė* „burna, veidas, snukis“ Lzd., Lšk., Lpg., Kvn., Jžt., Atl., Slk., Dšt. (= lat. *mute* „burna“), *padangtẽ* „padánga, pastogė“ Ad., *pagaũtė* „gavimas ko iš šalies, prisidūrimas“ Kp., *pagimtẽ* „prigimimas“ Btč., *pakištẽ, -ẽs* „kas pakišama“ Nč., *paklõtė* „paklodė, užtiesalas, dekis, gūnia“ Maž. 513, Snt., Kv., JGr. 77, DB 36, Dvd., Lkm., Tvč., Dvn., *pakraũtė* „tam tikra vieta mėsai džiovinti ir laikyti, senų namų priemenės lubos, po kuriomis vasarą verda valgyti, lubos ant peleno“ Švn., Rtv., Kv., Stg., *pakriū́tė* „pašlaitė“ Lzd., Sb., Užp., Ds., Pnm., Slk., *paliẽtė* „ilgas ir didelis lietus, paliūtė, lietingi orai“ Lzd., Sn., Štk., *paliū́tė* „dargana“ Ds., *pamaũtės* „apatinės kelnės“ ib., *parýštė* „kojinių raištis“ Rmš., *pašer̃tė* „pašaras“ Štk., *patektė* „tvermė, ištvermė“ PS I 117, II 131, SzDi. 373, *pateptė* „patepimas, subjaurojimas, dėmė“ PS I 102, SzDi. 252, 282, 455, KS 38, *plaktė* „plakimas“ PS II 106, SzDi. 11, 25, *prabingtė* „prabingimas, prabanga“ SzDi. 445, *prigaũtė* „apgavimas; apgavikas“ Ds., *prijuõstė* „žiursťas, kvartūkas“ Av., Smn., Lpg., Mrp. (ir *prijúostė* „t. p.“ Lzd., Rdm., Žmr.), *prikýštė* „prijuostė; kuris kišasi ne į savo reikalus“ Krt., Mrp., Smn., *raũktė* „nuolat susiraukusi, pikčiurna“ Mrs., *skiltė* „skiltis“ LF 170, *skritė* „apskritimas, ratas“ R II 231, M II 309, *slaptẽ, -ẽs* „paslaptis“ DP 35, 38, 91, 144, 610, SzDi. 282 (ir *paslaptẽ* „t. p.“ DP 167, DK 44, Post. 53), *surinktė* „surinkimas“ SzDi. 444, *sutektė* „apstas, išteklius, gausa“ PS I 121, SzDi. 44 (ir *nesutektė* „nepriteklius“ PS I 106, II 102), *sutiktė* „susitikimas“ SzDi. 282, *šienaũtė* „šienapjūtė“ Kv., *šlitė* „guba, šlitis“ N 527, *turtė* „turtas, lobis“ SzDi. 17 (ir *neturtė* „neturtas“ KS 185, GNT Mork. XII 44) ir kt.

§ 187. Šalia *-ti-* kartais dar yra vartojama priesaga *-sti-* (*-šti-*), pvz. *akstìs, -ies* (ir *akštìs, -iẽs*) „medinis iešmas, lazdelė žuvims rūkyti" LKŽ 47t. (= lat. *aksts* „smailuma, spaiglys" : *akúotas,* lot. *acus* „akstis, pelai" ir kt.), *dimstis, -ies* „kiemas, dvaras" BrB 2 Moz. XI 33, XXXVIII 9, 18, N 143, VK 94, KD 6 (: gr. θέμω „statau, baue", s. sl. *domъ* „namas" ir kt.), *láikštis, -ies* „perteklius, nerūpestis, atspėjamas laikas, spētas" Lkm. (: *laĩkas, laikýti,* žr. Būga Izv. XVII 1, 34), *lìkštis, -ies* „trūkumas, yda" Ds., Lkm. (ir *likštìs,* km. *lìkšties* „eibės, pokštai" Slnt. : *lìkti*), *lingstìs, -iẽs, liñgstį* „lingė" Kv., Tlš., *lìnkstis, -ies* „lanktis, įrankis lankams lenkti; (rogių) išlinkis" Pšl., Als., *núotarstis, -ies* „apkalba, įtarimas; priežastis" Pvk., Trg., *rakštìs, -iẽs* „pašinas" Sb., Kp., „grabas" SzDi. 65, 373, Gvč., *rūgštìs, -iẽs, rū̃gštį* „rūgštus skystimas", *skilstis, -ies* „nagų plyšys, Klauenspalte" R I 132, M I 242, *sklimstìs, -iẽs* „sukrešėjusio kraujo gabaliukas" Jž., *slógstis, -ies* „sloga, sunkybė" Igk., *sprą́stis, -ies* „per lašinius įveriamas pagalėlis" Gkn., „medinis guzikas" Jrb., „lentelė audeklui ištempti" Užp. (iš **sprand-stis* arba **sprand-tis* : *spręsti, sprándyti*), *sprūstìs, -iẽs, sprū̃stį* „susispaudžiusių žmonių daugybė, susigrūdimas" Kv. (ir *sprū̃stis, -ies* „t. p." Als., Tv., Užp. iš **sprūd-stis* ar **sprūd-tis* : *sprūdo, sprū́sti, spráusti*), *svirstìs, -iẽs, svir̃stį* „svirtis" Gvč., *šū́stis, -ies* „akmenų, medžių ar kt. krūva, šūtis, šūsnis" Slnt., *válkštis, -ies* „avižų varpa, valkšna" Lkm. (: *váltis* „t. p.") ir kt.

Priesagą *-stja-* (šalia *-štja-*) turi: *dañgštis, -čio* „stogas" Ds., *grẽbsčiai* „pagrėbstai" Lgm., *kapstỹs* „įrankis piktžolėms ravėti" Svn., *kùpstis, -čio* „šieno kupeta, kūgis" Pl., Kv. (ir *kùpštis, -čio* „t. p." Ylk., Mžk., Btč., Tšl.), *lañkstis, -čio* „prietaisas siūlams lenkti" Vrn., *liñksčiai* „rogių dalis" Btč., *panar̃stis, -čio* „botago panara" Tv., *parañstis, -čio* „pasparas" Lzd., ds., *parañsčiai* „turėklai" Ds., *rẽkstis, -čio* „rezginės, máišė" Pl. (ir *rekštis, -čio* „t. p." Lk. iš **rezg-stis*), *rẽkstis, -čio* „didelis rėtelis" Sb., ds. *rẽkščiai* „rezginės" Skn., *sámstis, -čio* „samtis" Tvč., Dsn., *sklą́stis, -čio* „velkė" Jnk. (iš **skland-stis* arba **skland-tis* : *sklę́sti, sklandýti*), *slañkstis, -čio* „Schwelle" Sb. arba *sleñkstis, -čio* „t. p." K 387, *slógstis, -čio* „sukryžiuoti ant stogo pagaliukai, žirgeliai" Ūdr., Anm., *slúogstis, -čio* „sluogsna, plėša" Sn., *smaĩgštis, -čio* „iešmas, virptis, smaigas" Ršk., Jž. I 42 s. v. apyvarptis, MT 162, *sprą́stis, -čio* „pagaliukas kelnių sagos vietoje, medinė

saga" Sksn., Pgm., Erž., *straipstis, -čio* „straipsnis, narys" Maž. 17, DB 74, *svar̃stis, -čio* „svartis" Sn., *svir̃stis, -čio* „šulinio svarstomoji kartis" Užp., Ds., *tvánkštis, -čios* „blauzdinė be letenos" Kns., *vir̃pstis, -čio* „virptis" Kp., Ds.

Su priesaga *-stė* turime nedaug darinių, pvz. *atvar̃stė* „klojimo ar daržinės sienos sutveriamoji kartelė, sąvarža, sienmentė" Smg., Kv., *grẽbstės, -čių̃* „nuogrėbos" Jž. I 466 (ir *pagrẽbstės, -čių* „t. p." Rmg.), *padangstẽ, -ẽs* „padanga" Rdn., *pardõstė* „pardavimas, turgus" DP 156, *pasẽstė* „sėdynė, pasėstas" Rmš., Dglš. (iš **pasėd-stė* ar **pasėd-tė*), *pašláistė* „drėgna, vandeninga vieta" Nrk., *rẽkstė* „bulvėms, burokams nešti pintinė" Kvn. (arba *rẽkštė* „pintinė, kašelė" Žmr. iš **rezg-stė*), *skreistė* „apsiaustas, ploščius" DP 4, 169, 236, 488, PS I 223, *smaĩgstė* „smaigtis, virptis" Jž., *spr ą̃stė* „prietaisas audžiant audeklui ištempti" Atk. (iš **sprand-stė* ar **sprand-tė*), *sprū̃stė* „sprūstis" Žem. I 22 (iš **sprūd-stė* ar **sprūd-tė*), *sąvar̃stės* „tam tikros kartelės, kurios sulaiko klojimo, daržinės sienas, kad neišgriūtų" Sb., *svir̃stė* „svirtis" Mdč., *ver̃pstė* „verpstis" Ds., *vìlkstė* „vilkstinė, Zug, Rudel" Pnl., *vir̃pstė* „virptis" Dkk. ir kt.

Su priesaga *-štė* šalia *bõbšė* yra dar žinoma ir *bobštė* „pribuvėja, akušerė" Jž. I 226.

§ 188. Visai skyrium tenka paminėti eilę darinių su priesaga *-tja-* (vd. *-tjas* > *-čias*), pvz. *basnìrčias* „basomis kojomis, barfuss" KDL I 172, Vkv., Snt. (: *nérti*), *ìšvirščias* „priešingon pusėn išverstas, umgewendet, auf die umgekehrte Seite gewendet" Jž I 662, (ir su įspraustiniu *-k-* *ìšvirkščias* „t. p." ib., Sb., Kp. iš **išvirt-tjas*), *kẽsčias* „klyvas" Plv. (: *kẽsti*), *kur̃čias* „taub" (iš **kur-tjas* : *kur-las* „t. p.", s. sl. *krъnъ* iš **kъrnъ*), *pẽsčias* (iš **pėd-tjas* : *pė̃das, pėdà*), *plókščias* (iš **plāšk-tjas* : lat. *plāskains* „plokščias, lygus, gluotnas", l. *płaski* „t. p." ir kt., žr. Būga KS 275, Trautmann Wb. 223), *sėsčias* „sėdįs" M I 235, N 457 (iš **sėd-tjas* : *sė̃sti*), *skiaũsčias* „plačiuoju šonu žemyn nusklemptas, paužulnus, pakrypęs" Sb., Kp., Ds., Svn., *slapčias* „slaptas, paslėptas" N 484, K 387, *stãčias* (iš **sta-tjas* : *stãtas, stóti*), *svẽčias* „svetimas; svetys, Gast" (iš **sve-tjas* : s. ind. *sva-* „suus" ir kt., plg. Schulze Kl. Schr. 73, Walde-Pokorny Vgl. Wb. II 457, Endzelin MLV III 1152) ir kt. Kaikurie iš šių darinių yra vartojami šalia priesagos *-ta-* darinių, pvz. *basnìrčias* : *basnirtas* Skd., Slnt., Šts.,

Jž. I 195, *išvirščias* : *išvirstas* ib. 662, *kẽsčias* : *kêstas*, *pėsčias* : *pėstas* BrB 5 Moz. II 28 (plg. dar priev. *pėstomis* Kv.), *sėsčias* : *sẽstas*, *stãčias* : *stãtas* ir kt. Plg. s. ind. *amā-tyaḥ* „namiškis, Hausgenosse" ir kt., žr. Hirt Gr. III 217, Meillet Comm.[2] 357, Specht KZ LXII 225.

Priesagą *-čia* (iš **-tjā*) pirmiausia randame žodžiuose *apačià*, *-iõs* „das Untere" (= lat. *apakša* iš **apa-tjā* : s. ind. *ápa-tyam* „įpėdiniai, įpėdinystė, Nachkommenschaft" ‖ s. ind. *ápa*, gr. ἀπό (ἄπο) „ab; weg"), *dẽčia* „dėtis" Jž. I 304, *erčià*, *-iõs* „aikštė, ertmė" ib. 396, *im̃čios* „imtynės" ib. 525 (priev. *imčiõm* „ant bargo" Glž.), *nėščià* „pastojusi, schwanger" (iš **nėš-tjā* : *nẽšiai*, *nèšti*), *pirkčià*, *-iõs* „pirkia" Štž., Krk., *rángčia* „paskuba" DP 473, *varčià*, *-iõs* „vartų šulas, stakta" Sb., Ds. ir kt.

Priesagą *-stja-*, atrodo, turi *gul̃sčias*, *klùpsčias* (ir *klū́psčias*) „ant kelių atsiklaupęs" Jž. II 174 (plg. *kẽliaklupstas*), *kniū́bsčias* (ir *kniū́psčias* : *kniū́boti* ir *kniū́poti*) ir kt.

Su *-stja* turbūt yra *į́sčia* „viduriai, Schoss, Eingeweide" DP 203, 392 iš **in-stjā* : pirmoji šio žodžio dalis veikiausiai yra ta pati, kaip ir prielinksnis **in* > į; plg. lat. *ie-* ir *iekša* „das Innere" (iš **entjā* arba **enstjā*), žr. Trautmann Wb. 69, Endzelin Le. Gr. 504, kiek kitaip Būga KS 71.

Pagaliau prie *-stja-* dar priskirtina ir *-išč́ia-*, pvz. *ė̃riščias* „ėriukas" Kbt., *kélmiščias* „kelmelis" Lpg., *par̃šiščias* „paršelis" ib., Vkv., *vaĩkiščias* „vaikelis, berniukas" Sn., Lpg., Pvk., Vkv., Vbl. Tos pat rūšies yra ir *-iščia*, pvz. *kárviščia* „karvytė" Tvč., *kiaũliščia* „menka kiaulė" Rdm., Tvč., *mer̃giščia* „mergaitė" Vkv., Vbl., Tvč., *rañkiščia* „rankelė" Tvč. ir kt. Šios priesagos, sprendžiant iš pr. *eristian* „ėriukas" (iš **ėristjan* = *ė̃riščias*), *verstian* „veršiukas" (iš **versistjan* = **ver̃šiščias*) ir kt., turi būti senos, plg. Leskien Bild. 583, Būga KS 240. Bet vienas kitas šios rūšies darinys gali būti ir slaviškas perdirbinys; pvz. *nastrìščiai* „didelė burna" Arm. veikiausiai yra perdirbti iš g. *ноздрища*. Tos pat rūšies, reikia manyti, yra ir *arklìštis* „menkas arba geras arklys" Lpg., *ragìštis* „didelis ragas" Arm. ir kt.

Iš g. *-ище* galbūt yra ir pietiečių *-yštė*, pvz. *karvýštė* „slabna karvė" Arm., *mergýštė* „mergaitė" Dvn., *pirkýštė* „sena, maža pirkutė" Arm., *žarnýštė* „žarnos galiukas" Vnv. ir kt.

c). *-(s)tu-*, *-(s)tju-*

§ 189. Priesaga *-tu-* nuo senų senovės buvo vartojama veiksmažodiniams abstraktams sudaryti, plg. lat. *vìltus* „apgavimas" (: *vìlt* „apgauti"), lot. *adventus* „atėjimas" (: *adveniō* „ateinu"), s. ind. *mántuḥ* „patarimas; patarėjas" (: *mányate* „jis galvoja") ir kt., žr. Brugmann Gr. II² I, 440tt. Mūsų kalboje tos rūšies darinių visai nedaug bėra, pvz. *lietùs* (: *líeti*), *piẽtūs* (ds. įn. *pie-tu-mis* : s. sl. *piti* „gerti", *pirъ* „puota" < **pei-ro-* ir kt.).

Daug dažniau ryt. augštaičiai siekiniu (supinu) dar vartoja šios priesagos darinių vs. galininką, pvz. *eĩtų*, *káltų*, *ráutų* ir kt.

Tokie būdvardžiai kaip *glitùs* „lipnus, slidus" (: *gliẽti*), *lẽtus* (ir *lėtùs*) „lėtas" Slnt. (: *lẽnas* arba *lė́nas* „negreitas, ramus, jaukus; bailus, nedrąsus") ir kt. gali būti vėlyvesni padarai, iš priesagos *-ta-* būdvardžių perdirbti.

Dėl tolimesnių priesagos *-tu-* darinių su *-tava-*, *-tuva-* ir kt. žr. §§ 221 ir 222.

Daug daugiau turime būdvardžių su priesaga *-stu-* (*-štu-*), pvz. *baigštùs* „bailus, baimingas" N 329, Sb., Ds. (: *baigus* „bailus, baisus" N 329, DB 96, Svl. lat. *baiga* „baimė", *baîgs* „baidyklė" ir kt.; mūsų kalboje seniau šalia *baigus* galėjo būti ir **baigas* arba **baiga*, kur priesaga *-ga-* (*-ga*) gali būti pridėta prie šaknies *bai-*, plg. *bái-mė*, *bái-lė*, *bai-dýti*, lat. *bī-ties* „bijoti" ir kt.), *baugštùs* „baigštus" (: *baugùs* „bailus", *baugìnti*, gr. φεύγω „bėgu" ir kt.), *bėgštùs* „greitas, bėglus, eiklus, vikrus" Jž. I 200, Sksn., Jrb., Škč., (: *bėgti*), *bugštùs* „baugus" ib. 247 (: *bugùs* „t. p." *bū́gstu*, *bū́gti* „išsigąsti", *baugùs* ir kt.), *darbštùs* „darbus" (: *dárbas*), *gobštùs* „godus, begierig" Jžt. (: *gobùs* „godus", *gobulỹs* „godumas"), *graikštùs* „grakštus, gramus, wählerisch; fein, delikat" Vln., Als. (galbūt iš **grai-stus* : *griẽti*, *grajóti* „graibyti" ir kt.), *kruopštùs* „kruopšlus, mėgstąs dirbti, darbingas" Jž. II 264 (: *kruõpti* „taupyti, kaupti"), *lakstùs* „nenustovįs vietoje, mėgstąs bėgti, gerai skrendąs, viską greit visur apeinąs, apsidirbąs" Mkn., Lšk., Knk. (: *lakùs*, *lė̃kti*), *lipštùs* „lipšnus, malonus" Jžt. (: *lìpti*), *rángštus* „greitas, schleunig" N 436, K 345 (: *rángtis* „skubėti, stengtis pralenkti"), *rūgštùs* (: *rū́gti*, *rū́gštas*), *smalstùs* „stalgus, naschhaft" Ds. (: *smaliū̃gas* „smaguris, smilius") ir kt. Tam tikra dalis šios rūšies darinių iš pradžios vietoj *-stu-* (*-štu-*) galėjo turėti priesagą *-sta-* (*-šta-*), pvz. *baigštas* : *baigštus*, *baugš-*

tas : *baugštus, rūgštas* : *rūgštus*, taigi ir **bėgštas* : *bėgštus* ir kt. Toliau plg. §§ 19, 35, 38, 103, 135 ir kt.

§ 190. Išvestinė priesaga *-tju-* (*-stju-*) yra su *-ju-* sudaryta iš *-ta-*, *-tu-* (*-sta-*, *-stu-*) ir kitų pirminių priesagų su *-t-*, pvz. *kerščius* „keršytojas" SzDi. 157 (: *keřštas*), *skirčiùs*, *-iaũs* „skirtumas" Upk. (: *skìrtas*, *-à* ir *skiřtas*, *-ai*), *sùkčius* (: *sùktas*) ir kt. Kiek ypatingesnės darybos dabar atrodo *lopčius* „lopikas" N 372, *val̃sčius* (iš **vald-tjus* : *valdýti*) ir kt.

Čia pat priskirtini ir priesagos *-intju-* dariniai, pvz. *akstiñčius* „kuris anksti keliasi" Lzd., *bukliñčius* „gudruolis, klastingas žmogus" K 62, *galiñčius* „galiūnas" Jž. I 406, Sb., *gudriñčius* „gudruolis, gudrininkas" Jž. I 486, DB 125, *karšiñčius* „kuris káršta, yra káršinamas; tėvų karšintojas" Jž. II 43, *kosiñčius* „kuris kosti" Nč., *žibiñčius* „tam tikras prietaisas degančioms skaloms laikyti" Vln., Šln., Brž. ir kt.

Kadangi su priesaga *-intju-* vietomis pasitaiko ir slaviškų skolinių arba perdirbinių (pvz. *bobiñčius* „bobarnė, priebažnytis" < l. *babiniec*, *gastiñčius* „lauktuvės, dovana" < l. *gościniec*, *liesiñčius* arba *liesviñčius* „miško sargas, prievaizda" iš g. *лѣсничий* ar l. *leśniczy* perdirbtas ir kt.), tai tikėtina, kad pagal juos gali būti vėliau sudaryta su atitrauktine slav. priesaga *-inčiu-* ir lietuviškos šaknies darinių; pvz. tokie perdirbiniai veikiausiai yra *kiauliñčius* „kiaulidė" Rdn., *mediñčius* (ir net *medliñčius* „miško sargas" Kv., Ždk.) ir kt. Bet iš kitos pusės tokie žodžiai kaip *galiñčius*, *gudriñčius*, *karšiñčius* ir *žibiñčius* gali būti savais pavyzdžiais sudaryti lygiai taip pat, kaip *išmiñčius*, *žiñčius* ir kt.; plg. *išmiñčius* : *išmiñti* = *žiñčius* : *pa-žìnti* = *karšiñčius* : *káršinti* = *žibiñčius* : *žìbinti*. O dar vėliau pagal tai galėjo atsirasti ir *ankstiñčius*, *bukliñčius*, *gudriñčius* ir kt. Plg. dar Leskien Bild. 321 t.

d). *-ata-*, *-ata*, *-ati-*, *-atė*

§ 191. Priesaga *-ata-* dabar nebėra gyva, todėl ir jos darinių nedaug beturime. Pvz. *ãšatas* „ašutas" Jž. I 109, Prk., Rmg., *balbãtas* „plepys" Ds. (: *atsi-balbė́ti* „atsisakyti, atsikalbėti" Jž. I 145), *balzgãtas* „niekatauškis" ib., *blãzgatas* „vainojimas, gėdinimas, žeminimas" Jž. I 217 (: *blazgė́ti* „skambėti, barškėti" ir

kt.), *gyvatas* „gyvenimas“ VEE 84, BrB Jer. XIX 9 (= s. sl. *živolъ*), *grãmatas* „krūva, kuopa“ Jž. I 460 (: r. *громада* „didelis būrys, minia; milžiniškas daiktas“ ir kt.), *klãbatas* „susenęs, sugedęs daiktas“ Knl. (ir *klabãtas* „durų rankena“ LF 125 : *klabė́ti*), *klapãtas* „klapatė“ Nmn. (dėl *klapãtės* ir kirčio vietos gali būti ir nepaskolintas iš l. *klopot* „Griff an der Handmühle“), *lãkatas* „skuduras, skurlis, mazgotė“ Slnt., Tv., Knl., Dbn., Vkš., Tšl. (= lat. *lakats* „skepeta“ : gr. λακίς „skarmalas, skuduras, skiautė“, lot. *lacer* „suplėšytas“ ir kt., žr. Fortunatov BB III 57, Walde-Pokorny Vgl. Wb. II 419), *lamãtas* „gabalas“ Jž. (: *lamãkas* „t. p.“, žr. Būga RFV LXXI 464, 466), *lãpatas, -aĩ* „lupatas, skurlis, skarmalas“ VR 474, *lãskatas, -aĩ* „skarmalas“ Jž. (: *lãskana* „t. p.“, r. *лоскут* „gabalas, skuduras“ ir kt., žr. Būga RFV LXVII 242, Trautmann Wb. 150), *lùpatas* „skurlis, skuduras, skarmalas, skiautė“ Žgr., Skd., Akm., Slnt., Ppl., Škn., Jž. I 374 s. v. dvakna, PAS 153 (= lat. *lupats* : *lùpti*), *lùskatas, -ai* „driskana, skuduras“ Msd., Slnt. (: *lùskas* „skuduras“ Mitt. I 69, *lùskis* „driskius“ ir kt., žr. Būga RFV LXV 318, LXXI 470, Trautmann Wb. 152), *mãskatas* „suplyšęs drabužis, skuduras“ Grb., Sksn., Plč., „kuris paskui sekioja“ Užp. (ir *maskãtas* „kuris daug vaikšto pakiemiais“ Šp., „pliuškė mergaitė“ Bgs.), *plẽpatas, -aĩ* „plepalas“ Sb. (: *plepė́ti*), *skẽpatas* „skara, skepeta“ Kv. (: *skẽpsnė* „skiautė“ ir kt.), *šìkatas* „šiknius“ Kp. ir kt.

Vietomis su šia priesaga yra sudaroma ir tikrinių vardų, pvz. *Drãgatas* „pav.“ (: *Dragẽlis, Dragẽnis*), *Grãmatas* „t. p.“ (: *Grãmas*), *Kùratas* „t. p.“ (: *Kùras*), *Žlãgatas* „Švėkšnos vls. upė“ ir kt.

Su priesaga *-ata* visų pirma yra sudaryti keli būdvardiniai abstrakčios reikšmės daiktavardžiai, pvz. *bjauratà, -ãtos* „bjaurybė, bjaurumas, nešvarumas“ Slk., Lkm. (: *bjaũras*), *gyvatà, -ãtos* „gyvenimas, gyvenimo būdas, pragyvenimas; gyvenamoji vieta, būklė, sodyba“ DP 14, 199, 364, R I 45, Schl. 271, Jž. I 438 (: *gývas*), *nuogatà, -ãtos* „nuogybė, nuogumas“ VEE 35, 164, R II 78, M II 103, N 422 (: *núogas*) ir *sveikatà, -ãtos* (: *sveĩkas*). Plg. s. ind. *nagnátā* „nuogybė“ : *nagnáḥ* „nuogas“, s. sl. *dobrota* „gerybė“ : *dobrъ* „geras“ ir kt. Čia pat darybos atžvilgiu galėtų priklausyti ir *sarmatà, -ãtos* „gėda, susigėdinimas, Schande, Schmach, Beschämung“ BrB Jes. XXX 5, LIV 4, PS II 33, 34, Sb., Kp., Ds., „vargas, negandas, nelaimė, apmaudas, Ungelegenheit, Ungemach, Verdruss“ Lex. 197, Qu[4] 788, 799, N 455, jei ji, kaip Būga Jzv. XVII I, 5, KS

21, 281 mano, būtų sietina su dusetiškių veiksmažodžiu *sarmóties* „gėdėtis", kuris savo ruožtu gali būti kilęs iš **sarmà, -õs* || **sarmas, -a* : *sar̃-tas* „raudas" ir kt.; dėl reikšmės plg. dar av. *fšarma-* „gėda" ir a.s. *hearm* „rūpestis, skausmas", s.s. *harm* „skriaudimas, Kränkung" (iš germ. **harma-*). Tuo atveju s. sl. *sramota* „ἐντροπή" (iš **sormota*) ir mūsų *sarmatà* turėtų būti bendrybės.

Kiti priesagos *-ata* dariniai reiškia nomina agentis, daugiausia niekinamąja prasme, ir šiaip įvairius konkrečius daiktus, pvz. *balbatà* „plepys, tauškalius" Rkš., Ds., Krs., *barškatà* „plepus, šnekus žmogus" Ssk., *bjauratà* „bjaurus žmogus" Slk., *blàzgata* „kas blazgatija, negražiai kalba, keikia" Škn. (: *blazgė̃ti* „blabėti, pliūpčioti", *blìzgata* „kas mėgsta blizgučius, puoštis" Čds., *lãskata* „menkos vertės moteris" Gtr., *malatà, -ãtos* „krakė" Ds., Lkm., Jž. I 426, s. v. g e n y s (ir *malatà, -õs, mãlatą* „plepys" Mlg.). *plẽškata* „kuris mėgsta daug kalbėti, daug plepa" Brž., Nrv., *pliaũškata* „kuris daug šneka, pliaupia" Vkv., *pliùškata* „pliuškis" Dvd., *rìzata* „kuris nuolat rizena" Vtt., Nms., *rùkata* „susiraukėlis, -ė, pikčiurna" Šl., Kk., Škn., Up., Km., *senata* „senis" Pšl., *šìpata* „kuris kitą pašiepia, šypla, pašáipa, šaipokas" Pr., Rmg., Kp., *válkata* „valkūnas" Tv., Škn., Kv., *zìbata* „rizata" Mrp. ir *ãdata* (arba *adatà, -õs* : *adýti*), *lakata* „skuduras" Smž., *lamatà, -õs* „daiktų išmėtymas, netvarka" Lšk., „medžius verčianti vėtra" Nč., *lùpata* „skurlis, suplyšęs drabužis" Smg., Brž., Skp., Šmn., Užp., Vk., *pláušata* „tam tikri siūleliai, gyslos burokuose, sėtiniuose" Gžd., *pléikata* „pleiskana" Kv., Msd. (: *pleĩkė* „plikė" Tvč.), *pléiskata* „t. p." Jnk., *pliùkata* „skystas purvas po lietaus kelyje, šlapuma, polaidis" Ds., Žlv. (ir *pliukatà, -ãtos* „didelis purvynas" Vbl., „šaltas rudens ar pavasario lietingas laikas" Nč. : *pliuñka, pliùkti* „šlapti, praskysti" Žlv.), *skỹpata* „mažutis gabalas, šipulys" Gžd., LF 170 (: lat. *šķīpsts* „plyšys", mūsų *skiẽpti* „ardyti, spragą daryti" ir kt., žr. Būga KS 291, Endzelin MLV IV 43), *sùkata* „avių sukimosi liga, kaitulys" K 411 (: *sùkti*), *šérpeta* „smulki medžio plaušelė (skaldant)" Švn. (: *atšérpėti* „atplyšti" Jž. I 165, *sušérpėjęs* [=suskeldėjęs] medis M II 555) ir kt. Plg. lat. *alkata* „besotis" *klabata* „barškalas, Klapper", *pluskata* „driskius" ir kt.

§ 192. Su priesaga *-ati-* daugiausia yra sudaroma veiksmažodinių moteriškosios giminės darinių, pvz. *al̃katis, -ies* „alkis, badas" Ds., LKŽ 58 (: *álkti*), *aũgatis* „ūgis, augumas" Ds. (: *áugti*, bet ir *augas* „vyresnis" ir kt.), *gaišatìs, -iẽs* „gaištas" Nms. (: *gaĩšti*), *káršatis, -ies* „senatvė, senatvės, karšimo laikas, hohes Alter" DP 95, Tv., Msd., Slnt., Jž. II 43 (: *káršti*), *kenkatis, -ies* „vaina, trūkumas, Fehler" BrB 3 Moz. XXII 19 (: *keñkti*), *kepatìs, -iẽs* „kaitra, sausra" Rdn., Vrn. (: *kèpti*), *krūšatis, -ies* „spūstis, ankštuma" Jž. II 260 (: *krū́šti* „griūti, virsti, smukti, kristi, bliūkšti, lysti"), *maišatìs, -iẽs* „sumišimas, sąmyšis" Btn. (: *maišýti*), *mušatìs, -iẽs* „mūšis, kova" Jž. (ir *pamušatìs, -iẽs* „pamušimas" Nč. : *mùšti*), *pagelatìs, -iẽs* „ilga rudens liūtis" Vrn. (: *gélti*)[1], *pagynatìs, -iẽs* „pabaiga, pãgyna" Vrn., Dbč. (: *pagynẽti* „pabaigti"), *slogatìs, -iẽs* „sunkus miegas" Rdn., „negalavimas, nusilpimas" Dbč., *spragatìs, -iẽs* „spragėjimas" (pvz.: o šaltis, o s p r a g a t ì s! Lpg.), *ūžatìs, -iẽs* „ūžimas" Nč., „užvėja" Rdn. (: *ū̃žti*), *žavatis, -ies* „toks keiksmo žodis" Ylk. (: *žavẽti* „kerėti") ir kt.

Toliau keletas šios priesagos darinių yra ir vardažodinės kilmės, pvz. *ãklatis, -ies* „aklybė" DP 420, 582, SzDi. 341 (: *ãklas*), *bjauratìs* „bjauruma, dargana" Pr. (: *bjaũras*), *pilnatìs, -iẽs* „pilnija, Vollmond" Sb., Ds. (ir *pìlnatis, -ies* „t. p." Slk., Dsn.), *senatis, -ies* „senovė, senybė" ITK 13, *šeimatìs, -iẽs* „apylinkė" Vln. (ir *šeimatis, -ies* „namiškis, namų narys, giminė" BrB Hiob. XIX 15, DP 464) ir gal *vienatis* „vienystė, vienybė, vienokybė" PS I 255, SzDi. 76. Plg. sl. **dobrotь* (> l. *dobroć* „gerybė, gerumas") : s. sl. *dobrъ* „geras" ir kt.

Vienur kitur priesagos *-ati-* dar pasitaiko tikrinių vardų, pvz. *Genatìs, -iẽs* „Girkalnio vls. laukas", *Kamatìs, -iẽs* (arba *Kamatẽ*) „Mūšos įtakas Pasvalio ir Saločių parapijose", *Šeimatìs* „Taurãgnų vls. kaimas" ir kt.

Kartais šalia *-ati-* yra vartojama ir *-atja-*, pvz. *alkatìs, -čio* „badas" Qu[3] 986, *ašačiai* „arklio uodegos plaukai" LF 97, *jáunatis, -čio* „jaunas mėnuo" Jž. I 679, *klapatỹs* „dalgio ašmenų išlinkimas plakant" Mkn., *pílnatis, -čio* „pilnija" R II 386.

Šalia daiktavardžio *vienatis* senoviniuose raštuose dar sutinkamas ir būdvardis *vienatis, -ė* „vienai vienas, vienintelis" Maž. 326,

---

[1]) Nevisai aišku, kuriuo būdu yra sudaryta Lazūnų *pagelnatìs, -iẽs* „migla".

VP 148, GNT Jon. III 16. Plg. dar *vienat* DP 141, 276, 409, K 501 : pr. *ainat* „alle Zeit". Vėliau iš šito daiktavardžio ar būdvardžio buvo sudaryti išvestiniai būdvardžiai: *vienatìjas* DK 5, *vienãtyjis* K 501, Vkk. ir *vienatinis* VŽ 20.

Panašiai kaip ir su *-ati-*, yra sudaroma daiktavardžių ir su priesaga *-atė*, pvz. *aũgatė* „ūgis, augumas" Ds., *blizgãtė* „mergaitė, kuri savo apdarais ir papuošalais nori blizgėti" Kpd., *kamšãtė* „kur daug prisikimšę, kamšatis" Lšk., *klabãtė* „lentelė, į kurią įstatoma viršutinė milinio dalis" Jž. II 143, Ds., Ob. (= *klapãtė* Jž. II 147, Pr., Glv., Lnk., Rmg., „atplakta dalgio vieta" Pgr.), *klegãtė* „karvei po kaklu rišamas barškalas" Vdš., *kū́latė* „kūlė, kūlimas" ŠKŽ 196, *kūrãtė* „kuras" Bvt., *lakãtė* „miltinė sriuba šuniui, šunio ar katės ėdalas" Ktk., Trg., Ut., „įrankis sulai leisti" Brž., *lamãtė* „duonos gabalas" Dglš., *lapãtė* „medinis įrankis ritiniui mušti" Kkn., *lesãtė* „lesalas" Ut., *liungãtė* „lopšio lingė" Šv., *mėžãtė* „mėšlavežtis" Bgs., *plakãtė* „vandens ir miltų mišinys arkliams" Ut., *ravãtė* „daržo ravėjimas" Trg., *segãtė* „senovinė saga, kabė" Ln., Vdk., *važiãtė* „važiavimas" Ln. (ir *vežiãtė* „vežimas" Trg.), *velkiatė* „vilktuvas, velketai, Zochschleise" N 62, *ver̃patė* „verpalas" OP 35, Būga KS 106 ir kt.

Iš šitų pavyzdžių savo daryba kiek išsiskiria *gyvãtė* : iš vienos pusės ji gali santykiauti su *gyvas*, kaip pvz. *aklatis* su *aklas*, *pilnatis* su *pilnas* ir kt. (dėl *-i-* ‖ *-ė-* žr. 54 psl.); iš kitos pusės gali būti sudaryta šalia *gyvatas* ‖ *gyvata*, kaip *pelẽnis, -ė* greta *pẽlenas, -aĩ* ir kt., plg. Leskien Bild. 282.

e). *-eta-, -eta, -etja-, -etė*

§ 193. Kaip šalia *-ana-*, *-ala-* yra *-ena-*, *-ela-*, taip greta *-ata-* turime darinių ir su *-eta-*, pvz. *barškẽtai* „barškalai" Ds. (: *barškė́ti*), *kẽvetas* „kevalas" Jž. II 96 (ir *kẽbetas* „t. p." Ln.), *klebẽtas* „koks išklibęs daiktas; klingė; įrankis virvėms vyti, lanktis" ib. 150, Pl., Skd., Sb., LF 125 (: *klebė́ti*), *klegẽtas* „koks nors sugedęs daiktas; kuris daug kalba, yra linksmas, triukšmingas" Ssk., Šv. (: *klègti* „klegžti, klerti", *klegė́ti* „garsiai juoktis, kvatotis; garsiai kalbėti, rėkauti"), *lankẽtas* „lanktis; virbalas, ant kurio užmaunama špulia lenkiant siūlus; prietaisas, kurio buožė pritaisoma prie koto; įtaisas dalgiakočio rankai laikyti; ant rogių

dedamas pagalys malkas vežant" Alk., Lšk., Ddv., Ždč., Brž., *le-kẽtas* „prietaisas, kuriame įstatytas viršutinis girnų galas" Vdl., „įrankis virvėms vyti" K 225, Skv., „medinis prietaisas sulai iš medžio leisti" Rtv., Švn., „varveklis" Vvž. (ir *lẽketas* „latakėlis sulai leisti; liežuvėlis" LF 135, „pats kraštelis" Šdv.), *lenkẽtas* „lank-tis" R II 192, M II 255, Vkv., „pagaliukas špuliai užmauti lenkiant siūlus" Pvk., Mrp., „prie dalgio pririšama vytis, kad pjaunami javai geriau virstų" Pl., Btč., Pkl., „skersiniai medžiai rogėms" Skg., „karvės ar kiaulės nugaros viršus" Sksn., *lingẽtas* „kar̃stas" (: to-kia didelė l i n g e t a s moteris Gsk.), *liungẽtas* „lingynė, resoras" Tvč., *mekẽtas* „pamirkalas prie bulvių iš grietinės ir taukų, be miltų" Msd., „kuris mykčioja" Btg., *pliauškẽtas* „laibas, plonas, bet ilgas daiktas" ŠKŽ 354 (: rugiai auga kaip p l i a u š k e t a i, t. y. šiaudai drūti, stiprūs Dsn.), *ranketas* „rankena" Mitt. II 232, *raukẽtas* „pik-čiurna" Dšt., *rekẽtas* „prietaisas su rankena siūlams vyti" Vln., „toks vaikų žaislas" Jž., *skẽpetas* „skepeta" Jž. I 340 s. v. d r a p a-n a, Pgm., Vn., Slnt., *šerẽtas* „vieta, kur galvijai šeriami" N 516, *šlekẽtas* „čiurkšlys" Als., Rtv. (: *šlekẽti* „tekėti" PP 17, 68), *terš-kẽtas* „plepalas; tarškalas, skambalas" ŠKŽ 530, *velkẽtai* „velkės, Zochschleife" N 63, K 495, Schl. 55, *verpẽtas* „sūkurys, Wirbel" SzDi. 399, LF 197, Slnt., Sb. (: *ver̃pti*) ir kt.

Dabartine savo forma čia priskirtini ir kuopiniai skaitvardžiai, pvz. *ãbęjetas, dvẽjetas, trẽjetas, peñketas, šẽšetas, septýnetas* ir kt., bet dėl galėjimo jie gali būti kilę ir iš **abejatas, *dvejatas, *trejatas*, plg. *vienat,* lat. *divatā* „dviese", *trejatā* „trise" ir kt., žr. Endzelin Le. Gr. 370. Pagal tai vėliau iš analogijos galėjo būti sudaryta *kẽletas* ir *dešimtetas* „dešimtis" SzDi. 50.

Iš tikrinių vardų su šia priesaga paminėtina *Bẽnetas* „pav." (: *Benỹs, Bẽnotas*), *Šemetaĩ* „Rokiškio vls. kaimas" ir kt.

Senumo priesaga *-eta-* yra didžiai sena. Tai, be baltų, rodo ir kitos ide. kalbos; plg. gr. ἀρι-δείκετος „įžymus", εὑρετός „rastas, rastinas", κλειτός „garsus, garbingas" (iš *κλεϝετος), μενετός „laukiąs", s. ind. *pacatáḥ* „virtas" (: s. sl. *pečenъ* „keptas", su priesaga *-e-nъ*) ir kt., žr. Brugmann Gr. II² 1, 401, Schwyzer GGr. I 502. Panašiai seniau galėjo būti ir mūsų kalboje. Pvz., sprendžiant iš šalia *raukẽto* Dūkšte dar vartojamos ir moteriškosios giminės *rau-kẽtos* „pikčiurnos" bei kt., galima manyti seniau buvus (arba ga-lėjus būti) panašios darybos ir veiksmažodinių būdvardžių, pvz.

**raũketas, -à* „surauktas, susiraukęs". Ilgainiui, šiai darybai nykstant, kirčio vieta galėjo būti įvairiai kaitaliojama.

§ 194. Priesega *-eta*, dabar nebeproduktyvi, yra vartojama nomina agentis ir šiaip įvairios konkrečios reikšmės daiktavardžiams sudaryti, pvz. *el̃geta* „ubagas, Bettler" DP 112, 271, 574, PS I 114 (: *elgtis* „elgetauti" SzDi. 4 s. v. babiniec, NT Mork. X 46 ir kt.), *kùleta* „kuris kuliasi" Rdv., *lepetà -õs* „kuris viską išpasakoja" Ktk., „kas lėtai vaikščioja, dirba" Sksn., „didelė ir riebi žuvis" Nč., *meketà, -õs* „meklys" Gdl., *męletà, -ẽtos* „žaliasis genys; plepys, plepukas" Slnt., RŽ 62 (: r. *меля* „plepys", mūsų *málti* ir kt.), *rauketà, -õs* „susiraukėlis" Ut. (ir *raũketa* „t. p." Prg.), *rèpeta* „žmogus, kurio suriestos kojos, kuris visuomet repetoja" Všk., *rùketa* „rukšna, visados pykstąs, piktas žmogus" Lbn., Rsn., *válketa* „valkata" Dkš., Kp., Ds., *var̃geta* „varguolis" DP 142, 272 ir *klebetà -õs* „koks nors sugedęs daiktas" Trg., *klẽgeta* „prastas, iškleręs vežimas" Sksn., *kùpeta* „šieno kūgis, kupetys" K 211 (: *kùpti* „iškilti, pasipūsti", *kùpinas*...), *leketà, -ẽtos* „sieninis prietaisas virvėms vyti" Vdl., *lepetà* „didelė lopa, Tatze" LF 135 (: *lãpas*, žr. Būga RFV LXVI 243), *lopetà, -õs, lópetą* „kastuvas, Schaufel" (: *lópa* „Pfote", lat. *lâpsta* „lopeta" ir kt., žr. Būga RFV LXVI 244, Endzelin MLV II 440), *skẽpeta* (ir *skepetà, -õs* DA 94 : *skẽpsnė* „medžiagos gabalas" Vkš., lat. *šķepste* „rankena, sauja", r. *щепа* „skala" ir kt., žr. Būga KS 282, Endzelin MLV IV 28), *šérpeta* „šeberkštis, skedervė, atplaiša" N 516, Nms., Jž. I 165 s. v. atšerpetoti, PAS 153 (: *šérpėti* „šerpetomis eiti, skilti"), *válketa* „skarmalai" Rdm. ir kt.

Toliau su priasaga *-eta* dar yra sudaromi tikriniai vardai, ypač įvairūs vietovardžiai, pvz. *Alsetà, -õs, Al̃setą* „Rokiškio vls. upė", *Beneta* „pav.", *Dìrketos* „Lieplaukės par. kaimas", *Dusetà, -õs* (taip anksčiau buvo vadinama Šventosios dalis tarp Duseto ir Sartų̃ ežerų, žr. Būga RSl. VI 15), ds. *Dùsetos, -ų̃* „Zarasų apsk. miestelis", *Neretà, -õs* „dešinysis Nemunėlio įtakas" (: *Nerìs, -iẽs*), *Šemetà* „pav." (ir *Šẽmeta* „t. p."), *Šepetà, -õs* „Kupiškio, Šimonių ir Viešintų vls. bala ir upelis", *Tẽšetos* „Pakuonio vls. pievos", *Upetà* „Veiviržėnų par. upelis", *Veretà, -õs* „Ylakių vls. upė", *Vešetà, -õs* „Krekenavos vls. bala" ir kt. Tam reikalui ši priesaga vartojama ir kitose baltų kalbose, žr. Trautmann PN 181, Endzelin ZfslPh XI 139.

§ 195. Priesagą *-eti-* turi tik keli dariniai, pvz. *eketìs, -iẽs* Sb. (šalia *eketė̃, -ė̃s* K 106 ir *eketỹs* Jž. I 395), *kepetìs, -iẽs* „karštis" Gvč., galbūt dar *elgetis* „elgetavimas" SzDi. 447 (kiti šio žodžio linksniai nežinomi) ir kt.

Išvestinę priesagą *-etja-* turi: *genetỹs* „genesys" Kv., *klebẽtis* „koks išklebęs, nebetikęs daiktas" Ds., Užp., *kupetỹs* „kupeta" Sb., Kp., *mekẽtis* „nebylys, švebelda" Atd., „toks paukštis, kuris mekena" Dkš. (ir *meketỹs* „meklys" Kbl.), *plepẽtis* „kuris daug šneka, plepys" Škč., *rekẽtis* „šakotas žagaras, prietaisas virvėms vyti, lenktuvas" Mrp., Jžt., Ds., Lkm. (ir *reketỹs* „labai šakotas medis; iš trišakio sulenkta verpstė, prie kurios riša kuodelį; įtaisas rugiams kulti" Mrs., Ddv., galbūt sietinas su vvž. *reck[e]* „ilga laiba kartis, ypač drabužiams kabinti" ir kt., žr. Walde-Pokorny Vgl. Wb. II 361), *strepetys* „strapas, Esche (Squalius leuciscus)" M II 170, *šepetỹs* (: *šèpti*), taip pat pavardės *Barškẽtis, Bavẽtis, Benẽtis, Daugẽtis, Šlepetỹs* ir kt.

Su priesaga *-etė* yra: *klebẽtė* „klapatė" Pnl., *lankẽtė* „skaptelis klumpėms skaptuoti" Lzd., *raukẽtė* „susiraukėlis, -ė, rukšna; pasturgalis" Alk., Vvr., Ddv., Vkv., *segẽtė* „drabužio skylė sagai užsegti" Ačk., *sukẽtė* „susukta sauja nešukuotų linų" Kp., „susukta grįžtė riboje" Ėrš., *šlepẽtė* „šliurė" ŠKŽ 514, *Viešẽtė* „Sedos vls. upė" ir kt.

ė). *-ėta-*, *-ota-*, *-uota-* ir kt.

§ 196. Priesagos *-ėta-* dariniai pirmiausia yra sudaryti iš *ė*-kamienų ir priesagos *-ta-*, pvz. *dedervinẽtas* „pilnas dedervinių" K 81, *dìrsėtas* „su dirsėmis" ib. 89, Jž. I 332 (ir *dirsẽtas* „t. p." Sb.), *dùlkėtas* „pilnas dulkių, apdulkėjęs" K 98 (ir *dulkẽtas* „t. p." Jž. I 361 s. v. d u l k ẽ t i, Sb.), *duobẽtas* (= pilnas duobių) kelias Sb., Tvč., *giminėtas* „giminus, giminingas" PS I 195, SzDi. 113, *kekẽtas* „pilnas kekių" K 176, *kelnẽtas* (ir *kélnėtas*) „nešiojąs kelnes" Jž. II 72, šuva *kepurėtas* (= su kepure) NS 141, *kertẽtas* „su kertėmis" Msd., Slnt., Plč., *košẽtas* (= koše išteptas) šaukštas Sb., Tvč., *kremslẽtas* „pilnas kremslių, knorpelig" K 202, *kruopelẽtas* „išbertas kruopomis" Rdn., *lipynėtas* „su lipynėmis" SzDi. 405, *mielėtas* „su mielėmis, hefig" ib. 46, *nuodėmėtas* „nuodėmingas, nusidėjęs" DP 149, 290, *pirštinẽtas* „su pirštinėmis" K 315,

plėvė̃tas „su plėve, häutig" N 309, K 319, *pupelė́tas* „su pupelėmis, turįs pupelių" KS 76, *pūslė̃tos* (= pūslių priveltos, sumuštos) rankos Sb., Tvč., *sáulėtas* (ir *saulė̃tas*) „su saule, giedras", gaidys *skiauterėtas* (= su skiautere) PP 31, *skylė̃tas* „turįs skylių, su skylėmis", *sterblė̃tas* „su sterble" SzDi. 135, K 405, *šukė̃tas* (= su šukėmis) kirvis Sb., Tvč., *utėlė́tas* „su utėlėmis" SzDi. 407, *varškė́tas* pyragas PŽK 126, *varškė̃tos* (= varške aplipusios) lūpos Sb., *versmė̃tas* „pilnas versmių" DB 12, 219, *žievė́tas* „apaugęs žieve" SzDi. 106, *žolė̃tas* „žolėmis aplipęs" K 527 (: ž o l ė̃ t a dalgė Tvč.), *žvaigždė̃tas* (= pilnas žvaigždžių) dangus Sb. (taip pat ir ž v a i z d ė t a s dangus KN 135, ž v a i z d ė t a s sostas DKl 182) ir kt.

Daiktavardžių su šia priesaga nelinkstama sudaryti, todėl jų nedaug ir yra, pvz. *raukė̃tai* „poniški marškiniai" Dvn., *Šukė̃tas* „Nemuno įtakas ties Ž. Panemune", *Šukėtaĩ* „Griškabūdžio par. kaimas" ir kt.

Taip pat nedaug yra ir daiktavardžių su priesaga *-ėta*, pvz. *lepė́ta* „kuris iš reto, dideliais žingsniais eina" Rkš., pavardės *Banėtà*, *Gabėtà* ir kt.

Ilgainiui priesaga *-ėta-* (m. *-ėta*) iš analogijos buvo pradėta dėlioti ir prie kitų kamienų, pvz. *ánkštėtas* „pilnas ankščių" R II 316, M II 423, K 9, Ktv. (: *ánkštis, -ies*), *ausė̃tas* „su ausimis, ausytas" Jž. I 178 (: *ausìs*), *dantė́tas* šuo PP 58, *debesė̃tas* dangus K 81 (: *debesìs, -iẽs*), *kantė̃tas* „kantuotas" Slnt., Jž. II 30 (: *kántis* arba *kañtas*), *langė̃tas* „languotas" Skd. (: *lángas*), *lašinė̃tas* (= su lašiniais) pyragas Als. (: *lašiniaĩ*), *mólėtas* „molio spalvos" Sv. (: *mólis, -io*), *pavasarė̃tas* „pavasarinis, skaistus, malonus" Dvd. (: *pavãsaris, -io*), *smiltė́tas* „smėliuotas" VK 34, GM 75 (: *smiltìs*), *vandenė̃ti* laukai Vnr. (: *vanduõ*), *vasarė̃tas* „vasaris, šiltas, gražus" Ddv. (: *vãsara*) ir kt.

§ 197. Kaip *-ėta-*, taip ir priesaga *-ota-* visų pirma yra sudėta iš kamiengalio *-o-* ir priesagos *-ta-*. Tai dar aiškiai rodo gausingi mūsų kalbos pavyzdžiai, kaip antai: *ąsótas* „su ąsa", *ãšakota* (= su ašakomis) duona Tvč., *ãšarotas* (ir *ašarótas*) „pilnas ašarų, su ašaromis" Mck., Nmn., Gžd., Grž., vaikas... *ašarotas* (= apsiašarojęs) Žem. III 7, *áudrotas* „su audromis, audringas" VR 466, *barzdótas* „su barzda", *burnótas* „turįs didelę burną, pil-

no, riebaus veido" Jž. I 254, Sn., Mrs., Lnk., Tvč., *daubotas* „pilnas daubų" N 148, *galvótas* „su galva, turįs galvų" (: g a l v o t i lina N 238, Snt.), „gerõs galvõs, gabus" Jž. I 408, vasara... *giedrota* PAS 23, *giriotas* „turįs daug girių, giringas" DB 197, *gýslotas* „su gyslomis, gyslingas, aderig" DP 176, N 257, Jž. I 437, Žem. I 23, *kaitrótas* (ir *káitrotas*) „kaitrus, karštas" Jž. II 14 (: k a i t r o t o s dienos PN 36), kelias... *kalvotas* VŽK 35, *kuprótas* „su kupra", *lapenótas* „apsivilkęs lapės kailiais, lapenomis" Rkš., *liepsnotas* „liepsningas" (: l i e p s n o t o m i s akimis Žem. I 124), *ligótas* žmogus, *lýtotas* „lietingas" Jž. I 548 s. v. į s i t a i s y t i, PJ 48, Kv., Rtv. (galbūt iš **lýta* sudarytas, plg. *gul̃ti* : *gùlta*=*lýti* : **lýta*), *miglótas* rytas (ir *migliótas* rytmetys Kv. || *miglià* ib.), *naudótas* „kuris daug naudos turi" Sl., *nuodžiótas* „nuodėmingas" DP 14, 284 (: *nuodžià, -iõs* „nuodėmė"), *pievótos* dirvos (kurios turi daug vejų, pievelių, kur daug pievokšnių) Lnk., *pléikatota* (= su pléikatomis) burna Kv., *prãnarotas* (= nelygus, duobėtas, su smulkesniais gumbeliais, pranarus, t. y. su pranaromis) medis Dbn., Als., *putótas* „su putomis, apsiputojęs" (: p u t o t a s arklys Sb., p u t o t a s ežeras Tvč.), *rasótas* „su rasa" (: r a s o t a pieva Sb., r a s o t a sermėga Tvč.), *rukšlotas* „su rukšlomis, raukšlėtas" PJ 106, *skarótas* (= kuplus, tankiais lapais, tankiomis nusvirusiomis šakomis) beržas RŽ 42, *skubotas* (= skubus) darbas VKr. II 169, *spurganóta* (= su spurganomis, t. y. rangytomis vilnomis) avis Msd., *srúogota* (= su srúogomis, gerbenėta) avelė Lkm., *stiẽgarota* (= su stiegaromis, spaigliuota) žąsis Slnt., *strãzdanotas* (= su strazdanomis) veidas Lžm., *sulotas* (= pilnas sulos) brazdas PAS 10, *sunkótas* (=turįs sunkos, sultingas) obuolys Ds., *šeimynotas* (= turįs daug šeimynų, šeimyningas) aulys BK 57, *tašlóta* (= tašla aplipusi) ližė Tvč., *trãškanotos* (= pilnos traškanų) akys Ds., *ū́kanota* diena Slnt., Sb., *uolotas* „turįs uolų, uolingas" (: ant u o l o t o s vietos GNT Mork. IV 5, jų krašte... u o l o t a m e DB 219), *válkšnotos* (= grūduotos) avižos Jžt., Ds., *varpotas* „pilnas, gausus varpų, ährenreich" N 54 (: v á r p o t o s [= didelėmis varpomis] avižos Sv.), *vyžotas* „su vyžomis" SzDi. 124 ir kt. Plg. lot. *ānsātus* „ąsotas" : *ānsa* „ąsa", *barbātus* „barzdótas" : *barba* „barzda" ir kt.

Retkarčiais ši priesaga, atrodo, gali būti dedama ir prie kitų kamienų, pvz. *dievótas* (: *diẽvas*), *lapótas* „lapuotas" (: *lãpas*), *pilvótas* (: *pil̃vas*), *pašarvótas* Vbl., Snt. (: *šárvas*), *pūkótas* „pū-

kuotas“ Tvč. (: *pūkas*), *ūsótas* „su ūsais“ ib. ir kt. Bet taip tik iš dalies gali būti. Visų pirma *dievótas*, kaip rodo žem. *atsidievóti* „atsisveikinti“, lat. *dievâtiês* „prisiekti“, pr. *deiwūtai* „laimingai“ (iš **deivāta*-), osk. *deiuatud* „turi prisiekti, iurato“, gali turėti -*o*- iš -*ā*- jau nuo senovės. Taip pat *lapótas* ir *šarvótas* veikiau yra sudaryti iš **lapa* (= lat. *lapa* „Blatt“ ‖ mūsų *lãpas*) ir *šarva* APh VI 202 ‖ *šárvas*. Galbūt tos pat darybos yra ir *pilvótas*, plg. *pilvõčius* „pilvazas“. O tverečėnų *pūkótas*, *ūsótas*, skirsnemuniečių *šaknótas* (= pilnas šaknų) kelias ir kt. gali būti ir analoginiai naujadarai.

Daug daugiau išblėsusi yra šios priesagos daiktavardžių daryba, pvz. *alksnótas* „alksnynas“ Jž. I 96 s. v. apušotas, *apynótas* „apynynas“ Kv. (ir *apvynótas* „t. p.“ Jž. I 101), *apušótas* „apušynas“ Jž. I 96, Kp. (ir *apušrótas* „t. p.“ Jž. I 96, Kv., Užv., Ylk., PN 15), *beržótas* „beržynas“ Btg., *galvõtas* „siauras galvoraištis“ Jž. I 408, *kabinõtas* (ir *pakabinõtas*) „pakabintuvas“ Als., *skarlõtas* „skurlis, skuduras, laskana“ Kp. (ir *skur̃lotas* „t. p.“ VR 481), *valkiõtas* „valkata“ Pgm., taip pat tikriniai vardai *Bar̃dotai* „Salantų vls. kaimas“, *Bẽnotas* „pav.“, *Bijotaĩ* „kaimas“ (Būga LKŽ LXXIX), *Bùlõtas* „pav.“ (: *Bulà*, *Bulỹs*, *Bùlõnas*), *Dáujotas* „Gruzdžių vls. upė“, *Dirmõtas* „pav.“, *Drìgotas* „t. p.“, *Gìniõtas* „t. p.“ (: *Gìnius*, *Giniū̃nas*), *Karklótas* „Kaltinėnų vls. pieva“, *Liepalótas* „Paežerių vls. pieva“, ds. *Liepalótai* „Bartninkų vls. kaimas“, *Miegotas* „Grinkiškio vls. upelis“, *Nẽrotas* „upelis į pietus nuo Tūbinų miestelio“ (RSl. VI 14), *Pal̃kiotas* „Švėkšnos vls. upė“, *Šáukotas* „Šiaulių apsk. miestelis“, *Šilótas* „Būblelių vls. miškas“, *Váidotas* „pav.“, *Vilkalótai* „Musninkų vls. viensėdis“ ir kt. Šitos rūšies žodžių sudarymas tik iš dalies gali būti išaiškintas. Pvz. *alksnótas*, *beržótas* veikiausiai gali būti sudaryti iš *alksna* „alksnynė“ Jž. I 12, **berža* (= lat. *bẽrza*, s. sl. *brěza*). *Galvõtas*, *kabinõtas*, *valkiõtas*, taip pat *Bulõtas*, *Šáukotas* yra vestini iš *galva*, **kabinā*- (plg. lat. *kabinât* „kabinti“ = **kabinóti*), **valkjā*- (to kamieno yra ir *válkioti*, plg. lat. *luõža* „bastūnas, valkata“ < **lándjā* : *lándžioti* ir kt.), *Bulà* „pav.“ (plg. *Bulõ-tas* : *Bulõ-nas*), *šáuka* (plg. *šaũkoti* „rėkauti“). Savo priegaide daiktavardžiai *galvõtas*, *kabinõtas*, *valkiõtas* taip gali santykiauti su atitinkamais tos pat priesagos būdvardžiais ar dalyviais *galvótas*, **kabinótas*, *válkiotas*, kaip pvz. *stõtas* su *stótas*, **gýslonas* su *gyslõnas* ir kt.; toliau plg. 273t. psl. Kiti tos rūšies žodžiai yra panašiai arba analogiškai sudaryti: to

dabar tikrai nebegalime žinoti, nes neberandame atitinkamų pagrindinių žodžių.

Priesaga *-avota-* yra paskolinta iš kaimyninių slavų kalbų, pvz. *aulavótas* „apykvailis" Tvč., *keblavótas* „truputį keblas" ib., *kelmavótas* „negreitas, nevikrus (žmogus ar gyvulys)" Mrs., Ds., *kiaulavótas* (= kiauliškas) žmogus Klm., *klivavótas* (= apyklivis) arklys Sb., *lankavótas* (= sulinkęs) arklys Mrs., *mėlynavótas* „apymėlynis, apyžydris" Tvč., *vėjavótas* „tuščias, vėjavaikiškas, lengvamanis" ib. ir kt. Iš pradžios su šia priesaga veikiausiai tebuvo vartojami tik gryni slav. skoliniai (pvz. *durnavótas* „apykvailis" Sb. iš l. *durnowaty* ir kt.), o vėliau su ja, jau abstrahuota, buvo pradėta sudaryti būdvardžių ir iš pagrindinių lietuviškų žodžių. Tuo pat būdu gal bus atsiradęs ir *Šilavótas* „Liudvinavo vls. kaimas; Marijampolės apsk. bažnytkaimis", jeigu tik jis nėra sudarytas iš **šilavā* ir priesagos *-ta-*.

Vien su *-ota* turime, rodos, tik tikrinių vardų, pvz. *Apušota* „Vilkijos ap. upė", *Aūšrota* „pav.", *Baniotà* „t. p.", *Bùlotà* „t. p." (: *Bulà, Bulỹs*), *Kilotà* „t. p.", *Rusota* „upė" (Gerullis ON 147), *Vojóta* „Jurbarko vls. upė" ir kt.

§ 198. Kitokesnės darybos, kaip *-ėta-* ir *-ota-*, yra priesaga *-uota-*: su ja iš pat senovės buvo sudaromi būdvardžiai iš *a-* (ide. *ŏ-*) kamieno, plg. gr. θυσανωτός „kutuotas, su kutais" : θύσανος „kutas", κοντωτός „turįs irklinę kartį, su irkline kartimi" : κοντός „irklinė kartis, Ruderstange" ir kt. Matyti, čia pirmykštis kamiengalinis *ŏ* buvo pailgintas į *ō* (> mūsų *uo*) tuo pat būdu, kaip pvz. *u* į *ū* žodyje *viršū́-nė* (: *viršù-s*) ir kt., žr. 280t. psl. Mūsų kalboje ši pirmykštė daryba yra dar aiškiai ir gausiai išlikusi, pvz. *akstinuotas* „spygliuotas, dygus" SzDi. 97, N 4, *akuotúotas* (= su akuotais) grūdas Kp., Ds., varpa *akuotuota* N 3, Jž. I 10, *aliejúotas* „aliejumi išteptas" K 6, Jž. I 11, *amarúoti* (= amaro apimti) rugiai Jž. I 14, *auksúotas* „auksintas, vergoldet" ib. 176 (: a u k s u o t a i s spinduliais Žem. II 251), *dobiluotas* „pilnas dobilų" (: išpjoviau pievelę d o b i l u o t ą NS 31), *dryžúotas* (= su dryžais, dryžainis) audimas Jž. I 351, *duburiúota* (= pilna duburių) pieva Snt., *dumblúotos* (= dumblinos) kojos Sb., Tvč., *dumbluotos* (= pilnos dumblo) pelkės Žem. I 98, *dūmúotas* (= pilnas dūmų) kiemas Jž. I 365, *erškėčiúotas* (arba *erškėtúotas*) „pilnas erškėčių" K 108, Jž. I 397

(: erškečiúotas kelias Sb., Kp., erškėčiúota pakelė [kur erškėčių yra priaugę] Snt.), *galionúotas* „su galionais" (: mūsų šalelės svotai visi galionuoti NS 157), troba *garúota* (= pritraukusi garų) Jž. I 416, dirva *grumslúota* (= padengta grumslais) ib. 479, *grumstúoti* laukeliai Jsd. 759, *gunklúotas* (= su gunklaĩs) medžias Ds. (ir *gùnkluotas* m. Jžt.), *gurgulúotas* (= turįs gurgulũ, su gurgulais) botagas Vln., *ikruotas* medus BK 65, *kalneliuotas* „turįs kalnelių, su kaineliais" SzDi. 239, *kálnúotas* „turįs kalnų" (: kalnúotas laukas Sb., Kp., laukai kálnuoti Jž. II 21, kalnuota žemė PJ 30, nuėjo ing kalnuotas šalis GNT Luk. I 39), *kampúotas* „su kampais, eckig" M I 105, K 165, *kantúotas* (=su kantais) stalas Sb., Kp. (ir *kántuotas* Svk.), *káuluotas* „su kaulais, turįs kaulų" (: pūkiai káuluoti Jž. II 57, ant vietų... káuluotų DP 176) ir *kaulúotas* „t. p." K 174, *kaupúotas* „taupąs pinigus" Nč., *kelmúotas* „pilnas kelmų, su kelmais" (: kelmúotas miškas Sb., kelmuotos pievelės NS 147), *kraujúotas* „pilnas kraujo, kruvinas" (: kraujuota mėsa [joje yra daug kraujo] Jž. II 219, visas kraujúotas [= kraujais aptekęs] ib., kraujúota [= sukruvinta, kruvina] kakta Tvč., kraujúotos [= krauju apteptos] rankos Sb.), *krislúotas* „pilnas krislų, su krislais" (: krislúotas alus Jž. II 244, krislúotas vanduo Šts.), *krumslúotas* (= pilnas krumslių, grubus) kelias Tv., Als., *krūmuotas* (= krūmais apaugęs) laukas Jž. II 256, *kūkaliuotas* „su kūkaliais, turįs daug kūkalių" SzDi. 80, *kūlynúotas* laukas (kuriame yra tankiai prižėlę kūlynų) Lnk., *kuliúotas* (= turis daug kuliũ, vingių) ežeras Ds., *languotas* „su langais, langais austas" (: vestė languoto čerkaso Žem. I 174), *lankuotas* „su lankais" (: bačkelė lankuota NS 91), *lapúotas* (= su lapais) medis, *lašiniúota* (= turinti storus lašinius) kiaulė Rkš., tarnai *lopinuoti* PS II 36, *mazgúotos* nytys Sb., *mazgúotos* šakos Vaiž. VI 51, *mėšlynuota* pirkia Mlg., *mėšlúoti* (= mėšlini) ratai Ėrš., Sb., *metúotas* (= įmetėjęs, suaugęs, turįs daug metų) vaikas Trg., Slk., *mìltuotas* (= miltinas) maišas Snt., visas *mìltuotas* (= išsimiltavęs) Tvč., *moliūgúotas* „purvinas" Gtr., visas *móliuotas* (= moliu susitepęs) Ds., Tvč., *muturúotas* „su muturu, apsimuturavęs" (: išleidau vainikuotą, sulaukiau muturuotą Jsd. 804, aš tikt viena esu muturuota KD 107), *nagúotas* „turįs gerus nagus, nagingas, gabus, sumanus" ŽR 5, PŽK 1, End., Skd., Užp., *niežuotas* „su niežais, turįs niežų" BR I 3 Moz. XXI 20,

nuoduotas „gailus, nuodingas" SzDi. 73, *obolíūotas* „obuoliais išmėtytas, obelmušas" (: turiu žirgą obuoliuotą OD II 147, mano bėras žirgas visas obuoliúotas LF 12, obuoliúota kumelė Ds.), *ožiúotas* (= turįs ožių, su kaprizais, áikštingas) vaikas Vkv., *padaigsliúota* (= su padaĩgsliais) višta Jnk., *papúota* moterė Dvd., *pečiuotas* „petingas" Vaiž. V 177, *pelenúotos* kojos Vln., Kp.., *pelúotas* maišas Sb., *pentinúotas* „su pentinais" (: šokit, broliai pentinuoti Jsd. 530), *píenuotas* (= pienu aptekęs, pieninas) šaukštas Sksn., Als., Tvč., *píenuotas* puodelis Snt., *piniguotas* „turįs daug pinigų, piniginga, geldreich" R I 104, M I 200, N 292, End. (: dieve duok vyžuotų, o piniguotų Schl. 78, vyras piniguotas GM 45, nėr gražių ir piniguotų tėvinaičių VK 61, merga... storai piniguota Žem. I 176, kad ir ožka raguota, by tik piniguota ib. III 25, piniguota merga Vbl., Nms.), *plaukúotas* „kuris turi daug plaukų, yra su plaukais, apsiplaukavęs, haarig, behaart" N 305, K 317 (: plaukúota [=plaukais apaugusi] krūtinė Sb., Kp., Tvč.), *plyšiúota* (= su plyšiais) siena Tvč., *pumpučiúotas* (= nelygus, su pumpučiais) siūlas Sb., *pumpučiúota* virvė Ds., *pumpurúota* (= su pumpurais) kuska Škn., *purvuotas* „purvinas" R II 309, Sksn., Als. (: kelias kalnuotas ir purvuotas Žem. II 208), *rajúota* (= pilna rajũ, su rajaĩs, t. y. virais) mėsa Štž., Pr., *ránduotas* „pilnas randų" K 344 (: randúotos roputės Kv.), *raštúotas* „su raštais, išrašytas" (pvz. sijonas, audeklas) Sksn., Tvč., *ratúota* (= medų nešanti, medumi apkrauta) bitis K 346, Kv., *raupsúotas* „raupsų apsėstas, aussätzig" K 348 (: jis buvo macnus vyras ir raupsuotas BrB 2 Kar. V 1), *skambaluotas* „su skambalu" (: tur pypkelę skambaluotą DŽ 96), *skauduliúotas* „turįs daug skaudulių, skaudulingas" Alk., *sniegúotas* „snieginas", *spéiguota* (= labai šalta) žiema Als., Msd., Slnt., *speiguotas* šaltymetis GI 85, *spitulúota* (= pilna spitulũ, t. y. strazdanų) burna Kv., *spuogúotas* (= pilnas spuogų, su spuogais) veidas Sb., *srieguota* (= su sriegais) žuvis SzDi. 10, šienas... *stabaruotas* (= su stabarais) Vaiž. VI 27, *stavariúota* (= šakota, turinti stavarių) lenta Nč., *stikluoti* rankšluoščiai Vaiž. VIII 143, *súodžiuota* (= suodina, susuodinta) nosis Tvč., *svíestuotas* (= sviestinas) bliūdas ib., *sviestúotos* rankos Sb., upis *šaltiniúotas* (= pilnas šaltinių) Jd. 788_2, *šarvúotas* „su šarvais" DP 155, 187, *šeriúotas* „su šeriais, apaugęs šeriais" (: šeriúota kiaulė Sb., suvalgė svotelis paršiuką šeriuotą NS 157), *šiauduotas* „su šiaudais" (: negerai

yra apkraudinėti mėšlais... šiauduotais PAS 153), *turtuotas* „turtingas" (: tu turtuotas, aš pavargus, mes abu nelygūs TŽ II 285), *tvanúota* vasara (kurioje esti daug tvanų) Vln., *vaikúotas* (= su vaikais) vėžys Kv., *vainikúotas* „su vainiku" (: žmonių seselės visos vainikúotos Jsd. 187, slauni buvai, sesutėl, pakol vainikuota NS 167), *várpučiuota* žemė (kurioje yra daug várpučių) Dbn., *vė́juotas* „windig" R I 175, M I 320 (: vėjuotas oras BK 31, pavasaris vė̃juotas Tvč., šiandien vė̃juota K 495), *žabarúotas* (= su žabarais) šienas Šmn., *žambúotas* „su žambais, kantig" VK 98, *žiponuotas* „su žiponu" (: jam krūtinė žiponuota OP 16, visi žiponuoti, visi kepurėti NS 59), akys rudos, *žiburiuotos* Žem. I 30.

Antriniu būdu priesaga *-uota-* gana dažnai esti pridedama ir prie kitų kamienų, pvz. *aguonúotas* „išvoliotas aguonose" Tvč., *akmenúotas* „pilnas akmenų, akmeningas" (: dirva akmenuota Jž. I 9, jų kraštas... yra šaltas ir akmenuotas DB 222, gruntas bus akmenuotas PAS 29), duona... ašakuota PS II 83, *ašmeniuotas* „su ašmenimis, ašmeningas" (: kalavijo... abipusiai ašmeniuoto DP 289), *dantuótas* „su dantimis, turįs dantis" N 126 (: dantúotas pjūklas Jž. I 292), *debesiúotas* dangus K 81 (ir *debesúotas* dangus Nms., Snt., oras... *debesuotas* Žem. I 322), *dedervinìúotas* „dedervinėtas" Jž. I 304, rugiai *dirsuoti* TŽ II 308, *dúonuotas* (= duona aplipęs) peilis Tvč., *kertúotas* „kertėtas" Jž. II 89 (ir *kerčiúotas* „t. p." Kp.), *kirmėliuotas* „kirmėlėtas" KD 113, *krūtúota* (= didelėmis krūtimis, krūtinga) moteriškė Vk., *medúotas* „turįs medaus, medumi pasaldintas" SzDi. 152, N 390 (: peilis medúotas, t. y. medumi suteptas Tvč.), *mėsúotas* (= mėsa išteptas, suteptas) peilis Sksn., Snt., *meškenuoti* (= meškenomis apdaryti) eržilai DLŽ 54, *pačiuoti* (= su pačiomis) kunigai DB 125, *pirštinúotas* „su pirštinėmis, pirštinėtas" (: rankos baltos, pirštinúotos Jsd. 755, pirštinuotomis rankutėmis LP IV 138), *plunksnúotas* (= plunksnų prilipęs) maišas Vbl., visas *plūksnuotas* (= plūksnomis aplipęs) Tvč., *raumenúotas* (= turįs raumenų, raumeningas) vyras Pvk., *skrybėliuotas* „su skrybėle, skrybėlėtas" (: vakar buvau skrybėliuotas OD I 25), *smalúotos* (= smalinos) rankos Sb., Tvč., *šakniuotas* „šakningas, wurzelig" K 419, medžias *šakuotas* (= šakotas) PS I 65, *tešmeniúota* (= turinti didelį tešmenį) ožka Ds., *uodegúotas* „su uodega ar su uodegomis" Vbl.,

Sb., *vandeniúotos* (= wässerige) roputės K 487, *vandeniúota* puodynė Snt., *vė̃truotas* (= vėtringas, stürmisch) laikas DLŽ 101, Dbn., jis visas *vočiúotas* (= pilnas vočių, votimis išmėtytas) Sb., *žemiúotas* „pilnas žemės, žemėtas" K 519 ir kt.

Ypač nepaprasti ir reti dariniai yra *akmuotas* „akmenuotas" (: dirvos a k m u o t o s DŽ 45, OD II 151, gruntas... n e a k m u o t a s PN 18), *geluotas* „su geluonimi" SzDi. 428 ir *vanduotas* „vandeniuotas, vandeningas" ib. 401 : atrodo, kad su priesaga *-ta-* jie yra tiesiogiai sudaryti iš vs. vardininkų. Bet būdvardis *akúotas, -a* „aštriais ašmenimis, ašmeningas; dygus, akuotuotas" Švn., Tvč., SzDi. 94 šalia *akúotas, -ai* ir *-aĩ* „Granne" (= lat. *akuõts* ir *akuôts* „t. p.") tuo būdu jau nebegali būti išaiškintas: yra galimas daiktas, kad iš pradžios greta daiktavardžio **aka-* (plg. gr. ἀκή „smailuma, smaigalys" ir kt.) buvo sudarytas būdvardis *akuotas, -a,* kuris ilgainiui galėjo sudaiktavardėti, įgaudamas reikšmę „Granne"; plg. dar pr. *ackons* „akuotas" iš **akana-* arba **akōna-* || got. *ahana* „pelai" ir kt., žr. Trautmann Wb. 5.

Tam tikrais atvejais su priesaga *-uota-* dar gali būti sudaromi būdvardžiai iš būdvardžių, pvz. *kumpuotas* „kreivai sulenktas, kreivas" M I 135, *marguotas* (: atskirdamas... pekų m a r g u o t ą ChB 1 Moz. XXX 32), *mėlynuotas* „pamėlynavęs" Mież. 137, *rainúotas* „dryžuotas, streifig, graugestreift" M I 216, N 431, Sb., Lzn., *rudúotas* „rudas, nurudavęs" Dvd., *vienodúota* (= vienoda) drapana Grž., taip pat geldos *minklinuotos* Žem. I 193, *pieninuotas* „pienuotas" (: šios mušėsi su katėmis apie išvartytus p i e n i n u o t u s puodelius Žem. I 49, šuo p i e n i n u o t u snukiu ib. 193), *purvinúotos* (= purvinos) kojos Tvč., krepšai *smiltinuoti* Žem. I 57 ir kt. Šie pastarieji pavyzdžiai (*minklinuotas, pieninuotas, purvinuotas*...) veikiausiai yra sudaryti kontaminacijos būdu, nes kalbamuoju atveju tiek *-ina-*, tiek *-uota-* yra vienodos reikšmės; todėl pvz. iš *purvinas* + *purvuotas* lengvai galėjo atsirasti *purvinuotas*.

Ryt. augštaičių tarmėse šalia *-uota-* lygiagrečiai dar yra vartojama priesaga *-uita-*, pvz. *ėdalùitas* (= ėdaluotas) viedras Sb., *metùitas* (= turįs daug metų, metuotas) vaikas Užp., *moliùitas* „moliuotas" Vbn., *pečiùitas* „petingas" Vaiž. IX 186, *pienùitas* (= pienuotas) puodas Sb., Ds., *ratùita* (= ratuota) bilė Ds., *smėliùita* (= smėliuota) uodega (bitės) ib., *sniegùitos* (= snieguotos) rogės Sb., *spuogùitas* (= spuoguotas) veidas Sb., Ds. ir kt. Ši prie-

saga galbūt, kaip Endzelynas Le. Gr. 208 mano, yra kontaminacijos būdu sudaryta iš *-uota-* + *-uoja-*, pvz. *pienuitas* iš *pienuotas* + **pienuojas* ir kt. Dėl priesagos *-uoja-* žr. 87 psl.

§ 199. Savo reikšme priesagų *-ėta-*, *-ota* ir *-uota-* dariniai skiriasi nuo kitų žymesniųjų priesaginių darinių. Visų pirma jie parodo, ką kas lyg atskirą dalyką turi savyje, su savimi ar ant savęs, t. y. kas kuo yra aprūpintas, kuo aptekęs. Todėl labiau linkdami žymėti ko nors turėjimą daugiausia paviršiuje, t. y. paviršinę, aiškiau pastebimą ypatybę, jie iš vienos pusės savo reikšme yra vienaverčiai su atitinkamais priesagos *-ina-* dariniais, pvz. *degutuotas* ~ *degutinas*, *dulkėtas* ~ *dulkinas*, *dumbluotas* ~ *dumblinas*, *moliuotas* ~ *molinas*, *pienuotas* ~ *pieninas*, *pūkuotas* ~ *pūkinas*, *snieguotas* ~ *snieginas*, *žvaigždėtas* ~ *žvaizdinas* ir kt. Iš kitos pusės, reikšdami daugiau ar mažiau ko nors turėjimą, jie savo reikšme daug kur suartėja arba net ir visai sutampa su atitinkamais priesagos *-inga-* dariniais, pvz. *akmenuotas* ~ *akmeningas*, *ašarotas* ~ *ašaringas*, *audrotas* ~ *audringas*, *barzdotas* ~ *barzdingas* Miež. 28, Ds., *burnotas* ~ *burningas* Kbl., *dantuotas* ~ *dantingas*, *debesiuotas* (*debesuotas*) ~ *debesingas*, *duburiuotas* ~ *duburingas*, *erškėčiuotas* (*erškėtuotas*) ~ *erškėtingas*, *galvotas* ~ *galvingas*, *giriotas* ~ *giringas*, *gyslotas* ~ *gyslingas*, *gumbuotas* ~ *gumbingas*, *kauluotas* ~ *kaulingas*, *kertėtas* (*kertuotas*, *kerčiuotas*) ~ *kertingas*, *kraujuotas* ~ *kraujingas*, *lašiniuotas* ~ *lašiningas*, *meduotas* ~ *medingas*, *miglotas* (*migliotas*) ~ *miglingas*, *moliuotas* ~ *molingas*, *naguotas* ~ *nagingas*, *nuoduotas* ~ *nuodingas*, *piniguotas* ~ *pinigingas*, *pilvotas* ~ *pilvingas*, *purvuotas* ~ *purvingas*, *rasotas* ~ *rasingas*, *šarvotas* (*šarvuotas*) ~ *šarvingas*, *tešmeniuotas* ~ *tešmeningas*, *vočiuotas* ~ *votingas* ir kt. Šitokias dvejybes reikia aiškinti tuo, kad žmonės tiek seniau, tiek dabar čia dažnai griežtai nejaučia jų skirtumo arba į kalbamąjį dalyką apperceptyviai žvelgia skirtingu būdu, todėl artimai reikšmei žymėti kartais pasigauna vienos, kartais kitos priesagos. Nevisai vykusiai ir siaurokai tų priesagų skirtumą aiškina J. Jablonskis Jž. I 699 s. v. g a l v i n g a s, RGr.² 219 ir JR IV 85.

Daug mažiau šių priesagų dariniai savo reikšme artėja prie priesagos *-iška-* ir juo labiau prie priesagos *-inja-* darinių. Tarp jų bendra yra tik tai, kad kartais jais gali būti žymimas tam tikras

panašumas, pvz. *gegužėta* (= į gegužę panaši, t. y. gražiai šlakuotomis plunksnomis) višta N 247, *kanapėta* (= mažučiais pilkais taškeliais, marga) višta Sb., Tvč., *kelmuotas* dangus Smg., labai *kiaulė̃tas* žmogus (t. y. tiesiog kiaulė yra) Tvč., *kregždė̃tas* (= šlakuotas) veidas Ds. (ir *kregždžiúotas* veidas Nč., Vrn., Vdk.), *krū̃muotas* (= mažais debesėliais) dangus Mlg. (ir *krūmúotas* dangus Šv.), *miltuotos* bulbos (verdamos gerai sukrinta, taip kad esti panašios į miltus) Sb., Sv., *mólïuotas* „molio spalvos" Sv. (ir *mólėtas* „t. p." Mrs.), *silkė̃tas* peilis (kuris dvokia silke) Gvč. ir kt. Šiaipjau šios priesagos savo reikšme iš esmės yra skirtingos ir paprastai gyvojoje kalboje nesumaišomos.

f). *-ėtja-*, *-ėtja*, *-otja-* ir kt.

§ 200. Išvestinės priesagos *-ėtja-* darinių yra visai nedaug, pvz. *drūžė̃čias* „drūžėtas audeklas" Jž. I 355, *lapė̂čiai* „lapenos" Jž., *rekė̂tis* „koks nors stambus daiktas, užimąs daug vietos, griozdas; didelis, stambių kaulų žmogus" Všk., *siuvėtis* „siuvėjas" OD I 20, II 180, *vaikėtis* „vaikiščias" Kbl., *varnėtis* „varnytis" (: ans v a r n ė č i u s... peni KN 234). Čia pat gal priskirtinas ir *šešuolėtis* „šešėlis" Maž. 473, LF 182 arba *šašuolėtis* „t. p." ŽR 41, DB 118, PKT 23, veikiausiai iš *šešúolio (šašúolio)* išvestas; toliau plg. Fraenkel KZ LXIII 181t.

Su priesaga *-ėtja* turime dvejopų darinių — daiktavardinių ir veiksmažodinių, pvz. *brolė́čia* „brolio duktė" SzDi. 18, 359, *dukterė̃čia* „brolio ar sesers duktė" Sb., Kp., *laumė̃čia* „laumės duktė" Kp., *seserė̃čia* „sesers duktė" Sb., Tvč., *žuvė̃čia* „garnys" Tvč. ir *kópėčios, -ių̃* (: *pa-kopė̃ti* „palipėti"), *vežė̃čia* „į ratus dedamoji drobyna, apatinė drobynų kartis" Čkk., Pls., „vežimas" Lzd., ds. *vežė̃čios, -čių̃* „vežimas, ratai" Ds. (: *vežė̃ti*), šalia kurių ryt. augštaičiai dar sako ir *vežė̃tys, -čių̃* Sb., Kp., Sl.

Kaip *kopėčios*, *vežėčios*, dabar atrodo, yra sudarytos ir *ekė̃čios* arba *akė̃čios;* bet, sprendžiant iš kitų ide. kalbų atitikmenų, pagal *ekė̃ti (akė̃ti)* jos gali būti ir tam tikras kokios nors senesnės lyties perdirbinys, plg. sva. *egida*, s. kimrų *ocet* ir kt.

§ 201. Kaip su *-ėtja-*, taip pat nedaug teturime darinių ir su priesaga *-otja-*. Iš jų paminėtini: *ąsõtis* „uzbonas, Krug" Svk., *barzdõtis* „kas su barzda, barzdočius" Ds., *gyslõtis* „trauko žolė,

Wegerich" Nms., Sn., Sl. ir kt. Jie yra sudaryti iš *ąsótas*, *gýslotas* tuo pat būdu, kaip pvz. *vilnõnis* iš *vìlnonas* ir kt. Čia pat priskirtini ir tikriniai vardai *Ìlgotis* „Šilalės vls. upė", *Narõtis* „t. p." ir kt.

Priesagą *-otja* turi: *gysločia* „gyslotis" SzDi. 4, R I 45, II 333, N 257, LF 113, *niekóčia* „niekojamoji gelda" Rtv., Kv., Lpg., Ds., „skalbiamoji gelda" Slk., „(kiekviena) gelda" Lkm., Tvč., *Ramóčia* „Vaiguvos vls. upė" ir kt.

Daug daugiau turime priesagos *-otė* darinių, pvz. *čipnõtė* „kuris vis čiupinėjasi prie darbo" Slnt. (: *čipnóti*), *kapõtė* „bulvių, lapų ir kt. kapojamasis įrankis, kaponė; plačiaašmenis kirvis" Dvd., Pžr. (: *kapóti*), *liñgõtė* „lìngė" Vlk., *mazgõtė* „mazgolis, mazgotuvis" K 246, Lšk., Vvr., Vkv., Plč., Rsn., Dvd., Rmg., Pnv., Ds., *nešiõtė* „vaikų nešiotoja, auklė" Lšk., Grb., Vvr., Ždč., Vk., *niekõtė* „gelda" RGr.[2] 214 (: *niekóti*), *terliõtė* „prastas, skystas valgis" Rdv. (: *terlióti*), *važiõtė* „važiavimas, vežimas" KDL I 417 s. v. F a h r e n, F a h r t, Lkš., Sksn. (: *važióti*), *vedžiõtė* „vedžiojimas" Ktg., *žvejotė* „žveja, žvejojimas" R II 141, M II 185, N 552 (: *žvejóti*), taip pat tikriniai vardai *Gedõtė* „Raseinių vls. upė", *Girniõtė* „Seirijų vls. upė", *Karklõtė* „Kražių vls. upė; Girkalnio vls. pieva; Sedos vls. pelkė", *Legõtė* „Skaudvilės vls. kaimas", *Margõtė* „Seirijų vls. upė", *Viliõtė* „Židikų vls. kaimas; Ylakių vls. miškas" ir kt. Ryt. augštaičiai šią priesagą dar vartoja moteriškosios giminės daiktavardžiams sudaryti šalia atitinkamų priesagos *-oka-* darinių, pvz. *kumeliõtė* „nebemaža, paūgėjusi kumelaitė" Sb., *kojõtė* „nebemaža koja" Vaiž. X 142, *mergiõtė* „paūgėjusi mergaitė, mergina; samdyta merginė" Sb., Kp., Dvd., *naštelliõtė* „maža našta šieno ar šiaudų" Ds. ir kt.; plg. *kumeliõ-tė* : *kumeliõ-kas* ir kt.

Šalia *-otja-*, *-otė* vietomis dar yra vartojamos priesagos *-okštja-*, *-okštė*, pvz. *arkliõkštis* „prastas arklys" Dglš., *mergiõkštė* „pusmergė" Rdm. ir kt.

Su priesaga *-otju-* daugiausia yra sudaromi daiktavardžiai iš priesagos *-ota-* būdvardžių, pvz. *ąsõčius* „ąsotas indas" N10, *barzdõčius* „kas turi barzdą, barzdyla" Sb., Kp., Tvč., *galvõčius* „turįs gerą galvą, protingas, gabus žmogus, galvotojas" Jž. I 408, Sb., Tvč., *gyslõčius* „turįs daug gyslų, gyslingas (pvz. žmogus, burokas...)" Jž. I 437, Tvč., *gudrõčius* „gudruolis, gudrinčius" Sb., Vaiž. X 167, medis *gunklõčius* (= su gunklomis) Tvč., *Karpõčius* „Jankų vls. upė", *kepenõčius* „kuris serga kepenomis" Jž. II 78, *kuprõčius* „ku-

ris turi kuprą, kuprys" N 211, GV 200, Tvč., *ligõčius* „linkęs sirgti, ligų patalas" Als., *mazgõčius* „skuduras ar susuktas šiaudų ryšulėlis indams ar šiaip kokiems daiktams šveisti" Lšk., Lpg., Mrs., *pilvõčius* „turįs didelį pilvą, pilvazas" BrB Hiob. XV 27, M I 200, Sksn., Švn., Als., Sb., Tvč., *putõčius* „kuris kalbėdamas leidžia seiles" Tvč., *seilõčius* „seilėjąs vaikas, seilius" ib., *šakõčius* „prietaisas bulvėms, mėsai kapoti, šakotas kirvis" Nmn., Psk., Tvč. ir kt. Nepaprastesnės darybos yra *apgaudlõčius* „apgavikas" Gžd. (plg. *apgaudlùs* „apgaulus" ib.), *mergiõčius* „suaugusi merga" Arm., *patrankõčius* „kuris daug trankosi, nerimsta vietoj" Rdm. (plg. *patránka* „kuris trankosi, padauža"), *piktočius* (priežodyje: bagočius, ragočius ir p i k t o č i u s PŽ 8), *turtingočius* „kuris yra turtingas, turtuolis" Žem. II 261 ir kt.

Kadangi su *-očiu-* mūsų kalboje yra kiek ir slav. skolinių (pvz. *kapočius* „negyvėlių laidotojas" < g. *копáч* arba l. k o p à c z [žr. SLA 96], *kylõčius* „kuris turi kylą" Jž. II 114 < g. *килáч*, *sylõčius* „stipruolis" Sb. < g. *силáч* ir kt.) ir kaimyninėse slavų kalbose ši priesaga yra panašiai vartojama, kaip mūsų kalboje, todėl kaikam (pvz. J. Otrębskiui WLN I 123) atrodo, kad tai yra iš slavų paskolinta. Bet tatai yra nevisur būtina: ši priesaga šalia *-otja-* lengvai gali būti ir mūsų pačių darbo, nes mūsų kalboje gali būti pagrečiui vartojama *-ja-* ir *-ju-* priesagos, pvz. *ẽglis* : *ẽglius*, *pliùškis* : *pliùškius*, *spietl̃ys* : *spietlius*, *ũglis* : *ũglius*, taip pat *akuõtis* : *akuõčius* „t. p." Rdm. *ąsõtis* : *ąsõčius*, *šukuõtis* „šukos linams šukuoti" : *šukuõčius* „t. p." (žr. toliau) ir kt. Todėl atrodo, kad ir tokie žodžiai kaip *barzdõčius* (šalia *barzdõtis, -ė*), *galvõčius*, *gyslõčius* (šalia *gyslõtis*), *gunklõčius*, *kuprõčius*, *mazgõčius*, *pilvõčius* ir kt., be abejonės, tiek darybos, tiek priegaidžių, tiek reikšmės atžvilgiu gali būti susidarę ir be slavų kalbų įtakos.

§ 202. Priesagos *-uotja-* dariniai visų pirma yra sudaryti iš priesagos *-uota-* darinių. Tai dar aiškiai rodo *akuõtis* „su akuotais, akuotuotas" Btn., Svl., Šdv., Sb., Kp., Ds., *Kalnuõčiai* „Kavarsko vls. viensėdis", *naguõtis* „per aštuonias nytis audžiamas audeklas" Btč., *raupsuotis* „kuris serga raupsais" Post. 319, KS 197, *šukuõtis* „šepetys vilnoms karšti" Msd., Skd. ir kt. Čia pat priskirtina ir *llguõčiai* „Lygumų vls. kaimas", *Keliuõtis* „pav.", *naginuõtis* „kuris avi naginėmis" Šts., *Sakuõtis* „pav." ir kt.

Su priesaga *-uoti-* paminėtina: *Aluotìs, -iẽs* „Svėdasų vls. upė", *važiuotìs, -iẽs* „važiavimas" Jž. II 71 s. v. k ẽ l i s 2, Alt.

Priesagą *-uotė* turi: *kelmuõtė* (= kelmuota) bala Ds., *keruõtė* „keruota vieta" (: k e r u õ t ė s e kokiose pylės peri Plt.), *kęsuõtė* „kęsuota vieta" Btč., *kuoduõtė* „kuoduota višta" ib., pirštinės *lopuotės* Žem. I 55, *raguõtė* „raguota avis" Rzl., „rõgė (tokia žuvis)" Vžn., *rainuõtė* „ruožas, brūkšnis, dryžas" Sksn., Jž., *ruduõtė* (= ruda) višta Dvd., *sauluõtė* „saulutė, balgalvėlė (Bellis perennis)" ŠKŽ 425, *šlakuõtė* „šlakuota višta" Kv., taip pat tikriniai vardai *Bilduõtė* „Gargždų vls. pieva, kalva", *Gauruõtės* „Ylakių vls. pelkės", *Ilguõtės* „Ramygalos vls. pievos", *Kelmuõtė* „Sedos vls. pieva", *Kęsuõtė* „Vegerių vls. pieva", *Lazuõtė* „Viduklės vls. upė", *Obuoluõtės* „Darbėnų vls. pievos", *Smilguõtė* „Platelių vls. kalnas", *Vilniuõtė* „Gargždų vls. pieva", *Virbuõtės* „Tirkšlių vls. pievos" ir kt. Šios rūšies daiktavardžiai, kaip ir priesagos *-uotja-* dariniai, didžia dalimi iš pradžios yra buvę arba galėjo būti būdvardžiai. Tai dar aiškiai matyti iš tokių pavyzdžių kaip *akuotuõtis, -ė* „kas su akuotais" Ds. (: *akuotúotas*), *kelmuõtis, -ė* (: *kelmúotas*), *raguõtis, -ė* (: *ragúotas*) ir kt. : jie yra sudaryti tuo pat būdu kaip *gyslõtis, -ė* šalia *gýslotas, vilnõnis, -ė* šalia *vìlnonas* ir kt. Tokie pavyzdžiai kaip *akuõtis, -ė* (: *akúotas, -ai*) ir kt. dar gali būti lyginami su *vakãris, -ė* (: *vãkaras*) ir kt., žr. § 41. *Važiuõtė* „važiavimas; važiuojamoji pãdarynė, vežimas, rogės" M I 328, Sv., Ds., Alt., Glk., Slnt., PŽK 3 gali taip santykiauti su *važiuotimi,* kaip pvz. kupiškėnų *pagaũtė* su *pagaũtimi* ir kt.

Pagaliau tenka dar pastebėti, kad šalia *blizguõtis* „žaibas" Mlt., *šukuõtis, -čio* yra pažįstamas ir *blizguõčius* „kas blizga" Rdm., *šukuõčius* „įrankis linų galvanoms šukuoti" Pl., Lk., End., Slnt. ir kt., o Žemaitės raštuose dar sutinkama ir *vaikuočia* : iš viso svieto susirinko v a i k u o č i o s II 181.

g). *-ita-, -ita, -yta-, -yta* ir kt.

§ 203. Darinių su priesagomis *-ita-*, *-ita* ir *-itja-* yra žinoma visai nedaug, pvz. *Alvìtas* „Vilkaviškio apsk. miestelis", *rãritas* „džiaugsmas, didelis juokas, triukšmas, lermas, suirutė" Nč., Lzd., Lpg., Smn., Mrs., Ktv., *sãvitas* „dvigubas" (: s a v i t ì pinigai „antra tiek pinigų" Kv.), priev. *savitaĩ* „savaime" Ln., Vdk.; *ãdita* „ada-

ta" Ztl., *dabità* „frantas" Vln., Jž. I 282, *Ùpita* „Švėkšnos vls. upė", *Viȓkitos* „Klaipėdos krašto kaimas" (Fenzlau 145); *mažitỹs* „mažutis" DP 256, 425, 587, *mikitỹs* „mikna" Kbl., *Sebitỹs* „pav." ir kt.

Kas kita yra priesaga *-yta-*: su ja visų pirma iš senovės yra sudaroma būdvardžių iš *i*-kamieno daiktavardžių, pvz. *akýtas* „turįs akių, kiauras, skylėtas" N 3, K 4, Jž. I 7, *ánkštytas* „su ankštimis, ankštėtas" BM V 38, *ausýtas* „su ausimis, ausėtas" Jž. I 178, Slnt., Skp., *dantýtas* „dantuotas, gezähnt", *gelžýtas* „su gelžimi, gelžimi apkaustytas, gelžinis" DLŽ 56, 164, DŽ 54, PJ 96, *šaknýtos* (= šakningos, wurzelig) bulvos Ds. ir kt. Plg. lot. *fīnītus* „apibrėžtas" : *fīnis* „riba" ir kt. Vėlyvesni analoginiai dariniai yra: *sidabrytas* (= sidabruotas) balnelis DŽ 27, *vaškytas* „vaškuotas" (: tur... v a š k y t u s batelius ib. 96) ir kt.

Tos pat priesagos daiktavardžių daryba dabar jau yra nebevisai aiški, pvz. *klipỹtai* „išklypę ratai" Ln., *klivytai* „prastas, beveik nebevartojamas ūkio padargas" N 219, *skivỹtas* „atplyšęs drabužio gabalas, skiautė, lopas, skuduras, skepeta" N 479, K 382, Nms., Grb., Pžl., Ždč., Erž.. Vdk. (: lat. *šķieva* „sprogymė" ir kt., žr. Būga KS 283, Endzelin MLV IV 54).

Priesagą *-yta* turi: *anýta* „vyro motina" (: pr. *ane* „sena motina", sva. *ana* „senelė" ir kt.), *Balytà* „pav." (: *Baleikà, Baleišà*), *klibytà* „kuris eina svirduliuodamas" Jž. II 159, *klivytà, -ỹtos* „kuris šlūbčioja, šlubis, kreivakojis" ib. 168, *knipytà* „keiksmo žodis" Up., *sukytà, -ỹtos* „susitraukėlis, susisukėlis" Všk. ir kt.

§ 204. Labai sena, bet dabar dar plačiai pažįstama yra išvestinė priesaga *-ytja-* (m. *-ytė*). Ji visų pirma yra vartojama visai jauniems gyviems padarams ar šiaip mažučiams daiktams žymėti, pvz. *brolýtis, paukštýtis, sūnýtis, šaukštýtis, šunýtis, vilkýtis, vištýtis, žąsýtis,* taip pat tikriniai vardai *Barstýčiai* „Sedos vls. miestelis", *Laisvỹtis* „Raseinių vls. upė", *Viršýtis* „Pašvitinio vls. upė", *Žaltýtis* „Liudvinavo vls. ežeras" ir kt. Plg. lat. *brãlītis, vilcītis,* s. sl. *robištь* „jaunas vergas", *pъtištь* „paukštytis" (= *putýtis*), srb. *vùčić* „jaunas vilkas" (iš **vьlk'itь* = *vilkýtis*) ir kt. Vietomis su šia priesaga sudaroma ir mažybinių būdvardžių, pvz. *mažýtis, mažełýtis* „visai mažučiukas" Pgm., *vienýtis* „vienai vienas, vienintelis" DP 312 ir net *mažutýtis* „visai mažas" Sb. ir kt.

Šalia to su priesaga *-ytja-* dar yra sudaroma patroniminių vardų, pvz. *Kumutýtis* (arba *Kumutaitis*, žr. SGr. 144) ir kt. Be to, Žemaičiuose ši priesaga yra vartojama ir vietinei kilmei žymėti, pvz. *šiaulýtis* „šiaulietis", *veliuonýtis* „veliuonietis", *vókytis* „vokietis (t.y. Vókios gyventojas)" ir kt. Plg. lat. tarm. *tautītis* „jaunuolis iš svetur", *vācītis* „vokietis", srb. *božić* „dievo sūnus" ir kt., žr. Leskien Bild. 572, Būga KS 202t., Endzelin Le. Gr. 286, Vondrák Vgl. Gr. I² 598t.

Priesaga *-ytė* visų pirma, kaip ir *-ytja-*, yra mažybinės maloninės ir patroniminės reikšmės, pvz. *akýtė, mergýtė, rankýtė, saulýtė, žuvýtė* (vak. augštaičių ir *akỹtė, mergỹtė*...), taip pat *laumýtė* „laumės vaikas" Tvč., žem. *vokỹtė* „vokietė", *Labutýtė* (Labučio duktė), *Paliulýtė* ir kt. Bet ji šalia to dar turi tokią pat reikšmę, kaip ir *-yna-* arba *-ynė*, pvz. *alksnýtė* „jaunas alksnynas" Jž. I 12, Sb. (ir *Alksnýtė* „Biržų vls. pieva"), *ąžuolýtė* „jaunas ąžuolynas" Jž. I 27, *beržýtė* „jaunas beržėlių miškas, beržynas" ib. 694 s. v. e g l y n a s, Rmg., Kp., *eglýtė* „eglynas" Jž. I 694 s. v. e g l y n a s, *kelmýtė* „kelmynė" Sb., *makytė* „purvynė" Št. (plg. *makõnė* „purvynas, klanas)", *molýtė* „molio žemė, molynė" Ėrš., *tankýtė* „tankynė, tankumynas" Kp. ir kt. Pagaliau ši priesaga dar yra vartojama sutvirtintai abstrakčiai ypatybei žymėti, pvz. *baigštumýtė* „didelis baigštumas" Svl., *baisumýtė* „didelis baisumas" Ssk., *bjaurumýtė* „didelis bjaurumas" ib. ir kt.

Kiti priesagos *-ytė* dariniai yra įvairios reikšmės, pvz. *mazgỹtė* „pirmutinis audimas, vyniojamas ant veleno, drobė, kurią riečia į stakles pradedant austi; lazdelė, apie kurią rišami apmatų mazgai pradedant austi" Glv., Vln., Sksn., *negerýtė* „kas nors negera" Tvč., *rašỹtė* „smulkiai marga, kerša karvė" Kl., Kv., *svilinýtė* „svilksnė, mėtyklė" Kp., *šlakỹtė* „šlakuota karvė" Kl., *važỹtė* „vežimas (veiksmas)" Vkv., taip pat tikriniai vardai *Ramýtė* „Pakruojo vls. upė", *Rasýtė* „Rossitten" LŽT 102, *Virvytė* „Viekšnių vls. upė", *Žemýtė* „Skuodo vls. kaimas" ir kt. Iš šių pavyzdžių savo daryba ypač išsiskiria *mazgytė, rašytė* ir *šlakytė* : jie gali būti sudaryti tuo pat būdu, kaip ir daiktavardžiai su *-otė, -uotė* ir kt., plg. *mazgỹtė* : *mazgýti* = *rašỹtė* : *rašýti* = *važỹtė* : *važýti* = *važiõtė* : *važióti* = *važiuõtė* : *važiúoti* ir kt. Čia priegaidžių kaita gali būti tokia kaip ir žodžiuose *našỹ-klė* : **našýti* (= s. sl. *nositi*) = *tekẽlas* : *tekė́ti* ir kt.

§ 205. Greta *-ytė* beveik ta pačia reikšme yra vartojama priesaga *-ytją*, pvz. *brolyčia* „brolio duktė" Qu[1] 103, Qu[3] 402, N 346, *darklyčia* „darkna" Jž. I 296, *karvelyčia* „karvelio patelė" PS I 369, *káulyčia* „vieni žmogaus kaulai, griaučiai, skeletas; įkyrus prašytojas, prašeika" Msd., Jž. II 56, *kempyčià, -ỹčios* „kempyna, džiūsna, sudžiūvėlis" ib. 75, *kerỹčios, -ių* „kerai, Zauber; kas nors sudėtinga, supinta" ib. 84, *lovyčià* „ėdžios" Lšk., „dėžė, kurioje yra girnos" Ut., *mazgỹčia* „įrankis tinklui megzti, mezgamoji lazdelė" N 387, „lentelė, ant kurios sumezga mazgus su šaudykle dirbant tinklą" Sksn., *meškerỹčia* „meškerės kotas" N 396, Psv., Sl., *seseryčia* „sesers duktė, seserėčia" Lex. 152, Qu[4] 527, M I 238, II 432, N 464, *skalyčià* „statinė nuo kopūstų" Rnč., *svilyčia* „tokia mėtyklė" Kp., *žalktỹčia* „pasakinio žalčio duktė" AŠ 7, Ds., taip pat tikriniai vardai *Kalnyčià* „Kražių vls. upė", *Karvelỹčia* „Karvelio duktė" Sb., *Lingỹčia* „Liñgės duktė" Ds., *Šakyčià* „Kalvarijos vls. upelis", *Šarkỹčia* „t. p.", *Vartỹčia* „Sedos vls. upė", *Virvỹčia* „Meškuičių vls. upė" ir kt.

Šalia *-yčia* mūsų kalboje dar yra vartojama ir *-inyčia* (*-nyčia*), daugiausia vietai žymėti, pvz. *akmenyčia* „akmeninis namas" SzDi. 82, *avinyčià, -ỹčios* „avių gardas, avidė" ChB 1 Chr. XVII 7, N 12, K 34, *bitinyčià* „vieta, kur statomi aviliai" Jž. I 212, *druskinyčià* „druskinė" ib. 354 (ir *drùskinyčia* „t. p." Sb.), *karvelinyčia* „karvelidė" SzDi. 62, *káulinyčia* „vieta, kur dedami numirėlių kaulai" PS I 216, SzDi. 107, DB 117, Jž. II 57, *kiaulinyčia* „kiaulidė" Jsd. 497, *kirvinyčià* „vieta, kur dedami kirviai" Jž. II 131, Sksn., Vkj., Up., Erž., Šln., *lapinyčià* „miško vieta, kur daugiausia yra lapių" Nč., *ledinỹčia* „plikšalas, Glatteis" Tvč., *palaidnyčià* „polaidis" Ūdr., Nč., *palednyčià* „t. p." Pls., *pipìrnyčia* „indas, kuriame pipirus grūda" Sb., *samanỹčia* „samanomis apaugusi vieta" Tvč., *slidinyčià* „leduotas kelias" Ut., *sūrinyčia* „sūrinis maišelis, sūrdėtis" SzDi. 325, *svíestinyčia* „sviestinė" Sb., Kp., *vařpinyčia* „varpinė, varpinis bokštas" SzDi. 51, Sb. (ir *vařpnyčia* „t. p." BrB Ps. XLVIII 13, Luk. XIV 28, Lex. 85, Snt.), *vilkinyčià* (ir *vilkinỹčia*) „vilkų urvas, lindynė" Lex. 214, K 504, Vbl., Sb., Tvč., *žibnyčia* „žibintas" Lex. 116, BR 2 Sam. XXI 17 ir kt. Retkarčiais šia priesaga dar žymima ir nomina agentis, pvz. *blusinyčia* „blusius" Jž. I 224, *žindinyčia* „žindyvė" ME 77, M I 344 ir kt.

Šios rūšies dariniai savo daryba ir reikšme nėra mūsų kalbai įprasti: priesagos *-yčia* paprastai nelinkstame dėlioti prie žodžių, kurie jau turi priesagas su *-in-*. Visi žodžiai su *-inyčia* (*-nyčia*) savo reikšme yra labai artimi slavų kalbų atitikmenims, todėl galima manyti, kad jie yra arba iš slavų kalbų paskolinti, arba pagal slaviškus skolinius perdirbti. Pvz. aiškūs skoliniai yra *bažnýčia* < g. *божница*, *lučnyčia* „žibintas" SLA 124 < l. *łucznica*, *mednyčia* „varinis bliūdas, Becken" < l. *miednica* arba g. *медница*, *skarbnyčia* „Schatzkasten, Rentkammer" SLA 198 < l. *skarbnica*, *sklenyčià* „stiklinė" < g. *скленица* arba l. tarm. *sklènica*, *temnyčià* „kalėjimas" < g. *темница*, *vỹnyčia* (arba *vynyčià*, *-ỹčios*) „vyndaržis, vynynas" < g. *вúнница* arba l. *winnica* ir kt. O tokie žodžiai kaip *akmenyčia*, *druskinyčia*, *karvelinyčia*, *kaulinyčia*, *varpinyčia*, *žibinyčia* yra versti iš l. *kamienica*, *solnica*, *kośnica*, *dzwonnica*, *łucznica* arba naujai sudaryti pagal jau turimuosius skolinius arba jų perdirbinius. Tai patvirtina dar tas faktas, kad atitinkama lenkų priesaga *-nica* yra kilusi iš **-ьnika* (žr. Łoś Gr. II 70tt.), taigi mūsų kalboje atlieptų *-inyka(s)* arba *-ininka(s)* (plg. *kiaulininkas* „kiaulidė" ir kt.), bet nieku būdu ne *-inyčia* (*-nyčia*).

h). *-aitja-*, *-aitė* ir kt.

§ 206. Pagrindinės priesagos *-aita-* (m. *-aita*) dabar beveik nesutinkame; su ja tuo tarpu tėra žinoma tik *Salaĩtai* „Šiluvos vls. laukai".

Daug dažniau yra vartojama išvestinė priesaga *-aitja-* (m. *-aitė*), visų pirma mažybiniams daiktavardžiams sudaryti, pvz. *asilaitis* „asilėlis" DP 1, PS II 143, *blezdingaitis* „blezdingėlė" DKI 250, *brolaitis* „broliukas, brolytis" BrP I 77, *kárpaitis* „mažutis karpis" R I 55, *karvelaitis* „mažutis karvelis, karvelėlis" SzDi. 68, *katilaitis* „katilėlis" VK 90, *kepalaitis* „kepalėlis" BR 3 Moz. XXIV 5, *kunigáitis* „jaunas kunigas, klierikas" Mck., *kúosaitis* „mažutė kuosa" K 214, *langáitis* „langelis" TŽ III 461, *levaitis* „levytis" SzDi. 138, *muštuvaĩtis* „mašinėlė sviestui mušti" Ždk., *obuolaitis* „obuolėlis" KD 93, *prakaitaitis* „prakaitėlis" ib. 323, *vaikaitis* „vaikelis" VK 89, *varnaitis* „varnytis" KN 216, *vežimaitis* „mažutis vežimas" Kpd., *vilkaitis* „vilkytis, vilkelis" VP 250 b, *žvirblaitis* „žvirbliukas" M I 351, taip pat *dukteraitė* „dukrelė" BrP I 261, *egláitė* (ir *eglaĩtė*) „eglelė,

eglytė", *epušáitė* „epušėlė", *kiauláitė* „kiaulytė", *kirmėlaitė* „kirmėlytė" M I 119, *kumeláitė* „kumelytė", *kunigaikštaitė* „kunigaikštytė" DLŽ 130, *mergáitė* „mergytė, mergelė", *obeláitė* „obelėlė, obelytė", *pirkáitė* „pirkelė", *seseraitė* „seserėlė" BrP I 77 ir kt.

Toliau šios priesagos dariniai turi priklausomybinę reikšmę, pvz. *gimináitis* „gentis, giminietis" Jž. I 432 (ir *giminaĩtis* „t. p." Ds.), *kálvaitis* „kalvio sūnus" ib. II 22, *kalvaĩtis* „kalvos gyventojas" ib., *karaliū́naitis* „mažas karaliūnas, karaliaus sūnus" LB 168, *namūnaĩtis* „gaspadoriaus (t. y. *namūno) sūnus" Jž. I 416 s. v. g a s p a d o r a i t i s, Vln., *pašalaitis* „pašalietis" Vln., *ponaitis* „pono sūnus" UL 7, *sūnáitis* „anūkas" Lzn., *tė̃vikštaitis* „tėvainis" DP 282, 575, 611, SzDi. 50, *tėvinaitis* „t. p." Msd., PŽK 119, TK 85, *tėvionáitis* „sūnus, kurio tėvas turi gyvenimą" Kv. (ir *tėvonáitis* „t. p." Jnk.), *tė̃vūnaitis* „ūkininko (= *tėvūno) sūnus (su palikimu)" Žgč., *tė̃vuonaitis* „ūkininkaitis" Užv., *velykaitis* „velykinis kiaušinis" Lex. 132, Qu[4] 186 (ir *velýkaitis* „velykinis kiaušinis, dovana" Kv., „dovana elgetoms" Slnt.), taip pat *namūnaĩtė* „mergina, kurios tėvas turi namus" Gkn. ir kt.

Dabar ši pirmykštės išblėsusios reikšmės priesaga plačiai yra vartojama pavardėms sudaryti, ypač vakarinėje Lietuvos dalyje, pvz. *Deĩvelaitis, Jonáitis, Jõnikaitis, Kálvaitis* (ir *Kalváitis, Kalvaitỹs*), *Kaũkuraitis, Kunigáitis, Kuosáitis, Mačiuláitis, Mašaláitis, Prū́saitis, Vaičiuláitis* ir kt.

Visi kiti šios priesagos dariniai yra įvairios reikšmės ir darybos, pvz. *augštaĩtis, ėdimáitis* „valgymas, valgis" TŽ I 346, *gaišaitis, -čio* „kliūtis" Qu[3] 937, *jaunaitis* „jaunuolis; jaunas mėnuo" M I 93, N 37, A (1884) 28, *jaunikáitis* „jaunuolis", *ketvirtokáitis* „ketvirtoji valako dalis" Gvč., *laukinaĩtis* „laukų gyventojas" Jž., *miškinaĩtis* „kuris arti miško gyvena" Škn., *momoláitis* „muomuo" Lzn., *našláitis, -ė, pabalaitỹs* „labai gražus laukas, kuriame teka upelis ir yra geros pievos" Rnč., *prašalaitis* „ateivis, svetimšalis, užsienietis" BrB 2 Moz. XII 45, Joz. VIII 33, BrP II 383, Qu[3] 197, 696, *priešalaĩtis* „kampininkas" Vln., Jrb., *saváitis* „giminaitis" Prg., *vienáitis* „vienas, vienintelis" Btg., TŽ I 366, GNT Luk. VII 12, Jon. I 18, GI 112, DKI 275, A (1884) 281, taip pat *mažuteláitis* „visai mažas, mažučiukas" Pgm., *naujinteláitis* „visai naujas" ib., *pìčpilnaitis* Žem. I 209 ir kt. Čia pat priskirtini ir žemėvardžiai: *Juodáitis* „Leipalingio vls. ežeras", *Liekáitis* „Lekėčių vls. upė", *Nemunáitis*

„Alovės vls. miestelis", *Pãgunaitis* „Ylakių vls. miškas", *Šarkaĩtis* „Liubavo vls. ežeras", *Šiláitis* „Alovės vls. miškas" ir kt.

Taip pat savotiškų yra ir priesagos *-aitė* darinių, pvz. *alksnaitė* „alksnynas" Jž. I 12 (plg. lat. *bẽrzaite* „beržynas" ir kt.), *bergždináitė* „bergždžia karvė" ib. 204, *beržynáitė* „beržynas" ib. 205, *liepínaitė* „liepinis išduobtas indas su dangčiu" M I 149, *mergyštáitė* „maža mergaitė" Arm., *šuláitė* „balieja" Sksn., *tarnáitė* ir kt.

Iš bendrinių daiktavardžių su priesaga *-aitja* paminėtina *mìrklaičia* „žemutinis akies vokas" Mitt. I 229; plg. dar: m ì r k l a i č i a jau užkuriom eina (t. y. jau pradeda kas snausti) Kp. Šiaipjau ryt. augštaičių tarmėse ji plačiau vartojama netekėjusių merginų pavardėms žymėti, pvz. *Jonuškáičia*, *Karaliū̃naičia*, *Pajúodaičia*, *Puodžiū̃naičia*, *Viksváičia* ir kt.

Šios priesagos ištisos nėra senos, — jos visos yra antrinės; bet savyje jos yra išlaikiusios seną lytį *-ait-*, kurią dar pažįsta latvių ir prūsų kalbos, pvz. lat. *tautaitis* „svetimas žmogus", *linaite* „linų laukas", pr. *slywaytos* „slyvos", *wisnaytos* „vyšnios" ir kt.; plg. dar trakų Ζιποίτης || Ζιβοίτης ir kt., žr. Kretschmer Einl. 107, 227.

§ 207. Kaip *-aita-*, taip ir *-eita-* (m. *-eita*) yra labai reta priesaga, pvz. *Šlaveĩtai* „Darbėnų vls. kaimas"; *Gineità* „pav." (: *Gineĩtis*, *Gineikà*), *Birietà*, *-iẽtos* „t. p." ir kt.

Kiek dažnesnė yra priesaga *-eitja-* (m. *-eitė*), daugiausia priklausomybinės reikšmės, pvz. *apylinkiẽtis* „apylinkės žmogus, gyventojas" Trg. (ir *apylinkiẽtis* „t. p." Svn.), *giminiẽtis* „giminaitis", *galilietis* „iš Galilejos kilęs" GNT Mork. XIV 70, *kaimiẽtis* „kaimo gyventojas", *kauniẽtis* „Kauno miesto ar apylinkės gyventojas", *laukiniẽtis* „toli nuo miško gyvenąs, laukų gyventojas" Škn., *pašaliẽtis* „pašalinis (pašalio) žmogus" Jnšk., *prašalietis* „pašalinis; perėjūnas" DP 248, Ylk. (ir *prašalnietis* „ateivis, pašalietis" ChB 2 Moz. XII 43, 45, KS 196), *sodiẽtis* „sodžiaus gyventojas", *šeimyniẽtis* „šeimynykštis" Ds., Lkm., *vókietis* „Vókios gyventojas", taip pat tikriniai vardai *Díevietis* „Laukuvos vls. ežeras", *Eidiẽtis* „pav.", *Gil̃bietis* „Lazdijų vls. kaimas", *Kalniẽčiai* „Svėdasų vls. kaimas" ir kt. Čia pat priskirtina ir *aviẽtė* „Himbeere" (ir *aviečià*, *avietis*, lat. ds. *aviešas*, *aviẽtenė* ir kt. : *avìs*, žr. Schrader RL I 85), *seseriẽtė* „seserėčia" Mkn., Pr. ir kt.

Su *-ei-*, nepavirtusiu į *-ie-*, dar yra: *Gineĩtis* „pav.", *Kiauleĩtis* „t. p." (plg. *Kiauleĩkis*), *pašaleĩtis* „į vestuves atėjęs neprašytas svečias" Šdv., *prašaleĩtis* „nenamiškis, svetimas žmogus" Slnt., *treineĩtis* „trikampis" ib., *Vyžeĩčiai* „Rokiškio vls. kaimas", taip pat gal *tarneitė* „tarnaitė" Maž. 36, 57, 166, 532, 584, BrB 1 Kar. III 20, 2 Kar. IV 16 (plg. *bértainis* ir *bérteinis* „ketvirtis" LŽT 81) ir kt.

Savo kilme priesaga *-eitja-* yra jungtina su *-aitja-* ir *-ytja-*, kur *-ei-*, *-ai-* ir *-y-* yra ne kas kita, kaip tam tikri balsių kaitos laipsniai; jiems tolygūs atitikmenys galbūt yra priesagose *-ei-na-* : *-ai-na-* : *-y-ka-*, *-ei-kja-* : *-ai-kė* ir kt.

ch). *-uta-*, *-uta*, *-utja-* ir kt.

§ 208. Su priesaga *-uta-* turime visai nedaug darinių, pvz. *abejùtas* „abejojąs, abejotojas" Jzn., Bsg., Svl., Kp., *ãšutas, -aĩ* (= s. sl. *osъtъ* „dagys" : *ãš-aka, ãš-mens* ir kt.), *degùtas* (= lat. *deguts* : sl. **degъtь* > l. *dziegieć*, r. *деготь*...), *grùmutas* „kekė" Jž. I 480 (: *grùmulas* „gabalas, kamuolys, grumstas" ir kt.), *Ìlgutas* „pav." (: *Ilgū́nas*), *kẽkutas* „krūva, kuopa" Jž. II 69 (: *keketẽ* „būrys, minia", *kektà* „kuopa, minia; kekė", *kẽkulas* „krešulys, gniužulas"), *kiáukutas, -aĩ* „kiautas, kevalas" Vdk., Brž., Kp. (: *kiáuklas* „t. p." ir kt.), *kriáukutas, -aĩ* „varlių dėžė" Jž. II 235 (: *kriaukalas, kriáuklas* „t. p."), *kukùtas* „vąšelis" Pn., Jzn. (: *kùkis* „kablys"), *lùkutas, -aĩ* (ir *lùkutas, -ai*) „skuduras, skarmalas, palaikis drabužis" Kv., Tv., Klt., ds. *lùkutai* „įnamio turtas, mažmožiai" Up., *radùtas* „pamestinukas" Vbn., *ríešutas, -aĩ* (: pr. *bucca-reisis* „Buch-ecker"...), *stagùtas* „arklas, žagrė" N 497, K 402 (: *stãgaras*...), *vaikùtas* „vaikelis" Ztl., *Vainùtas* „Tauragės apsk. miestelis", *víekutas* „(žąsies) utėlė" ŠKŽ 581.

Kaikurie iš šių darinių gali būti tolimesni *t-* kamieno vediniai. Pvz. *ríešutas* šalia *riešutỹs, -iaĩ, ríešučius*, kaip rodo ryt. augšt. *ríešutes, -ų, ríešutis*, seniau galėjo būti priebalsinio kamieno. Taip pat ir *degùtas*, sprendžiant iš s. čekų *dehet*, vs. km. *dehte* ir kt., veikiausiai senovėje irgi yra buvęs priebalsinio *t-* kamieno. Plg. Trautmann Wb. 49, 241, Fraenkel KZ LXIII 192t.

Priesagą *-uta* turi: *Girgždutà, -ùtos* „Kražių vls. kalnas", *grùmuta* „krūmas" Jž. I 711 s. v. g r a m a t a s (žr. g r u m u t a s), *lakutà, -õs, -ùtą* „kalėjimas" Lpg., *mergutà* „mergaitė lig 17—20 m."

Lzn., *Nóruta* „Gruzdžių vls. upė“, *snagutà, -ùtos* „nerangus žmogus, krapštukas“ Išl., Mkn., *varguta* „vargeta, varguolis“ GDK 14, 47, 159, *vẽkuta* „meknys“ Inl. (: *vek-sẽti* „meknoti“).

§ 209. Daug plačiau kaip *-uta-* yra vartojama išvestinė priesaga *-utja-*, kuria visų pirma žymimi įvairūs nomina agentis, pvz. *davutis* „kuris duoda“ (: d a v u t i s gerutis PŽ 12), *degùtis* „degutininkas“ Jž. I 307, *gintutís* „atkaklus žmogus“ DP 533, *káršutis* „kuriam reikia nuolat patarnauti senatvėje“ Gdm., „įkyrus žmogus“ Mitt. I 227 (ir *karšutỹs* „kuriam labai sunku įtikti“ Svl.), *kišùtis* „kuris visur kišasi“ Mšk., *klausùtis* „kuris vis ką klausia“ Tlš., „kuris gerai girdi“ Kvn., *krapštùtis* „kuris viską labai lėtai dirba“ Igk., *kratùtis* „kuris kreta (nuo silpnumo, senatvės); kratytojas“ Jž. II 218, Jd. 293_3, *paaugùtis* „paaugęs“ Dglš., *palikùtis* „pasilikėlis“ Mitt. I 389, *pliauškùtis* „kuris daug visokių niekų šneka“ Svl., *pliųškùtis* „nerimtas, nuolat besijuokiąs žmogus“ Alk., *purškųtis* „kuris greitai supyksta ir vėl atsileidžia“ Alk., Vkv., Skr., Sksn., *radùtis* „rastasis vaikas“ Vbn., *šnekùtis* „kuris mėgsta šnekėti, šnekus, plepys“ R II 321, N 529, K 436, *tauškùtis* „kuris daug be reikalo šneka“ Škč., *tekùtis* „perkūno oželis (Scolopax gallinago)“ Rdm., Bvt., Atš., Vbn., *traukųtis* „tokia kirmėlė“ Vrn., „tam tikras augalas, kuris ištraukia karštį, traukas“ Ddv., Alk., Vkv., „mėšlungis“ Rdn., Ršk., *treškùtis* „plepys, zaunius“ K 463.

Šios rūšies darinių veiksminės reikšmės (nomina actionis) visai nedaug teturime, pvz. *alkutis* „badas, Hungersnot“ M II 282, *lukùtis* „lūkestis, laukimas“ Vnr. Daug daugiau jais yra žymimi įvairūs konkretūs dalykai (įrankiai ir kt.), pvz. *barškùtis* „barškalas, Kinderklapper“ N 321, K 40, *klaputỹs* „klapatė“ Kcn., *krekùtis* „varlės kurkulas“ Glv., *likùčiai* „likčiai, liekanos“ Sb. (ir *likučiaĩ* „t. p.“ Vln.), *pabirùčiai* „aguonos grūdeliai“ Vdš., *pakabùtis* „pakaba“ Svl., *pinùtis* „statinys, lazda“ Vvr., ds. *pinùčiai* „šakų tvora“ Grb., Vkv., *skambùtis* „skambalėlis, varpelis“ Jž., Jsd. 176, *sukųtis* „įrankis pančiams sukti“ Alk., Ššk., „senovinis prietaisas durims uždaryti“ Plp., „pagalėlis sviestui mušti“ Gkn., *tarškùtis* „barškutis, Kinderklapper“ K 499, *truputỹs* (ir *trùputis, trupùtis*) „gurinys, Brocken“ DA 79, 81, *žibųtis* „blizgė, pažiba“ K 520 ir kt.

Nemaža priesagos *-utja-* darinių, tiek daiktavardžių, tiek būdvardžių, mūsų yra vartojami mažybine ar malonine reikšme, pvz. *alùtis, dievùtis, lietùtis, lokùtis, pirštùtis, vaikùtis, vilkùtis, žmo-*

gùtis, taip pat *didùtis, gerùtis* (plg. auk d i d u t i s, būk g e r u t i s), *jaunùtis*, *mažùtis*, *menkùtis*, *silpnùtis*, *žemùtis* ir kt.

Toliau šiokie daiktavardžiai arba būdvardžiai gali mažybinės ar maloninės reikšmės ir neturėti, pvz. *abejùtis* „vidutinis, vidutiniškas; negriežtas, nepastovus; abejopas, abejotojas; pataikūnas, šunuodegis; bugienis, Stechpalme (Ilex aquifolium)" Qu[4] 1107, M I 1, N 1, Jž. I 2, Š., Lkš., Ddv., Šlv., Bsg., *barškùtis* „barškynė, barškalas, barškulis; žvaginis, žvangutis; plepys" M I 21, N 321, K 40, Jž. I 194, Dkš., Mrp., Alk., Rsn., Rmg., *baugùtis* „bailys, baugštuolis" ME 106, *gurgùtis* „kankorėžis, žebelys" Ppl., *kelmùtis* „kelmuotė, nemunė (toks grybas)" Qu[4] 1157, R I 59, II 341, M II 72, LD 261, *kraujùtis* „kraujažolė, sraujanosis" Al., *kriaũkutis* „menkas, sulenkęs žmogus" Pr., „sušokęs, sukrekėjęs kietas daiktas" Skr., *krivùtis* „kuris eina kryvuodamas" Jž. II 249, *kuprùtis* „kuprotas žmogus" KDL I 653 s. v. h ö c k e r i g, *laukùtis* „laukas arklys" Rdn., *paikùtis* „paikšas, ein lieber Dummer" K 286, *pilkùčiai* „pilkieji žirniai" ib., *skubučiai* „skubiai prinokstą žirniai" R I 134, M I 246, *slogùtis* „per miegą slėgiąs slogulys" Vkv., *staigùtis* „dagus, galvotrūkčiais dirbąs" Kv., *tarpùtis* „toks žemės sklypas" Lkš., *vasarùčiai* „vasariniai javai, kviečiai" K 491, Btn., Ddv. ir kt. Plg. sl. **lapъtь* (> r. *лáпоть* „vyža", srb. *làpat* „gabalas, sklypelis, skiautė"...) : *lõpas*, s. sl. *nogъtь* „nagas, Nagel, Kralle, Klaue" : *nãgas* ir kt. Čia pat dar tenka priminti ir būdvardį *paskutis* „paskutinis": čėse p a s k u č i a m e Maž. 344 (jei tai kartais nėra korektūros klaida vietoj *paskučiausiame*).

Be to, dar yra šios priesagos darinių, vartojamų paukščiams pavadinti ir negalimų priskirti jokiai minėtajai grupei, pvz. *budùtis* „tūtlys, luputis (Upupa epops)" Jž. I 246, *dudùtis* „t. p." EŽ 79, *kukutis* „t. p." SzDi. 47, *liputis* „slukutis, Baumläufer (Certhia familiaris)" VK 74, *lukùtis* „budutis" Kp., *lupùtis* „t. p." Šmn., *mikùtis* „perkūno oželis" Kp., Šmn., *slukutis* „liputis" N 486, *takùtis* „perkūno oželis" EŽ 87, *tikùtis* „t. p." M I 294, *tutùtis* „lukutis" Š., *upùtis* „kėkštas, Häher" LF 192 ir kt. Šitos rūšies dariniai daugiausia yra onomatopoetinės darybos, todėl jie tokie ir yra savotiški, visai skirtingi.

Tikriniai šios priesagos vardai kuo nors ypatinga nepasižymi, pvz. *Augùtis* „Viekšnių vls. upė", *Degùtis* „pav.", *Kirkùtis* „Raudonės vls. upė", *Narùtis* „Vadoklių vls. ežeras", *Skaptùtis* „Jiezno vls. upė", *Vilnùtis* „Švėkšnos vls. upė" ir kt.

§ 210. Priesagos *-utė* dariniai pirmiausia reiškia veiksmą ir asmenį ar šiaip gyvą būtybę, pvz. *ėjùtė* „eismė, ėjimas“ Jž. I 395, *kár̃šutė* „karšimas“ Užv., Žem. I 294, *pairùtė* „suirimas, suiruolė“ Vnr., Btn., Ddv., *plakùtė* „plakimas“ Jž., *radùtė* „suirutė“ Šmn., ds. *radùtės* „kritusio gyvulio radimas“ Kp., „džiaugsmas (ką radus)“ Atš., *suirùtė* „maišatis, sąmyšis, lermas“ Sb., Kp. ir *kišùtė* „kuris visur kišasi, lenda“ Lnk., Dvd., Psv., *šokùtė* „varlė“ Lpg., Vrn., Mck.

Konkrečios reikšmės dariniai su priesaga *-utė* yra: *klapùtė* „klapatė“ Bgt., *kvapùtė* „viola“ Kv., *muštùtė* „prietaisas sviestui sukti, muštokė“ Btč., *nãgutė* „rietėlė, Nagelgeschwür“ Ds. (ir „šykštuolis, labai šykštus žmogus“ Ds., Slk., Zrs., Dglš.), *rãgutės* „rogės“ SzDi. 332, Užp., Ds., Trg., Tvč., Lzn., *skubùtės* „ankstyvosios bulvės“ K 385, *statùtė* „stovynė, statukas“ Vsk., Kzt., Mlg., *šlakùtė* „šlakuota višta“ K 431, *trepùtė* „iš siūlų ar virvučių nunertas autuvas“ Mlt., *žibùtė* „žibuoklė; našlutė, spygutė (tokia gėlė)“ K 520 ir kt. Čia pat priskirtini ir tikriniai šios priesagos vardai: *Beržùtė* „Šiaulėnų vls. upė“, *Galnùtė* „Vainuto vls. upė“ ir kt.

Pagaliau *-utė*, kaip ir *-utja-*, yra dar gausiai vartojama mažybine arba malonine reikšme, pvz. *karvùtė*, *lapùtė*, *didùtė*, *mažùtė* ir kt.

§ 211. Su priesaga *-ūta-* (m. *-ūta*) yra visai nedaug darinių, pvz. *laskū́tas* „skarmalas“ Kp., Anč., Vdš. (: *lãskatas*, *lãskana*...; dėl priegaidės ir reikšmės šis žodis gali būti ir nepaskolintas iš g. *лоскут*), *Mekšrū́tas* „Kapčiamiesčio vls. ežeras“, *Obšrū́tai* „Pilviškių, Barzdų ir Igliškėlių vls. kaimai“, *Seibūtaĩ* „Kruonio vls. kaimas“, *skarliū́tas* „skarmalas, skurlis“ Sb., *Vembūtaĩ* „Telšių vls. kaimas“, taip pat *blakūtà*, *-ū̃tos* „kuris blakutinėja, vis vaikšto, nenusėdi vietoje, nenuorama, pluja, paplavūnas, bruzdulis“ Jž. I 215, *keliū́ta* „kelelis, kelias“ Rkš., Užp., Ds., Slk., *laskū́ta* „laskudra, nestrainus“ Jž., *lemtūtà*, *-ū̃tos* „lengvo būdo, negreitas“ Km., Sv. ir kt. Kaip rodo *Obšrū́tai*, sudaryti iš *obšrùs* „barsiukas“, šios rūšies dariniai galėjo būti pradėti daryti iš *u-* arba *ū-* kamienų, tuo pat būdu, kaip ir priesagos *-ūna-* dariniai; plg. lot. *argū-tus* „aiškiai pažymėtas, skambus, skardus, akylas“ iš **argu-* : gr. ἄργυ-ρος „(iš pradžios) šviesiai blizgąs; (vėliau) sidabras“, s. ind. *árju-naḥ* „šviesus, baltas“ ir kt., žr. Stotz-Schmalz Lat. Gr.[5]227.

Išvestinė priesaga *-ūtja-* (m. *-ūtė*) yra vartojama daugiausia mažybinėms gyvosioms būtybėms ir rečiau mažybiniams konkretiems daiktams žymėti, pvz. *kálvūtis* „kalviukas, kalvio sūnus“ Kv., Jž. II 22, *katū̃tis* „kačiukas“ Kv. (ir *kačiū̃tis* „t. p.“ Tvč.), *paukštū̃tis* „paukščiukas“ Kv., Rtv., *pylū̃tis* „antukas“ Švn., *varliū̃tis* „varlytė“ Tvč., *varniū̃tis* „varnytė, varnelė“ ib., *vilkiū̃tis* „vilkelis“ ib., *vištū̃tis* „vištytis“ Als., Slnt., *zuikū̃tis* „zuikiukas“ Pgm., *žvìrblūtis* „žvirbliukas“ Kv., taip pat tikriniai vardai *Bogū̃tis* „Seirijų vls. ežeras“ *Keršū̃tis* „Merkinės vls pieva“ ir kt.

Priesagą *-ūtė* turi: *keliū̃tė* „kelelis“ Rmš., Tvč. (ir *keliū̃tė* „siauras kelias, šunkelis“ Kkl., Trg.), *peliū̃tė* „pelytė“ Tvč., *varliū̃tė* „varlytė“ ib., *voveriū̃tė* „voverytė“ ib. ir kt. Tverečėnai šalia to dar pažįsta ir mažybinę priesagą *-eliūtė*, pvz. *riekeliū̃tė* „riekelytė“, *skyleliū̃tė* „skylelytė“, *upeliū̃tė* „upelytė, upeliūkštis“, *virveliū̃tė* „virvelytė“, žr. Otrębski WLN I 165.

Savo reikšme išsiskiria *tekū̃tė* „tekyba, nutekėjimas“ Užv., Žem. I 5.

Šalia *-ūtja-*, daugiausia žemaičių tarmėse, dar yra vartojama priesaga *-uitja-*, pvz. *mergùitis* „maža, bet graži mergaitė“ Skd., *paukštùitis* „paukštytė“ Ylk., Jž. I 262 s. v. cypčioti, *vaikelùitis* „vaikiukas“ Šts., *vištùitis* „vištytis, viščiukas“ Škn., Jž. II 123 s. v. kirbėti, taip pat *Gilùitis* „Simno vls. ežeras“, *Gilùičiai* „t. p. kaimas“, *Spragùitis* „Leliūnų vls. viensėdis“ ir kt. Tai turbūt yra ne kas kita kaip kontaminaciniai naujadarai; pvz. *paukštuitis* tuo būdu gali būti kilęs iš *paukštū̃tis* + *paukštýtis*, žr. Būga RFV LXVI 219. Panašiai turbūt yra susidariusios ir dzūkų *raguĩtės* „ragutėlės, rogės“ Mkn., Btm.

Pagaliau su *-ūta-* turbūt yra susijusi ir priesaga *-auta-*, pvz. *Eináutas* „Gruzdžių vls. upė“, *Gẽdautas* „pav.“ (: *Gẽdas, Gedùtis, Gedáitis*), *móliautas* „moliuotas“ Sv., Vaiž. VI 165, *Víešnautas* „Surviliškio vls. upė“, *Výniautas* „pav.“, *Vózgautas* „Stačiūnų vls. upė“ ir kt.

Kas kita yra *grybaũtė* „volungė“ Ds., *šienaũtė* „šienapjūtė“ Kv., Ds. : šie dariniai yra sudaryti tuo pat būdu, kaip ir kiti daiktavardžiai su priesaga *-tė*, plg. *šienaũtė* : *šienáuti* = *pagaũtė* : *pagáuti* ir kt.

i). *-asta, -asti-, -esta-* ir kt.

§ 212. Su priesaga *-asta* iš bendrinių žodžių tuo tarpu težinoma tik *gyvastà* „gyvata“ Ds. Čia, be abejonės, pirmykštė priesaga yra *-sta*, pridėta prie kamieno *gyva-* : *gyva-stà* — *gývа-s*. Kitų negausių šios rūšies tikrinių darinių daryba yra jau išblankusi, pvz. *Grąbastà* „Giedraičių vls. upė; Molėtų vls. viensėdis“, *Komastà* „Giedraičių vls. kaimas“ ir kt.

Daug daugiau turime darinių su priesaga *-asti-* (*-astja-*), pvz. *bãžmastis, -ies* „daugybė“ Jž. I 198 (: *bãžmas* „būrys, pulkas, minia, daugybė“), *bjaurastìs, -iẽs* „bjaurumas“ ib. 213, Ds., *bjū̃rastis, -ies* „bjaurumas, subjurimas“ Ds., *eĩgastis, -ies* „eiga, eisena“ Jž. I 394, Sb., Kp., *gaĩlastis, -čio* „gailesys“ Jž. I 400, Jd. 1228_8, Jsd. 243, 715, *geležastìs, -iẽs* „metalas“ TŽ I 357, *gỹrastis, -ies* „pasigyrimas“ Jž. I 434, *gývastis, -ies* (ir *gyvastìs, -iẽs*) „gyvenimas, gyvybė“ BrP II 370, GNT I Kor. XIV 7, Jž. I 438, K 126, KGr 100, Sb., *jaũkastis* „potraukis, noras, pomėgis“ Jž. I 679, *káršastis -ies* „karšatis, senatvė“ Gl 11, Up., *kẽblastis, -čio* „rūpestis, painus darbas“ Sksn., *keikastìs, -iẽs* (ir *keĩkastis, -ies* arba *-čio*) „keikimas, prakeikimas, keiksmas“ DP 9, 109, 110, 129, 131, PS II 41, SzDi. 295, Jž. II 65, Št., Plč., *lýgastis, -ies* „lygybė“ Mlg., *nerimastìs, -iẽs* „nerimas“ K 272 (ir *nẽrimastis, -čio* „t. p.“ Vkv., Rmg., Kp., *nerimãstis, -čio* DP 197, 220, 304), *núotarastis* „kaltinimas be kokios priežasties“ Lpg., *pỹkastis, -ies* (ir *-čio*) „piktumas, pyktis“ Jž. I 134 s. v. a t l y ž t i, Jd. 855_9, Vln., Ddv., Alk., *rãmastis, -ies* „ramybė“ Lšk., *rimastis, -ies* (ir *-čio*) „ramybė, poilsis“ GV 135, Qu[4] 264, *veȓpastis, -ies* „verpalas“ Ds. ir kt.

Kaikurie šios priesagos dariniai gali būti sudaryti slaviškais pavyzdžiais. Pvz. *maĩtnastis, -ies* „maistas“ ŽV I 56, Jsd. 695_5, PKT 287, Btč. savo priesagą *-(n)asti-*, be abejonės, turi iš *žỹvnastis, -ies* < l. *żywność*. Taip pat hibridiškai gali būti sudaryta ir *ámžinastis, -ies* „amžinybė“ LKŽ 75 : l. *wieczność*. Bet kad taip būtų sudaryti visi šios rūšies dariniai, kaip kad savo laiku yra manęs Leskienas Bild. 580, negalima pasakyti: kaip rodo *gyva-tà* : *gyva-stà*, šalia *bjaura-tìs, kárša-tis, veȓpa-tė* gali būti ir *bjaura-stìs, kárša-stis, veȓpa-stis*, taip pat **keika-tis* (plg. *kenkatis, keptis, mušatis...*, žr. § 191) : *keika-stis* ir kt.

Čia pat priskirtina ir priesaga *-aksti-* : *Vadakstìs, -iẽs* „kairysis Ventos įtakas Laižuvos parapijoje" || *Vadaktìs, -iẽs* „Nevėžio įtakas", *vadaksnis, -ies* „šlapia pieva" Jž. I 229 s. v. brandus : *Vadà* „Linkuvos par. upelis", žr. Būga RSI. VI 13.

§ 213. Priesagą *-esta-* turi tik *remẽstas* „amatas, Handwerk" Post. 99b, Lex. 90, R II 190, M II 253, N 435, KD 180 (=lat. *remests* „t. p."). Dėl darybos jis gali būti sudarytas šalia *remẽsas* „amatininkas, Handwerker" N 435 lygiai taip pat, kaip pvz. *rúožtas* greta *rúožas* ir kt. Plg. Būga KS 279.

Su priesaga *-esti-* (*-estja-*) yra: *bjaũrestis, -ies* (ir *-čio*) „bjaurybė, bjaurus daiktas, bjaurus žmogus" R I 15, BR 1 Kar. XXI 26, N 339, K 46, *genestỹs* „išgana, genesys" K 119, VK 95, *kalbestis, -čio* „kalbesys" N 172, *keĩkestis, -čio* „keiksmas, keikimas" LD 260, K 175, Jž. II 65, *lūkestìs, -iẽs* „ilgesys" Mrp. (ir *lũkestis, -čio* „laukimas, viltis" Btn., K 237), *mokestìs, -iẽs* DP 96, 290, 308, Ds. (ir *mõkestis, -čio* DP 360, K 260, Sb.), *pỹkestis, -čio* „pyktis, piktumas" R II 183, Arm., *raugesčiaĩ* „raugalas duonai raugti" Sb., *rẽjestys, -čių* „barniai, rietenos" Ds. (ir *ríejesčiai* „t. p." Sb.), *ríemastis, -čio* „barnis, rietena" Vbn., *rūpestìs, -iẽs* (ir *rũpestis, -ies* ar *-čio*) BrP II 400, 477, DP 124, 333, PS I 54, GNT 2 Kor. VIII 7, K 362, Išl., Sb. (ir *rūpestỹs* DP 100, 211, 349), *vaĩkestis, -čio* „jaunas vaikas" LD 112, 355, M I 311, N 56 ir kt.

Šitos priesagos dariniai gali būti pradėti daryti iš priebalsinio *es-* kamieno + *-ti-* (*-tja-*), plg. *gaĩlestis* : *gailesỹs, genestỹs* : *genesỹs, kalbestis* : *kalbesỹs* (ir *kalbesis, -ies*), *lũkestis* : *lūkesỹs*, taip pat *mokes-tis* : *mokes-nis, rūpes-tis* : *rũpes-nis* ir kt. Toliau žr. Osten-Sacken IF XXVIII 407tt., Endzelin Le. Gr. 276.

Gervečėnų *mẽnestis* (tarm. *mẽnaśtśis*) veikiausiai yra sudarytas pagal kitus daiktavardžius su priesaga *-estis*, plg. Fraenkel BSI. II 27.

Visai nedarios priesagos yra *-ėsta-*, *-ėsta* ir *-ėstė*, pvz. *grebẽstas* „stoginė kartis, skersai dedama ant gegnių" Jž. I 465, Sb., *kepẽstas* „prastai einąs; kvailiukas" Sv., Rkš., *Lamẽstas* „Linkmenų vls. kaimas", *skanẽstas* „skanumynas" Žem. I 62, III 298 (: *skanẽsas* „t. p."; kad čia, kaip E. Fraenkelis IF LIII 76 mano, *-ėsta-* būtų ne priesaga, bet veiksmažodinis abstraktas nuo *ẽsti* „essen", visai netikėtina); *akėstà, -ẽstos* „akėjimas" Dgl. (: *akẽti*), *tekẽs-*

tos, -ų „tekyba, ištekėjimas" Lkm. (: *tekė́ti*); *bjaurė̃stis* „bjaurybė" Svk., *talkė̃stė* „talka" Dglš. (: *talkė́ti*), *tekė̃stė* „vedybos" ib.; ds. *tekė̃stės* „ištekėjimas" Ut.

§ 214. Su priesaga *-ysta-* yra sudaryti keli būdvardžiai, pvz. *kiaulýstas* „nemandagus" Trg., *našýstas* „ilgai nešiojamas" ib. (ir *nešýstas* „t. p." Jž.), *ugnýstas* „karštas, ūmus, staigus" Ldk. Tokiai darybai pradžią galėjo duoti antriniai kamienai su priesaginiu *-y-*, pvz. *našýstas, -à* : **našý-ti* (= sl. *nositi*). Kiti tos priesagos dariniai gali būti sudaryti iš analogijos.

Tuo pat būdu yra sudaryti ir priesagos *-ysta* daiktavardžiai. Tai dar aiškiai rodo tokie dariniai kaip *daly-stà* (km. *dalý-stos*) „dalyba, dalymas" Jž. I 290 (: *dalý-ti*) ir *našy-stà* „mada" Jž. I 417, s. v. g a u b t ė, Vln., Vdk., Sb., Sv. (: **našý-ti*),[1] plg. *tekė-stà* : *tekė́-ti* ir kt.; žr. Būga KS 230. Su atitinkamais būdvardžiais jie santykiauja tuo pat būdu, kaip pvz. *giedrà* su *giẽdras* ir kt.

Bet dabar šios pirmykštės darybos pėdsakų jau visai maža bėra, — su priesaga *-ysta* daugiausia turime antrinių, analoginių, darinių, visų pirma sudarytų iš daiktavardžių, pvz. *balamūtysta* VEE 214, *balvonysta* BrB 5 Moz. XXXII 21, MT 211b, *bičiulysta* ib. 141, *byskupysta* „vyskupystė" DP 505, *brolystà* Jž. I 238, *dievystà* DP 253, 257, *draugystà* „draugystė; susivedėlių gyvenimas, buitis" Maž. 500, BrB 4 Moz. XXVI 10, Jž. I 342, *dvarystà* „baudžiava, lažas" Jž. I 375, Sb., *gentystà* „giminystė" Jž. I 426, *įbuvysta* „įbuvio padėjimas" ib. 506, *karalystà* (ir *karãlysta*) Maž. 61, BrB 1 Kar. II 46, BrP I 208, DP 27, 164, 171, 459, 469, Jž. II 35, *kareivystà* „kareiviavimas" (: aš parjodams iš k a r e i v y s t o s mečiau šviesų kardelį Jd. 629_{10}), *katalikystà* Jž. II 53, *kekšysta* BrB 3 Moz. XX 17, Jž. II 68, *keleivystà* „kelias; keliavimas, kelionė" Jž. II 69, PJ 20, *kerdžystà* Jž. II 82, *klaidūnystà* „klaidžiojimas" ib. 144, *kūdikysta* DKl 227, *kunigystà* „kunigystė; baudžiava" AM 7, DP 465, Jž. II 196 s. v. b a u d ž i u v a, *lažystà* „baudžiava" Jž., *martystà* „martavimas" Alk., *melagysta* MT 54 b, 196, *mergystà* DP 439, Jž., Grb., *moterystà* DP 304, Jd. 689_{10}, *namystà* „namai, šeimyna" Jž., OD II 34, *piemenystà* Vln., *ponystà* „ponumas, gražumas" Sksn., BrB 4 Moz. XXI 30, *prarakysta* VEE 41, *prekysta* „prekyba" BrP II 469, *sėb-*

[1]) Salamiestėnų, kupiškėnų ir kt. *nešystà* yra pagal *nešti* perdirbta iš senesnės *našystos.*

rysta KN 52, *svetystà* „giminystė" Bvt., *šelmystà* Rgk., *vagystà* BrB 1 Moz. XXX 33, DP 55, DKI 144, *velnystà* Jž., *vergysta* „vergija, vergystė" Post. V, PS II 155, *žmonystà* „(giminių, kaimynų) susirinkimas, svečiavimasis" Lnk., Slnt., VR 487, TK 167, ITK 6, *žuklysta* „žvejyba" Qu³ 664.

Iš būdvardžių sudaryti šios priesagos dariniai yra: *bendrysta* DLŽ 151, *didysta* „didybė, puikybė" DLŽ 173, TK 25, *dykystà* „dykumas, dykiniavimas" Jž. I 324, *gáilysta* „gailesys, gailė, atgaila" AŠ 6, Tvč., PS I 39, 127, SzDi. 270, *jaunystà* „jaunystė" TK 236, VK 109, Jsd. 511, OD I 14, TŽ I 180, *kvailystà* „kvailystė" Pgm., *lapysta* „puikė, didybė" DP 441, 507, *mažystà* „mažumas; mažumė" Btn., GV 260, *mudrysta* VEE 150, *nuogystà* „nuogybė" Vln., Sksn., Als., *paklusnysta* „paklusnybė" Maž. 116, *senystà* „senatvė" LD 140, VK 108, Lpg., *skalsysta* „skalsa, skalsybė" Post. 271, *skaugysta* „šykštybė" DLŽ 140 ir kt.

Iš skaitvardinių darinių paminėtina *dvejysta* „dvejybė" (: kur dvi marčios, ten d v e j y s t a ir nesantaika Jž. I 376).

Savo reikšme šios priesagos dariniai yra vienaverčiai su priesagų *-ystė, -yba, -ybė (-uma-)* ir retkarčiais *-avima-* daiktavardžiais. Vienas kitas iš jų gali reikšti ir nomen agentis, pvz. *kluonystà* „kuris kluoną prižiūri, kuria jaują, vėto javus, kluonius" Jž. II 176, *senystà* „senis" Lpg. O senoviniuose raštuose šia priesaga kartais žymimas net ir kolektyvas, pvz. *žydysta* „žydai" BrB Rom. III 1.

Tikriniams vardams sudaryti priesaga *-ysta* retai tevartojama, pvz. *Aknystà, -õs, -ýstą* „kairysis Šventosios įtakas prie Debeikių", *Gubýsta* „pav." (: *Gubỹs, Gùbinas*), *Lokystà, -õs, Lókystą* „dešinysis Jūros įtakas" ir kt.

§ 215. Greta *-ysta-*, *-ysta* seniau galėjo būti vartojamos ir išplėstinės priesagos *-ystja-, -ystė;* plg. *plikas* ‖ *plìkis, -ė.* Bet, išskyrus *bandystis* „gyvulys, bandykštis" ŽS 25, 31, *šeimýnystis* „šeimynykštis" Slnt., PJ 55 ir dar vieną kitą priesagos *-ystja-* atstovą, dabar daugiausia besutinkama tik daiktavardinė priesaga *-ystė*, kuri dažniausiai yra vartojama abstraktams sudaryti.

Visų pirma su šia priesaga yra iš daiktavardžių sudaromi daiktavardžiai, kurie reiškia tam tikrą stovį arba abstrakčią pagrindinio žodžio ypatybę, ypatybinį būvį, kolektyvą ir kt., pvz. *bajorýstė* „bajorų luomas" SzDi. 364, Jž. I 184, *balvonystė* „stabmeldystė,

Abgötterei" BrB Jer. XXIII 15, *bernỹstė* „kūdikystė; bernavimas" DP 28, K 95, Tvč., *brolỹstė* „Bruderschaft", *dievỹstė* „dievybė, dieviškumas" DP 51, 286, PS I 21, Jž. I 319, *draugỹstė* „draugė, bendrija, Gemeinschaft, Gesellschaft" KP 204, 223, BrB Hiob. XL 36(25), BrP II 339, MT 215b, DP 71, 214, 280, Lex. 81, M I 54, K 92, TK 37, 49, *dvarystė* „baudžiava" Vaiž. X 195, *girtuoklỹstė* „girtavimas, girtybė, Sauferei, Saufen" Lex. 178, Qu[3] 728, GNT 1 Pet. IV 3, R I 39, M I 80, A(1883)147, *godulystė* „godumas" KN 195, Jž. I 455, *kaimynỹstė* „kaimynija, Nachbarschaft" Qu[4] 97, R II 262, M I 102, Tvč., *karalỹstė*, *kekšỹstė* „paleistuvystė" VP 250, BrP I 179, BR 2 Mak. VI 4, 2 Kar. IX 22, K 176, *keleivystė* „kelionė" DLŽ 15, *kerdỹstė* „kerdžiavimas, kerdžiaus tarnyba" Jž. II 81, *kiaulỹstė* „kiauliškas darbas" Sb., Kp., *krikščionystė* „krikščionybė; krikščionys" KP 150, BrP I 5, II 5, *kūdikỹstė* „kūdikio amžius, kūdikybė, Kindheit, Kindschaft" BrB Ps. XI 10, R I 69, M I 134, *kunigystė* „kunigų luomas, Priestertum; poniški reikalai, herrschaftliche Angelegenheiten, Herrschaftssachen" R I 71, M I 136, N 210 (ir *kungỹstė* „baudžiava" Snm. iš *kunigỹstė* „t. p." Arm.), *laukininkystė* „laukų darbai, žemdirbystė, Ackerwerk, Ackerbau" BrB 2 Chr. XXVI 10, Qu[3] 54, N 353, *melagystė* „melas" GNT Rom. I 25, *mergystė* „mergos luomas, mergavimas" DK 54, DP 565, 614, ChB Teis. XI 38, K 250, *moterỹstė* „moteries luomas" DP 68, 112, Sb., *mukšỹstė* „nerimtas elgesys" Knl., *našlỹstė* „našlio ar našlės stovis, Witwenstand" DP 68, Schl. 103, 292, K 268, *palaidūnystė* „pasileidimas" DKI 295, *paleistuvỹstė* „t. p." VŽK 52, Sb., Tvč., *ponystė* „ponavimas, ponumas" KP 118, Žem. II 292, *pranašystė* „pranašavimas" DP 20, *prarakystė* „t. p." VEE 25, BrP I 121, MT XXV, *prekystė* „prekyba" VP 259, BrB Ps. CVII 23, GNT Mat. XXII 5, *susiedystė* „kaimynija" PKT 63, ŽŠ 243, *tarnystė* „tarnyba" A(1884)100, 180, GV 181, Žem. II 197, *tinginỹstė* „tinginiavimas" K 457, Sksn., Ddv., *vagỹstė* „Diebstal" DP 125, PS I 147, K 482, Sb., Kp., *veidmainystė* „veidmainiavimas, Heuhelei" GNT Luk. XII 1, Gal. II 13, K 493, *vergỹstė* „vergija" BrB 2 Moz. XIII 14, MT 125b, DP 2, 59, PS I 108, Ges. 113, ME 17, *vyskupystė* „vyskupo luomas, užsiėmimas, Bischoftum" R I 183, M I 335, *žynystė* „žynavimas, Zauberei" BrB 1 Sam. XXVIII 7, BR Gal. V 20, R I 192, K 527, *žmogỹstė* „žmogybė, Menschheit, menschliche Natur, hominis simulacrum" Maž. 209, DP 2, 128, 133, 323, Qu[4] 40, M I 346,

K 526, Kv., Sb., *žmonystė* „žmonysta“ DB 35, *žuklystė* „žvejyba“ Lex. 71.

Toliau su šia priesaga yra sudaroma būdvardinių daiktavardžių, kurie daugiausia žymi abstrakčią pagrindinio žodžio ypatybę, tą pačią, kurią gali reikšti ir priesagos *-ybė*, *-uma-*, pvz. *aklýstė* „aklybė, aklumas“ MT 65, Qu^{3} 368, *bedievystė* „bedievybė, Gottlosigkeit“ PS II 211, K 43, Sb., *begėdystė* „begėdumas“ GNT 2 Kor. XII 21, *bendrystė* „bendrumas, Gemeinsamkeit“ DP 132, 348, 605, PS I 16, K 44, *beprotystė* „beprotybė“ DKI 285, *budrystė* „budrybė, budrumas“ MK 4, Qu^{4} 92, ChB 1 Chr. XXII 12, *buklýstė* „buklybė, buklumas“ MK 68, R I 19, K 62, *didýstė* „didybė, išdidumas, pasididžiavimas“ Jž. I 321, TK 262, Žem. I 113, II 60, 208, *dosnystė* „dosnybė, dosnumas“ Ges. 286, *gailystė* „gailė, atgaila“ PS II 116, *jaunýstė* (ir *jáunystė*) „jaunybė, jaunatvė, jaunumė“ BrB Ps. XI 10, DP 64, PS I 105, II 123, Jž. I 681, Sb., Tvč., *kurtystė* „kurtumas“ Post. 306b, *lepystė* „lepybė, lepumas, Zärtlichkeit, Weichlichkeit“ R II 409, K 227, *malonystė* „malonumas“ GNT Kol. III 12, *mažystė* „mažumė“ Žem. III 59, TŽ I 347, *nuogystė* „nuogybė, nuogata“ PS I 150, Qu^{3} 369, GNT 2 Kor. XI 27, R II 78, N 422, K 279, Sb., *padorystė* „padorumas“ DLŽ 8, *paikystė* „paikybė, paikumas“ BR 1 Kor. III 19, R I 101, K 286, *paklusnystė* „paklusnybė, paklusnumas“ VP 101b, MT 51, 85, GNT Žyd. V 8, *prakilnystė* „prakilnybė, prakilnumas“ ChB Job. IV 21, *puikystė* „puikybė, puikumas, išdidumas“ BrB 2 Moz. XVIII 11, 3 Moz. XXVI 19, BrP II 426, MK 141, Qu^{4} 961, M I 212, K 335, Schl. 82, ME 111, *senýstė* „senybė, senatvė“ BrB 1 Moz. XXIV 36, Ps. LXXI 9, Qu^{3} 77, BR 1 Kar. XIV 4, K 371, Schl. 96, Rmš., Tvč., *tobulystė* „tobulybė“ MT 72b, R I 161, K 459, *vertystė* „vertybė“ MT 51b, Post. 75b, Qu^{3} 353 ir kt. Dabartinėje gyvojoje kalboje šios rūšies daiktavardžių vis mažiau belinkstama vartoti, ir todėl jų vietoje dažniau galime rasti atitinkamų priesagos *-ybė*, *-uma-* arba kitokių darinių.

Dar mažiau dabar linkstama vartoti šios priesagos daiktavardžių, sudarytų iš būdvardžių su priesaga *-inga-*; jų kiek daugiau dar galime sutikti senesniuose raštuose, pvz. *apstingystė* „apstingumas“ Post. 124b, *buklingýstė* „buklingumas“ K 62, *dėkingýstė* „dėkingumas“ Lex. 44, K 83, A (1883) 190, *graudingystė* „graudingumas“ Qu^{3} 334, *kliaudingýstė* „kliaudingumas, Gebrechlichkeit“ Qu^{3} 776, K 190, *maloningystė* „maloningumas, Holdseligkeit“ R II

209, M II 278, *meilingystė* „meilingumas, meilumas“ Qu[3] 1199, *mielaširdingỹstė* „mielaširdingumas, mielaširdystė“ BrB 5 Moz. XIII 17, Luk. I 58, BrP II 249, MT 72b, M I 176, K 235, *priešingystė* „priešingumas“ PS I 105, *sopulingystė* „sopulingumas“ ib. II 244, *nevaisingystė* „nevaisingumas“ BrB Jes. XLIX 20 ir kt.

Iš kitų vardažodžių nedaug tėra sudaryta priesagos *-ystė* darinių, pvz. *niekystė* „niekumas, Nichtigkeit“ Qu[3] 131, *vienỹstė* „vienybė“ DP 276, 289, K 501.

Nedaug tėra šios priesagos ir tikrinių vardų, pvz. *Barỹstės, -čių* „Laižuvos vls. kaimas“, *Samanỹstė* „Obelių vls. miškas“ ir kt.

§ 216. Su priesaga *-osta* tuo tarpu tėra žinomi tik tikriniai vardai, pvz. *Avinósta* „Salako par. viensėdis“, *Taurósta* „Jonavos vls. upelis, įtekąs į Nerį“ ir kt.

Priesagą *-ūsta-* turi būdvardžiai: *ligũstas* „ligotas, kränklich“ Qu[4] 536, M I 151, K 231, Schl. 108, Snt., Pgm., *miegũstas* „schläfrig“ K 253, Sksn., Plč., *vėlũstas* „vėlyvas“ Qu[4] 547, K 496. Šitos rūšies dariniai gali būti sudaryti iš mot. giminės *ū-* kamieno būdvardžių ir priesagos *-sta-*. Tai iš dalies gal dar rodo pr. *kailūstiskan* „sveikatą“, kuri dabar paprastai yra kildinama iš **kailūstas* „sveikas“, o šis savo ruožtu iš mot. giminės kamieno **kailū-* (= s. sl. *cěly* „gydymas“ šalia *cělъ* „sveikas; visas, nepaliestas“) ir priesagos *-sta-*, žr. Leskien Bild. 582, Brugmann Gr. II[2] 1, 216, Trautmann Wb. 112, Specht KZ LIX 219.

Tarmėse šalia *-ūsta-* dar yra vartojama ir priesaga *-uista-*, pvz. *ligùistas* „ligūstas“ Sb., Kp., Ds., Užp., *miegùistas* „miegūstas“ Dvd., Sb., Ds., Užp., Ln., *vėlùistas* „vėlūstas“ Šlv. ir kt. Tai galbūt yra vėlyvesni dariniai, kuriems atsirasti galėjo duoti progos ir artimos priesagos *-uita-* būdvardžiai (žr. 349t.).

Pagaliau greta *-ūsta-* yra taip pat dar pažįstama ir *-uosta-*, pvz. *ligúostas* „ligūstas“ LD 274, R I 78, II 231, M I 151, N 363, Ds., *miegúostas* „miegūstas“ R II 309, M II 413, Msd., Als., Slnt., Jž. I 609 s. v. i š n i u r t i, Lnk., Ds., Lkm., PKT 33 (iš to sudaryta *mieguostauti* : to lobio... visi n e m i e g u o s t a u d a m i ieškotumbime DP 525) ir kt. Čia pat priskirtina ir priesaga *-uosta* : *Grabuostà, -õs, -uõstą* „Molėtų vls. upė“.

Išplėstines priesagas turi: *Vylũsčiai* „Vainuto vls. kaimas“ *miegúosčias* „miegūstas“ Dgl.

§ 217. Greta *-ysta-*, *-ysta*, *-ystja-* ir *-ystė* yra dar vartojama priesaga *-ykštja-* (m. *-ykštė*), su kuria visų pirma sudaromi mažybiniai daiktavardžiai, pvz. *kiaulýkštis* „kiauliūkštis" Sksn., *kirmykštis* „kirmėlytė" BrB Jes. XLI 14, *levykštis* „jaunas liūtukas" Jer. LI 38, *Lúodykštis* „ežeras į rytus nuo Salako" (matyti, yra buvęs mažybinis *Lúodžio* ežero vardas), *šunykštis* „šunytis" GNT Mat. XV 27, *varnykštis* „varnytis" Qu[4] 257, M I 317, N 54, *velnykštis* „velniukas" LP II 169, *žuvykštis* „žuvytė" LF 203 ir kt.

Visai kitokios, iš dalies priklausomybinės, reikšmės yra: *bandýkštis* „galvijas" BrB 2 Moz. XXII 19, DP 38, 281, Akm., Btč., Btg., *meškerýkštis* „meškerės kotas" Lpg., Sn., Krk., *šeimýnykštis* „šeimynos narys" K 423, *vaivórykštis* „laumės juosta" Kv., Rtv. (ir *vaivorýkštė* „t. p." Kl., Bsg., Jnk., Kp. : *vaivóras* „girtuoklė, Vaccinium uliginosum" Erž., Kv., Msd., žr. Būga KS 297), *vingerýkštis* „Rüsterstaude (Filipendula)" Vdk., Ds. (ir *vingirýkštis* Vln., *vengrýkštis* Erž., *vangarýkštė* Jnk., Škn.).

Šios priesagos būdvardžiai yra: *andáinykštis* „nesenas; kadaise buvęs" SzDi. 174, 226, Jž. I 17, Ds., *dabar̃nykštis* „dabartinis" K 75 (ir *dabartykštis* „t. p." Žem. I 124), *namykštis* „naminis" DP 64, 301 (ir *namykščias* KP 15, *naminykštis* SzDi. 42, kontaminacijos būdu sudarytas iš *namykštis*+*naminis*), *nūnaĩnykštis* „šiandieninis" Vkn., Nč., *pernýkštis* „vorjärig" K 306 (ir *pernýkščias* Sb., Tvč., Dsn.), *rytykštis* „rytinis" SzDi. 276 (ir *rytykščias* Maž. 477, BrP II 394, MT 268), *vakarýkštis* „gestrig" K 484, Vbl. (ir *vakarýkščias* Sb., Kp.).

Su priesaga *-aikštja-* yra *kunigáikštis*.

Priesagą *-okštja-* turi *arklióokštis* „prastas arklys" Dglš., *vartókštis* Škn.

Su priesaga *-ūkštja-* (m. *-ūkštė*) yra sudaromi mažybiniai daiktavardžiai, pvz. *kiauliū́kštis* „kiaulytė" Pgm., *mergū́kštis* „mergelė, mergikė" Kv. (ir *mergū́kštė* „t. p." ib.), *vaikū́kštis* „vaikelis", Btč., *varliū́kštis* „varliokas" Sb., *velniū́kštis* „velniukas" K 496 Sb. ir kt.

Pagaliau dar paminėtinos visai retos priesagos *-aukšta-* ir *-ukšta*, pvz. *Labaũkštas* „Eržvilko vls. upė", *Medukštà* „Alytaus vls. kaimas".

Kaikurie iš augščiau minėtųjų pavyzdžių garsų grupę *-kšt-*

gali turėti iš *-st-*, pvz. *šeimýnykštis* iš *šeimýnystis* ir kt.; bet ta pati grupė gali būti kilusi ir iš *-k-st-*, pvz. *arkliok-štis* (plg. *arkliõkas*) ir kt.

y). *-anta-*, *-anta*, *-enta-* ir kt.

§ 218. Su priesaga *-anta-* turime keletą bendrinių ir tikrinių daiktavardžių, pvz. *gramañtas* „grumtas" Koss. 128, Žem. 4 (: *grãmatas* „krūva, būrys"; taip pat ir ryt. augšt. *grumuñtas* „didelis grumtas" Jž. I 714, Sb. gali būti kilęs iš **gramañtas*), *lamañtas* „gabalas" Slnt., Als., Tv., Jž. I 579 s. v. išgneičioti, Jsd. 40 (: *lám-dyti* ‖ *lìmti* „lūžti"...), *lapañtas* „gabalas duonos" Švn., *ramañtas* „ramtis, elgetos įrankis, luošo žmogaus lazda" Užv., Krl., Škn., Žvg., Btg., *stamañtas* „nerangus, grozdas žmogus" Nms., taip pat *Ãlantas* „kairysis Minijos įtakas" (: *Alnà* „Kučiūnų par. upė", *Ãlovė* ir kt.), *Gérbantas* „Lieplaukės par. ežeras", *Kar̃gantas* „Kelmės vls. kalnas", *Kū́kantas* „Skaudvilės vls. kalnas", *Sãlantas* „dešinysis Minijos įtakas", *Šlavañtas* „Šventežerio vls. ežeras", *Urbantaĩ* „Būblelių vls. kaimas", *Ušantaĩ* „Šiluvos vls. kaimas" ir kt.

Priesagą *-anta* turi: *Alantà, -õs* „Panevėžio vls. upė; Ramygalos par. kaimas; Utenos apsk. miestelis ir dvaras" (ryt. augšt. *Aluntà* gali būti išriedėjus ir iš **Avantà* taip pat, kaip ryt. lat. *olūts* „šaltinis" iš *avuots*, žr. Būga TŽ I 14), *Šlavantà* „Igliškėlių vls. upė; Gudelių vls. kaimas", *Žvarantà, -õs* „Josvainių ir Čekiškės vls. upelis" ir kt.

Su *-antė* yra: *Gausañtė* „kairysis Mituvos įtakas", *Kražañtė* „Kelmės vls. upė", *Kregždañtė* „Gelgaudiškio vls. upė", *Laukantė* „upė" VK 69, *mažantẽ* „mažumė" Rmš., *Samañtės* „Papilės vls. miškas", *Tvarkañtė* „Šiluvos vls. upė", *Ušañtė* „t. p.". Čia pat priskirtina ir *Gramančià, -ančios* „Tauragės vls. upelis, įtekąs į Akmeną".

Priesaga *-enta-* (m. *-enta*), kaip ir *-anta-*, labai retai tevartojama, pvz. *Er̃bentas* „Tauragės vls. upelis", *Gar̃dentas* „pav.", *Gãlentas* „t. p.", *Mélmentas* „Kvėdarnos vls. upė", *rameñtas* „lazda pasiremti einant" Kv., Msd., Slnt. (ir *rementas* „t. p." Škn. : *rem̃ti*), *serbeñtas* arba *ser̃bentas, -aĩ* „ašvoklis, Johannisbeer" (: *sir̃bti* „sirpti, nokti"), *Térmentas* „Veisiejų vls. ežeras", *verveñtas* „prietaisas, kuriuo du šniūrai susukami krūvon" Rtv., taip pat *serbentà*,

-eñtos „serbentas" K 371, Nms., Rgk., Ds. (ir *serbénta* „t. p." Als., Slnt.), *Šerentà, -õs* „Kidulių vls. upė".

Išvestinę priesagą *-entja-* greta *-entė* turi *Gyveñtis, -čio* (ir *Gyveñtė*) „kaimas" LŽT 97.

Priesaga *-inta-* (m. *-inta*) bendriniams daiktavardžiams sudaryti retai tevartojama, pvz. *bìrbintas* „keiksmo žodis" Kp. (ir *birbinta* „lekmenė, klanas" Qu[4] 216, N 331), *vìrvintas* „mėtyklė" Jnšk., Vnr., Vk. (ir *vìrbintas* „t. p." Sb.), *žibiñtas* „žibinčius" Dkš. Daug daugiau šios priesagos turime tikrinių vardų, pvz. *Eĩdintas* „pav.", *Gáilintas* „Merkinės vls. ežeras", *Jūžintas* „Jūžintų ir Salako vls. ežeras", *Mažiñtai* „Skaudvilės vls. kaimas", *Sudintaĩ* „Židikų vls. kaimas", *Svirìntai* „Klaipėdos krašto kaimas" (Fenzlau 30), *Šir̃vintas* „pav.; Seirijų vls. giria", *Víešintas* „ežeras prie Viešintų", *Viržintaĩ* „Endriejavo vls. kaimas", *Žùvintas* „Simno vls. ežeras" (ir *Žuvintaĩ* „Simno vls. kaimas"), taip pat *Alsintà, -õs* „Juodupės vls. upė", *Livintà, -õs* „Rumšiškių vls. upė", *Rominta* „Pisos upės įtakas" N 446, K 358, *Širvintà, -õs* „kairysis Šventosios įtakas; dešinysis Švitinio įtakas; kairysis Šešupės įtakas", *Šìrvintos* „Ukmergės apsk. miestelis", *Tilžinta* „Maž. Lietuvos upė" VK 71, *Viešintà, -õs, Víešintą* „kairysis Lėvens įtakas" (ir *Víešintos, -ũ* „Panevėžio apsk. miestelis"), *Žuvintà, -õs* „Pakuonio vls. kaimas" ir kt.

Išplėstinę priesagą *-intja-* (m. *-intė*) turi *žibiñtis, -čio* „įtaisas šviesai laikyti" Lšk., Sr., *taukiñtė* „prietaisas ar indas, kur pripjausto lašinių, sugrūda piestu ir paskui tepa ratus" Kp.

Su priesaga *-unta-* yra sudaryti keli būdvardžiai, pvz. *niekuntas* „nesveikas, ungedeilich (kalbant apie nepaeinantį gyvulį)" N 418, *vienuntas* „vienintelis" BrP I 324, AM 37, N 64 (plg. pr. *ainonts* „kas nors"). Šalia to su *-unt-* dar yra vartojami ir keli prieveiksmiai, pvz. *dienuntą* „bet kurią dieną" BrB 1 Sam. XXVII 1, M I 48, N 136, *kartuntą* „kada nors" BrP I 364, II 488, R I 55, N 182, Jž. II 47, *kiekuntą* „kiek, kelis kartus" BrB 1 Moz. XLIII 2, 2 Kar. V 20, N 189, *vienunta* „bet kada, kada nors" N 64 ir kt.

Šitos rūšies dariniai su priesaginiu *-nt-* dabar jau retai bevartojami, ir todėl jų daryba nebevisur yra aiški. Pvz. *žibiñtas,* atrodo, gali būti sietinas su *žìbinti;* plg. *àpsiaustas, -à* : *apsiaũstas, -ai* „apsiaučiamas drabužis, ploščius" = *žìbintas, -a* : *žibiñtas* ir kt. Galbūt seno dalyvinio kamieno ir dar vienas kitas iš jų yra; pvz. tokios darybos galėtų būti *Ãlantas* ir kt., plg. Rozwadowski RSI.

VI 43, Gerullis ON 256. Bet daugelio kitų tokių darinių darybos jau nebegalime susekti, nes dažnai trūksta pagrindinių žodžių, iš kurių jie buvo sudaryti. Tik yra aišku, kad *-nt-* jau nuo labai seniai yra vartojama ne tik dalyviams, bet ir kitiems vardažodžiams, daugiausia daiktavardžiams, sudaryti. Tai, be mūsų, dar rodo ir prūsų kalba, pvz. *Babant, Galanten, Syrwynthen* ir kt., žr. Gerullis l. c.

Bet šalia senų darinių su *-nt-* yra ir tokių, kur *t* po *n* gali būti ir vėliau atsiradęs; tai dar rodo tokios dvejybės kaip *Eidintas* : *Eidinas* ir kt., plg. *rúožtas* : *rúožas*, *genestỹs* : *genesỹs* ir kt. Dėl *-unta-* darinių plg. Fraenkel APh VII 32t.

15. PRIESAGOS SU *-v-*

a). *-va-, -va, -vja-, -vė*

§ 219. Priesaga *-va-* dabar nebėr gaji, todėl ir jos darinių nelabai gausu. Visų pirma su ja yra kiek sudaryta daiktavardžių, pvz. *diẽvas* (= lat. *dìevs*, pr. *deiws*, s. ind. *dēváḥ;* šaknis **dei-* : *die-nà* ir kt.), *kóvas* (plg. *kógas* Ds.), *laĩvas* (: lat. *laĩva* „valtis, laivė"), *nar̃vas* „klėtka" Als. (taip pat *narvas* „gurbelis, Bienenkönigshäuschen" Lex. 34 : *nérti*), *pil̃vas, pur̃vas* (= lat. *pùrvs;* dėl kilmės plg. Endzelin MLV III 421), *pastõvas* „ūgis, stõtas" Nms., Als., ds. *pastõvai* „šoninės staklių dalys" Vkš., „laiptai" Ds. (: *stóti*), *sývai* „sunka, Saft" (: lat. *sĩvs* „išspaustas aliejus" ir kt.), *tė̃vas* (= lat. *tė̃vs*), *ùrvas* (ir *ur̃vas*) ir kt. Šalia to su ta priesaga turime ir keliolika būdvardžių, pvz. *bérvas* „bėrokas" Jž. I 205 (: *bė̃ras*), *blaĩvas* „nublukęs, išblankęs; balkšvas, išblyškęs" ib. 214 (iš **blaidvas* : s. sl. *blědъ* „išblyškęs"), *er̃dvas* (ir *ar̃dvas* : *érdėti*, *ardýti*), *gývas* (= lat. *dzîvs*, s. sl. *živъ*, lot. *vīvus*, s. ind. *jīváḥ* : *gýti*), *kleĩvas* „klišas" (: lat. *kleĩns* „kreivas, kreivakojis"), *kreĩvas* (= lat. *krievs*, s. sl. *krivъ* : *kréi-sa* „yda, trūkumas", lat. *krèiss* „kairysis"), *laivas* „laibas" LF 31, KD 109 (: *líebas* „liesas, plonas", *leĩnas* „liaunas" ir kt, žr. Tr̃autmann Wb. 154), *leñgvas* (: lat. *liegs* „t. p."), *liesvas* „liesas" Jž., *mul̃vas* „gelsvas, gelsvai rudas, molio spalvos" N 410, Jž. (: *mùlti* „purvinam darytis"), *pal̃vas* „šviesiai geltonas, gelsvas" (= sl. **polvъ* > s. sl. *plavъ*, s. sak. *falu*, sva. *falo* „gelsvas, šviesus" iš **falwaz* : *pál-šas*), *raivas* „raibas" Jd. $696_{2,4}$, 779_{1} (: *ráinas, raimas*), *širvas* SzDi. 361, KD 100, DŽ 56 (: *šìrmas*), *šleĩvas* „kleivas", *šlìvas* „t. p." Pgm. (: *šliẽti, šlýti*), žem. *tę̃vas* „plonas"

(= lat. *tiêvs* iš **tenvàs* : *tenḗti* „tirštėti", gr. τείνω „tempiu" iš *τεν-ι̯ω ir kt.), *žal̃vas* „geltonas, gelsvas" Als., Sksn., LF 202 (ir *žel̃vas* : *žãlias, žélti*) ir kt.

Šitos rūšies dariniai iš pradžios yra buvę ne kas kita kaip balsiu *a* išplėsti senesni *u*- kamienai. Tai dar aiškiai matyti iš tokių lygiagrėčių kaip *tę̃vas* (< **tenvas*) ‖ s. ind. *tanúḥ* „plonas, gležnas, nereikšmingas", gr. τανυ- „ilgas" (sudėtiniame žodyje τανύ-γλωσσος „ilgaliežuvis"), gr. att. στενός (jon. στεινός, eol. στεννός „ankštas, siauras") iš *στενϜός ‖ στενυ-γρός „t. p.", Στενύ-κληρος „miesto vardas", s. ind. *takvá*- „greitas" ‖ *tā́ku*- „t. p." ir kt., žr. Brugmann Gr. II² 1, 199t., Chantraine Form. 122, Benveniste Orig. 71, Specht KZ LXV 200.

Greta -*va*- dar yra vartojama ir būdvardinė priesaga -*sva*- (-*šva*-), pvz. *balsvas* „apybaltis, baltokas" Mitt. I 357, JGr. 125, *bálkšvas* „t. p." Sb., Kp. (iš **bal-k-svas* : *balk-stu* „bąlu" SzDi. 12), *blaísvas* SzDi. 183 (iš **blaid-svas* : *blal̃vas*), *gel̃svas* „apygeltis" (iš **gelt-svas* : *gel̃tas*), *juõsvas* „apyjuodis, pojuodis" (iš **juod-svas* : *júodas*), *kiẽsvas* „kietokas" Lpl. (iš **kiet-svas* : *kíetas*), *laĩsvas* (iš **laid-svas* : *paláidas, láidyti*), *mel̃svas* (ir žem. *mẽl-svas*) „apymėlynis" (: *mė̃lynas*), *pìlkšvas* „apypilkis" Sb. (: *pìlkas*), *raũsvas* „apyraudonis" (iš **raud-svas* : *raũdas*), *rẽsvas* „apyretis, poretis" JGr. 126 (iš **rėt-svas* : *rėt-mẽ* „retuma"...), *riẽsvas* „išlenktas" Jž. (iš **riet-svas* : *riẽtė, riẽsti*), *rùsvas* (iš **rud-svas* : *rù-das*), *žal̃svas* (: *žãlias*), *žil̃svas* „apyžilis" JGr. 126 (: *žìlas*) ir kt.

Ši priesaga daugiausia tėra pažįstama tik mūsų kalboje, todėl galimas daiktas, kad ji yra neseno kilimo. Toliau dėl jos darybos plg. Brugmannas Gr. II² 1, 202, 538.

§ 220. Priesaga -*va* dabar yra vartojama tik daiktavardžiams sudaryti, pvz. *béržva* „beržynas" Jž. I 205 (: *béržas*), *dirvà* (: *dir̃ti* „plėšti", žr. Būga KS 228), -*eiva* (žodžiuose *at-éiva* „ateivis" Ds., *Kar-éiva* „pav.", *per-eiva* „pereivis" N 23 : *eĩti*, s. ind. *évaḥ* „skubąs; bėgis, eiga, įpratimas, paprotys" iš **ei-u̯os*), *gléivos* „gleivės, gléimos" Psv. (: *gliẽti*), *kalvà* (: *kálnas, kélti*), *krūvà* (: *krū̃-snis, kráuti*, s. sl. *kryti*), *narvà* „bičių motinos ląstelė" R II 74, N 416, „tam tikra kilpa" GGA (1885) 939, „plyšys, skylė" Svn. (: *nérti*), *pieva* (iš **péi-vā* : *píe-nas, piẽ-tūs, pý-ti* „įgauti pieno" Kv.), *sparvà* (: *spìrti*), *stova* „vieta, kur kas stovi" N 502 (: *stóti*), *žervà, -õs,*

žeřvą „žarija“ Ad. (: *žeřti*). Kiti šios priesagos daiktavardžiai artimų giminiečių, bent mūsų kalboje, visai nebeturi, pvz. *ašva* „kumelė“, *balva* „dovana“ BrB 2 Moz. XXIII 8, BrP I 324 (= lat. *baĩva* „t. p.“), *dervà* (ir *darvà*) „smalingo medžio skala, smala“ (: lat. *dar̂va* „smala“), *galvà, -õs* (= lat. *gaĩva,* pr. *gallū* < **galvā*, sl. **golvā* > r. *голова*, l. *głowa*), *viksvà*, km. *vìksvos* „Riedgras, Carex“ (galbūt iš **vis-k-vā* : pr. *wiss-ene* „gailis, Porsch“ ir kt., žr. Būga KS 301, Endzelin MLV IV 584) ir kt.

Nevisai paprastas dalykas yra tokie dariniai kaip *gausvà, -õs* „vieta, kur ko gausu“ Jž. I 419, *ýdva* „yda, trūkumas“ ib. 509, *kréisva* „t. p.“ ib. II 224 ir kt. greta *gausà* „gausybė“, *ýda, kréisa*. Jie veikiausiai yra ne kas kita kaip balsiu *-a* išplėsti senesni *u*-kamienai; pvz. *gausvà* tuo būdu gali būti kildintina iš **gausu̯-ā* < **gausu-ā* : *gáusù-s*.

Visai panašiai yra aiškintini ir tokie daiktavardžiai kaip *brastvà, -õs* (ir km. *brãstvos*) „negili vieta upėje, sekluma“ Jž. I 231, Kv., Msd., Als., *gráižtvos* „utarai“ ib. 459, *narštvà, -õs, nárštvą* „nerštas, pyktis, pasiutimas“ Als., Užv., Krl., Vln., *naštva* „našta“ Gl 144 ir kt. Jie irgi yra laikytini tolimesniais priesagos *-tu-* dariniais, tokiais pat, kaip s. sl. *klętva* „priesaika, keiksmas“ (: *klęti* „keikti“), *žętva* „pjūtis“ (: *žęti* „pjauti“), s. ind. *kartva-ḥ* „darytinas“ (: *kartu-m* „daryti“) ir kt. Ilgainiui *v* prieš *-a* galėjo iškristi (plg. *apalùs* < *apvalùs, ãparas* < *ãpvaras, liẽkarsta* < *liekarstva* ir kt.), ir tuo būdu pvz. šalia *brastvà* galėjo atsirasti *brastà* ir kt.

Priesaga *-tva* savo ruožtu gali būti pridėta prie *a-* kamieno, pvz. *sena-tvà, -ãtvos* „senatvė“ BrB 5 Moz. XXXIII 25, 1 Kar. XIV 4, Rut. IV 15, Pgm. : *sẽna-s*; plg. s. ind. *priyatvá-m* „meilumas“ : *priyá-ḥ* „meilus“, got. *frijaþwa* „meilė“ : *freis* „laisvas“ (iš **frija-*) ir kt. Ilgainiui šalia *-atva* mūsų kalboje atsirado ir *-atvė*, tuo pat būdu, kaip *-ystė* greta *-ysta* ir kt., pvz. *kvailãtvė* „kvailystė“ Lkš., *mažãtvė* „mažumė“ Lnk., *mėžãtvė* „mėžiamasis laikas“ Ūdr., *senãtvė* „senystė“, *šienãtvė* „šienapjūtė“ Vln., Rsn., *važiãtvė* „važiavimas“ Rsn. ir kt. Iš šių darinių plačiausiai visoje Lietuvoje yra vartojama *senãtvė*, ir dėl to ji veikiausiai yra seniausia.

Su priesaga *-sva* turime visai nedaug darinių, pvz. *brąsvà* „branda“ Anč., Kp. (iš **brand-sva* : *brandùs, brandìnti*), *láisva* „laisvė“ Jž. I 201 s. v. *belaisvis* (iš **laid-sva*), *nausva* „nauda“ (iš **naud-sva*) M II 360, N 417 ir kt. Nevisai aišku, kuri lytis yra

senesnė — ryt. augšt. *vapsvà* Sb., Kp., kuri sutinka su r. (tarm.) *осва* (žr. Būga KS 297t.), ar *vapsà*, kurią atitinka ukr., bg. *osa* (iš **vopsa*), taip pat sva. *wafsa* ir gal lot. *vespa;* plg. Trautmann Wb. 342, Walde-Pokorny Vgl. Wb. I 258.

§ 221. Priesaga *-vja-* yra labai retai tevartojama daiktavardžiams sudaryti, pvz. *bùrtvis* „burtininkas" Ylk. (: *bùrti*), *kálvis* (: *kálti*), *kir̃vis* (= sl. **čьrvь* > r. tarm. *червь* „pjautuvas"), *peĩtvis* „pietų vėjas" LŽT 87, *skiĩvis* (: *skil-ándis*...), *stovis* „luomas" PS I 221, SzDi. 352 (: *stóti*), taip pat *ateĩvis, kareĩvis, péreivis* ir kt.

Taip pat negausi yra ir priesaga *-vė*, pvz. *džiūvẽ* „džiova, džiūtis" Ds. (: *džiū́ti*), *gérvė* (= lat. *dzērvė* : *garnỹs*...), *gleĩvės* (ir *gléivės* : *glejù, gliẽti* „tepti", *gléima* „Schleim"), *ìn-dėvė* „nuodas" Kv., Rtv. (: *dėti*), *kálvė* (: *kálti*), *lýsvė* Glv., Sksn. (: *lýsė*), *pervė* „išneršusi žuvis" N 287 (: *perė́ti*), *plėvẽ* (: *plėnẽ, plėnìs*), *smárvė* (iš **smard-vė* : *smardas*), *pértarvė* „pertaras" Kp., Slm., Pdl., Ds., On., *sántarvė* „sandermė, sutikimas" Ds. (: *tar̃ti*), *vir̃vė* (: *vérti*) ir kt.

Su priesaga *-svė* tėra žinoma tik *láisvė* (iš **laid-svė*).

b). *-ava-, -ava, -uva-, -uva*

§ 222. Darinių su priesaga *-ava-* yra visai nedaug, pvz. *kelmãvas* mokesnis Tvč., *lapãvas* „medžio lapo spalvos" Gbn., *linãvas* „lino žiedo spalvos" Igk., *pusiãvas* „kryžkaulis" Dsn., taip pat tikriniai vardai *Abìsavas* „Salako par. ežeras", *Gerdavas* „pav.", *Míelavas* „t. p.", *Sãgavas* „Seirijų vls. ežeras", *Vãškavas* „pav.", *Žerãvas* „t. p." ir kt. Iš jų visų pirma išsiskiria būdvardžiai *kelmavas, lapavas, linavas*, kurie veikiausiai yra sudaryti pagal tokias svetimybes kaip *ružãvas, vyšniãvas* ir kt. Daiktavardis *pusiavas* yra kildintinas iš *pusiáu*+*as* tuo pat būdu, kaip subatėnų ir kt. *pusiáujas* iš *pusiáu*+*jas*. Šios priesagos tikriniai vardai yra aiškintini kaip ir atitinkami priesagos *-ava* dariniai, žr. toliau.

Daug daugiau turime priesagos *-ava-* (*-java-*) darinių, pvz. *bernavà, -õs* „bernų būrys" Ckn., Dglš., *brolavà, -ãvos* „brolių giminystė, brolystė; brolija" Ds., Dgl. (ir *broliavà* „t. p." Dglš.), *kelmavà* „kelmuota pieva" Lnk., „kelmų mokestis" Jž. II 71t., *knypavà, -õs, knýpavą* „knypynė, daugybė" Sdg. (ir *knipavà, -õs, -ãvą* „painus darbas" Sksn.), *lýkava* „epidemija; mada, įprotys" Erž., Up.,

lykava „maras, epidemija“ Qu[4] 536, *rudavà* „kuoja, mekšras, Rotauge“ LF 166, VK 75, LŽT 89, *salava* „salelė, Werder“ M II 537, BG 320, *sprandavà, -õs* „apykaklė“ Alt., *šunavà* „šunija“ Tvč. ir *baũdžiava* „lažas, dvarysta“, *gãniava* „ganyba, ganymas, ganymo laikas“ Jž. I 409, *gõniava* „būrys, minia, daugybė“ ib. 456, Žem. II 184, *kariavà, -õs* „ginčas, nesutikimas“ Sksn., *karšiavà, -õs* „smarkus lietus“ Btn., *kūliavà, -iãvos* „upės slenkstis“ Švn., *lũkiava* „laukimas“ Btn., *páiniava* „painė“ Krp., Klm., *pỹliava* „pyla, javinis mokestis, Getreideabgabe“ Als., Kv., Pgm., Krl., Jž. I 652 s. v. ištraldavoti (ir *pyliavà, -õs, pỹliavą* „t. p.“ Sksn., Skr.), *plùkiava* „plukykla“ Als., Pl., Trk., *velniavà, -õs* „velnių lizdas, velnynė“ K 496, Tvč. ir kt.

Šalia to pagrečiui labai retai yra vartojama priesaga *-uva-* ir kiek dažniau *-(j)uva*, pvz. *Bìržtuvas* „Tauragės vls. miškas“, *Gir̃džiuvas* „pav.“, *Rãguvas* „Skaudvilės vls. kalnas“ ir *baũdžiuva* „baudžiava“ Jž. I 196, *kriokuvà, -õs* „srautas, krioklys“ Jž. II 248, *laukuvà, -õs, laũkuvą* „pas ežerą esąs laukas“ Bvt., *lykuva* „maras“ Qu[4] 201, *lykuvà, -õs* „kritimas, dvėsimas“ Vdk., *raguvà, -õs* (ir *rãguva*) „siauras, stačiais krantais slėnys, dauba, terpeklis“ Msd., Šts., Ilg., Kv., *velniuvà, -õs* „velniava, velniškas darbas“ DP 71, 129, 365 (ir *velniuva* „t. p.“ Post. 118b, *velnuva* „velniškas darbas“ M I 322) ir kt.

Ypač dažnai ši priesaga yra vartojama vietovardžiuose, pvz. *Bártuva* „Mosėdžio vls. upė“, *Béržtuva* „Gaurės vls. miškas“, *Dẽguva* „kairysis Jūros įtakas“, *Garduvà, -õs, Gar̃duvą* „Gudžiūnų vls. upelis“, *Káršuva* „Skaudvilės vls. kaimas“, *Kùrtuva* „dešinysis Dubysos įtakas“, *Laĩžuva* „Mažeikių apsk. miestelis“, *Laukuvà, -õs, Laũkuvą* „Seirijų vls. upė“, *Maižuvà, -õs, Maĩžuvą* „Linkuvos vls. upė“, *Mituvà, -õs* „Kairysis Lėvens įtakas“ (ir *Mìtuva* „dešinysis Nemuno įtakas“), *Niáuduva* „Šeduvos vls. upė“, *Nýžuva* „Kruopių vls. upė“, *Plãčiuva* „Viduklės vls. upė“, *Raguvà, -õs* „Panevėžio apsk. miestelis“, *Riñguva* „dešinysis Ventos įtakas“, *Šaũkuva* „Deltuvos vls. kaimas“, *Šeduvà, -õs* „Panevėžio apsk. miestelis“, *Šešuvà, -õs* „kairysis Neries įtakas“, *Vãduva* „Skapiškio vls. upė“ (ir *Vãduvos, -ų* „Skapiškio vls. viensėdis“), *Vaguvà, -õs* (vandenys, Gewässer) LŽT 104, *Vaiguvà, -õs, Váiguvą* (ir *Váiguva*) „Plokščių vls. upė; Šiaulių apsk. miestelis“ *Valčiuvà, -õs* „Igliškėlių vls. upė“, *Várduva* „kairysis Ventos įtakas“, *Vẽluva* „Maž. Lietuvos miestas“,

Vìržuva „Virvyčios įtakas ties Viržuvėnais“, *Žerbuvà, -õs Žer̃buvą* „Tytuvėnų vls. ežeras“ ir kt.

Su priesaga *-(j)ava* yra daug mažiau tikrinių vardų, pvz. *Bìkava* „Vainuto vls. upė“, *Bleñdžiava* „Salantų par. upė“, *Dainavà, -õs* „Žãslių, Žiežmãrių, Kalesninkų, Rodūnios, Zietelos par. kaimas“, *Gerdava* „Maž. Lietuvos miestas“ N 251, *Jū́rava* „Klaipėdos krašto vietovardis“, *Labgavà* „Maž. Lietuvos miestas“ M I 140, *Liñkava* Dvd. (greta *Líñkuvà*), *Mielava* „upė“, *Vienavà, -õs, Víenavą* „Papilės vls. piliakalnis“ ir kt. Šiuo atveju visai kitaip yra latvių kalboje, kur *-ava* daug daugiau vartojama kaip *-uva*, pvz. *Dàugava, Dunava, Kurtava, Sesava, Vârdava, Vir̃cava* ir kt., žr. Endzelin ZfslPh. XI 127t. Prūsų kalboje taip pat sutinkame *-av-*, žr. Gerullis ON 259.

Kilimo šių priesagų daiktavardžiai veikiausiai yra tolimesni *u-* arba *ū-* kamienų dariniai, kur pirmykščiai kamiengaliai *-u-* arba *-ū-* gali santykiauti su *-eu̯-* (*-ou̯-*) arba *-uu̯-*, plg. s. ind. *mánu-ḥ* „žmogus, vyras“ : *manavā́ḥ* „žmoniškas, menschlich“, *vidhú-ḥ* „atsiskyrėlis“ : *vidhávā* „našlė“ (= s. sl. *vьdova*, pr. *widdewu*), *tanū́ḥ* „kūnas“ : ds. vd. *tanū́vaḥ*, s. sl. *svekry* „anyta; uošvė“ : vs. km. *svekrъve* ir kt. Taigi priesaga *-ava* gali būti kilusi iš *-eu̯-ā* (*-ou̯-ā*), o *-uva* iš *-uu̯-ā*. Dabartinėje mūsų, taip pat ir latvių kalboje šitie pirmykščiai santykiai yra jau sumišę, todėl ir priesagos *-ava* bei *-uva* yra be jokio skirtumo vartojamos; plg. dar lat. *dzirnus* „girnos“ (= s. sl. *žrъny*) ir *dzir̃navas* ‖ *dzirnuvas, pelus* (= mūsų *pẽlūs*) ir *pelavas* ‖ *peluvas*, taip pat mūsų *lykava* ‖ *lykuva*, lat. *Vardava* ‖ mūsų *Várduva* ir kt. Tuo būdu pvz. *raguvà*, jei yra tos pat kilmės kaip lat. *ragus* ‖ *ragavas, raguvas* galėtų būti kilusios iš kamieno *ragu-* (ar *ragū-*). Bet *velniava* šalia *velniuva* veikiausiai yra naujadarai, nes *vélnias*, senesnis *vẽlinas*, kiek rodo mūsų kalbos šaltiniai, veikiausiai nėra buvęs nei *u-*, nei *ju-* kamieno. Plg. Endzelin Le. Gr. 210.

Visai kas kita yra tokie dariniai kaip *akmuvà, riemuvà, sesuvà* Al., Štž., *piemuvà* Rdn., *šuvà* Lpg., Mkn., Lnk., Sb., Kp. ir kt.: jie veikiausiai yra susidarę antriniu, fonetiniu, būdu, būtent — *-uva* rytiečių pietiečių šnektose gali būti fonetiškai išriedėjusi iš *-u̯-a* < *-ua*, nes bendrinės kalbos *uo* čia yra tariamas beveik kaip *uå*; todėl pvz. **akmuå* iš pradžios galėjo pavirsti į **akmu̯a*, o vėliau su įspraustiniu *-u-* ir į *akmuvà*. Be šio įspraustinio *-u-* yra dar pvz. linkuviškių

rudvà, sešvà ir kt. Ilgainiui, kada tuo būdu susidarė *-uva*, galėjo šios rūšies pirmykščiai priebalsinių kamienų daiktavardžiai gauti ir kitokią reikšmę, pvz. alytiškių *akmenuvà* „akmenynė", *apželmuvà* „apželusi vieta, apželimas" ir kt.

Priesagos *-java* || *-juva* daiktavardžiai gali būti tolimesni *ju-* kamieno dariniai.

Nevisai paprastas dalykas yra priesaga *-liava*, pvz. *mė̃šliava* „mėšlavežis" Čkk., *mẽzliava* M I 32, 423, 475, KDL II 168, Kv., Kp., Ds. (ir *mezliavà, -õs* End., Jrb., KGr. 183, Sv.), taip pat *mẽsliava* Slnt., Als., Ylk., *nė̃šliava* „našta, našulys" Ylk., Als., Slnt., *rãšliava* „rašyti popieriai" Als., *riñkliava* Kv., Als., *staugliavą̀, -õs* „staugimas" Btn., *vė̃žliava* „visai tai, kas vežama, vežmenė" Dbn. ir kt. Kaip rodo *gãniava, kùriava* ir kt., šie daiktavardžiai veikiausiai yra sudaryti iš veiksmažodinių kamienų su priesaginiu *-l-* (plg. *imlióti* „imioti, iminėti" ir kt.), iš kurių *-l-* gali būti gavusi ir priesaga *-java*. Plg. dar autorius APh V 166, taip pat Leskien Bild. 350.

c). *-tava-, -tava, -tuva-, -tuva*

§ 223. Kaip su *-ava-* (m. *-ava*), taip ir su *-tava-* (m. *-tava*) turime visai nedaug daiktavardžių, pvz. *autavas* „avalas, batas" N 13, *piltavas* SzDi. 131 (greta *piltuvas* ib. 165), *plaktavas* „plaktukas" Qu[1] 238, *kéltava* „gyvulys, galvijas" Mkn., Mck., Al., Glk., Trg., Šv. ir kt.

Priesagos *-tuva-* dariniai, priešingai, mūsų kalboje yra labai plačiai pažįstami. Pirmiausia jie yra vartojami įrankiui ar įnagiui žymėti, pvz. *apautùvas* „apavas, avalynė" Jž. I 28, Išl., *apgobtùvas* „galvoraištis" Jž. I 34, *apjuostùvas* „juozmuo" Vkš., Slnt., *apriš-tùvas* „skarelė" Jž. I 60, *apvožtùvas* „antvožas, apvožas" ib. 102, *autùvas* „batas" DP 36, 198, DK 47, ds. *autùvai* „avalynė" Sb., Kp., *badýtuvas* „badeklis" Jž. I 182, *brokštùvas* „muštokė, Butter-fass" K 59, Vkk., *drožtùvas* „striūgas, oblius" SzDi. 331, R II 207, Jž. I 352, *griežtùvas* „graižtvinis peilis" Jž. I 470, Kp., *karštùvai* „mašina vilnoms karšti" Sb., Kp., Tvč., *kartuvai* „kartuvės" (: jis pakirto voro k a r t u v u s ir paleido musėles KD 131), *kastùvas* „grandyklė, įrankis šaukštams kasti" Qu[4] 208, N 184, Tvč., *kéltuvas* „spragilo kotas" Skr., *kirstùvas* „kerteklis; grandyklė; kirvis" SzDi. 311, Qu[4] 484, N 196, Žsl., *kištùvas* „velkė, skląstis" Vln., Št.,

koštùvas „koštuvis" K 197, Vvr., Dvd., Tvč., *láidytuvas* „ližė" Pl., *leistùvas* „ilgas oblius" Kvr., Akm., Rsn., Krl., Užv., Sb., Kp., *lenktùvas* „įrankis siūlams nuo krijo nuvyti, lanktis" Sb., Kp., Ds., „įrankis ratlankiams lenkti" Vbn., *mastùvai* Als., Kv., Btč., Skv., DB 71 (= *mestùvai* Sb., Tvč.), *mazgýtuvas* „lazda, kurią per kilpas įkiša audeklo pradžioje ir gale" Jž. (= *mazgytùvas* „t. p." Sksn.), *mìntuvaĩ* Erž., Rmg., Sb., Sl. (ir *mintùvai* Rgk., *mìntuvai* Kv.), *muštùvas* „muštokė; įrankis skietui įdėti" R I 91, Nms., Igk., ds. *muštùvai* „įrankis skietui įdėti" Ggd., Btč., Tvč., *paraištùvas* „(spragilo) paraišalas" Ldv., *peštùvas* „kablys šienui pešti" Qu[3] 828, N 287, Als., Rsn., *piestùvas* „grūstuvis" Lzd., *piltuvas* „Plumpe" R II 280, M II 374, *pjáutuvas*, *plaktuvas* „plaktukas" Qu[3] 825, R II 326, M II 437, *plauktùvai* „plauktukai" Dvn., *prijuostùvas* „prijuostė" Als., *prikištùvas* „t. p." Ut., *raktùvas* „įrankis pypkei rakti" Als., „virbalas kuodeliui prisegti" Kv., *riestùvas* „velenas, ant kurio vyniojamas išaustas audeklas arba suvejami apmatai" Qu[4] 916, R II 242, M II 323, Rsn., Skv., *rístuvas* „Walze" Qu[2] 481, M II 527, K 355, *rištùvas* „raištis, keliaraištis, pakelė" Qu[3] 977, R I 122, II 210, 227, Mitt. II 339, OD II 32 (ir *apríštùvas* „skepeta" Jž. I 60), *sėtùvas* „sėtuvė" Šsk., *skìltuvas* „įnagis ugniai įskelti" Sb., Kp., ds. *skiltuvaĩ* „t. p." LF 170, *skrostùvas* „špūgas, Falzeisen" Kv., *spáustùvas* „spaustukas" R I 138, M I 252, ds. *spaustùvai* „riešutiniai spaustukai" Jrb., *stùmdytuvas* „stūmas, stūmeklis" VR 482, *suktuvas* (: plieno girnelės, vario s u k t u v ė l i a i DŽ 42), *šáutuvas* „geležinė velkė, skląstis; šaudyklė" LF 181 (ir *šautùvas* „šaudyklė" Erž., Tv. = *šiáutuvas* Kv., Rtv., Slnt., Vvž., Ždk.), *tìntuvai* „įrankiai dalgiams tinti" Rtv., *trintuvas* „ratelis šeivoms trinti" R II 242, M II 324, *užkabintuvas* „pakaba, kabinoklis" Msd., *užkištùvas* „velkė, skląstis" Ggd., *verptuvas* „ratelis, vindas" Lex. 163, Qu[4] 1145, *vilktùvas* „kailmautis" Ssk., Umg., Kp., Km., „didelis traukiamas tinklas žuvims gaudyti" Rgvl., *žìbintuvas* „žibintas" Kv. (ir *žibintùvas* „t. p." Vln.) ir kt.

Nemaža šios priesagos daiktavardžių yra vartojama ir nomina agentis žymėti, pvz. *aplankýtuvas* „lankytojas" Jž. I 51, *artùvas* „darbininkas arklys" Krs., *bjaurė̃tuvas* „bjaurus, darkus žmogus" DP 54, SzDi. 255, *blerbė̃tuvas* „drūtas, ištižęs žmogus" Užv. (: *blérbėti* „tižti, griūti"), *bjaurotùvas* „kas bjauroja, dergia" Šmn., *dergė̃tuvas* „gašlus, bjaurus, gėdingas žmogus" DP 14, 169, 248,

555, GNT 1 Kor. VI 10, *drėbtùvas* „kuris eidamas vis drebia, bjauroja“ Sb., *engtùvas* „engėjas“ Jž. I 396, *gaištùvas* „kuris ilgai gaišta“ Sb., Kp., *kamštùvas* „kuris kemša šieną“ Jž. II 26, *nepaitùvas* (iš **nepaeituvas*) „kuris nepaeina“ Vkn., Išl., „pramuštagalvis“ Pvk. (plg. dar: barė senis, baras mažas, bars n e p a i t ù v a s Jd. 1390$_2$), *paleistùvas* „pasileidėlis“ GNT 1 Kor. V 11, Sb., Kp., *regė̃tuvas* „kuris regi, veizdi“ Jž., *šiktùvas* „kuris kur eidamas viską palieka, pameta, užmiršta“ Sb., *uitùvas* „tinginys“ Jž., *valketùvas* „valkata“ SzDi. 221, Kp. ir kt. Pagal vartoseną atrodo, kad šios rūšies daiktavardžių reikšmė iš pradžios galėjo būti daiktinė, tik vėliau suasmeninta. Plg. Leskien Bild. 567.

Kitokios reikšmės daiktavardžių su šia priesaga yra nedaug, pvz. *bjaurė̃tuvas* „bjaurumas, bjaurybė“ DP 374, TŽ I 355, *kráutuvas, -aĩ* „prantas, sudėti javai šalinėje“ Pr., *merktùvai* „indas gėlėms pamerkti“ Žkv., *tuptùvai* „vištų tupimoji vieta“ Rsn. ir kt.

Taip pat nedaug turime ir daiktavardžių su priesaga *-tuva,* pvz. *grūstuva* „grūstuvis“ N 272, *keltuvà, -õs, kéltuvą* „galvijai“ Ad., Vkn. (ir *kéltuva* „t. p.“ Jž. II 73, *keltuva* Maž. 433, PS I 88), *riestuvà* „riestuvas“ N 437, *sietuvà, -õs* „upės platuma, kur nežymu vandens tekėjimas“ Sb., Kp., Km., *spaustuvà* „spaudyklė, Kelter“ M II 295, N 492 ir kt.

Kilimu priesagos *-tava-* (m. *-tava*) ir *-tuva-* (m. *-tuva*) nedaug kuo tesiskiria nuo *-ava, -uva,* būtent — *-tava-*, *-tava* veikiausiai yra kilusios iš *-teu̯-o-* (*-tou̯-o-*), *-teu̯-ā* (*-tou̯-ā*), o *-tuva-*, *-tuva* iš *-tuu̯-o-*, *-tuu̯-ā*, kur *-teu̯-* (*-tou̯-*) : *-tuu̯-* savo kilme yra susiję su *-tu-* (*-tū-*); plg. s. ind. *kartu-m* „daryti“ : *kartva-ḥ* „darytinas“ ir *kartavyáḥ* „t. p.“, lat. *sietus* „gili vieta upėje“ : *sietava* „t. p.“ ‖ mūsų *sietuvà* ir kt.; toliau žr. dar Brugmann Gr. II^2 1, 162, 200t., 448t., Endzelin Le. Gr. 281t.

d). *-uvja-*, *-uvė*, *-tuvja-*, *-tuvė*

§ 224. Su priesaga *-uvja-* (m. *-uvė*) pirmiausia yra sudaromi išvestiniai priklausomybiniai daiktavardžiai, pvz. *lietùvis* < *Lietuvà, ragùvis* < *Raguvà, šedùvis* < *Šeduvà* ir kt. Atitinkami mot. giminės daiktavardžiai yra *lietùvė, ragùvė*, *šedùvė.*

Visai savotiškai yra sudarytas *liežùvis* Vvr., Ddv., Vkš., Svl., Rmg., Vdk., Sb. ir *liežiùvis* Mkn., Lšk., Mpl., Dvd., Tvč. Kaip rodo s. sl. *ję̨zy-kъ* ir pr. *insuwis*, seniau galėjo būti vartojama **inžū*, gl

**inžuvin*. Ilgainiui pagal šią pastarąją lytį galėjo būti sudarytas vs. vardininkas **inžuvis* (= pr. *insuwis*) ir vėliau pagal *liẽžti* perdirbtas į *liežùvis;* plg. Trautmann Wb. 104, Walde-Pokorny Vgl. Wb. I 792, Specht KZ LXII 255.

Daiktavardžiai su priesaga *-tuvja-* taip pat yra tolimesni priesagos *-tuva-* (*-tuva*) dariniai, pvz. *grūstuvỹs* „grūstuvas" Jž. I 481, *koštùvis* „koštuvas" Nms, Vln., Vkj., Rmg., Kp., Ds., Jžt. (ir *kóštuvis* Erž., Tv., *koštuvỹs* Kv.), *mazgótuvis* „mazgotė" Kv., *muštùvis* „indas sviestui mušti" Nms., Kvr., Snt., Lvn., Lkč., Alk., *pietuvys* „pietų vėjas" KG 61 (ir *pietuvis* NT ApD XXVIII 13), *pinótuvis* „vyžinė karna, kuria išpina apatinę vyžos dalį" Gdl. (: *pinóti*), *suktùvis* „medinis prietaisas durims užsukti" Lzn., *tintuvis* „plaktukas dalgiui plakti" LF 188, *žlugtùvis* „žlugtas" Lpg. ir kt.

Priesagos *-tuvė* daiktavardžių mūsų kalboje yra gana daug. Pirmiausia jie reiškia įnagius, pvz. *brauktuvẽ* „įrankis linams brukti" Tvč. (ir *bruktuvẽ* „t. p." Sb.), *drožtuvė* „oblius" Qu[3] 953, *dumtuvẽ* „dumplės" Sb. (ir ds. *dùntuvės* „t. p." Tvč.), *kártuvės, -ių, keltuvẽ, -ẽs, kéltuvę* „spragilo kotas" K 177, Lpg., Lšk., Sr., Krk., Vbn., Trg., Lkm., Tvč., SzDi. 50, *kočiótuvė* „kočėlas" Zpk., *koštuvė* „koštuvis" Pšl., Qu[3] 493, *kultuvẽ, -ẽs, kùltuvę* Sb., Tvč., *mazgytuvė* „šniūras, kuriuo audžiant siūlai pririšami prie veleno" M II 324, N 387 (ir *primazgýtuvė* „lazdelė, ant kurios užmezgami mazgai" Lnk., „virvė, kuria metmenys pririšami prie veleno" Sb.), *megztuvẽ, -ẽs* „įrankis tinklams megzti" Lšk., Lpg., Štž., *mintuvẽ* „mintuvai" Qu[3] 385, N 401, *pakártuvė* „šatra skalbiniams kabinti" Rd., *paklotùvė* „paklodė" Rmš., *pastatuvė* „pagrindas, pastovas" SzDi. 264, *plaktuvẽ, -ẽs* „įtaisas linams plakti" Kv., Rtv., *prijuostùvė* „prijuostė" Št. (ir *priejuostuvė* „t. p." SzDi. 52), *prikištùvė* „t. p." Rkš., Ktk. (ir *prikištuvẽ, -ẽs* „t. p." Sgč.), *raktuvė* „raktuvas" PAS 88, *rištuvė* „rišamoji virvė" BrB Teis. XV 14, *siaustuvẽ, -ẽs* „kultuvo kotas" Sb., Ds. (ir *siaũstuvė* „t. p." Jnk.), puodžiaus *suktuvė* „sukamoji forma" KDL I 305 s. v. Drehscheibe, *suvértuvė* „sija, ant kurios kas suverta" Dkš., „ekėčių skersiniai" Sn., „ekėčių vieta, kur medis suveriamas" Rdm., *trintuvė* „torka" SzDi. 368, *užkištùvė* „užsklanda, velkė, Riegel" BrB Sal. gsm. V 5, *verstuvẽ, -ẽs* „žagrės dalis vagai versti" Msd., Slnt., Ktg., Lkv., *vilktuvẽ, -ẽs* „kailmautis" Ds., „velkė" Mlg., *viržė́tuvės* „virvės vežimui suveržti" Rmš., *žibintuvė* „žibintuvas" GNT. Jon. XVIII 3 ir kt.

Tam tikrais atvejais šios priesagos dariniai žymi rykus, kurie yra vartojami bėralams, skysčiams ar kitiems panašiems daiktams laikyti arba kuriuose kas yra daroma, pvz. *bertuvẽ, -ẽs* „pintinė, iš kurios gyvuliams beria miltus“ Lpg., *laidýtuvė* „milžtuvė“ Lkm., Šv., (ir *laidỹtuvė* „t. p.“ Tvč., Dsn., *laidytùvė* Ds., Trg.), *laidotùvė* „t. p.“ Alt., Mlt., *mazgotuvė* „mednyčia, praustuvė, mazgojamasis indas“ SzDi. 147, R II 306, M II 72, 410, *minkytuvẽ, -ẽs* „duonos minkomoji rėčka“ Ds., *muštuvẽ, -ẽs* „muštokė“ R II 90, M II 118, K 271, Sksn., *praustuvẽ, -ẽs* „praustuvas, prausiamasis dubuo“ DP 255, KGr. 328, Jrb., Pgm., Sd., Slnt., Kp., Km., Štk. (ir *praustùvė* Btn., Pžr.), *sė̃tuvė* „siekas, sykelis“ Nms., Pl., Skd., Als., Tvč. (ir *sėtuvẽ, -ẽs* Sn., Šsk., Mrs., Gž., Dkš., Slm., Kp., *sėtùvė* Pdl., Kvk.), *spirgintuvė* „keptuvė, Schmelztiegel“ SzDi. 375 ir kt. Vienas kitas iš jų žymi ir vietą, kurioje kas esti, vyksta arba yra daroma, pvz. *augtùvė* „augtoji vieta“ Sd., ds. *augtùvės* „augimo vieta“ Jž. I 175, *gimtùvė* „gimtoji vieta“ LF 113, Jž. I 413, Sd. (plg. dar : reikėjo kožnam savą g i m t u v ę ir savo namus gynioti DB 221), *kirptuvė* „kirpykla“ SzDi. 6, *maltuvẽ, -ẽs, máltuvę* „vieta, kur yra girnos“ Slm., Pdl., Svn., Pnm., Rkš. (ir *máltuvė* Dkš., Dvd.), *pareitùvės* „vieta, kur grįžta žmogus“ Kv., *virtuvė* „kuknia“ SzDi. 122.

Ypač dažnai dauginiais priesagos *-tuvė* daiktavardžiais yra žymimos iškilmės, šventės ar šiaip kokios apeigos, pvz. *įkurtùvės* „įkurės, įsikūrimas, vaišės ta proga“ Jž. I 520, *išleistùvės* „iškilmingas ko nors išleidimas, to išleidimo šventė“ ib. 598, Sb., *kóštùvės* „alaus košimas, alaus košimo laikas, alaus gertuvės košimo metu“ Jž. II 205, Mkč., Škn., *láidotuvės* „pagrabas, šermenys“ Tv., *lydė̃tuvės* „lavono lydėjimas“ Jž., GM 120, *láuktuvės* „laukimas“ Skd., *nuduotùvės* „šliūbas“ DP 281, *pabaigtùvės* „darbo pabaigimas, pokylis ta proga“ K 282, Sb. (= *pabengtùvės* Kv. = *pagynė̃tuvės* Krk.), *skerstùvės* „kiaulės skerdimo šventė, puota ta proga“ JGr. 19, K 379, *skirtùvės* „skyrimas“ (: rengės ant vyro s k i r t ù v i ų „zur Gattenwahl“ ME 114), *sukaktùvės* „sukaktinė, sukaktis“ (pvz. : metų s u k a k t ù v ė s „metinė diena, šventė“ JGr. 182, kas likos keturių dešimtų dienų s u k a k t u v ė s e, t. y. keturiasdešimtą dieną DP 419), *sužieduotùvės* „susižiedavimas, susižiedavimo iškilmės“, *užgertùvės* „sužadėtuvės, Verlobungsfest“ K 478, *žieduotùvės* „žiedynos“ ib. 521 ir kt.

Retkarčiais šios priesagos dariniai yra vartojami asmenims

žymėti, pvz. *bjaurėtuvė* „be garbės, negarbingas žmogus" SzDi. 9, *pakártuvė* „kuris karstosi, visur laipioja, padauža" Vrn., Šnk.

Visi kiti šios priesagos daiktavardžiai yra įvairios reikšmės ir darybos, pvz. *martuvė* „mirtis, maras" DP 184, 496, SzDi. 285, *pairtùvė* „netvarka" Rmn., Išl., *pakriktùvė* „pakrikimas" Gdlk., *pãpietuvės* „popietė" Sv., *príepietuvė* „laikas arti pietų" Kp., *prigautùvė* „apgavimas" Lzd., *rauduvė* „žuvis baltu pilvu ir raudonais sparnais" Slč., *ríetuvẽ, -ẽs, ríetuvę* „skaldytų malkų eilė" Mck., Lpg., Štž., Mrp. (ir *ríetuvė* „ko nors prikrauta augšta eilė" Alk.), *senãtuvė* „senatvė" Ds., Tvč., *veizėtuvės* „pražvalgai, Brautschau" LF 196, taip pat tikriniai vardai *Áudruvė* „Joniškio vls. upė", *Rãktuvė* „Žagarės vls. kalnas" ir kt. Iš šių darinių savo daryba ypač išsiskiria *senãtuvė* šalia *senãtvė*, plg. *sietuvà* : *sietvà* Jž. I 432 s. v. g i l m ė, taip pat *pietuvys, pietuvė* : *pietvỹs, piẽtvis* (ir net *pietỹs*). *Rauduvė* yra lygintina su lat. *rauduve, rauduva* „kielė".

e) *-ova-, -ova, -ovė*

§ 225. Priesaga *-ova-* pirmiausia yra sudaryta iš kamiengalio *-o-* ir priesagos *-va-*, pvz. *ganõvas* „ginėjas" Jž. I 410 (: *gãno, -ýti*), *lydõvas* „palydas" Als., Žem. I 219 (ir *palydõvas* „t. p." Schl. 176, Als., Škn. : *lydóti* „praleisti, apleisti" Lzd.), *sargõvas* „sargas" Vln., Jd. 798_7 (: *sargà, -õs* „sergėjimas" Vln., Sksn., Jrb.), *vadõvas* „vadas" (: *vadà, -õs* „dingstis, priežastis" Kv., „dirvonas, tuštuma girioje" Erž., lat. *vadât* „vedžioti" = **vadóti*), *valdõvas* (: *vaĩdo, -ýti*, sl. **voldati* > ukr. *володати*), *žinõvas* „kuris ką žino, Kenner" DB 95, TK 216, 223, Kv. ir kt. Vėliau pagal tai galėjo būti sudaryta ir analoginių darinių, pvz. *gėrõvas* „kuris gali daug išgerti, gėrikas" Jž. I 428, Vkn., Mrs. (: *gẽrė, gérti*), *gulõvas* „vyras, pati; drìmba, tinginys" Jž. I 489 (: *guĩti*), *žygõvas* „pasiruošęs keliauti" Qu[4] 299, N 548, „kuris žygį atlieka, žygininkas" Žvg. (TŽ I 351) ir kt.

Atitinkama mot. giminės priesaga yra *-ovė* : *palydõvė, vadõvė, valdõvė* ir kt. Tik dainų kalbos *gulovà, -õvos* „žmona, pati" Jd. 460_3, 845_1, 1014_5, Jsd. 785 savo kamienu išsiskiria iš kitų tarpo.

Šiaipjau priesagos *-ovė* dariniai yra įvairios reikšmės, pvz. *bendróvė* „šeimyna, giminė; draugija, bendruomenė; bendrinė pieva" Jž. I 202, *daržóvės* „Gemüse", *diržovė* (pvz. : Budraitis... paglostė arklio snukį, pataisė d i r ž o v e s VKr. II 146), *ganóvė* „gi-

nimas" Jž. I 410, *kalnóvė* „kalnų rūdų kasimas, Bergwerk" R II 62, M II 83 (plg. dar: vedė... per uolas ir k a l n o v e s A[1885] 313), *laidóvė* „laisvė" Vln., *prastóvė* „prasta vieta, prastuma" Vdk., *rankóvė* „Ärmel", *senóvė* „senybė, seni laikai", *šilóvė* „toks augalas" Sksn., *važiõvė* „važiavimas" Tvč., Dsn., *vergovė* „vergija" Žem. II 244, taip pat tikriniai vardai *Ãlovė* „dešinysis Nemuno įtakas", *Bendróvė* „Ūdrijos, Rudaminos vls. pieva", *Kirkšnóvė* „Betygalos vls. upė", *Malštóvė* „Radviliškio vls. upė", *Ringóvė* „dešinysis Lazduonos įtakas", *Vieštóvė* „Minijos įtakas Kulių vls.", *Vindóvė* „Palangos vls. kalnas" ir kt. Vieni iš jų gali būti sudaryti tuo pat būdu, kaip ir priesagos *-ova-* dariniai, pvz. *važiõvė* : *važióti;* o kiti, pvz. *rankóvė* : *rankà*, *senóvė* : *sẽnas*, gali būti seni būdvardiniai vediniai; plg. s. sl. *rǫkavъ* „rankovė" : *rǫka* „ranka", *lǫkavъ* „klastingas, piktas" : *lǫka* „klasta" ir kt., žr. Leskien Bild. 352, Vondrák Vgl. Gr. I² 519t.

ė). *-yva-*, *-yvė*, *-lyva-* ir kt.

§ 226. Su priesaga *-yva-* mūsų kalboje tėra sudaryti tik keli būdvardžiai, pvz. *akývas* „atviras, atviros širdies" Jž. I 8 (ir *akyvas* „smalsus" SzDi. 48), *dalývas* „kuris noriai su kitais dalijasi" ib. 290, „teilhaft" K 77, *valývas* „lemtas" Rmg., Ds., Sl., „kas viską valgo, ėda" Bsg., taip pat *ankstývas*, *vėlývas* ir kt. Čia pat priskirtini ir ir tikriniai priesagos *-yva* dariniai: *Lelyvà*, *-õs* „Onuškio vls. viensėdis", *Rekýva* „Šiaulių vls. kaimas" ir kt.

Taip pat nedaug teturime ir priesagos *-yvė* darinių, pvz. *áugyvė* „motina" Msd., K 31 (ir *augyvė* „t. p." BrB Ps. XXII 10, BrP I 106, II 269), *dažývės* „dažai, dažomoji medžiaga" Jž. I 303, *gimdývė* „gimdytoja" DP 47 (ir *gim̃dyvė* „t. p." K 123), *žindyvė* „žindytoja" SzDi. 141 ir kt.

Šios rūšies žodžiai pirmiausia yra sudaryti iš kamienų, kurie baigiasi *y*, ir atitinkamų priesagų, plg. *dalý-vas* : *dalý-ti*, *dažývės* : *dažýti*, *gimdyvė* : *gimdýti* ir tt. *Akývas* gali būti sudarytas tuo pat būdu, kaip *akýlas* ir *aký-tas*. *Augyvė* veikiausiai yra analoginis darinys.

Šalia *-yva-* retkarčiais vartojamoji priesaga *-lyva-* yra slaviška, pvz. *barlývas* „barningas, streitsüchtig" Jž. I 193, *bėdlývas* „neturtingas, bėdžius" ib. 198, *ėdlývas* „kuris kitą vis ėda, kremta" ib. 393, *gėdlyvas* „gėdingas" Kbt. (ir *gėdlývas* „t. p." Jž. I 421),

godlyvas „godus" N 260, Jž. I 455, *kiršlỹvas* „barningas" Jž. II 129, *protlyvas* „aštraus proto, protingas" Qu[4] 395, N 313, *supratlỹvas* „supratingas" Šl., Sb. ir kt. Visų pirma ši priesaga buvo vartojama tik grynose slavybėse, pvz. *pamentlỹvas* < l. *pamiętliwy, šventablỹvas* < *świętobliwy, žyčlỹvas* < l. *życzliwy* ir kt., o vėliau iš tos rūšies žodžių ji buvo abstrahuota ir pradėta dėlioti prie lietuviškų žodžių.

Taip pat greta *-yva-* yra dar vartojama ir sava priesaga *-eiva*, pvz. *gražéiva* „gražuolis" Sl., *greitéiva* „greituolis" Ds., *mainéiva* „maininінkas" ib., *mandréiva* „dabita, frantas" ib., *mušéiva* „mušeika" ib., *narséiva* „narsuolis" Plv., Kp., *nederéiva* „niekam tikęs žmogus" Vrn., *nevaléiva* „nẽvala, nevaleika" ŠKŽ 247, *skidéiva* „plona lašinių plokštelė" Užv., *skurdéiva* „skurdžius" Dg., Lpg., *stipréiva* „stipruolis" Ds., *vertéiva* „vertelga" ib. ir kt. Šios priesagos, atrodo, gali būti skiriamos dvi dalys: *-ei-* ir *-va*, plg. *Katéi-va* „pav." ir *Katéi-la* (*Kateĩ-kis*) „t. p.", *mainéi-va* ir *mainéi-la* „t.p." Ds, *nevaléi-va* ir *nevaléi-ka* ir kt. Bet ką iš pradžios yra reiškęs dvibalsis *-ei-* ir ar jis turi kokį nors santykį su *-y-* priesagoje *-yva-*, tuo tarpu neaišku.

Kitos priesagos su *-v-* yra dar retesnės ir mažiau aiškios, pvz.:

-avė : *Grendavẽ, -ẽs* „Onuškio vls. kaimas".

-eva- : *Kūlevas* „Švėkšnos vls. upė".

-ėva : *gãnėva* „ganiava" Tvč.

-ėvė : *Ginẽvė* „Betygalos vls. upė", *Šešẽvė* „Kriukų vls. upė".

-iva : *kiaulivà, -ìvos* „kiaulė (niekinamas žodis)" Sksn.

-aiva : *lepáiva* „išlepes žmogus, išlepėlis" Ds.

-aivė : *pakiláivė* „virvelė girnoms augščiau pakelti" Pšl.

-alva-, *-alvė* : *Ãmalvas* „Gudelių vls. buvęs ežeras, dabar pelkės", *Amal̃vė* „Gudeliu vls. upė".

-arva : *žabarvà, -õs* „medžio atplaiša" Pnm.

-erva : *skedervà, -õs* „skederla, atplaiša" Msd. ir *skedérva* „skeliaudra, skeveldra, šukė" Lžm., Mžk., *skẽderva* „atplaiša" LF 169, taip pat *skiderva* „t. p." LP II 5 ‖ lat. *šķed-ernis* „gabalas, skeveldra", gr. σκεδ-άννυμι „sutriuškinu, sudaužau" ir kt.

-ervė : *skedérvė* „atplaiša" Als., *ãtskedervė* „skeveldra, atskilusi dalis" Skd.

-urva- : *žaburvaĩ* „stagarai, smulkūs žabai" Pnm., „kertant žabus nutrupėjusios viršūnės" Atš.

16. PRIESAGOS SU *-z-* IR *-ž-*

§ 227. Su priebalsiu *z* daugiausia yra sudaromi įvairūs, dažnai nevisai geros, menkinamos reikšmės daiktavardžiai, pvz. *keikãzas* „keikūnas, keikuonis" Užv., *kreivãzas* „kuris nepataiko mesdamas akmenį ar šiaip ką taikydamas" Vdl., *narnãzas* „kuris kalba narnėdamas" Sksn., *pilvãzas* „pilvočius" Kv., Pgm., Užv., Kp., Skp.; *narnẽzas* „niùrna, niurgzlys, be reikalo pykstąs, šnekąs žmogus" Knl., *vaikẽzas* „vaikpalaikis, vaikagalys" Pgm., Šbk., Sb.; *krèveza* „sukrypęs koks daiktas; kas ką rašo kreivodamas" Jž. II 232, Všk., *vẽpeza* „plepys" Slnt., Knl.; *kreivẽzas* „kreivalda, kreivas pagalys, medis" Kp., *vaikẽzas* „vaikezas" Vkv.; *kramėzà, -ẽzos* „kosulingas žmogus" Jž. II 211, Trg., *krevė̃za* „apsileidęs, netvarkingas žmogus, gremėzdas" Vk., *plevėzà* „kuris bliauzgoja, pliauškà" Lpg.; *kìbizas* „rykštė, plona, ilga šatrelė" Jrb., *varlìzas* „varlys" Kp.; *vẽpiza* „vepėza" Tvč.; *blevyzà, -ỹzos* „niekatauškis, pliopas, pliuškis" Lkm., *kibyzà, -ỹzos* „liesas ir augštas žmogus, ilgšas, stýpla; mėgstąs kibinti" Jž. II 105, Lnk.; *krevéiza* „kas rašo kreivodamas" Jž. II 232, „netikęs, kreivas daiktas" Ppl.; *pilvõzas* „pilvazas" Lpg., *vaikiõzas* „vaikpalaikis, vaikėzas" Vkv., *valkiõzas* „ilgai iš miesto nepareinąs žmogus" Grb. (ir *valkijõzas* „kuris valkiojasi, valkata" Alk., Sksn.); *kerpū̃zas* „apsileidėlis" Pgm., *kreivū̃zas* „kreivėzas" Lnk., *krivū̃zas* „kreivas medis, krivulis" Jž. II 249, *maumū̃zas* „vaikų baidyklė" Šdv., *pilvū̃zas* „pilvazas" Vs., Al., Ddv., Pgm., Vbn., Sb., Ds., Tvč., Dsn., *raitū̃zas* „visaip susilankstąs" Grž., *terliū̃zas* „riebus gyvulys, žmogus" Sksn., Als., Šl., Jnk., *vaikū̃zas* „vaikėzas, Bube, Bengel" M II 114, K 483, LF 59, LŽT 27, GV 143, *valkatū̃zas* „kuris valkiojasi" Ėrš. (ir *valketū̃zas* „t. p." On.), *varlū̃zas* „buožgalvis" Btč. (ir *varliū̃zas* „varliukas [nepiktai sakoma į žmogų]" Ut.), *veltū̃zas* „susivėlėlis" Gbn.; *arkliūzà, -iū̃zos* „menkas arklys" Vlk., *kiaulūzà, -ū̃zos* „apsikiauliojęs žmogus" Jž. II 100, *terliūzà, -iū̃zos* „labai nutukęs gyvulys" Rsn.; *karviū̃zė* „menka karvė" Rdm., *kepū̃zė* „gauruotinė kepurė, Pudelmütze" LŽT 27; *makáuza* „galva" Lpg., Al., *makaũzė* „galvos kiaušas" Sksn.; *kevárza* „labai senas" Švn., *lepárza* „nerangus, nesumanus, kėblas" Mlg.; *kevérzas* „keturkampis (duonos) kepalas" Kv.; *kepérza* „mažas dramblotas žmogus, molio Motiejus" Sv., Rdm., *kevérza* „nevikrus, dramblotas žmogus; žemas, be galūnės, visaip

išsiraičiusiomis, storomis, išsiplėtusiomis šakomis medis" Jž. II 95, *plepérza* „plepys" Kv., Klm.; *kamùrza* „rutulas, gumulas, grumstas" Vbn., *mutuřzė* „snukis, burna" Išl., Mrs., Gž.

§ 228. Panašiai kaip su *z*, visų pirma yra sudaroma daiktavardžių ir su priesaginiu *ž*, pvz. *nãgažas* „menkas žmogus ar gyvulys" Gzd., *nãgaža* „neūžauga, menkas, nevešlus" Lk., *nãgažis* „menkas daiktas; mažas, karla, ligūstas" Slnt., Vkš.; *skribažẽ, -ẽs* „sulysėlis" Tvč., *drambãžius* „pilvūzas, Dickbauch" K 91 (: *dramblỹs* „drabnas, sudribęs žmogus"); *rekežas* „avims ant kaklo užkabinamas dvišakas medgalis, kad per tvorą nešoktų ar nelįstų" Žvg.; *kebẽža* „nerangus nepaslankus žmogus" Rsn., Slnt., *kemẽža* „surumbėjęs, neūžauga medis" Jž. II 75, „gremėzdas, ištižėlis, sugriuvėlis" Pr., Erž., *kerẽža* „kerėkšla, išsikerežiojęs medis, krūmas" Jž. II 83, *kevėžà, -õs, -ẽžą* „gremėzdas, liurba" Tvč., *kramẽža* „pienburnis" Jž. II 212, *krivẽža* „išsiplėtęs, žemas medis, žmogus" Pkl., Ždk., *repẽža* „išsiplėtęs, mažas, vos paeinąs (žmogus)" Škn., *varlėža* „varliukas, varlė, menkas žmogus" Knl., Skd.; *kebežỹs* „šiurkštus audimas" Sksn., *lẽmežis* „lepšis, neguvus žmogus" Pl. (ir *Lẽmežis* „pav."), *letẽžis* „burokų lapai" Up., „lepšė" Tv., „griežinėlis su lapais" Kv., *rẽkežis* „nedorėlis, išsikėtėlis, mažas žmogus" Lnk., Švn. (ir *rekẽžis* „trikojis" Švn.); *raupežė* „rupūžė" ChB 3 Moz. XI 29, *rekẽžė* „stulpas puodynėms užmauti" Psv.; *trupẽžius* „mekeris" Šl., *Urnẽžius* „pav."; *Gãbižis* „Židikų vls. upė"; *Gumýža* „Kelmės vls. upė"; *barbõžius* „kas birbia, zyzia" Jž. I 192, *baubõžius* „baubas" ib. 190, *galvóžis* „varliagalvis" ib. 408, *gargõžiai* „sukietėjęs suodžių sluoĝsnis" ib. 414 (: *gargóti* „apsidengti suodžių sluogsniu"), *varlóžis* „varliagalvis" Klt., Rt., Als., Vvž.; *Dárgùžas* „pav.", *gãbužas* „krūva, gniužulas, žiupsnis" Jž. I 399, *Góbužas* „pav.", *grigùžas* „trumpakojis" Jž. I 471, *raĩgužas* „greitas, vikrus; pabalda, išdykėlis" Grk., *vaikùžas* „vaikagalys" N 56; *Gúobuža* „pav.", *raĩguža* „baidyklė" Š., „vietoje nenustovįs gyvis" Všk., „nerimta, nerami, smarki merga" Ddv.; *babužỹs* „skudurais apsidaręs elgeta, skarmalius" Jž. I 181, *drabùžis* „drapana"; *kepaĩžis* „ragaišis" Btč., *makaĩžis* „t. p." Tv.; *Dúobeižis* „Batakių vls. upė"; *babaũžis* „elgeta, skarmalius, kuriuo baido vaikus" Jž. I 181, *kramaužỹs* „vaikas nukramusia galva" Šts., Skd.; *lutùiža* „trumpakojis, lutis" Vln., *rùpuižė* „rupūžė" M I 230, KGr. 190;

lamū̃ža „ištižėlis, apsileidėlis, nẽvala“ Pl., Tv., Užv., Als.; *lijùnžis* „plonas ledelis, kuris aptraukia medžius ir kt. po atodrėkio“ Užp. ir kt.

Iš šių priesagų dabar ypač mėgstama vartoti *-užja-* (m. *-užė*) mažybiniams ir maloniniams daiktavardžiams sudaryti, pvz. *bernùžis*, *brolùžis*, *tėvùžis*, *mergùžė* ir kt.

III. Vardažodinė sudėtinių žodžių daryba

1. Sudėtinių žodžių įvairumas ir jo priežastys

§ 229. Šalia priesaginių žodžių mūsų kalboje, kaip ir kitose ide. kalbose, dar apsčiai vartojama vadinamųjų s u d ė t i n i ų žodžių. Jų mes randame beveik visų šių kalbų seniausiuose paminkluose, ir todėl galima manyti, kad jų darumas siekia labai gilios senovės, veikiausiai net pačios ide. prokalbės. Bet didžiai senų, paveldėtinių sudėtinių žodžių atskirose ide. kalbose vis dėlto sutinkame labai maža: jie beveik kiekvienoj kalboj didžiai įvairuoja, t. y. jose galima jų vis naujų sudaryti tiek senoviniais, paveldėtiniais, tiek įvairiais naujais, kombinaciniais arba individualiais, būdais. „Kaip tik sudėtinių žodžių daryboje aiškiai pasirodo, — sako W. Wundtas, — kad ne tik sąvoka gali būti įvairiausiu būdu išreikšta, bet ir šio išreiškimo pobūdis kaskart priklauso tiek nuo ypatingos galvojimo krypties, tiek nuo esančiųjų reiškiamųjų priemonių kokybės" (Sprache[4] I 662). Tuo būdu kalbamosios rūšies bendrybių net seniausiose ide. kalbose galime rasti tik po vieną kitą, plg. s. ind. *tri-dánt-* arba *trí-dant-* „dreizähnig" : lot. *tri-dens* „t. p." (plg. mūsų *tri-dañtis*), s. ind. *dur-manāḥ* „liūdnas, nusiminęs, missmutig" : gr. δυσ-μενής „blogai nusiteikęs, priešingas" ir kt., žr. Wackernagel Ai. Gr. II 1, 24t. Gana plačiai vartojamas tokio pavadinimas slavų kalbose (pvz. s. sl. *medvědь*, r. *медведь*, l. *miedźwiedź*, č. *medvěd* ir kt. iš **medu-ēdi-*) veikiausiai tik atsitiktinai savo daryba kiek panėši į s. ind. (ved.) *madhu(v)ád-* „medaus ėdėjas", iš kurio vėliau yra išriedėjęs *mádhvad-*: viena, šie žodžiai yra kiek skirtingai sudaryti — s. indų *-ad-* yra iš **ed-*, o sl. *-ěd-* iš **ēd-*, iš tos pačios šaknies, kurią turi ir mūsų *ė́sti* < **ēd-*; antra, sl. *medvědь* gali būti dirbtinai sudarytas dar senesniam, indoeuropiškam, tokio pavadinimui pakeisti, plg. lot. *ursus*, gr. ἄρκτος, av. *arša-*, osetų *ars* ir kt.; toliau

žr. Meillet Comm.[2] 375, Dickenmann Unter. I 144. Tas pat yra ir su mūsų *viẽšpatimi* : jis tiek savo daryba (senoviniuose raštuose šalia *viešpatìs, -iẽs* dar yra pažįstamas ir ds. vd. *viešpates* DP 60, SzDi. 241, km. *viešpatų̃* DP 113, 596 ir kt.; toliau žr. DA 121), tiek kilme (plg. s. ind. *viś-pátiḥ* „šeimininkas, bendruomenės galva", ds. vd. *víśaḥ* „žmonės, valdiniai", s. sl. *vьsь* „kaimas", lat. *vìesis* „svečias", mūsų *viešė́ti* „svečiuose būti, kieminėti", gr. οἶκος „namas" iš Ϝοῖκος ir kt.) yra didžiai senas žodis. Sprendžiant iš etimologijos bei kultūros istorijos, senovėje jis veikiausiai yra buvęs ne kas kita kaip v i e š ė s, t. y. kiemo, jame gyvenančios padermės valdovas, paskui, jau istoriniais laikais, tapęs paprastu *ponu* „Herr" (pats *põnas* yra paskolintas iš gudų arba lenkų *pan*) ir dabar daugiausia bevartojamas tik dievui arba šiaip kokiam didžiam valdovui žymėti. Pvz. Kuršaitis savo lietuvių vokiečių kalbos žodyne (503 psl.) *viẽšpatį* verčia į „souveräner Herr" ir ten pat pažymi, kad juo, be dievo arba valdovo, daugiau niekas nesąs vadinamas: nei prezidentas, nei ministras, nei generolas, nei kas kitas. Taip pat pagaliau ir *viešpatni*, kuri savo daryba gerokai primena s. ind. *viś-pátnī* „šeimininkė", bėra sutinkama tik Wolfenbüttelio postilėje (žr. 223 psl.); prūsų kalboje pirmykštė **patnī* pagal **pati-* jau paversta į **patī* (= mūsų *patì*, lat. *pati*) žodyje *wais-pattin* „moteriškę", žr. Trautmann Wb. 208. Bet nepaisant šito senumo, mūsiškio *viešpaties* visiško atitinkmens nerandame nei vienoje kitoje ide. kalboje: s. ind. *viś-pátiḥ* pirmojoje dalyje turi šaknį *viś-* (iš **u̯ik̂-*), kuri balsių kaitos laipsniu visai sutinka su s. sl. *vьsь* „kaimas" (> l. *wieś* ir kt.), o mūsų *viešpaties*, pirmykščio priebalsinio kamieno, pirmoji dalis kaip tik yra *e-* laipsnio — **veiš-*, kuri toliau santykiauja su *vaiš-*, plg. *viešė* „svetyba" (: užgimė v i e š ė j e [= w gościnie] ant kelio DP 39), ds. *viẽšės* „viešimasis metas" End., *váišės* „valgymas viešėse" ib. ir kt.

Dar daugiau sudėtinių žodžių įvairėjimą mes galime pastebėti lygindami jų vartoseną atskirose ide. kalbose. Visų pirma jų gausiai buvo vartojama senovinėse ide. kalbose. Pvz. s. indų vedų kalboje jų dar vidutiniškai tesutinkame, beveik su tokiu pat nuosaikumu, kaip Homėro kalboje, bet vėliau, ypač klasikiniame sanskrite, jų tiek daug pradėta vartoti, kaip nei vienoje kitoje ide. kalboje; itin jų daug buvo vartojama poezinėje ir prozinėje kalboje, žr. Wackernagel Ai. Gr. II 1, 25. Taip pat apsčiai sudėtinių žodžių yra vartoję

ir senovės graikai, visų pirma epo, lyrikos, tragedijos ir komedijos kalboje. Tačiau lotynai palyginti maža teturi savarankiškų sudėtinių darinių; jų kiek daugiau jie vėliau buvo susidarę graikų kalbos įtakoje.

Iš dabartinių Vakarų Europos kalbų daugiausia sudėtinius žodžius yra linkusi vartoti vokiečių kalba. Joje labai lengvai gali būti draugėn sujungiami tokie žodžiai, kurie dažniau pagrečiui yra vartojami ir priklauso vienodai sąvokinei grupei, būtent — du turimieji žodžiai, kurie kokiu nors būdu yra susiję naujoje sąvokoje, be jokios sunkenybės gali būti tiesiog vienas prie kito prijungiami. Romanų kalbose, priešingai, sudėtinius vaidinius daugiau linkstama būdvardžiais arba daiktavardžiais aprašyti; kartais tam reikalui taip pat naudojamasi ir priesaginiais vediniais. Mūsų ir slavų kalbose, palyginti su vokiečių kalba, atrodo, daug daugiau linkstama vartoti pažymininių žodžių grupių arba priesaginių vedinių. Tai labai aiškiai galima matyti iš palyginimo; pvz. vok. *Brandstätte*, pran. *lieu du désastre*, r. *пожарище, пепелище, погорелое место*, l. *pogorzelisko*, mūsų *degsnìs* (arba *degsnỹs*) ir *degìmas*, lat. *degsnis* (arba *degsņa*, *degša*), *degšņãjs, degums* ir *dedzenis;* vok. *Buchhandlung*, pran. *librairie*, r. *книжный магазин*, l. *księgarnia*, mūsų *knygýnas*, lat. *grãmatu, pãrduôtava*; vok. *Eichenwald*, pran. *forêt de chênes* greta *chênaie*, r. *дубовый лес* greta *дубняк*, l. *las dębowy* greta *dąbrowa*, mūsų *ąžuolýnas, ąžuolỹnė* ir *ąžuolýtė*, lat. *uôzuõlaîne*, *uôzuõlãjs*, *uôzuõliêns* arba *uôzuõlu mežs;* vok. *Windmühle*, r. *ветряная мельница*, l. *wiatrak*, mūsų *vėjìnis* (arba *vė̃jinis*) *malū̃nas*, lat. *vẽja sudmalas*, *dzir̃navas* ir *vẽjenes* ir kt. Plg. dar pran. *boîte à poivre*, vok. *Pfefferbüchse*, mūsų *pipirinė* (seniau *pipìrnyčia*); pran. *chemise de nuit*, vok. *Nachthemd*, mūsų *naktìniai marškiniaĩ;* pran. *cheval de labour*, vok. *Ackerpferd*, mūsų *ariamàsis* (arba *ariamìnis, arimìnis*) *arklỹs*; pran. *cuiller à thé*, vok. *Teelöffel*, mūsų *arbatinis šaukštùkas;* pran. *fusil de chasse*, vok. *Jagdflinte*, mūsų *medžiõklìnis* (arba *medžiójamasis*) *šáutuvas;* pran. *pompe à incendie*, vok. *Feuerspritze*, mūsų *gaisrìnė švirkštỹnė, švirkštỹnė gaĩsrui gesìnti* ir kt.

Tad dabar kįla klausimas: kodėl taip yra? J. Rozwadowskis Wortb. 8t. iš vienos pusės pripažįsta, kad šio įvairumo pagrindu iš dalies gali būti tam tikras kalbamųjų objektų apercepcijos skirtumas, bet iš kitos pusės vis dėlto yra linkęs manyti, kad šių pa-

vadinimų sandaroje nesą jokio principinio skirtumo. Jo nuomone, dabartinių priesagų abstraktinė reikšmė esanti išriedėjusi iš pirmesnės konkrečios reikšmės, o pačios kamieninės priesagos esančios ne kas kita kaip antra sudaromoji sudėtinių žodžių dalis, todėl su kamienine priesaga sudarytieji vientisiniai žodžiai savo daryba iš esmės esą visai identūs (identiški) vadinamiesiems sudėtiniams žodžiams. Visas skirtumas esąs tik reliatyvus, istorinis (žr. ib. 9). Tačiau visa bėda, kad kaip mūsų, taip ir kitose baltų bei slavų kalbose yra labai maža žodžių, kurių priesagos būtų išriedėjusios iš atskirų žodžių — tai viena; antra, tam tikra prasme ir pripažįstant J. Razwadowskio gana išmaningai formuluotą žodžių darybos dvinarumo (Zweigliedrigkeit) principą, vis dėlto dar lieka nevisai aišku, kodėl būtent mūsų kalboje tiek nelinkstama į sudėtinių žodžių darybą, kiek ji yra išplitusi sen. indų, sen. graikų arba dabartinių vokiečių kalboje. Tai iš vienos pusės tenka aiškinti pačių sudėtinių žodžių prigimtimi bei mūsų kalbos dvasia, iš kitos pusės — kultūros plitimu. Ir iš tikrųjų: kasdieniniame savo gyvenime mes lig šiol buvome ir didžia dalimi dar dabar esame linkę atskirus daiktus bei dalykus gana pavaizdžiai (anschaulich) pagauti, ir todėl ligšioliniai mūsų pavadinimai daugiausia yra buvę palyginti didžiai konkretūs, individualūs. O priesagos, kuriomis pažymime daikto ar dalyko priklausomybę kuriai nors kategorijai ir tuo būdu modifikuojame šaknies reikšmę, kaip tik geriausia ir tinka tokiai konkrečiai kvalifikuojamai individualizacijai. Visai kas kita yra sudėtiniai žodžiai: jie savo pobūdžiu daugiausia tinka tikslesniam, kondensuotesniam ir turiningesniam, prasmingesniam reiškimo būdui. Dėl to sudėtiniai žodžiai labai dažnai turi daug gausesnį, turtingesnį ir tuo pat metu specialesnį turinį, negu atskiros, dar vienove neaperceptuotos žodžių grupių dalys. Pvz. *geležìnis kẽlias* gali būti suprantamas kiekvienas kelias, kuris yra padarytas iš geležies, arba *rugių̃ gėlė̃* gali mums atrodyti kiekviena gėlė, kuri tik rugiuose auga; bet *geležìnkelis* mums yra jau ne kiekvienas *geležinis* (= iš geležies padarytas), tik tam tikros rūšies kelias, su bėgiais, kuriuo gali traukiniai eiti; taip pat ir *rùgiagėlė* yra ne kiekviena rugiuose auganti, bet tik tam tikra gėlė, būtent — „žydrūnė, vosilka, Kornblume (Centaurea cyanus)." Tuo būdu sudėtiniai žodžiai sudaro vieną iš pagrindinių specialių raiškos, taigi ir stiliaus priemonių, ne dėl to, kad jie reikalautų augšto darybos laipsnio, bet dėl to, kad

jie, anot A. Debrunnerio, dažniausiai turi ką nors pasirinkta. Todėl jais jau iš pat senovės daugiausia ir buvo naudojamasi religinėje bei poezinėje kalboje, tikrinių vardų daryboje, specialinėje mokslo terminologijoje ir kt. Bet mūsų pirmykštiniame žemdirbių gyvenime nepastebimas tokio masto religinis, poezinis ar šiaip idėjinis sąjūdis, kokį randame antikiniame sen. indų, sen. graikų ar germanų gyvenime. Senovinė ide. kultūra vėliau, bet dar nerašytiniu laikotarpiu, buvo pakeista krikščionybe, ir todėl yra galimas daiktas, kad daug kas senoviška yra išnykę, lig šiol mums nepalikę jokių pėdsakų. Tačiau ir išlikusios priešistorinio meto liekanos mūsų senovinės kalbos paminkluose ir dabartinėje gyvojoje kalboje nerodo, kad kadaise būtume linkę į gausingą pirmykštinių sudėtinių žodžių darybą: mes kasdieniniame primityviniame savo gyvenime, atrodo, daugiausia galėjome verstis konkrečia individualizacine priesaginių žodžių daryba, kuri net ir šiais laikais dar tebevyrauja. Toliau dėl to plg. Debrunner Wortb. 79tt., Meillet Comm.[2] 374t.

§ 230. Beveik visai neturėdami senų, paveldėtinių, sudėtinių žodžių, mes jų apsčiau esame pradėję darytis vėlyvesniais laikais ir vis dar dabar tebesidarome naujai atsirandančioms, gana dažnai kultūrinėms, sąvokoms žymėti. Tam tikrą dalį tokių žodžių esame susidarę nevisai savarankiškai, sekdami svetimais pavyzdžiais, t. y. juos dažnai verste išsiversdami. Pvz. K. Sirvydo žodyne (244 psl.) yra minimas *vaikavedys* (ar *vaikavedis*) „pedagogas". Tai, kaip ir rusų *детовод* (arba *детоводец*, *детоводитель*) „mokytojas, auklėtojas", yra ne kas kita kaip verstinis skolinys iš gr. παιδαγωγός „vaikų auklėtojas, prižiūrėtojas", kuris savo ruožtu yra sudėtas iš παῖς, km. παιδός „vaikas" ir ἀγωγός „vedėjas, vadas". Taip pat, atrodo, verstinis skolinys yra ir Daukšos postilės *antviẽtis* „vietininkas" 526, 540, verstas iš l. *namiastek*.

Iš vėlesnių laikų visų pirma yra minėtinas gana būdingas verstinis skolinys *statrašymas* (J. Juška, Kałbos lëtuviszko lëžuvo ir lëtuviszkas statraszimas arba ortograpija. Peterburge 1861. 50 psl.) ir Aušros *statrašas* bei *tiesraštis* (1884 m., 120 psl.) arba Varpo *statraša* (1889 m., 134 psl.). Tai, kaip ir lat. *pareizrakstība*, visų pirma yra versta iš r. *правописание* arba vok. *Rechtschreibung*, o šie savo keliu toliau iš lot. *orthographia* arba gr. ὀρθογραφία (iš ὀρθός „pastatytas, stačias, tiesus" ir γράφω „rašau" arba γραφή „kas parašyta, raštas").

Iš daugelio kitų specialių verstinių sudėtinių žodžių čia tenka dar paminėti pvz. A. Baranausko *mazgýbalsė* „jungiamasis balsis" APh V 168 (= vok. *Bindevokal*), *siekšaknis* VI 153 (= vok. *Beziehungswurzel*), *skundlankis* „galininkas" (= lot. *casus accusativus* iš gr. αἰτιατική sc. πτῶσις), K. Jauniaus — *prięgaidė* „intonacija" JGr. 34 (= lot. *accentus* iš **ad-cantus* „Zugesang"), *sąmazgà* „jungtis" ib. 18 (= lot. *copula* „das Verknüpfende, t. y. Strick, Seil, Koppel"), Fr. Kuršaičio *griẽktvanis* „tvanas" K 135 (iš vok. *Sündflut*), *kamárponis* „kamarninkas" ib. 164 (iš vok. *Kammerherr*) Aušros *šiltamieris* (1883) 207 (= *termometras* iš gr. θερμός „šiltas" ir μέτρον „matas"), *tolkalbis* „telefonas" (1884), 263 (iš vok. *Fernsprecher*), *žemaprašis* „geografija" ib. 227 (iš gr. γεωγραφία „žemės aprašymas"), Varpo *rankvedis* „vadovėlis" (1889) 134 (iš r. *руководство*), M. Miežinio *oralaivys* „balionas" 26 (iš r. *воздушный корабль* arba vok. *Luftschiff*), *patverdis* „virtuvas" 176 (iš r. *самовар*), *žmonvaldė* „demokratija" 299 (iš gr. δημοκρατία „liaudies valdymas, Volksherrschaft") ir kt.

Tačiau dabartinėje bendrinėje kalboje daugelio tokios rūšies verstinių sudėtinių žodžių jau mažiau bevartojame. Tokie žodžiai kaip *antvietis, patverdis, skundlankis* (arba K. Jauniaus *apskųstinis linksnis*), *statrašas, tiesraštis, tolkalbis, vaikavedys* „pedagogas", *žemaprašis* ir kt. net iš viso nėra sulaukę platesnio atgarsio: jie ilgainiui buvo pakeisti daugiausia priesaginiais dariniais. Štai senesnio *statrašo* ar *tiesraščio* vietoje jau A. Baranauskas vartoja *rašybą* ortografijos reikšme, žr. APh I 74 ir kt. Tai jis galėjo padaryti pakeisdamas gyvosios kalbos žodžio reikšmę (žr. 91 psl.) arba iš analogijos naujai susidarydamas, nes šalia to jis dar vartoja ir *sakyba* „subjectum praepositionis" APh VI 170; plg. *dalýti* : *dalýbos, lãžytis* : *lažýbos, rašýti* : *rašýbos, rašýba, sakýti* : *sakýba* ir kt. Vėliau *rašybą* „ortografiją" ėmė vartoti K. Jaunius, po jo J. Jablonskis bei kiti, ir tuo būdu ji visuotinai įsigalėjo. Taip pat ir rusiško *samavoro* vietoje M. Valančius vartoja ne vergišką vertimą *patverdis*, kaip kad vėliau M. Miežinis yra daręs, bet priesaginį darinį *virdulis* (ar *virdulys*) ITK 6; plg. *Verdùlis* „Šiluvos vls. upė; Viekšnių vls. pelkė". Dabar *samavoro* vietoje jau daug kur yra vartojamas *virtùvas*.

Dar daugiau priesaginių darinių kitų kalbų sudėtinių žodžių vietoje buvo vėliau sudaryta, daugiausia J. Jablonskio rūpesčiu. Pvz.

tokie žodžiai yra *klaustùkas* (= vok. *Fragezeichen*, pran. *point d'interrogation,* lot. *signum interrogationis*), *póžiūris* (= vok. *Gesichtspunkt*, pran. *point de vue*, r. *точка зрения*), *skersmuõ* (= lat. *caurmērs* iš vok. *Durchmesser*, kuris savo ruožtu 1667 m. J. C. Sturmo per lot. *diametros* buvo išverstas iš gr. διάμετρος : διά „per, pro, durch" ir μέτρον „matas", žr. Kluge-Götze EW[11] 119), *vadovė̃lis* (= lat. *ruokas grāmata* iš vok. *Handbuch* < vvž. *hantbuoch*, kuris toliau per lot. *manuāle* yra verstas iš gr. ἐγχειρίδιον : ἐν „į" ir χείρ „ranka") ir kt. Šiuo atveju, atrodo, mūsų kalba naujų žodžių daryboje ne tiek yra linkusi į verstinius sudėtinius žodžius, kaip kad latvių kalba, kuriai šiuo atveju nemaža įtakos bus turėjusi vokiečių kalba.

Bet vis dėlto verstinių sudėtinių žodžių, kad ir ne taip gausiai, ir mes savo kalboje nesame visai išvengę. Pvz. vienas iš tokių dabar plačiai Lietuvoje vartojamų žodžių yra *diẽmedis* „Eberreis (Artemisia abrotanum)" M I 47, N 140, K 86, Kbt., Mrp., Rsn., Pnv., Sb., Kp. ir kt. Senesnė jo lytis yra *dievãmedis* Pl. (Sirvydo žodyno 18 psl. parašyta *diewęmedis*, bet tai yra arba korektūros klaida vietoj *diewamedis*, arba analoginis naujadaras kaip ir dusetiškių *puodekelỹs* vietoj *puodakelỹs* ir kt.), kuris toliau vestinas iš *dievo medis*, plg.: D i e v o m e d e l i s, žals jovarėlis Jd. 1524_7. Šiuo žodžiu reiškiamoji sąvoka pažįstama ir mūsų kaimynams, plg. lat. *dieva kuoks*, r. *божье дерево*, l. *boże drzewko* ir kt. Matyti, Rytuose šis augalas, iš pradžios vienuolynuose kultyvuojamas, *dievo medžiu* buvo pavadintas dėl savo gydomosios galios. Senovėje jis graikiškai buvo vadinamas ἀβρότονον, iš ἄβροτος „nemirtingas". Plg. dar Schrader RL II 209.

Vėlyvesniais verstiniais skoliniais laikytina pvz. *gárlaivis* (arba *gar̃laivis*) ir *garvežỹs*. Nei vieno, nei kito iš jų ankstyvesniuose žodynuose nerandame. A. Juškevičius savo žodyne *garlaivio* vietoje teduoda *garplukį* šalia *garvežio* : valtis, kuri garu plaukia, vadinas *garplukỹs* (I 415); vežimas, kurį garas veža, vadinas *garvežỹs* (I 416). Kiek anksčiau *garlaivis* pvz. 1884 m. yra minimas „Lietuwiszkos Ceitungos" Nr. 31, 1897 m. „Tėvynės Sargo" Nr. 12 ir kt. Jis veikiausiai yra verstas iš vok. *Dampfschiff*, kuris savo keliu yra sudarytas pagal anglų lygiareikšmį *steamship* ir pirmą kartą spaudoje pavartotas tik 1816 m., žr. Kluge-Götze EW[11] II 95. *Garvežỹs* gali būti sudarytas nusižiūrėjus tiek į vok. *Dampfwagen*, tiek į r. *паровоз*. Plg. dar Fraenkel IF XLVI 208, XLVII 343, ZfslPh XIII 206.

Apskritai imant, mūsų dabartinėje bendrinėje kalboje daugiausia yra linkę įsigalėti tokie verstiniai sudėtiniai žodžiai, kurię lengvai gali būti paversti kokiomis nors atitinkamomis žodžių grupėmis arba net ir ištisais sakiniais ir tuo būdu turi kokią nors aiškią naują specialią reikšmę. Pvz. *órlaivis*, be M. Miežinio, dar V. Kalvaičio VK 94 ir kitų pažįstamas, savo daryba bei reikšme yra visiems gana aiškus, būtent — *oro* (arba *orìnis*) *laivas*, t. y. toks, kuriuo galima oru važiuoti, ir todėl lengvai galėjo būti pradėtas vartoti „dirižabliui" vadinti.

2. Sudėtiniai žodžiai ir žodžių grupės.

§ 231. Jau iš ankstyvesnio išdėstymo matyti, kad tam tikrų žodžių grupių vietoje gali būti vartojami sudėtiniai žodžiai. Paanalizavę kiek plačiau šį reiškinį, galime pastebėti, kad iš atitinkamų žodžių grupių sudėtiniai žodžiai gali lengvai ir išriedėti. Štai mūsų tarmėse vietomis dar yra vartojama speciali žodžių grupė *kraũjo žolẽ* LF 74, Mitt. II 136, Kv. Jos ypatybė yra ta, kad atskiros jos dalys jau pastoviai yra drauge vartojamos ir reiškia ne du atskirus, bet vieną apibrėžtą dalyką, būtent — tam tikrą augalą, kurį kiti lietuviai vadina jau vienu žodžiu — *kraujučiù* Al., *nósravà* Lkm., *sraujanósiu* Ds. ir tt. Ilgainiui ši grupė, bežymėdama vieną sąvoką, buvo vienu žodžiu ir pradėta vartoti, visų pirma—*kraujãžole*, o vėliau ir *kraũžolę* (žr. Jž. II 222). Tai galėjo įvykti dėl to, kad šios grupės atskiros dalys (*kraujas* ir *žolė*), sudarydamos glaudesnį sintaksinį junginį, buvo taip reikšmiškai modifikuotos, kad ilgainiui galėjo tapti vieninga bendrojo vaidinio raiška, t. y. pirmiau sąvokiškai glaudžiau susijusios į draugę, su laiku jos lengvai galėjo ir formaliai vienetu susilieti. Bet tai yra nevisados ir nevisur būtina: vienur žodžių grupė gali pavirsti vienu žodžiu, o kitur ji gali pasilikti kaip buvusi. Pvz. *geležinis kelias* (= r. *железная дорога*) dabar yra jau visuotinai *geležinkeliu* vartojamas (plg. dar: nuo g e l ž i n i o k e l i o A[1884] 260), bet *vėjinio malūno* **vėjinmalūniu* nelinkstama versti. Tai, matyti, priklauso nuo įvairių aplinkybių: nuo vartojimo patogumo, nuo tarimo lengvumo, nuo neįpratimo ilgesnius priesaginius žodžius draugėn jungti ir tt. Pvz. tokie dariniai kaip *kanãpdurpinė* „durpinė, kur merkia kanapes" Rdm., *kiaũliabėralis* „kiaulinis bėralas" Rdn., *kir̃mažolynis* „toks augalas (Linaria officinalis)" Lkm., *lingalvojaĩ* „linų galvos" Švn., *naudãrymas* „miško aikštė, kur

jau pradėta gyventi“ Vdk., *sūrmaišelis* „sūrinis maišelis“ Smn., Ėrš. ir kt. yra retesni dalykai. Kiek daugiau jų galime sutikti raštų kalboje, pvz. *didžturėjimas* „turtas, lobis“ DP 525, *draugapaštalas* (= spółapostoł) ib. 610, *draugdalininkas* BR Efez. III 6, *draugkalinys* NT Kol. IV 10, *draugkareivis* ib. Fil. II 25, *ganapadarymas* (= dosyć uczynienie) DP 29, *malonėširdumas* „mielaširdingumas“ ib. 615, *pirmamžinavimas* (= przedwieczność) ib. 43, *svetimažemiškis* (= cudzoziemski) PS II 179 ir kt. Bet tai daugiausia yra vien knyginiai dariniai, sudaryti svetimų kalbų pavyzdžiais ir mūsų kalboje vėliau neturėję didesnio pasisekimo.

Šiaipjau sintaksinės samplaikos sudėtiniais žodžiais virsta labai pamažu, todėl dažnai sunku yra pasakyti, kur tarp jų eina riba. Vien paviršinis, formalinis atskirų žodžių sujungimas draugėn arba nesujungimas dar nesudaro sudėtinių žodžių esmės. Kaip iš *kraujo žolės* matyti, tam tikros žodžių grupės formaliai gali būti vienu žodžiu ir nepaverstos, bet jos, kad ir draugėn nesujungtos, vis dėlto gali būti glaudžiai vidujiniškai, t. y. reikšmiškai, susijusios. Ir ši vidinė sąjunga kaip tik yra gal vienas iš svarbiausių sudėtinių žodžių darybos momentų, nes žodžių samplaikos sudėtinių žodžių pobūdį įgauna tik tada, kai jos yra suprantamos vieningų sąvokų raiškomis, arba, W. Wundto žodžiais tariant, kai vidinė giminystė žodžius draugėn suveda (žr. Sprache[4] I 653). Todėl prieš imant nagrinėti atskiras sudėtinių žodžių rūšis, pirmiau svarbu yra kiek susipažinti su tomis žodžių grupėmis, kurios į vadinamąją vidinę, reikšminę, giminystę jau yra suėjusios ir pastoviai pagrečiui vartojamos, tik dar formaliai nėra vienu žodžiu suaugusios.

§ 232. Visų pirma mes turime visą eilę tokių žodžių grupių, šalia kurių jau yra arba visados lengvai gali būti vartojami atitinkami sudėtiniai žodžiai, pvz. *akių̃ mìrkas* (= **akimirkas* || *akìmirka* : a k i ų̃ m ì r k u padarė Lkm.), *akiẽs mìrksnis* (= *akìmirksnis*: a k i e s m i r k s n y jo rūstybė te esti MT 185), *akių̃*, *akiẽs mójis* (= *akìmójis* : a k i ų̃ m ó j u „augenblicklich“ Kv., drožk a k i ẽ s m ó j u „tiesiog“ Krl.), *akių̃ plótas* (= *akìplotas*: nuėjo akių̃ plótu „aklai, nieko nemanydamas, aufs Geratewohl“ Ds., Tvč.), *karklo žvirblis* „Rohrsperling“ M I 108 (= *karklãžvirblis* „gudažvirblis“ Kv., Als., Msd., Slnt.), *kir̃vio péntis* Slnt., Sb., Ds., Pnl. arba *kir̃vio péntė* Slč. (= *kir̃viapentė* Lšk., Vs., Gdl., Dkš. ir *kir̃pentė*

Kv., Msd.), *kìškio kopūstai* Sb. (= *kìškiakopūsčiai* Ob.), *krìkšto sūnùs* Žem. II 198, Rmg., Sb., Kp. (= *krìkštasūnis* Sb., Ds. ir *krikštãsūnis* Nms., Brž.), *laũmės grũdas* „skalsa, skalsagrūdis" Bsg., *laũmės júosta* „vaivorykštė" Snt., Sb., Kp., *laũmės pãpas* „kaukaspenis" Kv., *laũmės šlúota* „serganti medžio šaka" ib. (= *laumšluotė* DB 101), *miegų̃ púodas* „miegalius" Kv., *naujõs káulas* Kv. (= *navìkaulis*), *ryto metas* (= *rytmetỹs* : kad r y t o m e t a s buvo GNT XXVII 1), *rõgių kẽlias* „Schlittweg" (= *rõgiakelis* Sn., Vkv., Kbt., Dkš., Svl. : gers r õ g i ų k ẽ l i a s SL 14, 61), *sáulės ãšara* „raskila, raselė, Sonnentau (Drosera)" Kv. (= *saulašarė* LBŽ I 125), *sáulės laidà* „saulėlydis" (: ligi s á u l ė s l a i d õ s būsiu namie Dvd.; plg. dar *saulẽgrąža, saulẽkaità*), *stãbo naktìs* „pagautinės" Ylk., *šìlo varna* „siwowronka" Koss. 122a (= *šilóvarnis* „žalvarnė" Kv.), *šunės snùkis* Lpg. (= *šuñsnukis*), *traũko žolẽ* „traukutis (Plantago)" Tg., Šl. (= *traukažolė* Ktg.), *žiemos vidus* „vidužiemis" (= **žiemóvidis* : šoko stačiai į eketį ž i e m o s v i d u DB 66, išsprogus šakelei ž i e m o s v i d u sename medė ib. 113, tenai ž i e m o s v i d u pargalėjo DLŽ 85; plg. *dienóvidis, vasaróvidis*) ir kt.

Tam tikrais atvejais, kaip jau iš dalies minėta (žr. 23 psl.), mes gana dažnai esame pratę du vienodus žodžius pagrečiui vartoti sąvokai suintensyvinti, pvz.: *balsus balsus* žiogelių smuikavimas Vaiž. VII 199, *ilgi ilgi* metai (Putino Altorių šešėly I 168), *kupli kupli, augšta augšta* senpušė rodės tyčia išdaiginta Vaiž. IX 104, *tanki tanki* tankynėlė, bet ne tankynėlė (R. Jono Liet. kalbos sintaksė 90), Šumakeris buvo *didelis didelis* Vaiž. VII 135, uogienojai kaip rūtos *kelmais kelmais* želia AŠ 30, *būriais būriais* atkrypuoja baltos, pilkos žąselės Vaiž. VI 38, *minkštas minkštas* pačiupinėti, *lengvas lengvas* pakiloti, *baltas tyras* pažiūrėti, džiaugės skyrium plaštakėlėmis ib. VII 7 ir kt.

Labai dažnai tam pačiam reikalui vartojamųjų žodžių grupių sudaromosios dalys gali būti įvairinamos, pvz.: tame mieste ir paskiaus išganytojas *atvejų atvejais* buvo VŽK 52, *būrių būriai* žmonių Žem. II 138, *dyvų dyvai*, t. y. labai didi dyvai AG 137, *dyvų dyvai* yra Marija BrP I 57, paregėjau *kalnų kalnus* be galo PJ 29, išaudė drobeles *be skietų skietelių* NS 3, *vagių vagis*, t. y. labai didelis vagis, vagių vyresnysis AG 138, *vežimų vežimai* velka mėšlą Žem. III 128, taip pat *pilnų pilna* lygybė Vaiž. VI 19, šis *sveikų sveikas* kėlės DB 119, *visų visi* katalikai ŽV II 202, apkuopė *visų*

visas... skolas Vaiž. VII 97, *naujuĩ naujas* „visai naujas" Sksn., *vienùi víenas* Šnk., ropoti turėjo par gulinčias *drūktas drūktesnes* sankrytas DB 13, *tolimas tolimesnis* (= labai·tolimas) svetelis Dbn., prieš jį blizga *vienas vienintelis*... purvinas kelias LP III 229, šiąnakt tik an *vienos vienintelės* plunksnos miegojau ME 67 ir kt.

Visos šitos žodžių grupės savo pobūdžiu yra labai nevienodos, todėl nevienodai ir jungiamos draugėn, destis, kada kiek pajuntamas ar pabrėžiamas jų atskirų dalių savarankiškumas. Pvz. kad ir tas pats *rõgių kẽlias* : kai mes jį tariame pabrėžiamai, su dėmesiu, vienu kartu turėdami galvoj abi sudaromąsias dalis, tada jo vienu žodžiu paprastai neverčiame; bet lig tik mums svarbiau pasirodo abiem šitais žodžiais reiškiamoji vieninga sąvoka, t. y. lig tik mes atskirai nebekreipiame dėmesio į sudaromąsias žodžių grupės dalis, nebejuntame jų atskirumo, o norime nusakyti tik jomis reiškiamąjį vieną bendrą dalyką, mes tuojau iš dviejų kalbamųjų žodžių galime ir vieną susidaryti. Todėl mūsų gyvojoje kalboje šalia *krìkšto sūnùs, rõgių kẽlias* ir kt. labai dažnai, beveik kiekvienu metu, gali būti pasakoma ir *krìkštasūnis* (arba *krikštãsūnis*), *rõgiakelis* ir kt. Tačiau tų žodžių grupių, kurių abi sudaromąsias dalis vienodai sunaudojame kokiam nors vienam tikslui, pvz. sąvokai suintensyvinti, gana dažnai draugėn visai nejungiame, todėl tokios intensyvinės žodžių grupės kaip *namaĩ namaĩ* (pvz.: kur tik žiūriu — vis n a m a ĩ n a m a ĩ, t. y. be galo daug namų), *namų̃ namaĩ* ir kt. paprastai pasilieka nesujungtos. Jos testi krūvon suliejamos tik tam tikrais, retesniais, atvejais, kai pvz. nebejuntamas jų intensyvumo pabrėžimas, kai jos imamos vartoti kokia nors nuolatine sustingusia reiškiamąja priemone ir kt. Tokiu būdu, reikia manyti, yra susidarę šiokie k a r t o t i n i a i, arba i t e r a t y v i n i a i, sudėtiniai žodžiai kaip *niekãniekis* (arba *niẽkniekis*), *krỹžkryžiumis* „kryžiškai, kryžmai" Jž. II 251 (šalia *krỹžių krỹžiumis* ME 34), *príešpriešiais* „priešais vienas kitą" (šalia *príešų príešais* „t. p." Kv., Užv., Žem. II 239) ir kt.; žr. dar 23 psl.

Apskritai imant, sudaromosios sudėtinių žodžių dalys glaudžiai draugėn suaugusios pasilieka tais atvejais, kai jos ištisiniais žodžiais bėra vartojamos visai izuoliuotai arba viena kuri iš jų jau yra išnykusi. Pvz. *viešpatį* mes dabar tik sudėtiniu žodžiu bevartojame, nes jo sudaromosios dalys yra didžiai pakitėjusios, nutolusios nuo savo pirmykštės reikšmės, ir todėl jų etimologinis sąryšis su atitin-

kamais vientisiniais žodžiais yra visai išblankęs. Dabar mums beveik niekam neateina į galvą pirmąją *viešpaties* dalį *vieš-* jungti su būdvardžiu *viẽšas* „öffentlich", nes šiaip *viešpats* turėtų reikšti visai ką kita, negu jis dabar reiškia, būtent — „viešą patį, öffentlicher Herr" ar ką panašaus. O iš tikrųjų *viešpats*, kaip jau augščiau minėta (žr. 394 psl.), yra reiškęs ne ką kita kaip kiemo, kieme gyvenančios padermės valdovą, Herr des Stammes, Hausherr, ir savo daryba niekuo nesiskyrė nuo s. ind. *pátir dán* „namų valdovas, ponas" arba ved. *dám-patiḥ* „valdovas", gr. δεσπότης „valdytojas, valdovas, savininkas" (iš **dems-pot-ā* „namų ponas, Hausherr", kur pirmoji dalis **dem-s-* balsių kaitos laipsniu santykiauja su mūsų *dim-stis* „kiemas, dvaras"); toliau žr. Meillet Introd[7]. 392, Walde-Hofmann LEW[3] I 369t., Chantraine Form. 27. Taip pat, reikia manyti, ir mūsų *vieškelis*, kaip ir *viešpats*, iš pradžios veikiausiai buvo sudarytas iš dviejų daiktavardžių; bet ilgainiui jo pirmykštė daryba pasidarė nebeįmanoma, ir todėl jis vėliau galėjo būti priskirtas tokiai sudėtinių žodžių kategorijai kaip *drũtgalis, sẽntėvis* ir kt., t. y. *vieškelis* galėjo būti suprastas kaip *viẽšas kẽlias* „öffentlicher Weg", plg. *viešas kelias* „gościniec, droga torowna" SzDi. 64, o kad aš ėjau *viešiu* (= viešu) *keližiu* Jsd. 839 ir kt.; toliau žr. Fraenkel KZ L 215. Tai galėjo atsitikti tuo pat būdu, kaip kad pvz. *vaĩvo rykštė* „laumės juosta" Btn., Ožk. klaidingai buvo abstrahuota iš *vaivorýkštė* Bsg., Jnk., Kp. arba *vaivórykštis* Kv., Rtv., kur iš tikrųjų teskirtina pagrindinė žodžio dalis *vaivor-*, kurią randame žodyje *vaivórai* „girtuoklė (Vaccinium uliginosum)", ir priesaga *-ykštis*, kurią sutinkame žodžiuose *bandýkštis, šeimýnykštis* ir kt.; taigi iš tikrųjų jokios čia tariamos *rýkštės* „Rute" iš pradžios ir nėra buvusios; žr. Būga KS 297.

Dabar daugelio sudėtinių žodžių sudėtinumo ne tik nebejaučiame, bet net beveik ir nebesuprantame, pvz. *áitvaras* (iš *áiti-varas* Plv., Sl., Sv., Ds., Pnl., Vkn., OP 80; dėl kilmės žr. Būga LKŽ 26), *óvaidas* „didelis išdykėlis, nutrūktagalvis" Izv. XVII 1, 36 (iš **ovi-vaidas : ovis* „budėjimas, Wachen" DP 273, 583 + *vaid-*; žr. Būga KZ LII 272), *posnagà, -ãgos* „kanopa" Kv., Slnt. (ką reiškia *pos-*, tuo tarpu nevisai aišku; dėl *-naga* plg. *skar-nãgai* „stirnos ar ožkos du nagai užpakalyje" Kv.), *putnagas* „kvarcas" Koss. 86 (antroji dalis *-nagas* yra sietina su pr. *nagis* „titnagas"; pirmosios dalies reikšmė nebeaiški), *skar̃malas* „skuduras" (iš *skarà* + **malas* „kraš-

tas", plg. *lýg-malas* „lygus sulig kraštais", lat. *mala* „krantas, kraštas" ir kt.), *tìtnagas* (iš *tìti-nagas*, turbūt iš **titi-* „ugnis" ir **nagas* „akmuo"; dėl pirmosios dalies plg. lot. *titiō* „nuodėgulis", dėl antrosios — *put-nagas, pū̃lia-nagis* „baltas, titnago veislės, akmenėlis" Ds.; tokios pat darybos veikiausiai yra ir *tìti-lingas* „titnagas" Lkm., Tvč., tik nebeaiški yra antrosios dalies kilmė), *tý̃t-veikas* „didelis būrys žmonių, galvijų, paukščių ir kt." R I 167, K 459 (antroji dalis turbūt sietina su *vi̇̃ekas* „jėga"; dėl pirmosios plg. Būga LT II 1, 12t.) ir kt.

3. Sudėtinių žodžių rūšys

§ 233. Iš žodžių grupių susidarę susidėtiniai žodžiai ilgainiui įgauna tam tikrą formą, geriau tinkančią naujai vieningai sąvokai žymėti. Šalia sąvokinės vienovės arba naujovės, pagrindinės sudėtinių žodžių ypatybės, dar susidaro ir tam tikrų formalinių pažymių, kurių svarbiausi yra: 1. pastovi sudėtinių žodžių sudaromųjų dalių vieta (pvz. *kraũjo žolė̃ = kraujãžolė, rõgių kẽlias = rõgiakelis* ir kt.), 2. vienas kirtis dviejų kirčių vietoje (pvz. *dienõs vidùs > dienóvidis, kójų gãlas > kojū̃galis* ir kt.) ir 3. formalinė arba sintaksinė vieno ar abiejų dalių izoliacija; pvz. kamienas *rata-* sutinkamas ryt. augštaičių sudėtiniame žodyje *rãta-lankis*, dabar skyrium nebevartojamas; prie šios izoliacijos dar daug prisideda ir mechaniškas analoginių darinių sudarymas (pvz. *galvãraištis* vietoj *galvóraištis* pagal tokius pavyzdžius kaip *kaklãraištis* ir kt.).

Pagal formą visų pirma tenka skirti vadinamuosius k a m i e n i n i u s ir l i n k s n i n i u s sudėtinius žodžius. Kamieniniai sudėtiniai žodžiai yra tokie, kurių pirmąja sudaromąja dalimi eina kamienas ar kamieninė forma. Pvz. toks žodis yra jau augščiau minėtasis *rãta-lankis*, nes jo pirmosios dalies kamienas *rata-* sutampa su atitinkamo vientisinio žodžio kamienu: *rãta-s, rãta-ms* ir kt. Tai yra seniausia vardažodinių sudėtinių žodžių forma, siekianti to meto, kada galūnės dar nebuvo išsivysčiusios, t. y. kada kamienai dar tebeturėjo linksninę reikšmę. Bet tai dar nerodo, kad šios rūšies dabartiniai sudėtiniai žodžiai turėtų būti visi paveldėti iš senovės, — ne, tuo norima tik pasakyti, kad pati šiokia darysena yra sena, o atskiri jos pavyzdžiai yra daugiausia analoginiai dariniai, vėliau susidarę jau atskirose kalbose.

Kas kita yra vadinamieji l i n k s n i n i a i sudėtiniai žodžiai: jų pirmąja sudaromąja dalimi eina ne kamienas, bet koks nors linksnis, pvz. *bernū́galis* „pusbernis" Ds. (: *bernų̃*), *dienū́-galis* „nusibaigėlis" Sb. (: *dienų̃*), *kojū́galis* „lovos kojos" Jž. II 197, *Žasū́-gala* „kalnas tarp Viržuvėnų ir Luokės", taip pat *navíeskaulis* „navikaulis" Škn. (veikiausiai iš **naviẽs káulas* šalia *naujõs káulas*, plg. *navìkaulis* Sksn., Lnk., Kp., Rkš.), *šuns-uodẽgius* „šunuodegautojas" K 441 (: km. *šuñs*), taip pat gr. Διόσ-κουροι „Dzeuso vaikai" (Διός yra vs. km. šalia vs. vd. Ζεύς), r. *Богу-мил* „vardas" (t. y. dievui mielas, plg. kipr. ΔιϜεί-φιλος) ir kt. Jie vartosenoje sandūros keliu yra susidarę iš dviejų įvairių žodžių, todėl dar vadintini s a n d ū r i n i a i s ž o d ž i a i s (vok. Z u s a m m e n r ü c k u n g e n arba B e r ü h r u n g s k o m p o s i t a, pran. j u x t a p o s é s). Nors šios rūšies darinių kiekvienu metu gali būti naujai susidaroma be pavyzdžio, jų mūsų kalboje, kaip ir kaikuriose kitose ide. (pvz. rusų ir kt.) kalbose, yra palyginti nedaug: jų vietoje daugiau linkstama naudotis kamieniniais sudėtiniais žodžiais, kurių kaskart iš analogijos lengvai gali būti susidaromi ištisi būriai. Tačiau senų senovėje, dar prieš išsivystant kaitybai, kamieninė darysena galėjo prasidėti nuo sandūros, kaip kad tai dar iš dalies galima matyti iš kitų senovinių ide. kalbų raidos. Toliau plg. Debrunner Wortb. 16t., Stolz-Schmalz Lat. Gr.[5] 247, Schwyzer GGr. I 428.

Iš mūsų raštų ir iš dalies iš gyvosios kalbos dar galima pastebėti, kaip sandūriniai žodžiai lengvai gali atsirasti ir kaip jie ilgainiui pavirsta kamieniniais. Štai mūsų senoviniuose arba senesniuose raštuose, kad ir apyrečiai, dar galime sutikti šiokių darinių: *kariobalsas* BrB Mark. XIII 7, *kariovedys* ib. 1 Moz. XXVI 26, 1 Kar. IV 4, PS II 94, *Laukožemė* „Laukžemė" (1690 m. Collectanea 145), *svietosekis* KS 22, *turgovieta* GNT Luk. XI 43, ApD XVI 19, *turtogeidis* „turto geidėjas" PS II 143, *variodaris* GNT 2 Tim. IV 14, *veidomainis* (ar *-nys*) BrB Mat. XXIII 23, BrP I 37, *vynomedis* BrB 4 Moz. VI 4, GNT Mat. XXVI 29, Luk. XXII 18, Jon. XV 1, 5, *vinošaka* ib. Jon. XV 2, *vorotinklas* SzDi. 335 ir kt. Dėl antrosios dalies *-vedys, -sekis, -daris, -mainis* plg. *krapštỹs* „kuris viską pamažu daro", *liñkis* „kuris visada sulinkęs", *lopis* „lopytojas", *snū̃dis* „miegalis, susnūdėlis", *stū̃mis* „nerangus, stumiamas žmogus", *tẽkis* „kuilys, avinas (t. y. tekinėtojas)" ir kt., žr. 64t. Ilgainiui šiokios rūšies sandūriniai žodžiai, pradėti dažniau vartoti drauge ir

pastovesne reikšme, buvo glaudžiau tarpusavy susieti, t. y. visų pirma, dar nepakeitus net pirmosios sudaromosios dalies kilmininko galūnės *-o*, galėjo gauti vieną kirtį. Pvz. vietoj *grĩžo* (= grįžulo) *rãtas* „das Stern des grossen Bären, currus septem trionum“ K 137 s. v. g r ĩ ž u l a s, *Dubõs girià* „girios pavadinimas Labardžių apylinkėj“, *kar̃klo žvìrblis* „Rohrsperling“ M I 108, *šìlo várna* „žalvarnė, Blaurake (Coracias garrula)“, *vóro tinklas* ir kt. su laiku galėjo būti pradėta tarti *gryžõratas* Kv., *Dubósgirė* (žr. Būga Ai. St. 43), *karklõžvirblis* Jž. II 40, *šilóvarnis* Kv., **vorótinklas* (čia kirtis nėra konstatuotas, tik iš analogijos padėtas). Tai galėjo atsitikti lygiai taip pat, kaip kad dabar vietoj *Píeno Ceñtras* (toks vienos kooperatyvinės bendrovės pavadinimas) jau daug kas sako ir *Pienoceñtras*. Reikia manyti, kad panašiu būdu galėjo atsirasti ir *kariobalsas, Laukožemė, turgovieta, vynomedis, vynošaka* iš *kario balsas, lauko žemė, turgo vieta, vyno medis, vyno šaka* ir kt. Ilgainiui, iš dalies nusižiūrėjus į atitinkamus kamieninius sudėtinius žodžius su pirmykščiu jungiamuoju balsiu *-a-*, vietoj kilmininko galūnės *-o* galėjo būti įvestas *-a-*. Tuo būdu pvz. žodžių grupės *krìkšto* (taip pat ir *krikštų̃*) *tė̃vas* bei *krìkšto močià* iš pradžios per *krikštotė̃vas* ir *krikštomočià* galėjo būti paversta į *krikštatė̃vas* Sb., Ds. bei *krikštamočià* Sb., o vėliau net ir *krikštãtėvis* (su pakeistu antrosios dalies kamienu) Nms. ir kt.; plg. dar *dievamūkà* Žem. II 98, Slnt. ir kt. Dėl *o* > *a* nekirčiuotame skiemenyje plg. *povienì* Ds. > *pavienì* Lkm. ir kt. Tam tikri pereiginiai pavyzdžiai, atrodo, gali būti ir *kariavadas* bei *karvadas* (žr. BG 292t.) šalia *kariovadas* (Bretkūno kalboje tai nevisai tikra, nes *o* bei *a* dažnai joje ir šiaip maišoma), taip pat *kariovietė* „abazas“ PS I 257, *vortinklas* Qu[1] 547, R II 176, N 86, *turgovietė* GNT Mat. XI 16 ir kt.

§ 234. Pagal sintaksinius sudaromųjų dalių santykius yra skirtini s u j u n g t i n i a i, arba k o p u l i a t y v i n i a i (s. ind. *dvandvá-* „grutė, pora“), ir p r i j u n g t i n i a i sudėtiniai žodžiai.

Sujungtiniai sudėtiniai žodžiai paprastai reiškia dvi lygiarūšes, vienove sujungtas sąvokas ir yra sietini su sujungtinėmis, pirmiausia asindetinėmis, žodžių grupėmis, pvz. *brólis sesuõ, rañkos kójos, rýtas vãkaras, tė̃vas mótina* (= gimdytojai), *žiemà vãsara* ir kt.; plg. s. ind. *pitā́ mātā́* „tėvas motina“, Hom. γαλήνη νημηνίη „jūros rimtis ir vėjo tyla“, lot. *ūsus fructus* „naudojimasis, Niessbrauch“,

r. *отец-мать* „tėvas, motina“ (bylinose šis posakis daug dažniau vartojamas kaip *родители* „gimdytojai“), *хлеб-соль* „duona, druska, svetingumas“ ir kt., žr. Delbrück Vgl. Synt. III 187t., Brugmann Gr. II² 1, 58tt., Hirt Gr. IV 44t., Dickenmann Unters. I 71tt. Ilgainiui kaikurios šitokios grupės pagal kamieninius sudėtinius žodžius galėjo būti glaudžiau draugėn susietos ir todėl kartais įgavusios kiek specialesnę reikšmę, pvz. *kójagalviai* „galvos ir kojos“ Sb., Vbn. (> *kógalviai* „kojos, galvos, kepenos ir kt., Gekröse“ Škn., Jž. II 196 ‖ *kógalvės* „t. p.“ Kv., Msd., Als., Skd., Vkš., Užv. iš **kója-galvės*), *kviẽtrugiai* „rugiai sumaišyti su kviečiais (t. y. kviečiai ir rugiai)“ Kv., Škn., *plaũčkepeniai* „plaučiai ir kepenos“ K 316 (ir *plaũtkepenės* „t. p.“ Kv., Rtv., Skd.), *svíestvarškė* „su sviestu sumaišyta varškė“ Lnk. ir kt.; plg. s. ind. *ajāváyaḥ* „ožkos ir avys“ (iš **aja-aváyaḥ*), gr. νυχθήμερον „diena ir naktis“, r. *хлебосóль* „svetingumas“ ir kt. Čia pat iš dalies gali būti priskirti ir į sujungtinius žodžius labai panašūs šiokie sudėtiniai žodžiai: *bóbvyris* „menkas vyras (t. y. vyras kaip boba, vyras boba)“ Ylk., *jáutkarvė* „bergždžia, pieno neduodanti karvė (t. y. karvė su jaučio ypatybėmis, karvė kaip jautis, karvė jautis)“ Jž. I 682, *kõšputrė* „labai tiršta putra (t. y. putra kaip košė, košinė putra, putra košė)“ Žts. Btč., *plaukgaurỹs* „gyvaplaukis (t. y. plaukas gauras)“ Kv., Žem. I 24, *ragaĩšduonis* „nerauginta duona, rugienis ragaišis (t. y. ragaišis duona)“ Jnk., *šuva-vilkis* „šuninis vilkas, vilkas šuo“ Vaiž. IX 181 (šio žodžio daryba yra tuo nepaprasta, kad laukiamojo kamieno *šun-*, *šunia-* vietoje vartojama tarminė vs. vardininko lytis *šuvà* „šuo“), *vyrmoteris* „vyras, pats, Gatte, Gemahl“ DP 70 (šis žodis veikiausiai yra verstas iš l. *małżonek* „vyras, pats“, kurio pirmoji dalis *mał-* seniau naiviai buvo suprantama kaip *mąż* „vyras“; plg. dar *vyras moteries* „małżonek“ SzDi. 141, *vyromoterinis* „małżeński“ ib. ir kt.; bet iš tikrųjų tai nieko bendro neturi su *mąż*, nes yra paskolinta iš germanų, plg. s. š. *māl* „kalba, sankalba“, vok. *Ge-mahl* „vyras, pats“, *Mahl-schatz* „kraitis, Brautgabe“ ir kt., žr. Brückner Słow. 320t., Kluge-Götze EW¹¹ 190, 370; bet plg. dar s. r. *мужеженъ*, kuris yra verstas iš gr. ἀνδρό-γυνος „vyrmoterinis, mannweiblich; dvilytis“), *vìštgaidis* „višta, kuri nededa kiaušinių ir gieda (t. y. višta kaip gaidys, višta gaidys)“ Kbt., Vn., Jž. I 682 s. v. j a u t k a r v ė ir kt.

Iš skaitvardžių prie sujungtinių sudėtinių žodžių iš dalies tenka priskirti *dvìdešimt* iš *dvì dẽšimti*, plg. s. ind. *dvā́-daśa*, gr. δώ-δεκα,

lot. *duo-decim* ir kt. Bet *trìsdešim̃t* ir kt. yra laikytini jau linksniniais sudėtiniais žodžiais, būtent — *trìsdešimt, kẽturiasdešimt* ir kt. veikiausiai yra vartojama vietoj *trỹsdešimt, trỹs dẽšimtys* ir kt. iš atitinkamų galininkų *trìs dẽšimtis* ir kt. Tos pat rūšies darinys iš pradžios yra gal buvęs ir *dvýlika*, plg. *dvi dvýlika* „24" Ds. : lat. *aba-divi* „abudu, abidvi", žr. Būga Ai. St. 35, Endzelin Le. Gr. 360.

Tokie sudėtiniai būdvardžiai kaip *báltmargas* „baltai margas" JGr. 118 (ir *baltamargis* „t. p." SzDi. 11, *baltmárgis* Jž. I 189), *júodbėras* „juodai bėras" JGr. 118, Jsd. 72, 232 (ir *júodbėris* „t. p." Jž. I 689, Sb.), *mėlynmar̃gis* „mėlynai margas" Sksn., *plìknuogis* „visai nuogas" Als., *rainmar̃gis* „rainai margas" Sksn., *raudónžalis* (pvz. jautis) „raudonai žalas" Ilg., *rudmárgis* „rudai margas" Dvd., *saldkartis* (pvz. obuolys) „saldžiai kartus" Šts., *šė́margas* „šėmai margas" JGr. 56, Lgm., Dbn. (iš **šė́ma-margas*) (ir *šė́margis* „t. p." DB 184, Sb.), *tam̃smėlynis* „tamsiai mėlynas" Snt., *žálmargas* „žalai margas" Kv. (ir *žalmárgis* „t. p." Sb., *žalmargis* DB 184) ir kt. dabar veikiau yra suprantami apspręstiniais prijungtiniais kaip sujungtiniais sudėtiniais žodžiais; pvz. *báltmargas, juodbėras* ir kt. dabar mums bėra ne tiek *báltas márgas, júodas bẽras*, kiek *baltaĩ márgas, juodaĩ bẽras* ir kt.; plg. gr. γλυκύ-πικρος „karčiai saldus", lot. *dulcamārus* „t. p.", r. *горькокислый* „t. p.", lat. *saĩdskâbs* „saldžiai rūgštus, saldžiarūgštis" ir kt. Toliau žr. Delbrück Vgl. Synt. III 224, Brugmann Gr. II^2 1, 60, Debrunner Wortb. 40, Dickenmann Unters. I 77t., Endzelin Le. Gr. 186.

Iš dalies kiek panašios rūšies yra ir tokie sudėtiniai daiktavardžiai kaip *bóbvyris, jáutkarvė, ragaĩšduonis, vìštgaidis* ir kt. (žr. augščiau) : jie iš pradžios formaliai galėjo būti vartojami tik sujungiamai, t. y. *bóba výras, jáutis kárvė, ragaĩšis dúona, vištà gaidỹs*, kaip dabartinės žodžių grupės *bérnas tinginỹs, pãmotė rãgana* ir kt.; bet ilgainiui pagrečiui vartojami, jie jau nuo seniau ėmė vienas kitą apsprendžiamai žymėti, būtent — tokios rūšies dariniai kaip *jáutis kárvė* ir kt. buvo pradėti suprasti ne kaip „jautis ir kárvė (drauge)", bet kaip „karvė, kuri (drauge) ir jautis yra", vėliau — „karvė, kuri turi jaučio ypatybių". Tai dar gana aiškiai galime matyti iš graikų kalbos; pvz. ἰατρό-μαντις yra „pranašas (arba žynys), kuris tuo pat metu yra ir gydytojas", ἀνδρό-γυνος iš pradžios yra buvęs „dvilytis, hermafroditas" arba „baigštuolis, bailys",

taigi vienas asmuo, kuris tuo pat metu yra vyras ir moteris, ir todėl tai turėjo būti vienu žodžiu žymima; vėliau tuo būdu galėjo jau būti sudaroma visa eilė panašių sudėtinių žodžių su specialesne reikšme, pvz. ἀρτό-κρεας „mėsa su duona“, λεό-παρδος „leopardas“ (iš λέων „liūtas“ ir πάρδος „pantera“), θεό-ταυρος „dievãtauris (Dzeusas kaip tauras)“ ir kt., žr. Debrunner Wortb. 49t., 46t. Plg. dar r. *волколúс* „vilklapė (t. y. vilkas, kuris drauge yra ir lapė)“ ir kt., žr. Dickenmann Unters. I 76.

Dėl vadinamųjų k a r t o t i n i ų, arba i t e r a t y v i n i ų, sudėtinių žodžių, kurie iš dalies gali būti susieti su sujungtiniais, žr. 402t.

§ 235. Palyginti su sujungtiniais, mūsų kalboje, kaip ir kitose ide. kalbose, yra linkstama daug daugiau vartoti p r i j u n g t i n i ų žodžių, tokių, kur viena sudaromoji dalis yra ne sujungiama su kita, bet viena prie kitos prijungiama. Kadangi šis prijungimas yra gana įvairiai reiškiamas, tad ir jo atvejų taip pat yra nemaža.

Visų pirma čia susiduriame su a p s p r ę s t i n i a i s, arba d e t e r m i n a t y v i n i a i s, sudėtiniais žodžiais. Tai yra tokie sudėtiniai žodžiai, kur viena sudaromoji dalis apsprendžia, tiksliau nusako kitą. Apsprendžiama paprastai esti antroji sudaromoji dalis, ypač senesniuose kamieniniuose sudėtiniuose žodžiuose; bet yra kiek ir priešingų atsitikimų, kur apsprendžiamoji yra pirmoji, o apsprendžiančioji antroji sudaromoji dalis, pvz. *bérn-palaĩkis, meȓg-palaikė, pùs-galvis, pùs-dienis*, taip pat *vidù-naktis, viršù-galvis* ir kt. Šitokie savotiški dariniai veikiausiai yra išriedėję iš priedėlinių grupių kaip *bérnas palaĩkis* (plg. *bérnas tinginỹs*) arba papildininių posakių, pvz. *pùsė galvõs, vidùs naktiẽs* ir kt.; plg. gr. ἱππο-πόταμος „upinis arklys“ iš ἵππος ποτάμιος „arklys upinis“ ir kt.

Šios rūšies vardažodinių sudėtinių žodžių galime skirti trejopą apsprendimą: p a ž y m i n i n į, l i n k s n i n į ir p r i e v e i k s m i n į (p r i e l i n k s n i n į). Pirmuoju atveju būdvardis (skaitvardis) arba daiktavardis, vartojamas pirmąja sudaromąja dalimi, pažyminiu apsprendžia daiktavardį arba būdvardį antrojoje dalyje, pvz. *augštã-kalnis* „augštas kalnas“ Ds., *baltakaȓtis* „baltais karčiais“ Vkn., Sb., Kp., *didžlaũkis* „turįs daug žemės“ Jž. I 321, *geranõris* „geras, malonus (t. y. gerų norų)“ DP 155, 371, 413, *gudragal̃vis* „turįs gudrią galvą“ Gžd., Sb., *keturkõjis* „keturiomis kojomis“ Jž. II 93, Sb., *piktašiȓdis* „piktos širdies, piktas“ DP 99, *teliazūbis* „telio

zūbais" NS 160, *veršialūpis* „veršio lūpomis" Jsd. 439 ir kt. Dėl daikt.+daikt. ir būdv.+būdv. žr. § 234.

Antruoju atveju mūsų kalboje tik retkarčiais pirmąja sudaromąja dalimi tėra vartojamas daiktavardžio kilmininkas antrosios sudaromosios dalies daiktavardžiui apspręsti, pvz. *kojū̃galis, navíeskaulis* ir kt. (žr. 406 psl.). Dabar tos rūšies sudėtiniai žodžiai daugiausia jau yra yra išvirtę arba tuojau virsta kamieniniais sudėtiniais žodžiais, pvz. *broliãvaikis* „brolio vaikas" Snt., Dkš., *dalgiãkotis* „dalgio kotas" Grb., Snt., Kp., Tvč. (ir *dal̃giakotis* Lpg., Sb., Ds.), *darbãdienis* „darbo diena" Jž. I 293, *nugarókaulis* „nugaros kaulas, stuburas" Tvč., *šónkaulis* „šono kaulas" Vkn. (arba *šonãkaulis* Ds.) ir kt. Iš kaikurių sudėtinių žodžių atrodo, kad jau seniau mūsų kalboje galėjo būti ir daugiau linksninių sudėtinių žodžių, tik dabar jie jau nebevartojami, pvz. *dievameĩlis* „dievotas, maldingas (t. y. dievui meilus)" DP 209 (šis žodis galėjo būti Daukšos ir naujai susidarytas), *mergameilis* „mergas mylįs (iš tikrųjų „meilus mergoms") Šts., taip pat *dúonkubilis* „kubilas duonai, duoninis kubilas" Post. 123a, Jž. I 373, Sb., *linãduobė* „duobė linams minti" Mrp., *mė̃slovis* „lovys mėsai dėti" Gdl. ir kt. Toliau dėl jų darybos plg. 415tt.

Trečiuoju atveju prieveiksmis (plačia prasme suprantamas) arba prielinksnis pirmąja sudaromąja dalimi yra vartojamas vardažodinei antrajai sudaromajai daliai apspręsti, pvz. *nedárbas, negẽras, pergẽras, apỹgeris, pagẽras, apýburnis* „vieta apie burną, žandas" Dglš., Pls., *ãtvelykis, bedùgnis, pãmotė* ir kt. Iš kitų šios rūšies darinių čia dar gali būti priskirta *paskuigimis* „palikuonis, Nachkomme" BrB Dan. XI 4, Joz. XXII 27, *paskuĩgalis* „pasturgalis" Sb., Kp., *paskuĩlakos* „antrininkai grūdai, vėtant pasilikę nuo geresniųjų, nuo pirmalakų" Sb., *pernaimẽtis* „pernykštis" Dglš. ir kt. Iš tam tikrų pavyzdžių mes dar galime matyti, kaip prieveiksminės ar prielinksninės žodžių grupės yra paverčiamos iš pradžios sandūriniais, vėliau sudėtiniais žodžiais. Pvz. iš posakio *artì pil̃nio* (plg.: pripylė puodą *artì pil̃nio* Sb., Kp.) ilgainiui atsirado būdvardis *artipil̃nis* Jrb., Dkš,, Pšv., Vkš., Sb., Kp. arba *artìpilnis* Ilg., Rmg., turbūt iš pradžios tokiuose sakiniuose kaip *pripylė puodą artipilnį* ir kt.; vėliau iš jo, kaip ir daugelio kitų būdvardžių, buvo sudarytas ir prieveiksmis *artipil̃niai* Jrb., Sksn. Tuo pat būdu, reikia manyti, buvo pradėti daryti ir sudėtiniai žodžiai su *pusiáu*, senoviniu dvi-

skaitos vietininku, dabar jau prieveiksmiu bevartojamu, pvz.: nuog pavietries... *pusiau dienos* (= w południe) pūstijančios KP 79, *pusiáu naktiẽs* Zsč., *pusiau nakties* stojos šauksmas GNT Mat. XXV 6, nuog *pusiau nakties* Luk. XIII 29, jau buvo *pusiau šventės* Jon. VII 14 ir *pusiáudienis* (= południowy) vėjas Jrb., Als., *pusiáudienis, -io* „vidurys dienos" Sb., Kp. (: ape *pusiaudienį* GNT ApD XXII 6), *pusiaugavėnės* „Mitfasten" Lex. 123, *pusiáukelė* Sb. (: *pusiaukelėje* „vidury kelio" DP 82), *pusiáunaktis* „vidurnaktis" Dkš., Sb., GDK 4 (: prieš *pusiaunaktį* RP XLVIII 3), *pusiáužiemis* „pusė žiemos" K 338 (: po *pusiaužiemio* Žem. III 294), *pusiáuryčiai* „priešpusryčiai" Mrp., Sb. ir ki. šalia *pusiáubaltis* „pusiau baltas" Arm., *pusiáuskiltis* (= pusiau perskeltas) medis Alk., *pusiáuskardas* (= apskardytas, per pusę apdaužytas) grūdas Kv., *pusiáusvyra* „das Zünglein in der Wage, Balance" R I 116, M I 214 ir kt. Plg. dar *šių̃ metų* > *šiū̃mẽtis* (pvz. kumeliukas) Sb., Kp. ir kt. Toliau žr. § 12.

Toliau šalia apspręstinių mūsų kalboje gana plačiai dar yra vartojama tokių sudėtinių žodžių, kur antroji sudaromoji dalis, būdama veiksminės reikšmės, valdo pirmąją, pvz. *badakentỹs* „daug bado iškentėjęs žmogus ar gyvulys, paliegėlis; žiemkentys" (visų pirma „badą kenčiąs, kuris badą kenčia") Ds., *galvažudỹs* „žudikas, razbaininkas" Jž. I 407, *geradãris* „gera darąs" DP 263, 585, Skp. (ir *geradarỹs* Jž. I 427, Sb.), *káiliadirbis* „kuris kailius dirba" Sb., Kp. (ir *kailiadirbỹs* Šsk.), *kaminakrėtỹs* „kuris kaminus krečia, kaminų krėtėjas" Ds. (ir *kaminkrėtỹs* Sb., Kp.), *kanãplesis* (ir *-lesỹs*) „kuris lesa kanapes" Jž. II 27, *kanaprovỹs* „kuris rauna kanapes" ib. 27, *kelmãvertis* „kuris kelmus verčia, kelmų vertėjas" Vgr., *keltaisỹs* (ir *keliataisỹs*) „kuris kelius taiso" Jž. II 73, *kraičiavežỹs* „kuris kraičius veža" Ldk., Ut. (ir *kraičvežỹs* Šl., Svl., Sb.), *kraujagerỹs* „kuris kraują geria, be pasigailėjimo žudo, kankina žmones" Všk., Sb., Kp., Ds. (ir *kraugerỹs* Nms., Slnt., Als., Pšl.), *puodažiedỹs* „puodžius" Lkm., *šienpjovỹs* „šieno pjovėjas" Kv., Sb., *žmogžudỹs* „galvažudys" Všk., Erž. ir kt.

Beveik visai panašios darybos šiokie sudėtiniai žodžiai dažnai turi ir kitokią reikšmę — reiškia veiksmą, kokį konkretų daiktą ar ką kita, pvz. *avìkirpis* „avių kirpimas" Ždč., *bulvãkasis* „bulvių kasimo laikas" Jž. I 249, *kanãprovis* „kanapių rovimas" ib. II 27, *karvãmilžis* „sambrėškis" Kv., *kiaũlžviegis* „kiaulių žviegiamasis laikas"

Jž. II 100, *lapabirỹs* „lapų byrėjimo, kritimo laikas" Mlg., *lauknešỹs* „indas, kuriuo neša valgyti" Lzd., Krt., *malkvežỹs* „malkų vežimo laikas" Gr., *mėšlãvežis* „mėšlo vežimo laikas" Sksn., Rsn., Krl., Lgm., Žem. II 65, *mólkasis* „vieta, iš kur molis imamas, molio duobė" K 261, Skd., Slnt., *seilẽgeris* „seilių gėrimas, Speichelfluss" Kv., Slnt., *šlãpdribis* „šlapias, varvąs sniegas" Dvd. ir kt. Dėl jų darybos ir kilmės žr. 406 psl.

Visai maža mūsų kalboje yra tokių sudėtinių žodžių, kur pirmąja sudaromąja dalimi eina veiksmažodinė lytis, pvz. *čiùpkula* Jž. I 277 (iš *čiupinėti* + *kùlis*), *griáumedis* „didelis, dramblotas žmogus, griovainis, gremėzdas" Jž. I 463, 711 s. v. g r i a ũ m e d i s, *grįžkelis* „klystkelis, Abweg" Qu³ 46, *mẽtakis* „akiplotas, Augenmass" Kv., *vẽžlankis* „važiuojamasis lankas" Jnk., taip pat *Giñtautas* „pav." ir kt.

§ 236. Pagaliau į sudėtinius žodžius tenka dar pažvelgti ir sintaksinės priklausomybės atžvilgiu, kuriuo jų daugumas gali būti suskaidyti į du didelius būrius. Štai pvz. *augštãkalnis* „augštas kalnas" Ds. (iš *áugštas kálnas*) ir *kreivaspruñdis* „kurio kreivas sprandas" Nms. (iš *kreĩvas sprándas*) iš pažiūros atrodo du vienodai sudaryti sudėtiniai žodžiai. Bet iš tikrųjų juodu tiek savo reikšme, tiek tarpusaviniu santykiu žymiai skiriasi vienas nuo antro: pirmasis iš jų turi baigtinę prasmę, t. y. beveik nieko esmingo nenustoja ir paverstas atitinkama žodžių grupe, o antrasis, žymėdamas pirmosios sudaromosios dalies santykį su antrąja, kaip visybė ypatybiniu santykiu dar yra susijęs su kitu žodžiu, nuo kurio jis sintaksiškai priklauso, ir turi būdvardinę reikšmę, kitaip tariant — baigtinę prasmę jis įgija tik santykiaudamas su kitu sakinio elementu, esančiu už sudėtinio žodžio ribų: *kreivaspruñdis* yra tolygu „turįs kreivą sprandą". Tokie dariniai kaip *augštãkalnis* vadinasi e s o c e n t r i n i a i, o tokie kaip *kreivaspruñdis* — e k s o c e n t r i n i a i. Toliau plg. Aleksandrov NZ 108tt., Brugmann Gr. II² 1, 71tt.

Savo reikšme eksocentriniai sudėtiniai žodžiai, atrodo, yra daug įvairesni kaip esocentriniai, nes tiek jų sudaromųjų dalių tarpusavio, tiek jų ypatybiniai santykiai su tais žodžiais, nuo kurių jie priklauso, yra didžiai įvairūs. Mat, esocentriniais sudėtiniais žodžiais labai dažnai tėra pasakoma, kas anksčiau atskirai ir jų sudaromosiomis dalimis buvo ar galėjo būti žymima, o eksocentriniais žodžiais kaskart gali

būti nusakoma vis nauja pažymimojo žodžio ypatybė, ir todėl daug dažniau jais gali būti paverčiamos įvairios žodžių grupės.

Eksocentrinių žodžių pradžia siekia giliausios senovės, todėl jų pirminę kilmę dabar įrodyti yra didžiai sunku: apie tai galime tik hipoteziškai manyti. Pvz. drauge su A. Debrunneriu Wortb. 55 galime įsivaizduoti tokį pirmykštį sakinį: *atšliaužė žaltys* (ir būtent) *jo devynios galvos* arba: *atšliaužė žaltys, jo* (buvo) *devynios galvos*. Ilgainiui žodžių grupė *devynios galvos*, nuolat priedėliu vartojama tam tikrai žalčio ypatybei žymėti, galėjo būti su juo dar daugiau susieta, būtent: iš pradžios galėjo susidaryti toks posakis: *atšliaužė žaltys - devynios galvos*, vėliau: *atšliaužė žaltys devyniomis galvomis* arba *atšliaužė žaltys devyngal̃vis*. Plg. dar: *atėjo žmogus, tas pelų maišas* greta *atėjo žmogus - pelų maišas* ir *atėjo žmogus dìdele gálva* bei *atėjo žmogus didžiagal̃vis*. J. Schmidtas Plur. 86 kaip tik tokį dar neišsivyščiusį sudėtinį žodį taria esant sakinyje: *Mūsų brolyčiai plaukai kruzuoti pentinėlius nušveiskit* Schl. 34. *Plaukai kruzuoti* čia pažymi *brolyčių* ypatybę, yra tolygu *plaukais kruzuotais* = *kraushaarig*. Panašių pavyzdžių apsčiai dar sutinkame ir rusų pasakų kalboje, pvz. *птичка-золотая головка* „paukštytė auksinė galva, t. y. paukštytė auksagalvė", *тур-золотые рога* „tauras auksiniai ragai, t. y. tauras ausaragis, тур златорогий" ir kt., žr. Dickenmann Unters. I 38t.

Dabartinėje mūsų gyvojoje kalboje eksocentriniai sudėtiniai žodžiai, jau iš esmės žymėdami būdvardinę ypatybę, be to, dar gana dažnai yra būdvardinio *ja*- kamieno, todėl jų būdvardiškumas vartosenoje dar daugiau iškįla, pvz. *didžlaũkis* „turįs daug lauko" Jž. I 321, *dúonminkis* (= duonai minkyti) kubilas Sb., *dúonriekis* (= duonai riekti) peilis ib. ir kt. Bet juos dažnai jau ir daiktavardžiais vartojame, pvz. *dúonkepis* „duonos kepėjas" Jž. I 373, *dúonriekis* „duonos riekėjas" ib. 374 ir kt. Toliau žr. 410t. Tam tikrais atsitikimais, kai šalymais yra vartojami tos pat darybos sudėtiniai daiktavardžiai ir būdvardžiai, vieni nuo kitų kartais dar yra skiriami ir kirčio vieta, pvz. *šventãdienis* „šventa diena" ir *šventadiẽnis* „šventai dienai skirtas" (pvz. šventadiẽnė drapana Sb.) ir kt. Bet tai nevisur privaloma: labai dažnai čia į kirčio vietą visai neatsižvelgiama, pvz. *bulbãravis* „bulvių rovimas" Dbn. ir *bulbãravis* „bulvių kasamasis drabužis" Šts. ir kt.

Tam tikra, gana didelė, eksocentrinių sudėtinių žodžių dalis

yra savybinės (posesyvinės) reikšmės ir yra vadinami sen. indų terminu *bahuvrīhi-* (t. y.) „daug ryžių turįs", pvz. *ilgaliežùvis* „ilgą liežuvį turįs", *nepraustaburnìs* „kieno neprausta burna", *riestanõsis* „riestą nosį turįs" ir kt.

4. Formalinės sudėtinių žodžių sudaromųjų dalių ypatybės

§ 237. Viena iš būdingiausių mūsų sudėtinių žodžių ypatybių yra ta, kad jie iš senovės daug kur lig šiol yra išlaikę pilnus pirmõsios sudaromosios dalies kamienus. Štai visa eilė pavyzdžių:

1. *a*-kamieno: *augštãkalnis* „augštas kalnas" Ds. (ir *Augštãkalnis* „pav."), *baltamargis* „baltai margas" SzDi. 11, *béržagrybis* „lepšė, paberžis (Boletus scaber)" Rnč., Ds., *Béržakalnis* „Alytaus vls. kalnas", *darbãdienis* „darbo diena" Jž. I 293, *dievadirbỹs* „dievukų meistras" Ds., *dievãmedis* „diemedis" Plt., Pl., *gandrasnãpis* (ir *gandrãsnapis*) „paprastasis dalgutis (Erodium cicutarium)" Knk., Lpg., *garalaidẽ* „pečiaus skylė garams išeiti, garinis, garvilka" Kp., Skp., *gývakaras* „silpnas, vos gyvas žmogus" Ds., Lkm., *gývanašlis* Dkš., Snt. (ir *gyvãnàšlis* Kp.), *gyvãplaukiai* Ršk., Skv., Jnšk., Pnv., Vbn., Ln., Kp. (ir *gyvaplaũkiai* Dkš., Mrp., Sl., Ds.), *gyvãsakiai* Ln., Jž. I 706 s. v. g y v a s a k i s (ir *gývasakiai* Sb.), *graužavìrba* „upinė devynakė, Flussneunauge (Petromyzon fluviatilis)" Sb., Ds., *grynašalaĩ* „grynas pašalimas be sniego" Ds., *gùdažvirblis* „laukinis žvirblis, Feldsperling" Pmp., *juokadarys* „juokdarys" SzDi. 15, 123, *kaminakaĩštis* „juška" Vrn., *kaminakrėtỹs* Ds., *karklãkarnis* „karklinė karna vyžoms pinti" Vrn. (ir *kar̃klakarnė* „t. p." Kbl.), *karklãžvirblis* „gudažvirblis" Kv., Als., Msd., Slnt., *káulažolė* „kraujažolė" Sb., Vbn., *káulažolynis* „t. p." Lkm., *kélmabudė* „toks grybas" Slk., *kelmakasỹs* „kelmų kasėjas" Jž. II 71, *kelmãvertis* „kelmų vertėjas" Vgr., *krikštãlangis* „kampas už stalo tarp langų, garbinga vieta svečiui ir jauniesiems vestuvėse" Gn., *krikštãsuolė* „garbingiausia užstalės vieta, vieta gale stalo" Dglš., Dvd., *krikštavaĩkis* „krikšto vaikas" Pnl., *kùpstaraistis* „vieta, kur yra daug kupstų" Vrn., *lapabirỹs* „laikas, kada lapai byra" Mlg., *linãduobė* „linams minti duobė" Mrp., *lìnamarka* „duobė linams merkti" Sb. (ir *lìnamarkė* „t. p." Ds.), *linãminis* „linų minimo laikas" Vvr., *linarũtis* „linų rovimo laikas" Kr. (ir *linarũtė* „linų rovimas, linų rovimo laikas" Ds.), *mažažẽmis* „maža žemės turįs" Ds., *mẽšlakablis*

„mėšlinis kablys" Šmn., *mė̃šlavežimis* „mėšlinis vežimas" Btn., *mėšlãvėžis, -io* „mėšlo vežimas" Sksn., Rsn., Krl., Žem. II 65, Lgm. (ir *mė̃šlavežtis, -čio* Pšl., Sb., *mė̃šlavežtis, -ies* Pnm., *mėšlãvežtė* Svl.), *miegamaĩšis* „kas daug miega ir neišsimiega" Vkš., *nagakrimtỹs* „godus, pavydus žmogus" Dglš., *niekãniekis* „menkniekis" Sb., Kp. (ir *niekãniekė* DP 11, 202, 307, DK 26, 53, PS I 84, 181), *pienagaliaĩ* „surūgusios grietinės skysčiai" Dglš., *píenasunkė* „skepeta varškei sunkti" Kp., *pìktadilgė* „notrė" Pnm., Rkš., *pìktašašis, -io* „skaudė, šunvotė" Sb., Kp., Ds., Lkm., *pilvapenỹs* „meilikautojas, šunuodegis" DP 160, *pirmagalỹs* „priešakinė ratų dalis" Sb., *prastãlaukis* „nemėžtas, nekrėstas laukas" Vkn., *puodakelẽ, -ẽs* „skuduras puodams kelti į pečių ar iš pečiaus" Sb., *puodažiedỹs* „puodžius" Lkm., *purvãbridis* „kuriam tenka per purvą bristi, vargšas" JGr. 53 (: aš siratėlė, p u r v a b r i d ė l ė Jd. 588$_2$, o mes vargdienėliai, o mes p u r v a b r i d ė l i a i ib. 1184$_3$), *rãgalinkas* „prietaisas pavažoms lenkti" Dglš. (ir *rãgalinkė* „t. p." Tvč., *rãgalinkstas* „prietaisas ratams lenkti" Lkm.), *rąstagalỹs* SzDi. 89, Sb., Vaiž. VIII 115, *ratadáila* „račius" Brž., „račiaus varstotas" Vdk., *rãtalankis* „rato lankas" SzDi. 200, Ds., Tvč., *rãtalankstas* „prietaisas ratlankiams lenkti" Trg., *rãtapėdis* „stipinas" Lzn., *rytãgonis* „rytgonis" Vžn., *siùtažolė* „žolė nuo pasiutimo" Jžt., *skaistavaris* „skaistvaris" SzDi. 156, *skiẽtamedis* „skietmedis" Ds., *stãladengė* „staltiesė" Km. (ir *stãladangtė* Mlt., *stãladengtė* Ds.), *stubarãkaulis* „stubargalis, šikinkaulis" Sb., *svetimaveidis* „veidmainys" PS I 48, 83, *šaltagariaĩ* „smalkės" Ad., *šaltagíedis* „zylė" Lkm., *šaltapùsnė* „šaltpusnė, peršautė (Tussilago farfara)" Ds., *šaltãžemis* „šalta žemė" Sb., Ds., *šienapjū̃tė* Sb., *šónakaulis* „šonkaulis" Vkn. (ir *šonãkaulis* Ds., Tvč.), *veidamainys (-is)* „veidmainys" BrB Sir. XV 8, DP 280, 293, 294, Post. 291, KS 38, *vil̃kaduobė* „vilkų duobė" Sb. (ir *vilkãduobė* Skp.), *vilkatakỹs* „vilkatas, Werwolf" Slk., *vorãtinklis* Sb., *žardãkartė* „žardinė kartis" Smg., Njm., Ds., Lkm., Tvč.

2. *ja*-kamieno: *arkliãvagis* Tvč., *batvìnialapis* „batvinio lapas" Užp., *broliãvaikis* „brolio vaikas" Dkš., Snt., Ds., *dal̃giakotis* Lpg., Sb., Ds. (ir *dalgiãkotis* Grb., Snt., Kp., Tvč.), *didžiaturis* „didžturtis" PS I 26, *didžiažuvis, -io* KS 81, *gaidžiagystis* DP 567 (ir *gaĩdžiagystė* Tvč.), *galvijãgonis* „galvijų piemuo" Kp., *grėbliãkotis* Sb., Kp. (ir *grė̃bliakotis* Rmš.), *kabliariõsis* „kuris turi nosį kaip kablį" NS 160, *káiliadirbis* Jž. II 8, Sb. (ir *kailiadirbỹs, kai-*

liãdirbio Šsk.), *kapliadañtis* „žmogus su dideliais arba retais, ar ištrupėjusiais dantimis" Al., *kẽliaraištis* „kojinių raištis, Knieband" Sb., Ds., Plč. (ir *kẽliaraikštis* Kvs., *kẽliaryštis* Pšl.), *kẽliavertė* „gili, ratų išrėžta provėža" Knv., *keliavežys* „kraitvežys" DLŽ 29, DB 56, *keliãvietė* „kelio vieta, pėdsakas" Jž. II 70, Svl., *kir̃viakotis* Ds., *kir̃viapentė* Lkš., Vs., Gdl., Dkš., *kraičiavežỹs* Ut., Ldk., *kraujagerỹs* Všk., Kp., Ds., *kraujãligė* „kruvinė liga" Kp., *kraujãžolė* Rmg., Kp., *kūjagal̃vis* „varliagalvis, buožgalvis" Skp., Užp., Ds. (ir *kū́jagalvis* Kp.), *kūjãkotis* Tvč., *kū̃liaraiša* „iš šiaudų susuktas ryšys, šiaudinė grįžtė kūliui surišti" Ds. (ir *kūliãraiša* Vbn., *kū̃liaryšis, -io* Bgs.), *kupečiãvietė* „iškratytas kupečio šienas džiovinti" Sb., *kviečiapjūtė* Dglč., *móliaduobė* Ds., *rùgiagėlė* „vasilka, Kornblume (Centaurea cyanus)" Vkn., Pkn., Kcn., *rugiapjū́tis* DP 297, Sb., *rùgiasėjė* „paukštis, kuris pasirodo tik apie rudenį, kai jau laikas rugius sėti" Gvč., *rugiavežtìs* Ds., *sū́riamaišis* „maišelis sūriui dėti" Tvč., *veršiãlūpis* „veršio lūpomis" Jsd. 439.

3. *o*- kamieno: *bandódaržis* „užtvertas galvijams suginti daržas" Jž. I 191, *bandótakis* „takas, kuriuo eina banda, genesys" RGr.[2] 192, *dienógalis* „pasenęs žmogus" Jž. I 311, *dienóvidis* „vidudienis" ib. 312, *galvókartas* „lengvybė; gėda" DP 102, 114, 132, 391, 559, *galvóraikštis* „galvos ryšimoji skepeta" Sb., *galvóviršis* „viršugalvis" Jž. I 407, *girnókalis* „girninis plaktukas; girnakalys" Vln., Umg., *kasópinis* „kaspinas" Jž. II 50, Rvl., Slm., *nugarókaulis* Tvč., *sienóplyšė* Kv., *sienótarpis* ib., *šikšnósparnis, vasarólaukis* Kv., *vasaróvidis* „vidurvasaris" ib., *žiemóspirgis* „žiemą sprogusi medžio vieta, sproklė" R I 186, Kv.

4. *ė*- kamieno: *kárvėtakis* „karvės takas" Rnč., *lapė̃laižis* „voveruška" Kv., *pelė̃kautai* „spąstai pelėms gaudyti" Sb., Ds., Užp., *saulė̃grąža* Kv., *saulė̃kaita* „saulės atakaita" Jž. I 155 s. v. atsistoti, *saulė̃tėkis, seilė̃geris* Kv., Slnt., *seilė̃takis* „Speichelfluss" K 369, VK 92 (ir *seilė̃tekis* „t. p." Vkš.), *upė̃takis* „šalvis, margoji lašiša" K 475, *žemė̃vilka* „vieta be sniego, kur reikia žeme vilktis" Kv., Als., Msd., Slnt.

5. *i*- kamieno: *akìbrokštas* „nemalonumas, gėda, priekaištas" Trp., Kp., *akìsopas* „akių sopėjimas" Kp., Ln., *akìvaras* „atvira, vandens pilna liūno akis, atavaras" Ds., *akìžara* „kuris viską į akis tiesiai žeria" Lnk., Bsg., Brž., Sb., *ausìkaras* „auskaras, Ohrring"

Ds., *avìdvakas* „kvailas kaip avis, žioplys, vėpla“ Slm., Kp., Ds., *avìkailis* „avies kailis“ Užv., Jž. I 179, *avìkamša* „raktažolė pelenėlė, Mehl-Schlüsselblume (Auricula farinosa)“ Jž. I 179, Sksn., *naktìbalda* „kuris naktimis baldosi“ Snt., Jnk., *naktìgonis* „kuris joja nakties arklių ganyti“ Sb., Ds., *naktiguĩtas* „nakvynė“ Glv., Sb., Kp., Ds., *naktikóvas* „Nachtrabe“ N 206, 414, „nakveša, lunatikas“ Slk. (ir *naktikovas* „Nachtrabe“ SzDi. 116, 194), *naktìpiečiai* „naktį valgomi pietūs, kuriuos duoda bernui jojant nakties“ Vln., *naktìvidis* „vidunaktis“ Vkš. (TŽ I 348), *šalìbraukas* „karkluba, šoninė lenta mėšlo vežamuosiuose ratuose“ Lkm.

6. *u*- kamieno: *vìdùdienis, vidùgiris, vidùkaita* „vidurdienio kaitra vasaros metu“ Vbn., *vidùkelė* „kelio vidurys, vidurkelis“ Sb., *vidùpenis* „nebaigtas penėti gyvulys“ Vbn., *vidùvasaris, viršùgalvis, viršùkelė.*

§ 238. Kamieninė forma, vartojama pirmąja sudėtinių žodžių sudaromąja dalimi, kaip jau buvo minėta (žr. 405 psl.), yra paveldėta iš senovės, dar prieš susidarant kaitybai. Tai aiškiai rodo ne tik mūsų kalba, bet ir kitos ide. kalbos, pvz. gr. ὁμο-πάτωρ „vienodą tėvą turįs“ (= s. persų *hama-pitar-* „t. p.“ : gr. ὁμό-ς „tas pats“), θεο-ειδής „savo išvaizda lygus dievams“ (: θεό-ς „dievas“), αἰθρη-γενής „etere gimęs“ (: αἴθρη „dangaus giedrumas, kada matomas eteras, αἰθήρ“), πτολί-πορθος „miestų griovėjas, naikintojas“ (: πτόλι-ς „miestas“), θρασυ-κάρδιος „drąsus, ryžtingas, beherzt“ (: θρασύ-ς „drąsus“), got. *guda-faúrhts* „dievobaimingas“ : *guþ* „dievas“ iš **guda-*), *mati-balgs* „Speisetasche“ (: *mats* „valgis“ iš **mati-*), *handu-waúrhts* „ranka padarytas“ (: *handu-s* „ranka“) ir kt.

Bet mūsų kalboje yra dar tokių sudėtinių žodžių, kurių jungiamųjų balsių augščiau minėtuoju būdu negalima išaiškinti. Visų pirma čia minėtini tokie labai seni dariniai kaip *kaliboba* „ketvirtasis vienos moteriškės vyras“ R I 52, M I 104, N 175, 331, tikriniai vardai *Gedi-minas, Mini-gaila, Nori-butas, Nori-mantas* ir kt., žr. Būga LT II 1,21tt. Dabar tokių bendrinių žodžių kaip *kaliboba*, rodos, daugiau nebelinkstame vartoti, o sudėtinių tikrinių vardų su jungiamuoju balsiu *-i-* berandame tik senoviniuose dokumentuose, — vėliau jie visi buvo sutrumpinti: *Mingáila, Nórbutas, Nórmantas.* Panašios rūšies darinių randame ir slavų kalbose, pvz. tikriniai vardai s. l. *Borzy-sław, Chwali-bog*, s. r. *Держи-славъ, Мьсти-другъ*,

č. *Msti-druh*, taip pat bendriniai sudėtiniai žodžiai l. *odrzy-skóra* „lupikas, žmonių engėjas“, r. *сорви-голова* „nutrūktagalvis“, srb. *kràdi-koza* „ožkų vagis“ ir kt. Tad kas per garsas yra tas jungiamasis balsis *-i-*, kuriam ir slavų kalbose atliepia -i-? K. Būga LT II 1, 40 mano, kad *Nori-butas* yra buvęs tas, kas „n o r i (turėti) buto“, *Nori-mantas* — kuris „n o r i mantyti“ ir *Gini-butą* bei *Gini-tautą* verčia į r. **Брони-домъ* ir **Брони-людъ*. Čia jis *nori-*, *gini-* laiko tokiais pat veiksmažodiniais kamienais, kaip ir *kali-* žodyje *kali-boba*. Ši nuomonė iš tikrųjų yra plačiai ir kitų pripažįstama. Pvz. tokių sudėtinių žodžių kaip gr. ἀρχέ-κακος „nelaimę darąs, unheilstiftend“ ir kt. pirmosios sudaromosios dalys daugelio yra pripažįstamos liepiamosios nuosakos lytimis, žr. Delbrück Vgl. Synt. III 171, Wackernagel Ai. Gr. II 1, 315t., Brugmann Gr. II² 1, 63t., Debrunner Wortb. 37t. ir kt. Taip pat kaikas taria esant atitinkamai sudarytus ir slavų tokios rūšies sudėtinius žodžius kaip r. *сорви-голова* ir kt., žr. Leskien AfslPh. XXI 389tt., Gram. d. serbo-kroat. Sprache 329, Vondrák Vgl. Gr. I² 677 ir kt. Bet yra ir kitokių nuomonių; pvz. H. Osthoffas savo veikale „Das Verbum in der Nominalkomposition im Deutschen, Griechischen, Slavischen und Romanischen“ (Jena 1878) yra linkęs manyti, kad tokie žodžiai kaip s. r. *Мьсти-славъ*, l. *Mści-sław* ir kt. iš pradžios pirmąja sudaromąja dalimi yra turėję ne veiksmažodinę, bet vardažodinę lytį, ir būtent *i-* kamieno vs. kilmininką, todėl *Мьсти-славъ* iš pradžios reiškęs „keršto garbę turįs“, lygiai kaip ir s. r. *Мьсти-другъ*, č. *Msti-druh* iš pradžios buvęs „keršto draugas“; tik vėliau, kada *мьсти-* buvę pradėta suprasti veiksmažodiškai, iš analogijos tos rūšies darinių galėję būti pradėta ir daugiau darytis. Taip pat ir J. Łoś'ius Gr. II 121tt. yra tos nuomonės, kad minėtosios rūšies sudėtinių žodžių pirmoji sudaromoji dalis iš pradžios buvusi ne veiksmažodinė, bet vardažodinė. Kaip graikų, lotynų, romanų bei vokiečių, taip ir slavų kalbose, jo nuomone, sudėtiniai žodžiai su veiksmažodine pirmąja sudaromąja dalimi galėję susidaryti vėliau, kiekvienoje iš tų kalbų nepriklausomai, juo labiau, kad seniau tos rūšies darinių buvę daugiau ir įvairesnių, pvz. s. l. *Niezna-mir* (: *zna-ć* „žinoti“), *Nieda-mir* (: *dać* „duoti“), *Unie-sław* (: s. sl. *uně-ti* „vigere“) ir kt. Meillet Comm.² 376 mano, kad tokios rūšies sudėtinių žodžių kaip gr ἀρχέ-κακος, s. ind. *trasá-dyasuḥ* „vyro vardas“ (t. y. „priešus drebinąs“) slavų kalbos labai maža teišvysčiusios; jų esą

tik pėdsakų kaip s. sl. *nevěglasъ* „nežinovas" (iš **ne-věd-glasъ* „nei žodžio nežinąs"), *nejęsytь* „pelikanas" (iš tikrųjų „nepasotinamas" : *nə-+ję-* „imti"+*sytь* „sotis") ir kt.; vėliau jie buvę pakeisti tokiais imperatyviniais sudėtiniais žodžiais kaip s. r. *Дажьбогъ* „dievo vardas" ir kt. E. Dickenmannas Unters. I 353t. taria *Мьстидругъ* galint turėti pirmąją sudoromąją dalį tiek vardažodinę (plg. s. sl. *мьсть* „kerštas", km. *мьсти*), tiek veiksmažodinę (plg. s. sl. *мьстити* „keršyti"); bet dėl reikšminių santykių vis dėlto jis yra linkęs veikiau ją veiksmažodiškai suprasti. Toliau plg. dar Schwyzer GGr. I 444t. (su tolimesne nurodyta literatūra).

Specialiai su lietuvių kalbos duomenimis slavų veiksmažodinių sudėtinių žodžių darybą, rodos, pirmas po K. Būgos yra susiejęs J. Otrębskis PIO 27t. Jo nuomone, su kuria sutinka ir E. Fraenkelis ZfslPh. XIII 226t., mūsų sudėtinių žodžių pirmos sudaromosios dalys *Mini-*, *Nori-*, l. *odrzy-*, *Borzy-(sław)* ir kt. iš pradžios buvę ne kas kita kaip vardažodiniai (būtent — nomina agentis) -*(i)i̯o*-kamienai, kurie tik vėliau buvę pradėti suprasti veiksmažodiškai, t. y. mūsiškis kamiengalis *-i-* ir slavų *-i-* (iš *-ī-*) nuo senų senovės kaitaliojęsis su *-(i)i̯o-* arba *-(i)i̯ā-*, plg. got. *hairdeis* „piemuo, kerdžius" : vs. nd. *hairdja*, *sokeiþ* „jis ieško" : *sokjam* „mes ieškome", s. sl. *sǫdi* „teisėjas" : vs. gl. *sǫdьjǫ*, s. l. *Borzy-* (žodyje *Borzy-stopka*) : s. sl. *božьjь* „dievo, dievinis" ir kt. Tuo būdu seniau šalia **xvali-* galėjęs dar būti ir **xvali̯o-* „gyrėjas, garbintojas, liaupsintojas"; taigi **xvali-ti* reiškęs ne tik „gerbti, garbinti", bet ir „būti garbintoju" (ib. 25). Tačiau iš mūsų kalbos tuo tarpu permaža žinoma duomenų, kuriais galėtume tai patvirtinti arba modifikuoti. Tik tiek, atrodo, yra aišku, kad jungiamasis balsis *-i-* yra kamiengalinis, ir veikiausiai ne veiksmažodinių, bet vardažodinų lyčių, gal būt su veiksmažodine reikšme, plg. gr. Ἀρχί-λοχος ir Ἀρχέ-λοχος, l. *Czesław* (iš **čьstь-slavъ*), *Miesław* (iš **mьstь-slavъ*) ir *Mści-sław*, *Borzy-sław* greta *Boro-sław* ir kt., plg. Łoś Gr. II 124t., Hirt Gr. IV 32tt.

§ 239. Lygiai kaip *-i-*, nelengvai yra aiškinamas ir jungiamasis balsis *-y-* pvz. šiokiuose sudėtiniuose žodžiuose: *darbýlaikas* Jž. I 93, PŽ 11, *darbýmetis, -čio* K 79, Jž. 294, Sb. arba *darbýmetė* PS I 17, 284, Kbt., *karštýmetis* M I 108, K 170, Jž. II 44, *prekýmetis* „jomarkas" N 314, *saldýmedis* „Lakritzenholz" K 364, *stibý-*

kaulis „blauzdos, stáibio kaulas" Erž., Kv., Ln., Ds., Jž. I 125 s. v. atkapoti, 217 s. v. blauzdkaulis, *šaltymetis* Gl 54, *vasarýmetis* K 491, *žolýmetė* „laikas, kada daugiausia yra žolės" Rdn., taip pat *Betýgala, Ramýgala, Stavarýgala* „Gelvonų vls. kaimas", *Žemýgala* „Betygalos vls. kaimas" ir kt. Visų pirma čia būdingas yra santykis *darby-* : *darba-, karšty-* : *taršta-, šalty-*: *šalta-* ir kt. Mūsų kalboje tai gana retai bevartojama. Iš kitų kalbų, bent savo forma, su tuo galėtų būti lyginamas J. Wackernagelio Mélanges de linguistigue' off. à F. de Saussure 127tt. konstatuotasis prieveiksminis *ŏ*-kamieno linksnis su galūne *-ī*, plg. s. ind. *mithunī́ karoti* „poruoja" : *mithunā́-* „pora, suporuotas", *samī-kṛ-* „lyginti" : *samā́ḥ* „lygus, tas pats", lot. *multī-facio* „labai vertinu" : *multus* „daugus, gausingas; didelis, stiprus, reikšmingas" iš **multos* ir kt. Toliau *ī* : *ŏ* santykį dar rodo pvz. s. ind. *rathī́-ḥ* „vežikas" : *ráthaḥ* „vežimas", s. sl. *sǫdí* „teisėjas" : *sǫdъ* „teismas" ir kt., žr. Lohmann GS 56tt., 69t. Bet iš mūsų kalbos nei vieno, nei kito šio santykio nebegalima patvirtinti, tik semasiologiškai atrodo, kad pirmasis iš jų yra kiek patikimesnis: prieveiksminis s. indų bei lotynų *ŏ*-kamieno linksnis su galūne *-ī*, veikiausiai susijęs su lotynų bei keltų to pat kamieno vs. kilmininku (plg. lot *hortī* šalia *hortus* „sodas", gallų *Segomari* greta *Segomaros* ir kt., žr. Sommer Handb.[3] 341), iš dalies gali būti identus mūsų *darby-*; žr. dar Būga KS 241. Kad *darbymetis, vasarymetis* būtų naujai sudaryti pagal *karštymetis*, o šis iš *karštyn+metas* (plg. *mẽtas karštỹn eina*), kaip kad Brugmannas Gr. II[2] 1, 21t. mano, nevisai tikėtina.

Meškerýkotis „meškerės kotas" Nč., Slk., Nms. šalia *meškerytkotis* M I 166, N 396 gali būti dvejopo kilimo : pirmoji jo sudaromoji dalis gali būti sudaryta iš **mešker-y-* (plg. *meškerẽ, meškerià* ir *meškerìs*) ir iš **mešker-yt-* (plg. *meškeryčia*), o *saldymedis*, kaip rodo *saldybžolė* M I 232, galėtų būti kilęs iš **saldyb-medis* (plg. Būga KS 242), jeigu tik *saldybžolė* savo ruožtu pagal *saldybę* nėra perdirbta iš **saldyžolės*.

Kuriuo būdu reikėtų aiškinti *stibýkaulį*, dabar sunku pasakyti, nes šalia jo dar yra sakoma ir *stibìkaulis* „didysis kojos kaulas apačiau kelio" Dvd., Skn., *stibùkaulis* Slnt. bei *stibū́kaulis* „blauzdikaulis" Ds. Galbūt mūsų kalboje šalia *stáibio* dar yra buvęs ir daiktavardis **stiba(s)* (plg. lat. *stiba* „lazda; rykštė" ir kt), iš ku-

rio jau galėjo būti sudarytas *stibýkaulis*, kaip *vasarymetis* iš *vasara + metas* ir kt.

Pagaliau dar tenka pastebėti, kad mūsų tarmėse *-y-* kartais yra vartojamas ir greta *-i-*; pvz. šalia *akìmirksnis, akìplėša, akìplotas, akìvaizda* sutinkame ir *akýmirksnis* Als., Kv., *akýplėša* Slnt., *akýplotas* Jž. I 7, *akývaizda* Als., Kv., Slnt. ir kt. Šitą dvejybę čia turbūt tenka aiškinti tuo, kad *-i-* pirmuosiuose pavyzdžiuose yra buvęs kamiengalis (plg. *akì-mirka* : *akì-s*...), o *-y-* veikiausiai yra ne kas kita kaip dviskaitos vardininko bei galininko galūnė, t. y. *aky-* čia gali būti kilęs iš **akī́* (> *akì*), tos pat lyties, kuri pasikartoja ir būdvardžiuose *akýlas, akýtas* ir kt., žr. 182 psl.

§ 240. Pirmykščiai pirmosios sudaromosios dalies kamiengaliai dabar nebevisur senoviškai yra vartojami jungiamaisiais balsiais. Visų pirma kamiengalinis *-a-* daug kur jau yra vartojamas vietoj *-ja-, -o-, -ė-, -i-* ir *-u-*, pvz. *arklãganis* „arklių piemuo, arkliagonis" Jž. I 107, Skd., Gžd., Žem. II 179, *arklakõjis* „kas su arklio kojomis" DB 6, *arklãširdis* „kuris turi kietą, arklio, širdį, kitų nesigaili ir nenori kitiems padėti" Btč., Jž. I 107, *arklãvagis* „arklių vagis" K 21, Sksn. (: *arklýs*), *brolãvaikis* „brolio vaikas" K 59 (: *brólis*), *grėblãkotis* „grėblio kotas" K 133, Jž. I 466 (: *grėblýs*), *kailãdirbis* „kailių dirbėjas" Msd., Slnt. (: *káilis*), *kẽlaraištis* „kelių raištis, keliaraištis, Knieband" Kp. arba *kelãraištis* „t. p." Lnk., Smg., Plv., *kelãvėža* „kelio vėžė" Krk. ir *kelãvėžė* „t. p." Lšk. (: *kẽlias*), *kir̃vakotis* „kirvio kotas" Dkš., Rgk., Sb., Kp., Zrs. (ir *kirvãkotis* „t. p." Snt., Bsg., Als., Slnt., daugiau senosios kartos besakoma), *kir̃vapentė* „kirvio pentis" Svk., Mrp., Plč. ir *kirvãpentė* „t. p." Msd., Slnt., Vkš., Vbn., *kirvãvagis* „kirvių vagis" Jž. II 131 (: *kir̃vis*); *bambarẽžla* „pilvotas žmogus, neūžauga" Jž. I 190, Užv. (: *bámba*), *blauzdãkaulis* „blauzdos kaulas, blauzdikaulis" Ds. (: *blauzdà*), *galvãraištis* „galvos raištis" K 113, *galvãsūkis* „galvos sukimas, galvosūkis" Jž. I 407, *galvãviršis* „viršugalvis" ib. (: *galvà*), *girnãkalis* „girnų kalėjas, gir̃nius" Als. ir *girnakalýs* „t. p." Vln., *gìrnakalis* Mrp. (: *gìrnos*), *kasãpinis* „kaspinas, kasininkas" Rd. ir *kasãpinė* „t. p." Ut., Lkm., Trg. (: *kasà*), *lentagalýs* „lentos galas" Sb., Tvč. (: *lentà*), *mergãvaikis* „mergos vaikas" R II 213, M II 283 (: *mergà*), *meškãvedis* „meškininkas" Sksn. ir *mẽškavedis* „griozdas žmogus, meška" Anč., *meškavedýs* „tinginys, miegalius" Sv.

(: *meškà*), *ožkabar̃zdis* „plukė, vėjažolė, Windröschen, Küchenschelle (Anemone)" Pnv., Sb., Kp., (: *ožkà*), *plytagalỹs* „plytos gabalas" Sb., Kp. (: *plytà*), *síelavartas* „širdgilas, širdies skausmas, rūpestis" PS I 106, 272, SzDi. 372, Ds. ir *síelavarta* „t. p." Vln. (: *síela*), *šeivakójis* „kurio kojos kaip šeivos" K 423 (: *šeivà*), *vė̃tralauža* „išlauža, iš šaknų išverstas medis; padauža, nutrūktagalvis" Jž. I 597 s. v. išlauža (: *vė̃tra*), *žiemakentỹs* „žiemkentys" (: *žiemà*); *karvãmilžis* „karvių melžimo laikas, sambrėškis" Kv., Tvč., *karvãmusė* „karvinė musė" Užv., *karvãpirkis* „kuris pirkinėja karves" Als. (: *kárvė*), *kiaulãganis* „kiaulių piemuo" Msd., Slnt., *kiaulãžviegis* „kiaulių žviegiamasis laikas" Msd. (: *kiaũlė*), *saulãbrolis* „netikroji saulė, kuri per speigus saulėtekiu ir saulėlydžiu matoma" Vln., *saulãlaidžiai* „sėdančios saulės spinduliai" Jnk., *sáulažolė* „saulėgrąža, saulėžolynis, Sonnenblume (Helianthus annuus)" Vln., Rdv., Pnm. (: *sáulė*), *varlãdėžė* „varlės dėžė" Sksn., Kv., *varlãkaušis* „sraigė, kriauklė" VR 485 (: *varlẽ*), *virvagalỹs* „virvės gabalas" Snt., Sb., Kp., Tvč. (: *vir̃vė*); *naktabélda* „naktibalda" Brž., *naktadárbis* „kuris dirba naktimis" Slm. (: *naktìs*), *ugnãkuras* „židinys, Feuerherd" Kv., *ugnãvietė* „ugnies vieta, Feuerstätte" M II 183, K 474, Kv., Plt., Glč. (: *ugnìs*); *žmogamušỹs* „žmogžudys" Lpg., *žmogapjovỹs* „galvažudys" Rkš. (: *žmogùs*).

Kaip *-a-*, taip pat ir kiti kamiengaliai dažnai yra vartojami naujadarais, pvz. *kárvialovis* „karvių lovys" Dšt. (: *kárvė*), *kiaũliabėralis* „kiaulinis bėralas" Rdn., *kiaũliaknisis* „kiaulės išknista duobė" Vrn., *kiaũliamiqis* „kiaulės guolis, tvartas" Sb., Tvč., *kiaũliaplaučiai* „kiaulės plaučiai" Knk. (: *kiaũlė*), *rõgiakelis* „žiemos kelias, kuriuo galima rogėmis važiuoti" Sn., Vkv., Dkš., Svl. (: *rõgės*), *sáuliažolynis* „saulėžolė" Ds. (: *sáulė*), *ugniãkuras* „ugnakuras" Sb., Ds. (ir *ugniãkura* „t. p." Jnk. arba *ugniãkurė* „t. p." Tvč.), *ùgniažolė* „geltonpienė, kregždažolė (Chelidonium maius)" Sb., Ds., Sv. (: *ugnìs*), *vándeniažiedis* „toks augalas" Lkm. (: *vanduõ*); *naktóvidas* „vidunaktis" DLŽ 24, DB 182, Msd. ir *naktóvidis* „t. p." Plt., Glč. (: *naktìs*), *namógalis* „namų galas" Kl. (: *nãmas*), *saulólydis* „saulėlydis" Škn., *saulósėdžiai* „nusileidžiančios saulės spinduliai" Kp., Sv., Ds., *saulótekis* „saulėtekis, rytai" DP 431, Žem. II 101, Kp. (: *sáulė*), *šilóvarnis* „žalvarnė" Kv. (: *šìlas*); *blauzdìkaulis* „blauzdos kaulas" Sb., Vdk. (: *blauzdà*), *lentìgalis* „lentos galas" Vk. (: *lentà*), *namisóstas* „sodyba" Lkm. (: *nãmas*),

šonìkaulis „šonkaulis" Vdk. (: *šónas*), *žvakìgalis* „žvakės galas" (: *žvãkė*) ir kt.

Tad kodėl taip yra? Į šį klausimą dabar jau nebelengva atsakyti, nes pirmykščiai šios rūšies kamiengaliai, kaip rodo ir kitos ide. kalbos, yra pradėję mišti labai seniai, ir todėl čia turime reikalo su įvairaus ir ilgamečio mišimo rezultatu; plg. gr. ὑλό-κομος „mišku apaugęs" : ὕλη „malka, medis; giraitė, miškas; medžiaga", θαλαμη-πόλος „į jaunavedžių miegamąjį kambarį įeinąs, miegamajame kambaryje laukiąs; haremo tarnas": θάλαμος „guolis; miegamasis kambarys; moterų kambarys", πατρ-ο-φόνος „tėvažudys" : πατήρ, km. πατρός „tėvas", ἰχθυ-ο-φάγος „žuvėdis" : ἰχθύς „žuvis", taip pat r. *водо-нóс* „vandennešis; vandeninis kibiras; drabužiai vandeniui nešti" : *водá* „vanduo", *коно-крáд* „arkliavagis" : *конь* „arklys" ir kt. Bet vienas kitas atvejas, atrodo, vis dėlto gali būti išaiškintas. Pvz. tokie žodžiai kaip *rąstìgalis, šonìkaulis, saulótekis* ir kt. veikiausiai pagal senesnius darinius (*avìkailis, bandótakis* ir kt.) yra analogiškai perdirbti iš *rąstagalis, šonakaulis, saulėtekis* arba pagal tai tiesiogiai sudaryti. Kad tai iš tikro galėjo būti, rodo pvz. tverečėnų *šunatakỹs*, leipalingiškių *šuniasnùkis* arba linkmeniškių *vándeniažiedis* : šių žodžių pirmosios dalys yra buvusios priebalsinių kamienų, tad *šuna-, šunia-* ir *vandenia-*, be abejonės, yra vėlesni, analoginiai, dariniai. Taip pat ir žem. *naktóvidas* arba *naktóvidis* yra laikytini analoginiais naujadarais, pagal **dienóvidą, dienóvidį* ar kitus sudėtinius žodžius su pirmykščiu jungiamuoju balsiu *-o-* perdirbtus iš **naktivido* arba *naktìvidžio*. Panašų reiškinį galime pastebėti ir kitose ide. kalbose. Pvz. gr. θεό-δοτος „dievo duotas, gottgegeben" pagal διός-δοτος „Dzeuso suteiktas" (διός yra vs. km. iš διϝός) buvo perdirbtas į θεός-δοτός; taip pat κρῑθο-φόρος „miežius nešąs" veikiausiai pagal πυρο-φόρος „kviečius nešąs" (: πυρός „kvietys") yra kilęs iš *κρῑθ-φορος (: κρῑ „miežis" iš *κρῑθ) arba *κρῑθη-φορος (: κρῑθή „miežis") ir kt., žr. Brugmann Gr. II² 1, 80, Debrunner Wortb. 17t., 69.

§ 241. Jungiamasis balsis gali būti ne tik kaitaliojamas, bet dažnai net ir visai praleidžiamas, pvz. *akmirkis* „akimirksnis" BrP I 89, II 293, *balvonmeldis* „stabmeldys" MT 62, *blaũzdlauža* „laikas, kada ledas lūžta kelyje, pelkėse; nevisai sušalęs gruodas" End., Kv., K 50, Jž. I 217, *briedkriaũnis* (ir *bríedkriaunis*) „peilis su

briedžio rago kriaunomis" K 58, LD 228, Snt., *didpil̃vis* „pilvūzas, didžiapilvis" LD 235, *diẽndaržis* „gardas, kur vasarą pusiaudieniu arba naktimis suvaro galvijus, bandodaržis, laidaras" Jž. I 310 (ir *diendaržỹs* „laidaras, pats tvarto vidurys" Sb.), *diẽmedis* „dievamedis" K 86, Mrp., Rsn., Sb., *didžturis* „turtuolis" DP 55, 211, 270 (ir *didžturtis* „t. p." DB VI, UK 4, A(1883) 250), *dúonkubilis* „kubilas duonai minkyti" Post. 123, K 101, Jž. I 373, Sb., Kp., *dúonmilčiai* „duoniniai miltai" Jž. I 373, Sb., *dúonriekis* „duonos riekėjas" Jž. I 374, *dvarbernis* „dvaro bernas" Žem. II 97, *galvžudys* „galvažudys" Lex. 123, *gárvilka* „garinis, garalaidė" Jž. I 416, *girnkalỹs* „girnakalys" Kv., *grįžkelis* „klystkelis, Abweg" Qu[3] 46, *gudmoterė* „notrė" Šl., *jáutkarvė* „bergždžia, neduodanti pieno karvė" Jž. I 682, *kaminkrėtỹs* „kaminų krėtėjas" Sb., Kp., *kamìnšluosta* „t. p." Snt., Nms., *kanãpdaržis* „kanapių daržas" Jž. II 26, *kanãplesis* „lesąs kanapes" Vln., *kanãprovis* „kanapių rovimas" Jž. II 27 (ir *kanaprovỹs* „kanapių rovėjas" ib.), *kãspinas* „kasopinis, kasininkas" Jž. II 50, Kv., *keliaisỹs* „kelio taisytojas" Jž. II 73, *kélvietė* „kelio vieta" Rsn., *kélžolė* (ir *kel̃žolė*) „takuose ir keliuose auganti žolė, gyslotis" Jž. II 74, Škn., *kiaũlžviegis* „kiaulių žviegiamasis laikas" Jž. II 100, *kraĩčkubilis* „suvožiamas kubilas kraičiui laikyti" Lnk., Svl., Kk., Pšl., Kkn., Kp. (ir *kraĩtkubilis* „t. p." Všk.), *kraičvežỹs* „kuris kraitį veža" Šl., Svl., Sb. (ir *kraitvežỹs* „t. p." Nms., Erž., Čkk.), *kruopmilčiai* „kruopiniai miltai" Jž. II 264, *kuodélgalis* „kuodelio galas" Kp., *kupẽčvietė* „nugrėbtas ir pakratytas šienas" Jnk., Smg., Vdk., *kviẽtrugiai* „sumaišyti kviečiai su rugiais" Kv., Škn., *lãpskleidis* „lapų skleidimo laikas" Škn., *lauknešỹs* „indas, kuriuo neša valgyti į lauką" Lzd., Krt. (ir *lauknešà* „t. p." Kv., *lauknešẽ* „t. p." Up.), *laũmšluostė* „tankiai suaugęs smulkių šakelių gumulys" Plt., *lẽdtakis* „ledo varveklis, Eiszapfen" M II 153, *ledspirà* „kielė" Als., *ledžingà* „pačiūža" Kv., *liežùvneša* „liežuvių nešiotojas, liežuvininkas" Sksn., *lìnmarka* „duobė linams merkti" Dvd. (ir *lìnmarkė* „t. p." Vbn.), *maišgalỹs* „prastas maišas" Sksn. (ir *maĩšgalis* Jnk., Žem. II 178), *malkvežỹs* „laikas malkoms vežti" Gr., *mar̃tmergė* „pamergė, Brautjungfer" Plč., *mãždaiktis* „smulkmena" Bsg., *mẽdliepis* „klevas" Svl., Bsg., Št. (ir *mẽdžliepis* „t. p." Sb., Kp.), *mer̃gjoda* „ištvirkėlis" Vln., *mẽslovis* „lovys mėsai dėti" Gdl., *meškeŕkotis* „meškerės kotas" Vkš., Švn. (ir *meškérkotis* „t. p." Šts.), *meškvedà* „apsileidėlis" Tg., *mìldažis* „milo dažytojas"

Nms., *mólduobė* „molio duobė“ Plt., Glč., *mólkasis* „vieta, iš kur molis imamas, Lehmgrube“ K 261, Skd., Slnt. (ir *mólkastis, -ies* „t. p.“ Žgr., Slč.), *molminỹs* „molio minėjas“ Jnk., *mólžemis* „molynas, molinga žemė“ Sb., Kp. (ir *mólžemė* „moliena“ Dsm.), *mùsmiris* „musiomiris, Wulstling (Amanita) Ktg., Slnt., Rsn. (ir *mùsmirė* Pnv., Sb.), *nãktpietė* „naktipiečiai“ Kv., *námpusė* „prėslas“ Jnk., *nam̃sargis* „namų sargas“ Brž., Ut., *niẽkdžiugis* „kuris niekais džiaugiasi“ Slnt. (ir *niekdžiugỹs* „t. p.“ Kv.), *óžgrybis* „lepšė“ Msd., *pastùrgalis* Sb., Kp., *pečlindà, -õs* „puputis (su kuodu), Wiedekopf“ Kv. (ir *pečlìnda* „urvinė kregždė“ Jzn.), *pẽčšluostė* „šluota pečiui šluostyti“ Up., Vvž., *píenkošis* „koštuvis“ Škn. (ir *píenkošė* Svl., *píenkoštė* Jnk., Pšv., Rzl.), *pirmgalỹs* „pirmagalys“ Tvč., *plaukgaurỹs* „gyvaplaukis“ Kv., *plìkšalas, -aĩ* „grynas šalimas be sniego“ Kv., Št., *plýnledis* „sniegu dar neapipustytas ledas“ K 320, Kv., *plytgalỹs* „plytos galas“ Snt., *pùplaiškis* „Schweinskraut“ LŽT 88, *rañksluostis* „abrūsas, skarinis“ Jsd. 49, 384, *ratdirbis* „račius“ PŽK 3, *rãtkištis* „ratų kyštis; drūtgalvė žuvelė“ Kv. (ir *rãtkaištis* Vvž.), *rýtvėjis* „rytinis vėjas“ Žem. II 8, Jsd. 248, *rùdmęsė* „ruduokė“ Sn., *síenmietė* „namų šulas“ Kv., *siū̃lbraukis* „vaškas siūlams braukti“ Kv., Švn., *skaĩstvavis* DP 581, K 376, *skersplaũtė* „skersaplautė“ Kv., *sniẽglaša* „sniegas su lietum“ Gr., *sniẽgdraba* „t. p.“ Rsn., *sraũžolė* „vandeninė žolė“ Št. (= *srãvažolė* „sraujanosis“ Nms.), *stáldangtė* K 402, *stogdažẽ, -ẽs* „ledtakis, varveklis“ Kbt., *storkotis* „baravykas“ Qu² 399, N 504, *stubur̃kaulis* „nugarkaulis“ Švn., *súolsėdis* (: įeit s u o l s ė d i s pro angą, įneš žalią vainikėlį Jd. 1488₉), *sū̃rdėtis, -čio* „maišelis sūriui dėti“ Sb., Skp. (ir *sū̃rdėtė* „t. p.“ Kp., Šmn.), *sū̃rmaišelis* „t. p.“ Smn., Ėrš., *svetimtyka* „kuris tyko ko svetima gauti“ Lkv., *svíestvarškė* „sviestas su varške“ Lnk., *šáukšdėtis* „šaukščius, vieta šaukštams dėti“ Pvk., *šiẽnkartė* „šieninė kartis“ Kv., *šienpešỹs* „kablys šienui pešti, peštukas“ Als., *šienpjovỹs* „šieno pjovėjas“ Kv., Sb., *šienpjū̃tė* „šienapjūtė“ Kv., *šìlžemis* „minkšta žemė, prie smilties, kaip šiluose“ Gr., *šónkaulis* BrP I 176, K 438, Snt., Dkš., *varvùlnosis* „snarglius, varvulis panosėj“ Sl., *vãsarkelis* „vasaros kelias“ Mrp., *vortinkliai* „voratinkliai“ SzDi 239, R II 176, *žaĩvaris* „misingas“ Kv., *žálvarnė* „šilovarnis“ Pmp., *žárdkartis, -ies* „žardinė kartis“ Sksn., *žiùrkžolės* „arsenikas“ Kv., Vkš., *žmogmušỹs* „žmogžudys“ Škn. (ir *žmogmušis* DP 84) ir kt.

Vietomis, išleidus jungiamąjį balsį arba net ir visą skiemenį, sudėtiniai žodžiai yra dar daugiau sutrumpinami ar pakeičiami, pvz. _arkilaĩ_ N 9 ir net _arklaĩ_ K 21 (< _ardakilaĩ_ Sb.), _arkilà_ Kv. (< _ardakilà_ Ds.), _balgalvis_ DB 184 (< _baltagaĩvis_ Sb.), _barskutis (-ys)_ „skustuvas" BrB Ps LII 4, DP 563 (< _bar̃zdskutis, -ỹs_), _daĩkotis_ JGr. 5 (< _daĩgkotis_ < _daĩgiakotis_), _botãgotis_ Tvč., SzDi. 12 (< _*botãga-kotis_) arba _botkotỹs_ Sb., Kp. (< _*botaga-kotỹs_), _diẽmedis_ (< _dievamedis_), žem. _drū̃galis_ JGr. 126[1] (< _drū̃ktgalis_ < _*drū̃ktagalis_), _dúomaišis_ „duonkubilis" Klt., Rsn., Pgm. (< _dúonmaišis_), _gaĩdystė_ Kv., Rtv. (< _gaĩdgystė_ < _gaĩdžiagystė_), _gálžuda_ Jž. I 404 (< _*galvžuda_), _gýnagis_ ib. 433, VK 91 (< _gývanagis_), _keĩtvartis_ „kiaulių tvartas" Vln. (< _kiaũltvartis_), _keluogė_ Jž. II 74 (< _kiaũluogė_), _keĩžolė_ Vbn. (< _kiaũlžolė_), _kiaušerỹs_ „tokia žolė" Pnl. (< _kiaulšerỹs_), _kir̃kotis_ Rsn., Užv., Slnt. (< _kir̃vkotis_ < _kir̃vakotis_ ar _kir̃viakotis_), _kir̃pentė_ Kv., Msd. (< _kir̃vapentė_ arba _kir̃viapentė_), _kógaliai_ „kojų, papilvės, uodegos vilnos, prastesnės, labai suveltos, su mėšlu" Kv., Msd., Slnt., Vvž., Ylk. (< _*kójagaliai_), _kógalviai_ „kojos, galvos, ausys ir kt." Šk. (< _*kója-galviai_), _kraugerỹs_ Sb., Kp. (< _kraujagerỹs_), _kraũligė_ Nms. (< _kraũjaligė_), _letẽkas_ „varveklis, Eiszapfen" Kv. (< _ledtẽkas_), _mãčarkė_ „kalninė šarka (Lanius excubitor)" Kv. (< _*mečarkė_ < _medšarkė_) arba _mečerka_ „t. p." N 390 (< _*mečarka_ < _medšarka_ R II 230), _naũdarmės_ „miško aikštė, kur jau pradėta gyventi" Ln. (< _*nauja-darmės_), _naũkelis_ K 268 (< _naujakelis_), _Naũmiestis_ (< _Nauja-miestis_), _nauvedà_ „naujavedys, jaunikis" K 268 (ir _nauvedžià_ „t. p." Qu[3] 392, Vkk.), _prìngis_ Šl. (< _príeangis_), _pudañgtė_ Švn. (< _*puoda-dañgtė_ = _púodadangtė_), _taurãgė_ „raginė taurė, t. y. tauro ragas" DŽ 98 (= _Taurãgė, -ės_ „miesto vardas" < _*tauraragė̃_, žr. Būga Izv. XVII 1, 41t.), _vẽpūtė_ „vėjarodis, Wetterfahne" Kv. (< _*vẽja-pūtė_), _vẽpūtinis_ „pusnis" End. (< _*vėja-pūtinis_) ir kt.

Dabar jungiamieji sudėtinių žodžių balsiai daugiau yra vartojami ryt. augštaičių, daug mažiau vak. augštaičių ir ypač žemaičių, o latvių kalboje jie beveik visai išnykę, žr. Endzelin Le. Gr. 187t. Tą jų nykimą visų pirma reikia aiškinti tuo, kad šalia pirmykščių priebalsinių ilgainiui atsirado antrinių balsinių kamienų, todėl, prasidėjus tokiam sąmyšiui, kaikurie pirmykščiai priebalsiniai kamienai sudėtiniuose žodžiuose galėjo gauti naujų balsinių kamiengalių, o kaikurie senoviniai balsiniai kamienai, priešingai, savo pirmykščių

balsinių kamiengalių dėl to galėjo visai netekti. Antra vertus, pirmykščiai jungiamieji sudėtinių žodžių balsiai galėjo iškristi dar dėl tos pačios priežasties, dėl kurios jie iškrinta ir paprastuose žodžiuose, būtent — dėl santraukos, dėl viso žodžio tarimo patogumo ir kt. Pvz. mūsų kalboje dažnai yra sutraukiamos arba suprastinamos sandūrinės balsių grupės *a*+*a*>*a*, *ė*+*ė*>*ė*, *i*+*ė*>*ė* ir kt. (kaip antai: *paàštrink*>*pãštrink* Pgm., *neė́dė*>*nė́dė* Sb....); tuo pat būdu tai randame įvykstant ir sudėtiniuose žodžiuose, pvz. *kuosakỹs* „trumparegis" Ob. < **kuosa-akỹs, lė̃kausis* „nulėpusiomis, nusvirusiomis ausimis" Kv. < **lė̃ka-ausis* (plg. *lėka-aũsis* „t. p." Sl.), *lėpaũsis* „t. p." Snt. < *lėpa-aũsis* Ds., *mažãkis* Msd., Slnt. < **mažaãkis, vienãkis* K 501 < *vienaãkis* Nmn., Atd., taip pat *duonė́dis* SzDi. 243, Jž. I 373 < *duona-ė́dis* Ds., *miegeĩvis* „kuris naktį kalba" Kp. < **miega-eivis, pelė́da* < **pelė-ė́da, sẽnupė* „senoji upės vaga" Kv. < **sena-upė* (plg. *senãupis* „t. p." Ds.) ir kt. Tai nuo senovės yra pastebima ir kitose ide kalbose, plg. gr. στρατᾱγος (jon. στρατηγός) „karvedys" iš στρατός „karias, kariuomenė" + ἄγω „vedu", ὠμηστής „žalią mėsą ėdąs" iš ὠμός „žalias, nevirtas" + ἔδω „ėdu, valgau" (plg. s. ind. *āmā́d-* „t. p.") ir kt., žr Brugmann Gr. II[2] 1, 79, Debrunner Wortb. 59.

Iš kitos pusės, ilgesnius sudėtinius žodžius kirčiuojant pačioje pradžioje ar pačiame gale, dažnai yra labai nepatogu juos ištisus tarti, ypač tankiau kalbant, ir dėl to, stengdamiesi kiek galint trumpiau ir lengviau išsireikšti, imame kartais ir išmetame atskirus, šiuo atveju — jungiamuosius balsius ir net ištisas garsų grupes. Pvz. kad ir žemaičių *drū́galis*: sutrumpinus **drūkta-galį* į **drū́ktgalį*, tarimas kiek palengvėjo, bet dar nevisai — dantinis priebalsis tarp dviejų gomurinių vis dar buvo nepatogus tarti, todėl vėliau ir jį iš čia išmetė, ir po to **drū́k-galis* per **drū́g-galį* jau lengvai galėjo pavirsti į dabartinį *drū́galį*. Arba štai vėl kad ir **botaga-kotỹs*: dažnai vartoti jis tikrai yra labai sunkus, ir todėl jį kaikurie rytiečiai yra sutrumpinę net į *bõtkotį*. Plg. dar žem. *kir̃pentė* iš *kir̃vapentė, kógaliai* „paskutinė vilnų rūšis, nuo kojų, papilvės ir uodegos nukirptos, prastesnės, suveltos, mėšluotos vilnos" Jž. II 156, Kv., Msd., Slnt., Vvž., Ylk. (iš **koja-galiai*), *Naũsodis* „Plungės vls. kaimas" (iš **nauja-sodis*) ir kt. Bet tai nėra visuotinis reiškinys: dėl vienos priežasties vienas sudėtinis žodis yra sutrumpinamas, o kitas, visai į jį panašus, toje pačioje vietoje yra paliekamas. Pvz.

subatėnai šalia *laibagalỹs,* km. *láibagalio* sako *drūtgalỹs,* km. *drū́tgalio,* ne **drūtagalỹs,* km. **drū́tagalio.* Apskritai galima tik tiek pasakyti, kad dėl labai įvairių priežasčių vienur, senoviškesnėse tarmėse, daugiau dar išlaikoma jungiamųjų balsių, o kitur daugiau linkstama jau ir be jų apsieiti, bet jau nei vienu, nei kitu atveju negalime pastebėti kokios nors sistemingos raidos.

§ 242. Kaip sudėtinių žodžių pirmosios, taip ir antrosios dalies kamiengaliai yra nevienodi: vieni yra tokie, kaip ir atitinkamų paprastųjų žodžių, o kiti savo kamiengaliais jau žymiai skiriasi. Štai visa eilė sudėtinių daiktavardžių, kurių antrosios dalys savo kamienais nesiskiria nuo atitinkamų paprastųjų žodžių:

1. *a*- kamieno: *áit-varas* (senesnė lytis yra *áiti-varas,* žr. 404 psl.), *akì-brokštas* (plg. *brokštùvas* „sviesto mušamasis indas, muštokė"), *akì-mirkslas* „akimirksnis" Pnl., *akì-plotas* (: *plótas, -ai;* plg. nuėjo a k i ų p l ó t u „nosies tiesumu" Ds., Tvč., eik a k ì p l o t u, t. y. kur akys mato Jž. I 7), *akì-sopstas* „akių sopėjimo liga" Ds. (: *sõpstas* „sopėjimas" ib.), *akì-vaizdas* „reginys, matoma vieta, buvimas" Jž. I 8 (: *váizdas*), *akìvaras* (: *atã-varas* „t. p." Sb., Ds.), *arklã-ganas* „arklo rankena" Jž. I 107 (: *gãnas* „piemuo", lat. *gans* „t. p."), *augšt-kaũpais* „perviršʼ, daugiau kaip reikia" Jž. I 177, Žem. I 289 (: *kaũpas*), *ausì-karas* (= *aũskaras* M I 23, N 16, Jž. I 178 : lat. *aus-kari* „t. p."), *avì-dvakas* (: *dvãkas* „nedidelio proto, kvailas" Ds.), *bad-maras* „mirimas iš bado" Jž. I 182 (: *mãras*), *Bált-laukas* „Varnių vls. Simutiškės kaimo dalis" (: *laũkas*), *darbý-laikas* „darbymetis" Jž. I 93, PŽ 11 (: *laĩkas*), *devyn-šárvas* „gvazdikas šiurpis, Bart-Nelke (Dianthus barbatus)" M I 51, N 140, Jž. I 319 (: *šárvas*), *dvì-bradas* „dvibradis" Gsk. (: *brãdas* „brada", s. sl. *brodъ*), *galvó-kartas* „lengvybė; gėda", *gývа-karas, gyv-sakai* „gyvasakiai" LF 113 (: *sakaĩ*), *gryna-šalaĩ* (: *pã-šalas* „pašalimas" Sb., Kp.), *grįžó-ratas* „grįžulo ratas" Kv. (: *rãtas*), *jau-kuraĩ* „jaujos kuriava" Jž. I 373 s. v. d u o n k e p i s, 679, Kv. (: *kùras*), *kasó-pinas, kãs-pinas* (: *pinaĩ* „eglinės šakos tvorai pinti"), *kẽlia-klupstas* Jž. II 70, Ds. (ir *keliãklupstas* Rmg.), *kél-vartai* „Heck am Wege, im Zaun" N 54 (: *vaĩtai*), *ketur-kampas* „keturkampis" Jž. II 93 (: *kam̃pas*), *kinì-varpas* „medžio žievės kirmis, trynėlė" Smg., Ds., *kiñ-varpas* „t. p." Jnk., *kìrm-graužas* „kinvarpa, Holzwurm" Jž. I 361 s. v. d ū l i s, 483 s. v. g r u ž i n o s, *kir̃va-kotas*

Tvč. (: *kótas*), *kūl-vartas* „karvelis, kuris skrisdamas apsiverčia, kūlio apvirsta, kūlvertinis" N 208, K 209 (: *vartas*, *-aĩ* „šmeižikas, apkalbėtojas" DP 534), *lauka-vókas* „laukų vokiamasis laikas" Als. (Jž.) (: *vókas*), *lauka-sargas* Maž. 9 (: *sárgas*), *led-takas* „varveklis, Eiszapfen" N 94 (: *tãkas*), *nakti-gul̃tas* (: *gùltas* „patalas" Msd., Slnt.), *nakti-kóvas* (: *kóvas*), *nami-sõstas* „sodyba" Lkm. (: *sõstas* „sėdynė" Kv. ir *sóstas* „t. p."), *namó-galas* „namo galas" Kl. (: *gãlas*), *nam̃-sargas* „namų sargas, šventadienį, visiems namiškiams į bažnyčią išvažiavus, namie pasilikęs žmogus" Kv., Rtv., Klt., Nmč., Škn., Krž. (: *sárgas*), *nau-sẽdai* „kolonija, naujakurių bendruomenė" KDL I 699 s. v. C o l o n i e (: *pa-sẽdas* „sėdynė" Ds.), *pastùr-lakai* „paskuilakos, atbaros, Hintergetreide" N 279, 348, Jž. I 112 s. v. a t b a r o s (: *lãkas*, *-aĩ* „avilio plyšys bitėms išlėkti" Rdm., „grūdo lukštas" Lpg.), *pė́d-sakas* K 302, Kv. (: *pã-sakas*, iš to *pã-saku*, t. y. iš paskos, eina Kp.), *pelė́-gautai* Ds., *pelė́-kautai*, *pìl-sūdas* „miestas" Vkš. (žr. LT II 1, 10, TŽ I 361; taip pat ir *Pil̃-sūdai* „Skaudvilės vls. kaimas"), *pirm-lakai* „pirmlakos" N 293, 348, Jž. I 26 s. v. a n t r i n i n k a s, Slnt., *pirm-takas* „kelrodis" Lex. 104, ds. *pirm-takai* „pirmas alaus košimas" Jž., *prãd-mokslas* „pirmasis darbas" Kv. (: *mókslas*), *rãta-lankstas* „įrankis ratlankiams lenkti" Trg. (: *lañkstas* „apylanka" Sb.), *rìt-mušas* „geinis, pagalys ritiniui mušti" Als., DB 46, *síela-vartas*, *síel-vartas*, *skar̃-malas*, *-aĩ* „skuduras, skurlis" (: **malas* „kraštas", plg. *lýg-malas* „lygus sulig kraštais", lat. *mala* „kraštas"), *skar-nãgai* „stirnos, ožkos du užpakaliniai nagai" Kv. (: *nãgas*), *sviest-mušas* „muštokė" N 508 (plg. *rìt-mušas*), *šak-tarpas* „laikas, kada upeliai ir keliai užšalę, bet dar nekelia" N 511 (: *tárpas*), *šalì-braukas* „karkluba, šoninė lenta mėšlo vežamuosiuose ratuose" Lkm., *šìrd-gilas* „širdperša, širdgėla" Kv., Als., Žem. II 46, *tìt-nagas* (senesnė lytis yra *tìti-nagas* „Feuerstein" Arm. : **nagas* „akmuo" = pr. *nagis* „titnagas"; plg. dar 405 psl.), *trì-bradas* „tinklas, kuriuo gaudo žuvį trise" Ds. (plg. *dvìbradas*), *ugniã-kuras*, *ugnã-kuras* (: *kùras*), *varna-lė́šas* Ds., Lkm. (: **lė́šas* „lapas"? plg. lat. *vãrlapas* „šalpusnis, Huflattich" (veikiausiai iš **vārn-lapas*), *vą̃š-karas* „kablys verdamam puodui pakabinti" Mitt. II 129, Miež. 276, Jnk., *vilk-takas* „kuris vilku teka, bėga, vilkatakys" Lp. I 191 (> *vilkãtas* „t. p." Prk., Ds. : *tãkas*), *vor-tinklas* Qu.[4] 547, R II 176, N 86 (: *tiñklas*), *žém-grindas*, *-aĩ* „per balas išgrįstas kelias" Kv.,

Btč., ds. *žem-grindaĩ* „pelkynai, klampynai" Vkš. (: *griñdas* „kartinės lubos" Jž. I 471).

2. *o*-kamieno: *akì-mirka* (: *mìrka* „prisimerkėlis" Vdk.), *akìplėša* (: *plėšà, -õs, plẽšą* „plona skala krepšiams pinti" Kv., Msd., Slnt.), *akì-žada* „tiesiai, į akis kalbąs" Jž. I 8 (: **žadà* || *žãdas*), *antrã-vada* „antroji pati" ib. 24 (: *vadà, -õs* „priežastis, lot. causa" Kv., plg. r. *по-вод* „t. p."), *avì-kamša* (: *kamšà, -õs* „iškimšta, išklota vieta kelyje, pievoje; spūstis, kamšatis" Jž. II 25, Sb.), *bamba-rėžla, blaũzd-lauža* (: **lauža* || *láužas, -aĩ*), *bõbštagara* „sena, pikta, nepakenčiama boba" Bsg. (: *ìš-gara* „išdvasa, dvasna, nuodvasa" Jž. I 575), *but-anga* „namo durų anga" N 6 (: *angà, -õs*), *daug-norà, -õros* „daugianoris" M I 44, Jž. I 301, Kv. (: **nóra* || *nóras*, plg. *nóromis*), *devyn-kalba* „Blaukehlchen (Sylvia suecica)" N 140 (: *kalbà, -õs*), *gál-žuda* „galvažudys" Jž. I 408 (iš **gálv-žuda*), *gár-vilka* „garinis, garalaidė" Jž. I 416, Als., *gernorà, -õros* „geranoris" Jž. I 428 (plg. *daugnorà*), *gyv-ėda* „žmogėdis" ib. 439 (: *ėda* „ėdimas"), *grauža-vìrba, jaut-vadà* „jaučiui vesti virvelė" Ožk. (plg. *antrãvada*), *jūr-višta* „Kollerhenne" N 43 (: *vištà*), *kamìn-šluostą, kanãp-marka* „bala, kur merkiamos kanapės" Bgt. (: *markà, -õs* „duobė linams merkti"), *karkla-vijà, -ìjos* „babrakarklis, karklavytė (Solanum Dulcamara)" Jž. II 39, Kv. (: *vijà, -õs* „viena botago virvelė" On., „ilga, smaila, laiba kartis" Lšk., „karklas, žilvitis šiaudams pririšti prie lotų" Btm.), *kark-lubà, -õs* „šoninė lenta mėšlo vežamuosiuose ratuose" Kv., Vnt. (ir *kárk-luba* „t. p." K 169, Jž. II 40 : *lubà*), *karšt-liga* „karštligė, karštinė" Qu[3] 953, N 181 (: *ligà*), *kãs-pina* „kasapinis" R II 187, N 184 (: **pinà* || *pinas*), *kãt-uoga* „katuogė, katinpaũtis, Steinbeere (Rubus saxatilis") Šdv. (: *úoga*), *kaulliga* „kaulų liga" N 188, *kelã-vėža* „kelio vėžė" Krk. (: *vėžà, -õs* „vėžė" Sb.), *kélvarta* „išvirtusio medžio šaknys" Kv., *keĩ-vieta* „pravažiuojamoji vieta (upėj, griovy)" Alk., Pvk., Snt. (: *vietà*), *kiaul-bizdà, -õs* „smirdalius" Msd., Slnt., *kìna-varpa* „medžio žievės kirmis" Št., Vbn., Kp. (ir *kinìvarpa* „t. p." Jž. II 118, *kìn-varpa* Škn., Pšl.), *kláužada* „paklusnumas; kuris klauso" KS 31, Jž. II 150 (iš **klaus-žada*, plg. *akìžada*), *kraujãtryda* „viduriavimas su kraujais" Pvk., *kraũ-liga* „krauligė, kruvinoji" LF 74, *kraũ-surba* „kraugerys" Jž. II 221, *kūliã-raiša* „šiaudų grįžtė kūliams rišti" Vbn., *kùrm-rausa* „kurmarausis" Kv., *labanaudà, -aũdos* „naudžius" Dvd. (: *naudà*), *lauk-nešà, -õs* „lauk-

nešẽ, indas, kuriuo neša valgį į lauką" Kv., Vvž., *led-žingà* „pačiūža" Kv., Als., *liežùv-neša* „kuris liežuvius nešioja, liežuvininkas" Sksn., *lĩna-marka* (ir *lìn-marka* : *markà*), *maž-kalbà* „kuris maža kalba" K 247, *mẽd-šarka* „Krammtesvogel" R II 230 (: *šárka*), *mer̃g-joda*, *nakti-gultà*, *-ul̃tos* „nakvynė" Tvč. (: *gùlta* „patalas" Msd., Slnt.), *niek-tauzà*, *-aũzos* „kuris niekus tauzija" Jž. I 217 s. v. b l e b e r i s, *nósrava* „kraujažolė" Lkm. (iš **nos-srava* : *sravà, -õs* „sravėjimas, kraujo plūdimas"), *nuod-mauda* „maudas, šuniagaršvė, Schierling (Conium maculatum)" N 389 (: *maudà* „meldas, Binse"), *pasal-kandà*, *-añdos* „pasalūkas, pasalūnas" Jž. I 574 s. v. į š ė l t i, Msd., Slnt., *pečia-lánda* „pečelio, papečio skylė; puputis" Ds., AŠ 12 (: *lánda* „avilio skylė bitėms išlėkti" Ds.), *pusiáu-svyra* „Zünglein in der Wage, Balance" R I 116, M I 214, *ras-kilà, -õs* „rasakilys, rasakrita, raskilas (Alchemilla vulgaris)" Kv. (: *kilà, -õs* „iškėlimo teisė" Jž. II 111), *rata-dáila*, *rìt-muša* „pagalys ritiniui mušti" Kv., „nenaudėlis, nevalyvas žmogus" Užv. (plg. *mūšà, -õs* „mušimas, pyla" Kv.), *rud-mėsa* „rudmėsė, ruduokė" M I 228, N 417, *saulẽ-grąža* (: *grąžà, -õs* „sūkis, grįžimas; grąžinamieji pinigai, reštas"), *saulẽkaita* (plg. *atã-kaita*), *saulẽ-laida* Miež. 213 (: *laidà, -õs* „leidimas"), *saũs-gėla* „sausas kaulų gėlimas, ramatas" Kv. (: *gėlà, -õs* „gėlimas, smarkus skausmas" K 118, Jž. I 423), *sniẽg-draba* „sniegas su lietum" Rsn. (: *drabà* „iš burnos einančios gleivės; lietus ir sniegas, droblius" Jž. I 337), *stor-lūpà, -ū̃pos* „storalūpis" Kv. (: *lū́pa*), *svet-norà, -õros* „kas svetimo nori" Gžd., Slnt., Šts. (plg. *daugnorà*), *šlãp-draba* „snigimas šlapiu sniegu" Vkš. (plg. *sniẽgdraba*), *šun-draika* „pataisas, pataisūnas, rietena, Bärlapp (Lycopodium) LF 185 (ir *šun-dríeka* „t. p." Jž. I 632 s. v. i š s i p l a i k s t y t i, Kv., Rtv., Als. : *draikos, -ų* „kas išdraikyta" Jž. I 339, *pa-dráikos, -ų* „maigai, Streustroh" ir *dríeka* „pluoštelis, skaidulys; vandenė žalesa, maurabragis" Slnt., Kv., Jž. I 344), *šun-karà* „šunų korikas" Msd., Slnt., *šun-lupa* „šunlupys" Žem. II 239, *ugna-vieta* Qu[3] 655, *ugniã-kura* Jnk., *varlã-muša* Rsn., *vẽpūta* „vėpūtė" LF 197 (iš **vẽja-pūta*), *vẽtralauža* (plg. *blaũzdlauža*), *vil̃k-trasa* „vilktakas, vilkatakys" Als., DB 99 (: **trasa* ‖ *trẽsti* „bėgti"), *žą̃s-lasa* „tokia žolė" Kv., *žemẽ-vilka*, *žẽmuoga* „žemuogė" Qu[3] 581 (: *úoga*), *žmõg-žudà* „žmogžudys" Jž. I 24 s. v. a n t s i k r ė s t i, 318 s. v. d ė v ė t i, Jd. 460_9.

3. *ė*-kamieno: *gara-laidẽ* (: **laidė* ‖ *laidà*), *jáut-karvė* (: *kár-*

vė), *kelã-vėžė* Lšk. (: *vėžẽ*), *kél-žolė* „gyslotis“ Škn., *kraũjã-žolė* (: *žolẽ*), *linã-duobė*, *mólia-duobė* (ir *mól-duobė* : *duobẽ*), *pìkta-dilgė* „notrė“ Rkš., Pnm. (: *dil̃gė*), *rùgiagėlė* (: *gėlẽ*), *siùta-žolė*, *srãva-žolė*.

4. *i*-kamieno: *mẽšlavežtis*, *-ies* Pnm., *mól-kastis*, *-ies* „molkasis“ Žgr., Slč., *pus-naktis*, *-ies* BrB Teis. XVI 3 (: *naktìs*), *rugia-vežtìs*, *-iẽs* Ds., *vidùr-naktis*, *-ies* SL 70, *žárd-kartis*, *-ies* Sksn. (: *kártis*), *žemė-patis*, *-ies* „dievo vardas“ Maž. 9, VP 85b (: *patìs*, *-iẽs* > *pàts*, *-iẽs*).

Šalia daiktavardžių turime kiek šios rūšies ir būdvardžių, pvz. *bált-margas* „baltai margas“ JGr. 118, *bas-nìrtas* „basomis apsiavęs (t. y. įsinėręs)“ Jž. I 195, Kv., *dvì-bradas* (= dviem brendamas) tinklas Gsk. (: *brãdas* || *bradà*), *dvì-gubas* „dvilinkas“ (: *gubà* „šlitis, rikė“, lat. *gubt* „sulinkti“, s. sl. *gъnǫti* „lenkti“ iš **gъb-nǫti* ir kt.), *júod-bėras* „juodai bėras“ JGr. 118, Jsd. 72, 232, *lýg-malas* „lygus sulig kraštais“ Nrns., Sb., *lýg-nešas* „t. p.“ JGr. 130, *nósi-rakas* (: eina *nósi-rakas* „nosimi žemę rakdamas“ Ds., Lkm. *óbul-mušas* (= tartum obuoliais muštas) arklys Kv., *pusiáu-skardas* (= apskardytas, per pusę apdaužytas) grūdas Kv., *pùs-viras* „pusiau atviras“ ib., *šė́margas* „šėmai margas“ JGr. 56, Lgm., Dbn. (iš **šė́ma-margas*), *žál-margas* „žalai margas“ Kv. ir kt. Čia pat priskirtini ir tokie būdvardiniai dariniai, kurių antroji sudaromoji dalis gali būti analogiškai pagal *a*- kamieno vardažodžius sudaryta, pvz. *dvi-nýtas* „dviem nytimis austas“ Jž. I 380, Ds. (: *nýtis*, *-ies*), *dvì-šakas* „šakių pavidalo, išskėstas, dvišakis, zweiästig“ N 159, Jž. I 380, Sb. (: *šakà*), *júod-bruvas* „juodbruvis“ LT II 1, 14 (: *bruvìs*, *-iẽs* „antakis“), *trì-šakas* „trišakis“ Šlnt. ir kt.

Visi augščiau minėtieji dariniai, tiek daiktavardžiai, tiek būdvardžiai, yra senovės liekana: tai aiškiai rodo ir kitos ide. kalbos. Pvz. tokie daiktavardžiai kaip *galvókartas*, *gývakaras*, *laukavókas*, *nam̃sargas*, *pẽdsakas*, *síelavartas*, *širdgilas*, *žė́mgrindas* ir kt. savo daryba niekuo nesiskiria nuo gr. τοξο-φόρος „lankanešys“ (τόξο-ν „lankas“, φορός „nešąs“), lot. *monti-vagus* „kalnus pereinąs, po kalnus klajojąs“ (*mons* „kalnas“ iš **monti-*, *vagus* „klaidžiojąs, slankiojąs“), r. *ветро-ло́м* „lūžtvė, išvarta“ (*ветр* „vėjas“, senovinis kamienas *вѣтро-*, *лом* „laužymas; kas sulaužyta, laužas“), srb. *bjelògrab* „paprastasis skroblas, Weissbuche“, s. sl. *črъno-glavъ* „juodagalvis“ (*črъnъ* „juodas, *glava* „galva“) ir kt.

Tokie dariniai kaip *blaũzdlauža, jautvadà, kraũsurba, lìnamarka, pasalkandà, šlãpdraba, šunkarà, vė̃tralauža, žmogžudà, žuvė̃da* ir kt. labai daug primena pvz. lot. *agri-cola* „valstietis, ūkininkas" (*ager* „laukas, dirva", kamienas *agro-, colere* „apdirbti, apgyventi, aprūpinti"), *sangui-sūga* „dėlė, siurbėlė, t. y. krausurba" (*sanguis* „kraujas", *sūgere* „žįsti"), s. sl. *voje-voda* „kariavedys" (iš **vojo-voda* : *voji* „kariai", *-voda* = mūsų *-vada*, taigi šiam žodžiui visiškai galėtų atliepti **karia-vada*) ir kt.

Net ir tokie būdvardžiai kaip *baltmargas, juodbėras, žalmargas* ir kt. nieko ypatingo nesudaro: jie savo daryba taip santykiauja su antriniais vediniais *baltmargis, jurdbėris, žalmargis,* kaip pvz. *plikas, senas, žalas* su *plikis, senis, žalis* ar *auksinas, vyriškas* su *auksinis, vyriškis* ir kt. Toliau žr. § 41.

§ 243. Šalia pirmykščių sudėtinių žodžių, kurių antrosios sudaromosios dalys savo kamiengaliais niekuo nesiskiria nuo atitinkamų paprastųjų žodžių, mūsų kalboje apsčiai yra vartojama ir antrinių darinių. Čia visų pirma minėtini *ja-* ir *ė*-kamienai, kurie dabar yra itin darūs, pvz. *arklãganis, badmirỹs, briė̃dkriaunis, broliãvaikis, dalgiãkotis, darbýmetis, dúonmilčiai, gyvãplaukis, grėbliãkotis, karvedỹs, krìkštasūnis, kupranugãris, Medìñkalnis* „Varnių vls. viensėdis", *mė̃šlavežimis, nam̃sargis, ožkabar̃zdis, pìktašašis, plikapil̃vis, pùsdienis, rūgãpienis* „rūgusis pienas" Alk., Snt., *sraujanósis* „kraujo žolė" Ds., *sū̃rmaišis, šiaudagalỹs, šónkaulis, vasarólaukis, vidùrdienis, vorãtinklis (vóritinklis), žmõgmušis, žvakìgalis,* taip pat *darbýmetė, kar̃štligė, kasãpinė* „kaspinas" Lkm., *kélmabudė, kel̃vietė, kiaũluogė, kirvãpentė, kógalvės* „avių kojos ir galvos" Užv., Skd., Vkš. (iš **kojagalvės*), *kõšputrė* „labai tiršta putra" Šts., Btč., *kraujãligė (kraũligė), krikštãstalė* „garbinga vieta užstalėje" Psv., *krikštãsuolė, kupečiãvietė (kupė̃čvietė), lìnamarkė, mer̃čmergė* „vaiką turėjusi merga" Bsg., *nãktpietė, nẽmuogė* „mėlynė" Jnšk., *pìkvotė* „šunvotė" Vln., Žgr., Bsg., *pirkaviė̃tė* „vieta, kur stovėjo pirkia" Nmn., *plýnabalė* Ds., *reñtlazdė* „rantuota, įrantyta lazdelė, birka" Lpg., *rùdmėsė* (ir žem. *rùdmẽsė* Kv., Slnt.), *síenmietė, sienóplyšė, šluotgirnė* „girnašluostė" R II 142, 221, M II 188, *ugnãvietė, ugniãkurė* „ugniakuras" Tvč., *vė̃langė* „vėliavėlė ant stogo" Švn. (iš **vėja-langė*), *žãlvarnė, žẽmuogė, žolýmetė* ir kt.

Šitos rūšies sudėtinių žodžių daryba taip pat yra sena, nes panašių darinių pasitaiko ir kitose ide. kalbose, plg. lot. *acu-pedius* „greitakojis", *bi-pedius* „dvikojis", gr. ὁμο-πάτριος „to paties tėvo, t. y. tą patį tėvą turįs" (greta ὁμο-πάτωρ, s. persų *hama-pitar-*), σκοτο-μήνιος „be mėnesio, tamsus", s. ind. *mádhu-hastyaḥ* „rankoje saldumyną turįs" ir kt., žr. Brugmann Gr. II[2] 1, 112t., Hirt. Gr. IV 42, Urg. II 122t., Chantraine Form. 37t. Pirmiausia kaip kitose ide. kalbose, taip ir mūsų kalboje šių kamienų atstovai yra vartojami būdvardžiais, pvz. *avìkirpės* žirklės Sb., Kp. (greta *avìkirpos* „[sc. žirklės] avims kirpti" Svk.), *burnapraušẽ* geldelė Kp., *dykaduõnis* sūnus, *dúonkepis* pečius Sb., *dúonminkis* kubilas ib., *dúonriekis* peilis ib., *dvisė̃džiai* ratai Ds., *gélžašiai* (= geležinėmis ašimis) ratai Slnt. (ir *gelžìnašiai* ratai Gžd.), *geradãris* viešpatis DP 263, 585, *geranõris* viešpatis ib. 371, *gudragal̃vis, -ė* Gžd., Sb., *ilgaliežùvis, -ė,* svoteliai *kablianosiai* NS 160, *karvamilžė* rankinėlė Žem. I 34, *kėstašãkis* medis Rmg., Ds., *medkõtis* (= mediniu kotu) peilis Kv., *mẽdvežės* rogės Msd., Slnt., *mėšlãkopė* šakė Als., *mėšlaminỹs* arklys (kuris daug mėšlo mina) Kp., *mėšlãvėžiai* ratai Ylk., Btč., Lgm., *nunertagálvis, -ė* Ėrš., *paleistrankõviai* marškiniai (be užsegimo, be rankogalių) Ddv., *piktanõris, -ė* „złośćiwy" (: žmogaus piktanorio DP 420), *piktaši̇r̃džiai* karaliūs DP 99, *pìrmakarčiai* vaikai (kurie pirmą kartą eina išpažinties) Ln., *plačianõsis, -ė* Sb. (ir *platnõsis, -ė* Sksn.), *saldkarčiai* obuoliai Šts., *sausaklõdžiai* (= sausai klojami) linai Sb., *savadar̃bės* (= savo darbo) paklotės Arm., *savavãlis* gyvenimas (= swowolne życie) DP 146, *statkal̃bis* (= stačiai kalbąs) žmogus Vln., Plt., Šts., ds. *storlapiai* tabokai PT 31, *šiẽnveržė* (= šieno veržiamoji) kartis Škn., *šimtmẽtis, -ė* „hundertjährig" R II 212, M II 282, *šluotabarzdžiai* šiukštai Vaiž. VII 196, *šviežiãdirbė* žemė Sb., svoteliai *teliazūbiai* NS 160, *trivė̃jė* kepurė Kv., *vasaródrungis* „šiltokas" Jnk., *vasaróšiltis* „šiltokas, drungnas" Dkš., Mrs., Lkm., *veršiãlūpis* „veršio lūpomis" Jsd. 439, *viengungis...* gyvenimas PKT 284, *viensė̃dis* ūkininkas ME 7, *žiẽmmilžė* karvė Lgm. ir kt.

Ilgainiui daugelis tokių daiktavardžių galėjo sudaiktavardėti, pvz. *avìkirpis* „avių kirpėjas" Ždč., *devýnakė* „devynių akių korta" Dkš., Vvr., Grb., Snt. (ir *devynãkė* „Neunauge [žuvis]" K 85, *devyniakẽ, -ẽs* „devynių akių korta" Sb., Kp.), *dúonkepis* „duoninis pečius; duonos kepėjas" Jž. I 373, *dúonriekis* „duonos riekėjas" ib. 374,

dvišveñtė (sc. diena) Sv., *karvãmilžis* „kuris pirkinėja karves" Als., „sambrėškis" Kv., *keleĩvis, -ỹs* (plg. k e l e i v i ã m u s žmonėmus DP 60 = podrożnym ludziom), *kratagaĩvis* „kurio nuolat kreta galva" Plv., Kp., *malkvežis* (sc. kelias) „Holzweg" M II 279, N 74 (ir *malkvežỹs* „laikas malkoms vežti" Gr.), *mėšlãvežis* „mėšlo vežimas, mėšlo vežimo laikas" Sksn., Krl., Rsn., Lgm., Žem. II 65, *nukniùbanosis* „kuris nuleidęs nosį" Ds., *pabaltãkis* „kurio akys pabalusios" Sksn. (ir *pabáltakis* „t. p." Als., *pabaltakỹs* Kp.), *píenasunkė* „skepeta varškei sunkti" Kp., *pienbur̃nis* Kv. (ir *píenburnis* Sb., Kp.), *píenkošis* „koštuvis" Škn., *pìrmadėlė* „pirmuoju teliu karvė" Lkm., *pirmãtelė* (sc. karvė) „t. p." Dvd., Sb., *savìžemis* „turįs savo žemę" Rmg., Kp., Sl., Ds., *svetimmotẽris* DP 280, *šienvežis* (sc. vežimas) „Heuwagen" N 74, *vienkiñkis* „vienu arkliu vežimas" Vkv., *viensėdỹs* „vienai gyvenąs" Kv. ir kt.

Ir dabar juo toliau, juo daugiau *ja-* kamieno sudėtiniai žodžiai nugali atitinkamus *a-* kamieno atstovus. Pvz. tokių žodžių kaip *kariavadas, kirvakotas, laukasargas, namsargas* ir kt. nebelinkstama naujų sudaryti, todėl jų vietoje vis noriau vartojama *karvedys, kirvakotis, namsargis;* tik tie iš jų ilgiau pasilieka nepakitėję, kurie savo vartosena yra daugiau izoliuoti, lyg sustingę, pvz. *ausìkaras (aũskaras), gývakaras, naktiguĩtas, pelẽkautai* ir kt.

Beveik panašiai kinta *o-* ir *ė-* kamienų sudėtiniai žodžiai. Tie iš jų, kurių antroji sudaromoji dalis yra konkrečios reikšmės, dažnai išvirsta į *ja-* arba *ė-* kamienius (pvz. *vidùgiris, vidùpievis* arba *kiaũluogė, ugnãvietė, žalvarnė*), o tie, kurių antroji dalis yra buvusi arba galėjo būti abstrakčios reikšmės, daug kur pasilieka nepakitėję, pvz. *akìmirka, akìplėša, naktìbalda, šìrdperša* „širdgėla" K 429, *varlãmuša* ir kt. Ypač Žemaičiuose ir iš dalies Vakarų Augštaičiuose mėgstama šios rūšies daiktavardžius vartoti nomina agentis žymėti, pvz. *daugnorà, gálžuda, gernorà, kraũsurba, mažkalbà, niektauzà, pasalkandà, saunorà, -õros* „kuris vis sau ko nori" Kv., *storlūpà, svetnorà, šunkarà, šunlupa, žmogžudà* ir kt. Ten net veikiausiai analoginiu naujadaru yra išplitusi ir *-nosa,* pvz. *buknosà, -õsos* „buka nosimi žmogus" Jž. I 248, *didnosà, -õsos* „didžianosis" ib. 321, Kv., *geltnosà* „geltanosis" Jž. I 424, *gembnosà* „kurio nosis kaip gembė" ib. 426, *gugnosà* „kurio nosis su guga" Kv., *kumpnosà* „kumpa nosimi žmogus" ib., *strubnosà* „trumpanosis" End. ir kt. Ryt. augštaičiai čia daugiau yra linkę

vartoti *ja-* kamieno atitikmenis, pvz. *dauganõris* Sb., Sl., *didžianõsis, galvažudỹs, geltanõsis, geranõris, kreivanõsis, mažakal̃bis, storalū̃pis, šunlupỹs* ir kt.

Sudėtiniai žodžiai, kurių antroji dalis yra buvusi *i-* kamieno, kartais pasilieka nepakitėję, pvz. *mė̃šlavežtis, -ies* Pnm., *pusnaktis, -ies* BrB Teis. XVI 3, *rugiapjū̃tis, -ies* DP 297, *rugiavežtìs, -iẽs* Ds., *šienapjū̃tis, -ies* Sb., Ds., *vidùrnaktis, -ies* K 501, SL 70, *žemėpatis, -ies* Maž. 9, VP 85, *žmogvagis, -ies* NT 1 Tim. I 10 šalia *mėšlãvežtė* Svl., *šienpjū̃tė* Kv. ir kt. Šiaipjau pirmykščio *i-* kamieno vietoje gana dažnai antrosios sudaromosios dalys yra paverčiamos *ja-* kamienėmis, pvz. *arkliãvagis, -io, jáutakis, -io, mėšlavežtis, -čio* Pšl., *vidū́naktis, -čio* Sb. ir kt.

Sudėtinių žodžių antrosios kitų kamienų dalys kaip nors specialiau nėra kitėjusios, plg. *avìkailis, -io* (: *káilis, -io*), *skar̃stvaris, -io* (: *vãrias* arba *vãris, -io*), taip pat *dienóvidis* (: *vidùs*) ir kt. Tik čia dar tenka pastebėti, kad sudėtinių žodžių *ju-* kamieno paprastai nemėgstama darytis, pvz. *mėsėdrius* „mėsėda; ėdrūnas" N 18, *šalìpečius* „plati lenta šalia pečiaus, kakalys šalia pečiaus atsisėsti" Snv., Alk. ir kt.

Taip pat gyvojoje kalboje nelinkstama vartoti ir *u-* kamieno sudėtinių būdvardžių; daugumas iš jų, kurie raštų kalboje sutinkami, gali būti dirbtiniai arba analoginiai dariniai, pvz. *akylandùs* „landus" Ddv., Lkš., *dievobaimus* KN 2, *geradarus* „geradaris, lot. beneficus" ŽR 6, *klaužadus* „paklusnus" Jž. II 150, *lýgmalus* „lygmalas" Vvr., Slm., *mielaširdùs* DP 115, 122, 286, 413 arba *meilaširdùs* ib. 310 (greta *meilaširdis* 263 bei *mielaširdis* 585), *neveidmainus* „neveidmainiškas" Vaiž. VIII 75 ir kt.

§ 244. Pagaliau vienas dar didžiai įdomus dalykas yra tai, kad kaikurių sudėtinių žodžių sudaromosios dalys gali sukeisti savo vietas, nors jų reikšmė dėl to ir nepakinta, pvz. *aũtakojis* „autskarys, kojų autas, Fusslappen" SzDi. 194, Užp., Tvč., KD 111 || lat. *kãjauts* „t. p.", *bobkalys* „ketvirtas meteriškės vyras" N 331 || *kaliboba, dienóvidis* || *vidùdienis, dienviduris* (*-ys*) GV 36 || *vidùrdienis, galadiẽnis* „bebaigiąs savo dienas, pasibaigęs, nukaršęs" Ob. || *dienógalis* „pasenęs žmogus" Jž. I 311, *Galãlaukiai* „Tverečiaus par. kaimas" || *Laukgaliai* „kaimo pavadinimas" K 222, *galasodė* „kaimo galas" Vaiž. X 58, *galisodė* „t. p." GV 39 || *sodgala*

„t. p." Dvd., *Galatìlčiai* „Adutiškio vls. kaimas" || *Tiltagaliaĩ* „Subačiaus vls. kaimas", *galvóryšis* „galvos ryšimoji skepeta" Jž. I 408 || *rỹšgalvis* „nuotakos šydas, Brautschleier" K 355, žem. *galvóviršis* || *viršùgalvis, gìrnašluostis* Jž. I 436, *gìrnašluostė* Sb. (plg. *šlúostas*) || *šluotgirnė* R II 142, 221, M I 188, K 434, *medvynis* BrB Jon. XV 1, 5, Ezech. XV 2 || *vỹnmedis, metašimtis* Vaiž. I 34 || *šimtmẽtis, -ė* „šimto metų, hundertjährig" R II 212, M II 282, *naktìvidis, naktóvidis* || *vidùnaktis,* taip pat asmenvardžiai *Bùtginas* || *Ginbutas* (> *Gimbutas*), *Nórvaiša* || *Vaišnóra, Tautginas* || *Gintautas, Tautvilas* || *Viltautas* ir kt. Iš kitų kalbų čia galima paminėti pvz. gr. Μαντίθεος || Θεόμαντις, r. *зубоскал* „šypla, šaipokas, pašaipa, pojuokas" || *скалозуб* „t. p.", l. *Mirosław* || *Sławomir* ir kt.

Mūsų kalboje tokių sudėtinių žodžių yra visai nedaug, ir tie iš jų, kurie yra, daugiausia pasitaiko įvairiose tarmėse arba vartojami visai izuoliuotai. Bet kaip kitos ide. kalbos rodo, jų darysena yra gana sena. Atrodo, kad jie yra išriedėję iš tokių žodžių grupių, kurios savo sudaromųjų dalių vieta beveik atitinka jų, šiokių sudėtinių žodžių, dalių vietą. Tuo būdu pvz. *aũtakojis* iš pradžios veikiausiai yra buvęs *aũtas kójai* (t. y. kojinis autas), *dienóvidis* — *dienõs vidùs, dienógalis* — *dienõs gãlas, galvóviršis* — *galvõs viršùs, viršùgalvis* — *viršùs galvõs* ir tt. Tai reikia aiškinti tuo, kad atitinkamos žodžių grupės, prieš virsdamos vienu sudėtiniu žodžiu, savo sudaromųjų dalių vieta nėra buvusios visai vienodos. Toliau plg. § 234, taip pat Brugmann Gr. II^2 1, 100t., Bezzenberger BG 106t., Būga LT II 1, 15t., Trautmann PN 158, Otrębski PIO 16t., Fraenkel ZfslPh XIII 223t.

5. Tikrinių sudėtinių vardų daryba

§ 245. Savo daryba nuo bendrinių sudėtinių žodžių maža kuo tesiskiria sudėtiniai tikriniai vardai. Visų pirma seniausi sudėtiniai asmenvardžiai yra daugiausia *a*- ir *o*-kamienų. Štai *a*-kamieno pavyzdžiai: *Alg-mantas, Alg-minas, Al-mantas, Ar-minas, Ar-vydas, Ãš-manas* (ir *Ãš-mantas*), *Auš-vydas, Bar-tautas, Bárvydas, Bei-noras, Bir-mantas, Bý-tautas, Bui-vynas, Bùi-vydas, Bù-kantas, Bùr-kantas, Bu-tautas, But-ginas, Bùt-rimas, Bùt-vilas, Dár-butas, Dár-gilas, Dár-ginas, Dár-tautas, Dau-gẽlas, Daũgilas, Dau-gintas, Daũ-girdas, Daug-vidas, Daug-vìlas, Daũ-kin-

tas, Daũ-mantas, Dau-nóras (ir *Daũ-noras*), *Daũ-taras* (ir *Daũ-tartas*), *Dir-gė́las, Dìr-mantas, Draũd-vilas, Druñ-gilas, Eĩ-baras, Eĩ-mantas, Ei-noras, Gã-tautas, Gal-kantas, Gál-vydas, Gan-tąutas, Gẽd-butas, Gẽd-gaudas, Gẽd-kantas, Ged-mìnas, Ged-vydas, Gẽd-vilas* (ir *Ged-vìlas*), *Geis-taras, Geis-tautas, Gel-gaudas, Ge-tautas, Giñ-tautas* (ir *Gìn-tautas*), *Giñt-vilas, Gird-vìlas, Gìr-kantas, Gir-tautas, Gir-mantas, Gós-tautas, Gó-tautas, Gù-tautas, Jáu-gėlas, Jaũ-gilas, Jo-butas, Jó-gaudas, Jó-gėlas, Jó-ginas* (ir *Jó-gintas*), *Jóg-minas, Jó-kantas, Jó-milas, Jó-naudas, Jó-skaudas, Jós-vydas, Jó-tautas, Jó-vaišas, Jó-vydas, Kañ-tautas, Ký-baras* (ir *Ký-bartas*), *Ký-mantas, Leñg-vinas* (ir *Leng-vìnas*), *Ly-bartas, Mai-vydas, Man-girdas, Mañ-tautas, Mañt-vydas, Mañt-vilas, Mąž-vydas, Mìl-vydas, Mın-gaudas, Min-taras* (ir *Min-tartas*), *Mìn-tautas, Min-vydas, Nór-butas, Nor-gė́las, Nór-gilas, Nor-mantas, Nór-tautas, Nór-vydas, Nór-vilas, Rad-vilas, Rim-kantas, Rim-vydas, Rud-minas, Sau-ginas, Sin-tautas, Sìr-tautas, Sìr-vydas, Skìr-mantas, Su-dárgas, Sùd-mantas, Sùr-gautas, Svìr-butas, Svìr-gaudas, Tár-vydas* (ir *Tar̃-vydas*), *Taut-girdas, Taut-minas, Taut-rimas, Taut-vaišas, Taut-vydas, Taũt-vilas, Tìl-mantas, Tol-mantas, Tvir-butas, Tvir-kantas, Vai-ginas, Vai-noras, Vaiš-nóras, Vaiš-taras, Vaiš-tautas, Vaĩš-vilas, Výd-mantas, Vyd-minas, Vý-liaudas, Vıl-mantas, Vil-tautas, Vìs-baras, Vis-butas, Vìs-girdas, Vìs-mantas, Vý-žintas, Vós-tautas, Žad-vydas, Žy-bartas, Žý-gaudas, Žý-mantas, Žin-tautas, Žós-tautas, Žù-tautas.* Tos pat rūšies yra ir atitinkamų *o*-kamieno darinių, pvz. *Bag-vilà, Bar-gaila, By-gáila, By-gė́la, Bu-gáila, But-norà, Dar-gė́la, Dau-gė́la, Daũ-girda, Dau-nóra* (ir *Dau-norà*), *Daug-vilà, Daũ-manta, Dim-gáila, Ged-vilà, Gerd-vilà, Gint-vilà, Gird-vilà, Jau-gė́la, Jiẽš-manta, Jó-tauta, Jó-vaiša, Min-álga, Min-gė́la, Nor-gáila, Nor-gė́la, Rad-vilà, Skir-gáila, Sur-vilà, Vaĩš-nora, Vaiš-vilà, Vìs-girda* ir kt.

Darybos atžvilgiu visi šitie dariniai yra tokie pat, kaip pvz. *aũs-karas, kãs-pinas, kiñ-varpas, kir̃m-graužas, nam̃-sargas, pė́d-sakas, prãd-mokslas, síel-vartas, šìrd-gilas, vil̃k-takas* (plg. *Er̃ž-vilkas*), *žė́m-grindas* arba *blaũzd-lauža, daug-norà, gár-vilka, kãs-pina, kìn-varpa, kùrm-rausa, lìn-marka, šun-karà, vil̃k-trasa* ir kt. Jų gili senovė aiškiai matyti iš palyginimo su kitomis kalbomis: gr. θρασύ-λοχος (θρασύς „narsus, drąsus“, λόχος „guolis, stovykla;

būrys, kuopa, dalinys"), Λυσί-μαχος (λύσις „išvadavimas", μάχη „kova, mūšis"), gallų *Dumno-rix (dumno-* „pasaulis" iš **dubno-*, *-rix* „karalius" iš **rīg-s*; iš šio pastorojo esąs paskolintas ir germ. **rīk-* : got. *reiks* „valdovas" ir kt.), vok. *Wig-nand* (= „drąsus kovoje" : sva. *wîg* „kova", *nand* „drąsa"), s. l. *Miro-gniew* (s. sl. *mirъ* „taika", *gněvъ* „pyktis, rūstybė") ir kt.

Viena iš jų būdingų ypatybių yra ta, kad juo seniau, juo dažniau juose jungiamuoju balsiu buvo vartojamas *-i-*, pvz. *Algi-mantas, Gedi-minas, Manti-vydas, Nori-mantas, Tauti-ginas, Visi-girdas* ir kt.; dėl jų jungiamojo balsio *-i-* žr. 418—420 psl. Balsis *-a-* tam reikalui yra visai retai tesutinkamas, pvz. *Kera-mìnas, Labanóras* ir kt. Vėliau ne tik bet koks jungiamasis balsis buvo išmestas,—pats *-i-* daugiausia besutinkamas tik senesnių šaltinių varduose,—bet ir atskiros sudaromosios dalys, ypač pirmosios, su laiku tiek buvo perdirbtos, kad dabar labai sunku, o kartais net ir visai nebegalima atpažinti, ką jos iš pradžios yra reiškusios; pvz. tokios lytys yra *ei-, ge-, gos-, gu-, jo-, ky-, žu-* ir kt. žodžiuose *Ei-baras, Ei-noras, Ge-tautas, Gos-tautas, Jo-gaudas, Jo-kantas, Ky-bartas, Ky-mantas, Žu-tautas* ir kt.

Dabartinėje gyvojoje kalboje dvikamienių vardų daugiau jau nebelinkstama sudarinėti. Kiek daugiau jų dar yra vartojama Žemaičiuose, o kitur, ypač Rytų Augštaičiuose, jų tik vienas kitas bepasitaiko. Tai reikia aiškinti tuo, kad senų senovėje asmens vardais buvo daugiau stengiamasi nusakyti kitų branginamąsias žmogaus būdo ypatybes, išreikšti tėvų viltis bei džiaugsmus vaikams ir kt., ir todėl tam reikalui kaip tik geriausiai tiko dvikamieniai daiktavardžiai. Tačiau ilgainiui šitas prasminis vardo ir jo turėtojo santykis pamažu išblanko, ir todėl vardų darybai su laiku buvo pradėta naudotis kitokesnėmis priemonėmis.

Visų pirma senesnių sudėtinių *a-* arba *o-* kamieno asmenvardžių vietoje buvo pradėta vartoti išvestinių lyčių, pvz. *Aš-vỹdis, By-taũtis, By-vaĩnis, Dárg-vainis* (ir *Darg-vaĩnis), Dau-giñtis, Dau-kiñtis, Der-kiñtis, Gal-vỹdis, Ged-vaĩnis, Gin-taũtis, Gird-vaĩnis* (ir *Giȓdvainis), Gird-vìlis, Jo-taũtis, Min-gẽlis, Sur-gaĩlis, Šed-vỹdis, Ter-vỹdis, Vy-gẽlis* ir kt. Jos taip santykiauja su atitinkamais pagrindiniais žodžiais (pvz. *Dau-kintas, Gal-vydas, Gird-vilas* ar *Gird-vila, Jo-tautas* ir kt.) taip, kaip pvz. *gyslõtis, vil-*

nõnis, vyrìškis su *gýslotas, vìlnonas, výriškas* arba *plìkis, sẽnis* su *plìkas, sẽnas.*

Toliau yra būdìngos įvairios trumpintinės lytys, išriedėjusios iš senesnių dvikamienių vardų, pvz. *Geistỹs* ‖ *Geis-taras, Geis-tautas; Gostys* ‖ *Gos-tautas, Gosti-vainis*; *Gedas* ‖ *Ged-gaudas, Ged-kantas, Ged-minas, Ged-vydas*; *Kantas* arba *Kančius* ‖ *Vis-kantas, Kan-tautas; Knystas* ‖ *Knys-tautas*; *Noras* ‖ *Nor-butas, Nor-gėla, Dau-noras; Rimas* ‖ *Rim-tautas; Tautas* arba *Taučius* ‖ *Taut-ginas, Taut-girdas, Taut-vaišas, Vil-tautas; Vaiša* ‖ *Nor-vaiša, Vaiš-nora* ir kt.

Dabar ypač dažnai yra vartojama priesaginė asmens vardų daryba, pvz. *Bartẽnis, Bereikà, Birẽnis, Birùtis, Butẽnis, Drìgotas, Gedùtis, Kantẽnis, Mandeĩkis, Miniùšis, Nameĩkis, Nameĩšis, Noreikà, Ramū̃nas, Tylẽnis, Sudilà, Taraĩdis, Tautilà, Tiliū̃nas, Toleĩkis, Toliùšis, Vaidẽnis, Vilùšis, Vilùtis* ir kt. Tam reikalui apsčiai yra naudojamasi ir įvairiais vienakamieniais žodžiais, dažnai paimtais iš kasdieninės kalbos, pvz. *Blýža, Bríedis, Genỹs, Ilgìnis, Lãpinas, Naujõkas, Pémpė, Rastìnis, Raubà, Výtuolis* ir kt.

Taigi kaip sudėtinių bendrinių žodžių, taip ir tikrinių asmens vardų pirmykštė daryba dabar jau yra žymiai apkitusi, ir ji juo toliau, juo daugiau kinta. Net dar daugiau: sudėtinių asmenvardžių dabar kaskart vis daugiau mažėja.

Toliau dėl sudėtinių vardų darybos ir raidos žr. F. Solmsen, Idg. Eigennamen als Spiegel der Kulturgeschichte 111 tt., K. Būga LT II 1,1tt., A. Leskien IF XXXIV 296tt., A. Salys, Liet. Enciklopedija I 1266t.

Sudėtinių ypatingesnės darybos vietovardžių mūsų kalboje yra nedaugiausia. Visų pirma jų keliolika yra su *-galà*, pvz. *Arió-gala, Baisó-gala, Betý-gala, Dievó-gala* „Veiverių vls. upė; Zapyškio vls. kalnas ir kaimas", *Gimbó-gala* „Šeduvos vls. kaimas", *Noti-gala* „Panemunėlio vls. ežeras", *Ramý-gala, Tandžió-gala, Vandžió-gala, Žąsū́-gala* „kalnas tarp Viržuvėnų ir Luokės" ir kt. Čia *-gala* yra ne kas kita kaip „apylinkė, sritis, Gegend", būtent — *Arió-gala, Girdžió-gala* yra „Ario, Girdžio galas (=sritis)" ir tt., plg. lat. *gals* „kraštas, Gegend" : mūsu *galā* „mūsų krašte" ir kt. Toliau žr. K. Būga LT II 1,32t.

Šiaip kiti sudėtiniai vietovardžiai, išskyrus vieną kitą (pvz.

Eržvilkas „Eržvilko vls. upė", *Nėmirseta* „Klaipėdos krašto kaimas", *Taũragnas* „Zarasų apsk. ežeras" iš **Taũra-ginas*, *Vaidmìnas* „Mažeikių vls. upė" ir kt.), yra paprasti dariniai, pvz. *Aũkakalnis* „Daugų vls. kalnas", *Avižintakis* „Šimkaičių vls. upė", *Gìrkalnis* (iš **Girta-kalnis*, žr. Būga RSl. VI 2 t.), *Guobingiris* „K. Rūdos miškas", *Lazdynkalniai* „Sedos vls. pievos", *Naudaraĩ* „Panemunio vls. pievos" (iš **Nauja-daraĩ=Naujãdarai* „Rokiškio vls. dirvos"), *Naũsodis* „Plungės vls. kaimas" (iš **Nauja-sodis*), *Perkūnkalnis* „Užvenčio vls. kalnas", *Smirdupis* „Žygaičių vls. upė", *Snaigùpė* „Leipalingio vls. dvaras", *Šaltinkalnis* „Čekiškės vls. kalnas", *Tauragė̃* (iš **Taura-ragė̃*), *Tyrelupis* „Žygaičių vls. upė", *Žydganyklė* „Jurbarko vls. pieva" ir kt.

Tie iš jų, kurie yra kilę iš asmenvardžių (pvz. *Buivỹdžiai*, *Daubãrai*, *Daũgailiai*, *Kybártai*, *Liubartaĩ*, *Norgėlaĩ*, *Viešeĩkiai* ir kt.), nieko ypatingo nesudaro, ir todėl jų darybos čia nebėra reikalo nei nagrinėti.

6. Priešdėliniai vardažodžiai

§ 246. Ankstyvesniuose skyriuose daugiausia yra tekę kalbėti apie dvikamienių sudėtinių vardažodžių darybą. Dabar tenka dar skyrium kiek plačiau panagrinėti vadinamuosius p r i e š d ė l i n i u s sudėtinius žodžius, kurie mūsų kalboje yra labai gausūs ir darūs.

Visų pirma reikia pastebėti, kad šiokių žodžių antrosios sudaromosios dalys iš senovės mūsų kalboje gali būti *a-* arba *o-* ir *ja-* arba *ė-* kamienų, pvz. *ánt-vožas*, *ãp-daras*, *pã-grindas*, *pabaigà*, *pa-žaidà*, *są́-sūka*; *pa-upỹs*, *pa-ežerė̃* ir kt.; plg. gr. ἀπό-στολος „pasiųstas, išsiųstas", ἔν-οικος „čionykštis, gyventojas", συν-έριθος „bendradarbis" ir ἐν-οίκιος „name esąs", ὑπο-χθόνιος „požeminis" ir kt.

Savo reikšme šios rūšies dariniai daug kuo yra panašūs į atitinkamus dviskiemenius vardažodžius, tik tiek nuo jų skiriasi, kad priešdėliai, kaip ir priesagos, dažnai modifikuoja šaknies reikšmę. Štai priešdėliniai *a-* kamieno daiktavardžiai tuo būdu daugiausia žymi veiksmo išdavą, rečiau patį veiksmą ir nomina agentis, pvz. *ãpdaras,-aĩ* „aptaisas, drabužis; apkaustymas" Jž. I 29, DB 35, *ãpgraužas* „apgraužtas daiktas, graužtukas" Jž. I 35, *apýlankas,-aĩ* „skersinis rogėms sujungti" Tvč., *apỹpenas* „apipenėjimas, nuodingas maistas, nuodai" BrP I 425, Post. 374, PS I 303, Jž. I 39,

ãpkasas,-aĩ „apkasimas, apkasta žemės vieta“ Jž. I 45, SzDi 222, *ãplankas* „važiavimas aplink ką, aplinkinis kelias“ Jž. I 51, *ãpnašas* „kūno ir sielos stovis; veido išraiška“ ib. 56, *appilas* „pylimas, volas“ BrB 2 Kar. XXV 1, *applotas* „didelė žemės erdvė“ Jž. I 58, *ãprašas* „aprašymas“ ib. 58 (ir *apýrašas* „t. p.“ Sb.), *ãpsagas* „rato šina“ ib. 61, *ãpskundas* „skundas“ ib. 83, *apsėdaĩ* „tas laikas, kada lavonas tebėr namie“ Plk., *ãpskardas* „plikšala, grynledis“ Jž. I 81, *ãpsupas* „galvoraištis, skarelė“ ib. 88, *ãpšalas* „lijundra, apskardas, apšalimas“ ib. 88, Vln.. Alk., Vkv., Svl., *ãptvaras* „aptvėrimas, tvora (aplink miestą ar lauką)“ Jž. I 96, *ãpvalkas* „apsivilkimas, drabužis“ Slnt., *ãpžadas* „įžodis; auka“ Jž. I 102, *atãvaras* „akis, kiaurymė baloje“ Sb., Kp., Ds., *ãtbalsas* „atgarsis, aidas“ Jž. I 112, *ãtgrasas* „atgrisimas nuo ko“ ib. 118, *ãtlaikas* „liekana“ ib. 131, *ãtlošas* „atvarta, atkaltė“ ib. 134, *ãtmatas* „kas atmetama, ko nors liekana“ SzDi. 216, Jž. I 135, *ãtrašas* „atrašymas, rašytas atsakymas“ LD 221, Jž. I 142, *ãtsparas* „ramtis, spyrys“ Jž. I 161, *ìñtapas, -aĩ* „prigimtinė dėmė, apgamas“ Ds., Tvč. (ir *Intapaĩ* „Kupiškio vls. kaimas“), *ĩraižas* „įrėžimas, Einschnitt“ Jž. I 534, *ísnaigas* „ant medžių šakų nugulęs sniegas“ ib. 553, *ítaisas* „kas įtaisyta; įrankis, priemonė“ ib. 665, *nẽgandas,-aĩ* „rūpestis, klapatas“ DP 74,100, *núomaras* „nuomarinys, epilepsija“ Sb., Kp., *nuotakas* „nutekėjimas, nuotaki vieta“ SzDi 444, *pabū̃das* „atvaizdas, pavidalas, gymis“ (: tokio *pabū̃do* žmogus Vdk.), *pãdangas* „pašiūrė“ Bvt., *pãdaras,-aĩ* „darbas, padarinys, padarynė, sutvėrimas“ DP 15, 24, 72, 191, 286, SzDi. 340, „ūkio įrankiai“ Šsk., Vbl., Mrs., „burtai“ Dglš., „nuodai, keryčios“ Kp., *pãdažas* „dažinys“ Šts., „druska su pipirais“ Slk., *pagramdaĩ* „tešlos likučiai, išgramdyta tešla“ Š., Išl., Vkv., *pagrẽbai* „kas pagrėbstoma, pagrėbstai“ Als., Msd., Slnt., Tv., Kv., *pãkalas* „užpakalys, klynas“ BR Job. XIII 12, M I 188, Jrb., Erž., *pãkilas* „ilga kartis sunkenybėms kilnoti“ Kzt., *paklõdas* „pamušalas, klodas“ Qu³ 757, Qu⁴ 822, Jnk., *pãkratas,-aĩ* „šiaudai gyvuliams pakratyti“ Lnk., Vbn., Sb., *pakritaĩ* „smulkus šienas“ Kp., *pãkulas* „pakūlimas, kūlė“ (: nedidelis šiemet rugių p ã k u l a s Slk.), *palū̃kai* „palūkanos“ Grb., *pãmatas,-aĩ* „fundamentas“ BrB 1 Kar. VII 10, PS I 116, II 191, Sb., Kp., *paminaĩ* „pakulos iš po mintuvų“ Mlg., *pãmušas* „pamušalas“ R II 156, N 412, Dglš., *pãnaras* „ąsa prie vadžių ar botago“ Svl., *papuošaĩ* „papuošalai“ Als., *pãramas* „paramstis,

parama“ Vln., *pafkasas,-aĩ* „griovys, ravas“ Als., *pãsagas* „apatinis sijonas“ Ds., „patkava“ Msd., Kv., Slnt., Jsd. 854, *pasẽdas* „pasėstas, sėdynė“ Ds. (ir *pãsėdas* „t. p.“ Lkm.), *pãskalas,-aĩ* „gandas“ Ds., *pãsparas* „spanda, paramstis“ Slnt., GNT Mat. V 35, *pãstapas* „stulpas, filiorius“ Vln., DP 168, 541, 547, *pãšalas* „pašalimas, sušalusi žemė“ LD 302, Sb., *pãšaras,-aĩ* „gyvulių ėdesys“, *pãšinas* „rakštis“ K 297, *pavalkaĩ* „Kummet“, *pãvilgas* „padažas, dažinys“ Krd., *pérlaidas,-ai* „šatra, jungianti vežimo pirmagalį su užpakaliu“ Rbn., Krk., *pervaraĩ* „(durų, staklių) šriubai“ Lkm., *prakuraĩ* „kuo prakuriama“ Dkš., Pl., Dvd., Sb., *pralũgas* „akivaras, prie upės šlapia gera pieva“ Ds., *praskiẽpas* „prairimas, tuščias tarpas tarp debesų“ Sb., *prasravas* „neužšalusi vieta lede, Blänke“ R I 112, M I 255, *prãvaras,-aĩ* „kiaurymė pelkėse, staigus ir pavojingas duburys“ Jnšk., *príebraukas* „padėklas, ant kurio pasidėję linus bruka“ Vbn., Sb., Kp., Ds., Lkm., Dglš. (ir *príebrukas* „t. p.“ Š., Krkl., Dvd., Psv.), *príeduras* „pridurkas“ Vln., *priekãlas* „Amboss“ Lšk., Mkn., Dkš., Mrp., Ad., Dsn. (ir *príekalas* „t. p.“ Dvd., Sb., Kp., Pnm.), *príelaikas* „virvė sėtuvei per petį pririšti sėjant“ Dglš., *príelipas* „prisiverpęs pakulų gabaliukas prie siūlo“ Jnšk., „išaugęs bulvių gumbelis“ Vbn., *príeplakas* „priebraukas“ Čkk. (ir *príeplukas* „t. p.“ Bsg., Njm.), *príeraišas* „kartelė šiaudams pritvirtinti prie grebėstų“ Dglš., *príetaisas* „įrankis“ Sb., Ds., *príekišas* „prijuostė“ Sksn., *sąmalas* „miltai, kurie atlieka sulaukus naujų rugių“ Lnk., *sąmatas* „virvelė ar diržas pavalkams sumesti“ Sb., Tvč., *sámpilas* „miltų atsarga duonai“ Št., *sántakas,-aĩ* „dviejų upių sutekėjimas“ Jrb., *ùžlaidas* „klojimo galas, prėsmas“ Svl., *ũžpalas* „ant ledo išėjęs vanduo“ Ds., Dsn., *ùžpelnas* „nuopelnas“ N 283, Sksn.

Veiksminę reikšmę turi: *pãtaisas* „pataisymas, pasitaisymas“ Kp., *pãtaras* „patarimas“ Pkn., *pãteikas* „dykinėjimas“ Rdn., *pãtvanas* „potvynis“ BrB Luk. XVII 27, Lex. 170, Vkv., *pãžeidas* „pažeidimas“ Vln., *prakeikas* „prakeikimas“ PS II 76, *prãmanas* „prasimanymas“ Rdn., *pražuvas* „pražuvimas, netekimas“ PS I 149, *príepuolas* „priepuolis, išgąstis“ Vbl., Vdl., *príetvaras* „obstipatio, obstructio“ Sb., Ds., *sándaras* „sutartis“ GNT Žyd. VIII 9, VR 480, *ùžgaidas* „kaprizas“ Kv. O nomina agentis yra: *pãganas* „piemuo“ Plg., *palỹdas* „palydovas“ Nč., Kbl., Rdm., Dg., Dkš., Pšl., Trg., *paplõvas* „kuris niekus nukalba“ Atd., *pãvadas* „antrasis vyras“ N 60, *pavỹdas* „pavyduolis“ LP I 11, *prãgaras* „rijūnas, ėdrūnas, prasigė-

rėlis" Ds., Skm., Snv., *prãžuvas* „pražuvėlis" Sb., *pražválgas* „ūkvaizdis" Kp., *príekaras* „draugas, neatsitraukiąs bendras" Lkm., *príelaidas* „šiųmetis, vasarinis paršiukas" Vln., Kv., Užv., *priepenas* „žmogaus slaugytojas" M II 371, *príevaizdas* „prižiūrėtojas" Kv., *užvaizdas* „t. p." BrP II 319 ir kt.

Šalia daiktavardžių tos pat rūšies dar apsčiai yra vartojama ir būdvardžių, pvz. *ãplamas,-à* „paviršutiniškas, negudrus, neįdėmus, apykvailis, kvaišas" Jž. I 50, Vkš., *atãlankas* „atlenktas" Nč., *ãtdaras,-à* „atidarytas", *ãtkalas* „prišlietas, paremtas, atsirėmęs" Jž. I 124, *atkãklas* „atkaklus" ib. 124, *ãtkaras* „nenorus, nenusiteikęs" Als., Jž. I 125, *ãtlapas* „atsilapojęs" Sb., Jž. I 132, *ãtlošas* „atloštas" Jž. I 134, *ãtrakas* „atrakintas" ib. 141, *ãtskidas* „atskiras" ib. 159, Slnt., *ãtsparas* „nenuolaidus, atkaklus" Jž. I 161, *ãtvapas* „atdengtas, atlapotas" M I 392, Jž. I 168, *ãtvaras* „atviras, atvertas" Jž. I 168 (ir *ãtviras*), *išdraikas* „kuris vieneriais marškiniais, be kelnių arba švarko eina" R I 49, M I 92, *ìšlaidas* „nesusuktas; išlaidus" Jž. I 596, *ìštisas* „ištįsęs; sveikas, vientisas" LD 253, Jž. I 652, *ìšžargas* „išsižergęs" Jž. I 663, Jd. 383_{55}, *nenáudas* „negeras, nelemtas" Alk., *núolaikas* „atliekamas, atspėjamas, laisvas" Ds., *pãdrikas* „padrikęs" Sb., *pãiras* „pairęs, pairus" Ddv., *pãkilas* „pakilęs" ib., Sksn. (plg. dar: rankas p a k i l a i laikė BrB 2 Moz. XVII 11), *pãkrikas* „pakrikęs" ŠKŽ 298, *paláidas*, *palaĩkas* „senas, nudėvėtas" Saugai, *pãsalas* „pasalus" VR 477, *pãskidas* „paskydęs, išmėtytas" Slnt., *pãskiras* „išsiskirstęs, išsisklaidęs" ib., *pãslikas* „vos gyvas, leizgyvis" Ln., Sb., Km., Dtv., Ob., *pãstiras* „apstėręs, neapsivalęs, nesusitvarkęs; nesutvarkytas, negatavas, paprastas, negerai išmintas" Bsg., Vdl., Kv., Dvd., Psv., Pv., Žgr., *pãtisas* „patįsęs" Sl., Ds., *pãvėdas* „panašus" Slnt. ir kt.

Šitos rūšies būdvardžiai yra tuo įdomūs, kad jie lig šiol *a*-kamieno galėjo išlikti tik turėdami priešdėlių; be priešdėlių šalia jų daugiau tėra daiktavardžių, plg. *atã-lankas : lañkas* || *lankùs*, *ãt-sparas : spãras* „ramtis", *núo-laikas : laĩkas* ir kt.; toliau žr. 35 psl. Kas kita yra sudėtiniai būdvardžiai, kurie, būdami sudėti iš priešdėlio *pa-* ir dabartinių paprastųjų būdvardžių, yra vartojami tam tikram kokybės laipsniui žymėti, pvz. *pablógas* „apyblogis" Pnl., *pagẽras* „apygeris, sugyvenamas" Gsk., *paĩlgas* „länglich" Dkš., Vln., Sb., Ds. (ir *pãilgas* K 286, Kv., Als.), *pakiáuras*

„locker" M I 112, N 189, „apykiauris" Skp., Rkš., *paleñgvas* „lėtas, nejudrus" Jnšk., *pamárgas* „truputį margas" Zrs., *pãplonas* „nelabai plonas" Msd., *pasaũsas* „apysausis" Ds. ir kt.

§ 247. Priešdėliniai *o*-kamieno daiktavardžiai, kaip ir dviskiemeniai be priešdėlių, yra trejopos reikšmės: vieni žymi veiksmažodinius abstraktus, kiti nomina agentis, o treti turi įvairią konkrečią reikšmę, pvz. 1. *apýkanta* „apkentimas, kito pakentimas, tolerancija" Jž. I 38, Sksn., *apskálba* „garsas, gandas" Up., *ãtlyda* „sustojimas, perstojimas" Slnt., *ãtpūta* „atsikvėpimas, atvanga" Dbn., *ìšjuoka* „išjuokimas" Jž. I 584, *ìškalba* „ištarimas, ištarmė; gražbylystė, Beredsamkeit" KP 63, PS II 72, Jž. I 585, *nemigà* „nemiegas" Š., Grb., *núotuoka* „nuotuokimas" Dvd., Užp., *núovaža* „noras, akvata" Rsn., *núožalga* „nuolanka, nulenkimas" Užv., *pãbaida* „išgąstis, nusigandimas" NT Rym. XIII 3, Kv., *pabėgà, -õs* „pabėgimas" Tlš., *paėdà* „pražūtis, sunaikinimas" (: žemėvilka pavažoms p a ė d à Kv.), *pagálba* (ir *pagélba* Š., Dkš., Ddv., Sksn., Lnk., Sb., Kp., *pãgelba* Slnt., *pagelba* ChB 5 Moz. XXXIII 26), *pãgieža* „pagiežimas, keršto jausmas" M II 380 (ir *pagiežà, -õs* K 285), *pagúoda* Ddv., Jrb. (ir *pãguoda* Kv., Slnt.), *pajáuta* „jausmas" AŠ 11 (ir *pãjauta* Drb.), *pakantà, -õs* „kantrybė" M II 213, Vbn., *palaidà* „paleidimas, polaidis" Kv., Slnt., *paliaubà, -õs* „perstojimas, atvanga" DP 11, 78, *pãliega* „ilgas sirgimas" Rbn., *palūka* „palaukimas" DLŽ 171, *pãpjova* „papjūtis" Sb., Ds., LP IV 4, *paskálba* „apkalbėjimas" Upk., *pãslauga* „paslaugymas" Kv., Als., *patarpà* „tarpimas, Gedeihen" K 298, *patárška* „tarškėjimas, barškėjimas" Kp., *pãteika* „nedarbas, atilsis" Išl., Krs., *pažaidà, -õs* „pažeidimas" DP 3, 53, 112 (ir *pažeidà* „įžeidimas" Kl.), *pražanga* „nusikaltimas" PS II 211, *pražuva* „pražuvimas, pražūtis" KG 141, NT Luk. VIII 23, R I 112, DKI 293, *príedėva* „dėvėjimas" Užv., *príeranga* „prirengimas" Vln., *príeruoša* „prisirengimas" Trg., *prievaízda* „priežiūra, globa" KP 72, DP 297, 522, SzDi. 227 (ir *príevaiza* „priežiūra" Užv.), *príevara* „prievarta" Kv., *sánsėdos* „susėdimas" Kp., *sántaros* „sutartuvės (prieš vestuves)" Lkm., *sánvarta* „apsivertimas, nauja tvarka" Užp., „seno mėnesio baiga ir jauno įstojimas" Sb., Sl., *ùžgaida* „užsigeidimas" Švn., *užslauga* „paslauga" Žem. II 295; 2. *apvalgà* „kas daug valgo, ryklys" Ds., *ãtšvaipa* „kuris vis šaipos, juokiasi" Jž. I 166, *ìšara* „iširęs, nesusitvarkęs žmogus; žioplys"

Ob., *ìšdvasa* „išdvėsėlis“ Jž. I 572, *ìšpuika* „gražeiva, puikuolis, -ė“ ib. 617, *nekalba* „mažakalbis“ JR IV 149, *nenáuda* „kuris niekam netinka“ Trg., *nenúovoka* „kuris nieko nenusivokia, neturi nuovokos“ JR IV 149, *nẽpena* „ėdrūnas, besotis, daugiavalgis“ N 284, Mkn., Vrn., Nč., *nẽvala* „apsileidėlis, apskretėlis, nevaléika“ Nms., *núodvasa* „nudvėsėlis; plikis, beturtis“ Užv., Ėrš., *núogara* „gaimaras, nudvėsėlis“ Dvd., *núograuža* „utėlius“ Svl., *núòkara* „neramus žmogus“ Btč., *núòlanka* „vyro tėvai, broliai, seserys“ End., *núotrauka* „sukčius“ Kp., Tvč., Gvč., *núovala* „apsileidęs, nešvarus žmogus“ Ylk., Btč., *pabálda* „padauža, naktibalda, nenuorama“ Všk., Šl., „perėjūnas, valkata“ Vaiž. VIII 53, *pabastà* „bastūnas, valkata“ Slč., *padáuža* „kuris daužosi, išdykėlis, nenuorama, valkata“ Psk., Dkš., Kr., Sksn., Bsg. (ir *padaužà* „valkata“ Kv.), *padìlba* „kuris vaikšto akis žemyn nuleidęs“ Ds., *padráika* „išdykęs žmogus, išdykusi, nerimta moteris, pasileidusi merga“ Jnk., Slč., Rkš., Dgl., *pajóda* „nenuorama, pajotžarga“ Vln., Als., Jnk., *nepakantà, -õs* „kuris nepakenčia svetimo daikto“ Als., „nenuorama, vyburys“ Kv., *pakráipa* „pramuštagalvis, išdykėlis, -ė, nerūpestinga mergaitė, pliuškė“ On., Svn., *pakramà, -õs* „kramtus, piktas šuo“ Nms., *pakrámta* „kandus žmogus“ (: jos anyta baisi p a k r á m t a Všk.), *paláida* „išdykėlis“ Mšk., *pašáipa* „kuris kitus mėgsta pašiepti“ Kp., *patárška* „daug ir be reikalo kalbąs žmogus“ ib. (ir *patérška* „kuris vis tarška, liežuvį laido“ Kvn.), *patáuška* „patarška, pliuškius, -ė“ Sksn., Kv., Als., Msd., Slnt., Ėrš., *patránka* „kuris trankosi, pabalda“ Rdm., Alk., Dkš., *pértįsa* „pertįsėlis“ Btč., *príeplaka* „prisiplakėlis“ Alk., Lpl., *príešgina* „kuris vis prieštarauja“ Nms., *príevalka* „valkata“ ŠKŽ 378, *sántapa* „ištižėlis, sugriuvėlis, gaištuvas, negabus, nieko negalįs padaryti“ Jž., Užv., Ubk., *sántiža* „ištižėlis, -ė, nesumanus, nesugebąs“ Als., Plt., *sánvada* „suvedžiotojas“ Ln., Ėrš., *sąvė́la* „suveltais plaukais merga“ Sn., *užúomarša* „kuris vis užsimiršta“ Sb.; 3. *apýraika* „aplink visą kepalą apriekta riekė“ Sb., *apìvara* „apivaras“ Pr., Mkn., *aptakà, -õs* (ir *ãptaka*) „landuonis, paliepa, nãgutė, votis (Panaritium); upės išsiliejimas“ Alk., Skr., Kpd., Jž. I 92, *ãpvara* „apvadas; apivaras; virvelė, ant kurios ką suveria“ Jž. I 98, *ãtskala* „skeveldra“ Rkl., *ãtvėtos* „pasturlakiniai grūdai“ Jž I 171 (ir *atãvėtos* „t. p.“ Sb.), *įkravà* „lagaminas, čemodanas“ Kv., *ìšdaga* „išdegusi vieta, degsnis“ Jž. I 566, ds. *ìšdagos* „kas yra likę degėsiuose“ Sb., *ìšdėvos* „išdėvėti drabužiai“ Jž. I 586, *íškyla* „iš-

kilusi vieta, kalva“ R I 50, M I 98, *ìšėdos, -ų* „kas lieka nesuėsta, Ausfrass“ Sb., *ìškasa* „kas iškasta, kas rasta kasinėjant žemėje“ Jž. I 587, šiaudų *ìškratos* Sb., *ìšlauža* „vieta, kur yra išlaužtų medžių, lūžtvė; iš šaknų išverstas medis“ Jž. I 597, *ìšplovos* „pamazgos“ ib. 615, *ìšrankos* „kas ką išrinkus lieka, liekanos“ ib. 620, *ìšsijos* „kas rėtyje pasilieka nuo sijojimo“ ib. 627, *ìšskiros* „liekanos, nuotrupos“ Up., *ìšsukos* „kas išsukta (iš stebulių einąs tepalas); pasukos, masilionkos“ Jž. I 645, SzDi. 144, *ìšvara* „išgana, genesys“ Jž. I 657, *išvora* „sriuba, farmuszka“ SzDi. 52, *įtoka* „vieta, kur vanduo įteka į ežerą“ R II 114, *ívarža* „įveržta vieta drabužyje“ Sb., *núobara* „avių vilna, pavasarinė vilna“ R II 237, Žgr., *núobraukos, -ų* „nuplūšijusios linų dalys brukant, Flachsabgänge“ K 279, Sb. (ir *núobrukos* „t. p.“ Bgs.), *núodžiuvos, -ų* „nudžiūvusios šakos“ Dglš., *núograibos* „kas nugriebiama“ Dvd., Kp., *núogrėbos* „t. p.“ Btn., Ds., Mlt., Tvč., *núokarta* „nukirstas medžio gabalas“ Kv., *núolaika* „trumpas laisvesnis laikas“ Vbn., *nuolauža* „nulaužta ko nors dalis“ SzDi. 380, *núosiautos, -ų* „šonan numesti grūdai, pelai“ Ds., Lkm., *núosklanda* „rogių nuvažinėta griova, krantas, kur rogės slysta į griovį“ Kv., Škn., *nuotakà, -õs, núotaką* „iš visų pusių kalnų apsupta pieva“ Psk. (ir *núotaka* „tarp dirvų augštoj vietoj pievelė, kurios vienas galas augštesnis“ Rmš.), *núotraukos* „nuobrukos, kurias nuo galų saujų nutraukia“ Rdm., *núovalkos* „nuovalos, Nachgeburt“ Škn., *núovokos* „t. p.“ Kv., *pabliurà* „negražus oras“ Pšv., *pãbraukos* „pakulos, kurios nukrinta linus brukant“ Knl., *pačáiža* „skiedra, skeveldra“ Vln., Gkn., Rsn., *padáiga* „vos pradedanti dygti plunksna“ Gkn., Kv., Bsg., *padánga* „pastogė, pašiūrė, stoginė“ Krt., Skg., Gzd., Rmg., *padarà, -õs* „ūkio padargai“ Rsn., *pãdažos* „dažų vanduo“ Užv., *padráikos* „kas pasidraikę (rugių...)“ Alk., „pagrėbstai“ Btn. (ir *pãdrikos, -ų̃* „pasidriekę šiaudai“ Kp.), *pagrámdos, -ų* „kas gaunama ką išgramdžius“ Nms. (ir *pagrándos, -ų* „t. p.“ Ob.), *pagrė̃bos, -ų* „pagrėbstai“ Btč., Skd., Ppl., *pakalà, -õs* „nugara, užpakalis“ Sksn., „tam tikras kylys“ Lnk., „patkava“ Dglš., *pakandà, -õs* „valgis, valgomas po pietų ar pusryčio, kai truputį išalkstama“ Pl., *pakarpà, -õs* „sprandas“ Štž., Jzn., „užpakalinė apykaklės dalis“ Dkš., *pakasà, -õs* „bulvių derlius“ Svn., *pakilà, -õs* „pakeliamoji“ Rmg., Sb., *pakópa* „laiptas, laipsnis, šulinio spyrė, kad galima būtų lipti“ Jnk., ds. *pakópos, -ų* „rentinio láiptai“ Pšl. (ir *pakopà* „laipsnis“ Lpg., ds.

pakópos, -ų „svirno veranda" ib.), *pãkratos, -ų* „viršutinis žemės sluogsnis, susidaręs iš spyglių su šakutėmis ir samanėlėmis" Krd., *pakravà* „patalpa javams krauti" Užp., „daržinė" Rkš. (kitur *pakravà* dar yra „javų krovimas į antrą augštą" Šp., „didelis, drūtas, kresnas žmogus" Km. ir „šermenys" : kai pakrãvoj jie giedojo, dūda spiegė ir raudojo OP 113; plg. dar *pakrãvai* „šermenys" Ds.), *pãkritos, -ų* „pabiros" Čds., Ob., *pakurà, -õs* „kuras, prakuras" Lnk., Kkl., „jauja" Kv., Rsn., Pl., Vvž., Škč., *palaikà, -õs* „palikimas" Pvk., ds. *pãlaikos, -ų* „(valgio) likučiai" Kp., *palajà, -õs* „ledu apšalęs slidus kelias" Trg., *pãlikos, -ų* „liekanos" Svn., *palipà, -õs* „pakópa, láiptas, stipinas" Btn., *paminà, -õs* „suminta, nuolat minama vieta" Kp., „stalo lentelė kojoms pasidėti, lenta ant pečiaus lipti, lentelė, kurią koja minant sukamas ratas" Psv., Kp., Ds., Trg., Rmš., ds. *pãminos, -ų* „kas krinta iš mintuvų drauge su spaliais" Kv., *pãmuilos, -ų* „primuilytas vanduo skalbiant drabužius" Užp., *panarà, -õs* „virvutė botagui pririšti" Šlv., Arg., *pãplavos, -ų* „pamazgos" Mrp., Lkv., mėnesio *pãraiža* „delčia" Kv., Slnt., *pasėdà, -ė̃dos* „svečių apystalė, pokylis" Lgm., Sb., *pasklánda* „sklendžiamoji vieta" R I 133, *pãsukos* „masilionkos" Ds., *pašáiža* „atplyšęs nuo medžio smailas gabalėlis" Btg., *pašalà, -õs* „pašalas" Mlg., *pašinà* „rakštis" Slk., *patáršos* „padraikos" Krs., *pavalgà, -õs* „valgomieji dalykai" Msd. (: neturiu geros pavalgõs „neturių ko pavalgyti" Kp.), *pavijà, -õs* „trečioji botago virvutė" Psk., Btn., „popieriaus ar šiaip ko kamuoliukas, ant kurio veja siūlus" Ob., *pavilgà, -õs* „valgio pradaras: mėsa, pienas, sviestas, lašiniai..." Kv., Slnt., *perkolà, -õs, -õlą* „perkolas" Dsn., *pérlaidos* „lentos ant tvarto, rūsio" Als., *pérlipa* „lentelė, kuri prikalama prie tvoros perlipti" Mrp., *persėda* „perkolas" Vln., *pértrauka* „pervaras, kartis ratuose" Kv., *prãnaros, -ų* „plaušas, kurios neleidžia medžio perskelti" Švn., *praparšà, -õs* „neužšalusi kiaura vieta ežere, upėje" Kv. (ir *praperšà, -õs* „t. p." Ūdr., Mtl., Všk., Vln.), *príebrauka* „priebraukas" Alk. (ir *príebruka* „t. p." Kvr., Svl.), *príekaita* „vieta prieš ugnį" Sv., *prómuša* „tokia vieta audekle, kur dėl ataudžiamojo siūlo suplonėjimo ar dėl menko primušimo jis pasidaro retesnis, permatomas" Vln., Kl., *próvaža* „vėžė" Jnk. (ir *provėža* „t. p." Erž.), *sámburgos, -ų* „užpalas" Kv., *sánvėla* „kaltūnas" Vln., kelio *sąsūka* „sūkis" Kv., *užmova* „mufta" Lex. 124, *užúolanka* „vingis" Plč. ir kt.

§ 248. Priešdėlinių priesagos *ja-* darinių reikšmė yra gana įvairi. Visų pirma jie reiškia tam tikrą vietą, pvz. *įsaulis* „saulės atakaita" Vbl., *įslėnis* „slėni vieta" Sb., *pabalỹs* „vieta prie balos, balos pakraštys" K 282, Rdm., Štž., Smn., Rnč., Ūdr., Lpg., Rdv., Pšl., Sb., Ds., Lkm., *pabarzdỹs* „vieta po barzdos" Pr., Sksn., „dalgio pašaknys, pati plačiausioji dalgio dalis, peilio arba dalgio vieta prie koto" Ds., Sgč., „likę ilgesni nenupjauti javo ar šieno kambliai" Smn., Štž., Ūdr., Jzn., Sn., Kcn., Mrp., Kvr., *pabùrnis* „apatinė burnos dalis" Vln., Dvd., „maistas" Svn., *padángis* „padangė; padanga" GNT Luk. XVII 24, Kvn., *padaržỹs* „vieta pagal daržą" Bsg., *padaubỹs* „daubos pakraštys" Btč., *padirvỹs* Svl., Ktk., Plp., Kp., Pnm., Gvč. (ir *pãdirvis* Slnt.), *paduobỹs* „vieta prie duobės" Gvč., *paeglynỹs* „vieta prie eglyno" Vln., *paežerỹs* „vieta pagal ežerą" Sb., Kp., *paežỹs* „vieta pagal ežią" Vbn., *pagirỹs* „vieta prie girios" LD 293, *pakaklỹs* „pakaklė" K 287, Sksn., *pakal̃nis* Rzl. (ir *pakalnỹs* „kalnelis, kalno šlaitas" Lzn.), *paklúonis* „kluono pakraštys" Sksn., *pakojỹs* „kojūgalis" Dkš., *pakraštỹs* Sksn., Sb., *pakreklỹs* „vieta ant gyvenamojo namo" Dbk., *pakrū̃mis* K 289, Btn., Sksn., *pakul̃nis* „užkulnis" Lnk., *palaũkis* „lauko pakraštys" Sksn. (ir *Palaũkiai* „Subačiaus vls. kaimas"), *palóvis* „vieta po lovos" Sb. (ir *palovỹs* Smn.), *pamarỹs* „vieta pagal marias" K 291, LŽT 87, *pamedỹs* „vieta prie medžio" Slnt., Als., *pamiškỹs* Slnt., *paslėnỹs* „loma" Svl., Ėrš. (ir *paslẽnis* Dvd.), *pasmakrỹs* „vieta po smakru" K 496, Vdl., Vbn., *pastógis* „vieta po stogu" Btn., N 500, K 296, *pasúolis* „vieta po suolu" K 296, Sb., Gbn. Trg., Ob., *pašalỹs* „nuošali vieta, kraštas" Dkš., Mrp., Ršk., Kv., Skd., Sb., Dšt., *pašilỹs* „vieta pagal šilą" Slnt., *pašìrdis, -io* End., *patìltis* „vieta po tiltu" K 298 (ir *patiltỹs* Als.), *patvorỹs* „vieta pagal tvorą" Smn., Dkš., Ddv., Als., K 299, *pažemỹs* „žemutinė kalno vieta, apačia" Trg., *póžemis* „podirvis" Šlvt., *santakỹs* „vieta, kur subėga dvi upės" Kv., Sv. (ir *santekis* „t. p." Tnm.).

Kitų šios rūšies darinių reikšmė jau didžiai įvairuoja, pvz. *apýgaidis* „ryto metas prieš gaidžių giedojimą" Jž. I 37, *apýgalvis* „apinasris, kamanos" ib., *apsnukỹs* „apatinė ir skersinė apinasrio šikšna" ib. 85, *įsūnis* „įsūnytas vaikas" Lkm., *ìšdirbis* „išdirbimas" Jž. I 566, *núovargis* „nuvargimas" Sb., Kp., *padraĩkiai* „padraikos" Krž., *padugniaĩ* „dugne nusistojusios liekanos" Dkš., *pagrándis, -džio* „pagrandų kepalėlis; paskutinis vaikas" Krl., Krt., Kp.,

Km., Užp., *pãliegis* „sunki, neišgydoma liga, ilgas sirgimas" Grb. (ir *paliegỹs* „t. p." Ddv.), *palubỹs* „kitos lubos" Nč., *palū́pis* „gyvulio apatinis žandas, smakras" Lkš. (ir *pãlūpis* Skd.), *pamainỹs* „kuris turi pamainyti" Dgl., *pamergỹs* „jaunosios draugė" Sb., Pdl., Ds., Ut., *panagỹs* „skausmas nušalus" Bsg., *panaktỹs* „vakaras prieš pat naktį" Slk., *papelenỹs* „šarmo arba pečiaus pelenai" Lkm., *papéntis* „pirmoji lenta su žieve, apalka; duonos žiauberis" Kv., *paplótis* „pladẽ, ein flaches Fladenbrot" Kv., *pãstovis* „užtrūkis" Lk., *patámsis* „tamsa" Svl., Brž., Sb., *pavijỹs* „trečia šaka virvėje" Btč., *pãvyzis* „pavyzdys, Muster" Kv., *pažygỹs* „didelė kelionė" Alk., *pažmonỹs* „žmonių samplūdis, pasižmonėjimas, vaišės, viešnãgė, pramoga" Smn., Vkv., Rsn., Škč., Gkn., Svl., *peraũsis* „Ohrfeige" Qu[4] 180, K 305, *pérdoris* „pertvara gyvenamajame name" Kv., *per̃nagis* „kyšis, kokia dovana" Sn., Vln., *per̃nugaris* „pleškės dalis" Ddv., *per̃snukis* „prikalta vinių oda" Gkn., *póbėgis* (žr. *posėdis*), *pódėlis* „padėjimas, pasidėjimo vieta; paliktas gūžtoj kiaušinis" Kp., Sb., Ds., Ut., Kdk., Trg., *pókaitis* „pogulis, pietų poilsis" Kšn., Akm., Svn., Jd. 181_{14}, *pókalbis* (: medus neprievalgis, savasis n e p ó k a l b i s Lkm.), *pókylis* „puota, balius" Msd., Slnt., Bsg., Jnk., Skp., *pólaidis* „atlaidis, paleidimas" Dvd., *pólinkis* „palinkimas" Kv., *póputis* „gležnas žmogus, kuris greit sušąla, greit sušįla..." Dglč., *pósėdis* (: p ó s ė d i s p ó b ė g į daro, t. y. jei nelaiku sėdėsi, reikės bėgti Kv.), *póšalis* „pašalimas" Dvd., *póžygis* „klapatas" Kv., *pradañtis* „tarpudantis" Plt., Gžd., Skd., „kas tur tarpudančių" Kp., *prãmonis* „prasimanymas ko nereikiant" ib., *prašiaurỹs* „vasaros rytų vėjas", *príegalvis* „paduška" Pgg., M I 209, „viršutinė ratų ašies dalis, skersaplautis" Ut., Dšt., *príekaktis* „kazirkas" Slnt. (ir *priekaktỹs* „kūrenamojo pečiaus priekis" Užp.), *príekyšis* „priekaištas" Pp., *príenešis* „prastesnė drapana prie geresnės" Kp., *príeprotis* „pripratimas" Sb., Kp., Ds., Ob., Trp., *príepuolis* „išgąstis, priemėtis" Lpg., Lzd., Dkš., Sksn., Žsl. (plg. dar : jis dirba p r í e p u o l i a i s „pripuldamas" Sb.), *príestygis* „laikas, kada ko pristingama" Sv., „stoka, trūkumas" Užp., Ds., *priešginỹs* „priešgyna" Alk., *príetėmis* „prietėma" Arg., *príetyris* „prityrimas" Užp., Ut., Trg., *sámplėšis, -io* „paprastai (paprastu raštu) išaustas lininis audeklas" Kv., *sankalbis* „susikalbėjimas, sąmokslas" KN 51, *są́spyris* „ginčas, disputas" Kv., *są́šolis* „sušalėlis" Lkm., *ū́žpuolis* „užpuolimas" Ds. ir kt.

Pagaliau su priesaga *-ja-* gali būti sudaroma ir būdvardžių, pvz. *apýgeris, apýkvailis, pógeris, póprastis* ir kt.

§ 249. Nuo priešdėlinių *ją*-kamieno daiktavardžių nedaug kuo tesiskiria tos pat rūšies *ė*-kamieno dariniai: vieni iš jų žymi tam tikrą vietą, o kiti turi gana įvairią reikšmę, pvz. 1. *paardẽ,-ẽs* „jaujos asla po ardais" Ds., *paaruodẽ,-ẽs* Prg., *pabalẽ* „balos pakraštys" Lšk., Lzd., *pabarẽ* „vieta prie baro" Lšk., Bč., „javų laukas" Jžt., „pabalys prie dirvos" Ds., „ta vieta, kur pjauna vasarojų ar rugius" Gvč., *padángė* „padánga" Pgr. (ir *padangẽ,-ẽs* „pašiūrė durpėms dėti" Rdm.), *padirvẽ* „lauko dalis prie pat dirvos" K 284, *paduobẽ* „vieta prie duobės" Rdn., *paežerẽ* „ežero pakraštys" Btr. (ir *pãežerė* Btč., *požerẽ,-ẽs, póžerę* Sn., Lzd., Ds.), *pagirẽ* „vieta pagal girią" Pgr., *pàjaũrė* „dirva prie pelkės" Slnt., *pakaklẽ* „apačia po kaklu" K 287, Dkš., Tvč., „pastogė" Bvt., *pakal̃nė* (ir *pakálnė*) DA 110t., *pakelẽ* „vieta prie kelio" Lšk., Dkš., Sb., Tvč., R I 58, *pakerẽ* „apačia po keru" Slnt., *pãkiškė* „vieta po kiškų, po kojų" Dvd., *paklúonė* „vieta po kluono stogu iš oro pusės" Dglš., Šv., „kluono (=apie klojimą esančios pievos) pakraštys" Sb., *pakrántė* „žemės juosta palei krantą" Nms., *pakriáušė* „kriaũšo pakraštys, status krantas" Mrp., Vkv., *pakrū̃mė* „vieta po krūmais" Btn., Dkš., Pnv., Sb., *palángė* „vieta po langu" Sb., *palaukẽ,-ẽs* „lauko pakraštys" Lšk., Btn., Krs., Mrp., Dkš., Sksn., Bsg. (ir *palaũkė* Vkv., Bgt., Užp.), *palóvė* „vieta po lova" Dkš., Ddv., Sksn., Gžd., Švn., Ob., *palubẽ* „vieta po lubomis" Dvd., Sb., Kp., Ob., *pamedẽ* „pamiškė" Vkn., *panamẽ* „vieta prie namų" Svl., Sb., Užp., Tvč., *papilvẽ,-ẽs* „apačia po pilvu, apatinė pilvo dalis" K 293, Dkš., Sksn., Svl., Lgm., Ėrš., *parugẽ* „vieta prie rugių, kur rugiai auga" Sb., Kp., Tvč., *pasáulė* „pasaulis, t. y. vieta po saule" Slnt., *pasmakrẽ* „smakro apačia, apatinė smakro dalis" Lžv., Tlš., Jnk., Kp., *pasparnẽ* „sparno apačia, vieta po sparnu" Jž., Ddv., *pastalẽ* „vieta po stalu" Ddv., Sksn., Slnt., Svl., On., Sb., Kp., Tvč., Ob. (ir *pastalẽ* „stalčius" K 296, *pãstalė* „t. p." Kpd., Prk.), *pastógė* „vieta po stogu" Dkš., Srd., Vln., End. (ir *pastõgė* Nms., Rgk., Skr., *pãstogė* Slnt.), *pasúolė* „vieta po suolu" Ddv. (ir *pasuolẽ,-ẽs* Lpg., Tvč., *pãsuolė* Slnt.), *pašaknẽ,-ẽs* „vieta prie šaknies" Ddv., Als., *pašalẽ,-ẽs* „vieta po stogu iš lauko pusės" Jnšk., Vbn., Sb., Sl., „vieta prie kelio" VR 478,

pašilẽ „vieta prie šilo“ Tvč., „didelių pušynų pakalnės“ Ršk., *patìltė* „vieta po tilto“ Sb., Kp., *paupẽ* „vieta prie upės“ Qu[4] 908, Sb., Tvč., *pažemẽ* „vieta pagal žemę“ Svl., Jnšk., *pódangė* „padangės“ Skv., *pradañtė* „vieta tarp dantų“ Štž., Skr., Jrb., Lnk., Dvd., Rmg., Ds., Lkm., *príepirtė* „pirties priesenelis, toji dalis, kur mina linus“ Sn., Psv., Rkš. ir kt. Iš šių pavyzdžių matyti, kad šios priesagos daiktavardžiai su priešdėliu *pa-* gali būti sudaryti iš įvairiakamienių pagrindinių žodžių ir šiuo atveju beveik niekuo nesiskiria nuo *ja*-priesagos daiktavardžių su tuo pat priešdėliu (žr. augščiau).

Kiti priešdėliniai priesagos *-ė-* daiktavardžiai savo reikšme yra labai įvairūs, pvz. *atžẽlė* „atžala“ Jnšk., *negãlė* „negalėjimas, negalia“ Tvč., *núotrūkė* „atspėjamas laikas, užtrūkimas“ Vs., Kcn., *padraĩkės* „išsidraikę šiaudai lauke, padraikos“ Erž., *pãdugnės, -ių̃* „liekanos, nuosėdos“ Lzd., Pkr., *pagálvė* „priegalvis“ Ds., *paganẽ, -ẽs* „pagania“ Skr., *pagelẽ* „(drėgnas) šalimas“ Dvd., *pakelẽ* „kojaraištis“ K 170, *paklõdė* „paklotė, marška“ Erž., Sb., Kp., *pakõjė* „staklių koja“ Lpg., Kvn., *pakūlẽ, -ẽs* „pakūlimas“ Pgr., *palìnkė* „klonys, pakalnė“ Ds., *pamergẽ, -ẽs* „pamergys“ Kvr., Sksn., Lnk., *pãruodė* „nepilnas aruodas“ Ėrš. (iš **paaruodė*), *pasõdė* „sėdynė“ Prk., *patámsė* „patamsis“ Lpg., Dkš., *pavar̃tė* „klojimo durų apačioje padedama skersinė lenta“ Sb., *pažiáunė* „Fischohr“ Kv., Ds., *pažinẽ* „pažintis“ Kv., *per̃karė* „marškinių apykaklė“ Alk., *pérnagė* „kyšis“ Nms., *per̃petė* „drabužio dalis nuo kaklo ligi rankovės“ Rdm., *per̃pietė* „popietė, pokaitis“ Lkš., Snt., Vln. (ir *pérpietė* „t. p.“ Nms., Kv., Ds.), *pómergė* „pamergys“ Rmg., *pradalgẽ* „pradalgys“ K 325, Vln., Sksn., Ilg., *pralõmė* „plikuma pievoje, dirvoje“ Ds., *prapiẽstė* „piestos duobė“ Lkm., *pražmogẽ, -ẽs* „žydė, kuri gerai lietuviškai kalba“ Užv., *príešgynė* „priešgyna“ Bvt., *prietėmẽ, -ẽs* „prietėma“ Skp. ir kt.

Pagaliau šalia *o-* ir *ė*-kamienų, kad ir negausiai, dar yra kiek vartojamų priešdėlinių *jo-* kamieno daiktavardžių, pvz. *aplaidžià, -iõs* „apleidimas“ Sb., *ìšlaidžia* „išleidimas (pvz. pinigų)“ ib., *išplėšia* „kas išplėšta“ SzDi 411, *ìšveržia* „kas išveržta, nauda, Beute“ Qu[3] 332, *nevedžia* „bemoteris, nevedeklis“ SzDi 11, *nežadžià, -ãdžios* „kurčias“ DP 117, 320, PS II 54, *nuoplėšia* „apiplėšimas“ SzDi. 46, *nuotarios* „nuotartis“ ib. 260, *paganià, -iõs* „ganiava“ Sb., Kp., Jžt., *pãkračios, -ių* „kuliant javus gaunami trumpi šiau-

dagaliai ir nudaužytos varpos“ Gr., *palaidžià, -iõs* „polaidis“ Skr. (ir *pólaidžia* „t. p.“ Sb.), *prãmonia* „pramanymas“ DP 22, 80, 345, *prireikia, -ios* „reikalas, Bedürfnis“ N 439, *sumania* „sumanymas“ SzDi. 297, *užmačià, -iõs* „nelaimė“ Sb., Lkm. ir kt.

§ 250. Permetę akimis augščiau surašytuosius priešdėlinius vardažodžius, lengvai galime pastebėti kaikuriuos jų darybos ir vartosenos polinkius. Visų pirma prišdėliniai *a-* ir *o-* kamieno daiktavardžiai savo priešdėlių reikšme glaudžiai yra susiję su atitinkamais veiksmažodžiais, pvz. *ãpdaras — apdarýti, ãpgraužas — apgráužti, ãprašas — aprašýti, ãtrašas — atrašýti, pãdažas — padažýti, príetaisas — pritaisýti* arba *apskálba — apskélbti, atlaužà — atláužti, atmatà — atmèsti, ìškasa — iškàsti, pagúoda — pagúosti, ùžgaida — užsigeĩsti* ir kt. Savo antrąja dalimi daugelis iš jų gali būti vartojami atskirais daiktavardžiais be priešdėlių, tik, žinoma, kiek kitokesne reikšme, pvz. *apaũtas* „autuvas, avalynė, apavas“ Jž. I 28, Užv. : *aũtas, apýbradas* „žuvis brendant apibrendamas plotas“ Dšt., Rmš. : *brãdas, apýpenas : pẽnas, apýratas* „ratas, apskritas plotas“ Ds. : *rãtas, apýruožas* „didesnis aplink apartas žemės plotas“ Ktk. : *rúožas, ãplankas : lañkas, ãpžadas : žãdas, ãtbalsas : bal̃sas, ãtsparas : spãras, įsnaigas : *snaigas* (= s. sl. *sněgъ*, got. *snaiws* ir kt.), *núomaras : mãras, núotakas : tãkas, pãdažas : dãžas, prãkuras : kùras, ùžpelnas : pel̃nas* ir kt. Bet vis dėlto, atrodo, daugumas iš jų su priešdėliu pirmiau yra vestini ne iš to pat kamieno daiktavardžių, bet iš atitinkamų priešdėlinių veiksmažodžių, būtent — *ãpdaras* iš *apdarýti, ãpgraužas* iš *apgráužti* ir kt., o vėliau jau pagal tai ir *apýratas* iš *rãtas, ãtbalsas* iš *bal̃sas* ir kt.

Kas kita yra to pat kamieno priešdėliniai būdvardžiai: jų mes taip pat negalime aiškiai kildinti iš atitinkamų daiktavardžių su priešdėliais, — jie gali būti tiesiogiai susiję su atitinkamais veiksmažodžiais, kaip ir tam tikri daiktavardžiai be priešdėlių, plg. *ãtlošas : lóšti, ãtskidas : skìsti* ir kt. Įdomu dar yra tai, kad kaikurie šios rūšies būdvardžiai nuo atitinkamų pirminių veiksmažodžių skiriasi tuo pat šakniniu balsių kaitos laipsniu, kaip ir daiktavardžiai, pvz. *ãplamas : lémti* || *lìmti, atãlankas : leñkti* || *liñkti, ãtkaras : kérti* || *kìrti, ãtsparas* : lat. *spêrt* || mūsų *spìrti, ãtvaras : vérti* || *vìrti, ìšdraikas : driẽkti* || *drìkti, ìšlaidas : léisti, ìšžargas : žerg-*

ti || *žir̃gti, núolaikas* : *liekù* || *lìkti* ir kt. Tai, matyti, yra senovės palikimas, kada vienodu būdu galėjo būti sudaromi tam tikri daiktavardžiai ir būdvardžiai, plg. gr. φόρος „duoklė, mokestis" ir φορός, „nešąs; smarkus; naudingas, palankus; pelningas" šalia φέρω „nešu" ir kt. Todėl tokie būdvardžiai kaip *ãtskidas, ãtviras, ìštisas, pãdrikas, pãkrikas, pãstiras, pãskiras, pãtisas* ir kt. gali būti vėlyvesni, analoginiai, dariniai. Plg. dar 35 psl.

Toliau taip pat reikia pastebėti, kad mūsų kalboje labai maža tėra tokių *a*- arba *o*-kamieno senovinių priešdėlinių vardažodžių, kur daiktavardis ar būdvardis nepriklausytų nuo prieveiksminio priešdėlio, plg. gr. ἔν-θεος „savyje dievą turįs, pilnas dievo", ὑπέρ-θυμος „didelės drąsõs, turįs didelę drąsą", σύν-δουλος „bendravergis, Mitsklave", πρό-δομος „priešnamis, Vorhaus, Vorsaal" ir kt. Iš daiktavardžių čia būtų minėtinas pvz. mūsų *sandraugas* „bendras, bendrininkas, sąjungininkas" BrB 1 Makk. X 16, GDK 187, A (1883) 207, bet tai veikiausiai yra dirbtinis, knyginis žodis. O tokie žodžiai kaip *ãtmokslas* „pakartojamas mokymas" Plt. ir kt. turi jau priklausomybinį priešdėlį ir yra sudarytas ryšium su *atmókyti* lygiai taip pat, kaip ir *ãtmokos* „t. p." ib. ir kt. Iš būdvardžių senoviškai yra vartojami tik su *per*-, pvz. *pergẽras, perskýstas* ir kt., plg. s. sl. *prěmračьnъ* „pertamsus, labai tamsus", lot. *permagnus* „perdidelis", gr. περίπικρος „perkartus, labai kartus" ir kt. Bet artimybinės reikšmės priešdėliai *oa*- ir kt. veikiausiai nėra visai seni, nes jie didžiai įvairuoja tiek mūsų kalboje, tiek kitose ide. kalbose, plg. *pagẽras, pakiáuras* (žr. 445 psl.), *pókreivas* „apykreivis" Lpg., *prakartùs* „gana kartus" Pšl., taip pat lat. *aprãms* „gana ramus", g. *nóмaл* „apymažis", gr. ὑπόλευκος „balkšvas, panašus į baltą", ἔνωμος „truputį žalias, apyžalis" ir kt. Toliau plg. Debrunner Wortb. 24t., Schwyzer GGr. I 435t.

Visai kitaip yra linkstama vartoti priešdėlinius daiktavardžius su priesagomis *-ja*- arba *-ė*-. Visų pirma jais yra žymima priešdėliu apibrėžtoji vieta ar laikas, pvz. *apausỹs* „vieta apie ausį" Lpg., Pdl., *apýburnis* „vieta apie burną, žandas" Dglš., Pls., *apýdienis* „laikas prieš auštant ar temstant" Dkš., Tvč., *apýkalnis* „vieta aplink kalną" Tvč., *apýkluonis* „vieta apie kluoną" ib. ir kt. šalia *pabalỹs, padaubỹs, pakrū̃mis, palóvis, oatvorỹs* ir *pabalė̃, paežerė̃, paklúonė, palángė, panamė̃* ir kt. Kiti šios rūšies daiktavardžiai turi įvairią reikšmę (žr. 450tt.); bet tiek vieni, tiek kiti

iš pradžios veikiausiai yra buvę eksocentriniai. Pvz. tokios rūšies daiktavardžiai kaip *peraũsis* „Ohrfeige", *per̃nugaris* „pleškės dalis" ir kt., visų pirma kildintinti iš *per aũsį, per nugarą*, iš pradžios galėjo reikšti kokius dalykus; pvz. *peraũsis* (t. y. per ausį duodamas) smūgis, *per̃nugaris* (= per nugarą einąs) pleškių diržas ar šiaip odos gabalas ir tt. Tokie žodžiai kaip *palóvis, palángė* ir kt. seniau irgi galėjo būti būdvardžiai, pvz. *palángė* (t. y. po langu esanti) vieta ir kt. Tai lengvai galėjo pasidaryti tuo pat būdu, kaip kad dabar pvz. *bedùgnis*, iš pradžios būdamas būdvardis (t. y. „neturįs dugno"), dabar jau vietomis yra tapęs ir daiktavardžiu, plg. *bedùgnis* „didelė gelmė, praraja, kiaurymė, pragorẽ" K 43, Jrb. šalia *bedùgnė* „t. p." Nmn., Rmg. ir kt. Toliau plg. Leskien Bild. 304tt., Brugmann Gr. II² 1, 112t.

Dabartiniai priešdėliniai *-ja-* (*-ė-*) kamieno būdvardžiai daugiausia yra vartojami artimybinei reikšmei žymėti, pvz. *apýgeris, apýgražis, apýlengvis, pómenkis, pósunkis, príesūris* „kiek sūrokas" Rdn. ir kt. Šalia to dabar vietomis pasitaiko dar ir tokių būdvardžių, kurie, atrodo, su priešdėliu gali būti tiesiogiai sudaryti iš veiksmažodžių, pvz. *apýdriskis* „apdriskęs" Grž., Dglš., *apýšutis* „nebaigęs šusti" Btč., *aptižỹs* „kas aptižęs" Btč., Šts. ir kt. Pagaliau tos pat rūšies mes turime kiek būdvardžių ir iš daiktavardžių, pvz. *apkūnỹs* „poriebis, drūtokas" Jž. I 49, *apýsmaguris* „apysmalstis" Ds., *apveidỹs* „senas iš veido, senai atrodąs" Jž. I 99 šalia *apkūnùs* „drūtas, riebus, kūningas", *apveidùs* „gražus iš veido, skaistus, pilnas; apveidys" ir kt. Toliau plg. 59 psl. Ilgainiui šalia tos rūšies būdvardžių galėjo atsirasti jau ir daiktavardžių, pvz. *apýgrūdžiai* „prasti grūdai" Ėrš., *apýgruodis* „menkas gruodas" Dglš., *apýrugiai* „menki rugiai" Tvč., *apýsmėlis* „žemė prie smėlio" ib. ir kt. Šie pastarieji pavyzdžiai galėjo būti sudaryti iš žodžių grupių tuo pat būdu, kaip ir *artipìl̃nis*. Pvz. kaip *apíeaušris* „metas brėkštant, švintant" Ds. yra kildintintas iš *apiẽ aũšrą*, taip ir *apýsmėlis* galėjo išriedėti iš tokių posakių kaip *žemė apie smėlį* ir kt., nes *apie* mūsų kalboje gana dažnai turi apytikrinę reikšmę; plg. dar: *atvažiavo apie rytą* (= *apýryčiu*) ir kt. Toliau plg. Schwyzer GGr. I 436.

IV. Veiksmažodinė bendratinių kamienų daryba

BENDROSIOS PASTABOS

§ 251. Jau augščiau (žr. 13 psl.) buvo pastebėta, kad vardažodinių darinių darysena yra daug įvairesnė ir sudėtingesnė kaip veiksmažodinių. Tai veikiausiai yra dėl to, kad veiksmažodinių lyčių santykiai daug daugiau išreiškiami kaitymu (asmenimis, giminėmis, laikais, veikslais, nuosakomis) kaip vardažodinių, kurios tėra kaitomos tik skaičiais, linksniais ir giminėmis. Todėl, suprantama, daugelio kaitomųjų veiksmažodinių lyčių čia netenka nagrinėti — jas turime palikti kaitybai, todėl visas asmenavimas, formantinės priemonės asmenims, laikams, nuosakoms ir kt. žymėti čia sąmoningai aplenkiama. Pagrindinis dalykas, į kurį čia daugiausia kreipiama dėmesio, yra bendratiniai kamienai; visa kita tik tiek teliečiama, kiek yra reikalinga tam dalykui išaiškinti.

Prieš pradedant apie tai plačiau kalbėti, reikia konstatuoti, kad bendratys nėra labai senas dalykas, paveldėtas iš ide. prokalbės, — pati jų darysenos pradžia siekia labai gilios senovės, bet dabartiniai jos pastovūs tipai yra atsiradę jau atskirose ide. kalbose. Todėl dabar bendratys įvairiose kalbose, kartais net ir atskirose tarmėse, yra labai įvairios. Pvz. s. indų, visų pirma vedų, kalboje bendratimis randame vartojant *dhā́tum* „dėti", *dā́toḥ* „duoti", *dā́mane* „duoti", *dāváne* „t. p.", *bhárase* „nešti", *pītáye* „gerti" ir kt., sen. graikų — ἄγειν „vesti", δόμεναι (ir δόμεν) „duoti", kipr. δόϝεναι (at. δοῦναι) „t. p.", at. εἶναι „būti" (= arkad. ἦναι, lesb. ἔμμεναι, dor. ἦμεν), lot. *dicere* (oskų *deikum*) „sakyti", got. *itan* „valgyti", sva. *werdan* „tapti", pr. *dāt* „duoti", *druwīt* „tikėti" šalia *girwtei* „girti", *westwei* „vesti", *kirdītwei* „girdėti" ir *būton* „būti", *pūton* „gerti" ir kt. Tai aiškintina tuo, kad bendratys iš pat pradžios yra buvusios ne kas kita kaip netiesioginiai veiksmažodinių abstraktų vs. linksniai (casus obliqui); pvz. s. ind. *dā́toḥ* yra buvęs vs. kilmininkas, *dā́mane* — vs. naudininkas (šalia vs. km. *dā́manaḥ*), *dhā́tum* — vs. galininkas, gr.

ἴδμεν, ἴδμεν „žinoti" — vs. vietininkai (plg. s. ind. vs. vt. *kárman* „veikime, im Tun"), lot. *agere* „giñti, vesti" — *es-* kamieno vs. vietininkas (iš senesnės lyties **ages-i;* dėl galūnės plg. s. ind. *pitár-i* „tėve" šalia *pitā́* „tėvas" ir kt.), ir tt. Šį linksnių virtimą bendratimis galime bendrais bruožais šiaip vaizduotis. Visų pirma jie ilgainiui vis daugiau ir daugiau izoliavosi iš paradigmos ir vis glaudžiau šlijo prie veiksmažodžių, t. y. veiksmažodine rekcija vis daugiau skyrėsi iš paprastųjų veiksmažodinių abstraktų tarpo ir pamažu tapo skirtingomis veiksmažodinėmis lytimis. Štai sen. indų kalboje šalia *sutásya pītáye* „somos gėrimui" jau buvo sakoma ir *pītáye mádhu* „medų gerti, den Meth zu trinken". Visai panašiai galėjo būti ir mūsų kalboje, būtent: dabartinės mūsiškės bendratys veikiau yra išriedėjusios iš abstraktinių *t-* arba *ti-* priesagos daiktavardžių vs. naudininko ir savo reikšme nuo jo net dar dabar nėra visai atsijusios — sakiniuose dar gana dažnai atsako į naudininko klausimą *kam* ir yra vartojamas tikslui arba paskirčiai žymėti; pvz. *nusipenėjo kiaulę m ė s a i, pastatė paminklą a t m i n i m u i, pasisiuvo marškinius kaip tik m i r t i* (= *mirčiai*), *tos durys labai plačios i š e i t i, bet siauros į e i t i* (= *įėjimui*) ir tt. Dabartinėse mūsų tarmėse bendratys dar ir formaliai tebėr su naudininku susijusios; pvz. šalia *mirtìs, pražūtìs* ir kt. dar tebėr pažįstami ir vs. naudininkai *mir̃tie* (ir net su galūniniu kirčiu : *mirtiẽ* ir kt., žr. APh VI 196), *prãžūtie* arba *mir̃ti, prãžūti;* taip pat šalia bendrinės kalbos bendračių *mir̃ti, pražū́ti* tarmėse dar sakoma ir *mir̃tie, pražū́tie.* Iš dalies, bent formaliai, tai galėtų būti išriedėję ir iš vs. vietininko, žr. Endzelin Le. Gr. 709t. Bet šis vyksmas, t. y. vs. naudininko (arba vietininko) virtimas bendratimi, yra gana senas, galima sakyti, jau priešistoriniu laiku įvykęs reiškinys, ir dabartinėje mūsų gyvojoje kalboje to proceso, kaip įvykusio fakto, bėra likę tik kaikurie pėdsakai. Tai matyti ir iš kitų kaimyninių kalbų, kurių bendratys galėjo būti pradėtos daryti tuo pat būdu, kaip ir mūsų; plg. *vèsti,* lat. *vest,* pr. *west,* s. sl. *vesti* ir kt. Toliau žr. Brugmann Gr. II² 1, 638tt., II² 3, 890tt., Wackernagel Vorl. I² 257tt., Stolz-Schmalz Lat. Gr.⁵ 328, Schwyzer GGr. I 805tt., Trautmann Sprachd. 292t., Endzelin l. c. (su tolimesne nurodyta literatūra).

§ 252. Darybos atžvilgiu dabartinės mūsų bendratys gali būti skirstomos į tokias, kurių kamienas sutampa su šaknimi (pvz.

nèš-ti : *neš-ìmas, neš-ulỹs, nešt-ùvai* ir kt.), ir tokias, kurios tarp šaknies bei galūnės *-ti* dar turi ir priesaginių formantų, pvz. *nẽš-in-ti, skál-dy-ti, var-inė́-ti, važ-iúo-ti* ir kt. Pirmąsias dėl patogumo sutartinai galime vadinti p i r m i n ė m i s, antrąsias a n t r i n ė m i s.

Be to, vienos bendratys gali būti senesnių laikų palikimas (pvz. *vèsti* = lat. *vest,* s. sl. *vesti*) arba tokios, kurios, dabar būdamos nebegajos, atrodo senos arba pagal senas naujai sudarytos, pvz. *nìrti, nìžti, smìgti, šìpti, šlìkti* ir tt. Kitos iš jų yra išvestos iš vardažodžių arba veiksmažodžių; pvz. *lõbti* „įgyti lobio, turtėti" tuo būdu yra vestina iš *lõbio, júosti* „juodėti" iš *júodo, vagóti* iš *vagõs* ir kt. Dėl to šiokios bendratys dar vadintinos ir i š v e s t i n ė m i s.

Kaip dabar, taip ir seniau mūsų veiksmažodžiai tarpusavy yra visaip mišę ir kitėję, daugelis tų senesnių atmainų dabar yra jau visai išblankę, ir todėl šiuo metu nebevisados galime pasakyti, kuri būtent bendratis yra iš seniau paveldėta arba vėliau kaip nors buvo perdirbta ar savaime pakitėjusi. Tai kaip reikiant susekti dabar iš vienos pusės gana dažnai kliudo senovinių, istoriškai paliudytų duomenų nebuvimas; iš kitos pusės, kaip rodo seniausieji kitų ide. kalbų istoriniai palikimai, vardažodinių ir veiksmažodinių kamienų daryba yra prasidėjusi gana seniai, pačiu ankstyvuoju kaitybiniu metu, kada vienas ir tas pats kalbos elementas, įvairiai kaitomas, galėjo būti vardažodiškai arba veiksmažodiškai vartojamas; plg. s. ind. *apa-dhā́* „pašalinimas" ir *dá-dhā-ti* „padeda", *á-dhā-t* „padėjo" ir kt. Ilgainiui tiek senieji šakniniai vardažodžiai, tiek jaunesnieji vardažodiniai *e/ŏ-* kamienai, gaudami veiksmažodines galūnes, visados galėjo tapti veiksmažodžiais, plg. dor. ζώω „gyvenu" (iš *ζωϝω) greta ζωϝός „gyvas", lot. *vīvō* greta *vīvos* (> *vīvus*) ir kt., žr. Schwyzer GGr. I 722t. Iš dalies šią darybą primena ir latvių bei slavų kalbos; pvz. šalia s. lat. *dzīvu* „aš gyvenu" seniau galėjo būti jų pažįstama ir *dzît* „gyventi" = *gyti* „t. p." ChB 1 Moz. V 3 lygiai taip pat, kaip kad pvz. sen. slavų kalboje šalia *živǫ* „aš gyvenu" yra buvusi ir bendratis *žiti* „gyventi", žr. Endzelin Le. Gr. 573. Dabartinėje mūsų gyvojoje kalboje *gýti*, kaip ir lat. *dzît,* jau bėra vartojamas tik pakitėjusia reikšme, būtent — „heil werden"; senesnę reikšmę dar iš dalies rodo tik priešdėlinės šios bendraties lytys, pvz. *atgýti* „aufleben", *įgýti* „išaugti, priaugti; gauti" Jž. I 511

ir kt. Todėl senesnės bendraties *gýti* „leben“ vietoje dabar mes esame susidarę visai naują bendratį *gyvénti*, kurią latvių kalboje atstoja *dzîvuôt* = *gyvúoti*.

Toliau šio darbo ribose bus stengiamasi plačiau susipažinti su mūsų bendračių rūšimis, jų žymesnėmis kategorijomis ir reikšmėmis. Senesnes jų lytis tik tiek bus rūpinamasi atsekti, kiek tuo tarpu tai leidžia padaryti dabartiniai žinomieji duomenys; visa kita paliekama atskiroms specialinėms studijoms.

1. PIRMINĖS BENDRATYS

a) Bendratys su šakniniu *e* ir *i*

§ 253. Pirminės bendratys savo ruožtu gali būti skirstomos pagal įvairius šaknies laipsnius. Visų pirma iš jų minėtinos tokios, kurios savo šakniniuose atdaruose skiemenyse turi balsį *e*, tolimesniuose vediniuose dažnai besikaitaliojantį su *a*, pvz. *bèsti* (= lat. *best* : *badýti*), *dègti* (= lat. *degt* : *dãgas* „degimas, karštis, kaitra; pjūtis“; plg. s. ind. *dáhati* „dega“ iš **dhegⁿeti*, taip pat sl. **degъtь* > l. *dziegieć* „degutas“, r. *деготь* „t. p.“ ir kt.), *dérti* „engti, lupti“ Jž. I 315 (: lat. *nuõ-daras* „karnos liekanos“, r. *дор* „plėšimas, Neubruch, Rodeland“ ir kt.), *gèsti, gę̃sta* „erlöschen“ (= lat. *dzest* „gesinti“ : l. *gasić* „t. p.“ ir kt.), *gèsti, geñda* „gadintis; alpti, nuomaru mirti; jausti ko netekus, etwas vermissen“ (: s. sl. *žędą* „trokštu, noriu“ iš **žęd-ją* ir kt.), *glèbti* „gležti, lepti, dribti, tižti“, *glèžti* „netekti sriprumo, jėgos, dribti, lepti“ Jž. I 445, *kèpti* (= lat. *cept* < **pektei* : sl. **peką, *pekti* > s. sl. *peką, pešti*, s. r. *neky, печь*, s. ind. *pácati* „verda, kepa“, gr. πέσσω „verdu, kepu“ < **πεκ-ι̯ω* ir kt.), *lèpti* „glebti, tižti“ (: *lapùs* „išlepęs“), *lèsti* (= lat. *lest* : *lasýti* „rankioti“), *mègzti* (= lat. *megzt* : *mãzgas, mazgýti*), *mèsti* (= lat. *mest*, s. sl. *metą, mesti*), *nèšti* (= lat. *nest*, s. sl. *nesti* : *naštà* ir kt.), *pèšti* (: gr. πέκω „pešu, šukuoju“, mūsų *pašióti* ir kt.), *règzti* (: *razgióti*), *sègti* (= lat. *segt* : *sagióti, sagtìs* ir kt.; plg dar s. ind. *sájati* „kaba“ < **segeti* ir kt.), *sèkti, sẽka* „folgen“ (= lat. *sekt* : *sakióti, pėdsakas* ir kt.; plg. dar s. ind. *sácate* „jis palydi, seka“, gr. ἕπομαι „seku“, lot. *sequor* „t. p.“ ir kt. iš ide. **sequ̯-*), *sèkti, señka* (: lat. *sekls* „seklus“ ir kt.), pasaką *sèkti* „fabulam narrare“ (: *sakýti*; plg. dar lot. *in-seque* „paskelbiu, pranešu“ ir kt., žr. Trautmann Wb.

255), *skrėsti, skreñta* „kembti, styrti, kvėžti" JGr. 183, Sb., *smėgti* „strigti, hineinfahren", *stėbti* „imti stebėtis" (: *stãbas* ir kt., žr. Būga KS 285), *šėpti* „gyvaplaukiais apaugti" Sb., Ds. (: *šãpas* „šiaudelis, šienelis" ir kt.), *tėkti* „zuteil werden, hinreichen", *tėpti* (= lat. *tept*, s. sl. *tepǫ, teti* „kalti, mušti" < **tepti* : *tapýti* ir kt.), *trėšti* „pūti, dūlėti" KGr. 324, JGr. 191 (: *trašà* „žemės supūvimas" Svk. ir kt.), *vėsti* (= lat. *vest*, s. sl. *vedǫ, vesti* : *vadžióti* ir kt.), *vėžti* (= s. sl. *vezǫ, vesti* : lot. *veho* „vežu", s. ind. *váhati* „jis veda" < ide. **u̯eĝh-* : *važióti, važýs* ir kt.).

Toliau *e* pasitaiko šakniniuose dvibalsiuose *ei, ie,* šalia kurių vediniuose paprastai atsiranda *ai,* pvz. *breĩkšti* „vis ko nors ieškoti, landžioti kur nors, ko ieškant šlamėti..." Sb., *díegti* (= lat. *diêgt* : *dáigas, daigstýti*), *driẽkti* (: *draikýti*), *geĩsti* „norėti, trokšti" (: s. sl. *židǫ, žьdati* „laukti", lat. *gàidît* „t. p." ir kt.), *gliẽti* „tepti, liẽti" Jž. I 446 (: *glaistýti*), *griẽbti* (ir žem. *greĩbti* : got. *greipan* „greifen", mūsų *graibýti* ir kt.), *griẽti* „griebti" (: *grajóti, graistýti*), *gríežti* (= lat. *griêzt* : *gráižyti, gráižtvos*), *iẽžti* „aushülsen" JGr. 191 (: *aižýti*), *kéikti, keĩsti* (ir *kiẽsti*) „mainyti" Jž. II 109 (: *káičioti*), *kleĩpti* „į šoną kreipti" ib. 152 (: *klaipýti*), *kléisti, kléidžia* „eikvoti" ib. (= lat. *kliêst* „išplėsti, išbarstyti" : *kláidžioti, klaidà*), *kriẽti* „kloti, kreikti, skleisti" ib. 245 (= lat. *krìet* „grieti" : lat. *kraîstît* „graistyti, graibstyti"), *kviẽsti* (= lat. *kviest* : pr. *quāits* „valia" ir kt.), *léisti* (: *láidyti, paláidas*), *líegti* „būti ligotam, sirgti; ilsti; nežymiai menkėti" Lpg., Dkš., Vbn. (: gr. λοιγός „pragaištis, nelaimė, pražūtis, mirtis" ir kt.), *liẽpti* (: pr. *pallaips* „paliepimas, įsakymas"), *líeti* (= lat. *liêt* : *láistyti*), *liẽžti* (: s. sl. *ližǫ* „liežiu", gr. λείχω, mūsų *laižýti*), *meĩšti* „maišytis, maišatį daryti, drumsti" Gzd., Plč., Sb. (žr. *miẽšti*), *míegti* „rėžti, tvoti" Lpg., *miẽšti* „skiesti" (: *maišýti*), *peĩkti* (: *paĩkas* ir kt., žr. Būga KS 25, KZ LII 261), *piẽšti* „anglimi linijas brėžti, rašyti, zeichnen, malen, schreiben" JGr. 51, Vln., Als., Tv., Sln., Jd. 394_2, 637_5 (: pr. *peisāi* „jie rašo", s. sl. *pišǫ, pьsati* „rašyti", mūsų *paišýti* ir kt.), *pleĩksti* (ir *pleĩkti*) „tiesti, kloti, plėsti, ploti" Sksn., Gkn., Jž. I 613 s. v. i š p l e i k s t i (: *iš-plaikstýti* „išvyti, išvijoti, išvyturiuoti"), *pliẽksti* „smarkiai liepsnoti" Dkš., Sksn., *pliẽkti* „degti su liepsna, liepsnoti" Kv., *plíekti* „mušti, tvoti, kulti, perti" Vln., Kv., Sb., Ds., *riẽkti* „pjauti (duoną); pūdymą, dirvoną arti, plėšti" K 353, Lšk, Mdč. (= lat. *rìekt* : *raikýti*), *riẽsti* „winden, rollen, wickeln" (= lat. *riest* : *raitýti*), *ríeti*

„smarkiau šaukti; kąsti (kalbant apie pasiutusį šunį)“ K 350, Sb. Ds. (= lat. *riêt* „loti, kąsti“), *ríeti* „dėti malkas į riekles“ Kv., *síekti* (: *saikýti*), *siẽti* „rišti“ Kv., Rtv., Lkm., Slk., Tvč. (= lat. *sìet* : *saistýti*), *skíesti* (= lat. *šķiêst* : *skáidyti*), *skleĩsti* (: *sklaidýti*), *skriẽti* (= lat. *skrìet* : *skrajóti*), *smeĩgti* „ką aštraus į ką durti“ (: *smaigstýti*), *spiẽgti* „plonu, augštu balsu šaukti“ Ds. (= lat. *spìegt* „švilpti kaip pelė“), *spiẽsti* „spiečių leisti; spisti, supti“ (ir *speĩsti* „apsupti, apspisti“ K 396 : *išspaityti* „išsklaidyti, išblaškyti“ DP 149, 410), *spríegti* „sprigtą duoti, Schnippchen einschlagen“ Kv., Kl., *steĩgti* „gründen“ Slnt., *steĩgtis* „skubėti“ DP 30, 97 (: lat. *stèigt* „skubėti, skubinti“, *stèigtiês* „skubėti“, gr. στείχω „einu“: lat. *staĩgât* „eiti, keliauti“, mūsų *staigùs* „ūmus“ ir kt.), *stíegti* „dengti“ Vkv., Vln., *stiẽpti* „recken“ (= lat. *stìept* : *staipýtis*), *svíegti* „sviesti“ Kv., *svíesti* „mesti, werfen“ (= lat. *sviêst* : *sváidyti*), „tepti“ KS 80, Šl., (: lat. *svaîdît* „tepti“), *šiẽti* „rakštį varyti“ Tvč., Dsn., Mlg., *šliẽti* (= lat. *slìet* : *šlaĩtas*, *šlaistýti*), *šveĩsti* „putzen“ ir *šviẽsti* „leuchten“ (žemaičių priešingai : *šveĩsti* „leuchten“ ir *šviẽsti* „putzen“ JGr. 174 : *švaitýti* ir kt.), *téigti* „kalbėti, oriai sakyti“ Jž. I 649 s. v. i š t e i k t i, *teĩkti* „fügen“ KGr. 321 (ir *téikti* „sakyti“ Msd., Slnt., *išteĩkti* „išpasakoti, išplepėti“ Jž. I 649, *teĩktis* „kam ko gero norėti, palankiam būti“ : lat. *tèikt* „sakyti, pasakoti, pranešti; girti“, pr. *teickut* „tverti, kurti, schaffen“, taip pat mūsų *tiẽkti* „ruošti, rengti“ ir kt., žr. Būga KS 100t., KZ LII 264, Endzelin MLV IV 156), *veĩkti* „ką daryti, dirbti“, *į-veĩkti* „apgalėti“ (: lat. *vèikt* „atlikti“), *viẽpti* „šiepti, perkreipti veidą“ Jž. I 640 s. v. i š s i v i e p t i (: *vaipýtis*), *žeĩsti*, *žeĩdžia* (: *žaizdà* < **žaid-dā* ir kt.), *žiẽbti* „ugnį kurti, degti“ K 521 (: *žaĩbas*), *žiẽsti* „formuoti, iš molio ką daryti“ (= lat. *zìest* „krosnį glieti“ : *žaĩzdras* „židinys, Schmiedeherd“, *žaidas* „pečius“. ir kt., žr. Būga KS 184t.), *žiežti* „pykti, urzgėti“ Št., *žviẽgti* (= lat. *zvìegt* : *zvaigât* „žvingioti“).

Taip pat *e* dažnai yra sutinkamas mišruose dvibalsiuose *ęn*, *em*, *el*, *er*, pvz. *beñgti* „baigti“ BrB 1 Moz. II 2, 2 Moz. XXXIX 32, JGr. 173 (: *pabangà* „pabaiga“), *beȓti* (ir ryt. augšt. *bérti*, lat. *bèrt* : s. sl. *berǫ* „imu, renku“, gr. φέρω „nešu“, s. ind. *bhárati* „jis neša“ iš ide. **bhereti*), *blę̃sti*, *bleñdžia* „blaustis, niauktis; miegoti; miltais viralą priplakti“ Vln., Kp., Jž. I 218 (: s. sl. *blędǫ*, *blęsti* „klysti, apsirikti“, mūsų *blañdas* ir kt.), *brę̃sti*, *bréndo* „nokti, sirpti“ (= lat. *briêst* iš **brend-tei* : *brandùs*, *branduolỹs*), *dėlti*

„dilinti" Jž. I 309, *deñgti* „decken" (: *dánga, dangstýti*), *déngti* „(greitai) bėgti" Lpg. (= lat. *diêgt* „dideliais žingsniais eiti, bėgti"), *dérgti* „bjauroti; vainoti, plūsti, bjaurinti; ką nudėti" Jž. I 313, „prastam orui būti, su audra lyti" K 84 (: *dárgana* ir kt.), *el̃gti* „kloti, tiesti (patalą)" Lpg., *el̃gtis* „elgetauti; apsieiti, sich benehmen" DP 31, SzDi. 4, NT Mork. X 46 (= lat. *elgt* „primygtinai prašyti" ir kt., žr. Būga KS 225t., Endzelin MLV I 567), *éngti* „lupti, kailį imti", *gélti* „stechen, schmerzen" (= lat. *dzel̂t*), *gérti* (= lat. *dzer̂t* : *prã-garas* ir kt.), *grémžti* „gręsti, schaben" Jž. I 467 (= lat. *gremzt* „graužti, nagen"), *grę́sti, greñdžia* „dėti aslą, kloti grindis" ib. 468 (= lat. *griest* „statyti, grįsti"), *grę́sti, gréndžia* „trinti, káišti, skusti" ib. 468 (: *grándyti*), *grę̃žti* „drehen, bohren" (= lat. *grìezt* : *grąžýti*), *kélti* (= lat. *cel̂t* : *kálnas*), *ker̃šti* „ketėti, baustis, ruoštis" ib. II 88 (ir *at-ker̃šti* „atkeršyti" ib. I 126: *kárštas*), *kérti* „atsiknoti" (: *ãtkaras* ir kt.), *kę̃sti, keñčia* (= lat. *cìest* : *kančià*), *lémti* „skirti" (: *lámdyti* ir kt.), *leñkti* „biegen" (= lat. *lìekt*, s. sl. *lękǫ, lęšti* : *lañkas, lankýti*), *mel̃sti, mel̃džia* „prašyti" (: *maldýti*), *mer̃kti* „weichen" (= lat. *mèrkt* : *markà* „duobė linams merkti" ir kt.), *mérkti* „akių vokus sudėti" (: man akys a p - m a r̃ k o „pasidarė žalia ir geltona" KDL I 127 s. v. A u g e), *mélžti* „melken" Sb., Kp. (: *malžtìs, málžyti*), *ner̃šti* „ikrus mėtyti, laichen" (= lat. *nȩ̀rst* : *nar̃štas*), *nérti* (= lat. *nẽrt* „vyžos galą raukti" : *nárstyti*), *per̃ti* „tvoti, lupti, vanoti" (= lat. *pȩ̀rt*), *rem̃bti* „rambiam darytis" Jž. I 72 s. v. a p s i r e m b t i (: *rambùs*), *rem̃ti* „stützen" (= lat. *rèmtiês* „sich stützen" : *ramstýti*), *reñgti* „ruošti, taisyti" Jž., Dg., Ršk., *reñgtis* „nerangiai lenktis, imtis darbo; taisytis, ruoštis" R I 117, K 351, Lpg., Psv. (: *rangýti*), *rę̃sti, reñčia* „kerben" KGr. 320 (: *rantýti*), *sel̃pti* „silpnėti" Als., *skel̃sti* „skalsiam būti, užtekti" Š., Gdm., Rsn., SzDi. 197 (: *skalsùs*), *skélti* (= lat. *šķel̂t* : *skáldyti*), *sker̃bti* „giliai ką įžymėti" Vkš., „menkėti, mažam darytis" Als., *sker̃sti* „duriant pjauti (kiaules)" (= lat. *šķȩ̀rst* : *skardýti*), *sklem̃ti* „nuožulniai nukapoti medį" Rkš. (ir *nusklem̃ti* „nuskinti, nupjauti, nukirpti" Ylk., Ėrš. greta *sklem̃pti* „lygiai nutašyti, nugluotninti" M I 244, „iš šono smailyn tašyti, drožti, pjauti..." Kp. arba *sklem̃bti* „slysti ratams į šalis" End.), *sklę̃sti, skleñdžia* „į šoną slysti, šonais eiti" Kbt., „skristi daug sparnais neplevenant" K 382 (: *sklandýti*), *smélkti* „diegti, durti" Sb., Kp., *smel̃kti* „kalėti, ersticken" K 391 (: *smal̃ktis* „garai, smalkės" K 390, *smalkùs* „garais paduodąs" ir kt.), *speñgti*

„ausyse skambėti", *spręsti, spréndžia* „sprindžiu matuoti; urteilen„ (= lat. *spriêst* : *sprándas, sprándyti*), *steĩbti* „nusiduksoti; kalėti" K 404, Sb. (: *apsistalbúoti* „apsistoti, nurimti" Kp. ir kt.), *stem̃bti* „į stambus augti, drūtėti, tvirtėti" M I 256, Slnt., „priešintis, prieštarauti" DP 41, 86, 387 (: *stámbas, -aĩ* „kamienas, kotas" ir kt.), *sténgti(s)* „sunkiai nešti arba kelti, ręžtis, įtempti jėgas, sich anstrengen" M I 256, N 500, K 404 (: *stángus* „stingrus, elastisch" ir kt.), *šeĩpti* „kam padėti, kuo rūpintis" (: *pašalpà*), *šérti* „penėti, liuobti" (= lat. *sērt* : *pãšaras*), *teĩkti* „kviesti talką" (: *talkà*), *teĩžti* „šlapintis, susišlapinti" Kp., Ds. (= lat. *telzt* „daug, godžiai gerti, valgyti" : *talžyti* „prügeln" Mitt. I 383), *tem̃pti* (= lat. *tìept* „tiesti, recken, steifen" : *tampýti*), *témti* „tamsiau darytis" (: *tamsùs*), *teršti* „bjauroti, schmutzen" (: *taršýti*), *tęsti* „ziehen" (: *tąsýti*), *trem̃ti* „išvyti, išsiųsti, verbannen, verschicken" KGr. 327, JGr. 177, Jž. I 653 s. v. *ištremti*, *tveñkti* „tvenkiniu vandenį sulaikyti" (: *tvankà* „tvenkinys" ir kt.), *tvérti* „fassen; zäunen; schaffen" (= lat. *tveȓt* : *tvárstyti*), *velti* „velyti, leisti" BrB 4 Moz. XXI 22, Sir. XXIII 19, Ps. LXXXIV 11, Mark. V 13, BrP I 394, VP 61 b (: *valià* ir kt.; toliau žr. Būga KS 36tt.), *vémti* (= lat. *vem̃t*), *véngti* „lenktis, ko bijoti, ką nenoriai daryti" JGr. 174, K 496 (ir *išvéngti* „ausweichen, vermeiden, entgehen" Jž. I 660 : *vángstyti*), *veȓpti* (= lat. *vèrpt* : *varpýti*), *veȓsti* (= lat. *vèrst* : lot. *verto* „gręžiu, suku", mūsų *vartýti* ir kt.), *vérti* (= lat. *vẽrt* : s. sl. *vъ-vrěti* „įkišti, hineinstecken" iš **verti*, mūsų *várstyti* ir kt.), *žeñgti* (: lat. *zìegtiês* „nusidėti", mūsų *žangstýti* ir kt.), *žeȓgti* „kojas išskėsti" (: *ìšžargas* „išsižergęs, išžergtomis kojomis" ir kt.), *žeȓti* „scharren" (: *žarstýti*), *žveĩgti* „blicken" KGr. 321 (: *apžvalgà* „apsižiūrėjimas, apsižvalgymas" ir kt.), *žvéngti* ir kt.

§ 254. Šalia bendračių su šakniniu *e* nuo senovės apsčiai jų dar yra vartojama ir su *i*. Visų pirma šis balsis eina silpnuoju laipsniu dvibalsiui *ei, ie*, pvz. *drìkti* „driektis, draikytis; dūkti, šėlti, lysti" Jž. I 348 (: *driẽkti*), *gìžti* „skobti, skirbti, rūgti" ib. 441 (: *giẽžti*), *ìžti* „aižytis, gliaudytis" ib. 676 (: *iẽžti*), *kìsti* „keistis, mainytis" Jž. II 131 (: *keĩsti*), *krìkti* „išsiblaškyti" (: *kreĩkti*), *krìpti* „nykti, smukti, silpnėti (nuo ligos)" Bsg. (: *kreĩpti*), *nìkti* „smarkiai pradėti" (pvz. *apnìkti* „apspisti", *įnìkti* „įskasti, įnirsti" : *niẽkti*), *rìsti* „riedėti" BrP II 222, „ridenti, ritinti, rollen, wälzen" R I

119, K 356 (= lat. *rist* „rollen“ : *riẽsti*), *skìsti*, *skiñda* „pasidaryti skystam, retėti, plyšti“ Snv., Dkš., Jž. I 552 s. v. įskisti (: *skíesti*), *sklìsti*, *skliñda* „plisti, platintis“ Sksn. (ir *apsklìsti* „aptekėti, apkabti“ JGr. 183 : *skleĩsti*), *smìgti* „smegti, staiga žemyn kristi, kur gilyn lįsti“, *pasmìgti* „ant aštraus daikto pakibti“ LF 173 (: *smeĩgti*), *spìsti*, *spiñta* „būriais, spiečiais lėkti“ K 398 (ir *apspìsti* „apnikti, iš visų pusių apipulti, apsupti“ Jž. I 86, Sb. : *spiẽsti*), *stìgti* „ramiam būti ir toje pačioje vietoje pasilikti“ KGr. 324, K 405, Kv. (: *steĩgti*), *stìpti* „stingti, erstarren; dvėsti“ (= lat. *stipt* „stingti; išsitiesti“ : *stiẽpti*, *staipýtis*; dėl reikšmės plg. lat. *stibt* „svaigti, betäubt werden, betäubt sein“, mūsų *stiẽbtis* „sich hoch aufrichten“), *strìgti* „įklimpti, įgrimsti, įsmukti, stecken bleiben“ Vdk., Ds., *įstrigti* „įsmegti“ Jž. 557 (: *striegti* „strigtą ant meškerės kabliuko mauti“ LF 178, lat. *striêgt* „t. p.“), *šìpti* „bukti“ (: *šiẽpti*), *švìsti*, *šviñta* „šviesiau darytis, hell werden“ (: *šviẽsti*), *tìkti* „taugen, passen“ (= lat. *tikt* „patikti, gefallen, belieben“ : *teĩkti*, *tiẽkti*), *iš-vìpti* „išsižioti, išsišiepti“ Jž. I 662 (: *viẽpti*), *vìsti* „veistis“ (: *veĩsti*), *žìbti* „pradėti žibėti“ (: *žiẽbti*), *žvìgti* „aufquieken“ (: *žviẽgti*) ir kt.

Dabar greta kaikurių silpnojo laipsnio bendračių su šakniniu *i* nebeturime tos pat šaknies gretiminių lyčių su *ei* arba *ie*, bet, sprendžiant iš vedinių arba kitų kalbų, jos seniau galėjo būti. Pvz. šalia *knìsti* „rausti, wühlen“, kaip rodo dažninės lytys *knaisýti* (= lat. *knaisît*), *knáisioti* ir lat. *knìest* „niežėti, peršėti, gnybčioti“, seniau galėjo būti ir **kniẽsti*. Taip pat greta *mìsti*, *meĩtėlis* (žr. APh VII 16) ir *maitas* bei *maĩstas*, *maitìnti* seniau galėjome turėti ir **meĩsti* „penėti, maitinti“. Prūsų *perrēist* „surišti“ greta *rìšti* (= lat. *rist*) rodo mūsų kalboje galėjus būti **riẽšti*, plg. *rìšti* : **riẽšti* : *raišýti*, *ráišioti* = *rìsti* : *riẽsti* : *raitýti*, *ráičioti* ir kt. Iš kitos pusės galėjo būti priešingai; pvz. šalia *peĩkti*, kaip rodo senas dalyvinis būdvardis *pìktas* (= lat. *pikts*), seniau galėjo dar būti **pikti*, kuris vėliau pagal esamojo laiko lytis *pỹksta* ir kt. galėjo būti paverstas į *pỹkti*, žr. Būga KZ LII 261. Toliau plg. dar *kìšti* : *kaišýti*, *káišioti*; *lìkti* : *laikýti*; *lìpti* „steigen“ (= lat. *lipt* „klettern, steigen“) : *liẽptas* : *láipioti*; *ìšližos* „tarpupirščiai“ N 360, *lìžė* „Brotschieber“ : *liẽžti* : *laižýti*; *nìžti* „niežą gauti“ K 275 : *niežė́ti*; *pìsti* „coire“ : *piestà* „grūstuvis“ : *paisýti* ir kt.

Toliau *i* yra sutinkamas mišruosiuose dvibalsiuose *ir*, *il*, *im*, *in*,

kurie dažnai kaitaliojasi su *er, el, em, en* ir *ar, al, am, an*, pvz. *bìlti* „kalbėti, pradėti kalbėti" Jž. I 208 (: *bal̃-sas*), *biñgti* „įsigalėti, įsisenėti; įprasti; drąsėti, narsėti" Slnt., Lkv., Jž. I 210, K 48 (: *beñgti* „baigti, sc. kelti, heben", žr. Leskien Abl. 320, Trautmann Wb. 26), *bìrti* (ir *bir̃ti*, lat. *bir̃t* : *ber̃ti, barstýti*), *blįsti, blìndo* „temti, tamsėti" Jž. I 220 (ir *blĩsti* Vchr. 386 : *blę̃sti*), *brìngti* „brangiau darytis" K 58, Jž. I 236 (: *brangùs*), *brìnkti* „pampti, purpti, nuo drėgmės pūstis, plėstis" (: *brankà, -õs* „subrinkimas", *brankìnti* „daryti, kad subrinktų"), *brį́sti* „brinkti, pampti" Jž. I 237 (: *brę́sti*), *dil̃bti* „nešiotis; prisigerti, prisisunkti" Jž. I 324, *nudil̃bti* „žemyn akis nuleisti" K 277 (: *del̃bti* „žemyn akis nuleisti" Jž. I 309, K 83), *dil̃ti* „mažėti nuo trynimo" Kv., Slnt. (ir *dìlti* = lat. *dìlt* ir *dil̃t, dil̂t*: *délti* „dilinti"), *diñgti* „nykti, gaišti, t. y. apdengtam pasidaryti, pasislėpti" (: *deñgti* „decken", žr. Leskien Abl. 323, Trautmann Wb. 45), *dìrbti* (: *dárbas*), *dìrgti* „gesti; tvirkti" K 89, JGr. 186 (: *dérgti*), *dirkti* „tvirkti, pasileisti" Jž. I 331 (: *darkýti*), *dir̃ti* „engti, lupti kailį" Als., Kv., Slnt., Rtv., Gžd. (ir augšt. *dìrti* : žem. *derù* „diriu", gr. δέρω „engiu, lupu" ir kt.), *-gil̃bti* (su *pa-*) „sveikti, gerėti" K 122 arba *-gìlbti* JGr. 187 (: jos duktė tuojaus p a g i l b o BrP I 283, zotag pajus, jog jau p a g i l b o DP 369, mano dūšia p a g i l b o BR 1 Moz. XXXII 48 : *gélbėti, pagálba*), *gìlti* „pradėti durti, staiga skaudėti; leisti geluonį, stechen" K 122, Jž. I 432 (: *gélti*), *gim̃ti* (ir *gìmti* Vkv., Pnv., Sb., Sl. = lat. *dzìmt* : *gemù, gamìnti* ir kt.), *giñti* „jagen, treiben" (= lat. *dzìt* : s. sl. *ženǫ* „genu, varau", mūsų *ganýti*), *gìnti* „wehren" (: s. sl. *žьnjǫ, žęti* „pjauti, ernten" ir kt.), *gìrti* „loben" (= lat. *dzir̃t* „rühmen", pr. *girtwei* „loben" : *garbẽ, pagarbà*), *grim̃sti, grim̃zdo* „leistis į vandenį, skęsti" (: *gramzdìnti*, lat. *grimt* „skęsti" ir kt.), *grį́sti, griñdžia* „grindis, aslą dėti" Jž. I 472 (= lat. *grīst* : *grę̃sti*), *grį̃žti* (= lat. *grīzt* : *grę̃žti*), *gvil̃sti* „ižti, gliaudytis" JGr. 189 (: *gvaldýti*), *il̃sti* (: lat. *èlst* „sunkiai dūsuoti, dusulį turėti", mūsų *alsúoti* ir kt.), *ìngti* „(kailio plaukams ir kt.) smukti" Mitt. I 68, „biednėti" Jž. I 529 (: *éngti*), *ìrti* „sich auftrennen, sich zetrennen" (= lat. *ir̃t* : lat. *ȅrst* „skirti", mūsų *érdėti, ardýti* ir kt.), *ìrti* „rudern" (= lat. *ir̃t* : s. ind. *arítram* „irklas", gr. ἐρέτης „irkluotojas" ir kt.), *kìlti* „keltis, sich erheben" (= lat. *cil̂t* : *kélti*), *kim̃šti* (: *kem̃ša, kamšýti*), *kir̃pti* (= lat. *cìrpt* : *karpýti*), *kir̃sti, kir̃to* (=lat. *cìrst* : *ker̃ta, ker̃slas* „kerstas, kerteklis" iš **kert-slas* ir kt.), *kir̃sti, kir̃do* (ir *kìrsti, kìrdo*)

„busti“ Jž. II 129 (: *kardìntis* „skardentis“), *kir̃šti* „pykti, niršti, širsti“ MT 183, Jž. II 130, Slnt. (: *ker̃šti*), *-kìrti* (su į-) „įkyriam darytis“ Jž. II 130 (: *kérti* „atsiknoti“, *ãt-karas* „nenorus, nenusiteikęs“ ir kt.), *klim̃pti* „smegti, smukti (dumble ir kt.)“ (: *klampýnė, klampóti*), *krim̃sti, krim̃to* (: *kramtýti*), *lìmti* „lūžti, palūžti“ Kv. (= lat. *lim̃t* „linkti, parpulti“, pr. *limtwei* „laužti“ : *lémti, lámdyti* ir kt.), *liñkti* (= lat. *lìkt* : *leñkti, lañkas* ir kt.), *lį́sti* (= lat. *lìst* : *lánda, lándžioti*), *mìlžti* „melken“ K 240, JGr. 172, Slnt. (: *mélžti*), *mìnti* „treten“ (= lat. *mĩt* : s. sl. *мьнѫ* „minu, trinu, mindau“ ir kt.), *miñti* „gedenken“ (= lat. *mît* „atspėti“ : *mẽnas, manýti*), *mir̃kti* „vandeny būti, šlapti“ (= *mìrkt* : *mer̃kti, markà* ir kt.), *mir̃šti* „vergessen“ (dažniausiai *pa-mir̃šti, už-mir̃šti* = lat. *mìrst* : *meršė́ti* „užsimiršti, neimti galvon, pro pirštus nuleisti“ N 403, *maršas* „užmiršimas“ ir kt.), *mir̃ti* (= lat. *mìrt* : *mérdėti, mãras* ir kt.), *nir̃sti* „pykti, širsti, tužti“ (: *nértėti, nartìnti* ir kt.), *nìrti* „sich schlengen, recken“ K 275, *apnìrti* „pasinerti“ Jž. I 57, *išnìrti* „išsinerti“ ib. 609 (= lat. *nir̂t* „nertis“ : *nérti, nãras* ir kt.), *pìlti* (= lat. *pil̃t* : *am̃palas* „viršum ledo užėjęs ir sušalęs vanduo, antledis, amburgos“ iš **ant-palas*), *pìnti* (= lat. *pît* : *paņât* „storai apsiausti [drabužiais], r. *o-пона* „užuolaida“ ir kt.), *pir̃kti* (= lat. *pìrkt*), *rìmti* „ramiam būti“ (= lat. *rim̃t* : *rem̃ti*), *riñkti* (: *ránkioti*), *sir̃bti* „nokti, bręsti“ Bsg., Lnk., Kp. (: *serbeñtai* ir kt., žr. Būga KS 21), *sir̃gti* (= lat. *sìrgt* : *sargìnti* ir kt.), *sir̃pti* „sirbti“ (: *sarpìnti* „nokinti“), *skìlbti* „garsiam būti, garsėti“ Vln., *praskilbti* „pragarsėti“ Mitt. I 62 (: *skélbti, paskálba* „gandas“), *skìlti* „sich spalten“ (= lat. *šķil̃t* : *skélti, skáldyti* ir kt.; čia pat priskirtina ir *skìlti* „ugnį skelti“), *skìlti* „įsiskolinti, skolingam būti“ (: *skelė́ti, skal̃nas* ir kt.), *skìnti* (= lat. *šķĩt* : *skáinioti* iš **skanióti*, žr. Būga KZ LII 295), *skir̃sti, skir̃do* „plyšti, sprogti“ Als., Slnt., *apskir̃sti* „apšalti, apledėti“ Jž. I 81, *suskir̃dusios* (= supleišėjusios) kojos KDL I 120 s. v. a u f s p r i n g e n (: *sker̃sti, skardýti* ir kt.), *skìrti* (: lat. *šķir̃t* : sva. *sceran* „kirpti, nukirpti“, mūsų *skarà* ir kt.), *sliñkti* „schleichen (= lat. *slìkt* „linkti, žemyn slinkti“ : *slánkioti* ir kt.), *smil̃kti* „pamažu degant rūkti, rusenti“ (: *smel̃kti* „kalėti“ ir kt., žr. Leskien Abl. 344), *į-smìlkti* „gauti dieglį; pailsti“ (: *smélkti* „diegti, durti, sticheln“), *smìrsti, smìrdo* „imti smirdėti“ (= lat. *smir̂st* : *smer̃delis* „smirdėlius“, mūsų *smardas* ir kt.), *spìrti* (: lat. *sper̃t* „spirti“, mūsų *spárdyti* ir kt.), *spį́sti, spiñdo*

„imti spindėti" Jž. I 553 s. v. *įspįsti*, Ds. (ir *spįsti* Kv. = lat. *spīst* „šviesti, spindėti" : *spuôds* „blizgąs" iš **spand-* ir kt.), *spriñgti* „schluckend würgen" (: *spréngsėti*, *sprangùs*), *stimbti* „kietėti, stambėti" Mitt. I 234 (: *stémbti*, *stámbas* ir kt.), *stìngti* „gerinnen, t. y. starr, steif werden" (: *sténgti[s]*, *stángus* „stingrus, elastingas" ir kt.), *strim̃pti* „vikriai suktis, krutėti, būti apystipriam" Ds., „laukti, kentėti" Ldk. (: *stram̃pas* „lazda, pagalys, Knüttel, Stummel", lat. *stram̃pals* „kietas arkliašūdis" ir kt.), *svìlti* „be liepsnos degti, sengen" (= lat. *svil̃t* „versengt werden, schwelen, glimmen" : *svel̂t* „svilti, kaisti" ir kt.), *svir̃pti* „świerszczeć" ŠKŽ 502, *svìrti* „krypti, das Übergewicht bekommen" (: *sver̃ti*, *svãras* ir kt.), *šìlti* (= lat. *sil̃t* : ryt. augšt. *šalimà* „šilima" ir kt), *švil̃pti* (: lat. *svèlpt* „t. p."), *tilpti* „erdvės rasti, turėti, pareiti" (= lat. *tìlpt* : *tel̃pa*, *talpà* ir kt.), *tìlti* „tyliam pasidaryti, nustoti kalbėti" (: *táldyti* „tildyti", s. sl. *toliti* „tramdyti, raminti" ir kt.), *tim̃pti* „tįsti, sich dehnen" N 96, K 457 (= lat. *tìpt* „niauktis" : *tem̃pti* ir kt.), *tìnti*, *tìnsta* „schwellen" ir *tìnti*, *tìna* „plakti (dalgį)" K 458, Mkn., Rtv., Jž. I 651 s. v. i š t i n t i (= lat. *tît*, *tinu* „sukti, vyti, vynioti, pinti" *tę̇vas* „plonas" iš **ten-vas*, *tenė́ti* „tirštėti, trauktis", *tãnas* „sutinimas" ir kt., žr. Būga KS 293), *tir̃pti* „stingti, erstarren" (= lat. *tìrpt* : sl. **tьrpnǫti* > l. *cierpnąć* „erstarren, stumpf werden"..., lot. *torpēre* „stingti, tirpti, būti sustingusiam, luošam, kurčiam ir kt.), *tir̃pti* „zerfliessen, schmelzen" (= lat. *tirpt* : *tarpìnti* ir kt.), *tiršti* „tirštėti" N 107 (: *ter̃šti*, *taršýti*), *tįsti* „išsitiesti, ilgesniam darytis, trauktis" (: *tęsti*), *trìmti* „nurimti, sich beruhigen; nuo šalčio drebėti" K 464, N 115 (: *trem̃ti* arba *trémti* „išvyti, išsiųsti, verbannen" KZ LII 253, *trámdyti* ir kt.), *triñkti* „mazgoti (galvą)" (: *treñkti?*), *trìnti* „reiben" (= lat. *trĩt* : *trenė́ti* „pūti, trūnėti" ir kt., žr. Trautmann Wb. 324, Būga KZ LII 296), *tvìlkti* „šusti, nusišutinti" JGr. 199, Slnt., *tviñkti* „anschwellen" (= lat. *tvìkt* „tvanką jausti, nuo karščio kankintis, trokšti" : *tveñkti* ir kt.), *tvìnti* (: *tvãnas* ir kt.), *tvìrkti* „pasileisti, išdykti", *ištvìrkti* „išklibti, atsipalaiduoti; nedoram, pasileidusiam pasidaryti" Jž. I 655 (: *tvarkà*, *tvarkýti*), *apsi-tvirti* „nustoti ką daryti" Jž. I 78 (: *tvérti*), *vil̃kti* (= lat. *vìlkt* : sl. **velkti* > s. sl. *vlěšti*, mūsų *valkstýti* ir kt.), *vilsti*, *vilsta*, *vildo* „veldėti" (pvz.: kurį V. Christus apleidžia, tą tikrai piktoji dvasia a p v i l s t DP 114, tad p a v i l d o m... visus jo miestus BrB 5 Moz. III 4 : *veldė́ti* „regieren, besitzen", *valdýti* ir kt.),

vìlti „apgauti" (: *vélti* „leisti, velyti" ir kt.,žr. Būga KS 37t.), *vir̃sti* (=lat. *virst* : *ver̃sti* ir kt.), *vìrti* „kochen" (=lat. *vir̃t* : *versmẽ* „šaltinis" iš **verdsmė, verdẽnė* „t. p.", lat. *verdêt* „kunkuliuojant virti" ir kt.), *ap-žìrbti* „žiežirbomis aptekti, imti akyse mirgėti, tavaruoti" Jž. I 104, *žìr̃gti* „būti išsikėtusiam, išsižergusiam" Ddv., *išžir̃gti* „išsikėsti, išsižergti" Jž. I 664 (: *žer̃gti* ir kt.), *žìrti* „išsiklaidžiusiam būti, išsiskirti" K 524, *apžìrti* „žiežirbomis aptekti, apžilpti" Jž. I 104, *išžìrti* „pasipilti (ugniai, anglims)" ib. 664 [plg. dar: visas ugnia *apžirau* GV 188) (: *žer̃ti), žįsti, žìndo* (=lat. *zīst*), *žvìngti* „pradėti žvengti" (: *žvéngti).*

§ 255. Lygindami *e-* ir *i-* laipsnio šaknis, mes lengvai galime pastebėti tam tikrus šių pirminių bendračių reikšmės polinkius, būtent: bendratys su šakniniu dvibalsiu *ie* (*ei*) ir *er, el, en, em* daugiausia yra tranzityvinės, pvz. *díegti, driẽkti, geĩsti, griẽti, griéžti, keĩsti, kléisti, kviẽsti, léisti, líeti, miẽšti, peĩkti, piẽšti, riẽkti, riẽsti, ríeti, síekti, siẽti, skleĩsti, smeĩgti, steĩgti, stíegti, svíesti, šviẽsti, teĩkti, veĩkti, žeĩsti,* taip pat *beñgti, beñti, deñgti, dérgti, gélti, gérti, grémžti, grę̃sti, kélti, kę̃sti, lémti, leñkti, meĩsti, nérti, peñti, remñti, reñgti, rę̃sti, skélti, sklę̃sti, smélkti, sprę̃sti, sténgti, šelpti, šérti, teĩkti, temñpti, teñšti, tę̃sti, tremñti, tveñkti, tvérti, veñpti, veñsti, vérti, žeñgti, žeñti* ir kt. Daug mažiau tos rūšies bendračių yra intranzityvinių, pvz. *spiẽgti, žiežti, žviẽgti,* taip pat *brę̃sti, déngti, keñšti, remñbti, seĩpti, skeĩsti, sklę̃sti, spreñgti, stemñbti, telžti, vémti, žvéngti* ir kt. Bentratys su trumpuoju šakniniu *e* atdarame skiemenyje beveik vienodai esti — tranzityvinės ir intrazityvinės, pvz. *kèpti, mègzti, mèsti, nèšti, pèšti, règzti, sègti, sèkti, vèsti, vèžti* ir *dègti, gèsti, glèbti, glèžti, lèpti, skrèsti, šèpti, tèkti, trèšti* ir kt. Bet šis skirtumas nėra visai griežtas: kartais viena ir ta pati bendratis šalia tranzityvinės gali gauti intranzityvinę ir, priešingai, šalia intranzityvinės tranzityvinę reikšmę; pvz. šalia *dẽga pagalỹs* galima pasakyti ir *dega (= uždega) pagalį.* Arba štai vėl *sténgti* gali reikšti „ką sunkiai nešti arba kelti" ir „ręžtis, sich anstrengen". Ir tt. Tačiau tai daugiau ar mažiau yra tik atskiri atvejai, ne bendra sistema, t. y. apskritai imant, čia, kaip ir kitur mūsų kalboje, pasireiškia tam tikri polinkiai, kuriais augščiau minėtuosius vetksmažodžius iš seniau esame daugiau pratę tranzityviai suprasti. Tai ypač aiškiai matyti, kada

juos sugretiname su silpnojo laipsnio šaknies atstovais, kurie labai dažnai esti intranzityviniai, pvz. *drìkti, drĩsti, gìžti, ìžti, kìsti, krìkti, nìkti, skìsti, sklìsti, smìgti, spìsti, stìgti, stìpti, 'strìgti, šìpti, švìsti, tìkti, vìpti, vìsti, žìbti, žvìgti*, taip pat *biñgti, bìrti, blĩsti, brìngti, brìnkti, dil̃bti, dìlti, dıñgti, dìrgti, gìlbti, gim̃ti, grim̃sti, gvil̃sti, il̃sti, ìngti, ìrti, kìlti, kir̃sti* „busti", *klim̃pti, lìmti, liñkti, lĩsti, mir̃kti, mir̃ti, nir̃šti, nìrti, rìmti, sir̃bti, sir̃gti, skìlbti, skìlti, skir̃sti, sliñkti, smil̃kti, smìrsti, spĩsti, spriñgti, stimbti, stìngti, strim̃pti, svìlti, svir̃pti, šìlti, švil̃pti, til̃pti, tìlti, tim̃pti, tìnti, tir̃pti, tiršti, tĩsti, trìmti, tviñkti, tvìrkti, vir̃sti, žìrti* ir kt. Tranzityvinių šios rūšies veiksmažodžių, atrodo, yra kiek mažiau, pvz. *dìrbti, dir̃ti, giñti, gìnti, gìrti, grĩsti, kim̃šti, kir̃pti, kir̃sti, krim̃sti, mìlžti, mìnti, mir̃šti, pìlti, pìnti, riñkti, skìnti, skìrti, spìrti, triñkti, vil̃kti, vìlti* ir kt. Yra galimas daiktas, kad kaikurie iš šių pastarųjų tranzityvinę reikšmę yra gavę daug vėliau. Štai pvz. *rìsti* dabar reiškia „ritinti, ridenti, wälzen, rollen" šalia *riẽsti* „winden, rollen, wickeln", bet nelabai seniai dar yra buvęs ir intranzityvinės reikšmės : (grašis) ūmai gana toli gal n u r i s t i (= nuriedėti) BrP II 222. Taip pat, sprendžiant pagal *gìrtas* ir *gìrdyti*, seniau šalia *gérti* galėjo dar būti ir intranzityvinės reikšmės **gìrti;* dėl darybos plg. *gìrtas : *gìrti : gìrdyti* = *šil̃tas : šìlti : šìldyti*=*kiltas : kìlti : kìldyti* ir kt. Tuo pat būdu seniau galėjo dar būti skiriami intranzityviniai veiksmažodžiai *dìlti, dir̃ti* „dirtis, luptis", *gìlti* šalia tranzityvinių *délti, dérti* ir *gélti* lygiai taip pat, kaip kad dabar šalia *grĩžti, kìlti, nìrti, rìmti, skìlbti, skir̃sti, tiršti, tĩsti, trìmti, tviñkti, tvirti, žìrti* ir kt. dar tebepažįstame ir *grę̃žti, kélti, nérti, rem̃ti, skélbti, sker̃sti, ter̃šti, tę̃sti, trem̃ti, tveñkti, tvérti, žer̃ti.*

Pats šitas skirtumas veikiausiai tėra tik baltų kalbų ypatybė, nes kaimyninėse slavų ir kitose ide. kalbose jo tuo būdu, kaip mūsų kalboje, beveik nerandame pasireiškiant. Pvz. yra pastebėta, kad kaikuriose ide. kalbose bendratys dažnai esti sudaromos pagal esamojo laiko kamienus, plg. s. ind. *puṣyáse* šalia *púṣya-ti* „klesti", gr. δεικνύναι šalia δείκνῡμι „rodau", lot. *spernere* šalia *spernō* „nutolinu, atskiriu; nekenčiu, paniekinu, atmetu", got. *nasjan* šalia *nasja* „gelbiu" ir kt., žr. Brugmann Gr. II² 3, 894. O mūsų kalboje, kaip ir kitose baltų bei slavų kalbose, bendratys savo sudėtimi dažnai visai maža tepriklauso nuo esamojo laiko kamienų. Plg. žem. *derù* (= s. sl. *derǫ*, gr. δέρω), *dir̃ti* (= sl. **dьrti* > srb. *dȑti* „plėšti,

engti" greta **dьrtь* > č. *dr̃ť* „trupiniai, pjuvenos", r. *дерть* „sėlenos; plėšimas, Rodeland" = gr. δάρσις „odos nulupimas", s. ind. *dṛ́tiḥ* „odinė žarna, Schlauch, Balg"), *dir̃tas* (= sl. **dьrtъ* > srb. *dȓt* „suplėšytas", gr. δαρτός „nuengtas", s. ind. *dṛtáḥ* „skeltas, gespalten"); *kertù* (: s. ind. *kartati* „pjauna"), *kirtaũ* (: s. ind. aor. *ákṛtat* „kirto"), *kir̃sti* (: s. ind. *kṛtíḥ* „skerdžiamasis peilis"), *kir̃stas* (= s. ind. *kṛttaḥ*); *liekù* (= gr. λείπω), *likaũ* (: gr. aor. ἔ-λιπον), *lìkti* (: gr. λιπεῖν), *lìktas* (= lot. *re-lictus* „atliekamas", s. ind. *-riktaḥ*); *limpù* (iš **li-n-pō* : s. sl. *-lьnǫ* iš **lьp-nǫ*), *lipaũ* (: s. sl. aor. vs. 3 asm. *pri-lьpe* „prilipo"), *lìpti* „kleben bleiben" (: s. sl. *prilьnǫti* „prilipti, būti prilipusiam" iš **prilьpnǫti = prilьpěti* „t. p.", s. ind. *lipyate* „lipdyti, klijuoti", *liptáḥ* „prilipęs, prikibęs"); *mìrštu* (: s. sl. *mьrǫ* „t. p."), *mir̃ti* (: *mirtìs* = s. sl. *sъ-mrьtь* „t. p." iš **-mьrtь*, s. ind. *mṛtíḥ*), *mir̃tas* (= s. ind. *mṛtáḥ*) ir kt. Toliau plg. Meillet Comm.[2] 241.

Nors šiuo atveju mes vietomis sutinkame su slavų kalbomis (plg. *derù* : *dir̃ti* = sl. **derǫ* : **dьrti* = **berǫ* : **bьrti* [: s. ind. *bhṛtíḥ* „nešimas"] ir kt.), bet daug kur žymiai ir skiriamės; pvz. vietoj **bьrti* (= mūsų *bir̃ti*), **dьrti* daug kur pagal būtojo laiko kamienus **bьra-*, **dьra-* yra susidariusios naujos bendratys **bьrati* (> s. sl. *bъrati*, č. *bráti*, r. *брать*) ir **dьrati* (> s. sl. *dъrati*, č. *dráti*, r. *драть*), žr. Trautmann Wb. 31, 51t. Taip pat šalia mūsų *mìrštu* : *mir̃ti*, *spiriù* : *spìrti*, *tiriù* : *tìrti*, *velkù* : *vil̃kti*, *verčiù* : *ver̃sti* ir kt. slavų yra *mьrǫ* : **merti* (> s. sl. *mrěti*, l. *mrzeć*, r. *мереть*), **pьrǫ* : **perti* (> l. *prę*, *przeć* „grūsti, spausti, stumti, varyti", r. *npy*, *nepemь* „spausti, mygti; grūstis, veržtis, brautis" ir kt.), *tьrǫ* : **terti* (> s. sl. *trěti* „trinti", r. *mepemь* „trinti, šiūruoti, zulinti"), **velkǫ* : **velkti* (> s. sl. *vlěkǫ*, *vlěšti*, č. *vleku*, *vléci*), **vьrtjǫ* : **vьrtěti* (> r. *верчу*, *вертеть* „sukti, sukioti; kraipyti, mataruoti; gręžti, grąžyti") ir kt. Tokio svyravimo sutinkame ir baltų kalbose, pvz. *dirti* || *derti* „engti, lupti, plėšti, pernelyg daug imti" Jž. I 315 (: sl. **derti* > l. *drzeć* „plėšti", s. č. *dřieti* „engti, lupti, slėgti", srb. *drijèti* „plėšti, engti"), *mélžu*, *mìlžti* || *mélžiu*, *mélžti* (: sl. **mьlzǫ*, **melzti* > r.-s. sl. *mъlzu*, *mlěsti*, slov. *mólzem*, *mlésti* ir kt.), *spìrti* || lat. *speȓt*, *švil̃pti* || lat. *svèlpt* ir kt. Tai iš dalies reikia aiškinti tuo, kad tam tikra dalis bendračių su šakniniu *e* galėjo vėliau analogiškai susidaryti. Mat, senų senovėje bendratis gana dažnai buvo linkstama sudarinėti su silpnuoju šaknies laipsniu,

kuriuo jos kartais skyrėsi nuo esamojo laiko lyčiu, pvz. *delù* : *dil̃ti*, *derù* : *dir̃ti*, *drę̀sù* : *drį̃sti*, *gemù* : *gim̃ti*, *kertù* : *kir̃sti*, *liekù* : *lìkti*, *velkù* : *vil̃kti*, *vérdu* : *vìrti* ir kt. Ilgainiui pagal šias esamojo laiko lytis galėjo būti sudarytos naujos bendratys su šakniniu *e*; pvz. pagal *delù*, *derù*, *mélžu* (*mélžiu*) tuo būdu galėjo atsirasti *délti*, *dérti*, *mélžti* lygiai taip pat, kaip kad pvz. šalia *sper̦u* latvių kalboje yra atsiradęs *spef̃t* vietoj **spirt* = *spìrti*; žr. Endzelin Le. Gr. 710t. Vėliau, ėmus pagrečiui vartoti bendratines šaknis su *e* ir *i*, galėjo būti vietomis pradėta ir pačias bendratis pagal tai skirti į tranzityvines ir intranzityvines; pvz. tuo būdu šalia savaiminės reikšmės *dil̃ti* (bei *dìlti*) naujai susidarusi bendratis *délti* jau lengvai galėjo gauti tranzityvinę reikšmę „dilinti". Visai panašiai galėjo atsirasti ir latvių *svel̂t* „svilinti" šalia *svil̃t* „svilti, schwelen, glimmen".

Bet šitokia formalinė ir reikšminė diferenciacija nėra visur būtina: vienomis ir tomis pačiomis priemonėmis gali būti žymima tiek tranzityvinė, tiek intranzityvinė reikšmė; pvz. *lìkti* gali būti tiek tranzityvinės, tiek intranzityvinės reikšmės : *jis lìko* (= pasiliko) *vienas namie* Sb., Kp. ir *aš jo nelikaũ* (= nepalikau) Sn., *kasmẽtai veislei liekù* (= palieku) *po du teliu* Sv. ir kt. Tai rodo ir daugybė kitų pavyzdžių; pvz. *svelù, svil̃ti* „schwelen, glimmen" Kv., Slnt. ir *svelù, svìlti* „svilinti, sengen" Lpg. ir kt. Todėl yra pagrindo manyti, kad tranzitvvinė arba intranzityvinė bendračių reikšmė iš pradžios visai nepriklausė nuo formos: tai galėjo iš dalies tik vėliau pasireikšti, bet, kaip matėme, nevisur vienodai ir nuosekliai.

Ir šis negriežtas, tolydus diferenciacinis vyksmas tebevyksta dar ir dabar. Štai tokios tranzityvinės bendratys kaip *délti* ir *dérti* dabar beveik jau yra nebepažįstamos: vietoj *délti* dabar daugiausia yra sakoma *dìlinti*, o vietoj *dérti* — *dir̃ti* (arba *dìrti*). Taip pat šalia *svilti* mes tranzityvine reikšme dabar daugiausia esame linkę vartoti *svìlinti* (plg. lat. *svilinât* „t. p."), ne *svilti* arba *svelti*, kaip kad iš dalies dzūkų šnektose arba latvių kalboje yra. Mūsų bendratis *tvérti* dabar daugiausia yra vartojama tranzityvine reikšme, šalia kurios savaiminė reikšmė rečiau tepasitaiko ar mažiau tėra reikalinga, ir todėl savaiminis veiksmažodis *tvirti* beveik jau baigia nykti; kur prireikus intranzityvine reikšme gali būti kartais vartojama ir *tvérti*, pvz. : aš čia visai negaliu *tvérti* „tviroti, dauern, aushalten"; toliau dėl to žr. Būga KS 107t.

Antra vertus, kaikurie veiksmažodžiai su šakniniu balsiu *i* da-

bar etimologiškai taip yra nutolę nuo veiksmažodžių su šakniniu *e*, kad mes jų paprastai draugėn ir nebejungiame, pvz. *biñgti* ir *beñgti*, *diñgti* ir *deñgti*, *kìrti* ir *kérti*, *tiršti* ir *teršti* ir kt. Prie to dar prisideda ir ši aplinkybė, kad senesni savaiminiai veiksmažodžiai su šakniniu *i*, jeigu tik jie nėra gavę kokios nors pastovios specialinės reikšmės, apskritai yra linkę veikiau išblankti, pasidaryti nebevisai raiškūs, ir todėl ilgainiui jų mes vis mažiau bevartojame; pvz. tokios bendratys kaip *dil̃bti*, *dìrgti*, *gvil̃sti*, *skìlbti*, *skir̃sti*, *stimbti*, *tim̃pti*, *trìmti*, *žìrti* ir kt. dabartinėje bendrinėje kalboje gana retai bepasitaiko. Jų vietoje iš vienos pusės yra linkstama vartoti atitinkamas sangrąžines lytis, galbūt kiek ir į slavų kalbas nusižiūrėjus, pvz. *driẽktis*, *keĩstis*, *kéltis*, *veĩstis* vietoj *drìkti*, *kìsti*, *kìlti*, *vìsti* ir kt.; toliau plg. Būga KS 90t. Iš kitos pusės jas gana dažnai esame linkę pakeisti pilnesnėmis, raiškesnėmis lytimis, todėl pvz. užuot *brìngti* dabar dažniau vartojame tiesiog iš būdvardžio sudarytą naują bendratį *brángti* arba *brangė́ti*. Taip pat vietoj *stimbti* dabar, rodos, besakome tik *stambė́ti*, *stambiam darytis*, *stambyn eiti* ir kt.

§ 256. Šalia augščiau nagrinėtųjų pavyzdžių reikia dar paminėti tokius pirminius veiksmažodžius, kur bendratinės šaknies *i* atdarame skiemenyje kaitaliojasi su kitų lyčių šakniniu *e*, pvz. *brìsti* (: *bredù*, *bradžióti* ir kt.), *kìbti* „kabintis“ (: *kebẽklis* „kablys“, *kẽbelis* „sukibimas, ryšys“, *apkẽbęs* „apkibęs“ Ds. ir kt.), *rìgzti* „raizgytis“ (: *règzti*), *skrìsti* (: **skredù* > *skrendù*, plg. *skradžióti* „skrajoti“ DP 43, *skradìnti* „sukti, skrieti, herumdrehen, schwenken“KDL II 176 s. v. s c h w e n k e n, *skrãdnùs* „kuris gali greitai skristi“ Lkm. ir kt., žr. Būga KZ LII 296), *tìžti* „mirkti, glebti, schlüpfrig werden“ K 459, JGr. 191, 220 (: *tèžti*) ir kt. Šita balsių kaita yra labai nepaprasta ir didžiai reta mūsų kalboje, bet vis dėlto, atrodo, didžiai sena, nes jos pėdsakų randame ir kitose ide. kalbose. Visų pirma tai rodo slavų kalbos, pvz. s. sl. *neprěbrьdomъ* „neperbrendamas, begalinis“, s. č. *přěbrde* „perbris“, l. *brnąć* „bristi“ (iš **brьdnǫti*) šalia **bred-ti* > r. *брести* ir kt., žr. Vondrák Vgl. Gr. I[2] 191. Toliau tokios kaitos žymių kiek randame ir sen. graikų kalboje, pvz. eol., Hom. πίσυρες „keturi“ šalia πέσσυρες, dor. τέτορες, ir kt., taip pat Hom. σκίδναμαι „išplintu“ šalia σκεδάννῡμι „išblaškau, išsklaidau“ ir kt., žr. Hirt Gr. II 79t., Scwyzer GGr.

I 351 (su tolimesne nurodyta literatūra). Atrodo, kad čia mes turime reikalo su senu balsių kaitos laipsniu *i* : *e* : *a*, kurį sutinkame mūsų kalboje ir kitais atvejais. Pvz. kaip *brìsti* santykiauja su *bredù* ir *bradýti, brãdas, bradinỹs*, taip *giñti* tokiu pat laipsniu yra susijęs su *genù* ir *ganýti, gãnas, ganióti* Vln., Nms. (vėliau pagal *dráikioti, káičioti, knáisioti, ráičioti* ir kt. buvo paverstas į *gáinioti*) ir kt., žr. APh V 61. Tokios pat kaitos veikiausiai yra ir *skidar̃lis* „suplyšęs skuduras, skarmalas", *skider̃lis* „skurlis, skuduras", *skidur̃lis* „t. p." bei *skedérla* „atskala, atplaiša, skeveldra", *skedérlė* „skudurlis, skurlis" ir kt., žr. 192 psl.

Toliau šakninis *i* gali santykiauti ne tik su *e*, bet ir su *ė*, pvz. *drìbti* (: *drẽbia, drė̃bti*), *drìksti* (: *drẽskia, drė̃ksti*), *dvìsti* „švinkti, smirsti" Jž. I 380 (: *dvẽsia, dvė̃sti*), *grìsti* (: *grẽsia, grė̃sti*), *krìsti* (: *krẽčia, krė̃sti*), *kvìpti* „pradėti kvepėti" (: *kvẽpia, kvė̃pti*), *plìsti* (: *plẽčia, plė̃sti*), *rìkti* (: *rė̃kti*), *pa-slìpti* „nepastebėtai išnykti" LF 172 (: *slẽpia, slė̃pti*), *trìkti* „kliūti, rikti; netekti proto, pamišti, pasiusti" K 465, Kv. (: *trė̃kti* ir kt., žr. Būga KZ LII 285), *į-trìsti* „įsibėgti" Jž. I 668 (: *trẽsia, trė̃sti* „bėgti") ir kt. Šitas *i* šalia *e, ė* taip pat yra retas ir daugiausia vartojamas pradėtiniuose (inchoatyviniuose) veiksmažodžiuose, kurie esamajame laike turi įtarpą *-n-*. Čia *i* veikiausiai yra vartojamas silpnuoju laipsniu šalia *e*, o vėliau per tai ir šalia *ė* (plg. Būga KS 218t.), todėl vienu kitu atveju jis gali būti ir naujai mūsų kalboje atsiradęs.

b) Bendratys su šakniniu *u, au* ir *uo*

§ 257. Lygiai kaip *i*, taip pat silpnuoju laipsniu yra vartojamas balsis *u*, gana dažnai intranzityvinių, kiek rečiau tranzityvinių pirminių veiksmažodžių šaknims sudaryti, pvz. *bjùrti* „bjaurėti, gesti, tižti", *blùkti* „šertis, šusti, plukti", *brùkti* „(linus) plakti, braukti; terpti, sprausti, kišti, teikti" (= lat. *brukt* „nutrupėti, nukristi, sumažėti"), *bùbti* „bambėti, burblenti" Jž. I 244, *bùrti* „zaubern, hexen" (= lat. *bur̃t* : *bùrtas* ir kt.), *bùsti, bùdo* „wach werden" (= lat. *bust* : *budė̃ti, budrùs* ir kt.), *čiùpti* „griebti, gauti", *dùbti* „įsmegti, įkristi, einsinken" (= lat. *dubt* : *dubùs*, s. sl. *dъno* „dugnas" iš **dъbno* ir kt.), *dùmti* „pūsti, blasen" (: s. sl. *dъmǫ, dǫti*), *dùrti* „stechen" (= lat. *dur̃t*), *dùsti* „slopti, trokšti, ins Keuchen geraten; sunkiai dūsuoti, turėti dusulį; kvėpuoti; švinkti, dvokti,

smirsti" (= lat. *dust* „sunkiai kvėpuoti, dusulį turėti" : *dùsas* „dusulys; atodūsis; apopleksija", č. *dech* „kvėpavimas, Atem" iš **dъchъ*, s. sl. *dъchnǫti* „atsikvėpti" ir kt.), *dùžti* „zerbrechen" (= lat. *duzt* „entzweigehen"), *džiùgti* „imti džiaugtis, in Freude geraten", *gniùžti* „dribti, linkti, netekti stiprumo" (: lat. *gņūzt* „kampuotai linkti, sulūžti"), *grum̃sti* „grūmoti, bauginti" JGr. 174, *grùmti* „glemžti, gniaužti, spausti" MŽ 13, *grùmtis* „eiti grumtynių, imtis; įsispRausti" Jž. I 480, *gul̃ti* „sich legen" (= lat. *gul̃t*), *gur̃bti* „augti" Kv., *gur̃gti* „vienu gurkšniu, iš karto ryti" Jž. I 494, Sb., *gur̃sti*, *gur̃do* „nykti, menkėti, stipti, dvėsti" Sb., Ds. (: lat. *gur̃ds* „nuvargęs, pailsęs"), *gùrti* „dribti, tižti, gležti" Jž. I 496 (= lat. *gur̃t*), *gùsti*, *gùdo* „prasti" ib. (: *gùdnas* „tikras", *gudrùs*, lat. *gudrs* ir kt.), *-jukti* (su *su-*) „sumišti" Mitt. I 71 (= lat. *jukt* „mišti, maišytis"), *jùnkti* „gusti, prasti" Jž. I 688 (= lat. *jûkt*), *jùsti*, *jùto* „fühlen, empfinden" (= lat. *just*), *kiùrti* „kiauram darytis", *klùpti* „stolpern" (= lat. *klupt* : *klùpstis* „kelias", *kẽlia-klupstas* ir kt.), *krùpti* „nižti, šašti; stingti, grubti" Jž. II 258, *krùsti* „brusti, skasti, imti krutėti", *krùšti* „brukti; grūsti" (: *krušà* „Hagel" ir kt.), *kùkti* „imti kaukti" Jž. II 56 s. v. k a u k t i, *kùlti* (= lat. *kul̃t*), *kùpti* „kilti" LF 131, Als., Gžd. (= lat. *kupt* „sutraukti, rūgti, gniužti, susispausti" : *kuprà*, *kùpeta* ir kt.), *kur̃kti* „quarren" (= lat. *kùrkt*), *kùrti* „statyti, bauen; anzünden, heizen" (= lat. *kur̃t*), *luksti*, *lùsko* „plyšti, trūkti, driksti" Als. (: *lùskas* „skuduras", *lùskatas* „t. p." ir kt.), *lùpti* „ęngti, dirti, iežti, prügeln" (= lat. *lupt* „schälen"), *mùkti* „smukti, luptis, plikti, slinkti; skubėti" Btn., Sksn., Št., Jnk. (= lat. *mukt* „smukti" : sl. **mъknǫti* > l. *mknąć* „greitai pajudėti" ir kt., žr. Trautmann Wb. 189), *mur̃kti* „šlapti" Bdv., „ilgai lyti" Tvč., „godžiai ryti, ėsti" Svn., „urgzti; per nosį dusliai kalbėti" Psk., Rkš., Km., *mùrti* „šlapti, mirkti, tęžti" K 264, Lzd., Sksn., Vb. (: *mùrdyti* „įmerkti, panerti, panardinti" ir kt., žr. Leskien Abl. 303), *mùšti* „schlagen", *pliùkšti* „laibėti, plonėti" Sb., Kp., *plùkti* „blankti, blukti" K 323 (= lat. *plukt* „plikti, šusti; blankti; dažytis"; plg. dar : ir palūžo sijužės, ir p a p l u k o lentužės Jd. 716$_5$), *plùšti* „sunkiai dirbti, trūsti", *prùsti* „gerai augti, tarpti, gerai išaugusiam, prasitrynusiam būti, atrodyti" Sb., *pum̃pti* „sprogti, stipti, dvėsti, leipti" Vbn., Ds., Dgl. (plg. lat. *pumpt* „pusti, tinti"), *pùsti* „pampti, pursti, tinti" (: *putà*, *pùtmenys* „sutinimas", *pusnìs* iš **put-snis* ir kt.), *rùkti* „raukšlėtis, trauktis, susitraukti" (= lat. *rukt*), *siùsti*, *siùto* „šėlti, dūkti, toll werden"

(: *siūtas* „pašėlimas", *siáutėti* ir kt.), *skrùsti, skrùdo* „grusti, pridegti, apsvilti" Brž., Kp., Ds. (: *skrudė́ti* „gruzdėti" Ds., Jžt. ir kt., žr. Būga KS 12), *skùbti* „skubiam būti, spėti" (= lat. *skubt* : *skubà, skubrùs* „eilig" ir kt.), *skur̃bti* „skursti, nusistelbti" Kv., „liūdėti" Miež. 221 (= lat. *skùrbt* „svaigti", s. r. *скъpбь* „liūdesys, ilgesys, sielvartas" ir kt., žr. Būga KS 106, Trautmann Wb. 266), *skùrti* „skarti, plyšti", *skùsti, skùdo* „nervingam, pavargusiam darytis" (pvz. man ausys p r a s k ù d o „pavargo, skauda, nebegali toliau girdėti" K 385 : *skaudė́ti* „sopėti" ir kt.), *skùsti, skùto* „schaben, rasieren" (= lat. *skust* „krapštyti, skusti, trumpai nupjauti, plaukus kirpti"), *smùkti* „slenkant arba slystant kristi" (: sl. **smъknǫti* > č. *smeknouti* „nutraukti, nuimti" ir kt., žr. Trautmann Wb. 271), *sprùgti* „smukti, pabėgti" JGr. 183 (: lat. *spruga* „spūstis, kamšatis; veržtuvas, Klemme" ir kt.), *sprùkti* „t. p." (= lat. *sprukt* „atsiskirti, pabėgti"), *spùgti* „spuoguotam darytis, šašti" ŠKŽ 461, *spùrti* „brigzti, driksti" (= lat. *spurt* „auffasern"), *ap-srùbti* „aptekėti skystimu" Jž. I 86, *stùmti* (= lat. *stum̃t*), *sùkti* (= lat. *sukt* : sl. **sъkǫ*, **sъkati* > r. tarm. *скать* „sukti, apvynioti; [tešlą] suploti, aufrollen" ir kt., žr. Būga KS 288, Trautmann Wb. 291), *sùpti* „wiegen, schaukeln; siausti, umringen" (: s. r. *съ-съпу, съ-сути* „supilti, suversti", lot. *supāre* „mesti, werfen" ir kt., žr. Būga LM IV 443, Trautmann Wb. 293), *sur̃bti* „žįsti, srėbti" KGr. 320, K 414, Jž. I 548 s. v. į s i s u r b t i (= lat. *surbt* „t. p."), *sùsti* „susą gauti, räudig werden" (= lat. *sust* „džiūti, sausėti" : s. sl. *sъchnǫti* „sudžiūti, vysti" ir kt.), *šiùrpti* „šiurkščiam, kraupiam darytis, šiauštis, pūrti" KLD II 149 s. v. S c h a u d e r, JGr. 187, Sb. (: *šiur̃pas* „drebulys, Schauder" ir kt., žr. Būga KS 290), *šùkti* „aufschreien", *šùsti, šùto* „kaisti, kepti, tvilkti" (= lat. *sust* „karštėti, šusti, tvilkti, garėti"), *trùkti* „dauern; gaišti" (: *trùkšmas* „būrys, minia" ir kt., žr. Leskien Abl. 312), *tùkti* „riebėti" (= lat. *tukt*), *tul̃žti* „šlapti, žlugti, minkštėti, gležti, tilžti" K 462, Kv., Mos. (= lat. *tùlzt* „tinti" : *tulžìs* „Galle", lat. *tùlzna* „pūslė, Brandblase" ir kt., žr. Būga KS 295, Trautmann Wb. 331 t.), *ur̃bti* „gręžti skylę" Kv., *iš-ur̃bti* „peiliu padaryti skylę; išrausti" Jž. I 655 (= lat. *ùrbt* „gręžti"), *žlùgti* „visiškai permirkti; su šarmu skalbinius skalbti" (: *žlùgtas* „skalbiamieji drabužiai" ir kt.).

§ 258. Kaip *i* šalia *ie* (*ei*), taip greta *u* iš senovės yra vartojamas dvibalsis *au*, pvz. *áugti* (= lat. *aũgt* : lot. *augēre* „auginti, dauginti" ir kt.), *áusti* (= lat. *aũst*), *áušti* „šalti, vėsti" (plg. lat. *aũksts* „šaltas"), *aũšti* (= lat. *àust* : lot. *aur-ōra* „aušra" iš **aus-ōs-* ir kt.), *aũti* (= lat. *àut* : s. sl. *ob-uti* „apauti" ir kt.), *baũsti*, *baũdė* „raginti, skatinti, versti; bauginti, grėsti; bestrafen" (: *baudìnti* „padrąsinti, paskatinti", pr. *etbaudints* „pabudintas", s. sl. *bľusti* „saugoti" ir kt.), *bláustis* „merktis, niauktis" Vbn., Sb., Sl., Ds., *braũkti* „wischen, streichen, abstreifen; brėžti; smaukti; šluostyti; brukti, plūkti; traukti, važiuoti" (= lat. *bràukt*), *daũžti* (= lat. *dauzt*), *draũsti* „neleisti, wehren, verbieten; sulaikyti; grėsti" (: lat. *dràudêt* „grasinti, grūmoti"), *džiáuti* (= lat. *žaũt*), *gaũbti* „gobti, siausti" (: slov. *gúba* „raukšlė", l. *prze-gub* „vingis, įlinkis, raukšlė, sąnarys" ir kt., žr. Trautmann Wb. 100t.), *gaũsti*, *gaũdė* „dumpf tönen, sausen, dumpf brummen, summen, wehklagen" LM IV 437 (= lat. *gàust* „skųsti; aimanuoti, skųstis"), *gáuti* „bekommen; griebti" (= lat. *gaut* „griebti, mėginti ką pasiekti"), *gniáužti* „(ką rankoje) spausti, slėgti, drücken, quetschen, pressen" (= lat. *gņaũzt*), *gráužti* (= lat. *graũzt*), *griáuti* „niederbrechen, zertrümmern, zerstören; donnern" (= lat. *graũt*), *jáugti* „pririšti prie jungo; maišyti, jauti" Jž. I 678 (: *jáugtas* „diržas, kuriuo pririša jungą prie jaučio ragų", gr. ζεῦγος „kinkymai, Gespann" ir kt., žr. Walde-Pokorny Vgl. Wb. I 201t.), *jaũkti* „jaugti, jauti, maišyti" Miež. 79, Jž. I 721 s. v. j a u g t i (= lat. *jàukt* „maišyti, rausti, sujauti, sumaišyti"), *jaũti* „betkaip dėti, sumaišyti; kiaulėms ėdalą ruošti" Jž. I 681, Kv., Rtv., Als., Slnt. (= lat. *jàut* : s. ind. *yāuti*, *yuvāti* „pririša, pakinko; sumaišo" ir kt.), *kaũkti* (= lat. *kàukt*), *kaũpti* „apkasti, kaupuoti; ką sau grėbti; rinkti, žerti į krūvą" Jž. II 58 (: *kaũpas* ir kt.), *káuti* „mušti, dobti, schlagen, schmieden, kämpfen" (= *kaũt* „schlagen, hauen, schlachten", ukr. *kuti* „kalti, plakti", l. *kuć* „t. p." ir kt.), *klaũptis* „niederknieen" (: lat. *klàupât* „klūpčioti"), *kráuti* (= lat. *kraũt* : s. sl. *krovъ* „stogas" ir kt.), *kriaũšti* „trupėti, gurti, dužti" Jž. II 236, *laũbti* „kasti, nuleisti žemyn" Btm., Prg., *láukti* „warten, harren", *laũpti* „laužti, lupti" Št., Pgr. (: r. *лупить* „lupti, aižyti, l. *łup* „grobis" ir kt.), *láužti* (= lat. *laũzt*), *liaũkti* „varvėti, tekėti" (pvz. l i a ũ k i a prakaitas Ds.), *liaũpti* „spausti" Btn., *liáutis* „nustoti, aufhören" (: lat. *laũt* „leisti, erlauben, gestatten", pr. *au-laut* „mirti" ir kt.), *maũkti* „smaukti, gleitend strei-

fen“ (= lat. *màukt*), *máuti* (= lat. *maût*), *pláukti* „pláukėti, schossen“ K 317, JGr. 173 (= lat. *plaûkt* „pumpurus leisti, sprogti, pražysti, tarpti“), *plaũkti* „schwimmen“, *pláusti, pláudė* „skalauti, mazgoti, valyti“ UL 43 (= lat. *plaûst* „išpilti; sušlapinti“), *pláuti* „spülen, waschen“ (: s. sl. *prě-pluti* „perplaukti“ ir kt.), *praũsti* „waschen“, *ráugti* „sauern“ Kv., Sb. (= lat. *raûgt*), *raũkti* „kraus zusammenziehen; raukšlėti, runzeln“ (= lat. *raukt*), *raũpti* „duobti“ Kv. (: *raũpas* „rauplė, Pocke“, lat. *ràupjš* „grubus, šiurkštus“, srb. *rȕpa* „skylė, duobė“ ir kt.), *raũsti* „scharren, wühlen“ (= lat. *ràust* „maišyti anglis, rausti, šluoti, kasti, kaupti“), *ráuti* „raffen“ (= lat. *raût* „plėšti, traukti, pešti; imti, glemžti, vogti; vilkti“), *saũkti* „giedoti, kalbant ar dainuojant nutęsti, dainos posmų galus perilgai nurėkti, nesutartinai dainuoti“ Jž. I 421 s. v. g i e d o t i, Šdv., Ddv., Apn., *siaũbti* „dūkti, siausti, umherrasen, tollen“ (: lat. *šaũbît* „judinti, siūbuoti“ iš **siaub-* ir kt.), *siaũpti* „dengti, siausti“ (: *apsiaũpti* „ką kuo apdengti“ Jž. I 63, *apsisiaũpti* „apsisiausti“ ib. 73), *siaũsti* „supti; nuimti apdangą; šėlti, dūkti, žaisti; tam tikrai, kratant sijoti“ (= lat. *šàust* „pliekti, plakti“), *skiáusti, skiáutė* „skelti, skaldyti“ Sčn. (ir *skiaũsti, skiaũdė* „vožti“ Km.), *skliaũsti, skliaũdė* „wölben“ Kv. (ir *skliaũsti, skliaũtė* „t. p.“ Sb., Ds. : *skliaũtai* „Gewölbe“ ir kt.), *smáugti* „würgen“ (= lat. *smaugt*), *smaũkti* „aufstreifen, streifen“ (: l. *smukać* „braukyti, glostyti“ ir kt.), *snáusti* (= lat. *snaũst*), *spáusti, spáudė* „drücken“, *spjáuti* (= lat. *spļaũt* : l. *spluwać* „spjauti“ ir kt.), *spráusti, spráudė* „zwischenklemmen“ (= lat. *spraûst* „kišti, terpti, stecken, zwischen einstecken“), *stáugti* (ir *staũgti* K 403), *šaũkti* „laut rufen, schreien“ (= lat. *sàukt* „šaukti; vadinti“), *šáuti* „priekin stumti, schieben; schiessen“ (= lat. *saũt* : s. sl. *sovati* „mesti, sviesti“ ir kt.; lat. *šaũt* iš **šiautei* : *šiáutuvas* „šaudyklė“ ir kt.), *taũsti, nutaũsti* „užmiršti savo giminę, namus, atšalti, nutolti, atjunkti“ Als., Slnt. (: jėras n u t a ũ t o nuo motynos Ėrš., vyrai savo namų n e n u t a u t ę Jž., negalėjo jis dar būtinai n u t a ũ s t i savo namų GDK VI), *tráukti* (= lat. *traũkt*).

Retkarčiais greta *au* yra sutinkamas dvibalsis *uo*, pvz. *čiúopti* „tverti, griebti, anfassen, ergreifen“ DP 403, R I 21, K 72, Nms., Vkv. (: *čiáupti*), *čiuõžti* „slysti, slidinėti“ R I 21, K 72, Jž. I 281, Pgm. (: *čiaũžti*), *dúobti* „daryti griovelius, skaptuoti, aushöhlen“ Jž. I 372 (: *daubà* ‖ *dùbti*), *gúosti, gúodė* „raminti, trösten“ ib. 500 (: *gaũsti*), *gúožtis* „gūžtis, niederhocken“ LM IV 438 (: *gaũžtis*

„įtraukti kaklą“ Sb., Kp.), *kruõpti* „po truputį dėti, kaupti, rinkti“ Jž. II 264 (: **kraũpti*, iš to *kraupýti* „taupyti“ ib. 220), *kuõpti* „į krūvą kasti, anschaufeln, aushäufeln; valyti“ (= lat. *kùopt* „zusammenbringen; pflegen, warten“ : *kaũpti*), *puõšti* „schmücken“ Kv. (arba *púošti* „t. p.“ Jž. I 619 s. v. i š p u o š t i, Slnt. = lat. *pùost* „valyti, skinti; puošti, dabinti“), *ruõbti* „lėtai ir atsargiai negiliai kasti, rausti“ Vkš. (: *rubinė́ti* „krapštinėti“ Pkl.), *ruõpti* „kasti, duobti“ Arm., Jž. I 372 s. v. d u o b t i, *išruõpti* „išurbti, išskaptuoti“ ib. 622 (: *raũpti*), *ruõšti* „rengti, bereiten“ (: r. *рух* „visuotinis sąjūdis, neramumas“ ir kt., žr. Trautmann Wb. 240, Endzelin MLV III 582), *skúosti*, *skúodė* „greitai eiti, bėgti“ Mkn., Užp., Ds., Dsn., *sliuõgti* (ir *sliúogti*) „slinkti, šliaužti“ Nms., Ddv., Jž. I 552 s. v. į s l i n k t i (: *sliaũgti* „šliaužti“ Jnk., „eiti“ Vkv.), *sliuõkti* „augštyn čiuožti“ Jž. I 177 s. v. a u k š t y n (: *sliaũkti* „šliaužti į kalną“ Vln., „pamažu tekėti, zliaugti“ Rmg.), *sruõbti* „srėbti“ Kv., Rtv., (: *sraũbti* Jž. I 429 s. v. g e r t i, *įsraũbti* „įsrėbti“ ib. 554) *suõkti* „versti, zwingen, nötigen; giedoti, dainuoti, plonai dainuoti, tam tikrai patempiant rėkti; kalbant žodžius nutęsti ir kt.“ Slnt., Als., Žml., Žgr., Nms., Dvd., Jž. I 286 s. v. d a i n u o t i, 421 s. v. g i e d o t i ir kt., žr. LM IV 442 (: *saũkti*), *suõsti* „džiovinti, kvaršinti galvą“ Kv. (: *saũsas* ir kt.), *šliuõžti* „kriechen, glitschen“ LM IV 443 (: *šliaũžti*) ir kt. Čia *uo* daug kur veikiausiai yra kilęs iš *ō*(*u̯*) ir taip santykiauja su *au*, kaip ir žodžiuose *duobà* „medžio išduba, drevė“ : *daubà, káugė* : *kúogė, kúopa* : *kaũpas, plúostas* „keltas“ : *pláustas, spúogas* : *spáugas* ir kt.; plg. dar gr. πλω-τός „plaukiąs“, πλώω „plaukiu“ (iš *πλωϝω) ir πλέω „t. p.“ (iš *πλέϝω), s. č. *plúti* „tekėti, plaukti, buriniu laivu plaũkti, važiuoti“, lat. *pluts* „sielis“ ir kt., žr. Hirt Gr. II 64t., Būga LM IV 434tt., Schwyzer GGr. I 349. Bet vienur kitur tas pats dvibalsis gali būti ir kitokios kilmės. Pvz. *čiúopti* Būgos LM IV 435, KZ LII 271 manymu visų pirma yra perdirbtas iš *túopti*, o šis savo ruožtu naujai sudarytas vietoj *čiáupti* (iš **tēuptei*) šalia *tuopýti* „taupyti“ Als. iš **tōup-*. Taip pat yra galimas daiktas, kad ir dabartinis *dúoti* (= lat. *duôt*) yra perdirbtas iš senesnio **dóti*, kurio šaknį dar randame žodžiuose *dõ-tas* „dovis, dovana“ End., *dõ-talas* „t. p.“ Slnt. ir kt.; plg. dar **dóti* : lai. *dāstît* „lengvai davinėti, dalyti“ = *klóti* : *klóstyti* ir kt., žr. Endzelin StB IV 136.

c) Bendratys su šakniniu *a*

§ 259. Pirminių veiksmažodžių su šakniniu *a* turime nedaugiausia, pvz. *álkti* „hungern" (= lat. *al̃kt* „trokšti, norėti, geisti, ilgėtis" : s. sl. *lakati* „badėti" iš **olka-* ir kt.), *al̃pti* „silpnėti, nuomaru pulti, gaišti", *árti* (= lat. *ar̃t* : s. sl. *orati*, lot. *arāre* ir kt.), *bal̃gti* „bengti", *bárti* (= lat. *bãrt* : s. sl. *borjǫ*, *brati* „kovoti" ir kt.), *gal̃šti* „delsti, säumen, zögern; nykti, stipti, schwinden, vergehen, sterben" (= *gàist* „nykti, pranykti" : vėjo *ãt-gaiša* „pūtimas" ir kt., žr. Būga KS 250), *kal̃sti* „heiss werden" (= lat. *kàist* : *kait-rà*, *prã-kaitas*, pr. gl. *pra-kāisnan* „t. p.", got. *heitō* „drugys" ir kt., žr. Walde-Pokorny Vgl. Wb. I 326t.), *káišti* „gręsti, skusti, schaben" Jž. II 12 (: *káišena* „drožtuvas, lankena, Breitbeil", s. č. *cěsta* „kelias" ir kt., žr. Trautmann Wb. 113), *kàkti* „išvykti, iškeliauti, leistis" JGr. 182 (taip pat *sukàkti* „sueiti", *pakàkti* „užtekti" ib.), *kálti* (= lat. *kal̃t* : sl. **kolti* > s. sl. *klati* „durti, pjauti", r. *колóть* „kapoti, skelti, durti" ir kt.), *kar̃šti* „kämmeln, riffeln, striegeln" (= lat. *kãrst* „Wolle tocken" : lot. *carrō* „[vilnas] karšiu" iš **cars-ō* ir kt.), *kárti* (= lat. *kãrt*), *kàsti* „graben" (= lat. *kast* „rausti, žemę versti, mesti; grėbti"), *kąsti* „beissen" (= lat. *kuôst* iš **kand-tei* : sl. **kǫsъ* > l. *kęs* „kąsnis, gabalas", r. *кус* „t. p." iš **kǫd-sъ* ir kt.), *làkti* „lecken" (= lat. *lakt* : s. sl. *lokati* „t. p."), *málti* „mahlen" (= lat. *mal̃t* : lot. *molere*, got. *malan* „malti" ir kt.), *nar̃pti* „megzti, pinti, painioti" Lzd., Ksn. (: *nárplioti*), *pam̃pti* „eiti platyn nuo valgio, pusti" Ds., *išpam̃pti* „išpusti" Jž. I 610 (= lat. *pàmpt* „tinti, pusti" : sl. **pǫpъ* > l. *pęp* „spenys, Zapfen", r. *пуп* „bamba", gr. πομφός „pūslė" ir kt., žr. Trautmann Wb. 205), *plàkti* „mušti, tvoti, pliekti; tinti [dalgį], brukti [linus]" (: s. sl. *plakati sę* „plaktis" ir kt.), *ràkti* „krapštyti, krapštant atidaryti, drėksti, durti, kasti" (= lat. *rakt* „kasti, graben" : *rakštìs* „grabas; pašinas" ir kt., žr. Būga KS 171, 261), *sal̃pti* „alpti, apalpti" DP 7, Slnt., *sálti* „saldėti", *skàbti* „pešti" Vln. (*nuskàbti* „nusigyventi" Št., Ssk., Dbk.), *skal̃bti* „skalbinius plauti, mazgoti", *skràbti* „džiūti" Als. (ir *apskràbti* „apdžiūti" Jž. I 82), *į-smálti* „įjunkti, įsmilti, pamėgti" Jž. 552 s. v. į s m i l t i, *svaĩgti* „gauti svaigulį, imti suktis (galvai), kvaišti" JGr. 187, Sv., *tàpti* „werden" (= lat. *tapt* „atvykti, patekti; tapti, įvykti") *tar̃pti* „gerai augti, vešėti" K 449, JGr. 187, *tar̃ti* „sagen, aussprechen", *žáisti* „spielen" (: *žáislas* ir kt.).

Šitos rūšies lytys mūsų kalboje nėra gajos ir, be to, kaikurios iš jų veikiausiai yra vėlyvesni dariniai. Pvz. *tar̃pti* savo šaknimi niekuo nesiskiria nuo *tarpà*, *-õs* „Gedeihen, Wachstum" K 448 (= lat. *tãrpa* „jėga, galia, gabumas"), kuri toliau balsių kaitos laipsniu yra susijusi su *terp-* : pr. *en-terpo* „tinka, yra naudinga, nützt", gr. τέρπω „sotinu, džiuginu", τέρπομαι „džiaugiuos" ir kt.; taigi *tarpà* taip gali santykiauti su *terp-*, kaip *skalà* su *skélti*, gr. τροχή „bėgis, Lauf" su τρέχω „bėgu" ir kt., plg. Trautmann Wb. 314.

Dar ryškesnis pavyzdys yra *tar̃ti* „sagen; meinen". Senovinėje mūsų raštų kalboje šio veiksmažodžio vietoje dar dažnai yra sakoma *tarýti* : t a r y k žodį, ir bus pasveikintas tarnas manas DP 73, jei t a r y s i ligai : atstok, tad' ir atstos ib. 76, išgirdęs piktą žodį... i š t a r y t ą (= ištartą) PS II 55 ir kt. Pagrečiui vienoda reikšme šie veiksmažodžiai vietomis net ir dabar yra vartojami. Pvz. Kuršaičiui *tar̃ti* yra lygu *tarýti*. Taip pat ir Juškevičius savo žodyne (649 psl.) šalia *ištar̃ti* „aussprechen" iš ryt. augštaičių duoda ir *ištarýti*. Bet juo toliau, juo mažiau yra sutinkama *tarýti* ir vis daugiau imama vartoti *tar̃ti*. Tai visa reikia aiškinti tuo, kad senesnės lytys *tarių̃* (arba *taraũ*), *tariaũ*, *tarýti* ilgainiui buvo paverstos į *tarių̃*, *tariaũ*, *tar̃ti* arba *tárti* Kp. Darybos atžvilgiu *tarýti* visų pirma yra jungtinas su *tárdyti* „ką kvosti, etw. von jmdm. ausforschen" (t. y. daryti, kad kas tartų, kalbėtų) ir toliau su lat. *terêt* „plepėti", *terinât* „daug kalbėti, plepėti", mūsų *tìrti* „forschen", taip pat s. sl. *tьrǫ, trěti* „trinti, reiben" (iš **terti*), lot. *terō* „trinu, sutrinu", gr. τείρω „t. p." (iš *τερ-ι̯ω) ir kt., taigi iš tikrųjų *tarýti* = sl. **toriti* „tryniotí, reiben" > r. *mopúmь* „daryti vagą, taką, kelią (mindant, nuolat plūkiant, t. y. trinant), gr. τορεῖν „tryniotí, trainioti" ir kt. Toliau plg. Leskien Abl. 350t., Būga KZ LII 274t. Trautmann Wb. 314, 324t., Endzelin MLV IV 194.

Panašiu ar kitokiu būdu bus susidarę ir *bárti* (: lot. *ferīre* „kirsti, smogti, tvoti"; sena mūsiškio veiksmažodžio reikšmė, atrodo, gali dar būti išlikusi posakyje: *visai n u b a r t a* [= nuplėšta, neišdirbta] žemelė Tkv.), *kálti* (: lot. *per-cellere* „parblokšti, sutriuškinti"), *kàsti* (: s. sl. *češǫ, česati* „šukuoti, braukti" vietoj senesnių lyčių *češǫ, *česti*, žr. Trautmann Wb. 120), *málti* (: sl. **melti* > l. *mleć* ir kt., toliau plg. *mil-inỹs, mìl-tai* : **mel-* : *mal-inỹs*), *pam̃pti* (: lat. *pem̃pt* „t. p."), *sal̃pti* (: *sel̃pti* „silpnėti" Als. greta *sil̃pti*), *įsmálti* (*smal-stùs* : *įsmìlti*) ir kt.

Daugelio kitų pirminių bendračių su šakniniu *a* dabar jau sunku susekti pirmykštę kilmę, ypač dėl to, kad kaikurios iš jų galėjo labai įvairiu būdu susidaryti. Pvz. *lákti* veikiausiai yra garsažodinis darinys; plg. : *jis srebia kaip šuva — lak, lak* Sb.; toliau žr. dar Walde-Pokorny Vgl. Wb. II 380. *Sálti* turi tą pačią šaknį kaip ir *saliā, -iõs* „saldis, saldumas“ Kp., ŠKŽ 421, *ī-salas* „Malz“ (= lat. *īe-sals* „t. p.“), *sal-ýklas* ir toliau s. sl. *solь* „druska“, *slanъ* „sūrus“ (iš **solnъ*), got. *salt* „druska“ (iš **sald-*), lot. *salsus* „sūdytas“ (iš **sald-tos*), mūsų *sal-dus* ir kt. Taip pat ir *bálti* savo šaknimi niekuo nesiskiria nuo *bãlas, -à* „baltas“ ir *bãlas* „sniegainė, raktažolė (tokia gėlė)“, kuris toliau santykiauja su lat. *bãls* „išbalęs, išblyškęs“ (mūsų būtų **bólas*), mūsų *bolúoti* „baltuoti“ ir kt.

d) Bendratys su šakniniais ilgaisiais balsiais *ė, y, o, ū*

§ 260. Su ilgaisiais balsiais *ė, y, o* ir *ū*, kaip ir su *a*, pirminių bendračių turime taip pat nedaugiausia. Štai pavyzdžiai su *ė* : *bė̃gti* (= lat. *bêgt*, r. tarm. *бегу*, *бечь* iš **bėgti* ir kt.), *brė̃žti* „kratzen“ K 57, Jž. I 234, Als., Kv., Sv., *dė̃ti* (= lat. *dêt*, s. sl. *dě̆ti* : s. ind. *dá-dhāti* „deda, sodina, stato; daro, dirba“, gr. τί-θημι „padarau; sodinu, statau, dedu“ iš ide. **-dhē-* ir kt.), *drė̃bti* (: lat. *drêbt* „schlacken“ ir kt.), *drė̃gti* (: lat. *drêgns* ir kt.), *dvė̃sti* (=lat. *dvèst*), *ė̃sti* (= lat. *êst*, pr. *īst* < **ēsti*, s. sl. *sъn-ěsti* „suvalgyti“, srb. *jèsti* ir kt.), *glė̃bti* „apkabinti“ (= lat. *glêbt* „gelbėti“), *grė̃bti* „smarkiai griebti, išplėšti; harken“, *klė̃sti* „dengti, slėpti; skleisti; nušluoti varpas vėtant; daryti skyrimą, sklastį“ Jž. II 156, End., *krė̃sti* (= lat. *krèst*), *kvė̃pti* (ir *kvė̃pti* Sv., Ds. = lat. *kvêpt* „rūkti; kvepėti“), *lė̃kti* „skristi, bėgti“ (= lat. *lèkt* „šokti, šokinėti; skristi“), *mė̃gti* (= lat. *mêgt* „įstengti, tikti; pripratusiam būti, gebėti“), *mė̃žti* (= lat. *mêzt*), *plė̃kti* „pelėti“ (: lat. *plêkums* „pelėsinis kvapas“ ir kt.), *plė̃sti* „ausbreiten“ (= lat. *plèst*), *plė̃šti* (= lat. *plêst*), *rė̃kti* (= lat. *rèkt*), *rė̃žti* (: sl. **rězati* > r. *резать* „pjauti, skersti“ ir kt.), *sė̃sti* (= lat. *sêst*, s. sl. *sěsti*), *sė̃ti* (= lat. *sẽt*, s. sl. *sěti*), *slė̃gti* „spausti, mygti“ (= lat. *slêgt* „rakinti; uždaryti“), *slė̃pti* (= lat. *slèpt*), *spė̃ti* „atspėjamo laiko turėti; suskubti“ (= lat. *spẽt* „įstengti, galėti, pajėgti“, s. sl. *spěti* „turėti pasisekimo“ : s. ind. *sphātíḥ* „tarpimas“ ir kt.), *srė̃bti* (= lat. *srèbt*), *tė̃šti* „tvinkti“ Psk., Štž., Ds., *trė̃sti* „bėgti“ K 463 (= lat. *trēst* „judinti; eikvo-

ti"), *trė̃kšti* (ir *trė̃kšti* K 463, žem.), *vẽpti* „lūpas išskėsti" KGr. 321 ir kt.

Ilgąjį *y* turi: *dýgti* (= lat. *dîgt*), *drỹkti* „driektis" JGr. 185, *gýti* „gyventi" ChB 1 Moz. V 3, „sveikti, atgyti, aufleben" (= lat. *dzît* „sveikti", s. sl. *žiti* „gyventi"), *gỹžti* „gižti" Jž. I 441, *gnýbti* „žnybti", *klygti* „rėkti" Jž. II 160, *klỹkti* „smarkiai šaukti, rėkti, kreischen" ib. 161, Sb., *klýsti, klýdo* (=lat. *klîst*), *krỹpti* „linkti, svirti", *krỹti* „vyti, siūlus sukti" Lšk., „šutintą beržą lenkti, kreivinti" Dglš., *lýti* (= lat. *lît*), *mýgti* „slėgti, spausti" Sb., Ds., *nỹkti* „gaišti, lysti; verschwinden", *pỹkti* (= lat. *pîkt*), *plýšti* (= lat. *plîst*), *rykšti* „reikštis" DP 51 (: *rykškùs* ir kt.), *rýti* (= lat. *rît*), *rýžti* „dilti" (: mėnuo p a r ý ž o „pradėjo dilti" Msd., Ktg.), *skýsti* „nuo ko nors skirtis; skystėti" JGr. 189 (= lat. *šķîst* „irti, skirtis; subyrėti, sudužti"), *slýsti* „gleiten, glitschen" (: lat. *slîdêt* „t. p." ir kt.), *stýgti* „vienoj vietoj ramiai būti" Jž. I 402 s. v. g a i r i n t i, Rdv., *šlýti* „krypti, nach vorn od. zur Seite sinken" (: *šlýnas* ir kt.), *trýkšti* „spritzen" K 464, Lpg., Kv., Sb., *vỹkti* „eiti, keliauti, leistis į kelionę; sektis" J 503, JGr. 186, *výsti, výto* „welken" (= lat. *vîst*), *výti* „winden, drehen; jagen" (= lat. *vît* „vyti, pinti", č. *víti* „vyti"...) ir kt.

Su *o* yra: *blõkšti* „ką į šalį sviesti; iš pėdų mušant grūdus krėsti" K 52, JGr. 178, Sb., *brõkšti* „mušti sviestą" K 59, LŽT 82, *dóbti* „nugalėti, atimti kam galią; mušti, tvoti iki mirties" Jž. I 335, *dróžti* „schnitzen, züchtigen" (= lat. *drãzt*), *dvõkti* „smirdėti" JGr. 178, *glóbti* „apimti, glėbti; padėti, helfen" ib. 175, „dengti, gaubti, siausti; šelpti, gelbėti" Jž. I 448 (= lat. *glâbt* „gelbėti, ginti"), *góbti* „skepeta rišti galvą" ib. 454, *góti* „eiti" Kp., Skp. (ir *gvóti* „t. p." Tvč.), *gõžti* „versti, blokšti; godžiai griebti, greitai imti" Jž. I 457 (= lat. *gâzt* „pilti, giessen; apversti; smarkiai lyti"), *gróbti* „griebti, grėbti, greifen, fassen, haschen, raffen" (= lat. *grâbt*), *jóti* (= lat. *jât* „reiten", s. sl. *jati* „važiuoti" : s. ind. *yāti* „eina, keliauja, joja, važiuoja, skrenda" ir kt.), *klóti* „hinbreiten" (= lat. *klât*), *kópti* „lipti; imti medų" Jž. II 201 (: *kópėčios* ir kt.), *kõpti* „kaupti, kuopti, mėžti" ib. 202 (: *kõpos* „Nehrung, Dünen" ir kt.), *kóšti* „seihen" (= lat. *kãst*), *krópti* „apgauti; skriausti" Jž. II 252 (= lat. *krâpt*), *lósti, lódo* „lepti, graikštėti, išpaikti" Brž. (plg. dar : idant jaunimas n e p a l o s t ų „niekam nevertas nepasidarytų" PS II 7), *lõšti* „lehnen" (ir „spielen" SL 53; plg. dar : ar kartas

lošiate? Žem. III 150), *lóti* (= lat. *lãt* : s. sl. *lajati* ir kt.), *mókti* „erlernen" (= lat. *mākt*), *móti* „winken" (= lat. *mãt* : s. sl. *pomanǫti* „pamoti" ir kt.), *nókti* „sirpti, reifen" (ir *pranókti* „pralenkti" K 276 : lat. *nākt* „ateiti; įvykti"), *plóti* „flach machen, breitschlagen; (in die Hände) klatschen" (= lat. *plãt* „išplėsti; ploninti; plonai užtepti" : *plónas*, lot. *plānus* „plokščias, lygus, plynas" ir kt.), *skrósti, skródė* „aufspalten" (: *skrúostas* „Wange, Backe" ir kt., žr. Būgą LM IV 430), *slópti* „silpnėti; trokšti" JGr. 187, *sprógti* (= lat. *sprâgt*), *stóti* (= lat. *stât*, s. sl. *stati* : lot. *stāre* ir kt.), *šókti* „springen, tanzen" (= lat. *sâkt* „pradėti"), *tvõkti* „mušti, kirsti" Btn., *tvóti* „kulti, pliekti" JGr. 178, *võgti* „stehlen", *vókti* „valyti, doroti" Kv., Slnt. (= lat. *vâkt* „pjauti; valyti, doroti"), *vóžti* (= lat. *vâzt*), *žióti* (: lot. *hiāre* „būti atviram, būti išsižiojusiam, žiopsoti") ir kt.

Pagaliau balsį *ū* turi: *blū́sti* „sudėti blakstienus" Jž. I 222, *priblū́sti* „truputį užmigti, pramigti" Ds. (: *blūsà* „užmigis, kuris menkai nusimano ką dirbąs", *bláustis* „merktis" ir kt.), *brū̃zti* „dirbti smulkius darbus, darbuotis apie namus" VR 467, *bū́gti* „baidytis, gąstauti" Jž. I 247, JGr. 186, *bū́ti* (= lat. *bût*, s. sl. *byti*, s. ind. *bhūtíḥ* „tobulas buvimas, gerovė ir kt."...), *dū̃kti* „šėlti, siusti", *džiū́ti* (= lat. *žût*), *griū́ti* (= lat. *grût*), *grū́sti*, *grū́do* „stampfen" (= lat. *grûst* „stumti, grūsti"), *grū́sti, grū́sta, grū́do* „liūsti, susigraudenti" Jž. I 481, *kliū́ti* (= lat. *kļūt* „patekti, pasisekti; tapti"), *krū́pti* „baimei imti, krūpčioti" Jž. II 259, *lū́gti* „griūti, slinkti" (pvz. : po didelių lietų visa pakriaušė sulūgo upėn Dglš.), *lū́žti* (= lat. *lûzt*), *nū́sti, nū́do* „ko užsinorėti, trokšti" (: *naudà*, žr. Leskien Abl. 304), *plū́kti* „su kokiu daiktu molinę aslą, kelią ar kt. stipriai sumušti, trombuoti" Sb., *plū́sti, plū́do* „trinti, ins Schwimmen geraten, überströmen" R I 110, KGr. 316, Lžv., *paplū́sti* „apsipilti" Sksn., Sb. (= lat. *plûst* „pasipilti, patvinti, užlieti"), *plū̃ti* „būti pripildytam; leistis, pasileisti, išskysti" ŠKŽ 358 (: sl. **plyti* > r. *плыть* „plaukti" ir kt.), *pū̃sti* „blasen, wehen" (= lat. *pùst*), *pū́ti* „faulen" (= lat. *pũt* : gr. πύθω „pūdau", s. ind. *pūyati* „pūsta" ir kt.), *rū́gti* (= lat. *rûgt*), *slū́gti* „mažėti, žemyn slinkti, abnehmen", *snū́sti, snū́do* „lengvai užmigti", *sprū́sti, sprū́do* „smarkiai slysti, sprukti" (= lat. *sprûst* „būti suspraustam, užkliūti"), *žū́ti* „umkommen" (= lat. *pa-zūt* „t. p.), „žvejoti" Ds. ir kt.

Kaikurios iš augščiau minėtųjų bendračių su ilgaisiais balsiais

turi senas šaknis, pvz. *dėti, ěsti, sěsti, sěti, spěti, gýti, lýti, výti, stóti, žióti, bū́ti* ir kt. Bet nemaža jų yra ir tokių, kurios galėjo vėliau susidaryti. Pvz. s. sl. *grebǫ, greti* „irti“ (iš **grebti*), r. *гребу, грести* „griebti, grėbti; irti“, lat. *grebt* „griebti, greifen“, *greblis* „prie javų pjovimo vartojamas grėbliukas“ ir mūsų *grabstýti* „grobstyti, graibstyti“, *grabiněti* „šen ir ten griebti, grabalioti“, *grabùs* „graibštus, vikrus“, lat. *grabstît* „grėbstyti“, *grabas* „kas sugrėbta“ ir kt. rodo, kad seniau ir mūsų kalboje galėjo būti **grebti*, šalia kurio veikiausiai vėliau bus atsiradęs ir dabartinis *grěbti*. Artimos reikšmẽs *gróbti* (= lat. *grâbt*), turbūt kaip ir *tar̃ti* bei kt., yra kuriuo nors būdu perdirbtas pirmesnis dažninis veiksmažodis; plg. Trautmann Wb. 95. Kiti tos rūšies dariniai gali būti sudaryti iš vardažodžių; pvz. *vóžti* „den Deckel öffnen“ ir lat. *vâzt* „den Deckel auflegen“, kaip jau Schulze Kl. Schr. 622 yra pastebėjęs, gali būti kildinamas iš baltų **vāžas* arba **vāžā* „dangtis, Deckel“, būtent — pirminė šio išvestinio veiksmažodžio reikšmė „deckeln“ ilgainiui lengvai galėjo tapti „mit Deckel versehen“, „den Deckel auflegen“ ir net „den Deckel abnehmen“. Panašiai gali būti sudarytas *vókti* (plg. *vókas, -aĩ*) ir kt.

Lygiagretės lytys *gỹžti* : *gìžti, klỹkti* : *klìkti, krỹpti* : *krìpti, pỹkti* : **pìkti* (žr. toliau), *skýsti* : *skìsti, sklýsti* : *sklìsti, slýsti* : lat. *slist, stýgti* : *stìgti, trýkšti* : *trìkšti* ir kt. taip pat veikiausiai nevisos yra vienodo senumo: yra galimas daiktas, kad kaikurios iš jų yra vėliau analogiškai sudarytos. Pvz. *gỹžti, pỹkti, sklýsti, slýsti, stýgti* gali būti analogijos keliu pagal esamojo laiko lytis *gỹžta, pỹksta, sklýsta, slýsta, stýgsta* išriedėjusios iš *gìžo, gìžti, *pìko, *pìkti* (iš čia tebėr išlikęs *pìktas*), *sklìdo, sklìsti, *slìdo, *slìsti* (= lat. *slist* : mūsų *slidùs*), *stìgo, stìgti*; žr. Būga KZ LII 261, 264. Taip pat analogijos būdu galėjo susidaryti ir *plýšti, rýžti, trýkšti* šalia *plěšti, rěžti, trěkšti* : čia ilgainiui balsiui *y* greta *ė* galėjo padėti atsirasti trumpojo *i* kaitaliojimasis su *e, ė*, pvz. *kélti* : *kìlti, grẽsia, grẽsti* : *grìsti*, taigi ir *plěšti* : *plýšti* ir kt., žr. Būga KS 257.

Ilgainiui, kad ir antriniu būdu, ilgasis *y* šalia *ei* > *ie* galėjo tapti atskiru balsių kaitos laipsniu pirminių intranzityvinių veiksmažodžių šaknims sudaryti, pvz. *dýgti* : *díegti, gỹžti* : *giẽžti* „niršti, lieti pyktį“ Jž. I 423, *klýsti* : *kléisti* (= lat. *kliêst* „išplėsti; išsklaidyti, nutolinti“), *krỹpti* : *kreĩpti, lýti* : *líeti, mýgti* : lat. *miêgt* „smarkiai spausti, slėgti“, *nỹkti* : žem. *pa-níekti* „pažeminti“, *pỹk-*

ti : *peĩkti*, *rýkšti* : *réikšti*, *skýsti* : *skiesti*, *výkti* : *veĩkti*, *výsti* : lat. *vietêt* „vaitinti" ir kt.

Ilgasis *ū* paprastai pasitaiko šalia *au*, pvz. *blū́sti* : *bláustis*, *džiū́ti* : *džiáuti*, *griū́ti* : *griáuti*, *kliū́ti* : *kliáuti* „lenkti, patikėti" (ir *kliáutis* „pasitikėti", *kliáutis* „priekabė; yda, trūkumas; kliūtis"), *lū́žti* : *láužti*, *plū́sti* : *pláusti*, *snū́sti* : *snáusti*, *sprū́sti* : *spráusti* ir kt. Savo priegaide iš šio tarpo kiek išsiskiria *plū̃ti* greta *pláuti*; bet yra galimas daiktas, kad seniau buvo arba gyvojoj kalboj kur nors ir dabar yra **plū́ti* = srb. *plȉti* „plaukti".

Iš kaimyninių kalbų ir vienos kitos mūsų pačių kalbos liekanos sprendžiant, atrodo, seniau šalia *au* galėjome turėti ir daugiau pirminių veiksmažodžių su šakniniu *ū*, plg. *gáuti* : lat. *gũt* „gauti, griebti, įgyti", *gniáužti* : lat. *gņūzt* „kampuotai linkti, palūžti" (mūsų *gniū́žtis*, *-ies* „žiupsnis, gniužulas, sauja, gniaužta" Jž. I 453), *gráužti* : s. sl. *gryzǫ*, *grysti*, srb. *grȉsti* (mūsų *grū́žtis*, *-ies* „grižas, aštrus, veriąs skausmas"), *kráuti* : s. sl. *kryti* „dengti, slėpti" (mūsų *krū́tis*, *-ies* „krūva, krūsmeta", *krū́snis* „akmenų krūva" ir kt.), *ráuti* : s. r. *рыть* „liesti" ir kt. Greta visų tų lyčių mūsų kalboj gali arba galėjo būti **gū́ti*, **grū́žti*, **krū́ti*, *rū́ti* ir kt. lygiai taip pat, kaip kad šalia *gaũbti* seniau galėjo būti **gùbti* (= lat. *gubt* „įdubti, įsmegti, palinkti, sugriūti"; plg. dar *gubà* „šlitis" = lat. *guba* „krūva", *dvì-gubas* [= *dvì-linkas*], sl. sl. *gъnǫti* „lenkti" iš **gъb-nǫti* ir kt.) arba greta *sprùkti* (= lat. *sprukt*), sprendžiant pagal lat. *spràukt* „stülpen auf; dräugen, stechen", seniau ir mes galėjome turėti **spraũkti*, taip pat **žlaũgti* šalia *žlùgti* (plg. *žlaũgtas* „aludaris kubilas" ir *žlùgtas* „skalbiamieji drabužiai") ir kt.

e) Išvestinės bendratys

§ 261. Be augščiau minėtųjų pirminių bendračių, mūsų kalboje yra dar visa eilė tokių, kurios, atrodo, aiškiai yra sudarytos iš vardažodžių. Pvz. iš daiktavardžių gali būti sudaryta: *àkti* „įgauti akis; žabalti, blind werden" (: *akìs*, žr. Leskien Abl. 374, Būga KS 268, LKŽ 48; dėl reikšmės plg. : aklas buvęs iš mažumės dabar ėmė *àkti*, t. y. ėmė praregėti, akis atgauti), *bar̃sti*, *bar̃zdo* „apaugti plaukais, apželti barzda" Jž. I 194 (: *barzdà*), *darbti* „darbuotis" Vaiž. II 150 (: *dárbas)*, *dulkti* „dulkėti" Jž. I 362 (: *dùlkė*), *gė́sti* „imti gėdėtis" Jž. I 430 (: *gė́da*), *gum̃bti* „augti,

iškilti, atsirasti (gumbui)" ib. 490 (: *gum̃bas*), *kèkšti* „kekše darytis" ib. II 68 (: *kẽkšė*), *kem̃pti* „kempėti, tvirtėti, džiūti, nykti, kvėžti" ib. 75 (: *kémpė*), *krámti* „susti, nižti, šašti" ib. 212 (: *krãmas,-ai* „susas, niežas, išbėrimas"), *mẽlti* „mėlynuoti" Jž., Jrb., TŽ II 424 (: *mẽlys,-ių* „mėlyni dažai"), *mer̃gti* „tapti merga" Sksn. (: *mergà*), *mõžti* „mažėti" DP 186, Trg. (: *mõžis*), *reĩkti* (: *reikà* „reikalas" arba **reikià*, žr. 1937 m. GK 166, taip pat Fraenkel KZ LIII 37tt.), *skárti* „nudriksti, zerlumpt werden" (: *skarà*, žr. Leskien Abl. 342), *slogti* „slėgti" Jd. 589₅ (: *slogà*), *smõgti* „blokšti, sviesti, suduoti" K 389, JGr. 178, *sprógti* „platzen", t. y. skylei arba plyšiui atsirasti" (: *sproga* „plyšys, Spalte" N 496), *stókti* „pritrūkti, pristigti" BrB 1 Moz.XLVII 15, JGr. 186 (: *stokà*), *šàšti* „šašų gauti, grindig werden" (: *šãšas*), *šir̃sti, šir̃do* „ant ko piktam būti, niršti" Jž. I 583 s. v. į š i r s t i, Sb., Ds. (: *širdìs*), *tvaikti* „smirsti; gesti" Šk. (: *tváikas* arba *tvaĩkas* „negeras kvapas, smalkės, garai, smarvė"), *žostí* „žodžius sakyti, ką aptarti" N 537 (ir *apžósti* „trumpai pabarti" Ln., *pražosti* „pratarti" DP 370, 514 : *žõdis*) ir kt.

Iš būdvardžių yra sudaryta: *baĩsti* „darytis, pradėti būti baisu" SzDi. 224, Kp., Pdl., Ds. (: *baisùs*), *baĩsti* „darytis baltam" Nč., Lšk., Rdm., Vbn., Miež. 27 (: *báltas*), *brángti* „brangyn eiti" (: *brangùs*), *bùkti* „bukam darytis" (: *bùkas*), *dýkti* „išdykusiam darytis" (: *dýkas*), *dìsti, dìdo* „didžiuotis" Jž. I 333 (: *dìdis*), *druñgti* „drungnam darytis" ib. 334 (: *druñgas*), *geĩsti* „geltonyn eiti, geltonyti" (: *geĩtas*), *gìlti* „giliau darytis, gilėti" Jž. I 432 (: *gilùs*), *júosti* „juodyn eiti, juodėti" (ir *juõsti* „t. p." Jž. I 692, Ds. : *júodas*), *kaĩst* „kaltam darytis, nusidėti" Jž. II 21 (: *kaĩtas*), *kar̃sti* „kartyn eiti, kartėti" (: *kartùs*), *kum̃pti* „kumpam darytis" (: *kum̃pas* „kreivas"), *kvaĩšti* „kvaišyn eiti, kvaišėti" (: *kvaĩšas*), *laibti* „laibyn eiti, laibėti" SzDi 362 (: *láibas*), *lýgti* „lygiam darytis; rikiuotis; derėtis" JGr. 186 (: *lýgus*), *mar̃gti* „margyn eiti, margėti" K 243, Plč., Šl., Gzd. (: *márgas*), *màžti* „mažėti" K 245 (: *mãžas*), *plàsti* „platėti" N 305 (ir *praplàsti* „prasiplatinti" DP 87, Žkv. : *platùs*), *ráišti* „šlubti" JGr. 180 (: *ráišas*), *raũsti* „raudonuoti" (: *raũdas*), *rùsti* „rudam darytis, imti rudėti" (: *rùdas*), *rũsti* „rūstam darytis" LP III 124 (: *rũstas*), *sénti* „senyn eiti, senėti" (: *sẽnas*), *skýsti* „skystam darytis, skystėti" JGr. 189 (: *skýstas*), *smùlkti* „smulkėti" Jž., Ddv. (: *smùlkus*), *stal̃gti* „stalgėti" Sb. (: *stalgùs*), *suñkti* „sunkyn eiti, sunkėti" Jž. I 87 s. v. a p s u n k t i, PS I 304, Jsd. 416 (: *sun-*

kùs), *sveĩkti* „sveikyn eiti, sveikėti" (: *sveĩkas*), *šlàpti* „šlapyn eiti" (: *šlãpias*), *žabálti* „akti" Sb., Kp. (: *žãbalas* „aklas") ir kt. Šita darysena yra dar vietomis gaji, todėl tokių veiksmažodžių dabar galime susidaryti ne tik iš savų, bet ir skolintinių būdvardžių, pvz. *bagósti* „turtėti" Jž. I 182 (: *bagótas*), *kūsti* „lysti" K 213, JGr. 189, Sb. (: *kūdas* „liesas") ir kt. Plg. lat. *labt* „susitaikinti" (: *labs* „geras"), *liest* „liesėti" (: *liẽss* „liesas") ir kt. Bet juo toliau, juo dažniau šiokių veiksmažodžių vietoje linkstama vartoti pilnesnes lytis; pvz. vietoj *màžti, olàsti, smùlkti, suñkti* ir kt. jau gana dažnai sakoma ir *mažė́ti, platė́ti, smulkė́ti, sunkė́ti* arba *mažỹn, platỹn, smulkỹn, sunkỹn eĩti*. Toliau plg. dar § 270.

2. ANTRINĖS BENDRATYS

a) *-uoti*

§ 262. Bendratys su *-uoti* didžia dalimi yra denominatyvinės. Visų pirma jos yra sudarytos iš *a*-kamieno daiktavardžių, pvz. *amarúoti* „amarą leisti, gadinti" Sksn. (: *ãmaras*), *ampalúoti* „tekant išsilieti ir užšalti (apie vandenį)" Jž. I 14 (: *am̃palas* „sušalęs ant ledo užėjęs vanduo, añčburga, das gefrorene Aufwasser" iš **ant-palas*, plg. *añtpalai* „ledu aplieta vieta, kur važį šonan meta" Pgr. ir *antãpalas* „ampalas" Kčm., Sn. iš prielinksnio *antà* ir **palas*), *apmaudúoti* „pykintis, apmaudą jausti; ką pykdyti, kam apmaudą giežti" DP 332, Jž. I 55, K 16, Sksn. (: *ãpmaudas*), *badúoti* „badauti, badėti" BrB 2 Kar. VII 12, BrP I 315, PS II 4, Schl. 213, K 35, JGr. 196, Šv., Prg. (: *bãdas*), *bimbalúoti* „skristi kaip bimbalas" Jž. I 209, Rkš., (: *bim̃balas*), *blandúoti* „darytis neaiškiam, ūkanotam (orui), niauktis, blandytis" Jž. I 215 (: *blañdas*), *botagúoti* „plakti, lupti botagu" Lšk., Nč., Svl., Ds.(: *botãgas*), *brazdúoti* „skusti brazdą, grandyti, braižyti; graužti" Krd., Sksn., Rsn., Kp., Sv. (: *brãzdas*), *dagúoti* „pjauti (javus), ernten" KGr. 351 (: *dãgas* „pjūtis"), *darbúoti* „veikti, šį bei tą dirbti, dirbinėti" MT 44, 68, KN 190, TK 46, Jž. I 294 (: *dárbas*), *driežlúoti* „vaikščioti kaip driežlas" Jž. I 346, *dūmúoti* „dūmyti, rūkyti" ib. 365 (: *dū́mai*), *galúoti* „daryti galą, žudyti, galabyti" ib. 407, DLŽ 88 (: *gãlas*), *garúoti* „dampfen" (: *gãras*), *gniaužtúoti* „delnu matuoti; delne spaudyti" Jž. I 451 (: *gniáužtas*), *jonúoti* „šv. Jono dieną, naktį švęsti, kūpoliauti" Jž. I 685, *jovalúoti* „sumaišyti, derglioti; kiaulėms ėdalą taisyti" ib. 686 (: *jõvalas*), *juokúoti* „juokauti" R I 50, KGr. 352,

PŽK 149, ŽV I 230, Žem. I 265, Jž. I 692, Dbn., Vaiž. VI 186 (: *juõkas*), *kampúoti* „daryti kampus; sulenkti" Jž. II 25 (: *kam̃pas*), *kaupúoti* „apkasti; su kaupu pripilti, pridėti" ib. 58, KGr. 352, LŽT 81 (: *kaũpas*), *kepalúoti* „dirbti kepalus" Tv., Msd. (: *kẽpalas*), *iškevalúoti* „išgliaudyti, kevalą nulupti" Jž. I 588 (: *kẽvalas*), *kỹbuluoti* „kabėti, kabaldžiuoti" ib. II 105 (: *kỹbulas* „karulys, kabuklas"), *kiminúoti* „kiminais užkamšyti" Pkl. (: *kìminas* „kerpė, samana"), *kotúoti* „taip krauti pėdus, kad varpos gultų ant varpų, o kotai ant kotų" Jž. II 206 (: *kótas*), *kraikúoti* „spaliais apipilti stogo viršūnę" ib. 209, „taisyti, dengti stogo viršūnę" Ilg. (: *kraĩkas*), *apkraštúoti* „apvedžioti kraštus" Vk. (: *krãštas*), *kregúoti* „sunkiai kvėpuoti" Psv., Sb. (: *krẽgas* „senas, dusulingas žmogus"), *krunúoti* „sunkiai kosėti" Vb., Sb., Kp., Skp. (: *krùnas* „kuris dažnai kosti"), *kukštúoti* „į kukštus krauti" Knl. (: *kùkštas*), *kulnúoti* „kulnais eiti" Ldk., „eiti, vilktis" Sb., „klūpčioti" Lzd. (: *kul̃nas*), *kupstuoti* „kupstu kilti, eiti" (pvz. : vilnys... k u p s t u o j a KN 81, vilnys k u p s t u o k i t ib. 83 : *kùpstas*), *laidúoti* „garantuoti, bürgen" DP 36, KGr. 352 (: *láidas* „laiduotojas, Bürge"), *laivúoti* „laivu plaukti" Vln., KD 28 (: *laĩvas*), *lapúoti* „lapoti, Laub, Blätter bekommen" K 221, KD 93, TŽ III 397, NS 174 (: *lãpas*), *lankúoti* „lankstyti į lankus" Sg., „lankstyti" Alk., Škn., „gerbti" Pl. (: *lañkas*), *lašúoti* „lašėti; lynoti" Tvč., Prg., Alk., Dvd. (: *lãšas*), *ledúotis* „ledėti, ledu apsidengti" Jž. (: *lẽdas*), *leketúoti* „virves vyti" Skv. (: *lekẽtas* „įrankis virvėms vyti"), *lizdúotis* „taisytis dėti (apie vištą)" Akm. (: *lìzdas*), *maskatúoti* „kabaldžiuoti" Sb. (: *mãskatas* „suplyšęs drabužis, skuduras ir kt."), *mašinúoti* „mašina kulti" Dbn. (: *mašìnas* ib.), *matarúoti* „mosuoti, mostaguoti, švaityti" Sb., Kp. (: *mãtaras* „prietaisas virvėms vyti ir kt."), *matúoti* „mieruoti" Lex. 121, M I 159, KGr. 352, Jž. I 603 s. v. i š m a t u o t i (: *mãtas*), *mazgúoti* „rišti mazgą" Akm. (: *mãzgas*), *melúoti* (: *mẽlas*), *mėšlúoti* „tręšti; mėšlu sutepti" Trg., Sb. (= lat. *mêsluõt* : *mẽšlas*), *moliūgúoti* „iš moliūgo varvėti" Vln. (: *moliū̃gas*), *muilúoti* „muilyti" Jž., Dkš. (: *muĩlas*), *nagúoti* „dirbti kokį smulkų darbą, ką čiupinėti" Vbl., Sksn., Bvt., Ddv., Rdm. (: *nãgas*), *namúoti* „namie būti" Dglš., *namúotis* „apsibūti, apsiprasti su aplinka" Krt. (: *nãmas*), *narúoti* „augti į narus" Vln. (: *nãras* „bumbulas"), *nerimúoti* „nerimti, neramiam būti" KN 44, NS 174 (: *nẽrimas* „neramumas"), *apnuometúoti* „uždėti jaunajai nuometą" Jž. I 57 (: *nuometas*), *pašarúo-*

tis „nešti pašarus gyvuliams, šertis“ Gžd. (: *pãšaras*), *perkūnúoti* „būti dideliam perkūnui, audrai; perkūnais keiktis“ Vbl. (: *perkū́nas*), *pilvúoti* „pilvu sirgti“ Prg., Dglš. (: *pil̃vas*), *apipinikúoti* „aptverti virbais tinklelio būdu“ Jž. I 39 (: *pinìkai* „neriniai“), *plaukùotis* „už plaukų tąsytis, peštis“ Ddv. (: *pláukas*), *plepatúoti* „niekus plepėti“ Sb. (: *plẽpatas* „plepalas“), *pluoštúoti* „pluoštuotam būti (apie dangų)“ Šnk. (: *plúoštas*), *pradúoti* (pvz. valgį) „pramesti, užtrinti“ Pr., Sksn. (: *prãdai*), *pūdymúoti* „pūdymu būti“ Ršk., Ėrš., Sb. (: *pū́dymas*), *apsipūkúoti* „aplipti pūkais“ Jž. I 78, Sb. (: *pū̃kas*), *pumpurúoti* „pumpurus leisti“ K 336, KD 193 (: *pum̃puras*), *ratúoti* „ploti delnais“ Als. (: *rãtas*), *reikalúoti* (pvz. *apsireikalúoti* „atlikti savo reikalus“ Jž. I 72, *išsireikalúoti* „t. p.“ ib. 634 : *reĩkalas*), *rytúoti* „rytais dirbti“ Kp., Trg. (: *rýtas*), *sakúoti* „smaluoti“ KGr. 352 (taip pat *apsisakúoti* „apsipilti sakais“ Jž. I 73 : *sakaĩ*), *sapnúoti* (: *sãpnas*), *sidabrúoti* „sidabru aptraukti, versilbern“ (=lat. *sudrabuôt* : *sidãbras*), *sielvartuoti* „sielvartauti“ KP 60, Post. 186b (: *síelvartas*), *skaptúoti* „skaptu drožti“ Sb., Kp. (: *skãptas*), *apsiskarmalúoti* „apsivilkti skarmalais“ Jž. I 74 (: *skar̃malas*), *sklandúoti* „sklandais tverti“ Als., Slnt. (: *sklañdas* „tvoros tveriamoji kartis“), *skliautúoti* „skliautus daryti“ Als. (: *skliaũtai*), *sklypúoti* „daryti sklypus, zerstückeln, in Stücke zerlegen“ K 382, Jž., Rmg. (: *sklýpas*), *šarmúoti* „šerkšnyti; apšalti (langams)“ K 353 (: *šármas*), *šarvúoti* „šarvą užsidėti“ ib. (: *šárvas*), *šonúoti* „šonu eiti“ Dglš. (: *šónas*), *išsitarpúoti* „rasti laiko tarpą kur nueiti“ Alk. (: *tárpas*), *triūsúoti* „darbuotis, triūsti“ K 406, Sksn. (: *triū̃sas*), *urvúoti* „urvus daryti“ Sb. (: *ùrvas*), *vadúoti* „auslösen, loskaufen“ (= lat. *vaduôt* : *vãdas?* plg. Traumann Wb. 344, Endzelin MLV IV 431), *vaikúotis* „vesti, gimdyti vaikus“ Jž. I 79 s. v. a p s i v a i k u o t i (: *vaĩkas*), *vakarúoti* „vakarais dirbti; vakaruškauti“ Sb., Kp. (: *vãkaras*), *vardúoti* „užkalbėti“ VR 484 (: *var̃das*), *vargonúoti* „vargonais griežti“ Pžr., Srd. (: *vargõnai*), *varslúoti* „vadelėti“ Als. (: *atvarslaĩ* arba *atvar̃slai* „vadelės“), *vargúoti* „vargti, vargą kęsti, varge būti“ TŽ I 211, 214, 229, Gvč. (: *var̃gas*), *verpetúoti* „verpetu suktis“ NS 4 (: *verpẽtas*), *žabúoti* „žaboti“ Akm. (: *žãbas*), *žaibúoti* (: *žaĩbas*), *žiedúoti* „žiedą užmauti“ (: *žíedas*).

Iš *ja*-kamieno daiktavardžių paprastai yra sudaromos bendratys su *-iúoti*, pvz. *dygliúoti* „diegliais verti“ Sb. (: *dyglỹs*), *dūkiniúoti* „dūkinėti“ Jž. I 359 (: *dūkinỹs* „siutas, šėlas; kuris dūks-

ta"), *glėbiúoti* „glėbiais apkabinti, apimti" ib. 444 (: *glėbỹs*), *kabliúoti* „užkabinti" ib. II 5 (: *kablỹs*), *kaitiniúoti* „patirti permainas ligoje" ib. II 13 (: *kaitinỹs* „ligos permaina"), *kamuoliúotis* „virsti kamuoliais" Lnk. (: *kamuolỹs*), *kauleliúoti* „rinkti kaulus" Msd. (: *kaulẽlis*), *kỹburiuoti* „kabėti, maskatuoti" Jž. II 106 (: *kyburỹs* „kabąs daiktas, karulys"), *klaikšiúoti* „klaidžioti, ką daryti arba kalbėti kaip pamišėlis" Msd., Als., Slnt. (: *klaĩkšis* „menkaprotis, kváiša"), *kobiniúoti* „vartoti kablį, kanabėką" Jž. II 195 (: *kobinỹs* „kablys, kanabėkas"), *koriúoti* „daryti korius; korėti, akyti" ib. 203 (: *korỹs*), *kraujúoti* „tepti krauju" ib. 219 (: *kraũjas*), *kresčiúoti* „javus sietu sijoti" Sksn. (: *krẽstis* „reta pintinė ar sietas grūdams nusijoti, kretilas"), *krumpliúoti* „imantis trinti kuprą krumpliais" Ktv. (: *krumplỹs* „piršto sąnarys, linkmuo"), *kūjúoti* „kūju kalti" Vkš. (: *kū̃jis*), *lūkesčiúoti* „laukti" Rkš. (: *lū̃kestis*), *melagiúoti* „melagiu vadinti, melaginti" Sksn., Jž. I 604 s. v. i š m e l a g i u o t i (: *melãgis*), *mermekliúoti* „mikčioti, miknoti" Sksn. (: *mermẽklis* „miknys"), *mugšiúoti* „nedailiai juokauti, juokus daryti" Jž. (: *mùgšis* „išdykėlis, pasileidėlis, nerimtas"), *nerimasčiúoti* „nerimauti" DP 555, GV 180 (: *nẽrimastis, -čio*), *nuobodžiúoti* „nuobodžiauti" Vaiž. VII 33, IX 137 (: *núobodis* „nuobodulys"), *pánčiuoti* „pančiais surišti" DP 118, PS I 373, DDI I 314, ŽV II 181, TŽ II 292, Tvč. (: *pántis, -čio*), *pókaičiuoti* „pogulio gulėti" End. (: *pókaitis* „pogulis"), *pùsryčiúoti* „pusryčius valgyti, frühstücken" K 338, DB 65 (: *pùsryčiai*), *sapniúoti* „sapnuoti" BrB 1 Moz. XLII 9 (: *sapnỹs*), *sūkuriúoti* „sūkuriais suktis, siūbuoti" Alk. (: *sūkurỹs*), *svaiginiúoti* „svaigti, suktis (galvai)" Vln. (: *svaiginỹs* „galvosūkis, galvos sukimasis"), *šalčiúoti* „šalčiui krėsti" Ds. (: *šal̃tis*), *šlitiniúoti* „tibulare" Kv. (: *šlitinỹs* „tibulatio; tuinas, baslys"), *tinginiúoti* „tinginiauti" Ddv., Jž., Vaiž. V 132, VII 81, NS 30 (: *tinginỹs*), *važiúoti* (: *važỹs, vãžis*), *žygiúoti* „žygius daryti, vaikščioti" KGr. 353, JGr. 196 (: *žỹgis*), *žodžiúoti* „žodžius sakyti, kalbėti; barti, plūsti" DP 66, KGr. 353, Jž. I 80 s. v. a p s i ž o d ž i u o t i, JGr. 196 (: *žõdis*).

Čia pat priskirtinos ir bendratys su *-aliuoti, -uliuoti*, pvz. *dusuliúoti* „sunkiai, pamažu kvėpuoti" Jž. I 371 (: *dusulỹs*), *goduliúoti* „labai norėti" ib. 455 (: *godulỹs*), *koruliúoti* (ir *kõruliuoti*) „kyboti, kaboti" Krt., Tv., Knl. (: *korulỹs* „kas kybo"), *kreivuliúoti* „kreivai eiti arba rašyti, kreivoti" Jž. II 226, Lnk., Ds. (: *kreivulỹs* „kreivokšlis"), *marguliúoti* „mirgėti; marginti" Sb., Trg., *raibuliuoti*

„ribėti, blizgėti, švitėti“ A (1883) 74, *sopuliúoti* „sopėti“ Pdl. (: *sopulỹs*), *virstakuliúoti* „virtinėti“ Sl., *virstuliúoti* „t. p.“ Lpg., *virtuliúoti* „t. p.“ Sl. (: *virtulỹs* „virtimas“), taip pat *margaliúoti* „mirgėti“ M I 158, Sksn., *svam̃baliuoti* „baumeln“ K 416 ir kt.

Visai panašiai kaip iš daiktavardžių, su *-uoti* (*-iuoti*) yra sudaroma bendračių ir iš būdvardžių arba neveikiamųjų būtojo laiko dalyvių, pvz. *bal̃tuoti* (: *báltas*), *blaivúoti* „žydrėti, blankti“ Jž. I 214 (: *blaĩvas*), *bolúoti* „weiss schimmern“ Sb., Kp. (: **bólas* „baltas“ = lat. *bãls* „išlyškęs“), *didžiúoti* „būti didžiam, išdidžiam, pasipūtusiam“ BrP II 223, DP 41, *didžiúotis* „ką didžia daryti; išdidžiam būti, rodytis, didžiu vestis“ KGr. 352, Jž. I 322 (: *dìdis*), *dykúoti* „būti dykam, be darbo, nieko nedaryti, dykinėti“ Jž. I 325 (: *dỹkas*), *drėgnúoti* „darytis drėgnam, drėgti“ ib. 344 (: *drĕ̃gnas*), *dryžúoti* „dryžam rodytis; pjauti“ ib. 351 (: *drýžas* „margas, įvairiaspalvis“), *gel̃tonuoti* „gelb schimmern“ K 119, Jž. I 702, Nms., Anč. (ir *geltonúoti* „t. p.“ Jž. I 425, Sb., „geltoninti“ Nms., *geltõnuoti* „geltonam būti, rodytis“ Kv. : *geltónas*), *gel̃tuoti* „geltonam būti, rodytis“ K 119, Jž. I 702 s. v. g e l t o n u o t i (ir *geltúoti* „t. p.“ Jž. I 425 : *gel̃tas*), *girtúoti* „nuolat gerti, pasigėrusiam būti, girtuokliauti, latrauti, im Trunken leben, schwälgen“ VP 244b, BrP II 360, DP 32, 72, 391, 392, Ges. 470, M I 79, KGr. 352, Schl. 174, Jsd. 45 (: *gìrtas*), *grynúotis* „grynam būti“ Vnv. (: *grýnas*), *juõduoti* „juodam būti, rodytis, dauernd schwarz schimmern“ K 158, Jž. I 691 (ir *juodúoti* Sb., Kp. : *júodas*), *klaikúoti* „daryti ką neatsimenant; klaidžioti; kliedėti“ Jž. II 145 (: *klaĩkas, -à* „paikas“), *kleivúoti* „kreivai, šleivai eiti“ ib. 152 (: *kleĩvas*), *kreivúoti* „kreivai eiti, važiuoti, suktis“ Rdm., Lšk., Rmg. (: *kreĩvas*), *lėtúoti* „lėtai elgtis“ Als. (: *lẽtas*), *mar̃guoti* „bunt schimmern“ K 243, Sksn. (ir *márguoti* Als., Msd., Slnt., *margúoti* Plč., Vbn., Sb., Rkš. : *márgas*), *mẽlynuoti* „blau schimmern“ K 249 (ir *mėlynúoti* Sb., *mẽlenuoti* Msd., Slnt. : *mẽlynas* arba žem. *mẽlenas* Kv., Als., Slnt.), *pal̃šuoti* „fahl schimmern“ Sksn. (: *pálšas*), *pėsčiuoti* „pėsčiam eiti“ Vaiž. X 43 (: *pẽsčias*), *ráišuoti* „šlubuoti“ DP 329, KS 133, Dsn. (: *ráišas*), *raũdonuoti* „rot schimmern“ DP 332, KGr. 350, Ds. (ir *raudonúoti* Sb., Lkm. : *raudónas*), *rudúoti* „rudam darytis“ PS II 7, Sb. (: *rùdas*), *senúoti* „senam būti, daug kalbėti“ Vkn., Skg. (: *sẽnas*), *skersúoti* „skersai žiūrėti, eiti“ Sb., Kp. (: *sker̃sas*), *slabnúoti* „slabnam būti“ Sb., Kp. (: *slãbnas*), *slinkúoti* „tingėti“ Slnt. (: *sliñkas* „tingus“),

stiprúoti „stipriam būti, gerai laikytis, įgalėti“ ŽS 230, VR 481 (: *stìpras*), *šykštúoti* „šykščiam būti“ BR Sal. XI 24, LD 146, M I 285 (: *šýkštas* ‖ *šykštùs*), *žaliúoti* (: *žãlias*) ir kt.

§ 263. Ilgainiui kaip būdvardžiai su priesaga *-uota-*, taip ir veiksmažodžiai su *-uoti* (*-iuoti*) buvo analogiškai pradėti daryti iš kitų kamienų vardažodžių, pvz. *dainúoti* (: *dainà*), *debesúotis* „niauktis“ Jž. I 304 (: *debesìs*), *dūdúoti* (: *dūdà*), *kekšúoti* „kekšauti“ Jž. II 68 (: *kẽkšė*), *kiauliúoti* „kiaulinti“ Sksn. (: *kiaũlė*), *kopliúoti* „kõpti, kaupti, apkasti“ Sb. (: *koplẽ* „kauptuvas“), *kupetúoti* „kupeton dėti; būriuotis, būriais eiti“ Dvd., Svl. (: *kùpeta, kupetỹs*), *liepsnuoti* „liepsnoti“ PS I 232, 330, II 108 (: *liepsnà*), *liežuvúoti* „liežuvauti, pramanytas žinias skleisti“ Pšt. (: *liežùvis*), *apsimarčiúoti* „priimti marčią“ Jž. I 70 (: *marti*̀), *mėsúoti* „įdaryti“ Sksn. (: *mėsà*), *piemenúoti(s)* „daryti kaip piemuo“ Užv., Als., Jrb. (: *piemuõ*), *pietúoti* „pietauti“ Vln., Kl., Užv., PKT 158, 275, DB 110 (: *piẽtūs*), *pramoniuoti* „prasimanyti“ DP 534 (: *prãmonia*), *rasúoti* „rasoti“ DŽ 19 (: *rasà*), *stokuoti* „stokoti“ BrP II 155 (: *stokà*), *šarpúoti* „skubant eiti, skubiai dirbti, skubėti“ VR 483 (: *šárpus* „smarkus, greitas“), *šérpetuoti* „atplyšti, atplyšinėti“ Slnt. (: *šérpeta*), *šukúoti* (: *šùkos*), *šviesúoti* „blizgėti, žibėti“ Maž. 289, KGr. 353 (: *šviesùs, šviesà*), *tamsúoti* „užstoti šviesą“ Mrp., Sb. (: *tamsùs, tamsà*), *tánkuoti* „dažnai ateiti“ Lkm. (: *tánkus*), *vėdlúoti* „lydėti jaunąją“ Als., Slnt. (: *vėdlỹs*) ir kt. Šitą sumišimą iš dalies reikia aiškinti tuo, kad pačių pagrindinių žodžių kamienai dažnai svyruoja, plg. *bañgas* ‖ *bangà*, *lãpas* ‖ lat. *lapa*, *pùtas* ‖ *putà* ir kt., todėl šalia to galėjo atsirasti *bangúoti* ‖ *bangóti* (= lat. *bañgât*), *lapúoti* ‖ *lapóti*, *putúoti* ‖ *putóti* ir kt. Iš kitos pusės čia nemaža bus pasireiškusi ir paprasta analogija; pvz. *kekšúoti*, *mėsúoti*, *piemenúoti* ir kt. aiškiai yra susidarę pagal dėsningus veiksmažodžius su pirmykščiu *-uo-ti*.

Kaikurių šios rūšies veiksmažodžių vardažodinė kilmė, atrodo, yra visai aiški, bet pagrindiniai žodžiai, iš kurių jie sudaryti, dabar jau maža kur besutinkami arba visai nebevartojami. Pvz. *brazdikúoti* „brazdėti“ Kp., *statikúoti* „stovinėti“ gali būti kildintina iš **brazdikas*, **statìkas* (plg. *statikas* „rugių, kviečių statinėtojas“ Alk.), o *kumsčiokúoti* „stumdyti, niuksėti“ Lpl., *velniokúoti* „taršyti, velti, gadinti“ Alk. — iš *kumsčiõkas*, *velniõkas*. Taip pat ir *bler-*

besúoti „tauškėti, plepėti" Kv. šalia *blerbė́ti* „t. p." Jž. I 218 gali būti sudarytas iš **blerbė̃sas;* plg. *burgė̃sas* „burblys" greta *burgė́ti* „burbėti" ir kt. Ar tuo būdu *balbasúoti* „plepėti" Lpg. ir *blerbasúoti* „bambaliuoti, plepėti" Jž. I 218, ir kt. yra vestina iš **balbasas* ir **blerbasas* (plg. *narnãsas* „kuris vis narna"), kaip kad *balbatúoti* „plepėti, zaunyti" ib. 187, Ds., Ut. aiškiai gali būti kilęs iš *balbãtas* „plepys" ar *balbatà* „t. p." (plg. : *balbãtas balbatúoja* Ds.), dabar jau sunku pasakyti, bet dėl galėjimo tai yra visai galimas dalykas.

Sprendžiant pagal *dūkiniúoti*, *kaitiniúoti*, *kobiniúoti*, *svaiginiúoti*, *šlitiniúoti*, *tinginiúoti* ir kt., formaliai ir *sėdiniúoti* „sėdinėti" Sb., Kp., *slydiniúoti* „slidinėti" Žem. II 191, *stoviniúoti* „stovinėti" Sb., Vaiž. X 132 ir kt. galėtų būti sudaryti iš daiktavardžių su priesaga *-inia-* (vd. *-inys*); bet **sėdinỹs*, **slydinỹs*, **stovinỹs*, rodos, yra nepažįstami, todėl yra galimas daiktas, kad šie veiksmažodžiai tėra tik analoginiai dariniai.

Nors dabar pirmykštė daryba paprastai nebejuntama, bet dėl galėjimo iš vardažodžių, atrodo, dar gali būti sudaryti ir šiokie veiksmažodžiai kaip *alsúoti* (plg. *al̃sas* „pavargimas, nuovargis" Jž. I 13, *alsà* „t. p." N 25, K 7, *alsùs* „varginąs, vargingas" ir kt.), *blizgúoti* „spindėti, tviskėti, žioruoti" Jž. I 220, NS 95 (plg. *blizgas* „blizgutis, žibuklas" ib.), *blūsúoti* „it miegant dirbti" Msd., Slnt. (plg. *blūsà* „kuris menkai nusimano ką dirbąs ar kur einąs, užmigis" ib.), *dūrúoti* „tai šen, tai ten eiti, lyg ko ieškant ar kambarį valant" Jž. I 369 (plg. *dūrà* „tylus, sunkios galvos, siauraprotis žmogus" ib. ir kt.), *gaišalúoti* „gaišti, trukti" ib. 402 (: **gaišalas;* plg. *bambalúoti* „storai kalbėti, tauškėti, šnekučiuoti" Jž. I 190 : *bam̃balas*, *jovalúoti* : *jõvalas* ir kt.), *gaišúoti* „gaišti" ib. 403, Sb. (: **gaĩšas* ‖ *gaĩštas;* plg. *dagúoti* : *dãgas*, *darbúoti* : *dárbas*, *laidúoti* : *láidas*, *melúoti* : *mẽlas* ir kt.), *gorúoti* „trokšti, geidauti" KN 71, 219, KD 52, NT 2 Kor. XI 2, Qu[3] 276, N 260 (plg. *gõrė* „gruzdantieji anglys, puodas su jais," pr. *goro* „židinė, žertuvė" ir kt., žr. Būga KS 186, TŽ II 463t.), *kėblúoti* „kebliai, griozdiškai eiti" Msd., Slnt. (plg. *kė̃bla* „kuris kėblina, eina iššargas, keverza" Jž. II 63, *kė̃blai* „šlaunys, kiškos" ib. ir kt.), *klaiduoti* „klaidžioti, klydinėti" PS I 76, 279, 294, II 51 (plg. *klaidùs*, *klaidà* ir kt.), *šalúoti* „šalti, tarpais pašalti ir vėl atleisti" Bsg., Njm., Brž., Užp.

(plg. *pã-šalas* „pašalimas" ir kt.), *tursúoti* „linkčioti, pasilenkus dirbti" Alk. (plg. *tùrsa* „kas palengva vaikščioja" Svn. ir kt.).

Tam tikrais atvejais dabar jau sunku atskirti, ar šiokie veiksmažodžiai yra iš vardažodžių sudaryti, ar yra analoginiai dariniai, pvz. *aukúoti* „vaiką ant rankų supti, augštyn kyloti" K 32, Jž. I 177, Sv., *bū́buoti* „būbauti" Jd. 1101$_8$, *dūsúoti, gelbuoties* Žem. I 205, *kandúoti* „kąsti" Jnšk., *kyšúoti* „išsikišti, išsikišusiam būti" Jž. II 134, *kramtúoti* „kramtyti, graužti" ib. 213, *krypúoti* „sverdinėjant eiti" ib. 244, Kp., Lkm., *kvėpúoti* „atmen", *lydúoti* „paisyti, nusileisti" Lšk., „į šonus siūruoti" Kp. (ir *sulydúoti* „atleisti, atidaryti" Mkn., „sustabdyti darbą" Lpg., „suminkštinti; suminkštėti" Lzd., „atsimesti, nutilkti" Sr.), *puolúoti* „šen ten pulti, puldinėti" Rmš., „aplink vaikščioti" Snv., *pūškúoti* „dūsuoti; miegoti" Kv., *rangúoti* „glamžyti, raityti, rangyti" Jž., Vkš., VR 482, „raitytis, sukinėtis, voliotis" Rsn., *rangúoties* „rangytis" Gžd., Kv., *rėtúoti* „lėtai dirbti, kalbėti" Užp., Ds., Dsn., *ritúoti* „risti; riedėti; suktis aplink save" Lzn., Lpg., Krk., *saukuoti* „balsą dainuojant tęsti" Šdv., *siūbúoti* „sūpotis, svyruoti", *suopúoti* „sūpoti" Jž. I 566 s. v. iščiūčiuoti, *svyrúoti* „taumeln", *trūkúoti* „sunkiai alsuoti" Sb., Všt., *ūžuoti* „ūžauti" NS 220, TŽ III 465, *vérkuoti* „verkauti" Dvn., *virkuoti* „t. p." OD II 145, *žvilúoti* „linguoti" DP 22, 517, Post. 14 (greta *žvilti* „linkti" DP 22, 40, 90, 393, 441) ir kt. Tik tiek čia galima pasakyti, kad daug kur veiksmažodinė priesaga *-uoti* dabar naudojamės kaip atitrauktine; pvz. *kvėpuoti, rituoti, ūžuoti, verkuoti, virkuoti* ir kt. tuo būdu su *-uoti* gali būti tiesiog sudaryta iš *kvėpti, risti, ūžti, verkti, virkti,* ne iš kokių nors vardažodžių. Tai ypač aiškiai matyti iš skolintinių veiksmažodžių, pvz. *kaštúoti, rokúoti* ir kt.

§ 264. Vardažodinių (denominatyvinių) veiksmažodžių reikšmės, apskritai imant, didžiai įvairuoja. „Daiktavardis,—sako J. Vendryes Lang. 233t., — gali įvairiai santykiauti su veiksmažodiniu veiksmu; bet, sudarydami veiksmažodį iš daiktavardžio, mes paprastai iš šių santykių tik vieną teišreiškiame. Taigi mes nesąmoningai iš visų galimųjų reikšmių pasirenkame tą, kurią mums kalbamuoju metu reikia išreikšti". Pvz. lot. *pilāre,* sudarytas iš *pilus* „plaukas", reiškia „plaukais apaugti; pešti plaukus, enthaaren" ir net „apiplėšti, grobti". Taip pat vok. *herzen,* sudarytas iš *Herz* „širdis", reiškia „prispausti prie širdies, apimti, apkabinti", o *schälen,* išvestas iš *Schale* „ke-

valas, žievė, ankštis, lukštas, kiautas", reiškia „lupti, aižyti, lukštenti" ir tt. Tuo pat būdu ir mūsų veiksmažodžiai su *-uoti* savo reikšme yra gana įvairūs. Visų pirma jais gali būti žymima, kuo pagrindiniu žodžiu, būtent vardažodžiu, išreikštasis dalykas yra, kuo jis yra laikomas, kas juo yra daroma, atliekama, vadinama, kuo jis pats darosi, tampa, ko jis gauna, įgija, kas jis pats yra, kas juo panašaujama, pagal jį daroma ir tt., žodžiu — šios rūšies veiksmažodžiais išreiškiamas veiksmas ar stovis dažnai esti šiaip ar taip apibūdinamas jų pagrindu einančio vardažodžio. Pvz. iš *blañdo* sudarytas *blandúoti* reiškia „darytis neaiškiam, ūkanotam (orui), niauktis, blandytis, t. y. blandui užeiti, blandui būti". *Dūmúoti* visų pirma reiškia „dūmus daryti, dūmus leisti, dūmų pripildyti, t. y. dūmyti, rūkyti". *Galúoti* reiškia „kam galą daryti, t. y. žudyti, galabyti." Taip pat *jovalúoti* iš pradžios bus reiškęs „jovalą daryti, ką jovalu versti", *kaupúoti* — „kaupą daryti", vėliau „apkasti; su kaupu pripilti, pridėti", *laidúoti* — „būti laidu, t. y. garantuoti, bürgen", *mėšlúoti* — „mėšlo dėti, mėšlu sutepti, t. y. daryti ką mėšluotą", *pluoštúoti* — „su pluoštais, t. y. pluoštuotam, būti", *pumpurúoti* — „pumpuruotam darytis, t. y. pumpurus leisti", *sidabrúoti* — „daryti sidabruotą, t. y. sidabru aptraukti", *skaptúoti* „ką su skaptu daryti", *sklandúoti* — „sklandais tverti, t. y. iš sklandų tvorą daryti" ir tt. Kiti šios priesagos veiksmažodžiai dar daugiau įvairuoja; pvz. *jonúoti* — reiškia „šv. Jono dieną, naktį švęsti, kūpoliauti, t. y. šv. Joną švęsti, jo šventadienio papročius atlikti", *kraikúoti* — „taisyti, dengti, spaliais apipilti stogo viršūnę, t. y. kraiką užtaisyti", *krūnúoti* — „sunkiai kosėti, t. y. krunu būti arba kruną, t. y. kosulį, turėti", *namúoti* — „namie būti", *perkūnúoti* — „būti didelei perkūnijai, audrai; perkūnais keiktis, t. y. perkūnus laidyti", *rytúoti* — „rytais dirbti", *šonúoti* — „šonu eiti" ir kt.

Kiek pastovesnė, atrodo, yra tų šios priesagos veiksmažodžių reikšmė, kurie yra sudaryti iš būdvardžių, būtent — jie visų pirma reiškia tais būdvardžiais išreikštos ypatybės turėjimą arba buvimą (tapimą), pvz. *bal̃tuoti* reiškia „baltam būti arba rodytis, weiss schimmern", *dykúoti* — „būti dykam, t. y. dykinėti, nieko nedaryti, be darbo vaikščioti", *kreivúoti* — „kreivam būti, ką kreivai daryti, t. y. kreivai eiti, važiuoti, suktis", *senúoti* — „senam būti", vėliau „daryti kaip senas, t. y. daug kalbėti" ir tt.

Ilgainiui, ėmus su šia priesaga sudarinėti veiksmažodžių iš

įvairių kamienų vardažodžių, o pagal juos vėliau net ir iš veiksmažodinių lyčių, suprantama, jų, tų veiksmažodžių, reikšmė galėjo pasidaryti dar įvairesnė. Pvz. tokie veiksmažodžiai kaip *alsúoti, blūsúoti, dūrúoti, dūsúoti, kyšúoti, krypúoti, puolúoti, rangúoti, siūbúoti, svyrúoti, žvilúoti* ir kt. daugiau žymi trunkamą, kartais intensyvesnį veiksmą, būtent: *dūsúoti* dažnai reiškia „sunkiai kvėpuoti nuo įsirėžimo (nuo bėgimo, sunkaus nešimo)", *kyšúoti* — „būti išsikišusiam", *krypúoti* — „sverdinėjant eiti, krypinėti", *puolúoti* — „šen ten pulti, puldinėti" ir tt. Kiti iš jų vėl kokiu nors kitokiu reikšminiu niuansu pasižymi, tik dažnai yra sunku jų reikšmės raidą priežastiškai išaiškinti, nes jų daryba nebevisados yra įmanoma. Pvz. *goruoti* „trokšti, geidauti" gali būti sudarytas tiek iš kurio nors daiktavardinio ar būdvardinio kamieno, tiek iš kurios veiksmažodinės lyties išvestas, todėl dabar nebeaišku, ką jis iš pradžios yra reiškęs ar galėjo reikšti.

b) *-auti*

§ 265. Šalia *-uoti* mūsų kalboje labai dažnai yra vartojama ir *-auti*. Visų pirma su šia priesaga yra sudaromi veiksmažodžiai iš *a-* arba *ā*-kamieno daiktavardžių, pvz. *apmaudáuti* „turėti, giežti apmaudą" Skd. (: *ãpmaudas*), *badáuti* „badą kęsti, badėti" (: *bãdas*), *bernáuti* (ir *bérnauti*) „būti bernu" Jž. I 204, 680 s. v. jaunauti, Nmn., Lpg., Sb. (: *bérnas*), *darbáuti* „uždarbiauti" Jž. I 293 (: *dárbas*), *draugalauti* „su kuo susidėti, bendrauti" K 91, „paleistuvauti" DP 95 (: *draũgalas, draũgala*), *draugáuti* „gyventi draugystėje, būti drauge" Jž. I 341 (: *draũgas*), *duksáuti* „dūsauti" ib. 359 (: *dùksas* „atodūsis"), *el̃getauti* „ubagauti" DP 102, 271, 305, 570 (: *el̃geta*), *jaunimáuti* „rinkti jaunuomenę; lankyti jaunimo susirinkimus ir juose dalyvauti" Jž. I 680 (: *jaunìmas*), *juokáuti* „juokus daryti" Sb., Kp. (: *juõkas*), *kaimynauti* „kaimynais būti" Vaiž. I 40 (: *kaimýnas*), *kerštáuti* „stengtis atkeršyti, ieškoti keršto" KN 205, Jž. II 88, Sb. (: *ker̃štas*), *kẽslauti* „ketinti, ketėti, taisytis, ruoštis, baustis" Jž. II 90, Msd., Slnt., Žkv. (: *kẽslas* „ketinimas"), *kručáuti* „vagiliauti, vaginėti" Jž. II 254 (: *krùčas* „gribišius, vagilis"), *kulikáuti* „eiti kuliant per žmones" Vkv. (: *kulìkas* „kūlėjas"), *lapáuti* „rinkti lapus" Mlg. (: *lãpas*), *mainàuti* „mainais verstis, mainyti" NT Mat. XXV 27, Vvr. (: *maĩnas*), *mainikáuti* „t. p." Pr., Lšk.,

Mrp., Bvt., Rsn., Kv., Msd., Slnt., Sl. (: *mainìkas*; plg. *kratìkas* ir kt.), *maininínkáuti* „t. p." K 239 (: *maininiñkas*), *mérgauti* „merga būti" K 250, Svk. (ir *mergáuti* „t. p." Vbl., Sb.: *mergà*), *neapykantauti* „neapykantą turėti" MT 180b (: *neapýkanta*), *nuomauti* „nuomoti" DP 16, 127, Qu[4] 379 (: *núoma*), *pataikūnáuti* „pataikauti" Jsd. 198 (: *pataikū̃nas*), *prakaitauti* „prakaitą lieti" PS II 35 (: *prãkaitas*), *prieguláuti* „gulėti vienoje lovoje su kitu žmogumi" Vbn. (: *príegulas*), *príešinykautis* „priešintis" Vkn. (: *príešinykas*), *pūdymáuti* „nedirbamai dirvai pūdymu stovėti" Alk. (: *pū́dymas*), *raganáuti* „kerėti" Sksn. (: *rãgana*), *reikaláuti* „bedürfen, verlangen" KGr. 351, Sb. (: *reĩkalas*), *riešutáuti* „riešutus rinkti" K 352, Sb., Kp. (ir *ríešutauti* „t. p." Als.: *ríešutas*), *sargauti* „sergėti" KN 80 (: *sárgas*), *saunoráuti* „saunora būti" Slnt. (: *saunorà*), *sielvartáuti* „sielvartą turėti" R I 129, KGr. 351 (: *síelvartas*), *skurdáuti* „skurdą turėti" Smg. (: *skur̃das*), *stė̃nauti* „pasakoti jaunam kaip kokiam seniui, štorauti" Alk. (: *stė̃na* „kuris mėgsta pasakoti, šneka kaip senis, štorauja"), *svetnoráuti* „ko svetimo norėti, būti godžiam" Jž., Slnt. (: *svetnorà*), *šeimynáuti* „ieškoti šeimynos" Alk. (: *šeimýna*), *šienáuti* „šieną pjauti" (: *šíẽnas*), *šìpatauti* „juoktis, tyčiotis" Ddv., Alk. (: *šìpata* „kuris kitą pašiepia, pašáipa"), *švė̃nauti* „senauti, retai, bet daug kalbėti" Sl. (: *švė̃na* „retakalbis, kuris mėgsta daug kalbėti"), *tabokáuti* „taboką šniaukšti" Dglč. (: *tabokà*), *takáuti* „bėginėti" (pvz.: nereikia jiems po kelias milias t a k a u t i Žem. III 241: *tãkas*), *talkáuti* „talkinėti, padėti" Btg. (: *talkà*), *tarikáuti* „tartis apie vestuves" Vbn. (: *tarìkas* „tarėjas"), *tarnáuti* „dienen, Dienste leisten" KGr. 351 (: *tar̃nas*), *vakaráuti* „vakarais dirbti" Jzn. (ir *vãkarauti* Ilg., Slnt.: *vãkaras*), *valgymáuti* „valgyti" Rdn. (: *válgymas*), *veikalauti* „veikti, daryti" DP 92, 417 (: *veĩkalas*), *velykauti* „velykas švęsti" BrB Mat. XXVI 18, BrP I 358 Lex. 132, N 62 (: *velýkos*), *vežikáuti* „vežiku būti" Žem. I 359 (: *vežìkas*), *výrauti* „vyro ieškoti" Rgk. (ir *įsivýrauti* „stengtis, pradėti suaugusio vyro ar tvarkytojo vaidmenį vaidinti, visišku šeimininku tapti, išpuikėti" Jž. I 550: *výras*), *žaibáuti* „žaibuoti" BR 2 Moz. XIX 16, Ps. CXLIV 6 (: *žaĩbas*), *žvalgáuti* „žvalgytis, žvalgantis ko ieškoti" Jsd. 620 (: *žvalgas*) ir kt.

Taip pat su šia priesaga yra sudaroma veiksmažodžių ir iš kitų kamienų daiktavardžių, pvz. *amžiáuti* (arba *ámžiauti*) „ilgai gyventi vienoje vietoje, amžinauti" Jž. I 15, Jrb. (: *ámžias*, *ámžis* ir

ámžius), *bróterauti* „broliauti, bičiuliauti" Knl., Btč. (ir *bróterauties* „t. p." JGr. 56 : **broter-* šalia vs. vd. **brótuo* arba **brótė*; iš to pat kamieno yra sudarytas ir *broter-ẽlis*, žr. 180 psl.), *duoneliáuti* „elgetauti duonos" R I 30, *gūžteliáuti* „gūžtos ieškoti" Išl., *ištvirkėliáuti* „paleistuvauti" VKr. II 187 (: *ištvìrkėlis*), *karaliáuti* „būti karaliumi" Jž. II 34, Sb. (: *karãlius*), *kareiviauti* „būti kareiviu" OD I 33 (: *kareĩvis*), *kariáuti* „karą vesti, kovoti" KGr. 350, Jž. II 38 (: *kãrias* „kariuomenė; karas"), *karžygiauti* MT 128b (: *karžygỹs*), *kekšáuti* „paleistuvauti" DP 226, M I 113, KGr. 351, Erž. (: *kẽkšė*), *keliáuti* „važinėti, kelionėj būti, reisen, umherreisen, wandern" (: *kẽlias*), *kelioniáuti* „keliauti" Arm. (: *keliõnė*), *kirmáuti* „kirmėti, tingint gulėti" Vkš. (: *kirmìs*), *kùmetáuti* „kumečiu būti" Qu[3] 766, N 209, K 209 (: *kùmetis*), *kviesliáuti* „kvietimus, žinias nešioti" Dkš. (: *kvieslỹs*), *mártauti* „marčia būti" K 244 (: *martì*), *naktáuti* „naktinėti" Slnt. (: *naktìs*), *padegėliáuti* „padegėliu važinėti" Vkv., Mrp. (: *padegėlis*), *pakraščiáuti* „iš vienos vietos į kitą vaikščiojant ieškoti ko nors geresnio ėsti" Trg. (: *pakraštỹs*), *pavargėliáuti* „būti pavargėliu, elgetauti" Vkv., Mrp. (: *pavar̃gėlis*), *pietáuti* (: *piẽtūs*), *prakáuti* „prekiauti, handlių varyti" DP 97, 382 (ir *prekauti* „t. p." PS I 365 : *prakẽ*, *prekẽ*), *pusryčiáuti* „pusryčius valgyti" Sb. (: *pùsryčiai*), *riešučiáuti* „riešutauti" NS 45 (: *riešutỹs*), *smaguriáuti* „naschen, leckern" PS II 4, K 389, Sb. (: *smaguris* „smaližius"), *smaližáuti* „smaguriauti" Rmg., Sb. (: *smalìžius*), *tinginiáuti* „tinginėti, dykinėti" (: *tinginỹs*), *vėdláuti* „vėdliu važiuoti su jaunąja" Kv. (: *vėdlỹs*), *vėžiáuti* „vėžius gaudyti" (ir *vėžáuti* Kv., *vẽžauti* Als. : *vėžỹs*), *viešpatáuti* „herrschen" (: *viẽšpats*), *žūkláuti* „žvejoti" DP 371, Ds. (: *žūklỹs* „žvejys", *žūklė* „žvejyba, žvejoklė") ir kt.

Toliau su *-auti* yra sudaroma veiksmažodžių iš būdvardžių, ne tik iš *a*-, bet ir iš kitų kamienų, pvz. *alkanáuti* „alkanam būti, badauti, badmiriauti" Ksk., Grž. (: *álkanas*), *amžinauti* „amžiais patekti, būti" DP 43, SzDi. 396 (: *ámžinas*), *atžagaráuti* „atžagariai daryti, elgtis, l. opakować; tolintis, šalintis" DP 415, Lzd. (: *ãtžagaras*), *baigštáuti* (arba *báigštauti*) „bijoti, bailauti" Post. 206b, KN 132, ChB 4 Moz. XXII 3, Joz. X 25, Rdm., Btk. (: *baigštas* arba *baigštùs*), *báilauti* „būgštauti, bijoti" DP 79, 150, 399, 440 (: *bailùs* greta *báilė*), *balýnauti* „balti, blykšti" Tvč., Gvč., Vnv., Rdn. (: **balýnas, -a* „baltas, išblyškęs", plg. 130,

135 psl.), *baltonáuti* „baltuoti" Šv., Dglš. (iš **baltónas* arba naujai sudarytas pagal *geltónas, raudónas*), *bendráuti* „su kuo draugėje būti, ką drauge daryti, draugauti, turėti pažinčių" Jž. I 202 (Daukšos ir *beñdrauti* DA 231 : *beñdras, -à* arba *beñdras, -ai* „sėbras"), *bergždáuti* „būti bergždžiai (apie karvę); būti netekėjusiai, be vaikų" Lpg., Lšk., Rdn., Plš., Mlg., Dglš. (: **bergždas*, iš čia priev. *bergždaĩ* „tuščiai, dykai, be reikalo" Jž. I 203, arba *beř̃gždžias, -ià*), *budráuti* „budėti, nemiegoti" Jž. I 564, LB 59, Rmg. (: *budras* arba *budrùs*), *bū̃drauti* „t. p." Jž. I 714 s. v. g u d r a u t i, Užv., Lžv. (su kirčiuotu pailgintu šakniniu *ū* šalia *budráuti* sudarytas taip, kaip ir *báigštauti, báilauti, gáilauti, méilauti, rū́stauti* ir kt.), *bū̃gštauti(s)* „bijoti, bailauti" Jž. I 246, Sksn., Vvr., Gžd. (: *bugštùs* „baigštus, bailus"; plg. *bū̃drauti*), *darkáuti* „bjauroti, sich abscheulich haben" Qu[3] 34 (: *darkùs*), *didžiauti* „didžiuotis" PS I 84, 273 (: *dìdis*), *dykáuti* „dykam būti, dykinėti, vaikščioti be darbo, nieko nedirbti" PS I 328, 329, Jž. I 324 (: *dỹkas*), *drąsauti* „drąsiam būti" BrB Sir. III 26, PS II 10, LF 108 (: *drąsùs* šalia *drąsà*), *gáilauti* „gailėti" Mrp. (: *gáilas, gailùs*), *girtáuti* „girtuokliauti" Jž. I 437, UK 73 (: *gìrtas*), *graikštáuti* „būti graikščiam (valgant)" Jž. I 459 (: *graikštùs*), *gudráuti* „gudriam būti" ib. 486 (: *gudrùs*), *jaunáuti* (ir *jáunauti*) „jaunam būti; vaidinti jaunavedžio vaidmenį, elgtis kaip pridera jaunavedžiui, jaunajam; prastai elgtis" Jd. 503_3, Jž. I 680, Koss. 45^2 (: *jáunas*), *lapáuti* „būti išlepintam, išdidžiam" DP 415, PS I 361, KN 157 (: *lapus*), *lepáuti* „lepti, vysti; būti liurbiu" Slč. (: *lepùs*), *linksmáuti* „būti linksmam" BrB Ps. V 17, Luk. XV 24, BrP II 195, DP 510, KN 120, Als., *meiláuti* „mylėti, myluoti, maldyti; meilyti" DP 484, SzDi. 128, KN 135, NT Mat. XXVII 43, GNT 1 Kor. II 4, Kv. (ir *méilauti* „meilintis, gerintis" Msd., Slnt. : *meilùs*), *mieguostauti* „miegūstam būti" DP 525 (: *miegúostas*), *mudrauti* „blizgėti, prangen" BrB 2 Est. III 11, Lex. 136 (: *mùdras*), *narsáuti* „narsiam būti" DB 90 (: *narsùs* šalia *nar̃sas*), *palaidáuti* „pasileidusiam būti, paleistuvauti" NT Mork. VIII 38, GNT 1 Kor. VI 18 (: *paláidas*), *pavėdauti* „būti panašiam" GDK 182, DB 233 (: *pãvėdas* „panašus" Slnt.), *põnìškauti* „ponauti" Srd., Akm. (: *põnìškas*), *príešingauti* „būti priešingam, priešintis" GNT Mat. V 39, DLŽ 13, 62, GDK 59, Plč., Vbn., Mlt. (: *príešingas*), *puikauti* „puikiam, puikybėj būti" Maž. 523, PS II 179, KS 152

(: *puikas, puikùs*), *rûstauti* „rūsčiam, supykusiam būti" Sb., Kp. (ir *rūstáuti* K 362 : *rū̃stas, rūstùs*), *senáuti* „rodytis daug žinančiam ir daug galinčiam (kalboje)" Lkš. (: *sẽnas*), *slinkáuti* „dykinėti, tinginiauti" Jž. I 324 s. v. d y k a u t i, Žkv. (ir *slìnkauti* „tingėti" Skd. : *sliñkas* „tingus"), *smailáuti* arba *smáilauti* „smaguriauti, naschen" Qu[3] 280, K 389, Jž. I 442 s. v. g l a i ž y t i, 643 s. v. i š s m a i l u o t i, Sksn., Btk., Pl., Msd., Slnt., Als., PP 15, TK 249 (: *smailùs*), *smárkauti* „smarkiam būti, siautėti, grausam wüten" Kv., Jž. I 546 s. v. į s i s m a r k a u t i (ir *smarkáuti* KGr. 351 : *smarkùs*), *šykštauti* „šykščiam būti" BK 74, GDK 47 (: *šýkštas, šykštùs*), *tingáuti* „tinginiauti" Jž. I 94 s. v. a p t i n g i n t i (: *tingùs*) ir kt.

Pagaliau dar yra visa eilė tokių pavyzdžių, kurie dabar aiškiai nebeatrodo, kad būtų sudaryti iš vardažodžių, pvz. *bìrbauti* „bimbti, zirzti, birbėti; verkšlenti" Jž. I 210, Ds., Rkš., *bìrzgauti* „birgzti, birzginėti" Nms., *bliū̃vauti* „(dažnai) bliauti" Jž. I 225, *bū̃bauti* „dažnai baubti" ib. 244, *bū̃gauti* „baugštytis" DP 230, *čìrškauti* „čirškėti" Jž. I 272 (ir *čirkštauti* KD 28), *dómautis* „ieškoti ko geresnio" Sl., S., *dū̃sauti* „fortgesetzt seufzen" KGr. 350, Jž. I 370, Sb., *džiū̃gauti* „didžiai džiaugtis" KN 38, 60, *elgauti* (pvz.: viena jų dalis nuėjo e l g a u t i Justinijonui DLŽ 14), *gedáuti* „norėti, ilgėtis" Jž. I 420, VR 469, End., Kv., *geidáuti* „ko labai trokšti, sich sehnend verlangen" KGr. 350, *girauti* „vidutiniškai gerti" KG 130, *kẽsauti* „užsimoti" Jž. II 89, *kiū̃kauti* „šokinėti" DP 440, *klýkauti* „im Freien mehrfach kreischen" K 151, Jž. II 161, *klū̃pauti* „klūpoti" KP 65, PS I 206, VKr. II 78, *kniū̃kauti* „dažnai miaukti" KZ LII 301, *kránkštauti* „krankščioti" Erž., *kriū̃gauti* „po truputį kriuksėti" Rdm., *krū̃pauti* „schreckhaft auffahren, zusammenschrecken" DP 448, Jž. II 257, *krū̃tauti* „po truputį vaikščioti" Nč., *lankáuti* „lankytis, užeiti" KN 80, Jž., Svl., Rmg., *leipáuti* „alpti" Vbn., *lýdauti* „leisti, nusileisti, duoti, laukti" Lpg., „pamokėti, primokėti" Mkn., *lìngauti* „vaiką supti" Ds., *lìngautis* „linguojantis suptis" ib., Lkm., *mýkauti* „nuolat mykti" Ds., *mį̃žauti* „mįžinėti" Jž. I 691 s. v. j u o k a s, *nerimstauti* „nerimauti" DP 66, *pataikáuti* „dykinėti, tinginiauti" DP 242, K 298, Pr., *pérkauti* „pirkinėti" Arm., *pýkauti* „dažnai po truputį pykti" Sksn. (ir *pýktauti* Pvk.), *plýšauti* „rėkauti, šūkauti" Jžt., *prunkštauti* „prunkščioti" Vaiž. X 109, *puoláuti* „draugauti, mylėti, sutikti" Kbt., *pū̃tauti* „pūstis,

būti pasipūtusiam" Sb., ŠKŠ 399, *ragáuti* „mėginti, schmecken" PS II 101, KGr. 351, Sb., *rė̃kauti* „dažnai, pakartotinai rėkti" KGr. 350, Sb., Ds., *réntauti* „rimtai, kaip senam kalbėti, kaip kirviu kirsti žodžius" Lpg., *rýkauti* „ne savu balsu rėkti, rėkauti" Vkš., Jsd. 679, *stū̃gauti* „verkti, staugti" K 409, *sū̃pauti* „sūpoti" Ds., *šaukauti* „dažnai šaukti" DKJ 180, *šū̃kauti* „rėkauti, lermuoti, krykštauti" Sb., Ds., BrB Ps. LXXVIII 65, *švìlpauti* „švilpiniuoti" Sb., Kp., *švytauti* „švytuoti" LV 329, KD 340, *tū̃pauti* „linkčioti, tūpinėti" PS II 166, K 469, *ū̃žauti* „nuolat ūžti" OD I 59, Jd. 987_6, Ds., *užtarauti* „užtarinėti" KN 244, *verkauti* „nuolat verkti" (pvz.: mėgsta ir pelėda... p a v e r k a u t i VKr. II 7), *vìrkauti* „verkti" Jd. 849_{11}, *zvímbauti* „zvimbinėti" Vaiž. IX 105, *žvìngauti* „mehrfach umherwiehern" K 529, KD 69, Jd. 390_1 ir kt.

Yra galimas daiktas, kad kai kurie šios rūšies veiksmažodžiai yra sudaryti iš vardažodžių. Pvz. *rė̃kauti*, *švìlpauti* ir kt. gali būti kilę iš *rė̃ka* „rėksnys", *švìlpa* „švilpukas; švilpautojas" lygiai taip pat, kaip *stė̃nauti* iš *stė̃na*, *švė̃nauti* iš *švė̃na* ir kt.; plg. dar *rìntauti* „nenoromis, šaltai kalbėti, iš reto šnekėti" Ds., Užp., Slk. : *rìnta* „aiškios, retos kalbos žmogus" Užp. ir kt. Taip pat *bū̃gauti*, *džiū̃gauti*, *krū̃pauti* ir kt. galėtų būti kilę iš *bugùs*, *džiugùs*, *krupùs* „baigštus, bailus" arba iš *bū̃gti*, *džiùgti*, *krū̃pti*. Bet daugelio kitų šiokių veiksmažodžių santykis su vardažodžiais dabar jau nebejuntamas, ir yra pagrindo manyti, kad vėliau jie, tokie veiksmažodžiai, galėjo būti tiesiogiai sudaryti iš pirminių veiksmažodžių kartotinei arba įstanginei reikšmei žymėti, pvz. *bìrbauti* : *bir̃bti*, *čìrškauti* : *čir̃kšti*, *klýkauti* : *klýkti*, *kránkštauti* : *krañkšti*, *mýkauti* : *mýkti*, *tū̃pauti* : *tū̃pti*, *ū̃žauti* : *ū̃žti* ir kt.

§ 266. Lygindami tarpusavy veiksmažodžius su *-uoti* ir *-auti*, galime lengvai pastebėti, kad jie dažnai yra pagrečiui sutinkami tiek mūsų raštuose, tiek gyvojoje kalboje, pvz. *badúoti* : *badáuti*, *bū̃buoti* : *bū̃bauti*, *darbúoti* : *darbáuti*, *didžiúoti* : *didžiáuti*, *dykúoti* : *dykáuti*, *girtúoti* : *girtáuti*, *juokúoti* : *juokáuti*, *lapúoti* : *lapáuti*, *lydúoti* : *lýdauti*, *lingúoti* : *lìngauti*, *nuobodžiúoti* : *nuobodžiáuti*, *pūdymúoti* : *pūdymáuti*, *pùsryčiúoti* : *pusryčiáuti*, *reikalúoti* : *reikaláuti*, *senúoti* : *senáuti*, *sielvartúoti* : *sielvartáuti*, *slinkúoti* : *slinkáuti*, *smailúoti* : *smailáuti*, *šykštúoti* : *šykštáuti*, *tinginiúoti* : *tinginiáuti*, *ūžuoti* : *ū̃žauti*, *vakarúoti* : *vaka-*

ráuti, *vérkuoti* : *verkauti*, *žaibúoti* : *žaibáuti* ir kt. Plg. dar lat. *ceļuôt* : mūsų *keliáuti*, *lìksmuôt* „linksmam būti" : *linksmáuti*, *uôguôt* „rinkti uogas" : *uogáuti*, *veȓguôt* „vergu būti" : *vérgauti* ir kt., žr. Endzelin Le. Gr. 626t.

Šitokių dvejybių dabar pasitaiko tik mūsų kalboje. Latvių kalboje tėra vartojama tik *-uot*; priesaga *-aut* čia visai nebepažįstama. Bet seniau, kaip rodo prūsų kalba, be abejonės, šias abi priesagas bus pažinę ir latviai; plg. pr. *rickawie* „valdo, regiert", kuris veikiausiai yra neatskirtinas nuo mūsų *rykauja* (šalia *rykauti* „valdyti" DP 3, Lex. 95, Qu³ 909 ir kt., žr. Endzelin MLV III 538), taip pat gl. *kariausnan* „ginčą", turįs tą patį kamieną *kariau-*, kaip ir mūsų *kariáuti*, ir kt. Be to, šio dvibalsio *-au-* senumą dar liudija ir tokios s. sl. lytys kaip *besědu-jǫ* „kalbu" šalia *besědov-ati* ir kt. Mūsų pvz. *meilau-ti* šalia *meilau-ju* nuo s. sl. *milov-ati milu-jǫ* tik tiek tesiskiria, kiek ir *šáu-ti*, *šáu-ju* nuo *sov-ati*, *su-jǫ*: mat, slavų kalbų atitinkamos bendratys nemaža dalimi veikiausiai yra susidarytos iš pirmykščių preteritinių kamienų; plg. *sova-* = mūsų tarm. *šãvo* (žr. Trautmann Wb. 300) ir kt. Toliau dėl *-au-* kilmės žr. Brugmann Gr. II² 3, 220t. Taigi priesagos *-uoti* ir *-auti* dvibalsius *-uo-* ir *-au-* yra išlaikiusios nuo senovės lig šių laikų; tik dabar sunku pasakyti, kurios iš jų yra senesnės, nes vienodai kaitomos būtajame kartiniame laike (plg. *dykãvo* šalia *dykúoti* ir *dykáuti*), ilgainiui tarp savęs dėl to galėjo labai įvairiai mišti, o latvių kalboje dėl to, tur būti, *-auti* ir visai išnyko, nors šalia būtojo laiko kamienų su *-uojā* dar tarmėse yra išlikusių ir su *-avā*, pvz. *melavu* = *melavaũ* ir kt., žr. Endzelin Le. Gr. 627, 681t.

Savo reikšme veiksmažodžiai su *-uoti* ir *-auti* taip pat didžiai įvairuoja. Vieni iš jų turi vienodą reikšmę, pvz. *juokúoti* = *juokáuti*, *senúoti* = *senáuti*, *slinkúoti* = *slinkáuti*, *vìrkuoti* = *vìrkauti*..., o kiti tarp savęs jau skiriasi; pvz. *lapúoti* yra „lapoti, įgyti lapus", o *lapáuti* — „rinkti lapus"; *lankúoti* yra „lankstyti į lankus, lankstyti", o *lankáuti* — „lankytis, užeiti" ir kt. Pirmaisiais dabar daugiau linkstama žymėti pagrindiniu žodžiu išreikštą veiksmą arba stovį (pvz. *darbúotis*, *garúoti*, *kotúoti*, *kulnúoti*, *melúoti*, *perkūnúoti*, *pilvúoti*, *pumpurúoti*, taip pat *kreivúoti*, *mė́lynuoti*, *rudúoti* ir kt.), o antraisiais daugiau nusakomas ko nors rinkimas arba gavimas, gaudymas (pvz. *grybáuti*, *riešutáuti*, *uogáuti*, *vėžiáuti* ir kt.) arba toks veiksmas, laikymasis,

kuris atitinka vardažodžiu pažymėtą sąvoką, pvz. *elgetauti* „elgeta per žmones eiti", *kunigáuti* „būti kunigu", *smárkauti* „smarkiam būti" ir kt. Be to, pastaraisiais dažnai dar yra nusakomas ir ilgiau trunkąs veiksmas ar įstanga, pvz. *džiũgauti, klýkauti, krũtauti, pýkauti, pũtauti, rẽkauti, stũgauti, švìlpauti, žvìngauti* ir kt.

c) *-oti, -noti* ir kt.

§ 267. Veiksmažodžiai su *-oti* visų pirma yra pradėti daryti iš *ā*-kamieno vardažodžių, kurių pavyzdžių, pirmykščių ir iš dalies vėlyvesnių, analoginių, mes turime gana apsčiai, kaip antai: *abejóti* „zweifeln" (: *abejà, -õs* „abejotinumas, Zweifelhaftigkeit, Unentschiedenheit" K 1), *áimanoti* „aimanuoti" LKŽ 23, Vaiž. VIII 230 (: *áimana* „aimanavimas; bėda, negandas, sielvartas"), *áiženoti(s)* „sproginėti, pleišėti" Jž. I 6, Gžd., Jnšk. (: *áižena* „ataižėjusi, atsilupusi pluta" Jnk.), *ãšaroti* (: *ãšara*), *bandótis* „sėtis bandą; turėti iš ko naudos, pelnytis; nematant ką pasiimti" Pcn., Sb., Kp., Svn. (: *bandà*), *bangóti* „banguoti" M I 20, Plg. (: *bangà,-õs*), *bėdóti* „skųstis, bėdavoti" OP 50, 121, NS 185, Kp., Ds. (: *bėdà*), *blùzganoti* „luptis, pleiskanoti" Jž. I 225 (: *blùzgana* „pleiskana, bluzgas"), *burnóti* „plepėti, piktai kalbėti, keikti, piktažodžiauti; murmėti, bartis, rūgoti" LF 104, Gzd., Lnk., Anč., Sb., Kp. (: *burnà*), *čẽženoti* „plėšyti skudurus, laužyti į dalis, trupinti" Jž. I 269 (: *čẽžena,-os* „skuduras, šipulys" ib.), *dárganoti* „dergti, snigti su lietum ir vėju" ib. 295 (: *dárgana* „šlapdraba, drėblys"), *dejóti* „dejuoti" BrB I Moz. XXXV 8, BrP I 103, R I 24, M I 47 (: *dejà,-õs* „aimana, Weheklage" DA 100, K 82), *dienóti* „šildyti ir tirpdyti sniegą" Jž. I 311, Sb. (: *dienà*), *doróti* „tvarkyti, taisyti, ruošti; valyti nuo laukų javus; reikiamu būdu vedinti" RGr.[2] 106, Sb., Jž. I 336 (: *dorà,-õs* „sandara, santarmė, sutikimas, santaika; santvarka; sutartinė, sąskambis"), *dovanóti* (: *dovanà*), *dūdóti* „dūduoti" R I 28, M I 57 (: *dūdà*), *dujóti* „dulkti, smulkiai lyti, lynoti" Jž. I 359 (: *dujà* „labai smulkus lietus" ib.), *dvasnóti* „po truputį sirginėti, dvėsalioti" ib. 376 (: *dvasnà* „dvėsena, maita; pridvėsėlis"), *ẽdroti* „ėdrinėti, ėdrauti" ib. 694 s. v. ė d r i n ė t i (: *ėdrà,-õs* „ėdesys"), *eĩgetoti* „elgetauti" DP 308 (: *eĩgeta*), *gailystoti* „gailėtis, atgailauti" PS I 26, 27, II 116 (: *gáilysta* „gailesys, gailė, atgaila"), *galvóti* „mąstyti, spręsti, svarstyti" (: *galvà*), *gaujótis* „rinktis į kuopą" Jž. I 418 (: *gaujà*), *gláudoti* „juokauti" DP 10, 96 (: *gláuda* „juo-

kas, štuka" ib. 166, 272, 308, 474), *gléimoti* „gleivėti, gleimėti" Jž. I 707 s. v. gleima, „teršti" Mlt., *gléimotis* „lipti, klijuotis, glietis" Ds. (: *gléimos,-ų* „gleivės"), *globóti* „apkabinti, apimti" N 264, „glėbiuoti, glamonėti, myluoti; pataikauti" K 127, Ktn. (ir *glõboti* „myluoti, raminti" Vvr. : *globà,-õs* „apkabinimas" N 264, „Vormundschaft" Jž. I 447), *godóti* „gerbti, godėti" Jž. I 455 (ir *gõdoti* „t. p." ib. : *godà,-õs* „garbė, pagarba" ib.), *grasoti* „grasyti" BrP II 86 (: *grasà,-õs*), *jáutotis* „išklausinėti" Jž. I 682 (: *jáuta* „jausmas" ib., *pa-jáuta* „t. p." Anč.), *kamanoti* „kamanas dėti" OD II 87, MS 63 (: *kãmanos*), *kãpanoti* „gaišti" Mrs., *kãpanotis* „krutėti, spurdėti, spardytis, kapstytis; baigtis, dvėsti" Pr., Btn., Kv., Jž. II 31 (: *kãpana* „gaišimas, stipimas"), *kepérnoti* „nevikriai, gramozdiškai daryti, lebedyti" Jž. II 78 (: *kepérna* „nevikrus, gremėzdas žmogus" ib.), *keturlinkóti* „keturlinkai sudėti" Lpg. (: *ketùrlinka*), *kevérzoti* „griozdiškai, sverdakuliuojant eiti, virtuoti; kraipyti, nedailiai rašyti" Msd., Slnt., Sm. (ir *keverzóti* „negražiai, betkaip ką daryti, kreiglioti" Sb., Ds. : *kevérza* „nevikrus, dramblotas žmogus; žemas, be galūnės, visaip išsiraičiusiomis, storomis, išsiplėtusiomis šakomis medis"), *kìlpoti* „daryti kilpas, ringuoti" Jž. II 115 (: *kìlpa*), *klampóti* „bristi per purvynę, per sniegą" ib. 146, Sb. (: *klampà, -õs* „klampi vieta"), *kovóti* „kautis" (: *kovà, -õs*), *kravóti* „kravinėti" Tvč. (: *pa-kravà* „šermenys" OP 113), *krikštynóti* „krikštynauti, krikštynas daryti, krikštynose dalyvauti" Brž., Ds. (: *krikštỹnos*), *krovóti* „dėti daiktus vienon vieton" Jž. II 254 (ir *krõvoti* „t. p." ib. : *krovà, -õs* „krovinys; krūva"), *kruopóti* „kruopelėms darytis (sviestą mušant)" Užp. (: *kruopà*), *kū́loti* „kūlotam būti" Jž. (: *kū́la* „kyla"), *lankóti* „lenkti, keravoti" Užv., „aplankyti" Gr., „gerbti, pataikauti" Vln., Up., Jsd. 369, „vengti" Kv., *lankótis* „lenktis, nusileisti" Sksn., Jsd. 776 (: *lankà, -õs*), *ligótis* „sirgti" Vln., *į́si-ligóti* „įsisirgti" Jž. I 544 (: *ligà, -õs*), *lijundróti* „lijundra lyti" Vnr. (: *lijùndra*), *lubóti* „dėti lubas" Sb., Jž. I 53 s. v. apluboti (: *lùbos*), *maitótis* „kraipytis" Lzd. (ir *maĩtoti* „kamuoti" Sb., *máitoti* „gadinti" Msd., Slnt., *į́maĩtoti* arba *į́máitoti* „ką nerūpestingai, bjauriai daryti" Jž. I 524 : *maità,-õs*; dėl *máitoti* plg. Būga KZ LII 291), *mérgoti* „mergauti" Dvd. (: *mergà*), *miglóti* „būti miglotam" Jd. 780_8 (: *miglà*), *musóti* „pelėti" Slnt. (: *mùsos, -ų̃* „pelėsiai" ib.), *naudóti* „turėti naudą, benutzen" Jž. (: *naudà, -õs*), *núomoti* „mieten" DP 383, Jž. I 609

s. v. išnuomoti (: *núoma*), *pãkuloti* „pakulomis eiti" Sb. (ir *pãkulotis* „t. p." Ds. : *pãkulos, -ų*), *pãsakoti* „erzählen" (: *pãsaka*), *plavóti* „plepėti, niekus kalbėti" Lpg., Mkn. (: *plavà, -õs* „kuris negražiai kalba" Lšk.), *pléiskanoti* „pleiskanomis eiti, aptekti" Dkš. (: *pléiskana*), *plūšóti* „plūšyti" Lpg., Erž., Jž. I 633 (: *plũšos, -ų̃* „ragožė" Sb.), *purslóti* „taip kalbėti, kad purslos iš burnos eitų" Kv. (: *puř̃slos,-ų* „schlaumiger Schleim" ib.), *raganóti* „burti" Šsk., Kp. (: *rãgana*), *rasóti* „rasai kristi, nuo rasos šlapiam pasidaryti" Sb., Jd. 804$_2$ (: *rasà*), *rėklóti* „rėkauti, rykauti" Km., Sl. (: *rẽkla* „rėka, rėksnys"), *išsiringóti* „išsisukti" Jž. I 634 (: *rìnga* „susirangėlis, susitraukėlis" K 355), *roplóti* „ropoti, kriechen" GGA (1885) 940, Slnt. (: **roplà*, plg. r o p l õ m eiti Sb.), *síelotis* „rūpintis, krimstis, sielvartauti" (ir *sielótis* „t. p." DA 234 : *síela* ar *sielà, -õs, síelą* „sielvartas" Slk., Lkm.), *skẽpetoti* „snigti didelėmis skepetomis, t. y. snaigėmis" Užp. (: *skẽpeta*), *apsiskujóti* „apaugti skujomis" Jž. I 74 (: *skujà, -õs*), *sniaukróti* „per nosį kalbėti; nenoromis verkšlenti" Sb., Sl., Pp. (: *sniaukrà, -õs* „kuris per nosį kalba, sniaukroja" Sb.), *spiróti* „spiras mėtyti" Švn. (: *spirà, -õs*), *stokóti* „stigti, trūkti" (: *stokà, -õs*), *svajóti* „schwärmen, träumen, phantasieren" Erž. (: *svajà, -õs* „nenusivokiąs, lyg apsisapnavęs žmogus" Vkv.; plg. dar: jo plaukai s v a j õ m eina, t. y. išblaškyti Rmg.; jo plaukai kaip s v ã j o s, t. y. garbanoti, gražūs Št.), *šakóti* „šakoms augti" ir *apšakóti* „nukapoti šakas" Sr. (: *šakà, -õs*), *šalnóti* „kiek šalti, šalventi" K 420, OD I 83 (: *šalnà, -õs*), *šérpetenoti* „šerpetomis eiti, pleišėti" Dvd. (: *šérpetena* „šeberkštis" ib.), *šérpetoti* „t. p." Pmp., Jž. I 156 s. v. atsišerpetoti (: *šérpeta*), *šmẽkloti(s)* „pasirodyti; šmėkliškai taisytis, rengtis" Plt., Jž. (: *šmẽkla*), *švẽnoti* „kalbėti, senauti" Ėrš., Vdk. (: *švẽna, -os* „retakalbis, kuris mėgsta daug kalbėti, filosofuoti"), *termóti* „maišyti, teršti, peckoti" Msl., Lšk. (: *termà, -õs* „jovalas; terlius" Lšk., Lpg.), *ũkanoti* „ūkanotam orui būti" M I 306 (: *ũkana*), *vagóti* (: *vagà, -õs*), *vainóti* „kaltinti, apkalbėti, šmeižti, barti, darkyti" BrB Hiob. VI 25, KN 12, K 483 (: *vaina* „nuotartis, Tadel" BrB Ps XV 2), *vãsaroti* „praleisti vasarą, kur vasarą būti; per vasarą sugesti, džiūti" SzDi. 130, Ddv., Up., Jž. I 659 s. v. išvasaroti (: *vãsara*), *vedegóti* „vedega iškapoti lovį, valtį" Vln. (: *vedegà, -õs*), *vẽpezoti* „tauškėti" Knl. (: *vẽpeza* „tauškalius"), *vielóti* „vynioti" Pr. (: *vielà, -õs*), *vietóti* „dėti kur į saugią vietą" End. (: *vietà*),

žabóti „zäumen" Jž. I 663 s. v. i š ž a b o t i, 674 s. v. į ž a b o t i, Sb., Kp. (: *žabà, -õs* „rykštė, šaka" Pst., Dvd., Lnk.), *žaizdóti* „žeisti" DP 242 (: *žaizdà, -õs*) ir kt.

Šitokia darysena pažįstama ne tik mūsų, bet ir kitoms ide. kalboms. Visų pirma tai aiškiai pastebime latvių kalboje, pvz. *davanât* „dovanoti", *nuõmât* „nuomoti", *ruotât* „puošti" (: *ruota* „papuošalas"), *tìesât* „teisti" (: *tìesa* „teisė, teismas") ir kt., žr. Endzelin Le. Gr. 630. Toliau plg. gr. τῑμάω (eol. τῑμᾱ-μι) „garbinu, gerbiu": τῑμή (dor. τῑμᾱ) „garbė", lot. *plantāre* „sodinti, persodinti": *planta* „daigas, skiepas, atžala, augmuo", got., sva. *salbōn* „tepti": sva. *salba* „tepalas", sva. *fragōn* „klausti": *fraga* „klausimas", s. sl. *lǫkati* „apgauti, täuschen, betrügen" : *lǫka* „lenkimas, apgavimas, apgaulė" ir kt., žr. Brugmann Gr. II² 2, 212tt. Bet dabar tokios rūšies dariniai mūsų kalboje nebevienodai yra vartojami. Visų pirma nemaža jų yra tokių, kurių pirmykštė daryba jau gerokai išblankusi. Pvz. šiokie dariniai dėl galėjimo gali būti iš *ā*-kamieno vardažodžių sudaryti, bet pagrindinių žodžių, iš kurių jie išvesti, dabar jau nebeturime, bent tuojau visai tinkamų negalime rasti, kaip antai: *ieškóti* arba *íeškoti* (= lat. *iẽskât*, s. sl. *iskati* : sva. *eiscōn* „tirti, kvosti, klausti, reikalauti" iš *eisca* „reikalavimas" ir kt.), *kervóti* „eiti svyruojant, ekėčių būdu" Sb., Vbn., Lkm. (plg. *keȓvinti* „pamažu, gremėzdiškai eiti" Jž. II 89, *kervénti* „palengva, atsargiai joti" K 179), *láidoti* „lydėti numirelį" Jž. I 596 s. v. išlaidoti (plg. *laidà, -õs*), *liáudegoti* „negaluoti, sirguliuoti" Šnk. (: **liáudega*, plg. *vedegóti* : *vedegà*), *lydóti* „praleisti, apleisti" Lzd. plg. *lyda* „lydimas" Gdč.), *maknóti* „bristi per purvynę; purvais sutepti" Sb. (: **maknà*, plg. *maknótas* „purvinas", *makõnė* „klanas, purvynas" ir kt.), *makóti* „eiti, bristi per purvą" Jnk., Sb., Ob. (plg. *maknóti*), *néivoti* „peikti, niekinti, koneveikti, kernoti; varginti, kamuoti; mankyti" Vln., Vkš., Slč. (plg. *neivà, -õs, neĩvą* „džiuvimas be kokios ligos" Kl., taip pat lat. *niẽva* „šmeižimas, niekinimas" : *niẽvât* „šmeižti, žeminti, niekinti"), *plùtakoti* „niekus kalbėti" Bvt. (: **plùtaka?*), *sailóti* „mazgytę į stakles dėti" Mrp. (: **saila*, plg. *ãt-saila* „atsaja"), *trejóti* „trečią kartą arti pūdymą, dirvą" M I 301, Ždč. (plg. *abejóti*), *ūdróti* „būti paršingai" Kv., Jnk., Sb., Ds. (: **ūdrà*, plg. *pa-ũdrė* „pavėdarė" ir kt., žr. Būga KS 239) ir kt.

Šalia to turime kiek veiksmažodžių, kurie, atrodo, dabar yra sietini pirmiau su *a*-kamieno vardažodžiais, pvz. *aklóti* „dirbti kaip

aklas; įtemptai žiūrėti" Jž. I 9 (: *ãklas*), *balnóti* (: *balnas*), *deivótis* „atsisveikinti" Jž. I 308, Jd. 1172₇ (: *diẽvas*), *kartóti* „antrinti" (: *kar̃tas*), *keróti* „platyn augti, šakoti; gerai augti" Jž. II 85 (: *kẽras* „krūmas; šaknis; kelmas"; dėl reikšmės plg. r. *кустиmься* „keroti" : *куст* „keras, krūmas"), *krūmóti* „krūmais augti" Krd. (: *krū́mas*), *kulnóti* „eiti, drožti, dūlinti" Sb., Kp. (:*kul̃nas*), *lapóti* „lapus leisti" Žpn. (: *lãpas*), *miegóti* (: *miẽgas*), *pilvóti* „prietvarą turėti" M II 71 (: *pil̃vas*), *skardótis* „rėkauti kam balsui atsimušant" Km., Rkš. (: *skar̃das*), *šarvóti* „ginkluoti" MT 104 b., *šarvoties* „šarvus užsidėt" DB 189 (ir *apšarvóti* „numirelio kūną numazgoti" Jž. I 89 : *šárvas*), *vãkaroti* „vakaruoti" Smn., Dkš., Skr., Sksn., Skd., DB 182 (: *vãkaras*), taip pat *bjáuroti* „purvinti, teršti Als., Jž. I 504 s. v. į b j a u r o t i (: *bjaũras*), *gáiloti* „minti, šaukti" Jž. I 696 s. v. g a i g a l a s (: *gáilas, gailus*), *kleivóti* „negražiai eiti" Tvč. (: *kleĩvas*), *kreivóti* „kreivinti" Jž. II 226, Sb. (: *kreĩvas*) ir kt. Plg. dar s. ind. *dhūmāya-ti* „rūksta", lot. *fūmāre* „rūkti" : s. ind. *dhūmáḥ* „dūmai", lot. *fūmus* „t. p.", gr. φοιβάω „valau": φοῖβος „grynas" ir kt. Tai iš dalies reikia aiškinti tuo, kad mūsų kalboje, kaip ir kitose ide. kalbose, *a*- ir *ā*- kamienų vardažodžiai gana dažnai yra pagrečiui vartojami, žr. § 31. Dėl to pvz. *lapóti, šarvóti* galėjo būti sudaryti ne iš *lãpas, šárvas*, bet iš **lapa* (= lat. *lapa*), *šarva* DB 192, 195 lygiai taip pat, kaip *bangúoti* gali būti išvestas ne iš *bangà*, bet iš *bañgas*, plg. dar *prabangà* ir *prãbangas*. Toliau žr. § 196.

Tokie veiksmažodžiai kaip *bjáuroti, gáiloti, kleivóti, kreivóti* ir kt. veikiausiai buvo pradėti daryti ne iš *a*-kamieno būdvardžių *bjaũras, gáilas, kleĩvas, kreĩvas*, bet iš *ā*-kamieno abstraktinių daiktavardžių, kurių mes esame linkę darytis šalia atitinkamų būdvardžių, žr. § 26. Plg. dar lot. *offēnsāre* „pritrenkti, pristumti, anstossen" : *offēnsa* „antpuolis; nemalonė" || *offēnsus, -a* „įžeistas, pasipiktinęs, supykęs; nekenčiamas, bjaurus" ir kt.

Pagaliau senovėje šios rūšies veiksmažodžiams sudaryti pagrindiniais žodžiais galėjo dar būti vartojami ir niekatrosios giminės ds. vardininkai; pvz. lot. *locāre* „padėti, patalpinti" dėl to pirmiau yra vestinas ne iš *locus* „vieta", bet iš *loca* „vietos, vietovės", žr. Brugmann Gr. II² 2, 211.

Ilgainiui, pagrindiniams žodžiams tarpusavy besikaitaliojant, veiksmažodžiai su *-oti* galėjo būti pradėti sudaryti tiesiogiai ir iš

a-kamieno būdvardžių arba daiktavaražių. Pvz. tokios darybos veikiausiai yra *deivótis* (plg. dar pr. *deiwūtai* „laimingai" iš **deivātai*, osk. *deivatud* „turi prisiekti" ir kt.), *krūmóti*, *kulnóti*, *vãkaroti* ir kt.

Ypač tai lengvai galėjo būti pradėjus darytis tam tikroms reikšminėms kategorijoms, visų pirma įstanginiams kartotiniams veiksmažodžiams, pvz. *brýdoti* „įbridus vandeny stovėti" K 58, Jž. I 235, Erž., *dýroti* „nuleidus galvą arba akis žemyn nunėrus stovėti arba sėdėti" K 89, Jž. I 331, *drýboti* „padribusiam būti, gulėti, drybsoti, dick und voll hangen" K 93, Jž. I 346, *glū́doti* „prisiglaudus gulėti arba stovėti" K 128, Jž. I 449 (plg. dar : mes ant krūtų jo g l ū́ d o t [= odpoczywać] turime DP 416), *gū̃žoti* „susigūžus, susirietus sėdėti arba stovėti" Jž. I 499 *kýboti* „nuolat kabėti, pakibusiam būti, kyburti" K 181, Jž. II 105, *kýšoti* „būti išsikišusiam, kyšėti" K 186, Jž. II 133, *kiū́toti* „susitraukusiam, ramiai ir nejudant gulėti arba sėdėti" K 187, Jž. II 140, Kv., Sb., Ds., *klū́poti* „atsiklaupusiam būti, klūpėti" K 193, Jž. II 174, Sb., Ds., *knýboti* „pasilenkus ką dirbti, knyburti" Jž. II 183 (ir *knybóti* „būti užsikniaubusiam, sėdėti prie darbo; raupyti" ib.), *knýsoti* „įsiknisusiam gulėti" ib. 187, *kniū́boti* „kniūbsčiam, apsikniaubusiam būti" ib. 188, Vkv., *kniū́stoti* „t. p." ib. 192, *krū́toti* „krutėti" ib. 262, *lìndoti* „kur įlindusiam būti" K 232, *lìnkoti* „būti palinkusiam" Vln., *plėšotis* „draskytis" VKr. II25, *plýšoti* „t. p." Sb., *rýmoti* „pasirėmusiam sėdėti arba stovėti; mąstyti" K 354, JGr. 195, Žem. II 263, *siáuboti* „krūpčioti" ŠKŽ 433, *stýgoti* „vienoj vietoj ramiai pasilikti, stovėti" K 405, Jž. I 636 s. v. i š s i s t y g o t i, *stýroti* „sustyrusiam stovėti, būti pastyrus, steif und lümmelhaft dastehen" Jrb., Škr., K 406, *šáukoti* (ir *šaũkoti*) „šūkauti" Kv., Msd., Slnt., Vkš., *šū́koti* „t. p." NS 284, Sb., *šúokoti* „šokinėjant, šūksniais bėgti" KZ LII 291, *týkoti* „worauf lauern" K 456, Kv., Sb., Ds., *tį́soti* „išsitiesusiam gulėti" K 459, Nms., Jž. I 638 s. v. i š s i t i e s t i, *trìnkoti* „baldytis, trinksėti" Bsg., *tū́noti* „susirangius sėdėti", *tvýloti* „tylėti ir nejudėti, ramiai laukti su tam tikru vidiniu įtempimu" Msd., Slnt., Kl., Gžd., Jž. I 209 s. v. b i l t i, *virkoti* „virkauti" NS 63 ir kt.

Čia pat priskirtini ir tokie veiksmažodžiai, kurie yra kirčiuojami priesagoje ir veikiau turi dažninę reikšmę, pvz. *driskóti* „smarkiai, ilgai persti (= plėšyti)" Sb., *grajóti* „graibstyti" Jž. I 459, *kapóti* „hauen, hachen" (= lat. *kapât* „t. p.", srb. *kòpati*

„kasti, kapoti“ ir kt.; tai veikiausiai yra senas iteratyvas šalia **kapti*, plg. *kaplỹs* „atbukęs kirvis“, s. sl. *kopije* „iešmas“ ir kt., žr. Trautmann Wb. 116), *kėsóti* „eiti išsižergus“ Sv., „kėsintis“ Lnk. (ir *kėsótis* „skėtrotis“ Kvt. : *kė̃sti, kė̃sė* „pakelti prieš ką ranką“), *kėtóti* „plėtoti, sklaidyti, išdėstyti“ Jž. II 92, Sb. (ir *kėtótis* „būti išsikėtusiam, išsikėsti; atsilapoti; išsižergti, augštai kojas užkelti; mojuoti“ ib.), *kėtrotis* „kėtotis“ Lnk., *kilóti* „pakartotinai kelti, kilnoti“ (= lat. *cilât* „t. p.“), *kraigóti* „visaip dėlioti, maišyti, kaityti“ Sksn., „vyti siūlus ant vytuvų“ Lln., „eiti nesilaikant to paties kelio, sukinėjantis po visą kelią“ Lšk., *užlajóti* „užlipdyti“ Pl., *lakstóti* „bėginėti“ Rtv., *lūgóti* „prašyti, nusilenkti, nusižeminti; vengti“ Skd., „linkėti“ Mdg. (: lat. *lùgt* „prašyti, maldauti“), *mazgóti* „waschen“ (= lat. *mazgât*; šalia lot. *mergo* „paneriu, skandinu“ iš **mezgō* tai gali būti ir iteratyvas, žr. Trautmann Wb. 173), *išsimėtóti* „išsiblaškyti“ Jnk., *pinóti* „pinioti“ Arm., Gvč., *išplėtóti* „išplėsti, išskleisti, iškėtoti“ Jž. I 615, *atplūkóti* „per sniegą, purvą ateiti“ Lkm., *rangótis* „rangytis“ Ršk., Ds., *tviróti* „išlaikyti“ Jž. I 655 s. v. i š t v i r o t i, Jd. 623$_5$, *vajóti* „vaikyti, gainioti“ N 61, K 484, BR Ps LXVIII 31, ME 45, LV 283, JGr. 195, *pavijóti* „privyti (pvz. trečią virvelę botagui)“ Sb. ir kt. Plg. dar *baldóti* : *báldyti, láidoti* : *láidyti, lakstóti* : *lakstýti, lankóti* : *lankýti* (= lat. *luokât* : *luocît*), *mėtóti* (= lat. *mẽtât*, s. sl. *mětati*) : *mė̃tyti, vartóti* : *vartýti* ir kt.

Šitos rūšies dariniai taip pat veikiausiai buvo pradėti daryti iš *ā*-kamieno vardažodžių, plg. *glū̃doti* : priev. *glū̃da* „prisiglaudus“, *kiū̃toti* : *kiū̃ta* „kuris kiūto, kiūtonas“ Ždč., *klū̃poti* : **klūpa* (plg. *klūpõm* „klupsčiomis“ Ds.), *lìndoti* : *lìnda* „bičių laka“ Up. (ir *Lìnda* „pav.“), *šáukoti* : *šáuka* „štuka, šposas“ Kp., *šúokoti* : **šúoka* (pvz. : meška bėga p a š ú o k o m „pasišokinėdama“ Ds.), *trìnkoti* : *trìnka* „kaladė“, *tvýloti* : *tvýla* „tylįs, bet savo tylėjimą piktam naudojąs žmogus“ ir kt. Plg. dar lat. *brẽkât* „rėkauti“ : *brẽka* „rėksmas“, *kaũkât* „kaukti, staugti, stūgauti“ : *kaũka* „rėksnys“ ir kt., žr. Endzelin Le. Gr. 630. Bet ilgainiui, šitokiai darybai ėmus blankti, panašių darinių galėjo būti pradėta daryti ir iš kitokių lyčių, jų tarpe ir iš veiksmažodinių, tačiau tai jau nebevisados galima susekti. Pvz. *raudóti* ir *sáugoti* (arba *saugóti*) gali būti sudaryta iš *raudà* ir **sáuga* arba **saugà* (plg. *sauga* „palietimas [ko nors]“ Leskien Bild. 229, „sergėjimas“ Vrn., *ap-saugà* „apsaugojimas“); bet kad

tuo pat būdu būtų sudaryta ir *giedóti, kapóti, kėtóti, mazgóti, mėtóti, tviróti, žinóti* ir kt., dabar jau nebeaišku. Yra galimas daiktas, kad kaikurie iš tokių darinių yra analogiškai sudaryti pagal kitas lytis. Pvz. *kilóti* gali būti sudaryta pagal *kìlo* lygiai taip pat, kaip s. sl. *bьrati* „imti, rinkti" pagal preteritinį kamieną *bьra-* (plg. imperf. *bьra-axъ* ir kt.), yra sudaryta vietoj **bьrti* (= *bir̃ti* arba *bìrti*, žr. 471 psl.) ir kt.

Dabar vardažodžių visai nebejuntame pagrindiniais žodžiais pvz. šiokių veiksmažodžių, kaip antai: *nu-daigóti* „kur nudėti (kokį daiktą)" Sb., *gléizoti* „teplioti, peckoti" Lkm., *glẽžotis* „terlentis" Lpg., *kvatóti(s)* „garsiai juoktis", *lapóti* „ėsti, valgyti" Vk., *maumóti* „lėtai valgyti, kramtyti" Alv., „negarsiai bartis" Kčn., „gąsdinti" Ut., „ropoti" Ds., *mauróti* „mūkti" Jnk., Sb., *nakvóti* „nakvynės gulėti", *niekóti* „geldoje grūdus siausti" (= lat. *nìekât*), *repetóti* „netikusiai, bjauriai, visomis keturiomis eiti" Dkš., Skr., *teliū́skoti* „plekšenant maišyti, taškyti vandenį" Sb., *trepū́koti* „trepenti, mindžioti" ib., *vaivóti* „vaitoti, dejuoti" Jžt., Ds., Lkm., Tvč., Dsn. ir kt.

§ 268. Šalia *-oti* mūsų kalboj dar yra vartojama priesaga *-noti*, pvz. *birnóti* „byrėti" Vkv., Vn., *bligznóti* „bliksėti, blizgant judėti" Jž. I 219, Kpd., *dirgnóti* „snigti retomis sausomis snaigėmis" Jž. I 331, *karknóti* „po truputį karkti" Slnt., *kilnóti* „kiloti, perkėlinėti; budinti" Jž. II 114, *kiutnóti* „bėgti dideliais žingsniais" Sksn., *krapnóti* „menkai lyti, lynoti" Pr., Lzd., Sksn., Vkš., Bsg., *kresnóti* „augti, klestėti" Vk., *krutnóti* „krutinti" Jž. II 262, *laknóti* „bėginėti" Lpg., Sr., *lašnóti* „po truputį lyti" Sb., Kp., *lynóti* „dulkti, smulkiai lyti" ib., *lyžnóti* „laižioti, laižyti" Kv., *plasnóti* „pleventi" (iš **plast-noti : plastėti*), *snignóti* „snyguriuoti" Kv., Jž. I 331 s. v. d i r g s n o t i, *spirnóti* „pamažu spirti, spirinėti" Kv., Rtv., *šalnóti* „po truputį šalti" Kv., *šlaknóti* „pamažu lašėti, lynoti" ib., N 526, *šliknóti* „t. p." N 526, *taukšnóti* „taukšėti" Kv. (iš **taušk-noti : tauškėti*), *teknóti* „riščia bėgti" LF 187, *truknoti* „trūkčioti" M I 297 ir kt.

Visai tos pat reikšmės yra ir *-snoti* arba *-šnoti*, pvz. *barsnóti* „birenti, po truputį barstyti" Jž. II 193, *basnóti* „badyti, bedinėti" ib. 195, *bėgsnóti* „pamažu bėgti" ib. 200, Als. (ir *bėgšnóti* „t. p." Šts.), *bilsnóti* „bildenti, bildėti" Jž. I 208, *birsnóti* „po truputį birti" Kv., Slnt., *dirgsnóti* „snyguriuoti, snignoti" Jž. I 331,

pérdriksnoti „truputį perlyti" LF 108, *dursnóti* „pamažu, risčia bėgti, risnoti" Jž. I 369, *girsnóti* „palengva gerti, gėrinėti" ib. 437, *kalsnóti* „pamažu kalti, kalinėti" M I 105, Jž. II 21, *kilsnóti* „kilnoti, po truputį pakelti" N 192, Jž. II 115, Lnk., *kramsnóti* „pamažu kramtyti" Msd., Slnt., Als., Tv., Erž., *krapsnóti* „krapnoti" Nms., *krisnóti* „lynoti" Grb., *laksnóti* „bėgioti, greitai eiti, bėgti" Ktn., Als., *lūksnóti* „laukti, teirautis, ieškoti" Vkn., Dglš., *pirsnóti* „pirsčioti" Kv., *plakšnóti* „po truputį plakti" Jž. I 40 s. v. apiplakšnoti, *risnóti* „pamažu risčia joti" Užv., *rūksnóti* „po truputį rūkti" Lpg., *srubsnóti* „siurbčioti" KD 43, *tapšnóti* „tapnoti, pamažu delnu mušti" Kv., *verkšnóti* „silpnai verkti, verkšlenti" Btn., Ds. ir kt.

Kilimo šios rūšies veiksmažodžiai iš dalies gali būti kilę iš vardažodžių. Pvz. pagal *dvasnóti* „po truputį sirgti, sirginėti", *šalnóti* „po truputį šalti", *liepsnóti, verkšnóti* „verkšlenti", kurie aiškiai yra kilę iš *dvasnà, šalnà, liepsnà, verkšna*, panašiu būdu iš daiktavardžių gali būti kildinama ir *kilnóti, krapnóti*, taip pat *girsnóti, laksnóti* ir kt.; plg. *kilnà, -õs* „kilnumas", *krapnà, -õs* „pyla, mušimas", *laknà, -õs* „kuris greitai atbėga", taip pat pr. *girsnā* „gyra, gyrius" (: *girtwei* „girti") ir kt. Toliau žr. §§ 140 ir 141, taip pat Leskien Abl. 436t., Bild. 368t. Tam tikrais atvejais *-noti* gali būti paveldėta ir iš senesnių morfologinių lyčių, plg. s. ind. *mr̥-nā́-ti* „jis sutriuškina, sutrupina", sva. *spor-nō-m* „aš stumiu su koja" (: *spirnó-ti*) ir kt.

Čia pat priskirtina ir priesaga *-inoti*, su kuria, daugiausia tik senoviniuose raštuose, buvo sudaromi priežastiniai veiksmažodžiai, pvz. *budinoti* „budinti" BrB 1 Kar. XI 14, *deginoti* „deginti" 2 Sam. XII 31, *pasididinoti* „padidėti" 1 Kar. XXII 35, *nugabendinoti* „nugabendinti" 2 Sam. VI 10, *garbinoti* „garbinti" Joz. XXII 33, MT 94, *paimdinoti* „paimdinti" BrB 1 Mark. I 23, *pakaltinóti* „pakaltinti" Qu[3] 301, *pakardinoti* „pakardinti" BrB 1 Moz. XL 22, *kibinoti* „kibinti" Ps. LXXVIII 58, *pakrutinoti* „pakrutinti" 1 Sam. X 26, *kvaršinoti* „kvaršinti" Teis. XVI 16, *palinksminoti* „palinksminti" Qu[3] 278, *mėginoti* „mėginti" Maž. 438, *pasiminkštinoti* „suminkštėti" BrB 2 Kar. XXII 19, *pranešdinoti* „pranešinėti" BrP I 78, *paniekinoti* „paniekinti" BrB 1 Moz. XXV 34, 2 Sam. VI 16, *išplatinoti* „išplėsti, išplatinti" 1 Kar. VIII 7, MT 74, *pasilpinoti* „pasilpinti, pažeminti" BrB 2 Sam. VIII 1, *skaitydinoti* „skaitydinti" 2 Kar. XXII 16, *pasiskubinoti* „pasiskubinti" 1 Moz. XXIV 20, Joz. IV 10, *pasun-*

kinoti „pasunkinti" 2 Moz. I 14, *apteisinoti* „pateisinti" MT 51, *varginoti* „varginti" 1 Sam. XVI 14, *veždinoti* „veždinti" 2 Sam. VI 3, 2 Kar. IX 16, *pažeminoti* „pažeminti" Est. III ir kt. Iš vėlesnių pavyzdžių čia galima paminėti šiuos: *budinóti* „budinti" NS 68, Nč, Vkn., *kibinótis* „kabinėtis" Kbl., *stiprinóti* „stiprinti" K 405 (ir *pastiprinoti* „pastiprinti" N 502), *sveikinóti* „pradėti sveikti" N 509, *vadinoti* „vadinti" NS 2 ir kt. Bet šiaipjau šios rūšies veiksmažodžių dabar nebelinkstama vartoti: beveik visur jų vietoje yra vartojami veiksmažodžiai su *-inti*. Latvių kalboje, priešingai, visur yra apibendrinta priesaga *-ināt* (= *-inóti*), pvz. *aûdzinât, budinât, dedzinât, drebinât, kabinât, lìksminât, ritinât, svilinât, virinât* ir kt.

Kad šitokie veiksmažodžiai visi būtų sudaryti iš *ā*-kamieno vardažodžių, dabar sunku įrodyti. Yra galimas daiktas, kad jų pati darysena yra paveldėta iš senovės (plg. gr. ἐρῡκάνω šalia ἐρῡκανάω „sulaikau" ir kt.; čia -ανω : -ανάω gali būti sulyginta su *-inu* : *-inoju*); bet vėliau, jau atskirose baltų kalbose, ilgainiui pagal senuosius pavyzdžius galėjo būti pradėta darytis ir naujadarų, tarp ko kita ir iš vardažodžių. Toliau žr. Endzelin Le. Gr. 640, Fraenkel APh VII 20t.

§ 269. Visai kitokios rūšies ir reikšmės yra veiksmažodžiai su *-soti* (*-šoti*), pvz. *barkšóti* „kyšoti, riogsoti, stūksoti" Jž. I 193, Dkš., Grb., Skd., Ds., *dygsóti* „durti, dūrinėti, būti įsidūrusiam" Jž. I 323, *dilbsóti* „būti paniurusiam, su nuleistomis akimis" ib. 326, *dingsóti* „būti įsmeigtam, įsmigti" ib. 329, *drabsóti* „būti suglebusiam, nerangiam, miegūstam" ib. 337, *drybsóti* „gulėti išsitiesus" ib. 346, Sb., *dryksóti* „ilgai tįsti" Jž. I 347, *dubsóti* „stovėti, riogsoti (kalbant apie išdubusį medį)" ib. 357, *dūksoti* „dūksauti" ib. 360, *dunksóti* „kame nors būti, pasilikti; migloje matytis" ib. 366, Kv., *dvoksóti* „būti jaučiamam, turėtis" Jž. I 381, *garksóti* „būti nusiminusiam, liūdnai atrodyti, riogsoti" ib. 414, *gunksóti* „riogsoti, liūdnai stovėti arba sėdėti" ib. 492, Erž., *kampsóti* „stovėti susilenkus" Jž. II 25, *kapsóti* „karoti, kyboti" LŽT 84, *kėksóti* „sėdėti, stūksoti" Jž. II 67, Žem. II 29, *kėpsóti* „gulėti augštielninkam" Jž. II 79, *kėpšóti* „sėdėti išsikėtus; gulėti augštielninkam; kaboti, tūnoti" ib. 80, Snt., *kiunksóti* „sėdėti arba stovėti susitraukus, riogsoti, stenėti" ib. 138, Btg., Lnk., *kiurksóti* „sėdėti arba stovėti susitraukus, pastyrus" Jž. II 138, *knypsóti* „užsikniaubus sėdėti; įsmeigus akis į ką žiūrėti" ib. 186, *kniūbsoti* „kniūboti" ib. 188 (ir *kniūbsóti*

„t. p." Dvd.), *kniūpsoti* (ir *kniūpsóti*) „kniūpoti" K 195, Jž. II 190, Nms., Škn, Sb., *knapsóti* „snausti, būti miegūstam; užsikniaubus sėdėti, nosį nuleidus stovėti" Jž. II 193, Plt., VR 473, *krypsóti* „sėdėti arba stovėti pasilenkus, pakrypus, būti pakrypusiam; miegoti, snausti" Jž. II 243, Lnk., Prg., *kropsóti* „riogsoti, karksoti, sėdėti sutingusiam" Jž. II 252, *kūksóti* „riogsoti, neaiškiai tolumoje matytis" ib. 275, Ūdr., Lpg., Gžd., *kumpsóti* „stovėti pasilenkusiam" JGr. 195, *lauksóti* „stovėti vietoje, laukti" Kvk., *linksóti* „būti pasilenkusiam" Als., *liūgsóti* (: ei l i ū g s o, drykso jos kasužėlės KD 183), *lopsóti* „atlapam būti" Sb., *lūksóti* „lūkuriuoti" Vn., *marksóti* „markstytis, mirkčioti" Jž. I 216 s. v. b l a u s o t i, *mėksóti* „žiopsoti" Kp., Šmn., *mirksóti* „šlapti" ŠKŽ 233, *mūksóti* „būti be darbo, sėdėti nieko nešnekant, nusiminusiam, būti nepatenkintam, apsiniaukus" Št., Psv., Jžt., Ds., *pampsóti* „būti išputusiam ir kur nors gulėti" Erž., *purpsóti* (: tegu ji t e p u r̃ p s a i Jsd. 609), *rėpsóti* „gremėzdiškai, negražiai, išsiskleidus sėdėti arba stovėti" K 351, Kv., *ringsóti* „būti susirangusiam" K 355, *rukšóti* „būti suniurusiam, nusiminusiam" Jž., *skvirpsoti* „tūnoti, l. tkwić" DP 335, *styksóti* „riogsoti" (pvz. : du sienojai t e b e s t ỹ k s o vandeny tvoros įsikabinę Sb.), *stimpsóti* „riogsoti, ragen" ME 110, *stūgsóti* „ilgai vienam ir pastyrusiam vargingai būti" K 409, *šypsóti(s)* „lächeln", *šiurpsóti* „pašiurpusiam būti" K 430, *šmėkšóti* „neaiškiai matytis; styroti" Sksn., Als., Msd., Slnt., Tv., *tùrsoti* (arba *tursóti*) „susilenkus arba pasitursinus būti, ką dirbti, pamažu eiti" Dkš., Ddv., K 470, LF 191, Sb., *tvaksóti* „išsitiesus gulėti" Slnt., *tvoksóti* „telkšoti" Sb., Kp., *vampsóti* „žiopsoti" K 487, *vėpsóti* „t. p." ib. 497, LŽT 6, *vypsóti* „halblachend dastehen" K 506, *virpsóti* „riogsoti" DP 348, *žiopsóti* „išsižiojus būti, gähnen", *žirgsóti* „būti išsižergusiam" K 524, *žliurksóti* „telkšoti" Žem. III 128 ir kt.

Šitokie įstanginiai veiksmažodžiai daugiausia reiškia tam tikrą ilgą, energingą pasilikimą viename stovyje ir dėl sudarymo gali būti sudaryti iš daiktavardžių su priesaga *-sā*, plg. *murksà* „nekalbus žmogus, paniurėlis" (arba *mùrksa* „mažakalbis žmogus") : *murksóti, snópsa* „kuris ką daro lyg snausdamas, gerai nepažiūrėdamas, nevykusiai" : *snopsóti, vėpsà* „žioplys" : *vėpsóti* ir kt.; toliau žr. 310 psl., taip pat Leskien Abl. 447t., Būga KZ LII 280.

Pagaliau tenka dar paminėti priesagas *-aloti, -oloti, -uloti* ir *-aroti, -uroti,* pvz. *bar̃staloti* „barstyti" Btn., *kābaloti* „kabėti" Vkš.,

peĩkaloti „peikinėti" Dvd. (ir *atsipéikaloti* „atsigauti, pasveikti" ib.), *rėkaloti* „rėkauti" VKr. II 20, *šaukoloti* „negražiai, nesuderintai dainuoti" Trg., *šūkalóti* „šūkauti" ib. II 233, Lzd., Dkš., *vãtuloti* „ilgai kramtyti, volioti po burną, negreitai valgyti" Žlv., Kp. ir *naĩgaroti* „snukiu maišyti ėdalą" Gdl., *snaũdaroti* (ir *snũdaroti*) „snūduriuoti" Dvd., *snỹgaroti* „snyguriuoti" Pmp. arba *knỹburoti* „knebinėti" Ds., *naĩguroti* „nesmagiai, neatidžiai dirbti" Atš., *sniẽguroti* „snyguriuoti" Ds., *snỹguroti* „t. p." Msd., Slnt., *snũduroti* „snūduriuoti" Vaiž. V 176, *žiõburoti* „truputį žiovauti" Ds. ir kt.

Šalia *-auti* apyrečiai vartojamoji priesaga *-avoti* yra slaviškos kilmės, pvz. *bandavóti* „bandyti" Jž. I 191, *bū́bavoti* „būbauti" Jd. 1091_6, *draugavoti* „draugauti" BrB Sir. XIII 2, Lex. 81, *girtavóti* „girtauti" K 125, *juokavóti* „juokauti" Jž. I 691, VKr. II 24, *linksmavoti* „linksmauti" BR Jer. XVI 9, *pardavóti* „parduoti, pardavinėti" DB 226, PP 9, Jsd. 490, Skd., *puikavóti* „puikuoti" BrB Sir. XIII 1, MT XLIII, BR Ps. CI 5, N 302, K 325, DKI 328, Sb. Kp., *tiesavotis* „bylinėtis" PS I 4, *žiemavóti* „žiemoti" BrB ApD XXVII 12, LD 94, K 521, Sb. ir kt. Ji yra abstrahuota iš tokių skolinių kaip *birmavóti, durnavóti, kotavóti, pakūtavóti, žertavóti* ir kt. Tai galėjo atsitikti tokiu būdu. Iš pradžios galėjo būti tokie žodžiai kaip l. *żartować, zimować* (arba g. *зимовать*) pagal *juõkas žiemà* perdirbti į *juokavóti, žiemavóti*, o vėliau, pradėjus priesagą *-avoti* vartoti prie lietuviškų šaknų arba kamienų, galėjo jau susidaryti ir *girtavóti, linksmavóti, puikavóti* ir kt.

Pietinėje ir rytinėje pietų Lietuvos dalyje vietoj *-avoti* daug kur yra vartojama priesaga *-uiti*, pvz. *darbuiti* „darbuotis" OK 106, VKr. II 10, 132, 153, *naktùiti* „nakvoti" Dglš., Gvč., *pietùiti* „pietauti" Mck., Vkn., Krk., Lvn., Gvč., Tvč., VKr. II 176, *žiemùiti* „žiemoti" Tvč. ir kt. Taip pat šios priesagos darinių yra ir su slaviška šaknimi, pvz. *andliùiti* „prekiauti", *šėnùiti* „gerbti", *targùiti* „prekiauti", *vinčiùiti* „sutuokti, sužieduoti" ir kt., žr. Otrębski WNT III 114t. Tai yra ne kas kita kaip analoginiai dariniai, susidarę pagal atitinkamas esamojo laiko lytis, būtent: iš pradžios buvo sakoma pvz. *dẽkuju, dẽkujame* šalia *dẽkavoti* iš g. *дякую, дякуемъ, дякоеати*, bei ilgainiui šios lytys buvo išlygintos — vienur buvo pradėta sakyti *dẽkuju, dẽkuiti*, o kitur *dẽkavoju, dẽkavoti* (arba *dėkavóju, -óti*), žr. SLA 62, 63. Pagal tai vėliau buvo pradėta daryti su atitrauktine priesaga *-uiti* ir lietuviškos šaknies veiksmažodžių. Toliau dėl to žr. Fraenkel BSL II 73tt.

§ 270. Palyginti su priesagos *-oti* dariniais, mūsų kalboj nedaugiausia tėra tokių priesagos *-joti* veiksmažodžių, kurie aiškiai būtų matyti, kad yra arba galėtų būti kilę iš *jā*-kamieno vardažodžių, pvz. *ankščioti* „skolinti" DP 287, 290 (: *ánkščia* „skola" DA 101), *áusčioti* „plepėti, zaunyti" K 33 (= lat. *aũšât* „t. p." : *aũša* „plepys" iš **austjā*, žr. Būga Ai. St. 101, Endzelin MLV I 230), *dausióti* „keliauti, eiti į tolimus kraštus" Jž. I 301 (plg. *daũsos* „laimingas kraštas, laiminga šalis"), *dvasióti* „dvėsinėti" ib. 376 (: *dvasià*), *ėdžioti* „naikinti; bausti" DP 150, TŽ I 351 (: *ė̃džia* „ėdimas; ėdikas, dykaduonis"), *kándžioti* „kąsti, valgyti" (: *kándžia* „gėda, gėdos dėmė, keblumas"), *kričióti* „vaikščioti pasitursinus; nešioti marškinius nesusikimšus į kelnes" Jž. II 236 (: *krìčios, -ių* „trumpos kelnės"), *kùmsčioti* „stumdyti, kriukiuoti" Kv., Šts. (: *kùmsčia*), *lándžioti* „landyti" (= lat. *luõžât* „t. p." : *luõža* „slunkius, lindikas; pataikūnas" iš **lándjā*), *medžióti* (: **medžià*, žr. APh V 215), *pánčioti* „pančiais rišti" R I 102, M I 190, Sb., Kp. (: *pánčios, -ių* „pančiai"), *pėdžióti* „mindžioti paliekant pėdas" Als., Up. (: *pėdžià, -iõs* „prie šulinio stovįs dvišakas medis svirčiai pakabinti" Ršk. arba *pėdžià*, km. *pė̃džios* „t. p." Sb.), *plaujóti* „plaukioti; bastytis, valkiotis, klajoti, braidyti po pievą ar javus" Jd. 219_{24}, Žkv., Msd., Slnt., TŽ I 362., Up., Kp. (: **plaujà, -õs* = *plujóti* „bastytis, klajoti" Sb. : *plujà, -õs* „bastūnas, klajoklis" ib.), *prãmanioti* „pramanyti" DP 89, 119, 450 (: *prãmonia* „prasimanymas"), *prekióti* „prekiauti; kainoti" Jsd. 752 VŽK 117, DB 6, 224, Jž. I 40 s. v. a p i p r e k i o t i (: *prekià* ‖ *prekẽ*), *risčioti* „bėgti risčia" Als. (: *risčià, -iõs*), *valdžioti* „valdyti" Maž. 274, DP 26, 520, 553 (: *valdžià, -iõs*), *valióti* „versti, įstengti, užtektinai jėgos turėti, apgalėti" BrP II 287, K 486 (: *valià*), *žvejóti* „žuvauti" (: *žvejà, -õs* „žvejyba") ir kt.

Šiaipjau daugumas veiksmažodžių su priesaga *-joti*, būdami dažniniai, paprastai yra siejami ne su vardažodžiais, bet su kuriais nors pirminiais veiksmažodžiais. Štai keliolika tokių pavyzdžių su šakniniu *a*, kuris kaitaliojasi su *e* ir *i* : *badžióti* „badyti, bedžioti" Ddv., Ds., *bradžióti* „braidyti" DP 121, 122, M I 32, (= lat. *bražât* iš **bradjātei* : *bredù, brìsti*; ilgainiui *bradžióti* pagal *dráikioti, káičioti, káišioti, ráišioti* ir kt. buvo paverstas į *bráidžioti*, žr. Būga KZ LII 294), *dagióti* „degioti" Jž. I 284, Jd. 380_{6}, Žem. II 234 (: *dègti*), *dráikiotis* „bėgioti (apie šunis); paleistuvauti" KZ LII 294

(: *driẽkti*), *ganióti* „wegjagen“ Jž. I 696 s. v. g a i n i o t i, Vln., Nms. (: *genù, giñti*; ilgainiui, kaip ir *bradžióti, ganióti* buvo paverstas į *gainióti* Jž. I 401, Kv., Slnt. arba *gáinioti* Jž. I 696), *káišioti* „kaišyti“ Jž. II 12, Sb. (: **keiš-* : *kaišýti, kaĩštis* „kištųvas“), *kámšioti* „kamšyti“ Dkš. (: *kemšù, kim̃šti*), *kláidžioti* „klydinėti“ (: lat. *kliêst* „išplėsti, išberti; išblaškyti“, mūsų *kliedė́ti* ir kt.), *knáisioti* „knisinėti“ Jž. II 177, Sb. (: lat. *kn̂est* „niežėti, peršėti“ || mūsų *knìsti*), *kráičioti* „kritinėti“ Jž. II 208, Žem. II 12, Kšn. (yra naujadaras vietoj **kračióti* : *krìsti* : *krečiù, krẽsti, kretė́ti* : *kratýti*), *kraipioti* „kraipinėti“ A (1883) 236 (: *kreĩpti*), *krámčioti* „kartais, palengva kandžioti“ Jž. II 211 (: *kremtù, krim̃sti*), *láidžioti* „leidinėti“ Jsd. 727, Jž. I 596 s. v. i š l a i d ž i o t i (: *léisti*), *láipioti* „lipinėti“ K 218, Sb., Ds. (: *liẽptas* || *lìpti*), *lakióti* „lakinėti, umherfliegen“ K 219, BK 27, 61, PJ 103, Jsd. 599 (: *lẽkia, lẽkti*), *lasióti* „lesinėti“ LP IV 140 (: *lèsti*), *marióti* „mirinėti“ Jž. I 54 s. v. a p m a r i o t i (: *merė́ti* „ilgai pamažu badu stipti“, sl. **merti* > l. *mrzeć*), *mazgióti* „mezginėti“ K 246 (: *mègzti*), *páikioti* „paikai juokauti, kvailuoti“ Ožk. (: *peĩkti* || *pìktas*), *páinioti* „verwickeln, verwirren“ Kv., Ds. (naujadaras vietoj **panióti* = lat. *paņât* „apsiausti, apsupti (drabužiais)“ : *pinù, pìnti*; plg. *panoti* „vynioti, įvynioti“ N 277, č. *o-pona* „uždanga“ ir kt., žr. Būga KZ LII 295, Trautmann Wb. 219), *pašióti* „pešioti“ Slnt., Dbn., Skd., Jsd. 438, Žem. II 55 (: *pèšti*; smilgiečių *páišioti* „pešioti“ yra naujadaras vietoj *pašióti*), *ráičioti* „ritinėti“ K 341, Ds. (: *riẽsti*), *ráišioti* „rišinėti“ Sb., Ds. (: pr. *per-rēist* „perrišti“ iš baltų **reiš-*), *ránkioti* „rinkinėti“ K 344, Sb., Ds. (: *renkù, riñkti*), *razgióti* „rezginėti“ Schl. 65, K 348 (: *règzti*), *sagióti* „seginėti“ Lpg., Lzd., Ddv., Sksn., LŽT 11, Als., Dbn., Jsd. 752, Ktk. (: *sègti*), *sakióti* „sekioti, sekinėti“ DP 103, 162, 459, N 461, Slnt., Dbn., Ktk. (: *sèkti*), *skáinioti* „pamažu skinti, skynioti“ JGr. 195, Jž. I 641 s. v. i š s k a i n i o t i (naujadaras vietoj **skanióti* : *skinù, skìnti*, žr. Būga KZ LII 295), *išsiskláidžioti* „išsisklaidyti“ Jž. I 636 (: *skleĩsti* || *sklìsti*), *skradžióti* „skridinėti“ DP 43 (: **skredù* > *skrendù, skrìsti*, žr. Būga KZ LII 296), *slánkioti* „slinkinėti“ K 387, Švn. (: *slenkù, sliñkti*), *tąsioti* „tąsyti“ Ds. (: *tęsti*), *trainióti* „tryniot“ Jsd. 100, 801 ir *aptráinioti* „aptrynioti“ Jž. I 94, *tráiniotis* „dažnai trintis, trūniotis“ KDL II 126 s. v. r e i b e n, K 460, Skr., Als., Erž. (naujadaras vietoj **tranióti* : *trenė́ti* „pūti, modern“ || *trinù, trìnti*, žr. Būga KZ LII

296), *attrasióti* „atbėgti" Jž. I 167 (: *trẽsia, trẽsti* „bėgti"), *vadžióti* „vedinėti" Maž. 35, 275, BrB 5 Moz. XXXII 12, BrP II 87, DP 13, PS I 316, 363, 374, GNT X 18, PJ 107, Alk., Dbn., Žem. II 199 (: *vèsti*), *válkiotis* (: *velkù, vil̃kti*), *važióti* „vežinėti" Jž. 659 s. v. išvažioti, PKT 154, Lpg., Dbn. (: *vèžti*) ir kt.

Kaikurių šios rūšies veiksmažodžių atdaros šaknys analogiškai pagal atitinkamų pirminių veiksmažodžių šaknis buvo perdirbtos; pvz. *badžióti, lakióti, lasióti, mazgióti, pašióti, razgióti, sagióti, sakióti, vadžióti, važióti* jau daug kur pagal *bèsti, lekiù, lèsti, mègzti* ir kt. yra perdirbta į *bedžióti, lekióti, lesióti, mezgióti, pešióti, rezgióti, segióti, sekióti, vedžióti, vežióti*. Yra galimas daiktas, kad ir *nešióti* yra perdirbtas iš senesnės lyties **našióti*, plg. r. *ноша* „našta, nešulys" iš **nos-jā* : s. sl. *nositi* „nešioti".

Vietomis, daugiausia žemaičių tarmėse, priesagos *-joti* veiksmažodžiai turi šakninį *y* šalia *i* pirminių veiksmažodžių šaknyse, pvz. *gýnioti* „ginti" Jž. I 434, Kv., *mýnioti* „mindžioti" Jž. I 604 s. v. išmynioti, Jsd. 539, *pýlioti* „pilinėti" Jž. I 611 s. v. išpylioti, Žem. III 289, *pýnioti* „pamažu pinti" Jž. II 612, *skýrioti* „skirstyti" Jž. I 641 s. v. isskyrioti, *trýnioti* „visaip pamažu trinti, trainioti" K 464, Kv. ir kt. Čia pat priskirtina ir *výnioti* (šalia *vynióti*) „wickeln" KGr. 350, KDL I 125 s. v. aufwickeln, Jž. I 662 s. v. išvynioti, Nms., Sb., Ds. Kitur, priešingai, tos pat rūšies veiksmažodžiai šaknyse turi trumpąjį *i*, pvz. *imióti* „iminėti" Sb., *likióti* „likinėti" Vaiž. IX 116, *mirióti* „mirinėti" ib., *pinióti* „pynioti" Schl. 304, NS 173, *pirkioti* „pirkinėti" Vaiž. VII 58, *rimióti* „ramstyti" Sb., *rinkioti* „rinkinėti" TŽ I 180, *vilióti*.

Kiti šios rūšies dariniai turi įvairius šakninius balsius arba dvibalsius, pvz. *baigióti* „baiginėti" Ds., *bėgióti* „bėginėti" K 43, Dkš., Gžd., Sb., Kp., *gnéižioti* „lėtai dirbti" Jž. I 330 s. v. dirbti (: *gniežė́ti* „niežėti" Km.), *guinióti* „gainioti" ib. 487 (turbūt pagal *gujù, gùiti* arba *gainioti* yra perdirbta iš **gunióti*, plg. *gùnyti* „ginti, varyti, vyti" Jž. I 492), *guõdžioti* „raminti, ką užjausti" ib. 500, *jodžioti* „jodinėti" KN 8, NS 240, *kasióti* „kasinėti" Jž. II 50, Sb., *mainioti* „mainyti, mainikauti" PŽK 27, *mẽčioti* „mėtinėti" K 247, *pū̃čioti* „pūtinėti" ŠKŽ 398, *siaučioti* „siautėti" KN 81, *siunčioti* „siuntinėti" Vaiž. II 165, IX 142, *smaugioti* „smauginėti" ib. III 153, *spaudžioti* „spaudinėti" ib. X 72, *šliáužioti* „šliaužinėti" Sb., Ds ir kt.

Pagaliau tam tikras skaičius veiksmažodžių turi priesagą *-čioti*, pvz. *áičioti* „dejuoti, vaitoti" Sksn., Svl., Rzl., Dkk., *besčióti* „badyti, badinėti" Pnv., Njm., *bìlsčioti* „bildenti, bilsnoti, trinkčioti" Vvž., *blė́sčioti* (ir *blėsčióti*) „nelygiai degti, pliūpčioti, mirgėti, žybčioti" Jž. I 218, Kp., *degčióti* „deginėti" Jž. I 305, *dė́sčioti* „dėlioti" ib. 315, *dìlsčioti* „mažėti" ib. 327, *gáiščioti* „kūkčioti, gokčioti krūpsėti; baigtis, mirti" ib. 402, *gráibsčioti* „graibinėti" K 130, Jž. I 710, *ką́sčioti* „kandžioti" Jž. II 30, *krámsčioti* „kramtinėti, kandžioti" ib. 212, *krū́pčioti* „nuolat iš išgąsčio pašokti, gąsčioti" K 206, Sb., Ds., *nė́ščioti* „nuolat po truputį nešti, nešinėti" Slnt., *peščióti* „pešioti" Vln. (ir *pė́ščioti* „nuolat po truputį pešti, pešinėti" Slnt.), *pū́sčioti* „pūčioti, pūtinėti" ŠKŽ 398, *ráiščioti* „rišinėti" K 342, *pìrsčioti* „po truputį, pamažu persti" Sb., Gvč., *ryščióti* „po truputį šlubuoti, šlubčioti" Kv., *siùrbčioti* „po truputį srėbti" Sb., *skìlbčioti* (arba *skilbsčioti*) „šnibždėti" LF 170, *sriū́bčioti* „siurbčioti" Sb., Ds., *stabčióti* „nuolat po truputį sustoti" DP 472, Sb., Ds., *šlubčióti* „po truputį šlubuoti" Sb., *švìlpčioti* „švilpioti" K 445, *tį́sčioti* „nuolat pamažu tęsti, tąsioti" Jž. I 651 s. v. išt į s č i o t i, Kv., *trìnkčioti* „nuolat po truputį trenkti" K 464, *trū́kčioti* „traukinėti, trūkterėti, gūžčioti" ib. 467, Sb., *tū́pčioti* „tupinėti" K 469, Sb., Ds., *vė́žčioti* „nuolat po truputį vežti, vežinėti" Slnt., *vogčioti* „vaginėti" LP II 230, *žýbčioti* „po truputį, pamažu žibėti, pasirodyti šviesai" Sb., Ds. ir kt. Dalis šiokių darinių gali būti išriedėję iš ištiktukų; pvz. *krámsčioti, krū́pčioti, pė́ščioti, sriū́bčioti, stabčióti, švìlpčioti, tį́sčioti, trìnkčioti, trū́kčioti, tū́pčioti, žýbčioti* ir kt. gali būti kilę iš *krámst, krū́pt, pė́št, sriū́bt, stabt, švìlpt, tį́st, trìnkt, trū́kt, tū́pt, žýbt*, žr. Būga KZ LII 296t. Vienas kitas iš jų galbūt yra sudaryti iš daiktavardžių, pvz. *degčióti* (plg. lat. *degša* „degsnis"), *vogčioti* (plg. *vogčià, vogčiomìs*) ir kt.

Šalia *-čioti* dar yra vartojama priesaga *-lioti*, pvz. *apgáulióti* „apgaudinėti" Švn., Šlp. 11, *barlióti* „barstyti" Vkn., *dėlióti* „po truputį dėti, rinkti, kaupti" Rn., Sb., Ds., Dbk. (ir *dė́lioti* Jž. I 309, Slnt., *dė́dlioti* Kv.), *dérglioti* „dergti, derginėti" Jž. I 313, *dérlioti* „lupti, engti, dirti" ib. 314, *dė́slioti* „dėlioti" ib. 315 (ir *dėslióti* Skr.), *dirlioti* „derlioti" Jsd. 440, *duolióti* „davinėti" Ds., Dbk. (ir *dúodlioti* Kv.), *gaulióti* „gavinėti" Jž. I 418, *imlióti* „iminėti" ib. 527, *kándliotis* „kandžiotis" Als., Kl., *kárglioti* „spragą kryžmai užpinti" Kv., Trg., *kráiglióti* „visaip supinti, suraizgyti" Lnk., Sb., Kp., Čds.,

krauliõti „kraustyti" On., Lnk. (ir *kraũlioti* „kraustinėti" Lzd., *kráulioti* „dėlioti" Jž. II 220, VR 473), *mẽtlioti* „mėčioti" Als., Kv., Slnt., *mìrklioti* „mirkčioti" K 258, *pũslioti* „vėduoti, pūsti" Prg., Rmš., *rėpliõti* „ropoti" LŽT 6, *sprănglioti* „springinėti" Kv., *tepliõti* „teplenti, tepinėti" K 453 (ir *tėpliõti* Vln., *tẽplioti* Als., *tẽplioti* Kv., Slnt., Ds.), *terliõti* „tepti, peckioti, beschmieren" Vln. (ir *tef̃lioti* Jž. I 650 s. v. i š t e r l i o t i, *térlioti* Kv., Rtv.), *vepliõti* „niekus pasakoti" Vvr., *žirgliõti* „išsižergus eiti" K 524 (ir *žìrglioti* Jž. I 173 s. v. a t ž i r g l i o t i, Kv.) ir kt.

Šitokie dariniai veikiausiai buvo pradėti daryti iš vardažodžių su priesaginiu *-l-*, plg. *dė̃slioti* : *dėslùs, kráulioti* (greta *kráuloti* „kraustyti" Jž. II 220) : *kraũlai* „nereikalingi daiktai, naminis turtas", *mìrkioti* : *mirklỹs* „kuris mirkčioja", *rėpliõti* : *rėplomis* „ropomis", *seiliõti* Nms. arba *séilioti* Kv. (greta *seilėti* arba *séilėti*) : *seilễ* arba *séilė, žirgliõti* : *žir̃glės* ir kt. Vėliau su *-lioti* galėjo būti pradėta daryti ir analoginių veiksmažodžių, šalia kurių atitinkamų vardažodžių su priesaginiu *-l-* nėra arba nėra buvę. Toliau plg. Leskien Abl. 436t.

Panašiai kaip *-lioti*, taip pat yra sudaryta ir *-alioti, -ailioti* bei *-ulioti*, pvz. *darbaliõti* „dirbinėti" Jž. I 293, *dvė̃salioti* „dvėsinėti" ib. 377 (ir *dvė̃salioti* Lkm.), *grabaliõti* „grabinėti, graibinėti" ib. 457, Rgk., *kaĩtalioti* (ir *kaitaliõti*) „kaityti" Jž. II 12, *krapaliõti* „krapinėti" ib. 214, *pilstalioti* „pilstinėti" VK 92, PJ 9, *sapaliõti* „nežinant ko kalbėti" Pšt., *sárgalioti* „sirginėti" K 366, Pgm. (ir *sar̃galioti* Jž. I 501 s. v. g v a i b u l i u o t i, Slnt., *ser̃galioti* Ds.); *dėdailiõti* „išimti ir įdėti" Jž. I 304, *ėdailiõti* „dažnai ėsti po truputį" ib. 393, *griuvailiõti* „griuvinėti" ib. 482, *kaitailiõti* „kaitalioti" Als., *kirtailiõti* „kirtinėti" Jž. II 130, *krapailiõti* „krapalioti" Erž., *kritailiõti* „pamažu kristi, kraičioti" Jž. II 245, *pirkailiõti* „pirkinėti" Als., *slydailiõti* „slidinėti" Slnt., taip pat *rùbulioti* „kočioti" Žgč., *võbulioti* „be dantų kramtyti" K 510, Nms. ir kt. Dėl *-al-, -ail-* ir *-ul-* plg. *krapaliõti* : *krapãlis, krapãlius, krapailioti* : *krapáila, sárgalioti* : *sargãlis, rùbulioti* : *rùbulas* ir kt.

Su *-elioti* yra visai maža sudaroma veiksmažodžių, pvz. *bãdelioti* „baksėti, baksnoti, bakštinti" Kp., Ds., *kaĩtelioti* „šildyti židinyje (katilą)" Jž. II 12, *mẽteliotis* „nuo vieno daikto prie kito šokinėti" Kp. ir kt.

d) *-ėti, -dėti, -sėti, -inėti*

§ 271. Dabartinėje mūsų kalboje priesagos *-ėti* veiksmažodžių yra dvejopų: tokių, kurie aiškiai sudaryti iš vardažodžių, ir tokių, kurių iš vardažodžių negalime ar nebegalime išvesti. Pirmajai rūšiai iš pradžios tenka skirti tokius veiksmažodžius, kurie yra sudaryti iš *ė*-kamieno daiktavardžių, pvz. *áuklėti* „auginti, žiūrėti vaiko" (: *áuklė* „augintoja"), *auklė́ti* „tvankyti, tvankčiu vynioti blauzdas" Jž. I 176 (: *aũklė* arba *auklẽ, -ẽs* „tvanktis, autas"), *dėmė́tis* „žiūrėti, kreipti dėmesį, dėtis galvon" ib. 310 (: *dėmẽ, -ẽs*, plg. jis viską d ė m ẽ n, t. y. galvon, dãbon, dedasi), *drevė́ti* „vidury pūti (apie medį); imti medų iš drevės" Jž. I 346, Rtv., Kv., Slnt., Jnk. (: *drẽvė* arba *drevẽ* „uoksas, duoba; įkilas"), *drūžė́ti* „drūžėmis austi" Jž. I 355 (: *drūžẽ* „dryžas, ruožas audekle"), *kekė́ti* „augti kekėmis" Jž. II 67, Dglš. (: *kẽkė* arba *kekẽ*), *kémpėti* „apaugti kempe; virsti kempe, kietėti" Jž. II 75 (: *kémpė* „kempinė"), *kepurė́ti* „uždėti kepures; apdangstyti, pridangstyti" ib. 81 (: *kepùrė*), *kérpėti* „apaugti kerpėmis" ib. 86 (: *kérpė*), *pléinėti* „plėnimis dėtis, blėsti; dedervinėms byrėti" Kv., Kp. (: *pléinė* „plėnis"), *pūslė́ti* „pūslėmis mėtyti, pūkšti" Jž. I 40 s. v. a p i p ū s l ė t i (: *pūslẽ*), *seilė́ti* „seilioti, seilėmis aptepti" SL 15, Sb., Jžt., Ds. arba *séilėti* „t. p." Kv. (: *seilẽ, -ẽs, séilę* arba *séilė*), *siūlė́ti* „besäumen" Sb., Kp. (: *siūlẽ*), *vakaronė́ti* „vakaruoti" Rnč., Lšk., Lpg. (: *vakarõnė* „vakaravimas"), *viešnagė́ti* „būti svečiuose, vaišėse, viešėti" VKŠ III 162 (: *viešnãgė* „svečiavimas, viešėjimas") ir kt.

Šalia to yra dar šios rūšies veiksmažodžių, sudarytų iš kitų vardažodžių, pvz. *aidė́ti* „eiti skardui, skardėti, garsėti, gausti" Jž. I 5, Vvr., Sv. (: *áidas*), *badė́ti* „badauti, alkti" Jž. I 181, Sksn., Skr. (: *bãdas*), *bobė́ti* „tapti boba" Jž. I 225, Sksn., Jrb., Alk., Sb., Ldk. (: *bóba*), *grūdė́ti* „į grūdą augti" Jž. I 476 (: *grū́das*), *lašė́ti* (: *lãšas*), *penė́ti* „maitinti" (: *pẽnas* „maistas"), *rytė́ti* „rytą dirbti, rytuoti" Šmn. (: *rýtas*), *rūdė́ti* „rūdyti" Kv. (: *rūdìs*), *šlakė́ti* „lašėti" N 525 (: *šlãkas* „lašas"), *talkė́ti* „talkauti" Kp. (: *talkà*), *tvanė́ti* „išsiliejusiam vandeniui ilgai laikytis" Koss. 57, Dvd. (: *tvãnas*), *váltėti* „plaukėti, varpoti (apie avižas)" Vdk. (: *váltis* „avižos varpa"), taip pat *gerė́ti* „geryn eiti" (: *gẽras*), *gražė́ti* „gražyn eiti" (: *gražùs*), *rudė́ti* „rudyn eiti" (: *rùdas*), *senė́ti* „senyn eiti" (: *sẽnas*) ir kt.

Ypač daug yra tokių veiksmažodžių, kurių dabar paprastai nejungiame su jokiais vardažodžiais, pvz. *álkėti* „alkanam būti,

badauti" Jž. I 12, Kv., End., Slnt., *álpėti* „apalpusiam būti, alpuliuoti; dejuoti, vaitoti" Kv., Švn., Gžd., Up., Pgr., Užv., Btč., *bambė́ti* „marmėti, burblenti" Jž. I 190, Jrb., Švn., Sb., *bémbėti* „augti, tvirtėti, storėti, dužėti" Anč., Sb., Kp., Sv., Km., Ds., *bildė́ti* „trinkėti, dundėti, bildant važiuoti, eiti, poltern" K 47, Jž. I 208, Dkš., Pvk., Svl., Rmg., Sb., *blė́sėti* „pamažu blėsti, gesti" Jž. I 218, Nms., *bréizgėti* „brigzti, spurti (tiksliau : brizgančiam būti)" Ds., Rdm., *čiáudėti* „niesen", *čiauškė́ti* „čekšnoti valgant" Sb., Kp. (ir *čiáuškėti* „t. p." K 70), *čiáužėti* „čiūžinėti, im Kriechen sein" JGr. 180, *dáužėti* „sproginėti, pleišėti" Jž. I 301, Sb., Kp., Ds., Pnm., *dėvė́ti* „drabužius arba avalynę nešioti" JGr. 180, Jž. I 318, Ds., *dygė́ti* „jausti dieglį, veriantį skausmą; leisti daigus, dygti, žembėti" Jž. I 322, *dingė́ti* „rodytis, nujausti" ib. 328, *dyrė́ti* „nuleistomis akimis žiūrėti, slapčiomis žvalgyti, iš kur žiūrinėti" Ds., Jž. I 330, *drebė́ti* „zittern", *dréiskėti* „suplyšusiam būti" DP 292, *dundė́ti* „dröhnen" Kv., Sb., Ds., *dūsė́ti* „uždusti; dūsuoti" Jž. I 370, *dūžė́ti* „būti sudužusiam" ib. 372, *dvisė́ti* „leisti smirdantį kvapą" ib. 380, *éižėti* „būti suižusiam, pleišėti, skeldėti" ib. 695 s. v. e i ž e n o t i, Ds., *érdėti* „irti, iširusiam būti" Jž. I 396, 697 s. v. g a i ž ė t i, Ds., *garė́ti* „degti" Jž. I 412, *garmė́ti* „būriu eiti, bėgti; giliai klimpti, smegti" ib. 415, *gebė́ti* „turėti paprotį; norėti" ib. 420, *gedė́ti* „ko pasigedusiam būti, liūdėti, gedauti; gedulą nešioti" ib. 420, *grumė́ti* „grumenti, griáusti" ib. 479, *gulė́ti* „liegen", *jautė́ti* „budėti" (: teiksis tave pabudint ir graudent... idant j a u t ė t u m b e i ir saugotumbeis Post. 151 b), *jutėti* „justi" PS I 286, *kabė́ti* „kaboti, hangen" *karšė́ti* „pasenti, būti pasenusiam, iškaršusiam" Jž. I 586 s. v. i š k a r š ė t i, II 43 (ir *káršėti* : i š k á r š ė j ę kviečiai Sb.), *kedė́ti* „pamažu plyšti" Kp., *kemė́tis* „dovytis, stumdytis, pešiotis; painiotis" Plv., Šmn., *kentė́ti* „kęsti", *kértėti* „eižėti, pleišėti" Jž. I 697 s. v. g a i ž ė t i, *kėsė́ti* „užsimoti" Jž. II 90, *ketė́ti* „ketinti" ib. 92, Trg., *kėtė́ti* „labai norėti" Als., Msd., Btč., *kiūrė́ti* „prakiurusiam būti" Dbk., Ds., *kiūtė́ti* „susitraukus sėdėti" Ob., *klabė́ti* „plappern" Jž. II 143, *klegė́ti* „kalbėti" Gvč., *kliedė́ti* „svaičioti, klejoti" Jž. II 160 (ir *klíedėti* Sb.), *kósėti* „husten", *kréitėti* „visą laiką bambėti, pykti, ieškoti priekabių" Jž. II 225, Ds., *krunė́ti* „kosėti" Gtr., *kretė́ti* „drebėti" Alt., *kriošė́ti* „sėdėti atsilošus, be darbo, be rūpesčio" Vkv., Rgk., Km., *krutė́ti* „judėti; gyventi, dirbti" Ds., Tvč., Dsn., *kūpė́ti* „virti, užvirus bėgti (vandeniui)" Lkm., Zrs., Tvč., *kuštė́ti*

„šnibždėti" DP 130, *kvepěti* „duften", *lénkėti* „kreivotis" Jnšk., *lyděti* „begleiten", *linděti* „būti įlindusiam" Pdl., *linkěti* „linguoti" Jsd. 728, *lūkěti* „truputį laukti" Sb., Kp., *luzgěti* „judėti, purtėti" Kl., *lūžėti* „sulūžusiam būti" Jž. I 697 s. v. g a i ž ė t i, Kv., *merěti* „badėti, ilgai pamažu badu stipti" Jž. I 181 s. v. b a d ė t i, End., *meršěti* „miršti, pamažu užmiršti" DP 572, M I 170, Jž., Trk., *miněti* „ką nuolat atsiminti, gedanken, erwähnen", *mirgěti* „marguoti, schimmern", *mugěti* „drebėti" (pvz. : rankos m u g a „dreba" Lpg.), *nértėti* „pykti, siautėti" Kp., *nyrěti* „palenkus galvą žemyn žiūrėti" ib., *pavyděti* „beneiden", *péikėtis* „po ligos atsigauti" Jž. I 632 s. v. i š s i p e i k i n t i, Nms., *peršěti* DP 153, K 307 (ir *perštěti* Sb., Kp., kuris pagal *peršti* yra perdirbtas iš *peršěti*; plg. *peršulỹs* ir kt.), *pykěti* „pykti, piktam būti" Jž., *pyškěti* „knallen", *plastěti* „mušti (pulsui)" Škn., Ds., *pléišėti* „plyšinėti, zerspringen" K 318, Škn., Sb., Kp., Ds., *plušěti* „skubėti" Kv., *ravěti* „jäten", *regěti* „matyti", *rémbėti* „rambiam darytis; gauti rumbų; neužtektinai augti" Jnk., Škn., *riběti* „mirgėti" Kv., *rieděti* „ristis" Sb., Jžt., *rietěti* „t. p." Kv., Msd., Slnt., Ds., VR 480, *ryšěti* „užsirišus būti, nešioti, dėvėti" Alk., Sb., Kp., *rūpěti* „kümmern", *sėděti* „sitzen", *seikěti* „saiku matuoti" K 369, *selěti* „sėlinti" M I 237, N 461, *sérgėti* „saugoti" (ir *sergěti* DA 234), *siáutėti* „šėlti, dūkti" Kp., *sintěti* „įsigalėti (apie ligą)" DP 80, Dbn., *skamběti* „tönen", *skelěti* „skolingam būti" DP 101, *skéndėti* „im Ertrinken sein" K 379, *skérdėti* „pleišėti, plyšių gauti" ib. 379, Kv., *skuběti* „skubintis", *smirděti* „stinken", *snéigėti* „sniegu apipustyti" Ds., *spinděti* „glänzen, strahlen" K 398, Als., Kv., Slnt., Ds., *spingėti* „spindėti" BG 325, *spūděti* „dygsoti" Lkm., *sravěti* „pamažu tekėti, sruventi" N 496, K 401, *steběti* „beobachten", *stéipėti* „negaluoti, sargaliuoti" Kp., *steněti* „stöhnen", *stověti* „stehen", *sulpěti* „žįsti" R I 145, K 413, *sváitėti* „apsvaigusiam būti" Kv., Slnt., *svyděti* „švitėti, žibėti" DP 542, Kp., *svyrěti* „svyruoti, baumeln" Jd. 386_{12}, Jsd. 374, *šalvěti* „šalti, šalventi" Nms., *švitěti* „būti nušvitusiam, nuolat šviesti, flimmern", *tarškěti* „nuolat terkšti" K 449, Kv., Slnt., *tauškěti* „tūzgenti, barškinti; plepėti, niekus zaunyti" Slnt., Sb., *tekěti* „laufen; fliessen", *temě́ti* „aptemusiam, tamsybėj būti" (: jau ana naktis praėjo, kurioj visas sviets t e m ė j o KN 239), *teněti* „krešėti, tirštėti" Jnšk., Pbž., Smg., Kp., Sv., *tepěti* „kabinti, valgyti (pvz. košę)" Sb., *tikěti* „glauben", *tyléti* „schweigen", *tintěti* „drebėti" Psv., Km., Ds.,

Lkm., *tréikėti* „patrakusiam bū́ti; kreitėti" Kv., Slnt., *tréiškėti* „traiškanoti" Jž. I 95 s. v. a p t r e i š k ė t i, *trinkė́ti* „dundėti" K 465, Ds., Lkm., *trū́kėti* „sutrūkusiam būti, pasidaryti" Kv., *trunė́ti* „pūti, drunyti" Btn., Mrp., Jnk., *tumė́ti* „tirštėti" Gžd., Als., Slnt., Vkš., *tūnė́ti* „susirietus tupėti" Kčn. (ir *tū́nėti* „pūti" Rsn.), *turė́ti* „haben", *vapė́ti* „plepėti, plappern" K 488, *atsivė̃dėti* „užsimoti, iš visos jėgos šerti, mušti" Pkn., Pcn., Pst., *veldė́ti* (ir *vė́ldėti*) „valdyti, valdžioje turėti, gauti, įgyti į valdymą" BrP II 341, 343, DP 101, N 43, DB 167, GDK 86, *velė́ti* „su kultuve skalbinius mušti mazgojant", *vepė́ti* „niekus šnekėti, plepėti" Žgč., Lgm., *vértėti* „būtl parvirtusiam arba parverstam" Kv., Jž. I 697 s. v. g a i ž ė t i, *vervė́ti* „zyzti, narnėti" Msd., Slnt., *veržė́ti* „veržti" (: jis [= žiedelis] n u v e r ž ė j o mano pirštelį Jsd. 374), *virpė́ti* „drebėti", *viskė́ti* „judėti, krutėti" DP 60, *žė̃bėti* „зобать" Sb., Ds., *žémbėti* „pradėti dygti, diegus leisti" K 518, Kp., *žerplė́ti* „žėrėti, žioruoti, glühen" DP 14, 621, K 520, *žydė́ti* „blühen", *žiūrė́ti* „sehen", *žvilgė́ti* „glänzen" ir kt.

Yra galimas dai̇̃ktas, kad kaikurie tos rūšies pavyzdžiai, kaip augščiau minėtieji, yra sudaryti iš atitinkamų *ė*-kamieno vardažodžių, plg. *skaudė́ti* : *skaudė̃, -ė̃s* „skaudulys" Sb., *sopė́ti* : *sópė* „skausmas" Ds., Lkm., *šérpėti* „atbrigzti, atplyšti" Ldk. : *šérpė* „žmogus, kurio plaukai pasišiaušę ir ilgi" Rkš., *trynė́ti* „trynioti, trinti [pūsles]" Ds. : *trỹnės, -ių̃* „mozoliai" ib., *trūnė́ti* „pūti" Kv., Šl. : *trūnės* „sutrunijusios medžio liekanos", *tumė́ti* : *tùmės* „nuosėdos, suvirimas" ir kt. Taip pat yra galimas dalykas, kad kaikurie tokie veiksmažodžiai jei ne sudaryti, tai yra bent atitinkamų *ė*- arba kitų kamienų vardažodžių darybos paveikti, plg. *molė́ti* „truputį pamalti" OD II 100, Jž. : *mõlė* „malimas" Ds. arba *molė̃* „malinys", *možė́ti* „mažėti" Ds. : *mõžis, paorė́ti* „paarėti" Tvč. : *õrė* „arimas" Anč., Ds., *pa-pjūvė́ti* „papjovėti" Kv. : *pjūvė* „pjūtis" BrB Rut. II 23, *srovė́ti* „sravėti" BR Jez. XXXIV 3, N 496, Jž. I 86 s. v. a p s r o v ė t i : *srovė̃* ir kt. Bet čia gali būti šakninis *a* pailgintas į *o* lygiai taip pat, kaip kad kituose tos rūšies žodžiuose *i* ir *u* yra pailginti į *y* ir *ū*, pvz. *bir̃ti* : *byrė́ti, dū̃žti* : *dūžė́ti* ir kt., žr. toliau.

Bet daugelio šios rūšies veiksmažodžių mes dabar jau nebegalime kildinti iš atitinkamų vardažodžių. Tai, viena, yra dėl to, kad daugelio jų pirmykštė daryba jau gerokai yra išblankusi; antra, dėl to, kad, ėmus darytis vadinamųjų trukmės veiksmažodžių su prie-

saga *-ėti*, ilgainiui jų buvo susidaryta gana daug ir įvairių; jų nemaža yra ir dabar susidaroma. Visų pirma čia yra minėtini garsažodiniai dariniai, pvz. *barbė́ti, birbė́ti, brazdė́ti, čiauškė́ti, čirškė́ti, dardė́ti, girgždė́ti, grikšė́ti, gurgždė́ti, krabždė́ti, kribždė́ti, plepė́ti, pliauškė́ti, šnabždė́ti, šnibždė́ti, tauškė́ti, terškė́ti, traškė́ti, vepė́ti* ir kt. Toliau tam tikra jų dalis veikiausiai buvo sudaryta seniau arba net ir senų senovėje, kur jų darybos pradžiai galėjo būti paimtos ne tik vardažodinės, bet ir tam tikros veiksmažodinės lytys. Ypač apsčiai tokių darinių galėjo ilgainiui atsirasti analoginiu keliu. Pvz. sprendžiant iš s. sl. *tekǫ, tešti* „fliessen" (iš **tekti*), lat. *teku, tekt*, s. ind. *tā́čati* greta senesnės atematinės lyties *tā́kti* „teka, bėga" ir kt., seniau ir mūsų kalboje yra buvę arba galėjo būti ir *tekù, *tèkti*, — iš čia yra vestinas mūsų veiksmažodinis būdvardis *tẽkinas, -à*; bet ilgainiui šio seno pirminio veiksmažodžio vietoje susidarė naujas trukmės veiksmažodis *tekù, tekė́ti* (= lat. *teku, tecêt* „bėgti, tekėti") ir jį, tą pirminį veiksmažodį, su laiku visai išstūmė. Taip pat šalia *stenù* (=lat. *stenu*, gr. στένω) panašiu būdu galėjo būti sudaryta nauja bendratis *stenė́ti* (= lat. *stenêt*) lygiai taip pat, kaip kad greta s. sl. *stenjǫ* (= gr. στείνω iš *στεν-ι̯ω) galėjo atsirasti *stenati*, ir tt.

Apskritai imant, formantinis *-ė-* prieš *-ti* veikiausiai yra paveldėtas iš senovės ir bendratiniu kamiengaliu yra sutinkamas ne tik baltų, bet ir slavų, germanų bei lotynų kalbose; plg. *turė́ti*, lat. *turêt*, pr. *turī́t* (ir *turrī́twei* šalia *turrettwey*) iš **turė-*, s. sl. *iměti*, sva. *habên* ir lot. *habēre*. Kas iš tikrųjų tas *-ē-* yra buvęs pat pradžioje, tuo tarpu sunku pasakyti, tik tiek yra aišku, kad jis tiek denominatyvinių, tiek nedenominatyvinių veiksmažodinių lyčių neesamojo laiko kamiengaliu buvo vartojamas ir kaikuriose kitose ide. kalbose; plg. gr. φιλέω „myliu" (iš *φιλει̯ω), βούλομαι „noriu", bet φιλή-σω „mylėsiu", βουλή-σομαι „norėsiu", taip pat ἐ-φίλη-σα „mylėjau", ἐ-βουλή-θην „norėjau", φιλη-τός „mylėtas, mylimas, meilingas" ir kt. Toliau plg. Endzelin Le.Gr. 620t., Specht KZ LXII 29tt.

Dabar trukminiai mūsų kalbos veiksmažodžiai su priesaga *-ėti* yra jau aiškiai išsivystę į tam tikrą reikšminę kategoriją, kurios skirtingumą daugelis gana gyvai jaučia. Tai labai ryškiai galime matyti palyginę juos su atitinkamais paprastaisiais pirminiais veiksmažodžiais, pvz. *álpėti : al̃pti, blė́sėti : blė́sti, dygė́ti : dýgti,*

(*díegti*), *dvisė́ti* : *dvìsti*, *gedė́ti* : *gèsti*, *krutė́ti* : *krùsti*, *linkė́ti* : *liñkti*, *lūžė́ti* : *lū̃žti*, *pykė́ti* : *pỹkti*, *ravė́ti* : *ráuti*, *skubė́ti* : *skùbti*, *smirdė́ti* : *smìrsti*, *stebė́ti* : *stèbti*, *tikė́ti* : *tìkti* ir kt. Įdomu yra tai, kad šios rūšies veiksmažodžiai nė tik reikšmiškai, bet kartais ir tam tikromis formalinėmis žymėmis išsiskiria, pvz. turi arba akūtinę šaknį šalia pirminio veiksmažodžio cirkumflekso (*bémbėti* : *bem̃bti* „bambti, storyn eiti" Vvž., Gžd., Pl., *lénkėti* : *leñkti*, *siáutėti* : *siaũsti*, *skéndėti* : *skę̃sti*, *skę́rdėti* : *skeñsti*, *vértėti* : *ver̃sti*, *žémbėti* : *žem̃bti*...), arba pailgintą šaknies balsį (*dūsė́ti* : *dùsti*, *dūžė́ti* : *dùžti*, *kiūrė́ti* : *kiùrti* arba *byrė́ti* : *bìrti*, *kylė́ti* : *kìlti*, *ryšė́ti* : *rìšti*, *svyrė́ti* : *svìrti*, *tylė́ti* : *tìlti*...), arba tokių šakninių garsų, kurių normalinė balsių kaita nerodo (*bréizgėti* : *brìzgti*, *dréiskėti* : *drìksti* ‖ *drẽksti*, *pléišėti* : *plýšti* ‖ *plė́šti*, *tréikėti* : *trìkti* ‖ *trẽkti*, *tréiškėti* : *trìkšti*, *trýkšti* ‖ *trẽkšti*...), arba pirminio tranzityvinio veiksmažodžio šaknies formą, nors patys esti ir savaiminiai (*dáužėti* : *daũžti*, *éižėti* : *iẽžti*, *lę́nkėti* : *leñkti*, *rietė́ti* : *riẽsti*, *siáutėti* : *siaũsti*, *sverdė́ti* : *sver̃ti*, *vértėti* : *ver̃sti*...) ir tt. Plg. dar *lū̃žėti* (kirčio vieta!) : *lū̃žti*, *trū̃kėti* : *trū̃kti* arba *lūkė́ti* : *láukti* (plg. *palū̃kos*, *lū̃kestis*, *lū̃kurioti*), *spūdė́ti* : *spáusti* (plg. *spū̃dis*, *spū̃dinti*...) ir kt.

Ir vis dėlto visa tai nėra kokia nors baigta, jau griežtai apribota vykusio kalbinio vyksmo išdava, — ne, mūsų kalboje tai tolydžiai ir dabar pasireiškia. Pvz. tais atvejais, kai mums reikia daugiau pažymėti pradėtinį arba tik tampamą, ne trunkamą veiksmą, mes galime vartoti ir pirminius išvestinius veiksmažodžius, kaip antai: *bar̃sti* „pradėti būti baisu", *kar̃sti* „karčiam darytis", *sveĩkti* „sveikam darytis, sveikyn eiti" ir kt. Bet kadangi tampamoji reikšmė kartais nesti griežtai skiriama nuo trumkamosios, tad ir jos žymėjimas irgi nevisados esti griežtas. Pvz. *dvisė́ti* „leisti smirdantį kvapą, t. y. būti padvisusiam" aiškiai yra skiriama nuo *dvìsti* „švinkti, smirsti, t. y. pradėti dvokti" ir kt., bet *bam̃bti*, *bur̃bti* ir kt. gali būti vartojami lygiaverčiai su *bambė́ti*, *burbė́ti*; plg.: ana b a m b t i p a b a m b i a (t. y. bambėti pabamba) ir ant manęs Jž. I 191, ta boba b u r b i a ir b u r b i a (t. y. burba) ant manęs Sksn. ir kt. Kaip jau minėta, kaikurie šiós rūšies būdvardiniai veiksmažodžiai taip pat gali būti tiek pirminiai, tiek antriniai, pvz. *sénti* = *senė́ti* ir kt. Toliau žr. 488 psl.

§ 272. Šalia *-ėti* dar yra vartojamos priesagos *-dėti* ir *-sėti*. Priesagą *-dėti* turi: *bruzdėti* „skubėti, skubiai dirbti, skubant eiti, važiuoti, krutėti, bildėti; nerimauti" Jž. I 242, Sksn., Jrb., Šts. (iš **brud-dėti* : *brūdu, brūdau, brūsti* „skubinti"), *érdėti* „pamažu irti, iširusiam būti" Jž. I 697 s. v. g a i ž ė t i, Ds. (: *er̃-tas* „erdvas" || *ìrti* ir kt.), *mérdėti* „mirties agonijoj būti, su mirtimi rungtis, im Sterben sein, sich im Todeskampf befinden, mit dem Tode ringen" K 250 (: sl. **merti* > r. *мереть*, l. *mrzeć* „mirti" ir kt., plg. lat. *rèmdêt* „nuraminti" : mūsų *rem̃ti* ir kt.), *peldėti* „taupyti, gailėti" BG 313, DP 241, 270, 383 (šaknis *pel-* : *pel̃-nas* „Verdienst" ir kt., žr. Trautmann Wb. 213), *skéldėti* „pleišėti, aufplatzen, zerspringen" M I 242, K 379, Jž. I 551 s. v. į s k e l d ė t i (: *skélti*), *sverdėti* „būti pasvirusiam, svyruoti, svirti" Kv., Sb., Kp., Jžt. (ir *svérdėti* Jd. 1055_1 : *sver̃ti*), *veizdėti* „sehen" (ir „ieškoti" Gvč. iš **veid-dėti* : *véidas*, s. sl. *viděti* „matyti" ir kt., žr. Walde-Pokorny Vgl. Wb. I 238t.) ir kt. Plg. dar lat. *dzèmdêt* „gimdyti" (: *dzemu, dzìmt* „gimti"), *pũdêt* „pūdyti" : *pũt* „pūti" ir kt. Šios rūšies dariniai veikiausiai yra išvesti iš veiksmažodinių *da*-kamienų (plg. *vér-da*), žr. Endzelin Le. Gr. 623t.

Su *-sėti* (*-šėti*) yra: *blinksėti* „blizgėti, žibėti, mirgėti, schimmern, blinken" K 51, *dygsėti* „diegti, daigyti, dygčioti" Jž. I 322, *dilgsėti* „diegti, daigioti; drebėti" ib. 327, *dingsėti* „būti įbestam, įkaltam, įsmigti" ib. 329, *dunksėti* „būti, pasilikti kame, gulėti ant širdies" ib. 366, *girksėti* „girgždėti, gargėti" ib. 436, *karksėti* „karkti" Jž. II 40, Sb., *kaukšėti* „belsti, dūzgenti, klopfen" Sb., Ds. (iš **kaušk-sėti*, plg. *káuškinti* „pokšėti, bildėti" Jž. II 59), *kirksėti* „kirkti, dadenti, rėkti kaip žąsis" Vln., Rgk., Ds., *kramsėti* „grukščioti, grikšėti, grukšnoti, grumšnoti" Jž. II 212, Nms., Rmg., Brž., *kranksėti* „krankščioti, krankti" Jž. II 213, *kriauksėti* „riaugėti, žiaugčioti" ib. 234 (ir *kriaukšėti* arba *kriáukšėti* „t. p." ib. iš **kriaušk-sėti*, plg. *kriáuškinti* „triaukšint ėsti": kiaulė bulves k r i á u š k i n a Škn.), *kriuksėti* „nuolat kriūkti" Rgk., Sb., Ds., *linksėti* „lankiotis" Sb., Ds., Lkm., *mirksėti* „mirkčioti", *paukšėti* „kaukšėti, klopfen" Ds. (iš **paušk-sėti*, plg. *páuškėti* „pliaukšėti" K 300), *trepsėti* „nuolat trypti" Sb., *trìnksėti* (ir *trinksėti*) „trinkėti, trinkčioti" Ddv. ir kt. Šita priesaga, sutinkama tik mūsų kalboje ir vartojama daugiausia dažniniams veiksmažodžiams sudaryti, savo priebalsį *-s-* gali būti gavusi iš atitinkamų garsažodžių

(plg. *kramsėti* : *krams* arba *kramst*! ir kt.) arba iš kur nors kitur, plg. *dygsėti* : *dygsóti*, *dingsėti* : *dingsóti*, *dunksėti* : *dunksóti* ir kt.

Priesaga *-inėti* visų pirma yra vartojama mažybiniams arba kartotiniams, dažniniams veiksmažodžiams sudaryti, pvz. *baũžinėti* „vaikščioti, slimpinėti" (: b a ũ ž i n ė j a kaip prūsų viešpats Als.), *bėginėti* „bėgioti", *bylinėti* „klausinėti, teirautis" BrB 2 Kar. IV 13, Jž. I 208, *čiupinėti* „čiūpoti" ib. 277, Sb., *darbinėti* „pamažu ką dirbti, darbalioti" DP 385, Jž. I 294, *darinėti* „dažnai daryti, varstyti", *deginėti* „pamažu degti, degioti" Jž. I 306, Sb., *denginėti* „pamažu dengti" Jž. I 311, *dėstinėti* „dėlioti" ib. 315, *dykinėti* „dūlinėti, slankioti, valkiotis be darbo" ib. 324, Sb., *dilbinėti* „vaikščioti nuleidus akis" Jž. I 325, *dirbinėti* „po truputį dirbti" Nms., Sb., *dyrinėti* „vaikščioti nuleidus akis" Jž. I 331, *dūkinėti* „vaikščioti apdujusiam, paklaikusiam, klaikinėti" ib. 359, Sb., *dūlinėti* „pamažu vaikščioti be tikslo, slankioti, bastytis" Jž. I 372, *duodinėti* „po truputį duoti" ib., *ėdinėti* „dažnai po truputį ėsti" ib. 393, *eidinėti* „mažais žingsniais eiti" ib. 394, *gulinėti* „dažnai po truputį atsigulti", *iminėti* „dažnai imti, imioti, imstyti" Jž. I 526, *kalinėti* „po truputį kalti", *kapstinėti* „po truputį kapstyti", *klausinėti* „ką nors šio ir to klausti" Rmg., Sb., Ds. (ir *klaũsinėti* „t. p." Nms., Rgk.), *klupinėti* „dažnai klupti, klauptis" Jž. II 174, *kopinėti* „laipioti; imti, kopti medų" ib. 201, *laistinėti* „po truputį laistyti", *pirkinėti* „pirkioti", *plavinėti* „vaikščioti lyg leizgyviam, plaujoti" Dvd., Kp., *puldinėti* „šen ir ten pulti" Sb., Kp., *ritinėti* „nuolat ritinti", *sėdinėti* „nuolat šen ir ten sėsti, sėdiniuoti", *siuntinėti* „nuolat šen ir ten siųsti", *sirginėti* „dažnai po truputį sirgti", *stovinėti* „stoviniuoti", *sukinėti* „sukioti", *šlavinėti* „pamažu šluoti", *šokinėti* „pamažu nuolat arba dažnai šokti", *taisinėti* „po truputį taisyti", *traukinėti* „traukioti", *važinėti* „dažnai važiuoti" ir kt.

Šios rūšies veiksmažodžių kilmė dabar yra nebevisai aiški, tik iš dalies galime spėti juos galėjus susidaryti iš vardažodžių, plg. *bėginėti* : priev. *bėgine* „bėgomis" Jž. I 200, *čiupinėti* : *čiupìnė* „kuri vis čiūpojas, čiaupos" ib. 277, *dykinėti* : *dykìnis*, *-ė* „dykūnas, -ė" Sb., *eidinėti* : *eidinė* „eiga, žinginė" N 21, *klupinėti* : priev. *klupine* „klūpomis" Jž. II 174 ir kt. Yra galimas daiktas, kad su šia priesaga visų pirma buvo pradėti daryti veiksmažodžiai iš vardažodžių, o vėliau, jau analogijos keliu, ir iš veiksmažodžių. Tai lyg paaiškintų tą faktą, kad dabartinėje kalboje šalia

augščiau minėtųjų pavyzdžių, kurie paprastai reiškia dažnai atsitinkančius arba kaskart neilgai tetrunkančius veiksmus, yra dar ir tokių, kurie žymi kokių nors smulkesnių daiktų ar būtybių rinkimą, gaudymą ir dėl to savo reikšme yra kiek priartėję prie veiksmažodžių su priesaga *-auti*, pvz. *gyvatinė́ti* „gaudyti gyvates", *paukštinė́ti* „paukščiauti", *pelinė́ti* „peliauti", *varlinė́ti* „varliauti" ir kt. Plg. dar *lauminė́ti* „gūžinėti, играть в жмурки" ir *laũminė* „tam tikras žaidimas" Slnt.

Be *-inėti*, jau nuo seniau yra dar vartojama priesaga *-dinėti* dažniniams veiksmažodžiams sudaryti, pvz. *eidinėti* „eiti dažnai, mažais žingsniais" BrB 1 Moz. XXXIV 24, PS I 338, KS 44, Jž. I 394, *jodinė́ti* „joti dažnai, po truputį, būriu" Jž. I 685, Sb., Gvč., *puldinė́ti* „šen ir ten pulti" Sb., Kp. ir kt. Tai yra ne kas kita, kaip priesagų *-do, -dyti* + *-inėti* mišinys.

Dėl veiksmažodžių su *-elėti* ir *-erėti* žr. 550 psl.

e) *-yti, -dyti, -styti*

§ 273. Su *-yti* paprastai yra sudaromi dažniniai arba priežastiniai veiksmažodžiai su įvairiais šakniniais balsiais. Visų pirma iš jų minėtini tokie, kurie savo šaknyje turi balsį *a* šalia atitinkamų pirminių veiksmažodžių šakninio *e* arba *i*, pvz. *aižýti* „gliaudyti, gvildyti" Jž. I 6 (: *iẽžti*), *blandýti* „vaikyti miegus, daryti, kad po miego išsiblaivytų" ib. 215 (: *blę́sti*), *bradyti* „braidžioti" SzDi. 19 (= lat. *bradīt*, s. sl. *broditi* : *bredù*, *brìsti*), *dangýti* „dangstyti" Jž. I 291 (: *deñgti*), *darýti* „dirbti, veikti, gaminti; dėti, imti, taisyti; doroti, valyti; rengti, taisyti; kimšti, dėti (dešras); taisyti, mušti (šautuvą); raišyti, valyti (žarnas); romyti; genėti; dažyti; pramesti (viralą) ir kt." (: *derė́ti; dir̃ti*), *draikýti* „verstreuen" (: *driẽkti*), *ganýti* „weiden, hüten" (= lat. *ganît*, s. sl. *goniti* „varyti, ginti" : *genù*, *giñti*), *glamžýti* (ir *glámžyti*) „gniaužyti, minkyti, maigyti, lamdyti; apglėbti, glėbesčiuoti" K 126, Jž. I 443, Ds. (: *glem̃žti*), *graibýti* (: *griẽbti*), *gráižyti* „skersai pjaustyti" Jž. I 459 (: *gríežti*), *grándyti* „gramdyti, káišti, schaben" K 131, Jž. I 461 (: *grę́sti*, *gréndė*), *grąžýti* „grąžioti" K 132 (: *grę̃žti*), *kaišýti* „kaišioti" (: *kìšti*), *kaitýti* „mainyti, mainioti" K 161, Jž. II 13 (: *keĩsti*), *kamšýti* (: *kemšù*, *kim̃šti*), *karpýti* (: *kerpù*, *kir̃pti*), *klaipýti* „iškraipyti, kreivai išnešioti (pvz.

batus)“ Jž. II 145 (: *kleĩpti*), *klastýti* „šluostyti, nušluostyti vėtant varpas; daryti sklastą, šukuoti“ ib. 148, Jsd. 241 (: *klesčiù, klẽsti*), *knaisýti* „knaisioti“ K 194, Jž. II 177 (: lat. *kn̂est* „knisti“), *kraikýti* „kratyti“ K 198, Jž. II 209 (: *kreĩkti*), *kratýti* (: *krečiù, krẽsti*), *láidyti* „melžti; plukdyti; mėtyti, svaidyti; kirsti“ K 217, Alk., Kv., Alt. (: *léisti*), *laikýti* „tūrėti, halten; pildyti; saugoti“ (pvz.: l a i k o t žmonių įstatymus BrB Mark. VII 8, gal prisakymus dievo l a i k y t i, arba pilnavoti BrP II 286, jei prisakymus mano l a i k y s i t e NT Jon. XV 10, dievai, l a i k y k dukrelę Jsd. 35 : *liekù, lìkti*), *laižýti* (: *liẽžti*), *landýti* „landžioti“ Jž., Jsd. 437, Žem. I 87, II 32 (: *lendù, lį̃sti*), *lankýti* „lankstyti; jmdn. besuchen“ Jž., K 220, Sb. (: *leñkti*), *lasýti* „rankioti, lesioti“ DP 500, 508, SzDi. 443, Jž. I 597 s. v. i š l a s y t i, Jsd. 215, Jd. 966_{15} (= lat. *lasît* „ieškoti, rinkti, skaityti“ : *lèsti*), *maišýti* (= lat. *màisît*, s. sl. *měsiti* : *miẽšti*), *maldýti* „ką nuolat prašyti“ K 240 (: *meĩsti*), *málžyti* „nuolat melžti“ ib. 241 (: *mélžu, mìlžti* arba *mélžti*), *manýti* (= lat. *manît* : *menù, miñti*), *mánkyti* „minkyti, lamdyti, laužyti, mankštinti“ Lpg., Nms. (= s. sl. *mǫčiti* „kankinti“ : *mìnk-štas, mìnkyti*), *markýti* „mirkyti“ R I 86, K 243, SL 6, 54, Jž. I 525 s. v. į m a r k y t i (: *meñkti*), *mazgýti* „mezgioti“ (: *mègzti*), *naršýti* „versti, knisti, rausti, vartyti“ Jž. I 607 s. v. i š n a r š y t i, Št. (: *neršti*), *paisýti* „(miežius) nukulti, kad akuotai nubyrėtų, abklopfen“ (= lat. *pàisît* „linus brukti“ : *piestà* ir kt., žr. Būga KS 218, Trautmann Wb. 220t.), *paišýti* „paišinti, (piešomis ar anglimi) ką žymėti, daryti ženklus“ Jž. I 531 s. v. į p a i š y t i (: *piẽšti*), *pašýti* „pešioti“, K 297, Jzn., Btn., Dkš., Sksn., Msd., Slnt., Plt., Kp., Ds., Lzn., OD II 162, LP I 17 (: *pèšti*), *raikýti* (: *riẽkti*), *raišýti* „nuolat rišti, raišioti“ K 342 (= lat. *ràisît* : pr. *per-rēist* „surišti“ ‖ *rìšti*), *raiškyti* „apreikšti, offenbaren“ DP 249, N 439 (: *réikšti*), *raitýti* (: *riẽsti*), *rangýti* (: *reñgti*), *rantýti* (: *rę̃sti*), *razgýti* „rezgioti“ K 348 (: *règzti*), *rąžýtis* (: *rę̃žtis*), *sagýti* „sagstyti, segioti“ Jž., Jd. 790_9, TŽ. I 167, Sksn., Dkš. (: *sègti*), *saikyti* „pasiekti“ DP 583, „seikėti“ N 464 (: *siekti*), *sakýti* „sagen“ (= lat. *sacît*, s. sl. *sočiti* „indicare“ : *sèkti* [pvz. pasaką]), *skáidyti* „dalyti, skirstyti, trennen“ LF 168, Jž. I 641 s. v. i š s k a i d y t i, Kv. (=lat. *skaĩdît* „ploninti, silpninti“ : *skíesti*), *skaitýti* „lesen; zählen“ (= lat. *skàitît* „skaityti; skaičiuoti“ : *šķìetu, šķist* „manyti; rodytis“ ir kt., žr. Leskien Abl. 282, Trautmann Wb. 135), *išskardýti* „išmušti, iš-

pjauti (visas kiaules, paršiukus ne vienu kartu); išmynioti, ištrypti (pievą, lauką)" Jž. I 641 (= lat. *skàrdît* „padalyti, sumindžioti" : *sker̃sti*), *sklaidýti* „šen ir ten versti, blaškyti" K 382, Jž. I 642 s. v. i š s k l a i d y t i (: *sklei̇̃sti*), *sklandýti* „skraidyti neplasnojant sparnais" K 382, Als. (: *skl̨ęsti*), *skvarbyti* „peiliu arba yla pradurti, durchlöchern" N 483 (: *skver̃bti*), *slapýti(s)* „slapstyti(s)" BrB 5 Moz. VII 20, 1 Sam. XXVI 1, BrP I 170, II 77, DP 404, PS II 39, SzDi. 117, LD 14, N 484, K 387 (: *slepiù, slėpti*), *smaigýti* „smaigstyti" Jž. I 84 s. v. a p s m a i g y t i, Jsd. 546 (: *smei̇̃gti*), *snaigýti* „snyguriuoti" M I 251, K 393 (: *sniẽgti, snìgti*), *spaityti* „skirstyti, blaškyti" DP 149, 410 (: *spiẽsti*), *spráigyti* „duoti sprigį, sprigalioti" Als., Vvž. (: *spriegti* ‖ *sprìgis, sprigtà*), *sprándyti* „tampyti, spaudyti, varžyti" Jž., Vln., Jrb. (: *sprę̃sti*), *stabýti* „stabdyti, laikyti" DP 109, 325, 415, 473, K 402, Jž. I 86 s. v. a p s t a b y t i, Vkš., JGr. 199 (: *stèbti*), *staigytis* „skubėti" N 499 (: *stei̇̃gtis*), *staipýti* „traukyti, trūkčioti" LF 176, *staipýtis* „pečiais judėti, galvą kraipyti" Nms. (= lat. *stàipît* „tąsyti, tampyti" : *stiẽpti*), *sváidyti* „mėtyti" Jž. I 645 s. v. i š s v a i d y t i (= lat. *svaĩdît* : *svíesti* „mesti"), *táikyti* „zuzammenfügen, -passen; zielen; versöhnen; tinkinti, paslaugiam būti" N 102, K 446, Ožk., Sb. (: *tei̇̃kti* „geruoju gyventi; gero kam geisti; empfehlen"), *taisýti* „gerinti; ruošti" (= lat. *tàisît* „daryti, gaminti" : *tiẽsti*), *táižyti* „pliekti, mušti; eiti per purvus; myluoti" Kv., Plt., Ylk., Dvd., Rmg., LŽT 91 (: *tei̇̃žti*), *tampýti* (: *tem̃pti*), *tarýti* „sakyti, tarti" DP 378, PS II 55, Jž. I 649 s. v. i š t a r t i (: gr. τείρω „trinu" ir kt., žr. 481 psl.), *taršýti* „jaugti, pudaloti" Dsn. (: *ter̃šti*), *tąsýti* „tampyti, mehrfach zerren, recken" (: *tę̃sti*), *tašýti* (: lat. *tešu, test* „tašyti, behauen", s. sl. *tešǫ, tesati* „t. p." ir kt.), *taškýti* (: *teškiù, tė̃kšti*), *trasyti* „tekinėti" BrB Jer. II 34 (: *tresiù, trė̃sti* „bėgti"), *traškyti* „traiškyti, kietai melžti" M I 297 (: *treškiù, trė̃kšti* arba *trė̃škiu, trė̃kšti*), *tvarkýti* (: *tvìrkti*, žr. Leskien Abl. 353, Būga KZ LII 258), *vadýti* „vadinti" Mkn. (= lat. *vadît* „vedžioti", s. sl. *voditi* „t. p.": *vèsti*, žr. Būga KS 143), *vaisýti* „vaisinti" Sb. (: *vei̇̃sti*), *valýti* „vokti, doroti (javus); reinigen, reinigend fortschaffen" N 47, K 485, Jž. I 657 s. v. i š v a l y t i (: *vélti, velėti*, lot. *vellere* „pešti, peštelėti", Hom. εἴλω „spaudžiu, mygiu" [iš *ϝελ-νω], r. *валить* „velti, versti, blokšti, griauti; mesti šalin, versti į krūvą" ir kt., žr. Leskien Abl. 354, Walde-Pokorny Vgl. Wb. I 295t), *varýti* „kalti, einschlagen; treiben" (: *ver̃ti* „daryti, öffnen; einfädeln"),

varpýti „durchlöchern, aushöhlen" N 54, Jž. I 658 s. v. išvarpyti (: *vefpti*), *vartýti* (=lat. *vàrtît*, sl. **vortiti* > r. *воротить*, l. *wrócić* : *veñsti*), *varžýti* (: *vefžti*), *važýti* „vežti, vežioti" Prg. (=s. sl. *voziti* : *vèžti*), *žangyti* „žangstyti" SzDi. 352 (: *žeñgti*), *žargýti* „žargstyti" ŠKŽ 595 (: *žefgti*).

Šios rūšies dariniai dėl savo šakninio balsio yra tokie pat seni arba pagal senus pavyzdžius sudaryti, kaip ir to pat laipsnio daiktavardžiai, pvz. *bredù*, *brìsti* : *bradyti* || *brãdas*, *vèsti* : *vadýti* || *vãdas*, *vèžti* : *važýti* || *važỹs*, taip pat *leñkti* : *lankýti* || *lañkas*, *piẽšti* : *paišýti* || *paišaĩ* „piešos ir kt. Plg. dar gr. φορέω „nešioju" : φέρω „nešu", τορέω „pragręžiu, grąžau" : τείρω „trinu" (iš *τερ-ι̯ω), lot. *spondeo* „pažadu, pasižadu, įsipareigoju" : gr. σπένδω „šlakstau, išpiliu, aukoju", gr. ὀχέω „važiuodinu, jodinu", ὀχέομαι „važiuoju šen ir ten" : lot. *vehō* „vežu, vedu, nešu, gabenu", s. sl. *gonję*, *goniti* „varyti" : *ženą* „genu", *nositi* „nešioti" : *nesti* „nešti", *voziti* „vežioti" : *vezą*, *vesti* „vežti" ir kt., žr. Brugmann Gr. II²3, 249t., Schwyzer GGr. I 713t. Bet dabar kaikurie tokie seni veiksmažodžiai yra analogiškai perdirbti arba jau išnykę. Pvz. mūsų *gesýti*, sprendžiant iš sl. **gasiti* (> l. *gasić*, r. *гасить*...), pagal *gèsti* gali būti perdirbtas iš senesnės lyties **gasyti* lygiai taip pat, kaip *pešioti*, *sekioti* ir kt. yra atsiradę vietoj *pašióti*, *sakióti*; žr. Trautmann Wb. 86. Taip pat, sprendžiant pagal *našystà* „mada", *našỹklė* „neštuvai" ir kt., seniau mūsų kalboje šalia ar vietoj *nešioti* galėjo dar būti ir **našýti* = s. sl. *nositi*, žr. Būga KS 143, 230.

Ilgainiui, šiuo analogijos keliu beeinant, išvestinių veiksmažodžių su *-yti* buvo pradėta darytis ir iš pirminių veiksmažodžių šaknų, pvz. *kibýti* „kabinti" Jž. II 105 (: *kìbti*), *kinkýti* „anschirren" (: **kiñkti*, plg. *kiñk-tai*, *pakiñk-tai*, *pakiñk-lai*), *kirpyti* „karpyti" BrB 1 Moz. XXXVIII 12, 3 Moz. XIV 9, Teis. XVI 22 (: *kifpti*), žem. *lipýti* (: *lìpti*), *migýti* „migdyti" JGr.² 199 (: *mìgti*), *mìnkyti* „mankyti, kneten" (= lat. *mîcît* : *mîkt* „minkštėti" iš **minktei*), *mirkýti* (: *mifkti*), *mišýti* „maišyti" JGr. 199, Kv., Švn., Vvž., Ds. (: *mìšti*) *plikýti* „šutinti" JGr. 199 (: *pìkti*), *smilkýti* (: *smiĩkti*), *švilpyti* „švilpauti" GV 152 (: *šviĩpti*), *tirpýti* „tirpdyti, schmelzen" K 458, Jž. I 651 s. v. ištirpyti, Ddv., BK 106 (: *tifpti*), *tvìlkyti* „plikyti" Kv., Knl., JGr. 199 (: *tvìlkti*), *vìlgyti* „vildyti, anfeuchten" K 504, Sb. (: **vilgti*, plg. lat. *vilgans* „drėgnas", mūsų *viĩgšnas* „t. p." Jž. I 344 s. v. drėgnas ir kt.), *žìndyti* (: *žį́sti*) ir kt.

Visai kas kita yra su balsių kaitos laipsniais *u* : *iau* : *au* pirminių ir išvestinių veiksmažodžių šaknyse. Tokių santykių kaip gr. ἐλεύσομαι „eisiu" : perf. εἰλήλουθα „esu ėjęs" : aor. ἤλυθον „ėjau" arba *bundù* (plg. gr. πυνθάνομαι „patiriu, pastebiu, budžiu", s. sl. *vъz-bъnǫ* „pabundu" iš **vъz-bъdnǫ*), *bùsti*, *budė́ti*, *budras* : s. sl. *bl'udǫ*, *bl'usti* „saugoti, sergėti, prižiūrėti" (iš **beud-tei*, plg. gr. πεύθομαι „patiriu, pastebiu, budžiu" ir kt.) : s. sl. *buditi* „budinti", mūsų *pasi-baudyti* „pakilti, sukilti", *baudìnti* „raginti" (plg. s. ind. *bodháyati* „pažadina; praneša, pamoko", pr. *et-baudints* „prikeltas" ir kt. iš ide. **bhoudh-*) mūsų kalboje yra visai nedaug. Tokios balsių kaitos pėdsakų veiksmažodinėse šaknyse galbūt iš dalies dar rodo pvz. *krùšti* „grūsti, stampfen, zerstossen" : *kraušýti* (arba *kriaušýti*) „stumdyti, grumdyti" Jž. II 221, *kùrti* „statyti, bauen; anzünden, heizen" : sl. **kurjǫ*, **kuriti* (> srb. *kúriti* „kūrenti; rūkyti", r. *kypumь* „rūkyti" ir kt.), *lùpti* „engti, abhäuten, schälen" : *laupýti* „abschälen" (= sl. **lupiti* > č. *loupiti* „lupti, engti; plėšti", r. *лупumь* „lupti, laupyti" ir kt.; plg. s. ind. *lopayati* „ką praleidžia; priešais daro, pažeidžia"), *sliaũgti* „lipti, šliaužti" Jnk. : *slaugýti* „kam padėti, ką atstoti, kieno vietoje dirbti" Slnt., *slaugýtis* „slapstytis, bėgti nuo darbo" Lgm. (= s. sl. *služiti* „tarnauti", žr. Būga KS 283t.), *šliaũkti* „šluoti" Jnk. : *šlaukýti* „su ranka braukyti", *čiáupti* „suspausti" (iš **tēuptei*) : *taupýti* „čiaupyti, gailėti, tausoti" ir kt. Šiaipjau dabar paprastai šiokios rūšies išvestiniai veiksmažodžiai turi tokio pat laipsnio šaknį, kaip ir atitinkami paprastieji veiksmažodžiai, pvz. *klupýti* „klupdyti" Als., Kv., VK 10, DLŽ 41, VR 473 (: *klùpti*), *kukýti* „kaukinti, virkdyti" Jž. II 274 (: *su-kùkti* „imti kaukti"), *plukýti* „plukdyti" LF 157, JGr. 199, ŽV II 183, Als., Kv. (: *plùkti*), *sukyti* „ratu ekėti" N 468 (: *sùkti*) arba *braukýti* (: *braũkti*), *láužyti* (: *láužti*), *plaukýti* (: *plaũkti*), *tráukyti* (: *tráukti*) ir kt. Vienas kitas iš jų gali būti ir analogiškai perdirbti. Pvz. *čiaupýti* Jž. I 265 veikiausiai pagal *čiáupti* yra perdirbtas iš *taupýti* (plg. lūpas *taupýti* „labia claudere" Mitt. I 76, Koss. 234a) lygiai taip pat, kaip žem. *táupti* pagal *taupýti* yra atsiradęs iš *čiáupti*, žr. Būga KZ LII 270t.; bet alsėdiškių *tuopýti* „taupyti, tausoti" gali būti senovinis darinys, kurio šaknis *tuop-* (iš **tōup-*) taip gali santykiauti su *čiáup-* (iš **tēup-*), kaip pvz. lat. *pluõsît* „plėšyti" su *plêst* (= *plė́šti*) arba mūsų *rúožas* su *rė̃žti* ir kt. Pagaliau, nebesant atitinkamų pirminių veiksmažodžių, kartais jau yra nebevisai

aišku, kaip iš tikrųjų galėjo būti sudarytas tam tikras išvestinis veiksmažodis su šakniniu *au*; pvz. tokie dariniai yra *liaubýti* „nustoti, paliauti, baigti" VP 204, 259b, DP 52, 88, 321, 370, Jž. I 138 s. v. atnarakavoti (*liaub-*, be abejonės, yra priebalsiu *-b-* išplėsta šaknis **liau-*, kurią turi veiksmažodis *liáu-ti*, bet šalia to kokio nors **liubti* neturime; sprendžiant tik iš *lavóno* šalia *liavóno*, greta *liau-* galima manyti seniau buvus ir *lau-* ‖ *lau-b-*) ir kt.

Visai skyrium yra dar minėtini veiksmažodžiai su šakniniu *-ė*, pvz. *mẽtyti, plẽšyti, rẽžyti, slẽgyti* ir kt. šalia *bráižyti* bei *ráižyti*. Pirmasis iš jų, būtent *mẽtyti*, kaip rodo lat. *mẽtât* ir s. sl. *mětati*, ilgąjį *ē* šaknyje gali turėti iš senovės. Bet *plẽšyti* ir *slégyti*, sprendžiant iš lat. *pluôsít*, mūsų *plúoštas* ir lat. *sluôdzît* „sluoguoti", *sluôgs* „kuo kas slėgiama" (= mūsų *slúogas, -aĩ* „t. p."), veikiausiai yra perdirbta iš senesnių lyčių **pluošyti* ir **sluogyti*, žr. Būga LM IV 430. Formaliai šalia *brė̃žti* bei *rė̃žti* seniau taip pat galėjo būti ir **bruožyti* bei **ruožyti*, plg. *brúožas* ir *rúožas, rúožtas*; tačiau, kaip rodo lenkų *rznąć* „pjauti, drožti; pliekti, tvoti" (iš **rьznǫti*) ir lat. *raîze* „gėla, geliąs skausmas; rūpestis, sielvartas", mūsų *ráižyti* galėjo būti sudarytas šalia išnykusios šaknies **riž-*, žr. Trautmann Wb. 245; tas pat galėjo būti ir su *bráižyti*.

Taigi, kaip matyti iš augščiau minėtųjų pavyzdžių, veiksmažodžiai su *-yti* yra gana įvairiai kitėję. Bet tai dar nerodo pačios jų pirmykštės kilmės. Tik sulyginę jų darybą bei raidą su kitų rūšių išvestinių veiksmažodžių daryba bei raida ir tai perėmę atitinkamais kitų ide. kalbų pavyzdžiais, galime spėti, kad jie, priesagos *-yti* veiksmažodžiai, veikiausiai bus pradėti daryti iš *i*-kamieno vardažodžių, ir todėl pirmykščiais šios rūšies dariniais tenka laikyti tokius kaip *akýti* (: *akìs*), *dalýti* (: *dalìs*), *grindýti* „dėti grindis" Sl. (: *grindìs*), *kirmýti* (: *kirmìs*), *rūdýti* (: *rūdìs*), *šir̃dytis* „pykti, nirsti" (: *širdìs*) ir kt.; plg. dar lat. *sàlît* „sūdyti" (: *sàls* „druska"), s. sl. *čьstiti* „gerbti, garbinti" (: *čьstь* „garbė"), *gostiti* „vaišinti" (: *gostь* „svečias"), lot. *fīnīre* „apriboti; baigti, pabaigti" (: *fīnis* „riba") ir kt. Tai dar rodo ir šių veiksmažodžių kaitomosios dalys: plg. *dalý-ti* : *daly-jù, daly-jaũ*, lat. *sàlî-t* : *sàlī-ju* = *vagó-ti* : *vagó-ju* = *seilė́-ti* : *seilė́-ju*, taip pat s. ind. *janī-yá-ti* „jis reikalauja moteries" : *jániḥ* „moteris", lot. *fīnī-re* : *fīnīs* „tu apriboji", *fīnī-mus* „mes apribojame" ir kt.; toliau dėl to žr. Brugmann Gr. II^{3} 3, 221tt., Endzelin Le. Gr. 633tt., Meillet Comm.^{2} 239. Ilgainiui su šia abstra-

huota priesaga buvo pradėta daryti veiksmažodžių ir iš kitų kamienų vardažodžių, pvz. *bãslyti* „smeigti, kalti baslius; basliu mušti" Jž. I 195, Grž. (: *baslỹs*), *buñnyti* „burnoti, murmėti" Sksn., Snv., Alk., Grž., (: *burnà*), *deĩnytis* „muštis su plaštaka" Jnk. (: *délnas* arba *délna*), *dugnýti* „dėti dugną" Šlp. 110 (: *dùgnas* arba *dugnỹs*), *dúmyti* „rūkyti" Jž. I 363, Sb., Kp. (: *dúmai*), *giñčyti* „ginti savo nuomonę, prieštarauti, priešgynauti" Jž. I 434 (: *giñčas*), *jõvalyti* „jovaluoti, sumaišyti" ib. 686 (: *jõvalas*), *korýti* „akyti; gurėti" ib. II 203, Sb. (: *korỹs*), *mainýti* (: *maĩnas* arba **maina*, plg. s. sl. *měna*, mūsų *atmainà* ir kt.), *naũdyti* „turėti iš ko naudą, naudoti, pelnyti" Dkš., Mrp. (: *naudà*), *pelnýti* (: *peĩnas*), *raũdyti* „raudonai dažyti" Kv. (: *raũdas*), *rómyti* „kastruoti" (: *romas* arba *romùs*), *tvãnyti* „be saiko pilti" Sb., Ds. (: *tvãnas*), *vam̃zdyti* „vamzdžiuoti" K 487 (: *vam̃zdis, -džio*), *viẽlyti* „verti kiaulei į nosį vielą" Kv., Rtv., Tv., TŽ I 366 (: *vielà*) ir kt. Net *vẽtyti* „worfeln" (= lat. *vẽtît* „siausti grūdus"), ir tas veikiausiai yra sudarytas iš vardažodžio, plg. s. ind. *vā́taḥ* „vėjas" ir kt.

Dabartiniai mūsų dažniniai ir priežastiniai veiksmažodžiai su priesaga *-yti*, kaip rodo kitų baltų ir slavų kalbos, turėjo būti pradėti daryti gana jau seniai, nes jose randame nemaža tokių bendrybių, pvz. *baudyti* ‖ *baudìnti* : s. sl. *buditi, blandýti* : *blǫditi, bradyti* : *broditi, dailýti* „dalyti" Ztl. : *děliti, ganýti* : *goniti, *gasyti* ‖ *gesýti* : *gasiti, laupýti* : *lupiti, lãvyti* : *loviti, mainýti* : *měniti, mánkyti* : *mǫčiti, *našyti* : *nositi, prašýti* : *prositi, sakýti* : *sočiti, slaugýti* : *služiti, snaigýti* : *sněžiti, vadýti* : *voditi, vartýti* : *vratiti, važýti* : *voziti* ir kt. Bet dalis jų, kurie seniau yra buvę arba galėjo būti dažniniai, dabar jau nebeturi savo dažninės, arba kartotinės, reikšmės. Visų pirma šios reikšmės yra netekę tie iš jų, šalia kurių nebevartojami arba su jais nebėra siejami atitinkami pirminiai nekartotiniai veiksmažodžiai; pvz. tokie yra: *darýti, klausýti, laikýti, prašýti, rašýti, sakýti, skaitýti, tarýti, tašýti, tvarkýti, valdýti* ir kt. Pakitus realiajai reikšmei, nemaža šios priesagos veiksmažodžių dabar nebelaikytina kartotiniais net ir tokių, šalia kurių tebėra vartojami atitinkami nekartotiniai veiksmažodžiai; pvz. *taisýti*, kad ir greta jo dar plačiai tebevartojama *tiẽsti* arba *teĩsti*, savo reikšme „bessern; bereiten, vorbereiten" jau neberodo savo pirminio kartotinumo. Toliau žr. dar Ul'janov Znač. II 20t.

§ 274. Greta *-yti* vartojamoji priesaga *-dyti*, visai panašiai kaip ir *-dėti*, priebalsį *-d-* veikiausiai turi iš veiksmažodinių *da*-kamienų. Dabar su šia priesaga sudaromieji veiksmažodžiai yra beveik tos pačios rūšies ir reikšmės, kaip ir su *-yti*. Štai visų pirma pavyzdžiai su šakniniu *a* : *ardýti* (: *er̃-tas* „erdvas" ‖ *ìrti*), *baidýti* (: lat. *bîties* „bijoti", *biêdêt* „baidyti" iš **bei-dētei*, mūsų *bái-lė*, *báimė* ir kt.), *báldyti* „baltinti" Svl., Smg., Rmg., Sb., Kp., Sv., Rkš. (: *bãlas* „baltas" ir kt.), *gvaldýti* „gliaudyti; gvaldžiai sudėti" Jž. I 501 (šaknis *gval-* : *gvalìnė* [= gulstinė] tvora Kv.; toliau žr. Būga KZ LII 276), *káldyti* „kaldinti" Jsd. 640 (: *kálti*), *kárdyti* „karti; užkabinti" Jž. II 36 (: *kárti*), *laizdýti* „liepsnoti, degti" DP 35, 81, 269, 272 (iš **laid-dyti* : *leĩsti* „degti, uždegti", žr. Būga RFV LXV 317), *lámdyti* „laminti" (: *lémti*), *nárdyti* (: *nérti*), *rámdyti* (ir *ramdýti*) „raminti" KZ LII 274 (: *reñti*), *spárdyti* (: lat. *spert̂* „spirti"), *stabdýti* (: *stèbti*), *šáldyti* (: *šálti*), *táldyti* „tildyti" Jsd. 480 (: *tìlti*), *tárdyti* „klausinėti, kvosti" (: gr. τείρω „trinu" iš *τερ-ι̯ω ‖ *tìrti*) ir kt.

Šakninį dvibalsį *au* turi : *gáudyti* (: *gáuti*), *máudyti* (: lat. *maût* „panerti, plaukti"), *spjáudyti* (: *spjáuti*), *šáudyti* (: *šáuti*) ir kt.

Bet dabar šios priesagos veiksmažodžiai gana dažnai yra sudaromi ir iš silpnojo laipsnio šaknies, būtent — su trumpaisiais šakniniais balsiais *i* arba *u*, pvz. *gìldyti* „daryti skausmą, skaudinti, užduoti širdį" Jž. I 431, DKI 309 (: *gìlti*), *gimdýti* „gaminti, gebären" K 123, Mrp., Sb. (ir *gìmdyti* Nms. : *gim̃ti*), *gìrdyti* (šaknis *gir-* : *gìrtas* ir kt.), *guldýti* (: *gul̃ti*), *kibdýti* „kibinti" Jž. II 103 (: *kìbti*), *kìldyti* „kaitinti pieną prieš ugnį (t. y. leisti kilti)" ib. 112 (: *kìlti*), *kìrkdyti* „erzinti, pykdyti" Kkl. (: *kir̃kti*), *klupdýti* „ant kelių statyti" Jž. II 173, Sb., Kp. (: *klùpti*), *krikdýti* „krikinti, ardyti, barstyti, išmėtyti daiktus" Lpg., Lšk., Kbl., ŠKŽ 188 (: *krìkti*), *likdýti* „palikti, prašyti, kad pasiliktų; taupyti" Lpg., Lšk., Mrs., Gvč., (: *lìkti*), *lipdýti* „lipyti" Sb., Kp. (: *lìpti*), *migdýti* „daryti, kad užmigtų, migyti" K 255, Lpg., Mck., Psk., Sr., Dkš., Sksn., Dvd., Sb., Kp. (: *mìgti*), *plukdýti* „daryti, kad plauktų" K 322, Sb., Kp. (: *plùkti*), *pùldyti* „daryti, kad kas nors pultų" K 335 (: *pùlti*), *rímdyti* „raminti" Vaiž. II 53 (: *rìmti*), *spìrdyti* „spardyti, spirioti, ramstyti" DP 337, N 494 (: *spìrti*), *šìldyti* (: *šìlti*), *tìldyti* „daryti, kad nutiltų" K 456, Sb., Kp. (: *tìlti*), *tirpdýti* „tarpinti" Sb., Kp. (: *tir̃pti*), *trukdýti* (: *trùkti*), *tvìndyti* „daryti, kad tvintų" K 472, Ddv., Sksn.,

Sb. (: *tvìnti*), *vìmdyti* „daryti, kad vemtų“ K 505 (šaknis *vim-* : *vémti*, plg. *lìmti* : *lémti* ir kt.), *žvigdýti* „daryti, kad žviegtų“ K 529, Sb. (: *žvìgti*) ir kt.

Su šakniniu *e* paprastai nelinkstama sudarinėti šios rūšies veiksmažodžių, pvz. *šérdyti* „daryti, kad kas nusišertų“ Sb., Kp. (: *šértis*), *témdyti* „daryti, kad temtų, būtų tamsu“ K 452, Sb. (: *témti*), *žę́ldyti* „daryti, kad želtų“ K 518, Sb. (: *žélti*) ir kt. Tai yra dėl to, kad šiokių priežastinių veiksmažodžių daugiausia tėra sudaroma iš paprastųjų savaiminių veiksmažodžių, o tokių pirmykščių su šakniniu *e* mūsų kalboje nedaugiausia tėra.

Taip pat ne po daug mes turime išvestinių veiksmažodžių ir su kitais šakniniais ilgaisiais balsiais, pvz. *bū́dyti* (ir *bū̃dyti*) „laikyti; laikyti dūmuose, rūkyti“ N 335, Jž. I 246, Snt., Dbn. (: *bū́ti*), *jódyti* „nuolat joti“ K 155, Jž. I 685, DB 51, 172 (: *jóti*), *lýdyti* „taukus, sviestą ir kt. lieti, tirpdyti“ K 229 (: *lýti*), *lódyti* „daryti, kad lotų, erzinti (šunis)“ Brž., Sb. (: *lóti*), *pjū́dyti* „siundyti, kad pjautų“ JGr. 199, Slnt. (šaknis *pjū-* : *pjū́-klas, pjū-tìs* || *pjáuti* ir kt.), *rėkdýti* „daryti, kad rėktų“ Kp. (ir *rẽkdyti* Gvč. : *rẽkti*), *rydytí* „daryti, kad rytų“ Vaiž. II 114 (: *rýti*), *ū́gdyti* „auginti“ Ds., Lkm., Lzn. (šaknis *ūg-* : *ū̃gis, áugti*), *žū́dyti* „žudyti“ Ds. (: *žū́ti*) ir kt.

Šalia *pjūdyti* bei *žūdyti* yra dar sakoma ir *pjudýti* bei *žudýti*, taip pat ir *kliudýti* greta *kliū́tis* arba *kliūtìs*; plg. dar lat. *zūdîdiês* „rūpintis“ greta *zudîties* „t. p.“ : *zùdu* (iš **zundu*), *zust* „išnykti, pražūti“.

§ 275 Be *-dyti*, tiek mūsų, tiek latvių kalboje dar plačiai yra vartojama priesaga *-styti*, dažniausiai dažniniams veiksmažodžiams sudaryti, pvz. *ángstyti* „imti, lupti, lupinėti (odą)“ Jž. I 18, Knl., Als., Šts. (: *éngti*), *austýti* „dažnai auti, avinėti“ Jž. I 178, PŽK 42, Sksn., Lpg., Alk., Vn., Gžd. (: *aũti*), *bangstýti* „baigti, baiginėti“ Jž. I 191 (: *beñgti* „baigti“), *barstýti* (: *beȓti*), *dáigstyti* „daigyti“ Jž I 285 (: *díegti*), *dangstýti* „dangyti“ K 78, Jž. I 291, Sb. (: *deñgti*), *dė̃styti* „dėlioti“ (: *dė̃ti*), *drabstýti* (: *drebiù, drẽbti*), *draikstýtis* „draikytis“ Jž. I 339 (: *driẽkti*), *dúostyti* „po truputį davinėti“ ib. 374 (: *dúoti*), *dùrstyti* (: *dùrti*), *garbstýti* „garbinti, sakyti giriamą žodį (ties grabu)“ ib. 412 (: *geȓbti*), *glaistýti* „patepti; kočioti (pvz. tešlą)“ ib. 442 (: *gliẽti*), *glóbstyti* „dangstyti“ ib. I 448 (: *glóbti*), *glóstyti* „streicheln“ (iš **glod-styti* :

glódžiu, *glósti* „lyginti, glatt machen"), *graibstýti* „graibyti" (: *griẽbti*), *graistýti* „graibyti, grajoti" Jž. I 459 (: *griẽti*), *ìmstyti* „vadinti imtynių" ib. 527 (: *im̃ti*), *kálstyti* „kalinėti, kaustyti" Jž. II 21, LB 94, Mrs. (: *kálti*), *káustyti* „beschlagen (Pferde)" (: *káuti*), *kibstýti* „kibyti" Jž. II 105 (: *kìbti*), *klastýti* „šlavinėti, nušlavinėti; sušukuoti" ib. 241 (: *klesčiù*, *klẽsti*), *klóstyti* „dangstyti" (: *klóti*), *kráustyti* „krovinėti, kraulioti" (: *kráuti*), *kùrstyti* (: *kùrti*), *laistýti* „glaistyti, užlipyti, užklijuoti" K 218 (: *liẽti* „nulieti ką iš vaško, švino ar vario"), *láistyti* „nuolat lieti, pilstyti" (: *líeti* „giessen"), *lakstýti* (: *lekiù*, *lẽkti*), *lámstyti* „laužyti; raštuotai austi" Jž., Kv., Koss. 151 (: *lémti*), *lankstýti* (: *leñkti*), *magstýti* „mazgyti" Jd. 1546_8 (iš **mazg-styti* : *mègzti*), *markstytis* „dažnai merktis" Žem. I 256 (: *mérkti*), *mąstýti* „galvoti" (iš **man-styti* : *menù*, *miñti*), *nárstyti* „naryti" (: *nérti*), *narštýtis* „naršytis" Lzn. (iš **narš-styti* : *neršti*), *parkstýti* „pirkioti" Mitt. I 385 (: *perkù*, *pir̃kti*), *pìlstyti* (: *pìlti*), *pjáustyti* (: *pjáuti*), *plaikstýti* „suvelti, supainioti" Msd., Slnt. (: *pliekti*), *plaukstýti* „šen ir ten plaukti" LŽT 88 (: *plaũkti*), *plaustyti* „nuolat plauti" Jd. 870_7 (: *pláuti*), *raištýti* „raišioti" Jsd. 393 (iš **raiš-styti* : *rìšti*), *ramstýti* „rimioti" (: *rem̃ti*), *sagstýti* „segioti" Jž. I 154 s. v. atsisagstyti, Jsd. 399 (: *sègti*), *saistýti* „raišioti" Kv. (: *siẽti* „rišti"), *skìrstyti* (: *skìrti*), *išsisklaistýti* „išsiskirstyti" Kp. (iš **išsisklaid-styti* : *skleĩsti*), *slapstýti* (: *slepiù*, *slẽpti*), *smaigstýti* „smaigyti" Jž. I 84 s. v. apsmaigstyti, *smaigstýtis* „landyti, delsti" Sksn., „smaliūgauti" Lgm. (: *smeĩgti*), *šlaistýti* (: *šliẽti*), *šlakstýti* „krapyti" K 431, Jž. I 90 s. v. apšlakstyti (: *šlekiù*, *šlẽkti*), *šlúostyti* (: *šlúoti*), *švaistýti* „visaip aplink šviesti, švietinėti" K 442 (: *šviẽsti*), *táikstyti(s)* „taikintis" Svk., Dvd. (: *teĩkti*), *tvárstyti* „tverioti" (: *tvérti*), *valkstýti* „vilkioti" (: *velkù*, *vil̃kti*), *vángstyti* „nuolat vengti" DP 149, 281, 301 (: *véngti*), *várstyti* (: *vérti*), *výstyti* (: *výti*), *žargstýti* „žargyti" Jnšk., Jž., K 516 (: *žer̃gti*), *žarstýti* „mehrfach scharren" K 516 (: *žer̃ti*) ir kt.

Dėl kilimo priesaga *-styti* daug kur yra arba gali būti išriedėjusi iš vardažodinės priesagos *-sta-* (*-sta*), plg. *júostyti* „juosinėti" Jž. I 692 : *júosta*, *lámstyti* „raštuotai austi" : *lámstai* „audimų raštai", *ramstýti* : *ram̃stis* ir kt. Iš dalies galbūt prie šios rūšies darybos bus kiek prisidėjusi ir veiksmažodinė priesaga *-sta*.

Toliau dėl to žr. Brugmann Gr. II^2 2, 214, Leskien Abl. 443t., Endzelin Le. Gr. 641.

Priesagos *-asyti* veiksmažodžiai turbūt yra pradėti daryti iš vardažodžių su priesaga *-asa-* arba *-asa*, pvz. *drimpãsyti* „mindžioti minkštą žemę, mindžiojant minkyti" Jž. I 349, *drumbãsyti* „mindžioti kojomis (žolę)" ib. 353, *garmãsyti* „šaukoti, rėkauti, gerklę laidyti" ib. 415, *kalbãsyti* „šnekučiuoti" OP 119, Jž. II 17, *klampãsyti* „mindžioti purvą" Jž. II 146, *mankãsyti* „mindžioti, mynioti" Sksn., Grd. ir kt. Ši priesaga dar yra pažįstama ir slavams; plg. *balbãsyti* „balbatuoti, plepatuoti" = sl. **bolbositi* > srb. *blàbositi* „meknoti" ir kt. Toliau žr. 311 psl.

f) *-inti, -dinti* ir kt.

§ 276. Dabartiniai veiksmažodžiai su *-inti* gali būti skirstomi į dvi dalis: į tokius, kurie aiškiai yra sudaryti iš vardažodžių, ir tokius, kuriuos tenka vesti iš veiksmažodinių lyčių. Štai tokie veiksmažodiniai dariniai, sudaryti iš daiktavardžių: *áuksinti* „auksu padengti, auksuoti" Kpd. (: *áuksas*), *bãdinti* „badu marinti" Jž. I 182, DLŽ 48, Žkv. (: *bãdas*), *bóbinti* „vadinti boba, seninti" Qu^3 74, Jž. I 226, Kv. (: *bóba*), *brólintis* „broliautis" DP 579, Jž. I 238 (: *brólis*), *dantìnti* „dėti dantis" Jž. I 292 (: *dantìs*), *dum̃blinti* „kelti dumblą, drumsti vandenį, užnešti dumblu" ib. 363, Vaiž. I 102 (: *dum̃blas*), *gárbinti* „rühmen, ehren" K 114, Sb., Ds. (: *garbà, -õs, gar̃bą ir garbẽ, -ẽs, gar̃bę* arba *gárbę*), *gãrinti* „šutinti, laikyti garuose; deginti" Jž. I 414 (: *gãras*), *géntintis* „giminiuotis" K 120, Kv., Slnt. (: *gentìs, -iẽs, geñtį* „giminietis"), *gróžinti* „puošti, gražinti" K 137 (: *grõžis* arba *grõžė*), *káininti* „kainoti" Jž. II 9 (: *káina*), *káupinti* (ir *kaũpinti*) „kaupą daryti, pilti su kaupu; į krūvą kasti" ib. 58, Kv. (: *kaũpas*), *kẽkšinti* „daryti kekše" Jž. I 68 (: *kẽkšė*), *kiaũlinti* „vadinti kiaule; smarkiai barti" ib. 100 (: *kiaũlė*), *kiaũšinti* „eiti atsargiai, lyg nešant kiaušinius; eiti susikūprinus" ib. 102, Sb. (: *kiaũšis* „kiaušinis"), *lẽdinti* „apleisti apšalu, apskardu" Jž., LP IV 3 (: *lẽdas*), *liáupsinti* „garbinti, šlovinti" K 228 (: *liaupsẽ* „garbė, garbinimas"), *lìginti* „ligonį žiūrėti, slaugyti" Vbl. (: *ligà*), *pralobinti* „praturtinti" BrB 1 Sam. XVII 25, N 371, (: *lõbis*), *mártintis* „susižadėti, susižieduoti" K 244 (: *martì*), *mérginti* „suktis apie merginą, kalbinti ją tekėti, jai pirštis" Sb.,

mérgintis „pirštis" K 250, Nms. (: *mergà*), *pẽdinti* „pamažu eiti, lengvai žengti" K 302, Kv. (: *pėdà*), *apsiplùnksninti* „aplipti plunksnomis" Jž. I 72 (: *plùnksna*), *svẽtinti* „svečiu, viešnia laikyti" Plt. (: *svẽčias, svetỹs*), *šlãkinti* „šlakstyti, krapyti" BrB 2 kar. XVI 13, K 431 (: *šlãkas* „lašas"), *šlóvinti* „garbinti, rühmen, preisen" K 434 (: *šlovẽ* arba *šlóvė*), *tal̃kinti* „talką daryti" Išl. (: *talkà*), *ùrvinti* „daryti urvą" Sb., Kp. (: *ùrvas*), *váišinti* „bewirten, traktieren" Jž. I 662 s. v. išvysti, JGr. 16, Sksn., Msd., Slnt., Tv., Klt., Pl., Klm. (ir *vaĩšìnti* „t. p." K 484 : *váišės* arba *vaĩšios* „vaišinimas"), *vamzdinti* „vamzdžiu švilpti, vamzdžiuoti" BrB 1 Kar. I 39 (: *vam̃zdis*), *várginti* „kam vargą daryti, ką sunkinti, kamuoti" K 488, Ds. (: *var̃gas*), *varpinti* „skambinti" SzDi. 51 (: *var̃pas*), *vaškinti* „vaškuoti" ib. 402 (: *vãškas*), *vérginti* „vergu daryti" KZ LII 264 (: *vérgas*) ir kt.

Vaiksmažodžiai su *-inti*, kilę iš būdvardžių, yra: *báltinti* „baldyti" N 319, K 38, Jž. I 189, Al., Dkš., Ddv., Skr., Žem. IV 108 (: *báltas*), *baugìnti* „baidyti, gandinti" K 41, Jž. I 196 (: *baugùs*), *bjáurinti* „bjauroti, besudeln" Jž. I 503 s. v. įbjaurinti, Ds. (ir *bjaũrinti* K 46 : *bjaũras* ‖ *bjaurùs*), *bránginti* „brangų daryti, kainą kelti" DA 231, Sb., Kp. (ir *brangìnti* K 55 : *brángus* ir *brangùs, brángų*), *dáilinti* „daryti dailų, verfeinern, glätten" K 76, Ds. (: *dailùs, dail̃ų*), *drą̃sinti* „ermutigen" K 91, Ds. (: *drąsùs, drą̃sų*), *gárdinti* „daryti gardų" Jž. I 412, Sb., Ds. (ir *gar̃dinti* K 114 : *gardùs, gárdų* ir *gar̃dų*), *káltinti* „beschuldigen" K 164, Jž. II 22, Kv., Ds. (: *kal̃tas*), *kártinti* „daryti kartų" Ds. (ir *kar̃tinti* K 170 : *kartùs, kártų* ir *kar̃tų*), *kíetinti* „daryti kietą" K 182, Jž. II 109, Ds. (: *kíetas*), *kreĩvinti* „daryti kreivą, kreivoti" Jž. II 225 (: *kreĩvas*), *kváilinti* „daryti kvailą arba kvailu vadinti" Nms. (ir *kvaĩlinti* K 214 : *kvaĩlas*), *leñgvinti* „daryti lengvą" K 226, Sb., Ds. (: *leñgvas*), *lìnksminti* „daryti linksmą" K 232, Sb., Kp., Ds. (: *liñksmas*), *márginti* „daryti margą" K 243, Ds. (: *márgas*), *páikinti* „daryti paiką, verwöhnen, verziehen" Nms., Kv. (ir *paĩkinti* Als. : *paĩkas*), *prisipatoginti* „prisitaikyti" PS I 144 (: *patogus*), *pilninti* „pilti pilną" ib. I 94 (: *pìlnas*), *puikintis* „puikuoti" NS 222 (: *puikùs*), *ramìnti* „daryti ramų" (: *ramùs*), *sáldinti* „daryti saldų" Sb., Ds. (ir *sal̃dinti* K 364 : *saldùs, sáldų* ir *sal̃dų*), *sáusinti* „daryti sausą" Sb., Ds. (ir *išsaũsinti* Jž. I 623 : *saũsas*) *siaũrinti* „daryti siaurą" KDL II 161 s. v. schmälern, Sb., Ds.

(: *siaũras*), *skálsinti* „daryti, kad būtų skalsu, linkėti skalsõs" K 377, Sb., Ds. (: *skalsùs, skal̃sų*), *smaĩlinti* „daryti smailų" K 389, Sb. (: *smailùs, smaĩlų*), *sótinti* „daryti sotų, sättigen" K 395, Sb. (: *sótus*), *suñkinti* „daryti, kad būtų sunku" (: *sunkùs, suñkų*), *svéikinti* „daryti sveiką; grüssen" DP 73, 74, K 417, JGr. 16, Nms., Ds. (: *sveĩkas*), *švankinti* „papuošti" DP 598 (: *šváñkus*), *šventinti* (ir *šveñtinti*) „daryti šventą, švęsti" K 443, Kv., Slnt., PJ 32, DB 73, ŽV II 223, Sb., Ds. (: *šveñtas*), *támsinti* „daryti, kad būtų tamsu" K 447, Ds. (: *tamsùs, tam̃sų* ir *támsus*), *tìrštinti* „daryti tirštą" K 459 (ir *tir̃štinti* Sb. : *tir̃štas*), *trum̃pinti* „daryti trumpą" (: *trum̃pas*), *tvìrtinti* „daryti, kad būtų tvirta" (: *tvìrtas*), *žãlinti* „daryti žalią" K 515 (: *žãlias*) ir kt.

Šios rūšies veiksmažodžiai veikiausiai buvo pradėti daryti ne iš paprastų vardažodžių su balsinėmis priesagomis, bet iš tokių daiktavardžių ar būdvardžių, kurie yra turėję priesaginį *-in-*; dėl to pvz. *ãklinti* „daryti aklą, apjakinti, blenden" K 5, Jž. I 8, *áuksinti* „auksuoti, vergolden" K 32, *krùvinti* „daryti kruviną, kraujuoti", *kùpinti* „sukrauti, surinkti, häufen, aufhäufen" N 211, *nãkvinti* „nakvynei palikti, priimti" N 414, DŽ 57, *pur̃vinti* „daryti ką purviną" ir kt. visų pirma vestina ne iš *ãklas, áuksas, *kruvis* (= s. sl. *krъvь*), *pur̃vas*, bet iš *ãklinas* „aklas, be skylių, sandarus; pilnas" Alk., Lkš., Gžd., Km., *auksinas* „auksinis", *krùvinas, kùpinas, nãkvinas* „nakvojąs", *pur̃vinas*. Ilgainiui ši priesaga galėjo būti abstrahuota ir pradėta plačiau vartoti. Plg. dar s. ind. *vénati* „geidžia, panūsta" : *venáḥ* „išilgęs, sehnsüchtig", gr. θηγάνω „galandu" (čia -ανω gali būti kilęs iš *-n̥nō*, kuris mūsų kalboj turėjo išvirsti į **-innuo* > *-inù*) : θήγανον „galąstuvas", ὀλισθάνω „sprūstu, glembu": ὀλίσθανος „sudribęs, suglebęs, miegūstas" ir kt. Toliau žr. Brugmann Gr. II² I, 263t., 3, 313tt., Leskien Abl. 432t., Fraenkel APh VII 17tt.

§ 277. Gana didelis skaičius priežastinių veiksmažodžių su *-inti* dabar paprastai jau nebesiejami su vardažodžiais ir dėl to atrodo esą sudaryti iš kitų veiksmažodžių, pvz. *augìnti* (: *áugti*), *bėgìnti* (ir *bė̃ginti*) „daryti, kad kas bėgtų" K 43, Jž. I200, Snt., Lpg., Švn., Gžd. (: *bė̃gti*), *bìldinti* „daryti, kad bildėtų" Jž. I 208 (: *bildė̃ti*), *bìrbinti* „birbyne švilpti, dūduoti" K 48, Btn., Ds. (: *bir̃bti*), *bìrinti* „barstyti, ne vietoje berti" Ds., Tvč., Mlg. (: *bìrti*), *blėsìnti* (ir *blė̃-*

sinti) „daryti, kad kas blėstų" Jž. I 218, Užv., Pcn., *brìnkinti* (ir *brinkìnti*) „daryti, kad kas brinktų" K 58, Jž. I 236, Lpg. (: *brìnkti*), *bùdinti* „wecken" (: *bùsti*), *čìrškinti* „daryti, kad kas čirškėtų; smuikui duoti čirkšti; kepinti su čirškinimu" K 72, Sb., Ds. (: *čir̃kšti*), *dìlinti* „daryti, kad kas diltų, trinti, abreiben" K 88, Jž. I 327, Sb. (: *dìlti*), *dirbinti*·„rūpintis, kad būtų dirbama" Jž. I 330, ŽV I 242, Žem. II 59 (: *dìrbti*), *drẽbinti* „daryti, kad kas drebėtų" Jž. I 343 (: *drebė̃ti*), *dùsinti* „daryti, kad kas dustų" (: *dùsti*), *džiovìnti* „laikyti padžiovus, trocknen, trocken machen, darren" (: *džiáuti*), *džiùginti* „daryti, kad kas džiaugtųsi" (: *džiùgti*), *ė̃dinti* „duoti ėsti, maitinti" Jž. I 393 (: *ė́sti*), *gaišìnti* „užlaikyti, trukdyti; naikinti; kleisti" (: *gaĩšti*), *gir̃dinti* „duoti girdėti" Jž. I 435 (: *girdė́ti*), *gùrinti* „trupinti, purinti" DP 8, Jž. I 495 (: *gùrti*), *kaĩtinti* „daryti, kad kaistų" K 161, Kv., Sb., Ds. (: *kaĩto, kaĩsti* „heiss werden"), *kálbinti* „šnekinti" Sb., Ds. (ir *kaĩbinti* K 162, Slnt. : *kalbė̃ti*), *kárkinti* „daryti, kad kas karktų" K 168, Ds. (: *kar̃kti*), *kìbinti* „užkliudyti, užkabinti, paliesti" Jž. II 104 (: *kìbti*), *kìrinti* „kairinti" Ds., Tvč. (: *įkìrti* „nusibosti, atgristi, įsipykti" ‖ *kérti* „atsiknoti" ir kt.), *kìrkinti* „daryti, kad kas kirktų, erzinti" K 184, Sb., Ds, (: *kir̃kti* „kreischen"), *kìršinti* „erzinti, siutinti, nartinti" K 185, Sb., Ds. (: *kir̃šti* „pykti, tužti"), *kiùrinti* „daryti, kad kas kiurtų, būtų kiaura" Msd., Slnt. (: *kiùrti*), *klãbinti* „klabenti" Kv., Msd., Slnt., Als. (: *klabė̃ti, klàbti*), *krìmtinti* „daryti, kad kas krimstų" Jž. II 241 (: *krim̃sti*), *krókinti* „daryti, kad kas siaustų, šėltų" Kv. (: *krõkti*), *lãkinti* „daryti, kad kas laktų, duoti lakti" K 219, Sb. (: *làkti*), *lẽsinti* „duoti lesti" (: *lèsti*), *mìginti* „migdyti, leisti miegoti" K 255, JGr. 200 (: *mìgti*), *mìtinti* „maitinti" Sb., Ds. (: *mìsti*), *pỹkinti* „pykdyti" K 310, JGr. 200, Nms., Grb., Alk., Sksn., Rsn., Dbn., Ylk., Šv. (ir *pýkinti* Ds. : *pỹkti*). *rẽkinti* „daryti, kad kas rėktų, rikdyti" Jž. I 535 s. v. į r ė k i n t i, Ds. (: *rẽkti*). *rìtinti* „ridenti" K 356 (: *rìsti*), *rūpinti* „antreiben, anregen" (: *rūpė́ti*), *sirpìnti* „duoti uogoms sirpti" K 374 (ir *sir̃pinti* Kv. : *sir̃pti* „nokti, reif werden"), *skam̃binti* (: *skambė̃ti*), *smìrdinti* „daryti, kad smirdėtų" K 392 (: *smìrsti, smirdė̃ti*), *sūpinti* „ką nuolat supti" ib. 414 (: *sùpti*). *švìlpinti* „švilpauti" ib. 445 (: *švil̃pti*). *tárškinti* „daryti, kad tarškėtų" ib. 449 (: *tar̃kšti, tarškė̃ti*), *ténkinti* „daryti, kad užtektų" Nms. (: *teñka, tèkti*), *tìlpinti* „talpinti" Jž. I 666 s. v. į t i l p t i (: *til̃pti*), *įtìnkinti* „įtaikinti; nustatyti, suderinti" Jž. I 667

(: *įtiñka, įtìkti*), *trùkinti* „trukdyti“ K 467, Mdg. (: *trùkti*), *tùkinti* „daryti, kad tuktų“ K 469, Sb. (: *tùkti*), *tvìrkinti* „daryti, kad tvirktų“ (: *tvìrkti*), *vẽdinti* „liepti vesti“ ŽS 43 (: *vèsti*), *výtinti* „daryti, kad vystų“ K 510 (: *výsti*), *vìlkinti* „gaišti, užtraukti“ Ožk., Sb. (: *vil̃kti*), *vìrkinti* „virkdyti“ JGr. 197 (: *pravir̃kti* „imti verkti“), *žavìnti* „kam galą daryti, galabyti, žudyti“ DP 418, BR Išm. XVIII 5, K 517 (: *žavė́ti* „užkerėti, užburti, t. y. daryti, kad kas pražūtų“ ‖ *žùvo, žū́ti*) ir kt.

Iš augščiau minėtųjų pavyzdžių ypač yra išskirtini tokie, kurie savo šaknyse turi *a* šalia atitinkamų pirminių veiksmažodžių šakninio *e* arba *i*, pvz. *alsìnti* „kamuoti, varginti, müde machen“ K 7, Jž. I 13, Kv. (: *il̃sti* > *ìlsinti* Sb., Ds. arba *il̃sinti* Kv., Jž. I 524), *gadìnti* „beschädigen, verderben“ (: *gẽdo, gèsti*), *gamìnti* „veisti, užveisti; įsigyti, paruošti“ DP I 377, K 113, Jž. I 409 (: *gemù, gim̃ti* ‖ *gãmas, ãp-gamas*...), *kabìnti* „aufhängen, t. y. daryti, kad kas kabėtų“ (šaknis *kab-* ‖ *keb-* : *keb-ẽklis* „kabis, kablys, vąšas“ ir kt.), *káirinti* „erzinti, zergen“ Sb., Kp., Pnl. (kaip rodo lat. *kaĩrinât* šalia *karinât* „erzinti, pykinti“, šis žodis gali būti naujadaras vietoj **karinti* ir toliau sietinas su *ãt-karas* „nenorus, nenusiteikęs“ : *ké́rti* „atsiknoti“ ‖ *į-kìrti* ir kt., žr. Būga KZ LII 266), *kankìnti* „kamuoti, varginti, peinigen“ (ir *kánkinti* Slnt. : *keñkti*), *lakìnti* „daryti, kad kas lėktų“ K 219 (: *lekiù, lẽkti*), *lamìnti* „lamdyti“ ib. 220 (: *lémti* ‖ *lìmti*), *marìnti* „būti prie kieno nors mirimo; stapinti“ (: *merẽti* ‖ *mir̃ti*), *narìnti* „daryti, kad kas nertų į vandenį, versti pasinerti“ JGr. 198 (: *nérti*), *nartìnti* „pykinti“ Gžd. (: *nértėti* ‖ *nir̃sti*), *sárginti* „liginti, ką ligoje slaugyti“ K 366 (: *sergù, sir̃gti*), *sarpinti* „sirpinti“ KZ LII 268 (: *sir̃pti*), *smardìnti* „smirdinti“ K 390, *spargìnti* „spirginti“ Kv. (šaknis *sparg-* ‖ **sperg-* : pr. *spergla-wanag[is]* „žvirblinis vanagas“ ir kt., žr. Būga KS 106t.), *talpìnti* „tilpinti“ K 447 (: *telpù, til̃pti*), *tramìnti* „mažinti skausmą, raminti“ KDL II 162 s. v. Schmerz, Lzd., „lengvai užkliudyti, pastumti“ Mitt. I 136 (: *trem̃ti* ‖ *trìmti*), *vadìnti* „nennen; rufen“ (: *vedù, vèsti*, žr. Trautmann Wb. 337), *vaitìnti* „vytinti“ Jd. 348_7 (: lat. *vietêt* „t. p.“ ‖ *výto, výsti*) ir kt.

Šitos rūšies pavyzdžiai yra tuo įdomūs, kad jų šakninis *a* duoda progos juos sus'eti su atitinkamais vardažodžiais, plg. *alsìnti* : *al̃sas* „nuilsimas“ arba *alsà, -õs* „t. p.“, *marìnti* : *mãras*, s. sl. **moriti* (> l. *morzyć* „badu marinti, kankinti“ ir kt.), *smar-*

dìnti : *smardas* (= sl. **smordъ* > s. sl. *smradъ* „smarvė"...), *vadìnti* : *vãdas* ir kt. Iš dalies tokį santykį galima net ir reikšmiškai paremti; pvz. *kankìnti* iš pradžios galėjo reikšti „kanką [=kančią] daryti", *ramìnti* — „ką ramų daryti", *smardinti* — „smardą [=smarvę] daryti" ir tt. Taigi tokie dariniai kaip *alsìnti, sarpìnti, smardinti, spargìnti, talpìnti, vaitìnti* ir kt. veikiau yra senesni, o *ìlsinti, sirpìnti, smìrdinti, tìlpinti, výtinti* (ir *vytìnti*) pagal *il̃sti, sir̃pti, smìrsti* (arba *smirdė́ti*), *til̃pti, výsti* galėjo būti vėliau sudaryti. Ir dabar kaip tik naujų šios priesagos veiksmažodžių su šakniniu *a* nebelinkstama sudaryti, o tie iš jų, kurie dar pažįstami, yra gana siaurai vartojami.

Bet vis dėlto daugelio tokių veiksmažodžių vardažodinės kilmės visai aiškiai jau nebegalima įrodyti, ir todėl šiuo metu yra sunku pasakyti, ar šios rūšies dariniai tik iš vardažodžių yra pradėti daryti. Toliau plg. Endzelin Le. Gr. 643tt. Tai tenka pabrėžti dėl to, kad mūsų kalboje ilgainiui šios priesagos darinių galėjo susidaryti labai įvairiu laiku ir individualiu būdu. Pvz. sprendžiant pagal *plė́šti* : lat. *pluôsît, slẽgti* : lat. *sluôdzît, sė̃sti* : s. sl. *saditi* „sodinti", kur šaknis *sad-* gali būti kilusi iš **sōd-* (plg. *súodys* ir kt.), mūsų *sodìnti* yra laikytinas perdirbiniu iš senesnės lyties **suodinti*, kuri savo ruožtu, rodos, yra toliau perdirbta į žem. *svadìnti* „sodinti", žr. Specht KZ LXII 44, 51. Tuo pat būdu šakniniais balsiais santykiauja ir *bogìnti* „nešti, vilkti, skubiai ką gabenti, skubinti, bėginti" K 53, Slnt. (ir *bõginti* Dvd.) su lat. *buôdzinât* „bėginti, slėpti". Bet kuriuo būdu senesnė šaknis *buog-* galėjo būti paversta į *bog-*? Endzelynas APh V 10t. mano, kad latvių *buôdzinât* yra sudarytas iš **buogas*, o mūsų *bogìnti* iš naujadaro **bogas*, kuris taip santykiauja su **buogas*, kaip pvz. *slõgas* arba *slogà* su *slúogas* ir kt. Taigi *bėginti, boginti* ir *buodzinãt* tuo būdu laikytina trimis įvairių laikotarpių dariniais su viena ir ta pačia priesaga.

Arba štai vėl šalia *kàkti* „užtekti, ganėti" yra sudarytas senas priežastinis veiksmažodis *kãkinti* „tenkinti, jmd. befriedigen, zufrieden stellen, jmdm. Genüge tun" Vln., Msd. (plg. dar.: vestis tur žmonės... ne todrin, idant p a k ã k i n t ų savo kūnui DP 70 = aby dość czynili swej cielesności); bet kaikurie žemaičiai (salantiškiai, tveriečiai...) ėmė jį pagal *kankù, kankì, kañka* bei kt. ir persidirbo į *kánkinti* lygiai taip pat, kaip *ténkinti* pagal *teñka* ir

kt. turi perdirbtą šaknį *tenk-* iš *tek-*; plg.: t é n k i n k avižas pavasariui, t. y. daryk, kad avižų užtektų pavasariui Nms., žr. Būga KZ LII 267.

Panašiu arba kitu kuriuo būdu turi būti mūsų pačių sudaryti veiksmažodžiai ir su pailgintais šaknies balsiais, pvz. *gýlinti* „gelti (vabzdžiams); zylioti" Jž. I 431 veikiausiai yra sudary'a ne iš *gìlti* arba *gýlė* (t. y. gēlė), bet iš *gylýs, gýlio* „geluonis", būtent — *gýlinti* iš pradžios galėjo reikšti „leisti gylį", o vėliau ir „gelti". Tos pat rūšies gali būti ir *kýbinti* Kv., Msd., Slnt. šalia *kìbinti, kìbti, kìbis* ir kt. Bet kad tokios pat darybos būtų ir *grū̃žinti* „duoti graužti" Als. arba *spū̃dinti* „lėtai, tingiai eiti" Kv. greta *gráužti* bei *spáusti*, dabar dėl reikiamų duomenų stokos jau nebegalime pasakyti, nors turime *grùžas* „trumpas", *gružénti* „po truputį graužti", *grūžtìs* „didelis, veriąs skausmas" ir kt. Plg. dar *kiū̃tinti* „pamažu eiti, judėti" Jž. II 140, Rzl., Sb., Ds. greta *kiū́ta* „kuris kiūto", *kiūtõnas* „t. p.", *kiū́tis, -čio* „kuris tyliai eina" ir kt., *lū́kinti* „laukti, lūkuriuoti" Arm., Rdn., Ldk. greta *lū̃kestis, palū̃kos* ir kt., *sliū̃kinti* „selinti, slinkti, slaptomis eiti" Btn. ir kt.

Dar mažiau aiškūs dariniai yra pvz. *pẽpinti* „lepinti, puoselėti" DP 46, 65 (Spechtas KZ LV 18tt. tai jungia su gr. πέπων „minkštas, lepus, baigštus"), *sẽbinti* „perdaug taupyti, šykštauti" Dtv., Trg., Lkm. (Būga KS 280 šį žodį kildina iš nebevartojamo įvardžio **sebho-* : pr. *sebbei* „sau" ir kt.), *stapìnti* „starinti, marinti" Kv., PŽK 94 (ir *stẽpinti* „girti, garbinti" DP 20, 77, 475, 595, „didinti, gross machen" M II 244 greta *stìpti, stéipėti* ir kt., žr. Būga KZ LII 285), žem. *šankìnti* „ščkinti" (: *at-šankẽ* „kablys, kablio pavidalo išauga lazdoje, medyje ir kt." K 29) ir kt.

§ 278. Kad ir įvairios kilmės būdami, veiksmažodžiai su *-yti* ir *-inti* dažnai yra tarpusavy kaitaliojami be kokio nors žymesnio reikšmės skirtumo, pvz. *aižýti* ‖ *aižìnti* LŽT 80, *ãkyti* „barti, vainoti" Jž. 8 ‖ *ãkinti* „aklinti; prikaišioti į akis ydas" ib. 7, *áuksyti* Gžd. ‖ *áuksinti, áušyti* DP 267, Jž. I 178, Gžd., Šts., Vvž., Skd., Kp., Ds. ‖ *áušinti* K 33, Dkš., Lpg., Rmg, Pnv., Sb., *báltyti* Lpg., TŽ III 347 ‖ *báltinti, bìldyti* „trankyti, daužyti" N 326, Jrb. ‖ *bìldinti* „belsti, barškinti" Jž. I 208, Sksn., Užv., *braidýti* ‖ *braidinti* BrP I 30, 147, *dáigyti* „daryti, kad dygtų, auginti" Jž. I 285 ‖ *daigìnti* „t. p." ib., Kbt., Nms., Sb., *dailyti* N 130 ‖ *dáilinti*

ib., *dalýti* M I 42, N 125, K 77. Jž. I 290, Sb., Kp. || *dalìnti* Jž. I 290, LŽT 55, Kbt., Nms., *dìlgyti* „mit Nesseln brennen" K 88, Jž. I 327 || *dìlginti* „t. p." Nms., Sb., *dìrgyti* „atlaužti gaiduką, įtempti laiką; nuleisti gaiduką, sumažinti įtempimo jėgą" Jž. I 330 || *dìrginti* „judinti, dilginti" ib., K 89, *gesýti* „löschen" N 253, K 121, Jž. I 429, Sb., Kp. || *gesìnti* Al., Mkn., Lpg., Dkš., Vbl., Nms., Btč., Dbn., Svl., Šl., Rmg., *grasýti* Lpg., Bsg., Rmg., Sb., Kp., Pp. || *grasìnti* K 131, Jž. I 462, Vvr., Snv., Nms., Sksn., Šts., Gr., Krl., *grūdyti* „härten" N 272, Jž. I 477, Lzd., Lkv., Msd., Kv., Rkš. || *grūdinti* Sksn., Btč, Kr., Jžt., SzDi. 71, *gùndyti* || *gùndinti* BrB 5 Moz. XIII 3, GNT Mat. IV 1, VK 80, DKI 337, Jž. I 491, *kasýti* || *kasìnti* Schl. 279, *keřšyti* || *keřšinti* Maž. 388, Jž. II 87, *kėsýtis* LD 262, K 182, Jž. II 90 || *kėsìntis* Grb, Sb., *kìrdyti* „budinti, žadinti" Kv., Rtv. (ir *kirdýti* „t. p." Jž. II 124) || *kìrdinti* Lzd., Jž II 124, *kìrkyti* „erzinti" Lpg. || *kìrkinti* „rėkdyti, erzinti" Jž. II 125, Lzd., Sb., Km., Rkš., *kraipýti* || *kraipìnti* Jž. II 209, *láidyti* || *laidinti* VK 96, Plt., Skd., Lšk., Jž., *láužyti* || *laužìnti* „iškvosti" Plt., *lãvyti* „gudrinti, kutrinti, mitrinti, prusinti, mokyti" Jž. I 598 s. v. i š l a v y t i || *lãvinti* „t. p." ib., *lipýti* || *lipìnti* Ddv., *málžyti* || *málžinti* Sksn., Jž. I 54 s. v. a p m a l ž i n t i, *mankštyti* „minkštinti, jaukinti" R I 88, K 242 || *mankštìnti* ib., *migýti* „migdyti" || *mìginti* „duoti pamiegoti" K 255, Svk., Sksn., Lšk., Šts., Vkš., JGr. 200, Šl., žem. ir ryt. augšt. *mókyti* || *mokìnti* BrB 5 Moz. IV 14, M I 172, K 260, LŽT 56, Nms., JGr. 200 (= pr. *mukint*), *mùklyti* „godžiai gerti" Kp. || *mùklinti* „t. p." ib. (rečiau tepasakoma), *muĩvyti* „mauru apnešti, aptepti" K 263, „rėkti, balsiai verkti" Km., Užp., Jžt., Ds. || *mulvinti* (šalia *mulvyti*) „kankinti, kamuoti" N 410, *náikyti* „vernichten, vertilgen" Mkn., Lpg., Ds., PS I 133, SzDi. 86 || ryt. augšt. *náikinti* Sb., Ds. arba *naikìnti* K 266, Nms., žem., *nővyti* „naikinti" Kv., Msd., Slnt., Jž. I 609 s. v. i š n o v y t i || *novinti* ŽS 132, ŽV I 29, *plonyti* „daryti ploną" N 310 || *plóninti*, *priešytis* M II 445, K 330 || *príešintis* Kv., *pùrtyti* || *purtinti* Vaiž. VII 76, *purvyti* SzDi. 16, 80 || *puřvinti*, *ráižyti* || *raižinti* GNT Jon. XIX 24, *rūkýti* || *rūkìnti* SL 1, 35, *skãlyti* M I 240, K 376, Sb., Kp. || *skãlinti* Btn., Svk., Dkš., *slaugýti* || *slaugìnti* LF 172, *táikyti* „zielen; derinti, versöhnen"; tinkinti, įtikti; K 446, Vbl., Dkš., Nms., Gr., Rmg., Sb., *táikytis* „ruoštis" Mrp. || *táikinti* „t. p." K 446, JGr. 197, DLŽ 36, Rmg.,

tiẽsyti „tiesti" Dvd., Smg. ‖ *tiẽsinti, tirpýti* ‖ *tirpìnti* R I 161, M I 295 (šalia *tirpyti*), SL 67, *tytyti* „juoktis, tyčiotis iš ko" DP 145, 161 ‖ *tytinti* „t. p." KN 65, 70, *týtinti* „erzinti, mėgdžioti" Ršk., *vartýti* ‖ pr. *wartint, viẽnyti* K 501, Sb., Kp. ‖ *vieninti* DP 48, 132, PS I 58, 285 ir kt. Niuansinėmis reikšmėmis šios rūšies veiksmažodžiai tik tada yra skiriami, kai jie su šiom abiem priesagom pasitaiko kur vienoje vietoje; pvz. *migýti* tuo būdu yra „daryti, kad kas užmigtų", o *mìginti* — „duoti,. leisti miegoti", žr. JGr. 200. Yra galimas daiktas, kad savo reikšme seniau ir *mókyti* buvo skiriamas nuo *mokìnti*, būtent — *mókyti* galėjo būti „daryti, kad kas išmoktų", o *mokìnti* — „daryti, kad kas mokėtų". Bet dabar paprastai to skirtumo nebedaroma: vienose tarmėse yra pažįstamas tik *mókyti*, o kitose tik *mokìnti;* plg. dar Fraenkel BSl. 1t., taip pat Leskien Abl. 442.

Beveik visai panašiai kaip *-yti* ‖ *-inti*, pagreičiui, tik gal kiek rečiau, yra sutinkama ir *-dyti* ‖ *-dinti*, pvz. *báldyti* ‖ *báldinti* Mkn., Grž., *bliū́dyti* „daryti, kad kas bliautų" Jž. I 222, Pl. ‖ *bliū́dinti* „t. p." Jž. I 222, Dbn., *dìldyti* „dilinti" ib. 326 ‖ *dìldinti* ib., *jódyti* „nuolat joti" ‖ *jõdinti* (ir *jodìnti*) „leisti kam joti (ir pačiam drauge joti)" K 155, Jž. I 685, *kìldyti* ‖ *kìldinti* „kelti augštyn" Lnk., *lódyti* ‖ *lodinti* Jž., „erzinti" Pkp., *migdýti* ‖ *migdinti* Mkn. (TŽ II 285), *pỹkdyti* ‖ *pỹkdinti* R I 116, Sksn., Lpg., *pìldyti* ‖ *pildinti* BrP II 299, *pùldyti* ‖ *puldinti* Maž. 9, *rámdyti* ‖ *rámdinti* Btn., *siū́dyti* Nms. ‖ *siū́dinti, stabdýti* ‖ *stabdìnti* Jsd. 318, *tvìndyti* ‖ *tvìndinti* Jž. I 96 s. v. a p t v i n d i n t i, *vìrkdyti* Mrp., Dbn., Šl., Rmg., Sb., Kp., Ds. ‖ *vìrkdinti* K 507, OD II 109, Ddv., Sksn., Ppl., *žiódyti* Lnk., Sb., Kp. ‖ *žiódinti* Rdn., Rmg., *žudýti* ‖ *žudinti* Prl. (TŽ I 229) ir kt.

Priesaga *-dinti* savo priebalsį *-d-* turi iš ten pat, kaip ir *-dyti*; bet kadangi *-inti* vis daugiau dabar linkstama vartoti priežastiniams veiksmažodžiams sudaryti, tai ilgainiui tam pačiam, tik daugiau pasyvinės reikšmės, reikalui buvo pradėta plačiau vartoti ir *-dinti*, net tokiais atvejais, kur *-dyti* lygiagrečiai visai arba retai kur tesutinkame, pvz. *bìrdinti* „berti, liepti berti" Jž. I 210, *dẽdinti* „sodinti (vištą) ant kiaušinių" ib. 305, *dègdinti* „liepti degti, uždegti" ib. 305, *dirdinti* „liepti dirti" PKT 37, *dúodinti* „liepti duoti" BrB Dan. I 12, Jž. I 372. *eĩdinti* „versti eiti" Jž. I 394, *ė́zdinti* „duoti ėsti, ėdinti" (iš **ė́d-dintei*) Jž. I 398, *giñdinti* „liepti giñti" DŽ 5, *im̃dinti*

„rūpintis, kad būtų imama" Jž. I 526, *krim̃sdinti* „duoti krimsti" Jž. II 241, *máldinti* „leisti malti" K 241, *pjaudínti* „liepti pjauti" VŽK 98, *risdinti* „ritinti" Vln., *séndinti* „daryti seną" Žem. II 308, Sb., *smaugdinti* „liepti smaugti" BrP I 105, *šaũkdinti* „liepti šaukti" ME 30, „skelbti" Dvd., *veždinti* „liepti, leisti vežti" BrB 2 Sam. VI 10, *vìlkdinti* „gaišinti" Nms., *virdinti* „liepti virti" ŽS. 46 ir kt.

Ilgainiui *-dinti* buvo pradėta dėlioti ir prie antrinių veiksmažodinių kamienų, pvz. *derė̃dinti* „prikalbinėti, linkti prie ko" Jž. 312, *gulė̃dinti* „duoti arba liepti gulėti, gulinti" ib. 488; *badýdinti* „leisti badytis" ib. 181, *dantýdinti* „dėti dantis" Snt., *draskýdinti* „duoti arba liepti draskyti" Jž. I 340, PKT 53, *plė́šydinti* „duoti arba liepti plėšyti" DB 181, *valgydìnti* „duoti valgyti" K 485, Sb. Kp.; *mazgodinti* „duoti mazgoti" (pvz.: n u s i m a z g o d i n k i t e kojas jūsų BrB 1 Moz. XIX 2); *kaĩtındinti* „šildyti (valgį ant ugnies)" Jž. II 13, *kãsındinti* „priversti, liepti kasti" ib 50, *lódindinti* „liepti kitiems, kad lodintų šunis" Jž., *atpjaudindinti* „liepti arba duoti atpjauti" (pvz.: Marcijonas abidvims krūtis a t p j a u d i n d i n o ŽŠ 44), *pýkındinti* „leisti kam pykinti" K 310, *rašýdindinti* „siųsti ką kito prašyti, kad parašytų" Jž. I 661 (išnašoje), *žavindinti* „duoti arba leisti žavinti" BR 1 Mak. I 25 ir kt.

Tokie pavyzdžiai kaip *káusdinti* Jsd. 240, *pjausdinti* BrP I 142 ir kt. yra vestini iš *káustyti, pjáustyti*, t. y. iš tariamų šaknų *kaus-, pjaus-* ir priesagos *-dinti*.

Dėl *-dinėti* žr. 529 psl.

§ 279. Veiksmažodžiai su *-enti* gali būti pradėti daryti iš vardažodžių su priesaginiu *-en-*, plg. *gyvénti* : *gyvenà, -õs* „gyvenimas", *letę́nti* : *lẽtena, -os* ir kt., žr. Specht KZ LXII 94. Dabar ši priesaga vartojama šalia *-inti*, tik kartais kiek kitokesnės reikšmės, pvz. *akénti* „ekėti" Jzn., Pn., Rdm., Šlvt., *badénti* „badu marinti" Tvč., Mlg., *baksénti* „badyti, baksėti, baksnoti" Btn., Ds., *baldénti* „bildenti" Bsg., Ds., *balénti* „balinti; piktai skersomis žiūrėti" Vkš., Lžv., *bambénti* „palengva bambėti" Jž. I 190, *barškénti* „belsti, barškinti" Pnv., Ds., Plš., *barbénti* „nesmarkiai barbinti, belsti" Škn., Gzd., Bsg., *bėgénti* „bėginti" Ds., *bildénti* „nesmarkiai belsti" Pvk., Šlvt., *birénti* „po truputį byrėti, snyguriuoti, lynoti; po truputį berti" Jž. I 210, Sksn., Svk., Vvr.,

Vkv., Alk., *blebénti* „plepėti, niekus taukšti" K 50, Jž. I 217, *blizgénti* „blizginti" KD 102, *brazdénti* „brazdėti, bildenti" Vkv., Sd., Vgr., *bugšténti* „baidyti" Krl., ŠII., *bukénti* „bukinti" Jž. I 247, Užv., *burblénti* „čiurlenti; burbėti, murmėti" Jž. I 251, Rdn., Igk., Sb., Kp., Ds., K 64, *čiurénti* „pamažu tekėti" Jž. I 278, *čiurvénti* „t. p." K 74, Jž. I 278, *dangenti* „danginti" Žem. I 257, *dangéntis* „dangintis, kraustytis" Jž. I 291, *dilénti* „zulinti, brūžuoti; dykinėti, nieko nedirbti, slinkauti, šlaistytis" ib. 326, *drebénti* „drebėti; drebinti" Tvč., *dūdénti* „dūduoti; grūmėti" Jž. I 358, *durslénti* „pamažu risčia bėgti, dursnoti" ib. 369, *dvesénti* „dvėsinti" Tvč., *gabénti* „nešti, vilkti, boginti" Jž. I 399, Sb., *gaišénti* „pamesti" Rmš., *girdénti* „daryti, kad kas girdėtų" Vkj., *graudénti* „graudinti" Jž. I 462, PS I 285, *gudénti* „gudinti, pratinti" Jž. I 485, *jojénti* „po truputį, lėtai joti" ib. 685, *karénti* „šykštauti" Tvč., *kasénti* „kasyti" Vkn., *kaupénti* „kaupti" Jž. II 58, *klišénti* „klyšuoti" LP IV 40, *kiuténti* „palengva bėgti" Kkl., *kūrénti* „heizen", *linksénti* „linksėti" Dvd., *lukénti* „laukti" ŠKŽ 216, *marénti* „marinti" Tvč., *mirgénti* „pamažu mirgsėti" ŠKŽ 232, *murménti* „murmėti" Jrb., *plasténti* „plastėti" Ggd., Jrb., *plavénti* „sklandyti" Sv., *raménti* „raminti" Dgl., *riedénti* „risti" Lnk., *riténti* „riedinėti" Ėrš., *rūgénti* „rūginti" Tvč., *selénti* „selomis eiti" Vtt., *skaudénti* „pamažu skaudėti" Vkv., *snignénti* „snygaroti" Rkš., *sruvénti* „sravėti" Tvč., *stidénti* „drebėti šaltyje, nuo šalčio" Kvs., Sv., Ds., Rkš., *šalvénti* „truputį šalti, šaluoti" Btn., Dvd., *šokénti* „šokinti" Tvč., *šveplénti* „švepluoti" K 444, *terménti* „sutepti, suterlioti" Dvd., *treplénti* „myniotí, plūkti, išvažinėti" Jž. I 95 s. v. a p t r e p l e n t i, *tursénti* „vos paeiti" Kšn., *ūgénti* „auginti" Tvč., *vaiténti* „aptarti, spręsti" Všk., *vervénti* „nuolat loti, kiauksėti" K 499 „nepaliaujamai ko prašyti, maldauti, įkalbinėti" Klm. ir kt.

Kaip iš šių pavyzdžių matyti, priesagos *-enti* veiksmažodžių reikšmė yra nevienoda: vieni iš jų yra priežastiniai, kaip ir su priesaga *-inti* (pvz. *balénti* = *bãlinti, bėgénti* = *bėgìnti, blizgénti* = *blìzginti, bukénti* = *bùkinti, drebénti* = *drẽbinti, marénti* = *marìnti, raménti* = *ramìnti* ir kt.), o kiti reiškia tam tikrą trunkamą arba mažybinį veiksmą, pvz. *čiurénti, dūdénti, klišénti, plasténti, sruvénti, šveplénti* ir *birénti, jojénti, kiuténti, skaudénti, snignénti, šalvénti* ir kt. Visai kitokios, jau daug specialesnės reikšmės yra vadinamieji a k i m i r k i n i a i, arba m o m e n t i n i a i, veiksma-

žodžiai (verba momentīva) su priesagomis *-telti* ir *-terti*: jie reiškia visai trumpu laiku, beveik vienu akimirksniu įvykstantį veiksmą, pvz. *bárkštelti* „truputį subarškinti" Tvč., *drìbtelti* „truputį, silpnai dribti" ib., *gùrkštelti* „truputį, greitai gurkti" ib., *kárstelti* „truputį karčiam būti" ib., *kìlstelti* „truputį pakelti" ib., *kìrstelti* „truputį staiga kirsti" ib., *kýštelti* „truputį pakišti" ib., *krìptelti* „truputį į šoną pakrypti, пошатнуться" ib., *kùkštelti* „truputį, iš valios suduoti" Dkš., *lìnktelti* „truputį staiga palenkti ir vėl pakelti galvą" Tvč., *mìrgtelti* „mirgterėti" ib., *pýkštelti* „truputį supyškėti" ib., *švýstelti* „truputį staiga sušvisti" ib., taip pat *kìrsterti* „persivalgyti" Vkn., „iš karto sugriežti keliais instrumentais" Arm., *krýpterti* „mirti, pastipti" ib., *kũkšterti* „trenkti, suduoti kūju" Krk. ir kt. Toliau dėl kitų pavyzdžių žr. Otrębski WNT I 350t.

Šalia *-telti, -terti* yra dar plačiai vartojamos išplėstinės tos pat reikšmės priesagos *-telėti* ir *-terėti*, pvz. *baũbterėti* „truputį subaubti" K 41, *dìngstelėti* „staiga įsmigti (širdin)" Jž. I 329, *dìngsterėti* „dingsėti, rodytis, įsmigti" ib., *grį̃žterėti* „truputį atsigręžti" ib. I 713, *kýšterėti* „ką staiga ir visai trumpai kišti" K 186, *láisterėti* „truputį pilti" ib. 218, *lýsterėti* „atlėgti, atkristi" (pvz.: šaltis l ý s t e r ė j o „atpuolė" Jžt.), *pýkterėti* „truputį supykti" K 311, *spũstelėti* „truputį suspausti" Sb., Ds. (ir *spũstelėti* Kv.), *šũkterėti* „truputį sušukti" K 440, *trìnkterėti* „truputį sutrinksėti" ib. 465, *žvìlgterėti* „visai trumpai pažvelgti" ib. 529 ir kt.

Vietomis (pvz. Rytiečiuose) yra skiriami tos rūšies veiksmažodžiai su trumpuoju ir ilguoju šakniniu balsiu. Pvz. *pèštelėti, rìktelėti, šùktelėti* Kupiškio, Svėdasų, Dusetų apylinkėse ir kt. reiškia „nesmarkiai, silpnai, truputį papešti, surikti, sušukti", o *pḗštelėti, rýktelėti, šũktelėti* jau žymi smarkų pešimą, surikimą, sušukimą. Toliau žr. Būga KS 44t., KZ LII 289t.

Nemaža dalis akimirkinių veiksmažodžių su *-tel(ė)ti, -ter(ė)ti* yra kilę iš atitinkamų ištiktukų, pvz. *čiùptelti* arba *čiùptelėti, čiùpterėti* (: *čiùpt*), *kèpštel(ė)ti* (: *kèpšt*) arba *kẽpštel(ė)ti* (: *kẽpšt*), *pḗštel(ė)ti* (: *pḗšt*) ir kt. Toliau pagal tai galėjo būti pradėta daryti ir analoginių darinių. Dėl jų tolimesnės kilmės žr. Endzelin Le. Gr. 621t.

Lygiagrečiai su *-telti, -terti* mūsų kalboje dar yra sutinkamos dvi kitos priesagos *-ulti* ir *-urti*, kurios žymi tam tikrą, kartais pamažu trunkantį veiksmą, pvz. *dìrbulti* „pamažu, lėtai, vos dirbti"

Jž. I 330, *drẽbulti* „šlapiai snygaroti" Tvč., *grõmulti* „gromuloti" Jž. I 475, 713, GM 82, Žem. II 335, PS I 188, Tvč., *graũžulti* „pamažu graužti" Jž. I 464, *grumulti* „grumuliuoti" (pvz.: kralikai... g r u m u l BrB 3 Moz. XI 5), *gùmulti* „į gumulus vynioti, gniaužyti, minkyti" Jž. I 490, *juõdulti* „juodyti, juoduoti" ib. 691, *kãtulti* (ir *kàtulti*) „kutenti" ib. II 54, Kv., Msd., Slnt., Skd., *kèsulti* „kratyti" Jž. II 91, *kõrulti* „kyboti, kam nors tįsoti viršuj pakabintam" ib. 203, DB 39, Kv., Plt., Pl., Knl., Jnp., *krývulti* „svyruoti" Knl., *kùdulti* „smarkiai purtyti (už plaukų)" Kv., *mar̃gulti* „marguoti" Jž., *mõtulti* „supti, vynioti" Knl., Skd., *nar̃pulti* „narplioti" Mlg., *rùbulti* „daryti kamuoliukus" Kv., Slnt., Als., *rũkulti* „smulkiai lynoti, dulkti" Tvč., *rùtulti* „vynioti, vystyti" Kv., DB 58, 153, *skãnulti* „gardžiuotis" Knl., *skudulti* „skaudinti" Jsd. 429, *švẽpulti* „kalbėti, leisti gandus" Tvč., *vãtulti* „valgyti be dantų, pamažu kramtyti" Tvč., Dglš., Dsn., *įvýrulti* „suvyrėti, pasidaryti tikru vyru, įvyroti" Jž. I 673, *võbulti* „sunkiai, nedailiai valgyti, vatuloti" Kv. ir *gnýburti* „pamažu gnaibyti" Jž. I 452, *gũdurti* „gūduriuoti, skųstis, guostis, sielotis" ib. 487, *gùmurti* „gumulti" ib. 491, *kãturti* „kutenti" Lex. 112, Jž. II 54, *kýburti* „kyboti, kyburiuoti" Jž. II 106, *knýburti* „knyburiuoti, raustis, knistis, knebinėti" DP 211, Jž. II 184, Tvč., *lũkurti* „lūkuriuoti" K 237, Up., Žem. II 331, *mõturti* „vyti, vynioti į kamuolį, vyturiuoti" Als., *mùturti* „aprišti galva" N 413, PJ 23, *pẽdurti* „palengva eiti" Trg., *plũdurti* „plūduriuoti" DB 44, Žem. II 35, Tvč., *plũsturti* „telūskoti" Kv. (ir *plùsturti* Tv.), *snýgurti* „snyguriuoti" Tvč., *snũdurti* „snūduriuoti" ib., *šãlurti* „lengvai šalti" Vn., *výburti* „sukinėtis, uodega vizginti, šunuodegauti, pataikauti" N 76, K 500, *išsiviñgurti* „išsisukti" Jž. I 640, *výturti* „vynioti, siausti" DP 140, Tvč. ir kt.

Šitos rūšies veiksmažodžiai, kaip aiškiai dar rodo pavyzdžiai, yra vestini iš vardažodžių su priesaginiais garsų junginiais *-ul-* ir *-ur-*. Tuo būdu pvz. *gùmulti, kãtulti, rùbulti, rùtulti,* taip pat *gùmurti, kýburti, mõturti, mùturti, plũdurti, snũdurti, výburti* ir kt. gali būti kilę iš tokių daiktavardžių kaip *gùmulas, kãtulas,* (arba *katulỹs*), *rùbulas, rùtulas* (arba *rutulỹs*), *gùmuras, kyburỹs, mõturas, mùturas, plũduras, snūdurỹs* „snaudulys", *vyburỹs* ir kt. lygiai taip pat, kaip pvz. *gẽsti, gum̃bti, krámti, šàšti* ir kt. yra sudaryti iš *gẽda, gum̃bas, krãmas, šãšas* ir kt. Toliau plg. Leskien Abl 449.

3. Sudėtinės bendratys

§ 280. Mūsų antrinės bendratys, kaip jau buvo galima iš augščiau pastebėti, gali būti sudaromos iš vardažodžių ne tik su trumpesnėmis, bet ir su ilgesnėmis, sudėtinėmis priesagomis, pvz. *jovalúoti, moliūgúoti, pinikúoti, reikalúoti; dūkiniúoti, dusuliúoti, kamuoliúoti, mermekliúoti, nerimasčiúoti; jaunimáuti, kulikáuti, padegėliáuti, pataikūnáuti, pavargėliáuti, põniškauti, príešingauti, príešinykautis, valgymáuti, vežikáuti; áiženoti, dárganoti, gailystoti, krikštynóti, pléiskanoti, šérpetenoti* ir kt. Paskutiniu laiku, pradėjus plačiau vartoti *mókytoją*, be jokios sunkenybės tuojau atsirado ir *mokytojáuti*: mat, kaip šalia *berno, kunigo, piemens, tarno* ir kt. buvimui bernu, kunigu, piemeniu, tarnu žymėti yra vartojami atitinkami veiksmažodžiai *bernáuti, kunigáuti, piemenáuti, tarnáuti*, taip iš analogijos pagal tai galėjo būti sudarytas ir *mokytojáuti*, nors *skaitytojauti, varytojauti* ir kt. tuo tarpu, rodos, ir nelinkstama vartoti. Matyti, jei tik yra gyvas reikalas, analogiškai pagal esančiuosius pavyzdžius gali būti susidaromi nauji dariniai, kurie iš pradžios gali atrodyti ir nevisai įprasti. Toks iš pradžios pvz. galėjo atrodyti ir *girtuokliáuti*, bet dabar turbūt vargiai kuriam praktikui gali ateiti į galvą, kad šis veiksmažodis būtų „netaisyklingai" sudarytas. Toliau plg. ŠD (1929) 237t.

Visai panašiai, jeigu tik yra reikalo, gali būti sudaromi veiksmažodžiai iš sudėtinių vardažodžių, visų pirma iš tokių, kurių sudėtinumas yra jau pasidaręs visai įprastas, pvz. *akiplėšáuti* „būti akiplėša, akiplėšiškai elgtis" Šlp. 4 (: *akìplėša*), *badgaráuti* „badauti; tykoti svetimo turto, prašinėti" Lnk., Pkr. (: *bãdgaras* „kuris nesitenkina tuo, ką turi, bet vis nori ko iš kito gauti" Lnk.), *badmaráuti* „badėti, badu mirti" Jž. I 182 (: *badmaras* „badas, mirimas nuo bado" ib.), *badmiriáuti* „neturėti ko valgyti, būti neprivalgiusiam" Sksn., Svl. (: *badmir̃ys* „kas yra alkanas, badą kenčia, badu miršta" Jž. I 182), *baltakiúoti* „baltomis akimis žiūrėti, šnairuoti" Gžd., Vkš., Ds., Trg. (: *baltãkis* „kas turi baltas akis" Sksn.), *gudragalviáuti* „gudrauti" Ddv., Kbt. (: *gudragal̃vis* ib.), *karžygiauti* (: *karžygỹs*), *saunoráuti* (: *saunorà*), *sielvartáuti* (: *síelvartas*), *skersakiúoti* „skersomis akimis žiūrėti, šnairuoti" Sb., Kp., *svetnoráuti* (: *svetnorà*) ir kt. Čia pat priskirtini ir tokie bažnytinės kalbos, veikiausiai verstiniai arba dirbtiniai, veiksmažodžiai kaip *piktažodžiáuti* „piktai

kalbėti, tyčiotis, lästern, schmähen" (plg. r. *злословить*, s. sl. *zloslovíti*, lot. *maledīcere*, gr. κακολογεῖν, βλασφημεῖν), *svetimoteriáuti* „ehebrechen" (Daukša dar rašo *svetimoteraut* „cudzołożyć" DP 16 šalia *svetimmóteris* arba *svetimmotẽris* „cudzołożnyk" ib. 15, 32, 69, 280, 526), *svetimpatalauti* „t. p." DP 70, *svetimvýrauti* „t. p." ib. 69 (plg. dar : kas norint apleis moterį, o kitą paims, daro ją svetimvyrę ib 69 = cudzołostwa się nad nią dopuszcza) ir kt. Bet tokių sudėtinių veiksmažodžių, kad ir jų kiekvienu metu gali būti susidaryta, vis dėlto mūsų kalboje, rodos, yra nedaugiausia : matyti, ilgesni sudėtiniai bendračių kamienai mums lig šiol nebuvo visai patogūs ar reikalingi, ir todėl jų neturime tiek, kiek, sakysime, yra, apytikriai žiūrint, mūsų sudėtinių vardažodžių.

Nepalyginti daugiau mūsų kalboje yra vadinamųjų priešdėlinių veiksmažodžių. Jau nuo senesnių laikų mes esame linkę vartoti visą eilę priešdėlių, kuriais šiokiu ar tokiu būdu dažnai esti apibrėžiama paprastųjų veiksmažodinių kamienų reikšmė. Senų senovėje buvę nepriklausomi, jie dabar savo pirmykštinės nepriklausomybės beturi išlaikę tik nežymių pėdsakų, pvz. *pasisùkti* šalia *pasùkti*, *pasùktis* (iš *pasuktisi*) ir *sùktis*, žr. Meillet Comm.[2] 292. Šiaipjau nemaža jų dalis yra ne tik gerokai formaliai pakitėję, bet nustoję būti net ir atskirais (skyrium vartojamais) žodelyčiais. Pvz. latvių kalboje, kaip jau minėta (žr. 18 psl.), *at* dar retkarčiais yra sutinkamas prielinksniu (žr. Endzelin Le. Gr. 495t.), bet mūsų kalboje šalia *ati-*, *ata-*, *ato-* ir *atuo-* jis bevartojamas tik priešdėliu. Arba štai vėl kad ir dabartiniai prielinksniai *až* ir *už* : dabartinėse ryt. augštaičių tarmėse *až* šalia *ažu* kaip prielinksnis turi beveik tokią reikšmę kaip ir kitų tarmių *už*, bet priešdėliu vartojamas jis savo reikšme jau skiriasi: *už-* (*užu-*) čia daug kur reiškia dar „auf, hinauf", o *až-* (*ažu-*) — „hinter, r. за", pvz. *užeĩti kálnan* „užeiti į kalną, užeiti ant kalno, den Berg hinaufsteigen" šalia *ažeĩti už kálno* „užeiti už kalno, hinter den Berg gehen" Ds. (Būga Ai. St. 115), *užlìpti ant aũgšto* šalia *ažeĩti až tvorõs* Kp. ir kt.; plg. lat. *aiz* (< *az*) *kalņina meitas dzied* „až kalnelio mergaitės gieda" ir *uz kalniņa dziedāt kāpu* „ant kalnelio (į kalnelį, kalnelin) giedoti kopiau" ir tt., žr. Endzelin Lat. pred. I 17, 107t., Le. Gr. 486t., 533t., Fraenkel SP 174tt. Vak. augštaičiai šito skirtumo nebepažįsta : jiems *už-* yra ir „(hin)auf" ir „hinter". Bet žemaičiai vietoj senovinio *už-*

„ant, hinauf" vartoja *ant-*, o vietoj *až-* — *už-*, pvz. *užlindo už pečiaus* Slnt. šalia *antlindo ant trobos* ib. ir kt.

Dabartinėje gyvojoje kalboje pirmykštinė priešdėlio *už-* reikšmė yra toliau visaip kitėjusi, bet pagrindiniais savo bruožais dar daug kur yra gerai išlikusi. Visų pirma ji žymi kilimą į viršų, kopimą augščiau, pvz.: ir u ž k i l o šiaurus vėjas Jsd. 374, u ž k i l s juodas debesėlis ib. 848, u ž k i l o vėjelis, nupūtė vainikėlį Jd. 283_4, man beplaukiant marelėmis, ir u ž k i l o šturmelis KD 60, o ir u ž k i l o šiaurus vėjelis LB 64, u ž k i l o vėjas Žem. I 155, u ž k i l o tokia tamsi debesis Schl. 245 ir kt. Tos pat rūšies yra ir *užáugti* „aufwachsen", *užbeȓti* „hinaufstreuen", *užkélti* „heraufheben", *užklóti* „aufdecken", *užlìpti* „hinaufsteigen", *užmáuti* „aufziehen" ir kt. Ilgainiui iš šiokios arba artimos reikšmės galėjo išriedėti reikšmės „hinzu-", „dazu-" ir kt., pvz.: n e u ž b a i g ė dar poni kalbos Žem. II 203, aš jam u ž d u o s i u sunkų darbelį Jsd. 763, šiemet labai u ž d ž i o v i n o Sb., u ž e i s tamsi naktis NS 92, te tave u ž g e r s juodu kaušu šarmelio Jsd. 10, ir u ž g i r d a u gegutėlę girelėj kukuojant NS 212, ir u ž g i r d o brolelis žirgelius girdžiant Mck. (TŽ I 210), silpnos vilkaitės... u ž i l s o Vaiž. IX 289, u ž k r e č i a klausytojus keršlu Žem. II 89, jis daug šiemet u ž k ū l ė (t y. kuldamas uždirbo) Sb., be miško u ž k u r s t i žmogus VKr. II 14, u ž k v i e t ė... ir mus Žem. II 307, netrukus bus vestuvės, visus u ž k v i e t ė, o Marikę jaunoji būtinai pakvietė už seserį ib. 322, tos... u ž l a i k ė mūsų senovės kalbą DB VIII, kunigas buvo iš dvaro u ž l a i k o m a s Žem. II 246, Gendrė tur didę piktybę, u ž l a i k o ilgai rūstybę Jsd. 22, kai u ž n a k v o s tie sveteliai, bus ir jam nelaba NS 92, didesnę suteikei mylestą..., nekaip stengiau u ž p e l n y t i TK 142, didžiausius atlaidus... žemaičiai u ž p e l n ė ŽV II 204, n e u ž p e l n y s i dvaro su savo gerkle Žem. II 42, į česnis nukeliaut u ž s i g e i d ž i a LD 36, Domicelė tuojaus u ž s i g e i d ė eiti į pajūrį PJ 8, tuojaus u ž s i g e i s k jį sekti TK 72, anys u ž s i g i n dievo žodžio BrB I 247, oi n e u ž s i i m k didelių vargelių NS 219, ne vienas... nieko negalėjo u ž s i i m t i ir nuveikti be svieto žinios DB 172, rankų vienok darbais su miera tereik u ž s i i m t i TK 46, u ž s i k ė l i a u dar su ugne Lpg., nešvankiai koliotis u ž s i m a n ė LD 68, Marijona... u ž s i m a n ė Marikės už seserį Žem. II 322, šinkorius u ž s i n o r ė j o to avinėlio LB 184, nieko aš n e u ž s l ė p s i u DB 178, mes tatai u ž t y l ė s i m BrB 2 Kar. VII 9, rasi pabaręs

užtylės PJ 85, upeliai užtvino Jd. 1487_{10}, kursai visą jo lobį užveizdėjo BrB 1 Moz. XIV 2, oi ir užžvengė šyvas žirgelis Mck. (TŽ I 214) ir kt.

Toliau šiuo tarpu nebesigilinant į atskirų veiksmažodinių priešdėlių vartoseną, — tai yra jau kitos srities dalykas, išeinąs iš šio darbo ribų, — čia dar tenka pastebėti, kad mūsų, kaip ir latvių, kalbos vieni priešdėliai gana dažnai determinuodami modifikuoja paprastųjų veiksmažodžių reikšmę, kiti jai neturi didesnės įtakos. Pvz. *pažìnti*, skyrium nebevartojant **žìnti*, gali turėti tokią pat trukminę, imperfektyvinę reikšmę, kaip ir daugelis paprastųjų veiksmažodžių be priešdėlių. Ta p pat imperfektyvinę reikšmę gali turėti ir tokie priešdėliniai veiksmažodžiai, kurie savo realiąja reikšme jau didžiai yra nutolę nuo atitinkamų paprastųjų veiksmažodžių, pvz. *pardúoti* „verkaufen" (: *dúoti* „geben"), *užtar̃ti* „ką užstoti, ginti" (: *tar̃ti* „sagen") ir kt. Toliau plg. Ul'janov Znač. II 29, Fortunatov Razb. 77tt. Endzelin Le. Gr. 738tt., Safarewicz BSL III 5tt. ir kt.

V. Natūralinė žodžių daryba ir naujadarai

1. Sakinys ir žodis

§ 281. Lig šiol daugiausia yra tekę turėti reikalo su atskirais darybiniais mūsų kalbos pavyzdžiais, surinktais iš įvairių rašytinių šaltinių ir gyvosios kalbos. Šalia to šiuos pavyzdžius palyginti dirbtinai dar teko skaidyti į atskiras sudaromąsias dalis ir jas toliau skyrium nagrinėti. Todėl, suprantama, visuminio mūsų kalbos natūralinės raidos vaizdo negalima buvo susidaryti. Kad tai daugiau paaiškėtų, reikia į mūsų kalbos žodžių darybą dar, taip sakant, visumos akimis pažvelgti, kad paskui apie ją būtų galima esmingiau ir visašališkiau spręsti.

Visų pirma čia iškįla sakinio ir žodžio santykis. Paprastai elementariniuose kalbos vadovėliuose kalba yra skirstoma į sakinius, sakiniai į žodžius, žodžiai į skiemenis, o šie į atskirus garsus, ir tuo būdu nevienam gali susidaryti įspūdis, kad kalba yra sudaryta iš žodžių, kaip sakysime, mūrinis namas iš plytų. Bet iš tikrųjų ši nuomonė nėra visai teisinga: mūsų kaip ir kuri kita idė. kalba nėra paprasta atskirų žodžių suma. Ji yra daugiau kaip atskirų dalių visetas : visų pirma ji yra organinė visybė, gyvas organizmas, kurio vienovę, K. Vosslerio žodžiais tariant, sudaro ne atskiri nariai arba sąnariai, bet jo siela, jo tikslas arba entelechija. „Organizmą,— sako jis toliau, — galima sugriauti, bet ne į natūralines jo dalis išdėstyti" (Posit. 9).

Ši mintis nėra nauja. Jau senovėje Aristotelis yra tvirtinęs, kad visybė esanti pirmesnė už dalis ir jas apsprendžianti. Vėliau, jau XIX amžiuje, tą mintį pakartotinai kalbos reikalui yra kėlęs W. v. Humboldtas. „Iš tikrųjų, — sako jis, — ne kalba yra sudedama iš anksčiau jos buvusių žodžių, bet, priešingai, žodžiai kįla iš kalbos visybės" (Einleitung zum Kawi-Werk, Werke VII 1, 72t.).

Kitaip sakant, tikrąją kalbinę prasmę turi ne atskiras žodis, bet sakinys, kuriame pasireiškia pirmykštinė sintezės jėga, tai, kuo remiasi tiek visas kalbėjimas, tiek supratimas.

Ir tikrai: iš konteksto iškirtas žodis dar ir dabar dažnai atrodo kiek išblankęs, sausas, be subtilesnių reikšmės atspalvių. Štai kad ir būdvardis *naũjas* : savaime jis yra daugiareikšmis, turi visokiausių reikšminių niuansų, bet viso to iš jo skyrium paimto mes negalime suvokti, — jo reikiamąją reikšmę galime atpažinti tik iš sakinio, iš jo santykių su kitais žodžiais sakinyje. Tuo būdu mes galime patirti, kad pvz. *naujas* paveikslas yra tik ką nupirktas, tik ką padarytas, dar visai nesuteptas, visai kitaip nupieštas ir tt. Tas pat yra ir su būdvardžiu *grýnas* : jo bendrąją reikšmę „rein" mes daug kas apytikriai suprantame. Išsiaiškinę jo kilmę, t. y. susieję su **grýti* ir priskirdami tokių priesagos *-na-* būdvardžių kategorijai kaip *drẽgnas* (: *drẽgti*), *pìlnas* (: *pìlti*) ir kt., mes galime sau dar įsivaizduoti, kad iš pradžios jis dar bus reiškęs „grietas, nugrietas, nugriebtas"; žr. 215 psl. Bet toks konstatavimas mums dar nesukelia jokio gyvo įspūdžio, mes dar nežinome, kaip jis savo atspalviais dabar pasireiškia gyvenime. Visa tai daug ryškiau iškyla sakiniuose, pvz.: darbymetėj arklius dažnai ir g r y n o m i s a v i ž o m i s šeriame; kelionėn reikia įsidėti g r y n o abrako; svečius visaip mylėjo: davė visokių skanumynų, g r y n ų obuolių ir kt.; jie didžiai pasiturį, todėl ir jų drabužiai g r y n i; g r y n o j e žemėje viskas gerai ir auga ir tt. Iš šių pavyzdžių jau galime daugiau nuvokti, ką būtent juose reiškia būdvardis *grynas* : šeriamosios g r y n o s avižos yra vienos, be priemaišų; g r y n a s abrakas yra vienų avižų; svečiams duodami g r y n i e j i obuoliai yra geresni, gražesni, parinktiniai; pasiturinčių žmonių g r y n i drabužiai yra geresni, iš geresnės medžiagos pasiūti; geriau viskas auga g r y n o j e (= geriau išdirbtoje ar įtręštoje) žemėje ir tt. Dar su subtilesniais niuansais šio žodžio reikšmė iškyla ištisoje kalboje, jau specialiau bekalbant apie rūpimąjį dalyką: tada mes jau tikrai sužinome, kad pvz. g r y n a merga yra ta, kuri mėgsta gražiai apsitaisyti, kad g r y n a s žmogus yra tas, kuris nieko neturi, yra plikas, nuogas ir tt.

Arba štai kad ir kalbos dalys: jos vienos skyrium paimtos savo reikšme nevisados yra ryškios. Pvz. pagal savo formą žodžiai *aklas* arba *alkanas* mums visų pirma yra paprasti būdvardžiai, t. y. žodžiai, kurie reiškia tam tikras atskiras ypatybes; bet iš sakinių

aklas kelio nemato ir *alkanas sotaus neužjaučia* jau aiškiai matyti, kad šie būdvardžiai čia žymi nebe atskiras ypatybes, bet visą ypatybių kompleksą, t. y. *aklas*, *alkanas* yra tolygu *aklas*, *alkanas žmogus*, gramatiškai tariant – jie čia nebe gryni būdvardžiai yra, bet eina daiktavardžių pareigas, yra sudaiktavardėję.

Visai kas kita yra tokie posakia ikaip *gyveno pamotė ragana, saulė močiutė dukrelės verkė* ir kt.: žodžiais *ragana* ir *močiutė* čia pasakome ne patį daiktą, tam tikrą pažymių kompleksą, bet tik vieną pažymį, ir todėl jie iš tikrųjų yra nebe daiktavardžiai, bet būdvardžiai, nors formaliai jie tokiais dar ir nėra pavirtę.

Iš šių kelių pavyzdžių matyti, kad žodžio reikšmė pirm ausia pasireiškia tik sakinyje, ir todėl ją geriausiai galime susekti iš sakinio, iš pačios žodžio funkcijos sakinyje. „Kalba gyvena, — sako Gabelentzas Sprachw.[2] 15, — ir tik gyvenime išmokstama kas gyva suprasti". O kalbos gyvata kaip tik pasireiškia ne tiek atskirais žodžiais, kiek žodžių samplaikomis, sakiniais.

Ir dar daugiau: yra patirta, kad kaikurių žodžių reikšmės yra ne tik iš sakinio geriau atpažįstamos, bet kad jos sakinyje yra net susidariusios arba išriedėjusios. Pvz. lot. *testa* visų pirma abl atyvu buvo vartojama tokiuose pasakiuose kaip *testa bibere* „iš puodelio gerti", paskui *testa de homine bibere* „iš žmogaus puodelio (t. y. kiaušo) gerti", ir tik vėliau iš to išriedėjo *testa hominis* „skeleto kiaušas", kuri ilgainiui buvo pradėta taikyti ir gyvajam žmogui; dar vėliau iš to susidarė sen. pran. *teste* „kiaušas; makaulė, kaukolė; galva" ir dabartinė lytis *tête* „galva"; žr. Stolz-Schmalz Lat. Gr.[5] 193, M. Leumann IF XLV 114.

Visai panašių atvejų, atrodo, gali būti ir mūsų kalboje. Štai pvz. kad ir *traũkas* „gyslažolė, gyslalapis (Plantago)" Vkv., Šl., Tlš., Ktg., Mžk: šalia to kitose vietose tam pačiam augalui vadinti vartojama dar *traũko žolẽ* ir *traukažolė* (žr. 402 psl.), todėl yra visai galimas daiktas, kad *traũkas* „gyslažolė, gyslotis" kaip tik yra abstrahuotas iš tokios žodžių grupės arba atitinkamo sudėtinio žodžio, būtent — *traũko žolẽ* arba *traukažolė*, kurios pirminė reikšmė galėjo būti „traukiamoji, traukimo žolė" (plg. *traũkas* „skersvėjis, t. y. trauksmas" Ds.), ilgainiui galėjo pavirsti *traukù* lygiai taip pat, kaip kad daug kur iš senesnių dvikamienių vardų vėliau yra išriedėję trumpesni vienakamieniai, pvz. *Tautas* arba *Taučius* vietoj *Tautginas*, *Taũtvilas* ir kt.; toliau žr. 441 psl. Tai yra

labai dažnas mūsų kalbos reiškinys: mat, kada reikia kokį nors daiktą raiškiau ir esmingiau nusakyti, mes gana dažnai, kaip jau minėta (žr. 396t., 400t.), esame linkę vartoti sudėtinius žodžius. Bet lig tik kuris pavadinimas netenka savo pirmykštės būdinamosios (charakterizuojamos) reikšmės ir tampa paprastu skiriamuoju vardu, visados gali būti paverstas kokiu nors trumpesniu ir patogesntu priesaginiu žodžiu; pvz. vietoj *artimas žmogùs, kinkýtinis* (= kinkomasis) *lañkas, molìnis púodas* ir kt. dažnai besakome tik *artimas, kinkýtinis, molìnis*, kaip antai: mylėk savo artimą, pasikinkyk kinkytiniu ir važiuok į miestą ir tt. Šiuo atveju, sakome, atitinkami būdvardžiai yra įgavę daiktavardžio reikšmę, t. y. sudaiktavardėję, ir todėl gali jau apsieiti be pažymimojo žodžio; toliau plg. §§ 41, 152 ir 154, taip pat Brugmann KGr. 691t., Rozwadowski Wortb. 43tt.

Taigi atskiro žodžio funkcija ir reikšmė labai daug priklauso nuo kontekstinės aplinkos, nuo pačios sakinio visybės. Tam tikrais atvejais žodžiai tarp savęs sakinyje taip yra susiplaikstę, kad dažnai net sunku yra pasakyti, kur kuris žodis prasideda ir kur jis baigiasi. Pvz. kad ir ta *traũko žolẽ* arba *traukažolė*: pirmoji iš jų, būtent *trauko žolė*, reiškia vieną sudėtinę sąvoką, todėl, atrodo, jau turi atskiro žodžio ypatybę — žymi vieną atskirą daiktą, t. y. „gyslotį, Plantago". Bet ši viena sąvoka vis dėlto vienur yra nusakoma žodžių grupe — *traũko žolẽ*, kitur vienu aiškiu sudėtiniu žodžiu — *traukažolė*, o dar kitur — paprastu priesaginiu žodžiu *traũkas, traukùtis* ir kt. Arba štai šalia *vėjìnio malũno* „Windmühle, l. wiatrak" sakome *geležìnkelis* arba *gélžkelis* (= v. Eisenbahn, r. железная дорога), bet *akuliõrų* vietoje nesakome *akiniai stiklai*, kaip kad pvz. Aušroje (1883 m. 22 psl.) buvo mėginta juos vadinti, arba **akinstikliai*, — to vietoje buvo vėliau susidarytas būdvardinės kilmės naujadaras *akiniaĩ*, tokios pat rūšies kaip *kailiniaĩ* ir kt.

Dar daugiau šis skirtumas pasireiškia dabartinėje rašomojoje kalboje: čia mes gana dažnai svyruojame, kuriuos žodžius reikėtų rašyti drauge arba skyrium. Pvz. fonetiškai tokie posakiai kaip *iš lẽto, iš tìkro, iš paleñgvo, be gãlo, lig šiõl, ne pro šãlį* ir kt. yra drauge tariami, todėl iš tikrųjų juos visus drauge galėtume ir rašyti, bet tam tikrais grynais praktiniais sumetimais tuo tarpu juos vis dėlto rašome skyrium, nors gyvoji kalba rodo

visai ką kita, plg. *be gãlo* = *begãlo* > *begál* gražus Rmg., *be reĩkalo* = *bereĩkalo* (čia *be* be kirčio tariamas!) > *bereĩkal* > *bereĩk* aš čia atėjau Bsg., taip pat *palengvà, ištiẽs, popiẽt* ir kt. Plg. dar *potám* „po to, paskui, darauf, darnach" SzDi. 282, M I 205, N 295, K 324, Kpd., Nms., Snt., Glv., Sn., Lkv., Tlš., Anč., Kp., Ds. (plg lat. *patam* „t. p.", r. *потом* „t. p.", l. *potem* „t. p."), *povisám* „visiškai, gänzlich, ganz und gar" K 324, Schl. 246 (plg. lat. *pavisam* „t. p."), *priegtam* „labiau, aimiau, gandžiau, l. owszem" DP 22 ir kt. Tas pat yra ir kitose kalbose; plg. vok. *es kommt zu 'Stande* ir *es kommt zustande* ir kt., žr. Brugmann KGr. 281t. Taigi iš tikrųjų griežtos ribos tarp atskirų žodžių ir žodžių grupių nėra: tarp jų dažnai yra pastebima tam tikra tolydinė pereiga, maždaug tokia pat kaip tarp tono ir gáidos (melodijos); toliau plg. Paul Prinz[5] 328tt., Wundt Sprache I 609tt., H. Junker Stand. 24tt.

Juo toliau į senovę, reikia manyti, šitas tolydumas yra buvęs dar didesnis. „Ji (t. y. kalbos istorija) rodo, — sako E. Cassireris Phil. I 233, — kad mes, juo toliau kalbos raidoje galime atgal siekti, vis daugiau ir daugiau prieiname tokią fazę, kur kalbos dalys, kurias mes skiriame iškultyvuotose kalbose, nei forma, nei turiniu nėra vienos nuo kitų atskirtos. Vienas ir tas pat žodis gali čia gramatiškai atlikti labai įvairias funkcijas, pagal sąlygas, kuriose tai pasireiškia, gali būti vartojamas prielinksniu arba savarankišku vardažodžiu, veiksmažodžiu arba daiktavardžiu". Bet seniausiose ide. kalbose, net pačioj ide. prokalbėj, atskiras žodis buvo jau įgavęs tam tikro savarankiškumo, arba autonomiškumo, t. y. jis pats, nepriklausydamas nuo kitų žodžių, savimi galėjo žymėti tą vaidmenį, kurį jam teko vaidinti sakinyje; plg. gr. πυρὸς θέρομαι „šildaus prie ugnies", mūsų *badù mìršta* ir kt., žr. Meillet Intr.[7] 355, Traité[2] 519t., H. V. Velten IF LIII 19t. Daugely naujųjų ide. kalbų šitas žodžio savarankiškumas iš dalies arba visai yra jau sugriautas: nebegalėdamas savimi žymėti viso santykių komplekso, jis daug kur jau yra netekęs savo pirmykštės nepriklausomybės ir sakinyje yra pasidaręs priklausomas nuo kitų žodžių; pvz. vietoj *badu miršta* jau pasakome ir *miršta nuo* (arba *iš*) *bado,* o vietoj laukiamojo posakio *žaltys-devynios galvos,* kaip r. *тур-золотые рога,* mes dabar besakome tik *žaltỹs devyniomìs galvomìs* (ir *su devyniomìs galvomìs*) arba *žaltỹs devyngalvis*; žr. dar 414 psl. Taigi tie pažymiai,

kurie apsprendžia formalinę žodžio vertę, dabar yra dvejopos rūšies: viena, jie yra sintaksiniai, kiek jie remiasi daugiausia žodžių vieta išreikštais santykiais su kitais žodžiais, ir antra, darybiniai pažymiai, kiek jie iš pačios žodžio sandaros gali būti atpažinti; šie pastarieji gali būti sudaryti tiek iš pridedamų apibūdinamųjų elementų, tiek iš pirmykštinių žodžio elementų būdingų garsinių variacijų; žr. Wundt. Sprache II 3.

2. Natūralinė žodžių vartosena, jų raida ir reikšmė

§ 282. Gyvoji žmonių kalba nėra koks nors sustingęs, pastovus daiktas, bet, kaip jau pastebėta 13 psl., nuolat kinta. Kinta tiek atskirų žodžių lytys bei reikšmės, tiek visas žodžių lobynas. Ir visas šitas kitimas yra ne koks nors padrikas, chaosiškas, bet tikslingas, dažniausiai tam tikrais dėsniais pasireiškiąs reiškinys. „Iš dvasios kįla prasmė, — sako H. Junkeris Stand 57, — mūsų galvojimo organizacijos formuojama, ji išsiskleidžia kalboje ir gauna savo formą. Bet prasmės apipavidalinimų yra be galo daug. Kalbiniai jos reiškiniai yra amžinai gyvi ir mainūs, kaip ir ji pati. Bet jie visi kįla iš vieno šaltinio, iš mūsų kūrybinės sąmonės, ir todėl nėra chaosiškai nesureguliuoti, bet gali būti sutvarkyti ir į pagrindinius tipus suvesti".

Ir tikrai: sekdami mūsų kalbos vartoseną bei jos raidą, lengvai galime pastebėti tam tikrus darybinius polinkius, kurie, kad ir nevisados vienodai pasireikšdami, vis dėlto pačiai kalbai suteikia tam tikrą pobūdį. Štai jau, kalbant apie sudėtinius žodžius, buvo prieita išvada, kad mūsų kalboje gana dažnai, net dažniau kaip sudėtinius, yra linkstama vartoti priesaginius žodžius, ir šiuo atveju mes žymiai skiriamės pvz. nuo vokiečių, kurie daugiau yra linkę vartoti sudėtinius žodžius, arba dar daugiau nuo prancūzų, kurie priesaginių žodžių vietoje gana dažnai vartoja atitinkamas žodžių grupes arba tiesiog paprastus sandūrinius žodžius, pvz. *chef d'oeuvre, plafond, toujours, malheureux* ir kt.; toliau plg. 395 psl., taip pat Wundt Sprache I 662t. Arba štai vėl, kaip kad Wackernagelis savo straipsnyje „Genitiv und Adjektiv" (Mélanges de F. de Saussure 137tt.) yra įrodęs, iš pradžios tiek senovės graikų, tiek lotynų kalboje buvo daugiau linkstama vartoti savybinių, arba posesyvinių, būdvardžių, pvz. Ἀχιλλήιος δρόμος „achilinis (= Achilo)

kelias", πατρία ὄσσα „tėvinis (= tėvo) balsas", lot. *pars Herculanea* „herculinė (= Herculo) dalis (t. y. dešimtinė dalis, kurią reikalavo Hercului aukoti)" ir kt.; bet ilgainiui šiokių būdvardžių vietoje ėmė vis daugiau ir daugiau rastis savybinių kilmininkų, kurie pagaliau dabartinėje graikų kalboje juos yra jau visai išstūmę. Visai ką kita mes matome mūsų kalboje: savybiniai, arba priklausomybiniai, būdvardžiai su priesagomis *-ja-* ir ypač su *-inja-* dar tebėr mūsų pažįstami, pvz. *rytỹs, vakãris* (= rytų, vakarų) vėjas, *dvarìnis* (= dvaro) arklys, *marìnis* (= marių) vanduo, *rusìniai* (= rusų) pinigai ir kt., žr. 62t., 247t.

Kitas toks ryškus polinkinis mūsų kalbos, kaip ir daugelio kitų ide. kalbų, pavyzdys yra senovinių priebalsinių kamienų nykimas ir naujų, tolimesnių, priesaginių darinių atsiradimas jų vietoje. Nors mūsų kalba, palyginti su latvių ir slavų kalbomis, dar gana daug senovinių priebalsinių kamienų lig šiol yra išlaikusi, vis dėlto joje ir jie tolydžio mažėja. Pvz. labai senų heteroklitinių kamienų tuo tarpu mūsų kalboje tėra aiškiau konstatuota tik viena kita liekana, pvz. *jẽknos* : s. ind. *yákr̥-t* (km. *yakn-áḥ*), lot. *iecur* (km. **iecınis* > *iecinoris*); **ūdr-à* „pilvas, vėdaras" (iš to *ūdróti* „būti paršingai, t. y. darytis vėdaringai, pilvotai", *pa-ū́drė* „pavėdarė") : s. ind. *ū́dhar* (km. *ū́dhn-aḥ*) „tešmuo"; *vãsara* (iš **veser-ā*) : gr. ἔαρ „pavasaris" (iš *ϝεσαρ < **u̯esr̥-*), lot. *vēr* „t. p." (iš **u̯ēsr*) : s. ind. *vasan-táḥ* „t. p.", s. sl. *vesn-a* „t. p." ir kt.; plg. dar lat. *asins* (ir *asens, asnis*) „kraujas", s. lat. (Mancelio) *ašn̥i* „kraujai" : s. ind. *ásr̥-k* (km. *asn-áḥ*) „kraujas" ir kt.; toliau žr. Brugmann Gr. II² 1, 574tt., Benveniste Orig. 5tt. Taip pat mūsų kalboje tik pėdsakų berandame ir vadinamųjų šakninių vardažodžių; pvz. vietoj senovinių lyčių **brūs, *dąs, *naks, *šir, *žąs, *žūs, *žvė* šalia vs. km. **bruvès, dantès, *naktès, širdès, žąsès, žuvès, žvėrès* pagal *brùvį, dañtį, nãktį, šìrdį, žą̃sį, žùvį, žvẽrį* yra susidarę nauji vardininkai *bruvìs, dantìs, naktìs, širdìs, žąsìs, žuvìs, žvėrìs* ir kt.; toliau žr. §§ 9, 30 ir 31, taip pat Būga LM IV 450, Specht KZ LIX 228tt., 280tt., autorius APh V 64. Kiti senoviniai priebalsiniai kamienai yra jau beveik visai išnykę, ir juos buvus begalime susekti tik iš atskirų liekanų, tolimesnių vedinių arba kitų ide. kalbų atitikmenų. Pvz. iš senovinio priebalsinio kamieno **ābō(l)* ar **ābē(l)*, km. **ābeles* yra susidarę bent keli nauji balsiniai kamienai: *obuoli-* (: *obuolis, -ies* „obuolys" DP 585 = lat.

ābuols, -s), *obuolja-* (: *obuolȳs* = lat. *âbuolis, -ļa*), *obuola-* (: *óbuolas, -aĩ* = lat. *âbuõls, -la*, žr. 189 psl.), *obeli-* (: *obelìs, -iẽs, óbelį* „Apfelbaum“ K 281, Dkš., Ddv., Btč., Gžd., Pdl., Ds. = lat. *âbels, -s*) ir *obelė-* (: *obelẽ, -ẽs, óbelę* „t. p.“ Krt., Lk., Skd., Sb. = lat. *âbele*); dabartinėse tarmėse yra dar išlikusių ir šio žodžio priebalsinio kamieno pėdsakų, pvz. *obelìs*, ds. vd. *óbeles*, km. *obelų̃* Užp., Ds., Lkm., Tvč. ir kt.; žr. dar Būga RFV LXX 100, LM IV 450, Endzelin Le. Gr. 252, 256, Trautmann Wb. 2, Fraenkel IF LXIII 172tt. Panašiu būdu iš priebalsinių kamienų yra arba gali būti išriedėję ir tokie daiktavardžiai kaip *aušrà, jū́ra* (žr. 45 psl.), *almẽ, germẽ* (žr. 206 psl.), *maženà, omena* (žr. 231 psl.), *armenà, sėmenà* (žr. 233 psl.), *ėduonis, geluonìs* (žr. 285 psl.), *mókesnis, Debẽsnos* (žr. 291 psl.) ir kt.; žr. dar § 168.

Šalia to mūsų kalboje nemaža vardažodinių priesagų yra sudaryta ir kombinacijos būdu. Pvz. dar ir dabar galime matyti, kad priesagos *-ėja-, -oja- -oka, -ėla-, -ėkla-, -ykla-, -yklė, -oklja-, -uoklja-, -ama-, -uma-, -ana-, -ona- -ara-, -ora-, -ėta-, -ota-, -uota-, -asta, -ėsta, -ysta* ir kt. yra sudėtinės — sudėtos iš atitinkamų kamiengalių ir senesnių paveldėtinių priesagų, todėl pirmykštės darybos atstovais su šiomis priesagomis laikytina pvz. *prekẽ-jas* (: *prekẽ*), *aguonó-jas* (: *aguonà*), *klajõ-kas* (: *klajó-ti*), *tekẽ-las* (: *tekė́-ti*), *turẽ-klai* (: *turė́-ti*), *kibȳ-klas* (: *kibý-ti*), *gramdȳ-klė* (: *grámdy-ti*), *įvy-niõ-klis* (: *įvynió-ti*), *girtuõ-klis* (: *girtúo-ti*), *Gar̃da-mas* (: *gar̃da-s*), *saldù-mas* (: *saldù-s*), *Bal̃tru-mas* (: *Bal̃tru-s*), *ratã-nas* (: *rãta-s*), *barzdõ-nas* „barzdočius“ Trg. (: *barzdà*), *galvõ-nas* (: *galvà*), *stãba-ras* (: *stãba-s*), *Líepo-ras* (: *líepa*), *duobẽ-tas* (: *duobẽ*), *ša-kó-tas* (: *šakà*), *plaukúo-tas* (: *pláuka-s*), *g̃yva-stà* (: *gýva-s*), *te-kė-stà* (: *tekė́-ti*), *daly-stà* (: *dalý-ti*) ir kt. Dabar šiokių pirmykš-tinių priesaginių darinių, kad ir kiek jų pasitaiko mūsų gyvojoje kalboje, vis dėlto yra nedaugiausia: daug daugiau turime šios rūšies vardažodžių jau su atitrauktinėmis priesagomis. Mat, kaip daugely kitų ide. kalbų, taip ir mūsų kalboje visuotinai linkstama tam tikras sudaromąsias kamienų dalis, ypač jei jos baigiasi balsiais, sujungti su santykiniais darybiniais elementais. Pvz. priesagos *-ja-, -ka-, -la-, -kla-, -kla, -ma-, -na-, -ra-, -ta-, -sta-, -sta* ir kt., kurios iš pradžios tiesiogiai galėjo būti pridedamos prie šaknies (pvz. *kãrias* iš **kar-jas* : *kãr-as, spẽ-kas* : *spė́-ti, siū́-las* : *siū́-ti, ár-klas* : *ár-ti, dū́-mai* : *dū́-lis, pìl-nas* : *pìl-ti, mìš-ras* : *mìš-ti, grą̃ž-tas* : *grę̃ž-ti*

ir kt.), ilgainiui daug kur yra nuo kamienų atskyrusios kamiengalius ir juos prie savęs prišliejusios, todėl *prekė-jas, aguono-jas, gramdy-klė, saldu-mas, rata-nas, daly-sta* ir kt. su laiku buvo pradėta skaidyti į *prek-ėjas, aguon-ojas, gramd-yklė, sald-umas, rat-anas, dal-ysta* ir kt. Tuo būdu su šitos priesagų abstrakcijos pagalba buvo atsipalaiduota nuo pirmykštės etimologinės priklausomybės ir su naujomis atitrauktinėmis priesagomis įgalta daug laisviau ir daugiau darytis naujų vardažodinių darinių; pvz. šalia *gramdy-klė* : *gramdyti, saldu-mas* : *saldus* ir kt. buvo sudaryta ir *knis-yklė* šalia *knisti, geru-mas* šalia *geras* ir kt.; toliau plg. dar 200, 212, 240, 270, 280t., 303 ir kt. psl.

Kaikurių senų priesagų augščiau minėtuoju būdu dabar jau nebegalima taip lengvai skaidyti į pirmykštes sudaromąsias dalis, todėl apie jų darybą tenka spręsti tik apytikriai, hipoteziškai. Pvz. priesagą *-inga-* tuo būdu galime kildinti iš kamiengalinio *-i-* ir *-nga-*, kaip *-anga-* arba *-unga-* iš *-ā-* bei *-u-* ir *-nga-*, žr. 105t. Taip pat ir *-ininka-* šalia *-eninka-*, atrodo, yra sudaryta iš *-in-* arba *-en-* ir *-inka-*, žr. 141 psl. Bet kaip ir iš ko yra sudaryta *-nga-* ir *-inka-*, dabar galime tik spėlioti. Yra galimas daiktas, kad senų senovėje buvo skiriama *-ng-a-* ir *-ink-a-*, kur *-n-* prieš *-g-* ir *-in-* prieš *-k-* iš pradžios kokiu nors būdu galėjo priklausyti kamienams, o priebalsiai *-g-* ir *-k-* tėra buvę tik išplėstiniai garsai; plg. lot. *iuven-cus* „jaunas žmogus; jautukas arba karvytė" = s. ind. *yuva-śáḥ, yuvakaḥ* „jaunas, jaunuolis" : lot. *iuven-is* „jaunuolis", gr. ὀστα-κός „jūrinis vėžys" (iš **ostn̥-kos*) : s. ind *ásth-i* (km. *asth-n-áḥ*) „koja, kaulas", taip pat s. ind. *mātr̥-kaḥ* „motininis, motiniškas" : *mātár-* „motina" ir kt., žr. Brugmann Gr. II² 1, 484tt., Benveniste Orig. 27t. Dėl priesagos *-ja-* kilmės žr. § 39.

Kas kita yra tokios retos priesagos kaip *-alda, -elda, -anda, -arda, -arga, -erga, -aila, -eila, -arna* ir kt.: savo daryba jos dažnai yra dar neaiškesnės, kaip ir ką tik augščiau nagrinėtosios. Pvz. kaip iš tikrųjų yra sudaryti tokie daiktavardžiai kaip *kreiválda, skevélda* arba *balánda, skebérda*, tuo tarpu kaip reikiant negalima pasakyti. Tik tiek yra pagrindo manyti, kad šių žodžių priesagos kuriuo nors augščiau minėtuoju arba kokiu kitu panašiu būdu yra sudarytos.

Apskritai imant, priesaginė mūsų žodžių daryba yra ne koks nors pastovus ar baigtas padaras, bet toks pat gyvas, vykstąs

procesas, kaip ir visa kalba. Tai mes kasdieną darome beveik visai nesąmoningai, tačiau gana dažnai laikydamiesi savo struktūrinio kalbos dėsningumo. Štai vienas alsėdiškis žemaitis, kiek keisto būdo ir iš dalies nevisaprotis, labai mėgo pasakoti, ir vieną kartą, važiuodamas iš Salantų į Alsėdžius, kitam žemaičiui papasakojo savo sapną: kaip jis keliavęs į dangų ir kaip jį ten iškilmingai priėmę. Tarp ko kito jis pasakė: „D a n g i ó n y s atdarė anam vartus". Čia jis, nieko negalvodamas, pasinaudojo įprastine ir daria priesaga *-onis*, kuri alsėdiškių bei kitų aplinkinių žemaičių yra gerai pažįstama (plg. *mieščionìs* „miesto gyventojas", *parapijonìs* „parapijos gyventojas", *sodžionìs* „sodžiaus gyventojas" ir kt.), ir susidarė naują žodį *dangionìs* „dangaus gyventojas, dangiškis". Arba štai vėl viena vilkaviškietė, važiuodama traukiniu į Vilnių, įsikalbėjus su šio veikalo autoriumi, ėmė gyvai pasakoti apie negirdėtus nematytus dalykus, būtent — apie tai, kaip vokiečių smingamieji lėktuvai staugdami puolė kareivines ir į jas mėtė bombas. „Iš pradžios, — pasakojo ji, — nieko nematyti, tik staiga vienu metu augštai pasirodo taškas, ir tas s t a u g l ỹ s kaip akmuo krinta žemyn". Čia šiai pasakotojai pasirodė būdinga ne pats lėktuvo smigimas, bet jo baisus staugimas smingant žemyn, ir ji visą lėktuvą pavadino *stauglìù* lygiai taip pat, kaip kad tas, kuris baubia, yra *baublìù* vadinamas, kuris čirškia — *čirkšlìù*, kuris keikia — *keiklìù*, kuris kriokia — *kriokliù*, kuris pypia — *pyplìù* ir kt.; toliau žr. 166t. psl. Pagaliau štai ir trečias gana nepaprastas, bet įdomus tokios natūralios darybos pavyzdys: vienas dzūkas, nuo Valkininkų, buvo kiek pabalęs, nesveikas, todėl jo žmona jam vis sakydavo klausdama: „Kas tau yra? Kas tau yra?". Po kiek laiko šis žmogelis ėmė vieną kartą ir jau rimtai susirgo. Tada jis savo žmonai ir sako: Ỹ r i n a i, ỹ r i n a i, ir į ỹ r i n a i man ligą". Čia jis, visai negalvodamas apie kokius nors bendresnius darybos dėsnius, pagal reikalą su priesaga *-inti* susidarė naują veiksmažodį iš veiksmažodinės esamojo laiko lyties *yrà*.

Šitokių darybos pavyzdžių yra gana daug, tik mes juos nevisados pastebime. Vieni iš jų yra gana individualūs, nelabai įprasti, ir todėl pasilieka nuošaliau, plačiau nepaplinta; o kiti, priešingai, būdami bendresnio pobūdžio ir daugiau atitikdami reikalą bei momentą, dažnai patenka platesnėn vartosenon ir tuo būdu įsigali. Yra tad pagrindo manyti, kad tokiu ar panašiu kitu būdu daugybė mūsų priesaginių darinių buvo ir anksčiau sudaroma, tik kaikurie

iš jų ilgainiui neįsigalėję visai išnyko, kiti išplito tik siauresniame plote ir toliau yra nepažįstami, o treti buvo pradėti vartoti daug plačiau, kaikurie, kur senesni, net ir visame Lietuvos plote.

Toliau pastebėtina, kad ilgainiui šiaip darantis vis naujų priesaginių darinių paprastai nemėgstama vienos ir tos pačios darysenos. Pvz. trumpesnės ir daugiau išblankusios senesnės priesagos gana dažnai yra pakeičiamos pilnesnėmis, prasmingesnėmis ir todėl daug raiškesnėmis. Štai, kaip jau § 22 sakyta, mes šalia *a-* ir vėliau šalia *u-* kamieno būdvardžių dar dabar galime susidaryti *ā*-kamieno būdvardinių abstraktų. Šitokią darybą, dar gana gausią, randame ir Sirvydo raštų kalboje, kaip antai: *apydaira* „atsarga, atsargumas" SzDi. 234 : *apydairus* „atsargus", *apvala* „skritulys" ib. 223 : *apvalus, baisa* „baimė" ib. 131 : *baisus, nelaima* „nelaimė" ib. 188: *nelaimus* „nelaimingas", *vaisa* „vaisumas, vaisingumas" ib. 254 : *vaisus* „vaisingas", *vėsa* „vėsumas" ib. 25 : *vėsus* ir kt.; plg. dar Specht PS35*. Bet šiaipjau dabar tokios rūšies daiktavardžių perdaug nebelinkstame sudarinėti : jų vietoje jau daug daugiau esame pratę vartoti abstraktinius daiktavardžius su *-ybė*, *-uma-* ar kita kokia ilgesne priesaga; kiek plačiau iš jų yra tie sutinkami, kurie yra įgavę kokią specialinę reikšmę arba yra daugiau izoliuoti, sustingę. Pvz. *dorà* šalia *dorýbė* ar *dorùmas* dabar yra vartojama visai skirtinga reikšme. Taip pat ir *šviesà* nėra visados tas pat kaip *šviesýbė* : pirmoji visų pirma yra „das Licht", o antroji reiškia abstrakčią ypatybę, t. y. šviesumą, Helligkeit, vėliau ir šviesų daiktą; tik tam tikrais atvejais *šviesà* savo reikšme priartėja prie *šviesybės* ir gali būti lygiaverčiai vartojama. O tokie dabartiniai daiktavardžiai kaip *bailà, -õs* „bailė, baimė" Rdn., Tvč., Šv., *baisà, -õs* „baimė, baisybė" Ds., Dkk., Rdn., *gailà, -õs* „gailumas, gailėjimas" Mlg., *romà, -õs* „sandora, sutikimas" Dsm., *sūrà, -õs* „sūrumas" Btn. ir kt. yra gana siaurai pažįstami ir plačiau bendrinėje vartosenoje beveik nesutinkami.

Taip pat šalia savybinės būdvardžių priesagos *-inja-* mes dar vartoti vartojame tos pat reikšmės ir kitą priesagą *-ja-* (žr. § 41), bet ši pastaroji nebėra tokia dari kaip pirmoji: jos vietoje kaskart vis dažniau yra vartojama priesaga *-inja-* ar kas kita; pvz. vietoj *drapãnis, pakùlis, vandẽnis, vasãris* ir kt. jau daug kur sakoma ir *drapanìnis, pakulìnis* (arba *pãkulnis*), *vandenìnis, vasarìnis* ir kt. Ypač daug šios rūšies darinių yra sudaiktavardėję ir kaskart vis

dažniau yra linkstama daiktavardžiais vartoti; pvz. tokie dariniai kaip *akuõtis* „kas su akuotais“, *ašãris* „kas nuolat ašaroja, verksnys“ Grž., Btč., taip pat *gyslõtis, kùpris, rytỹs, vilnõnis, žiemỹs* ir kt. dar gali būti būdvardžiais vartojami (plg. *akuõtės* [= akuotuotos] varpos Ds., *rytỹs, vakãris* [= rytinis, vakarinis] vėjas Sb., *vilnõnis* audeklas ib. ir kt.), bet kiekvienu metu jie gali tapti ir daiktavardžiais, pvz.: jų vaikai visi a š ã r i a i (t. y. verksniai) Grž., vakar pūtė toks šaltas ž i e m ỹ s (sc. vėjas) Sb. ir kt.; toliau žr. dar 62t. Iš kitos pusės ir savybiniai būdvardžiai su priesaga *-inja-* taip pat nebevisur vienodai vartojami. Visų pirma jų vietoje jau daug kur yra sakomi ir atitinkami kilmininkai; pvz. vietoj *antìnė* plunksna, *dvarìnis* arklys, *eglìnės* malkos, *galvìnis* kaulas, *marìnis* vanduo, *vokietìniai* pinigai, *žąsìnis* kiaušinis ir kt. jau vartojama ir *ántięs* plunksna, *dvãro* arklys, *ẽglės* malka, *galvõs* kaulas, *mãrių* vanduo, *vókiečių* pinigai, *žąsiẽs* kiaušinis ir kt.; toliau plg. dar 247t.

Šituo būdu pamažu, beveik nepastebimai vienos darybinės formos yra plačiau vartojamos, dar tebėr darios, o kitos yra jau sustingusios, sustabarėjusios, nebedarios ir palengva kaskart vis mažiau bevartojamos, ligi pagaliau visai iš vartosenos išeina. Pvz. vyriškosioms ir atitinkamoms moteriškosioms būtybėms žymėti dabar jau nebelinkstama naudotis supletyviniais, arba heteroniminiais, kamienais, — jų vietoje vis daugiau yra stengiamasi ne visai naujus kamienus vartoti, bet tik įvairiai pakeisti arba išplėsti jų kaitmenis. Pvz. seniau ir vietomis dar dabar moteriškosioms būtybėms žymėti yra vartojamas *ė*-kamienas šalia *a*-kamieno, kuriuo tėra žymima tik vyr. giminė, kaip antai: *ãsilė* Av., *bajorė* SzDi. 452, *kunigė* KG 24, PS I 221, 222, 230, SzDi. 120, AG 20, DB 129, *levė* SzDi. 138, *liūtė* ib., *pranašė, vìlkė, žỹdė* ir kt. greta *ãsilas, bajõras, kùnigas, lẽvas, liũtas, prãnašas, vil̃kas, žỹdas*; toliau žr. § 50. Bet daug dažniau tam pačiam reikalui šalia arba vietoj priesagos *-ė*-yra jau sutinkama priesaga *-ienė*, pvz. *asilienė, bajoríenė, kunigíenė, pranašienė* ir kt. O *Jõno, Pẽtro, Vaičiũno* žmona, rodos, kitaip ir nebevadinama kaip *Joníenė, Petríenė, Vaičiũnienė* (žem. *Jonẽnė, Petrẽnė* ir kt.). Toliau žr. 290 psl.

Arba štai mot. giminės ir abstrakčios reikšmės *barnìs, -iẽs,* sudaryta su priesaga *-ni-* ir, kaip rodo sl. **bornь* (> s. sl. *branь* „ginčas, kova“, s. r. *боронь* „kova“ ir kt.), iš senesnių laikų paveldėta, dabar savo gyvumu jau nebepasižymi: daug plačiau sutin-

kama senesniuose rašytiniuose paminkluose (žr. 221 psl.), dabartinėj gyvojoj kalboj bepažįstama tik vienur kitur (pvz. Ddv., Pvk. ir kt.) ir, be to, vietomis jau vartojama *ė-*, *ja-* ir net *ju-* kamieno, pvz. *barnẽ* Užp., Ds., *bar̃nis, -io* Lpg., Ddv., Rmg., Pp. ir *barniũs* Tvč. arba *bar̃nius* Pl., Vn. Taip pat ir paveldėtinės *kirmiẽs* (žr. 207 psl.) vietoje arba greta jos jau yra vartojama visa eilė tolimesnių vedinių, pvz. *kirmėlẽ*, *kirmilas*, *kir̃minas*, *kirmuõ* ir kt.

Kas kita yra tokie žodžiai kaip *ašva*, *brólis* ir kt. Pirmasis iš jų, būtent *ašva*, vienur kitur yra dar sutinkamas senoviniuose rašytiniuose paminkluose, bet dabartinėje gyvojoje kalboje, rodos, bėra pažįstamas tik tikriniu vardu (žr. 36 psl.); be to, žemaičių tarmėse šios šaknies dar yra vartojamas ir tolimesnis vedinys *ašvíenis* „arklys" (žr. 289 psl.). Kaip rodo kitos ide. kalbos, seniau mūsų kalboje galėjo būti plačiau vartojama ne tik *ašva* „kumelė", bet ir **ašvas* „arklys", kuris per **ešvas* toliau yra kildintinas iš ide. **ek̂u̯os* (> s. ind. *áśvaḥ*, av. *aspa-*, lot. *equus*, s. air. *ech*, gallų *epo-* žodyje *Epo-so-gnātos*, t. y. „arkliažinis, pferdekundig" ir kt.), bet nei dabartinėse tarmėse, nei rašytiniuose šaltiniuose jo neberandame išlikusio: jo vietoje dabar visuotinai yra vartojamas antriniu būdu sudarytas *arklỹs* (dėl jo darybos žr. 62 psl.). Taip pat sprendžiant iš kitų ide. kalbų ir mūsų kalbos duomenų, mes seniau šalia *seser-* (vs. vd. *sesuõ*) būsime pažinę ir priebalsinį kamieną **brāter-*, kurio dabartinis vs. vardininkas galėtų būti buvęs **brótė* arba **brótuo* (plg. s. ind. *bhrā́tar-*, gr. φρᾱ́τηρ ir φρᾱ́τωρ „brolijos narys", lot. *frāter*, got. *brōþar* ir kt.); bet tokios lyties mes nei vienos, nei kitos nebeturime: jos vietoje dabar visuotinai yra vartojamas vėlyvesnis perdirbinys *brólis* (= lat. *brãlis*), o senovinis priebalsinis kamienas **brāter-* bėra sutinkamas tik tolimesniuose vediniuose *broter-ẽlis* (žr. 180 psl.), *bróter-auties* „broliauti, bičiuliauti" JGr. 56, Knl., Btč. ir kt.

Pagaliau tenka dar pastebėti, kad mūsų kalboje įvairiai kitėdami ilgainiui gali išnykti ne tik ištisi dariniai, bet ir atskiros jų darybinės dalys. Pvz., sprendžiant iš mūsų tolimesnių vedinių ir latvių kalbos, mūsų kalboje seniau galėjo būti plačiau vartojama priesaga *-aina-*, bet dabar jos beturime tik vieną kitą atstovą, pvz. *apvalaĩnas*, *atžagaraĩnas* „atžagarias, priešingas" Pvk. ir kt., žr. 286 psl. Taip pat, atrodo, mes seniau galėjome turėti ir būdvardinių priesagos *-uoja-* darinių, tačiau jų, išskyrus vieną kitą pėdsaką, rodos,

jau nebėra vartojama, bent tuo tarpu tai autoriui nežinoma; toliau žr. § 60.

§ 283. Kaip forminė, išorinė, taip ir vidinė, reikšminė mūsų žodžių pusė yra labai sudėtinga, įvairi ir nepastovi. Nesiimant nagrinėti visų semantinių mūsų kalbos klausimų, čia tenka iškelti aikštėn kaikuriuos bendruosius žodžių reikšmės raidos dalykus ir juos susieti su pačia žodžių daryba.

Visų pirma reikia pastebėti, kad mūsų kalbos žodžiai daugiausia yra ne vienareikšmiai, bet daugiareikšmiai. Pvz. *siaũsti* turi ne vieną, bet kelias reikšmes: *apsiausk* vaiką skara; eisime semenų *siaũsti*; vaikai *siaũčia* (dūksta) ir kt. Taigi vienas ir tas pats žodis dažnai gali ne tik daugiareikšmis būti, bet net ir griežtų reikšminių ribų neturėti. Todėl savaime kįla klausimas: kaip tokie žodžiai gali būti suprantami? Juk šiaip galvojant atrodo, kad kiekviena reikšmė turi būti ir atskira forma reiškiama. Bet tai nėra būtinas dalykas. Yra patirta, kad su žodžių daugiareikšmiškumu labai dažnai yra susijusi kone kiekviena reikšmės kaita, nes reikšmės beveik niekados nekinta staigiai ir griežtai. Jeigu kuris žodis įgija naują reikšmę, tai ši naujoji reikšmė senosios tuojau neišstumia, bet kurį laiką dar abi pasilieka vartosenoj. Pvz. *dalỹko* pirmesnė reikšmė „dalis, Teil, Anteil", vėlyvesnė „gabalas, Stück" (plg. pr. *dellīks* „gabalas, skirtis, Artikel", su *-e-* iš *-a-*, žr. Trautmann Sprachd. 100), daugiau sutinkama senesniuose rašytiniuose paminkluose (žr. 131 psl.), dabar jau rečiau bepažįstama, bet užtat jos vietoje arba šalymais yra vartojama visa eilė kitų reikšmių, pvz. „gaunamas turtas dalijantis ūkį, palikimas" Rdm., Sr., „žemės sklypas, rėžis, ūkis" Jž. I 289, Al., Pcn., Dbn., „daiktas, objektas, Sache, Gegenstand" ir kt. Taip pat ir *dangùs,* neabejojamai jungtinas su *deñgti,* iš pradžios veikiausiai yra reiškęs ką nors dengiama, gal būt kokį „dangtį, uždangalą" ir tik vėliau bus įgavęs reikšmę „žemę apsupanti mėlynė" ir „pomirtinė dievo, angelų bei gerųjų žmonių vėlių buveinė, dausos (krikščionių supratimu)"; plg. pr. *dangus* „gomurys; dangus", mūsų *dangùs* „gomurys" Sn., Rdm., Kčm. ir kt.

Paprastai kasdieninėje kalboje mes šitos reikšmės atmainos beveik visai nepastebime. Kalbėdami apie *kalė̃jimą* „Gefängnis", mes visai negalvojame apie tai, kad jis seniau galėjo būti tokios pat veiksminės reikšmės, kaip *girdė̃jimas*, *tylė̃jimas* ir kt. O kar-

tais kurio nors žodžio reikšmė be tam tikrų žinių yra net visai neaiški. Pvz., jeigu nežinotume, kad seniau paukščių *plunksnomis* buvo rašoma, šiandien mums vargiai ateitų į galvą dabartinę metalinę rašomąją *plunksną* jungti, sakysime, su žąsies *plunksna*.

Taigi žodžio reikšmė yra daugeriopa ir dažnai be griežtų ribų. Dėl to, žinoma, gyvenime esti nemaža sunkenybių, atsiranda daug nesusipratimų ir ginčų. Bet nėra bloga be gero: žodžių daugiareikšmiškumas kaip tik yra kalbos klestėjimo ir augimo ženklas. Jeigu žodžiai būtų vienareikšmiai ir visados žymėtų tik po vieną griežtai apibrėžtą sąvoką, tai tada būtų daug sunkiau susikalbėti: tada reikėtų atsiminti tiek žodžių, kiek yra reikšmių; o reikšmių yra begalybė, tad ir žodžių reikėtų turėti galvoj neapsakomą daugybę. Bet tai yra ne tik negalimas, bet ir nebūtinas dalykas: viena, paprastai gyvenime mes nesame reikalingi tokios žodžių gausybės; antra, žodžių daugiareikšmiškumas mums ir šiaip nevisados tekliudo tarpusavy susižinoti, nes reikiamoji reikšmė, kaip jau minėta (žr. 557 psl.), dažnai aiškėja ne skyrium imama, bet iš žodžių junginio, iš to tikslo, kuriam ji yra vartojama.

Toliau pastebėtina, kad žodžiai yra nevien tik sąvokų ženklai: jie turi tokių vertybių, kurių pačioje sąvokoje gali ir nebūti. Pvz. mūsų veiksmažodžiai *dróžti, dū̃linti, dùmti, eiti, kė̃bžlinti, kū̃printi, skùsti,* ir kt. — visi turi ėjimo reikšmę, bet kiekvienas iš jų mums sukelia vis kitokį įspūdį, nes jie yra dar susiję su šalutiniais vaidiniais ir tam tikra nuotaika. Todėl drauge su K. O. Erdmannu Bed. 107 kiekvieno žodžio galime skirti sąvokinį turinį, šalutinę prasmę ir jausminę vertybę (arba nuotaikinį turinį, Gefühlswert oder Stimmungsgehalt).

Iš kitos pusės, nagrinėjant mūsų gyvosios (liaudinės) kalbos santvarką, iškįla kita jos būdinga ypatybė — subjektyvumas ir konkretumas. Apskritai imant atrodo, kad mes savo kalboje daugiau turime konkretinių, individualinių ir gal kiek mažiau abstraktinių, visuotinių darinių: bent toks įspūdis susidaro tyrinėjant turimąją žodyninę medžiagą. Be to, abstraktams žymėti kokių nors ypatingų formų taip pat neturime: tiek konkrečios, tiek abstrakčios reikšmės dariniai mūsų kalboje gali būti sudaromi beveik iš tokių pat elementų. Pvz. konkrečius daiktus ir būdvardinius bei veiksmažodinius abstraktus, taip pat įvairius nomina agentis mes dažnai žymime vienomis ir tomis pačiomis priemonėmis, kaip antai: *pẽnas*

„maistas“ ir „penimas gyvulys, penimis“, *siùtas* „siutimas, šėlas“ ir „siuntąs žmogus“, *gyrà* „pasigyrimas“ ir „pagyras, gyrūnas“, *švìlpa* „švilpautojas“ ir „švilpynė“, *malìkas* „malėjas“ ir „malinys“, *taũškalas* „prasimanymas, gandas“ ir „tauškalius, plepys“, *dusulỹs* „dusas“ ir „dusulingas žmogus“, *tinginỹs* „tingėjimas“ ir „kuris tingi“, *žadinỹs* „žadėjimas“ ir „žadamasis daiktas“ ir kt. Iš kitos pusės vieną ir tą pačią arba visai artimą reikšmę galime žymėti bent keliomis įvairiomis priesagomis, pvz. *mar̃mas = marmãkas = mar̃malas = marmãlius = marmãklis = marmẽklis, snùdas = snudà (snūdà) = snũdis=snùčas = snùdžius = snùsčius=snaudãlis (snaudãlius), smirdas = smirdãlis (smirdãlius) = smirdẽlis (smirdẽlius) = smir̃džius = smirdininkas, draugẽ= draugyba = draugybė = draugijà = draugỹstė, kelmijà = kelmýnas = kelmỹnė = kelmynójas = kelmýtė, brolikas = brolykas = brólėnas = brolynas, žmogẽkas = žmogėnas = žmogýnas, galvõkas = galvõnas = galvõsas, keiklỹs = keiksnỹs = keikũnas = keikuonìs = keikininkas = keiksminiñkas = keikãzas, krẽtalas = krẽtelas = krẽtilas = krẽtulas, šykštuõlis = šykštuõklis = šykštùklis = šykštẽnis = šykštũnas* ir kt.

Šiuo atveju mūsų gyvoji kalba rodo labai didelį lankstumą, įvairumą ir vaizdingumą. O tai yra dėlto, kad ji, visų pirma būdama afektyvinė, kaip tik daugiausia ir yra pritaikyta subjektyviai bei konkrečiai galvosenai. Kokie nors bendriniai, visų jau gerai pažįstami ir nuolat vartojami dariniai ilgainiui pasidaro lyg stereotipiški, sustabarėję, mažiau besukelią vaizduotę, neką besako jausmams ir tuo būdu nustoja nemaža savo afektyvumo. Todėl mūsų liaudis tokių stabarinių kalbos priemonių dažnai bẽveik nesąmoningai vengia ir jų vietoje pasirenka arba susidaro įvairesnių afektyvinių individualinių darinių, kurie yra artimesni jos galvosenai ir jai atrodo įmanomesni, vaizdingesni. Mat, žodis, kaip teisingai pastebi H. Sperberis Einf. 37, yra ne tik tarpusavinė individų susižinojimo, bet ir nemažiau svarbi afektų (afektyvinio galvojimo) reiškiamoji priemonė. „Kai norima išsireikšti stipriai, su jėga, — sako A. Meillet Lingu. 147, — kiekvienai sąvokai duodama skirtinga išraiška“.

Ir tikrai: mes savo gyvojoje kalboje dėl to esame linkę vartoti skirtingų ne tik atskirų žodžių, bet ir jų sudaromųjų dalių. Pvz. plūktinė klojimo asla (vok. Tenne, r. ток) daugeliui zanavykų yra *gréndymas*, subatėnams arba jūžintiečiams *lar̃tas*, dusetiškiams *pãdas*, o kvėdarniškiams *klúonas*. Arba štai kas veliuoniečiams

yra *peslỹs* „tam tikros rūšies vanagas, Milan (Milvus)“, tai kuliečiams, mosėdiškiams ir kt. yra *klýkis*, jurbarkiečiams, kvėdarniškiams *súopis*, o dusetiškiams *liñgė*. Tas pat yra ir priesagų srityje: pagrindinei, šakninei, žodžio reikšmei moduliuoti mes pasirenkame labai įvairių priesagų. Bet tai darome nevisur ir nevisada vienodai. Pvz. viena ir ta pačia reikšme keli vienarūšiai priesaginiai dariniai pagrečiui paprastai nemėgstami vartoti — jie tuojau šiaip ar taip yra diferencijuojami. Visų pirma vienareikšmiai, bet įvairiarūšiai (įvairiomis priesagomis sudaryti) dariniai (pvz. *galvõkas*, *galvõnas* ir *galvõsas* „nedidelis galvotas debesėlis“) dažniau yra sutinkami ne vienoje, bet keliose įvairiose vietose. Jeigu kur tokie įvairiarūšiai dariniai pasitaiko pagrečiui, tai jų reikšmės dažnai yra daugiau ar mažiau įvairinamos. Dėl to pvz. vietomis yra skiriama priesaga *-ybė* nuo *-uma-* (žr. § 66), *-ėja-* nuo *-ika-* (žr. 128t.), *-inga-* nuo *-iška-* ir kt. Kaikur priesagų tiek forminiai, tiek reikšminiai niuansai yra skiriami gana įvairūs ir subtilūs. Pvz. rytinėj ir pietinėj Lietuvos daly šalia *bérnas* „mažas vaikas; vaikinas, vaikis; samdinys“ dar yra vartojama ir *bernẽkas* „vaikas, vaikinas, berniokas“ (žr. 126 psl.), *bernèkšis* „bernas (kiek niekinamai)“ Rdm., *bernẽnas* „pusbernis, menkas bernas“ Ds., *bernýnas* „berniokas, bernas“ Tvč., Prg., *berniõkas* „kiekvienas paaugęs, pradedąs vaikščioti vaikas, vaikinas; bernas, samdinys“ (žr. 133 psl.), *berniokýnas* „berniokas, bernas“ Šv., *berniokiõkas* „pusberniokas“ Trg., *berniókšlis* „nedidelis bernas“ Ds., *berniúkštis* „vaikiokas, vaikagalys, piemeniokas“ Kp., Pnv., *beřnius* „paaugęs berniukas“ (žr. 78 psl.), *bernuõlis* „dar netikras bernas, berniokas, vaikinas, išdykęs vaikas“ (žr. 190 psl.) ir kt.

Toliau tenka pastebėti, kad priesagos, kurios plačiau vartojamos, dažniau yra skiriamos ir aiškesnėmis reikšminėmis kategorijomis, o kurios rečiau arba siauriau pažįstamos, jų paprastai ir reikšmės daugiau įvairuoja; pvz. tokios retos ir įvairiareikšmės priesagos yra *-anda*, *-alda*, *-eilja-*, *ilmė*, *-auša-*, *-anta-* ir kt. Pagaliau ir plačiau išplitusių priesagų reikšminės ribos gyvojoje kalboje dažnai nėra visai griežtos, t. y. jos dažnai savo reikšmėmis susikryžiuoja, kartais net sutampa su kitomis priesagomis, ir todėl vietomis jas nelengva vienas nuo kitų skirti. Pvz. dėl to kartais yra maišoma priesaga *-ybė* su *-uma-* (žr. 98 psl.), *-ėja-* su *-ika-* (žr. 128t.), *-inga-* su *-ėta-*, *-ota-* bei *-uota-*, o šios pastarosios su *-ina-*

(žr. § 199) ir kt. Ypač tarp savęs yra susiplaiksčiusios niuansinės priesagos, kurios žodžiuose vaidina afęktyvinės morfemos vaidmenį; pvz. tokios mūsų kalboje yra mažybinės, didybinės, maloninės ir kitos panašios priesagos.

§ 284. Dabartinių priesaginių darinių reikšmė ne tik yra įvairi, bet, kaip jau sakyta, ir nepastovi, t. y. ilgainiui ji lengvai gali būti pakeista. Tai paprastai atsitinka susiaurinimo, išplėtimo ar perkėlimo keliu. Pvz. *kranklỹs*, su priesaga *-lja-* sudarytas šalia *krañkti,* visų pirma reiškia tai, kas vis krankia, labai kosti (plg. *burblỹs* „kas vis burbia": *buñbti*, *keiklỹs* „kuris vis keikia, keikiasi" : *kéikti* ir kt.), bei ilgainiui ši reikšmė galėjo būti susiaurinta — *krankliu* imta vadinti tam tikrą k r a n k i a n t į paukštį, t. y. juodvarnį (Corvus corax), žr. 167 psl. Arba štai *valandà* mūsų senoviniuose raštuose dar tebebuvo ir vietomis dar dabar tarmėse tebėra keliareikšmė — reiškia „laiką, laiko tarpą, valandėlę, adyną, Weile, Zeitlang, Zeit, Stunde", bet dabar, bendrinėje kalboje išnykus *adỹnai*, ji daugiausia bežymi tik „Stunde", žr. 101 psl.

Visai kitokios rūšies yra priesaginiai dariniai, kurie savo pirmesnę reikšmę ilgainiui išplečia. Štai kad ir jau minėtasis būdvardis *grynas*: iš pradžios, kaip rodo kiti šios rūšies dariniai, jis veikiausiai yra buvęs tik „grietas, nugrietas", paskui kiekvienas, kas yra „be priemaišų, čystas, rein", o vėliau ir „plikas, biednas", „rinktinis, labai geras, nepaprastas", „riebus, gardus" ir kt., žr. ŠD (1926) 927t. Taip pat ir *pasáulis* (arba *pasáulė*=lat. *pasaũle*), kaip iš jo darybos matyti, visų pirma yra „vieta, erdvė po saule", vėliau ir „žemė, svietas, Welt"; plg. *pasáulis* „kas yra po saule, žeme" M I 234, „kas yra po saule, žemė, svietas, Welt; ūksminga vieta, paunksnė" N 456, „erdvė po saule" K 295.

Dar daugiau įvairuoja priesaginių darinių reikšmė perkelinėjama. Visų pirma veiksmo pavadinimu labai dažnai gali būti vadinama to paties veiksmo išdava, objektas, vieta ir kt., pvz. *arìmas* „Pflügen" ir „õrė, išarta dirva", *degìmas* „Brennen" ir „išdegusi vieta, degsnis, išdaga", *malìmas* „Mahlen" ir „malinys, malamieji javai" ir kt, žr. 208 psl. Taip pat būdvardiniai priesagos *-ybė* dariniai dažnai gali reikšti ne tik pačią ypatybę, bet ir konkretų daiktą arba patį tos ypatybės turėtoją, pvz. *bjaurýbė* „bjaurumas" ir „bjaurus daiktas; bjaurus žmogus", *gražýbė* „gražumas" ir

„gražus daiktas“ ir kt., žr. §§ 65 ir 66. Visai panašiai, tik kiek rečiau, konkrečią reikšmę kartais gali gauti ir būdvardiniai priesagos *-uma-* abstraktai, pvz. *baltùmas* „ypatybė baltam būti, Weissheit“ ir *báltumas* „balta dėmė“, *gilùmas* „ypatybė giliam būti, die Tiefe als Eigenschaft“ ir „gilybė, giluma, gelmė“ ir kt., žr. 213 psl. Arba štai priesaga *-ysta* (*-ystė*), visų pirma reikšdama abstrakčią ypatybę (plg. *kiaulỹstė, paikỹstė, vagỹstė* ir kt.), vietomis, kad ir apyrečiai, reiškia dar atskirą žmogų, visą žmonių rinkinį, kolektyvą ir kt., pvz. *senystà* „senatvė, senybė“ ir „senas žmogus, senis“, *žmonystà* „svečiavimasis, viešėjimas“ ir „(giminių, kaimynų) susirinkimas“ arba *krikčionỹstė* „krikščionybė“ ir „krikščionys, krikščionija“, *vyskupỹstė* „vyskupo luomas, Bischoftum“ ir „vyskupo valdomoji sritis, vyskupija“, *žmogỹstė* „Menschheit, człowieczeństwo“ ir „žmogaus sutvėrimas, žmogaus pavidalas, tam tikras žmogus, hominis simulacrum“ ir kt., žr. § § 214, 215.

Kaip priesaginių daiktavardžių, taip ir priesaginių būdvardžių reikšmė gali būti pakeičiama, moduliuojama. Pvz. būdvardžiai su priesaga *-inga-*, visų pirma žymėdami pagrindiniu žodžiu išreikštų daikto savybių turėjimą, šalia to dar gali žymėti ir tam tikras, specialesnes ypatybes, kartais net tam tikrus palinkimus. Štai *ausìngas* ir *kójingas*, sprendžiant pagal kitus tos rūšies pavyzdžius, iš pradžios galėjo reikšti tik „turįs ausis, su ausimis, ausytas“ ir „turįs kojas, su kojomis, kojotas“, o vėliau ir „gerų ausų, ausylas, kuris toli stovėdamas išgirsta, scharfhörig“ ir „didelių, tvirtų kojų, tvirtakojis“ ir kt., žr. 111t. psl.

Tokį reikšmės įvairavimą mes pastebime ir veiksmažodžiuose. Pvz. iš *kaũpo* sudarytas *kaupúoti* visų pirma galėjo reikšti „kaupą daryti“, paskui „apkasti, su kaupu pripilti, pridėti“ ir kt.; toliau žr. § 264.

Šitokios reikšminės pakaitos kartais labai daug priklauso nuo semantinio žodžių lizdo arba morfologinio žodžių susigrupavimo. Pvz. priesaga *-ala-*, apskritai imant, yra visai neutralios reikšmės — daugiausia reiškia konkrečią veiksmo išdavą, kaip antai: *drìskalas* „driskana, skuduras“, *lãkalas* „kas lakama“, *meñtalas* „sumęsta putra“, *pãtiekalas* „valgis“, *tẽpalas* „kuo kas tepama“, *veȓpalas* „kas verpiama, verpatė“ ir kt., žr. § 107. Bet vietomis ši priesaga, patekusi į menkinamosios arba žeminamosios prasmės žodžius, dabar jau ir pati yra įgijusi menkinamąją reikšmę; pvz.

giẽdalas, šnẽkalas ir kt. kaikuriose žemaičių šnektose yra ne paprastas, bet menkas, prastas giedojimas, ne neutralios reikšmės, bet menka, paniekinama, prasta šneka. Toliau plg. Vendryes Lang. 166t. Iš kitos pusės yra pastebėta, kad morfologinis sąryšis, jungiąs du žodžius, kartais reikšmės įvairavimą lyg ir sulaiko ar aplaiko; pvz. *rangà* „rengimasis, ruošimasis" arba *tylà* „tylėjimas; kuris tyli, tylūnas" dar tebeturi išlaikiusios ryšį su *reñgti* ir *tìlti* arba *tylė́ti*, todėl ir jų reikšmės yra išlikusios bendresnės. Bet to pat kamieno dariniai *rankà* ir *skarà*, kurie iš pradžios galėjo būti abstrakčios reikšmės, ilgainiui nustojo buvę siejami su *riñkti* bei *skìrti* ir todėl lengvai galėjo įgyti visai skirtingas, specialias reikšmes, būtent: *rankà* iš pradžios galėjo būti „rinkimas", vėliau kokia nors rinkimo išdava ar objektas, taip pat gal koks renkamasis įrankis ar kas kita panašaus ir pagaliau jau „Hand". Taip pat veikiausiai yra kitėjusi ir *skarõs* reikšmė: etimologiškai šis žodis yra sietinas su *skìrti*, ir todėl senesnė jo reikšmė yra ne „ryšimoji skepeta, Tuch", bet „atplyšusi skiautė, skuduras, skarmalas (t. y. a t s k i r t a s arba a t s i s k y r ę s medžiagos gabalas)"; dėl reikšmės plg. anglų saksų *scearu* „plaukų kirpimas; dalis" (iš **skarō*), sva. *scart* „perkirstas, sukapotas" (iš germ. **skarda-* „perpjautas" < ide. **skor-to-*) : *scëran* „kirpti" (pirmykštė reikšmė yra buvusi „perpjauti, perkirsti") ir kt. Savo balsių kaita *skarà* taip santykiauja su šaknimi **sker-* (plg. *sker-loti* „į šipulius sudaužyti" LS 108, lat. *šķẽrle* „šukė, skeveldra" ir kt.) šalia *skir-*, kaip pvz. *skalà* su *skė́lti* ‖ *skìlti*, *váržа* su *veȓžti* ‖ *viȓžti* ir kt. Toliau plg. dar Vendryes l. c. 230t., Meillet Lingu. 237t.

Tam tikrais atvejais priesaginės reikšmės gali kisti ir vieniems žodžiams nykstant bei kitiems atsirandant. Pvz. mūsų senajam veldiniui **ašvas* nykstant arba išnykus, jo vietoje atsirado naujas darinys *arklỹs*, su priesaga *-ja-* sudarytas šalia *árklas*, kaip *kuodỹs* šalia *kuõdas* arba *rytỹs* greta *rýtas*, ir todėl iš pradžios galėjo būti „arklinis, į arklą pakinkytasis arba kinkomasis"; plg. *rytỹs* (= rytinis) vėjas ir kt., žr. 62t. psl. Taigi dabartinė *árklio* reikšmė „Pferd" bus ne tuojau, bet vėliau atsiradusi kitos reikšmės vietoje. Taip pat yra galimas daiktas, kad ir mūsų *brólis*, sudarytas vietoj **brótė* arba **brótuo* (žr. 568 psl.), iš pradžios veikiausiai yra buvęs kitokios, galbūt maloninės, reikšmės, plg. Endzelin MLV I 328. Dėl reikšmės raidos plg. dar *avẽlė* „avytė, Schäflein"

> *avẽlė* „Schaf“ ir kt. (žr. 177 psl.), taip pat lot. *auricula* „auselė, ausytė“ > pran. *oreille* „ausis“ arba lot. *fratellus* „brolelis“ > it. *fratello* „brolis“ (Toskanoje ir didesnėje šiaurės Italijos dalyje) ir kt.

Apskritai imant, daugybė dabartinių žodžių gana dažnai yra vartojama ne tiesiogine pirmine, bet antrine perkeltine reikšme. Pvz. *avìkamša* „raktažolė pelenėlė (toks augalas)“, *berniõkas* „prietaisas trobesių sienoms pakelti“ Ds., *berniùkas* „tokia lentelė batams nuo kojos auti“ Kpd., „tam tikras pagalys ar lentagalys obliuojamai lentai paremti, kad nesvirtų žemyn“ Jrb., *burna* „taurė, stikliukas“ (: išgersim dar po b u r n ą Žem. I 214, nuo vienos b u r n o s galva pradėjo suktis Vvž.), *devingeȓklė* „lakštingala“ Snv., *lãpė* „tam tikras prietaisas trobesio sienai augštyn pakelti“ Sb., *lapė̃laižis* „voveruška“ Kv., *miegamaȋšis* „kas daug miega ir neišsimiega“ Vkš., *pagramdùkas* „paskutinis vaikas šeimoje“ (žr. 137 psl.), *stogdažẽ* „ledtakis, varveklis“ Kbt., *šaltagíedis* „zylė“ Lkm., *šikšnà* „labai šykštus žmogus“ Skp., *vė̃tralauža* „pajotžarga, nutrūktagalvis, paplavūnas“ Sb. ir kt. Ypač daug kur reikšmės pakitėjimą rodo senoviniai žodžiai, kurie dabar yra nebedarūs, sustabarėję. Pvz. dabartinė *dantìs*, išriedėjusi iš **dąs* (km. **dantes*), senų senovėje yra buvusi ne kas kita kaip veikiamasis esamojo laiko dalyvis šalia šaknies **ed-* (plg. s. ind. *ád-mi* „valgau“, gr. ἔδ-ομαι „t. p.“, eol. ἔδοντες „dañtes, dantys“ ir kt.) ir savo daryba nesiskyrė nuo **sąs* „esąs“ (žr. DA 213), todėl dabartinė *dantiẽs* reikšmė turi būti vėlyvesnė, antrinė, nes ji iš pradžios kuriuo nors būdu buvo susijusi su *ėdimu*. Taip pat ir mūsų *sūnùs*, kaip rodo sen. indų veiksmažodinė šaknis *sū-* (žr. 225 psl.), iš pradžios bus buvęs ne susiaurėjusios, bet bendresnės reikšmės, sakysime, „gimdymas“ ar „gimdytinis“ ar kt. Tai galėjo atsitikti maždaug lygiai taip pat, kaip kad lat. *dêls* „sūnus“ (iš **dē-las*) greta *dêt* „žįsti“ iš pradžios aiškiai yra buvęs ne kas kita kaip „žindamas, žinduolis, žinduklis, žindžius“ ar kitos kurios artimos reikšmės; plg. mūsų *dė-lẽ* „siurbėlė (t. y. siurbiančioji, žindančioji)“, gr. θῆ-λυς „žindąs“, s. ind. *dhā-rúḥ* „t. p.“, lot. *fē-mina* „moteris (t. y. žindamoji)“ ir kt.

Ir visas tas reikšmės kitėjimas yra būdingas ne tik mūsų, bet ir kitoms, net neindoeuropiečių, kalboms. Plg. vok. *Gift* „nuodai“ (senesnė reikšmė yra „dovis, dovana“, išlikusi dar sudėtiniuose žodžiuose *Braut*,- *Mitgift* „kraitis“), *Hühnerauge* „tryně,

papautas, sąvėlė, mozolis" (iš tikrųjų „vištos akis, vištaakė", vokiečių versta iš vid. lot. *oculus pullīnus*, žr. Kluge-Götze EW[11] 257), olandų *eksteroog* „t. p." (t. y. šarkos akis), pran. *poison* „nuodai" (iš lot. *potio* „gėrimas, gėralas"), *viande* „mėsa" (iš lot. *vivenda* „valgomieji daiktai, maistas, išmintaĩ"), taip pat malajų *māta hāri* „saulė, t. y. dienos akis", *māta āyer* „šulinys, t. y. vandens akis" (žr. Gabelentz Sprachw.[2] 316) ir kt.

Šitos reikšmės atmainos yra dažnai glaudžiai susijusios su žmonių galvosena ir kultūros raida. Senų senovėj, kada buvo linkstama galvoti visai konkrečiai, mitiškai, kada žmogus dar nesugebėjo objektyviai žvelgti į aplinką ir apie viską daugiausia iš savęs sprendė, tada ir daiktai dažniausiai buvo vadinami visai subjektyviai, individualiai ir todėl gyvai, vaizdingai. Tada ko aiškiausiai buvo stengiamasi kalboje išreikšti visas diferencijuojančias daikto ypatybes, visas konkrečias įvykio skirtybes ir veiksmo modifikacijas bei niuansus. Bet ilgainiui šis galvojimas yra kitėjęs, nuo individualinamojo pamažu buvo pereinama prie grupuojamojo daiktų suvokimo bei vadinimo, ir todėl ta žodžių arba jų atskirų lyčių gausybė, kuri senovėj buvo reikalinga kiekvienai daikto ypatybei ir kiekvienam įvykiui bei veiksmui pavaizdžiai kvalifikuoti, ilgainiui nebevisados buvo reikalinga, nes naujai atsirandančioms idėjoms ar sąvokoms žymėti dabar, užuot kaskart sudarinėjus visai naujus žodžius, daug kur buvo pradėta naudotis jau esančiaisiais žodžiais, tik, žinoma, juos dažnai visaip modifikuojant ir pakeičiant jų reikšmes. Tuo būdu vienas ir tas pats žodis su laiku galėjo įsigyti labai įvairių reikšmių, kurios dažnai lyg kokiais sluogsniais visaip yra susiklosčiusios. Pvz. kad ir tas pats *bérnas*: turėdamas tą pačią šaknį *ber-*, kaip ir lot. *ferō* „nešu", s. ind. *bhárati* „neša" ir kt., iš pradžios galėjo būti „atneštas, atneštinis", iš kur vėliau galėjo išriedėti tolimesnė reikšmė „kūdikis, mažas vaikas", toliau „vaikinas, vaikis", „samdinys", „dvaro darbininkas" ir kt., žr. 217 psl.; plg. dar got. *bērusjōs* „gimdytojai", *barn* „kūdikis, vaikas", gr. φόρμος „nešamoji pintinė, Tragkorb" (= got. *barms* „krūtinė") ir kt., žr. Walde-Pokorny Vgl. Wb. II 153t.

Kitas tokios susisluogsniavusios reikšmės atstovas pvz. gali būti *pasáulis* arba *laĩkas*. Pirmasis iš jų, kaip rodo pati daryba, iš pradžios yra reiškęs „vietą po saule" (plg. *palóvis, pastógis, pasúolis, patil̃tis* ir kt., žr. 450 psl.), ir tos pirmykštinės reikšmės

kaip tik dar tebeturime išlikusių pėdsakų. Pvz. Sirvydui lenkų *świat* yra *svietas* ir *pasaulis*, o *pasaulinis* „po saulei esąs, podsłoneczny, subsolanus" (žr. SzDi. 264). Taip pat savo žodynuose ir Mielckė, ir Nesselmannas, ir Kuršaitis visų pirma *pasáuliu* laiko tai, kas yra po saule, t. y. erdvę po saulę; plg. dar priev. *pasaũliui* „pagal saulę" ir kt. Toliau žr. 573 psl. Dėl to, reikia manyti, mes, neturėdami specialaus žodžio žymėti tam, kas yra lot. *mundus*, vok. *Welt*, jau nuo senesnių laikų esame pradėję vartoti slav. skolinį *svíetas* (žr. SLA 212). Bet ilgainiui šios svetimybės reikšmę įgavo mūsiškis *pasáulis* (arba *pasáulė* = lat. *pasaũle* „pasaulis, žemė") ir pamažu jį pradėjo stumti iš mūsų kalbos; dabartinėje bendrinėje kalboje jis jau beveik ir nebevartojamas.

Kiek kitaip yra kitėjusi *laiko* reikšmė. Visų pirma tenka pastebėti, kad šio žodžio senovinėje mūsų raštų kalboje lig šiol visai nėra aptikta: jo vietoje visų pirma randame slavišką *čėsą* (žr. SLA 55) arba savą žodį *metas*, pvz. SzDi 34 arba PS II 94, 169. Taip pat ir Mielckė vok. *Zeit* teverčia *čėsu*. Bet Nesselmannas savo žodyne šalia *čėso* jau mini ir *laiką* „Zeit, (ypač) Tageszeit" (Piktupėnuose; apie Ragainę ir Šilutę šis žodis retai tebuvęs vartojamas). Taip pat ir Kuršaičiui *laikas* tėra „Tages,- Jareszeit" greta bendros reikšmės *čėso* „Zeit". Dabartinėje gyvojoj kalboj *laiką* „Zeit" daugiausia, atrodo, vartoja žemaičiai ir kaikurie augštaičiai, pvz.: kas l a i k a s dienos (= kuris dienos metas)? Plg., praėjo mėnesio l a i k a s Dbn., kurs l a i k a s dabar? Tv., neturiu *laiko* betrukti Šts., dabar tokie l a i k a i Škn., per l a i k ų l a i k u s taip buvo Dvd., senus l a i k u s (= senais laikais) nebuvo muškietų Lpg. ir kt. Ryt. augštaičiams daug kur *laikas* yra „likimas, nelaimė, galas, mirtis", pvz.: gal jį l a i k a s traukė, kad ežeran insigrūdo Ds., mat, l a i k a s prėjo, ir pats (kurmelis) nudvėsė Skp., gal l a i k o eini ieškotų tokioj tamsioj nakty Kp., l a i k ą rado (= numirė) Ds., Jžt. ir kt. Dėl to čia *laikas* yra skiriamas nuo *čėso* „Zeit", pvz.: be č ė s o nebus l a i k o (t. y. prieš laiką neateis mirtis) Ds., ne lig č ė s u i, lig l a i k u i „до поры, до времени" Kp., Skp. ir kt. Kitur *čėsas* nuo *laiko* yra skiriamas dar kitais atžvilgiais, pvz.: č ė s a s ant dabar, l a i k a s ant visados Jž. I 268, kiti č ė s a i, kiti l a i k a i, kiti tėvai, kiti vaikai Dvd., be l a i k o nebus č ė s o (= atpuolio, atliekamo laiko) ib. ir kt. Tačiau kilimo tiek vienos, tiek kitos reikšmės *laikas* yra kildintinas iš vieno šaltinio, t. y. sietinas su *lìkti*,

liẽkas, laikýti ir kt., žr. 26 psl. Iš pradžiės jis galėjo reikšti „likimą“, vėliau „liekamą, atliekamą laiką“ ir pagaliau „Zeit“; toliau plg. Endzelin MLV II 407 (su tolimesne nurodyta literatūra). *Laikas* „nelaimė, galas, mirtis“ gali būti, atrodo, išriedėjęs iš *laiko* „likimo“ arba *laiko* „Zeit“; tai tuo tarpu dar nėra visai aišku. Plg. dar *laĩkas* : *núo-laikas* „atliekamas, atspėjamas“, *palaĩkas* „senas, nudėvėtas“, *ãtlaikas* „liekana“ : *liẽkas* „atliekamas“ : *lik-ìmas* „fatumas“ ir kt.

Kaikurių mūsų žodžių reikšmės atmainos siekia gana toli į senovę. Pvz. mūsų *diẽvas*, be abejonės, yra labai senas indoeuropiškas veldinys: viena, tai sutartinai rodo kitų ide. kalbų atitikmenys, pvz. lat. *dìevs*, pr. *deiws* (iš **deivas*), gallų *Dēvo-gnāta*, s. š. ds. *tīvar* „dievai“, lot. *deus* „dievas“ ir *dīvus* „dieviškas“, s. ind. *deváḥ* „dievas“, av. *daēva-* „demonas“ ir kt. Visi šie žodžiai yra išriedėję iš bendros ide. prolytės **dei̯os*, šalia kurios iš senovės yra dar sutinkami labai seni balsių kaitos laipsniai **di̯u- ir *di̯ē̯u-*, pvz. s. ind. *dyāuḥ*, km. *diváḥ*, gr. Ζεύς, km. Διός (iš ΔιϝFος), lot. *Jupiter*, umbrų *Jupater* (vs. šauksmininkas) = gr. Ζεῦ πάτερ ir kt. Toliau savo šaknimi **dei- diẽvas* santykiauja su s. ind. *dī́-deti* „šviečia, blizga“, Hom. δέελος „matomas“ (iš *δει̯ελος), mūsų *dienà* (iš **dei-nā*), s. sl. *дьнь* „diena“, s. ind. *dínam* „t. p.“ ir kt. Toliau žr. Walde-Pokorny Vgl. Wb. II 772tt., Benveniste Orig. 59t. Antra, latvių kalboje dar sutinkamas *dievs* „dangus“ MLV I 425 ir baltų suomiams paskolintasis *taivs* „t. p.“ (tos pat reikšmės yra ir karelų *taivaš*, estų *taevas, taivas*, lybių *tövas* ir kt.) rodo, kad dabartinio *dievo* „Gott“ vietoje seniau, apie Kristaus laikus, dar tebebūta nesuasmenėjusio „dangaus“, žr. V. Thomsen, Samlede afhandlinger (Koebenhavn 1931), IV 285t., Būga TŽ I 1, P. Šmits Latviešu mītoloģija[2] 14t.

Taip pat ilga yra ir *pirtiẽs* praeitis. Dabar *pirtìs* „Badestube“ daugiausia yra pažįstama tik ryt. augštaičiams. Didesnei Žemaičių daliai *pirtìs* yra tik vieta linams ir javams džiovinti, Getreidedarre (pvz. Veiviržėnuose, Endriejave ir kt.); *pirtìs* „Badestube“ tėra plačiau vartojama tik palatvėje (pvz. Skuode, Žem. Kalvarijoje ir kt.), bet juo toliau į Kretingos pusę, juo daugiau ji retėja, o už Kretingos ir visai neberandama. Vak. Augštaičiuose daugiausia yra vartojama linų minamoji *pirtìs*, Flachsbrachstube, tik toliau į pietus (pvz. Bartninkuose ir kt.) šalia to jau sutinkama ir *pirtìs* „Bade-

stube". Maž. Lietuvoj žodynininkų liudijimu seniau *pirtìs* buvo pažįstama ir vienos ir kitos reikšmės: *pirtis* „Badestube, Bad; Brachstube" M I 196, N 286; šį pastaroji reikšmė Nessemanno žiniomis ypač plačiai buvusi vartojama apie Įsrutį ir Ragainę. Bet tilžėnas Fr. Kuršaitis savo žodynuose bemini tik linų minamąją *pirtį*, o *pirtìs* „Badestube" jam tesanti pažįstama tik iš Didžiosios Lietuvos, žr. K 315, KDL I 162 s. v. Badestube.

Be mūsų, *pirtį* dar pažįsta latviai (*pìrts* „Badestube; Bad, Schwitzbad") ir rusai (s. r. *пьрть* „Badestube", iš to dabartinė šiaurės rusų *перть*).

Etimologiškai *pirtìs* yra sietina su veiksmažodžiu *peŕti* (arba *pérti*) „mušti, kulti, vanoti; maudyti" = lat. *pḕrt* „t. p."; čia pat priklauso ir r. *перу, прать* „velėti", č. *peru, práti* „mušti; mazgoti", taip pat r. *переть* „spausti, slėgti, mygti" ir kt., žr. Trautmann Wb. 215. Šaknis *pir-* taip santykiauja su *per-*, kaip *kìrti* su *kérti*, *skìlti* su *skélti* ir kt. Taigi *pirtìs* pirmiausia yra buvusi pėrimosi, vanojimosi, maudymosi vieta, ir tą pirminę reikšmę kaip tik geriausiai yra išlaikę ryt. augštaičiai; žemaičių ir vak. augštaičių *pirtiẽs* reikšmė, atrodo, yra vėliau atsiradusi.

Bet *pirtìs* vis dėlto nevisados yra buvusi tik „Badestube", — senovėj lietuviai, kaip ir latviai, pirtyse yra net ir gyvenę. Visų pirma tai rodo baltų skoliniai somų kalbose, būtent — suomiai ir jų giminiečiai (karelai, lapiai...) dar prieš Kristų ar tuojau po Kristaus gimimo iš rytinių baltų, lietuvių bei latvių protėvių, yra pasiskolinę *pirtti* gyvenamosios dūminės trobos (be kamino) reikšme, žr. V. Thomsen l. c. 359t. Vadinasi, suomiams skolinimosi metu *pirtìs* yra dar buvusi dūminė, su krosnimi troba, kurioje lietuviai su latviais senovėje ne tik perdavosi, bet ir gyvendavo. Tai patvirtina ir A. Bielensteino tyrinėjimai (žr. jo Die Holzbauten und Holzgeräten der Letten, 81tt.). Toliau dėl *pirtiẽs* žr. dar O. Schrader RL I 74t., 461t., taip pat autorius Gimtasis Kraštas (1934) 74t.

Su *pirtimi* dar glaudžiai yra susijusi ir *krósnis, -ies* „akmeninis pirties pečius". Šio žodžio yra dar išlikusi senesnė reikšmė „akmenų krūva, krūsnis" Ožk., Vln., Rmg., Gvč., iš kurios vėliau yra išriedėjusi speciali reikšmė „akmeninis pirties pečius", dabar pažįstamas beveik visoje Lietuvoje; jį jau mini ir K. Sirvydas savo žodyne: *krosnis* „kamionka w łaźni, vaporarium, vaporarium ex

ignitis lapidibus" SzDi. 82. Toliau *krósnis* „akmeninis pirties pečius" vietomis (pvz. Klaipėdos krašte) yra pavirtusi bendros reikšmės pečiumi „Ofen" (žr. N 230, GGA [1885] 925, VK 95), o kitur (pvz. Alksnėnuose ir kt.) šalia „pirties pečiaus" ji dar reiškia ir „duonkepį pečių". Latvių *krâsns* visų pirma yra tik apskritai „pečius, Ofen", o tarmėse ir „pirties pečius". Kilimo *krósnis* yra kildintina iš nebevartojamo veiksmažodžio **króti* = lat. *krât* „rinkti, krauti", taigi iš pat pradžios ji galėjo būti tik „surinktų, sukrautų akmenų krūva", tos pat reikšmės, kaip ir mūsų *krū́snis* „akmenų krūva", kuri savo šaknimi *krū-* yra sietina su lat. *krùts* „iškyla, kalva; krūtinė" (= mūsų *krūtìs* „Brust"), s. sl. *kryti* „dengti, slėpti", mūsų *kráuti* ir kt., žr. 221 psl. Toliau dėl *krósnies* bei *pẽčiaus* žr. Būga KS 177tt.

Iš šių kelių pavyzdžių matyti, kad mūsų kalbos žodžių reikšmės ir jų raida yra glaudžiai susisiję su visu mūsų dvasiniu bei materialiniu gyvenimu, su visa kultūra ir praeitimi. Todėl P. Kretschmeris Einl. 4 yra visai teisingai pastebėjęs, kad „kalbos istorija negali būti skiriama nuo kalbančiųjų žmonių, nuo tautų istorijos ir nuo viso jų dvasinio gyvenimo". Dar ryškiau šią mintį vėliau yra pabrėžęs K. Būga sakydamas: „Kalba, būdama ne šios žmonių kartos padaras, turi savo praeitį. Kadangi viena pati kalba be žmogaus negyvuoja, tai kalbos praeitį tirdami tuo-patim jau mes tiriame ir tąja kalba kalbančio žmogaus gyvenimo istoriją. Kalba prityrusiam kalbininkui yra tikras istorijos šaltinis, nes šių dienų kalboje atspindi praeitasis žmogaus gyvenimas, visa jo senovė. Ir mes kalbininkai, kurie norime pažinti savosios tautos senovę, turime šauktis liudytoju kalbos, kuri viena tegali šiandien savo šviesa pratikti tautos arba tautų senovę uždengiančią miglą. Kalba kalbininkui-istorininkui yra arkyvas, senovės dokumentų rinkinys. Kiekvienas kalbos žodis, būdamas pirma gyvenusių žmonių kartų padaras, yra mums istorijos dokumentas, šį-tą pasakąs apie žmogų, to žodžio darytoją, ir jo gyvenimą" (Aisčių praeitis vietos vardų šviesoje. Kaunas 1924. 3 psl.).

3. Unifikacinė žodžių darybos linkmė

§ 286. Mūsų gyvosios žmonių kalbos žodžių daryboje, ypač senesniaisiais laikais, iš vienos pusės yra pastebima žymi diferenciacija, iš kitos pusės juo toliau, juo daugiau sutinkama integracijos ir unifikacijos žymių. Mūsų tarpusavinio susižinojimo reikalams bendrėjant ir kįlant tautinei kultūrai bei civilizacijai, ilgainiui vis daugiau ėmė rastis visuotinių darybinių įgūdžių bei polinkių, o su jais drauge ir bendrinių kategorijų bei jų reiškiamųjų formų. Dabartinėje mūsų gyvojoje kalboje tokių apibendrintų ir plačiau išplitusių darybinių polinkių yra gana gausu. Štai pvz. priesagos *-u-* (*-lu-*, *-nu-* ir kt.) būdvardžiais dabar labai dažnai reiškiame tam tikrą palinkimą į ką arba sugebėjimą kam nors, žr. §§ 35, 103 ir 135. Priesaga *-inga-* visų pirma žymime paprastą arba dažniau gausingą pagrindiniu žodžiu išreikštų daikto savybių turėjimą, žr. §§ 74 — 77. Priesaga *-ininka-* (*-inyka-*) dažnai reiškiame asmenis, kurie ką nuolat ar profesionaliai daro, kuo verčiasi, rūpinasi ar į ką yra palinkę, žr. § 93. Priesaga *-iška-* visų pirma parodome kokių nors būdingų ypatybių turėjimą, panašumą, kartais paprastą, paviršinį, bet dažnai ir vidinį, susijusį su pačia daikto esme, žr. § 96. Ir tt.

Dar daugiau mūsų žodžių darybos visuotinių elementų atranka ir specializacija pasireiškia bendrinėje kalboje. Čia visų pirma yra vengiama kokių nors ypatingų, individualių arba nepaprastų darinių, kurie daugumai yra sunkiau suprantami ir atrodo visai nebūdingi. Pvz. priesaga *-ykla* dabar daugiausia esame linkę žymėti vietą, kurioje kas daroma ar įvyksta, kaip antai: *džiovyklà* „vieta skalbiniams džiovinti“, *ganyklà* „ganomoji vieta“, *knisyklà* „išknistoji vieta“, *stovyklà* „stovimoji vieta, stovynė“ ir kt., žr. § 119. Todėl tokie seniau vartotieji arba dabar retkarčiais tesutinkami dariniai kaip *girdyklà* „gėralas“, *valgykla* „valgis, maistas, penas“ arba *jodyklà* „kuris vis jodos“ ir kt. dabar paprastai bendriniam reikalui ir nei nemėginami vartoti, nes jie yra perdaug skirtingos reikšmės ir neikiek nesiderina su tais dariniais, kurie jau plačiau yra išplitę ir sudaro aiškiai apčiuopiamą reikšminę kategoriją.

Pats šitokios atrankos bei specializacijos procesas daug priklauso nuo įvairių aplinkybių, ir todėl jo sėkmingumas yra nevienodas. Viena iš tokių aplinkybių yra geras kalbos mokėjimas, jos darybinių

įgūdžių bei polinkių nujautimas ir tinkamas, visai nedirbtinas jų pateikimas platesnei visuomenei. Be to, čia kartais nemaža nusveria ir asmeninė arba kolektyvinė iniciatyva. Štai nuo XVI amžiaus net ligi XIX amžiaus pabaigos raštuose labai dažnai buvo vartojama *lietuviška* kalba: ją vartojo ne tik įvairių knygų autoriai bei vertėjai, bet ir Kuršaitis, Jaunius, Baranauskas, Daukantas, aušrininkai, varpininkai ir kt. Taip rašė net ir pats J. Jablonskis nuo 1890 ligi 1901 m. Tik kaikurie iš jų, ypač Daukantas, kad ir nevisai nuosekliai, šalia to dar vartojo ir kilmininką: kalba l i e t u v i ų DLŽ 19, l i e t u v i ų ir ž e m a i č i ų kalba PLK 3, l i e t u v i ų kalbos žodžiai DB 184, l i e t u v i ų kalba A(1883) 227, (1884) 99, 159 ir kt. Plg. dar: l e n k ų kalba „polszczyzna, sermo polonicus" SzDi. 272, tie... mokėjo l o t y n ų kalbą DLŽ 15 ir kt. Visai nuosekliai *lietuvių* kalbą šalia *lietuviškos* kalbos pirmasis pradėjo vartoti J. Jablonskis tik 1903 m. (apie tai plačiau žr APh VI 25t.), vėliau juo pasekė kiti, ir tuo būdu ilgainiui įsigalėjo tokie posakiai kaip l i e t u v i ų kalbos gramatika, l i e t u v i ų kalbos žodynas ir kt. Čia sąmoningai daromas skirtumas: kilmininku daugiau pažymima priklausomybė, o priesagos *-iška-* būdvardžiu norima labiau pabrėžti būdingumą, būtent — *lietuvių* kalba, anot J. Jablonskio, turi parodyti, kad ta kalba yra lietuvių, lietuviams priklauso, lietuviai jąja kalba (plg. v e l i u o n i e č i ų dainos, ž a g a r i e č i ų šnekta, v a g i ų kalba ir kt.), o *lietuviška* kalba yra tokia kaip lietuvių. Plg. dar: vardai patys upių, marių... tebėra l i e t u v i š k i DB 5, l i e t u v i ų kalbos žodžiai yra l i e t u v i š k i ib. 184, tikras l i e t u v i š k a s gėrimas tai alus SL 6, Bitės kalba jau griežtai „lietuviška", ne „lietuvių" kalba Vaiž. IV 122 ir kt.

Visai panašiai buvo precizuoti ir kiti tos rūšies posakiai. Pvz. Varpo (1899 m., 58 psl.) ir kitų vartotoji *mergiška* gimnazija (plg. r. ж е н с к а я гимназия) dabar jau visur yra pakeista *mergaičių* gimnazija. Ir visai teisingai: *mergiška* gimnazija, kaip rodo mūsų priesagos *-iška-* vartosena, visų pirma turi būti tokia kaip mergų, mergoms būdinga, bet nieku būdu ne mergaitėms skirtoji, tokia, kurioje mergaitės mokosi, kuri yra skirta mergaitėms mokytis; plg. s v e č i ų kambarys, k u n i g ų seminarija, a v i ų tvartas ir kt. Toliau žr. § 97.

Tuo būdu prasidėjusi bendrinamoji darybinė tendencija pamažu ir atsargiai gali būti toliau panaudota ir bendrinei kalbai, tik, žinoma, su saiku ir savo vietoje: čia bet koks perdėjimas arba nukry-

pimas į šalį negali duoti jokios reikiamos naudos, tik pasunkina pačią vartoseną ir trukdo susižinojimą. Tad nemaža tiesos glūdi šiuose K. Vosslerio GK 91t. žodžiuose: „Kas peršoka vartosenos instanciją, tas — vistiek, kalbėtojas ar tyrėjas — prasilenkia su kalbos esme ir grebezoja (pfuscht). Kas nusideda vokiečių kalbos vartosenai, tas kalba netaisyklingai, tai yra nevokiška ir, kalbos prasmės atžvilgiu, tiek pat, kiek netautiška, net lyg n e n a t ū r a l u, būtent — tiek, kiek kalbos vartosena yra jos prigimtis".

Ir tikrai: bendrinė kalba visų pirma yra tarpusavinė reiškiamoji susižinojimo priemonė, todėl ja lengviausiai galima naudotis tik tada, kada ji vartotojams be sunkenybės yra suprantama, įmanoma, kada ji savo sandara atitinka natūralinę gyvosios kalbos sandarą ir šios pastarosios polinkiais bei įgūdžiais yra toliau formuojama. Jeigu, sakysime, platesnei žmonių grupei koks nors naujai sudarytas žodis yra nežinomas, bet jis yra sudarytas žinomais darybiniais įpročiais, tai daug kas, bent iš dalies, jį galės atpažinti iš sudėties arba iš santykių su kitais žodžiais sakinyje. Pvz. kad ir pirmą kartą sutikę tokį naujadarą kaip *augštūnas*, mes lengvai iš analogijos pagal kitus būdvardinius daiktavardžius su priesaga *-ūna-* suprasime, jog tai yra koks nors a u g š t a s daiktas ar žmogus (plg. *augštas* : *augštūnas* = *dykas* : *dykūnas* = *stalgus* : *stalgūnas* ir kt., žr. 279 psl.), o suradę jį kokiame nors sakinyje, kaip antai: *šiose iškilmėse dalyvavo daug svečių, visokių įžymių pareigūnų ir kitokių a u g š t ū n ų*, mes be sunkumo sužinosime, kad tai yra ne daiktas, bet žmogus. Tokiam supratimui pirmiausia sąlyga yra aiški, įmanoma žodžio daryba. „Etimologinis reikalas, — sako Gabelentzas Sprachw.[2] 239, — yra aiškumo reikalas: ne tik kalbos visybė, bet taip pat ir kiekviena jos formuojamoji dalis turi būti suprantama tiek kalbančiajam, tiek girdinčiajam". Be to, šis supratimas dar daug priklauso nuo to, kiek žmonės kokį dalyką bendrai žino. Pvz. *tinklainė* yra aiškios darybos, bet jeigu vis dėlto mes nežinosime, kam šis žodis vartojamas, t. y. jei nežinosime, kad šis žodis yra tam tikras akių fiziologijos terminas, tai iš vienos darybos sunku bus susekti tai esant šviesos jaučiamąjį prietaisą, tinklainę. Taigi šalia darybinio aiškumo iškyla dar tikslingumo klausimas, kuris bendrinėje kalboje vaidina labai žymų vaidmenį. Mes gana daug ką apie žodį galime patirti iš jo paskirties, iš to tikslo, kuriam jis yra vartojamas, juo labiau, kad tikslas dažnai sąlygoja ne tik žodžio reikšmę,

bet ir jo darybinį pobūdį. Norėdami preciziškiau ir įmanomiau nusakyti kokią specialesnę sąvoką, mes dažnai tyčiomis tam reikalui parenkame ir atitinkamą būdingesnę formą. Pvz. vok. *Speichelfluss*, r. *слюнотечение* mūsų gyvojoje kalboje yra vadinama *seilėgeriu* (Slnt. ir kt.) bei *seilėtekiu*. Pačios darybos atžvilgiu ir vienas ir kitas iš šių žodžių yra visai gerai sudaryti, būtent: žemaičiai, nusakydami šią ligą, pirmoj vietoj yra atkreipę dėmesį į patį seilių gėrimą atgal, ir todėl ją pavadino *seilėgeriu*, o augštaičiams būdingesnis pasirodė pats seilių tekėjimas, ir jai davė *seilėtekio* vardą. Bet platesniu, specialybiniu, mastu imant, vis dėlto tinkamesnis yra augštaitinis pavadinimas, nes juo daugiau nusakoma ne paviršutinė įspūdinė, bet tikroji esminė dalyko pusė, ir todėl kaip terminus technicus buvo pasirinktas ne *seilėgeris*, bet *seilėtekis*; tai iš dalies galėjo nulemti dar ta aplinkybė, kad panašiai ši sąvoka yra vadinama ir kaimyninėse kalbose. Taigi žodžio reikšmės nusakymas bendrinėje ir ypač specialybinėje kalboje nemaža priklauso nuo reikalo: vienam tikslui jis gali tikti, kitam ne. Pvz. zoologas *banginius* būtinai skiria prie žinduolių, o žvejai laiko juos žuvimis, nes jie juos gaudo vandeny, kaip ir kitas dideles žuvis, o zoologai sprendžia apie juos tik iš jų vaikų vedimo. Jeigu kas sakytų, kad tik zoologų apibrėžimas yra tikras, tai klystų, nes iš tikrųjų žvejų apibrėžimas yra tikslingas žvejybai, o zoologų — zoologinei sistematikai; taigi dėl reikšmės nusakymo abu šie apibrėžimai yra geri.

Bet bendrinėje kalboje vienu tikslingumu negalima tenkintis. Jeigu mes viską joje tik aktyviai kreiptume į tikslą, tai ji pasidarytų visai sausa, negyva, išblukus. Būdama glaudžiai susieta su praktikiniu gyvenimu, ji visų pirma tarnauja susižinojimui, pranešimui, ir todėl iš jos negali būti išbraukti gyvosios kalbos pažymiai, kurių daugelis yra sukurta seniau, visai negalvojant apie dabartinį tikslingumą. Sakysime, kad ir tas pats daugiareikšmiškumas: kaikuriais atvejais jis gali būti ir nevisai tikslingas, bet gyvajai kalbai yra gana būdingas: tai, galima sakyti, yra jos pulsas, gyvybės ženklas. Tai yra lyg kokia medžiaga, iš kurios prireikus kiekvienas galime susidaryti įvairių įvairiausių norimų darinių ir tuo būdu savo kalbą padaryti gyvesnę, vaizdingesnę. Iš kitos pusės bendrinės kalbos vartosenai daug įtakos turi ir visuotiniai įpročiai. Pvz. kartais atrodo, kad tam tikra reikšmė yra visai gerai apibrėžta, bet ji niekaip negali patekti į bendrinę vartoseną — ji vis esti daugeliui svetima

Arba štai kartais reikšmė yra aiški, ir jos žymimasis žodis, rodos, irgi galėtų būti toks pat aiškus, visai tinkamas, bet jis vis dėlto neįsigali, ir tiek. Pvz. J. Jablonskis savo laiku pagal *sãvą*, *savìškį* ir kt. norėjo susidaryti ir *savybę* „Eigentum"; bet teisininkai tam pirmieji pasipriešino: sako, *nuosavybę* jau turime įsitraukę į kodeksus, į įstatymų kalbą, ir jos jau nebegalime išsižadėti. Taip *nuosavybė* ir liko nebepakeista.

Taigi bendrinės kalbos vartosena, kad būtų visiems aiški, įmanoma ir patogi, visų pirma turi būti dar gyva, raiškinga (ausdruckstätig), t. y. joje, kad ir gal kiek mažiau, būtinai turi pasireikšti žymesnieji darybiniai gyvosios kalbos įpročiai, jos polinkiai. Bet tuo dar nėra pasakoma, kad bendrinės kalbos vartosena turėtų būti vien liaudinės kalbos vartosenos kopija, — ne, bendrinė kalba neturi būti visados kopijuojama iš liaudinės kalbos, bet tik jos polinkiais toliau formuojama, kaskart pritaikant ją vis naujai iškįlantiems kultūros ir civilizacijos reikalavimams, kitaip tariant — bendrinė kalba turi pasilikti savotiška, tautinė ir tuo pat metu būti tinkama visuotinė susižinojimo priemonė. Todėl griežta loginė niveliacija bendrinės kalbos vartosenoje nevisados gali būti pakeliui. „Idealinė loginė kalba, — sako Vendryes Lang. 193, — yra tik svajonė. Ji primena sodininką, kuris, tvarkingai vienu būdu pasėjęs visai vienodus grūdus ir juos vienodai prižiūrėdamas, įsivaizduotų savo sode pamatysiąs visados vienodus augalus, vienodo ūgio, vienodai surikiuotus ir su vienodu žiedų bei vaisių skaičiumi".

Bendrinė kalba, būdama kultūrinė tarpusavinio susižinojimo ir pasireiškimo priemonė, sau sudaromosios medžiagos gali imti iš įvairių šaltinių ir labai įvairiais būdais. Pvz. žemaičių priesaga *-sena* daugiausia yra veiksminės reikšmės, tokios pat kaip *-ima-*, bet bendrinėj kalboj ji buvo sąmoningai suspecialinta ir pradėta vartoti vien tik veiksmo būdui žymėti, pvz. *galvósena*, *rašýsena* ir kt. Tam pradžią galėjo duoti tokie dariniai kaip *eĩsena* „eĩgastis" ir kt.; toliau žr. 234 psl. Taip pat ir dabartinė *aukà* „apiera" galėjo atsirasti visai atsitiktinai. Jos anksčiau prieš Daukantą visai nesutinkame; jos nerandame ir pirmuosiuose jo raštuose. Iš jo vėiyvesnių raštų matyti, kad jis tiek *apieros*, tiek *altoriaus* ir *apieravoti* yra paskiau pradėjęs vengti visai sąmoningai, vien tautiniais sumetimais. Dėl to jis pvz. Būde (114 psl.) rašo: „Turėjo dar taip pat už šventus a u k u r u s, arba a l t o r i u s, ant kalnais, kurius vadino a u k o kalnais, arba a l k o

kalnais ir viešpilais, ir didelius akmenis, ant kuriais meldėsi ir dievams aukavo arba jus vaišino, kaip šiandien iš gudiškumo yra sakoma, apiera's jiems darė". Kadangi *alka(s)*, kaip rodo kiti šaltiniai, šalia savo veikiausiai senesnės reikšmės „biržis, biržlva, gojelis, gojus, Hain" (žr. BG 282) dar anksčiau galėjo būti susijusi su dievų garbinimu (pvz.: šitie... garbina ugnį, žemyną, gyvatės, žálčius, perkūną, medžiùs, alkùs, medeinės, kaukùs ir kitus bíesus DK 24) ir su aukojimu (pvz.: *alkos kalnas* „kalnas, kur aukos buvo aukojamos" Jž. I 12, alkas [= aukas, apieras] vežė į Rokytus gyvolių patronui šv. Rokui Als.; plg. dar lat. *elka kalns* „dievaičių kalnas, šventas kalnas stabmeldžių pamaldoms", got. *alhs* „šventovė" ir kt.), tai kuriuo nors būdu (galbūt nusižiūrėjus į tokias grutes kaip *áudra* || *áldra* ir kt.) ji galėjo būti paversta į *auką* ir pradėta vartoti *apieros* reikšme; žr. APh VI 197t. Vėliau iš Daukanto ją pasiėmė Valančius, aušrininkai bei kt., ir tuo būdu ji įsigalėjo dabartinėj bendrinėj kalboj, visai nežiūrint, ar ji tikslingai sudaryta, ar ne.

Kita vertus, bendrinėje kalboje, kaip ir kasdieniniame gyvenime, nemaža gali atsirasti ir iš mados. „Tai, ką mes vadiname gera, taisyklinga kalba, — sako Gabelentzas Sprachw.[2] 126 — yra madai taip pat pajungta, kaip ir drabužių našysta bei kiti visuomeniniai įpročiai". Ypač ligšiolinėje mūsų bendrinėje kalboje, kur dar nėra susidariusių tvirtų tradicijų bei manierų, buvo lengva pasireikšti visokioms madoms, ir neviena iš jų dabartinėj vartosenoj yra jau spėjusi palikti net savo pėdsakų.

4. Naujadarai, jų daryba ir vartojimas

§ 285. Mūsų gyvosios kalbos dariniai daugiau ar mažiau yra sudaryti natūraliu būdu — kasdieniniame gyvenime ir kasdieniniam reikalui. Bet jų vis naujai atsirandančioms sąvokoms žymėti paprastai neužtenka: tam dažnai prisireikia arba svetimų žodžių skolintis, arba juos į savo kalbą verste išsiversti, arba savomis kalbinėmis priemonėmis naujų susidaryti. Apie šiuos pastaruosius kiek plačiau čia ir pakalbėsime.

Apskritai imant, naujadarų sąvoka yra gana plati. Naujadaru mes galime vadinti kiekvieną naujai sudarytą žodį. Pvz. *móteris* yra ne paveldėtinis žodis, bet pagal vs. galininką *móterį* naujai su-

darytas vietoj *mótė*. Taip pat ir dabartinės *kẽpenos* daug kur yra pakeitusios senesnes *jeknas*, kurios savo keliu yra išriedėjusios iš pirmykščio priebalsinio kamieno, žr. 45 ir 231 psl. Taigi tam tikra prasme ir *móteris*, ir *kẽpenos*, ir daugybė kitų panašios rūšies darinių gali būti vadinama naujadarais. Tačiau šiuo metu naujadaro reikšmę tenka gerokai susiaurinti: dabar naujadarais laikytini tokie dariniai, kurie paskesniu laiku, daugiausia atskirų asmenų, yra daryte sudaryti, ir jų naujadarumas dar tebėra žinomas ar juntamas. Dėl to pvz. *móteris* dabartinės vartosenos atžvilgiu mums nebėra naujadaras lygiai taip pat, kaip toks, sakysime, nebėra *arklỹs*, su priesaga *-ja-* sudarytas senovinio **ašvo* vietoje (žr. 568 psl.). Dabartiniai naujadarai dažnai yra sąmoningai ir visai dirbtinai sudaromi naujai atsirandančioms sąvokoms žymėti.

W. Wundtas yra linkęs skirti vadinamuosius liaudinius ir mokytinius naujadarus (volkstümliche und gelehrte Neubildungen), kurių skirtumą jis šiaip nusako: „Mokytiniai naujadarai nuo liaudinių jau savo išoriniu įspūdžiu skiriasi tuo, kad jie turi savavališkų išmonių pobūdį ir todėl daug daugiau atrodo esą individualilinės kilmės. Iš tikrųjų čia naujo žodžio kūrėju daugeliu atvejų gali būti tiesiog surasta tam tikra literatūrinė asmenybė. Bet šis savavališkos išmonės pažymys atsiranda kaip tik dėl to, kad mokytinis naujadaras be mokslinio verslo, specialiai be svetimosios literatūros ir kalbos mokėjimo yra visai neįmanomas. Iš čia kįla esminis liaudinių ir mokytinių naujadarų skirtumas. Šie kuriami iš savo gimtosios kalbos, o anais svetimosios kalbos lobis perteikiamas gimtajai kalbai" (Sprache[4] I 622). Ir tikrai: liaudiniai naujadarai daugiausia yra vietinio pobūdžio ir savo daryba paprastai neišsiskiria iš kitų kasdieninių žodžių tarpo, todėl jų atskiri sudarytojai dažniausiai yra visai nežinomi (plg. 565 psl.), o mokytiniai naujadarai kaip tik daugiausia reiškia visuotines sąvokas, yra visuotinės kultūros padaras ir todėl dažnai iš vienos tautos patenka į kitą. Pvz. gr. ποιότης, Cicerono išversta į lot. *qualitas* ir viduramžiniame teisių moksle gavusi ypatingą reikšmę, vėliau per pran. *qualité* pateko į kitas kultūringąsias Vak. Europos kalbas. Tiesiog iš lotynų ar per prancūzų kalbą yra atsiradusi ir lenkų *jakość*, o iš jos tiesiogiai arba lotynų kalbos įtakoje veikiausiai yra kilusi ir mūsų *kokybė*, kurią jau vartoja K. Sirvydas savo žodyne (74 psl.); toliau dėl šio žodžio raidos plg. Meillet Lingu. 336tt.

Kaip jau pats pavadinimas rodo, naujadarai yra iš naujo ne sukuriami, bet tik sudaromi iš turimosios kalbinės medžiagos, todėl ir jų darybai visų pirma taikytini tie patys būdai, kuriais paprastai yra sudaromi arba gali būti sudaryti būdingesni gyvosios kalbos dariniai. Visų pirma tam reikalui galime pasinaudoti reikšmės specializacija, arba susiaurinimu. Pvz. *dailẽ* raštų ir gyvojoje kalboje dar tebeturi reikšmę „darbas, padarytas daiktas, veikalas; sugebėjimas ką padaryti; amatas, menas; sudėjimas, figūra", kaip antai: atgydyk mane, nes aš padaras tavas ir d a i l ẽ tavo rankų DK 44, ypačias buklumas ir d a i l ẽ šatono (= sztuka szatańska) DP 165, rykas stebuklingas, d a i l ẽ augščiausiojo (= robota nawyższego) ib. 396, žmonių išmonia... pramanė visokias d a i l e s, arba remeslus PS I 89, rodžiasi tasai reikalas iš d a i l ė s (= z rzemiosła) ib. 142, ar čia tavo d a i l ẽ s (= darbo) tos vežėtys? Kp., ar čia tavo d a i l ẽ (t. y. ar čia tavo dirbtas tas daiktas)? ib., nekokia čia tavo d a i l ẽ (= padaras, rankų darbas) Slm., audimui ji neturi jokios d a i l ẽ s (t. y. negražiai audžia) ib., ar aš mergaitė negražios d a i l ẽ s (= sudėjimo) Kp. ir kt. Plg. dar *ratadáila* „račius; račiaus varstotas", *dailìdė* „Zimmermann", taip pat pavardės *Kãšdailis* (t. y. kašių dirbėjas), *Skridáila* (iš **Skrita-daila* „skritų dirbėjas") ir kt. Bet dabartinėje bendrinėje kalboje šis žodis daugiausia vartojamas tik nauja siauresne reikšme „Kunst, bildende Kunst, художество, изящное искусство". Toliau plg. dar ŠD(1927) 1233, (1929) 231t. Arba štai *karininkas* pagal savo darybą visų pirma, atrodo, gali būti karys, karo žmogus, tas, kuriam nuolat karas rūpi, kuris yra linkęs į karą, kuriam karas yra verslas, amatas ir kt. Bretkūnui iš tikrųjų *karinykas* ir yra „karingas žmogus, karžygys, streitbarer Mann, Held" (žr. 142 psl.). Bet dabar *karininku* visuotinai tėra vartojamas tik „aficierius"; plg. lat. *vìrsinieks* (arba *vìrsnieks*) „garbingasis, vyresnysis, der Vornehmste, der Obere, Oberste" ir „karininkas, aficierius". Toliau žr. dar GK (1935) 11—13 ir 87—89 psl.

Iš kitų priemonių, kurių mums daugiausia teikia raštų ir gyvoji kalba, naujadarams susidaryti ypač gausiai galime pasinaudoti išvestinių bei sudėtinių žodžių daryba, visų pirma jos žymesniaisiais įgūdžiais ir polinkiais, pvz. *atžangà* „regresas", *atžangùs* „regresyvus"; *dėmesỹs* „Aufmerksamkeit", *imlùs* „aufnahmefähig", *mygtùkas* „Knopf, Drücker", *pójūtis* „Empfindung", *savìsauga* „Selbserhaltung", *teĩsmas* „sūdas", *vaizduõtė* „fantazija" ir kt. Visus šiuos

naujuosius žodžius lengvai galime paremti gyvosios kalbos pavyzdžiais, kurių daugybė yra surašyta šiame darbe.

Tam tikrais atvejais, kai tuojau naujai sąvokai negalime rasti ar nežinome tinkamo žodžio savo kalboje, mes kartais imamės ir skolinių. Pvz. dabartinėje bendrinėje kalboje mes, jei tik turime savų tinkamų pakaitų, daugelio svetimybių vietoje esame linkę vartoti nemaža net tarptautinės reikšmės naujadarų (pvz. *daiktãvardis* „substantyvas", *gaminỹs* „produktas", *mãstas* „maštabas", *nesą̃monė* „absurdas", *pažangà* „progresas", *tarinỹs* „predikatas" ir kt.), bet labai dažnai nevengiame ir daugelio svetimybių (pvz. *aboneñtas, absolveñtas, bìlietas, dedùkcija, dirèktorius, elektrà, gramãtika, kontingeñtas, kultūrà, melanchòlija, neurastènija, rajònas, redãktorius, reguliãminas, teãtras, telefònas, žirántas* ir kt.), kurių vietoje kitos kalbos daug kur turi savo pakaitų susidariusios, plg. č. *divadlo* „teatras", vok. *Fahrkarte* „bilietas", *Fernsprecher* „telefonas", l. *składnia* „sintaksė", *żerówka* „elektrinė lemputė", r. *самоход* „automobilius" ir kt.

Kiek kitaip elgiamės vadinamųjų verstinių ir reikšminių skolinių srityje: čia mes bendrinėje kalboje gana dažnai svetimųjų sąvokų ne verste išsiverčiame iš kitų kalbų, bet savarankiškai pasirenkame iš gyvosios kalbos arba patys susidarome, pvz. *aumuõ* „Verstand", *klaustùkas* „Fragezeichen", *póžiūris* „Gesichtspunkt", *vaidinỹs* „Vorstellung" ir kt.; toliau žr. 397tt. Tik tam tikra dalis šios rūšies žodžių esti verste išsiverčiama, bet dažnai taip, kad šie vertiniai atrodo lyg savi žodžiai, pvz. *įspūdis* „Eindruck, pran. impression, lot. impressio", *įtakà* „Einfluss, pran. influance, lot. influentia, r. влияние" ir kt. Vienas kitas anksčiau vartotas s verstinis skolinys, kur nevisai vykęs buvo, dabar yra jau išnykęs arba rečiau bevartojamas, pvz. *rankvedis* „vadovelis", *statrašas* „rašyba" ir kt.

§ 286. Ligi dabartinės naujadarų darybos pagrindų bei sistemos, kad ir dar galutinai nenusistojusios, mes esame priėję ne vienu kartu, bet pamažu, po ilgų klaidžiojimų ir svyravimų. Tai aiškiai matyti iš ligšiolinės vadinamųjų mokytinių naujadarų vartosenos.

Štai M. Daukša, būdamas didelis masių psichologas ir gerai suprasdamas gyvojo žodžio reikšmę kovai su katalikybės priešais, daug dažniau kaip pirmieji Maž. Lietuvos rašytojai (Maž-

vydas, Vilentas, Bretkūnas...) savo vertimuose vartoja lietuviškų žodžių, surankiotų iš ano meto gyvosios kalbos arba savaip pritaikytų svetimiesiems žodžiams versti, pvz. *ãtakia* „atgieža, kerštas" DP 4, *gẽris* „raškažis" 14, *įsčia* „žyvatas" 38, *lãkštas* „gromata, laiškas" 225, *nẽgandas* „klapatas" 74, *pãduksis* „viltis" 57, 316, *paliktinis* „palikuonis, patamkas" 233, 289, *pardõstė* „mugė, turgus" 156, *paváizdas* „pavyzdys, przykład" 136, 151, *pavéikslas* „vaizdas, obraz" 367, *priesakis* „neprietelius", *prietikinis* „prigada" 39, *siuvìkis* „siuvėjas" 378, *slibìnas* „smakas" 307, *valandà* „adyna" 4, *veikė́jas* „sprawca" 507, *žalà* „iškada" ir kt. Specialių naujadarų, savo paties sudarytų ar iš kitur paimtų, jis vartoja daug mažiau, pvz. *būstimas* (ar *būstymas*) „buvimas, buvybė, esybė, istność" 218, 232, *būstimė* (ar *būstymė*) „istność, bytnċść, istota" 45, 232, 395, *veizdỹklė* „reginys, widziadło" 176, *visauimas* „visuotinybė, powrzechność" 28 ir kt. Toliau dėl to plg. APh IV 12tt.

Visai kitaip yra elgęsis K. Sirvydas: jis, galima sakyti, buvo tikras anų laikų puristas, ne tik stengęsis savų žodžių parinkti specialioms naujoms sąvokoms, bet ir sąmoningai jų apsčiai naujų daręs. Pvz. šalia *dešimtinė* „desėtyna" SzDi. 50, *drožtuvas* „striūgas" ib. 355, *gailė* „pakūta" ib. 270, PS II 130, *gailysta* „t. p." SzDi. 270, *gydytojas* „liekorius" ib. 33, PS I 312, *grąžulas* „dišlius" SzDi. 49, *išsukos* „masilionkos" ib. 144, *iždas* „skarbas" ib. 337, PS I 229, *kariavedys* „hetmanas" SzDi. 133, PS I 47, *mitas* „kaštas" SzDi. 108, *mokytojas* „učilelius" ib. 171, PS I 356, *nuodėmė* „griekas" SzDi. 68, *priegalvis* „paduška" ib. 265, *rūbasiuvis* (ar *rūbasiuvys*) „siuvėjas" ib. 112, *spirgintuvė* „spirginamasis indas, tygiel" ib. 375, *stiklinė* „sklenyčia" ib. 124, *tiesa* „teismas" ib. 331, PS I 4, *vatulas* „paštetas" SzDi. 243, *virtuvė* „kuknia" ib. 122 ir kt. — jis vartoja dar visą eilę naujų žodžių, kurie gali būti jo paties sudaryti ar iš kur kitur paimti, pvz. *apyžvalga* „revizija" SzDi. 315, *aprėžtuvas* „skriestuvas" 33, *arkliogydis* „arklių gydytojas" 103, *austuvė* „audykla" 370, *baustuvė* (šalia *plaktuvė*) „kankinamasis kambarys" 87, *dalgiakirvis* „berdišius" 6, *didžianamė* „dvaras" 48, *gydytuvė* „gydykla" 131, *gintuvė* „mūrytas gynimosi bokštas" 7, *girtuvė* „girtės namai, karčema" 85, *išspaustuvė* „spaustuvė" 47, *kirptuvė* „kirpykla" 6, *maudytinė* „maudykla" 84, *medžiavilnė* „medvilnė, bovelna" 7, *melstuvė* „maldykla, koplytėlė" 154, *miestavaldis* „burmistras" 21, *negalėtuvė* „ligoninė, szpytal chorych" 365, *padangtė*

„tinkas“ 376, *pastatuvė* „padėklas, podstawek“ 264, *penėtuvė* „penykla, penimių tvartas“ 85, *protameilis* „filosofas“ 53, *rankamaustė* „kunigų munipuliorius“ 142, *regyklė* „reginys, nuostabus daiktas“ 396, *sakytinyčia* „sakykla“ 87, *skaitikliai* „skaitytuvai, liczmany“ 133, *skutiklis peilis* „skustuvas“ 20, *stebuklinė* „vaidykla, teatras“ 51, *švęstinis* „klierikas“ 93, *taisyklė* „prawidło“ 289, *tiesadarys* (ar *tiesadaris*) „teisėjas“ PS I 4, II 198, *tiesastatis* „įstatymų leidėjas“ SzDi. 289, PS I 154, *trintuvė* „torka“ SzDi. 368, *vaikavedys* (ar *vaikavedis*) „pedagogas“ 244, *valgytuvė* „valgomoji pirkia“ 353 (*valgykla* yra „valgis, patrova“ 283), *veizdyklės* „akiniai“ 224, *visotinykas* „katalikas“ 87, *ženkladarė* „fantazija“ 52 (arba *vaidadarė* „t. p.“ ib. šalia *vaidas* „ženklas“ ib.) ir kt.

Po Sirvydo XVII bei XVIII amž. ir kiek vėliau žymesnių kalbos grynintojų nerandame, nors pastangų vienur kitur ir netrūksta. Pvz. XVIII amžiaus pradžioje Maž. Lietuvoje net buvo kilęs ginčas dėl lietuvių kalbos grynumo. Gumbinės pastorius M. Mörlinas savo 1706 m. išspausdintoje knygelėje „Principium primarium in lingva Lithvanica“ reikalavo, kad raštų kalba būtų gryna, be svetimybių, kurių lietuviai nesupranta, žr. Jonikas APh VI 74tt. Jam pritarė J. Šulcas ir P. Ruigys. Bet platesnių žygių šioj srity nei vienas, nei kitas iš jų nėra daręs, ir todėl kokios nors įtakos vėlesnei raštų kalbai nėra turėję.

Daug daugiau raštų kalbos grynumu buvo susirūpinta XIX amžiuje: pradėjus rūpintis Lietuvos praeitimi, jos istorija, buvo pradėta daugiau kreipti dėmesio ir į kalbą. To meto raštų kalbos kultūrai ypač daug yra pasidarbavę vysk. J. A. Giedraitis, D. Poška, S. Stanevičius ir kt., bet toliausia tos kalbos gryninimo keliu yra nuėjęs S. Daukantas. Jis visų pirma mūsų kalbos grynumu buvo susirūpinęs romantiniais tautiniais sumetimais. Skoliniai jam priminė nekenčiamą svetimųjų įtaką, todėl kur galėdamas vengė svetimybių ir jų vietoje vartojo daugiausia parinktus lietuviškus gyvosios kalbos žodžius arba savo paties sudarytus naujadarus, pvz. *apykarta* „apylinkė, apygarda“ GDK 57, DB 196, *auka* „apiera“ DB 106, 128 (plg. dar 586t.), *aukuras* „altorius“ ib. 106, 114, *aušrėnai* „baltai, aisčiai“ ib. 215, *balsūnė* „skiemuo“ PLK 6, *daiktvardis* „substantivum“ ib. 9, *dauglykis* „daugiskaita“ ib. 10, *dėsmė* „nuosaka“ ib. 46, *dirbinyčia* „fabrikas“ DB 236, *gaubjavė* „javų dorojimo, valymo šventė“ ib. 143, *gaudė* „priebalsis“ PLK 6, *gret-*

balsė (arba *glaudbalsė*) „t. p." ABC 5, *įgulė* „įgula, pagalba, tvirtovė" GDK 8, ŽR 31, *ilsis* „kablelis" ABC 8, *įprasmė* „taisyklė, dėsnis" PLK 3, *įvardė* „įvardis, pronomen" ib. 7, 42, *jotis, -ies* „raitoji kariuomenė, kavalerija" DB 192, 208, *jungė* „jungtukas" PLK 7, *jungvilkis* „artojas" DB 168, *jūrinas* „jūrininkas" ib. 221, *kamlinkis* „naudininkas" PLK 10, *kariauna* „kariuomenė" DB 190, 204, GDK 92 (A. Kalniaus liudijimu šis žodis esąs darbėniškių ir gyvojoje kalboje vartojamas), *karmūša* „kova" DB 115, *karvaida* „karininkas", GDK 38, *kaslinkis* „vardininkas" PLK 10, *kergė* „jungtukas" ib. 46, *kienolinkis* „kilmininkas" ib. 10, *klausinis* „klaustukas" ABC 8, *kūnsargis* „asmens sargas" GDK 171, *laikausena* „asmenavimas" PLK 46, *laikrodis* „dziegorius" DB 71, *laikuoti* „asmenuoti" PLK 46, 60, *laiptosena* „laipsniavimas" ib. 38, *laivinė (laivynė)* „laivynas" DB 132, 232, GDK 4, 8, *lankuotinė* „linksnuotė" PLK 24, *lygsvarė* „pusiausvyra" PAS 108, *linkis* „linksnis" PLK 10, *meldžionis* „maldininkas, šventųjų vietų lankytojas; kovotojas dėl tikėjimo" DB 11, 110, 248, *paraktė* „raktininko padėjėjas" ib. 171, *pryvardė* „prielinksnis" PLK 8, *pučionis* „kuris iš putų sprendžia ateitį" DB 126, *rašytinė* „raidė, rašmuo" DLŽ 10*, *rodbalsa* „raidė" PLK 5 (ir *rodbalsė* „t. p." ABC 5, DB 5), *rūbdarbis* „siuvėjas" DLŽ 139, *sargtis, -ies* „sargyba" DB 196, GDK 77, *skersis* „kryžius" DB 108, *sprausmė* „skiepas" PN 18, *sukrautuvė* „sandėlis" DB 106, *teisdarys* „teisėjas" ib. 157, PLK 28, *ūkėsas* „t. p." GDK 9, *valdžionis* „valdovas, valdytojas" DB 166, GDK 61, *vandeneivis* „jūrininkas" DLŽ 10, *vardas būdinis* arba *būdvardis* PLK 8, *veiklinkis* „galininkas" ib. 10, *veikrodaiškis* „prieveiksmis" ib. 7, *veikrodis* „veiksmažodis" ib. 7, *veikrodvardis* „dalyvis" ib. 7, *veldėmė* „palikimas" GDK 205, 223, DB 167, *vėjonis* „žynys, kuris iš vėjo spėja" DB 126, *vienlykis* „vienaskaita" PLK 12, *vienvaldis* „diktatorius" GDK 209, *vypsonė* „spektaklis" ŽR 37, *žeisčionis* „kuris save žeidžia, savižudis" DB 126, *žudmotis* „motinos žudytojas" GDK 136, *žvaizdžionis* „žynys, kuris iš žvaigždžių ateitį spėja" DB 126 ir kt. Kaikuriuos iš šios rūšies naujadarų jis yra susidaręs ne tiek iš reikalo, kiek palaidai beetimologizuodamas. Pvz. *dvaras* jam tuo būdu be jokios sunkenybės galėjo pavirsti *tvaru*: antrosios durys... vedė iš namo į tvartą, arba kūtę, teip vadinamą nuo žodžio „tverti", nuo ko paskuo visą gyvenimą tvaru, arba dvaru, vadino DB 20. Panašiai jo nuomone yra atsiradusi ir *sauklėčia*

bei *sueimas*: tokią trobą vadina kalne seklyčia, arba sauklėčia, nuo žodžiums „sau" ir „klėsti", beje: kame žmonės save nuo darganos galėjo paklėsti ib. 24; tokie sueimai yra jau žinomys balto senovė, ką patys žodžiai lietuviški stygavo kuopa ir sueimas, nesgi paeit an žodžiums „su" ir „eimi", b) kuopa nuo „kuopti" ib. 173. Dėl tokio etimologizavimo, reikia manyti, yra dar atsiradę: *skieda* „skyda, skydas" DB 208, GDK 98, *trimietis* „trimitas" DB 69, *žuvėdas* arba *žvejonis* „švedas" ib. 219 ir kt.

Beveik tuo pat keliu yra ėję ir aušrininkai. Būdami nekalbininkai, jie kalbos duomenis traktavo visai savamoksliškai, remdamiesi savo nekultyvuotu kalbos jausmu ir dažnai net palaida vaizduote. Iš anksto nusprendę, kad lietuvių kalba yra geriausia, seniausia ir garbingiausia, jie jos iš pat žmonių daugiau ir nebesistengė mokytis, savo kalbinių išvadų nebegrindė tų žmonių kalbos polinkiais ir dėsniais. Jų pirmiausias tikslas buvo — atstatyti senovinį tos kalbos grynumą, o kuriais būdais tai turėjo būti padaryta — jie daug nesirūpino. Todėl ir jų gausių naujadarų daryba daug kur labai svyruoja: kur autoriai daugiau nusimanė apie kalbą, ten ir atitinkami naujadarai yra geresni, o kur trūko to nusimanymo arba buvo tik romantiškai svaičiota, ten ir naujadarų daryba yra pakrikesnė. Štai visa eilė aušrinių naujadarų, smulkiau neskirstomų atskiromis grupėmis: *apšvaista* „apšvietimas" (1883) 235, *ateitinė* „ateitis" ib. 87, *ateivonis* „ateivis" (1884) 270, *aukaras* „aukuras, altorius" ib. 195 (tariamai iš *auka* + lat. *âra* „laisvuma, laisvas, plynas laukas"), *daidalius* „artistas" (1883) 80, *degutis* (arba *brėžukas*) „degtukas" (1884) 266, *dirbtuvas* „mašina" ib. 217, *gintuvė* „tvirtovė" (1883) 201, (1884) 104, *įspaudis* „įspūdis" (1884) 32, *įtalpa* „turinys" ib. 220, *įtekmė* „įtaka" (1883) 287, (1884) 112, *įturis* „turinys" (1883) 187, *jotis, -čio* „raitininkas" (1884) 25, *juodpaišа* „pieštukas" (1883) 74, *kybeklas* „cementas" ib. 173, *knyginė* „knygynas" ib. 14, 252, (1884) 119, *krautuvė* „muziejus" (1883) 285, *kvotimas* „egzaminas" (1884) 261, *kvėpuotukas* „respiratorius" (1883) 220, *langavėrė* „langinė" ib. 291, *lygdienis* „ekvatorius" (1884) 255, *mėgis* „praba" (1883) 257, *mokintuvė* „mokykla" (1884) 237, 262, *mokslavietė* „t. p." (1883) 22, *nepriegulmė* „nepriklausomybė" (1884) 70, *oramieris* „barometras" (1883) 207, *paeigis* „kilmė" ib. 73, *paišelis* „pieštukas" (1884) 197, *pakabas* „medalis" ib. 25, *pirmokas* „atomas" (1883) 48, *rėdikas*

„redaktorius" ib. 150, *sąlydystė* „harmonija" ib. 273, *savininkas* „egoistas" (1884) 181, *senraštvietė* „archyvas" (1883) 80, *septyndienis* „sekmadienis" ib. 40, *siuvesys* „sąsiuvinis" ib. 274, *sostapilis* „sostinė" ib. 200, *statrašas* (arba *tiesraštis*) „rašyba" ib. 120, *šešviršis* „kubas" (1884) 119, *šiltamieris* „termometras" (1883) 207, *šnypštukas* „nosinė" ib. 252, *šovyklė* „šautuvas" (1884) 148, *šveistorius* „čyščius" (1883) 295, *šviesūnas* „filosofas" ib. 202, *teisdarys* „teisėjas" (1884) 106, *tėvynininkas* „patriotas" (1883) 235, (1884) 98, *tėviškumas* „patriotizmas" (1883) 14, *tolkalbis* „telefonas" (1884) 263, *trintuvas* „pielyčia" (1883) 259, *trūkis* „traukinys" ib. 115, *trupskaitlis* „trupmena" (1884) 119, *tvaras* „kūrinys" (1883) 205, *vaidentuvė* „fantazija" ib. 204, *vaistinyčia* „ligoninė" ib. 83, *valstija* „apskritis" ib. 14, *visatininkas* „kosmopolitas" (1884) 8, *visatiškumas* „kosmopolitizmas ib. 8, *žemaprašis* „geografija" ib. 227, *žiedyklė* „forma" (1883) 209, *žolinė* „arbata" ib. 257, (1884) 140 ir kt.

Po Aušros ėjęs Varpas kalbos atžvilgiu buvo daug realesnis — perdaug nesvaičiojo ir nesigainiojo kokių labai abstrakčių idėjų šioje srityje. Bet gyvenimo praktika ir čia ėjo savo keliu: daugybę nuolat atsirandančių naujų sąvokų reikėjo šiaip ar taip nusakyti lietuviškai, todėl ir šio laikraščio bendradarbiai negalėjo išvengti naujadarų. Ir jie iš tikrųjų jų nevengė: jau pirmųjų (1899) metų Varpo numeriuose randame visą eilę lietuviškų žodžių, pačių varpininkų sudarytų arba iš kitų šaltinių paimtų, pvz. *angliarūgštė* „anglinė rūgštis" 21, *apystova* „aplinkybė" 177, *apšvaista* „apšvietimas" 7, *gaivalas* „elementas" 57, *išdarbis* „dirbinys" 6, *išsiuntinys* „pasiuntinys" 5, *įtalpa* „turinys" 133, *įtekmė* „įtaka" 4, *mokintuvė* „mokykla" 10, *mokslavietė* „t. p." 7, *nuošimtis* „procentas" 187, *pareitė* „praeitis" 10, *pareituvė* „t. p." 59, *prekys* „pirklys" 186, *prekysta* „prekyba" ib., *sauvaldystė* „savivaldybė" 5, *sujungmė* „junginys" 4, *tolynžengystė* „pažanga" 149, *tėvynmeilė* „tėvynės meilė" ib., *valstijos ukėsai* „valstybės piliečiai" 5, *žemdarbystė* „žemės darbas, žemės ūkis" 58 ir kt.

Naujadarų yra vartoję ne tik tie rašytojai, kurie vadovavosi deduktyvine apriorine pažiūra į rašomąją kalbą (pvz. Daukantas, aušrininkai ir kt.) arba rašė inteligentinei visuomenei (pvz. varpininkai ir kt.), bet ir tie, kurie daugiausia rašė arba stengėsi rašyti plačiajai liaudžiai, kurių raštų kalba, apskritai imant, yra liaudiška.

Vienas žymiausias iš tokių rašytojų kaip tik yra Motiejus Valančius: nors jo kalba yra labai žodinga, paprasta, gyvenimiška, vis dėlto ir joje pasitaiko naujadarų, kurių gyvosios kalbos žodžių vietoje tuojau nebuvo galima rasti arba jų visai nebuvo, pvz. *ataduosmis* „portretas" ŽV I 85, *mokslinyčia* „mokykla" PKT 85, ŽV II 11, *nuodėmklausis* „spavėdotojas" ŽV II 128, *spaudinyčia* „spaustuvė" ib. II 237, *teisdarys* „teisėjas" ib. I 245, *vaistojas* „gydytojas" ŽV I 129, PKT 45, *vypsosena* „teatras" PKT 164, *virdulis* (ar *virdulys*) „samavoras" ITK 6, *ženklonešis* „karūžas" ŽV I 124, *žingeida* „smalsumas" TK 126, 194, *žingeidus* „smalsus" ib. 177 ir kt. Įdomu yra, kad šalia tos rūšies naujų arba naujesnių lietuviškų žodžių Valančiaus raštuose gana dažnai, lyg paaiškinamai, yra pasakomas dar ir skolinys arba, priešingai, šalia skolinio tuojau duodamas ir savo atitikmuo, pvz.: a u k a s, arba a p i e r a s, ... deginti ŽV I 101, Grigalius... s a k y t o j a s, arba k o z n a d i e j a, vyskupo ib. 89, atnešė... k o d y l ą, arba s m i l k a l ą VŽK 30, kalvinai ir s p a u s t u v ę (d r u k a r n i ą) savo turėjo ŽV II 9, aš esmu t e i s d a r i u, arba s ū d ž i a TK 222, buvo pradėjęs statyti mūro b o k š t ą, arba v a r p y č i ą ŽV I 221, kanaunykai... turėjo ž y m ę, arba h e r b ą ib. 29, ž i n g e i d a, arba c i e k a v a s t i s TK 21 ir kt. Tai, matyti, buvo sąmoningai daroma tam, kad skaitytojams būtų lengviau suprantama, nes beveik panašiai kaip Valančius kartais yra elgęsi ir Daukša, Daukantas ir kt., plg.: prieš a t l a i d a s, arba a t p u s k u s DP 62, l a i g y m a i, arba t a n c i ū s ib. 71, t a l o k a s, arba m e r g a ib. 505 arba: rumė pas mažosias duris vadinos v i r e n ė, arba k u k n ė DB 23, turėjo dar taip pat už šventus a u k u r u s, arba a l t o r i u s, ant kalnais, kurius vadino a u k o kalnais, arba a l k o kalnais ib. 114 ir kt.

Dar daugiau naujadarų tenka vartoti rašant apie specialius dalykus, su kuriais mūsų liaudis visai nėra turėjusi jokio reikalo. Štai ir kad ir kalbos mokslas: čia sutinkame daugybę naujų sąvokų, kurių kasdieniniais žodžiais niekaip negalima nusakyti, — būtinai joms yra reikalingi nauji pavadinimai. Todėl šiam reikalui, kaip matyti iš augščiau duotųjų pavyzdžių, nemaža tokių specialių pavadinimų yra sudaręs Daukantas. Apsčiai jų buvo priverstas darytis ir A. Baranauskas, kuriam reikėjo dėstyti lietuvių kalbą Kauno kunigų seminarijoje tuo metu, kada lietuviškai parašytos lietuvių kalbos gramatikos dar nebuvo, kada gramatiniai pavadinimai daugiausia

tebuvo žinomi tik svetimomis kalbomis. Antra vertus, jis ir pats nebuvo linkęs aiškių svetimybių vartoti. „Regimai svetimųjų, — rašo jis H. Weberiui viename savo laiške, — saugaus dėties savon kalbon kaip žodžių, taip ir sudarymų: ieškau kaip tas mintis saviškai lietuviškai išpasakyti" (APh I 89). Arba: „Žodžiai, lankstymai ir sudarymai savieji lietuviški tie už kitus geresni, kurie plačiaus po Lietuvą užsilaikė; bet jei būtų ir po visą Lietuvą prijemtas svetimas, vienoje gi kurioje vietoje savas, tai tas savasis už aną svetimąjį geresnis. Teip daryti, kad skaitytojams raštas ir klausytojams kalba būtų gryna ir reiški" (ib. III 66t.). Šitokiais tad sumetimais jis ir darėsi arba iš kur kitur rinkosi savo reikalui naujų žodžių, visų pirma gramatinių pavadinimų, pvz. *augmuõ* „Bildungselement" APh II 79, *bū́dvardžių stiebimas* „laipsniavimas" I 89, *abigỹmiai daiktóvardžiai* „bendrosios giminės daiktavardžiai" ib., *dúodlankis* „naudininkas" II 78, VI 170, *geĩstaikis* „geidžiamoji nuosaka" VI 160, *gir̃staikis* „konjunktyvas" II 88, VI 163, *į́vardė* „įvardis" III 61, *kalbṍmokslis* „gramatika" I 72, *ketintaikis* „siekinys, supynas" VI 160, *láipa* „laipsnis" II 75, *lañkis* „linksnis" I 97, *lankstýgalis* „kaitomoji galūnė, Flexionsendung" I 86, *liẽptaikis* „liepiamoji nuosaka" III 68, *mazgýbalsė* „jungiamasis balsis, Bindevokal" V 168, *niekatra gimẽ* „genus neutrum" VI 170, *nósbalsė* „nosinis balsis" I 75, *prãžadas* „priešdėlis; prielinksnis" II 69, 79, *príežodė* „prieveiksmis" VI 166, *sakinỹs* „Satz" VI 170, *sakulỹs* „objektas" ib., *savýveikslė* „sangrąžinė lytis" I 89, *siaũdė* „priebalsis" I 72, II 87, *síekšaknis* „Beziehungswurzel" VI 153, *skaĩtvardis* I 89, *skundlankis* „galininkas" II 76, *smagùmas* „kirtis, akcentas" I 70, *smarkýtaikis* „modus vehementiae actionis" VI 166, *sudarymas* „sintaksė" I 89, *šaũklankis* „šauksmininkas" VII 145, *taĩkas* „nuosaka, modus" I 89, V 181, *taislankis* „įnagininkas" I 75, *tartìs* „skiemuo" I 73, *troptaikis* „gerundium" V 171, VI 170, *var̃dlankis* „vardininkas" II 78, VI 170, *veĩkastis* „veikslas" I 89, *vidùlankis* „vietininkas" VI 164, *žỹmtaikis* „modus evidentiae" VI 171, *žodýnas* „Wörterbuch" I 85, *žodžiū́gis* „Wortbildung" I 76, *žõdžvardis* „dalyvis" II 88, VI 170 ir kt. Toliau, kitos srities, dar minėtini šie naujadarai: *dógodis* „hipotezė" III 71, *indėlỹs* „Beitrag" II 78, *santaika* „planas" V 179, *kalbãtyris* „kalbos tyrėjas, Sprachforscher" I 84, *knỹginyčia* „knygynas" VI 178, *augštoji mókslinyčia* „universitetas" I 84, VI 181 ir kt.

Taip pat nemaža naujų žodžių randame ir A. Baranausko mo-

kinio, K. Jauniaus, lietuvių kalbos gramatikoje, pvz. *apysaka* „tarinys“ 12, *atlieptuvas* „rezonatorius“ 29, *bū̃dvardis* „nomen adjectivum“ 13, *daiktãvardis* arba *esybẽvardis* „nomen substantivum“ 13, 47, *dalỹvis žodis* „participium“ 13, *daugìskaitlis* „daugiskaita“ 13, *įvardoviete* „įvardis“ 13, *jausmãžodis* „interjectio“ 48, *jungẽ* „jungtukas“ 48, *kentėtinis* veiksmas „passivum“ 123, *kilmẽmokslis* „etimologija“ 37, *niekatróji gimẽ* „genus neutrum“ 13, *pastùrdėlis* „postpositio“ 48, *pereiginiai* veiksmažodžiai „verba transitiva“ 21, *pirmãlytė* „Grundform“ 91, balsių *priegaidė* „accentus“ 34, *priesagà* „sufiksas“ 1, *príešdėlis* „prefiksas“ 36, *prieveiksmis* „adverbium“ 47, *prókalbė* „Ursprache“ 26, *sąjama* „skiemuo“ 11, *sąjungoti* „asmenuoti“ 159, *sakymbūdis* „nuosaka“ 128, *sąmazgà* „jungtis, copula“ 18, *santaikà* „sintaksė“ 12, *savyveikslinis* (= sangrąžinis) veiksmažodis“ 19, *skaitlinis žodis* „skaitvardis“ 13, *savyveiksmis* „reflexivum“ 124, *smailis priegaidėženklis* „akūtas“ 11, *vardinis* (sc. linksnis) (ir *gimtinis, duotinis, apskųstinis, šauktinis, padarginis* ir *vietolinksnis*) 49, *veikėjas* „subjektas“ 12, *veiksmãžodis* „verbum“ 47, *vienãskaitlis* „vienaskaita“ 13 ir kt.

Kaip kalbinėje, taip ir kitose specialiose srityse gana dažnai prisireikia naujadarų. Ypač jų apsčiai sutinkama botanikos terminijoje. Čia jų yra tiek daug visokių pridaryta, kad dabar dažnai net sunku besuvokti, kuris žodis kieno sudarytas; tik tam tikrais atvejais kaikurių aiškesniųjų naujadarų begalime susekti kilmę. Pvz. iš J. Dagio straipsnio „Kaip kun. A. Pabrėža augalų vardyną kūrė“ (1937 m. Gamta, Nr. 4, 231 — 235 psl.) matyti, kad daugelį pavadinimų A. Pãbrėža yra ne tik vertęs (pvz. *šimtauksė* = Centaurea, *statplaukė* = Orthotrichum ir kt.), bet ir pats sugalvojęs, nemaža iš jų net ir tariamais mitologiniais vardais pakrikštydamas, pvz. *dievaitis* — Thymus, *gardunytis* — Anthoxanthum, *guboja* — Gypsophila, *puščaitis* — Circaea, *švatikas* — Ranunculus, *tvertikas* — Erysimum, *vaižgantas* — Vincetoxicum officinale ir kt. Taip pat ir iš jo „Wardaa tayslynee Augimiu atsyrądątiu Augmyniiċźioo żemaytyyniee... Meetusy 1834“ galime pastebėti visą eilę kitų darytinių ir daugiausia verstinių žodžių, pvz. *akšvita* „Augentrost, Euphrasia“ 96, *badeklgrūdė* „Stachelsame, Echinospermum“ 30, *balnadantė* „Weisszahn, Leucodon“ 159, *barzdelžioplė* „Bartmund, Barbula“ 160, *bėrainė* „Braunelle, Brunella“ 89, *bitūnė* „Eppich, Apium“ 42, *buožẽtūnė* „Sporenträger, Sporachnus“ 178, *galyblapė* „Tausend-

blatt, Myriophyllum" 147, *gegužraibė* „Knabenkraut, Orchis" 138, *inkstaglobė* „Glaskraut, Parietaria" 151, *karpūnė* „Warzenflechte, Verrucaria" 169, *keleivūnė* „Petunia" 32, *koptūršepšė* „Leskie, Leskea" 161, *krūmsarga* „Taubenkropf, Cucubalus" 69, *kūlarda* „Steinbrech, Saxifraga" 66, *kūlgrūdūnė* „Steinsame, Lithospermum" 27, *kulkterbė* „Bartramia" 162, *liaudega* „Löwenschweif, Leonurus" 95, *liauktrama* „Braunwurz, Scrophularia" 97, *liaunasrė* „Löwenmaul, Antirrhinum" 98, *makšnūnas* „Schottenpfeferr, Capsicum" 34, *markopetė* „Wegerich, Plantago" 23, *moterūnė* „Mutterkraut, Matricaria" 130, *muilūnė* „Seifenkraut, Saponaria" 67, *pirštūnas* „Fingerhut, Digitalis" 97, *plikžiopla* „Kahlmund, Gymnostomum" 156, *puokūnė* „Fadenkraut, Filago" 125, *ragainė* „Hornkraut, Cerastium" 70, *saulseka* „Sonnenwende, Heliotropium" 27, *saulžieda* „Sonnenröschen, Helianthemum" 83, *smakžioplė* „Drachenkopf, Dracocephalum" 89, *tinklaplėvė* „Quellmoos, Fontinalis" 161, *uolūnė* „Felsenkraut, Azalea" 34, *utvaisa* „Läusekraut, Pedicularis" 96, *vanagė* „Habichtskraut, Hieracium" 133, *vaškuotė* „Wachsblume, Cerinthe" 27, *vidvaisa* „Innerfrucht, Endocarpon" 169, *vyrskaida* „Mannsschild, Androsace" 31, *virvūnė* „Geisseltang, Chordaria" 178, *žvaizdara* „Sterndolde, Astrantia" 41, *žvaizdininkė* „Sternkraut, Stellaria" 68, *žvaizdūnė* „Asterocephalis" 21 ir kt.

Pagaliau bendrai charakteristikai dar tenka paminėti visą eilę naujadarų, kuriuos savo 1894 m. Tilžėje išleistame žodyne yra paskelbęs kun. M. Miežinis, pvz. *apgintuvė* „tvirtovė" 6, *austuva* „audykla" 24, *daiktinykas* „daiktavardis" 43, *gydytuva* „ligoninė" 68, *gintuva* „apginkluotas bokštas, pilis, tvirtovė" 70, *gultuva* „miegamasis kambarys" 77, *klausinys* „klaustukas" 114, *krautuvė* „sandėlis" 118, *maskata* „maskaradas" 134, *mėgė* „simpatija" 135, *metskaitlius* „chronologija" 138, *miegotuvė* „miegamasis kambarys" ib., *miltuva* „vieta miltams laikyti" 139, *niunia* „idilija" 149, *oralaivys* „balionas" 26, *orinykas* „aeronautas" 156, *patbalsė* „balsė" 176, *patverdis* „samavoras" ib., *pirmbuvė* „первобытность" 184, *pirmgimtybė* „первородство" ib., *privardė* „tarmė" 197, *pusdienykas* „meridianas" 200, *rašytuva* „raštinė" 203, *raukis* „skliaustelis" 204, *sanbalsė* „balsė" 212, *sangimis* „žemietis, земляк" ib., *sėstuva* „sėdynė" 215, *skaitytuva* „skaitykla, auditorija" 217, *skelbtuvė* „sakykla" 219, *stumdeklis* „švankratis, variklis" 230, *svetimžodis* „kabutės" 241, *šautuva* „šaudykla" 243, *šnypštukas* „nosi-

nė“ 248, *tarytojas* „oratorius“ 252, *tolrašis* „telegrama“ 254, *tėvynainis* „patriotas“ 176, *tulžinė* „cholera“ 260, *užvardė* „įvardis“ 270, *vaistytuva* „ligoninė“ 272, *valgytuva* „valgykla“ 273, *vardžodis* „dalyvis“ 274, *veikrodis* „veiksmažodis“ 277, *žemrašis* „geografija“ 287, *žygūnė* „paštas“ 158, *žmonvaldė* „demokratija“ 291 ir kt.

§ 287. Sulyginę tarpusavy augščiau surašytuosius naujadarus, tuojau galime pastebėti jų gana didelį įvairumą, nepastovumą ir nesavarankiškumą. Tai yra dėl to, kad daugumas jų buvo sudarinėjama visai individualiai, beveik kiekvieno savo reikalui, be kokios nors pastovesnės sistemos ir aiškesnio nuolatinio kriterijo: visi ligšioliniai naujadarų sudarytojai savo darbe daugiausia yra vadovavęsi vien savo, dažnai mažai kultyvuota, kalbine nuotaika arba tam tikromis apriorinėmis, dažnai konkrečių faktų visai nevaržomomis idėjomis. Todėl kaikurie tokie dariniai mums dabar atrodo visai nebūdingi, kartais net keisti arba visai nepatogūs, sunkūs, gramozdiški, pvz. Sirvydo *didžianamė* „dvaras“, *miestavaldis* „burmistras“, *vaikavedys* „pedagogas“, *ženkladarė* „fantazija“, Daukanto *dauglykis* „daugiskaita“, *gretbalsė* „priebalsis“, *kaslinkis* „vardininkas“, *laikausena* „asmenavimas“, *veikrodaiškis* „prieveiksmis“, *veikrodvardis* „dalyvis“, *vypsonė* „spektaklis“, Aušros *juodpaiša* „pieštukas“, *sąlydystė* „harmonija“, *savininkas* „egoistas“, *senraštvietė* „archyvas“, *tėviškumas* „patriotizmas“, *žiedyklė* „forma“, Varpo *pareituvė* „praeitis“, *tėvynmeilė* „tėvynės meilė“, *tolynžengystė* „pažanga“, Baranausko *duodlankis* „naudininkas“, *girstaikis* „konjunktyvas“, *troptaikis* „gerundium“, *žodžvardis* „dalyvis“, Jauniaus *apskųstinis* „galininkas“, *esybėvardis* „daiktavardis“, *įvardovietė* „įvardis“, *sakymbūdis* „nuosaka“, *savyveiksmis* „reflexivum“, Pabrėžos *barzdelžioplė* „barzdė, Barbula“, *smakžioplė* „meiližė, meilisa, Dracocephalum“, Miežinio *daiktinykas* „daiktavardis“, *patverdis* „virtuvas“, *pusdienykas* „meridianas“, *sangimis* „žemietis“, *tolrašis* „telegrama“ ir kt. Savaime suprantama, tokie naujadarai nevisai dera su atitinkamais mūsų gyvosios kalbos duomenimis, daugeliui jie atrodo svetimi arba savo sudarymu, arba turiniu, ir todėl žymus jų skaičius negavo jokio tolimesnio pritarimo platesnėje visuomenėje; tik vienas kitas iš jų, kur geriau sudarytas, pasirodė tinkamas ir ilgainiui įsigalėjo, pvz. *būdvardis, daiktavardis, dalyvis, gaivalas, įgula, jausmažodis, krau-*

tuvė (parduotuvės, bet ne sandėlio ar muziejaus reikšme!), *mokykla, nuošimtis, priegaidė, priesaga, priešdėlis, prieveiksmis, prokalbė, sakinys, savininkas* „Eigentümer" (bet ne „egoistas"!), *skaitvardis, spaustuvė* „Druckerei", *taisyklė, veiksmažodis, žodynas* ir kt.

Daug sėkmingesnis mūsų vėlyvesnių naujadarų laikotarpis yra prasidėjęs su J. Jablonskio kalbine veikla, maždaug nuo 1890 m. Būdamas pirmas mokytas lietuvis kalbininkas praktikas ir kaip reikiant susipažinęs su kitų kaimyninių tautų rašomųjų kalbų santvarka bei jų tobulinimo darbu, jis pirmas aiškiai pastebėjo aušrininkų kalbos tvarkymo darbo netikumą ir pats pasuko visai kitu, nauju, keliu. Atmetęs jų deduktyvinę apriorinę pažiūrą į rašomąją kalbą, jis ėmė vadovautis induktyvine aposteriorine pažiūra, t. y. kiekvieno dalyko vartotinumą ėmė grįsti pačiais gyvosios kalbos duomenimis. Štai jau 1892 m. apie *urėdninko* pakeitimą *valdininku* šiaip yra rašęs: „Urėdninku r a š t o kalba vadina žmogų, kuriam iš viršaus ar pačių žmonių yra duota betkokia v a l d ž i a, kuris turi kokią nors valdžią, viršenybę. Man matos, tai prasmei tiktų žodis *valdininkas* (sulyg. turtininkas, laukininkas, kromininkas). „Valdininkas" būtų taip sudarytas iš žodžio „valdžia", kaip „bažnytininkas" iš „bažnyčia" (JR IV 17). Nuo *valdininko* jis čia pat tuojau atskiria *valdovą* ir *viršininką*. „Kaip *gėrovas*, — sako, — daug geria, *žinovas* daug ir gerai žino, taip ir *valdovas* valdo ir suvaldo didelį plotą žmonių apgyventos žemės (= Herrscher)" (ib.). O ryt. augštaičių *viršininkas*, kad ir gyvojoje kalboje atstoja kerdžių, išplėtus reikšmę, vis dėlto galėtų reikšti ir „žmogų, kuris turi kokią viršenybę ant kitų žmonių (Vorsteher, Vorgesetzter, начальник)" (ib.). Todėl jis iš pradžios *valdininką* kurį laiką ta reikšme ir vartojo, pvz.: Rusijoje visus valstybės reikalus atlikdavo v a l d i n i n k a i, t. y. žmonės, kurie turi gavę iš vyriausybės šiek tiek valdžios ir gyvenime verčiasi tą vyriausybės duotąja valdžia (1906 m., JR I 111). Dabar *valdininkas* yra įsigalėjęs senesnio „činauniko" vietoje, o *viršininkas* atstoja pirmesnį „načalniką".

Kitas būdingas pavyzdys, rodąs savotišką J. Jablonskio galvoseną, yra *įtalpa* „Inhalt". Jis pirmas yra atkreipęs dėmesį į tai, kad šalia *talpus* „geräumig, fassend, вместительный, просторный, kuris gal daug sutalpinti; kuris lengvai gal sutilpti, kuris lengvai sutelpa, leicht plazierbar" ir *talpa* „der ausreichende Raum zur Unterbringung

von Personen und Sachen, вместимость, visa vieta, kurioj gali kas tilpti“ *įtalpa* galėtų būti „visa toji vieta, kurion kas gali įtilpti“ (1893 m., JR I 13). Todėl tam, „kas kur turima, Inhalt“ žymėti daug geriau tinka *turinys*, ne *įtalpa*, ir dabar tas žodis kaip tik visur yra įsigalėjęs.

Šituo būdu ėmus spręsti atskirų žodžių tinkamumą, daugelis anksčiau vartotų nevisai vykusių naujadarų turėjo išnykti iš raštų kalbos. Pvz. dabar bendrinėje kalboje vietoj *apšviestūnas, apšvaista* (ar *apšvieta*), *atvirlaiškis*, *atvirutė, betvarkė* „Unordnung“, *daugiskaitlis*, *įspaudas* (arba *įspaudis*), *įtekmė, langinyčia*, *mokslinyčia* (ir *mokintuvė, mokslavietė, mokslainė*), *neprigulmybė, paišelis*, *paišiukas, pamokslinyčia, pirmyneiga*, *sandarbininkas, savystovus*, *skaitlinė, šnypštukas*, *viršžmogis*, *žingeidus* ir kt. daugiausia J. Jablonskio rūpesčiu ilgainiui įsigalėjo *inteligentas* (arba retkarčiais *mókytinis*; seniau šis žodis buvo vartojamas daugiausia *mokinio* reikšme), *švietimas* (ir *apšvietimas*), *atvirukas, netvarka*, *daugiskaita*, *įspūdis*, *įtaka*, *langinė*, *mokykla*, *nepriklausomybė*, *pieštukas*, *sakykla*, *pažanga*, *bendradarbis, savarankis*, *-iškas*, *skaitmuo*, *nosinė*, *antžmogis*, *smalsus* ir kt.

Dabar, daugiau kaip po 50 metų, jau yra nebelengva susekti, kur ir kiek atskirais atvejais J. Jablonskis yra turėjęs įtakos naujų žodžių darybai. Bet vis dėlto iš buv. Šv. Ministerijos išleistųjų jo penkių tomų raštų ir taip pat parašytųjų vadovėlių aiškiai matyti, kad ta įtaka yra buvusi gana didelė. Galima sakyti, kad jis savo ilgamečiu ryžtingu darbu ir atkaklumu beveik visą naujadarų darybą yra pakreipęs nauja, pozityvine, linkme ir tam tikra prasme sudaręs net atskirą laikotarpį mūsų rašomojoje kalboje. Tačiau būtų nemaža perdėta, jeigu manytume, kad jis šioje srityje yra taręs galutinį žodį. Jis, kaip ir kiekvienas kitas kalbos darbininkas, yra buvęs savo laiko žmogus. Visų pirma jo darbas nuo pradžios iki galo yra evoliucionavęs. Iš vienos pusės jo raštuose randame nemaža darinių, kuriuos jis iš pradžios pats toleravo, bet ilgainiui, įsitikinęs jų netinkamumu, jų vietoje ėmė kitus žodžius vartoti. Pvz. senesniuose jo straipsniuose dar randame *balsamokslis* „fonetika“ (IV 36), *įspaudas* arba *įspauda* (I 17), *ligonbutis* (I 144), *notarijus* (I 64), *rankvedis* (IV 41), *rašėjas* (IV 3), *raštenybė* (I 24), *santaisa* „sintaksė“ (IV 3, 8), *sostapilis* (I 11), *spaustojas* „korektorius“ (II 9), *užbaiga* „galūnė“ (IV 6) ir kt. Bet po kurio laiko šitų žodžių vie-

toje atsirado *fonetika* arba *garsų mokslas*, *įspūdis*, *ligoninė*, *notaras*, *vadovėlis*, *rašytojas*, *sintaksė*, *sostinė*, *korektorius*, *galūnė*. Iš kitos pusės jis nemaža yra teikęs tokių žodžių, kurie dėl darybos yra geri, bet dėl kitų priežasčių vis dėlto neįsigalėjo bendrinėje kalboje. Pvz. jis jau 1911 m. *kariškio* vietoje yra siūlęs vartoti *karininką*, *karo žmogų*, bet tas jo siūlymas neįvyko: *kariškio* vietoje ilgainiui įsigalėjo *karys*, o *karininkas*, iš dalies net prieš jo norą, įgavo „aficieriaus" reikšmę (žr. 589 psl.). Pagaliau jis, jau daugiau į senatvę, gana dažnai vadovaudamasis vien proporcine analogija ir nebegalėdames plačiau įsigilinti į kaikurių darinių praeitį ar šių dienų vartoseną, yra gujęs ir tokių žodžių, kurie gali būti pateisinti mūsų kalbos duomenimis, pvz. *esybė*, *ištvermė*, *išvaizda*, *keliauninkas*, *kitatautis*, *nuosavybė*, *padėtis*, *pagelbininkas*, *prokalbė*, *protėvis*, *skriauda*, *svetingas* ir kt. Plačiau apie visa tai žr. autorius APh VI 19tt.

§ 288. Iš trumpos istorinės ligšiolinių naujadarų darysenos apžvalgos aiškiai matyti, kad ji, ta darysena, labai daug priklauso nuo tikslo, kuriam tie naujadarai yra daromi, bet daugiausia vis dėlto jai įtakos turi patys darytojai: jeigu jie gerai moka kalbą ir kaip reikiant junta jos natūraliosios darybos polinkius, tai ir jų sudarytieji naujadarai yra paprastesni, aiškesni, priimtinesni; priešingu atveju sudaryti naujieji žodžiai dažnai esti nevykę, gana dirbtini, gramozdiški, ir todėl daugelis iš jų visai neįsigali gyvenime; jeigu vienas kitas iš jų ir patenka platesnėn vartosenon, tai tik dėl tam tikrų specialių aplinkybių. „Naujovės, — sako Ch. Bally Lang. 67t., — yra rūpestingai kontroliuojamos, naujadarai įsigali tik su tyliu kalbančiosios visuomenės pritarimu". Pagaliau naujadarų gausybė bei jų vartosena nemaža priklauso ir nuo darytojų kalbinio nusistatymo bei visuomenės kalbinės nuotaikos. Pvz. K. Sirvydas tam tikrai vietai žymėti yra labai mėgęs vartoti priesagą *-tuvė*, kaip antai: *austuvė*, *baustuvė*, *gydytuvė*, *gintuvė*, *girtuvė*, *kirptuvė*, *melstuvė*, *negalėtuvė*, *plaktuvė*, *valgytuvė* ir kt. O M. Miežinis, priešingai, veikiausiai nusižiūrėjęs į latvių *-tava*, labai gausiai savo žodyne vartoja mūsų kalbai visai neįprastą priesagą *-tuva*, pvz. *austuva* (plg. lat. *austava*), *gydytuva*, *gintuva*, *gultuva*, *miltuva*, *rašytuva*, *sėstuva*, *skaitytuva*, *šautuva*, *vaistytuva*, *valgytuva* ir kt. Bet gyvojoje kalboje tam reikalui kaip tik linkstama vartoti prie-

sagą *-ykla* (žr. 195 psl.), todėl dabartinėje bendrinėje kalboje, matyti, ne be J. Jablonskio įtakos, ji daugiau ir yra sutinkama, pvz. *audyklà, gydyklà, kirpyklà, maldyklà, maudyklà, skaityklà, stovyklà, šaudyklà, valgyklà* ir kt. Taip pat nebebuvo plačiau pradėta vartoti ir priesaga *-ėja-*, su kuria Daukantas buvo linkęs sudarinėti daiktavardžių iš daiktavardžių arba būdvardžių, pvz. *augštėjas* „augštaitis" DB 17, *darbėjas* „darbininkas, veikėjas" ib. 17, *irklėjas* „irklininkas, irkluotojas" GDK 147, *laivėjas* „laivūnas, laivininkas" PP 23, *medėjas* „medžiotojas" ib. 33, *namėjas* „namiegas, nameišis, kuris visados namie bųva" DB 33, *prekėjas* „prekijas, pirklys" ib. 224, *šeimėjas* „šeimininkas" LI I 59, *tarpėjas* „tarpininkas" ib. II 200, *ūkėjas* „gyventojas, pilietis, ūkininkas" DB 117, GDK 46 ir kt. Dabar šios rūšies darinių nebelinkstama daryti (žr. § 56), todėl ir jų bendrinėje kalboje beveik nesutinkama.

Arba štai vėl A. Vireliūnas, kur tik galima, buvo linkęs lietuvinti svetimybes, net ir tarptautines. Pvz. 1924 m. išleistoje savo geografijos metodikoje „Kaip mokyti kraštotyros?" jis vartoja: *atveikslas* „modelis" 35, *daiktus* „konkretus" 22, *dangūtyra* „astronomija" 9, *erdvėžiūris* „stereoskopas" 35, *grumuta* „grupė" 15, *mokysta* „metodika" 8, *orija* „atmosfera" 10, *orovė* „klimatas", *pavaizda* „perspektyva" 34, *paviršiorašа* „topografija" 23, *plokštas* „planas" 43, *sauskirybė* „individualybė" 24, *spindis* „radijas" 29, *šviesovaida* „kinematografija" 35, *žemėtyra* „geografija" ir kt. Kitais metais jo atspaudu išleistoje brošiūrėlėje „Mūsų kalbos ugdymas" vartojami šie naujadarai: *agna* „energija" 42, *daiktininkas* „realistas" 43, *dvikalbis* „dialogas" 42, *gamus* „produktyvus" 28, *gintra* „elektra" 27, *įdarba* „kultūra" (ir *įdarbė* „t. p.") 40, *lytelė* „formula" 37, *reikšlas* „simbolis" 43, *saiknas* „normalus" 26, *savykiškas* „subjektiškas" 22, *tautuomenė* „internacionalas" 28, *tvarkovas* „direktorius" 6, *vaidykla* „teatras" 6, *varta* „praktika" 6, *žodininkas* „formalistas" 43 ir kt. Šį savo palinkimą jis tarp ko kito grindžia tokiu samprotavimu: „Lietuviški žodžiai galima palyginti į nuostabiai tobulai padarytą prietaisą, kurio suktelėjęs spragtuką gauni tai peilį, tai grąžtą, tai durklą, tai lazdelę, tai skėtį... ir taip visą kasrelę geriausių įnagių. Kas patogumo turėti toks prietaisas vietoj aibės įnagių. Vartojimas gi svetimųjų žodžių kalbėtojui yra ne kas kita, kaip naudojimasis ta gramozdiška aibe įnagių vie-

toj nuostabiai padaryto prietaiso!“ (Mūsų k. ugd. 39). Bet mūsų inteligentija, daugiausia mokiusis svetimose mokyklose ir įpratusi galvoti kitomis kalbomis, tiek prieš Didįjį karą, tiek pirmaisiais nepriklausomybės metais tuojau nebuvo linkusi į šiokią kraštutinybę: ji buvo perdaug nepaslanki, ir todėl į visokią kalbos naujenybę žiūrėjo abejingai, su nepasitikėjimu. Antra vertus, daugelis ir iš principo nebuvo didelio svetimybių lietuvinimo šalininkai, nes tokią staigią kraštutinybę laikė nesuderinamą su natūraliu bendrinės kalbos vartosenos plitimu; jie daugiau laikėsi evoliucionistinės pažiūros ir žiūrėjo tikslingumo bei naudingumo. „Perdėtas kalbos gryninimas, — sako P. Šmitas, — gali būti tiek pat žalingas, kaip ir visiškas abejingumas kalbos raidos klausimuose“ (Ievads valodniecībā. Rīgā 1934. 147 psl.). Pagaliau ir kaikurie A. Vireliūno peršamieji naujadarai iš tikrųjų nėra be priekaištų. Pvz. kad ir ta pati *gintra*: ar ji daug ką pasako apie elektros esmę? Juk tas faktas, kad anglų fizikas Gilbertas gintare pasireiškiančią nežinomą jėgą yra pirmas pavadinęs *electricus* nuo lot. *ēlectrum* iš gr. ἤλεκτρον „gintaras“, dar nedaug ką teišaiškina: tikroji *elektros*, kaip ir kitų specialiųjų žodžių, reikšmė daugiausia paaiškėja iš jų vartojimo, iš patirties, ne iš kokios nors praeitinės arba pirmykštės prasmės. Pvz. *maršalas*, augščiausias karinis laipsnis, iš pradžios yra reiškęs „arklininką, arklių šėriką, Pferdeknecht“ (plg. sva. *marah-scalc* iš *marah* „arklys“ ir *scalc* „bernas, tarnas, vergas“) ir tuo būdu su savo pirmykšte reikšme yra nutraukęs visus ryšius; tad ar gali kam ateiti į galvą dabartinį *maršalą* vadinti pagal pirmykštę kilmę, t. y. *arklininku?* Kalbos ir kultūros atžvilgiu tai būtų visiška nesąmonė. Tas pat yra ir su *elektra*: viena, šis žodis vis dėlto, šiaip ar taip, yra bendros kultūros vaisius, todėl jo pavadinimą perdaug įvairinti nėra naudinga nei praktikos, nei mokslo atžvilgiu (plg. *elektrostatika, elektrotechnika, elektroterapija* ir kt.); antra, iš *gintaro* savavališkai iškreiptoji *gintra* savo pirmykšte kilme yra dar neaiškesnė už *elektrą;* trečia, *elektra* mūsų kalboje gali būti lygiai taip pat kaitoma, kaip ir *gintra*, pvz. *elektrùs, elektrýbė, elektrùmas, elektrìnis, elèktriškas, elektrìngas* ir kt. Taigi *elektrą* pakeisdami *gintra,* mes beveik nieko nelaimime nei kalbos darumui, nei dabartinės žodžio reikšmės supratimui.

Dar mažiau naudos yra iš A. Vireliūno teikiamosios *tautuomenės: internacionalas* visų pirma yra tam tikra tarptautinė dar-

bininkų sąjunga, paskui tarptautinis darbininkų himnas, o *tautuomenė* pagal savo priesagą *-uomenė* turėtų būti tautų būrys, kolektyvas, plg. *didúomenė* „didieji ponai", *jaunúomenė* „jaunieji žmonės, jaunimas", *kariúomenė* „karias, vaiskas", *tikrúomenė* „tikrieji giminės" ir kt., žr. 237 psl.

Nesigilinant daugiau į atskirų A. Vireliūno teikiamųjų naujadarų kritiką, tenka dar bendrai pastebėti, kad jo svietimybių lietuvinimo užsimojimas buvo perdidelis, daug kur menkai kalbiškai tepagrįstas ir neįtikinamas, todėl savo laiku platesnėje (tiesą sakant, didžiai inertingoje) visuomenėje jis nesusilaukė didesnio atgarsio: daugelis jo sudarytųjų naujadarų yra jau visai užmiršta.

Ir tai iš dalies yra suprantama: betkokia kraštutinybė, kurios paskutiniaisiais metais buvo sąmoningai vengiama, nėra suderinama nei su natūraliąja bendrinės kalbos vartosenos raida, nei su praktika. Dabartiniai bendrinės ir juo labiau specialybinės kalbos naujadarai daugiausia yra sudaromi terminų reikalui. O terminai, eidami specialių sąvokų pavadinimais, turi būti prasmingi, gerai logiškai pateisinti ir tikslingi. Be to, jie turi būti sudaromi ne padrikai, sporadiškai, bet organizuotai, sistemingai: atskiri terminai turi būti darniai susiję vieni su kitais. Tarp vienos srities terminų ilgainiui atsiranda tam tikras reikšminis sąryšis, ir jie visi drauge sudaro atskirą sistemą, kurioje gali pasireikšti dėsningumo. Todėl terminologinis darbas turi būti varomas ne pavieniui, bet planingai ir organizuotai. Toks darbas Lietuvos nepriklausomybės pradžioje buvo pradėtas dirbti, tačiau dėl nesantarmės ir prityrusių darbininkų stokos jis po kelerių metų buvo nutrauktas; dėl to plg. J. M. Laurinaičio straipsnį 1930 m. Kalboje, I 27 —31 psl. Dalis to meto priimtųjų terminų buvo A. Vireliūno išspausdinta atskira knygele „Įvardai, arba terminai, priimti Terminologijos Komisijos" (Kaune 1924). Kitas vėlesnis, bet daug sistemingesnio ir organizuotesnio terminologinio darbo vaisius yra St. Šalkauskio paruoštoji ir Lietuvių Kalbos Draugijos Terminologijos Sekcijos apsvarstytoji „Bendroji filosofijos terminija", išleista Kaune 1938 m. Daugiau šiuo tarpu tos rūšies darbų, neskaitant vieno kito terminologinio žodynėlio (pvz. A. Maciejausko Technikos žodynėlio, Kaune 1920; Z. Žemaičio Geometrijos ir trigonometrijos terminų rinkinėlio, Kaune 1920 m.; J. Elisono Zoologijos sistematikos terminų žodynėlio, Kaune 1920 ir kt.), galima sakyti, ir nėra.

Nachwort

Es unterliegt gar keinem Zweifel, dass die Wortbildung im Litauischen für die vergleichende indogermanische Sprachwissenschaft bedeutsam ist, ist sie doch aufschlussreicher als die der andern baltischen oder slavischen Sprachen, ja aufschlussreicher als die mancher klassischen Sprachen. Es ist daher nicht zu verwundern, dass schon von altersher viele Sprachgelehrte ihr ihre besondere Aufmerksamkeit zuwandten. Und die litauische Sprachwissenschaft von heute verleiht der Durchforschung der Wortbildung den Charakter der Vordringlichkeit, weil gerade jetzt nicht allein das grosse litauische Wörterbuch erscheint, sondern auch das Wörterbuch der litauischen Schriftsprache, Personen- und Ortsnamenforschung in Angriff genommen, die Grundbedingungen geschaffen werden für die Abfassung einer wissenschaftlichen Grammatik usf. Und dennoch ist der Mangel an modernen Vorarbeiten auf diesem Gebiete schmerzlich fühlbar. Das seinerzeit geradezu Aufsehen erregende Monumentalwerk A. Leskiens: „Die Bildung der Nomina im Litauischen" (Leipzig 1891) ist nunmehr ziemlich veraltet, weil einmal fast sein gesamtes Material älteren Schriftquellen entnommen ist, das öfters unzuverlässig, mangelhaft und fehlerhaft ist und daher die Eigentümlichkeiten der lebendigen Wortschöpfung von heute nicht aufzeigen kann. Andrerseits haben nach einem Zeitraum von mehr als 60 Jahren viele Fragen der Wortbildung im Litauischen, die Leskien in seinem Werk nur teilweise berührt oder auch gar nicht untersucht hat, viel gründlicher und befriedigender gelöst werden können (beispiellweise von K. Būga, J. Endzelin, Fr. Specht u. a.). Deshalb gestatten vertiefte Kenntnisse der Grundlagen der lebenden Sprache und ihrer Schriftquellen nicht allein manche frühere Urteile neu zu überprüfen, sondern auch zu neuen Ergebnissen vorzudringen.

Zur Wortbildung speziell kann man sagen, dass ihr Wesen viel schärfer umrissen werden kann und dass ihre organisierenden Tendenzen sicherer aufgespürt werden können.

Bei der Abfassung des Werkes hat der Verfasser insbesondere die lebenswichtigen Aufgaben seines Volkes im Auge gehabt (bessere Kenntnis der Kompositionstendenzen, Betonnung ihrer Eigenstrebigkeit, Abgründung der Beeinflussung durch Fremdwirkung, Verschiedentlichkeit der organischen Wortschöpfung und der künstlichen Wortfügung u. ä. m.). Dabei aber wurden die gemeinsamen Belange der indogermanischen Sprachwissenschaft keineswegs ausser Acht gelassen. Dementsprechend ist der Stoff behandelt. Das Beweismaterial entstammt in erster Linie der lebendigen Sprache und ihrem jüngeren Schrifttum, in zweiter Linie den älteren Schriften. Im allgemeinen ist Beispielhäufung vermieden, nur da ist ihrer nicht entraten, wo öfterer Gebrauch mancher Bildungsformen zu betonnen oder ihren abwegigen Deutungen entgegenzutreten war. Alle dargebotenen Beispiele sind in einer für das ganze Werk einheitlich ausgeglichenen Schreibung gegeben. Etymologische Fragen werden nicht näher untersucht. Fragen der poetischen Redeweise und solche der Betonungslehre werden kaum berührt. Es wird nur auf zugängliche Quellen verwiesen.

Das ganze Werk ist in 5 Abschnitte geteilt. Der I. Abschnitt gibt im grossen und ganzen einfürende Richtlinien zur allgemeinen Wortbildungslehre (S. 7 — 25); im 2. und umfangreichsten Abschnitt wird die Bildung der Nominalstämme behandelt (S. 26 — 392), im 3. Abschnitt die Bildung der Komposita (S. 393 — 456), im 4. Abschnitt die verbale Bildung der Infinitivstämme (S. 457 — 555), im 5. Abschnitt die natürliche Wortbildung und die Neubildungen (S. 556 — 606). Am Schlusse ist ein Wörterverzeichnis beigefügt.

Der Verfasser fühlt sich veranlasst noch folgendes zu bekennen: Er sieht sich einstweilen ausserstande alle Fragen der litauischen Wortbildung zu lösen, denn einesteils fehlte bei der Abfassung des Werkes so manches Unentbehrliche: Verschiedene Wörterbücher zu älteren Schriftquellen, Monographien zu bedeutenderen Mundarten, eingehendere Forschungsergebnisse über Orts- und Familiennamen u. s. m. m. Zweitens war der Verfasser

von dem Wunsche geleitet sich in die historische Grammatik der litauischen Sprache zu vertiefen, die zu verfassen er sich zur Aufgabe gemacht hat. Hierfür wollte er Vorarbeit leisten, die Stoffmengen sichten und damit zugleich zuverlässige Quellen bereitstellen für andere Forscher. Ist dieses Werk auch, wohl infolge der in den letzten Jahren immer schwieriger werdenden Lebensverhältnisse, keine Vollkommenheit, so glaubt er dennoch, dass es nicht ohne Bedeutung sein wird für die litauischen wie für die fremstämmigen Sprachwissenschaftler, da es so manches zum Inhalt hat, woran es bisher in ähnlichen der Sprachforschung gemangelt hat. Der Verfasser hofft, dass die Fülle der neubearbeiteten und autentischen Stoffe andern Fachgelehrten Anreiz geben wird, so manches Wortbildungsproblem zu überprüfen, das nicht Stichhaltige zu überarbeiten, zu ergänzen oder auch zu verwerfen und so den Weg für neue Forschungsversuche zu ebnen. Insbesondere hofft er, durch das Werk bei jungen litauischen Wissenschaftlern und Liebhabern der litauischen Sprache ein grösseres Interesse für tiefschürfige Probleme der litauischen Sprache und damit auch für die allgemeinen Probleme der Sprachwissenschaft überhaupt zu wecken, denn „je tiefer der Sprachforscher in ihr (d. h. in seiner Muttersprache. P. S.) wurzelt, um so tiefer wird er in das Verständnis fremder Sprachen eindringen können". Hugo Schuchardt-Brevier[2] 292).

SUTRUMPINIMAI

A = Auszra, laikrasztis iszleidžiamas Lietuvos milėtoju. Tilžėje 1883—1886.
AB = Apej Brostwas su Istatimajs tretioje Zokana Szwęnta Dominika...1856.
ABC = Abeciela Lĭjtuwiû-Kalnienû ĭr Żiamajtiû kałbos... Petropilie 1842.
Ačk. = Añčíškis, Pãnevėžio apskr.
Ad. = Adùtiškis, Švenčionių̃ apskr.
AfslPh = Archiv für slavische Philologie. Berlin 1875tt.
AG = Anfangsgründe einer Littauischen Grammatik in ihrem natürlichen Zusammenhange entworfen von Paul Friedrich Ruhig. Königsberg 1747.
air. = airių, airiškai.
Ai. St. = K. Būga, Aistiški studijai. I-oji dalis. Peterburgas 1908.
Akm. = Akmẽnė, Mažeĩkių apsk.
Al. = Alytùs.
Aleksandrov NZ = Litauische Studien. I. Nominalzusammensetzungen. Inaugural-Dissertation... von Alexander Aleksandrov. Dorpat 1888.
Alk. = Alksnė̃nai, Vilkavìškio apsk.
Als. = Alsė́džiai, Telšių̃ apsk.
Alt. = Alantà (tarm. Aluntà), Utenõs apsk.
Alv. = Alvìtas, Vilkavìškio apsk.
Alz. = Alizavà, Bìržų apsk.
AM. = Apie popieszischkaie mische. D. Aegidius Hunnius Ischspausta Karaaliaucziuie Prusu per Jurgi Osterbergera J maetůsą Christaus 1600 (Margaritos Theologicos priedas).
Anč. = Anykščiaĩ, Utenõs apsk.
Anm. = Antnemunis.
aor. = aoristas.
APh = Archivum Philologicum (= Commentationes Ordinis Philologorum Universitatis Vitauti Magni). Red. Pr. Skardžius. Kaunas 1930tt.
Apn. = Augštóji Panemùnė, Kaũno apsk.
apsk. = apskritis.
Ar. = Arumaa MT.
Arg. = Ariógala, Kėdáinių apsk.
arkad. = arkadiečių, arkadietiškai.
Arm. = Armõniškės, Lydõs apsk.
arm. = armė́nų, armė́niškai.
Arumaa MT = Litauische mundartliche Texte aus der Wilnaer Gegend mit grammatischen Anmerkungen von P. Arumaa. Dorpat 1931.
Asv. = Asavà, Lydõs apk.

AŠ = Anykščių Šilelis (= Ostlitauische Texte, mit Einleitungen und Anmerkungen hrsg. von Anton Baranowski und Hugo Weber. Weimar 1882).
Ašm. = Ašmenà.
at. = atėniečių, atėnietiškai.
Atd. = Áugštdvaris (Augštdvarỹs), Trãkų apsk.
Atk. = Antãkalnis.
Atl. = Antãlieptė, Zarasų̃ apsk.
Atš. = Antašavà, Bìržų apsk.
av. = Avestos, avestiškai.
Av. = Ãlovė, Alytaũs apsk.
Bally Lang. = Charles Bally, Le langage et la vie. Zurich 1935.
BB = Beiträge zur Kunde der indogermanischen Sprachen, hrsg. von A. Bezzenberger. Göttingen 1877—1906.
Bbr. = Balbiẽriškis, Marijámpolės apsk.
Bbt. = Bą̃btai, Kaũno apsk.
Bč. = Barčiai, Alytaũs apsk.
Benveniste Orig. = E. Benveniste, Origines de la formation des noms en indoeuropéen. Paris 1935.
Berneker SEW = Slavisches etymologisches Wörterbuch von E. Berneker. Erster Band. Zweite unvermehrte Auflage. Heidelberg 1924.
BG = Beiträge zur Geschichte der litauischen Sprache von A. Bezzenberger. Göttingen 1877.
bg. = bulgarų, bulgariškai.
Bgs. = Bagasiavìškis, Ukmergẽs apsk.
Bgt. = Bagótšilis (Bagótoji), Vilkavìškio apsk.
Bjr. = Bajorai.
BK = Naudinga bı̃tiû knygele... paraszytą par G. D. Settegast. Petropilie 1848.
Bkk. = Bùtkiškės, Kaũno apsk.
blg. = bulgarų, bulgariškai.
BM = Litauische Mundarten, gesammelt von A. Baranowski, hrsg. von Fr. Specht. Leipzig 1920—1922.
Bnk. = Bálninkai, Ukmergẽs apsk.
Boisacq Dict. = Dictionnaire étymologique de la langue grecque par Émile Boisacq. Heidelberg — Paris 1916.
BR = Biblia, Tai esti: Wissas Szwentas Rásztas, Seno ir Naujo Testamento, pagal Wokiszką Pérstátimą D. Mertino Luteraus... Nů kellû Mokytojû Lietuwoj' Lietuwiszkay pérstatytas, Ir antrą Kartą iszspáustas. Karaláuczuje 1755.
BrB = Biblia tatai esti Wissas Schwentas Raschlas Lietuwischkai pergulditas per Janą Bretkuną plebonąą Karaliaucziuie, 1590 (Karaliaučiaus universiteto bibliotekos aštuonių tomų rankraštis).
Brod. = Lexicon Lithuanico-Germanicum et Germanico-Lithuanicum... Jacobo Brodowski, Praecentore Trempensi (Karaliaučiaus archyvo 1713 — 1745 m. dviejų tomų rankraštis).

BrP = Postilla tatai esti Trumpas ir Prastas Ischguldimas Euangeliu... Per Jana Bretkuna... Isspausta Karaliaucziuie Jurgio Osterbergero. Maeta Pono 1591.

Brückner Słow. = Aleksander Brückner, Słownik etymologiczny języka polskiego. Kraków — Warszawa.

Brugmann Gr. = Grundriss der vergleichenden Grammatik der indogermanischen Sprachen von Karl Brugmann und Berthold Delbrück. Zweite Bearbeitung. Strassburg 1897tt.

„ GGr. = Griechische Grammatik von Karl Brugmann. Vierte vermehrte Auflage. München 1913.

„ KGr. = Kurze vergleichende Grammatik der indogermanischen Sprachen von Karl Brugmann. Anastatischer Neudruck. Berlin und Leipzig 1922.

Brž. = Biržai.

Bsg. = Baisógala, Kėdáinių apsk.

BSL = Balticoslavica, biuletyn Institutu Naukowo - badawczego Europy Wschodniej w Wilnie. Red. Erwin Koschmieder. Wilno 1933—1938.

Bšt. = Bìrštonas, Alytaũs apsk.

Btč. = Barstýčiai, Mažeĩkių apsk.

Btg. = Betýgala, Raséinių apsk.

Btk. = Batakiaĩ, Tauragės apsk.

Btm. = Butrimónys, Alytaũs apsk.

Btn. = Bar̃tninkai, Alytaũs apsk.

Btr. = Butrìmiškiai.

Būga KS = K. Būga, Kalba ir senovė. Kaunas 1922.

Bvt. = Bū̃dvietis, Seinų̃ apsk.

Bzd. = Barzdaĩ, Šakių̃ apsk.

Cassirer Phil. = Philosophie der symbolischen Formen von Ernst Cassirer. Erster Teil: Die Sprache. Berlin 1923.

Chantraine Form. = P. Chantraine, La formation des noms en grec ancien. Paris 1933.

ChB = Biblia Lithvanica Coepta qvidem edi Londini 166.., Sed pręveniente Morte Autoris, Samuelis Bohuslai Chylinsky, a 1668 non absoluta parrò. Andreae Mülleri Greifenhagij 1684.

Ckn. = Ceikiniaĩ, Švenčionių̃ apsk.

č. = čekų, čekiškai.

Čds. = Čedasaĩ, Rõkiškio apsk.

Čkk. = Čẽkiškė, Kaũno apsk.

DA = Pr. Skardžius, Daukšos akcentologija. Kaunas 1935.

DB = Budą Senowes-Lëtuwiû Kalnienû ïr Zamajtiû iszrasze Pagal Senowes Rasztû Jokub's Łaukys. Petropilie 1845.

Dbč. = Dubìčiai, Alytaũs apsk.

Dbg. = Dubingiaĩ, Ukmergės apsk.

Dbk. = Debeĩkiai, Utenõs apsk.

Dbn. = Darbė̃nai, Kretingõs apsk.

Ddv. = Didvyžiaĩ, Vilkavìškio apsk.
Debrunner Wortb. = Griechische Wortbildungslehre von A. Debrunner. Heidelberg 1917.
Delbrück Vgl. Synt. = Vergleichende Syntax der indogermanischen Sprachen von B. Delbrück, I.—III. Theil. (= Grundriss der vergleichenden Grammatik der indogermanischen Sprachen von Karl Brugmann und Berthold Delbrück. III—V Band. Strassburg 1893 — 1900).
Dg. = Daũgai, Alytaũs apsk.
Dglč. = Daugėláičiai, Kybártų vls., Vilkaviškio apsk.
Dglš. = Daugėlìškis, Švenčionių̃ apsk.
Djn. = Daujė̃nai, Bìržų apsk.
DK = Литовскій катихизисъ Н. Даукши. По изданію 1595 года, вновь перепечатанный и снабженный объясненіями Э. Вольтеромъ. Санктпетербургъ 1886.
DKJ = Dawatku kninga arba Istatimas ir Małdas isirasziusiuju i tretii zokana S. Prąnciszkaus. Wilniuje 1864.
Dkk. = Duõkiškis, Rõkiškio apsk.
Dkš. = Daukšiaĩ, Marijámpòlės apsk.
DLŽ = Simanas Daukantas, Darbay senuju Lituwiu yr Żemajcziu 1822. Spaudai paruošė V. ir M. Biržiškai. Kaunas 1929.
dor. = doriečių, dorietiškai.
DP = Daukšos poslilė. Fotografuotinis leidimas. Kaunas 1926.
ds. = daugiskaita, -os.
Ds. = Dùsetos, Zarasų̃ apsk.
Dsm. = Dùsmenys, Trãkų apsk.
Dsn. = Dysnà, Švenčionių̃ apsk.
Dšt. = Dū́kštas, Zarasų̃ apsk.
Dtv. = Déltuva, Ukmergė̃s apsk.
dv. = dviskaita.
Dvd. = Dovỹdai, Joniškė̃lio vls., Bìržų apsk.
Dvl. = Dovilaĩ, Klaĩpėdos kraštas.
Dvn. = Dievė̃niškės, Vilniaus apsk.
DŽ = Dajnes Żiamajtiu pagal Zôdiû Dajninikû ĩszraszytas. Petropilie 1846.
End. = Endriejãvas, Kretingõs apsk.
Endzelin Le. Gr. = Lettische Grammatik von J. Endzelin. Riga 1922.
" Lat. pred. = И. Эндзелинъ, Латышскіе предлоги. I — II часть. Юрьевъ 1905—6.
Endzelīns SF = J. Endzelīns, Latviešu valodas skaņas un formas. Rīgā 1938.
eol. = eoliečių, eolietiškai.
Erdmann Bed. = Die Bedeutung des Wortes von Karl Otto Erdmann. Vierte Auflage. Leipzig 1925.
Ėrš. = Ė́rìškiai, Ramýgalos vls., Pãnevėžio apsk.
Erž. = Eřžvilkas, Tauragė̃s apsk.
Ewald Entw. = Die Entwicklung des *k*-Suffixes in den indogermanischen Sprachen von Ferdinand Ewald. Heidelberg 1924.

EŽ = J. Elisonas, Zoologijos sistematikos žodynėlis. Kaunas 1920.
Fenzlau = Die deutschen Formen der litauischen Orts- und Personennamen des Memelgebiets von Walter Fenzlau. Halle a. S. 1936.
FBR = Filologu Biedrības raksti. Rīgā 1921tt.
Fortunatov Razb. = Критическій разборъ сочиненія... Г. К. Ульянова Значенія глагольныхъ основъ въ литовско-славянскихъ языкахъ. Санктпетербургъ 1897.
Fraenkel SP = Syntax der litauischen Postpositionen und Präpositionen von Ernst Fraenkel. Heidelberg 1928.
„ BSl. = Baltoslavica. Beiträge zur balto-slavischen Grammatik und Syntax von Ernst Fraenkel. Göttingen 1921.
Gabelentz Sprachw. = Die Sprachwissenschaft, ihre Aufgaben, Methoden und bisherigen Ergebnisse von Georg von der Gabelentz. Zweite, vermehrte und verbesserte Auflage. Leipzig 1901.
Gbn. = Gilbónys, Smilgių vls., Pãnevėžio apsk.
Gd. = Gaidė̃, Dū́kšto vls., Zarasų̃ apsk.
Gdč. = Giedraĩčiai, Ukmergė̃s apsk.
GDK = Giwatas Didiujû Karwaidû senowês surasze łotyniszkay Kornelius Nepos. Iszgulde... I. Dewinakis... Petropilie 1846.
Gdl. = Gudė̃liai, Marijámpolės apsk.
Gdlk. = Gudė̃liškė.
Gdm. = Gaĩdamas, Tauragė̃s apsk.
Gdn. = Gudžiū́nai, Kėdáinių apsk.
Gerullis ON = Die altpreussischen Ortsnamen, gesammelt und sprachlich behandelt von Georg Gerullis. Berlin und Leipzig 1922.
Ges. = Σὺν τῷ Θεῷ. Neu Littauisches, verbessert und mit vielen neuen Liedern vermehrtes Gesangbuch... Naujos Giesmju knygos... Karalauczuje... Metûse MDCLVI.
GGA = Göttingische gelehrte Anzeigen. Göttingen.
Ggd. = Geĩgaudiškis, Šakių̃ apsk.
GJ = Genawejte... isz lenkiszka lieżuwia iszguldita par Ł. Iwinski. Wilniuje 1863.
GK = Gimtoji kalba. Bendrinės kalbos laikraštis. Kaunas 1933tt.
Gkn. = Gir̃kalnis, Raséinių apsk.
GL = Die Germanismen des Litauischen. Teil 1: Die deutschen Lehnwörter im Litauischen von K. Alminauskis. Kaunas.
gl. = galininkas.
Glč. = Giláičiai, Plãtelių vls., Kretingõs apsk.
Glk. = Grū́šlaukis, Kretingõs apsk.
Glš. = Gdlk.
Glv. = Garliavà, Kaũno apsk.
Glž. = Gelė̃žiai, Pãnevėžio apsk.
GM = Giwenimas Szwencziauses Marijos Panos. Wilniuje 1855.
Gn. = Gélvonai, Ukmergė̃s apsk.
GNT = Naujas Istatimas Jezaus Christaus Lietuwiszku Leżuwiu iszguldi-

tas par Jozapa Arnulpa kunigaikszti Giedrayti Wiskupa Żiemayczių... Wilniuje 1816.

got. = gotų, gotiškai.

gr. = graikų, graikiškai.

Gr. = Gaũrė, Tauragė̃s apsk.

Grb. = Grìškabūdis, Šakių̃ apsk.

Grk. = Griñkiškis, Kėdáinių apsk.

Grv. = Gryvà.

Gžv. = Grūžiai, Bìržų apsk.

Gsk. = Gaĩsiškiai, Šimonių̃ vls., Pąnevėžio apsk.

Gšk. = Gỹliškiai.

Gtr. = Geĩsteriškiai, Bar̃tninkų vls., Vilkavìškio apsk.

GV = Iš gyvenimo vėlių bei velnių. Surinko J. Basanavičius. Iš Olševskio elektrotypų atspausdinta... Kaune 1928.

Gvč. = Gervė̃čiai, Ašmenõs apsk.

Gvn. = Gaviniónys, Ukmergė̃s apsk.

Gvt. = Gérvetos (= Gervė̃čiai)

Gzd. = Gruzdžiaĩ, Šiaulių̃ apsk.

Gž. = Gižaĩ, Vilkavìškio apsk.

Gžd. = Gargždaĩ, Kretingõs apsk.

Hirt Gr. = Indogermanische Grammatik von Hermann Hirt. Heidelberg 1921—37.

„ Urg. = Handbuch des Urgermanischen von Hermann Hirt. I.—III. Teil. Heidelberg 1931—34.

Hom. = Homèro kalbos žodis.

HV = Vocabuliarium Lithuanico-Germanicum et Germanico-Lithuanicum... von F. W. Haack. Halle 1730.

į. = įnagininkas.

ib. = ibidem, ten pat.

ide. = indoeuropiečių, indoeuropietiškai.

IF = Indogermanische Forschungen. Strassburg 1892tt.

Igk. = Igliáuka, Marijámpòlės apsk.

Ilg. = Ilguvà, Šakių̃ apsk.

Ylk. = Ylakiaĩ, Mažeĩkių apsk.

Int. = Iñturkė (Añturkė), Utenõs apsk.

Išl. = Išlandžiaĩ, Krosnõs vls., Marijámpòlės apsk.

it. = italų, itališkai.

ITK = Isz Tamsybes wed tiktay Kielis Teysybes. Nauja Pasaka. Tilzej 1868.

Izv. = Извѣстія отдѣленія русскаго языка и словесности. Санктпетербургъ 1896 tt.

Jd. = Lietuviškos dajnos užrašytos par Antaną Juškevičę. 3 tomai. Kazanius 1880—82 (Cituojama dainų numeriais).

JGr. = К. Явнисъ, Грамматика литовскаго языка. Отдѣлъ II. Переводъ грамматики литовскаго языка, исполненный К. Буга. Петроградъ 1908—16.

JK = Jon's Juszka, Kałbos Lėtuviszko lëžuvo ir lėtuviszkas statraszimas arba ortograpija, Peterburge 1861.

Jnk. = Jõniškis, Šiaulių̃ apsk.
Jnp. = Janãpolė, Vařnių vls., Telšių̃ apsk.
Jnšk. = Joniškė̃lis (Joniškiai), Bìržų apsk.
jon. = joniečių, jonietiškai.
Jonikas PT = P. Jonikas, Pagramančio tarmė. Kaunas 1939.
JR = Jablonskio raštai. Red. J. Balčikonis. 5 tomai. Kaunas 1932—36.
Jrb. = Jùrbarkas, Raséinių apsk.
Js. = Jiesià, Garliavõs vls., Kaũno apsk.
Jsd. = Liė́tùviškos svotbinės dajnos, użrašytos par Ąntaną Juškéviczę ir išspausdintos par Jóną Juškévičę. Petropýlė 1883. (Cituojama puslapiais).
Jzn. = Jiẽznas, Alytaũs apsk.
Jž. = Литовскій словарь А. Юшкевича съ толкованіемъ словъ на русскомъ и польскомъ языкахъ. Томъ I. Санктпетербургъ 1904. Томъ II, вып. 1, Петроградъ 1922. (Cituojama puslapiais ligi *kuštuoties;* toliau buvo naudotasi tik nespausdinta medžiaga, kuri težymima raidėmis Jž.).
Jžt. = Jūžintaĩ, Rõkiškio apsk.
K = Litauisch-deutsches Wörterbuch von Fr. Kurschat. Halle a. S. 1883
KB = Beiträge zur Kunde der littauischen Sprache von Fr. Kurschat. Königsberg 1849.
Kbl. = Kabė̃liai, Alytaũs apsk.
Kbt. = Kybártai, Vilkaviškio apsk.
Kcn. = Kūciū́nai > Kučiū́nai, Seinų̃ apsk.
Kčm. = Kãpčiamiestis, Seinų̃ apsk.
Kčn. = Krinčìnas, Bìržų apsk.
KD = Prusijos Lietuvių Dajnos. Surinko... Vilus Kalvaitis. Tilžėje 1905.
Kdk. = Kirdeĩkiai, Utenõs apsk.
KDL = Wörterbuch der littauischen Sprache von Friedrich Kurschat. Erster Theil: Deutsch-littauisches Wörterbuch. Halle a. S. 1870.
Kdn. = Kėdáiniai.
KG = Grammatica Litvanica... in lucem edita à M. Danieli Klein, Pastore Tils. Litv... Regiomonti... Anno Χρεσονιας CIƆƆƆLIII.
KGr. = Grammatik der littauischen Sprache von Friedrich Kurschat. Halle a. S. 1876.
kipr. = kipriečių, kiprietiškai.
Kk. = Kriukaĩ, Šiaulių̃ apsk.
KKD = K. K. Daukšos žodynėlis.
Kkl. = Kiaukliaĩ, Ukmergė̃s apsk.
Kkn. = Krekenavà, Pãnevėžio apsk.
Kks. = Krãkės, Kėdáinių apsk.
Kl. = Kuliaĩ, Kretingõs apsk.
KL = Kathechizmas aba pamokimas wienam kvriampi krikszczionivy reykiamas... iszspaustas Wilnivy... 1605. (Cituojama pagal E. Sittig, Der polnische Katechismus des Ledezma und die litauischen Katechis-

men des Daugsza und des Anonymus vom Jahre 1605. Göttingen 1929).

Klm. = Kelmė, Raséinių apsk.
Kln. = Kalnùjai, Raséinių apsk.
Klt. = Kaltinėnai, Tauragės apsk.
Kluge-Götze EW = Friedrich Kluge, Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache. Elfte Auflage. Mit Unterstützung durch W. Krause bearbeitet von A. Götze. Berlin und Leipzig 1934.
Kluge NSD = Nominale Stammbildungslehre der altgermanischen Dialekte von Friedrich Kluge. Dritte Auflage. Halle a. S. 1926.
km. = kilmininkas.
Km. = Kamajaĩ, Rõkiškio apsk.
KN = Kniga Nobaznistes Krikśćioniszkos... Kiedainise, drukavoia, Joachimas Jurgis Rhetas, Meatu Poná, 1653.
Kn. = Kriaũnos, Rõkiškio apsk.
Knb. = Kalnãberžė, Surviliškio vls., Kėdáinių apsk.
Knk. = Kalesniñkai, Trãkų apsk.
Knl. = Kalnãlis, Kretingõs apsk.
Knr. = Kiaunoriaĩ, Šiaulių̃ apsk.
Kns. = Kaũnas.
Knv. = Kaniavà, Alytaũs apsk.
Koll. = Kollectas Alba Paspalitas Maldas... isch Wokischko lieszuwio | ing Lietuwischka perguldítas | Per Jana Bretkuna. M. D. LXXXIX.
Koss. = Litvanica czyli Wiadomości o Litwie zebrane przez ś. p. ks. Ambrożego Kossarzewskiego (Kauno Metropolijos kunigų seminarijos rankraštis).
Kp. = Kùpiškis, Pãnevėžio apsk.
KP = Polski z Litewskim Katechizm... Nakładem Jego Mśći Pana Malchera Pietkiewicza... W Wilnie... Roku 1598.
Kpd. = Klaĩpėda.
Kr. = Kairiaĩ, Šiaulių̃ apsk.
Krd. = Kazlų̃ Rūdà, Marijámpolės apsk.
Kretschmer Einl. = Einleitung in die Geschichte der griechischen Sprache von P. Kretschmer. Göttingen 1896.
Krk. = Krókialaukis, Alytaũs apsk.
Krkl. = Krikliniai, Pãnevėžio apsk.
Krl. = Karklė̃nai, Raséinių apsk.
Krn. = Krúonis, Trãkų apsk.
Krp. = Kruopiaĩ, Šiaulių̃ apsk.
Krs. = Krosnà, Marijámpolės apsk.
Krt. = Kùrtuvėnai, Šiaulių̃ apsk.
Krž. = Krãžiai, Raséinių apsk.
KS = Summa Aba Trumpas iszguldimas Ewangeliv Szwentu... Kiedaynise, Drukawoia Jochimas Jurgis Rhetas, Meatu Pona 1653.
Ksk. = Kar̃sakiškis, Pãnevėžio apsk.

KŠ = V. Krėvė, Sarūnas, Dainavos kunigaikštis. III leidimas. Kaunas 1939.
Kšd. = Kaišiadórys, Trãkų apsk.
Kšn. = Kuršėnai, Šiaulių̃ apsk.
Ktč. = Kantaũčiai, Telšių̃ apsk.
Ktg. = Kretingà.
Ktk. = Kùktiškės, Utenõs apsk.
Ktn. = Kar̃tena, Kretingõs apsk.
Ktv. = Ketùrvalakiai, Vilkavìškio apsk.
Kv. = Kvė̃darna, Tauragė̃s apsk.
Kvk. = Kvetkaĩ, Rõkiškio apsk.
Kvn. = Klóvainiai, Šiaulių̃ apsk.
Kvr. = Kalvarijà, Marijámpòlės apsk.
Kvs. = Kavárskas, Ukmergė̃s apsk.
Kvt. = Kvietìškis, Marijámpòlės apsk.
KZ = Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung, begründet von A. Kuhn. Berlin und Gütersloh 1852—1907; Göttingen 1907tt.
Kzt. = Kazìtiškis, Švenčionė̃lių apsk.
l. = lenkų, lenkiškai.
lat. = latvių, latviškai.
LB = Litauische Volkslieder und Märchen, aus dem preussischen und dem russischen Litauen gesammelt von A. Leskien und K. Brugmann. Strassburg 1882.
Lbk. = Laĩbikiai, Marijámpòlės apsk.
Lbn. = Labanóras, Utenõs apsk.
Lbv. = Liubą̃vas, Marijámpòlės apsk.
LBŽ = Lietuviškas botanikos žodynas. I dalis. Red. J. Dagys. Kaunas 1938.
l. c. = loco citato.
Lchr. = Э. Вольтеръ, Литовская хрестоматія. Санктпетербургъ 1901—1904.
LD = Christian Donalitius, Littauische Dichtungen. Hrg. von G. H. F. Nesselmann. Königsberg 1869.
Ld. = Lydà.
Ldk. = Lyduõkiai, Ukmergė̃s apsk.
Ldn. = Lazdiniñkai.
Ldv. = Lýduvėnai, Raséinių apsk.
lesb. = lesbiečių, lesbietiškai.
Leskien Abl. = Der Ablaut der Wurzelsilben im Litauischen von August Leskien (= Abhandlungen der philologisch-historischen Classe der Königl. Sächschischen Gesellschaft der Wissenschaften. Bd. XXI).
„ Bild = Die Bildung der Nomina im Litauischen von August Leskien. Leipzig 1891.
Lex. = Lexicon Lithuanicum in usum eorum conscriptum qvi hujus lingvae nondum capaces sunt, sed fieri cupiunt. (Karaliaučiaus archyvo XVII amžiaus rankraštis, Msc. 178¹, J. Gerullio KZ L 233 D. Kleinui priskiriamas).
LF = Litauische Forschungen von A. Bezzenberger. Göttingen 1882.

Lgm. = Lygumaĩ, Šiaulių̃ apsk.
Ll = S. Daukanto Lietuvos istorija. 2 tomai. Plymouth, Pa 1893.
Lk. = Luõkė, Telšių̃ apsk.
Lkč. = Lekėčiai, Šakių̃ apsk.
Lkn. = Laukininkai.
Lkš. = Lukšiaĩ, Šakių̃ apsk.
Lkv. = Laũkuva, Tauragė̃s apsk.
LKŽ = Lietuvių kalbos žodynas. Sudarė K. Būga. I—II sąsiuvinis. Kaunas 1924.
Lln. = Leliū́nai, Utenõs apsk.
LM = Lietuvos Mokykla (= K. Būgos straipsnio atspaudas „Priesagos *-ūnas* ir dvibalsio *-uo* kilmė“. IV metai. 417—457 psl. Kaunas 1921).
Ln. = Lė̃nas, Ukmergė̃s apsk.
Lnč. = Linkáičiai.
Lnk. = Linkuvà, Šiaulių̃ apsk.
Lohmann GS = Genus und Sexus. Eine morphologische Studie zum Ursprung der indogermanischen nominalen Genus-Unterschied von Johannes Lohmann. Göttingen 1932.
Łoś Gr.= Jan Łoś, Gramatyka polska. Lwów—Warszawa—Kraków 1922—27.
lot. = lotynų, lotyniškai.
LP = Lazdynų Pelėdos raštai. Kaunas 1921—22.
Lp. = Lietuviškos pasakos yvairios. Surinko J. Basanavičius. 4 tomai. Chicago 1903—5.
Lpg. = Léipalingis, Seinų̃ apsk.
Lpk. = Líeplaukė, Telšių̃ apsk.
Lpl. = Liepalótai, Bublẽlių vls., Šakių̃ apsk.
Lpm. = J. Basanavičius, Lietuviškos pasakos. Medega mitologijai. I. Shenandoah, Pa 1898, II. 1902.
LS = L. Geitler, Litauische Studien. Prag 1875.
Lšk. = Liškiavà, Alytaũs apsk.
LT = Lietuvių Tauta. Lietuvių Mokslo Draugijos raštai. Vilnius 1907tt.
LV = Littauische Volkslieder, gesammelt, kritisch bearbeitet und metrisch übersetzt von G. H. F. Nesselmann. Berlin 1853.
Lvn. = Liudvinãvas, Marijámpòlės apsk.
Lzd. = Lazdijai, Seinų̃ apsk.
Lzn. = Lazū́nai, Ašmenõs apsk.
Lžm. = Laũkžemis, Kretingõs apsk.
LŽT = Lietuvių žvejų tarmė Prūsuose. Surašė J. Gerullis ir Chr. Stangas. Kaunas 1933.
Lžv. = Laĩžuva, Mažeĩkių apsk.
m. = moteriškoji giminė, moteriškosios giminė̃s.
M = Littauisch-deutsches und deutsch-littauisches Wörterbuch von Christian Gottlieb Mielcke. Königsberg 1800.
MA = Gramatyka języka litewskiego. Głosownia. Napisał Mikołaj Akielewicz. Poznań 1890.

Maž. = Mažvydas. Seniausieji lietuvių kalbos paminklai iki 1570 metams. Spaudai parūpino J. Gerullis. Kaunas 1922.
Mck. = Marcinkónys, Alytaũs apsk.
Mdč. = Melduičiai.
Mdg. = Medingė̃nai, Telšių̃ apsk.
ME = Litauische Märchen und Erzählungen. Aus dem Volke gesammelt und in verschiedenen Dialekten, vornehmlich aber in Galbraster Dialekt mitgeteilt von C. Jurkschat. Heidelberg 1898.
Meillet Comm. = A. Meillet, Le slave commun. Seconde édition revue et augmentée avec le concours de A. Vaillant. Paris 1934.
„ Dial. = A. Meillet, Les dialectes indo-européens. 2e édition. Paris 1922.
„ Intr. = A. Meillet, Introduction a l'étude comparative des langues indo-européennes. Septième édition refondue. Paris 1934.
„ Lingu. = A. Meillet, Linguistique historique et linguistique générale. Deuxième édition. Paris 1926.
„ Traité = Traité de grammaire comparée des langues classiques par A. Meillet et J. Vendryes. Paris 1927.
Miež. = Lietuwiszkai-latwiszkai-lenkiszkai-rusiszkas žodynas kun. M. Miežinio. Tilžėje 1894.
Mikkola Ursl. Gr. = Urslavische Grammatik von J. J. Mikkola. I. Teil. Lautlehre, Vokalismus, Betonung. Heidelberg 1913.
Mitt. = Mitteilungen der Litauischen Litterarischen Gesellschaft. Bd. I — V. Heidelberg 1880 — 1911.
MK = Naujos labay priwalingos ir Duszoms naudingos Maldu knygeles... iśdůtos nůg M Danjielo Kleino... Karalauczuje... Metůse Krjstaus MDCLXVI.
Mkč. = Meškùičiai, Šiaulių̃ apsk.
Mkn. = Merkìnė, Alytaũs apsk.
Mlg. = Mielagė̃nai, Švenčionių̃ apsk.
Mlt. = Molė̃tai, Utenõs apsk.
MLV = K. Mülenbacha Latviešu valodas vārdnīca. Rediģējis, papildinājis, turpinājis J. Endzelīns. Rīgā 1923 — 1932.
Mrp. = Marijámpolė.
Mrs. = Miroslãvas, Alytaũs apsk.
Msd. = Mósėdis, Kretingõs apsk.
Mšk. = Míežiškiai, Pãnevėžio apsk.
MT = Margarita Theologica... Lituwiszkai jra perguldita per Simona Waischnora... Ischspausta Karaliaucziuie Prusu... maetůsą Christaus 1600.
Mtl. = Meteliaĩ, Alytaũs apsk.
MŽ = Mūsų žodynėlis. Surinko Rygiškių Jonas. Voroneže 1918.
Mžk. = Mažeĩkiai.
N = Wörterbuch der Littauischen Sprache von G. H. F. Nesselmann. Königsberg 1851.
Nč. = Nočià, Lydõs apsk.
Njm. = Naujãmiestis, Pãnevėžio apsk.

Nmč. = Nemãkščiai, Raséinių apsk.
Nmn. = Nemunáitis, Alytaũs apsk.
Nms. = Naũmiestis, Šakių̃ apsk.
Nrk. = Nereikóniai, Joniškẽlio vls., Bìržų apsk.
Nrv. = Nemunẽlio Radvìliškis.
NS = Lietuvių dainos ir giesmės šiaur-rytinėje Lietuvoje, Dr. A. R. Niemi ir kun. A. Sabaliausko surinktos (= Annales Akademiae Scientiarum Fennicae. Ser. B. Tom. VI.)
NSB = Lietuvių rašomosios kalbos žodynas. Lietuviškai vokiška dalis. Sudarė N. Niedermannas, A. Sennas ir F. Brenderis. I knyga. A — K. Heidelberg 1932.
NT = Naujas Testamentas Wieszpaties musu Jezaus Kristaus... Karaliaućiuj', Métu MDCCI.
Ob. = Obẽliai, Rõkiškio apsk.
OD = Ożkabalių dainos. Surinko D-ras J. Basanavičius. Du tomai. Shenandoah, Pa 1902.
On. = Õnuškis, Rõkiškio apsk.
OP = Pasakos pritikimaj weselos ir giesmes par kunigu K. Olechnawicziu, Plebonu Mierkines (Merecza) sudierinimays lietuwiszkay paraszitos. Wilniui, Metuosi 1861.
osk. = oskų, oskiškai.
Otrębski PIO = Jan Otrębski, O najdawniejszych polskich imionach osobowych. Wilno 1935.
„ PSL = Jan Otrębski, Przyczynki słowiańsko-litewskie. I. Wilno 1930.
„ WNT = Jan Otrębski, Wschodniolitewskie narzecze twereckie Część I. Gramatyka. Kraków 1934. Część III. Zapożyczenia słowiańskie. W Krakowie 1932.
Ožk. = Ožkabaliaĩ, Bar̃tninkų vls., Vilkaviškio apsk.
par. = parapija.
PAS = Pamokslą ape sodnus arba dajginus wajsingû mediû ĩszraszytą nuo Jonn. Herm. Zigras. ĩszgulde... Antons Żejmys... Petropilie 1849.
Paul Prinz. = Prinzipien der Sprachgeschichte von Hermann Paul. Fünfte Auflage. Halle a. S. 1920.
pav. = pavardė.
PB = Parspieimas apej Szwentą wierą, ipatingaj apej Bażniczia Jezaus Kristaus. Tilzej' 1868.
Pbk. = Pabáiskas, Ukmergẽs apsk.
Pbž. = Pãbiržė, Bìržų apsk.
Pcn. = Pociūnẽliai, Gudžiūnų vls., Kėdáinių apsk.
Pdl. = Pandėlỹs, Rõkiškio apsk.
perf. = perfectum.
Persson Beitr. = Beiträge zur indogermanischen Wortforschung von P. Persson. Uppsala 1912.
Pgg. = Pagẽgiai, Klaĩpėdos kraštas.
Pgm. = Pãgramantis, Tauragẽs apsk.

Pgr.	=	Pagiriaĩ, Ukmergẽs apsk.
PJ	=	Pałągos Juze. Wilniuje 1863.
Pkl.	=	Pìkeliai, Mažeĩkių apsk.
Pkn.	=	Pakúonis, Kaũno apsk.
Pkp.	=	Pakapẽ, Šiaulių̃ apsk.
Pkr.	=	Pakrúojis, Šiaulių̃ apsk.
PKT	=	Prade ir iszsiplietimas kataliku tikieima. Wilniuje 1862.
Pl.	=	Plùngé, Telšių̃ apsk.
Plč.	=	Plókščiai, Šakių̃ apsk.
plg.	=	palygink.
Plg.	=	Palangà, Kretingõs apsk.
PLK	=	Prasma Łotinû kałbos, parasze K. W. Myle. Petropilie 1837.
Plk.	=	Palaũkiai, Subą̃čiaus vls., Pãnevėžio apsk.
Plp.	=	Palíepiai.
Pls.	=	Pelesà, Lydõs apsk.
Plš.	=	Palũšė, Švenčionė̃lių apsk.
Plt.	=	Plãteliai, Kretingõs apsk.
Plv.	=	Palḗvenė, Pãnevėžio apsk.
Pmp.	=	Pámpėnai (tarm. Pùmpėnai), Pą̃nevėžio apsk.
PN	=	Parodimas kajp apinius auginti pagał Naujujû pritirimû kórius apskelbe teutoniszkaj B. A. Grunards, o Iszgólde i Żiamajtiû kałbą Jonas Ragaunis. Petropilie 1847.
Pn.	=	Punià, Alytaũs apsk.
Pnl.	=	Panemunė̃lis, Rõkiškio apsk.
Pnm.	=	Panemùnis, Rõkiškio apsk.
Pnn.	=	Panemùnė.
Pnv.	=	Panevėžỹs.
Post.	=	Postilla Lietuwiszka... isz nauja su didżiu perweizdeghimu est iżduota... Per Jokubą Morkuną... Metuose Diewa 1600.
PP	=	Pasakas Phedro iszgúlde isz łotiniszkos kałbos i żamajtiszką Motiejus Szauklys. Petropìlie 1846.
Pp.	=	Papilỹs, Bìržų apsk.
Ppl.	=	Papìlė, Šiaulių̃ apsk.
pr.	=	prūsų, prūsiškai.
Pr.	=	Príenai, Marijámpòlės apsk.
pran.	=	prancūzų, prancūziškai.
Prg.	=	Paringỹs, Švenčionių̃ apsk.
priev.	=	prieveiksmis.
Prk.	=	Príekulė, Klaĩpėdos kraštas.
Prl.	=	Perlojà, Alytaũs apsk.
PS	=	Šyrwids Punktay sakimu (Punkty kazań), hrsg. von Fr. Specht. Göttingen 1929.
Psk.	=	Pùnskas, Suválkų apsk.
Pst.	=	Pąįstrỹs, Pãnevėžio apsk.
Psv.	=	Pasvalỹs, Bìržų apsk.

Pšl. = Pùšalotas, Pãnevėžio apsk.
Pšt. = Pašvitinỹs, Šiaulių̃ apsk.
Pšv. = Pašušvỹs, Kėdáinių apsk.
PT = Pamokimas ape auginimą tabokû, kóri isżrasze gudiszkaj D. Strukov, o i żiamajtiû kałbą îszgółde Jonas Girdenis. Petropilie 1847.
Pv. = Piniavà, Pąnevėžio apsk.
Pvd. = Pãvandenė, Telšių̃ apsk.
Pvk. = Pìlviškiai, Vilkavìškio apsk.
pvz. = pavyzdžiui.
PŽ = Patarlės Zemaicziu (M. Valančiaus rinkinys. Tilžėje 1867).
PŽK = Paugusiu żmoniu kningiele Joteiko. 1868.
Pžl. = Paežerė̃liai, Šakių apsk.
Qu = Rankraštinis Karaliaučiaus archyvo žodynas: Qu¹ = Msc. 83⁴, Qu² = Msc. 84⁴, Qu³ = Msc. 85⁴, Qu⁴ = Msc. 86⁴.
R = Littauisch-Deutsches und Deutsch-Littauisches Lexicon... von Philipp Ruhig. Königsberg 1747.
r. = rusų, rusiškai.
Rbn. = Rùmbonys, Alytaũs apsk.
Rd. = Rudnià, Alytaũs apsk.
Rdm. = Rudaminà, Seinų̃ apsk.
Rdn. = Ródūnė, Lydõs apsk.
Rdv. = Raudóndvaris, Kaũno apsk.
RFV = Русскій филологическій вѣстникъ. Варшава 1879tt.
Rg. = Rui̇̃giai, Veivìržėnų vls., Kretingõs apsk.
Rgk. = Rỹgiškiai, Grìškabūdžio vls., Šakių̃ apsk.
RGr. = Rygiškių Jono Lietuvių kalbos gramatika. Antrasis leidimas. Kaunas 1922.
Rgv. = Raguvà, Pąnevėžio apsk.
Rgvl. = Raguvė̃lė, Pãnevėžio apsk.
ryt. = rytiečių augštaičių, rytietiškai.
Rkl. = Rėkliaĩ, Pãnevėžio apsk.
Rkš. = Rõkiškis.
Rlk. = Ryliškiai, Merkìnės vls., Alytaũs apsk.
Rmg. = Ramýgala, Pãnevėžio apsk.
Rmš. = Rimšė̃, Zarasų̃ apsk.
Rmv. = Rimavičiaĩ, Gižų̃ vls., Vilkavìškio apsk.
Rn. = Raudė̃nai, Kuršė̃nų vls., Šiaulių̃ apsk.
Rnč. = Rãtnyčia, Alytaũs apsk.

Rozwadowski Wortb. = Wortbildung und Wortbedeutung. Eine Untersuchung ihrer Grundgesetze von Dr. Jan v. Rozwadowski. Heidelberg 1904.
RP = Psalteras Dowido | Ing. Lietuwiszkus Szodzius pirmiausei ischguldìtas | per K. Jona Bretkuna... Per K. Jona Resa... atnaugintas... Karaliautzoje... 1625.
RSl. = Rocznik slawisticzny. Kraków 1908tt.
Rsn. = Raséiniai.

Ršk. = Rum̃šiškės, Kaũno apsk.
Rtv. = Rietãvas, Telšių̃ apsk.
Rvl. = Radvilìškis, Šiaulių̃ apsk.
Rzl. = Rozalìmas, Pãnevėžio apsk.
RŽ = Mūsų žodynėlis. „Vargo mokyklos" priedėlis. Surinko Rygiškių Jonas. Voroneže 1918.
s. air. = senovės airių.
sas. = senovės anglų saksų.
Sb. = Subãčius, Pą̃nevėžio apsk.
sc. = lot. scīlicet „žinoma, suprantama, aišku; vadinasi, būtent".
Schl. = Litauisches Lesebuch und Glossar von August Schleicher. Prag 1857.
Schrader RL = Reallexikon der indogermanischnn Altertumskunde von O. Schrader. Berlin und Leipzig 1917 — 1929.
Schulze Kl. Schr. = Kleine Schriften von Wilhelm Schulze. Zum 70. Geburtstag am 15. Dezember 1933 herausgegeben vom Indogermanischen Seminar der Universität Berlin. Göttingen.
Schwyzer GGr. = Griechische Grammatik, im Anschluss an Karls Brugmanns Griechische Grammatik bearbeitet von Eduard Schwyzer. Erster Band: Allgemeiner Teil, Lautlehre, Wortbildung, Flexion. München 1939.
s. č. = senovės čekų.
Sčn. = Stačiū́nai, Šiaulių̃ apsk.
Sd. = Sedà, Mažeĩkių apsk.
Sdb. = Sidabrãvas, Pãnevėžio apsk.
Sdg. = Sudárgas, Šakių̃ apsk.
Sdt. = Saldùtiškis, Utenõs apsk.
Sg. = Smil̃giai, Telšių̃ apsk.
Sgč. = Sugiñčiai, Utenõs apsk.
Sgd. = Sangrūdà, Suvá1kų apsk.
SGr. = Litauische Grammatik von August Schleicher. Prag 1856.
s. ind. = senovės indų.
Skd. = Skuõdas, Kretingõs apsk.
Skg. = Skaisgirỹs, Šiaulių̃ apsk.
Skl. = Stãkliškės, Alytaũs apsk.
Skp. = Skãpiškis, Rõkiškio apsk.
Skr. = Skriaũdžiai, Marijámpòlės apsk.
Skrs. = Skir̃snemunė, Raséinių apsk.
Skv. = Skaudvìlė, Tauragė̃s apsk.
sl. = slavų, slaviškai.
s. l. = senovės lenkų.
Sl. = Sãlos, Rõkiškio apsk.
SL = Kaip senẽji Lẽtuvininkai gyveno. Aufzeichnungen aus dem Kreise Stallupönen mit Anmerkungen und Wörterbuch von Carl Cappeller. Heidelberg 1904.
SLA = Die slavischen Lehnwörter im Altlitauischen von Pr. Skardžius. Kaunas 1931.

s. lat. = senovės latvių.
Slč. = Salõčiai, Biržų apsk.
Slk. = Sãlakas, Zarasų apsk.
Slm. = Salãmiestis, Biržų apsk.
Slnt. = Salantaĩ, Kretingõs apsk.
slov. = slovėnų, slovėniškai.
Smg. = Smilgiai, Pãnevėžio apsk.
Smn. = Simnas, Alytaũs apsk.
Smž. = Stelmužė, Zarasų̃ apsk.
Sn. = Seinaĩ.
Snm. = Slãnimas.
Snt. = Sintautaĩ, Šakių̃ apsk.
Snv. = Sasnavà, Marijámpolės apsk.
SP = Sam. Smailsas, Pareiga ir tiesumas. Moksleivių vertimas. Šiauliai 1924.
Sperber Einf. = Einführung in die Bedeutungslehre von Dr. Hans Sperber. Bonn und Leipzig 1923.
Sr. = Seirijai, Alytaũs apsk.
s. r. = senovės rusų.
srb. = serbų kroatų.
Srd. = Serẽdžius, Kaũno apsk.
Sdg. = Surdẽgis, Subãčiaus vls., Pãnevėžio apsk.
s. s. = senovės saksų.
Ssk. = Síesikai, Ukmergẽs apsk.
s. sl. = senovės bažnytinės slavų kalbõs, altkirchenslavisch.
s. š. = senovės šiauriečių, altnordisch.
Stand = Stand und Aufgaben der Sprachwissenschaft. Festschrift für Wilhelm Streitberg. Heidelberg 1924.
StB = Studi Baltici, diretti de Giacomo Devoto. Roma 1931tt.
Stg. = Stulgiaĩ, Tauragẽs apsk.
Stn. = Sar̃tininkai, Tauragẽs apsk.
Stolz-Schmalz Lat. Gr. = Stolz-Schmalz, Lateinische Grammatik. Laut- und Formenlehre, Syntax und Stilistik. In fünfter Auflage völlig neu bearbeitet von Manu Leumann und Joh. Bapt. Hofmann. München MCMXXVIII.
Stv. = Steigvìliai, Šiaulių̃ apsk.
suom. = suomių, suomìškai.
Sv. = Svėdasaĩ, Rõkiškio apsk.
s. v. = sub voce.
sva. = senovės vokiečių augštaičių, althochdeutsch.
Svk. = Slavìkai, Šakių̃ apsk.
Svl. = Survìliškis, Kėdáinių apsk.
Svn. = Suvainìškis, Rõkiškio apsk.
SzDi. = Dictionarium trium lingvarum .. auctore R. P. Constantino Szyrwid. 5 editio. Vilnae MDCCVIII.

Š. = Šakiaĩ.
Šbk. = Švóbiškis, Biržų apsk.
ŠD. = Švietimo Darbas. Mėnesinis Švietimo Ministerijos žurnalas. Kaunas 1920tt.
Šdk. = Švedriškė, Zarasų̃ apsk.
Šdv. = Šeduvà, Pãnevėžio apsk.
Šk. = Šáukėnai, Šiaulių̃ apsk.
Škč. = Šimkáičiai, Raséinių apsk.
Škn. = Šakýna, Šiaulių̃ apsk.
ŠKŽ = Jurgio Šlapelio Kirčiuotas lenkiškas lietuvių kalbos žodynas. Vilnius 1938.
Šl. = Šiauliaĩ.
Šll. = Šilãlė, Tauragė̃s apsk.
Šln. = Šiaulė̃nai, Šiaulių̃ apsk.
Šlp. = Lietuvių ir rusų kalbų žodynas. Sudarė J. Šlapelis. Vilnius 1921.
Šlv. = Šiluva, Raséinių apsk.
Šlvt. = Šilavótas, Marijámpòlės apsk.
šm. = šauksminiñkas.
Šmn. = Šimónys, Pãnevėžio apsk.
Šnk. = Šváininkai, Pãnevėžio apskr.
Šnt. = Šlavañtai, Seinų̃ apsk.
Šp. = Šipaĩ, Rõkiškio apsk.
Šsk. = Šunskaĩ, Marijámpòlės apsk.
Št. = Šė̃ta, Kėdáinių apsk.
Štk. = Šeštokaĩ, Marijámpòlės apsk.
Šts. = Šãtės, Kretingõs apsk.
Štž. = Šveñtežeris, Seinų̃ apsk.
Šv. = Švenčiónys.
Švl. = Švenčionė̃liai.
Švn. = Švė̃kšna, Tauragė̃s apsk.
Švt. = Širvintos, Ukmergė̃s apsk.
tarm. = tarmybė, tarminė lytis.
Tg. = Tauragė̃.
Tjn. = Taujė̃nai, Ukmergė̃s apsk.
Tk. = Trãkai.
TK = Tamosziaus isz Kempis apej sekima Jezaus Kristaus kningas kietures. Iszguldìtos par... Motieja-Kazimiera Wołonczewski. Wilniuje 1852.
Tkv. = Truskavà, Pãnevėžio apsk.
Tlš. = Telšiaĩ.
Tnm. = Tauragė̃s Naũmiestis = Žnm.
tot. = totorių, totoriškai.
t. p. = tas pat.
Trautmann PN = Die altpreussischen Personnennamen von Reinhold Trautmann. Göttingen 1925.

Trautmann Sprachd. = Die altpreussischen Sprachdenkmäler von R. Trautmann. Göttingen 1910.

„ Wb. = Baltisch - Slavisches Wörterbuch von R. Trautmann. Göttingen 1923.

Trg. = Taurãgnai, Utenõs apsk.

Trk. = Trýškiai, Šiaulių̃ apsk.

Trp. = Traũpis, Pãnevėžio apsk.

Tšk. = Troškū̃nai, Pãnevėžio apsk.

Tšl. = Tirkšliaĩ, Mažeĩkių apsk.

t. = tolimesnis (puslapis, tomas).

tt. = tolimesnieji (puslapiai, tomai, metai...).

Ttv. = Týtuvėnai, Raséinių apsk.

Tv. = Tvẽrai, Telšių̃ apsk.

Tvč. = Tverẽčius, Švenčionių̃ apsk.

Tž. = Tiĺžė.

TŽ = Tauta ir žodis. Humanitarinių Mokslų Fakulteto leidinys. Kaunas 1923tt.

Ubk. = Ùbiškė, Telšių̃ apsk.

Ūdr. = Ū̃drijà, Alytaũs apsk.

ukr. = ukrainiečių, ukrainietiškai.

UL = Universitas Linguarum Litvaniae... anno descriptione universi orbis 1737. Vilnae. Denuo edidit, indicem verborum adiecit Joannes Rozwadowski. Cracoviae 1896.

Ul'janov Znač. = Значенія глагольныхъ основъ въ литовско - славянскомъ языкѣ. I — II часть. Изслѣдованіе Г. Ульянова. Варшава 1891 — 95.

Umg. = Ukmergẽ.

Up. = Upýna, Tauragẽs apsk.

Upk. = Ùžpelkiai, Šiaulių̃ apsk.

Upn. = Ùpninkai, Kaũno apsk.

Ut. = Utenà.

Užp. = Užpãliai, Utenõs apsk.

Wackernagel Ai. Gr. = Altindische Grammatik von J. Wackernagel. Göttingen 1896t.

„ Vorl. = Vorlesungen über Syntax mit besonderer Berücksichtigung von Griechisch, Lateinisch und Deutsch von Jacob Wackernagel. Erste und zweite Reihe. Zweite Auflage. Basel 1926—28.

Vaiž. = Vaižganto raštai. Kaunas — Vilnius 1922tt.

vak. = vakariečių augštaičių.

Walde-Hofmann LEW = Lateinisches etymologisches Wörterbuch von A. Walde. 3., neubearbeitete Auflage von J. B. Hofmann. Erster Band. Heidelberg 1938.

Walde-Pokorny Vgl. Wb. = Alois Walde, Vergleichendes Wörterbuch der indogermanischen Sprachen, herausgegeben und bearbeitet von Julius Pokorny. I. — II. Band. Berlin und Leipzig 1927—30.

Vbl. = Virbãlis, Vilkavìškio apsk.

Vbn. = Vabalniñkas, Biržų apsk.
VchrL. = Lchr.
Vč. = Vaičiaĩ, Tauragẽs apsk.
vd. = vardiniñkas.
Vdk. = Vadõkliai, Pãnevėžio apsk.
Vdl. = Vidùklė, Raséinių apsk.
Vdš. = Vìdiškiai, Ukmergẽs apsk.
VE = Enchiridion, Chatekismas maszas.., pergulditas ant Lietuwischka Szodzia, per Baltramieju Wilentha... Ischspaustas Karalauczui... Metu MDLXXIX.
VEE = Euangelias bei Epistolas... pergulditas ant Lietuwiszka Szadzia per Baltramieju Wilenta... Ischspaustas Karalauczui... Metu MDLXXIX.
Vendryes Lang. = Le langage. Introduction linguistique a l'istoire par J Vendryes. Paris 1921.
Vgr. = Vadžgirỹs, Raséinių apsk.
vid. lot. = viduramžinės lotynų kalbõs.
Vk. = Vaškaĩ, Biržų apsk.
VK = Lietuwiszkų Wardų Klėtele su 15.000 vardų... Surinko 1888—1894 m. ir iszleido W. Kalwaitis. Tilžėje 1910.
WK = Wajku kningiele su abrozdelejs. 1868.
Vkj. = Vilkijà, Kaũno apsk.
Vkk. = Vilkỹškiai, Klaĩpėdos kraštas.
Vkn. = Valkiniñkai, Trãkų apsk.
VKr. = V. Krėvės raštai. Kaunas — Vilnius 1921tt.
Vkš. = Viekšniaĩ, Mažeĩkių apsk.
Vkv. = Vilkavìškis.
Vlk. = Vaĩkšnos.
Vln. = Veliuonà, Kaũno apsk.
Vls. = valsčius, valsčiaus.
Vn. = Vaĩniai, Telšių̃ apsk.
Vnr. = Vainaróniai, Biržų apsk.
Vnt. = Vainùtas, Tauragẽs apsk.
Vnv. = Varenãvas, Lydõs apsk.
vok. = vokiečių, vokiškai.
Vondrák Vgl. Gr. = Vergleichende slavische Grammatik von Wenzel Vondrák. I. Band. Lautlehre und Stammbildungslehre. Zweite Auflage. Göttingen 1924.
Vossler Posit. = Positivismus und Idealismus in der Sprachwissenschaft. Eine sprachphilosophische Untersuchung von Karl Vossler. Heidelberg 1904.
„ GK = Geist und Kultur in der Sprache von Karl Vossler. Heidelberg 1925.
VP = Iszgvldimas Evangeliv per wisus Metus, surinktas dalimis isch Davgia Pastillv... (Wolfenbüttelio bibliotekos 1573 m. postilės rankraštis).
VR = Valančiaus raštai. Redagavo ir žodynėlį pridėjo J. Balčikonis. Kaunas 1931.

Vrn. = Varėnà, Alytaũs apsk.
vs. = vienaskaita, vienaskaitos
Vs. = Veisiejaĩ, Seinų̃ apsk.
Vsk. = Vajasiškis, Zarasų̃ apsk.
Všk. = Vìšakio Rūdà, Marijámpòlės apsk.
Všt. = Víešintos, Pãnevėžio apsk.
vt. = viẽtininkas.
Vtt. = Vištýtis, Vilkavìškio apsk.
Wundt Sprache = Völkerpsychologie. Eine Untersuchung der Entwicklungsgesetze von Sprache, Mythus und Sitte von Wilhelm Wundt. Erster und zweiter Band. Die Sprache. Vierte Auflage. Erster und zweiter Teil. Stuttgart 1921—22.
Vvr. = Veiveriaĩ, Marijámpòlės apsk.
vvž. = viduramžinių vokiečių žemaičių, mittelniederdeutsch.
Vvž. = Veivìržėnai, Kretingõs apsk.
VŽK = Źiwatas Iezaus Kristaus Wieszpaties musu Arba istorije Naujoje istatima, iszspausta Wilniuj 1853.
Vžn. = Výžuonos, Utenõs apsk.
ZfslPh = Zeitschrift für slavische Philologie, hrsg. von Max Vasmer. Berlin 1925tt.
Zpk. = Zapýškis, Kaũno apsk.
Zrs. = Zarasaĩ.
Zsč. = Zasẽčiai, Zíetelos par., Naugardùko apsk.
Ztl. = Zíetela, Naugardùko apsk.
Zupitza Gutt. = Die germanischen Gutturale von Ernst Zupitza. Berlin 1896.
Žbk. = Žíobiškis, Rõkiškio apsk.
Ždč. = Žvirgždáičiai, Šakių̃ apsk.
Ždk. = Židìkai, Mažeĩkių apsk.
žem. = žemaičių, žemaitiškai.
Žem. = Žemaitės raštai. Kaunas 1924—31.
Žgč. = Žygáičiai, Tauragẽs apsk.
Žgn. = Žaiginỹs, Raséinių apsk.
Žgr. = Žagãrė, Šiaulių̃ apsk.
Žkv. = Žemaĩčių Kalvarijà.
Žnm. = Žemaĩčių Naũmiestis.
Žlv. = Žélva, Ukmergẽs apsk.
Žm. = Žeĩmis, Kėdáinių apsk.
Žml. = Žeimẽlis, Šiaulių̃ apsk.
Žmr. = Žiežmãriai, Trãkų apsk.
Žpn. = Žemóji Panemùnė, Šakių̃ apsk.
žr. = žiūrėk.
ŽR = Żodrodys. Priedas prie „Epitome Historiae Sacrae... Petropoli 1838".
Žrn. = Žarẽnai, Telšių̃ apsk.
ŽS = Źiwatas Pona yr Diewa musu Jezusa Christusa... apraszitas Metusy Pona 1753, y druka Paduotas... Suprasląw... Metusy Pona 1787.

Žsl. = Žãsliai, Trãkų apsk.
ŽŠ = Żiwataj szwętuju... Wilniuj 1861.
ŽV = Żemaitiu wiskupiste. Aprasze K. Motiejus Wolonczewskis. Dalis I-II Wilniuj 1848.
Žvg. = Žviñgiai, Tauragẽs apsk.
* = žodis, dabar nebepažįstamas nei iš gyvosios kalbos, nei iš raštų, bet seniau tikrai buvęs.
> = kuo virsta, yra pavirtęs į.
< = kįla iš, yra kilęs iš.

Žodžių rodyklės

[1]) Spaustuvei neturint kiek reikiant kirčiuoto petito, rodyklių žodžiai bendrai nekirčiuojami; tik reikšmėms atskirti yra vietomis dedami priegaidžių ženklai.

Korektūros klaidų atitaisymai

Čia tėra atitaisomos tik tos korektūrinės klaidos, kurios paties autoriaus buvo pastebėtos sudarinėjant žodžių rodykles ar šiaip skaitinėjant išspausdintuosius lankus. Skyrybiniai apsirikimai, kur yra visai aiškūs, paliekami netaisyti. Puslapiai žymimi juodais šaliniais, o eilutės paprastais petitiniais skaitmenimis. Sutrumpinimai: n. v. = nuo viršaus, n. a. = nuo apačios, t. b. = turi būti.

24	11	n. a.	*bẽbrus*	t. b.	*bebrùs*
31	1	n. v.	*berze*	„	*berse*
44	23	„	*spárva*	„	*sparvà*
49	1	„	i.	„	į.
52	11	n. a.	*brę̃sti*	„	*brę́sti*
56	5	„	„	„	„
„	1	„	*lẽpti*	„	*lèpti*
58	6	„	*a-* arba *u-* kamieno	„	*a-* arba *ā-* kamieno
61	16	„	*ërisčias*	„	*ẽriščias*
77	4	n. v.	*spiẽčių*	„	*spiẽčių* (ir *spiečiùs*)
80	15	n. a.	Meg.	„	Mlg.
83	13	„	*tverė́jas*	„	*tverė́jas*
84	15	„	pirmykščių	„	pirminių
86	1	„	„	„	„
89	4	n. v.	§ 221	„	§ 222
„	12	„	*bẽbrus*	„	*bebrùs*
92	16	n. a.	PKŽ	„	PŽK
98	3	„	Puš.	„	Pšl.
100	10	„	**kartū́dinis*	„	*kartū́dinis*
105	18	„	*viliū́gas*	„	*vyliū́gas*
114	6	„	furchbar	„	furchtbar
116	18	n. v.	delto	„	dėlto
126	11	„	*meitelẽkas*	„	*meitėlẽkas*
128	5	„	pirmykščių	„	pirminių
134	6	n. a.	*šilpnokas*	„	*silpnokas*
135	13	n. v.	priegaldės	„	priegaidės
148	13	„	Bartininkų	„	Bartninkų
175	3	„	*Ragùvis*	„	*ragùvis*
176	3	„	*puodakėlys*	„	*puodakelys*
179	20	„	*dusẽlis*	„	*dūsẽlis*
„	„	„	*dusẽti*	„	*dūsẽti*

179	16	n. a.	*pragopelis*	t. b.	*pragobėlis*
181	5	n. v.	*smirdėlė=smirdėti*	„	*smirdėlė ‖ smirdėti*
189	12	n. a.	*l-kamieno*	„	*l-* kamieno
208	14	„	BD	„	DB
223	14	„	*щена́*	„	*щепа́*
227	7	„	dg.	„	ds.
256	4	„	*rūkštūdinis*	„	*rūgštūdinis*
273	3	n. v.	paniūrų	„	paniurų
276	1	„	šiaip jau	„	šiaipjau
279	7	„	Lnk.	„	Luk.
292	12	n. v.	*tėvišk-nas*	„	*tėvišk-nas
309	3	n. a.	*skėveldra*	„	*skevėldra*
313	17	n. v.	todel	„	todėl
321	6	„	*lãndyti*	„	*landýti*
325	6	n. a.	*vaid-tas*	„	*vaid-tas
333	16	n. v.	221 ir 222	„	222 ir 223
334	9	„	*akstiñčius*	„	*ankstiñčius*
360	13	n. a.	(ir *apylinkiẽtis*	„	(ir *aplinkiẽtis*
366	2	„	*keptis*	„	*kepatis*
367	19	n. v.	*ríemastis*	„	*ríemestis*
„	10	n. a.	Gervečėnų	„	Gervėčėnų
377	16	n. v.	*blaĩvas*	„	*blaĩvas*
388	12	n. a.	*dažývės*	„	*dažỹvės*
396	11	n. v.	Razwadowskio	„	Rozwadowskio
404	14	n. a.	*vaivórai*	„	*vaivóras*
407	8	n. v.	*gryžóratas*	„	*grįžóratas*
411	15	n. a.	*apýgeris*	„	*apýgeris*
412	15	n. v.	*šiūmẽtis*	„	*šiųmẽtis*
417	8	n. a.	*saulė́tėkis*	„	*saulė́tekis*
426	16	n. v.	*rañksluostis*	„	*rañkšluostis*
432	4	„	Krammtesvogel	„	Krammetsvogel
434	11	„	*jurdbėris*	„	*juodbėris*
„	18	„	*briẽdkriaunis*	„	*bríedkriaunis*
438	1	n. a.	*Daugvidas*	„	*Daugvýdas*
439	12	„	*Daugéla*	„	*Daugẽla*
„	6	„	*kir̃mgraužas*	„	*kìrmgraužas*
454	11	n. a.	*baĩsas*	„	*baĩsas*
461	13	n. v.	*daigstýti*	„	*dáigstyti*
516	16	n. a.	*prãmanioti*	„	*prãmonioti*
518	7	„	*gunióti	„	*gunióti*
520	13	n. v.	*mìrkioti*	„	*mìrklioti*
540	4	„	kar.	„	Kar.
551	17	n. a.	galva	„	galvą
579	1	n. v.	pradžičs	„	pradžios
586	5	n. a.	vėiyvesnių	„	vėlyvesnių
609	9	n. v.	fremstämmigen	„	fremdstämmigen

Kiti pataisymai ir papildymai

76 16 ir kt. n. v. Bespausdinant šį darbą, autoriui yra pavykę patirti dar šiuos dviskiemenius *ė*-kamieno bendrosios giminės daiktavardžius asmenims žymėti, pvz. *čìnčė* „šykštuolis, pikčiurna" Jžt., Užp., Km., *šérpė* „žmogus, kurio plaukai pasišiaušę ir ilgi" Rkš. ir kt. Plg. dar *čiupìnė* „kas vis čiūpojas, čiaupos" Jž. I 277, *girtuõklė* „girtuoklis,-ė" (žr. 200 psl.) ir kt. Tuo būdu, kad ir gana retai, šios rūšies darinių mūsų kalboje vis dėlto pasitaiko.

105 18 ir kt. „ Dėl *-ìnga-* ir *-iñga-* J. Endzelynas šiemet pasirodžiusioje knygoje apie senovės prūsų kalbą (Senprūšu valoda. Rīgā 1943. 51 psl. išnašoje) yra linkęs manyti, kad pirmoji iš šių priesagų, būtent *-ìnga-*, veikiau galėjusi rastis su *-g(h)o-* sudarant būdvardžius iš tokių būdvardžių kaip lat. *turīns* „pasiturįs" (plg. lat. *turīgs* „t. p".), o *-iñga-* — pagrindu imant tokiuos būdvardžius kaip mūsų *skùbìnas* (plg. lat. *skubīgs*). Tačiau šioks aiškinimas susiduria su kaikuriomis sunkenybėmis: viena, priesaga *-inga-* šiuo atveju yra visai atsiejama nuo *-anga-* ir *-unga-*, ir antra, nieko nepasakoma apie tai, kokie būtent dariniai su priesaga *-inga-* yra pirmesni. Sprendžiant iš mūsų kalbos vartosenos, galima būtų manyti, kad senesni yra daiktavardiniai šios rūšies būdvardžiai, pvz. *akìngas, gė̃dingas, išmintìngas* ir kt., ir todėl, priešingai J. Endzelyno nuomonei, šios priesagos kilmės aiškinimą vis dėlto gal tektų pradėti nuo šios pastarosios rūšies pavyzdžių, kaip kad iš tikrųjų K. Būga ir daro.

121 1 ir kt. n. v. Priesaga *-ingja-* (m. *ingė*) būdvardžiams sudaryti dabar mūsų kalboje retai besutinkama, bet seniau galėjo ji būti ir plačiau pažįstama, lygiai taip pat, kaip kad dabar *-inja-* *-iškja-* yra vartojama šalia *-ina-*, *-iška-*. Tai dar rodo ir latvių bei prūsų kalbos, plg. lat. *bērnīdze māte* „vaisinga, vaikinga motina", *pienīdze* (= *pieningė*) *luops* „pieninga karvė", pr. *niseilewingis* „nestropus", *ragingis* „briedis" ir kt. Plg. dar J. Endzelīns l. c.

160 8 ir kt. n. a. Kadangi priesagos *-uika-*, *-uika* daugiausia yra vartojamos pietinėje ir rytinėje Lietuvos dalyje ir šalia jų tenai

vietomis yra sutinkamos tos pat reikšmės priesagos -*yka*-, -*yka* su labai kietu, pūstiniu *y* (sl. *ы*), tad yra galimas daiktas, kad čia -*ui*- yra išriedėjęs iš tokio *y* (= *ы*).

177 18 ir kt. n. a. Mažybinės reikšmės *avelė* „avytė, avaitė" šalia *avies* yra pažįstama ne tik kaikuriose dabartinėse žemaičių šnektose, bet ir senovinėje raštų kalboje. Visų pirma tai gana aiškiai skiria M. Daukša savo postilėje, pvz: jisai vel meiliai pažįsta a v e l e s savas (= owieczki swoje) 209. Pirmoji skola a v e l i ų viešpaties (= owieczek pańskich), idant pažintųs sančios a v i m i s (= owcami) ib. vagis... a v į (= owcę) pavagia 246, bet: Ministrai a v e l ę s (= owieczki) viešpaties atimdinėja ib. piemuo prieg a v i ų (= przy owcach) negyvena... nepažįsta veido a v e l i ų savųjų (= owieczek swoich) 247. žmogus su tokiuo rūpesčiu ieško vienos pražuvusios a v e l ė s (= owieczki) 281. tuojau kaip ižg a v i ų (= z owiec) pavirto vilkais, vel eit mūsump a v e l i u m p (= do owieczek) 302. K. Sirvydas savo žodyne (236 psl.) irgi skiria *avį* (= owcę) nuo *avelės* (= owieczkę), nors „Punktuose sakymų" jam *avelė* (pvz. II 251) yra ir „avis owca".

184 17 n. v. *ãtlaikulas* „liekana" Jž. I 131 reikia išbraukti, nes šis žodis veikiausiai yra žemaičių ir todėl skaitytinas *ãtlaikūlas*, ne *ãtlaikulas*.

210 7 ir kt. „ Dėl priesagos -*aujıma*- dar pastebėtina, kad ji, be senovinių raštų, vietomis dar yra arba gali būti pažįstama ir dabartinėje gyvojoje kalboje. Pvz. baigiant spausdinti šį darbą, autoriui pavyko patirti, kad kupiškėnai šalia *dėrauti* „derėti, derinėti" sako *dėrauja*, *dėraujo*, taigi veikiausiai ir *dėraujimas* (šio veiksmažodinio daiktavardžio pats autorius dar nėra patyręs). Tuo būdu šios priesagos daryba gali būti ir natūralinis mūsų kalbos faktas.

219 9 ir kt. „ Kad mūsų dabartinis daiktavardis *vařnas* seniau galėjo būti būdvardis, rodo ne tik slavų atitikmuo, bet ir Sirvydo *varnas* „juodas kaip varna, wrony, coracīnus" SzDi. 404.

227 10 ir kt. „ Šalia *bal̃zganas* (arba *bálzganas*) dar yra tos pat reikšmės sutinkamas ir *bálganas* Prk., Vvž., kuris kaip ir lat. *bal̃gans* „balsvas, balzganas", atrodo, galėjo būti sudarytas šalia *bãlas*, -*à* „baltas" lygiai taip pat, kaip kad lat. *mel̃ngans* „juosvas" yra šalią *mel̃ns* „juodas" ir kt. Kiek kitaip J. Endzelynas MLV I 253.

234 1 ir kt. n. v. J. Endzelynas augščiau minėtame savo veikale (47 psl.) mano, kad mūsų priesaga *-sena*, bent didesnėje tarmių dalyje, galinti būti kilusi iš **-si̯enā* arba (per *-siana*) iš **-si̯onā*, latvfų *-šana* tik iš **-si̯onā*, o pr. *-sena* gal būt atsiradusi iš **-si̯enā*; gretiminė lytis *-sennā* galinti būti vėliau susidariusi vietoj *senā*. Jei šis spėjimas pasitvirtintų, tada reikėtų išsiaiškinti, kas iš pradžios yra buvę *-si̯e-* greta *-si̯o-*. Autoriui tuo tarpu tai nevisai aišku.

256 1 ir kt. „ Būdvardžiai *príedėvinis*, *príenešinis* gali būti sudaryti iš *príedėva* „dėvėjimas", *príenešis* „prastesnė drapana prie geresnės" lygiai taip pat, kaip kad *nuobarinis* yra sudarytas iš *núobara* ir kt. Ilgainiui šie būdvardžiai galėjo sudaiktavardėti. Toliau žr. 259 psl.

332 16 ir kt. n. a. Kad mažybinė priesaga *-iščia-* visur būtų iš slavų kalbų paskolinta arba pagal sl. pavyzdžius perdirbta, kaip kad J. Endzelynas op. cit. 53 (išnašoje) yra linkęs manyti, negalima pasakyti, nes tiek savo daryba, tiek savo reikšme sios rūšies dariniai labai sutinka su prūsų kalbos atitinkmenimis, plg. *eristian* „ėriukas" iš **ēristjan* = *ėriš-čias*. Mūsiškis *ė̃riščias* toliau gali būti išriedėjęs iš **ėriscias* < **ėristja-* lygiai taip pat, kaip *pė̃sčias* yra vestinas iš *pė̃sčias* ir kt. Antra vertus *ė̃riščias*, *par̃šiščias*, *vaĩkiščias*, *mer̃giščia* ir kt. yra gana dažnai vartojami paprūsėje (Kybartuose, Virbalyje, Vilkaviškyje ir kt.), taigi ankstyvesniame Sūduvos krašte, ir todėl šis dabartinės paprūsinės ir senesnės prūsinės vartosenos panašumas kaip tik gali rodyti šios rūšies darinių lietuviškumą

469 14 n. a. *spreñgti* išbraukti, nes autoriui kaip reikiant nepavyko šio veiksmažodžio tikrumo patvirtinti.

481 9 ir kt. n. a. Chr. S. Stangas savo veikale „Das slavische und baltische Verbum" (Oslo 1942), su kuriuo autorius gavo susipažinti baigus spausdinti šį darbą, daugelį šios rūšies veiksmažodžių su *e*-laipsnio šaknimi šalia tos pat šaknies *ŏ*-laipsnio (pvz. s. sl. *mel'ǫ* : mūsų *malù* ir kt. 39tt. psl. yra linkęs tuo aiškinti, kad lytys su balsiu *e* iš senovės ėjusios pagrindiniais, o su balsiu *ŏ* (= mūsų *a*) — įstanginiais arba kartotiniais veiksmažodžiais. Teoriškai tai yra galimas daiktas (pvz. *tar̃pti*, *tar̃ti* ir kt.), nors dabar daug kur tai ir sunku įrodyti.

534 14 ir kt. „ Posakis „jie, priesagos *-yti* veiksmažodžiai, veikiausiai bus pradėti daryti iš *i*-kamieno vardažodžių" yra kiek bendrai nusakytas: iš tikrųjų jis visų pirma taikytinas tik aiškiems denominatyviniams *-yja(-ija)* : *-yti* ka-

mieno veiksmažodžiams, pvz. *dalýti*, *kirmýti* ir kt. Kartotiniai bei priežastiniai *-o* : *-yti* kamieno veiksmažodžiai (pvz. *prãšo* : *prašýti* ir kt.), kad ir nevisados, kaip Meillet Comm.[2] 238t. yra pastebėjęs, gali būti savo kilme atskirti nuo denominatyvinių, vis dėlto daugeliu atvejų negali būti kildinami iš vardažodžių, todėl jų bendratinis *-y-* gal teks dar ir kuriuo nors kitu būdu aiškinti. Lig šiol, reikia pasakyti, tai dar nėra kaip reikiant išaiškinta, nors tam mėginimų ir netrūksta. Apie tai rašo ir Stangas op. cit. 87t., bet ir jis tepasitenkina tik tariamu sprendimu.

541 12 ir kt. n. v. Stangas minėtame savo veikale (185t.) nėra linkęs pripažinti, kad priesagos *-ina-* veiksmažodžiai būtų denominatyvinės kilmės. Jis priesagą *-ina-* identifikuoja su gr. *-ανω* ir šią priesagą, būtent *-ina-*, taria balsių kaitos laipsniu santykiaujant su kita gretimine veiksmažodžių priesaga *-ena-* (pvz. *graudénti*, *kūrénti* ir kt.), nes veiksmažodžiai su priesaga *-ina-* iš pat pradžios buvę tik deverbatyviniai, o su priesaga *-ena-* dažniau deverbatyviniai kaip denominatyviniai. Vardažodinę kilmę jis pripažįsta tik veiksmažodžiams su priesaga *-ino-* (pvz. *budinoti*, *linksminoti* ir kt). Tačiau šitokia jo nuomonė neatrodo visai įtikinama; pvz. gana dirbtinai yra aiškinama šių veiksmažodžių priežastinumo kilmė, nevisai pagrįstai pvz. *linksminti* darybos atžvilgiu skiriama nuo *linksminoti* ir kt. Plačiau dėl to teks kur kitur pasisakyti.

585 15 ir kt. n. a. Kad kalboje ne vien tikslingumas (tiksliškumas) pasireiškia, autorius kaskart vis daugiau ir daugiau randa įrodymų. Tos nuomonės jau nuo seniau yra ir žinomasis vokiečių anglistas W. Hornas. Jis yra, įsitikinęs, kad kaip gyvenime, taip ir kalboje pasireiškia dvi viena su kita besirungiančios jėgos — tikslinė ir raiškinė veikla (die Zwecktätigkeit und die Ausdruckstätigkeit), būtent — kalbos tiksliškumas daug kur visokeriopai yra į šalį nukreipiamas raiškinės veiklos, taip pat grožio siekimo bei pavidalinimo polinkio. Toliau dėl to žr. Stand 582, taip pat Neue Wege der Sprachforschung von W. Horn (Frankfurt am Main 1939) 8tt.

NB. Kitų pataisymų bei papildymų, kurių kaskart naujų atsiranda, autorius neberanda reikalo čia surašyti, nes jis, kaip jau Nachwort'e (609 psl.) pastebėta, yra pasiryžęs visa tai istorinėje lietuvių kalbos gramatikoje daug pagrindžiau ir specialiau išdėstyti bei išaiškinti. Tam tad reikalui autorius laukia ir kitų specialistų bei šiaip kalbos žinovų pastebėjimų; juos prašoma siųsti šiuo adresu: *Vilnius, Didžioji 24—26.*